

SÁRINGER JÁNOS
IRATOK AZ ANTALL-KORMÁNY
KÜLPOLITIKÁJÁHOZ ÉS DIPLOMÁCIÁJÁHOZ
(1993. január – 1993. december)
IV. kötet

Sáringer János

IRATOK AZ ANTALL-KORMÁNY
KÜLPOLITIKÁJÁHOZ
ÉS DIPLOMÁCIÁJÁHOZ

(1993. január – 1993. december)

IV. kötet

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2022

A kötet létrejöttét támogatta – a VERITAS és a BGE közötti együttműködési megállapodás szellemében – a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának Közép-európai Regionális Kutatócsoportja

Szerkesztette és a lábjegyzeteket készítette:
Sáringer János

Lektorálta:
Bába Iván
Marinovich Endre

© Sáringer János, 2022
© VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2022
© Magyar Napló, 2022

ISBN 978-963-541-090-3
ISSN 2498-728X

TARTALOMJEGYZÉK

Szerkesztői megjegyzések	25
Dokumentumok	29
I. Euroatlanti integráció	31
Németország	31
Franciaország	143
Egyesült Királyság	219
Olaszország	249
Amerikai Egyesült Államok	272
Európai Közösségek/Európai Unió és a NATO	314
II. Közép-Európa	387
Lengyelország	387
Csehország	434
Szlovákia	508
Románia	587
Ausztria	683
III. Oroszország és a volt szovjet térség államai	709
Oroszország	709
Ukrajna	841
Független Államok Közössége, Azerbajdzsán, Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán	900
Melléklet	
Életrajzok (M. Madarász Anita – Sáringer János)	991
Források jegyzéke	1083

DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE

I. EUROATLANTI INTEGRÁCIÓ

NÉMETORSZÁG

1. Regős Sándor stuttgarti főkonzul éves beszámoló jelentése 1993. január 19.	31
2. Rejtjeltávirat Bonnból. Helmut Kohl és Bill Clinton megbeszélése 1993. március 30.	41
3. Rejtjeltávirat Bonnból. Thomas Goppel bajor államminiszter véleménye Bajorország, Ausztria, és Magyarország együttműködéséről 1993. április 27.	44
4. Udvardy Jenő müncheni főkonzul összefoglalója Bajorország politikai, gazdasági helyzetéről és a magyar–bajor kapcsolatokról 1993. május 14.	46
5. Juhász Endrének, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma államtitkárának jelentése a Kormánynak a német kormánnyal kötött pénzügyi megállapodásáról 1993. június 9.	57
6. Kiss Imrének, a berlini nagykövetség tanácsosának éves beszámoló jelentése 1993. június 15.	64
7. Erdődy Gábor bonni nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 28.	68
8. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak németországi látogatásáról 1993. július 23.	103
9. Gresznáryk Pál berlini követ éves beszámoló jelentése 1993. július 27.	119
10. Erdődy Gábor bonni nagykövet összefoglalója a német külpolitikáról 1993. szeptember 28.	133
11. Joachim Gaucknak, az egykori Német Demokratikus Köztársaság Állam- biztonsági Szolgálatának (STASI) dokumentumaiért felelős szövetségi megbízottnak a válaszeve Antall Józsefnek az 1956-os német iratokról 1993. november 24.	138

12. Rejtjeltávirat Bonnból. Német külügyi értékelés az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet római üléséről 1993. december 13.	140

FRANCIAORSZÁG

13. Rejtjeltávirat Párizsból. A magyar–francia gazdasági, igazságügyi és külügyi kapcsolatok 1993. január 29.	143
14. Rejtjeltávirat Bonnból. Alain Juppé új francia külügyminiszter első hivatalos látogatása Bonnban 1993. április 7.	145
15. Rejtjeltávirat Varsóból. Alain Juppé francia külügyminiszter hivatalos látogatása Varsóban 1993. július 6.	148
16. Rejtjeltávirat Prágából. Alain Juppé francia külügyminiszter hivatalos látogatása Prágában 1993. július 13.	150
17. Szávai János párizsi nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. július	153
18. Rejtjeltávirat Párizsból. Helmut Kohl német kancellár párizsi látogatása 1993. szeptember 17.	211
19. Szávai János párizsi nagykövet összefoglaló jelentése a magyar integrációs törekvésekről és a francia külpolitikáról 1993. október 20.	213
20. Rejtjeltávirat Párizsból. Olivier Brocheninnek, a francia külügyminisztérium magyar referensének egyeztetése a magyar külügyminisztériumban a magyar–francia kapcsolatokról 1993. december 8.	217

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG

21. Összefoglaló Antall József és Douglas Hurd brit külügyminiszter budapesti tárgyalásáról 1993. május 12.	219

22. Odze Györgynek, az 1. Területi Főosztály főosztályvezető-helyettesének összefoglaló jelentése II. Erzsébet királynő magyarországi látogatásáról 1993. június 10.	224
23. Antalpéter Tibor londoni nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 28.	228
24. Szabó Lajosnak, a Belügyminisztérium Önkormányzati Főosztály vezetőjének levele Sáringer Lászlónak, a Konzuli Főosztály vezetőjének Antalpéter Tibor londoni nagykövet éves beszámolójával kapcsolatban 1993. szeptember 15.	241
25. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos tárgyalásairól Londonban 1993. december 9.	243

OLASZORSZÁG

26. Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövetnek és Alessandro Quaroninak, az olasz külügyminisztérium protokollfőnökének egyeztetése a magyar–olasz magasszintű látogatásokról 1993. február 2.	249
27. Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövet átadta Antall József Giuliano Amato olasz miniszterelnöknek írott levelét 1993. február 16.	252
29. Szörényi László római nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 30.	255
30. Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövet megbeszélése Sergio Ventóval, Carlo Azeglio Ciampi olasz miniszterelnök diplomáciai tanácsadójával 1993. július 13.	269

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

31. Rejtjeltávirat Bécsből. Amerikai fegyverexport lehetősége az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet tagállamainak 1993. február 17.	272

32. Rejtjeltávirat Washingtonból. Frank Vargónak, az amerikai Kereskedelmi Minisztérium megbízott miniszter-helyettesének közlése az amerikai befektetésekről Magyarországon 1993. február 17.	274
33. Rejtjeltávirat Berlinből. Paul E. Zinnernek, a Kalifornia Egyetem professzorának <i>Európa és az USA viszonya a Clinton-adminisztráció hivatalba lépése után</i> című előadása 1993. március 3.	276
34. Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department álláspontja Borisz Jelcin támogatásáról 1993. március 20.	279
35. Charles Thomas budapesti amerikai nagykövet látogatása Jeszenszky Gézánál a Külügyminisztériumban Oroszország és a délszláv válság ügyében 1993. március 22.	281
36. Major Istvánnak, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma helyettes államtitkárának levele Peisch Sándornak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának az amerikai befektetések magyarországi akadályairól 1993. április 23.	284
37. Rejtjeltávirat Washingtonból. Frank Vargónak, az amerikai Kereskedelmi Minisztérium megbízott miniszterhelyettesének véleménye az amerikai vállalatok magyarországi befektetéseiről 1993. május 9.	286
38. László Balázs New York-i főkonzul beszámoló jelentése 1993. június 29.	288
39. Emri István New York-i konzul beszámoló jelentése 1993. július 20.	294
40. Rejtjeltávirat Washingtonból. A Clinton-adminisztráció balkáni politikája 1993. augusztus 25.	298
41. Kolozsi Bélának, a Politikai Tervezés és Parlamenti Kapcsolatok Főosztálya vezetőjének összefoglalója Jeszenszky Gézának Magyarország NATO csatlakozásának lehetőségeiről és a magyar–amerikai kapcsolatokról 1993. október 19.	300

42. Gyarmati Istvánnak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály vezetőjének jelentése az AWACS-repülőgépek járőrözéséről Magyarország légterében 1993. január 11.	304
43. Nagy Andrásnak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály főelőadójának jelentése John M. Shalikashvili tábornok, a NATO európai szövetséges haderői főparancsnok budapesti látogatásának előkészítéséről 1993. január 18.	309
44. Marinovich Endrének, a miniszterelnök kabinetfőnökének emlékeztetője Antall József és James B. Davis NATO-tábornok budapesti megbeszéléséről 1993. január 21.	312
45. Körmeny Adrienne-nek, a varsói nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója a Visegrádi Négyek–NATO-együttműködésről és a lengyel kormány euroatlanti törekvéseiről 1993. február 12.	315
46. Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának emlékeztetője Antall József és John Shalikashvili tábornok, a NATO európai főparancsnoka négyszemközt tárgyalásáról 1993. február 17.	320
47. Simonyi Andrásnak, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselő tanácsosának jelentése Jeszenszky Géza látogatástáról Manfred Wörner NATO-főtitkárnál 1993. március 2.	322
48. Oberfrank Ferencnek, a Miniszteri Kabinet Iroda főosztályvezetőjének emlékeztetője Antall József és Catherine Lalumière, az Európa Tanács főtitkárának megbeszéléséről 1993. március 3.	325
49. Manfred Wörner NATO-főtitkár válaszeve Antall Józsefnek 1993. március	332
50. Gyarmati Istvánnak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály vezetőjének összefoglalója Magyarország NATO-tagságának lehetőségeiről 1993. április 18.	334
51. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója az AWACS-repülőgépek járőrözéséről tartott tárcaközi megbeszélésről 1993. április 29.	341

52. Nyílt távirat valamennyi külképviseletnek. Jeszenszky Géza bekérte az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és Németország budapesti misszióvezetőit a NATO-val és az ENSZ-szel folytatott együttműködés tárgyában a délszláv válság miatt 1993. május 5.	344
53. Bródi Gábornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködés Főosztály munkatársának összefoglalója az AWACS-repülőgépek szerepéről a boszniai légtérzárban 1993. május 7.	346
54. Iklódy Gábornak, a bécsi EBEÉ-misszió munkatársának jelentése Wolfgang Rühle német és Les Aspin amerikai védelmi miniszterek megbeszéléséről a Visegrádi Négyek NATO-csatlakozásáról 1993. június 2.	350
55. Baktai Eriknek, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselet munkatársának összefoglaló jelentése Magyarország és a NATO közötti együttműködésről 1993. június 4.	353
56. Bródi Gábornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködés Főosztály munkatársának összefoglalója Magyarország, a NATO és Oroszország kapcsolatáról 1993. szeptember 1.	356
57. Baktai Eriknek, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselet munkatársának jelentése a magyar–amerikai misszióközi megbeszélésről Brüsszelben 1993. szeptember 9.	361
58. Keskeny Ernőnek, a 9. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója Magyarország NATO felé tett lépéseiről és Oroszországról 1993. október 7.	365
59. Mészáros Sándornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály munkatársának összefoglalója az 1994. januári NATO-csúcs-értekezlet előkészítéséről 1993. október 29.	368
60. Jamniczky Zsoltnak, az Országgyűlés Külügyi Hivatal munkatársának jelentése Loïc Bouvard, az Észak-atlanti Közgyűlés elnöke és Peter Corterier főtítkárra magyarországi látogatásáról 1993. november	372
61. Bába Iván megbeszélése Chris Donnelly-vel, Manfred Wörner NATO főtítkárral kelet-közép-európai ügyekben illetékes személyi tanácsadójával 1993. november 11.	378

62. Mészáros Sándornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály munkatársának összefoglalója az Észak-atlanti Együttműködési Tanács miniszteri üléséről Brüsszelben 1993. december 10.	380
63. Orgoványi Andrásnak, az Európai Közösségek Főosztálya munkatársának javaslata az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelem beadási időpontjának egyeztetésére Lengyelországgal 1993. december 30.	384

II. KÖZÉP-EURÓPA

LENGYELORSZÁG

64. Rejtjeltávirat Varsóból. Az 1992. decemberi bányászsztrájk háttéréről 1993. január 27.	387
65. Rejtjeltávirat Varsóból. Lech Wałęsa elnök, Hanna Suchocka kormányfő és a lengyel politikai pártok viszonya 1993. február 10.	392
66. Rejtjeltávirat Varsóból. Lech Wałęsa javaslatai Lengyelország euroatlanti integrációjára 1993. április 7.	395
67. A 3. Területi Főosztály összefoglalója Lengyelország belső helyzetéről, nemzetközi tevékenységéről és a magyar–lengyel kapcsolatokról 1993. május 3.	401
68. Bozsaky Katalinnak és Szeratics Péternek, a 3. Területi Főosztály munkatársainak összefoglalója Kelemen András külügyminisztériumi államtitkár varsói és minszki konzultációjáról 1993. május 17.	411
69. Rejtjeltávirat Varsóból. A Suchocka-kormány helyzete Lengyelországban, a társadalmi feszültségek növekedése 1993. május 20.	418
70. Hanna Suchocka lengyel kormányfő levele Antall Józsefnek 1993. június 29.	422
71. Rejtjeltávirat Varsóból. A lengyel országgyűlési választások eredménye 1993. szeptember 20.	425

72. Puskás Ferencnek, a 3. Területi Főosztály munkatársának összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Andrzej Olechowski lengyel külügyminiszter megbeszéléséről a debreceni Közép-európai Kezdeményezés konferencián 1993. november 22.	429
73. Jeszenszky Géza előterjesztés-tervezete a Kormánynak a krakkói főkonzulátus létrehozásáról 1993. december	432

CSEHORSZÁG

74. Fendrik Lászlónak, a varsói nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése Václav Klaus cseh miniszterelnök politikájáról 1993. január 19.	434
75. A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehországról és a magyar–cseh kapcsolatokról 1993. március 2.	438
76. A prágai nagykövetség összefoglalója Csehországról, nemzetközi tevékenységről és a kétoldalú kapcsolatokról 1993. március 12.	442
77. Ralph Publicovernek, a brit külügyminisztérium főosztályvezető-helyettesének véleménye Közép-Európáról és Csehországról 1993. május 4.	463
78. Varga György prágai nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 15.	466
79. A 3. Területi Főosztály összefoglalója a magyar–cseh kapcsolatokról 1993. június 30.	489
80. A magyar–cseh politikai kapcsolatok és a Beneš-dekrétumok 1993. augusztus 31.	491
81. A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehország külpolitikájáról 1993. szeptember 6.	495
82. Bába Iván jelentése a Kormánynak Josef Zieleniec cseh külügyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról 1993. szeptember 16.	497
83. A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehországról az Országgyűlés Külügyi Bizottsága számára 1993. október 29.	505

SZLOVÁKIA

84. A szlovák Környezetvédelmi Bizottság véleménye a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer építéséről 1993. január 19.	508
85. Martonyi Jánosnak, a Külügyminisztérium államtitkárának jelentése a Kormánynak a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében folytatott háromoldalú tárgyalásokról Brüsszelben 1993. január 25.	513
86. Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának emlékeztetője Jan Lisuch szlovák külügyi államtitkár és Jeszenszky Géza találkozójáról Budapesten 1993. február 4.	519
87. Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának emlékeztetője Jan Lisuch és Martonyi János külügyminisztériumi államtitkárok konzultációjáról 1993. február 4.	521
88. Rejtjeltávirat Bonnból. Német vélemény Vladimír Mečiar kormányfő brüsszeli látogatásáról 1993. március 2.	524
89. Rejtjeltávirat Pozsonyból. A szlovák politikai vezetés véleménye a szlovákiai magyarságról 1993. március 4.	527
90. Kádár Béla jelentése a Kormánynak L'udovít Černak szlovák gazdasági miniszterrel folytatott tárgyalásáról 1993. március 5.	531
91. A Kormány határozatai a Duna egyoldalú elterelése miatt szükséges lépésekről 1993. március 11.	534
92. Antall József és Helmuth Kohl levélváltása a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében 1993. március 24.	536
93. Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Jozef Moravčík szlovák külügyminiszter találkozójáról Budapesten 1993. március 24.	539

94.	Váradi Lajosnak, a pozsonyi nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése a szlovák vezetés válaszárol a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében benyújtott szlovák parlamenti interpellációra 1993. március 30.	542
95.	Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának összefoglalója a szlovák külpolitikáról 1993. április 20.	545
96.	Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának összefoglalója a szlovák bel- és külpolitikáról és a magyar–szlovák kapcsolatokról 1993. április 30.	547
97.	Váradi Lajosnak, a pozsonyi nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése a szlovákiai magyarság politikai képviselőinek véleményéről a magyar–ukrán szerződésről, és hatásáról a magyar–szlovák kapcsolatokra 1993. június 4.	553
98.	Boros Jenő pozsonyi ideglenes ügyvivő jelentése Szlovákia belső helyzetéről és nemzetközi pozíciójáról 1993. július 14.	556
99.	Bába Iván konzultációja Pozsonyban Maria Krasnohorskával, a szlovák külügyminisztérium bilaterális kapcsolatok igazgatójával 1993. augusztus 23.	559
100.	Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának éves beszámoló jelentése 1993. augusztus 23.	564
101.	A budapesti szlovák nagykövetség diplomatáinak, Wiliam Roth ügyvivőnek és Benjámín Szakállnak a látogatása Bába Iván helyettes államtitkárnál 1993. szeptember 16.	569
102.	Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának összefoglalója a szlovák külpolitikáról 1993. szeptember 21.	571
103.	Rejtjeltávirat Pozsonyból. A szlovák külügyi intézet igazgatójának véleménye a szlovák külpolitikáról 1993. szeptember 22.	575
104.	Tatár György miniszteri biztos összefoglalója a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében tett magyar lépésekről 1993. szeptember 30.	577

105. Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója a magyar–szlovák kapcsolatokról 1993. október 13.	582
106. Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója a magyar–szlovák alapszerződésről 1993. november 19.	584

ROMÁNIA

107. Rejtjeltávirat Bukarestből. Románia társulási szerződése az Európai Közösséggel 1993. február 12.	587
108. A Diplomáciai Információs Főosztály összefoglalója a román külpolitikáról 1993. február 15.	591
109. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a magyar–román kapcsolatokról 1993. február 24.	598
110. Balogh Csabának, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglaló jelentése a bukaresti nagykövetség március 15-i koszorúzásairól 1993. március 1.	603
111. Balogh Csabának, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése Jeszzenszky Géza és Theodor Meleşcanu román külügyminiszter gyulai konzultációjáról 1993. március 24.	605
112. Rudas Ernő bukaresti nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. május 28.	612
113. A Határon Túli Magyarok Hivatala I. Főosztályának összefoglalója a magyar kisebbségről Romániában 1993. július 21.	636
114. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Románia belső helyzetéről, külpolitikai törekvéseiről és a magyar–román kapcsolatokról 1993. szeptember 6.	648
115. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése Jeszzenszky Géza első hivatalos romániai látogatásáról 1993. szeptember 20.	655
116. Rejtjeltávirat Bukarestből. Román biztonságpolitikai törekvések 1993. október 6.	659

117. Rejtjeltávirat Bukarestből. Az aradi vértanúk emlékművének koszorúzása 1993. október 8.	664
118. Kálmán Bélának, a bukaresti nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése az 1993. november 30-i magyar–román diplomáciai afférról és annak hátteréről 1993. december 8.	666
119. A román parlament ünnepi ülésén elhangzott sértések a gyulafehérvári román népgyűlés 75. évfordulóján 1993. december 6.	670
120. Kálmán Bélának, a bukaresti nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Avram Iancu szobrának kolozsvári avatásáról és a román nemzettudatról 1993. december 14.	672
121. Rejtjeltávirat Bukarestből. Rudas Ernő bukaresti nagykövet találkozója Virgil Măgureanuval, a Román Információs Szolgálat igazgatójával 1993. december 16.	675
122. Rejtjeltávirat Bukarestből. A <i>Pro Patria</i> román katonai műsor ismételt támadása Magyarország és a magyar kisebbség ellen 1993. december 31.	681

AUSZTRIA

123. Keresztesi Péternek, a bécsi nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Ausztria euroatlanti integrációjáról 1993. február 2.	683
124. Fontányi Gábornak, a bécsi nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének javaslata a Közép-európai Kezdeményezés tagországok nagyköveteinek egyeztetésére 1993. február 9.	687
125. Gonda Lászlónak, a bécsi nagykövetség beosztott diplomatájának össze- foglalója az osztrák Liberális Fórumról és az Osztrák Szabadságpártól 1993. február 17.	689
126. Szabó Tamás tárcanélküli miniszter jelentése a Kormánynak ausztriai látogatásáról 1993. március 19.	694

127. Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójának jelentése Antall József megbeszéléséről Franz Vranitzky osztrák kancellárral 1993. április 26.	697
128. Rejtjeltávirat Bécsből. Hunkár Dénes bécsi nagykövet és Josef Hesoun munkaügyi és szociális miniszter egyeztetése a magyar állampolgárok ausztriai munkavállalása ügyében 1993. június 25.	700
129. Rejtjeltávirat Bécsből. Hunkár Dénes bécsi nagykövet és Alois Mock osztrák külügyminiszter megbeszélése 1993. november 15.	702
130. Rejtjeltávirat Bécsből. Az osztrák kormány álláspontja Ausztria Európai Unióhoz csatlakozásáról 1993. november 16.	704
131. Rejtjeltávirat Bonnból. Thomas Klestil osztrák szövetségi elnök németországi látogatása 1993. december 21.	706

III. OROSZORSZÁG ÉS A VOLT SZOVJET TÉRSÉG ÁLLAMAI

OROSZORSZÁG

132. Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Oroszország belső és külső helyzetéről 1993. január 5.	709
133. Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése a magyar–orosz alapszerződés ratifikációs vitájáról a Legfelső Tanácsban 1993. január 25.	715
134. Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának jelentése Andrej Kozirjev külügyminiszter parlamenti meghallgatásáról 1993. február 8.	720
135. Nanovfszky György moszkvai nagykövet látogatása Mihail Gorbacsovnál 1993. február 9.	726
136. Rejtjeltávirat Moszkvából. Oroszország a gazdasági, a politikai és az alkotmányos összeomlás küszöbén 1993. március 15.	730

137. Rejtjeltávirat Moszkvából. Borisz Jelcin televíziós beszéde Oroszország polgárainak a rendkívüli irányítás bevezetéséről 1993. március 22.	734
138. Keskeny Ernőnek, a 3. Területi Főosztály helyettes vezetőjének összefoglalója az oroszországi rendkívüli helyzetről 1993. március 24.	741
139. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának konzultációi Moszkvában 1993. április 5.	754
140. Rejtjeltávirat Moszkvából. Bethlen István néhai miniszterelnökkel kapcsolatos dokumentumok Moszkvában 1993. május 19.	766
141. Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának éves beszámoló jelentése 1993. június 15.	768
142. Láng Józsefnek, a moszkvai nagykövetség titkárának éves beszámoló jelentése 1993. július 4.	775
143. Vincze Gyulának, a moszkvai nagykövetség titkárának éves beszámoló jelentése 1993. július 8.	777
144. Szombath Jenő szentpétervári konzul éves beszámoló jelentése 1993. július 12.	779
145. Manhercz Kálmánnak, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának éves beszámoló jelentése 1993. július 21.	785
146. Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség titkárának éves beszámoló jelentése 1993. július 23.	788
147. Nanovszky György moszkvai nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. július 29.	791
148. Keskeny Ernőnek, a 9. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója az orosz külpolitika változásáról 1993. augusztus 10.	811
149. Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának összefoglalója az orosz belpolitikáról 1993. augusztus 12.	816

150. Szalipszki Endrének, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója az orosz belpolitikáról az 1991. évi puccs második évfordulóján 1993. augusztus 17.	819
151. Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának jelentése az orosz külpolitika szláv elemeiről 1993. augusztus 25.	824
152. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak moszkvai tárgyalásairól 1993. szeptember 23.	826
153. Nyikita Darcsijevnek, az orosz külügyminisztérium osztályvezetőjének véleménye a moszkvai fegyveres lázadás leveréséről és a magyar–oroszl kapcsolatokról 1993. október 11.	834
154. Vincze Gyulának, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója az orosz hatalmi harc kihatásáról a Független Államok Közössége külpolitikájára 1993. október 20.	838

UKRAJNA

155. Tóth Lorándnak, a kijevi nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Ukraináról és a magyar–ukrán kapcsolatokról 1993. április 15.	841
156. Antall József hivatalos levelének tervezete Leonyid Kravcsuk ukrán elnöknek az ungvári találkozó előtt 1993. április 20.	846
157. Bába Iván jelentése a Kormánynak Antall József és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök ungvári munkatalálkozójáról 1993. május 12.	849
158. Antall József hivatalos levelének tervezete Leonyid Kravcsuk ukrán elnöknek az ungvári találkozó után 1993. május 13.	860
159. Intézkedési terv az Antall József és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök ungvári munkatalálkozójából adódó feladatok végrehajtására 1993. május 14.	863
160. Rejtjeltávirat Kijevből. Ukrajna belpolitikai helyzete 1993. június 21.	866

161. Varga István kijevi nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 22.	870
162. Tóth Lorándnak, a kijevi nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Ukrajna belpolitikai és külpolitikai helyzetéről 1993. szeptember 2.	882
163. Jeszenszky Géza fogadta a Budapesten tartózkodó Anatolij Zlenko ukrán külügyminisztert 1993. november 30.	889
164. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának tárgyalásai Kijevben 1993. december 10.	894

A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGE: AZERBAJDZSÁN, BELARUSZ, KAZAHSZTÁN,
KIRGIZISZTÁN, MOLDOVA, ÜZBEGISZTÁN, TÁDZSIKISZTÁN, TÜRKMENISZTÁN

165. Szombath Jenő szentpétervári konzul jelentése a Független Államok Közösségének Parlamenti Közgyűléséről 1993. január 11.	900
166. Hóvári Jánosnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–kazah kapcsolatokról 1993. február 2.	904
167. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése a Kormánynak Szergej Tyerescsenko kazah miniszterelnök magyarországi munkalátogatásáról 1993. február 17.	907
168. Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki nagykövet megbeszélése Pjotr Kravcsenko belarusz külügyminiszterrel Minszkben 1993. március 16.	913
169. Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki nagykövet megbeszélése Igor Szoprikin minszki orosz nagykövettel 1993. március 25.	915
170. Rejtjeltávirat Moszkvából. Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának látogatása Azerbajdzsánban, Kazahsztánban, Kirgizisztánban, Üzbegisztánban és Türkmenisztánban 1993. április 2.	918

171. Nagy József chişinăui ideiglenes ügyvivő jelentése a Gagauz régióba tett látogatásáról 1993. április 5.	921
172. Mikecz Tamásnak és Szuromi Antalnak, a moszkvai nagykövetség beosztott diplomatáinak beszámoló jelentése az azerbajdzsáni, a közép-ázsiai és a kazahsztáni látogatásaikról 1993. április 5.	926
173. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium államtitkárának közép-ázsiai, iráni, törökországi és moldovai tárgyalásai 1993. május 17.	933
174. Megyeri Bélának, a varsói nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója a belarusz belpolitikáról 1993. május 19.	954
175. Kelemen András külügyminisztériumi államtitkár chişinăui látogatásának visszhangja Moldovában 1993. május 20.	959
176. A Független Államok Közössége államfőinek moszkvai találkozója 1993. május 27.	964
177. Szűcs Gergelynek, a 9. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a moldovai–román, a moldovai–orosz, a moldovai–ukrán és a magyar–moldovai kapcsolatokról 1993. június 22.	969
178. Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki nagykövet megbeszélése Pjotr Beljajev belarusz külügyminiszter-helyetttel Minszkben 1993. július 15.	975
179. Nagy József chişinăui ideiglenes ügyvivő éves beszámoló jelentése 1993. július 16.	977
180. Hóvári Jánosnak, a 9. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a tádzsikisztáni válságról 1993. augusztus 23.	986

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

Ebben a kötetben arra vállalkoztam, hogy a korábbi dokumentumközléseim (*Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1990. május – 1990. december; Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1991. január – 1991. december; Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1992. január – 1992. december*¹) folytatásaként, a rendelkezésre álló levéltári források alapján bemutassam az Antall József vezette kormány 1993. január és 1993. december közötti külpolitikáját és diplomáciáját.

Az iratok gyűjtésében az első, második és harmadik kötethez hasonlóan a külpolitikai döntéshozatal két szintjére, a miniszterelnökre és a külügyminiszterre, illetve ezzel szoros összefüggésben a két apparátusra (a Miniszterelnöki Hivatalra és a Külügyminisztériumra) helyeztem a hangsúlyt. Alapvetően a Külügyminisztériumban keletkezett dokumentumokat kutattam, amelyek a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) találhatóak meg.

Külön köszönöm Marinovich Endrének, Antall József és Boross Péter kabinetfőnökének és Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium államtitkárának a kötethez nyújtott rendkívül hasznos szakmai tanácsait és nem kevés emberi segítségét. Köszönet illeti a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának 1945 utáni levéltári egységeit kezelő dolgozóit és Gesztesi Zsoltot, aki nagy munkát végzett a gépelési munkálatok során.

A 180 darab dokumentumot három fejezetben: *I. Euroatlanti integráció; II. Közép-Európa; III. Oroszország és a volt szovjet térség államai* és ezekhez szorosan illeszkedő tizennégy alfejezetben, kronológiai sorrendben rendeztem el, amely egyben mutatja az antalli külpolitika prioritását. Az *euroatlanti integráció* fejezetben tárgyaltam Németországot, Franciaországot, az Egyesült Királyságot, Olaszországot, az Amerikai Egyesült Államokat, az Európai Közösségeket/Európai Uniót és az Északatlanti Szerződés Szervezetét. A *Közép-Európa* témacsoportban Lengyelország,

¹ *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1990. május – 1990. december.* Szerk.: SÁRINGER János. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2015. I. köt. (A továbbiakban SÁRINGER 2015.); *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1991. január – 1991. december* Szerk.: SÁRINGER János. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2018. II. köt. (A továbbiakban SÁRINGER 2018.), *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1992. január – 1992. december* Szerk.: SÁRINGER János. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2021. I–II. köt. (A továbbiakban SÁRINGER 2021.).

Csehország, Szlovákia, Románia és Ausztria kaptak helyet. A Bős–Nagymaros Víz-lepcsőrendszert a Szlovákia fejezetéhez kapcsoltam. *Oroszország és a volt szovjet térség* államai kapcsán tárgyaltam Oroszországot, Ukrajnát, a Független Államok Közösségét, Azerbajdzsánt, Belaruszt, Kazahsztánt, Kirgizisztánt, Moldovát, Üzbegisztánt, Tádzsikisztánt és Türkmenisztánt. Ebben a kötetben a határon túli magyarságot az adott országgal együtt tárgyaltam, annak érdekében, hogy a kontextus megmaradjon.

A Magyarország déli határánál zajló drámai események, *a délszláv térségben zajló háború nem kapott helyet ebben a kötetben*, mert ez év elején lát napvilágot a magyar–délszláv kapcsolatok 1990–1994 közötti történetét bemutató – Dévavári Zoltán kollégámmal közösen készített – munkánk,² és nem lenne célszerű megjelentetni ugyanazokat az iratokat. Ehhez a forrásközléshez *nem készítettem bevezető tanulmányt, mert előkészítés alatt áll az Antall József vezette kormány külpolitikáját és diplomáciáját magyar szemmel bemutató monográfiám*.

A dokumentumok közlésekor az esetleges elütéseket, az előforduló helyesírási hibákat korrigáltam, mert azok gyakran és jelentősen zavarták volna az olvasást és az értelmezést. Emellett az idegen nevek esetében az adott ország helyesírási szabályait alkalmaztam, kivételt képeztek az orosz és az ukrán nevek, amelyeket latin betűvel és fonetikusán írtam le. Következésképpen használtam a Belarusz elnevezést, amelyet az iratokban is javítottam. Egyes dokumentumok esetében (pl. utasítás vagy összefoglaló) az akkori gépiró különböző módon emelte ki – vagy nem emelte ki – azok címét (pl. szaggatott vonalú, egyenes vonalú aláhúzással vagy kurzív betűvel). Ezek esetében elhagytam az aláhúzásokat vagy más kiemeléseket az egységes szöveggép érdekében. Ha volt az iraton kézzel írt megjegyzés vagy aláírás, azokat lehetőség szerint feltüntettem. A közlés során az iratokat megszámoztam és címmel láttam el, megadva az irat dátumát is. Kapcsos zárójelekbe tettem a dokumentum tartalmát kiegészítő megjegyzéseimet. Kurzív betűvel jeleztem a kézzel írottakat.

A lábjegyzetek az iratokhoz nyújtanak segítséget, információt, és adott esetben ezekben rögzítettem a levéltári jelzet mellett a korábbi és ebben a kötetben szereplő dokumentum számát is. Nem volt betekintésem az akkori Külügyminisztérium munkatársainak személyi adataiba, ezért eltekintettem ezek ismertetésétől. Felhasználtam az *Antall- és a Boross-kormány tisztségviselői almanachja 1990. május 23. – 1994. május 8. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Kiadása, 1994.* című munkát,

² DÉVAVÁRI Zoltán – SÁRINGER János: *Magyarország – frontország. Iratok a magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1990–1994)*. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2022. (Megjelenés előtt.)

amelyből szükség esetén a vonatkozó információkat átemeltem. A szövegben és a lábjegyzetekben kurzív betűvel jelöltem a napilapok és periodikák neveit.

Az ebben a kötetben szereplő személyek életrajzi adatai segítik a téma iránt érdeklődőket. A források jegyzéke a visszakereshetőség és a további kutatások számára nyújt támpontot.

Szeged–Budapest
2022. január

DOKUMENTUMOK

I. EUROATLANTI INTEGRÁCIÓ

NÉMETORSZÁG

1.

Regős Sándor stuttgarti főkonzul éves beszámoló jelentése 1993. január 19.

A Magyar Köztársaság Főkonzulátusa
Stuttgart

Szigorúan titkos!

Stuttgart, 1993. január. 19.

1-01/SZT/1993.

Készült: 3 példányban

Tárgy: Jelentés a stuttgarti Főkonzulátus
1992-es tevékenységéről

Központ: 2 példány

Külképviselő: 1 példány

Készítette: Regős Sándor

Melléklet: 12 lap

Gépelte: Horváth A.

Mellékelten felterjesztjük fenti tárgyú jelentésünket

Regős Sándor
Főkonzul

Jelentés
a stuttgarti Főkonzulátus 1992-es tevékenységéről

(A Főkonzulátus 1992. május 4-én kezdte meg tevékenységét, így a jelentés nem egy teljes év, hanem 8 hónap adatait rögzíti.)

A jelentés a következő hat fejezetre tagolódik:

- I. Működési területünk, Baden-Württemberg tartomány politikai és gazdasági helyzete
- II. A főkonzulátus felállításának körülményei
- III. A főkonzulátus politikai tevékenysége
- IV. A konzuli tevékenység összegzése
- V. A gazdasági tevékenység összegzése
- VI. Az 1993-as tennivalók

I. BADEN-WÜRTTEMBERG TARTOMÁNY POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI HELYZETE

Az 1992-es év politikailag jelentős változást hozott a tartomány életében: az áprilisi választásokon a CDU³ elvesztette 20 év óta birtokolt abszolút többségét a tartományi parlamentben, és nagykoalícióra kényszerült a szociáldemokratákkal. A választók ugyanakkor 15 szélsőjobboldali, azaz republikánus párti képviselőt juttattak be a parlamentbe, amely részben bizonyos rétegek jobbra tolódását jelzi. A republikánusok térnyerésének azonban elsősorban nem ideológiai, hanem elégedetlenségi okai voltak: a romló gazdasági helyzet, valamint a menekültügy megoldása körüli huzavona miatt berzenkedő választók egy része így „üzent” a politikusoknak.

A kemény, gyakran személyeskedő választási harc után meglepően gyorsan szülelt meg a CDU és az SPD⁴ között a koalíciós megállapodás. A 6 kereszténydemokrata és 5 szociáldemokrata miniszterből álló kormány igazi megmértetése most kezdődik majd, amikor hozzá kell fognia az 1992-ben meghirdetett program végrehajtásához.

Az előjelek nem kedvezőek: a világszerte tapasztalható recesszió – ha némi fáziskéséssel is, de – elérte Németországot is. Baden-Württembergre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a munkanélküliek száma meghaladja a keresőképes lakosság 5%-át, ami 10 év óta nem fordult elő. Az előző évhez viszonyítva mind a megrendelések, mind pedig a termelés mutatószámai csökkentek. Különösen drámai a visszaesés a Baden-

³ Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU (Kereszténydemokrata Unió) 1945-ben alapították. A CDU 1949-től (Konrad Adenauer kancellárságától) a szociális piacgazdaságot kívánta megvalósítani. A CDU jelöltjei 1963-ig voltak kancellárok. A CDU ellenzékben volt 1962–1982 között, majd a kancellár a CDU politikus Konrad Adenauer lett, aki kormányfői posztját 1998-ig megőrizte.

⁴ Németország Szociáldemokrata Pártja (Sozialdemokratische Partei Deutschlands – SPD) 1863-ben alakult. 1990 és 1998 között ellenzékben volt a Bundestagban.

württembergi ipar 3 tartópillérében: az autógyártásban, az elektrotechnikában és a gépiparban. Az autópiparban például 1992 januárjától novemberéig 34,4%-kal esett vissza a megrendelések mennyisége, ezért pl. a Mercedes cég decemberben 12 500 alkalmazottat bocsájtott el, januárban pedig további 15 000 munkás számíthat felmondásra.

A szociális feszültségek fokozódásának elkerülése végett igen sok üzemben vezettek be rövidített munkaidőt. Az ilyen rendszerben dolgozók létszáma az előző évhez képest 239,6%-kal nőtt, és ez a háború befejezése óta a legrosszabb adat.

A helyzeten a kormány részint szigorú takarékosági intézkedésekkel, részint pedig „beruházásbarát”, tehát munkahelyteremtő gazdaságpolitikával kíván segíteni. A szociáldemokrata gazdasági miniszter, Dieter Spöri a vállalatok keretfeltételeinek javítását ígéri, amely feltételezhetően adócsökkentést jelent azok számára, amelyek új munkahelyeket teremtenek. Az ebből, valamint a fogyasztás csökkenéséből keletkező bevételkiesést a költségvetésben a kereszténydemokrata pénzügyminiszter, Mayer-Vorfelder szigorú takarékosági intézkedésekkel kívánja ellensúlyozni. Hozzávetőlegesen másfél milliárd márkát kell előteremteni a kommunális, szociális és kulturális kiadások csökkentésével, de a költségvetési deficitet ezen túlmenően további 2,5 milliárd márka hitelfelvétellel lehet csak ellensúlyozni.

A gazdasági helyzet romlásának valamennyi összetevőjét most nem kívánom elemezni, csupán egy tényezőre hívom fel a figyelmet, amelyet tekintetbe kell venni a magyar gazdasági stratégia alakításánál. Itteni gazdasági szakemberek véleménye szerint a válság egyik fő oka az, hogy a német vállalatok a 10 évig tartó fellendülés idején nem fektettek súlyt a költséggazdálkodásra, így a német ipar igen drágán termel. Különösen a bér- és a járulékos költségek magasak. Ezért a német ipar most termelési folyamatok külföldre helyezésével kívánja a költségeket csökkenteni. Ez a folyamat már 1992-ben megindult, de véleményem szerint 1993-ban fokozódni fog, amire Magyarországon fel kell készülni. A hazai lehetőségek javítása különösen fontos most, amikor az önálló Csehország egyre dinamikusabb politikával igyekszik a beruházókat magához csábítani.

A gazdasági kérdések mellett legnagyobb gondot a menekültügy jelenti Baden-Württembergben, 1992-ben 51 609 menekültet fogadott be a tartomány (1991: 32 655). 39% a polgárháborús menekült az egykori Jugoszláviából, őket 21%-kal a románok követik. Ezért Baden-Württemberg számára is létfontosságú a probléma szövetségi szintű mielőbbi rendezése.

A megoldást illetően az itteni szociáldemokraták elképzelései közelebb állnak a CDU javaslataihoz, mint a szociáldemokraták országos elnöksége. Ez valószínűleg a közös kormányzati felelősségből adódó nagyobb kompromisszumkényszerből ered. A baden-württembergi szociáldemokraták már eddig is kompromisszumkészségről

tettek tanúságot például környezetvédelmi kérdésekben. A kormányzati felelősség megoszlása mindkét felet nagyobb politikai rugalmasságra ösztönzi. A nagykoalíció eddig szinte zökkenőmentesen működött, bár kemény kulisszák mögötti küzdelemre lehet következtetni abból, amit Teufel miniszterelnök újévi nyilatkozatában mondott: „Ha a választók cselekvőképes, a kihívásokra gyorsan reagáló kormányt akarnak, akkor egyetlen pártnak kell adniuk a többséget és a kormányzási felelősséget. Most rengeteg értékes idő megy el egyeztetési problémákra.” Ezzel együtt a koalíció első fél éves működését jónak ítélte a miniszterelnök, de hozzátette: „A koalíció igazi legitimitását az adja meg, ha hosszútávon cselekvőképes.”

II. A FŐKONZULÁTUS FELÁLLÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

A stuttgarti főkonzulátus hivatalosan 1992. május 4-én nyílt meg. Induláskor a szokásosnál is nagyobb kezdeti nehézségekkel kellett megküzdenünk; a létszámból a főkonzul, a konzul és a titkárnő volt jelen, a gazdasági vezető, a hivatalsegéd és a gépkocsivezető adminisztratív nehézségek miatt nem tudott kikerkezni. Az elhelyezést ideiglenes jelleggel kellett megoldani a Hospital Strassén, mivel a számunkra kijelölt Haussmannstrasse-i épület beígért renoválása még el sem kezdődött. A konzuli tevékenységhez májusban még nem volt irattár, és nem rendelkezünk olyan tapasztalatokkal sem, amelyek használható becslést adhattak volna a várható forgalomra.

A leírtak ellenére ma is az a meggyőződésem, hogy ilyen körülmények között is helyes volt megnyitni a főkonzulátust. Ezáltal ugyanis mindenki lépéskényszerbe került, mi itt kint, a központ otthon, valamint azok az itteni szervek, amelyeknek már régen be kellett volna fejezniük a végleges épület renoválását. (A Haussmannstrassén lévő épületet 1990-ben bocsátotta a Baden-württembergi kormány a Magyar Állam rendelkezésére, ugyanezen évben itt már megnyílt a Magyar Kultúrintézet egy része. A további történésekről nincs információm, de tény az, hogy ez a helyzet állt fenn 1992 májusában is.)

A főkonzulátus eredetileg tervezett létszáma (6 fő) végül is június végére lett teljes. Ekkorra sikerült megszerezni a rezidenciát, a szükséges lakásokat, felszerelni a főkonzulátust távközlési és irodatechnikai berendezésekkel.

III. A FŐKONZULÁTUS POLITIKAI TEVÉKENYSÉGE

A kezdeti időszakban a legfontosabb feladat volt a főkonzulátus „bevezetése” az itteni közéletbe. Ezt részint az itteni tömegkommunikáció, részint pedig a személyes kapcsolatok gyors kiépítése segítségével igyekeztem elérni.

Munkánk végzéséhez elengedhetetlen követelmény volt az, hogy mind a politikusok, mind pedig a közvélemény értesüljenek arról, hogy Baden-Württembergben magyar főkonzulátus létezik. A figyelemfelkeltés legfőbb eszköze a sajtó volt. A megnyitás napján sajtótájékoztatót tartottam, amelyről a tartomány két legnagyobb napilapja fényképes beszámolót közölt. Vidéki bemutatkozó látogatásaim kapcsán is számos interjút adtam a helyi lapoknak. A II. kárpótlási törvény megszületése ugyancsak lehetőséget nyújtott sajtónyilatkozatokra. Akaratlan – ha nem is mindig pozitív – reklámra tettünk szert a török vízumkérők rohama idején.

A politikai kapcsolatok kiépítését megkönnyítette, hogy Baden-Württemberg 1992-ben ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Az ezzel kapcsolatos számos rendezvényen a politikai, gazdasági és kulturális élet valamennyi vezető személyiségével sikerült megismerkednem.

Bemutatkozó látogatást tettem dr. Erdődy Gábor nagykövettel együtt Erwin Teufel miniszterelnöknél, Dieter Spöri gazdasági miniszternél és dr. Fritz Hopmeiernél, a tartományi parlament elnökénél. Többször fogadott Frieder Birzele belügyminiszter és Klaus von Trotha, a tudományos ügyek minisztere. Napi munkakapcsolatot sikerült kialakítanom dr. Lothar Menz miniszterelnökségi államtitkárral és Gustav Wabro államtitkárral, a tartomány bonni képviselőjével. Az utóbbiakon keresztül juttattam el a tartományi kormányhoz a magyar álláspontot olyan kérdésekben, mint pl. a nemzetiségi politika vagy Bős–Nagymaros.

Személyes látogatások révén sikerült beilleszkednem a stuttgarti főkonzuli testületbe. Különösen intenzív együttműködést alakítottam ki a török főkonzullal a török vízumkérők problémáinak közös megoldására, valamint az amerikai főkonzullal, akivel közösen kezdeményeztük azt, hogy a Maryland Egyetem nyisson kihelyezett tanszéket Magyarországon. Ugyancsak az amerikai főkonzul segítségével teremtettem jó kapcsolatokat az Európában állomásozó amerikai haderők Stuttgartban székelő főparancsnokságával, személyesen előbb McCarthy, majd G. Boyd tábornok főparancsnok-helyettessel.

Az előző fejezetben említett megbeszéléseimről rendszeresen küldtem jelentést a központnak és az illetékes minisztériumoknak.

Politikai feladatként kezeltem a II. és a III. kárpótlási törvény végrehajtását. Baden-Württembergben kb. 100 000 Magyarországról kitelepített népi német él. Ez

a réteg komoly véleményformáló szereppel bír a tartományban, így a törvény megismertetése, végrehajtásának megszervezése és lebonyolítása kiemelt tennivalóink közé tartozott.

A törvény politikai jelentőségét aláhúzendó, körutat szerveztem Szauter Rudolf országgyűlési képviselő számára, aki Gustav Wabro államtitkáron keresztül a Baden-württembergi kormánnyal, valamint a Magyarországról kitelepített németek vezetőivel ismertette a törvény részleteit. Itt-tartózkodása során vidéki alapszervezetekbe is ellátogatott.

Magam júniustól szeptember végéig több mint 20 olyan rendezvényen vettem részt, ahol a helyi alapszervezetek meghívására a törvényt kellett ismertetnem. Tapasztalataim alapján elmondhatom, az érintettek túlnyomó többsége tudomásul vette, hogy a törvény csak részleges kártérítést ad. Néhány szélsőséges „mindent vissza” jellegű felszólalást maguk a résztvevők utasítottak el.

A kitelepített németek szervezete, a „Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn”⁵ ugyancsak pozitívan értékelte a törvény létrejöttét. Ezzel a szervezettel egyébként állandó napi munkakapcsolatban állok, és a szervezet vezetői többször is elismeréssel nyilatkoztak a főkonzulátusnak a kitelepítettek érdekében kifejtett tevékenységéről. 1992-ben összesen 17 221 kárpótlási adatlapot adtunk el az igénylőknek. Az ebből eredő bevételünk 86 105 DM volt.

A politikai munka további súlypontját képezte a Donaueschwabische Kulturstiftunggal⁶ kiépített kapcsolat. Ez a befolyásos szervezet nagy anyagi eszközökkel támogatja a külföldön, így Magyarországon élő német nemzetiséget, és igyekszik befolyásra szert tenni közöttük. Sikerült elérnem, hogy Magyarországot illetően mindenben kikérjem véleményemet. Ez történt pl. a Neue Zeitung átalakításával és a főszerkesztő kinevezésével kapcsolatban is. Ugyancsak közösen sikerült választ adni arra az elmarasztaló interjúra, amelyet a Magyarországi Németek Szövetsége elnöke, Hambuch Géza adott a „Schwabische Zeitung”-nak a magyarországi nemzetiségi politika általa vélt hibáiról. A jelentőmunkáról már tettem rövid említést. Itt meg szeretném jegyezni, hogy a tartományban nem történt olyan esemény, amely országos vagy nemzetközi kihatású lett volna, és otthon azonnali tudomásulvételt vagy reagálást tett volna szükségessé. Így a főkonzulátus bizalmasnak ítélt jelentéseit futárral vagy kapitányi postával küldte, a másutas módszert nem vette igénybe.

A hivatalos távirat forgalmat az egyébként elég bizonytalanul működő MODEM segítségével bonyolítottuk le, egyéb jelentéseinket – pl. a Magyarországgal foglal-

⁵ A Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn 1980. november 22-én alakult meg Stuttgartban.

⁶ Donaueschwabische Kulturstiftung kulturális alapítvány, amely a svábok kulturális értékeit támogatja.

kozó cikkek sajtószemléjét – pedig faxon továbbítottuk. Ezt a gyakorlatot fogjuk követni 1993-ban is.

IV. A KONZULI TEVÉKENYSÉG ÖSSZEGZÉSE

A vízumozó tevékenység alkotta az első időszak munkájának döntő részét. A munka abszolút többségét a május és szeptember között a szabadságra utazó, illetve onnan visszatérő török állampolgárok részére történő vízumkiállítás képezte. A vízumok döntő többségét a beadás napján kiállítottuk. Számos külsőssel dolgoztunk, akik közül azonban csak 2-3 főre lehetett folyamatosan számítani. A vízumozás betanítása, a vízumkiadás TN-es ellenőrzése a konzul számára állandó készséget és felelősséget jelentett. Működésünk 8 hónapja alatt 78 000 vízumot adtunk ki, ami 2,485.431 DM bevételt jelentett.

A honosítási és visszahonosítási ügyek száma 60–80 között mozgott. Ugyanennyi a beadott bevándorlási kérelmek száma is. Itt különösen a jugoszláv és román útlevelekkel rendelkező magyar nemzetiségű polgárok keresnek fel bennünket ilyen irányú kéréssel, de egyre többen szeretnék visszakapni magyar állampolgárságukat a kitelepítettek közül is.

Az elbocsájtási ügyek száma közel 100. Számos esetben közli az ügyfél, hogy elbocsájtását a német hatóságok nyomására kezdeményezi, és annak megtörténte után visszahonosítást kíván kérvényezni. Az anyakönyvezési tevékenység is jelentős. Házasság, születés, válás esetében járunk el a leggyakrabban.

Lehetőségeink szerint folytatunk közjegyzői tevékenységet is. Eddig az ügyfelek által kért okiratokat minden esetben elkészítettük. Hiteles fordításokat is rendszeresen végzünk (születési, házassági és halotti anyakönyvi kivonatok fordítása).

Konzuli ügyekben 1992 folyamán összesen 1271 akta keletkezett. Ezekből 640 db futáranyagot készítettünk és terjesztettünk fel.

A vízumkiadáson kívüli konzuli cselekményekért 128.553 DM-et vételeztünk be. A főkonzulátus összbevétele a vízumokból, a kárpótlási ívekből és az egyéb konzuli cselekményekből 8 hónap alatt meghaladta a 2,7 millió DM-et.

A Münchenből és Bonnból kapott – korábbi években keletkezett – ügyiratokat rendeztük, ezek feldolgozása és felhasználása folyamatosan történik. A Bonnból kapott akták száma jó közelítéssel 2100 db, a münchenieké kb. 2280. Az 1992-ben Stuttgartban keletkezett aktákkal együtt irattárunk 5650 aktából áll.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztését több fontos rendezvény is szolgálta.

Júniusban sikeres magyar részvétellel zajlott le Stuttgartban az IKOFA–92 elnevezésű élelmiszeripari szakvásár.

Az ősszel került sor a GWZ⁷ rendezésében és szervezésében Budapesten, Miskolcon és Pécsen az a rendezvény, amely során Baden-württembergi vállalatok bemutakoztak Magyarországon, és üzleti kapcsolatokat kerestek magyar cégekkel. Ennek egyik folyományaként került sor október folyamán észak-magyarországi üzleti delegáció stuttgarti rendezvényére és tárgyalásaira. A magyar delegációt Dr. Gyulai Gábor címzetes államtitkár vezette és itt-tartózkodása során fogadta őt Brechtken gazdasági minisztériumi államtitkár.

A magyar beruházási lehetőségek és a privatizáció folyamatának ismertetésére németországi rendezvénysorozatra került sor, amelynek egyik állomása Mannheimben volt. Itt az IHK⁸ szervezésében a Südwestdeutsche Landesbank támogatásával nagy sikerű rendezvényre került sor, amelyen a fő előadó Dr. Pongrácz Tibor pénzügyminisztériumi államtitkár volt.

Augusztus óta gazdasági konzullal bővült a főkonzulátus létszáma. Ez lehetővé tette, hogy az ediginél még nagyobb intenzitással foglalkozzunk a gazdasági kapcsolatok fejlesztésével. Az elmúlt időszakban nagyszámú megkeresés érkezett a főkonzulátusra, főleg német vállalatok és vállalkozók részéről.

A megkeresések legnagyobb része arra irányult, hogy partnert találjanak, egyrészt termelési kooperációra, másrészt egyszerű árubeszerzési műveletekhez (import), továbbá konkrét érdeklődés mutatkozott magyarországi befektetések iránt. Ezeket az igényeket a főkonzulátus kielégítette. Magyar vállalatok részéről érdeklődés mutatkozott a bútoripar, a járműipar és a vegyipar területen egyrészt termékeik exportjára, másrészt pedig együttműködésre beszállítóként, alvállalkozóként.

Rendkívül sok igény merült fel telefonon, levélben a magyar gazdasági jogi szabályozás megismerése iránt, továbbá különféle vámtechnikai és külkereskedelem-technikai kérdésben kellett tanácsot adni. Ez a tevékenység rendkívül időigényes és a főkonzulátus munkatársainak jelentős energiáját köti le, de természetesen arra törekszünk, hogy mindenkinek megadjuk a szükséges információkat, már csak azért is, mert sok esetben azt tapasztaljuk, hogy a német vállalatok a magyar partnerek helyett tájékozódnak és helyettük végzik el a vámtechnikai és külkereskedelem-technikai feladatokat.

⁷ Nemzetközi Gazdasági Együttműködés Társasága.

⁸ Ipari és Kereskedelmi Kamara.

VI. AZ 1993-AS TENNIVALÓK

1./ Politikai téren továbbra is törekedni a magyar politika és gazdaság főbb törekvéseinek megismertetésére. Hozzájárulni az árnyaltabb Magyarország-kép kialakításához.

Figyelemmel kísérni a sajtó magyar problematikával foglalkozó cikkeit, és adott esetben helyben reagálni ezekre.

2./ A konzuli munkában arra készülünk, hogy tovább fognak növekedni a konzulátussal szemben a jogi és érdekképviselési igények. A török vízumkérők rohamának csökkentésére januártól a konzuli hónapok terhére beállítottunk egy olyan személyt, aki már tavaly is részt vett a konzulátus munkájában, és a különböző török szervezetekkel, valamint a helybeli török újságokkal felveszi a kapcsolatot, és igyekszik elérni, hogy a vízumkérelmeket időben elhúzva már az év elejétől nyújtsák be a török állampolgárok. Tekintettel arra, hogy a migrációs kérdések a magyar politika homlokterébe kerültek, és ezek helyi lecsapódásait magunk is érzékeljük, fokozottan figyelünk e témakör Baden-württembergi megjelenésére, és jelzéseket adunk a legégetőbb problémákról, hogy hozzájáruljunk ezek esetleges törvényi szabályozásának előkészítéséhez (kitelepítettek állampolgársági ügyei, magyar–német szociális szerződés megkötésének szükségessége). Gyorsítani kell a vízumkötelezettek ügyeinek, valamint az állampolgársági és útlevélügyek hazai intézését. Ugyancsak a Központtól várjuk, hogy a meglévő konzuli segédkönyvet aktualizálják, és elkészüljön a vízumrendészeti aktuális kötet is.

3./ A kereskedelmi-gazdasági tevékenységben a jelentés I. fejezetében taglaltak szerint igyekszünk Baden-württembergi beruházókat irányítani Magyarországra. Fokozni kívánjuk a vállalati partnerkapcsolatokat létrehozó munkánkat. 1993-ban a legfontosabb rendezvény Baden-Württembergben a stuttgarti IGA kertészeti világkiállítás. A magyar részvétel szervezése már 1992-ben megkezdődött. Igazán intenzív szakaszába januárban lép. Koordinációs feladatokat látunk el a Világkiállítás igazgatósága, valamint a különböző magyar szakmai, idegenforgalmi és kulturális résztvevők között. Tekintettel a magyar–Baden-württembergi gazdasági kapcsolatok kiterjedtségére és – mint már a számokban is jeleztük – dinamikus fejlődésére nem tartjuk szerencsésnek, hogy e tartományban magas szintű látogatás már régen nem volt. Különösen fontos lenne miniszteri szintű találkozó szervezése, két okból is: egyrészt a múlt évi választások után új kormány alakult a tartományban, és a gazdasági tárcát más párt vette át, tehát eddigi partnereink kicserélődtek, és a kapcsolatok további fejlődését nagymértékben fellendítené egy magas szintű találkozó, ezenkívül fontos szempont, hogy 1993-ban a német gazdasági miniszterek konferenciájának elnöke, a Baden-württembergi gazdasági miniszter, Dieter Spöri.

Terveink között szerepel, hogy 1993-ban szervezünk Baden-Württembergben egy vagy több városban egy befektetési szimpóziumot magyar részről a Befektetési Ügynökség, az ÁVÜ⁹ és az ÁV Rt, német részről a GWZ és a Kamarák bevonásával.

Törekszünk arra, hogy a német vállalatokat megismertessük a magyarországi befektetési lehetőségekkel, ezért tervbe vettük, hogy szorosan együttműködünk a GWZ-tel (Nemzetközi Gazdasági Együttműködés Társasága), az IHK-kal (Ipari és Kereskedelmi Kamara) és a Gazdasági Minisztériumnál annak érdekében, hogy a főkonzulátus munkatársai minden alkalommal részt vehessenek olyan rendezvényeken, amelyeken a magyarországi befektetési és gazdasági együttműködési lehetőségeket a német partnerekkel ismertethetik.

4./ A végleges helyre költözés lebonyolítása az előbb említett feladatokkal párhuzamosan ugyancsak próbára teszi majd erőinket. A kivitelező építési főhatóságtól kapott tájékoztatás szerint a Haussmannstrasse-i végleges épület 1993. április 1-jén lesz beköltözhető állapotban. Sok tennivaló, pl. a számítógépes rendszer kiépítése, az új vízumkiadó helyiség létrehozása, benne vízumbeszedő és pénztárfülkék kialakítása stb. meghaladja a mi lehetőségeinket. Ezúton is felhívjuk a gazdasági, az építési, a távközlési osztály figyelmét arra, hogy készüljenek fel ezen munkák elvégzésére.

Stuttgart, 1993. január 19.

Regös Sándor
főkonzul

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 29. doboz

⁹ Állami Vagyonügynökség – ÁVÜ.

2.
Rejtjeltávirat Bonnból. Helmut Kohl és Bill Clinton megbeszélése
1993. március 30.

04354/530/2

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Bonn
Azonosító: BON20644
Érkezett: 93.03.30. 10:15
Készítette: Bi.
Ellenőrizte:

46, 45

Tárgy: Kohl–Clinton találkozó

A Kancellári Hivatal transzatlanti kapcsolatokkal foglalkozó csoportvezetője (Dr. Kischlat) a Kohl–Clinton találkozóról:

Általában: A két politikus összesben mintegy 4 órát töltött egymásai (négy szemközi beszélgetés, szűkebb körű szakértői tárgyalás, munkaebéd, sajtókonferencia). Kohl benyomásai rendkívül kedvezőek, Clinton határozott módon, célratörően tárgyal, jól felkészül a tárgyalásra, a tematikát szinte kívülről ismeri. A kapcsolatteremtés, amely a találkozó egyik fő célja volt a várakozást meghaladó mértékben sikerült.

Konkrétan: A megbeszélések középpontjában alapvetően 3 kérdés állt.

1. Oroszországi helyzet. Az értékelés teljes egészében azonos volt. Nincs alternatíva Jelcinnel szemben, a támogatás személyén keresztül az orosz reformfolyamatoknak szól. Segíteni addig kell, amíg nem késő. Az április 14–15-i tokiói miniszteri szintű csúcsnak konkrét eredményeket kell hozni. A két kormány a vancouveri orosz–amerikai találkozóig, illetve a tokiói miniszteri értekezletig szoros kapcsolatban maradnak egymással. A támogatás csak konkrét feladatokhoz köthet, ezek meghatározásával az USA kész az NSZK-nak a volt NDK szanálásában szerzett

tapasztalatait hasznosítani. Konkrét összegek nem kerültek meghatározásra. Becslések szerint ez az összeg a Fjodorov-tervben előirányzott 21 milliárd dollártól a 30–35 milliárd dollárig terjedhet.

2. A délszláv válság. Az informátor szerint új elemek nem merültek fel. Kohl számára igen meggyőző volt az a határozottság, amellyel Clinton kilátásba helyezte a fegyveres megtorlás lehetőségeit, amennyiben a boszniai szerbek nem fogadják el a bosnyákok és horvátok által már aláírt rendezési tervet.

3. GATT.¹⁰ Kohl meglepődött azon az eltökéltségen, ahogy Clinton a GATT tárgyalások sikeres befejezése érdekében érvelt. Sokkal konstruktívabb volt, mint ezt a választási kampányban elhangzott ígérek alapján valószínűsíteni lehetett. A német fél munkamegosztást vél felfedezni Clinton és kereskedelmi minisztere között. Míg az utóbbi harcias megnyilatkozásai a kongresszus megnyugtatót szolgálják, Clinton rendkívül tárgyyszerűen az eredmények mielőbbi prezentálását tekinti feladatának. Határozottan kijelentette, hogy a jelenlegi világgazdasági recessziót egy kereskedelmi háború csak elnyújthatja. Hogy a tárgyalások a tokiói csúcs előtt befejeződnek-e, vagy sem ez Párizs magatartásától függ.

Clinton azon kéréseit, hogy Kohl az orosz támogatás, illetve a GATT kérdésekben (francia magatartás az agrárkérdésekben) közvetítsen, Kohl elhárította.

Részben a megbeszéléseken, részben Kohlnek a Szenátus tagjaival zajlott találkozáján szóba került Kelet-Közép- és Kelet-Európa témája is, az informátor szerint azonban új elemek egyik oldalról sem hangzottak el.

A megbeszéléseken Kohl tájékoztatta Clintont az AWACS¹¹-bevetésekben, illetve a „kéksisakos” akciókban való német részvétellel összefüggő belpolitikai problémákról. Clinton erre a sajtókonferencián az elmondott módon reagált.

Kohlnek az USA haderő jövőbeni európai jelenlétét firtató kérdésére Clinton közölte: olyan helyzet elérésére törekszik, hogy az 1996-os költségvetési évvel tartósan biztosítható legyen 100 ezer amerikai katona európai jelenléte (ez a szám tartalé-

¹⁰ Az Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezményt (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) huszonhárom ország kötötte meg Genfben 1947-ben. 1995-ben átalakult és a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization – WTO) nevet kapta. Magyarország 1973 szeptemberében csatlakozott az egyezményhez.

¹¹ Légi riasztási és ellenőrzési rendszer (*Airborne Warning and Control System* – AWACS), ami 1992-től Magyarország légtérét ellenőrizte a délszláv válság során, hogy megakadályozza a berepüléseket a magyar légtérbe. Vö. SÁRINGER 2021. III. 140. és a 141. számú dokumentummal. *A NATO háromtagú szakértői delegációja Budapesten a NATO, illetve a brit AWACS (légi riasztási és ellenőrzési rendszer) repülőgépek Magyarország fölötti repülésének előkészítése céljából.* Keltezése: 1992. október 28. *Magyarország engedélyezte az AWACS (légi riasztási és ellenőrzési rendszer) repülőgépek őrjáratozását a magyar légtérben a bosznia–hercegovinai légtér nappali ellenőrzése és a humanitárius repülések biztonsága érdekében.* Keltezése: 1992. október 29.

kosok behívásával rövid időn belül 250 ezerre növelhető, a létszám kiszolgálásához szükséges technika folyamatosan Európában marad.)

– 154 – Kovács József

Lássa:

II. Területi Főosztály

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

3.
Rejtjeltávirat Bonnból. Thomas Goppel bajor államminiszter
véleménye Bajorország, Ausztria, és Magyarország
együttműködéséről
1993. április 27.

05875/668/2

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Bonn
Azonosító: BON20799
Érkezett: 93.04.27. 17:47
Készítette: Tó
Ellenőrizte:

46 és Berlin, München.

Dr. Thomas Goppel Szövetségi- és Európa ügyekért felelős bajor államminiszter a tiszteletére adott nagykövetségi rendezvényen kifejtette: Bajorország rendkívül nagy hangsúlyt fektet a regionális együttműködésre, és ebben fontos szerep jut Magyarországnak, valamint a München–Bécs–Budapest tengely mentén kialakuló kooperációnak.

Bár Bajorországnak nincs közös határa Magyarországgal, hazánkat mégis „szomszéd országnak” tekintik. Az államminiszter szerint az EK fejlesztésről kialakított nagypolitikai elképzelések nem mindig találkoznak a reálfolyamatokkal. Bajorországban az EK központosítása helyett a regionalizmus fejlesztését tartják fontosabbnak és előremutatónak. A regionális együttműködés fejlesztésének nemegyszer az EK direktívák, korlátozások és szankciók az akadályai. Példaként megemlítette, Bajorország sokkal több magyar mezőgazdasági és élelmiszer ipari terméket tudna importálni, ha azt az EK előírások lehetővé tennék.

Az államminiszter hangsúlyozta, az utóbbi időben jelentősen megélénkültek a bajor–cseh gazdasági kapcsolatok, és a szlovákok is lobbiznak az együttműködés fejlesztése érdekében, jelentős konkurenciát teremtve Magyarországnak. Ahhoz, hogy hazánk megerősítse vezető helyét és szerepét Bajorországban, szükség van

jelenlétének fokozására és új típusú együttműködések kialakítására. Miközben türelmetlenül várják a budapesti világkiállítással kapcsolatos tenderkiírásokat és a beruházási lehetőségeket ismertető tájékoztatókat.

Magyarország biztonságpolitikai helyzetével kapcsolatban kifejtette, a Nyugat nagyra értékeli hazánk szerepét a délszláv válság kezelésében (AWACS-gépek átrepülésének engedélyezése, embargó betartása), formális NATO-garanciák kérését, illetve megadását – a szélesebb világpolitikai összefüggések miatt (Oroszország helyzete) – jelenleg még nem tartják időszerűnek. Az államminiszter Magyarországot pohárköszöntőjében, a kártyából vett hasonlattal élve olyan „jokernek” nevezte, amellyel mindent meg lehet nyerni, de rossz időben történő kijátszásával mindent el lehet veszíteni.

191 – Dr. E.

Lássa:

II. Területi Főosztály

Tatár Gy./EXPO

III. Területi Főo.

EK Főo.

BEEFO

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 28. doboz

4.

Udvardy Jenő müncheni főkonzul összefoglalója Bajorország politikai, gazdasági helyzetéről és a magyar–bajor kapcsolatokról
1993. május 14.

Főkonzulátus
München

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
München, 1993. május 14.

10/Sz.T/1993.

Szűrős v.18.

Tárgy: Összefoglaló a Bajor Szabad Állam
politikai, gazdasági helyzetéről
és a magyar–bajor kapcsolatokról.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Küldékviselet: 1 pld.

Gépelte: Ambruszné

Melléklet: 3 db

A közeljövőben a Német Szövetségi Köztársaságba és a Bajor Szabad Államba tervezendő miniszterelnöki és külügyminiszteri látogatás előkészítéséhez mellékelten megküldjük a kollektíva által összeállított a Bajor Szabad Állam belpolitikai, gazdasági helyzetét, a kétoldalú kapcsolatokat és azok fejlesztésére vonatkozó javaslatainkat összefoglaló anyagokat.

A BAJOR SZABAD ÁLLAM GAZDASÁGI HELYZETE

A Bajor Szabad Állam területét és gazdasági potenciálját tekintve az NSZK egyik legnagyobb és legjelentősebb tartománya. (Területe 70.553 km², lakosainak száma 10,9 millió fő.) A bajor gazdaság növekedési üteme 1992-ben lelassult, a bruttó nemzeti termék reáláron 2,5%-kal nőtt, ami az utóbbi 17 év egyik legalacsonyabb üteme, de a nyugati tartományok átlagos növekedésénél (1,9%) érezhetően jobb eredmény. Ez tükröződött a munkanélküliség alakulásában is, amely 1992-ben tovább emelkedett, elérte a 243 200 főt, ez az összfoglalkoztatottak 5,6%-a, ennek ellenére Bajorország egyike a legkisebb munkanélküliséggel rendelkező tartományoknak (országos átlag 7,4%). Az iparban kb. 19 ezer vállalat működik, melyből legjelentősebbek az elektrotechnikai és elektronikai, a gép- és közúti járműgyártó (Siemens, M.A.N., BMW, Audi) és a repülőgépipari üzemek. 1992-ben a bajor gazdaság húzóágazatai:

a textilipar, a gépgyártás, a fémfeldolgozóipar, a villamosipar és a repülőgépgyártás voltak.

Bajorország az NSZK legnagyobb élelmiszertermelője, ennek ellenére a mezőgazdaság a tartomány bruttó nemzeti termékének csak 2%-át adja. Továbbra is nagy jelentőséggel bír a kis- és középipar. A tartományban működő iparvállalatok 68%-a 1–19 főt, 20%-a 20–99 főt, 10%-a 100–499 főt, 2%-a pedig több mint 500 főt foglalkoztat.

A termékstruktúra változását jelzi, hogy Bajorországban ma már az ipari munkavállalók 55%-a a legmodernebb „high-tech” iparágakban dolgozik, ennek is köszönhetően a világméretű recesszió hatása csak tompítottabban érintette eddig a gazdaságot. Bajorország rendkívül fejlett szolgáltató intézményhálózattal (bankok, biztosító intézetek) rendelkezik. A bruttó nemzeti termék 42%-át az ipar és 56%-át a szolgáltató ágazatok állítják elő.

Bajorország világkereskedelemben betöltött szerepe növekszik, részesedése az össznémet exportból meghaladja a 26%-ot. A kb. 190 Mrd DM-s forgalom Svédország vagy Svájc kereskedelmi színvonalának felel meg. A Szabad Állam legfontosabb partnerei: Olaszország, az USA, Franciaország, Ausztria és Nagy-Britannia. A bajor külkereskedelem 46%-a bonyolódik az EK-államokkal, közel 10%-a a fejlődő országokkal. Továbbra is alacsony a kelet-európai országok részesedése (export: kb. 4%, import: kb. 9%), bár a bajor kormány ezt a régiót perspektivikus piacnak tekinti.

Annak érdekében, hogy Bajorország gazdasága reagálni tudjon a világgazdaság kihívásaira, és jó eséllyel lépjen át a 3. évezredbe, a kormány a Gazdasági és Közlekedési Minisztériummal kidolgoztatott egy stratégiai programot (Program Standort Bayern 2000), amelyet 1992 szeptemberében hagytak jóvá. (Erről részletesen jelentettünk.) A program részletesen elemzi a bajor gazdaság jelenlegi és várható helyzetét, és alapvetően Bajorország regionális fejlesztését emeli ki, külön hangsúlyt helyezve arra, hogy a kormány feladata a fejlődés finanszírozása, a kockázati tőkének, illetve a keretfeltételeknek a megvalósítása. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a kutatás-fejlesztési programok intenzifikálásának.

1993-ra a jelenlegi előrejelzések a növekedési ütem további lassulását várják. A prognózisok eltérőek a bruttó nemzeti termék növekedésében, 0,5 és 1,5% között mozognak. Bajorország ennek ellenére változatlanul az egyik legjobban fejlődő tartománya marad az NSZK-nak. A jelenlegi recesszióból való kilábalást csak az év negyedik negyedévétől várják, elsősorban a belső kereslet, illetve a külső piacokról való impulzus formájában. Csökkenő tendencia várható a gépiparban és a beruházási javak területén, míg a konjunktúra növekedésével elsősorban közszükségleti cikkek gyártása területén számolnak.

I.

MAGYAR–BAJOR GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

A magyar–bajor gazdasági kapcsolatok 1992-ben is a dinamika mérséklődése mellett jól fejlődtek.

A magyar–bajor áruforgalmat illetően Bajorország a német tartományok sorában a magyar export termékek legfőbb felvevőpiaca. 1989 és 1991 között exportunk átlagban 18%-os emelkedést mutatott, importunk ugyanezen időszakban 21%-kal emelkedett. 1992-ben a magyar–bajor kereskedelmi forgalom elérte a 2,03 Mrd DM értéket (az össznémet–magyar árucseré 9,3 Mrd DM), bajor exportunk dinamikája a korábbi évekhez képest érezhetően mérséklődött (3,6%-ra), behozatalunk 7,5%-kal nőtt, áruforgalmi aktívumunk 442 millió DM-t ért el. Az 1992-es teljesítményünkkel Bajorország kereskedelmi partnerei sorában Magyarország a 20. helyre került. Pozitív tendencia, hogy a magyar exportnövekedés súlypontját 1992-ben már nem a félkész és nyersanyagok exportja képezte, hanem az elektromos készülékek, mezőgazdasági gépek és szerszámok, élvezeti cikkek kivitele. Bajorország a magyar zöldség-, gyümölcs- és húsexport egyik legjelentősebb felvevőpiaca és a Szabad Állam 6. szállítója. Ilyen értelemben messzemenően érdekeltek vagyunk abban, hogy a mezőgazdasági termékek piacra jutási feltételeit az EG társulási szerződés értelmében tovább javítsuk.

Gépjárműkivitelünk másfélszeresére, műszaki gumiáru-kivitele kétszeresére növekedett. Az importban a gépjármű és személygépkocsi behozatala növekvő tendenciát mutat (ez a teljes bajor behozatalunk több mint 20%-a). Növekedett a vegyipari és félkésztermékek, valamint az élelmiszeripari termékek behozatala is.

A bajor tőke kezdettől fogva érdeklődést tanúsított hazánk iránt. Ma mintegy 1000 bajor vállalat rendelkezik működő tőkebefektetéssel Magyarországon, de jelen vannak a nagy bankok, biztosítótársaságok és médiatulajdonosok is. Számos nagy múltú vállalati együttműködés bér munkáltatás formájában működik a ruházati és cipőipar területén (Baumler-Still – férfikonfekció, Triumph (női fehérnemű).

A relációban igen lényeges szerepe van a működő vegyes vállalatoknak. Ezek olyan jellegű együttműködések, amelyek biztosítani tudják Magyarország számára a korszerű technológiákhoz és know how-khoz való hozzájutást, és a pótlólagos munkahelyek teremtése miatt is jelentősek. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy számos cég – a magyar bérköltségek alacsony volta miatt – még mindig a bér munka-együttműködést és kooperációkat szorgalmazza.

A teljesség igénye nélkül külön is kiemelnénk néhány jól működő együttműködést: Audi AG – Rába Győr motorgyár, autógyártás, DETE (festéksorok), Knorr-

Bremse (fékberendezések), AEG (mosógép), BayWa (vetőmag-szaporítás), M.A.N.–MOGÜRT–Rába kooperációs motorgyártás, Wamsler-Salgótarjáni Tűzhelygyár, Siemens AG München – a Siemens 6 vegyesvállalatot alapított eddig, és egy kereskedelmi Kft.-je is működik Magyarországon, összesen több mint 3500 főt foglalkoztat. Jackle Chemie – a cég jelenleg dolgozik különböző magyarországi projektek megvalósításán, a cégtulajdonos Spath úr a közelmúltban lett a Magyar Köztársaság nürnbergi tiszteletbeli konzulja, akinek kapcsolataihoz és tevékenységéhez a magyar–bajor gazdasági kapcsolatokban nagy reményeket fűzünk.

A magyar–német munkaerő-foglalkoztatási egyezmény keretében több ezer magyar munkavállaló dolgozik Bajorországban. Érdekeltek vagyunk abban, hogy az építőipari együttműködés közös létesítményekben is realizálódjon, úm. [úgy mint] az 1996-os budapesti EXPO, horvátországi rehabilitáció, a müncheni új vásárterület kiépítése. Érdekeltek vagyunk továbbá harmadik piaci együttműködésben és szállításban, pld. a FÁK tagállamaiba (Ukrajna), ahol a Szabad Állam céltudatosan erősíti pozícióit. Az utas- és áruforgalom további élénkülését várjuk az új müncheni repülőtértől és az új Rajna–Majna–Duna csatornától.

II.

A BAJOR SZABAD ÁLLAM BELPOLITIKAI HELYZETE – 1993.

Egy évvel a tartományi választások előtt Bajorországban, ellentétben az elmúlt évekkel, a bizonytalanság levegője uralkodik mind gazdasági, mind politikai értelemben. Ez a bizonytalanság az elmúlt három-négy év alatt fokozatosan „érlelődött”, és már a politikai élet minden területén érezhető. Ez megnyilvánul abban, hogy 1994-ben a CSU¹² több évtizedes egyedüli kormányzás után elveszítheti az abszolút többséget, hiszen a jelenlegi felmérések szerint 39–45% között mozog. Megnyilvánul továbbá – és az előzővel összefügg – a kormányfő személye körül kialakult válságban is. Végül abban, hogy a szintén 1994-ben esedékes Európa Parlament-i választásokon esetleg nem éri el az 5%-ot, és nem tud képviselőt küldeni Strasburgba. Ennek oka kettős. A CSU hatalomra jutása óta szinte egypárti rendszerként működő állam jött létre. Hogy ez nem vezetett nagyobb ellenálláshoz, magyarázható a karizmatikus és

¹² Christlich-Soziale Union in Bayern – CSU (Bajor Keresztényszociális Unió) kereszténydemokrata néppárt, amely Bajorországban működik. Testvérpártja, a Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU (Kereszténydemokrata Unió) a Németországi Szövetségi Köztársaság Bajorországon kívüli területén működik. A CSU-t 1946-ban alapították a Weimari Köztársaság idején működő Bajor Néppárt és a Centrum Párt utódaként.

népszerű politikusok sorával, mint legutóbb Franz Josef Strauss. Strauss halálával a CSU elvesztette azt a politikust, akire személyében is építeni lehetett. Ebben az értelemben Streibl nem volt igazi utód. Hogy az „egypártrendszer” működött, abban szerepet játszott a bajor választók beállítottsága is. A konzervatív, vidékies, mezőgazdasághoz erősen kötődő katolikus bajor választó számára a CSU Strauss-szal az ideális opció volt. Közben Bajorországot is érintik belső társadalmi átrétegződések, amit bizonyít a nagyvárosok ugyancsak egyértelmű SPD-uralma (München, Nürnberg), de a felmerülő gazdasági-társadalmi problémák nyomán a CSU-tól jobbra is létrejönnek politikai csoportosulások (republikánusok), amelyek politikai befolyása ma már nem elhanyagolható (10–15%). A CSU válságának másik oka strukturális jellegű, és egyszerűen az újraegyesítéssel függ össze. Miután a CSU csak a bajor tartományban van jelen, a 11 helyett 16 tartomány esetén számszerű jelentősége a szövetségi választások szempontjából csökkent olyan mértékben, hogy ma már a CDU-nak objektíve a koalícióban nincs is szüksége a CSU-ra. Ez egy identifikációs válsághoz vezetett, annál is inkább, mert a korábbi Kohl–Strauss kvázi egyenrangúságból mára egy vitathatatlan CDU-dominancia alakult ki a CSU testvérpártjához való viszonyában. Kiút nincs, hiszen a CSU más tartományokban való terjeszkedése együtt járhatna a CDU Bajorországba való bevonulásával, amivel a veszteség nagyobb lenne, mint a nyereség. Végül is tehát a CSU számára nemcsak az abszolút többség elvesztése a tét 1994-ben, hanem az is, tud-e ez esetben az új körülményekhez alkalmazkodni, képes-e kompromisszumokra. Mindez kiélezte a személyi válságot, amelynek megoldása azért nem látszik biztosan előre, mert abban nem csak Streibl maga érintett, hanem a párt is, amely a több esetleges jelölt és a különböző irányzatok miatt vezetői szinten csaknem teljesen szétesett. Ennek következtében egyik pillanatról a másikra bekövetkezhet Streibl eltávolítása, de egészen biztosnak látszik, hogy 1994-ben nem lesz a CSU miniszterelnök-jelöltje.

A német belpolitikában, illetve külpolitikai kérdésekben a bajor CSU rendszeresen sajátos, hagyományosan önálló, de újabban egyben többnyire súlytalan utat választott. Miután az egyes lépésekről az elmúlt időben részletesen jelentettünk, itt csak utalunk ezen kérdésekre. A bajor Európa-politika hivatalosan támogatja a maastrichti szerződés által kijelölt irányt, de annak egy részelemét, a regionalizmust, a régiók Európáját sajátos érdekei miatt hangsúlyozza, aránytalanul túlértékeli, miközben külkapcsolatban partnereket keres ahhoz az ideához, ahol a szubszidiaritás elvének széles körű érvényesítésével az önálló tartományok és régiók lennének az együttműködés és a kapcsolatok motorjai.

A bajor érdek ebben teljesen nyilvánvaló: nagyobb nemzetközi politikai, gazdasági súlyra csak így tehet szert, miközben jelenlegi szövetségi kötelezettségei alól is mentesülne a régiók Európájának létrejöttével. Külpolitikai szövetségeseit is ott keresi,

ahol az ötletnek támogatást remél (Ausztria, Magyarország, Ukrajna). A szudétánémet elűzöttek patrónusaként, szavazatukra is számítva, nem támogatta a német–csehszlovák barátsági szerződés jóváhagyását, kockáztatva ezzel a bajor–cseh kapcsolatok alakulását. Ezen kérdéskörnek eredménye, hogy a bajor politika egyik legerőteljesebb támogatója az európai kisebbségi népcsoport charta elfogadásának, ami magyar érdekeket is érint.

Stoiber belügyminiszter korábban erősen konzervatívnak minősülő politikát szorgalmazott idegenrendészeti és menekültkérdésben. Ma ez az irányzat a társadalmi változások következtében az ún. asyl-kompromisszum alapját jelentette, amely társadalmilag széles körben elfogadott, s így bajor sikernek számít.

A fenti példák is jelzik, hogy a bajor politika nem riad vissza attól a gondolattól, hogy a jövőben még nagyobb függetlenségre tegyen szert Bonntól, azaz a Szövetségtől, de ennek feltételei ma természetesen nem adóttak.

Mint jeleztük, a CSU belső válsága a miniszterelnök személye körüli válság elmélyítéséhez is vezetett. A sajtó támadására a CSU belső helyzete, illetve a választók politikussal szembeni elvárásainak változása együttesen Streibl politikai túlélését lehetetlenné teszi. A konzervatív–keményvonalas Stoiber belügyminiszter, a bonni pénzügyminiszteri funkcióba befáradt CSU pártelnök Waigel, illetve a szálakat a háttérben mozgató, legintellektuálisabb parlamenti frakcióelnök Alois Glück pályázik legnagyobb eséllyel az utódpozícióra. Mögöttük már várakozik a következő generáció Thomas Goppellel az élen, de nekik csak a következő választási évában, 1998-tól lehet komolyabb esélyük.

A CSU esetleges 1994-es választási veresége csak relatív abban az értelemben, hogy még mindig a legerősebb párt maradna a bajor parlamentben, viszont koalíciós partner után kellene néznie. A komoly rivális, az SPD a jelenlegi felmérések szerint kb. 30%-ra számíthat. Az SPD országos válsága, ennek személyi kihatása Münchenre akkor sem kecsegtet sok reménnyel a párt számára, ha Renate Schmidt pártelnök és Kronawitter jelenlegi müncheni főpolgármester személyében évek óta a legerősebb, legvonzóbb politikusokat küldik csatasorba.

Egyéb pártok az 5% körüli határon mozognak, ezért parlamenti bekerülésük bizonytalan. A szélsőjobbboldali republikánus párt a felmérések szerint 10–15%-ot is kaphatna, de eddigi megnyilatkozások szerint egyetlen más parlamenti párt sem hajlandó velük koalíciós partnerséget vállalni.

Összességében megállapítható, hogy hasonlóan más európai országokhoz, Bajorországban is politikai átrendeződési folyamatok zajlanak, az alapvető értékek veszélyeztetése nélkül. A politikai pártok kénytelenek a gazdasági recesszióra és a választók megváltozott magatartására reagálni. A német újraegyesülés átmenetileg hátrányos következményekkel járt a kormányzópárt, a CSU számára. Az útkeresés

folylík, de a megoldás láthatóan nem történhet csak a német nemzetállam keretein belül, hanem azt meghatározza Európa integrációjának jövője, és az új keretek között kialakuló kapcsolatrendszer (régiók Európája).

III.

ÉSZREVÉTELEK ÉS JAVASLATOK A MAGYAR–BAJOR KAPCSOLATOK FEJLESZTÉSÉHEZ

A Bajorországgal való politikai, gazdasági kapcsolataink fejlesztési stratégiájának kidolgozásánál javasoljuk az alábbiakat figyelembe venni:

– Az önálló bajor külpolitika korlátai a német Alaptörvényből következnek. Ez azonban eddig sem volt akadálya annak, hogy Bajorország önálló és hagyományosan jó gazdasági kapcsolatokat ápoljon Magyarországgal. Az önálló bajor külpolitika igénye elsősorban a régiók Európája gondolat jegyében erősödött fel, és az államközi kapcsolatokban az 1990-ben aláírt regionális együttműködési jegyzőkönyvben nyert kifejezett formát. A bajor Európa-politika azóta erőteljesen hangoztatott részévé vált a régiók (tartományok) önálló együttműködési lehetőségének követelése.

– Bajorország földrajzi helyzetéből következően azonban itt nem is a hagyományos EK partnerországok régiói játszanak központi szerepet, hanem Kelet- [és] Délkelet-Európa országai, remélve ettől, hogy Bajorország központi helyzetbe kerül.

– Így nem csoda, ha a bajor–magyar együttműködés mellett kialakult a cseh, szlovák, osztrák, ukrán, szlovén, horvát is. Egyesek szerint ez arra emlékeztet, mintha már Bajorország önálló délkelet-európai politikát készítené elő, a szövetségi kormánytól függetlenül.

– Kiemelést érdemel a bajor Európa-politikában elfoglalt helyünk. Goppel bajor Európa- és szövetségügyi miniszter tavaly nyári budapesti látogatása, amely lehetőséget nyújtott a bekapcsolódásra, a kétoldalú kapcsolatok során gyakran meg is fogalmazódott (Kelemen András, Balázs Péter államtitkárok látogatása alkalmával is) a magyar EK csatlakozás támogatása, illetve regionális együttműködés szorgalmazása Bajorország, Ausztria és Magyarország között.

Tény azonban, hogy a minisztérium ez év márciusában a témával foglalkozó interpellációjára adott válaszban, Magyarország említése nélkül, a reformországok EK-csatlakozását még korainak nevezték. Érdeklődésünkre közölték, hogy nyilvános megnyilatkozásokban még nem tehetnek különbséget ezen országok között, de a fejlődésbeli jelentős különbségek (Magyarország eredményei elvitathatatlanok) ezt szükségszerűen megváltoztatják. A brüsszeli magyar érdekek támogatása szempont-

jából azonban Bajorország mégis megbízható, ha nem is a leghatékonyabb partner. Ugyancsak érdekazonosság áll fenn a kisebbségi kérdés jogi szabályozásának szükségességét illetően. Bajorország az európai népcsoport charta kidolgozásának egyik legfőbb támogatója.

A München, Bécs, Budapest tengelyre épülő regionális együttműködés kialakítását Streibl miniszterelnök és Lang gazdasági és közlekedési miniszter is javasolta. Bajor vélemény szerint ez a közép-európai régió úgy az egymás közötti együttműködésből, mint a Nyugat- és Kelet-Európa között betöltött szükségszerű közvetítő szerepéből is (energetikai rendszerek összekapcsolásából, szállítási, közlekedési infrastruktúra fejlesztéséből, a tranzitkereskedelem fejlődéséből, a Duna szállítási kapacitásának sokkal hatékonyabb közös hasznosításából) jelentősen profitálhat, és Ausztriát követően gyorsíthatja Magyarország EK-tagságát is. Javasoljuk, hogy erre a bajor kezdeményezésre magyar részről reagáljunk, előzetesen a júniusi külügyminiszeri látogatás alkalmával, majd a Streibl-ügy lezárása után – ami hamarosan várható – miniszterelnöki találkozó keretében.

– Az elmúlt évek gyakorlata bebizonyította, hogy államközi kapcsolataink minden területen való fejlesztésének rendkívül hasznos fóruma a Magyar–Bajor Vegyesbizottság, amelynek tevékenységével mindkét fél elégedett. A kialakított munkamódszer jól bevált: szaktárcák közreműködésével kijelölt együttműködési projektek összefogása, munkatervben való rögzítése, felelősök kijelölése, a végrehajtás rendszeres ellenőrzése. A vegyesbizottság jelenleg 96 folyamatban lévő projektet kezel, amelyek mélysége változó, de azok nem jelentenek különösebb anyagi terhet a bajor fél számára.

– Emellett feltétlenül hasznos lenne, ha a jövőben magyar részről a szaktárcák minden szinten szorosabb direkt és rendszerebb kapcsolatokat alakítanának ki bajor partnereikkel. Ezt az erősödő cseh, szlovén, szlovák, ukrán konkurencia is indokolja. Bajor részről megfogalmazódott az is, hogy az együttműködés továbbfejlesztéséhez a magyar minisztériumok kezdeményezésére lenne szükség (kivétel a belügyi és kulturális tárcák). Egyes területeken a bajor partnereknek problémát okoz az is, hogy az illetékes magyar minisztériumnál erős a fluktuáció, és gyakran nulláról kell kezdeni a kapcsolatok kiépítését.

Jelentősebb és folyamatos a belügyi és kulturális tárcák közötti továbbképzési, tapasztalatcsere jellegű együttműködés, az aláírt külön jegyzőkönyvek alapján is. A belügyi, vámrendészeti és menekültügyi együttműködés fejlesztését és további támogatások biztosítását jól szolgálja majd Stoiber belügyminiszter magyarországi látogatása.

A miniszteri tárgyalás témáinak javasoljuk:

- a magyar–bajor rendőrségi együttműködés továbbfejlesztése vám, kábítószer-csempészet, gazdasági bűncselekmények, szervezett bűnözés (autós maffiák) hatékonyabb felderítése érdekében,
- a fentiekkel összefüggésben magyar szakemberek továbbképzéséhez további bajor támogatás biztosítása,
- lehetőség szerint további technikai eszköz segélyek (járművek, híradástechnika) biztosítása a Magyar Rendőrség számára,
- széles körű tájékoztatás a hazánkban lévő menekültek elhelyezésére és táborok fenntartására tett erőfeszítésekről további konkrét támogatások megnyerése érdekében,
- menekültügyben tényleges operatív munkakapcsolatok kialakítása a magyar és bajor szervek között.

A kulturális együttműködés továbbfejlesztése érdekében javasoljuk, hogy Mádl Ferenc miniszter viszonzozza Zehetmair bajor kultuszminiszter múlt évi magyarországi látogatását. A találkozó alkalmából kiemelt témák:

- a Burg-Kastl-i magyar gimnázium további fenntartásához bajor és szövetségi támogatás biztosítása,
- nyelvtanáraink továbbképzéséhez egyéb bajor ösztöndíjak biztosítása,
- a magyar és bajor felsőfokú, elsősorban műszaki oktatási intézmények közötti hatékony együttműködés kialakítása.

Javasoljuk a magyar–bajor pénzügyminisztériumi kapcsolatok aktualizálását, miniszteri találkozó megszervezését azzal a céllal is, hogy az 1992. év végén kifutott alacsony kihasználtságú hitelmegállapodás helyett egy, a hazai igényeknek és lehetőségeknek jobban megfelelő új kis- és középvállalati szektor fejlesztését szolgáló kedvezményes hitelmegállapodás kidolgozásának előkészítésére. Célszerű lenne e célból a bajor pénzügyminisztert magyarországi látogatásra meghívni.

Az igazságügyi tárcák kapcsolata jelenleg főleg a büntetés-végrehajtás területére konkretizálódik. Javasoljuk a bajor miniszter látogatásait előkészíteni, amitől a magyar jogrendszer EK-kompatibilissé alakításához várhatunk segítséget.

A műszaki-tudományos és környezetvédelmi együttműködés fejlesztéséhez a műszakilag rendkívül fejlett Bajorország számos lehetőséget nyújt.

Münchenben található a Fraunhofer Társaság és a Max Planck Társaság központja, ezek intézetei évente több ezer külföldi vendégkutatót, ösztöndíjast, doktoranduszt fogadnak, és széles körben bekapcsolódtak a különböző EK kutatási és fejlesztési programokba. A fenti lehetőségeket megítélésünk szerint magyar részről sokkal jobban ki lehetne használni. (A témában több jelentést készítettünk.)

Javasoljuk, hogy a KTM hívja meg – a környezetvédelmi, területfejlesztési, vízgazdálkodási, műemlékvédelmi területeken való együttműködés fejlesztése érdekében az illetékes bajor minisztereket magyarországi látogatásra.

Dr. Peter Gauweiler bajor területfejlesztési és környezetvédelmi miniszter magyarországi látogatása alkalmával ki lehetne jelölni a szorosabb szakmai együttműködési területeket, és szorgalmazni a bajor kormány aktív támogatását és közreműködését a magyar kezdeményezésre létrejövő Duna-medence Ökológiai Egyezménye kidolgozásához és az ennek alapján kialakítandó természetvédelmi együttműködéshez. Sajnálatos, hogy a bajor kormányzati és politikai tényezők erőteljesen támadják a Werkvertrag konstrukciót. (Ennek részleteiről jelentettünk.) Javasoljuk, a magyar munkaügyi miniszter hívja meg partnerét budapesti látogatásra. Ez a találkozó hozzájárulhatna a merev bajor álláspont feloldásához.

A CSU mint párt magyarországi érdeklődése ugyancsak hagyományos. Itt elsősorban alapítványuknak, a Hanns–Seidel–Stiftung-nak magyarországi jelenlétére kell utalni. A Hanns–Seidel–Stiftung jelentős munkát végez, komoly ráfordítással a demokrácia nyugati intézményéről eredményes szemináriumokat szervez. Ezen túlmenően komoly szerepet vállal a magyar és a szomszédos országok kapcsolatainak társadalmi szintű szervezésében.

A parlamentek közötti kapcsolat formális. A bajor Landtagban az elmúlt évben látogatást tett magyar parlamenti küldöttség, de a Landtag belpolitikai okokból külkapcsolatok területén nem tud aktívabb szerepet vállalni. Kicsit más a helyzet a CSU Bundestag frakciójával.

A főkonzulátus megnyitása óta törekvésünk arra is irányult, hogy támogassuk az önkormányzatok, illetve társadalmi szervezetek közvetlen kapcsolatát. Ennek keretében fejlődött a partnervárosok kapcsolata, illetve kialakult a bajor kerületek és magyar megyék néhány között is az együttműködés, legutóbb a főkonzulátus támogatásával dinamikus fejlődésnek indult Mittelfranken és Heves megye kapcsolata is.

A fentiekből következően a társminisztériumok felé is az alábbi javaslatokat tesszük:

- 1./ Helyes lenne, ha az illetékes magyar minisztériumok a relációnak megfelelő figyelmet fordítanak a regionális együttműködésre, és kezdeményezően lépnek fel.
- 2./ Figyelmet kell fordítani a bajor–osztrák–magyar együtt működésre vonatkozó bajor kezdeményezésre, és ezt a Visegrádi Együttműködés esetleges kiegészítése, illetve alternatívájaként felfogni.
- 3./ Erőteljesen támogatni kell a különböző regionális csoportokban zajló bajor–magyar együttműködést (KEK, Alpok–Adria, Duna-menti országok stb.).

4./ A bonni nagykövetséggel koordinálva kell felhasználni a meglévő bajor készséget
össznémet érdekeink támogatására.

(Udvardy Jenő)
Főkonzul

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

5.

Juhász Endrének, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok
Minisztériuma államtitkárának jelentése a Kormánynak a német
kormánnyal kötött pénzügyi megállapodásáról
1993. június 9.

Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok
Minisztériuma

Közigazgatási államtitkár

2760/je
GKM/13891/2/2007

Szigorúan titkos!

Szám: 00911/29/1993

Készült: 1 eredeti + 16 fm. Pld.

Ez a 9. sz. fm. Pld.

Egy pld. 3 lap + nyílt mellékletek

A minősítés visszavonásáig hatályos

Gépelte: Garzóné

Jelentés
a Kormány részére

a magyar transzferábilis rubel rendezéséről az NSZK kormányával
létrejött megállapodásról

A Kormány 1993. május 13-i 3190/199 3 sz. határozatával jóváhagyta azt a Bonnban, 1993. május 6-án aláírt közös memorandumot, amely a volt NDK-val folytatott kereskedelemben kialakult transzferábilis rubel szaldó rendezésének főbb elemeit tartalmazza. A Kormány felhatalmazta a nemzetközi gazdasági kapcsolatok miniszterét vagy az általa kijelölt személyt, hogy a közös memorandummal összhangban elkészített kormányközi megállapodást – a Kormány utólagos jóváhagyásának fenntartása nélkül – aláírja. Ugyancsak az említett kormányhatározat felkérte a Magyar Nemzeti Bank elnökét, hogy a közös memorandumnak megfelelően német partnerével együttműködve 1993. május 20-ig állapítsa meg a transzferábilis rubel számla végleges szaldóját. A fentieknek megfelelően a német delegáció vezetőjét, dr. Gerd Haller urat, a német Pénzügyminisztérium főcsoportfőnökét a Magyar Kormány jóváhagyásáról 1993. május 14-én értesítettem, és kértem, hogy a megállapodás végleges szövegének kidolgozása és aláírása céljából utazzon Budapestre. A közös memorandumnak megfelelően a Magyar Nemzeti Bank és a berlini Staatsbank képviselői Budapesten 1993.

május 18–19-én tárgyalásokat folytattak, és az 1993. május 19-én aláírt jegyzőkönyvben a transzferábilis rubel számla végleges egyenlegét megállapították.

A német delegációval 1993. május 26-án a megállapodás véglegesítésére irányuló tárgyalásokat lefolytattuk, és a megállapodást aláírtuk. A megállapodás német és magyar változatát mellékelem. A megállapodást magyar részről – dr. Kádár Béla, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok miniszterének felhatalmazása alapján – az alulírott, német részről pedig dr. Gerd Haller úr, a német Pénzügyminisztérium főcsoportfőnöke és Alexander Arnot úr, az NSZK magyarországi nagykövete írta alá. A német delegációban jelen volt még Norbert Radermacher úr, a német Pénzügyminisztérium tanácsosa, valamint Adalbert Rittmüller úr, az NSZK budapesti nagykövetsége gazdasági osztályának vezetője. A magyar delegációban a következők vettek részt: dr. Sándor György, a Pénzügyminisztérium főtanácsosa, Serly György, a Magyar Nemzeti Bank főcsoportvezetője, dr. Povázsai János, az NGKM főosztályvezetője, Bedök Károly, az NGKM tanácsosa, dr. Kiss Lajosné, az NGKM osztályvezetője.

Az aláírt megállapodás tartalma teljes mértékben összhangban áll a Bonnban 1993. május 6-án aláírt közös memorandummal. A teljes magyar fizetési kötelezettség 384.840.000 német márka, amely összesen 566.342.966,76 transzferábilis rubel tartozásból ered. Az átszámítást ugyanazzal a módszerrel végeztük, mint a közös memorandum létrehozásánál, tehát a transzferábilis rubel tartozást 27.50 forint/transzferábilis rubel árfolyamon forintra számítottuk át (15.574.431,586 forint) amelyet az 1990. december 31-én érvényes 40.47 forint/DEM árfolyamon számítottunk át német márkára. Ez praktikusán 0,68 DEM/transzferábilis rubel indirekt árfolyamot eredményez, ami azt jelenti, hogy a két fél egy transzferábilis rubelt 0,68 német márkaként értékelt. A visszafizetés a közös memorandummal összhangban négy egyenlő részletben történik: 1994. január 1-jén, 1994. július 1-jén, 1995. január 1-jén és 1995. július 1-jén. Minden magyar fizetési kötelezettség kamatmentes. A megállapodás aláírásának napján hatályba lépett.

A német féllel megállapodtunk a megállapodás bizalmas kezeléséről. A bizalmas kezeléshez mindkét félnek komoly érdeke fűződik, hiszen mind Magyarországnak, mind pedig a Német Szövetségi Köztársaságnak más országokkal szemben jelentős transzferábilis rubel követelése van, és a fent említett konverzió az érintett partner által történő megismerése helyzetünket károsan befolyásolhatná. Magyarországnak például Oroszországgal szemben csaknem 2 milliárd transzferábilis rubelt elérő követelése volt. Megállapodás történt ennek dollárra történő átszámításában 0,92 dollár/transzferábilis rubel átszámítási kulccsal. A magyar–német viszonylatban létrejött átszámítási kulcs megismerése esetleg arra indíthatná az orosz hatóságokat, hogy a korábbi megállapodást közvetlenül vagy közvetett módon megkérdőjelezzék, vagy ha ez nem is követ-

kezne be, a fenti rendezés ténye negatívan befolyásolhatná Oroszország tényleges teljesítési készségét. (Természetesen reméljük, hogy ez a veszély nem reális, de mindenesetre az ügy kezelésében óvatosságra van szükség.) Nyilvánvaló az is, hogy Németország a más országokkal folytatandó pénzügyi tárgyalásainál nem a most kialakult átszámítási kulcsból indul ki, bár az nem kizárt, hogy a tárgyalások végén esetleg ugyanehhez az eredményhez jutnak el. Itt emlékeztetni kell arra, hogy Németország eredeti tárgyalási pozíciója a 2,34 DEM/transzferábilis rubel átszámítási kulcs alkalmazása volt.

Ugyanakkor mindkét delegáció számára világos volt, hogy a megállapodás tényének és tartalmának feltárása bizonyos körben elkerülhetetlen. Ezt figyelembe véve szóban a következőkben állapodtunk meg:

- A megállapodás tényéről és tartalmáról a hírközlési eszközöknek és általában a nagyközönségnek tájékoztatást nem adunk.

- Mindkét fél, ha ez szükséges, az adott ország parlamentjét, illetőleg parlamenti bizottságát, pénzügyi ellenőrzésre jogosult szervét (pl. számvevőszék) tájékoztathatja, de kérni fogja a megállapodás nem nyilvános, illetőleg bizalmas kezelését. Mindkét fél tisztában van azzal, hogy fennáll a lehetősége annak, hogy az információ végső soron nyilvánosságra jusson.

- Harmadik országok kormányait vagy más hatóságait sem a saját kezdeményezésünkől, sem pedig azok megkeresésére nem tájékoztatjuk. Kivételt képez ez alól Lengyelország, Csehország és Szlovákia, amelyekkel a transzferábilis rubel rendezéséről Németország jelenleg is aktív tárgyalásokat folytat, és a német delegáció úgy véli, hogy a tárgyalások során a most létrejött megállapodás tényének és lényeges tartalmának feltárása elkerülhetlenné válik.

- Magyarország szintén jogosult ezeknek az országoknak a kormányait tájékoztatni, ha ilyen megkeresést kap, és úgy érzi, hogy a kérést elhárítani nem tudja.

Megállapodtunk abban, hogy minden olyan esetben, amikor harmadik országnak ebben a témában bármilyen információt adunk, erről egymást haladéktalanul tájékoztatjuk.

A tájékoztatás kérdésének megfelelő kezelése érdekében szükségesnek tartom, hogy tájékoztatás adására magyar részről csak a megállapodás létrehozásában közvetlenül részt vevő kormányzati tisztviselők legyenek jogosultak. Ezek: a miniszterelnök, a pénzügyminiszter, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának közigazgatási államtitkára, vagy az általuk kifejezetten, név szerint felhatalmazott vezető beosztású tisztviselő.

A megállapodásban foglalt fizetési kötelezettségek teljesítéséről a továbbiakban a pénzügyminiszternek kell gondoskodnia. A Kormány 3190/1993 sz. határozatának 3. pontja e tekintetben már megfelelő intézkedést tartalmaz.

Budapest, 1993. június 9.

Mellékletek

Dr. Juhász Endre

Megállapodás
a Magyar Köztársaság Kormánya
és
a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya
között
transzferábilis rubelben bonyolított elszámolási
forgalom lezárásáról és a Németországi Szövetségi Köztársaság javára transzferábi-
lis rubelben keletkezett szaldó átszámításáról és törlesztéséről

A Magyar Köztársaság Kormánya
és
a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya

azzal a szándékkal, hogy a Magyar Köztársaság és a Németországi Szövetségi Köztársaság között a transzferábilis rubelben vezetett elszámolási forgalmat lezárják, és a Németországi Szövetségi Köztársaság javára transzferábilis rubelben keletkezett szaldó átszámítását és törlesztését szabályozzák, az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk

A transzferábilis rubelben bonyolított elszámolási forgalom lezárása

A transzferábilis rubelben bonyolított elszámolási forgalom jelen Megállapodás hatályba lépésével lezárul. A Németországi Szövetségi Köztársaság javára a transzferábilis rubelben lebonyolított elszámolási forgalomból keletkezett szaldó szabályozása a 2–6. cikkeknek megfelelően történik.

2. cikk

A magyar kötelezettség nagysága

A Magyar Nemzeti Bank és a Berlini Allarni Bank, mint a számlák vezetésével megbízott bankok, 1993. május 19-én a transzferábilis rubelben vezetett forgalomból és a „Kilián–telepi Nemzetközi Ifjúsági Tábor” javára nyújtott kormányhitelből 566.342.966,76 transzferábilis rubel összegű záró szaldót rögzítettek a Németországi Szövetségi Köztársaság javára. Ilyen összegben magyar kötelezettség keletkezett.

3. cikk

Átalakítás német márka kötelezettséggé

A 2. cikk szerint transzferábilis rubelben megállapított magyar kötelezettség német márkában kifejezett kötelezettséggé alakul át. Ezen kötelezettség nagysága 384.340.000 német márka.

4. cikk

Visszafizetés

A Magyar Köztársaság a 3. cikk szerinti kötelezettséget az alábbiak szerint fogja törleszteni:

96.210.000 német márkát 1994. január 1-jén

96.210.000 német márkát 1994. július 1-jén

96.210.000 német márkát 1995. január 1-jén

96.210.000 német, márkát 1995. július 1-jén

5. cikk

Kamatmentesség

A magyar kötelezettségre (2. és 3. cikk) vonatkozóan – a 6. cikk 4. bekezdésében tárgyalta szabályozást érintetlenül hagyva – kamatot nem kell fizetni.

6. cikk

Végrehajtás

(1) A jelen Megállapodás banki lebonyolítására megbízást kapnak:

- a Magyar Köztársaság Kormánya részéről a Magyar Nemzeti Bank,
- a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya részéről a Berliini Állami Bank.

(2) A Magyar Nemzeti Bank és a Berliini Állami Bank írásbeli megegyezést kötnek a jelen Megállapodás banki lebonyolításáról. Ebben különös tekintettel szabályozásra kerül a kétoldalú számlavezetés a fizetési felszólításokkal és átutalásokkal egyetemben.

(3) A 4. cikk szerinti fizetések a Berliini Állami Bank banki számlájára német márkában történnek mindennemű járulék és költség levonása nélkül, a jelen Megállapodás szerinti esedékesség napján.

(4) Amennyiben a 4. cikk szerinti fizetések esedékességük napján nem folynak be, úgy a hátralékban lévő összes esedékességüktől kezdődően a hátralékban lévő összegre esedékességüktől kezdődően minden esetben 9 százalék p.a. kamat fizetendő, kivéve, ha a fizetési késedelem nem haladja meg a 14 naptári napot.

7. cikk

Hatálybalépés

A jelen Megállapodás aláírásának napján lép hatályba.

Készült Budapesten, 1993. május 26-án két eredeti példányban, magyar és német nyelven, mindkét nyelvű szöveg egyaránt hiteles.

Magyar Köztársaság
Kormánya nevében:

A Német Szövetségi Köztársaság
Kormánya nevében:

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

6.
Kiss Imrének, a berlini nagykövetség tanácsosának
éves beszámoló jelentése
1993. június 15.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Berlini Hivatal

10/1993. sz.
001959
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Saját: 1 példány

Gépelte: Janovicsné

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1994. június 30-ig
Berlin, 1993. június 15.

Tárgy: Dr. Kiss Imre tanácsos éves
beszámoló jelentése
Melléklet: 1 db – 4 oldal

Mellékelten felterjesztem Dr. Kiss Imre tanácsos 1993. évi beszámoló jelentését.

Dr. Gresznáryk Pál
követ

001959/1993

10/1993 sz. melléklete

Tárgy: Dr. Kiss Imre tanácsos 1993. évi beszámoló jelentése

Éves szakmai tevékenységem középpontjában a bonni nagykövetség berlini hivatalán belül kialakított munkamegosztás értelmében változatlanul a gazdaságpolitikai munka állt, beleértve a mezőgazdaságot, környezetvédelmet és műszaki-tudományos területet is. A múlt év novembere óta pedig az első beosztotti teendőket is végzem. Ezen túlmenően ez év áprilisáig pénztárellenőri feladatokat is elláttam.

A beszámolási időszakban a gazdaságpolitikai munka sokrétűségéből, a bilaterális gazdasági kapcsolatok alakulásának figyelemmel kíséréséből adódó lehetőségekkel élve elmélyítettem és bővítettem kapcsolataimat a keleti tartományok és Berlin, a kamarai szervezetek, bankok, kutatóintézetek, valamint a szövetségi irányító- és gazdasági érdekképviselői szervek berlini részlegeinek vezető tisztviselőivel. A diplomáciai testületen belül különösen jó együttműködést alakítottam ki a cseh, szlovák,

lengyel, az amerikai és orosz kollégáimmal, valamint a közös piaci tagországok diplomataíval. (Tagja vagyok a Diplomata Club vezetőségének is.) Ezzel egyben kibővült a politikai jelentő munkámhoz szükséges információszerzés bázisa is.

A jelentő munkában az aktualitás mellett továbbra is fő szempontként kezeltem:

- a keleti tartományok gazdasági átalakulásából adódó sajátosságok bemutatását, a felzárkóztatásukat elősegítő szövetségi gazdasági és pénzügyi intézkedések vizsgálatát (pl. a pénzügyi támogatás előteremtése, felhasználása, a vártnál kedvezőtlenebb körülmények hatása a szövetségi gazdaságpolitikára, a tőkebefektetések feltételeinek változása stb.);

- a magyar gazdaság strukturális átalakítása szempontjából hasznosítható tapasztalatok feltárását, s arra az illetékes hazai szervek figyelmének felhívását (pl. a Treuhand tevékenységének alakulása, a privatizáció helyzete, az ezzel összefüggő tulajdonátrendeződés sajátosságai, a gazdasági szerkezet átalakításának jellemzői, a keleti tartományok belső integrációjának pénzügyi és egyéb aspektusai, a foglalkoztatási problémák megoldásának módszerei, a környezetkárosodással összefüggő teendők stb.);

- az új német tartományok közös piaci integrációjának elemzését;

- a keleti tartományokkal a kétoldalú együttműködés alakulását lényegesen befolyásoló kérdések vizsgálatát (pl. a FÁK tagállamainak nyújtott Hermes-hitelek alakulása, esetleges magyar bekapcsolódási lehetőségeket biztosító elképzelések stb.);

- a szövetségi kormány magyar külgazdasági kapcsolatokat is érintő állásfoglalásainak, döntéseinek figyelemmel kísérését (pl. GATT-tárgyalások helyzete, annak értékelése, német erőfeszítések);

- a magyar EK-integrációs törekvésekkel kapcsolatos információk gyűjtését.

A keleti tartományok gazdasági helyzetéről és a kétoldalú kapcsolatok alakulásáról a közelmúltban átfogó elemző anyag készült a várható magasszintű látogatások előkészítése kapcsán, ezért az ismételt bemutatástól ezúttal eltekintek.

Az ideérkező hazai delegációk számának öröndetes szaporodása a magyar érdeklődés növekedése mellett azt is mutatja, hogy német részről minden területen és minden tekintetben megvan a készség a keleti tartományokban szerzett tapasztalatok átadására, a magyar átalakulási folyamat segítésére. Ennek illusztrálására, illetve alátámasztására néhány példát említenék:

- Dr. Szabó Tamás miniszter és Dr. Pongrácz Tibor államtitkár, valamint Dr. Csépi Lajos, az ÁVÜ ügyvezető igazgatója több ízben találkozott Birgit Breuel asszonnyal, a Treuhand¹³ elnökével. Tárgyalásaik eredményeként konkrét szakmai segítséget kapunk.

¹³ Treuhandanstalt (Treuhand) kormányhivatal, amit 1990. június 17-én, Németország egyesülése előtt hozták létre a keletnémet vállalatok privatizációjának koordinálására.

– A Treuhand számos esetben fogadott delegációt a Vagyonügynökségtől a tapasztalatok tanulmányozása céljából, s ma már a Treuhand „adományaként” két német szakértő segíti a magyar privatizáció sikeres megvalósítását.

– A Dr. Botos Katalin miniszterasszony vezetésével itt járt küldöttség a keleti tartományok bankrendszerének kiépítésében szerzett tapasztalatokat tanulmányozta a német Bankfelügyeletnél, s e területen is ígéretet kaptunk további segítségre.

– Dr. Zsiros Géza képviselő vezetésével a parlament Mezőgazdasági Bizottságának küldöttsége ismerkedett meg a mezőgazdaság tulajdoni átalakításának általános és Sachsen–Anhalt-i tapasztalataival.

– A Berliner Bank szakemberek továbbképzését vállalta, többek között az OTP Banknak nyújtott segítség keretében.

– A berlini székhelyű Deutsche Stiftung für Internationale Entwicklung több alkalommal néhány hetes, gyakorlati tapasztalatok átadásával egybekötött szemináriumot szervezett hazai önkormányzati szakemberek számára (legutóbb 22 fő részvételével).

– A Deutsche Bank egyik berlini consulting cége kelet-európai viszonyokra kidolgozott ki vállalkozási ABC software formájában történő átadásával kíván segíteni hazánknak.

A kapcsolatok létrejöttében, alakításában, a delegációk útjának előkészítésében és programjuk lebonyolításában aktívan részt vállaltam.

Fontos feladatommak tekintettem a magyar társadalmi-gazdasági transzformációs folyamat eredményességét szolgáló tudományos-kutatóintézeti kapcsolatok kiépítésének és elmélyítésének elősegítését is (pl. Világgazdasági Kutatóintézet és a Kelet–Nyugati Gazdasági Akadémia, OWWA, Agrárgazdasági Kutatóintézet, Agrarsoziale Gesellschaft stb.).

Az utóbbi időben a gazdaságpolitikai munkán belül megnőtt a környezetvédelemmel való foglalkozás szükségessége és jelentősége. Magyar kezdeményezésre létrehoztunk Berlinben egy Round-table-t Lindengruppe néven, amely az ökonómiai és ökológiai problémák megoldásában való tevékeny közreműködést, illetve e területen a kétoldalú kapcsolatok előmozdítását tűzte ki célul. Az érdeklődés nagy és reményeink szerint hozzájárulhatunk ezzel is a magyar–német környezetvédelmi együttműködés intenzívebbé tételéhez.

A környezetvédelmi jellegű kapcsolatok is örömdetes szaporodnak és mélyülnek, így pl.:

– a berlini székhelyű Európai Környezetvédelmi Akadémia által az európai metropolisok környezeti problémáinak feltárása és megoldása érdekében rendezett találkozók (1992: Berlin, 1993: Budapest) a budapesti önkormányzat igen aktív szerepet vállalt.

– a berlini szenátus által 1992-ben elhatározott 2–300.000 márkás, a balatoni nádasok védelmére fordítandó pénzügyi támogatás felhasználása folyamatban van.

Munkaköröm sajátosságainál fogva az ügyek intézése nagyon sok esetben a hazai szervezetekkel való közvetlen kapcsolattartásban történik. Számos megkeresés érkezik a gazdasági együttműködés legkülönbözőbb területein mind magyar, mind német részről (pl. környezetvédelem, műszaki-tudományos terület, menedzserképzés, munkaerő-átképzés, vagyonértékelési, Treuhand tömegkommunikációs tapasztalatok átvétele stb.), amelyek szorosan összefüggnek kölcsönös szakmai jellegű utazásokkal.

A különböző területeken, így a tartományi gazdasági és kamarai szervezetnél kialakított jó kapcsolataimat a vállalatok közötti együttműködés előmozdítása érdekében is sikerült felhasználnom.

Munkám további jelentős idő- és energiaráfordítást igénylő része a magyar gazdaság fejlődése, a privatizáció alakulása, a tőkebefektetési lehetőségek törvényi szabályozása, gazdaságfejlesztési elképzeléseink iránt érdeklődők információs igényeinek kielégítése. Meg kell állapítani, hogy a szükséges írásos anyagok, az idényeket figyelembe véve, még mindig nem állnak kellő mértékben és időben rendelkezésre, jóllehet a helyzet e tekintetben sokat javult az utóbbi időben.

Számos esetben teszek eleget előadás tartására vonatkozó felkérésnek, illetve részt veszek Magyarországgal foglalkozó fórumokon, vitákban.

Munkaterületemből adódóan napi munkakapcsolatban állok a kereskedelmi kirendeltség vezetőjével, munkatársaival és magyar vállalati képviselőkkel. A velük való együttműködést korrektnek, érdeminek és eredményesnek tartom. Ugyanez mondható el a bonni nagykövetség illetékes munkatársaival fenntartott munkakapcsolataimról is.

Berlin, 1993. június 15.

Dr. Kiss Imre

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 29. doboz

7.
Erdődy Gábor bonni nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. június 28.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

29/SZT/1993.

Bonn, 1993. június 28.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Tárgy: 1993. évi nagyköveti beszámoló
jelentés

Irattár: 1 példány

Gépelte: Bné

Mell.: 1 db

1. A FOGADÓ ORSZÁG HELYZETE

A német egyesítést követő közel három év alatt – jelentős részben belső okokból, de nem kis mértékben a világpolitikai, világgazdasági tendenciák negatív irányú változásának is köszönhetően – szertefoszlott az egyesülési szerződés megkötése, az első össznémet választásokra való felkészülés idején tapasztalt euforikus hangulat. Németország második világháborút követő történelmének sok szempontból legnehezebb időszakát éli.

A szövetségi kormány az egyesítési folyamat tényleges nehézségeit, mind a politikai és gazdasági, mind az emberi-mentális tényező tekintetében jelentős mértékben alábecsülte. Az NSZK gazdasági-pénzügyi jogrendjének, igazgatási szokásainak differenciálatlan adaptálása nem a – választási megfontolásokból is – gyorsnak ígért egyesülést, a két országrész közötti különbségek középtávú feloldását, az új és jobb, hanem „csupán” egy nagyobb Németország létrejöttét eredményezte.

Az ország gazdasága az 1990-es „túlfűtött” év után 1991-ben ugyan még jól profitált a keletnémet polgárok vásárlási lázából, de politikus és állampolgár valójában már ekkor kezdett ráérezni azokra a társadalmi-gazdasági különbségekre, az örökség súlyára, melyek az országegyesítés feltételrendszerét alapvetően befolyásolják. Az NDK öröksége azonban csak kiélezője, nem pedig alapvető oka a problémának. Ezek gyökere a jóléti állam finanszírozhatóságának kérdésében keresendő. A német gazdaság – kényszerűen jelentős költségelvonást indukáló – magas költség-színvonala a korábbi telephelyelőnyök csökkenését, a hátrányok szaporodását és erősödését, ezen keresztül relatív világgazdasági térvésztestét eredményezett. A nyugati

tartományok gazdasága önmagában is fordulóponthoz érkezett, amikor a termelési előnyök már nem tudják kiegyenlíteni a bérhátrányt. E belső problémákat tetézi és élezi ki az újraegyesítés minden előzetes várakozást felülmúló költsége (1993 végéig 400 Mrd. DM).

1992-ben a bruttó társadalmi termék folyóárakon 3.015.2. milliárd DM-et tett ki, ami reálértékben 1,3% (1991: 3,2%) növekedésnek felel meg. A nyugati tartományok növekménye 0,8% (1991: 3.5 %), a keletieké 6,4% (-10,5%) volt. A prognózisok 1993-ra már 2%-os visszaesést jeleznek, s jelentős változások 1994-re sem valószínűsíthetők.

A belföldi kereslet 1992-ben 2,4%-kal nőtt, az idén 1%-os a visszaesés, jövőre ugyan mérsékeltebb, de még mindig negatív tendencia várható. A fogyasztói árak tavaly 4,9%-kal emelkedtek, az Ida infláció üteme alig marad el az előző évtől, mérséklődésére legfeljebb jövőre lehet számítani (2,8%). A munkanélküliek száma 1992-ben 7,7% volt. a munkanélküliek aránya ebben az évben várhatóan meghaladja a 9, jövőre pedig a 10%-ot.

A bevételek csökkenése és a kiadások minden takarékosági intézkedés ellenére történő növekedése a költségvetés fokozódó eladósodását eredményezi. A szövetségi költségvetés ez évre tervezett hiánya 38 helyett 70 milliárd DM lesz. Számítások szerint minden márka adóbefizetésből már most is több mint 25 pfennig fordítódik a halmazott szövetségi tartozások kamatainak kiegyenlítésére.

Az öt új tartomány gazdasági fejlesztéséhez szükséges pénzügyi források a konszolidációs program kapcsán kötött politikai kompromisszum alapján rendelkezésre állnak. Az össznémet gazdaság ismételt növekedési pályára helyezése érdekében a szövetségi kormány átfogó, ugyanakkor a piaci viszonyok javításához szükséges, minden részterületre kiterjedő intézkedéseket tervez. Mindezek ellenére ma még nem prognosztizálható, hogy a német gazdaság mennyi idő alatt lesz képes megtalálni a válaszokat a polgárok jelentős része számára esetenként megélhetési nehézséget jelentő gazdasági-szociális problémákra.

A problémák rövid távon történő megoldásának kilátástalansága, a politikai pártok tanácstalansága a két országrész közötti szembenállás növekedését, a belpolitikai helyzet jelentős mértékű kiéleződését eredményezte. Az első össznémet választásokon meggyőző többséget szerzett keresztény-liberális koalíció pártjainak együttműködésében a kihívásokra adott válaszok különbözőségéből, de talán a több mint tíz éve tartó kormányzásból eredő „kifáradás” eredményeként is folyamatosan és hangsúlyosan vannak jelen a – koalíció létét azonban eddig komolyan egyetlen esetben sem fenyegető – konfrontáció elemei. A pártok egymás közötti kapcsolatához hasonlóan felerősödtek a súrlódások a pártok belső viszonyaiban is, részben előrevetítve a hosszú évek során kialakult és eddig funkcióképesnek bizonyult pártstruktúra átalakításának szükségességét.

A koalíció és egyáltalán a demokrácia működőképessége szempontjából inkább értékelhető károsnak, mint hasznosnak a szociáldemokrata ellenzék politikai paralízise, az, hogy az SPD politikájában az egyesülés óta az alternatíva kínálásának még a csírája sem volt képes megjelenni. A jelenlegi pártstruktúra hatékony működésének akadozására, a bizonytalanság eluralkodására vezethető vissza a jobboldali radikalizmus változatlanul tartó térnyerése. Az egyik pártot sem kímélő politikai botrányok és az azokat követő lemondások (Möllemann, Engholm, Krause és Streibl), a politika konfliktuskezelő képességének gyengesége, a felhalmozódott szociális-társadalmi feszültségek együttesen eredményezik a lakosság eddig soha nem tapasztalt mértékű elfordulását a politikától.

Az újraegyesítéssel a német külpolitika több évtizedes álma valósult meg. Az egyesült Németország nemzetközi súlya és felelőssége jelentősen megnőtt. A kormány külpolitikája már egy multipoláris világrendben igyekszik meghatározni prioritásait, egy olyan világrendben, ahol két egymással ellentétes tendencia érvényesül. Egyrészt a nyugati demokráciákban a szupranacionális integrációk – ha nem is zavaroktól mentes – fejlődése, másrészt Keleten a dezintegrációs folyamatok felgyorsulása, a nacionalizmusok erősödése és ennek következtében polgárháborúk kirobbanása. A német külpolitika – melynek konzisztens rendszeréről változatlanul nem beszélhetünk – a kihívásokra részben a kontinuitás és az alapvető külpolitikai orientáció megőrzésével, részben pedig új súlypontok kialakításával keresi a választ. A megnövekedett nemzetközi felelősség vállalásának ugyanakkor jelentős mértékben szab gátat az Alkotmány, pontosabban az a belpolitikai okokból kialakult patthelyzet, amely egyelőre lehetetlenné teszi az Alkotmány megváltoztatását.

Mindezek a tények, ha egyáltalán, legfeljebb csak átmenetileg relativizálhatják az egyesített Németország világpolitikai, világgazdasági súlyát. Kétoldalú kapcsolataink tervezésénél az adott helyzetet azonban célszerű figyelembe vennünk. Mint ahogy azt is, hogy 1994-ben az NSZK-ban szövetségi parlamenti, Európa Parlament-i, 7 tartományi, 10 kommunális, továbbá szövetségi elnökválasztás lesz, valamint, hogy 1994. II. félévében az NSZK látja el az EK elnöki tisztjét.

A CDU belső helyzete viszonylag stabil. A közvélemény-kutatási adatok alapján a CDU népszerűségének csökkenése megállt ugyan, de a ca. 36% körüli arány 1977 óta a legkedvezőtlenebb eredmény. A párt mentes a látványos személyi harcoktól. Kohl kancellár változatlanul a párt és a kormány minden kétséget kizáróan első embere. Bár a kancellár-pártelnök tekintélyének nem használ az érdemi kérdések megoldásának elhúzódása, személyének jelenleg nincs alternatívája. Az „utódlás” kérdése érdemi formában nem szerepel a napirenden.

A párt tagsága, ha alacsonyabb szinten is, de stabilizálódott (725 000). Figyelemre méltó, hogy az érdemi csökkenés a keleti tartományokban következett be, ahol

a taglétszám rövid idő alatt 130 000-ről 100 000-re esett vissza. Változatlanul problémát okoz, hogy a CDU nehezen tudja megtalálni a megfelelő személyeket a keleti tartományok vezetői posztjaira.

A politikai struktúra problémái a CDU-n belül is felerősítették a párt irányvonalától eltérő csoportok, platformok kialakulását. Az év folyamán elsősorban az ún. „értékkonzervatív” Németország-Fórum, az ebből kinövő körök, illetve az ezen kezdeményezések élén álló szóvivők vonták magukra a figyelmet. A CDU vezetése kezdetől fogva elhatárolódott a szélsőjobboldali pártok irányába együttműködési készséget mutató pártkezdeményezésektől. A párt megújítását célzó reformkörökkel (Sachsen 2000) a pártközpont célja, hogy az ott folyó vitákat a CDU új programjának előkészületi munkáiban hasznosítsák.

A CDU véleménye szerint a jelenlegi koalíciónak nincs alternatívája, de az FDP¹⁴ megbízhatóságát egyre többen kérdőjelezzik meg. Az SPD-ben uralkodó helyzet jelentős mértékben megnehezíti az érdemi kérdések megoldását, ezért a CDU szándéka, hogy változatlanul nagy nyomás alatt tartsa a parlamenti ellenzéket, s a nyitott kérdések megoldása döntően a CDU elképzeléseinek megfelelően történjen.

A párt vezetőinek véleménye szerint aggodalomra ad okot, hogy a lényegi belpolitikai kérdésekben nem, vagy csak elhúzódoó viták árán sikerül eredményt elérni. Az adott belpolitikai helyzetben Kohl, illetve a Schäuble vezette frakció jelentős sikernek könyvelheti el a szolidaritási paktum és a menekültügyi kompromisszum elfogadását. Változatlanul nyitott kérdés ugyanakkor az ápolási biztosítás és az Alkotmánybíróság által elutasított abortusztörvény ügye. A CDU szeretné mielőbb keresztülvinni az oktatási reformot, hatékony megoldást kíván találni a belső biztonság problémáira.

A párt vezetése viszonylag kilátástalannak ítéli meg az „out of area” kérdésének belátható időn belüli alkotmányjogi megoldását. A német haderő külföldi bevetéséről zajló vitában a CDU lehetőséget lát arra, hogy a „Genscher-korszak” után növelje befolyását a német kül- és biztonságpolitika alakítására. A párt és a frakció egyaránt jó együttműködést alakított ki Kinkel külügyminiszterrel. Az új német biztonságpolitika alapelveinek kidolgozásában jelentős szerepet játszik V. Rühe védelmi miniszter.

A CDU megkezdte felkészülését a választási küzdelemre. A konkrét választási harc várhatóan szeptember folyamán indul. A dán referendum eredménye nyomán várhatóan felgyorsuló európai folyamatok és a mielőbbi parlamenti rendezést igénylő „out of area” kérdéskör mellett a választási küzdelem középpontjában a CDU várakozásai alapján az egyesítéssel összefüggő, ez ideig megoldatlan pénzügyi, gazdasági

¹⁴ Német Szabaddemokrata Párt (Freie Demokratische Partei – FDP) liberális párt, amely 1948-ban alakult. A szabadpiac elvű gazdaságpolitikát és az egyéni jogok védelmét ötvözi a német jóléti állam szociális elveivel. Az FDP hagyományosan középosztálybeli és felső középosztálybeli protestánsok alkotják.

és szociális kérdések, továbbá a belső biztonság és az oktatási reform témái állnak majd.

Az elkövetkező időszakban a CDU két kongresszust is tart: a 4. berlini kongresszus (1993. szeptember) napirendjén az oktatási reform és a belső biztonság kérdése szerepel, míg az 5. hamburgi kongresszuson a CDU 1978-as ludwigshafeni programját felváltó új pártprogram elfogadása lesz a kiemelt téma (1994. február).

A CDU óvatos optimizmussal készül az 1994-es választásokra. A szövetségi választásokon a CDU-t a Kohl–Schäuble-páros fogja vezetni. Számolnak azonban azzal a lehetőséggel, hogy a parlamenti arányok megváltozása új koalíciós struktúrákat fog megkövetelni. Hasonló módon nem zárják ki, hogy az 1992. áprilisi tartományi választások óta tapasztalható politikai fejlődés eredményeként az egyedüli megoldást csak a nagykoalíció jelentheti. Egyöntetű vélemény azonban, hogy a választási év közelsége ellenére ma még korai és spekulatív a leendő koalíciós struktúrákról nyilatkozni.

A CSU helyzete szempontjából a Bajorországban 1994-ben sorra kerülő három választás (Európa-parlamenti, Bundestag és tartományi) sorsdöntőnek ígérkezik. Bajorország, illetve a bajor pártnak megmaradt CSU befolyása az országos politikára a német egyesítéssel relatíve kisebb lett. Amennyiben a CSU nem akar végérvényesen marginalizálódni, átlagos tartományi konzervatív párttá süllyedni, akkor létkérdés számára az abszolút többség megszerzése a tartományi választásokon. Egy koalícióban kormányzó CSU politikai befolyása a Bundestagban egyébként nem lenne nagyobb, mint egy erős CDU tartományi csoporté (pl. Baden-Württemberg). A perifériára szorulástól való félelem, a rossz közvélemény-kutatási eredmények, valamint a republikánusok előretörése felszínre hozta a párton belül meghúzódozó latens indulatokat. A kiegyensúlyozott, de látványosságoktól mentes politikát folytató Streibl miniszterelnökben a CSU-n belül már korábban sem láttak megfelelő garanciát a sikeres választási szerepléshez. A választókban, a párttagságban és a pártapparátusban felgyülemlett elégedetlenség, valamint a nemszavazók és a tiltakozó szavazók táborának növekedése láttán a Streibl elleni elégedetlenség olyan méreteket öltött, hogy nyíltan megkérdőjelezték miniszterelnöki alkalmasságát. Ugyanakkor a CSU pártapparátus és a tartományi CSU frakció bizalmát élvező Stoiber belügyminiszter személyében trónkövetelő is akadt. Waigel pártelnök, szövetségi pénzügyminiszter, akit erős baráti szálak fűznek Streiblhez, nem kívánt a bajor miniszterelnök megbuktatásában részt venni, és a végsőig cáfolta, hogy a miniszterelnöki posztra pályázna. Így az egyébként őt támogató és nagy politikai befolyással bíró CSU Bundestag-képviselőknek már nem maradt idejük és lehetőségük a Waigel melletti kampányra. Waigel másik nagy hátránya Stoiberrel szemben az volt, hogy szövetségi pénzügyminiszterként szinte teljesen kivonta magát a tartományi politikából. Stoiber ezzel szemben napi személyes kontaktusban állt az összes felelős tartományi CSU-po-

litikussal. A tartományi CSU frakción belül attól is tartottak, hogy Waigel – megválasztása esetén – Bonnból hozná bizalmasait az új kormányba, míg Stoiber miniszterelnöksége esetén az új politikai elit egy része a tartományi CSU frakcióból kerül majd ki. Waigel esélyeit tovább nehezítette megromlott házassága, valamint hogy a legkisebb bajor tartományból, „Schwaben”-ből származik. Mindezek eredményeképpen Waigel alulmaradt a miniszterelnöki posztért folyó harcban, és Stoibert elsőprő többséggel választották meg bajor kormányfővé.

Stoiber miniszterelnöksége alatt a bajor kormány politikai irányvonala várhatóan nem módosul jelentősen. Jobbratolódástól, ultrakonzervativizmustól nem kell tartani. Stoiber néhány esetben (pl. lakáskérdés) kifejezetten liberális álláspontot képvisel. Számítani lehet viszont hangsúlyeltolódásokra. Stoiber már belügyminiszterként is több kérdésben markáns véleményt fogalmazott meg (menekültkérdés, a szervezett bűnözés elleni harc). Várhatóan ezek a kérdéskörök az új kormányprogramban előtérbe kerülnek majd, és Stoiber következetesen kiáll megvalósításuk mellett. Stoiber elődjével szemben világosan és közérthetően fogalmazza meg, hogy mit akar, s amit akar, azt következetesen véghez is viszi. A CSU éppen ezzel a világos, közérthető és következetes politikával kívánja a „tiltakozó” szavazókat visszanyerni, és a nemválasztók táborát kimozdítani politikai közönyéből.

A markánsabban megfogalmazódó bajor álláspont viszont várhatóan további sürülést okoz majd München és Bonn kapcsolatában, megnehezítve a CSU Bundestag-képviselők munkáját. Az a megállapodás, miszerint Stoiber csak tartományi, míg Waigel szövetségi, Európa- és külügyekkel foglalkozik, tartósan nem képviselhető. Stoiber a Bundesraton keresztül automatikusan bekerül a szövetségi politikába, ami további szakmai vitákhoz vezet majd közte és Waigel között.

Nem sikerült a CSU-nak az a kísérlete sem, hogy kitörjön bajorországi elszigeteltségéből, s megvesse lábát az új tartományokban. Testvérpártjának, a DSU-nak gyenge választási eredményei, rossz személyi döntései és az „előremeneküléssel” együtt járó jobboldali radikalizálódása már terhet jelentett a CSU számára. A DSU áprilisi kongresszusának döntése, miszerint a pártot kiterjesztik a régi tartományokra, pedig egyenesen a két testvérpárt szakításához vezetett.

Az elkövetkező egy év rendkívüli jelentőséggel bír a CSU életében. Amennyiben az új bajor vezetésnek sikerül visszaszereznie a választók bizalmát, és ismét erősíteni a bajor identitástudatot, akkor megmarad a reménye, hogy a jövőben is megfelelően képviselhesse a bajor érdekeket az országos szintű politizálásban.

Az SPD helyzetére, belső fejlődésére továbbra is jellemző, hogy a német szociáldemokraták nem tudnak profitálni a keresztény-liberális kormánykoalíció nehéz, ellentmondásos helyzetéből. 1992–93-ban az SPD mind politikai stratégiáját, mind pedig a párt személyi politikáját illetően ellentmondásos képet mutatott.

Az elmúlt időszakban az SPD fő belpolitikai célja az volt, hogy a Szövetségi Tanácsban meglévő többsége révén befolyást gyakoroljon a szövetségi politika alakítására. Az SPD megkísérelt politikai tőkét kovácsolni abból, hogy a keresztény-liberális kormánykoalíció a fontos belpolitikai kérdésekben („szolidaritási paktum”, a menekültkérdés alkotmánymódosítással együtt járó új törvényi szabályozásának kialakítása) az SPD-vel kötött kompromisszumok nélkül nem képes a kibontakozást segítő megoldást találni.

A fenti szándékokkal ellentétes kompromisszumok, valamint az a tény, hogy a szociáldemokraták Németország 11 tartományában kormányoznának együttesen, a közvélemény egy részében ugyanakkor azt a benyomást erősítették, hogy az ellenzéki SPD is felelőssé tehető a kormánykoalíció „hibáiért”, az ellentmondásos belpolitikai helyzet kialakulásáért. Különösen igaz ez a társadalomnak az egyesülés terheit az átlagnál nehezebben viselő és „mellesleg” hagyományosan SPD-re szavazó rétegeire (bérből és fizetésből élők). Ebben a körben érthetően nőtt a szociáldemokratákkal szembeni frusztráció, a párttól való elfordulás. Az SPD új választói, baloldali, liberális pacifista értelmiségi közegében viszont az asyl-kompromisszum megkötése okozott elégedetlenséget, mivel azt a szociáldemokrata alapértékek feladásának tekintették. Az említett tényezők miatt a politikából való kiábrándultság, illetve a politikától való elfordulás elmúlt időszakban Németországban is felerősödő tendenciája az SPD-t sem kerülte el. A politika iránti közömbösség felerősödése egy olyan időszakban hatott kedvezőtlenül a pártra, amikor a németországi és a nyugat-európai ipari társadalmak átalakulásának kísérőjelenségeként egyébként is felgyorsult a nagy néppártok politikai kohéziós erejének csökkenése.

A párt sok ellentmondással terhelt magatartásának hátterében alapvetően a keresztény-liberális koalícióval szembeni valódi alternatíva megjelenítésének szándéka állt. Az újraegyesítés után kialakult képet (a párt egyesítésellenes) megváltoztatandó a párt részt kívánt vállalni az egész nemzetet érintő, pártokfeletti konszenzust igénylő kérdések megoldásában. Mégpedig oly módon, hogy a választókkal szemben egyidejűleg bizonyítsa felelősségérzetét, de emellett megőrizze arculatát is. Ez, legalábbis egyelőre, nem sikerült. Az ország bel- és külpolitikai érdekei hosszabb távon nem választhatók el egymástól. A belső kompromisszumkészség nem párosult a Bundeswehr nemzetközi szerepének újbóli definiálására, az ország nemzetközi cselekvőképessége kiteljesedésének biztosítására irányuló politikával (alkotmánybíróági beadványok sora), amely végül is azt eredményezte, hogy első alkalommal bomlott meg a kormány és az ellenzék között az elmúlt húsz évben mindig fennálló külpolitikai konszenzus.

A párt belső helyzete, a célok bizonytalan megfogalmazása és ellentmondásos megvalósítása nem függetleníthető az SPD-vezetés személyi válságától. Björn

Engholm, az SPD 1991-ben megválasztott elnöke nem tudott felnőni az SPD politikai és szervezeti megújulásával és a kormánykoalícióval szembeni alternatíva kidolgozásával járó bonyolult feladatokhoz. Meg sem kísérelte reformelképzelései gyakorlatba való átültetését. Az öt bíráló SPD-vezetők joggal vetették a szemére, hogy nem integrál, nem vezeti a szociáldemokratákat, fontos bel- és külpolitikai kérdésekben nem befolyásolja álláspontjával az SPD-n belüli véleményalkotást.

Az 1993. június 25-i rendkívüli kongresszuson Essenben az SPD új elnöke, Rudolf Scharping a szociáldemokraták legfontosabb feladataként a párton belüli viták lezárását és a vezetéssel való szolidaritás megerősítését jelölte meg, s célként fogalmazta meg az 1994-es választásokon a keresztény-liberális kormánykoalíció leváltását, a kormányzati felelősség megszerzését.

Az SPD jövőbeli szerepét a szövetségi politikában több tényező befolyásolja. Nagy jelentőségű lesz az, hogy az 1994-es választásokon a pártja kancellárjelöltjeként harcba szálló Rudolf Scharping megkapja-e a párt különböző csoportjainak – különösen baloldali SPD körök – és a vezető szociáldemokrata politikusok (H. Wiczoreck-Zeul, J. Rau, R. Schröder) támogatását. Döntőnek ígérkezik az 1993 novemberében Wiesbadenben sorra kerülő SPD-kongresszus is, ahol az SPD a keresztény-liberális kormánykoalícióval szemben alternatívát kínáló „Deutschland 2000” kormányprogramot tervezi elfogadni. A szociáldemokraták választók előtti népszerűségét és ezáltal esélyüket az 1994-es parlamenti választásokon befolyásolja majd az is, hogy a párt kormányzati elképzeléseihez milyen, az ellenzéki politikát hitelesen képviselni tudó személyiségeket tud kapcsolni.

Az új pártelnök elképzelései szerint a wiesbadeni SPD-kongresszuson állítják majd össze azt a szociáldemokrata „árnyékkormányt”, amelynek az 1994-es maratoni választási év különböző szintű választásain Rudolf Scharpingot támogatva kell az SPD-t hozzásegítenie a visszatéréshez a szövetségi szintű kormányzati pozícióba. Az elkövetkező időszakban az SPD új profiljának kialakításában és a párt vezetésében Rudolf Scharping mellett meghatározó szerepet Oskar Lafontaine, Regine Hildebrandt, Rudolf Dressler, Ulrich Klose, Heidemarie Wiczoreck-Zeul és Wolfgang Thierse fog játszani.

Rudolf Scharping irányításával a német szociáldemokraták a politikai hatalomátvételhez szükséges valamennyi lehetőséget: a Zöldekkel, az FDP-vel való együttműködést, de a nagykoalíció opcióját is fenn fogják tartani.

Az FDP számára az elmúlt év is súlyos kihívásokat jelentett. A „Genscher utáni érában” az Ottó Graf Lambsdorff pártelnök utódjának kiválasztása, Jürgen W. Möllemann gazdasági miniszter 1993. januárban bejelentett lemondása után váratlanul nehéz feladatnak bizonyult. A liberálisok választók általi megítélése a kormánykoalícióéhoz hasonlóan alakult. Az FDP azonban – „és ez új helyzet volt az elmúlt

évekhez viszonyítva” – már nem tudott profitálni a külügyminiszteri tisztséget első sorban a keresztény-liberális koalícióban nagy sikerrel betöltő Hans-Dietrich Genscher még mindig vitathatatlan népszerűségéből.

A Hans-Dietrich Genscher helyébe lépett Klaus Kinkel, akit egyetlen riválisa, Jürgen W. Möllemann lemondása után az FDP elnökévé is megválasztottak a párt június 11-én Münsterben megrendezésre került kongresszusán, eddig még nem tudta beváltani a személyéhez fűzött reményeket. Az FDP, amelyről a német egyesülés után úgy tűnt, hogy a vezető német politikai pártok közül leghamarabb hajtja végre a generációváltást, összekapcsolva a párt tevékenységének az új tartományokra való kiterjesztésével, mindeddig adós maradt a programjellegű megújulással. Klaus Kinkel pártelnöksége mellett az FDP vezetése a bevált módszer alkalmazásával: a szövetségi kormányban „jól szereplő” miniszterei Rexrodt (gazdasági), Leutheusser-Schnarrenberger (igazságügyi), Schwaetzer (építésügyi) és Kinkel pártelnök-külügyminiszter népszerűségében bízva próbálja meg a keresztény-liberális kormánykoalíció csökkenő népszerűsége mellett a választók körében a kormányzáshoz szükséges befolyását megőrizni.

Az FDP számára komoly kihívást jelent az, hogy az átalakulóban, illetve átrendeződőben lévő német pártrendszerben elveszíthetik a kormányzóképeséghez szükséges szavazatarányukat. Az FDP könnyen áldozatává válhat annak a folyamatnak, amely a nagy néppártok szavazótáborának csökkenésével jár. Az FDP vezetésén belül Kinkel mellett egyre jelentősebb szerepet játszó Hermann Otto Solms frakcióelnök határozottan sikraszáll a keresztény-liberális koalíció 1994 utáni folytatásáért. Kinkel és Solms, akik a pártban jelenleg a többségi véleményt képviselik, úgy vélik, hogy az SPD válságára is tekintettel a Helmut Kohl kancellár vezette CDU/CSU–FDP koalícióval szemben 1994 után sem lesz reális alternatíva.

Más meghatározó FDP politikusok, így például a még mindig nagy tekintélyű Hans-Dietrich Genscher környezetében viszont sokan azon a véleményen vannak, hogy az FDP kormányzati felelősségének megőrzése érdekében a liberálisoknak késznek kell lenniük az egyelőre irreálisnak tűnő SPD–FDP–Zöldek (Ampel-koalíció) előkészítésére is. Ebből a szempontból figyelemre méltó az, hogy az FDP legnagyobb tartományi szervezete, az Észak-Rajna–Vesztfália-i – elnöke Jürgen W. Möllemann – a közelmúltban megrendezett kongresszusán olyan programot fogadott el, amely nem tagadja a Zöldekkel való kooperatív együttműködést lehetőségét. Ugyanígy az FDP münsteri kongresszusán elfogadott határozatok is hosszú idő után első alkalommal szenteltek megkülönböztetett figyelmet a környezetvédelmi problémáknak. A fenti opció ellenére mégis az tekinthető reálisnak, hogy az FDP-n belül Kinkel pártelnök és Solms frakcióelnök irányításával többségben maradnak azok a politikai erők, akik 1994 után is a jelenlegi koalíció folytatását favorizálják.

Az FDP jövőbeli kormányzati szerepét illetően két fejlődés ígérkezik meghatározó jelentőségűnek. Egyrészt az, hogy miként sikerül az új FDP-vezetésnek a hatalom első vonalából kiszoruló, de még mindig nagy befolyású Genschert és Graf Lambsdorffot, illetve a változatlanul szövetségi politikai ambíciókra vágyó, de átmenetileg háttérbe szorult Möllemann semlegesíteni. Másrészt sorsdöntő lesz a most még szövetségi szinten parlamenten kívüli tényező: a Zöldek választási szereplése.

A Bündnis-90 és a Zöldek egyesülésével az NSZK politikai életében olyan új párt jelent meg, amelynek saját értékelése szerint lehetősége van arra, hogy az elkövetkező tartományi és szövetségi választásokon az NSZK harmadik legnagyobb politikai erejévé váljon. Az új párt láthatóan maga mögött kívánja hagyni a Zöldeknél szokásos szétforgácsoltságot, állandó belső politikai vitákat, amelyek sokat ártottak a pártnak, és fel kíván készülni mind tartományi, mind szövetségi szinten a kormányzati felelősségre. A Bündnis-90-Zöldek vezetősége elsősorban egy SPD-vel létrejövő koalícióban érdekelt, amennyiben ez nem valósulna meg, a párt a törvényhozásban a kritikus ellenzék szerepét kívánja játszani.

2. HAZÁNK ÉS AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓS SZERVEZETEK

Németország, mint az Európai Közösség politikai és gazdasági szempontból egyaránt legbefolyásosabb tagállama továbbra is döntő szerepet játszik a Közösség jövőbeni belső fejlődését, illetve bővítését illetően. Ezen a legutóbbi koppenhágai események sem változtattak, nevezetesen, hogy Kohl kancellár a bosnyákokkal szembeni fegyverembargó feloldására és a társult országokkal szembeni kereskedelmi korlátok leépítésének felgyorsítására tett javaslatával kisebbségben maradt, sőt a német politikát heves támadások érték „különutas” kereskedelmi tárgyalásaiért az USA-val.

A dán fővárosban engedményekre kényszerült NSZK azonban csak átmenetileg akadályozhatja meg, hogy a maastrichti szerződések megvalósításában és az EK bővítésének kérdésében iránymutató legyen. Éppen ezért fontosnak tartjuk a magyar EK-tagfelvétellel összefüggő és huzamosabb ideje tartó párbeszéd folytatását. Mint eddig, a jövőben is a német támogatásra számíthatunk legnagyobb mértékben. Az NSZK politikai és gazdasági érdeke, hogy térségünkben az arra politikailag és gazdaságilag érett államok minél előbb az Európai Közösség tagjaivá váljanak. A Szövetségi Parlament társulási szerződésünket június 18-án ratifikálta, a Szövetségi Tanács döntése július közepéig várható.

Az elmúlt két évben világossá vált, hogy a német gazdaság számára a közép-európai országok integrálódása nem jelent valódi kihívást, sőt a szabad tőke- és áruforgalom a német gazdasági befolyást erősítené a térségben. Német relációban alapvetően

nincs akadálya a kelet- közép-európai országok termékei piacra kerülésének. Különösen igaz ez a magyar termékekre, amelyek jellegük miatt nem ütköznek a német gazdálkodói érdekekkel. Más kérdés, hogy Németországnak is be kell tartania a Bizottság korlátozó, vagy éppen átmeneti embargós intézkedéseit. A német politikai vezetés a fentieknek megfelelően az EK és a régió közti gazdasági kapcsolatok liberalizálását szorgalmazza a brüsszeli Bizottságban. Az érintett országok közti differenciálás azonban a politikai-gazdasági kapcsolatok megőrzése miatt nem áll érdekében.

Az NSZK támogatja a Visegrádi Csoport négy országának „belátható időn belüli” felvételét, de nem hajlandó hivatalosan is képviselni a szakértők és politikusok által szűk körben egyaránt hangoztatott álláspontot, amely szerint Cseh- és Magyarországnak a gazdasági és politikai érettsége a néhány éven belüli integrációt is lehetővé tenné, míg a lengyel gazdaság bizonytalan perspektívája és a szlovák jövő átláthatatlansága következtében ez nem mondható el.

Az ellentmondásos helyzet oldása érdekében az utóbbi időben a német politikai irányítás azt a véleményt hangoztatja, hogy a társulási szerződésekben rögzítetteknek megfelelően biztosítani kell a belépés esélyét azoknak az országoknak, amelyek a kritériumokat teljesítik, és a tagfelvételt egyáltalán akarják. Ez a felfogás végső soron éppen a társult országok közti különbségtételt biztosíthatja. A tárgyalások időpontja kitűzésének halogatásával a gyengébb országok irányába tett kötelezettségvállalást kívánják elkerülni.

A német politikai vezetés messzemenően egyetért a szakértők véleményével, amely szerint a társult tagság „átmeneti” időszakában a térség gazdasági stabilizálódását segítheti elő a Visegrádi Csoport országainak minél szorosabb gazdasági együttműködése. Az együttműködés jelenlegi keretei biztosítják azt a versenyhelyezetet, amelyben Magyarország kedvező helyet foglal el a tagfelvétel későbbi mérlegelése esetén.

A szövetségi kormány álláspontja szerint a WEU-t¹⁵ alkalmassá kell tenni arra, hogy a NATO-val együtt, annak európai pilléreként járuljon hozzá a békés európai fejlődés biztosításához és a konfliktusok politikai, végszükség esetén katonai megoldásához. Ezen túlmenően a kormány érdekelt abban, hogy a szervezet fontosabb

¹⁵ A Nyugat-európai Uniót (Western European Union – WEU) 1948-ban öt nyugat-európai állam (Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Luxemburg) által aláírt brüsszeli szerződés alapján hozták létre. Olaszországot és a Német Szövetségi Köztársaságot 1954-ben hívták meg a szervezetbe, Spanyolország és Portugália 1988-ban csatlakozott. Az 1992. évi maas-trichti szerződés a WEU-t az Európai Unió integráns részeként írta le. A Nyugat-európai Unió székhelyét 1993-ban Londonból Brüsszelbe helyezték át, hogy javítsák az együttműködést a NATO-val.

szerepet játsszon a kelet-közép-európai országok irányába a biztonsági, védelmi kapcsolatok kiépítésében. Ezt a kettős célt szem előtt tartva támogatta az NSZK a dunai embargó betartása érdekében született döntést (örhajók kiküldése).

Szakértők megítélése szerint ugyanakkor a WEU egyedül még sokáig nem lesz abban a helyzetben, hogy komoly katonai akciókra vállalkozzon, mert ehhez továbbra is hiányoznak a feltételek. Ezek megteremtése érdekében feltétlenül erősíteni kell a szervezet operatív tevékenységét, aktivizálni kell tervező csoportjának működését. Olyan katonai kooperációt kell kialakítani, amely kiegészíti a NATO-n belül meglévő együttműködést, elsősorban logisztikai, szállítási, kiképzési és stratégiai-információs területen. Létre kell hozni azt a struktúrát, amelynek keretében a WEU önállóan képes lesz katonai erők mozgására és bevetésére.

Az, hogy a fenti célokból mennyi valósul meg ténylegesen, ma még nehezen jósolható meg. Az NSZK álláspontja szerint a WEU-t úgy kell továbbfejleszteni, hogy az ne jelentsen konkurenciát a meglévő NATO-struktúráknak, azokat elsősorban kiegészítse, és működése megfeleljen a speciális európai érdekeknek. A szövetségi kormány a NATO-val párhuzamos struktúrák létrehozását mind politikai, mind pénzügyi szempontból elutasítja.

A WEU-val összefüggő német politikát érezhetően befolyásolja az, hogy a kormány az amerikai érzékenységet messzemenően szem előtt tartva lényegesen óvatosabban politizál, mint francia partnerei. Az NSZK még a látszatát is kerüli annak, hogy a WEU olyan európai védelmi szervezet létrehozását jelenti, amely feleslegessé teszi a NATO-t és az amerikaiak európai jelenlétét.

Az NSZK megítélése szerint a WEU bővítésétől nem szabad elzárkózni, s rövid távon olyan országokkal is intézményes kapcsolatokat kell létesíteni, amelyek jelenleg még nem tagjai az EK-nak (Norvégia, Törökország, Izland). Hasonló a helyzet az EK-val társult viszonyt létesített kelet-közép-európai és kelet-európai országokkal is. Jelenleg azonban még nincs politikailag véglegesen kimunkált és elfogadott koncepció a kapcsolódás formájáról. A teljes jogú tagságra feltehetően csak az EK-felvétel után nyílik lehetőség, az átmeneti időszakban várhatóan a társult tagság biztosítása szolgálhat az együttműködés keretében.

Az NSZK álláspontja szerint a NATO, amely a kelet-nyugati szembenállás idején kiválóan betöltötte a feladatát, gyökeres átalakítást igényel. Újra kell fogalmazni a NATO funkcióit, és az új funkciókhoz kell kialakítani a működés eszközrendszerét. A hagyományos elrettentés ma már nem alkalmas a válságok kezelésére. A NATO-nak fel kell arra készülnie, hogy a jövőben nemcsak a tagországok biztonságát kell garantálnia, hanem a NATO területén kívül békefenntartó, békehelyreállító, válságkezelő feladatokat is el kell látnia. A kormány megítélése szerint a NATO ezeket az

akciókat az ENSZ vagy az EBEÉ¹⁶ keretei között hajtáná végre, a két szervezet biztosítaná a mandátumot az akciókhoz, míg az ENSZ és az EBEÉ a NATO, illetve a későbbiekben a WEU révén olyan katonai háttérhez jutna, amely lehetővé tenné határozataik végrehajtását.

Az átalakulásnak mind a katonai struktúrát, mind a tervezési és parancsnoki szinteket érintenie kell. Azt úgy kell végrehajtani, hogy a NATO védelmi kapacitásai mindenkor elégségesek legyenek egy esetlegesen Keletről jövő támadás elhárítására, amelynek jelenleg ugyan alig van esélye, de a stratégiai tervezésből mégsem lehet teljesen kiiktatni. A NATO-nak új feladatai ellátásához gyorsan bevethető, mozgékony, megfelelő fegyverzettel, kommunikációs rendszerrel ellátott egységeket kell felkészítenie, amelyek a konfliktusövezetekben mind a béke fenntartására, mind annak helyreállítására alkalmasak. A nemzetközi jelleg erősítésére célszerű lenne többnemzetiségű egységeket létrehozni, amelyek a speciális feladatokra külön kiképzést kapnának. Szakértők véleménye szerint a NATO akkor válhat hatékony szervezetté, és akkor lehet a békés európai fejlődés egyik garanciája, ha olyan struktúrát és katonai erőt alakít ki, amely a megfelelő szintű elrettentő erőt tudja szembeállítani azzal, aki nem hajlandó a nemzetközi szervezetek akarata szerint eljárni. Ennek sem túl erősnek, sem túl gyengének nem szabad lennie az elérendő feladathoz képest, mert különben a NATO elveszíti szavahihetőségét. Ebből a szempontból komoly tanulság a délszláv válság.

Az Észak-atlanti Kooperációs Tanácsot¹⁷ az NSZK olyan fórumnak tekinti, amely egyedül hivatott a volt szocialista országok és a NATO közötti kapcsolatok intézményessé tételére. Szerepe a jövőben is az lesz, hogy a kapcsolatok fenntartásán túlme-

¹⁶ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) részt vevő államai, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Csehszlovákia, Dánia, az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Jugoszlávia, Kanada, Lengyelország, Liechtenstein, Luxemburg, Magyarország, Málta, Monaco, a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svájc, Svédország, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Törökország és a Vatikán képviselői 1990. június 5–29. napjáig összeültek Koppenhágában az EBEÉ emberi dimenzióval foglalkozó konferenciájára vonatkozóan az EBEÉ bécsi utótálatákozója zárodokumentumában foglalt rendelkezéseknek megfelelően. Albánia képviselője megfigyelőként vett részt a találkozón. A részt vevő államok elismerték, hogy „a plurális demokrácia és a jog uralma lényeges az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletének, az emberi kapcsolatok fejlődésének és egyéb kapcsolódó humanitárius jellegű kérdések megoldásának biztosítása szempontjából. Ezért üdvözlük minden részt vevő állam által kifejezett elkötelezettséget a demokrácia és a politikai pluralizmus eszméi iránt, valamint közös elhatározásukat a szabad választásokon és a jog uralmán alapuló demokratikus társadalmak felépítésére.

¹⁷ Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (North Atlantic Cooperation Council – NACC) 1991. december 20-án jött létre. Az 1994-ben elindított Partnerség a Békéért (PfP) program több partnert integrált, és a védelmi együttműködésnek széles körét ölelte fel, beleértve a védelmi reformot is.

nően segítséget nyújtson a haderők átszervezéséhez, részt vegyen a tisztek kiképzésében, biztosítsa a vezérkarok és a NATO közötti rendszeres eszmecsere, közös stratégiai tervezést, gondolkodást tegyen lehetővé.

Az NSZK ugyanakkor tisztában van azzal is, hogy a NACC nem elégíti ki az összes posztkommunista ország igényét, s hogy az egyes országok fejlettsége alapján differenciálni kell a NATO-val kialakuló együttműködést. Politikai és szakértői szinten is megfogalmazódik, hogy a NATO nem törekedhet azonos mélységű kapcsolatokra a FÁK államaival és a közép-európai államokkal. Bár ez a vélemény a NATO-n belül ellenállásba ütközik, az NSZK mindent meg kíván tenni a lehető legnagyobb differenciálásért és azért, hogy a NATO egyre szorosabb kapcsolatokat építsen ki azokkal az országokkal (Visegrádi Államok), amelyek erre politikailag érettek.

Német értékelés szerint a térséget továbbra is a biztonságpolitikai vákuum jellemzi, amelynek gyors felszámolására nem látnak esélyt. A térségek konfliktusai, a háborúk, a fegyveres összecsapások újra az európai valóságelemei lettek. Globálisan csökkent a feszültség a kelet–nyugati szembenállás megszűnésével, és ezzel biztonságosabb lett a világ, ugyanakkor a korábbiakban latens módon létező konfliktusok éleződnek ki, és vezetnek háborúk kirobbanásához.

Biztonságpolitikai szempontból a német kormány szerint a legváltásosabb a helyzet a volt Jugoszláviában és a FÁK¹⁸ területén, ahol nem lehet gyors javulással számolni, és a világnak a válság hosszú elhúzódására kell berendezkednie. A balti államokat már viszonylagos stabilitás jellemzi, amely lehetővé teszi majd közép- és hosszabb távon, hogy az NSZK és a nyugati integrációk szorosabb kapcsolatokat építsenek ki ezekkel az államokkal, természetesen figyelembe véve a meglévő orosz érdekeket. A balti államokon túl az NSZK Ukrajna esetében tartja elképzelhetőnek hosszabb távon szorosabb biztonságpolitikai viszony kialakítását.

¹⁸ A Független Államok Közössége – FÁK Oroszország, Ukrajna és Belarusz által 1991. december 8-án, Minszkben aláírt megállapodás alapján jött létre. 1991. december 21-én Alma-Atában további nyolc volt szovjet tagköztársaság, majd 1993-ban Grúzia csatlakozott. Így a három balti állam kivételével a Szovjetunió valamennyi volt tagköztársaságát magában foglalta. A FÁK tagállamai megállapodtak egy meghatározott katonai és stratégiai térség egyesített parancsnokság alatti irányításában, így a nukleáris fegyverek közös ellenőrzésében is. A közös intézmények kiterjednek a külpolitika összehangolására, a gazdasági, szállítási és a távközlési rendszerek közötti együttműködésre is. A FÁK 1993. januárban Minszkben statútumot fogadott el, amely szerint a Közösség tagországok szuverén egyenlőségén alapszik. A legfelsőbb szerve az Államfők Tanácsa, amely összehangolja a tagállamok végrehajtó szerveinek a tevékenységét. A Külügyminiszterek Tanácsának feladata a tagállamok külpolitikai tevékenységének összehangolása. Felállították a Honvédelmi Miniszterek Tanácsát, az Egyesített Fegyveres Erők parancsnokságát és a Határőrpáncsnokok Tanácsát. 1993-ban a FÁK-államok (Ukrajna és Türkmenisztán kivételével) szerződést írtak alá a gazdasági unió megteremtéséről.

A szövetségi kormány megítélése szerint a NATO-szerződés megváltoztatására rövid távon nem lesz lehetőség. Ugyanakkor a római NATO-csúcs óta eltelt időszakban a korábbiakhoz képest az NSZK-ban is differenciáltabbá vált a gondolkodás a szervezet jövője, a bővítés lehetőségei tekintetében. Felborulni látszik az a korábban általános érvényűnek elfogadott „menetrend”, mely szerint a NATO-nak némely kelet-közép-európai országgal történő kibővítésére kizárólag az EK-tagság és az ezzel egyidejűleg létrejövő WEU-tagság elérését követően kerülhetne csak sor.

A szervezet bővítéséről megoszlanak a szakértői vélemények. Egyes nézetek szerint a bővítés azáltal, hogy a konfliktusok sorozatát vinné be a szervezetbe, jelentősen gyengítené a NATO-t. A másik, és talán a többségi álláspont szerint a biztonsági integráció elmaradása az egész európai biztonsági rendszert veszélyeztet. Elképzelhető, hogy a visegrádi országok felvétele rövid távon gyöngítené a szervezet hatékony működését, de közép- és hosszabb távon mindenképpen pozitív eredményekkel járna. Ez utóbbi álláspont egyre világosabban és egyértelműbben fogalmazódik meg Rühle, Kinkel és a parlamenti frakciók álláspontjában, és ebben a szellemben nyilatkozott Kohl kancellár is a magyar miniszterelnökkel folytatott június 23-i találkozásán is. A kérdésről folyó gondolkodás során egyetlen pillanatra sem merül feledésbe az „orosz érzékenység”.

A NATO-n kívüli garanciák biztosítására a szervezetnek statútumából adódóan nincs lehetősége. Ez nem befolyásolja érdemben azt az álláspontot, hogy Magyarországnak a biztonsági garanciák iránti igényei – elsősorban a délszláv válság kapcsán vállalt kötelezettségei miatt – megalapozottak. Más kérdés, hogy a fenyegetettség fokának megítélésében jelentősek a nézetkülönbségek. A szövetségi kormány megítélése szerint a „garancia” biztosítása tekintetében ma a maximumnak tekinthető az a nyilatkozat, amelyet Wörner főtitkár a magyar külügyminiszterrel folytatott brüsszeli megbeszélését követően tett.

3. TÉRSÉGÜNK MEGÍTÉLÉSE

A térségünkre vonatkozó német megítélés általánosságban az elmúlt időszakban lényegében nem változott. A jelentős problémák ellenére a német politikai körök általánosan elfogadott véleménye, hogy az NSZK számára a kelet-közép-európai szomszédok felzárkóztatása létfontosságú feladat. A koalíciós frakciók ebben a témában kérdéskatalógust intéztek a szövetségi kormányhoz, amellyel el kívánják érni, hogy:

– a német közvélemény előtt folyamatosan napirenden tartsák ezt a fontos témakört,

- összefoglalóan dokumentálhassák, mennyi és milyen jellegű támogatást nyújtott eddig az NSZK a keleti szomszédoknak,
- mit tervez a szövetségi kormány a jövőre vonatkozóan,
- átfogó értékelés készüljön a régió országainak eddigi teljesítményéről, problémáiról és perspektíváiról,
- EK-partnerek felé dokumentálni és jelezni lehessen, mit tett az NSZK, s mit kellene tennie a többi ÉK-országnak a közös érdekek alapján.

Az egyes országok perspektíváit illetően alapvetően kettős differenciálás érvényesül: a „Visegrádi Csoporton” belül, illetve a teljes kelet-európai régiót illetően.

A jelenlegi fejlődési szakaszban az általános vélemény szerint a „visegrádi országok” közötti differenciálás nem célravezető. Ezt a cseh kormány nyilatkozatai kapcsán egyértelművé is tették. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne látnák az elsősorban gazdasági téren jelentkező különbségeket Magyarország és Csehország, illetve Lengyelország és Szlovákia között. Míg Szlovákia esetében el kívánják kerülni az ország kiszakadását a „Visegrádi Blokkból”, s túlzott közeledését keleti szomszédjaihoz, addig Lengyelország vonatkozásában egyértelművé teszik: ez az ország kulcsfontosságú partnere és szomszédja Németországnak, integrálása minden szinten alapvető német érdek. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy pl. az EK-felvételt közvetlenül megelőző fázisban feltétlenül szükség lesz a teljes időbeni egybeesésre.

A kelet-közép-európai országok politikai-gazdasági fejlődését, annak eredményeit tekintve a német megítélés bizonyos mértékben differenciált. A tömegtájékoztatási eszközök az elmúlt időszakban a szociális, politikai és gazdasági feszültségekre helyezik a fő hangsúlyt. A politikai tényezők véleménye szerint ezen országokban döntően sikerül kezelni a felmerülő problémákat. Megértéssel viseltetnek a feszültségek megléte iránt, hiszen a saját tapasztalatok is egyértelműen megmutatják, milyen rendkívüli erőfeszítéseket és ráfordításokat igényel az átállás.

Miután a német aktivitás lehetőségei a belső problémák miatt a vártnál jobban behatároltak, bizonyos mértékben módosult a regionális kezdeményezések megítélése. Míg korábban erőteljesebben fogalmazódott meg bizonyos fenntartás pl. a KEK-kel kapcsolatban, addig jelenleg támogatólag nyilatkoznak a többirányú erőfeszítésekről. A regionális együttműködés különböző formáiban a térség stabilizálásának fontos eszközét látják, amely arra is alkalmas, hogy eloszlassa azt a tévhitet, miszerint pl. Magyarország csak a „nyugati iránnyal” foglalkozik, elhanyagolva keleti szomszédjait. Elismeréssel szólnak azzal kapcsolatban, hogy a magyar kormány sokoldalúan nyitott a volt szocialista partnerek irányában, bilaterális és multilaterális szinten egyaránt keresve az új megoldásokat.

Az NSZK-ban egyre inkább elfogadottá válik az a nézet, miszerint a kisebbségi kérdés rendezése az európai stabilitás fontos eleme, egyértelműen biztonságpolitikai

tényező. Történelmi és földrajzi adottságainál fogva Németország változatlanul nagy figyelemmel kíséri a kisebbségek helyzetének alakulását a régióban. Tudatában vannak annak a ténynek, hogy az egyes kisebbségek részére biztosított jogok korántsem adóttak más etnikai kisebbségek részére. A magyar kormány törekvéseinek tartalmi elemeivel lényegében egyetértenek. Nem támogatják viszont azokat a törekvéseket, amelyek a magyar kisebbségek számára autonómia biztosítását célozzák. Magas szintű tárgyalásokon, de a napi munkakapcsolatokban is folyamatosan követendő példaként vetik fel Magyarország számára azt, hogy Németország a német–lengyel relációban, a határszerződéssel és a kétoldalú kapcsolatokat, illetve ezen belül a lengyelországi német kisebbség jogait részletekbe menő módon szabályozó alapszerződéssel hogyan oldotta meg a sziléziai német kisebbség problémáját.

A nemzetközi fórumokon, a kétoldalú csatornákon változatlanul számolhatunk azzal, hogy az NSZK lehetőségeihez mérten élénk figyelemmel kíséri a kisebbségi kérdés alakulását. A német külpolitika ugyanakkor csak olyan magyar kezdeményezéseket fog támogatni, amelyek nem lépnek túl a kisebbségi jogvédelem kérdésében az EBEÉ-ben és az ET-ben általánosan elfogadott normákon.

Magyarország megítélése az elmúlt időszakban nem változott. Az általános politikai vélemény szerint hazánkat politikailag stabilnak, gazdaságilag és jogilag működőképesnek tekintik, s német vélemények szerint az ország az összes létező probléma mellett is képes a demokratikus fejlődés további kibontakoztatására, a gazdaság talpra állítására, a szociális feszültségek csökkentésére.

Ugyanakkor a sajtóban bizonyos fokú változás jelei mutatkoznak, melynek háttérében objektív és szubjektív okok egyaránt meghúzódnak. Objektív okként említhető, hogy jelentős mértékben relativizálódott Magyarországnak az az előnye, melyet még a rendszerváltás előtti „másságával”, viszonylag szabadabb politikai és gazdasági mozgásterével vívott ki magának az egykori szocialista országok közül. A kelet-európai kommunista rendszerek összeomlásával Magyarország e kivételezett szerepe fokozatosan megszűnt. A rendszerváltás óta hazánkat a civilizált demokratikus Európa integráns részének tekintik, s ennek megfelelően kezelik. A kelet–nyugati konfrontáció megszűnésével a sajtó figyelme általában csökkent Európa keleti fele irányába, a német sajtót egyre jobban az újraegyesítésből adódó gazdasági és társadalmi problémák, valamint az éppen aktuális külpolitikai kérdések (EK fejlődése, Balkán-válság stb.) érdeklik. Mindez ahhoz vezetett, hogy általában csökkent, illetve csökkenő tendenciát mutat a Magyarországról megjelenő cikkek száma.

Váltás következett be a szerkesztőségi koncepciókban is. Ezekben Közép- és Kelet-Európa a „második vonalba” került. A rendszerváltásból és a belső átalakításból fakadó gondok, problémák nem hírértékűek többé. Újságírói vélemények szerint ma a német sajtóba a térségből könnyedén bekerülni csak valamilyen kirívó, nem

megszokott deviáns eseménnyel, cselekménnyel, szenzációval (negatív szenzáció) lehet. Jellemző, hogy a beszámolási időszakban Németországban a legnagyobb magyar vonatkozású sajtóvisszhangot a „Csurka-dolgozat”¹⁹ körül kialakult belpolitikai vita, a Bösi Vízierőmű miatt kiéleződött magyar–szlovák ellentét,²⁰ valamint a magyar–ukrán szerződés parlamenti vitája²¹ váltotta ki.

A Magyarország-kép változásában szubjektív okok is közrejátszanak. Míg az elmúlt években a Budapesten akkreditált tudósítók írásai mellett nagy számban jelentek meg a Magyarországra beutazó német újságírók cikkei is, addig a jövőben arra kell számítanunk, hogy a térség iránt megnyilvánuló általános érdeklődés csökkenése miatt a tudósítói írások aránya növekedni fog a szerkesztőségi cikkek rovására. Ez óhatatlanul magával hozza az objektivitás csökkenését, mivel a már évek óta Magyarországon dolgozó külföldi újságírók – a médiák magyar állampolgárságú tudósítóiról nem is beszélve – akarva-akaratlanul beleviszik írásaikba a különböző politikai erőkkel szemben fennálló rokonszenvüket vagy ellenszenvüket.

A politikai körök „Magyarország-képének” alakulása szempontjából döntő fontosságúak a személyes kontaktusok. A rendkívül élénk kapcsolati struktúra (kormányzati, parlamenti, pártközi, kulturális és gazdasági téren egyaránt) fenntartása és további kiépítése döntő módon fogja a jövőben is befolyásolni hazánk megítélését.

4. A MAGYAR–NÉMET RELÁCIÓ HELYZETÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Az egyesített Németország a meglévő belső problémák ellenére a világ vezető politikai és gazdasági hatalmává vált. A jelentős történelmi múltra visszatekintő magyar–német kapcsolatok jövője szempontjából nem közömbös, hogy azt a német

¹⁹ 1992. augusztus 20-án jelent meg a Magyar Demokrata Fórum hivatalos lapjában, a Magyar Fórumban Csurka István *Néhány gondolat...* című pamfletje, amely szélsőjobboldali irányváltást kezdeményez a legnagyobb kormányzó pártban, és felveti Antall József utódlásának kérdését. Augusztus 23-án Antall József miniszterelnök televíziós nyilatkozatában reagált a Csurka-pamflet személyével kapcsolatos fölvetésre, de tartózkodott az írás véleményezésétől. Augusztus 27-én Debreczeni József MDF-es képviselőnek a Népszabadságban megjelent cikkében „komplett náci ideológiai alapvetésnek” nevezte Csurka pamfletjét. Augusztus 31-én Antall József az országgyűlésben kijelentette, hogy Csurka pamfletje számos káros és téves megállapítást tartalmaz, amivel nem tud azonosulni. Csurka István (1934–2012) magyar író, dramaturg, politikus. Irodalmi munkásságát elsősorban drámaíróként folytatta. A Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója volt. 1993-ban kizárták az MDF-ből, ekkor megalapította a Magyar Igazság és Élet Pártját (MIÉP), amelynek haláláig elnöke volt. 1990–1994 között az MDF, majd 1998–2002 között a MIÉP színeiben országgyűlési képviselő volt.

²⁰ Vö. SÁRINGER 2021. III. *Bős-Nagymaros Vízlépcsőrendszer* című fejezettel.

²¹ Vö. SÁRINGER 2021. III. *Ukrajna* című fejezettel.

rokonszenvet és támogatási készséget, melyet a kelet-közép-európai demokratikus átalakulásban játszott szerepünk jelentős mértékben erősített, s amely változatlanul kézzel foghatóan jelen van, mennyire leszünk képesek kihasználni. E tekintetben nem csupán saját cselekvőképességünk megőrzése fontos, hanem azt is látnunk kell, hogy a szomszédos országok egyre erősödő és a német félnek nemritkán jelentős előnyöket kínáló konkurenciájával is meg kell küzdenünk.

a) Politikai kapcsolatok

A beszámolási időszak politikai kapcsolatainak kiemelkedő jelentőségű eseménye volt Antall József miniszterelnök hivatalos NSZK-beli látogatása. A két kormányfő találkozója azon túlmenően, hogy lehetőséget nyújtott a nemzetközi helyzet legégetőbb kérdéseiben a véleménycserére, legfelső szinten is lezárta a kétoldalú kapcsolatokban az elmúlt időszakban leginkább gondot okozó két ügyet, mégpedig az NDK-szaldó és a fegyveralkatrész-szállítás ügyét. A találkozó ezzel egyidejűleg kijelölte a számunkra meghatározó jelentőséggel bíró gazdasági, technológiai, infrastrukturális kapcsolatok területén az együttműködés legfontosabb jövőbeni irányait. A látogatás maga, illetve az ahhoz kapcsolódó egyéb rendezvények (gazdasági fórum, Aachen), továbbá a programhoz igazított külügyminiszteri megbeszélések első visszhangja rendkívül pozitív. A létrejött megállapodások „utókezelését” a nagykövetség a Központtal és a hazai társmínisztériumokkal együttműködve folyamatosan kívánja elvégezni.

A beszámolási időszakban a hivatalos miniszterelnöki látogatáson túlmenően a politikai és tárcaközi kapcsolatok különböző területein – ideértve a parlamenti és pártközi kapcsolatokat is – számos kiemelkedő jelentőségű rendezvényre, illetve kétoldalú megbeszélésre került sor. Ezeket a jelentéshez mellékelte eseménynapló részletesen tartalmazza.

Fontos eredménynek értékeljük, hogy céljainknak megfelelően sikerült előrelépni az öt új tartománnyal való kapcsolatok kiépítésében. A szász miniszterelnök látogatása mellett csak technikai okokból halasztódott össze a türingiai miniszterelnök látogatása. Nem hivatalos jelzéseink vannak arról, hogy lehetőség szerint még ez évben Magyarországra kíván látogatni Stolpe brandenburgi miniszterelnök. A nyugati tartományok közül Észak-Rajna-Vesztfália miniszterelnöke, Johannes Rau közölte, hogy augusztus 23–24-én kíván eleget tenni régóta húzódó budapesti meghívásának.

Jelentős mértékben sikerült előrelépni a külügyminisztériumok közötti kapcsolatok terén. A miniszterek szokásos éves találkozója mellett több alkalommal került sor helyettes államtitkári szinten konzultációkra (Peisch és Bába urak bonni, illetve

budapesti megbeszélései). Budapesten fogadtuk Ursula Sailer-Albring asszonyt a Szövetségi Külügyminisztérium EK-ügyekért felelős államminiszterét, és az év második felében sor kerül a két minisztérium közigazgatási államtitkárának kapcsolatfelvételére is. Folyamatosak voltak a főosztályok közötti konzultációk. Ezek ma már átfogják a kül-, biztonság- és gazdaságpolitika magyar szempontból legfontosabb területeit. A nagykövetség több alkalommal kezdeményezte, de valamilyen oknál fogva változatlanul húzódik a konzuli főosztályok közötti, megítélésünk szerint több szempontból is szükséges egyeztetés.

b) A magyar–német gazdasági kapcsolatok

Gazdasági együttműködésünk az elmúlt évben kedvezően alakult. A német gazdasági vezetés és üzleti élet élénk érdeklődést mutat az együttműködési lehetőségek iránt. Külön örömdetes, hogy egyre mélyebbek a kapcsolatok az egyes szövetségi tartományok és Magyarország között. Ebben az évben határozottan élénkült az együttműködés igénye a keleti tartományok részéről, amelyek idővel a német–magyar gazdasági kapcsolatok nagyságrendbeli bővülését eredményezhetik.

Az elmúlt évben is gyakran került sor a német és a magyar kormány képviselői közti gazdasági témájú megbeszélésekre, magas szintű találkozókra. Ezek a tárgyalások megfelelően segítették a közvetlen és kölcsönös tájékoztatást és az együttműködés új formáinak körvonalazását.

Nagykövetségünk minden egyes látogatás alkalmával előkészítő megbeszéléseket folytatott a vendéglátó intézményeknél, és javaslatot tett a magyar politikusoknak a tárgyalási témákra vonatkozóan. Ezáltal sikerült hozzájárulni a megbeszélések hatékonyságához, és biztosítani a különböző alkalmakkal más-más tárgyalópartner-nél felvetett gondolatok összhangját. Ugyancsak gondoskodtunk arról, hogy a magyar miniszterek nagykövetségi rendezvények keretében is találkozhassanak tárgyalópartner-eikkel, és ez a kötetlenebb forma is elősegítse a partneri viszony mélyítését.

A felső szintű németországi találkozók szervezése mellett a nagykövetség törekedett a német pénzügyi és gazdasági élet vezető személyiségei magyarországi programjainak kezdeményezésére is. Így került sor Schlesinger úr, a Deutsche Bundesbank elnökének budapesti látogatására, és folynak az előkészületei Rexrodt szövetségi gazdasági miniszter és Echernach pénzügyminisztériumi államtitkár magyarországi útjának is.

A hagyományos, az üzleti élet vezető képviselőinek adott nagykövetségi ebédek és vacsorák keretében került sor Ottó Wolff von Amerongen úr, a Német Gazdaság Keleti Bizottsága elnökének, Ottó Schlecht úr, a Ludwig Erhard Alapítvány elnökének és Eckhoff, illetve Kolb gazdasági minisztériumi államtitkárok meghívására.

A nagykövetségi találkozók szervezésénél kiemelt szerepe volt a német gazdaság legbefolyásosabb személyiségeivel és a magyar gazdasági együttműködésben érdekelt nagyvállalatok vezetőivel folytatott megbeszéléseknek. E rendezvények nagymértékben megkönnyítették a magyar gazdaság eredményeit és problémáit tartalmazó információk közvetítését, illetve az üzleti lehetőségekről az információk gyors célba juttatását.

A nagykövetség gazdaságdiplomáciai munkájánál a Magyarország iránti érdeklődés új formáinak kialakítására törekedtünk, és a nagykövetség adottságainak, valamint szervezési lehetőségeinek maximális kihasználásával igyekeztünk programokat szervezni, sajtópublikációkat megjelentetni és magyar rendezvényeket előkészíteni.

A fenti célkitűzés alapján tartott Hárshegyi Frigyes, az MNB alelnöke nagy sikerű előadást a nagykövetségen a magyar relációval foglalkozó minisztériumi tisztviselők és a szövetségek képviselői előtt. 1992 novemberében 65 bankár, köztük 18 magyar bankvezető részvételével szerveztünk ún. magyar–német bankvacsorát. 1993 áprilisában került sor a Magyar–Német Gazdasági Szimpóziumra, amelynek keretében a vezető magyar és német gazdaságkutatók tanácskozását és a kutatók és az üzletemberek beszélgetését is megszerveztük. Ugyancsak a nagykövetség kezdeményezte és szervezte Németország üzleti napilapja, a *Handelsblatt* 1993. május 11-én megjelent magyar üzleti mellékletét.

A nagykövetség rendszeresen képviselteti magát német üzleti rendezvényeken, tart gazdasági témájú előadásokat, és nyújt segítséget a magyar gazdasággal foglalkozó szakértőknek gazdasági rendezvények előkészítéséhez.

A magyar–német árucseré-forgalom az előző évhez hasonlóan alakult 1992-ben. A 8.072 Mrd DM értékű forgalom valamivel meghaladta az 1992. évit. A Németországba irányuló magyar export értéke 4.799 millió DM, míg a német termékek magyar importja 4.332 millió DM volt. Az Európai Közösségbe szállított termékek több mint fele a német piacon került értékesítésre (a magyar export 28%-a), ami 8,5%-os növekedés az előző évhez képest. A tavalyi teljes magyar import 24%-a származott az NSZK-ból, amely 8% emelkedést jelent 1991-hez viszonyítva. Legfontosabb exporttermékeink a gépiparból származnak, teljes német kivitelünk 24%-át teszik ki. Hasonlóan jelentős a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportja, amelyben viszont néhány százalékos visszaesés volt tapasztalható az elmúlt évben.

Németország gazdasági helyzete és a magyar gazdaság problémái döntően befolyásolják az 1993. évi kétoldalú áruforgalom alakulását. A magyar árualap csökkenése és az exportösztönzés egyre jobban beszűkülő lehetőségei miatt, szakértői becslések alapján, igen nagy eredménynek számítana az export szinten tartása. Ez a stagnálás is csak DM-ben tartható, dollár-elszámolásban 4-5%-os visszaesséssel kell számolni.

A közvetlen forgalmi adatokon túl figyelemre méltó és a magyar piacgazdaság kibontakozása szempontjából különösen fontos, hogy 1992-ben már több mint 4 ezer magyar vállalat jelent meg termékeivel és szolgáltatásaival a német piacon. A magyar export 45%-át olyan kisvállalkozások bonyolították, amelyek vállalatonként éves német exportforgalma 1–10 millió DM között van.

A német tőke Magyarország iránti érdeklődését mutatja, hogy tovább nőtt a német befektetések értéke és folyamatosan tapasztalható a nagy német vállalatok érdeklődése a magyar privatizáció és infrastrukturális beruházások iránt. A további német tőkebeáramlás garanciája, hogy több német bank is megnyitotta magyarországi képviselőjét, és a Commerzbank mellett további bankok is tervezik leánybankok alapítását.

Összességében megállapítható, hogy a magyar–német gazdasági kapcsolatok rendezettek, másként fogalmazva, a bilaterális gazdasági kapcsolatok már az üzleti életben, a banki és vállalati kapcsolatokon múlnak. Ehhez azonban szükség van a magyar gazdaság lehetőségeinek folyamatos népszerűsítésére, a magyar kormány tagjai és a német üzleti körök vezető személyiségei közti rendszeres találkozókra, a német gazdasági rendezvényekre szóló meghívások elfogadására és a német szaksajtó folyamatos tájékoztatására.

c) Mezőgazdasági kapcsolatok

Az 1993. eleji szövetségi kormányátalakítás jelentős mértékben érintette a szakminisztériumot, a felsővezetés teljesen kicserélődött. A korábbi CSU-miniszter helyét J. Borchert (CDU) vette át, az addigi két parlamenti államtitkár (CDU, FDP) helyett egy (CSU) maradt, az ugyancsak két közigazgatási államtitkár tisztségét egy tölti be (átmenetileg szeptemberig egy további államtitkár a berlini hivatal vezetésével van megbízva). Nagykövetségünk részéről a Minisztérium új vezetésével a kapcsolatfelvétel megtörtént, a miniszter és a parlamenti államtitkár is felkereste nagykövetségünket.

Az NSZK az agrárterületen is változatlanul legfontosabb partnerünk, exportunk korábbi növekedése a múlt évben megtört, ugyanakkor az import nagymértékben emelkedett. Kivitelünk a német statisztika szerint 1992-ben 795,7 M DM (-5,8%), a behozatal 198,8 M DM (+60%) volt.

A Szövetségi Minisztérium részére rendelkezésre álló támogatási keretből az előző évben is és az idén is viszonylag jelentős összeg áll rendelkezésre több fontos területen magyarországi mezőgazdasági programok megvalósítására. Jól fejlődnek, illetve bővülnek a tartományi kapcsolatok is. A hagyományos bajor és Baden-württembergi együttműködés új tartományokkal bővült, elsősorban Sachsen-Anhalttal és Szászországgal.

Októberben esedékes Borchert miniszter hivatalos magyarországi látogatása, továbbá ugyancsak az ősz folyamán a Sachsen-anhalti mezőgazdasági miniszter magyarországi utazása.

A jövőben is számíthatunk az NSZK részéről a közvetlen, kétoldalú támogatásra, illetve az EK-val kapcsolatos törekvéseink során. Ugyanakkor nem egy esetben kapunk olyan jelzést vezető német politikusoktól, hogy a közösségen belül a német támogatás egyedül nem elegendő, amint azt legutóbb az „állategészségügyi indítatású” importkorlátozó intézkedések is bizonyítják. Változatlanul tapasztaljuk, hogy a kapcsolatok erősítésében a kormányzati szerveken túl hiányzik vagy gyenge a szakmai szövetségek, érdekvédelmi szervezetek közötti együttműködés. Ez a magyar érdekek érvényesítése, a magyar törekvések jóindulatú kezelése tekintetében sokat segíthetne az itteni befolyásos szervezetekkel fenntartott jó kapcsolaton keresztül. A tartományi együttműködés fejlesztése továbbra is több lehetőséget rejt magában.

d) Környezetvédelmi kapcsolatok

Annak ellenére, hogy hazánk nem szomszédos Németországgal, és így kevesebb a közös megoldásra váró környezetvédelmi probléma, mint Lengyelország vagy a Cseh Köztársaság esetében, német részről az együttműködési és segítségnyújtási készség mind a Szövetségi Minisztérium, mind a parlamenti szakbizottság és a különböző környezet- és természetvédelmi mozgalmak részéről is hangsúlyozottan megnyilvánul. Ezt mutatja az államtitkári szintű kétoldalú munkacsoportülés igen gazdag együttműködési témákat tartalmazó jegyzőkönyve. Ezt támasztja alá továbbá a Bundestag Környezetvédelmi Bizottsága elnökének a Bösi Vízierőmű kapcsán nyújtott támogatása (sajtónyilatkozat, bizottsági ülés a témáról). Több nyugat-európai, illetve német természetvédelmi szervezet gyűjtési akciója eredményeképpen lehetőség nyílt a somogyi belső tavak privatizációja során az adott természetvédelmi területek megőrzésére.

Az elmúlt időszakban nagykövetségi rendezvényeinket a német környezetpolitika számos vezető személyisége kereste fel, a bösi vízlépcsővel összefüggésben sajtótájékoztatót és előadást is szerveztünk.

A szövetségi minisztériumi kapcsolatok mellett változatlanul számos lehetőséget rejt magában a tartományi együttműködés, melynek fejlesztése elsősorban Hessen, Észak-Rajna–Vesztfália, Bajorország és Baden-Württemberg tartományokkal reális. Megítélésünk szerint az eddiginél nagyobb figyelmet kell fordítanunk a német környezet- és természetvédelmi mozgalmakkal való kapcsolatokra.

Hosszabb ideje esedékes az NSZK környezetvédelmi miniszterének magyarországi látogatása, és érvényes meghívással rendelkezik a hesseni környezetvédelmi

miniszter is. Augusztus 29. és szeptember 2. között kerül sor a Bundestag Környezetvédelmi Bizottsága delegációjának magyarországi viszontlátogatására.

e) Tudományos és technológiai együttműködés

A hagyományosan jó kétoldalú kapcsolatokban sikerült fenntartani a folyamatosságot annak ellenére, hogy a beszámolási időszakban egyik legfontosabb partnerünk-nél, a BMFT-nél (Szövetségi Kutatási és Technológiai Minisztérium) három miniszter váltotta egymást: H. Riesenhuber, M. Wissmann, P. Krüger, továbbá, hogy nagykövetségünkön 1992. októbertől 1993. májusig a tudományos és technológiai attaséi hely nem volt betöltve.

1992. december 16–18. között ülésezett a Német–Magyar Műszaki-Tudományos Együttműködési Állandó Bizottság (WTZ) Budapesten. A vegyes bizottság 5. ülése megállapította, hogy az országaink között korábban megkötött kétoldalú megállapodás mára tartalmában jelentősen kibővült, ezentúl valamennyi, a BMFT és OMFB által koordinált, a tudományos-technológiai területre vonatkozó együttműködést felöleli. Az ennek szerves és jelentős részét képező kétoldalú projekt-bázisú együttműködés elősegíti az egyéb, európai multilaterális projektekben való közös munkát. A német fél a jövőben is hathatós segítséget kíván nyújtani hazánknak a multilaterális szakmai szervezetekben folytatott munkánkhoz. A vegyes bizottság a magyar–német közös projektekben végzett munkát pozitívan ítélte meg. A természettudomány területéről 21 új pályázat felelt meg a kölcsönösen elfogadott kritériumok alapján meghirdetett feltételeknek, további 9 projektjavaslat vehető fel – kiegészítés és újabb egyeztetés után – a munkatervbe. Pozitívan értékelte a vegyes bizottság, hogy az agrárgazdaság területén is 11-gyel nőtt a közösen benyújtott együttműködési projektek száma.

A Hannoveri Vásáron már évek óta hagyomány, hogy a rendezők egy-egy országot kérnek fel „Partnerland” szerepre. Az idén az Európai Közösségek Bizottsága kapott meghívást. Jövőre hazánkat éri ez a megtiszteltetés. Pungor Ernő tárcanélküli miniszter a kiállításon tájékoztatta a Hannover Messe AG vezetését, hogy a jövő évi kiállítási program keretében a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés, a felsőoktatás, az iparművészet és a magyar technikatörténet kiemelkedő produktumainak bemutatására kívánjuk a hangsúlyt helyezni. Az NGKM irányítása mellett tárcaközi bizottság alakult Magyarországon az 1994. évi „Partnerland Ungarn” események előkészítésére. Ezúton is szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a Partnerországként való meghívás egyben azt is jelenti, hogy a megnyitón részt vesz az adott ország miniszterelnöke is. Ez és az az ígéretünk, hogy a kiállítási megjelenésünket egyéb kísérőrendezvényekkel is színesíteni kívánjuk, időben elkezdett és összehangolt munkát igényel.

A kiállításon folytatott tárgyalásokat megelőzően került sor a BMFT-vel arra a konzultációs tárgyalásra, melynek során a Pungor Ernő vezette delegáció áttekintette:

- a kétoldalú kormányközi tudományos és technológiai egyezmény munkatervének és projektjeinek helyzetét,
- a Bay Zoltán Intézetek és a Fraunhofer Intézetek együttműködésének továbbfejlesztését,
- a technológiai parkok magyarországi elterjesztésének lehetőségét német tapasztalatok alapján.

Javaslom, hogy a műszaki-tudományos kapcsolatokban rejlő lehetőségek feltárása, a jövőbeni feladatok pontosítása érdekében szorgalmazzuk az új miniszter – lehetőség szerint még ez évi – magyarországi látogatását.

f) Kulturális, oktatási és egyházi kapcsolatok

A kulturális kapcsolatok ápolásának rendszerében nem történt változás. A Művelődési Minisztérium felügyelete és költségvetése alatt álló stuttgarti és berlini kulturális intézetek, illetve a bonni nagykövetség területi megosztásban dolgozik. A két intézet tevékenysége elsősorban a gyakorlati kultúra közvetítésre, a bonni kulturális attasé feladata pedig a kapcsolatok diplomáciai felügyeletére irányul.

A magyar kulturális miniszter a tárgyalt időszakban egyszer járt Németországban, 1992 októberében Bonnban, a Magyar–Német Fórum rendezvénye alkalmából. Andrásfalvy Bertalan találkozott a német Külügyminisztérium kulturális osztálya vezetőjével, Dr. Lothar Wittmann-nal, és megállapodtak az 1993-ban lejáró magyar–német kulturális egyezmény meghosszabbításának alapelveiben és technikai lebonyolításának módozatában. A végrehajtás – hangsúlyozottan nem a magyar fél hibájából – jelentősen késik, csak júliusban várható a magyar és a német fél javaslatának érdemi egyeztető tárgyalása Németországban. Pozitív fejleményként értékelhető ugyanakkor, hogy hosszas előkészítő munka után megújításra került a német nemzetiség támogatását biztosító kormány szintű nyilatkozat.

Hans Zehetmair bajor oktatási, tudományos, kulturális és sportminiszter budapesti látogatásának eredményeként – új jegyzőkönyv aláírásával – a hagyományos, jó együttműködési formák tovább bővülnek. Az egyetlen németországi magyar iskola továbbra is élvezi az otthont adó Bajorország támogatását. Fenntartását egyelőre szövetségi szinten is sikerült biztosítani.

A tárgyalt időszakban többször rövid időre az NSZK-ba látogatott Kálmán Attila művelődési politikai államtitkár, illetve egy régészeti eredményeket bemutató frankfurti kiállítás megnyitása alkalmából Fekete György, a Minisztérium helyettes állam-

titkára. Fekete úr a látogatást felhasználva megbeszélést folytatott a mainzi Tartományi Minisztériumban, és közvetlenül tájékozódott a stuttgarti kulturális intézet helyzetéről.

1992 őszén az Országgyűlés Kulturális Bizottsága hatpárti delegációja Kulin Ferenc vezetésével Bonnba látogatott. A törvényhozók a Bundestag hasonló bizottsága meghívásának tettek eleget, és ellátogattak Hamburgba is, a városállam kulturális szenátorának viszontmeghívására. A látogatásra az aktuális magyar parlamenti munka szempontjából a legkedvezőbb időszakban került sor, és a résztvevők szerint rendkívül hasznos volt. Kíváncsi, hogy még ebben a törvényhozási időszakban sor kerüljön a német parlamenti bizottság viszontmeghívására Budapestre. A német szakképzés tanulmányozása céljából Bonnba látogatott továbbá az Országgyűlés Oktatási Bizottságának két fős delegációja.

Az ösztöndíjas kapcsolatokban minimális szűkítésről kell beszámolni, és ez komoly eredmény olyan helyzetben, amikor az ösztöndíjakat finanszírozó DAAD²² anyagi lehetőségei nem bővültek, sőt a kelet-európai igények további növekedésével magyarországi arányukban csökkentek. Az 1993/94-es akadémiai tanévben 287 magyar pályázó folytathat fél éves vagy egész éves tanulmányokat Németországban. Ez minimális csökkenést jelent (minden esetben anyagi okok miatt) a korábbiakhoz képest. Magyarországon ezenfelül a DAAD felé elsősorban a germanisztika képzésbe belépő új intézmények lektori igényei jelentkeztek. Noha ezek ellátására a DAAD tudna személyi keretet biztosítani, anyagi helyzetében egyszerűen képtelen a számszerű bővítésre. Ezért felül kellene vizsgálni a magyarországi német lektorátusok hálózatát, és az intézmények között átcsoportosítást kellene végrehajtani, hiszen van olyan intézményünk, amelyik egynél több lektori hellyel is rendelkezik.

Tovább erősödött a tárgyalt időszakban a magyarországi devizás főiskolai képzést választani kívánók száma. Ezzel szinte arányosan bővült a magyarországi kínálat is, ugyanakkor az érdeklődők informálásának szintje tovább csökkent. A tájékoztatásban kialakult állapot tarthatatlan, és éles ellentétben áll Magyarországnak az európai csatlakozásról hangoztatott kijelentéseivel. A problémát többször jeleztük, eredmény nélkül. Amennyiben jövőre az egyetemek részéről nem történik változás, a nagykövetség formanyomtatványon tájékoztatja az érdeklődőket, hogy információigényükkel közvetlenül forduljanak az érintett felsőoktatási intézményhez.

Jelentős változást hozott magyar egyetemi hallgatók németországi jelentkezésének fogadásában az, hogy Magyarország csatlakozott az európai érettségi konvencióhoz.

²² A Német Felsőoktatási Csereszolgálat (Deutscher Akademischer Austauschdienst – DAAD) 1925-ben alakult, székhelye Bonn. A legnagyobb német támogató szervezet a nemzetközi akadémiai együttműködés érdekében.

Ettől az évtől kezdve a németországi főiskolákon, egyetemeken a magyarországi pályázóktól nem követelik meg a magyar érettségi vizsgára teendő különbözeti vizsgát. Ugyanakkor előírták számukra, hogy érvényes magyar felvételi vizsgával és – magyar közreműködéssel megállapítva – legalább 95 felvételi ponttal kell rendelkezniük. Ez továbbra sem felel meg az európai normának, és egyfajta protekcionista szemléletet sugall.

A tárgyalt időszakban gondot jelentettek a Művelődési Minisztérium nemzetközi kapcsolatai lebonyolításának szervezési nehézségei. A két németországi referens új munkaköri leírása, az osztályvezetői és koordinátori munkakörök felállítása révén jelentős javulás mutatkozik. Jelenleg úgy tűnik, hogy most már csak a költségvetési eszközök intézményes biztosításának hiánya okoz nehézséget. Csak a minisztériumi munkatársak külön erőfeszítésével lehetett az erre az évre meghatározott, vállalt együttműködési programokat elindítani, a teljes aláírt mennyiség azonban – a kapott információk alapján – pénzügyi okokból valószínűleg nem lesz teljesíthető. Mindezek figyelembevételével egyelőre egyetlen német tartománnyal látszik célszerűnek újonnan együttműködést kezdeményezni: a Rajna-vidéki Pfalz-cal, ahol komoly fogadókészség nyilvánul meg.

Az egyházakkal tavaly felvett kapcsolatokat jelentősen mélyítettük. A nagykövetségen februárban vacsorát adtam a katolikus egyház igen magas szintű képviselőinek, és a sort a jövőben folytatni kívánom. (Az evangélikus egyház meghívására személyi változások miatt nem került sor idén.) Német részről mind az állam-egyház viszonyának újraszabályozásához, mind az egyházak finanszírozásához szükséges törvényelkészítésünkhöz sok segítséget kaptunk. Örömmel és készséggel jelezték, fogadták el az 1993. május végi budapesti egyházi konferenciára való meghívásunkat, és az állami szint is magas képviselést biztosított.

g) A két ország sajtó- és tájékoztatási szerveinek kapcsolata

A kétoldalú sajtókapcsolatok rendezettek és problémamentesek. A szövetségi kormány Sajtó- és Tájékoztatási Hivatala kiemelt segítséget nyújt mind a nagykövetség, mind a Bonnban akkreditált magyar tudósítók munkájához. A Sajtóhivatal élén Dieter Vogel államtitkár, kormányzóvivő, a nagykövetség régi kapcsolata áll, aki személyesen és munkatársaival is rendszeres vendégei nagykövetségi rendezvényeinknek. Dieter Vogel ez év áprilisában sikeres hivatalos látogatást tett Magyarországon, melynek során megegyezés született a két ország tájékoztatási szervei együttműködésének további elmélyítéséről, valamint arról, hogy a Bundespresseamt tanulmányi látogatásokat szervez tájékoztatáspolitikában dolgozó magyar kormánytisztviselők, valamint újságírók részére.

Értékelésünk szerint a német sajtó mind kiadói, mind tudósítói szinten megfelelően képviseltetve van Magyarországon. Javult a helyzet a Németországban dolgozó magyar tudósítók esetében is, ugyanis a három Bonnba akkreditált állandó tudósító (*MTI, Magyar Rádió, Népszabadság*) mellett ma már külsősként, félállásban többen tudósítják az *Új Magyarországot*, a *Magyar Hírlapot* és a *Magyar Nemzetet* is, ami hozzájárul az árnyaltabb Németország-kép kialakításához Magyarországon.

A Magyarország-képpel összefüggésben a fentiekben vázolt átalakulás káros hatásainak mérséklésére a nagykövetség fokozottabb sajtó- és tájékoztatási munkába kezdett. A döntéshozók, döntéselőkészítők, gazdasági és sajtószakemberek tájékoztatása érdekében rendszeresen szervezünk nagykövetségi rendezvényeket (szinte valamennyi számottevő német politikai és gazdasági tényező megfordult már képviselőnkön), illetve Németország-szerte előadásokat tartunk Magyarországról, aktuális bel- és külpolitikai kérdésekről, részt veszünk különböző konferenciákon, vitakörökön, kerekasztal-beszélgetéseken stb. Magas szintű (nagyköveti) látogatásokat kezdeményezünk a vezető német lapoknál annak érdekében, hogy felhívjuk a főszerkesztők figyelmét térségünk fejlődésére, problémáira, hazánk érdekeire, és első kézből tájékoztassuk őket a legfontosabb magyar belpolitikai eseményekről, külpolitikai céljainkról. Amennyiben elengedhetetlenül szükséges, írásos formában hívjuk fel a szerkesztőségek figyelmét a náluk megjelenő cikkek súlyos tárgyi tévedéseire. Ha a téma jellege, aktualitása és Németországban történő „eladhatósága” lehetővé teszi, sajtókonferenciákat, illetve szakmai körrel bővített tájékoztatókat szervezünk. A kiutazó magyar politikusok, magas rangú gazdasági szakemberek számára exkluzív interjúkat készítünk elő, valamint részt veszünk Magyarországról szóló mellékletek megjelentetésében.

A Központtól kapott írásos tájékoztató anyagokat szelektíven osztjuk szét. A terjesztés során elsőbbséget biztosítunk a döntéshozók, döntéselőkészítők és a hírközlő szervek számára. Az írásos tájékoztatás mellett felhasználjuk az audiovizuális propaganda adta lehetőségeket is. A német hanganyagú VHS kazettákat²³ bemutatjuk nagykövetségi rendezvényeinken Magyarországról szóló általános, valamint szakmai jellegű tájékoztatók alkalmával. E kazettákat rendszeresen kölcsönadjuk bemutatásra különböző németországi szervezeteknek. Azokat a videóműsorokat, melyek iránt nagyobb igény mutatkozik, másolva terjesztjük az érdeklődők között. Amennyiben Magyarországot pozitívan bemutató tévéműsort sugároznak, annak videófelvételét megküldjük fontosabb partnereinknek.

²³ Video Home System – VHS 1976-tól létező, analóg mozgóképfelvétel készítésére és lejátszására alkalmas kazetta. Ismertebb nevén videókazetta.

Sajtó- és tájékoztatási munkánkba igyekszünk bevonni a németországi magyar szervezeteket, illetve a magyar emigráció jeles képviselőit. Egyre nagyobb mértékben támaszkodhatunk rájuk újságcikkek megválaszolásában, írásos anyagok terjesztésében, kiállítások és kulturális műsorok szervezésében, egy objektív Magyarország-kép németországi kialakításában.

h) Katonadiplomáciai kapcsolatok

A magyarországi politikai változásokat követően a két ország katonai, katonadiplomáciai kapcsolataiban dinamikus fejlődés következett be, amely az értékelés időszakában is jellemző. A kapcsolatok – értékelés időszakára eső – csúcspontja Rühle miniszter 1993. áprilisi magyarországi útja. Az együttműködés jellemzője, hogy a magyar katonai felsővezetés törekszik megismerni, hogyan kell és lehet integrálni a hadsereget egy demokratikus társadalmi rendbe. A német fél ez idáig korlátozás nélkül kész volt törekvéseinket segíteni. Rühle szövetségi védelmi miniszter és Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter 1993 áprilisában együttműködési megállapodást írt alá Magyarországon. E megállapodás az előző együttműködési keretszabályozást váltotta fel, illetve a fejlődő kapcsolatok igényének megfelelően szélesebb alapokra helyezte a két ország fegyveres erejének együttműködését. A felek az előző megállapodásban foglalt feladatokat maradéktalanul megvalósították. A katonai együttműködést – a miniszterek által aláírt megállapodás alapján – éves munkatervük rögzítik.

– A beszámolási időszakában nyolc különböző szintű magyar delegáció tett látogatást a Nemzetvédelmi Minisztériumban, illetve a Bundeswehr alakulatainál.

– A magyar tisztek németországi képzésének lehetőségéről kötött megállapodás alapján tisztjeink a Bundeswehr különböző oktatási intézeteiben tanulnak, és vesznek részt szemináriumokon. Jelenleg egyetemen 2 fő, vezérkari akadémián 2 fő tanul, és 52 fő vett részt vezetési és információs feladatok és módszerek átadására szervezett szemináriumokon.

– A korábban megkezdett tárgyalások az egykori NDK volt felszerelésének kedvezményes átvételéről abba a fázisba jutottak, hogy szakértőink az anyagok haszszállítását szervezik. A német fél haditechnikai eszközök tartalék alkatrészei szállításával kíván segíteni keleti függőségű technikánk működőképességének megőrzésénél.

Összességében megállapítható, hogy a két ország védelmi miniszterei által 1990. július 12-én aláírt megállapodás szellemében lendületesen fejlődnek kapcsolataink. A kezdeti időszakot követően, amikor is a minisztériumok és a legmagasabb szintű katonai vezetés együttműködését tűztük ki célul, az új megállapodás értelmében

a kapcsolatok bővítése a minisztériumok egyes szakterületeinek, a katonai oktatási intézményeknek és a magasabb egységeknek is lehetőséget ad a közvetlen kapcsolat-felvételre és szakmai tapasztalatcserére.

i) Belügyi kapcsolatok

A követség az objektív adottságok mellett (az együttműködés jelentős része közvetlenül bonyolódik) igyekezett aktív szerepet vállalni a belügyi és rendészeti kapcsolatok fejlesztésében, szervezésében, koordinálásában. Közreműködésünkkel közvetlen kontaktusok alakultak ki a belügyminiszterek, a területhez tartozó szolgálatok és a határőrizeti szervek között. A Belügyminisztérium általában sürgős, azonnali hírigényeit a Központon keresztül folyamatosan igyekeztünk kielégíteni. Az NSZK Belügyminisztériumának illetékes részlegeivel kialakult jó személyes kapcsolatok továbbra is lehetőséget kínálnak az együttműködés eredményes támogatására.

j) Konzuli, munkaügyi és igazságügyi kapcsolatok

A drezdai főkonzulátus megnyitásával befejeződött az egyesített Németországra tervezett decentralizált külképviseleti rendszer kialakítása. Hamburg székhellyel újabb tiszteletbeli konzulátust nyitottunk. Jelenleg egy tiszteletbeli konzuli kinevezés van folyamatban, amellyel elérjük a német részről biztosított maximális lehetőségeket. A tiszteletbeli konzulok működése során néhány esetben kiderült, hogy erre a feladatra alkalmatlan ember került kinevezésre. Javaslataimról főnöki levélben tájékoztattam a Központot. Bár a stuttgarti főkonzulátus tekintetében a kereskedelmi konzul kihelyezésével megtörtént az első lépés a magyar külképviseleti rendszer integrálására, változatlanul fennáll annak igénye, hogy ezt a folyamatot folytatva a nemzetközi jogi normáknak megfelelő valóban egységes külképviseleti rendszert hozzunk létre. A kétoldalú konzuli kapcsolatok és egyezmények területén jelentősebb változásra nem került sor, célszerűnek tűnne a közel három éve tárgyalt szociálpolitikai egyezmény megkötésének gyorsítása.

A beszámolási időszakban a német belpolitika egyik központi kérdésévé vált a menekültügy és az idegenrendészet. Ennek aspektusairól részben a Schengeni Egyezmény rendelkezéseinek fokozatos bevezetéséről, részben a „menekültügyi vitáról”, valamint ez utóbbinak nemzetközi jogi kihatásairól (toloncegyszmények) folyamatosan jelentettünk.

A kialakult politikai helyzet érezhetően hátrányosan érintette a Németországba látogató vagy itt élő állampolgáraink helyzetét, még akkor is, ha kifejezetten „magyarelleness” közhangulatról nem beszélhetünk. A német hatóságok külföldiekkel

szembeni keményebb fellépése jelentősen megnövelte a konzuli érdekvédelmi és államigazgatási feladatokat (állampolgársági és útlevelügyek).

A magyar–német munkaügyi kapcsolatok területén jelentős eredménynek tekinthető az ez év májusában lezajlott bonni miniszteri találkozó. Feltételezhető, hogy a meglévő munkaerő kooperációs megállapodásokat ez évben is változatlan létszámmal fenn tudjuk tartani, annak ellenére, hogy a vállalkozói szerződéses konstrukció a szakszervezetek és az ellenzék részéről heves támadásoknak van kitéve.

Megítélésünk szerint a konstrukció hosszabb távon tarthatatlan lesz. Hasznosnak tartanánk, ha már most megkezdődne a hazai gondolkodás a vendégmunkási foglalkoztatásra való áttérés magyar részről kívánatos feltételeiről.

A magyar–német igazságügyi kapcsolatok problémamentesek. A német féltől különösen a törvény-előkészítő tevékenységhez kaptunk sok segítséget. A két minisztérium vezetői között rendszeresek a személyes kontaktusok. A beszámolási időszakban lezajlott miniszteri és államtitkári látogatások mellett az NSZK-ban járt az Alkotmánybíróság elnöke, és hivatalos látogatást tett Budapesten az NSZK legfőbb ügyésze.

k) A Németországban élő magyarok helyzete

A németországi magyarokkal önálló feladatkörben foglalkozó munkatárs berendelése miatt a terület felügyelete koncepcionális átalakításra került. Abból a felismerésből kiindulva, hogy a politikai rendszerváltással megteremtődött annak elvi és gyakorlati lehetősége, hogy a politikailag amúgy is heterogén szórványmagyság közvetlenül, a politikai pártokon keresztül bekapcsolódjon a hazai politikai folyamatokba, az önálló diplomata feladatkört megszüntettem. Korábban is erős kétségeim voltak a tekintetben, hogy a külképviselet mint államigazgatási szerv alkalmas-e az egymástól eltérő politikai irányzatok összefogására, az érdekek homogenizálására és ezek közvetítésére. A feladatok területileg és szakmailag megosztásra kerültek a főkonzulátusok konzuli kerületének, illetve a nagykövetségen dolgozó munkatársak szakterületének megfelelően (kulturális, gazdasági, konzuli).

Annak érdekében, hogy a külképviselet politikai tevékenysége során hasznosíthatók legyenek a Németországban élő magyarok valóban gazdag tapasztalatai, megfelelő előkészítő munka után sor került az emigráció általánosan elismert tagjaiból a nagyköveti tanácsadó testület megalakítására. A kiválasztásnál szempont volt többek között, hogy lehetőleg az ország valamennyi része képviselve legyen a testületben, így esetenként gyorsabb információáramlást érhetek el. A kiválasztottak a felkérést szinte kivétel nélkül elfogadták (11 fő), és vállalták, hogy évenként 2-3 alkalommal közös megbeszélésre kerüljön sor a nagykövetségen az aktuális, illetve a magyarságot leginkább érintő kérdések megvitatására.

A Németországban élő magyarokat a beszámolási időszakban rendkívüli mértékben foglalkoztatták a saját jogi helyzetük rendezésével és a választójog megadásával kapcsolatos döntéshozatal hazai eredményei. A német idegenrendészeti szigorodások és az elfogadott új állampolgársági törvény együttes hatásának köszönhető, hogy a magyar állampolgárok státusza részben rendeződött, illetve az év hátralévő részében rendeződni fog. Az eddig német (vagy menekült és idegen) útlevéllel rendelkező magyar állampolgárok útlevelét a német hatóságok bevonják, részükre új magyarútlevelet állítunk ki. Folyamatos azoknak a magyar állampolgároknak magyarútlevéllel történő ellátása, akik már kettős állampolgársággal rendelkeznek. Feltételezhetően nagy számban fogják visszakérni magyar állampolgárságukat az új állampolgársági törvényre való tekintettel az 1947 és 1990 között elbocsátottak, illetve kisebb részben a kitelepített német nemzetiségiek. Mindezek eredményeként joggal számolhatunk azzal, hogy a választások időszakára az ún. latens állampolgárok száma radikálisan csökkenni fog, azaz döntő részük magyarútlevéllel is rendelkezik majd. Politikai szempontból igen fontos lenne, ha a parlament a választójog kérdésében pozitív döntést hozna, miután ennek adminisztratív feltételei megteremtődtek. Véleményem szerint a döntés nem befolyásolná lényegesen a választások eredményeit, hiszen az itt élő magyarok a politikai vélemény tekintetében éppen úgy megosztottak, mint az otthoniak és nagyarányú részvételükre sem lehet számítani.

Igen sajnálatos, hogy az új állampolgársági törvény nem rendezte azon magyar nemzetiségűek helyzetét, akik nem Magyarországról vándoroltak ki. Ezek közül is rendkívül rossz helyzetbe kerültek a jugoszláv vendégmunkásként nagy számban itt élő vajdasági magyarok, akik gyakorlatilag hontalanná váltak. Természetes igény volt részükről, hogy még hazatérésük előtt megkapják a magyar állampolgárságot, hiszen csak ezen a módon vehetik meg a „hátszínját” jelentő magyarországi ingatlant.

l) A hivatal biztonsági helyzete

A nagykövetség biztonsági helyzete jó, rendkívüli esemény nem történt. Az illetékes német rendőri szervekkel kialakított jó kapcsolatok lehetővé tették a veszélyeztetett időszakokban szükséges preventív intézkedések elrendelését, végrehajtását. A jól működő technikai biztonsági berendezések folyamatos üzemeltetéséről, karbantartásáról gondoskodtunk. Nagy számú rendezvényünk biztosítását a rendőri szervek segítségével folyamatosan megszerveztük, több esetben került sor az alkalomnak megfelelő speciális rendőri biztosítás megszervezésére.

m) A nagykövetség kapcsolata a Központtal és az NSZK-beli magyar diplomáciai missziókkal

A nagykövetség és a Külügyminisztérium kapcsolatát a kiegyensúlyozott, jó együttműködés jellemzi. Jelentős mértékben javult a Központ tájékoztató munkája, amely nagy segítséget jelent számunkra az eredményes jelentőmunka elvégzésében.

A beszámolási időszakban lezajlott diplomata és admin-technikai váltások eredményeként kialakult személyi állomány megítélésem szerint alkalmas az egyre növekvő feladatok ellátására. Kérem, hogy a Központ a személyzeti kérdések intézése során a jövőben is előzetesen kérje ki a nagykövetség véleményét. Különösen fontosnak tartom ezt a Berlini Hivatal esetében, amelynek a nagykövetségtől való „külön állása” csupán az adott helyzetből adódó földrajzi és időbeli külön állás. A nagykövet irányítási és utasítási joga az NSZK-ban működő képviseltek közül itt kell hogy a legközvetlenebb módon érvényesüljön.

A beszámolási időszakban befejeződött a külképviseletei struktúra kiépülése. Ezzel egyidejűleg kialakítottuk az együttműködés szervezeti és technikai kereteit, melyek megítélésem szerint megfelelően biztosítják a hatékony munkavégzést.

5. JAVASLATOK A KAPCSOLATOK FEJLESZTÉSÉRE

A beszámoló jelentés egyes részfejezeteihez kapcsolódóan megtettük javaslatainkat. E helyütt néhány egyéb, részben már korábban is felterjesztett javaslatunkat (pl. Miniszteri Értekezlet) szeretnénk összefoglalni.

– A nagykövetség a miniszterelnöki látogatást megelőzően javasolta az ún. stratégiai bizottság „felváltását” egy valóban és főleg hatékonyan működő testülettel vagy miniszterelnöki megbízottak kijelölésével. Erre a következő időszakban, amikor is a mindkét országban tartandó választások miatt a kormányközi politikai és gazdasági érintkezés lehetőségei objektíve szűkülni fognak, rendkívül nagy szükség lesz.

– A német Külügyminisztériumban tapasztalt fogadókészség alapján célszerűnek tartanánk megfontolni, hogy az államtitkárok, az illetékes helyettes államtitkárok és a német politikai igazgatók szintjén közvetlen telefax- és telefonkapcsolatot alakítsunk ki. Ez lehetővé tenné, hogy fontos külpolitikai lépéseinkről közvetlenül és gyorsan adjunk tájékoztatást, vagy szükség esetén előzetesen konzultáljunk a német partnerekkel. Megítélésünk szerint a nemzetközi kapcsolatok mai viszonyai között nem folytatható tovább a főosztályok között csupán az évi egyszeri konzultációt előirányzó gyakorlat sem. A német fél kész minden, általunk célszerűnek ítélt javaslatot elfogadni.

– A közeljövőben tovább kell lépünk a két parlament közötti kapcsolatok alakításában is. Az országgyűlés és a Bundestag sokoldalú kapcsolatai, a különböző parlamenti bizottságok kölcsönös látogatásai jól tükrözik a magyar–német politikai együttműködésben elért magas szintet. Továblépésre lehetőséget elsősorban a frakciók és a két Parlament baráti csoportjai munkájának jobb összehangolásában látunk. A magyar érdekek Bundestagban történő megjelenését és nemkülönben a magyar–német kapcsolatok jelentőségének a Magyar Országgyűlés munkájában történő jobb visszatükröződését szolgálná, ha az Országgyűlés magyar–német parlamenti csoportja – esetleg kikérve a Külügyminisztérium és más érintett tárcák szakmai állásfoglalásait – programot vagy munkatervet dolgozna ki, felsorolva azokat a politikai és gazdasági témákat, feladatokat, amelyeket rövid- vagy középtávon kiemelten kívánnak német partnereinkkel kezelni.

– Javasoljuk a német vállalatok magyarországi privatizációban való részvételét nagyobb figyelemmel kísérni. Nem lenne szabad figyelmen kívül hagyni azokat a vezető gazdasági körökből származó, bár igen óvatosan megfogalmazott véleményeket, amelyek szerint kívánatos lenne a német gazdaság még intenzívebb bekapcsolódása a magyar privatizációba. Hangsúlyozni szeretnénk – és ezt a német partnereink által oly sokszor hangsúlyozott példamutató kapcsolati bázison el is várhatnánk –, hogy a tenderek elbírálása során szükség lenne a magyar külkapcsolati prioritásokat is figyelembe vevő politikai motivációjú megfontolások erősítésére.

– A legfejlettebb tartományok (Bajorország, Baden-Württemberg, Szászország, Thüringia) a regionális együttműködés továbbfejlesztésén fáradoznak. Keressük ezen regionális kapcsolatokba történő bekapcsolódás lehetőségét (EK támogatás).

– Tekintsék át a magyar privatizációs stratégiát, készüljön aktualizált privatizációs ajánlati lista.

– A gazdasági kapcsolatok fejlesztésében a piacgazdaság kiépüléséig szükség van a politika támogatására, ennek érdekében

= rendszeresen kerüljön sor találkozókra a szakminiszterek és a német üzleti élet képviselői között;

= a kormány tagjai részére küldött NSZK-beli rendezvényekre szóló meghívásokat fogadjuk el;

= a Vagyonügynökség vezetői rendszeresen tegyenek látogatást az NSZK-ba, folytassanak megbeszéléseket vezető cégek képviselőivel;

= gyorsítsuk fel a szakmai érdekképviseleti szervek közötti kapcsolatok felvételét (ipari, mezőgazdasági, környezetvédelmi);

= készüljenek német nyelven színvonalas, a magyar gazdaság helyzetét bemutató kiadványok.

– A sajtóban meglévő Magyarország-kép kiegyensúlyozottabbá tétele érdekében javasoljuk

= az exkluzív interjúk számának növekedését;

= az akkreditált tudósítókvaló egyenkénti foglalkozás javítását;

= a legjelentősebb NSZK-beli médiák vezetőinek időről időre történő egyéni meghívását;

= a színvonalas német nyelvű tájékoztató kiadványok számának növelését;

= 20-25 perces német nyelvű videófilm készítését Magyarországról.

A jelentésben foglaltakkal összefüggésben befejezésül szeretnénk hangsúlyozni, hogy a magyar–német kapcsolatok szinten tartása és fejlesztése a korábbinál nagyobb erőfeszítéseket igényel. A német relációban több és hatékonyabb munkára van szükség, akár csak a tegnapihoz hasonló eredmény eléréséhez. Ennek tudatában kell fokoznunk aktivitásunkat, erősítenünk az együttműködés elméleti alapjait, szervezeti és személyi kereteit.

(Dr. Erdődy Gábor)
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 28. doboz

8.
Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak
németországi látogatásáról
1993. július 23.

Külügyminisztérium

Szigorúan titkos!

002260/1993
0058

Készült: 59 példányban

Jelentés a Kormánynak

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter németországi látogatásáról

1993. június 22–26. között látogatást tettem a Németországi Szövetségi Köztársaságban. A látogatás keretében – amely lényegében egyidejűleg zajlott Antall József miniszterelnök hivatalos látogatásával – megbeszéléseket folytattam Bajorországban, Baden-Württembergben és Bonnban.

I. Münchenben tárgyaltam dr. Edmund Stoiber bajor miniszterelnökkel, dr. Thomas Goppel bajor Európa-ügyi miniszterrel. Ebéd keretében találkoztam a bajor kormány, a parlament, a CSU több vezetőjével. Felkerestem továbbá a *Szabad Európa Rádió* elnökét, és előadást tartottam a Südost-Europa Gesellschaft rendezésében.

II. Stuttgartban munkareggelin tárgyaltam Gustav Wabro miniszterelnökségi államtitkárral, tisztelő látogatást tettem dr. Fritz Hopmeier tartományi parlamenti elnöknél, majd megtekintettem a parlament soros ülészakát, ahol bemutattak a képviselőknek. Kötetlen beszélgetésen találkoztam a parlament CDU frakciója vezetőjével, dr. Günter H. Oettingerrel és a frakció néhány tagjával. Ebéd keretében találkoztam az egykor kényszerrel kitelepített dunai svábok prominens vezetőivel, közöttük dr. Christian O. Stegerrel, a Donauschwabische Kulturstiftung elnökével. A főkonzulátuson a Magyar Köztársaság Érdemrend Közép Keresztje kitüntetését adtam át dr. Karl Heinz Neukamnak, a Német Evangélikus Szeretetszolgálat elnökének.

III. Bonnban meghallgatásra került sor a Bundestag Külügyi Bizottsága előtt, tárgyaltam továbbá Wolfgang Schäuble CDU-, és Ottó Solms FDP-frakcióvezetővel. Részt vettem a Magyar–német Gazdasági Fórum kölni rendezvényén, ahol a záróbeszédet tartottam meg. A bonni program befejezéseként előadást tartottam a Friedrich Naumann Alapítvány székházában.

I.

Dr. Edmund Stoiber bajor miniszterelnöknek első külföldi politikusként gratulálhattam kinevezéséhez, s egyben megköszöntem azonnali készségét, hogy találkoznunk beiktatása másnapján (!) lehetővé tette. Hangsúlyoztam: Antall József miniszterelnök úr üdvözlétét abban a reményben adom át, hogy miniszterelnökünk óhaja szerint is Budapesten mielőbb személyesen köszönhetjük majd. Kiemeltem a miniszterelnöki és a külügyminiszteri – szinte egyidejű – látogatás jelentőségét, s rámutattam arra, az a tény, hogy a szövetségi Ül. tartományi szintű megbeszéléseinkre a miniszterelnökkel egyfajta „munkamegosztásban” kerül sor, jól példázza a magyar–német kapcsolatok sokrétűségét és minőségét.

Stoiber miniszterelnököt élénken érdekelték a magyarországi átalakító munka jelenlegi feladatai, eredményei, gondjai. Felhívtam figyelmét arra a sajnálatos körülményre, hogy kérdéseinek különös aktualitást ad a *Süddeutsche Zeitung* budapesti tudósítójának elfogultan és folyamatosan kormányellenes írásanyaga. Cikkeivel ellentétben a valóság az, hogy Magyarország helyzete lényegesen jobb, mint azt – többek között e lap hírányaga alapján – sajnos többen is vélik. A miniszterelnök e megállapítással teljes mértékben egyetértett, hozzátéve, hogy megállapításomat gazdasági helyzetünkre is érti. Helyeselte továbbá, hogy Magyarországon úgy gondoljuk, lehet, hogy másokkal együtt, de feltehetően hazánk áll a legjobb helyzetben az Európai Közösség felé vezető úton. Biztosítottam a miniszterelnököt arról, hogy készek vagyunk a további szükséges, jóllehet gyakran nehéz gazdasági döntések meghozatalára is annak érdekében, hogy célunkat – az EK-ban a teljes jogú tagságot – elérjük. Így rámutattam arra, hogy jóllehet 1994-ben parlamenti választások lesznek Magyarországon, olyan költségvetést készít elő kormányunk, amely az ország számára lesz előnyös, s semmiképpen sem nevezhető „választási büdzsének”.

Hangsúlyoztam: továbbra is magunkénak valljuk egy új Európa vízióját, s ha Kelet-Európából kiindulva a helyzet Ázsiáig stabilizálhatóvá válik majd, akkor Európa súlypontja is Keletebbre helyeződik, új együttműködési lehetőségek nyílnak valamennyiünk előtt. Ez nyilván bajor érdek is.

Stoiber miniszterelnök érdeklődésére kifejtettem álláspontunkat a délszláv válság fejleményeiről. Teljes mértékben osztotta azon megállapításomat, hogy a válság kérdésében a Nyugatot ugyan a jó szándék vezette, az EK csődöt mondott, s barátok között kimondható az is: ezért a csődért felelős részben Nagy-Britannia és Franciaország is. Politikusaik ugyanis nem „Churchillként”, hanem „Chamberlainként” reagáltak. A katonai beavatkozás elmaradása, az USA sajnálatos meghátrálása a szerb győzelmet elérhető közelségbe hozta. Részletesen el kellett magyaráznom Stoibernek, miért gondoljuk, hogy a konfliktus esetleges kiterjedése nem Koszovó, illetve

Macedónia, hanem inkább Vajdaság felé fordul. Utaltam Seselj szerb vajda hírhedt kijelentésére, amely szerint a vajdasági magyarok jobban tennék, ha addig mennének el, amíg azt még békében megtehetik. Rámutattam arra, hogy megítélésünk szerint példátlan veszélyt jelenthet az orosz befolyás további növekedése. A Baltikumban megrendült orosz pozíciók áttelepülhetnek az Adriára, s ez súlyos következményeket vonna maga után. Tragikus, hogy a horvát–muzulmán együttműködés nem tudott tartóssá válni, s ez alkalmat adott arra, hogy sokak szemében ma keveredhet az agresszor és az áldozat. Sajnálatos az is, hogy a mohamedán országok téves konklúziókat vonnak le a Nyugat tehetetlenségéből („azért nem avatkoznak be, mert muzulmánok a védelemre szoruló”). Stoiber szerint ez a körülmény Kohl kancellárt is nagyon aggasztja, törökországi tárgyalásain is ilyen értelemben szerepelt a kérdés megítélése napirenden. A német álláspont szerint is egyértelműen kijelenthető, hogy nem vallásháború zajlik Boszniában. A háború végeredményeként viszont igaz, hogy a vesztes muzulmán félt embertelen helyzetbe hozzák, hihetetlen mértékben leredukálják e nép és a bosnyák muzulmán kultúra boszniai jelenlétét. Stoiber megjegyezte: e fejlemények tükrében teljességgel megértette és érthetőnek tartja, hogy a magyar kormány miért kívánja olyan erőteljesen védeni a határon túli magyarság jogait. Valójában arról van szó, mondtam, hogy a magyarok jövőjét kívánjuk szülőföldjükön biztosítva látni, s ehhez meg kell állítani az idestova 75 éve ellenük folyó lassú, lap-pangó etnikai tisztogatást.

A kisebbségi kérdésekről véleményt cserélve a bajor miniszterelnököt kérésére tájékoztattam a magyarországi kisebbségek jogairól kidolgozott törvénytervezetről, a szlovák–magyar viszonyról. Nyomatékkal hívtam fel a figyelmet a szlovákiai köz-igazgatási reform mögött megbúvó igazi szándéokra: a 70–80%-os magyar többséget is elérő délszlovák térség észak-déli irányú felszabdalására, amellyel a magyarság aránya mindenütt 20% alá zuhanna. Ahelyett tehát, hogy a szlovák fél elfogadná az önkormányzati elvet, a még fellelhető maradványjogok megszüntetésére törekszik. Hangsúlyoztam egyben, hogy Bős esetében a lényeg nem a víziút-vita, hanem az a politikai visszahúzó akarat, amellyel Mečiar ma is kommunista módon gondolkodik és cselekszik. Nem lehet másként értékelni azt a tényt, hogy a vízmegosztás kérdésében Szlovákia nem akar sem érdemben tárgyalni, sem megegyezni. Márpedig a Duna közös tulajdon, a víz fele automatikusan minket illet.

A bajor miniszterelnök megkérdezte véleményemet: a cseh és szlovák szétválást pozitívnak vagy negatívnak tekintjük. Rámutattam: a csehszlovák állam nekünk stabilabb és megbízhatóbb partnerünk volt, ugyanakkor nem vitatjuk el Szlovákia önrendelkezési jogát. Várunk arra a fordulatra, amikor józan szlovák politikusok országuk érdekeit maguktól is felismerik majd: minden adottságuk megvan ahhoz, hogy Magyarországgal jobb kapcsolatokat építsenek ki, mint pl. éppen Csehországgal.

Elég a térképre egy szempillantást vetni ahhoz, hogy nyilvánvaló legyen, Szlovákiának Lengyelország és Magyarország természetes partnere.

Stoiber közbevetésére, hogy ehhez a V4-együtműködés jelentősen hozzájárulhat, aláhúztam a lengyel és a magyar felfogás egybeesését: ezen együtműködés stabil elemeinek tekintjük magunkat. Intézményesítésről viszont nincs szó, s nincs az együtműködésnek sem titkosított, sem katonai eleme. Feladata az, hogy segítse nyugati orientációnkat, integrálódásunkat.

A bajor miniszterelnök utalt arra, hogy már F.-J. Strauss is azt kívánta Magyarországnak, hogy lehetősége szerint a Nyugat felé forduljon. Ma Bajorországnak nem az az érdeke, hogy az EK végvárának szerepét kapja, hanem az, hogy az EK erőteljesen kelet felé terjedjen ki. Igaz viszont, hogy ezt Németországban sem mindenki gondolja így. Vannak véleménykülönbségek pl. Stoiber és T. Waigel szövetségi pénzügyminiszter, a CSU elnöke között is. Stoiber szerint az EK belső integrációja nem erősítheti a tempót, mert ez a bővítés lehetőségét tovább nehezíti, holott Magyarországnak és Csehországnak ma egyértelmű esélyt ad a csatlakozásra. Lengyelország esetében inkább szkeptikus: rendkívüli nehézségeket lát. Német érdekként definiálja, hogy Prága és Budapest a nyugati Európához tartozzék. Egyidejűleg azt is látni kell, hogy az EK-val kapcsolatos „europhorikus” tervek egyáltalán nem funkcionálnak. A CSU még a CDU ellenében is megváltoztatta saját pártprogramját, s törölte az „európai szövetségi állam” gondolatát, mert azt vallja, hogy Európának nem ebben az irányban, nem a nemzetek alárendelése árán kell haladnia. Egyetértett azon megállapítással, hogy az EFTA-államok csatlakozása remélhetőleg jó irányba viszi ezt a vitát is, s erősödik az az elv, hogy Európa ne „szuperállammá” váljék, ahol az euroburokráciáé a döntő szó. Az EK többlépcsős szélesítése választ adhat majd arra, milyen Európa építése a kívánatos és lehetséges.

Stoiber felvetette a Burg Kastl-i magyar gimnázium sorsának kérdését. Jelezte, hogy a szövetségi állam a finanszírozás beszüntetésére készül. Híve minden jó hagyománynak, de álláspontunk közlését kérte annak elbírálásához, hogy a megszűnő szövetségi támogatás helyébe lépjen-e a bajor kormány. Jeleztem, hogy e kérdésre visszatérünk.

Végül a bajor miniszterelnök hangsúlyozta: soha nem felejtik el a magyaroknak, hogy megtették azt a történelmi lépést, amely végül a német egység megteremtéséhez nyújtott felnem becsülhető értékű hozzájárulást. Ezt megköszöntem, s azzal egészítettem ki, hogy a múlt nem elég, közös érdekekre kell építeni a jövőt.

Dr. Thomas Goppel Európa-ügyi miniszterrel folytatott megbeszélésünkön hangsúlyoztam a magyar–bajor kapcsolatok kiemelt jelentőségét, a bajor kormánynak az elmúlt 3 évben irántunk megmutatkozó biztató, segítő szándékú magatartását. Arra is rámutattam, hogy a „régiók Európájának” gondolata megítélésünk szerint még

inkább erősíti Bajorország eddigi politikáját, hiszen a szubszidiaritás elvének a regionális együttműködés természetes terepet nyújt, térségünkben ezen elv természetessé tétele pedig a felgyülemlett problémák megoldását segíti. Ilyen értelemben is Bajorország stabilizáló szerepet képes játszani régióinkban. Rámutattam a továbbiakban arra: téves megítélésnek tekintjük azt, hogy a mi térségünk jellemzője csak a dezintegráció. Az érintett országok ugyanis szinte kivétel nélkül azt deklarálták, hogy csatlakozni kívánnak az európai integrációhoz. Időközben Közép- és Kelet-Európában új integrációs vonások is kibontakoznak, amelyek az egységesülő Európa irányába mutatnak. Ezt kíséreltük meg a Visegrádi Együttműködéssel, s más formában ezt jelenti a KEK is, ezzel állnak összhangban a kibontakozó közép-európai szabadkereskedelmi szerződések is. Térségünkben ugyanakkor egyetlen érintett ország sem tudna, s nem is kíván vezető szerepet játszani: a kommunizusból kibontakozó országainknak kivétel nélkül nyugati segítségre van szükségük, Közép-Európának így szüksége van a német támogatókra, nekünk, magyaroknak annál is inkább, mert Németországot olyan országnak tekintjük, amelyben bízunk. Bajorország e keretben az a partnerünk, amelyik a leginkább érti Közép-Európa gondjait, és érdekelt azok megoldásában. Az EK-hoz történő magyar csatlakozás folyamatában – Ausztriával együtt – Bajorország e fentebb vázolt szerepe még inkább erősödik. Térségünk más államainak (Ukrajna, esetleg Szlovákia) európai csatlakoztatása is főként Bajorországon keresztül, a gazdasági együttműködés fokozódása révén képzelhető el, s ez Európát egészében is erősíteni fogja.

Dr. Thomas Goppel válaszában kiemelte: a V4-ek csoportja bajor megítélés szerint az európai integráció iránti erős igényünk kifejeződését jelenti. Ugyanakkor komoly nehézségeket lát Románia és Bulgária integrációs esélyeiben, a V4-eken túl az EK bővítését nem tudja elképzelni. Magyarország esélyeit kiválónak minősítette, országunk a Nyugat – s természetesen külön hangsúllyal is Bajorország – természetes partnere, még földrajzi, kereskedelmi értelemben is „útba esik”. A miniszter véleménye szerint a koppenhágai csúcsértekezlet ennek ellenére nem könnyítette meg a továbblépést, nem különítette el a V4-eket az általa fentebb felvázolt markáns jegyek szerint. Dr. Thomas Goppel szólt az előző nap megalakított új bajor kormány térségünket érintő gyakorlati szándékairól: már a kabinet első ülésén megfogalmazódott, hogy bajor érdeknek tekintik kapcsolataik fejlesztését az „olcsóbb munkabérek lehetőségét nyújtó országokkal”. Ez térségünket, benne Magyarországot jelenti. A szándék komolyságára máris jó példa az AUDI magyarországi tudatos beruházása.

E kérdéskörrel összefüggésben kétirányú feladatról beszélt, amennyiben az is bajor érdek egyúttal, hogy a bajor vállalkozók az olcsóbb bérű munkaerőt Bajorországban is megkaphassák, ne telepítsék ki tőkéjük egészét külföldre. Ezért az új bajor kormány feltett szándéka, hogy a munkavállalási szerződések keretében a 60-as évek

mintájára visszatérhessen a bajor munkaerőpiacra a klasszikus „vendégmunkás” kategória, ezúttal térségünkéből, s különösen Magyarországról. Bízunk abban, hogy a recesszió leküzdésével a jelenlegi, részben pszichológiai, részben szociális (keleti tartományok) gátak megszűnhetnek.

A bajor miniszter egyetértett azzal a megközelítéssel, hogy az elmúlt évek, évtizedek olyan tendenciái, mint a kivándorlás, csődöt mondtak. Ugyanakkor kölcsönösen hasznot hozott történelmünk folyamán a szervezett keretekben bonyolított diák-, munkaerő-, tudóscsere, a legtehetségesebbeknek mindig érdekük volt, hogy olyan országokba menjenek, ahol tehetségüket kibontakoztathatják, majd hazatérve – pl. a céhlegények – kamatoztathatják a megszerzett tudást. Alapvetően azt a célt kell együttműködésünkben követni, hogy minden nép tanulhasson egymástól, de otthon boldoguljon.

Európa ideológiai megosztottsága volt az oka korábban annak a nyugati, s különösen amerikai követelésnek, hogy Kelet-Európa országaiban megadják az állampolgárok kivándorlási jogát. Ma ezt a kérdést a délszláv tragédia tükrében már másként kell megfogalmazni: minden népnek joga legyen ősei földjén élni és boldogulni. A roma/cigány népcsoportok példája is azt bizonyítja: a kivándorlás, legyen az illegális vagy szabályos, önmagában nem oldja meg szociális problémáikat, csak a feszültségeket exportálja egy másik országba. Integrálódásukat, hagyományaikat egyaránt ott kell tehát biztosítani, ahol születtek. A keletről menekülést, annak főként gazdasági indítékait közös megoldással kell megállítani. A kelet-európai térséget lépésről lépésre vonzóvá kell tenni a befektetők számára és egyben ezen államok saját állampolgárai számára. E területen is a V4-ek rendelkeznek a legjobb esélyekkel, ezenkívül még Szlovénia mutatja fel a legnagyobb mértékű „nyugati mentalitást”. Ez többek között abban is jelentkezik, s a Nyugat erre eddig nem is igyekezett figyelni, hogy a visegrádi országokból a lakosság nem kíván kivándorolni, ezért is kell országainkkal az integráció esélyeit láttatni, mert erre nálunk az emberek már ma is késznek mutatkoznak. Rámutattam ugyanakkor: attól tartunk, hogy Bulgária és Románia esetében szó sincs őszinte nyugati felkarolásról, hanem éppenséggel a V4-ek integrációs menetelését szeretnék egyes országok, politikusok az összemosással lassítani. Goppel e gondolatot teljes egészében megerősítette.

A bajor miniszter aláhúzta a kisebbségvédelem jelentőségét is. Megítélésük szerint ez az egyetlen esély arra, hogy sikerüljön Európában egy közös biztonságpolitikát kialakítani. Egyetértettünk azzal, hogy ezért olyan tennivalók állnak az Európa Tanács előtt, mint a kisebbségi jogok kötelező kodifikálása, az emberi jogok konvenciójának kisebbségvédelmi jegyzőkönyvvvel történő kiegészítése. Felhívtam a miniszter figyelmét arra, hogy e magyar javaslatot mindenki támogatni igyekszik ugyan, mégis azt hallani, hogy úgymond nem készül el őszig, holott a szövegtervezet kész.

Goppel miniszter a délszláv válságról szólva olyan rendkívüli veszélyeket fogalmazott meg, mint pl. a boszniai vegyi üzemek felrobbantásával való fenyegetés. Bajorország 1 óra repülőútra van Szarajevótól. Németországban jól látják a Nyugat egyértelmű felelősségét, tehetetlenségét, azt viszont nem fogadják el, hogy azt Németországra hárítsák nyugati partnereik. Ilyen kísérletek csak arra szolgálnak bizonyítéknak, hogy Nyugaton igen kevesen ismerik a délszláv történelmet, s ezért nem értik a háború mozgatórugóit sem.

A bajor Európa-ügyi miniszter kitért a bajor részről már korábban felvetett bajor–osztrák–magyar „együtműködési folyosó” kiépítésének kérdésére, erőteljesen szorgalmazva azt. Egy ilyen Duna-menti együtműködést, amely mind Baden-Württemberg felé, mind keleti, délkeleti irányban (Ukrajna, Románia, egy békés Balkán) projektenként elágazódhat, igen fontosnak, s legfőképpen természetesnek minősített. Magyarország esetében egyértelmű nyugati orientáció lehetőségét is nyújtja. Goppel szólt a dunai víziúttal kapcsolatos jelenlegi nehézségekről, így a németországi Dunacsatorna körüli vitákról is. Véleménye szerint azonban mindez megoldódik a délszláv béke megteremtésével, a víziút lehetőségei markánsan jelentkeznek majd ismét. Van viszont olyan területe is az együtműködésnek, amellyel nem kell várni: ez pedig a vasút. Különösen aktuálissá teszi ezt a németországi vasúti reform elkezdett folyamata, amely mind a szállítás, mind a közlekedés szemszögéből radikális változásokat hoz. Közép-Európa bekapcsolása a nyugati korszerű vasúti hálózatba szintén a ma követelménye. Goppel olyan vasúti társaság megalakításában látja a megoldást, amely a gyorsvasút kiépítéséhez, az infrastrukturális finanszírozáshoz, projektjeinkhez mind a PHARE,²⁴ mind az IMF²⁵ eszközeit igénybe venné. Egy privatizált finanszírozásra kell modellt teremtenünk, együtt.

²⁴ Az Európai Közösségek Tanácsa (Council of European Communities) 1989 decemberében 1990 decemberéig 300 millió ECU gazdasági segélyt folyósított Magyarországnak és Lengyelországnak. Ez volt a Poland–Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy – PHARE (segély Lengyelország és Magyarország gazdaságának átalakításához), ami görögül világítótornyot, fényszórót jelent. 1990 szeptemberében érvényességét kiterjesztették Bulgáriára, Csehszlovákiára, a Német Demokratikus Köztársaságra, Romániára és Jugoszláviára, majd 1991 decemberében Albániára, Észtországra, Lettországra és Litvániára, a két Németország egyesülése miatt törölte a kedvezményezett sorából NDK-t, valamint felfüggesztette a Jugoszláviának nyújtott támogatást. A következő évben, 1992-ben Szlovéniára is kiterjesztették, 1993. január 1. után Csehország és Szlovákia külön kedvezményezettként szerepelt. 1995-ben felfüggesztették a horvátországi segélyprogramot, 1996-ban Macedónia nyerte el a jogosultságot. A PHARE-program költségvetését az EU költségvetési szervei, az Európai Parlament és az Európai Tanács határozzák meg, amelyeket elsősorban a felsőoktatás, az emberi erőforrás, az ipar, az agrárium és a kereskedelem fejlesztésére lehet felhasználni.

²⁵ A Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund – IMF) a nemzetközi monetáris rendszer washingtoni székhelyű központi intézménye, melyet 1944. július 22-én alapítottak. A Bretton Woods-i gazdasági rendszer egyik nemzetközi intézménye.

Megerősítettem érdekeltségünket, rámutatva arra, hogy a magyar kormány néhány hete döntött a Budapest–Bécs vasúti pálya korszerűsítéséről, bajor partnerünk javaslata ezzel tehát részben össze is függ, s mindenképpen összhangban áll. Sürgetőnek tartjuk tehát, hogy szakértők szintjén rövid időn belül megállapodással végződő tárgyalásokra kerüljön sor. Ennek helyszíne lehetne pl. a Passauba összehívni javasolt bajor–osztrák–magyar együttműködési konferencia (augusztus vége, szeptember), illetve a magyar–bajor vegyesbizottság soron következő ülése (Budapest, november 16–19.). Fontosnak tartottuk leszögezni, hogy egy ilyen vasúti projekt nyugaton Stuttgart bevonásával, keleten Kijevvel bővüljön. Óriási lehetőségeket nyújt a vasúti szállítás kelet felé, s az áruk biztonságát is jobban szavatolja.

II.

Baden-Württembergben Erwin Teufel miniszterelnök képviselőjében (a miniszterelnöknek váratlan akadályoztatása miatt ki kellett mentenie magát) Gustav Wabro miniszterelnökségi államtitkár fogadott.

Bevezetőjében Wabro államtitkár – a közelmúltban eredményes munkát végzett magyar–Baden-württembergi vegyesbizottsági ülésre is utalva hangsúlyozta, hogy tartományának Magyarországgal épült ki a leghatékonyabb kapcsolata térségünkben. A több mint 10 millió lakost számláló Baden-Württemberg a külvilág számára vonzónak számít: igen jelentős gépipart, autóipart (minden negyedik munkahely közvetlenül vagy közvetve összefügg vele), tudományos és kutatási bázist, nagyszámú egyetemet, oktatási intézetet, intézményt mondhat magáénak. A tartomány lakosainak ismert erénye a szorgalom, ez abban is megmutatkozik, hogy Baden-Württembergben a kis- és középvállalkozások jellemzik, határozzák meg az emberek puritán életvitelét. Wabro egyértelműen leszögezte, hogy támogatják Magyarország európai útját. Teufel miniszterelnök ezt az Európai Régiók Szervezetének alelnökeként is támogatja, mert meggyőződése, hogy Magyarország a legstabilabb állam a kommunizmusból kivezető úton, s ezt nagyszerű teljesítménynek tartják. Az államtitkár hozzátette: Kinkel szövetségi külügyminiszter is a tartományból való (Tübingenben együtt tanultak), magyarbarátnak ismeri, továbbá igen aktív a szlovák–magyar kapcsolatokban felmerült gondok megoldásában.

Közös költségvetési nehézségeink ecsetelése kapcsán Gustav Wabro hangsúlyozta azon meggyőződését, hogy az EFTA-államok²⁶ EK-tagságával Európa új növekedési

²⁶ Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association – EFTA) az 1960. január 4-én Stockholmban a „Hetek” (Ausztria, Dánia, Egyesült Királyság, Norvégia, Portugália,

pályára lép majd, s Baden-Württembergben úgy gondolják: e folyamat részesévé kell hogy váljon Magyarország is. A tartományok beleszólási joga Maastricht után nőtt, Baden-Württemberg ezzel a lehetőséggel is segítségünkre igyekszik sietni.

A továbbiakban tájékoztatást adtam a Bösi Vízlépcsőt érintő magyar–szlovák vitáról, s rámutattam arra is, hogy a Hágai Nemzetközi Bíróság döntésére feltehetően sajnos éveket kell várnunk. Eközben Szlovákia továbbra is szabotálja a vízmegosztást, a vízmennyiség kétharmadát egyszerűen kisajátítja. Szóltam azon meggyőződésünkről, hogy nem az energiatermelés miatt kell a szlovák félnek a csatorna, annak fenntartása ugyanis rendkívül költséges és sok az üzemzavar, akadozik, lelassult a hajók áteresztése. A hajózás biztonsága megoldható lett volna – és ma is megoldható – az eredeti mederben.

Az elmondottakhoz hozzátettem: a Dunán újabb akadály is jelentkezett, az embargó, amelynek következményeként déli határunknál megállt a normális forgalom. Hangsúlyoztam, hogy ez súlyos károkat okoz országunknak, a közvetlen, sok száz millió dolláros veszteségekhez hozzá kell számítani azt is, hogy számos magyar vállalat, különösen a nehézipar területén csődhelyzetbe került a szállítások leállítása, ezáltal keleti piacai elvesztése miatt. A szankciók jelenleg sokkal több gondot okoznak nekünk, mint az érintett Kis-Jugoszláviának.

Wabro államtitkár a kérdés kapcsán arról biztosított: ahogy Magyarország sohasem hagyta cserben a németeket – utalt a határmegnyitásra –, úgy a tartományi körmáynak, véleménye szerint nekik is kell most tenniük valamit helyzetünk könnyítésére. Egyetértett azon megállapításommal, hogy bár a német egység elősegítése a mi generációnknak meghatározó élménye marad, az új generációknak azonban nap mint nap újra kell építeni kapcsolatainkat. Ez nemcsak államokat, hanem embereket is össze kell hogy kössön, s szép számmal vannak felemlíthető példák, pl. a partnervárosi kapcsolatok terén is.

A délszláv válság tragikus eseményeit áttekintve leszögeztem, hogy megítélésünk szerint Németország érti az új Európa gondjait a legjobban, s ilyen értelemben megdöbbsentett bennünket W. Christopher amerikai külügyminiszter Németországot hibáztató nyilatkozata Szlovénia, Horvátország úgymond korai elismeréséről. A történelem igen szigorú ítéletet fog mondani arról, ahogy nyugaton a krízissel foglalkoztak. Franciaország, Nagy-Britannia sajnos különösen lefékezték azokat a törekvéseket,

Svájc, Svédország) által aláírt egyezmény. Az Európai Gazdasági Közösséggel, a „Hatokkal” szemben az EFTA olyan integrációs szervezet, amely az ipari termékek szabad forgalmát kívánta megvalósítani. Izland 1970-ben, Finnország 1986-ban, Liechtenstein 1991-ben lett az EFTA teljes jogú tagja. 1973-ban az EFTA-tagállamok szabadkereskedelmi megállapodást kötöttek az Európai Közösséggel. 1990. június 13-án Magyarország és az EFTA-országok együttműködési nyilatkozatot írtak alá Göteborghban.

amelyek másfél évvel ezelőtt gyorsan megoldhatták volna a gondokat. Ma egyre nyilvánvalóbban látszik, hogy az igazi győztes nem is Milošević, hanem Oroszország lesz. Kotor – ha negatív scenáriót tétélezünk fel – hamarosan orosz hadikikötővé válhat, Jelcin esetleges bukásával egy imperialisztikus Oroszország vetné meg lábát az adriai térségben. Ugyancsak kifejtettem az államtitkárnak a vajdasági magyarságot fenyegető veszélyhelyzet okait, Šešelj agresszív megnyilvánulásait, amelyek etnikai tisztogatást irányoznak elő egy homogén szerb Vajdaság megteremtése érdekében.

Tisztelgő látogatást tettem Dr. Fritz Hopmeiernél, a tartományi parlament elnökénél, aki kapcsolataink elért szintjét méltatva megértésének adott hangot nehézségeink felett, s Baden-Württemberg segítségét ígérte megoldásukhoz. Mint mondta, azét a Baden-Württembergét, amely Németországon belül jó döntéseivel megőrizte helyét, befolyását, hagyományait, s így képes arra, hogy kifelé is tekintsen. Dr. Fritz Hopmeier utalt a mély, érzelmi baráti szálakra is. Megfogalmazása szerint Magyarország nélkül nem lenne német egység, Németország egysége és Magyarország függetlensége ma szorosan összefügg egymással.

Hasonló gondolatokat fogalmazott meg a CDU frakció vezetője, Dr. Günter H. Oettinger és frakciója több tagja a velük folytatott kötetlen beszélgetésen.

III.

Bonnban a Bundestag Külügyi Bizottsága előtt ismertettem a magyar külpolitika prioritásait, állásfoglalásunkat a legfontosabb nemzetközi kérdésekben, egyes szomszédainkhoz fűződő viszonyunk gondjait, a magyar–német kapcsolatok jelentőségének magyar megítélését.

A parlamenti pártok vezető képviselői kérdéseikben, hozzászólásukban a kölcsönös bizalmat, az azonos látásmódot, a segíteni akarást hangsúlyozták. Az elsőként hozzászóló SPD részéről az „igen nehéz start” okait kérték elemezni. Biztonságpolitikai igényeinkhez, a garanciák kérdéséhez támogatást ígértek, de az is elhangzott, hogy NATO-tagságunk – a közép-európai térség NATO-hoz való közeledése – úgy mond nem járhat együtt Oroszország marginalizálódásával, mert az még nagyobb veszélyeket rejtene magában. Márkus Meckel ezzel összefüggésben német érdekek nevezte, hogy Magyarország mielőbb teljes értékű tagja legyen nyugati katonai szervezeteknek. EK-tagságunk eléréséhez pedig a jogi átépítkezés, az EK-kompatibilitás mielőbbi magyarországi megteremtését szorgalmazta, hogy felkészülésünk szintje e téren ne szenvedjen késedelmet. A CDU részéről hangsúlyt kapott, hogy nem csak jó államközi kapcsolatokat állapíthatunk meg, hanem ez jellemzi a CDU magyaror-

szági pártkapcsolatait is. A segítségadás a CDU szemszögéből kölcsönös érdeket is definiál, és biztonsági vetülete is van. Térségünk kisebbségeinek kérdését a következő 10 év legfontosabb tennivalójának nevezték, amelynek egyik motorja az integráció kell hogy legyen, ez adja meg az igazi biztonságot is, miközben áttetsző határokat teremt. A CDU fontosnak tartja annak a kérdésnek is rövid időn belüli megválaszolását, hogy mi legyen a „köztes” időben. Az FDP képviselője pártja nevében kiválónak minősítette bonni diplomataink tevékenységét. Lépéseket sürgetett német részről annak érdekében, hogy a magyaroknak állandóan mondott köszönetük „hátunkat nyomó terhét végre haladásunkat segítő intézkedések” kövessék. Ennek kapcsán megfogalmazódtak a segítségadási szándék németországi nehézségei is, különösen a kényes agrár-, textil-, acélágazatok terén. Az FDP alapvetőnek tekinti a szomszédjaink és hazánk közötti nézeteltérések szerződéses rendezését, különösen beleértve a határok és a kisebbségek kérdését. Egyben a párt nevében állást foglaltak Szlovákia ET-felvételének szükségessége mellett, s óvtak a vétótól bennünket. A Zöldek/Bündnis '90 is köszönetet mondtak a német egység elősegítéséért. Megkérdőjelezték, hogy a V4-ek egyes résztvevői – csehek, lengyelek – készek, illetve képesek-e (lengyel kormányválság) az együttműködésre. Szóltak Csurka István és az MDF szétválásáról. Érdekelte a pártot a vajdasági, illetve a szlovákiai magyarság helyzetének megítélése.

A meghallgatást élénk érdeklődés, irántunk deklarált szimpátia kísérte, ami beszélgető partnereink szerint különösen szembeötlő ellentétben állt az előző meghallgatás – akkor Mečiar volt a meghívott – rendkívül fagyosnak mondott légkörével, negatív visszhangjával.

Bátorításnak, ugyanakkor a segítségadás korlátai jelzésének egyaránt felfogható, hogy az összegzésben elhangzott az a kérdés: mennyire képes Magyarország saját magán segíteni (az oktatás, a beruházások, a jövőipar, a kutatások, az önvédelem területein).

Külön megbeszélést folytattam Wolfgang Schäublével, a CDU/CSU frakció vezetőjével. A magyar–német kapcsolatokat jellemző paraméterek, a német segítségnyújtás jelentőségét hangsúlyozva kitértem arra: egyes körök tudatosan terjesztik nálunk, hogy a Nyugat cserbenhagyott minket, közép- és kelet-európaiakat. Ez így alapvetően nem igaz, különösen Németország esetében nem. E ferde beállításnak persze vannak ürügyei, mint a húsembargó esete, és különösen a Balkán, ahol a Nyugat igen rosszul „vizsgázott”. Alapvető érdek, hogy Közép-Európa stabilizálódjék, s ez egyben előmozdítsa Kelet-Európa helyzetének megszilárdulását. Ily módon új biztonsági övezet lehetősége nyílna meg Ukrajnáig. A NACC pl. olyan együttműködési keretet jelent, amely segítené e kelet felé terjeszthető kapcsolatokat. Itt rámutattam: meg-

győződésünk, hogy az orosz szuperhatalmi negatív ambíciókat éppen azzal lehet megfékezni, ha Közép-Európa gazdaságilag, katonailag egyaránt mielőbb integrálódik az EK-ba és a NATO-ba.

W. Schäuble bevezetőjében hangsúlyozta, hogy frakcióvezetőként szabadabban beszélhet, mintha kormánytag lenne. Ezért kijelentheti, a CDU nem teljesen elégedett azzal a válasszal, amit a nyugati szövetségi rendszer ad nekünk. Látni kell azt is, hogy a NATO maga is nehéz helyzetben van, s Wörner főtitkárt sem elégitette ki, amit főtitkárként a garanciák kérdésében nekünk mondhatott. Szervezete azonban most ennyire volt képes. Pártja külpolitikájáról kifejtette, hogy a CDU az egyenlő partnerség híve. Ennek szellemében elfogadja, hogy az EK-hoz csatlakozni kívánunk. Koppenhágát ilyen értelemben pozitív interpretációval értékeli. Azt is elfogadja, hogy a NATO tagjává szeretnénk válni, bár Schäuble itt megjegyezte: még nem tudni, mikor tud a NATO e kérdésben továbblépni.

Magyarország EK-aspirációi kapcsán Schäuble értékelést kért a koppenhágai csúcsértekezletről. Hangsúlyoztam, hogy lényegében elégedettek lehetünk, néhány héttel az értekezlet előtt rosszabbra lehetett még számítani. Nem várhatunk konkrét csatlakozási időpontról üzenetet. Magyarország kapcsán két dolgot kell látni: egyrészt országunk politikai téren teljes mértékben érett a teljes tagságra (Schäuble ezt a megállapítást helyezte). Másrészt gazdaságunknak még szüksége van egy átmeneti felkészülési időre a hátrányok csökkentése érdekében. Arra is rámutattam egyben, hogy az EK-ban nem minden tekintetben beszélnek őszintén e kérdésekről. Túlhangsúlyozzák a gazdasági különbségeket, s ezt ürügyként használják fel arra, hogy a politikai együttműködést is távolabbra tolják ki. Az EK lényegében két politikai nehézséget is előtérbe helyez: az egyik az EK belső átalakításának kérdése a létszámnövekedés következtében. Aláhúztam: egyrészt e téren nem látunk lázas előkészületeket, másrészt a létszám már az EFTA-tagállamok csatlakozásával is jelentősen bővül, tehát az intézmény működtetési reformját mielőbb meg kell oldaniuk. Ezt nem a közép-európai államok tagfelvétele teszi tehát szükségessé. A másik hallható kifogás az, hogy Közép-Európa úgymond konfliktusokat vinne be az EK-ba. A CDU vezető politikusának bevezetőjében „őszinte beszédet” hangsúlyozó szavaira utaltam, amikor megfogalmaztam, hogy Magyarország, Csehország, Lengyelország, sőt Szlovénia esetében az EK partnerei demokratikus politikusok, a demokratikus ellenzék, a demokrata értékrend visszavonhatatlanul győzött, a kommunizmus egyértelműen megbukott. Ezeknek az országoknak egymással sincs lényegesnek nevezhető vitájuk, saját hibájukból a szomszédjaikkal sem. Ez tehát Közép-Európa több államának valósága. A térség más államaival nem mosható össze politikánk, helyzetünk. Romániában egészen másról van szó: nemcsak a régi kommunista elit tagjai gyakorolják a hatalmat, hanem ezt ma is más köntösbe öltöztetett diktatórikus mentalitás-

sal teszik. Szerbia esetében pedig még a mentalitás elemzésébe sem érdemes fogni. Jellemző romániai példaként szoltam arról, hogy Meleşceanu a NACC athéni ülése idején, négy szemközti megbeszélésünkön azzal utasította el egy erdélyi magyar önkormányzat gondolatát, hogy azzal a „székelyföldi románok kisebbségbe kerülnek”. Vagyis elismerte, hogy Romániában a kisebbségi sors rosszat jelent. Azt is abszurdnak tartom, mutattam rá, hogy Románia úgymond ellenséges cselekedetnek tekintené hazánk NATO-tagságát. Szlovákia kapcsán kifejtettem, nem Szlovákia ET-tagságát kívánjuk meggátolni, arra viszont fel kell hívni a figyelmet, hogy a magyar kisebbség helyzetének javítására hangoztatott szlovák „készség” és tetteik homlok-egyenest ellentmondanak egymásnak. Elég utalni a magyar nyelvű iskolarendszer felszámolási kísérletére, a közigazgatási reformterv szándékára, amely észak-déli irányban szabdalná fel a határ mentén tömbben élő magyarságot. Eközben a magyarokat ért történelmi sérelmekért sem erkölcsileg, sem anyagilag nem kárpótolták őket. Sőt, Mečiar szavai szerint ez a követelés azt jelentené, hogy „a magyar kisebbség képviselői a fasisztákat, a nemeseket akarják hatalomhoz juttatni”. Rámutattam: a Nyugatnak igenis módja van az ezen abszurd jelenségek elleni fellépésre, a fejlődési folyamatok befolyásolására. Ezt tette pl. akkor is, amikor Horvátország esetében a kisebbségi jogok megoldását feltételül támasztotta. A magyar külpolitika szemszögéből azt tartjuk a legnagyobb kérdésnek: elhiszik-e nekünk Nyugaton, hogy országunk nem önző számítások szerint lép fel, hanem a kisebbségi jogok szószólójaként, mert különösen érdekeltnek tekintjük magunkat a több milliós, határainkon kívül rekesztett magyarság miatt. Dél-Tirol példája mutatja, milyen irányban kell haladni. Közép- és Kelet-Európát nem szabad magára hagyni. Reméljük, hogy Németország is latba veti befolyását annak megértetésére, hogy 1989–90-nel egy új Európa kezdődött. A mai válságokért, konfliktusokért Magyarország a legcsekélyebb mértékben sem felelős, ezzel szemben Szerbia, Szlovákia, Románia vezetői rendszeressé váló keretek között még mindig azzal foglalkoznak, „miként hangolják össze politikájukat Magyarországgal szemben”. Reálisan egyetlen szomszédunk sem félhet semminemű magyar támadás veszélyétől, tisztában vannak azzal is, hogy erre katonailag sem lennének képesek. Lépéseik oka tehát más: belső helyzetük, s talán pszichológiai megfontolások is, legalábbis ez tükröződik az ellenségkép-kampányokban, amelyekben szinte mindenütt magyar határrevízióval riogatnak. Kivételt képez Ukrajna, amely elfogadta a felkínált együttműködést, s kitűnő kapcsolatokat alakíthattunk ki.

Schäublét e kérdéskör mindvégig rendkívüli módon érdekelte, s külön kiemelte: a szlovákiai magyarság helyzete különösen foglalkoztatja, mert a V4-ek az EK felé tartanak, s ebben a folyamatban nem maradhat a magyar–szlovák viszony feszültségekkel terhes. A dél-szlovákiai magyarok igényei és Dél-Tirol példájának párhuzama kapcsán még azt is megjegyezte: „vajon tanulnak-e a magyarok szlováku-
l,

hiszen a dél-tiroli német anyanyelvűeknek is kötelező az olasz”. Schäuble keserűen kifakadt: fáradttá tette annak végiggondolása, mekkora esélyt kapott Európa az utóbbi években, s ma mégis „megoldhatatlan térképproblémákkal” kényszerül mindenki foglalkozni. Mint mondta, az Európai Tanács jó hely a tanuláshoz, ezt kell új és legfontosabb feladatnak tekinteni, mert ha nem tanulunk, ha a föderalista lét természetessége nem kerekedik felül, akkor a jugoszláv háború nem az utolsó lesz Európában. Egyetértettünk annak megállapításában, hogy a szélsőséges nacionalizmus és a demagógia ma sok embert félemlít meg, s a demokratikus Európa éppen ennek felszámolását várja el tőlünk.

Otto Solms, az FDP frakcióvezetője kérésére – aki utalt a Külügyi Bizottság előtti meghallgatásomra is – rövid értékelést adtam térségünk mai válsághelyzeteiről. Rámutattam arra, hogy az elmúlt egy év csalódást okozott az új Európa demokrata híveinek. Ma ugyanis kontinensünk nehezebb helyzetben van, s majd a történelem ítélheti meg, hol követett el a Nyugat igen komoly hibákat. Ezt azért fogalmazhatjuk meg német partnereink előtt, mert meggyőződésünk szerint Németországot ezért a legkevésbé sem lehet hibáztatni, s feltehetően ezen értékeléssel egyetért az FDP is. Jugoszlávia szétesése önmagában véve egyszerre „jó és rossz üzenet”, értelmezhetővé tette a valóban fenyegetni képes extremizmus erőit, bizonyítja, hogy a kommunizmus hullája továbbra is mérgezi a levegőt. A világ azt várta 1989 után, hogy az USA jó értelemben vett vezető szerepre vállalkozik. Úgy tűnik, belső gondjai miatt erre térségünkben nem képes. Európában magyar megítélés szerint Németország látja, érti a legjobban gondjainkat. Nem akarjuk azt mondani, hogy Németország vegye át Közép- és Kelet-Európában ezt a vezető szerepet. Történelme ismeretében azonban kérhető, hogy demokratikus fejlődésének „know how”-ját igyekezzék átadni. Ehhez aktív diplomáciára van szükség Nagy-Britannia és Franciaország felé, el kell osztatni az egységes Németország megerősödése miatti félelmeiket. Például országaink NATO-tagságának lehetősége kapcsán azt a félelmet, hogy ez a német befolyást tovább növelné. Meggyőződésünk, hogy Közép-Európa bekapcsolása jót tenne Európa egészének. Az európai intézmények teljes jogú tagjaként országainkat jó irányú gazdasági és politikai fejlődés, fellendülés segítené, végleges esélyt adna a demokrácia győzelmének mindenütt, s nemcsak a V4-ek államaiban. Ehhez azonban arra van szükség, hogy Nyugat-Európa szigorúan követelje meg saját elveinek érvényesülését Kelet-Európában, s elsősorban is a Balkánon. A délszláv válságban tetten érhető „minden áron való megbékélés” politikája a weimari szindróma előjeleihez vezet, ez aggasztó országainkra nézve.

Solms frakcióvezető megfogalmazása szerint a világ megváltozása Németország számára sem könnyű. Hozzászokott a jóléthez, amelyet nem kellett megosztania. Most új gondolkodás kell, a fő feladatokra kell koncentrálni, s ez Európa egészére

érvényes. A „weimari szindróma” kifejezést jó példának tartotta annak megértéséhez, hogy a történelem egy-egy felvetett kérdőjele generációk kérdése marad.

Otto Solms az „FDP filozófiájaként” fogalmazta meg, hogy azt tekinti a legfontosabb kérdésnek, miként lehet „újrazárni” az Európa keleti felében keletkezett hatalmi vákuumot. Eszerint NATO-tagságunk csak Oroszország egyetértésével képzelhető el, „különben új feszültségek keletkeznek”. Németország szerepét nem a vákuum betöltésében, hanem egyfajta közvetítő funkció ellátásában fogalmazta meg. Egyben hangot adott azon véleményének, hogy nem lát gyorsan ható, a szükséges javulást biztosító jeleket a konfliktuskérdésekben. Az európai fejlődés magjának a német–francia viszonyt, a két ország együttműködését és vitáit nevezte. Németország segítségnyújtási lehetőségeit jelenleg korlátozottnak mondta térségünk felé, mert a német államháztartás gondjai, a recesszió folytán a német gazdaságba, a német valutába vetett korábbi igen nagy bizalom helyreállítása most a fő feladatuk.

A szabaddemokrata frakcióvezető kitért az EK kibővítésének kérdésére is. Aláhúzta: az FDP annak érdekében lép fel, hogy a V4-ek megkapják a teljes tagság elérésének esélyét. Az EK az EFTA és a V4 államokkal szinte megkétszerezi a tagországok számát. Ez igen komoly strukturális feladatokat jelent az EK számára. Újra el kell gondolkodni az integráció mélységéről, az eurobürokrácia visszaszorításának szükségességéről. Felülvizsgálati szakaszt tart szükségesnek ahhoz, hogy a „hogyan tovább” kérdése megválaszolható legyen.

Otto Solms fejtegetéséhez hozzátettem: mindig fennáll annak veszélye, hogy a politikusok nem a mögöttük állók reális igényei szerint cselekszenek. Másrészt a politika hajlamos a bátorság helyett a „legkisebb ellenállás” nyomán haladni. Az EK feltételeit velünk szemben elfogadjuk, de fontos kimondani pl. Románia és Bulgária kapcsán, hogy vágyakozásuk ne befolyásolhassa azt a döntést, amelyet az EK rólunk hozhat.

* * *

A látogatást minden szempontból sikeresnek, a német tartományi, szövetségi, parlamenti és pártokban tevékenykedő vezető partnereink készségét kapcsolataink, illetve a magyar külpolitika támogatására kiemelkedőnek értékelhetjük.

A megbeszélések – miközben alkalmat nyújtottak a magyar kül-, kisebbségi, biztonságpolitikai, gazdasági, integrációs szándékok alapos kifejtésére – több vonatkozásban is konkrét együttműködési lehetőségeket tártak fel. A jelentés tükrözi azokat a súlyponti területeket, amelyeken kölcsönös érdek és erősen tovább élő kölcsönös szimpátia teszi egyértelművé a magyar–német reláció kiemelt jelentőségét.

Budapest, 1993. július 23.

Készítette:

Püspök László

s.k.

főosztályvezető-helyettes

Dr. Jeszenszky Géza

s.k.

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

9.
Gresznáryk Pál berlini követ éves beszámoló jelentése
1993. július 27.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Berlini Hivatal

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Berlin, 1993. július 27.

Tárgy: Dr. Gresznáryk Pál beszámoló
jelentése

12/1993.Szt.
Szűrös VIII. 2.

Készült: 4 példányban
Központ: 2 példány
Bonn: 1 példány
Saját: 1 példány

Gépelte: Nagy Judit

1./ AZ NSZK ÚJ TARTOMÁNYAINAK BELPOLITIKAI HELYZETE

Az NSZK új tartományainak belpolitikai helyzetére a remény, illetve a csalódottság és elbizonytalanodás együttes jelenléte jellemző. Az újraegyesülés és a vele összekötött rendszerváltás túlnyomó igenlése mellett számos „de” is elhangzik. Mára mindenki számára egyértelművé vált, hogy az egyesülés folyamata 1989–90-ben csak elkezdődött, befejezése azonban még nagyon távoli. A volt NDK és a volt NSZK közötti különbségek még messze nem szűntek meg, azok felszámolásához, csökkentéséhez, a belső egység megteremtéséhez vezető út hosszabb, göröngyösebb és nem utolsósorban drágább annál, mint azt a többség gondolta. A fal leomlott ugyan, de a több mint negyven évig kettészakított nép között még mindig mély árok húzódik. Három év távlatából úgy tűnik, hogy az egyesülési szerződés kidolgozásakor uralkodó légkörben – amelyet jelentősen befolyásolt a realitásokat elfedő eufória, a nemzetközi enyhülés, a szovjetunióbeli reformfolyamatok visszafordulásától való félelem szülte sietség, a választási harc előcsatározásai – a mentális, az emberi tényezőkkel nem eléggé számoltak. Sokak reménye volt az is, hogy egyesülés kapcsán az NSZK-ban megvalósítják a társadalom egyes területein rég esedékes reformokat, az NDK-ban – elsősorban szociális és kulturális területen – pedig megőrzik az arra érdemest: az

egyesüléssel egy új Németország jön létre. Ehelyett az egyesítés eufóriájában az NSZK-ban meglévő problémák megoldása háttérbe szorult, a volt NDK területén pedig az NSZK intézményi, igazgatási és jogrendjének, szokásainak azonnali adaptálásával nem egy új és jobb Németország, hanem csupán egy nagyobb NSZK jött létre.

A keletnémetek többsége szerint az egyesítés óta eltelt időszakban a kelet- és a nyugatnémetek inkább elidegenedtek, mintsem közeledtek egymáshoz. Indokként a nyugatiak nem kielégítő szolidaritását, önteltségét, a volt NDK viszonyainak differenciálatlan tagadását és ennek sértő voltát nevezik meg. A nyugatiak viszont türelmetlenséggel, indokolatlan sopánkodással, a teljesítményükkel arányban nem álló követelésekkel vádolják a keletieket. Úgy tűnik, a keletiek közül sokan az egyesüléssel járó változásokkal a vártnál lassabban azonosulnak, identitásavarral küszködnek. A szólás, sajtó- és vallásszabadságot, az utazási lehetőséget, az áruellátás és -kínálat bővülését, az infrastruktúra színvonalának gyors ütemű javulását már megszokták, természetesnek tekintik, míg a munkanélküliség, a lakáshiány, némely NDK-beli főiskolai végzettség és ezzel járó szakképesítés nem vagy csökkentett értékű elismerése frusztrálóan hatnak. Az egyesülést kísérő negatív (és a közhangulatra így visszaható) jelenségek közé tartozik a bűncselekmények számának, ezenbelül főként a lopások, betörések, valamint a szervezett bűnözés részarányának a növekedése, a szélsőséges politikai csoportok, elsősorban az újfasiszta idegenekkel szemben elkövetett bűncselekményei, a születések számának 30–40%-os csökkenése, az öngyilkosságok számának növekedése. (Az utóbbi fél év pozitív fejleménye, hogy a belső elhárítás és a rendőrség koncentrált intézkedései, elsősorban két újfasiszta párt betiltásának hatására a szélsőjobboldal nyílt aktivitása, erőszakos cselekményeinek száma csökkent.)

Nem sikerült kielégítő megoldást találni a múlt bűneinek feldolgozására sem. Erkölcsi értelemben megoldatlan a múlt rendszer vezetőinek bírói felelősségre vonása, mert az újraegyesítés kapcsán kialakított jogelvek (felelősségi és jogalkalmazási szabályok) az „igazi bűnökért” való felelősségre vonást nem teszik lehetővé. Az ilyen körülmények között indított perek elégtétel helyett inkább bosszúságot váltanak ki. Az NDK társadalmának széles körű „Stazi-szennyezettségét” tekintve jobban megoldottnak tűnik az erkölcsi igazságtételnek a volt állambiztonsági szolgálat besúgóival szemben alkalmazott módja. A sértetteknek a rájuk vonatkozó dokumentumokhoz való akadálytalan hozzáférése – úgy tűnik – kielégíti az érintettek elvárásait. A gondot itt az okozza, hogy a több mint egymillió betekintési kérelem teljesítése rendkívül hosszú időt fog igénybe venni, a „megtisztulási folyamat” nagyon elhúzódik. A múlt bűneinek megemésztéséről végül általában elmondható, hogy az újraegyesítés ellentmondásainak megoldatlansága a keletnémet lakosságban csökkenti a felelősségre vonás igényét.

Csökken az – evangélikus – egyház befolyása, tekintélye. Kritikaként fogalmazódik meg vele szemben, hogy nem hallatja hangját a társadalmi, szociális problémák megoldásáért. Az egyházközösségekből kilépők száma jelentősen nőtt a közadóként behajtott egyházadó miatt is.

Az új tartományok belpolitikai helyzetét negatívan befolyásoló tényezők kialakulásához néhány téves döntés és prognózis is hozzájárult, így:

- az NDK termelővagyonának és gazdasági erejének irreális számba vétele;
- a tulajdon naturális formában történő visszaadásának adott prioritása a pénzbeli kártérítéssel szemben (a mintegy 1,1 millió restitúciós igény rendezéséhez 6–10 év szükséges. Az addig bizonytalan tulajdoni helyzet fékezi a beruházásokat, s ezzel a gazdasági fellendülést, a munkahelyek számának növekedését);
- nem számoltak a volt szocialista országokkal folytatott kereskedelem szinte teljes összeomlásával;
- választási taktikából az egyesülés várható költségeit és az ezzel járó problémákat tartósan elhallgatták. Elmaradt a szolidaritásvállalás szükségességének tudatosítása, a társadalomban hamis illúziókat keltettek;
- nem biztosították annak lehetőségét, hogy a kevés pénzzel rendelkező kelet-németek is kellő eséllyel részt tudjanak venni a volt NDK-üzemek privatizálásában;
- az NDK időszakában keletkezett adósságukkal megterhelték a vállalatokat, ipari, mezőgazdasági és lakásszövetkezeteket. Ez eleve rontotta ezek versenyhelyzetét.

Növekedett a politikától, pártoktól való elfordulás, ami a párttagok számának csökkenésében, a politikusokkal szemben erősödő kritika növekedésében jut kifejezésre. Kifogásként hangzik el, hogy nincs vagy csak nagyon kevés a karizmatikus politikus, a pártok önmagukkal, a személyi kérdésekkel foglalkoznak legtöbbit. Fontos kérdésekben a döntések meghozatala indokolatlanul elhúzódik, a vezető politikusoknál a kifáradás, koncepciótlanság jelei mutatkoznak.

Az általános recesszió kapcsán egyre határozottabban körvonalazódik, hogy a jóléti államban megvalósított szociális intézmények egy része az új körülmények között nem tartható. Ezzel összefüggésben fogalmazódik meg az, hogy a jelenlegi politikuskárda magas szintű szociális érzékenysége miatt a jóléti színvonal szükségessé vált visszafogására nem alkalmas. Az „örségváltás” kapcsán a politikai palettán a súlypont jobbra tolódása valószínűsíthető. Egyre egyértelműbbé válik, hogy nyugaton az életszínvonal további növelése, és keleten a lemaradás teljes felszámolása középtávon együttesen nem oldható meg; reális esély a kiegyenlítődéssre valószínűleg csak a jelenlegi nyugati életszínvonalnál alacsonyabb szinten lenne. Ezt az állandóan javuló életszínvonalhoz szokott nyugatnémetek tűrőképessége a jelenlegi belső légkörben nem viselné el. Így a keletieknek azzal kell számolniuk, hogy az

árak és díjtételek kiegyenlítését a bérek, jövedelmek kiegyenlítése csak hosszú távon követi.

A pártok helyzete:

A gazdasági, szociális gondok növekedésével tovább csökken a CDU és az FDP népszerűsége. Mindkét partban szüntelen a feszültség a baloldal és a jobboldal, a „régigárdához” tartozók, illene az 1989 után belépett új tagok között, a tagság létszáma a felére csökkent. A kormánypártok gyengeségeit az SPD nem tudja kihasználni. A kormánypártoktól elfordulók többsége így a nem választók táborához csatlakozik, a többi a Bündnis 90–Zöldek, vagy a CDU-tól jobbra álló pártok egyikét választja.

A közvélemény-kutatások szerint a CDU ma 1990-hez képest 14–17%-kal kevesebb szavazatot kapna. Szászországban elveszítené abszolút többségét, s választási győzelmét csak Biedenkopf személyes bónuszának köszönhetné. Valószínű, hogy az általa kapott szavazatok száma Mecklenburg-Vorpommernben, Thüringiában és Szász-Anhaltban az FDP-vel együtt sem érné el az 50%-ot.

Az SPD sem dolgozott ki eddig egy átfogó, reális programot a gondok megoldására. A párt Manfred Stolpe (Brandenburg) és talán Harald Ringstorff (Mecklenburg-Vorpommern) kivételével nem rendelkezik olyan személyiségekkel, akik reális alternatívát jelentenének a CDU miniszterelnök-jelöltjeivel szemben. A szociáldemokraták törekvéseivel ellentétben, taglétszámát csak egy-két tartományban tudta kismértékben növelni. A tagsági szint alacsony, tartományonként 4500–6000 fő. A problémák megoldásában kénytelenek egyre többször pártonkívüliekre támaszkodni, akik a feladatokat vállalják, de nem kívánnak párttagok lenni.

Az FDP szervezetileg a tömegpárttól a választási párt irányába fejlődik. Ha a választásokra most kerülne sor, 1990-hez képest 2-3%-kal kevesebb szavazatot kapna. A keleti tagság többsége kifogásolja, hogy a párt bonni vezetése érzéketlen az új tartományok problémái iránt. Visszatetszést váltottak ki a miniszteri posztok betöltése körüli személyi harcok is.

A Bündnis '90 és a Zöldek egyesülése júniusban válik perfektté. Az egyesített párt elsősorban értelmiségi körökben népszerű. A közvélemény-kutatások szerint szavazótábor 2-3 százalékkal növekedett. Kritikaként fogalmazódik meg vele szemben, hogy átfogó társadalmi problémákkal nem, csak egyes részterületekkel foglalkozik, gyakran szűk rétegek véleményét, érdekeit képviseli, kompromisszumra nehezen hajlik.

A PDS, az egykori állampárt utódja, a nagyarányú létszámcsökkenés ellenére (2,3 millióról 150 ezerre) még mindig a legnagyobb tagságú párt az új tartományokban. A 60 éven felüliek aránya 60 százalék. A párt fejlődését behatárolja egyrészt az, hogy

a létszámban jelentős részt képviselnek az ortodox kommunisták, másrészt, hogy a reformszárnynak a szociáldemokrata értékek irányába való nyitása nem tűnik hitelesnek, valósnak. Valószínű, hogy a fiatalokból álló reformszárny idővel a Bündnis 90/Zöldekhez, illetve az SPD-hez csatlakozik, vagy új pártot, mozgalmat alapít.

A DSU (Német Szociális Unió) a politikai palettán a CDU-tól jobbra helyezkedik el. A párt jelenleg válságos szakaszban van, mivel április hónapban tartott kongresszusán testvérszervezete a CSU intelme és a párt elnökének akarata ellenére a párt tevékenységét kiterjesztették a nyugati tartományokra. A párt 8–10 ezer fős tagsága megosztottá vált, csökkent az esélye arra, hogy az 1994-es választásokon az új tartományokban bekerüljön a parlamentbe.

Tübingiában az újrakezdetet követően a CDU az FDP-vel alakított kormányt. A kormány összetételében elégtelennek bizonyult vezetői készség, az állampárthoz fűződő korábbi kapcsolatok, illetve anyagi visszaélések miatt, az elmúlt három évben számos személyi változásra került sor. A jelenlegi miniszterelnök, Bernd Vogel népszerűségnek és elismertségnek örvend. A tartomány Hessen, Rajna-Pfalz és Bajorország tartományoktól kap jelentős anyagi és személyi támogatást.

Hazánkkal elsősorban a felsőoktatás területén alakult ki, illetve szerveződött újra a korábbi együttműködés (felsőoktatási intézmények tudományos együttműködése, részképzősök fogadása, teljes stúdiumra szóló ösztöndíj biztosítása magyar diákok számára). Készség van a tartomány, valamint Győr-Sopron-Moson megye együttműködésének kialakítására (a gazdasági kamarák együttműködési megállapodásának kidolgozása már folyamatban van). Bernd Vogel miniszterelnök ez év őszén hazánkba látogat.

Szászországban az első szabad választásokon a CDU abszolút többséget szerzett, és egyedül alakított kormányt. A kormányban itt is több személyi változásra került sor, de ezek a miniszterelnök személyét nem érintették. Az új tartományok közül eddig Szászország tűnik a legsikeresebbnek, amit elsősorban a céltudatos, határozott és jól felkészült vezetésének köszönhet. Kurt Biedenkopf miniszterelnök rendelkezik a legnagyobb tekintéllyel az új tartományok miniszterelnökei között. Ez számára koordinatív szerepet is biztosít. Az általa felvetett javaslatokat szövetségi szinten is jól megalapozottnak tekintik. Szászország jelentős anyagi és személyi segítséget kap Baden-Württembergtől és Bajorországtól. A tartomány határmenti regionális együttműködés kialakítására törekszik Lengyelországgal és Csehországgal. Ebben ez ideig a célok megfogalmazására került sor. A regionális együttműködés elmélyítésének legfőbb akadálya a pénzügyi források hiánya, az eltérő, és ezért nehezen összehangba hozható jogrendszerek, a lengyel és cseh partnerek kompetenciáinak szűkebb volta.

Biedenkopf miniszterelnök 1993 áprilisában Magyarországon járt. Jól sikerült látogatása – úgy tűnik – új alapokra engedi helyezni a magyar–szász kapcsolatokat.

Konkrét javaslatok hangzottak el a vasúgytársaság, a mezőgazdasági területén való együttműködésre. A felsőoktatás területén az együttműködés első konkrét eredményei (30 ösztöndíj magyar diákoknak) már mutatkoznak.

Brandenburgban az SPD az FDP-vel és a Bündnis '90-nel alakított kormányt. Az SPD-nek a közvélemény-kutatások adatai szerint jelenleg megvan az esélye arra, hogy a következő választásokon abszolút többséget szerezzen. Ez elsősorban Manfred Stolpe miniszterelnök személyével függ össze, aki az NDK állambiztonsági szerveivel való együttműködésének vádjá ellenére (a vád nem bizonyított) igen népszerű a tartományban. Brandenburg új alkotmánya a többi tartomány alapokmányához képest novumnak számít. Így rögzíti például a munkához, a lakáshoz, a szociális védelemhez való jogot. Brandenburg tartomány fogadta el a legkorszerűbb német természetvédelmi törvényt. A tartomány Lengyelországgal három régióra kiterjedő határmenti együttműködést alakított ki. Lengyelországban a szervezeti keretek, az együttműködés területeinek rögzítéséig jutott el. Konkrét és újszerű együttműködést alakítottak ki a lengyelekkel az új Frankfurt/Oder-i Európa Egyetem kapcsán, ahol a hallgatók egyharmada lengyel.

Magyarország és Brandenburg együttműködésére eddig a felsőoktatás és a mezőgazdaság területén mutatkozott szándék és lehetőség. Nem hivatalos információink szerint Stolpe miniszterelnök rövidesen kezdeményezni fogja magyarországi látogatását. A kezdeményezés elől nem szabadna kitérnünk.

Berlin tartományban a CDU és az SPD nagykoalícióban kormányoz, ennek minden előnyével és hátrányával. A Szenátust Eberhard Diepgen kormányzó polgármester (CDU) vezeti. A városállam előtt a következő, nagy feladatok állnak:

- a keleti és nyugati városrész infrastruktúrájának egységesítése;
- a keleti és nyugati városrész lakosai közötti szociális különbség felszámolása, az átmeneti időszakban fennálló feszültségek mérséklése;
- a szövetségi parlament, a szövetségi kormány és adminisztráció Berlinbe költözéséhez szükséges feltételek megteremtése;
- az előfeltételek megteremtése ahhoz, hogy Berlin megkapja a 2000. évi olimpiai játékok rendezési jogát, ez 1993 szeptemberében dől el, ha a város a rendezés jogát megkapja, ez minden bizonnyal meggyorsítja az adminisztráció Berlinbe költözését.
- Berlin és Brandenburg tartomány egyesítése (erre az érdekeltek elvi döntése megvan, a gyakorlati végrehajtás kidolgozása folyamatban van, az egyesítésre körülbelül 10 éven belül kerülhet sor).

Berlin és Budapest 1992-ben partnervárosi szerződést írt alá egymással. Az elmúlt évben Berlinben járt Demszky Gábor főpolgármester és Budapesten Eberhard Diepgen kormányzó polgármester. Az együttműködési megállapodás végrehajtása folyamatos.

Mecklenburg-Vorpommernben a CDU és az FDP alakított kormányt. A választási eredmények alapján kiegyensúlyozott parlamenti erőviszonyok jöttek létre. Ezek általában lassítják a döntések meghozatalát (a 66 fős parlamentben a CDU 30, az FDP 4 képviselői hellyel rendelkezik). Az elmúlt három évben a kormány összetételében jelentős átalakításokra – miniszterelnök és több miniszter váltására – került sor. Az új miniszterelnök, Dr. Bernd Seite által vezetett új kormánynak számos részterületen sikerült eredményeket elérnie, a tartomány meghatározó jelentőségű gazdasági ágazataiban azonban (hajógyártás, tengeri szállítás, halászat, élelmiszeripar, mezőgazdaság) még mindig minimális a fejlődés. A domináns iparágak szinte kivétel nélkül a válságágazatokhoz tartoznak. A mezőgazdaságban túltermelési válság keletkezett. A stratégiai feladatok között szerepel a „hídszerep” (észak és dél, kelet és nyugat között) tudatos vállalása és az ebben rejlő gazdasági-politikai lehetőségek kiaknázása. Különösen intenzíven fejlesztik a skandináv kapcsolatokat. A keleti kapcsolatokban Lengyelországnak, a balti államoknak és Oroszországnak biztosítanak prioritást. A tartomány adottságainak kihasználására törekedve jelentős szerepet szánnak a turizmusnak.

A jelenlegi felmérések szerint egy most tartandó választásból a szociáldemokraták kerülnének ki győztesen. Ez a tendencia tartós marad, mert a gazdasági szerkezetből adódóan a kibontakozás az átlagosnál hosszabb időt fog igénybe venni, ami a jelenlegi magas munkanélküliség és az abból származó elégedetlenség fennmaradását feltételezi.

Hazánk és a tartomány között a kapcsolatok eddig minimális szinten maradtak. Az objektív adottságok miatt a jövőben sem várható, hogy Mecklenburg számunkra a fontosabb német tartományok közé fog tartozni. Korszerű tartalommal érdemes lenne felújítani egyes korábbi helyi kapcsolatokat (pl. Schwerin és Pécs együttműködése, felsőoktatási intézmények kapcsolatai), amire kölcsönös készség mutatkozik. Dr. Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter 1991 novemberében jegyzőkönyvet írt alá az oktatás területén a kapcsolatok bővítéséről. Sachsen-Anhaltban a kereszténydemokraták (CDU) a választásokon kimagaslóan jól szerepelt liberálisokkal (FDP) alakítottak koalíciót. Azóta – 1991-ben – a miniszterelnök, a belügyminiszter személyében történt változás.

Az elmúlt időszakban a tartomány jelentős lépést tett a gazdasági modernizáció feltételeinek megteremtésében; a szövetségi finanszírozású infrastrukturális beruházások tekintetében az első helyen áll, a magántőke befektetések területén is rangos helyet foglal el. Egyes krízisiparágakban (pl.: vegyi és gépipar) azonban a helyzet javulása még várat magára.

Dr. Gerd Gies (akkori) tartományi miniszterelnök 1991. júniusi magyarországi látogatása hozzájárult az együttműködés előmozdításához, különösen a mezőgazdaság

(szakemberek tapasztalatcseréje), az egészségügy, valamint a kultúra és oktatás területén. (Az elmúlt tanévben pl. közel 30 Sachsen-Anhalt-i német tanár tanított Magyarországon.)

1992-ben Dr. Gergátz Elemér akkori mezőgazdasági miniszter és Dr. Surján László népjóléti miniszter tett látogatást Sachsen-Anhaltban. 1992-ben Hans-Jürgen Kaesler szövetségi és európadügyi miniszter tett Magyarországon hivatalos látogatást.

2./ AZ ÚJ TARTOMÁNYOK GAZDASÁGI HELYZETE

A Németország keleti részének gazdasági felzárkóztatását célzó törekvések és erőfeszítések a jelentős pénztranszfer ellenére – ami ez év végéig eléri a 400 milliárd DM-et – sem jártak ez idáig a várt eredménnyel. Az elvárások és remények mind gazdasági, mind szociális területen túl nagyok voltak ahhoz, hogy ilyen rövid idő alatt teljesülhessenek. Számos körülmény még az elvárhatónál is kedvezőtlenebbül alakult, így továbbra is súlyos gondot jelent a tulajdoni kérdések tisztázásának elhúzódása (az engedélyezési eljárások nehézsége miatt meghiúsult beruházások aránya magas), valamint a keleti kereskedelem összeomlásából eredő nehézségek leküzdése. A régi keletnémet iparvállalatok piacvesztését egyelőre nem sikerült új piacok szerzésével pótolni, miután a vállalatok az éleződő versenyfeltételek között elsősorban a termékegységre jutó magas bérköltségek miatt nem versenyképesek.

A keleti rész gazdasági átalakítására vonatkozó elképzeléseket számos tekintetben módosította az is, hogy a többi EK-tagországban tapasztalható gazdasági recesszió a német gazdaságot is elérte. Az új tartományok által támasztott pótlólagos kereslet – ami 1991–92-ben még 1,5–2%-os reálnövekedést és 10%-pontos kapacitás kihasználtság-emelkedést eredményezett a nyugatnémet gazdaságban – jelentősen csökkent, gyakorlatilag kifulladt. A kapacitáskihasználtság 80%-ra esett vissza.

Az egykori keletnémet gazdaság megmaradt részét mindmáig átfogó, a folyamatos átalakulás jegyében zajló strukturális válság jellemzi. A valutauniót követően a volt NDK-ban a gazdaság teljesítménye rohamosan csökkent; a bruttó hazai termék 1990-ben mintegy egyharmaddal, 1992-ben további 31%-kal. Ezen belül az ipari termelés reálértéke alig több mint egyharmadára esett vissza, ami az ipari munkahelyek közel 4 millióról 1 millióra történő leépítésével járt együtt.

A gazdasági teljesítmény-csökkenés legszembeötlőbb negatív hatása a foglalkoztatási helyzet romlása. A valutauniót követő első évben 1,5–2 millió munkahely vált versenyképtelenné a magas bérköltségek miatt. A bérek rendkívül gyors növekedése akadályozza új munkahelyek létesítését, továbbá azt indukálja, hogy a tervezett beruházásokat olcsóbb bérű országokban eszközöljék. A munkaügyi hivatalok által

regisztrált – 1,2 millió fő – munkanélküliség, ami átlagosan mintegy 15%-os (a nőknél 20%-os) arányt jelent, messze nem tükrözi a tényleges foglalkoztatási helyzet súlyosságát. Az egyesülést követően számos okból (korkedvezményes nyugdíj, áttelepülés, ingázók stb.) eleve csökkent a foglalkoztatottak száma. A különböző munkaerőpaci intézkedések, az át- és továbbképzés, munkahely teremtő intézkedések (ABM stb.) ugyancsak jelentősen hozzájárultak a munkaerőpiac tehermentesítéséhez. Ezek nélkül a munkanélküliek aránya a keleti tartományokban elérné a 40%-ot. Legalacsonyabb a munkanélküliségi ráta Szászországban és Kelet-Berlinben (13,8%), majd a sorrend: Brandenburg 14,8%, Sachsen-Anhalt és Thüringia 15,8%, Mecklenburg-Vorpommern 16,6%. A foglalkoztatásban jelentkező gondok orvoslása (nem utolsósorban a társadalmi feszültségek mérséklése érdekében is) óriási kiadásokat igényel.

Számottevő eredmények születtek a privatizálás területén: a mintegy 12 ezer üzem közel 80%-át sikerült eddig részben vagy teljesen eladni. Az új tulajdonosok kötelezettséget vállaltak közel 150 milliárd DM-nyi beruházásra és 1,4 millió munkahely létesítésére. A gond ma az, hogy a világgazdasági helyzetre való hivatkozással rendre szegik meg kötelezettségeiket még olyan nagy német cégek is, mint a Daimler-Benz. A külföldi beruházók érdeklődése továbbra is elmarad a várakozásoktól, a vásárlásokban 8–10%-ot képviselnek. A külföldi beruházók listáját a franciák vezetik 5,5 milliárd DM-mel, őket követi az USA 2,8 milliárd, majd Kanada 1,8, és Nagy-Britannia 1,5 Mrd. DM-mel.

A szövetségi kormány legújabb erőfeszítése – elsősorban politikai okokból – arra irányul, hogy az eddig nem privatizált, de szanálásra alkalmas üzemeket, főleg a volt ipari centrumokban megmentse, a piacgazdasági alkalmazkodáshoz segítséget nyújtva nekik. Ez azonban kétélű fegyver, kifejezésre jut benne az újraegyesülés utáni időszak alapvető gazdasági fejlesztési dilemmája: a vállalatok mesterséges életben tartása Kelet-Németországban hátráltatja a régi tartományokhoz való felzárkózást, miközben kérdéses, hogy a nyugati országrész meddig képes és hajlandó ezeknek az akcióknak a finanszírozására.

A keleti tartományokban a gazdasági élénkülés 1992-ben elkezdődött ugyan, de mind ez ideig csak nagyon vontatottan halad előre. Az 1992-ben elért 6,1%-os reálnövekedés, ami elsősorban az építőiparban (reálértékben 30%-os növekedés) és a szolgáltató szférában érezteti hatását, lényegi áttörést nem eredményezett. 1993-ra a prognózisok 4–8%-ig terjedő gazdasági növekedést jósolnak a keleti tartományokban, annak a függvényében, hogy miként alakul a konjunkturális helyzet a régi tartományokban.

Németország keleti részének 1993. évi GDP-je előreláthatólag 290 milliárd DM-et ér el, ami az össznémet GDP-n belül közel 10%-os részarányt jelent. Az új tartományokban az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai termék 1992-ben 36.300 DM-et

tett ki, ami a nyugatnémet termelékenységi szint 39%-a, miközben az egy keleti foglalkoztatottra jutó bruttó havi átlagkereset 2450 DM volt, a nyugati 63%-a. A termékegységre jutó bérköltségek keleten 1990. óta megduplázódtak. Az elmúlt években a befektetési feltételek vonzóbbá tételében sikerült jelentős előrehaladást elérni, és ezzel a jövőbeni termelésnövekedés feltételei javultak. Jelentős beruházásokat eszközöltek az évtizedeken át elhanyagolt infrastruktúra területén (hírközlés-távközlés, közlekedés-szállítás modernizációja). A magánberuházási tevékenység eredményeként 1991-ben 53 milliárd, 1992-ben 73 milliárd, ez évben várhatóan 70 milliárd DM-mel bővül a tőkeellátottság. Egyes számítások szerint az új tartományokban eszközölt közületi és magánberuházások összege ez év végéig megközelíti a 300 milliárd DM-et.

Az egyesüléssel járó kiadásokhoz szükséges pénzeszközök előteremtése növekvő terhet és egyre nagyobb gondot jelentett a szövetségi költségvetés számára. Ennek áthidalására született meg a közelmúltban az SPD támogatásával is létrejött szolidaritási megállapodás.

Az EK tagság eddig mintegy 6 milliárd DM pótlólagos pénzforrást jelentett a keleti tartományoknak, s ezt 1993 végéig újabb 2 milliárd DM-mel növelik. A következő öt évre 22 milliárd DM támogatást ígért az EK.

A keleti tartományokban a fogyasztási árszint alakulását alapvetően befolyásolta a lakbérek és az energiaárak (beleértve fűtés- és melegvíz-szolgáltatás) jelentős emelkedése. Ez évben újabb tetemes emelkedést jelent a lakbéreknek a piaccgazdasági viszonyokhoz történő további hozzáigazítása. A rászorulóknak az emelkedés arányában jövedelemkiegészítést kapnak. Az infláció éves szinten 10–15% között mozog.

Az egyesülés óta eltelt időszak tapasztalatai egyértelműen azt mutatják, hogy Németország keleti részének újjáépítése sokkal tovább fog tartani és lényegesen többre fog kerülni, mint azt gondolták. Jó két évvel az egyesülés után a gazdaság átalakításában a döntő fordulat még nem következett be. A nem hatékony gazdasági tevékenységek leépülésének folyamata tovább tart, de párhuzamosan megkezdődött az új struktúrák kialakítása. Ma még jóval több munkahely szűnik meg, mint ahány új terem. A megoldást a beruházások ösztönzésében látják, aminek feltétele a konjunkturális helyzet javulása lenne. A recesszió általános elmélyülése kétszeresen sújtaná az új tartományokat. Egyrészt önmagában visszavetné a beruházási kedvet, és rendkívüli mértékben megnehezítené a nyugat-keleti transzferhez szükséges pénzeszközök előteremtését, másrészt a keletnémet gazdaság gyengélkedése hosszú időre további jelentős szociális és egyéb transzfer fizetéseket tenne szükségessé, ami kedvezőtlenül befolyásolná a nyugati tartományok gazdasági fejlődésének lehetőségeit, nem is beszélve a keleti tartományokban felgyülemelő szociális és társadalmi feszültségek veszélyeiről.

3./ GAZDASÁGI KAPCSOLATAINK AZ ÚJ TARTOMÁNYOKKAL

Az egyesülés következtében szétzilált keletnémet gazdaság felzárkóztatásának és integrálódásának vártnál hosszabb elhúzódása jelentős mértékben visszavetette kétoldalú gazdasági kapcsolatainkat. Ennek legfőbb jellemvonása a forgalom drasztikus visszaesése az elmúlt két évben.

Magyarország és az új tartományok (inc. Berlin) közötti kereskedelemben 1992-ben

	1991	1992	Érték: M.DM
	(1)	(2)	Index (2/1)
Magyar export	382	347	91,00%
Magyar import	463	263	57,00%
Forgalom	845	610	72,00%
Szaldó	-81	84	-

(Forrás: Statistisches Bundesamt der BRD)

Az adatokból kitűnően a magyar export 9%-kal, ezzel szemben az új tartományok kivitele 43%-kal csökkent az 1991 végihez képest. A német kivitel ilyen nagyarányú csökkenése – 1991-hez mérve – a szaldó előjelének fordulását is eredményezte. A német export nagymértvű visszaesése alapvetően két tartomány kivitelének mérséklődésére vezethető vissza: Szászország hazánkba irányuló kivitele 1992-ben majdnem a felére esett vissza, Kelet-Berlin kivitele pedig az 1991. évi érték 1/5-ére csökkent.

Az egyes tartományokkal bonyolított forgalmat tekintve a magyar exportban Szászország és Berlin egyaránt 31,7%-kal részesedik. Behozatalunkban első helyen Szászország (28,5%), második helyen Berlin áll (27,2%). Az összforgalmat tekintve Szászországgal bonyolítjuk le az árucseré majdnem 1/3-át (30,3%), és közel ekkora Berlin részesedése is (29,7%). A korábbi kapcsolatokban meghatározó súlyú három régió (Szászország, Thüningia és Sachsen-Anhalt) aránya a teljes forgalom 56,3%-a. Mecklenburg-Vorpommern részesedése minden tekintetben marginális jelentőségű (exportban 3,3, importban 2,6, a forgalomban 3,0%). A tényleges (közvetlen + közvetett) forgalom megítélésünk szerint ennél 15–20%-kal magasabb.

Az áruszállítások szerkezetét vizsgálva exportunkban az agrártermékek aránya – nyilván egy lényegesen alacsonyabb forgalmi szinten – a volt NDK-val folytatott kereskedelem volumenét mutatja, nevezetesen 18,3%-ot. Agrárexportunk döntő hányadát a növényi eredetű élelmiszerek adják.

A magyar kivitel több mint 80%-át kitevő ipari termékek közül elenyésző a nyersanyagok és félkész termékek súlya. Ipari exportunk cca. 80%-át a végtermékek teszik ki, ezek közül a 10 millió márkás nagyságrendet csak a gyógyszeripari, a gép-ipari és a közúti járműszállítások (autóbusz és alkatrészei) haladják meg. Korábban nagyvolumenű alumíniumexportunk mintegy 4 millió márkát tesz ki.

Behozatalunkban az ipari termékek kb. 70%-a végtermék. A nyersanyagoknak és félgyártmányoknak a magyar kivitelhez viszonyított nagyobb súlyát az magyarázza, hogy a korábbi „alapanyagcsomag” termékeiből – ha lényegesen alacsonyabb szinten is – folytatódik a brikett és a kálisó, továbbá egyes vegyi anyagok importja. A késztermékek közül alig néhány százezer vagy 1 millió DM-et éppen meghaladó értékkel szerepelnek a korábban igen keresett szerszámgépek, műanyag-feldolgozó és textilgépek. 10 millió DM-et meghaladó értékben csak a gyógyszeripari termékek, az elektrotechnikai cikkek és a közúti járművek (azaz tehergépkocsik) importja várható. A keleti tartományokból származó importunkban az agrártermékek aránya elenyésző, mindössze 1%.

A keleti tartományokban uralkodó tökehiány miatt 1992-ben sem lehetett arra számítani, hogy nagyobb érdeklődés mutatkozik magyarországi vegyesvállalatok alapítására. Egyetlen keleti cég, a cottbusi Aar-Fuwi GmbH alapított Magyarországon vegyesvállalatot (Nemesvámoson turisztikai és szolgáltató tevékenységgel). Örömmel állapítható meg, hogy magyar vállalatok is bekapcsolódtak az új tartományokban folyó privatizációba. így a kecskeméti Univer-Coop Brandenburg tartományban vett meg egy kisebb élelmiszerfeldolgozó üzemet.

4./ AZ ÚJ TARTOMÁNYOKBAN ÉLŐ MAGYAROK

Az új tartományokban és Berlinben kb. 13–14 000 magyar él, ezek közül vegyes házasságból született, és német állampolgársággal (is) rendelkezik kb. 5–6000 fő. Az ideiglenes jelleggel, hosszabb–rövidebb ideig itt tartózkodó magyarok száma kb. 4–5000.

Az itt élő magyarok többsége az egykori NDK-val kötött munkaerő megállapodás keretében került ide a '60-as évek elejétől folyamatosan. Annak idején sokan szak-képzettség megszerzése és a német nyelv elsajátításának reményében utaztak ki, később sokan családot alapítottak, és letelepedtek.

A német újraegyesítést követően az itt élő magyar állampolgárok életkörülményei nehezebbé váltak. Számosan közülük munkanélkülivé lettek. Újbóli elhelyezkedésüket nehezíti, hogy külföldiek. Sokakat (15–20%) ez arra késztet, hogy kérjék a magyar állampolgárság kötelékéből történő elbocsátásukat.

Berlinben két magyar egyesület működik. Az egyik (nyugaton) a 145 éves múlttal és történelmi hagyományokkal rendelkező Berlini Magyar Kolónia, a másik, a német egyesülettel szinte egyidőben, a város keleti felén alakult Berlini Magyar Egyesület. Vidéken két egyesület rendszeres működéséről van tudomásunk. Egyik szervezet sem tagja a Magyarok Világszövetségének.²⁷

5./ A HIVATAL MUNKÁJA

A Hivatal vezetését 1991. november 1-jén vettem át. Mivel ide közvetlenül Münchenből kerültem, időm az alaposabb felkészülésre nem volt. A feltétlenül szükséges ismeretek elsajátítása eleinte sok időt vett el a munkától.

Kapcsolataink az NSZK új tartományaival – a Hivatal egyik fő feladatköre – az elmúlt időszakban, a gazdasági kapcsolatokat kivéve, kielégítően alakultak. A kereskedelmi kapcsolatok drasztikus visszaesése a magyar–NDK kapcsolatok szintjéhez képest a lényegyet illetően ugyanazokra az okokra vezethető vissza, mint forgalmunk visszaesése más volt KGST-relációkban. Komoly fellendülés itt csak a keletnémet és a magyar gazdaság stabilizálódását követően, a transzformációs folyamatok befejeztével várhatunk. Mindebből hibás volna azt a következtetést levonnunk, hogy itteni pozícióinkat a jelenlegi bess miatt feladjuk.

A magas szintű látogatások száma Magyarországról ide, valamint az új tartományokból és Berlinből Magyarországra a beszámolási időszakban megnövekedett. Itt tartózkodásom idejében idelátogattak Jeszenszky Géza, Horváth Bálaás, Surján László, Gergácz Elemér, Kádár Béla, Szabó Tamás, Szabó Iván, Andrásfalvy Bertalan és Botos Katalin miniszterek, Demszky Gábor főpolgármester, Martonyi János, Raskó György, Jávor András, Joó Rudolf, Manherz Károly, Pongrácz Tibor, Kodolányi Gyula, Geleji Frigyes, Balázs Péter, Kálmán Attila, Bogár László, Juhász Endre és Wolfart János államtitkárok, Peisch Sándor, Szabó Gábor, Berényi Lajos, Németh Éva, Szerdahelyi Péter, Fekete György és Biszterszky Elemér helyettes államtitkárok, Csépi Lajos, az ÁVÜ ügyvezető igazgatója, Tolnai Lajos, az MGK elnöke, az országgyűlés környezetvédelmi, költségvetési és mezőgazdasági bizottságának küldöttségei. Hivatalos látogatást tett Magyarországon E. Diepgen, Berlin kormányzó

²⁷ A Magyarok Világszövetsége – MVSZ magyar nemzeti szervezet, amelynek feladata a világ magyarságának összefogása, értékeinek, kultúrájának őrzése és ápolása. 1938-ban alapították a Magyarok II. Világkongresszusán. A második világháború után feladata a nyugati emigrációval való kapcsolattartás volt. Újjászülése Csoóri Sándor elnökségéhez (1991–2000) köthető. 1992-ben az MVSZ megszervezte a Magyarok III. Világtalálkozóját, ahol Csoóri Sándor javaslatot tett a Duna Televízió létrehozására. A *Duna TV* 1992. december 24-én megkezdte sugárzását.

polgármestere, Kurt Biedenkopf szász miniszterelnök, a berlini képviselőház teljes CDU frakciója, a berlini SPD frakció küldöttsége, számos tartományi miniszter és szenátor, valamint államtitkár. Küszöbön áll B. Vogel tübingiai, s előkészítés alatt M. Stolpe brandenburgi miniszterelnök látogatása.

A beszámolási időszakban került sor a Berlin és Budapest közötti partnerségi szerződés megkötésére, a Berlini Szenátus támogatásával (is) működő Collegium Budapest megalakítására, valamint a berlini Freie Universität és a budapesti ELTE közötti együttműködési keretszerződés aláírására.

Kapcsolatot építettem ki az új tartományok és Berlin kormányainak, illetve szenátusának számos tagjával, a legfontosabb politikai pártok tartományi vezetőivel, a tartományi parlamentek elnökeivel és sok tagjával, a keletnémet ipari és kereskedelmi kamarák vezetőivel a Humboldt Egyetem és a berlini Freie Universität, valamint a Frankfurt/Odera-i Viadrina egyetem elnökeivel, vezető bankszakemberekkel, tudósokkal, művészekkel, újságírókkal. Kapcsolati listám mintegy 800 nevet számol, búcsúfogadásomra (bár az iskolai szünet idején volt) kb. 250-en jöttek el.

Jelentőmunkánk középpontjában (a képviselő különös státuszából következően is) a szignalizáló jelentések állottak. A visszajelzések szerint e jelentéseink általában jól hasznosíthatók voltak. Az új tartományok és Berlin, mint régió politikai és gazdasági viszonyairól összefoglaló-elemző, az egyes tartományok és Berlin hazai érdeklődésre számon tartó eszményeiről tájékoztató jelentéseket küldtünk. Jelentő munkánkat könnyítette, hogy a bonni nagykövettel együttműködésünk, feladataink koordinálása az elmúlt év őszétől jobb.

Tájékoztató munkánk keretében havonta 4-5-ször előadást tartottam Magyarországról, illetőleg Magyarországgal (is) foglalkozó pódiumvitákon vettem részt. Ez utóbbi rendezvények központi témája az utóbbi időszakban a kelet-közép-európai régió országaiban az Európai Közösség kapcsolatai voltak.

A Hivatal feladatainak megbízható ellátásához kielégítő létszámmal rendelkezik. A munkatársak többnyire felkészültek, a munkaerő kölcsönösen kielégítő. Az emberek egymáshoz való viszonya, beleértve a hozzátartozókat is jó, a munkakör és a kollektív hangulata megfelelő.

(Dr. Gresznáryk Pál)
követ

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

10.
Erdődy Gábor bonni nagykövet összefoglalója
a német külpolitikáról
1993. szeptember 28.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bonn

Szigorúan titkos!
Bonn, 1993. szeptember 28.

54/SZT/1992.

Tárgy: A német külpolitika érdekei
és céljai (belső vitaanyag)

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példányban
Irattár: 1 példány
Gépelte: Bné

Mint azt a vezető pártok közelmúltban lezajlott konferenciái is bizonyították, az NSZK-ban jelentős figyelem fordul a német külpolitikai alapelvek és célok meghatározására. A politikai műhelymunka végeredménye még nem körvonalazható egyértelműen. A német egyesítés következtében létrejött új belső és külső feltételrendszer, az ahhoz való alkalmazkodás okozta feszültségek, illetve az integráción belül felerősödött belső ellentétek együttesen új követelményeket és elvárásokat fogalmaznak meg a német külpolitika alakítóival szemben is. Ennek során a kulcselem a nemzeti érdekek egyértelműbb és fokozottabb érvényesítésének igénye. E. Stoiber bajor miniszterelnök EK-témában a kancellárhoz írott levele azt mutatja, hogy ez az igény felső szinten is egyre határozottabban fog megfogalmazódni.

A közelmúltban a CDU/CSU-frakció konferencia keretében foglalkozott a problémakörrel. Az ott elfogadott állásfoglalásról jelentést terjesztettünk fel. A frakció külpolitikai szakértői azonban kidolgoztak egy másik, számos vonatkozásban radikálisabb tételket megfogalmazó vitaanyagot, amelynek tartalmát az alábbiakban ismertetjük.

Mind a szerzőkkel folytatott megbeszélés, mind a nagykövetség értékelése alapján felhívjuk a Központ figyelmét arra, hogy az anyag sem konkrét kérdésekben, sem általánosan nem tekinthető hivatalos, egyeztetett álláspontnak sem a szövetségi kormány, sem a koalíció, sem az unió-frakció esetében.

1. A NÉMET KÜLPOLITIKA A KORLÁTOZOTT SZUVERENITÁS FELTÉTELEI KÖZÖTT

Az NSZK külpolitikai céljai a megosztás évtizedeiben egybeestek a NATO- és az EK-partnerek érdekeivel. Az ország földrajzi fekvése kizárta a semleges vagy a nemzeti külpolitika lehetőségét. A szabadság, jólét és demokrácia kizárólag a Nyugat-Európával és az USA-val való szoros szövetségben volt elérhető. A NATO-csatlakozás átfogó biztonsági garanciát biztosított, aminek az ára a külföldi csapatok állomásoztatása volt. Az NSZK külpolitikai mozgásterének fokozatos növekedése ellenére a fontos nyugati partnerek Németországgal szemben a „leplezett feltartóztatás politikáját” alkalmazták, megakadályozandó, hogy az NSZK gazdasági fölénye politikai hatalomnövekedéshez vezethessen. A „Németország-komplexus” a brit, a francia, a holland és az olasz külpolitika esetében is a kétoldalú kapcsolatok állandó elemévé vált.

Az NSZK külpolitikai válasza erre az önkéntes lemondások sora, a be nem avatkozás és az önmechtartóztatás politikája („megszállásmentalitás”), illetve az európai integráció elmélyítésére irányuló meggyőző törekvés volt.

2. AZ NSZK KÜLPOLITIKAI ÉRDEKEI AZ ÁLLAMI EGYSÉG ÚJBÓLI MEGTEREMTÉSE UTÁN

Három évvel az egyesítés után sincs még az új feltételekhez igazított külpolitikai koncepció. Ezen koncepció hiánya a valódi oka annak, hogy a parlamenti pártok külpolitikai konszenzusa a korábbi egyértelműséggel ma nem létezik.

Egy kizárólag felelősségetikailag megalapozott külpolitika a gazdasági és politikai érdekeken újra és újra meg fog bukni. A külpolitika nem játékonysági rendezvény, azt a nemzeti érdekek és a nemzetközi szabályok alapján kell alakítani. A kizárólag a mások iránti felelősség alapján meghatározott külpolitikát mind a szövetségesek, mind a saját lakosság elutasítja. (A közép- és kelet-európai országok támogatása során a német szerepvállalás eddigi magyarázata: felelősséggel tartozunk azért, hogy az emberek jövőjét saját hazájukban biztosítsuk. Németország európai partnerei ezt úgy értékelték, mint kísérlet a kelet-európai és balkáni hegemonia megvalósítására.)

Az európai integrációk iránti német elkötelezettség is csak korlátozottan talál megértésre. A külpolitikai cselekvési és döntéshozatali tér behatárolása politikai butaság. A brit, francia vagy akár dán Európa-politika éppen ezért teljesen más, mint a német. (Nagy-Britannia az EK-t szabadkereskedelmi övezetnek tekinti, saját külpolitikai játéktérének behatárolását kategorikusan elutasítja. Franciaország az EK-t úgy kezeli,

mint agrárpolitikai érdekeinek érvényesítési eszközét. A politikai integrációt a Nagy-Britanniával való rivalizálás, illetve a gazdaságilag erősebb NSZK politikai megkövetése érdekében támogatja. Dánia egyértelműen a jólét mértékének csökkenésétől tartva minden lényegi megállapodás alól kibújt. Ez a magatartás a szolidaritás hiányát mutatja.) Az a külpolitika, amelyik csak azt nézi, mit gondolnak a partnerek, szem elől téveszti a nemzeti érdekeket. Fontosabb az a kérdés, kit tudunk megnyerni céljaink elérése érdekében.

Az EK-országokat eltérő szempontok vezérik a politikai és gazdasági együttműködés során, ami Németországtól is megköveteli a nemzeti érdek fokozottabb felismerését. Kohl kancellár „Európa-politikai krédója” helyes ugyan, de azt Németország szomszédai nem honorálják a megfelelő mértékben. Ha pedig a németek nem kötelezik el magukat egyértelműen az európai érdekek mellett, úgy a kétoldalú kapcsolatokban a bizalmatlanság mindig jelen marad. De a nemzeti érdekek megfogalmazása az egyesült Európában se nem illegitim, se nem amorális. Ez sokkal inkább lehetőséget teremt a partnerek közti félreértések elkerülésére, a kapcsolatok őszintébb alakítására.

Németország külpolitikai érdekeit felül kell vizsgálni és újra kell fogalmazni. A „2+4”-es szerződés jelentősen megnövelte Németország felelősségét saját külpolitikai lépéseiért. (Többek között a közép-kelet-európai országokhoz fűződő kapcsolatok is új meghatározásra szorulnak.)

A német külpolitikai érdekek az alábbiakban foglalhatók össze:

- Az NSZK békéjének és szabadságának biztosítása. (Jelenleg a délszláv háború ellenére is sokkal inkább a belső biztonság, a társadalmi béke veszélyeztetett.)
- A belső gazdasági és ökológiai létfeltételek biztosítása.
- Az európai integráció elmélyítése és Nyugat-Európa „hálóba foglalása” a közép-kelet-európai és a FÁK-államokkal.
- Stratégiai partnerség az USA-val: „Partners in leadership”. (Az USA az egyedüli hatalom, amely rendteremtői funkciók ellátására képes. Az USA megbízható garancia a szabad világkereskedelem fenntartása érdekében. A német–amerikai együttműködéshez megfelelő terepet kínálhat a Biztonsági Tanács, ahol az EK tagjainak ellentéte érdekei miatt képtelen az egységes fellépésre.)

3. CÉLKITŰZÉSEK A NÉMET KÜLPOLITIKA SZÁMÁRA

- A jövőben a NATO lehet a béke és szabadság garanciája, Jelenleg azonban a NATO is válságban van, s ezt csak akkor oldhatja fel, ha stabilitásbiztosító feladatait egész Európára alakítja ki, önmeghatározását és struktúráját modernizálja és

továbbfejleszti. Mindez megköveteli a közép-kelet-európai biztonságpolitikai vákuum megszüntetését. A NATO és Oroszország között különleges szerződést kell létrehozni a széles körű biztonsági partnerségről,

- Németország az atlanti Európában érdekelt. A külső fenyegetés eltűnése után ez nehezebb feladat, hiszen a gazdasági és technológiai verseny erősebben kerül előtérbe. Meg kell akadályozni, hogy az európai belső piac és a NAFTA²⁸ erődé váljanak, mivel az a protekcionizmus térnyerését vonná maga után.

- A „partner in leadership” szellemében együtt kell működni az USA-val az ENSZ BT-n belül is, ahol fokozottabban kell megjeleníteni az összeurópai elképzeléseket, amit Nagy-Britannia és Franciaország nem kielégítően teljesített.

- Minden lehetséges eszközzel át kell hidalni a Kelet és a Nyugat közti gazdasági szakadékot. Pénzügyi lehetőségeink szűkössége miatt legalább piacaik nyitottságát kell biztosítani a közép-kelet-európai országok számára. Ennek természetesen vonatkozni kell a mezőgazdasági termékekre és a nyersanyagokra is.

- Meg kell akadályozni a határokat átlépő környezeti katasztrófákat.

- Olyan Európai Gazdasági Térséget kell létrehozni, amely befelé és kifelé egyaránt nyitott.

- Az Európai Unió csak akkor marad perspektivikus, ha a tagok készek lesznek a terhek igazságos megosztására (pl. menekültek felvétele). Különleges nemzeti előjogok hangoztatása és kivívása (Nagy-Britannia, Dánia) szétzúzza az Európai Uniót.

- A közös gazdasági és pénzügyi unió létrehozását nem kell elsietni, a legfontosabb a stabilitás magas szintjének megtartása. A maastrichti menetrend ne váljon dogmává.

- Hiába halad előre a Maastrichti Szerződés ratifikálása, a közös kül- és biztonságpolitika terén az EPC kivételével nem történt előrehaladás. A tagállamok eltérő álláspontja a délszláv válság kérdésében bizonyíték arra, hogy a közös külpolitika hiánya az állampolgárok szemében csökkent a jövő Európájának tekintélyét. Az EU továbbfejlesztésére való törekvés nem önmagában fontos, hanem mint politikai stratégia, amelynek célja, hogy megakadályozza Európa visszaesését a nacionalista és sovinszta hagyományok és konfliktusok korszakába. A közös kül- és biztonságpolitikának akkor van csupán értelme, ha időben felismeri a veszélyeket, és hatékony eszközökkel felszámolja azokat.

²⁸ North American Free Trade Agreement – NAFTA (Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény) az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Mexikó között 1992. december 17-én aláírt, 1994. január 1-jén életbe lépett szabadkereskedelmi megegyezés. Célja a tagországok közötti kereskedelmi és beruházási akadályok lebontása, piac létrehozása a tagországok áruinak és szolgáltatásainak, a piac liberalizációja, új munkalehetőségek teremtése és a vállalataik versenyképességének erősítése.

– Az EFTA-államok felvételének menetrendjét be kell tartani. Mindez hozzájárul az összeurópai munkamegosztás és teherelosztás javításához.

– A német külpolitika fontos célja marad a KKE-i reformállamok felvétele az EK-ba. A cél ennek 2000-ig történő megvalósítása.

Befejezésül ismételten szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a fentiek a „kiérlelés” stádiumában lévő gondolati – sok tekintetben nem koherens – elemeknek tekintendők.

(Dr. Erdődy Gábor)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 28. doboz

11.

Joachim Gaucknak, az egykori Német Demokratikus Köztársaság
Állambiztonsági Szolgálatának (STASI) dokumentumaiért felelős
szövetségi megbízottnak a válaszeve Antall Józsefnek
az 1956-os német iratokról
1993. november 24.

Nem hivatalos fordítás!

Az egykori Német Demokratikus Köztársaság Állambiztonsági Szolgálatának
(STASI) dokumentumaiért felelős szövetségi megbízott.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnöke, Antall József úr részére

Budapest

Válasz az Ön 1993. október 5-én kelt és hozzánk 1993. október 28-án beérkezett
levelére

Mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr!

Az Ön kívánságát illetően, hogy az 1956-os magyar népfelkeléssel összefüggő dokumentumokat az Ön rendelkezésére bocsássuk, engedje meg, hogy a következőket közöljem.

Kívánságát mélyen átérezzük és megértjük. Sajnos, annak teljesítése jogi szempontból nem teljesen problémamentes, mivel a STASI-aktákra vonatkozó törvény, mint mértékadó jogi-törvényi szabályozás az egykori NDK Állambiztonsági Szolgálatának aktáiból származó információk külföldre történő továbbítását csak igen szűk határok között teszi lehetővé.

Természetesen kész vagyok arra, hogy Önnek a jog által biztosított lehetőségek keretein belül az 1956-os magyar szabadságharcot illető dokumentumok keresésében támogatást nyújtsak, és az országa számára jelentős ügyiratokat rendelkezésre bocsássam.

Eddigi kutatásaim eredményei azonban sajnos azt mutatják, hogy az adatok pillanatnyi feltárási szintjén a témát érintő alapvető dokumentumokat nem találtak. Mind-

azonáltal az akták feltárásának folyamata meg nem zárult le. A meglévő kb. 180 km-es anyagból legelőször mintegy 50 km-nyi vár „durva” feldolgozásra.

Amennyiben a további tényfeltáró munkák során az Ön országa számára jelentőséggel bíró dokumentumokra bukkanunk, Önt, illetve az Ön által meghatalmazott munkatársait erről értesíteni fogom.

Engedje meg, hogy ebből az alkalomból informáljam az ezen akták szempontjából mértékadó STASI dokumentumtörvény alapján meglévő felhasználási lehetőség jogi oldaláról. Eszerint a STASI-ügyszeretek az Állambiztonsági Szolgálat tevékenységének politikai és történelmi feldolgozása, valamint politikai képzés céljából rendelkezésre bocsáthatók. Az ebben az összefüggésben egyedi esetként rendelkezésre bocsátandó anyagokat a törvény 32. §-a közelebbről is megjelöli. Egy ilyen ügyirat felhasználási eljárás menetét a 33. §-ban rögzítették.

Emellett az ebben illetékes polgárok STASI-dokumentumokba való betekintési és felvilágosítási joga (13. §) további vizsgálati lehetőségeket biztosít.

Mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr, remélem, hogy a STASI-ügyszeretek további feltárása még számos olyan dokumentum meglétére derít fényt, melyek az Ön országa legújabb kori történelmének feldolgozása szempontjából jelentőséggel bírnak.

A magyar nép szabadságvágya, harcai és szenvedései 1956 óta mély benyomást tettek rám. Biztosíthatom önt arról, hogy múltjának feldolgozására irányuló szándékát minden lehetséges módon támogatom.

Berlin, 1993. november 24.

Baráti üdvözléssel
Joachim Gauck

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 28. doboz

12.

Rejtjeltávirat Bonnból. Német külügyi értékelés az Európai
Biztonsági és Együttműködési Értekezlet római üléséről
1993. december 13.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Bonn

Azonosító: BON20147

Érkezett: 93.12.13. 20:08

Készítette: Ma.

Ellenőrizte:

13, 46, München, Berlin

Tárgy: Német EBEÉ-politika

Honsowitz úrtól, a KÜM EBEÉ főosztályának vezetőjétől származó információ szerint:

Rómában nyilvánvalóvá vált, hogy az EBEÉ-országok egyre kevesebb kooperációs hajlandóságot mutatnak a különböző konfliktusok megoldására. Rómában sem sikerült értékelhető eredményt elérni olyan fontos kérdésekben, mint a proliferáció megakadályozása, a karabaki konfliktus megoldása. Csak formális kompromisszum született a regionális leszerelés kérdésében, ami a volt jugoszláv haderő szempontjából kulcsfontosságú feladat. Minimális haladásra került sor az EBEÉ és más integrációk közötti kapcsolatok kiépítésében. Az eltérő francia és amerikai megközelítés továbbra is akadályt jelent ezen a területen. Bizonyos politikai haladásról lehet beszélni az orosz bérfenntartói tevékenység EBEÉ szintű feltételeinek kialakításában. Stockholmban még a téma sem került megvitatásra, Rómában pedig már feltételek megfogalmazása is megkezdődött. Az NSZK megérti a szomszédos országok jogos aggodalmát, az orosz békefenntartás kérdését azonban szabályozni kell, mert az még mindig jobb megoldás, mint ha hagynánk a dolgokat minden korlátozás nélkül fejlődni. Tudomásul kell venni, hogy komoly méretű fegyveres akcióra a FÁK területén csak Oroszország képes és kész.

Korábbi elképzelések egy török szerepvállalásról irreálisnak bizonyultak. Az NSZK úgy értékelte, hogy a témában a magyar elutasítás nem olyan erőteljes, mint például

a lengyel. Jelenleg az orosz tevékenység szabályozásának még csak az elején tartunk. Így van lehetőség minden szempont mérlegelésére.

Az NSZK úgy véli, hogy az EBEÉ a békefenntartó akciók elhatározásában és megvalósításában sok tekintetben már ma is mobilabbnak tekinthető, mint az ENSZ. Az EBEÉ struktúrája és intézményei tekintetében pozitív folyamatok indultak el, nem kis részben az NSZK kezdeményezésére. Pozitív fejleménynek értékelhető az észt–orosz ellentét semlegesítése is.

Az EBEÉ-t nem célszerű konjunkturális okok miatt hol le-, hol túlságosan is felértékelni. Tudomásul kell venni, hogy vannak olyan feladatok és térségek, ahol kizárólag az EBEÉ rendelkezik lehetőségekkel. Fontos feladat lesz, hogy véglegesen kialakításra kerüljön az EBEÉ és a többi integráció viszonya. A rivalizálás helyett a munkamegosztást és az együttműködést kell fejleszteni.

Az elkövetkezendő időszakban különösen hasznos lehet az NSZK és Magyarország együttműködése az EBEÉ-n belül, tekintettel az NSZK EU- és a magyar EBEÉ-elnökségre. Az NSZK már január 1. után az EU-trojka tagja, így módja van befolyásolni, az EBEÉ-n belüli legfontosabb csoport működését. Ez különösen fontos lesz, mert a görög fél több, az EBEÉ-t és a KKE-i térséget is érintő kérdésben negatív álláspontot képvisel. Görögország például nem akarja a Ballardur-terv²⁹ sikeres megvalósítását, így várható, hogy megpróbálnak minden kezdeményezést megakadályozni. Az NSZK szerint a Ballardur-tervet úgy kell megvalósítani, hogy az ne csökkentse az EBEÉ politikai súlyát, és ne hozzon létre önálló struktúrákat.

Célszerű lenne, ha a magyar és a német fél Klaiber úr márciusi budapesti látogatásán konkrétan megállapodnának abban, mit kívánnak tenni közösen az EBEÉ-n belül 1994 második felében. Olyan kérdésekre kellene megkeresni a választ, hogyan biztosítható az EBEÉ hatékony működése a konszenzus elv általános fenntartása mellett. Hogyan tehető optimálisabbá a döntési mechanizmus. A római tárgyalások utolsó napjának kaotikus eseményei szükségessé teszik, hogy az EBEÉ-országok tanácskozásainak új formai kereteket adjanak. Megfontolandó lehet egy EBEÉ BT (ezt az NSZK jelenleg nem támogatja), a főtitkár hatáskörének kiterjesztése, regionális csoportok létrehozása és minden olyan megoldás, amely képes a vitát szervezett keretek között tartani.

²⁹ Édouard Ballardur francia miniszterelnök terve elsősorban a Kárpát-medence és a Balkán problémáit próbálta megoldani a diplomácia és a politika eszközeivel. A közép-európai és balkáni országok kössenek egymással barátsági, jószomszédi szerződéseket, garantálják a határok stabilitását és a saját területükön élő etnikai, nemzeti kisebbségek jogait. Hozzanak létre stabil, kétoldalú szerződéseken alapuló hálót, amely kiiktatja a háborús konfliktusok veszélyét. A Ballardur-terv a kisebbségek jogainak védelmét nemzetközi felügyelet alá helyezné.

– 461 – Dr. Erdődy Gábor –

Lássa:

Biztonságpolitikai és Európai Együtműködési Főosztály

II. Területi Főosztály

IX. Területi Főosztály

IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 28. doboz

FRANCIAORSZÁG

13. Rejtjeltávirat Párizsból. A magyar–francia gazdasági, igazságügyi és külügyi kapcsolatok 1993. január 29.

01364/97/8

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Párizs

Azonosító: PAR20087

Érkezett: 93.01.29. 18:55

Készítette: Soma

Ellenőrizte:

44

Az elmúlt néhány hét során tapasztaltak szerint a kétoldalú tárgyalások során a francia fél jelzésértékűen megkülönböztetett módon és tartalommal kezelte Magyarországot. A legutóbbi gazdasági jellegű eszmecsere (Bogár L.) a napi, operatív elemeken túlmutató koncepcionális francia elképzeléseket tártak elénk Franciaországnak az EK kiterjesztésével kapcsolatosan, illetve hazánk OECD-ben³⁰ és a COCOM-nál³¹ kifejtett munkáját elemezték részletesen. Bejelentették, hogy a kis- és középvállalatok

³⁰ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) nemzetközi gazdasági szervezet 1961-ben jött létre, Párizs székhellyel. Magyarország 1996-tól a tagja.

³¹ Coordinating Committee for Multilateral Export Controls – COCOM 1947-ben alapított bizottság, amelynek tizenhét tagországa volt. A Keleti Blokk országait is sújtották, hogy a COCOM-listán szereplő magas technológiát igénylő termékeket nem adhatták el a szocialista országok számára. A COCOM-lista három kategóriából áll: az első az ipari termékek, amelyek civil és katonai célra is felhasználhatók, a másik a nemzetközi atomenergetikai lista, és a harmadik a nemzetközi lőszerlista.

együttműködésének elősegítésére a már kimerült 50 millió frankos hitelkeret helyébe 100 millió frankos hitelt ajánlanak fel. A pénzügyminiszter döntésére hivatkozva bejelentették, hogy „jó projekteket” értékhatar nélkül képesek finanszírozni.

Hasonlóan pozitív légkörben zajlott Balsai igazságügyi miniszter látogatása. A KÜM-ben adott díszebéden Kiejman KÜM államminiszter mellé rendelt miniszter hosszasan hangsúlyozta a magyar reláció fontosságát, s hasonlóképpen tett Vauzelle igazságügyi miniszter is a kétoldalú eszmecserék során, s gondot fordítottak arra, hogy a két Minisztérium között frissiben aláírt „megállapodás” külön szóljon arról, hogy a francia Igazságügyi Minisztérium elősegíti Magyarország EK-hoz való közeledését. Ide sorolható a katonai kapcsolatok alakulása is, ahol érzékelhető szinte minden nap, hogy az elnök legbelső köréhez tartozó Joxe miniszter számára elvi-stratégiai kérdés a kétoldalú viszony dinamikus fejlesztése.

A Külügyminisztériumban is érzékelhető, hogy inkább a nézetek azonosságára, mintsem különbözőségére helyezik a hangsúlyt. A belügyi együttműködés olajozott gördülékenysége közismert. A kétoldalú viszonyban regisztrálható kedvező fejlődést feltehetően az indokolja, hogy a magyar–francia alapszerződésben megfogalmazott politikai akarat a végrehajtói szinten megjelenik, másrészt a francia közvélemény is számot vet azzal, hogy Magyarország tényleg az egyik legbiztosabb partner lehet a térségben.

Megítélésünk szerint a fentiekben vázolt kedvező tendencia tartósnak bizonyul, mivel stratégiai kérdésekben az Elysée szava továbbra is döntő marad, valamint a választások után várhatóan kormányalakító tényezőként szereplő és a külügyi tárcára aspiráló RPR rokonszenve az MDF iránt közismert. (Molnár)

– 27 – Sz. –

Lássa:
VIII. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 12. doboz

14.
Rejtjeltávirat Bonnból. Alain Juppé új francia külügyminiszter
első hivatalos látogatása Bonnban
1993. április 7.

04825/428/8

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bonn
Azonosító: BON2070
Érkezett: 93.04.07. 18:46
Készítette: SomA
Ellenőrizte:

44, 46, 24, 13

NSZK külügyi forrásokból származó információ szerint az a tény, hogy Juppé első külföldi útja Bonnba vezetett, jelzi, hogy a francia–német kapcsolatok továbbra is megkülönböztetett jelentőségűek. Az új francia kormány elkötelezett a maastrichti folyamat mellett, és Juppé szerint végérvényesen lezárultak az ezzel kapcsolatos politikai viták.

Francia részről tovább kívánják gyorsítani az európai biztonsági dimenzió kialakítását, amiben a WEU-nak kiemelt szerepet szánnak. A két külügyminiszter szerint a WEU dunai akciója olyan lépés, amely segíti a szervezet önálló politikai és katonai megjelenését az európai konfliktusokban. A dunai hajóforgalom ellenőrzése fontos egyrészt az embargó betartása miatt, másrészt azért, hogy a szerb fél végre vegye tudomásul, hogy nem számíthat további halogatásra, és el kell fogadnia a Vance–Owen béketervet.³² Juppé megítélése szerint a válság csak az eddigieknél határozottabb fellépéssel, ha kell, katonai eszközök bevetésével enyhíthető.

³² 1993. május 22-én született meg Washingtonban az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Spanyolország nemzetközi akcióprogramja a boszniai háború kezeléséről. 13 pontból álló akciótervben az öthatalmi megállapodás első helyen az emberbaráti segélyek folytatását szorgalmazta. Követelte a Szerbia és Montenegró ellen bevezetett gazdasági megtorló intézkedések fenntartását mindaddig, amíg a boszniai szerbek ki nem vonulnak az erő-

Kinkel szintén a határozottabb fellépést sürgette (az embargónak a szomszédos országok érdekeit is figyelembe vevő szigorítás), de katonai fellépést alkotmányos és történelmi okok miatt elutasította. Sajnálatosnak nevezte ugyanakkor, hogy Luxemburgban nem sikerült elfogadtatni azt a német javaslatot, amely szerbekkel fennálló diplomáciai kapcsolatok megszakítását irányozta elő, a jelenlegi szerb politika folytatása esetére.

A megbeszélés fontos témája volt a GATT-tárgyalások helyzete. A francia fél azt kérte az NSZK-tól, hogy 1-2 hónapig tanúsítson türelmet. A végleges francia álláspont kialakításához még fontos belpolitikai egyeztetéseket kell végrehajtani, elsősorban a parasztság képviselőivel. A téma azért is különösen kényes, mert az új kormányt részben éppen az elégedetlen parasztok és munkanélküliek segítették hatalomra. A kormány gazdaságpolitikájában kiemelt helyen van a költségvetés és a munkanélküliség csökkentése és a mezőgazdasági termelés és foglalkoztatottság fenntartása. Juppé ugyanakkor közölte, hogy a GATT-ügyben nem tehetnek további lényeges engedményeket anélkül, hogy ezzel súlyosan ne veszélyeztetnék az ország gazdasági érdekeit és a társadalmi békét. A francia külügyminiszter kérte Kinkel megértését és támogatását GATT-ügyben. Kinkéi álláspontja szerint a francia félnek engedményeket kell tennie, mert enélkül nem jöhet létre a GATT-megállapodás, amely európai és német érdek. Bonn sokáig nem tud várni a francia álláspont kialakítására, mert már így is túl sok idő telt el és ellentét halmozódott fel.

Juppé közölte, hogy a jövőben csökkenteni kívánják a Franciaországba bevándorlók számát. Elképzeléseik szerint a jelenlegi 150 ezer román 60 ezerre csökkenne. Az NSZK attól tart, hogy ez további terheket ró a német társadalomra és gazdaságra. Kinkéi kérte partnerét, hogy a problémát a német érdekek, a Nyugat-Európába bevándorolni szándékozók igazságosabb elbírálása figyelembe vételével kezeljék Párizsban.

A megbeszélés során Juppé rendkívül visszafogott volt Jelcin támogatása tekintetében. Bár elismerte, hogy Jelcinnel szemben nincs egyéb alternatíva, a konkrét anyagi támogatással kapcsolatos francia elképzeléseket azzal a megjegyzéssel intézte

szakkal elfoglalt területekről. Segítséget kínált fel Belgrádnak a boszniai szerbek ellen beígért embargó betartatásához. A védett területekkel kapcsolatos munkamegosztásban leszögezte, hogy az Egyesült Államok kész a békefenntartó erők védelmére sietni, ha azokat valaki megtámadja és segítséget kérnek. A megállapodás tartalmazta a repüléstilalom fenntartását, támogatta a háborús bűnök nemzetközi törvényszékének felállítását. Az elfogadott akciótervet aláíró öt hatalom leszögezte, hogy a konfliktus lezárására továbbra a Vance–Owen-tervre épülő tárgyalásos megoldást tartja az egyetlen járható útnak, azonban semmilyen akciót nem helyezett kilátásba arra az esetre, ha azt az egyik fél továbbra is elutasítja. Az akcióterv ekkor már Horvátországot is szankciókkal fenyegette meg, amennyiben az folytatja a Közép-Boszniában harcoló helyi horvát erők támogatását.

el, hogy meg kell találni azokat az utakat és eszközöket, amelyekkel biztosítható a nemzetközi támogatás hatékonyabbá tétele.

A találkozó során Juppé és Kinkel megállapodott egy munkacsoport létrehozásáról, amelynek feladata a két Külügyminisztérium közötti együttműködés jobb összehangolása, elképzelések kidolgozása.

A következő találkozóra a rövidesen sorra kerülő második német–francia nagyköveti találkozó alkalmából, Franciaországban kerül sor. A találkozó legfontosabb napirendje az Oroszországgal, a FÁK tagállamokkal és a kelet-közép-európai országokkal kapcsolatos álláspontok összehangolása lesz.

– 170 – Kovács József –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

II. Területi Főosztály

Európai Közösségek Főosztály

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 12. doboz

15.
Rejtjeltávirat Varsóból. Alain Juppé francia külügyminiszter
hivatalos látogatása Varsóban
1993. július 6.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Varsó

Azonosító: VA020251

Érkezett: 93.07.06. 18:43

Készítette: Tó.

Ellenőrizte:

41, 44

Stefan Meller, a lengyel KÜM Európa I. Főosztályának helyettes vezetője a francia külügyminiszter július 1-jei hivatalos varsói látogatásáról munkatársamnak a következő tájékoztatást adta:

A látogatásra sor került, annak ellenére, hogy a francia–német–lengyel külügyminiszter varsói találkoztóját – az Alkotmánybíróságon való személyes megjelenési kötelezettség miatt – Klaus Klinkel lemondta. Abban, hogy Alain Juppé eleget tett a meghívásnak, szerepet játszott, hogy három éve nem járt francia külügyminiszter Lengyelországban, továbbá Juppé bizonyára demonstrálni kívánta aktivitását, szemben a szocialistákkal, akik sokat beszéltek, de keveset utaztak.

A francia külügyminisztert útjára elkísérte felesége (34 éves, volt újságíró, nem egészen két hónapja házasodtak össze), a francia KÜM Európa Főosztályának vezetője, a Külügyminisztérium szóvivője, a gazdasági kapcsolatok vezetője.

A vendég Krysztof Skubiszewski külügyminiszterrel kétórás szűkkörű megbeszélést folytatott, amelyen a francia nagykövet és informátorunk vett részt. Juppét fogadta Lech Wałęsa köztársasági elnök. A plenáris tárgyalások nagyrészt a két miniszter nélkül folytak. A külügyminiszterek közös sajtótájékoztatót tartottak.

Lech Wałęsa többek között azt hangsúlyozta, hogy a közép-kelet-európai országok egy része, főleg Lengyelország és Magyarország olyan fejlődési szintet ért el, hogy nem segítségre és kedvezményekre van szükségük, hanem arra, hogy a Nyugat tényleges partnereként kezelje őket. Az elnök a kereskedelmi kapcsolatok élénkítését sürgette.

A miniszterek megbeszélésein legtöbb szó a Balladur-tervöl esett. Lengyel értékelés szerint a franciáknak nagyon fontos a régió ezzel kapcsolatos véleménye. Álláspontjuk igen rugalmas, készek a kompromisszumokra, korrekciókra. Látható, hogy az eredeti tervezetre nagy befolyással volt az EK koppenhágai csúcstalálkozója. A franciák azt szeretnék, hogy a Balladur-terv a 12-ek terve legyen.

Lengyel megítélés szerint francia részről határozott szándék van a közép-kelet-európai országok jobb megismerésére; azokat nem egységes posztkommunista blokként, hanem differenciáltan kívánják kezelni. Ez a volt Szovjet tagköztársaságok megítélésére is vonatkozik.

A megbeszélések légköre nagyon jó volt, Krysstof Skubiszewski rendkívül elégedett a látogatással. Juppé nagyon jó benyomást tett; nyitott, képes a partner meghallgatására. Nem volt abszolút magabiztos, nem tett „ex cathedra” kijelentéseket.

A főosztályvezető elmondta, hogy szeptemberre tervezik Weiszaecker, Mitterrand és Wałęsa találkozóját Gdanskban, annak kapcsán, hogy az ottani egyetem a német és a francia elnöknek díszdoktori címet adományoz.

Még ebben az évben sor kerül a lengyel, német és a francia külügyminiszter lengyelországi találkozására; időpontját valószínűleg júliusban egyeztetik.

A sajtóhíresztelésekkel szemben kizárt, hogy Balladur miniszterelnök szeptemberben Varsóba utazzon, s az sem valószínű, hogy látogatására ebben az évben sor kerül.

– 183 – E. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

VIII. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 12. doboz

16.
Rejtjeltávirat Prágából. Alain Juppé francia külügyminiszter
hivatalos látogatása Prágában
1993. július 13.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség Prága

Azonosító PRG00076

Érkezett: 93.07.13. 00:30

Készítette: MG

Ellenőrizte:

Azonnal!

44/72-re

A. Juppé francia külügyminiszternek cseh partnerével és V. Havel köztársasági elnökkel folytatott megbeszéléseiről a KÜM euroatlanti csoportfőnökétől származó információim alapján jelentek. (V. Klaus miniszterelnök késő délután fogadta a minisztert, ennek a találkozóznak részleteit partnerem még nem ismerte.)

A fent említett két találkozó középpontjában az európai integrációs kérdések, illetve az új francia kormány külpolitikai törekvéseinek ismertetése állt.

A. Juppé, J. Zieleniec és V. Havel előtt is abban fogalmazta meg prágai látogatásának célját, hogy tájékoztatni kívánja a cseh vezetést a francia kormány európai törekvéseiről, mindenekelőtt a válságba került közép-európai térség viszonyainak konszolidálását és biztonságának megszilárdítását célzó elképzeléseiről. Hangsúlyozta, ezek a francia elképzelések nem jelentenek valamiféle különutat, azok az Európai Közöség közös stratégiai célkitűzéseit kívánják segíteni. Francia részről a nyugat-európai integrációs szervezeteket nem tekintik zárt klubnak. Céljuk, hogy azokban a kelet- és közép-európai országok is teljes jogú taggá váljanak. A francia kormány elképzelései szerint a Kelet- és Közép-Európában kialakult biztonsági vákuumot a térség országainak az európai integrációs struktúrákba való bevonásával lehetne megszüntetni. Ebben az összefüggésben fontos állomásnak minősítette az EK koppenhágai csúcsertekezletét, ahol a közösség legfelső politikai fórumán először fogalmazódott meg,

hogy az EK készen áll a teljes jogú tagság biztosítására azon társult országok részére, amelyek azt igénylik, és képesek teljesíteni a tagság kritériumait. Juppé hangsúlyozta, nem a tagság elérésének időpontja a kulcskérdés, hanem az, hogy az érintett országok eleget tegyenek a feltételeknek. Ezeket kell a lehető legrövidebb időn belül megfogalmazni. A francia küldöttség ezt sürgette Koppenhágában is.

Ebben az összefüggésben beszélt a Ballardur-tervről. Azt úgy mutatta be, mint az ezeknek a kritériumoknak az első lehetséges állomását. Hangsúlyozta, az európai biztonsági paktumra vonatkozó javaslattal nem egy új intézményt akarnak létrehozni.

Utalt arra, hogy a teljes integrálódás még Franciaország számára sem megy gondok nélkül. A francia magának is fel kell zárkóznia a közös piaci feltételekhez. Ez nem megy állami beavatkozás, segítség és időleges intervenciók nélkül. Ezeknek az intézkedéseknek nem a kívülállók helyzetének megnehezítése a célja, hanem az, hogy az átmeneti szakasz után a francia gazdaság dinamikus résztvevője legyen az európai közös piacnak.

J. Zieleniec a tárgyalások után ismertette a Cseh Köztársaság külpolitikai koncepcióját, hangsúlyozta, hogy annak stratégiai célja az európai felzárkózás. Rámutatott, a cseh vezetés úgy érzi, a nyugat-európai országok részéről ehhez nem kapják meg a kellő támogatást. Ez ideig nem sikerült kialakítani egy olyan viszonyt, amelyben a kelet- és közép-európai országokat azonos partnerként kezelnék. Hangsúlyozta, a közösség részéről a közelmúltban a közép-európai társult országokkal szemben meglepetésszerűen foganasított lépések komoly kétséget ébresztenek az iránt, hogy a politikai deklarációk mögött valós szándékok állnak-e. Sürgette a partneri kommunikációs mechanizmus és a politikai viszony elmélyítését. Üdvözölte A. Juppé ígéretét, hogy a francia gazdaságvédő intézkedések csak átmeneti jellegűek. Elismeréssel szólt a koppenhágai csúcsertekezletnek a társult országokat érintő határozatáról.

Üdvözölte a Ballardur-tervet, amellyel Franciaország kinyilvánította, hogy ismét felelősséget érez a kelet- és közép-európai térség iránt. Azt különösen abban a vonatkozásban tartotta figyelemre méltónak, hogy lehetőséget nyújthat az európai problémák megvitatását szolgáló párbeszéd beindításához egy olyan időszakban, amikor az új amerikai adminisztráció érdeklődése láthatóan csökken a kontinens iránt.

A miniszterek megállapodtak abban, hogy a két Külügyminisztérium szakértői kora ősszel találkoznak, és részletesen megvitatják az európai biztonsági paktumra előterjesztett francia elképzelést. Egyetértettek abban is, hogy hasznos lenne a két ország között egy szélesebb értelemben vett mechanizmus létrehozása is. (Ebbe a bűnözés, kábítószer-kereskedelem elleni közös fellépést is beleértették.)

V. Havel köztársasági elnökénél A. Juppé említést tett arról, hogy a NATO rendkívüli csúcsertekezlet összehívását tervezi. (Részletekbe nem bocsátkozott.) Itt beszélt

arról is, hogy a kelet- és közép-európai országokat be kellene vonni a Nyugat-Európai Unióba, s ezáltal azok közvetve bekapcsolódhatnak a NATO tevékenységébe is, s így a NATO a jövőben „kibővített szövetséggé” válhatna. Mindez erősítené a kelet-közép-európai térség stabilitását.

A kapott tájékoztatás szerint a tárgyalásokon nem került szóba a délszláv válság, vagy az egykori Szovjetunió utódállamainak területén dúló polgárháborúk. A francia külügyminiszter érintőlegesen érdeklődött a cseh–szlovák viszony felől.

A kétoldalú kapcsolatokat sem vitatták meg részletekbe menően. A Juppé elégedetten szólt arról, hogy a francia cégek sikeresen érvényesülnek Csehországban. Jelezte, a francia *TV-5* társaság az audiovizuális területen kíván vállalkozni Csehországban.

A miniszterek aláírták az ifjúsági és sport együttműködési megállapodást.

– 210 – Benyo –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 12. doboz

17.
Szávai János párizsi nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. július

Nagyköveti beszámoló jelentés

Magyar–francia kétoldalú kapcsolatok

Amint a miniszterelnök úr többször is kifejtette, így legutóbb a *Le Figaronak* adott interjújában, történelmünk során soha nem voltak olyan magas szintűek a magyar–francia kapcsolatok, mint ma. 1990 óta radikális változás történt e tekintetben. Amint a jelentéshez mellékelte összefoglaló anyagból is kitűnik, 1989–90-ben Franciaországban a közép-kelet-európai országok között Magyarországot többnyire az ötödik helyen jegyezték Lengyelország, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia mögött. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy 1991–1992-ben ez a helyzet erősen módosult és minden elemző egyetért abban, hogy a mai felfogás szerint Magyarország és Csehország a két leginkább jegyzett ország a francia tényezők által a közép-kelet-európai térségben.

Politikai szempontból a felértékelést az 1991. szeptemberi Barátsági és Együttműködési Szerződés kodifikálta. Az áprilisi franciaországi kormányváltás lényegi változást nem hozott e tekintetben. Megállapíthatjuk, hogy a szocialista kormányok idején is az együttműködés rendkívül nagy lendületet vett, és mint többször és több anyagban jeleztük már, különösen intenzív volt a belügyminisztériumok és az igazságügy-minisztériumok között. Erre az időszakra esik elsősorban Joxe belügy-, majd hadügyminiszter támogatásának hála, a katonai, valamint a polgári titkosszolgálatok közötti együttműködés és információcsere erőteljes beindulása is. E téren nyilvánvalóan a francia érdekek egybeestek a magyar érdekekkel, és ennek köszönhetően rendkívül hasznos és gyümölcsöző együttműködés alakult ki 1992 januárjától fogva.

Az áprilisban felállt Balladur-kormány eddigi tevékenysége mindössze néhány hangsúlynyi változást eredményezett. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy potenciálisan az új kormánnyal való együttműködésben nagyobb lehetőségek rejlenek, egyrészt a kormánykoalíciók vezető pártjainak immár négy évre visszatekintő együttműködése, másrészt az új kormány számos tagjának személyes magyarbarátsága révén. Itt felemlíthető, hogy Edouard Balladur miniszterelnök saját kérésére és kezdeményezésére 1990 decemberében járt Budapesten, Alain Juppé külügyminiszter két ízben járt Magyarországon az RPR főtitkárhelyettesi minőségében, Nicolas Sárközy, aki a kulcsfontosságú költségvetési miniszteri tárca birtokosa, ugyancsak két ízben

látogatott hivatalosan Magyarországra, Alain Lamassoure, az európai ügyek minisztere ugyancsak kétszer járt Magyarországon, és az említettekhez sorolható még Bernard Bosson közlekedési miniszter, aki ugyan személyesen még nem járt Magyarországon, de egyértelműen a magyarbarát miniszterek táborát erősíti.

Gazdasági szempontból a kapcsolatok ugyancsak ígéretesen fejlődtek az elmúlt három évben és 1992–1993-as évet tulajdonképpen az addigi trend zavartalan folytatása jellemzi. A francia beruházási kedv továbbra sem csökkent annak ellenére, hogy a franciák számára új, ígéretes piacok jelentkeztek. A globális beruházási összegeket tekintve Magyarország továbbra is kiugró helyen van francia szempontból, de nyilvánvaló, hogy a jövőben ezen a téren bizonyos kiegyenlítődés várható, különösen Csehország vonzó beruházási területként való megjelenése miatt. A jelenlegi beruházási kedv azonban, mint minden pártatlan megfigyelő megállapítja, töretlen, a nagyobb üzletek vagy projektek megvalósulásának kudarca sokszor nem francia, hanem magyar oldalon keresendő (Airbus, budapesti metró).

Rendkívül ígéretes, és ugyancsak történelmi nívóvumnak számít, hogy nagyon sok területen a központi irányítás, illetve ellenőrzés kikerülésével jönnek létre kapcsolatok, így régiók, megyék, városok, egyetemek, iskolák és legkülönbözőbb intézmények között. A franciaországi magyar ösztöndíjasok száma megsokszorozódott, a történelem során soha ilyen nagyszámú ösztöndíjas Franciaországban nem tanult, feltételezhető a francia nyelvet bírók számának néhány éven belüli ugrásszerű növekedése. Az az általánosan pozitív kép, amely az utóbbi években Franciaországban Magyarországról kialakult, feltétlenül hozzájárul az ilyenfajta kapcsolatok létrejöttéhez, s ez a rendkívül szövevényes és sokrétű kapcsolatrendszer a jövőben nyilván kellő alátámasztásul fog szolgálni a politikai és a gazdasági kapcsolatok magas színvonalának folyamatossá tételében.

Jellemzőnek tekinthető, hogy a közép-kelet-európai térségben Budapesten található a legnagyobb méretű és legintenzívebb munkát végző francia intézet és a legutóbbi külügyminisztériumi megbeszéléseken, ahol a PMI³³ képviselője is jelen volt, a Magyarországról rendkívül pozitív képet megrajzoló előadó közölte, hogy az általános költségvetési csökkentés dacára a magyarországi kulturális és oktatási tevékenységre fordítandó összegek növekedni fognak.

Feladatunk tehát pillanatnyilag a szinten tartás, a gazdasági kapcsolatok erősítése, a lehetőségek feltárása, és az, hogy a kétoldalú kapcsolatok minőségét kihasználva megnyerjük a francia politika támogatását azokban a kérdésekben is, amelyek a magyar politika legfontosabb célkitűzései, tehát EK-felvételünk, illetve a kisebbségi kérdés ügyében.

³³ Párizsi Magyar Intézet – PMI.

ALAIN JUPPÉ KÜLÜGYMINISZTER MAGYAR KAPCSOLATAI

1. Előzmények

Roszik Gábor képviselő 1989 augusztusában egy törökországi EDU-kollokviumon ismerkedett meg RPR-es³⁴ képviselőkkel, akik az ő meghívására 1989 novemberében az RPR hivatalos képviselőjében magyarországi látogatást tettek. A Gellért Szállóban hivatalos tárgyalások folytak Jean-Pierre Delalande, Jean-Claude Mignon és Jacques Godfrain képviselők részéről, az MDF-et az dr. Antall József elnök vezette delegáció képviselte. Tudomásom szerint ez volt az első hivatalos kapcsolatfelvétele az MDF-nek³⁵ valamely vezető nyugati párttal.

2. Az említett látogatás nyomán szerveződött meg az RPR főtítkárnak, Alain Juppének 1989. december végi útja. Juppét 3 nappal Budapestre indulása előtt december 16-án fölkerestem a Rue de Lilieben Tar Pál társaságában, hogy budapesti útját előkészítsük. A látogatásra december 17. és 19. között került sor, Juppét elkísérte útjára a főtítkárhelyettes Nicolas Sárközy, valamint diplomáciai tanácsadója, Philippe Martell.

A tárgyalásokra december 28-án a Kossuth Klubban került sor. Emlékezetem szerint feljegyzés nem készült erről a tárgyalásról, amelyen magyar részről az elnökség számos tagja is jelen volt, így többek között Szabó Tamás és Csurka István. Juppé segítséget ígért az MDF-nek a választási kampányra. A Kossuth klubban fogadást rendeztünk az RPR-delegáció számára. Ezzel egy időben kezdődött a Hősök terén a temesvári felkelés alkalmából rendezett rokonszenvtüntetés.³⁶ A francia delegáció:

³⁴ Rassemblement pour la République – RPR francia gaullista, jobboldali pártot Jacques Chirac alapította 1976. december 5-én. Elnöke 1994-ig Jacques Chirac volt. Az RPR a François Mitterrand vezette szocialista kormány ellenzéke 1981 és 1995 között. Az RPR 2002. szeptember 21-én megszűnt.

³⁵ A Magyar Demokrata Fórum (MDF) 1987. szeptember 27-én Lakiteleken alakult meg. Első elnökét, Antall Józsefet 1989. október 21-én választották meg. Az 1990-es választások megnyerése után az MDF a Független Kisgazdapárttal és a KDNP-vel alakított kormányt. A kilencvenes évek első felében több képviselőt is kizártak a pártból. 1999 és 2010 között a párt elnöke Dávid Ibolya volt. A 2010-es választási kudarc után 2011. április 8-án a párt feloszlott.

³⁶ Nicolae Ceaușescu (1918–1989) a Román Kommunista Párt vezetője és Románia diktátora volt 1965 és 1989 között. A keleti tömb országaitól független és nacionalista politikát folytatott. Az 1960-as években Románia tevékenységét felfüggesztette a Varsói Szerződésben. 1984-ben a Szovjetunió és a szövetségi rendszerébe tartozó országok bojkottálták a Los Angeles-i olimpiai játékokat, kivéve Romániát, amely elküldte a sportolóit. 1988. április 29-én Nicolae Ceaușescu a Román Kommunista Párt Politikai Végrehajtó Bizottságának ülésén ismertette a román falurendezési terv részleteit. Mindez ellentétes volt a Helsinki Záróokmánnyal, amelyet Románia is aláírt. 1988. május 7-én nyilvánosságra került a román terv, amely ellen június 27-én, a Hősök terén 40–50 ezren tüntettek. A budapesti román nagykövetség nem volt hajlandó átvenni a tüntetés szervezői

Juppé, Sárközy és Martell kiment a Hősök terére, együtt vonult fel az MDF vezetőivel és tagjaival. Minderről TV-felvétel készült, és a rákövetkező héten a *TF1* francia televízió csatorna többször is levetítette azokat a képeket amelyek Juppé budapesti utazásáról készültek.

3. 1991. augusztus 21-én a moszkvai puccs idején,³⁷ amikor még az események kimenetele még nem dőlt el, Alain Juppé az RPR főtitkáraként levelet intézett hozzám. Ebben közli, hogy az akkori francia ellenzék nem fogja tolerálni az esetleges visszarendeződést, és minden rendelkezésére álló eszközzel azon lesz, hogy az új demokráciák rendjét megvédje.

4. Nyilvános szereplései, így televíziós szereplései során Alain Juppé 1991-ben, 1992-ben és 1993-ban is minden alkalommal szóba hozta a helyzetet. Mitterrand elnök 1991. júniusi kijelentése, amely a távoli jövőbe utalta a közép-kelet-európai országok EK-felvételét, jó alkalmat szolgáltatott arra, hogy Juppé, Chirachoz hasonlóan, de nála mindig nagyobb részletességgel kifejtse beszédeiben, hogy Európának

által fogalmazott tiltakozó levelet. Másnap a román kormány megvonta a működési engedélyt a kolozsvári magyar főkonzulátustól. A magyar Országgyűlés határozottan kifejezte reményét, hogy román részről elállnak a terv végrehajtásától, és ez a kérdés nem fogja akadályozni a két ország kapcsolatait. 1988. augusztus 28-án Nicolae Ceaușescu és Grósz Károly Aradon találkoztak a helyzet megoldása érdekében, de az nem hozott eredményt. Az 1980-as évek közepére az államadósság visszafizetése egyre nehezebb életkörülményeket teremtett a lakosság számára. 1987-ben felkelés tört ki Brassóban, amit a katonaság leverte. A változást Tökés László temesvári református lelkész kilakoltatása indította el, aki rendszeresen felszólalt a falurombolás ellen. December 17-ére újra több ezer ember gyűlt össze, és ekkor a karhatalom a Tanács épületébe is benyomuló tüntetők közé lőtt. December 18-ára Temesváron szükségállapot volt. December 20-án Ceaușescu visszatért Iránból, és beszédet mondott a televízióban. Fegyveres összecsapások robbantak ki, melyek eredménye több halott és több száz sebesült volt. A Securitate, a rendfenntartó erők és a változást akarók között állandósult a konfliktus. Polgárháborús helyzet alakult ki az országban. A fővárosban és az ország jó néhány nagyvárosában a katonaság átállt a tüntetők oldalára. December 22-én elfogták Ceaușescut és feleségét, majd december 25-én rögtönítélő bíróság elé állították és halálra ítélték, amit azonnal végrehajtottak.

³⁷ Vö. SÁRINGER 20218. II. 25. számú dokumentum *Emlékeztető Antall József és Borisz Jelcin 1991. augusztusi 21-diki telefonbeszélgetéséről*, 1991. augusztus 21.; 26. számú dokumentum *Antall József megbeszélése Ivan Aboimov budapesti szovjet nagykövettel a moszkvai eseményekről*, 1991. augusztus 22.; 27. számú dokumentum *Antall József levele Mihail Gorbacsovnak a budapesti szovjet nagykövettel, Ivan Aboimovval folytatott megbeszélést követően*, 1991. augusztus 27.; 28. számú dokumentum *Székel Árpádnak, a Miniszterelnöki Hivatal tanácsosának összefoglaló feljegyzése Antall József miniszterelnök és Andrej Kozirjev orosz külügyminiszter budapesti megbeszéléséről*, 1991. augusztus 28.; 29. számú dokumentum *Rejtjeltávirat Moszkvából. Andrej Kozirjev orosz külügyminiszter budapesti látogatásának moszkvai visszhangja*, 1991. augusztus 29.; 30. számú dokumentum *Rejtjeltávirat Moszkvából. Antall József levele Mihail Gorbacsovnak*, 1991. augusztus 30.

szüksége van ezen országok és elsősorban a visegrádi országoknak Európához való csatlakozására. 1993. március 7-én egy párizsi politikai reggeli alkalmából tartott beszéde során Juppé ismét nagy részletességgel beszélt ezekről a kérdésekről. Egy konkrét kérdésre azt válaszolta, hogy a három szóba jöhető ország közül Lengyelországot nem ismeri, Prágában járt, de a legjobb kapcsolatai Budapesten vannak, egyrészt az említett 1989. decemberi utazás, másrészt az 1992. júniusi utazása nyomán.

5. 1992. június 6-án Budapesten sorra került, és az MDF által szervezett találkozón a francia meghívottak közül az eredetileg pozitív választ adott Giscard D'Estaing végül nem jelent meg, előnyben részesített egy kínai meghívást. Ezzel szemben Alain Juppé jelen volt. Látogatásáról részletes leírást adott ez év januárjában megjelent „*La tentation de Venise*” c. könyvében. Miniszterré választása után Alain Juppé egy régi hagyományt felelevenítve a Quay d'Orsay-n fogadta a Párizsba akkreditált nagyköveteket, és mindegyikünkkel néhány szót váltott. Külön kiemelte, amikor sorra kerültem, Magyarország iránti elkötelezettségét. 1993. május 11-én rendkívüli elfoglaltsága ellenére is hosszan fogadta Martonyi János államtitkárt, két nappal később 45 perces megbeszélést folytatott a Párizsba akkreditált visegrádi országok nagyköveteivel.

A FOGADÓ ORSZÁG HELYZETE

Belpolitikai téren az elmúlt időszak legfontosabb fejleménye az RPR–UDF jobb-közép koalíció tavaszi választásokon aratott győzelme volt, s ezzel kezdetét vette az V. Köztársaság történelmének második „társbérlete”. A mostani „társbérlet” az előzőhöz képest sokkal nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb. Az elnök és a miniszterelnök megtestesítette kormánykoalíció elsősorban az együttműködésre, a francia érdekek szolgálatára törekszik. A konfliktusok hiányát az indokolja, hogy a tavaszi választások olyan meggyőző többséget adtak a jobbközép koalíciónak, amely ennek legitimitását óriási mértékben megnövelte, míg a szocialisták vezette koalíció olyan súlyos vereséget szenvedett, amely közvetett módon ugyan, de az elnök legitimitását csökkentette. Ezen túlmenően az is szerepet játszik, hogy az elnök a következő elnökválasztáson nem indul, s az általa favorizált politikai erők nem rendelkeznek ezt az erőpróbát a siker reményében vállalható erős politikussal. A választási sikert az indokolta, hogy a jelenlegi kormánykoalíciót alkotó pártok az ország gazdasági gondjaira jól felelő programmal álltak elő, és általában arra törekedtek, hogy válaszoljanak a francia választókat ma elsősorban izgató kérdésekre – pl. munkanélküliség, bevándorlás, közbiztonság. Jól mérték fel, hogy a bipoláris válság megszűntével a választók

közötti különbségek nem elsősorban ideológiai törésvonalak mentén húzódnak. Sokkal inkább a lényeges, gyakorlati problémákra adott áttekinthető, világos válaszok biztosítják a győzelmet egy-egy választási koalíció számára – amit az RPR–UDF igen jól kiaknázott. Az RPR-ben jelenlévő „népnemzeti” vonal, a szociális érzékenység, a hagyományos értékek védelme biztosítja a párt számára azt a támogatást, aminek révén a jobbközép koalíció vezető ereje tud maradni. Ezt a helyzetét stabilizálja, hogy a párt adta miniszterelnök nem az unalomig ismert politikai szereplők közül kikerült, karizmatikus személyiség, akinek vezető kvalitásait nemcsak a koalíció, de a közvélemény jelentős része is elfogadja. Mivel a most olajozottan működő kormányzati munka elsősorban az RPR-rel azonosul, az UDF a koalíción belül rákényszerül a visszafogottabb szerepre, s önálló centrista arculatát időnkénti látványos módosító indítványokkal, politikai gesztikulálással igyekszik bizonyítani. Úgy tűnik, hogy az UDF másodhegedűs szerepét tartósítja az, hogy a kényszerű koalíciós hűség egyszerűen lehetetlenné teszi, hogy a legfontosabb kérdésekben saját kezdeményezéseket tegyen, ráadásul a jelen lévő gondok megoldására elég kevés recept van. Ez az ellentmondásos helyzet minden jel szerint hosszabb távon is tartósul, kudarcra ítélve Giscard d’Estaing köztársasági elnöki reményeit.

A történelmi léptékkal mérve is igen súlyos választási vereséget szenvedett Szocialista Párt³⁸ számára a fő kérdés az, hogy sikerül-e az épiny-i párt helyébe létrehozni egy új, balközép, szociáldemokrata-szociálliberális formációt a centrumig hatolva. A párt számos vezetője gondolkodik úgy, hogy az ellenzéki periódus alkalmas lesz a SZP „átoperálására”. Az új koncepció kidolgozását azonban nagymértékben nehezíti, hogy a választási vereség után bekövetkezett „leszámolások” a konszenzust lehetetlenné tevő mértékben verték szét a párt vezérkarát. A lényegében puccsal hatalomra került Rocard félelmetes ellenfelekkel kényszerül számolni, köztük Mitterrand elnökkel, s azok a hangok, amik a baloldalon elnökválasztási „előválasztásokat” követelnek, Rocard feje vételét tüzték ki, célul azzal, hogy politikai pályafutását végleg lehetetlenné tegyék. A SZP fő gondja azonban az, hogy a stratégiai váltás nem tud generációváltással párosulni, egész egyszerűen azért, mert az „elefántok” a párt kormányzati hatalmának idején nem nevelték ki a váltani képes második generációt. Jelenleg úgy tűnik, hogy a SZP választási vereségét csak hosszabb távon, egy nehezen megvalósítható stratégia- és generációváltást követően tudja csak kiheverni.

Az FKP a választásokon stabilizálta helyzetét, megőrizte képviselőházi frakcióját, friss politikai üzenet továbbítására azonban nem képes.

³⁸ *Le Parti socialiste* – PS francia baloldali párt. 1969-ben alapították, átvéve a Jean Jaurès vezetésével 1905-ben alapított *Section Française de l’International Ouvrière* – SFIO francia szekcióját. 1981-ben, először nyertek abszolút többséget az Országgyűlésben. François Mitterrand elnöksége jellemzi ezt az időszakot.

A Nemzeti Frontot (FN) ismét „ledarálta” a kétfordulós, többségi választási rendszer, helyzetét destabilizálja, hogy a kormánykoalíció számos, az általa demagóg módon felvetett s orvosolni kívánt problémára európai kezelést kínál.

A zöldek fellángolása rövid ideig tartott, számtalan belső konfliktusukat a választási vereséget követően nem tudják megoldani, s a jelek szerint dezintegrációs folyamataik elérték a kritikus határt.

Külkapcsolatok terén Franciaország planetáris nagyhatalomként mozog, érdekeinek védelme, előmozdítása szinte a világ valamennyi régiójában szerepvállalásra, majd mindegyik fontos nemzetközi kérdésben állásfoglalásra kényszeríti. Nagyhatalomként külpolitikája pártsemleges, az állandóság a változásban jellemzi, s nagymértékben nemzeti konszenzuson alapul. A francia külpolitika legfontosabb célkitűzése továbbra is az Európa-építés kiteljesítése, az eddig elért eredmények konszolidálása. E sokrétű feladat minden szintjén való mozgás adja Franciaország nemzetközi státuszának leglényegesebb elemeit. Az EK folyamatos elmélyítéséhez az Európa-politika jegyében drámai erővel soroltak a kontinensen bekövetkezett földrengésszerű változások következményei. E vonatkozásban a francia külpolitika téves helyzetfelméréséből következően hosszabb ideig lépéshátrányokkal küszködött. Jelenleg úgy tűnik, a Balladur miniszterelnök nevével fémjelzett nagy lélegzetű külpolitikai program visszaadhatja Franciaország számára a kezdeményező szerepet, korrigálva az elmúlt három-négy esztendő lépéstévesztéseit. A francia külpolitika mintegy újra felfedezte a közép-kelet-európai régiót, s ottani évtizedes stratégiáját ismét átgondolva olyan országok felé is nyitott, melyek eddig nem tartoztak legfontosabb „célszágai” közé. Franciaország ma a régióban erősebben van jelen, mint az elmúlt negyven-ötven évben bármikor, kedvező módon ellensúlyozva a térség hagyományosan jelen lévő nagyhatalmának, Németországnak objektíve rendkívül erős befolyását. A fentiekben jelzett vonatkozásoknak a legfontosabb eleme azonban az, hogy az Európa építésről alkotott francia Unió tágult a közép-kelet-európai térség befogadásának természetessé vált koncepciójával.

Franciaország keleti politikájának továbbra is konstans eleme a szovjet utódállamokkal ápolt viszony. Jelentőségükben itt kiemelkednek az Oroszországgal ápolt kapcsolatok, melyek sajátossága, hogy a francia vezetés most elsősorban arra törekszik, hogy a látványos nagy akciók helyett nívós aprómunkával igyekszik Franciaország helyét biztosítani a majd konszolidálódó Oroszországban. Komoly francia jelenlét van a high-tech kutatások, együttműködések területén, ahol a francia szándék ismét csak a jövő számára készíti elő a talajt. Hasonlóképpen szervezi a francia döntéshozó-döntésselőkészítő szint a politikai élet szereplőivel a kapcsolatokat. Az orosz pártok rendszeresen küldenek delegációkat Párizsba, legutóbb az Orosz Demokrata Párt elnöke járt itt gazdasági-politikai tárgyalásokat folytatva.

Az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatait a gazdasági szférában konfliktusok jellemzik, ezek elsősorban a GATT körüli viták során nyilvánulnak meg. A politikai kapcsolatok terén Franciaország lényegében elismeri az Egyesült Államok vezető szerepét, bár az európai biztonság, szerepvállalás kérdéseiben a viszony árnyaltabb elsősorban a konkurens helyzet miatt.

A francia diplomácia stratégiájának figyelemre méltó új eleme a délkelet-ázsiai „nagy visszatérés”. Ez elsősorban a volt indokínai gyarmatokat érinti. A francia politikai, gazdasági aktivitás igen intenzív a térség országaiban, igyekezve az évtizedek óta elhanyagolt vagy lehetetlenné vált kapcsolatokat feltámasztani. A sokasodó látogatások, a gazdasági offenzíva arról árulkodik, hogy Franciaország hosszú távú berendezkedésre törekszik ebben a régióban, történelmi hagyományaira építve még Japánt is kihívja.

A bipoláris világrendszer összeomlásával Afrika megszűnt a két szuperhatalom vetélkedésének színhelye lenni, aminek következtében Franciaország hagyományos szerepe a kontinens frankofón országaiban növekedni fog. Különösen fontos a francia külpolitika számára az észak-afrikai arab országok összessége. Nagy figyelmet szentel az integrista iszlámnak, melyet a közelgő egyik nagy ideológiai kihívásának tekint a nyugati típusú demokráciák számára.

A FRANCIA GAZDASÁG HELYZETE

Míg a múlt év végén 1–2%-os nemzetijövedelem-növekedést prognosztizáltak Franciaországban, addig június közepén 0,8% körüli visszaesést jósolnak az Európai Közösség szakértői a francia gazdaság számára 1993-ra. Az ipari termelés 1993 áprilisában 6,2%-kal esett vissza az előző év megfelelő időszakához képest. Ugyanakkor a munkanélküliség áprilisban újabb 45 600 fővel, azaz 1,5%-kal nőtt, és május elejére elérte a 3 112 000 főt. Az áremelkedés idén a 0–2%-os sávban várható, sok szakértő szerint enyhe globális árcsökkenés várható.

Az állami költségvetés terven felüli eladósodása miatt, valamint a gazdaság élénkítése érdekében az új kormánynak a működését pótköltségvetés kidolgozásával kellett kezdenie. A pótköltségvetés tervezet első változatát (május 10.) a közgazdász közvélemény inkább restriktívnek, vagy legalábbis nem igazán élénkítőnek tekintette, és a párizsi tőzsde jelentős áresést produkált. A május 24-én vázolt és május 25-én újabb részletekkel kiegészített módosított Balladur-programot a szakmai közvélemény pozitív várakozással, a tőzsde pedig – legalábbis ami az első napokat illeti – árfolyamemelkedéssel nyugtázta. A módosított Balladur-terv alapvetően a következő főbb elemeket tartalmazza:

– A költségvetési kiadási oldalt megnövelik, és a kiadási oldalon belül 7 milliárd frank többletkiadást juttatnak a munkanélküliség elleni küzdelemre, elsősorban az alacsony bérű új foglalkoztatottak társadalombiztosítási terheinek részleges kormányzati átvállalása révén, és támogatják a fiatalok munkába állását is.

– Eredetileg a kiadási oldalon csak szeptembertől indult volna meg a pénzkiáramlás, az új változat szerint már nyáron elindulnak a programok.

– Az eredeti tervek szerint részben a privatizációs bevételek, részben a kiadások visszaforgása fedezte volna e kiadásokat, és csak kis mértékben finanszírozták volna államkötvényekkel a deficitet, az új változat szerint 40 Mrd frank különleges állami hitelfelvételre kerül sor.

E hitelfelvételre a tervek szerint gyakorlatilag az állampolgárok számára kibocsátandó 40 milliárd frank értékű kötvény révén kerül sor. A kötvény 4 éves futamidejű, fix, feltehetően 7% kamatozású, adókedvezményeket tartalmaz, és szeptember elejétől kezdve a kötvény tulajdonosa prioritást élvez a privatizáció során.

A gazdaságélénkítés másik igen fontos elemét a francia frank kamatlábainak lecsökkentését célzó pénzpolitika jelentette. Ennek során kezdetben a német márka leértékeléseit követve értékelték le a frankot, de június közepétől már a német márka leértékelése nélkül is növelte a Francia Nemzeti Bank a pénzkínálatot, aminek következtében a francia frank kamatok a német márka kamatai alá estek, bár az inflációt figyelembe vevő reálkamatlábak még mindig magasabbak a francia frank, mint a német márka esetében.

A francia gazdaságpolitikát elemezve megállapítható, hogy a gazdaságélénkítés két jól definiálható útja kínálkozott a Balladur-kormányzat számára: az egyik lehetőség az lett volna, hogy a frank leértékelése révén exportösztönzésbe kezdenek, a másik utat pedig a belső kereslet, pénzpolitikai (kamatcsökkentő) és költségvetés-politikai (a nagy infrastrukturális) állami megrendelések jelenthették volna. Bár sokan sürgetik ma is a leértékelő politikát, a Balladur-kormány azonban továbbra is el kívánja kerülni a leértékelést, és ezért gyakorlatilag tisztán a második megoldást látszanak preferálni.

Amennyiben e program a tervek szerint valósul meg, valószínűsíthető, hogy annak legalább részleges hatása lesz a magyar–francia gazdasági kapcsolatokra is. A hatás az egyik oldalon negatív, kapcsolatokat visszafogó, más területeken a kapcsolatok visszafogását eredményezheti.

Bár a francia építőipari vállalatok arról panaszkodnak, hogy ez a terv sem képes a belső kereslet visszaesését kiegyenlíteni, és hogy jelentős elbocsátásokra kell számítani, amennyiben az állami infrastrukturális beruházások beindulnak szeptemberre, úgy azok a cégek, akik eddig még viszonylag kedvező feltételekkel igyekeztek a magyar infrastruktúrafejlesztési projektekbe bekapcsolódni, várhatóan kevésbé

lesznek arra kényszerülve, hogy Franciaországon kívül keressenek munkát. E hatás azonban valószínűleg 1994 eleje előtt nem fog mutatkozni, de ezt követően várható esetleg a francia érdeklődés visszaesése magyarországi infrastrukturális beruházások iránt.

Ugyanakkor a program beindulása, amely még eredeti, május 10-én bejelentett formájában is tartalmazott kedvezményeket a kisvállalkozók számára, előnyös hatással lehet a magyar–francia kis- és középvállalkozási kooperációk szempontjából, hiszen talpon maradó, illetve kissé megerősödő francia (mindenekelőtt feldolgozóipar) vállalkozások beszállítói kapcsolatai feltehetően bővíhetnek a magyar partnerekkel.

Mivel a francia kormány továbbra sem látszik feladni a költségvetési hiány lecsökkentésének május 10-én meghirdetett célját, és mivel látnivalóan a gazdaságélénkítést nem az exportexpánzió útján igyekeznek elérni, valószínűtlen, hogy komolyabb mértékű segélyre, vagy akárcsak az OECD-hiteleknel kedvezőbb feltételű exporthitelekre számíthatunk a közeljövőben Franciaországtól.

KÉTOLDALÚ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

I.

Az új francia miniszterelnök, Edouard Balladur rendkívül kedvezőtlen helyzetben verte át a stafétabotot a korábbi szocialista kormánytól. Az általános nyugat-európai recesszió a francia gazdaságot sem hagyta érintetlenül, és vélhető, hogy az elmúlt időszakot figyelembe véve a legnehezebb évnek 1993 ígérkezik. A francia gazdasági növekedés már 1992-ben is elmaradt az előzetes várakozásoktól. Jóllehet a kormány a múlt évi 2,5%-os előjelzését az év elején már 1,6%-ra módosította, a legfrissebb előrejelzések szerint a GDP Franciaországban ez évben 0,4%-kal csökkenhet. Rendkívül lelassult a belső kereslet növekedése, 9 év óta először csökkent a háztartások vásárlóereje, a vállalati beruházások folyamatosan csökkennek (idén 11%-kal), és ugyancsak szinte folyamatosan mérséklődnek az ipari termelés mutatói. Az export növekedése nem lesz több 1,7%-nál, míg az import 2,7%-kal bővíülhet, tehát a külgazdasági szektor elveszíti korábbi hajtóerőét a francia gazdasági növekedésben.

Franciaország mindeddig sikeresnek nevezhető, erős frankon alapuló dezinflációs politikájával sem tudta magát mentesíteni az általános nyugat-európai gazdasági visszaesés harisai alól. A munkanélküliség a múlt év végén 10,6% volt, ám francia gazdasági szakemberek június végére 11%-os nagyságrendet ígérnek. A költségvetési deficit nagysága már 1991-ben is meghaladta az ún. maastrichti küszöbnek nevezett

3%-os szintet, és ideai hiányai vélhetően a GDP 4%-a fölé fog emelkedni, 330 milliárd FRF-os nagyságrendben. Ha ehhez a társadalombiztosítás és foglalkoztatást alap hiányát is hozzáadjuk, akkor az államháztartási deficit eléri a GDP 6%-át.

Edouard Balladur kormányra kerülését követően egy független bizottságtól a költségvetés és az államháztartási mérleg gyors auditálását kérte, és az ún. Raynaud-jelentés minden elképzelést felülmúlóan negatív képet festett a gazdaság állapotáról. A legnagyobb gond az, hogy a vállalkozói kör bizalma is erőteljesen megcsappant, ezért a közeljövőben látványos gazdasági élénkülésre a vállalkozói szférától nem lehet számítani. Időközben összeomlott a francia ingatlanpiac, amely súlyos zavarokat okozott a nagy ingatlantulajdonokat portfóliójukban tartó bankok és biztosítótársaságok körében, megrázva az egész francia pénzügyi szektort.

A kormány néhány kisebb horderejű intézkedéssel igyekezett elébe menni a gondoknak, azonban a problémák gyökerei sokkal mélyebben húzódnak ahhoz, hogy néhány adómérséklő intézkedés lényegesen meg tudná változtatni az alapvető gazdasági tendenciákat.

Ami a nemzetközi együttműködést illeti, Balladur április elején tartott parlamenti programbeszédében a következőket rögzítette: „Alapvető fontosságú a francia frank és a német márka közötti kapcsolat még szorosabbra fűzése, mivel változatlanul ez a meghatározó eleme az Európai Pénzügyi Rendszernek.” A kapcsolat szorosabbra fűzése, valamint az EMS stabilitásának fokozása érdekében törvénytervezetet készítettek elő a francia központi bank autonómiájának azonnali biztosításáról. Nagy horderejű lépésként jelentették be május végén az új francia privatizációs programot, amelynek keretében 22 teljes, vagy többségi állami tulajdonban lévő francia vállalat magánkézre adását hirdették meg. A privatizálandó vállalati kör teljes alapítke-értéke meghaladja a 380 milliárd FRF-ot. A kapcsolódó privatizációs törvény várhatóan július közepén kerül kihirdetésre, és a program végrehajtásának első szakaszaként ez év végéig mintegy 40 milliárd FRF-os értékű részvény eladására készülnek. Alphandéry szerint a privatizáció üteme döntően az értékpapírpiac abszorbeáló képességétől fog függni.

Fontos megemlíteni, hogy a Balladur-kormány hatalomátvétele óta a francia központi kamatlábak több lépcsőben is csökkentésre kerültek, kifejezve a kormány megértését, a vállalkozói szféra korábbi, magas kamatlábakat illető kritikái iránt. Sokak szerint a mostani 7%-os kamatláb még mindig csökkenthető lenne.

II.

Az európai együttműködés kérdésében Balladur hitet tett a maastrichti megállapodásban célul kitűzött Gazdasági és Pénzügyi Unió mellett, és erőteljesen sürgette közösségi partnereit a maastrichti megállapodás mielőbbi végrehajtásának megkezdése érdekében.

Kiemelkedő fontosságú a nemzetközi szintén az az erőfeszítés, amellyel Balladur Franciaországot igyekszik kivezetni a GATT-körtárgyalásuk kapcsán kialakult elszigeteltség helyzetéből, és a korábbi defenzív francia magatartást offenzívvá tenni. E kérdésben azonban a kormány szerepvállalása és céljai nem minden tekintetben egyértelműek. Az EK és az USA között az olajos magvak kereskedelmében évek óta megoldatlan kérdésben a kormány beadta a derekát, és megfelelő közösségi kompenzáció kicsikarását követően áldását adta ezen megállapodás elfogadásához. Ezzel szemben az ún. „Blair House-megállapodást”³⁹ változatlanul elfogadhatatlannak tartja a francia mezőgazdasági termelők szemszögéből, és igyekszik mind az USA kormányát, mind a brüsszeli Bizottságot rávenni arra, hogy ezt az előmegállapodást tárgyalják újra. Ebben a kérdésben június 15-én Balladur kormányfő megbeszélést folytatott Clinton amerikai elnökkel, ahol lényegében elzárkózott bármely kompromisszum vállalása elől. A mostani konfliktus elsősorban nem azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a francia kormány az USA-val kerülhet nyílt összeütközésbe, hanem sokkal inkább azzal, hogy Franciaország közösségbeli partnereivel fordul szembe. Ez ügyben a kormány a GATT-körtárgyalások valamennyi témakörét felölelő, részletes memorandumot készített, amelyben rögzítik a fordulóval kapcsolatos francia pozíciókat. Ezzel kapcsolatban a nagy kérdőjel, hogy a július 7–9. között Tokióban sorra kerülő G7-es csúcstalálkozón az ott résztvevő államok képesek-e kellő politikai nyomást gyakorolni Franciaországra annak érdekében, hogy a mezőgazdasági kereskedelem területén is tárgyalásokba bocsátkozzék. Amennyiben ez nem következne be, a Közösségen belüli szolidaritás kerülhetne komoly veszélybe egy olyan periódusban, amikor a nyugat-európai gazdasági fellendülés mielőbbi beindítása közös európai, egyszersmind globális érdek is. A legutóbbi koppenhágai közösségi csúcsertekezleten a francia kormányfő sikerként könyvelte el, hogy sikerült egy olyan

³⁹ Az európai közös agrárpolitikai (CAP) 1992. évi reformjával elhárult az Európai Közösség és az Amerikai Egyesült Államok közötti kereskedelmi háború veszélye. Az Európai Közösség képviselői megegyeztek az amerikaiakkal az uruguayi GATT-forduló legfőbb témaköreiben. Az 1992 decemberében megkötött Blair House-megállapodás kizárta a többi GATT-szerződő felet az agrárvitából, és felmentette a két aláíró felet (EU, USA) az általuk alkalmazott belső támogatások jelentős része alól. Így a CAP-reformmal bevezetett kompenzációs kifizetéseket, illetve az amerikai farmtörvény deficitfinanszírozási kiadásait.

záróközleményt elfogadtatni, amely nem zárja ki azt az értelmezést sem, hogy az EK Bizottság és az USA közötti Blair House-megállapodás a GATT körtárgyalási csomag részeként még revideálásra kerülhet.

Ami Közép-Kelet-Európát illeti, az új francia kormány Balladur által ismertetett programjában a következőket szögezte le: „Minden európai partnerünk számára világossá kell tennünk, hogy milyen létfontosságú Közép-Kelet-Európa, és főként Oroszország politikai stabilitása. Ránk hárul az a feladat, hogy Közép-Kelet-Európa országait befogadjuk a Közösségbe. Kezdetben politikailag kell kapcsolódniuk a Közösséghez, kivárva azt az időt, amikor reformjaik majd lehetővé teszik, hogy egy napon gazdasági értelemben is bekapcsolódjanak a Közösségbe.”

A június 21–22-én Koppenhágában sorra került közösségi csúcsértekezlet elé beterjesztett bizottsági javaslatok kapcsán egyes sajtóhírek szerint előzetesen Görögországon kívül Franciaország élt bizonyos fenntartásokkal, mondván, a jelenlegi gazdasági helyzetben a Bizottság által javasolt piacnyitási intézkedések túlmennek a Közösség lehetőségein. Ugyanakkor más hivatalos francia megnyilatkozások teljes támogatásukról biztosították a magyar felet.

A francia kormány némileg vonakodva ugyan, de támogatólag lépett fel a legutóbbi OECD Miniszteri Értekezleten is a magyar érdekek képviseletében. Franciaország alapvetően nem értett egyet az OECD kibővítésének elsősorban az amerikaiak által hangoztatott szándékával, azonban amikor világossá vált, hogy az USA menyire elszánt Mexikó OECD-beli teljes jogú tagságának elérésében, a francia fél, csatlakozva a magyar érdekeket határozottan képviseli osztrák, német, svájci, belga, holland és brit pozícióhoz, a tárgyalások utolsó szakaszában ugyancsak egyetértett azzal, hogy az OECD kibővülésekor Mexikó és Korea mellett a legfejlettebb visegrádi országoknak is helyet kell biztosítani a Szervezetben.

III.

Ami a magyar–francia kétoldalú kapcsolatok alakulását illeti, az otthonról kapott első négy havi összforgalmat jellemző számok alapján azt lehet érzékelni, hogy az ide irányuló exportunk a tavalyi év azonos időszakához képest mintegy 18%-kal esett vissza (értéke nem éri el a 441 millió FRF-et), amely romlás mértéke valamivel kisebb, mint a közös piaci országok többségébe irányuló magyar export esetében. A Franciaországból származó magyar import ugyanakkor 7%-kal (660 millió FRF) nőtt. Az okok azonosak az egész magyar gazdaságban tapasztalható exportvisszaesés okaival (aszály hatása, növekvő bérköltségek, a nyugat-európai gazdasági recesszió hatásai, a csődtörvény végrehajtása miatt kieső termelőkapacitások stb.). A kétoldalú forgalom hiánya 4 hónap után 219 millió FRF.

Ami a francia befektetéseket illeti, alapvető változások a korábbi kedvező tendenciákban nem érzékelhetők. Jelentős esemény volt, hogy a francia kormány által is fontosnak minősített nagy projektumok közül a Győr–Hegyeshalom, illetve a Mosonmagyaróvár–Rajka autópályaszakasz felújítására kiírt koncessziós tendereken a francia TRANSROUTE által szervezett konzorcium nyert. A bilaterális területen igen fontos a jelképes értéke annak, hogy az első koncessziós törvény keretében lebonyolítandó projekt végrehajtásában francia cég vehet részt. Természetesen még mindig komoly várakozás előzi meg a budapesti metróépítés kapcsán többször elhalasztott tender-eredményhirdetést. Ugyancsak nagyon várják partnereink a Kelebia vasútvonal felújítására vonatkozó magyar döntést.

Tekintettel arra, hogy a világgazdaság egészében, de Franciaországban is a külföldre irányuló közvetlen tőkebefektetések nagyságrendileg csökkennek, ezzel az általános tendenciával szoros összefüggésben valószínűsíthető, hogy a Magyarországra jutó és közvetlen befektetésre szánt francia tőke nagysága is némileg csökkenhet.

Ezzel párhuzamosan a francia jobboldal egyes vezető egyéniségei erőteljesen támadják a francia cégek külföldi termeléskihelyezését, legyen szó akár bér munkáltatásról, akár közvetlen beruházásokról, mondván, hogy ezek a lépések szaporítják a francia munkanélküliek számát, majd az importként beérkező termék – az alacsony bérköltségek miatt – úgymond tisztességtelen versenyt teremt a franciaországi székelyhelyű termelésnek. Jóllehet a Szenátus által is vizsgált témakörben a támadás elsősorban a délkelet-ázsiai országokat célozza, hatása alól a közép-kelet-európai irányú termeléskihelyezések sem mentesülhetnek. Egyelőre azonban korai lenne ennek a magyar–francia gazdasági kapcsolatokra gyakorolt hatását megítélni.

IV.

A magyar–OECD kapcsolatok az elmúlt félév során változatlan intenzitással fejlődtek. Az év első hat hónapjában 130 fölött volt a magyar részvétellel megtartott magyar–OECD rendezvények száma. Ezek többségére az egyes szakminisztériumokból és más kormányzati szervektől rendszeresen utaztak ki szakértők Budapestről.

Kimagasló eseménye volt az elmúlt hat hónapnak, hogy Magyarország meghívást nyert az OECD Megfelelő Laboratóriumi Gyakorlatok munkacsoportjába, mint teljes jogú résztvevő. A vonatkozó OECD-okmányok elfogadása, illetve az ehhez kapcsolódó procedura folyamatban van, és várható, hogy ősztől hazánk, mint egyetlen nem OECD-ország, teljes joggal vehet részt e munkacsoport tevékenységében.

Mint arról már tettünk említést, az OECD 1993. június 2-án és 3-án tartott Miniszteri Értekezlete komoly áttörést hozott a Szervezet és a Szervezettel szorosan együtt-

működő kívül álló országok kapcsolatában. Igen heves vitákat követően a 24 fejlett ország miniszterei úgy döntöttek, hogy explicit módon is megnyílik perspektivikusan a lehetőség Mexikó, Korea, valamint a PIT program keretében az OECD-vel együttműködő visegrádi országok számára a csatlakozásra. Ennek feltételei elvileg mind a hat ország számára azonosan kerültek megfogalmazásra. Legfontosabb eleme, hogy az OECD-tagsággal járó valamennyi kötelezettséget képesek legyenek vállalni a jelentkező országok. Mint ismert, a magyar szempontból igen kedvező döntést első-sorban a német, az osztrák, a svájci, a belga, a holland és részben a brit fellépésnek köszönhetjük, a tárgyalások utolsó szakaszában a francia kormány is támogatólag nyilatkozott.

FRANCIAORSZÁG ÉS AZ EK

Franciaország EK-politikáját évek óta az a felismerés határozza meg, hogy saját erejéből képtelen nagyhatalmi státuszát fenntartani. A meglevő nukleáris erőt ki kell egészítenie megfelelő politikai-gazdasági háttérrel, s ezt nyújthatja számára Európa, ezen belül is elsősorban a német–francia együttműködés. Ez a nemzeti érdek tette lehetővé az ennek létét felismerő francia bal- és jobboldali pártok közötti konszenzus megteremtését a maastrichti egyezmény ratifikálása kapcsán. Ebből következik az a tény is, hogy az EK fejlesztésének előterében az egységes belső piac kialakítását követően az egységes gazdaságpolitika és a közös pénz megteremtése áll. (Franciaország ezért nem híve a maastrichti konvergenciakritériumok enyhítésének még a mostani recessziós időszakban sem, ezért igyekszik a közösségi működési mechanizmus tökéletesebb működtetésére, az elfogadott direktívák betartatására koncentrálni.)

A gazdasági hozzájárulásért cserébe Franciaország lehetővé teszi Németországnak, hogy majd egyenjogú tagként vegyen részt az Unió biztonsági és politikai szervezésében, nagyobb szerepet kapjon a világpolitikában. Ezen törekvései megvalósításában igazi ellenállással csak Nagy-Britannia részéről találkozunk, aki meg szeretné őrizni speciális atlanti kötődését is, s ezért ellenzi a túlságosan önálló arculatú európai hatalmi pólus kialakítását.

Az Európa-politikában a mitterrand-i felfogástól eltérő vonások elsősorban a részletekben, hangsúlyokban jelentkeznek. Így az RPR széles tömegeinek kielégítése céljából a kormány nagyobb figyelmet fordít a nemzeti jelleg és a részleges szuverenitás megőrzésére, a Bizottság hatáskörének világosabb meghatározására, működésének hatásosabb parlamenti és állami ellenőrzésére. Ezért halasztotta el meghatározatlan időre a schengeni egyezmény életbe léptetését is a Közösségen belüli szabad mozgásról. (Lamassoure európai miniszter szerint a francia–spanyol határon több román,

mint marokkói állampolgárt kapnak rajta illegális határátlépésen, s a tavalyi 600 ezres németországi bevándorlás is óvatosságra kell, hogy ösztönözzön.)

Csak árnyalatnyi az eltérés az előző kormányhoz képest az európai mezőgazdasági politikában. Az elődje által már lenyeletett keserű pirulát, az új közösségi agrárpolitikát elfogadja, újabb engedményekre azonban nem hajlandó még a GATT-tárgyalások mezőgazdasági fejezetének blokkolását is felvállalva, mert nem kockáztathatja a vidék szavazatait a két év múlva következő elnökválasztáson.

Franciaország az Unió szélesítését csak olyan ütemben hajlandó végrehajtani, hogy az integráció elmélyítését az ne zavarja, Ezért még szívesen látja a négy (a nettó befizetők számát gyarapító) EFTA-országot, s az EK mechanizmusának reformját is csak ezzel párhuzamosan kívánja végrehajtani.

Ezzel szemben nem szeretne a közép- és kelet-európai országoknak ígéretet tenni a gyors tagfelvételre, mert fél, hogy ez a közösséget, a mögötte álló hátteret gyengítené. A Ballardur-kormányzat – bár gyakran hangoztatja ezen országok egymás közötti együttműködésének szükségességét – az előző, szocialista kormány balszárnyától eltérően nem kívánja egységesen kezelni a térséget. Az átalakulásban élen járó országok iránti szimpátiából javasolta Lamassoure a politikai és gazdasági konvergenciakritériumok felállítását, mely lehetővé teszi e fejlettebb országok fokozatos, a többiekre nézve nem diszkriminatív felvételét. A Visegrádi Csoport működését szimpátiával követik, mert ennek léte lehetővé teszi a térség regionális felbontását, a majdani csatlakozási tárgyalások jobb kezelhetőségét. Nem nézik viszont jó szemmel azokat a törekvéseket, melyek a többiek menetelését figyelmen kívül hagyva, erőltetett menetben célozzák a tagságot (ld. Klaus).

A MAGYAR–FRANCIA KULTURÁLIS KAPCSOLATOK

Az MKM és francia partnerminisztériumainak hivatalos kapcsolatait a hűvös távolságtartás jellemezte a francia választásokat megelőző időszakban. A minisztereknek kétoldalú találkozásuk nem volt, a legmagasabb szintű kapcsolatfelvételt Biszterszky államtitkár júniusi találkozója jelentette Glavany államtitkárral. Andrásfalvy miniszter októberi látogatása során találkozott ugyan Lang miniszterrel, de „csak” mint az ET kulturális miniszteri találkozójának házigazdájával.

A Párizsba látogató helyettes államtitkárok multilaterális rendezvényekre vagy intézeti programokra érkeztek, a francia féllel közvetlen kapcsolatfelvételük nem volt. A kulturális tanácsos és az intézet kapcsolata főként ösztöndíjas és lektori ügyekben folyamatos a francia KÜM-mel, illetve az illetékes minisztériumokkal, főosztályvezetői szintig bezárólag.

A kulturális tanácsos stratégiájának fő irányát az Association des Amis de l'Institut Hongrois⁴⁰ megalkotása jelentette. A társaság Raymond Barre elnökletével megalakult, rendszeresen ülésezik. Az emigráns szervezeteken kívül 14 eredeti francia kultúregyesület is belépett tagjai sorába.

Említést érdemel az ADELf-fel, az Association des Ecrivains de Langues Française-zel⁴¹ kialakított együttműködés, amelynek során decemberi könyvfesztiváljukon Magyarországot díszvendégnek hívták meg.

Oktatási téren (főként a felsőoktatásban) erősödtek a regionális együttműködések – Finistere–Dél-Alföld, Pécs–Poitiers, Angers–Székesfehérvár–Veszprém–Budapest, Szeged–Nice és Bordeaux – a közoktatásban inkább az iskolák közötti csere a jellemző. E területen az intézet mintegy húsz csere megszervezésében nyújtott segítséget a legkülönbözőbb formában.

Új elemnek számít, hogy Párizs környékén van olyan intézmény, amely a középfokú oktatásban tervezi a magyar nyelv tanításának bevezetését.

A PMI részt vett a magyarországi oktatómunkára jelentkező franciatanárok útjainak megszervezésében. Az igény az ilyen célú utazásokra növekvőben van. Fontos eredménynek számít, hogy sikerült tető alá hozni a magyar–francia távoktatási együttműködési szerződést.

A művészeti kapcsolatok ápolása túlnyomórészt az intézeti programok szervezésén keresztül valósul meg. A francia közönség érdeklődése változó, legnagyobb érdeklődés az erdélyi vitát kísérte november végén.

Új és pozitív fejlemény, hogy egyre több város és község keresi meg az intézetet önálló programok igényével. E megkeresések egy része testvérvárosi szerződéshez is kapcsolódik. Így a PMI szerepet vállalt Cambrai–Esztergom, Dammarie-lès-Lys–Tata és St. Georges de Didonne–Balatonföldvár testvérvárosi együttműködéséhez illeszkedő kulturális programok szervezésében, valamint a colmari akcióban. A kulturális rendezvények szervezésében erősödik az a tendencia, hogy jelentős párizsi kiállítóhelyeken kapjanak bemutatkozási lehetőséget magyar művészek.

Műszaki és tudományos területen az illetékes titkár révén a PMI tizenhárom OMFB-,⁴² FM- és MTA-delegáció útjának megszervezésében vett részt, és rendsze-

⁴⁰ Az Association des Amis de l'Institut Hongrois (Párizsi Magyar Intézet Baráti Társaság) 1992-ben alakult, amelynek célja a PMI támogatása, a magyar kultúra népszerűsítése Franciaországban és a kulturális kapcsolatok fejlesztése Magyarország és Franciaország között.

⁴¹ Az Association des Ecrivains de Langues Française (a francia nyelven írók szövetsége) a francia nyelven írók támogatására és irodalmi díjak átadására jött létre.

⁴² Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság – OMFB 1961-ben jött létre. Az Antall-kormány Kutatás-Fejlesztés – K+F minisztériumként tekintett az OMFB-re. Pungor Ernő vezetésével új alapokra helyezték a K+F finanszírozást. Megindultak a szakmai (K+F) pályázatok, támogatták a nemzetközi kapcsolatok kiszélesítését, a K+F területnek a felsőoktatási kutatási potenciállal való

resen kapcsolatot tart az illetékes minisztériumok középszintű vezetőivel. A hazai látogatások zöme itt is multilaterális rendezvényeken való részvételre irányult, de fontos eredménynek számít az MTA és a CNRS közötti áprilisi megállapodás, valamint a CEA és az OAB közötti atomenergiái egyezmény, továbbá a francia KÜM és az OMFB közötti ún. Balaton-program kidolgozása tudományos ösztöndíjakról.

A napi tájékoztatás szintjén a PMI francia kapcsolatai igen intenzívek. A tárgyalt időszakban 23 francia újságíró kapott írásbeli vagy szóbeli háttértájékoztatást, 8 újságírónak, illetve tévéstábnak magyarországi riportutat szerveztünk. A PMI filmtárából átlagosan havi 20 filmet és videokazettát kölcsönöznek, a könyvtár látogatottsága – különösen a téli hónapokban – javult. Számottevő javuláshoz az információs anyag választékának bővítésére és a külképviseletek közötti jobb együttműködésre volna szükség, ehhez a kezdő lépéseket megtettük.

A FRANCIA BIZTONSÁGPOLITIKA NÉHÁNY KÉRDÉSE

Franciaország az új európai biztonsági rendszer megteremtéséhez alapvetőnek tartja néhány kérdés tisztázását. Ezek között is elsősorban a transzatlanti viszonyt, amely alapvetően befolyásolja azt, hogy a jövőben a már meglévő struktúrák milyen szerepet kapnak, kaphatnak az európai biztonsági rendszer szereplőjeként.

A francia álláspont – amely gyakorlatilag azonos a NYEU álláspontjával is – az, hogy elengedhetetlen a transzatlanti szerződés felülvizsgálata, az új helyzetnek megfelelő adaptálása. Ennek alapvetően két tényező az oka. Az első, hogy a SZU és a VSZ, amely ellen alapvetően a NATO szerveződött, megszűnt, illetve az EK, nem utolsósorban a KKE-ban történt változások hatására is a gazdasági, politikai integráció fokozott térnyerését határozta el, melynek elengedhetetlen része a közös kül- és biztonságpolitika is. Ez annyit jelent, hogy Európa késznek mutatkozik felelősségének e téren való növelésére, megerősítve identitását a kontinenst érintő kérdések eldöntésében. A konkrét katonai fenyegetés megszűntével, s ezzel a helyzet alapvetően megváltozott, az érdekek más dimenzióra, a katonairól a politikaira és gazdaságira helyeződtek át.

Az USA katonai jelenléte fontos marad a kontinensen, de hatalmas nukleáris elrettentő erejére a kontinensen már a régi formában nincs szükség, mivel a legutóbbi időben a hagyományos fegyverzetekről megkötött tárgyalások e téren egy, a jövőben megteremthető, elfogadható egyensúlyi állapotot hoznak létre. Az USA katonai költ-

széles körű integrációját. A Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló 2003. évi XC. törvény szüntette meg.

ségvetésének, valamint az Európában állomásozó haderejének tervezett csökkentése mind az európai pillér megerősítését indokolja. Az USA-nak kontinensünkön meglévő érdekei, mint azt a jugoszláv válság is igazolta, nem mindig nevezhetők igazán létérdekeknek. Míg Európa köteles ezek megoldásában aktívan részt vállalni. E helyzet elkerülhetetlenné teszi az eddigi szerepek újrafogalmazását.

Természetesen a transzatlanti együttműködésről folytatandó tárgyalások legfontosabb feladata az, hogy kizárja a gyanakvást az együttműködő partnerek viszonyából, s egyértelműen rögzítse az egymással, illetve a kontinensünkkel, valamint a világ többi részével meglévő viszonyt.

Jelen körülmények között a franciák szerint elképzelhető, hogy az európai egységesülési folyamat lelassul. Ez óhatatlanul magával hozza a biztonságpolitikai együttműködés egyfajta fékeződését is. Azonban visszalépni Európa, illetve a NYEU katonai képességének megerősítésétől már nem fognak. A belga, a spanyol csatlakozás a közös katonai erőhöz gyorsítani fogja az önálló operációs haderő felállítását.

A Katonai Tervezőcsoport funkcióbba állása (ebben a haditengerészeti, légi és hírszerzési tevékenység koordinálása), az operációs erők bővítése azt a célt is szolgálja, hogy megteremtődjék a régóta felvázolt komplementaritás a NATO és a NYEU között. A jugoszláv válság kapcsán már ennek mutatkoztak bizonyos jelei, s a NYEU ebben nagy rugalmasságot tanúsított (hadihajók az Adrián, a légierő parancsnoklása, irányítása stb.).

A mai viszonyok között, francia értékelés szerint, a NYEU rugalmasabb szervezetnek bizonyul, mint a NATO, amelyet nagy katonai súlya egyes politikai döntései meghozatalában valósággal agyonnyom. Franciaország nem is kíván a NATO katonai szervezetébe visszalépni.

A NYEU azt várja, hogy létezzen olyan politikai döntéshozó szervezet, legyen az az ENSZ, vagy akár a CSCE, amelyik felhatalmazással bír adott kérdések eldöntésére, s azt a kialakuló biztonsági struktúrának kelljen végrehajtania. Ez nem járna törvényszerűen azzal, hogy pl. a békefenntartásra állandó katonai erőt kellene szervezni, azt esetről esetre lehetne létrehozni.

A NYEU a KKE országaival való kapcsolatát igen fontos kérdésnek tartja. Megfogalmazott alapelve, hogy az európai biztonságpolitika segítse a gyakran még tapasztalatlan demokráciákat a plurális társadalmak kiépítésében. Céljai a következők:

- Megelőzni, hogy egyik állam a másik határai ellen támadást intézzon.
- Biztosítani minden államban az etnikai és vallási csoportok szabad működését, hogy az etnikai kisebbségek jogait valóban gyakorolhassák.
- Szükséges a KKE országaiban a demokratizálódási folyamat kiterjesztése, a demokratikus értékek meghonosítása.

– A gazdasági együttműködés lehetőségeinek kiterjesztésével kell elősegíteni a KKE stabilitásának megőrzését.

– Meg kell akadályozni a nacionalizmusok újjászületését.

– A volt SZU utódállamai számára biztosítani kell, hogy a biztonság területén a kapcsolatokat velük is fejlesszék. Ez természetesen nem történhet az USA bevonása nélkül, akivel meg kell találni ebben a közös politikai, gazdasági és biztonsági érdekeket.

Magyarországot a NYEU és Franciaország is a térség stabilizáló tényezőjének tekinti. Különösen imponáló számukra az a higgadt, mérsékelt magatartás, amit hazánk a jugoszláv válság kapcsán tanúsít. A nemzetközi közösség, így a NYEU, illetve a NATO is nagyra értékeli azt a megbízható partnerséget, amit a magyar politika mutat. Valóban a legutóbbi időben Magyarország számára ténylegesen úgy tűnhet, hogy a visegrádiak korábbi privilegizált kezelése megszűnt, s különböző tagsági kérelmeik kezelése lelassult. Ennek oka nem a Magyarország megítélésében történt változásban keresendő, hanem elsősorban az Európai Unió keretein belül mutatkozó lassulásnak tudható be. Így keletkezhet olyan érzésünk, hogy a kapcsolatot keresők számának növekedésével a megítélésünk is változott. A kritika ennek ellenére jogos, hiszen a NYEU már egy évvel ezelőtt is foglalkozott a Statut Affilié megadásával, de az ügy még most sem zárult le, illetve új megfogalmazásban Observateur Permanent néven fut tovább.

Jelen körülmények között Magyarország számára – megértve bizonyos nyugtalan-ságunkat – konkrét biztonsági garanciát nyújtani sem a NATO, sem a NYEU nem tud. Azt viszont a partnerek ismételten megerősítik, hogy a nemzetközi kötelezettségvállalásaink teljesítése miatti bármilyen agresszió esetén nem maradnának tétlenek. De ma sem a washingtoni, sem a brüsszeli szerződés nem teszi lehetővé konkrét garanciák felvállalását. Ugyan korábbi, mostanában nem emlegetett francia vélemény, hogy a tagság kétoldalú viszony, amely jogokat és kötelezettségeket ír elő. Nem igazából látható számukra, hogy Magyarország a fent említett szerződések 5 paragrafusainak miként tudna megfelelni.

A NYEU és benne Franciaország ezért ösztönzi a minden téren való szoros együttműködést, mert ez a közvetett garanciákat erősíti. Síkraszállnak azért, hogy a nyitottság ne csak a politikában, a gazdaságban, hanem a biztonsági és katonai együttműködésben is megvalósuljon. A NYEU ennek érdekében a Miniszteri Tanács határozatait is alapul véve folyamatosan tevékenykedik, meg kíván felelni a csatlakozni kívánók, köztük Magyarország elvárásainak is. A jelenlegi, még nem letisztázott helyzetben ezért Franciaország megértéssel fogadja, ha KKE országai minden lehetőséget meg kívánnak ragadni biztonságuk szavatolása érdekében. Ezért a COCONA (NACC) életre keltését is elfogadta, támogatta, mert ez is egy újabb

fórum, ahol a kontinens országai tárgyalóasztal mellett cserélhetnek véleményyt a kontinenst és a világot érintő biztonságpolitikai kérdésekről.

HAZÁNK MEGÍTÉLÉSE

Magyarország, valamint a közép-európai térség (KET) országai Franciaországgal fennálló kapcsolatai áttekintésekor, hazánk helyének meghatározásakor nem megke-rülhető néhány történelmi tény rövid felelevenítése, mivel a mai magyar diplomácia itteni teljesítménye nehezen értékelhető a történelmi kényszerhelyzetek hozta lépés-hátrányok ismerete nélkül. E lépéshátrányok jó része a KET országok zöme számára ismeretlen.

A magyar–francia kapcsolatokat általában nehéz történelmi örökség terheli, minek következtében a humán szférában fel-felbukkanó rokonszenvtől eltekintve a francia viszonylat soha nem volt organikus része a magyar külpolitikai gondolkodásnak, hosszú távú törekvéseknek. A legnagyobb kárt e téren vitathatatlanul Trianon okozta, mely a KET gondjait elsősorban stratégiai-katonai kérdésként fogta fel, s annak meg-felelően kínált meglehetősen rövidlátó, katonai megfontolásokon alapuló megoldást (a fő szempont Magyarország védhetetlenné tévése, stratégiai potenciáljától való tel-jes megfosztása, valamint kifosztása volt). Mivel a KET-re vonatkozó 1920-as francia rendezést lényegében egyetlen itteni ország – Magyarország – opponálta, Budapestet, melynek fő külpolitikai célkitűzése a teljes vagy részleges revízió volt, a revíziónak meg a gondolatát is elutasító Franciaország ellenségének tekintette. A Magyarországgal összefüggésben felmerülő bármely kérdés megválaszolásakor Párizs kizárólag a Kisantant-érdekeket vette figyelembe, KET-beli szövetségeseivel rendkívül szoro-san egyeztetve. A magyar–francia kapcsolatok fagypontról történő elmozdítását nem tudta elérni néhány kérészerű kezdeményezés (pl. együttműködés az első lengyel–szovjet háború idején, vagy Bethlen néhány kései kísérlete), majd ezeknek is végét szabta Gömbös miniszterelnök mély pesszimizmusa a francia relációt illetően. A harmincas évek második felétől kezdve az európai helyzet erőviszonyainak gyö-keres megváltozása tette lehetetlenné az építkezést a magyar–francia relációban, s ehhez járult – történelmi léptékkal mérve is tartós jelleggel – az a tény, hogy a két ország között teljesen hiányzott a civil szféra informális kapcsolatrendszerének az a „mikrohálózata”, ami a politika szeszélyei ellen tartósíthatta volna a kétoldalú kapcsolatokat.

Annak ellenére, hogy a második világháborúban Magyarország és Franciaország között nem volt hadiállapot, a világégést követően ismét csak ellenséggént álltak szemben egymással. Tény, hogy Franciaország a Németországgal való kollaborációja

során Magyarországnál sokkal nagyobb mértékben járult hozzá a német hadi célkitűzések megvalósításához, a náci ideológia néhány gyakorlati következményének levonásához. A győztesek mégis azt kívánták, hogy Franciaország ne a vesztesek oldalán fejezze be a háborút, illetve az azt követő rendezés Franciaországot győztesként kezelje. A váratlanul kedvező helyzetből, a rossz nemzeti lelkiismeret elaltatási kényszeréből eredően is nyilvánvaló túlteljesítések születtek (ld. franciaországi magyar hadifoglyok stb.) hozzájárulva az amúgy is szovjet érdekszférába került Magyarországgal való kapcsolatok befagyasztásához. A KET néhány állama, teljesen függetlenül második világháborús németbarát szerepétől, a magyarénál sokkal enyhébb elbánásban részesült. Az ismét visszaállított versailles-i-trianoni struktúrában mindenki az eredeti kiindulóponton jutott vissza. A rossz magyar induló helyzeten, ha lehet, még csak rontott Rákosiék országglása. Sajnos, az 1956-os forradalmat kísérő és követő rokonszenv nem hozott, mert nem hozhatott lényeges változást a kétoldalú kapcsolatok terén. A hatvanas évek közepétől egyre inkább planetáris külpolitikát folytató Franciaország (1966-ban robbantja fel első operatív, katonai bevetésre alkalmas atombombáját) figyelme egyre kevésbé irányul a KET vele nem hagyományos kapcsolatokat fenntartó országaira. Az 1968-as „bevonulás” magyar részvétele már csak rontott az amúgy is hideg kétoldalú viszonyon.

A hetvenes évek közepétől jelentős mértékben módosult a KET irányában folytatott francia politika. A korrekciónak két alapvető oka volt. Az egyik a német „keleti politika” tagadhatatlan sikerének ellensúlyozási kényszere, amely a francia nemzeti külpolitikai stratégiai érdekek védelmére irányult. A másik a nyugati szövetségi rendszer közös stratégiai célkitűzéséből eredt, vagyis a Helsinki adta lehetőségek mély kihasználása révén differenciáltan megközelíteni az addig monolit egységként kezelt keleti blokkot, „rájátszani” nemzeti sajátosságaikra – végül is „fellazítani” a szovjet hegemoniát. E folyamatban végül is a KET három országa kapott kiemelt figyelmet a francia külpolitika részéről. Lengyelország a francia–lengyel történelmi hagyományok óriási geostratégiai jelentősége és a szovjet dominanciát állandóan fenyegető társadalmi robbanás lehetősége miatt, Románia latinsága, úgynevezett frankofóniája, valamint Ceaușescu külön utas politikája miatt, s végül Magyarország, mely a francia megítélés szerint számos vonatkozásban mutatott a környező országokétól és a szovjet rendszertől eltérő vonásokat. A magyar–francia kapcsolatok e szakasza kétségkívül minőségi változásokat mutat a korábbi periódusokhoz képest (Kádár Párizsban VGE⁴³ meghívására, majd Mitterrand Budapesten, miniszterelnöki, miniszteri látogatások stb.). Az első francia társbérlet idején a kapcsolatok

⁴³ Valéry Giscard d’Estaing (1926–2020) francia politikusról van szó, aki az V. Köztársaság 5. elnöke volt 1974 és 1981 között.

intenzitása csökkent, olyannyira, hogy két-három évig nem is került sor egy külügyminiszeri találkozót kivéve felsőszintű, fontos érintkezésre, és ez a tendencia 1990. januári Mitterrand budapesti látogatása ellenére sem változik, majd csak az 1990-es választásokat követően. Az 1990-et megelőző időszak kb. '75–85-ig tartó felfelé ívelő görbéje sem takarta el ezt a tényt, hogy a magyar–francia viszonyt elsősorban annak protokoll jellege karakterizálta. A nagy állami látogatások mögül azonban hiányzott a lényeg, a kapcsolatok tartalmas és igazán baráti jellege. A fejlődésnek, a már szaturált pontokról történő elmozdulásnak áthághatatlan akadályt szabott a két ország politikai rezsimje között tátongó ideológiai szakadék. Emiatt nem lehetett előrelépni az együttműködés igazán eredményes irányai felé, s ezért nem jelenhettek meg a gyakorlati szférában a pohárköszöntők lelkes közhelyei. A továbblépés, a súlyos történelmi örökség teljes felszámolásának lehetőségét tényszerűen az 1990-es magyarországi szabad választások teremtették meg a magyar–francia relációban.

Politikai kapcsolatok terén a magyar diplomácia tagadhatatlan eredménye, hogy sikerült tudatosítania a francia döntéshozó szinten a francia reláció fontosságát a magyar külpolitika stratégiai tervezésében, illetve megvalósításában. A mindkét oldalon jelen lévő, kapcsolatfejlesztésre irányuló politikai akarat, valamint a Visegrádi Együttműködés hozadéka, hogy a KET országok „sorrendjében” Magyarország a súlyos történelmi hátrányokat ledolgozva közvetlenül az élbolyba sorol. Igaz, Csehszlovákia szétválása zavarokat okozott az igen jó csehszlovák–francia kapcsolatokban. A román viszonylatot nagymértékben terhelik az ismert jelenségek, melynek főként a csonka román rendszerváltás zavaaraiból adódnak. Megemlítendő, hogy politikai kapcsolataink új minőségét jelzik azok a szoros együttműködések, amik a belügyi, katonai tárcák (a katonai együttműködés Rákóczi óta nem volt a mostanihoz hasonlóan jó minőségű) közös tevékenységében nyilvánulnak meg, előhírnökeiként majdani európai integrációnknak. Lényeges új elem, hogy a hivatalos politikai szféra érintkezésein túlmenően a civil szféra ún. „népi diplomáciája”⁴⁴ is rendkívül hatékonyan működik. E téren ismét figyelembe veendő, hogy a most regisztrálható eredmények lényegében három éves múltra tekinthetnek vissza, és az építkezés néhány korábbi dicséretes, de rendkívül szűk hatókörű tevékenységtől eltekintve a semmiből indult. Megemlítendő, hogy a felső szintű politikai érintkezésekkel párhuzamosan új elemként jelent meg a politikai akaratot végrehajtó operatív munkakapcsolat – ma már szinte alig követhető az államtitkári, helyettes államtitkári konzultációk, szakértői csoportok tevékenysége. Ugyancsak rutinszerűvé váltak a képviselői utazások, különböző fórumokon folytatott konzultációk a magyar és francia törvényhozás

⁴⁴ Public diplomacy-ról van szó, aminek nincs magyar megfelelője. A „népi diplomácia” kifejezés szó szerinti fordítás eredménye, ami azonban nem tükrözi annak tartalmát.

között. E vonatkozásban már csak a magyar parlamenti rendszer stabilitása is jóval több lehetőséget nyújt a magyar külpolitika számára szomszédainkhoz képest, azon egyszerű oknál fogva, hogy a magyar partnerek állandóak. Utoljára, de nem utolsósorban hangsúlyozandó, hogy a vizsgált országcsoporthoz és Franciaország politikai kapcsolatainak egy speciális területén – nemzetiségi kérdés – a magyar diplomácia kezdeményezései egyértelműen sikereket hoztak. A francia politikai döntéshozók zöme ma már érti a problémát, és a nemzetiségi kérdést – a magyar nemzetiséget kiemelt helyen – az alakulófélben lévő új Európa egyik középponti megoldásra váró gondjaként tartja nyilván.

Gazdasági kapcsolatainkat a környező országokéval összevetve kiderül, hogy egyes országok jelentősen tudták növelni részesedésüket a volt KGST-térségből származó teljes francia behozatalon belül, ezek közé tartozik Lengyelország, amely az említett összforgalom 8,6%-át képviselte 1989-ben, míg tavaly ez a részesedés elérte a 11%-ot.

Cseh–Szlovákia ugyancsak növelni tudta ezt a részesedést a szóban forgó 4 év alatt 5,8%-ról 8,2%-ra. Magyarország az 1989-es 7,4%-ot lényegében szinten tudta tartani, mert 1992-ben is csak 7,6%-ot mondhatott magáénak. Bulgária jóllehet csekély részesedéssel dicsekedhet, mégis sikerült megdupláznia exportját, így is jelentősen elmarad azonban a román exporttól.

Az abszolút értékeket figyelembe véve Lengyelország 1992-ben mintegy 660 millió dollár, Cseh–Szlovákia 456 millió dollár, míg Magyarország 422 millió dollár értékben szállított Franciaországba. Figyelemre méltó ugyanakkor az ezzel ellentétes tendencia is, nevezetesen az, hogy Románia 1989-es 466 millió dolláros exportja a múlt évben mindössze 276 millió dollárt tett ki. Ezzel az európai volt KGST-térségből származó francia importban a részesedése a korábbi 10%-ról 5%-ra esett vissza. A magyar exportteljesítmény az érintett országok eltérő gazdasági méreteit (lakosság, GDP stb.) figyelembe véve kiemelkedőnek mondható.

Ami a térség országainak Franciaországba irányuló exportját, illetve ennek áruszerkezetét illeti, a rendelkezésre álló legfrissebb éves adatok 1991-ből származnak. Ennek alapján megállapítható, hogy a volt európai KGST-országok agrárkivitelének egyharmadát Magyarország adta mintegy 118 millió dollár értékben. Ez 1989-hez képest szinten maradást jelez, Magyarországot Lengyelország előzte meg: 1991-ben 137 millió dollár értékben exportált élelmiszert és élőállatokat (SITC 1. osztály). Értelemszerűen a többi közép-európai ország részesedése e szektorban elenyésző. A vegyi termékek esetében Magyarország 1991-ben 66 millió dollár értékben exportált, amellyel a volt európai KGST-térség ilyen irányú kivitelének kb. 1/8-át adta, és a második helyen szerepelt, míg Lengyelország 115 millió dollár értékben exportált.

Ismeretes, hogy az elmúlt három évben az egész térségbe mintegy négymilliárd dollár működőtőke-beruházás érkezett, amelynek fele Magyarországnak jutott. A francia működőtőke-beruházás az USA, NSZK és Ausztria után következik új jelenséggént. Fontos tény – főként a magyar–francia gazdasági kapcsolatok jövője szempontjából –, hogy lényegében minden fontosabb francia nagybank rendelkezik képvisellel Budapesten. Jelzi ez, hogy a francia gazdasági és pénzügyi élet Magyarország iránti érdeklődése nem konjunkturális, hanem hosszú távú. KET-beli szomszédainkhoz viszonyítva helyünk előkelő.

Kulturális kapcsolataink rövid értékelésekor figyelembe kell venni azt, hogy honnan indulnak a magyar–francia kulturális kapcsolatok a KET országaihoz képest. Megállapítható, hogy jelenlétünk erősödése szembeszökő, s a magyar kultúra üzenete egyre szélesebb körökben talál befogadókra. Lektoraink száma a jó erős középmezőnybe sorolja Magyarországot, az eddig mindig gondokat jelentő könyvkiadás terén is viharos a fejlődés, s úgy tűnik, hogy a magyar kulturális diplomácia igen jól sáfárkodik a PMI adta lehetőségekkel. Megemlítendő, hogy az oktatási szféra nyújtotta együttműködésekben már az a sajátos helyzet állt elő, hogy a francia kezdeményezéseket szinte lehetetlen fogadni.

Összefoglalva megállapítható, hogy az 1990 tavaszán bekövetkezett történelmi fordulat kínálta lehetőségekkel a magyar–francia relációban élt a magyar külpolitikai tervezés, a magyar diplomácia. Nemcsak a történelmi hátrányokat sikerült ledolgozni, hanem a kapcsolatok számos területén privilegizált együttműködési formák jöttek létre a két ország kapcsolatainak történetében első ízben.

A KÖZÉP-KELET-EURÓPAI RÉGIÓ FRANCIA MEGÍTÉLÉSE

A francia–orosz kapcsolatok történelmileg is igen jelentősek, s ma is a keleti kapcsolatok fő vonulatát alkotják. Oroszország mindig is fontos kontinentális stratégiai partner volt Franciaország számára, ha jelentősége a francia–német szoros együttműködés kapcsán némileg csökkent is. Mitterrand koncepciójában mindez párosult a reformkommunistákkal való szimpatizálással, de Balladur is támaszkodhat a De Gaulle-i hagyományokra a kétoldalú kapcsolatokban. A volt szovjet államokat Franciaország ma is orosz befolyási zónának tekinti, s csak a balti államok ügyét hajlandó óvatosan külön kezelni. A közép-európai övezet megítélésében már nagyobb változások tapasztalhatók. A szocialista kormányzat hajlamos volt az új demokráciákat egy blokként kezelni, azokat a régi együttműködés új formában történő felújítására ösztönözni, ezzel távol tartva őket a nyugati integrációtól. Az egyes államok kezelésében már az előző kormányzatok is hozzákezdték a differenciáláshoz, politikai-

stratégiai megfontolásokból Lengyelországot, gazdasági-politikai szempontból Magyarországot emelve ki. Az integrációra alcsoporthként Franciaország a Visegrádi Négyeket tartja alkalmasnak, de politikai megfontolásokból a potenciális körből nem akarja kizárni Romániát és Bulgáriát, de a balti országokat s a jugoszláv utódállamokat sem.

Franciaország legfontosabb partnere a közép-európai térségben Lengyelország. Stratégiai-politikai-földrajzi helyzetének köszönhetően Lengyelország kiemelt figyelmet kap: rendszeressé váltak a francia–német–lengyel közös külügyminiszteri találkozók, az új típusú barátsági egyezményt először Lengyelországgal kötötte a francia állam, s a legtöbb segély, kormányhitel is ebbe az országba irányult. A kapcsolatokat egyedül a francia magántőke érdeklődésének viszonylagos hiánya árnyékolja be, mely tőke inkább a stabilabbnak tartott Magyarország irányába mozog.

Cseh–Szlovákiát a francia politika a közép-európai régió olyan országának tartotta, mely magyar és lengyel szomszédjához viszonyítva némi hátrányból indul, de középtávon a legesélyesebb lehet a Nyugathoz történő felzárkózásra. E képet a szétválás összetörte. Francia értékelések szerint Csehország pozíciója ugyan javult a szlovák „kolonctól” való megszabadulást követően, a kisebb méretű, kevesebb szomszédal rendelkező ország politikai súlya azonban némileg csökkent. Egyre nyilvánvalóbbá válnak azok a nehézségek, melyek a gazdasági átalakulásban még csak ezek után következnek (szétválás strukturális gondjai, adórendszer, privatizálás, szubvencióeltörlés stb. hátralevő feladatai). A francia gazdasági körök pedig – számos közvetlen tapasztalat után – Csehországot egyértelműen a német övezethez sorolják, ahol harmadik országnak nincs sok keresnivalója. Szlovákia megítélése romlott. Láthatóvá váltak a politikai-gazdasági instabilitás jelei, a francia politika azonban – részben a kisebb német jelenlét miatt – nem kíván az országból tartósan kivonulni. Bár a szakértők szerint a lengyel–cseh–magyar hármashoz képest Szlovákia még sokáig hátrányban lesz, politikai megfontolásokból továbbra is elvárják, hogy a visegrádi országok csoportjának tagjaként kezeljék.

Magyarország esetében a leglátványosabb a francia politika ártértékelése: a politikai stabilitást, a gazdasági átalakulást alapul véve hazánk Franciaország egyik súlyponti partnere lett a régióban. Esetünkben a gazdasági megfontolások játsszák a főszerepet, míg a lengyel kapcsolatok elsősorban politikai, a román szálak érzelmi alapon szerveződnek.

Románia a korábbi privilegizált státuszból egyértelműen kikerült. Stratégiai helyzete, valamint Franciaország iránti látványosan kifejezett affinitása továbbra is biztosítja helyét a szövetségesek között, a kapcsolatokat azonban „örlángerre” helyezték. A francia kormány csak a humanitárius és kulturális segély kategóriájában kezeli Romániát, a bizonytalan balkáni helyzet, a posztkommunista berendezkedés, a gaz-

dasági átalakulás kilátástalansága miatt csak hosszú távon számít a kapcsolatok erősödésére.

Bulgária a francia közép-európai politika periferiáján helyezkedik el, és súlya a bizonytalan politikai gazdasági helyzet következtében még így is fokozatosan csökken.

A KÖZÉP-EURÓPAI SZUBREGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI FORMÁK FRANCIAORSZÁGI MEGÍTÉLÉSE

A francia politikusok, külügyminisztériumi szakértők és az újságírók megítélésünk szerint alapvetően szimpátiával tekintenek az összes létező intézményre (KEK, Alpok–Adria, Visegrád, Kárpát-Eurorégió). E pozitív megítélés valószínűleg nem minden hátsó szándék nélküli, s benne van az Európai Közösségektől való távolságtartás is. A tagjelölteknek úgymond előbb be kell bizonyítaniuk, hogy egymással is együtt tudnak működni, ahelyett, hogy megoldatlan problémáikkal terhelnék az integrációt. Ezt a megítélést jelzi az is, hogy (mint például Martonyi államtitkár úr IFRI-beli előadása során feltett kérdésekből is kitűnt) a Visegrádi Együttműködés kapcsán nemritkán javasolják – igaz, nem a mértékadó politikusok vagy diplomaták –, hogy milyen praktikus lenne azt kiterjeszteni a többi egykori KGST-államra. „Visegrád” mindenekelőtt szimbólum a francia közéletben: a reformok terén követett hasonló ütem és az együttműködési készség szimbóluma, az EFTA-államok után következő második felvételi hullám reálisan számításba vehető köre. A sajtó ezt egyértelműbben rögzíti, mint a külügyminisztériumi apparátus. Utóbbi a „gondoljuk, de politikai szempontok miatt nem mondhatjuk” felfogás követésére kapott utasítást a Négyek, illetve Bulgária, Románia és a többi új demokrácia EK-perspektíváinak megítélésében. A sajtó regisztrálta az év eleji (a *Le Figaro*-beli Klaus-interjú) kapcsán kibontakozó cseh megítélésbeli bizonytalanságot.

A Kárpáti Eurorégió, Alpok–Adria említésre került ugyan, de gyakorlatilag csak az elnevezések ismertek valamennyire, az érdemi tevékenységi formák nem. A KEK-et mint az olasz–osztrák közép-európai érdekeltség és diplomáciai aktivitás bizonyítékát értékelik, s mint olyan együttműködést, mely egyelőre egyetlen EK-tagja révén a közösségi kapcsolatra is módot ad.

A KÖZÉP-EURÓPAI KISEBBSÉGI KÉRDÉS FRANCIAORSZÁGI MEGÍTÉLÉSE

A határokon túli magyarok problémája, a kisebbségi kérdés rendezésének fontossága a francia köztudatban immár jelen van. A külügyminisztériumi apparátus, a korábbi szocialista és a jelenlegi RPR–UDF kormányzat rendszeresen utal ennek nemzetközi és európai jelentőségére, valamint a megoldás fontosságára. Lamassoure miniszter nyilvánosan az alkotmánybíróságok konferenciáján, Balladur miniszterelnök a róla elnevezett tervben és kormányprogramjában, Juppé külügyminiszter a Balladur-tervről adott *Le Figaro*-beli interjújában, Wörner NATO-főtitkárral közösen tartott kollokviumon stb. Ennek a napi diplomáciai gyakorlatban való megjelenítése azonban továbbra is árnyalódik azzal, hogy Franciaország lehetőleg úgy kíván nemzetközi rendezést, hogy az csak a közép- és kelet-európai kisebbségekre vonatkozzon. Tény azonban az is, hogy több forrásból (maga Lamassoure, illetve kabinetjének munkatársai, illetve a Dumas-környezethez tartozó Alain Pellet jogászprofesszor) érkeztek olyan jelzések, hogy az apparátus szakértői elkezdték preferálni a francia kötelezettségvállalások lehetőségét, mindenekelőtt a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez fűzhető kisebbségvédelmi kiegészítő jegyzőkönyv vonatkozásában.

Az RMDSZ-⁴⁵ és a VMDK-⁴⁶ vezetők franciaországi látogatásai során a nagykövetség mindenekelőtt franciaországi magyarokat mozgatva igyekezett programokat szervezni. A márciusi Markó- és a májusi Tökés-látogatás után, a végül lemondott második Markó-út szervezése során érzékeltük a stílusváltás szükségességét. Benyomásaink szerint immár illő lenne, ha nem jelentéktelennek minősített magyar egyletek jelentkeznének be, hanem „pártelnök fordulna a pártelnökhöz”, s maga Markó jelölné meg, hogy a részleteket ki fogja megszervezni. A nagykövetség háttérben

⁴⁵ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 1989. december 25-én alakult meg, amelynek célja a Romániában élő magyarok érdekvédelme és képviselete.

⁴⁶ A kelet-közép-európai átalakulások során a délvidéki/vajdasági magyarok első politikai érdekérvényesítő szervezete, a VMDK – Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége hosszas előszervezés után 1990. március 31-én Doroszlón alakult meg. Első elnöke Ágoston András volt. A VMDK alapszabályában sikraszállt az egyéni és kollektív emberi jogokért, a nemzeti egyenjogúságért, a nemzeti önazonosság érvényesítéséért, de fontos célkitűzései között szerepelt többek között a délvidéki magyarok területi autonómiája, illetve az 1944/1945-ös magyarellenés vérengzések feltárása. Az 1991-es szerbiai parlamenti választásokon 132 ezer szavazattal nyolc képviselőt juttatott be a szerb parlamentbe. A szervezeten belüli belső konfliktusok 1994. július 18-án pártszakadáshoz vezettek, amikor Zentán előbb polgárok egyesületeként létrejött a Vajdasági Magyar Szövetség, amely 1995. június 17-én politikai párttá alakult át. Az 1996 novemberében megtartott szerbiai általános választásokon (szövetségi, tartományi és helyhatósági) így két magyar lista indult. A VMSZ 81 310, míg a VMDK 42 857 szavazatot kapott.

maradása követelmény még akkor is, ha a Tökés püspök tiszteletére adott ebéddel szemben sem formai, sem tartalmi kifogások nem hangzottak el, sőt mindenki megjelent. Csaknem minden látogatás során felmerül, ezért ismét hangsúlyozzuk, hogy francia pártok, politikusok, diplomaták szívesen fogadnak, de saját nevükben nem hívnak meg hivatalosan határokon túli magyar pártot. Ennek az erőltetését nem tartjuk célravezetőnek, de áthidaló megoldásként a kollokviumok előadójakénti meghívás is kínálkozik.

A tömegtájékoztatás jelenleg saját magától szállítja a magyar kisebbségekről szóló híreket, de a Párizsban járó politikusokkal is mód nyílt interjúkra vagy háttérbeszélgetésekre. A televízióban az *Arte*, illetve a *France3* vett át német készítésű filmet, illetve utóbbi kétrészes angol film francia változatát készítette el a trianoni békerendszerről. Egyetemi hallgatók, kutatók, NGO-knak⁴⁷ vagy a francia kormány-szerveknek – mindenekelőtt a Védelmi Minisztérium stratégiai elemző csoportjának – megbízások alapján dolgozó szakértők többször kértek írott anyagot, háttértájékoztatást, illetve jelentették be hivatalosan Magyarországra vagy a környező országokba irányuló látogatásaikat. A megjelent anyagok döntő többsége önmagában pozitív, ugyanakkor megjelennek a magyar irredentizmusra való utalások is. Ezek %-aránya az összeshez képest 5% lehet, túlnyomó részük a román propaganda által életben tartott klisékre (15 millió magyar miniszterelnöke, Für miniszter úr miskolci beszéde, budapesti erdélyi emigráns kormány) épít. A román propagandának szintén a *France 3*-n egy filmet sikerült elhelyeznie, melynek keresztapaságát Chapier, a „*Le divan*” műsorvezetője vállalta. A tévéhíradók, a rendszeres politikai magazinok (*Envoyé spécial* stb.) nem hoztak kisebbségi híreket, anyagokat. A bösi gát ügyéről készített tudósítások azonban érintőlegesen utaltak a csallóközi magyarság sajátos problémáira is.

A '92. augusztusi Csurka-tanulmányt követően kb. november óta a mečiari, funari kisebbségellenes hisztériát kb. ebben a hangnemben elemző cikkek gyakran konkludálnak a „minden közép-európai országban megvan a populizmusnak a maga megtestesítője” tételre.

A magyar kisebbségek franciaországi sajtóképének jelenleg nem annyira a román dezinformáció hat ellen, hanem a balkáni, kaukázusi konfliktusok. A francia médiák ezeket alapvetően az „elszabadult nacionalizmus” képében mutatják be. Mitterrand elnöknek a békeszerződésekről mondott beszéde a francia sajtóban visszhang nélkül múlt ki, a Balladur-terv eddigi kommentárjai azonban a preventív diplomácia és a kisebbségi kérdés – európai stabilitás összefüggéseire utalnak.

⁴⁷ Non-governmental Organization – NGO (Nem-kormányzati szerv), civil szervezet.

PÁRIZS KÖZBIZTONSÁGA

Párizsban a bűncselekmények száma 8,53%-kal csökkent április hónapban az előző hónaphoz, márciushoz képest. Éves statisztikai adatok még nem állnak rendelkezésre, ezért csak hónapok közötti összehasonlítások, illetve negyedévi kimutatások vannak. A százalékos csökkenés konkrét számokban kifejezve: márciusban 27 413 bűncselekményt regisztráltak, míg ugyanez áprilisban 25 075 volt, a csökkenés 2338. A fővárost illetően csökkent a betörések, a gépjárműlopások, a lakókocsilopások, -rablások száma, és ami különösen hangsúlyozandó, jelentősen visszaesett a kábítószerral összefüggésben elkövetett bűncselekmények száma. Mindehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az 1993-es első negyedévi adatok nem túl kedvezőek, az előző év ugyanezen periódusához viszonyítva a növekedés 3,6%-os. Az emelkedés elsősorban a betörések, rongálások számának növekedéséből adódik. Párizs közbiztonságának további javítása érdekében Charles Pasqua belügyminiszter döntése alapján az év végéig mintegy ötszáz rendőr felvételére fog sor kerülni. A többszáz közterületi és közrendvédő betanítására nagyobb gondot fordítanak a jövőben. A kerületi rendőrőrsöket megerősítik. Ennek keretében már befejeződött a még hiányzó III., IV., X., XVII. kerület kis rendőri körzetekre való felosztása.

A NAGYKÖVETSÉG BIZTONSÁGA

Az előző évhez viszonyítva jelentős változás nem történt a biztonságot illetően. A Nagykövetség és a Konzulátus, valamint a kolónia, ideértve a Kereskedelmi Kirendeltséget, a Magyar Intézetet, nyugodt körülmények között végezte munkáját. Mindössze néhány esetben történt gépkocsifeltörés, kisebb jelentőségű rongálás, egy esetben lakásbetörés, azonban ezek mindegyike köztörvényes jellegű volt. A szükséges rendőri feljelentést megtettük. Június hónapban betörték a Magyar Intézet könyvtárába, ahonnan ellopták a könyvtáros készpénzét. (Minden kétséget kizáróan köztörvényes az ügy.) Az eset kapcsán az Intézetvezető, konzultálva a biztonsági felelőssel, megtette a lehetséges intézkedéseket. Új záruk kerültek felszerelésre, az ügyfélforgalom nem zavaró mellékhelyiségek, folyosók lezárásra kerültek.

Két esetben regisztráltuk, hogy illetéktelenek megpróbáltak bejutni a nagykövetség területére. A bentlakó ügyeltesek mindkét esetben időben észrevették a „kísérletet”, és megakadályozták a tényleges bejutást. Egyben sikerült az „elkövetők” személyazonosságának megállapítása is. Mindegyik alkalommal szóbeli jegyzékben tiltakoztunk a Külügyminisztériumnál, valamint igénybe vettük a korábban kialakult jó kapcsolatainkat. A francia illetékes hatóságok kivizsgálták az eseteket. Megállapí-

tották, hogy az első esetben tévedés történt, míg másodszor a szomszédot ház lakója a nagykövetség udvaráról próbált meg lakásába bejutni.

A Renseignements Generaux – nagykövetségek biztonságával foglalkozó részlegének – illetékes munkatársaival rendkívül jó a kapcsolatunk. Kérésünk alapján minden esetben kapunk rendőri biztosítást (nagykövetségi rendezvények), de példa volt arra is, hogy intézeti, bizonyos mértékben „kényes” rendezvény esetén segítséget kaptunk tőlük, hogy az esetleges ex-jugoszláv szélsőségeseket, hangadókat kiszűr-hessük. A kerületi rendőrség munkatársaival szintén sikerült jó viszonyt kialakítani. A Biztonsági Osztály terrorista támadás lehetőségére utaló másutasa kapcsán a biztonságai intézkedéseket megszigorítottuk, különös tekintettel a beléptetés rendjére. A kolóniához tartozó intézmények vezetőit tájékoztattuk, igény esetén konkrét tanácsokat adtunk. A nyári konzuli hónap várhatóan növekvő ügyfélforgalmára tekintettel az előző évhez hasonlóan olyan intézkedéseket dolgoztunk ki, amelyek nem akadályozzák a konzuli munka menetét, de ugyanakkor a lehetőségekhez képest mégis nagyobb biztonságot nyújtanak. Ezzel kapcsolatban azonban ismét meg kell jegyeznünk, hogy a Konzuli Osztály, illetve a Magyar Intézet jelenlegiek szerinti közös elhelyezése nem szerencsés, sőt a nemzetközi gyakorlattól is eltér. A két intézmény jellege, rendeltetése egymástól teljesen eltérő. Szétválasztásuk mindenképpen indokolt lenne.

MELLÉKLETEK

Tartalomjegyzék

1. Közép-európai térség államainak kapcsolatai Franciaországgal
2. Francia–lengyel kapcsolatok
3. Francia–cseh kapcsolatok
4. Szlovákia és Franciaország kapcsolatai
5. Románia és Kis-Jugoszlávia
6. Francia–szlovén kapcsolatok
7. Horvátország és Franciaország kapcsolatai
8. A közép-európai térség országainak kereskedelmi kapcsolatai Franciaországgal
9. Franciaország pénzügyi kapcsolatai a kelet-európai térség országaival
10. A közép-európai térség államainak kapcsolatai az OECD-vel
11. Franciaország konzuli kapcsolatai a közép-európai országokkal

12. Franciaország katonai kapcsolatai a térséggel
13. A közép-európai kulturális intézetek párizsi jelenléte
14. A Magyarországról alkotott kép a francia sajtóban
15. A közép-európai térség országai külképviseleteinek elhelyezése és egyéb saját tulajdonú intézményei
16. KKE országai párizsi képviseleteinek személyi feltételei
17. „Les relations culturelles entre la France et l’Europe Centrale et Orientale”

A közép-európai térség államainak kapcsolatai Franciaországgal

[A melléklet szó szerinti ismétlése a Hazánk megítélése fejezetnek]

Francia–lengyel kapcsolatok

Franciaország számára fontosak a Lengyelországgal folytatott kapcsolatok, annak stratégiai helyzete, a történelmi hagyományok, a Franciaországban élő lengyel emigráció, a lengyel demokratikus átalakítás úttörő jellege, az ország viszonylag nagy belső piaca miatt. A szomszédaitól gyakran fenyegetett Lengyelország számára a kontinentális nagyhatalom Franciaország ellensúlya hagyományosan létfontosságú, s a kormányhitelekkel eladósodott pénzügyi szféra legfontosabb partnere is a Párizsi Klub, melyben Franciaországnak nagy befolyása van.

A kölcsönös érdekeknek megfelelően a hivatalos kapcsolatok még a rendkívüli állapot idején is fennmaradtak, bár társultak az akkori ellenzékkel kialakított kontaktusok párhuzamos rendszerével. Így került sor 1985-ben Jaruzelski párizsi látogatására. A demokratikus változások előrehaladtával a kapcsolattartás intenzitása is nőtt. 1989-ben például Dumas külügyminiszter háromszor is Varsóba utazott. Az előkészítés után 1989 júniusában látogatott Mitterrand Lengyelországba. 1990 márciusában a lengyel „trojka” (Jaruzelski elnök, Mazowiecki miniszterelnök és Skubiszewski külügyminiszter) kereste fel a francia fővárost. Mazowiecki kétoldalú tárgyalásokra külön is visszatért, majd ugyanő vezette a lengyel delegációt az EBEÉ novemberi párizsi ülésén. A felsőszintű kapcsolatok megkoronázásaként Wałęsa elnök 1991 áprilisában érkezett Párizsba Mitterrand meghívására. Ez alkalommal írták alá a barátsági és szolidaritási alapegyezményt, mely az első volt a közép-európai hasonló szerződések sorában. A gyakori kapcsolat fennmaradt, a Mazowieckit követő kormányfők is tettek Párizsban látogatást, a miniszterek közül pedig a leggyakoribb vendég az adósságállomány (és a Párizsi Klub) miatt természetesen a mindenkori pénzügyminiszter volt.

Franciaország kezdeményező szerepet töltött be a demokrácia útjára lépő első két ország, Lengyelország és Magyarország nemzetközi megsegítésében, a PHARE-program beindításában. Az általa kevésbé gyakorolt bilaterális segélynyújtásban viszonylag bőkezűen, a térségben kiemelkedő módon bánt Lengyelországgal: jelentős összeggel támogatta a Lengyel–Francia Alapítvány létrehozását, a garantált export-hitelekre szoruló Lengyelországnak többször megemelt kormányhitelt nyújtott, aktívan támogatta a lengyel adósság átütemezését, részleges elengedését, több tucat millió frankot költött Lengyelország képzési-tudományos-műszaki megsegítésére.

A francia állam igen aktív tevékenységét nem követte a magánszféra, amely igen félénk maradt, s a térségben inkább Magyarországot kezelte kiemelten. (Csehszlovákiába a magyarországi francia befektetések összegének harmada, Lengyelországba ötöde irányult.) A francia befektetési aktivitás hiányát Wałęsa elnök többször is igen élesen és sértődötten vetette partnerei szemére. A hagyományos kereskedelmi kapcsolatokban Lengyelország a listavezető a közép- és kelet-európai országok közül, 1992-ben 660 M USD értékben exportált Franciaországba, míg a cseh és szlovák export 456, a magyar 422 M USD volt. A sorrend hasonló a francia export esetében is.

A lengyel belpolitikai helyzetet a francia politikai körök – párthovatartozásra tekintet nélkül – bizonytalannak ítélik. A rengeteg párt (s köztük a sörpárt!) jelenléte a parlamentben francia vélemény szerint nem vezethet erős kormány alakításához, Wałęsa elnök pedig történelmi karizmája ellenére sem képes a modern országigazgatásra. Suchocka kormánya ezen a sötét képen mindenképpen javított, de a bizalmat nem állította helyre. A lengyel „sokkterápiát” a túlhajtott angolszász liberalizmus vadhajtasának tartotta különösen a szocialista kormányzat, de a középjobb pártok szerint is eredményesebb a folyamatosan haladó magyar reformprogram.

A kiemelt lengyel–francia kapcsolatok is magyarázzák, miért fogadta Párizs ilyen lelkesedéssel a Visegrádi Együttműködést, s miért nem híve Csehország előrefutásának az EK-felvétel ügyében. Ha a szélesítésre közép-európai irányban sor kerül, elképzelhetetlen, hogy az első csoportban ne szerepeljen Lengyelország. Franciaország számára ugyanis jelenléte garanciát jelent arra nézve, hogy a kibővült Európában ne nőjön az egyoldalú német befolyás.

Francia–cseh kapcsolatok

A dolog természeténél fogva – a cseh kormány négy hónapja, az új francia pedig egy hónapja lépett hivatalba – a kapcsolatok értékelése igen nehéz. Ezt még különösen nehezíti, hogy a szétválással kapcsolatos korábbi francia álláspontok – a szocialista kormány az európai status quo féltéséből adódó álláspontját itt is hangoztatva – nem mindenben segítették a cseh álláspontok érvényesítését. A fentiek miatt is a cseh

vezetés örömmel nyugtázta a francia hatalomváltás tényét, s az új kormányzattól a politikai kapcsolatok intenzívebb fejlődését reméli. Ez egyelőre a napi gyakorlatban még nem jelentkezik, s a közeljövőben sem mutatkozik meg látványos programokban. A legutóbbi időszakban csak egy cseh miniszter járt Franciaországban, de ez sem bilaterális keretekben. A külügyminiszter a vegyifegyver-konferencia adta lehetőséggel élve látogatott Párizsba, ahol azonban érdemleges kétoldalú megbeszélésre nem került sor. Francia részről az eltelt néhány hónapban ilyen jellegű útra nem került sor, ez azonban nem zárja ki, hogy szakértői szinten, a nemzetközi rendezvények adta kereteket is felhasználva ne került volna sor érdemleges véleménycserére.

A korábbi időszakot értékelve az a cseh vélemény, hogy együttműködésük nem lépte túl a Visegrádiak bármely másik tagjával kialakított francia kapcsolat szintjét. Sőt mintha Mitterrand elnök kissé meg is neheztelt volna Havel elnökre – annak az Európai Konföderációval kapcsolatos, a többi partnernél nyíltabb ellenzése miatt –, s ez kihatott a politikai kontaktusok egészére. Franciaország, ha nem is nyíltan, de közvetve tudomásul vette, hogy az átalakuló Csehszlovákia, illetve a szétválás után geopolitikai helyzeténél fogva Csehország német „befolyási övezetbe” tartozzék. Ennek legláthatóbb jelei abban nyilvánultak meg, hogy pl. az új befektetések több mint 80%-a német eredetű volt a legutóbbi időben. A helyzet változik természetesen, de a franciáknak olyan új konkurensekkel kell felvenniük a versenyt, mint az amerikaiak. Ez látszik abban is, hogy az igen nagy erővel dolgozó EDF⁴⁸ végül is alulmaradt egy amerikai céggel szemben a temelini atomerőmű-tender kapcsán. A főként németekkel vívott piaci küzdelemben átélt rengeteg kudarc ellenére egy erősödő francia aktivitás figyelhető meg, amellyel a külföldi befektetők közötti rangsorban a negyedik helyre kerültek. A cseh vezetés részéről is megvan a hajlandóság bizonyos francia ajánlatok politikai támogatására azért, hogy a teljesen egyoldalú német orientáció szorítása oldódjon, s annak esetleges későbbi negatív következményei is elkerülhetők legyenek. A francia magatartás változását az is jelzi, hogy a rá mindig jellemző nagy, államilag garantált ügyletek megszerzésére való törekvése mellett egyre inkább hajlik a kooperációra, s nemcsak cseh vállalatokkal, hanem németekkel is együtt jelenik meg a helyi piacon. Ilyen nagy közös akció pl. az ALCATEL, a THOMPSON közös vállalkozása a SIEMENS-szel a cseh telekommunikáció teljes rekonstrukciója végrehajtására. A franciák jelentős üzletek megszerzését remélik a közlekedésben, elsősorban vasútépítésben, rekonstrukcióban, atomerőmű-építésben, de konkrét nagyberuházások zajlanak a szállodaépítésben, hatalmas üzleti negyedek tervezésében, kivitelezésében a CBS részéről pl.

⁴⁸ Az Electricité de France – EDF 1946-ban alapított, francia állami többségi tulajdonú, párizsi székhelyű villamosenergia-közművállalat.

A várt politikai fellendüléstől egyértelműen a gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolatok még gyorsabb fejlődését várják. Ezt arra alapozzák elsősorban, hogy a korábban ellenzékben lévő pártokkal a mostani cseh kormánytisztviselők igen jó kapcsolatot alakítottak ki, bár a felsorolásból egyértelműen az derült ki, hogy alapvetően az UDF – Leotard, Giscard d’Estaing – képviselői ezek.

Szlovákia és Franciaország kapcsolatai

A két ország közötti diplomáciai kapcsolatok 1993. január 1-jén jöttek létre, automatikusan továbbvive a föderáció diplomáciai státuszát. A francia nagykövet Dumas külügyminiszter 1993. január 12-i látogatását megelőzve adta át megbízólevelét. Jelenleg szlovák nagykövet nincs, a missziót ügyvivő vezeti. Ennek nem diplomáciai okai vannak, a kijelölt szlovák nagykövet szívrohamot kapott, minek következtében betegszabadságon van.

A két ország közötti hivatalos érintkezések eddig legmagasabb szintje a fentiekben említett Dumas-látogatás volt. A vegyi fegyverekről szóló konvenció aláírására 1993. január 13–15-én Párizsban tartózkodott a szlovák külügyminiszter, akit fogadott Joxe hadügyminiszter. Ugyancsak nem hivatalos látogatást tett Párizsban a szlovák privatizációs miniszter (1993. márc. 29–31.), a francia, illetve a csehszlovák kereskedelmi kamara utolsó együttes ülésén vett részt. Nem találkozott francia kormánytaggal.

Szerződéses kapcsolat a két ország között nincs. Most folyik mindkét részről annak felülvizsgálata, hogy a föderációtól örökölt szerződések közül melyek alkalmasak a kétoldalú kapcsolatokban történő megőrzésére, módosítására. Új szerződések kidolgozása is lehetséges.

Gazdasági kapcsolatok terén nincs regisztrálható fejlemény. A szlovák kormány felmondta a bratislavai metróra a Matra céggel kötött szövetségi megállapodást, minek következtében egyetlen projekt sincs. A franciák felé a szlovák kormány még egyetlen prioritást sem határozott meg. A kétoldalú forgalom nem regisztrálható, néhány vegyesvállalati terv van, tervezés szintjén egy-két francia bank érdeklődik, de konkrétum nincs. Az itteni szlovákokat (számunkról pontos adat nincs) a Sokol nevű szervezet, valamint a szlovák katolikus misszió tömöríti. A nagykövetség rendszeres kapcsolatot tart velük.

Románia és Kis-Jugoszlávia

1. Románia:

Megfigyelésünk szerint Románia a franciaországi kapcsolatépítésben elsősorban a magas diplomáciát részesíti előnyben, azaz az államfő és a külügyminiszter látoga-

tásait tekinti a siker mércéjének. Petre Roman személyisége, francia nyelvtudása és charme-osnak elkönyvelt megjelenése az 1991 ősze előtti politikai felállásban Iliescu rovására valósult meg, Stolojan és Vacaroïou miniszterelnökségük alatt visszhangot verő látogatást nem tettek. Iliescu háromszor biztosan járt Párizsban (a. 1990: EBEÁ Párizsi Charta aláírása, b. 1992. tavasz: francia–román alapszerződés aláírása és részvétel a frankofón államok konferenciáján és c. 1992. novemberében). Nastase, illetve jelenleg Meleşceanu külügyminiszter minimum 6-7-szer is megjelent önállóan. Cojocaru román diplomata szerint Meleşceanu aktívabb és a tengerentúli utakhoz szükséges átszállásokat szívesen intézi Párizsban, időt szakítva Quai d'Orsay-beli konzultációra is. (A decemberi önálló program és a januári vegyifegyver-konvenció aláírásán való részvétel után legutóbb most, április 22-én volt Párizsban.)

A látogatások közül több „magánlátogatásként” indult: Iliescu a Le Bourget-i légi parádén, Nastase előadása az UNESCO-ban Titulescuról, Meleşceanu a Külügyi Intézet IFRI „felkérésére” stb. Az alkalmat felhasználva törekedett a román nagykövetség a hivatalos programok és fogadtatások számának emelésére, még akkor is, ha az eszmecsere rövid és formális lesz, lásd a Mitterrand elnökkel novemberben folytatott beszélgetés félórás voltát. Ennek tartalmáról a jelenlevő román, illetve francia diplomaták merőben eltérően vélekedtek. (A „magyar problémát” csak a román diplomata szerint tárgyalták, a „kisebbségi kérdés” a francia diplomata szerint „beszámoltatás” volt, s érdemben csak az Európa Tanácsba történő felvétel további támogatására tett az elnök ígéretet. Az Airbus-szerződés újratárgyalásának forszírozását, a kedvezőbb kamatfeltételeket, a COFACE-garancia szisztémát Mitterrand unottan a szakértőkre tartozó kérdésnek minősítette.)

Iliescu sajtóértekezletén a magyar–orosz kisebbségvédelmi nyilatkozatot élesen bírálta és destabilizálónak minősítette, ami akkor bekerült a francia napilapokba, hasonlóan az akkor még érezhetően szerbpárti román álláspont állítólagos határozott francia helyesléséhez. Ezt a francia diplomaták minimum félreértésnek minősítették. A nagyobb szabású sajtómegjelenések közül Meleşceanu téli egyoldalas *Le Monde*-interjúja érdemel figyelmet. A *La Lettre Diplomatique* c. kiadványban Vatasescu nagykövet néhány számmal korábban, Iliescu a legutóbbiban kapott hosszabb megnyilatkozási lehetőséget. Tendenciaszerű elemnek tekinthető ezekben a megnyilatkozásokban:

a.) a kisebbségi feszültségek jelentős részben a mindkét országban meglevő szélsőséges erők nyomásának is köszönhetők, és a jelenlegi román demokratikus és jogi reformok közé illesztve folyamatosan javul a jogi-intézményi helyzet. Románia kész a legmagasabb európai standardokat teljesíteni, és a kisebbségek garantált parlamenti helye már eddig is szinte az európai non-plus ultra.

b.) A Visegrádi Hármak (Négyek) gazdasági és jogi reformjainak megfelelő változások Romániában is bekövetkeztek, de mégsem értékelik ezt érdemüknek megfelelően.

c.) A Molotov–Ribbentrop-paktum⁴⁹ okozta történelmi igazságtalanság összes következményét Európa még nem számolta fel. Románia nem törekszik az azonnali egyesülésre, hanem a hosszú távú perspektívák szellemében a mindennapi kulturális és gazdasági szférában bővíti az együttműködést.

Ugyanez idő alatt Mitterrand egyszer volt Romániában (1991 tavaszán), s látogatása akkor sem a francia, sem a román ellenzéki sajtó szerint nem volt sikeres. A francia sajtó még az első bányászattak emléke miatt tartotta korainak a látogatást, és regisztrálta a kifütyülést, a román ellenzéki sajtó az Iliescunak nyugati bojkottján esett sérelemnek minősítette. Dumas 1993 januárjában elnökölt a román–francia gazdasági vegyesbizottság bukaresti ülésén.

2. Ex-Jugoszlávia és Kis-Jugoszlávia

Az egykori Jugoszláviával fenntartott kapcsolatok a délszláv válság és a szerb agressziók függvényében az EK-külgyminiszteri döntések és a Badinter-bizottság⁵⁰ döntéseinek megfelelően alakultak. Ez Szerbia és Montenegró esetében alacsony szintre redukált diplomáciai kapcsolattartást jelentett (kis-jugoszláv ideiglenes ügyvivő

⁴⁹ Joachim von Ribbentrop és Vjacseszlav Molotov által 1939. augusztus 23-án aláírt megállapodás. Közkeletű elnevezéssel a Molotov–Ribbentrop-paktum két részből állt. A nyilvános része egy, a Német Birodalmi Kormány és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének Kormánya közötti megnevezési és együttműködési egyezményt tartalmazott. A Paktum második része titkos volt, és a két nagyhatalom érdekszféra-elhatárolását tartalmazta: a balti államok (Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia) területén a majdani szovjet–német határt Litvánia északi határa alkotja majd, a lengyel államhoz tartozó területeken Németország és a Szovjetunió érdekszféráját a Narev, a Visztula és a Szan folyók vonala határolja el, egy független lengyel állam további fenntartásának kérdését a további politikai fejlemények során fogják a felek tisztázni, barátságos megegyezés útján. Délkelet-Európa vonatkozásában szovjet részről hangsúlyozták érdeküket Besszarábiát illetően, német részről pedig a teljes politikai érdektelenséget ezeken a területeken.

⁵⁰ Az Európai Közösségek Miniszterek Tanácsa 1991. augusztus 27-én fogadta el az ún. Jugoszláv deklarációt, amely elítélte a horvátországi véres eseményeket. Bejelentették, hogy Szerbia nélkül is békekonferenciát rendeznek a jugoszláv válságról. Két nappal később a horvát Államtanács elfogadta az EK nyilatkozatát, és kijelentették, hogy Horvátország részt vesz a konferencián. 1991. szeptember 7-én Hágában kezdte meg működését a Jugoszláviai Nemzetközi Békekonferencia. Részt vettek a munkájában a JSZSZK elnökségének a tagjai, a szövetségi kormányfő és a hat tagköztársaság elnöke. A konferencia elnöke Lord Carrington volt. A szemben álló felek ekkor fogadták el egy öttagú – Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Németország és Belgium összetételű – döntőbírósg felállítását. Ekkor döntöttek az ún. Badinter-bizottság létrehozásáról is, amelynek a feladata a jugoszláv válsággal kapcsolatos jogi kérdések megoldása volt. A konferencián részt vevők bejelentették, hogy nem ismerik el azokat a határváltoztatásokat, amelyek nem békés eszközökkel történnek. Szeptember 17-én Igalóban újabb fegyverszünetet kötöttek a szemben álló felek, de az összezsapások ennek ellenére tovább folytatódtak. Két nappal később, az EK minisztereinek hágai konferenciáján bejelentették, hogy a Nyugat-európai Unió (WEU) megvizsgálja a lehetőségét a békefenntartó erők küldésének.

Párizsban), ami azonban alkalmanként magas szintre emelkedett, vagy a politikai preferenciák kifejezésére (lásd Panić miniszterelnök látogatását 1992 nyarán), vagy Mitterrand elnök valamely személyes, felülbírálhatatlan döntésének eredményeként (mint pl. Vance és Owen „saját kezdeményezésükre” Párizsban tárgyaltak Milošević-csel, akit az elnök fogadott, sőt a Dumas által adott munkavacsora desszertjén ismét találkoztak. A „másodosztályú” fogadtatást a francia fél a sajtó irányában hangsúlyozta: a repülőtéren nem várták, Mitterrand nem az Elysée lépcsőin, hanem munkaszobájában várta, Dumas munkavacsoráján vett részt, de nem az ő tiszteletére adták a vacsorát stb.). Bulatović montenegrói elnök márciusi látogatása során Dumas-hoz jutott be és tartott előadást az IFRI-ben, Jovanović a nemzetgyűlés 1992. júniusi jugoszláv kollokviumán volt hivatalos meghívott, és ekkor fogadta őt Dumas is.

Szemben álló felekkel fenntartott hivatalos kapcsolatok: Mitterrand elment Szarajevóba (1992 nyara), és Párizsban fogadta Izetbegović elnököt (1993 eleje), aki azonban egyik alkalommal sem kapott ígéretet a fegyverembargó feloldására. A horvát és szlovén vezetők Dumas-val folytattak eszmecserét. Dumas egyszer Genfben „saját kezdeményezésére” megjelent a békekonferencián. Blot h. [helyettes] államtitkár azonban ez idő alatt több látogatást tett az utódállamokban, ahol őt általában miniszterelnöki szinten is fogadták. Kouchner humanitárius akciói során számos alkalommal megfordult Belgrádban is, Joxe, illetve Léotard hadügyminiszterek csak a boszniai francia egységeket látogatták meg. Simone Veil Boszniában egy tényfeltáráso csoport tagjaként tett látogatást.

Francia–szlovén kapcsolatok

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szétesése után önálló államként jelentkező Szlovénia és Franciaország között létrejövő államközi kapcsolatok értelemszerűen a volt ex-jugoszláv tagköztársaság nemzetközi jogalannyá válása után kezdődtek meg. A kétoldalú diplomáciai kapcsolatok felvétele 1992. január 1-jén történt meg. Az ezt követő „berendezkedési és felkészülési idő” után ez év februárban került sor az első magasszintű látogatásra, Milan Kučan, Szlovénia köztársasági elnöke háromnapos hivatalos látogatást tett Párizsban. A hivatalos program részeként az elnök aláírta a Párizsi Chartát.

A megbeszélések során áttekintették a bilaterális és multilaterális gazdasági és politikai kapcsolatokat. A gazdasági kérdéseket érintve felvetődött egy esetleges autógyártási, illetve összeszerelési koordináció gondolata, abból kiindulva, hogy az „ex-jugoszláv” szlovén autóipar rendelkezik az e területen szükséges hagyományokkal, ismeretekkel. Bár konkrét ígéretek nem hangzottak el, s nem születtek megállapodások, a szlovének bíznak abban, hogy ez a lehetőség újabb lökést adhat a gazda-

ságnak. Francia részről kifejezték, hogy Párizs tovább folytatja beruházásait, biztatja a francia befektetőket a szlovén piacon való megjelenésre.

Franciaország már korábban is tett néhány bátorító, gesztusértékű lépést Ljubljana irányába, mint például vízumkönnyítés, illetve a Franciaországban való tartózkodáshoz szükséges valuta bemutatási kötelezettségének elengedése. Ezeket lépéseket a szlovén fél a kétoldalú kapcsolatok építésében rendkívül fontosnak és példaértékűnek tartotta.

Politikai téren érintették a boszniai válságot. A szlovén elnök szerette volna, ha Párizs a korábbinál erőteljesebben lép fel Szerbiával szemben. Francia részről nem osztották a szlovén álláspontot, megítélésük szerint ugyanis megtették mindazon politikai, erkölcsi lépéseket, amelyek pontosan kifejezik Franciaország véleményét. Minden további deklaráció vagy konkrét tett magában hordozhatja az amúgy is veszélyes helyzet további eskalációját.

Horvátország és Franciaország kapcsolatai

Franciaország 1992. január 15-én ismerte el Horvátországot. A diplomáciai kapcsolatok felvételére 1992. április 24-én került sor. A francia nagykövetség Zágrábban, 1992 augusztusában, míg a horvát nagykövetség 1992. szeptember 15-én nyílt meg Párizsban. A horvát nagykövet 1992. november 17-én adta át megbízólevelét.

A két ország közötti hivatalos érintkezések legfontosabb eseménye Tudjman horvát elnök 1993 januárjában lezajlott hivatalos párizsi látogatása volt. Az új francia kormány hadügyminisztere ez év áprilisában a délszláv térségben tett látogatása során találkozott a horvát elnökkel és a hadügyminiszterrel. Ugyancsak ez évben jött létre találkozó a horvát kulturális miniszter és Jack Lang, az előző, szocialista kormány kulturális minisztere között. Említést érdemel, hogy Nicolas Sarkozy, a francia kormány költségvetési minisztere és szóvivője 1992 novemberében még ellenzéki politikusként Zágrábban találkozott Tudjman elnökkel.

Jelenleg egyezményi kapcsolatok nincsenek a két ország között. Szakértői szinten most dolgoznak a kulturális kapcsolatokat szabályozó egyezményen.

A gazdasági együttműködést illetően statisztikák még nem állnak rendelkezésre. A kereskedelmi kapcsolatok elsősorban közvetlen vállalkozói formában zajlanak, ezek figyelemmel kísérése a jelenlegi háborús helyzetben szinte lehetetlen. A francia vállalatok nagykövetség által regisztrált érdeklődése nyomán úgy tűnik, hogy együttműködési lehetőségek vannak a halászat, az építőipar, a távközlés, valamint az infrastrukturális fejlesztések terén.

A Franciaországban élő horvátok számát mintegy 30 ezerre becsülik, ezek különböző egyesületeit a Franciaországi Horvátok Egyesülete tömöríti. Említést érdemel

a horvát katolikus misszió tevékenysége. A nagykövetség folyamatos kapcsolatokat ápol e szervezetekkel.

A Magyarországról alkotott kép a francia sajtóban

Magyarország iránt továbbra is nagy az érdeklődés, amit az is mutat, hogy pár héttel a választások után – amikor a francia sajtó még jócskán a belpolitikai fejleményekkel volt elfoglalva – a nagykövetség által szervezett első ez évi sajtóreggelen szép számban jelentek meg francia újságírók. A korábbi jelentésünkhöz hasonlóan ki kell hangsúlyozni, hogy főleg a gazdasági jellegű cikkek a mérvadóak. Szemmel láthatóan ez az az információ, amely a franciák bizonyos részét a leginkább érdekli. Ezek közül említésre méltó a legújabb francia beruházás – a Hegyeshalom–Győr autópályaszakasza – itteni sajtóvisszhangja. A gazdasági jellegű napilapokat és a politikai napilapok gazdasági mellékleteit továbbra is foglalkoztatja a magyar privatizálás menete. Igen sok azonban az összehasonlító tanulmány, amelyben a gazdasági növekedés ütemét, a munkanélküliség növekedését, a beruházások alakulását, vagy pl. a szakszervezetek helyzetét vizsgálják a cikkírók. A Magyarországról kialakított kép jelenleg is pozitív. Egyre több szó esik azonban – a jugoszláviai helyzet súlyosbodásával – a vajdasági magyarok helyzetéről, de ugyanúgy a többi kisebbség helyzetéről is. A nagy interjúk az elmúlt hónapok során több román, cseh, szlovák, szerb vezető politikust is megszólaltattak (Meleşceanu, Václav Klaus, Mečiar, Iliescu, Milán Kňažko stb.). Az úgynevezett „grand reportage”-ok sorába illeszkedik az a közelmúltban megjelent antalli interjú, amelyet Lambroschini, a *Figaro* napilap újságírója készített a magyar miniszterelnökkel. (1993 januárjában ezenkívül még megjelent egy Jeszenszky-interjú a *Le Quotidien de Paris* napilapban.)

A magyarokat a francia újságírók szerint továbbra is a mérsékelttség jellemzi. A román–francia kapcsolatokon belül a sajtóban sok szó esik a francia–román kulturális kapcsolatok sorsáról, a román és francia intelligencia különböző kezdeményezéseiről. Magyarországhoz hasonlóan kedvező a vélemény Szlovéniáról is, bár róluk sokkal kevesebb szó esik. A kelet-európai országok közül a hírek mennyiségét illetően Oroszország és természetesen a volt Jugoszlávia vezet. Hagyományosan sok szó esik Lengyelországról is. A gazdasági fejlődést illetően a Csehországról kialakult kép mondható a legkedvezőbbnek, amit az újságírók különböző gazdasági mutatókkal támasztanak alá. A kelet-európai országokról sok szó esik a különböző dömpingügyekben és az EK–Közép-Európa–Kelet-Európa ellentétek tárgyalásánál. A dömpingtől való félelem általános mindegyik országgal szemben, és a francia termelők részéről kevés megértéssel lehet e téren találkozni. Magyarország Franciaországhoz hasonlóan agrár jellegű ország, amely a hasonló gazdasági felépítésű Franciaország

több érdekével ütközik (ld. libamáj-, marhahús-, juh- és bányahús-, disznóhús-, éticsiga-ügyek stb.). Ugyanakkor a többi országgal szemben a halászat, a textilipar, a vas- és acélgégyártás jelent problémát. Ilyen körülmények között a legfejlettebb közép-kelet-európai országok EK-csatlakozásáról is csak a legvisszafogottabban esik szó.

A különböző kelet-európai országok kedvező, illetve kedvezőtlen sajtóvisszhangjában, szerepeltetésében sokat számít az, hogy a szerb, a lengyel, a román és a szerb emigráció sokkal inkább jelen van a francia sajtóban, mint a magyar. (A magyar emigrációból rendszeresen Fejtő Ferenc jelentet meg csak cikkeket.) Ugyanez érvényesül a tömegtájékoztató többi területén is.

A közép-európai térség országainak kereskedelmi kapcsolatai Franciaországgal

A közép-európai országok Franciaországgal folytatott kereskedelmének vizsgálatánál több tekintetben ellentmondásos kép alakul ki. Összességében az 1986–1992 között vizsgált időszakban a volt európai KGST-országok részesedése a francia importból jelentősen csökkent: míg 1986-ban a teljes francia behozatalból 3,4%-kal részesedtek, az akkori Szovjetuniót is ide számítva, addig 1992-es részesedésük a szovjet utódköztársaságok figyelembevételével alig haladta meg a 2,3%-ot. Mindezek ellenére dollárban kifejezve exportjuk abszolút értéke nőtt; míg 1986-ban az európai KGST-országok 4,3 milliárd dollárnyi értékben szállítottak árut Franciaországba, addig 1992-ben ez a szám 5,5 milliárd dollár volt. Összességében azonban a volt európai KGST-országok exportjának növekedési üteme lényegesen alatta maradt a francia teljes behozatal növekedési ütemének. Míg 1986 és 1992 között a teljes francia behozatal közel a kétszeresére, több mint 88%-kal nőtt dollárban kifejezve, addig a volt európai KGST országok exportja alig 27%-kal emelkedett.

Ha a továbbiakban csupán a közép-európai országokra (Magyarország, Lengyelország, Cseh–Szlovákia, Románia, Bulgária) koncentrálunk, meg kell állapítanunk, hogy relatív súlyuk az európai volt KGST-országok exportjában szinten maradt: 1989-ben több mint 33%, 1992-ben 34% volt.

Az egyes közép-európai országokból származó francia behozatal 1989 és 1992 közötti alakulását az 1. sz. táblázatban mellékeljük. Ebből világosan kiderül, hogy egyes országok jelentősen tudták növelni részesedésüket a volt KGST-térségből származó teljes francia behozatalon belül, ezek közé tartozik Lengyelország, amely az említett összforgalom 8,6%-át képviselte 1989-ben, míg tavaly ez a részesedés elérte a 11%-ot. Cseh–Szlovákia ugyancsak növelni tudta ezt a részesedést a szóban forgó 4 év alatt 5,8%-ról 8,2%-ra. Magyarország az 1989-es 7,4%-ot lényegében szinten tudta tartani, mert 1992-ben is csak 7,6%-ot mondhatott magáénak. Bulgária, jóllehet

csékély részesedéssel dicsekedhet, mégis sikerült megdupláznia exportját, így is jelentősen elmarad azonban a román exporttól.

Az abszolút értékeket figyelembe véve Lengyelország 1992-ben mintegy 660 millió dollár, Cseh–Szlovákia 456 millió dollár, míg Magyarország 422 millió dollár értékben szállított Franciaországba. Figyelemre méltó ugyanakkor az ezzel ellentétes tendencia is, nevezetesen az, hogy Románia 1989-es 466 millió dolláros exportja a múlt évben mindössze 276 millió dollárt tett ki. Ezzel az európai volt KGST-térségből származó francia importban a részesedése a korábbi 10%-ról 5%-ra esett vissza. A magyar exportteljesítmény az érintett országok eltérő gazdasági méreteit (lakosság, GDP stb.) figyelembe véve kiemelkedőnek mondható.

Érdeemes figyelembe venni az exportdinamika alakulását a vizsgált országoknál. Lengyelország 1989 és 1992 között exportját 65%-kal, Cseh–Szlovákia 69%-kal, Bulgária 75%-kal, Magyarország pedig 23%-kal tudta növelni. Ugyanezen idő alatt Románia exportja több mint 40%-kal esett vissza.

A fentiekből az a következtetés adódik, hogy Lengyelország és Cseh–Szlovákia, amelyek 1986-ban még Magyarországhoz hasonló részesedéssel bírtak a francia behozatalban, lényegesen dinamikusabban és nagyobb lendülettel tudták a francia piaci részesedésüket növelni, ha az export értékének növekedését vizsgáljuk. Az 1989–92 közötti francia importdinamikát (26%) Lengyelország, Cseh–Szlovákia és Bulgária exportja múlta felül.

Ha a magyar értéket vizsgáljuk meg a teljes francia behozatalban, akkor a magyar export nagyságrendileg kétszerese Új-Zéland vagy Egyiptom exportjának, vagy kb. fele Törökország, Görögország, Thaiföld, vagy Malajzia Franciaországba irányuló kivitelének, illetve annyi, mint Argentína Franciaországba irányuló exportja. Figyelemmel Magyarország földrajzi helyzetére, az Európai Közösséggel fennálló tradicionális és történelmi kapcsolataira, nyilvánvalóan az exportbővülés mértéke nagyobb ütemet is indokoltá tenne.

Ami a térség országainak Franciaországba irányuló exportját, illetve ennek áruszerkezetét illeti, a rendelkezésre álló legfrissebb éves adatok 1991-ből származnak. Ennek alapján megállapítható, hogy a volt európai KGST-országok agrárkivitelének egyharmadát Magyarország adta, mintegy 118 millió dollár értékben. Ez 1989-hez képest szinten maradást jelez. Magyarországot Lengyelország előzte meg, amely 1991-ben 137 millió dollár értékben exportált élelmiszert és élőállatokat (SITC 1. osztály). Értelemszerűen a többi közép-európai ország részesedése e szektorban elenyésző. A vegyi termékek esetében Magyarország 1991-ben 66 millió dollár értékben exportált, amellyel a volt európai KGST-térség ilyen irányú kivitelének kb. 1/8-át adta, és a második helyen szerepelt, míg Lengyelország 115 millió dollár értékben exportált.

Ami a gépipari kivitellet illeti, Magyarország adta a térségből származó kivitel 23%-át, mintegy 66 millió dollár értékben. E téren Magyarországot Cseh–Szlovákia előzte meg mintegy 80 millió dollár értékkel. Említést érdemel, hogy az egyéb feldolgozott termékek körében (SITC 8-as osztály), amely alá többek között a ruházati és konfekcióipari termékek tartoznak, Magyarország mintegy 108 millió dollár értékben szállított a francia piacra terméket, lemaradva Románia és Lengyelország mögött.

Ami az ellenkező előjelű forgalmat illeti, nevezetesen a Franciaországból a térség országaiba (a FÁK-ot is ideértve) irányuló exportot, 1989 és 1992 között közel 38%-kal nőtt. Ezen belül Lengyelországba 116%-kal, Cseh–Szlovákiába 161%-kal, Romániába 330%-kal, Bulgáriába 50%-kal, míg Magyarországra alig 35%-kal emelkedett a francia bevétel. Meg kell jegyezni, hogy Magyarország az egyetlen, amely Franciaországgal tartósan aktív kereskedelmi mérleget mondhat magáénak az 1988–92-es periódusban, illetve 1992-ben, mintegy 72 millió dollár értékben.

Ami a közép-európai országoknak Franciaországgal fennálló institutionális kapcsolatrendszerét illeti, némi időbeli eltolódással ugyan, de valamennyi ország kereskedelme az EK-val létrehozott társulási megállapodások kereskedelmi fejezetének átmeneti alkalmazásán nyugszik. Mint ismeretes, Cseh–Szlovákia és Lengyelország Magyarországhoz hasonlóan e társulási megállapodást 1991 decemberében írta alá, majd az ún. interim megállapodás 1992. március 1-től lépett életbe. Románia és Bulgária hasonló megállapodás tárgyalását 1993 elején fejezte be, és az a rendelkezésre álló információk szerint május 1-jén léphet életbe. A jogi helyzet a nemzeti ratifikációs eljárások lezárulásával fog változni, ez azonban a kereskedelmi kereteken nem fog változtatni.

Itt kell említést tenni arról, hogy Cseh–Szlovákia szétválásával a Brüsszeli Bizottság a két új állammal való kapcsolatait új, ún. Európa Megállapodással kívánja szabályozni, amely nem teljes mértékben követi a korábbi szövetségi állammal kötött megállapodás tartalmát. Franciaországnak a közép-európai országokkal fennálló kereskedelmi kapcsolatait ilyen értelemben szélesebb összefüggésben érdemes szemlélteni. Ennek kapcsán érdemes arról említést tenni, hogy a közép-európai országok közül Magyarország, Lengyelország, Cseh–Szlovákia, valamint Románia a GATT tagjai, az ott vállalt kötelezettségeik is jelentős szerepet játszanak a kétoldalú kapcsolatok alakulásában. A folyamatban lévő Uruguay Forduló tárgyalásai sikeres kimenetelük esetén nyilvánvaló módon kedvezően befolyásolhatják e négy ország piacra jutási lehetőségeinek itteni bővülését is.

A közép-európai országok exportőrei és termékei komoly konkurencsei egymásnak a francia piacon. Magyar szemszögből vizsgálva a mezőgazdasági és élelmiszeripari szférában leginkább Lengyelország, egyes termékek esetében Bulgária cégei jelentenek konkurenciát. A textil- és textilruházati termékek terén Románia, Lengyelország,

a lábbelik exportjában pedig Cseh–Szlovákia komoly konkurens. Vegyipari exportunkat pedig elsősorban a csehszlovák és lengyel cégek versenye kísérte. Az 1990–1992-es időszakban, ott, ahol a konkurencia megjelent, főként a cseh–szlovák és a román konkurens cégeknél voltak jelentős árproblémák. Sem a román, sem a cseh–szlovák rendszer nem szüntetett meg ugyanis a gazdaságban egy sor beépített szubvenciót, ennek megfelelően az energiaigényes, vagy jelentős anyagigénnyel bíró termékeknél alacsonyabb, input szubvenciókat tartalmazó árakat tudtak a francia piacon megjelentetni, amelyekkel a támogatásoktól megtisztított magyar gazdasági szereplők már nem tudtak minden esetben versenyezni. Ismereteink szerint a lengyel exportnál nem volt jellemző a méltánytalanul alacsony árak alkalmazása.

Fentiekből következően a vizsgált időszakban, annak is különösen az utolsó szakaszában megnövekedett a Közösség részéről – sokszor francia kezdeményezésre is – elindított piacvédelmi eljárások száma a térségből származó importtal szemben. 1989 és 1991 között a Közösség igyekezett ahhoz a politikai kötelezettségvállaláshoz tartani magát, hogy az átalakulóban lévő gazdaságok exportja esetén tartózkodnak piacvédelmi eszközök bevetésétől. A közösségi gazdasági fejlődés lelassulása miatt, valamint éppen az ún. válságágazatokban jelentkező krízishelyzet nyomán létrejött belpolitikai nyomás hatására azonban 1992-ben az acélszektorban, a vegyipar esetében és egyes mezőgazdasági termékeknél már erőteljesen megjelentek piacvédelmi intézkedések bevezetésére irányuló törekvések.

Az ilyen kezdeményezések viszonylag nagy száma ellenére csak néhány területen történt tényleges piacvédő intézkedés alkalmazása 1992-ben, amelyek közül magyar vonatkozásban kizárólag a varratmentes acélsövek esetében került sor ideiglenes antidömpingvám kiszabására, döntően ez sem francia piaci érdekek miatt. Ennek ellenére 1993-tól kezdődően már valószínűsíthető – és ennek már kézzelfogható jelei is vannak –, hogy a Bizottság a tagállamok erőteljes nyomására gyakrabban fog ilyen típusú intézkedések alkalmazásával élni. Megnyugtató ugyanakkor, hogy a múlt év során a közösségi antidömping szabályozásnál Magyarországot véglegesen törölték az ún. állami kereskedelmi országok kategóriájából, ami azt jelenti, hogy nem mesterségesen konstruált ár-összehasonlítást végeznek egy fölmerülő dömpingpanasz kapcsán, hanem a valós magyar ár- és költségviszonyokat, illetve belső árakat veszik alapul, így csökkentve az önkényes jogalkalmazás lehetőségét.

I. sz. táblázat

A közép-európai országokból származó francia behozatal alakulása
1989–1992 között

Adatok: millió USD-ban
(CIF paritás)

	1989	1990	1991	1992
Volt európai KGST országok összesen:	4650	5574	4866	5545
Lengyelország	401	623	610	660
Cseh–Szlovákia	270	348	380	456
Magyarország	342	410	420	422
Románia	467	359	319	276
Bulgária	73	84	100	128

Forrás: OECD

Franciaország pénzügyi kapcsolatai a kelet-európai térség országaival

A kétoldalú pénzügyi kapcsolatok elemzése igen nehéz, mert nem állnak rendelkezésre olyan megbízható nemzetközi statisztikák, amelyek az áruforgalom alakulásához hasonlóan kimutatnák, hogy egyes országokból milyen mennyiségű hitelt vagy működőtőke-beruházást végeztek egy adott másik országban. Sok becslés van forgalomban a kelet-európai térségbe érkezett működőtőke-beruházásokra vonatkozóan is, amelyek közül a Világbank becslése a legközismertebb, amely szerint az elmúlt három évben 1992 közepéig az egész térségbe mintegy 4 milliárd dollár működőtőke-beruházás érkezett, amelynek fele Magyarországra jutott. Ebből Csehszlovákiába 1991-ben mintegy 448 millió dollár működőtőke-beruházás jutott, amelyből 25% Franciaországból, 23% Németországból, 16% az USA-ból származott. Lengyelországba 1992 elejéig mintegy 540 millió dollár működőtőke-beruházás érkezett, ebből 160 millió dollár Németországból, 75 millió dollár az USA-ból és 67 millió dollár Franciaországból érkezett. Magyarországra 2 milliárd dollár működőtőke-beruházás érkezett, amelyen belül a legtöbb az USA-ból, majd az NSZK-ból és Ausztriából érkezett. A francia működőtőke-beruházás körülbelül az olasz és svájci szinten mozgott.

A Világbank becslésétől csak részben térnek el az OECD-elemzésekben közölt adatok. Az OECD becslései szerint a kelet-európai országok a következő megoszlásban részesültek 1990 eleje és 1992 eleje közt közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekből:

Bulgária	300 millió USD
Cseh és Szlovák Kt.	1000
Lengyelország	670
Magyarország	3150
Románia	269

A francia kormány COFACE-garanciával OECD feltételű exporthitel-csomagokat nyújtott 1991-től Magyarországnak, Lengyelországnak és Csehszlovákiának a francia export előmozdítása érdekében. Ezek a hitelek minden OECD-ország esetében közel azonos feltételűek az OECD-protokoll következtében, amely azonos export-hiteltámogatási feltételeket ír elő minden OECD-tagország számára.

Lengyelország esetében ki kell emelni a lengyel–francia vegyesvállalatoknak 1990-től folyósított kedvezményes hitelcsomagot, amely 300 millió frankkal indult, és rendszeres megújításra került.

A francia–kelet-európai bankkapcsolatokat leginkább a francia bankok hitelkihelyezései, illetve felvételei mutatják. Ezt a következő táblázat foglalja össze:

A francia székhelyű bankok hitelkihelyezései és hitelfelvételei
1992. szeptember végén (millió frankban)

Ország	Devizában		Frankban	
	hitelezés	hitelfelvétel	hitelezés	hitelfelvétel
Európai Közösség:	663 379	735 597	336 311	407 727
Egyéb Nyugat-Európa:	97 666	207 425	42 424	43 832
Egyéb OECD-országok:	489 330	258 816	47 006	17 949
Kelet-Európa:				
Albánia:	276	11	4	9
Bulgária:	2691	513	92	102
FÁK:	12 552	2353	10 342	2779
Magyarország:	601	820	158	268
Lengyelország:	340	1771	2847	812
Románia:	937	239	381	116
Csehszlovákia:	1318	624	908	225
Összesen:	21 780	6331	14 732	4361
Karib-szigetek:	45 484	52 082	7231	54 131
Latin-Amerika:	45 385	9677	22 115	3964

Ország	Devizában		Frankban	
Közel-Kelet:	29 388	74 477	16 693	13 213
Ázsia:	104 371	87 702	40 559	9076
Afrika:	38 192	15 084	50 781	28 759
Világ összes:	1 538 430	1 492 740	580 850	590 360

A BERD mint nemzetközi európai beruházási bank ugyan nem kétoldalú, hanem multilaterális finanszírozást végez, mégis érdemes megvizsgálni a kelet-európai országokkal való kapcsolatait, amelyet legjobban kihelyezéseik mutatnak.

A BERD 1992. évi jelentése szerint a bank 1992-ben 54 tervet fogadott el, amelybe körülbelül 8,4 milliárd frankot fektet be. Tevékenységét 27 milliárd frankos nyereséggel zárta, ami saját elvárásai szerint jobb teljesítményt mutat, s ez lehetővé tette, hogy egy hónappal ezelőtt lecsökkentse a kelet-európai országoknak juttatott kölcsönök kamatait. A bank 1991-es megalakulása óta a mai napig összesen 92 terv kapott zöld utat a BERD igazgatótanácsától, amelyek körülbelül 70 milliárd frankot hoznának a bankhoz, ebből 15,5 milliárdot a BERD állna.

Az ez év április 26–27-i londoni évi közgyűlés alkalmával foglalkoztak azzal, hogy a hitelek 60%-át magántervek finanszírozására fordítják majd. Guy de Sellier alelnök szerint ez a szabályzat csökkenti a bank részvételét az állami szektorban, ezzel szemben sokkal kevesebb tartós magánprojekt érkezett, mint amit vártak.

A BERD által elfogadott tervek

	1991	1992	Összesen
Lengyelország:	82	403	485
Magyarország:	102	15	252
Románia:	165	81	246
Cseh és Szlovák Köztársaság:	31	147	178
Oroszország:	10	110	120
Balti államok:	112		
Bulgária:	108		
Regionális tervek:	33	72	105
Fehéroroszország:	32		
Albánia:	8		
Ukrajna:	4		
Források:			

OECD Financial Market Trends, 1992. június

La Tribune, 1993. ápr. 23.

Bulletin Trimestriel de la BDF. Mars, 1993.

CEDUCEE, Doc. Fr. Váratok

MNB szóbeli közlés

A közép-európai térség államainak kapcsolatai az OECD-vel

Az 1989 és 1990 fordulóján Közép-Európában lezajlott politikai és gazdasági változások az OECD-kapcsolatok terén is komoly előrelépéssel jártak. Az OECD tagállamai már 1989-ben kezdeményezték – részben magyar, lengyel és cseh–szlovák sürgetésre –, hogy a Szervezetben belül hozzanak létre egy elkülönült szervezeti egységet, a közép-kelet-európai átmeneti gazdaságokkal foglalkozó Központot, amely kifejezetten az átalakulás útjára lépett országok különleges problémáival foglalkozna. E Központ már 1990-es létrejöttékor is megkülönböztetett figyelmet szentelt Magyarországnak, Lengyelországnak és az akkori Cseh–Szlovákia törekvéseinek. Meg kell jegyezni, hogy ebben az időszakban még Jugoszlávia egysége nem bomlott föl, és ezért ők állandó megfigyelőként számos OECD-tevékenységben aktívan részt vettek az OECD 1961-es megalakulása óta.

Az OECD-n belül a kezdet kezdetén is érzékelhető volt az a nyugati álláspont, amely szerint a térség legfejlettebb, illetve potenciálisan legfejldőkésebb országait megkülönböztetően kedvezően kell kezelni. Ennek megfelelően az OECD Magyarország, Lengyelország és Cseh–Szlovákia esetében javasolta a legszorosabb és leg-gazdagabb együttműködési formákat. 1991 elején merült föl az a gondolat – magyar kezdeményezésre –, hogy az OECD és Magyarország között jöjjön létre formálisan is egy olyan együttműködési megállapodás, amely megfelelő módon rögzíti az együttműködés céljait, feltételeit, és azokat a tevékenységi területeket, amelyekre az együttműködés kiterjed. Miután a fejlett ipari országok politikai álláspontja ekkor még lényegében azonos módon ítélte meg a lengyelországi és csehszlovákiai fejlődést és azok távlatait, a magyar kezdeményezésű együttműködési Memorandumot automatikusan kiterjesztették Cseh–Szlovákiára és Lengyelországra is. Ismeretesen ez a dokumentum a Szervezetnek és a tagállamoknak, ill. Magyarországnak azt a célkitűzését rögzíti, hogy hazánkat felkészítik arra, hogy ésszerű időn belül meg tudjon felelni a teljes jogú OECD-tagság feltételeinek. Ez a passzus tehát egyértelműen és kétoldalúan rögzíti azt a célkitűzést, mely szerint OECD-beli együttműködésünk végső célja a teljes jogú tagság ésszerű időn belül való elérése. A teljes jogú tagságra való felkészítés végül is két síkon vetődik fel: egyrészt a magyarországi gazdasági átalakulási folyamatokat kell oly módon támogatniuk, hogy a piacgazdaság a maga teljességében kiépülhessen és működjön. Másrészt Magyarországnak, a magyar kormányzati szerveknek, illetve képviselőiknek a Szervezet munkájában, az ott zajló

tevékenységgel oly módon és mértékben kell megismerkedniük, hogy később lehetővé tegye a Magyarország szempontjából lényeges bizottságok és munkacsoportok munkájában való teljes értékű részvételt. A szóban forgó együttműködési megállapodások aláírására 1991 júniusában került sor az OECD Tanácsának szokásos éves miniszteri üléséhez kapcsolódóan. Magyar részről az okmányt Kádár Béla, az NGKM minisztere írta alá, akit a kormány megbízott a magyar–OECD tevékenység koordinálásával. Az együttműködési megállapodással létrejött az ún. „partnerek az átmenetben” (Partners in Transition) program.

Ezt követően számos esetben Románia és Bulgária is jelezte – több alkalommal igen magas szinten is –, hogy hasonló státust kíván elérni az OECD-ben, mint a három visegrádi ország, és maguk is megcéloznák a teljes jogú tagságot. Az OECD és tagállamai akkor és mindeddig teljes mértékben ellenálltak mind a román, mind a bolgár kérésnek, mondván, hogy egyelőre a tagjelölt országok körét nem kívánják bővíteni, másrészt bizonyos időre van szükségük ahhoz, hogy a szóban forgó három ország esetében olyan tapasztalatokra tegyenek szert, amelyek alapján hasonló együttműködési programot a térség további országaira ki tudnának terjeszteni. (Az OECD megközelítése tehát itt markánsan eltér az EK megközelítéstől, ahol egyes gazdasági és politikai alapkritériumok teljesítését követően a társulási megállapodásokat viszonylag gyorsan megkötötték Romániával és Bulgáriával is.)

A közép-kelet-európai térséggel zajló OECD-együttműködésben új elemként jelentkezett 1992 novemberében Jugoszlávia kizárása a Szervezetből, és az 1961-ben létrehozott különmegállapodás felmondása, illetve 1992 végén Cseh–Szlovákia kétfelé válása. Jugoszlávia felbomlását követően Szlovénia jelezte már erőteljes érdeklődését az OECD-vel való együttműködésben, azonban erre érdemben, ismereteink szerint, az OECD még nem reagált. Ugyanez áll Horvátországra is. A többi délszláv utódállamot illetően pedig csak egyszerűen úgy foglalt állást, hogy azok semmilyen módon és mértékben nem tekinthetők jogi értelemben a volt Jugoszlávia utódállamainak, ezért bármilyen új viszony kialakítása velük megfelelő előkészítést és tárgyalásokat igényel, az OECD-tagállamok vonatkozó nemzetközi kötelezettségeinek szem előtt tartásával.

Cseh–Szlovákia kettéválásával hasonló jogi érveléssel járt el a Szervezet. A Szlovákiával szemben fennálló bizonyos rezervációk miatt döntően arra a megoldásra jutottak, hogy a korábbi Cseh–Szlovákiával létrehozott együttműködési memorandum nem hosszabbodik meg automatikusan a két új köztársaságra vonatkozóan, hanem – két új államról lévén szó – mindkét esetben új megállapodásokat kell kötni. Jóllehet a Szervezetben belül a többség valószínűsíti, hogy Csehszaggal a megállapodás szerencsés esetben még a nyár elején létrejöhet, a szlovák státus biztosítása már korántsem ennyire egyértelmű. Ennek megfelelően a cseh és szlovák képviselők jelenleg alig kapnak meghívást az OECD rendes ülésein való részvételre.

Az 1993-as állapotokat figyelembe véve tehát azzal jellemezhető az OECD Közép-Európával folytatott együttműködése, hogy az egyes országokat, országcsoportokat igen eltérő módon és súllyal kezelik. A már említett Kelet-közép-európai Központ 1992 eleje óta ugyan megkülönböztetett figyelmet szentel a FÁK köztársaságainak, és itt is elsősorban Oroszországnak, azonban ezt általános munkaprogramjának részeként teszi, és az érintett országokat csak szemináriumok, konferenciák keretében vonja be egyfajta párbeszédbe, nem pedig közvetlenül az OECD munkájába. Némileg többet és mélységében alaposabban foglalkozik Bulgáriával és Romániával, amely országok esetében a visegrádi országok státuszát ugyan nem adják meg részükre, de egy-egy esetben ezen országok gazdaságát, bankrendszerét, devizagazdálkodását egy-egy rendezvény keretében igen alaposan megtárgyalják, és igyekeznek szakmai segítséget nyújtani.

Az együttműködés legmagasabb szintjén jelen pillanatban Magyarország és Lengyelország áll (Csehország és Szlovákia, mint már említettük, próbálja helyreállítani a korábbi Cseh–Szlovákia által elnyert 1991-es státust). Ez a két ország az, amelyik nemcsak szemináriumok és konferenciák résztvevőiként jelenik meg, hanem a közel 200 OECD-bizottság, -munkacsoport közül – a két ország eltérő gazdasági érdekei alapján ugyan, de – 60–70 testület munkájába kaptak állandó megfigyelői státust. (Magyarország például nem érdekelt a halászati bizottság munkájában, vagy a hajógyártási bizottság munkájában részt venni, míg Lengyelország esetében ezek igen fontosak.)

Az OECD-képviselőtünket ellátó Párizsi Kereskedelmi Kirendeltségen rendelkezésre álló statisztikák szerint csak az elmúlt év során Magyarország több mint 220 OECD-rendezvényre, bizottsági ülésre kapott meghívást, és ennek kb. 85%-ára hazai kormányzati szervektől megfelelő szakértők utazhattak ki. Ismereteink szerint sem a korábbi csehszlovák, sem a lengyel reprezentáció nem közelítette meg ezt a részvételi arányt. (Durva becslések szerint a cseh–szlovák szakértők az ülések 30–35, míg a lengyel szakértők 60–65%-ára utaztak ki a fővárosból.)

Lényeges azt is megemlíteni, hogy az elmúlt két év során magyar részről nyolc kormánytag kapott és fogadott el meghívást különböző olyan OECD-rendezvényekre, amelyek miniszteri szintű részvételt igényeltek. (Sem Cseh–Szlovákia, sem Lengyelország nem kapott ilyen számú meghívást miniszteri szinten, és a meghívások egy részének sem tudtak több esetben eleget tenni, csak államtitkári vagy miniszterhelyettesi szinten.)

Az OECD-ben partnereink, valamint a titkárság munkatársai általában elismerően szólnak a magyar szakértők felkészültségéről és szerepléséről. Jean-Claude Paye, a szervezet francia nemzetiségű főtájkára ugyancsak kedvező megítélésről számol be a magyar jelenlétről, többek között a francia külügyminisztérium vezetőinek. A különböző szakmai tanulmányok, amelyek a magyar gazdaság egészével, vagy

annak különböző szektorális vetületeivel foglalkoznak, kritikai tartalmuk ellenére is általában pozitívan szóltak a magyarországi állapotokról, legyen szó akár a kutatás-fejlesztésről, akár a magyar mezőgazdaságról.

Összességében tehát a következő konklúziók vonhatók le az OECD-nek a térséggel fenntartott kapcsolatairól. Az 1980-as évek végén a nagy nemzetközi szervezetek közül az OECD volt az első, amely felismerte a közép-kelet-európai változásokat, és így az elsők között reagált a ténylegesen bekövetkezett rendszerváltásra. Jóllehet az első politikai megközelítésben a térség egészével egységes módon akartak bánni, kapcsolataikban azonban – miután realizálták, hogy az érintett kör fejlettségi szintje jelentősen eltérő – a visegrádi országokat kedvezőbb elbánásban részesítették, és szorosabb együttműködési kapcsolatokat alakítottak ki velük a teljes jogú OECD-tagságot is mint célkitűzést rögzítve. Az elmúlt két év során bekövetkezett fejlemények e differenciálást tovább erősítették, a FÁK megjelenésével az OECD hatókörét még keletebbre tolta. Ugyanakkor jobban megismerve a szóban forgó országok tényleges gazdasági–politikai helyzetét, az együttműködés még differenciáltabbá vált. Jogi értelemben immár csak Lengyelország és Magyarország mondhatja magáénak a teljes jogú tagság ígértét, gyakorlatilag azonban a visszafogottabb lengyel aktivitás, és vélhetően a belső koordinációkban fellelhető nehézségek, valamint a lengyel gazdasági és politikai élet egyéb problémái Lengyelországot fokozatosan a második vonalba szorítják.

Magyarország ezzel szemben megtette az első lépéseket azon irányba, hogy az együttműködési Memorandumban foglaltaknál is előrébb lépjen: hamarosan teljes jogú tagként vesz részt az OECD Vegyi Anyagok Programjának a „Helyes laboratóriumi gyakorlatok és kölcsönös adatszolgáltatás elfogadása” munkacsoportjában. Mintegy másfél hónappal ezelőtt hazánk bejelentette csatlakozási szándékát az OECD Befektetési Okmányaihoz, illetve az abban rejlő sokoldalú nemzetközi kötelezettségek vállalását helyezte kilátásba. Ez a procedura folyamatban van, amely abból a szempontból figyelemre méltó, hogy a fejlett országok közvetlen tőkebefektetői által irányadónak tekintett, és a már letelepült külföldi részvételű vállalatok nemzeti elbánásával kapcsolatos kötelezettségeket rögzítő multilaterális megállapodáshoz való kapcsolódásunkról van szó.

Ugyancsak a befektetési okmányok részei a Multinacionális Vállalatokra Vonatkozó Irányelvek, amelyek mindeddig csupán az OECD-országok területére terjedtek ki. Figyelemmel Magyarország kimagasló érdekeltségére a külföldi közvetlen befektetések további vonzásában és a multinacionális vállalatok korrekt helyi magatartásában, e csatlakozás igen előremutató lépés lesz. Ez egyben együtt járhat az OECD Nemzetközi Befektetések és Multinacionális Vállalatok Bizottságán belüli teljes jogú részvétellel is. Mindkét teljes jogú részvétel példa nélküli lehet az OECD-ben; az első alkalom, hogy egy nem tagország ilyen státushoz juthat.

Eddigi ismereteink szerint Lengyelország egyetlen OECD-munkacsoportba vagy -bizottságba sem kapott teljes jogú tagként meghívást, illetve a már említett Befektési Okmányokhoz sem jelzett csatlakozási szándékot, ugyanez igaz a térség többi országára is.

Tárgyszerű értékeléssel, valamint jogi státusunkat figyelembe véve megkockáztatható az a megállapítás, hogy 1993 első felét figyelembe véve a térségbeli országok közül mindeddig Magyarország jutott legelőbbre a Szervezettel való együttműködésben, és egyben legjobbak az esélyei, hogy saját „arculatát”, identitását ápolva és erősítve a legközelebb jusson az együttműködési memorandumban rögzített célkitűzés valóra váltásához. Természetesen ennek az állapotnak akár a szinten tartása, még inkább továbbfejlesztése egyre növekvő energiákat, pénzügyi forrásokat és stabil hazai szakmai háttérrel tesz szükségessé.

Franciaország konzuli kapcsolatai a közép-európai országokkal (Horvátország, Szlovákia, Lengyelország, Románia, Szerbia, Csehország, Szlovénia)

A térség államaival fenntartott konzuli kapcsolatokra általában jellemző, hogy a konzuli képviselőt ráépül a diplomáciai képviselőre, ha ez utóbbi a fogadó ország fővárosában működik. Így hagyományos módon a nagykövetségeken működő konzuli osztályok látják el a konzuli teendőket Lengyelországban, Romániában, mint olyan országokban, ahol biztosított a működés folyamatossága, a konzuli tevékenység feltevélei nem változtak a vizsgált időszakban (1990 óta).

Jugoszlávia széthullásával, az önálló és független Szlovénia, Horvátország létrejöttével Franciaország belgrádi nagykövetségén lévő konzuli osztály látja el a Kis-Jugoszlávia területét illető konzuli teendőket, míg Horvátországban a korábbi zágrábi konzulátusra telepített, Szlovéniában pedig az újonnan létrehozott ljubljanai nagykövetség részeként működő konzuli részleg végzi a konzuli munkát.

A kettévált Csehszlovákia esetében a Prágában lévő nagykövetség konzuli osztálya folytatja tevékenységét Csehországra kiterjedő konzuli kerülettel. A szlovák fővárosban 1993. január 1-jével megnyitott francia külképviseleten állt fel hasonló részleg szlovákiai illetékességgel.

Franciaország a fenti országok közül 3 hónapot meg nem haladó turistacélú beutazást illetően vízummentességi megállapodással rendelkezik Lengyelországgal, Csehországgal és Szlovákiával (1992. októberi állapot).

Önálló konzuli képviselőt a felsorolt országokban egyedül Lengyelországban működik Krakkó székhellyel, főkonzulátusi rangban.

Franciaország katonai kapcsolatai a térséggel

A kelet-európai rendszerváltozásokat követően a francia Nemzetvédelmi Minisztérium szinte elsőként igyekezett újabb, kibővített, korábbi tartalmát tekintve megreformált katonadiplomáciai és katonai kapcsolatokat kialakítani a térség országaival. Valamennyi érdekelt országban felmérték az addigi kapcsolatrendszer hatékonyságát, pozitív és negatív elemeit. Elemezték a szakterület addigi eredményeit, levonták a szükséges következtetéseket, meghatározták az együttműködés újabb területeit. 1990-től kezdődően sorra alakították meg a katonai vegyesbizottságokat (KVB).

Tudomásunk szerint KVB működik az alábbi országok vonatkozásában:

- Lengyel Köztársaság
- Magyar Köztársaság
- Cseh Köztársaság
- Szlovák Köztársaság
- Román Köztársaság

KVB megalakítását tervezik:

- Horvátországgal és
- Szlovéniával.

Franciaország jelenleg katonadiplomáciai kapcsolatot tart fenn azokkal az országokkal, amelyek vonatkozásában KVB működik. Tudomásunk szerint jelenleg folyik a katonadiplomáciai kapcsolatok kialakítása és felvétele Horvátországgal és Szlovéniával. 1990-től az addig egységesen „kelet-európainak” nevezett országcsoport országait négy csoportba kategorizálták, mégpedig:

1. közép-európai országok:

- Lengyelország
- Magyarország
- Cseh és Szlovák Köztársaság

2. kelet-európai országok:

- Oroszország
- Ukrajna
- Belorusszia

3. a balkáni térség országai:

- Románia
- Bulgária
- Albánia
- Szerbia
- Horvátország
- Szlovénia

4. balti államok:

- Észtország
- Lettország
- Litvánia

A fenti besorolásnak megfelelően létrehozták az ECOB = Europe Centrale, Orientale, Balkanique et Balte szervezetét, amely a differenciált francia katonapolitikai, katonadiplomáciai és katonai kapcsolatok két- és többoldalú megvalósításaért felelős. Az 1991–93 között szervezett fontosabb ECOB-rendezvényekre mindig csak a közép-európai kategóriába sorolt három (1993. 01. 01-től négy) ország hadseregének képviselői kaptak meghívást. Ezen országok hadseregeinek politikai és katonai vezetőivel rendszeres időközönként váltakozó helyszínen találkoznak a francia hadsereg vezetői. Kialakultak az ún. egységszintű katonai kapcsolatok is. Jelentős védelemgazdasági együttműködés is jellemzővé vált. A 2., 3. és 4. kategóriába sorolt országokkal az esetenkénti felső- vagy középszintű kétoldalú kapcsolatok a jellemzők, vagy éppen csak megkezdődött a kapcsolatok kialakítása.

Feljegyzés kelet-európai kulturális intézetek párizsi jelenlétéről

A körlevélben felsorolt országok közül csak Lengyelország és Románia rendelkezik önálló kulturális intézettel, illetve van még egy ún. Jugoszláv Kulturális Központ.

Az Institut Polonais (31 rue Jean Goujon, 75008) igen szép, patinás épület (volt, éppen leégett, az igazgatói lakással együtt). Egy ideje komoly anyagi gondokkal küszködik, személyi állományát ennek megfelelően radikálisan lecsökkentették (az igazgatón kívül egy munkatárs és egy titkárnő van). Rendezvényeik túlnyomó többsége filmvetítés (minden változatban, francia vagy angol felirattal, szinkronizálva vagy eredeti nyelven). Ezen kívül egy-egy kiállítást (főleg fotó) és hangversenyt rendeznek. Az Intézet mellett azonban van egy Lengyel Tudományos Akadémiai Központ is (74 rue Lauriston, 75116), szintén szép régi épülettel, amely mintegy kiegészíti az Intézet programját (elsősorban előadások, konferenciák, kerekasztalok

rendezésével). Van egy másik épülete is (11–15 rue Lamandé). A kettőben összesen 55 (!) lakóegység van, amelyben szinte valamennyi Lengyelországból érkező ösztöndíjas kutatót el tudnak helyezni egy-két-három ágyas bútorozott, telefonnal felszerelt szobákban. A rue Lauriston-beli épületnek jó könyvtára is van.

A Centre Culturel Roumain (1 rue de l'Exposition, 75007) a Román Követség oldalában van, ennek megfelelően ez utóbbi dísztermét is gyakran igénybe veszik (magának a Központban viszonylag kicsi az előadóterme, van még egy könyvtára és egy kiállítóterme is). Az igazgató mellett van egy helyettes, egy munkatárs, egy könyvtáros és egy titkárnő. A lengyelekkel szemben tevékenységük előadás-centrikus, két kiemelt kérdéskörrel: a román–francia kapcsolatok és a román nép és államiság eredete. Nincs vetítőtermük, következésképpen a film teljesen hiányzik programjaikból.

A Centre Culturel Yougoslave (123 rue Saint Martin, 75004) ritkán, havonta egyszer rendez valamit, egy-egy kiállítást vagy hangversenyt. Jellegzetes rendezvényeik a jelenlegi szerb politika és a jugoszláviai helyzet magyarázatára irányul.

A cseheknek és szlovákoknak nem volt kulturális intézetük akkor sem, amikor még együtt voltak. A Követségen volt egy kultúratanácsos és egy kulturális titkár, most ők is szétváltak. Szinte nemlétező költségvetéssel dolgoztak, egy-egy filmmel, irodalmi esttel a Lengyel vagy a Magyar Intézetben, illetve helyi francia szervezettekkel igyekeznek közös programokat rendezni (lásd a nagysikerű cseh kubista kiállítás a Pompidou Központban).

A közép-európai térség országai külképviseleteinek elhelyezése, és egyéb saját tulajdonú intézményei

A térség országai az alábbi hivatali és kulturális épületekkel, intézményekkel rendelkeznek:

Lengyelország:

- nagykövetség: 5 rue Talleyrand Párizs, 7. kerület
- konzulátus: a nagykövetséggel azonos épületben
- kulturális intézet: 31 rue Jean-Goujon Párizs
- lengyel könyvtár: 123 bd Saint-Germain Párizs
- kereskedelmi kirendeltség: 86 rue de la Faisanderie Párizs, 16. ker.

A Lengyel Köztársaság a fentiekén túl konzulátussal rendelkezik Lilieben, Lyonban, Strasbourgban.

Csehország:

nagykövetség a korábbi helyen, 15 avenue Charles-Floquet, 7. kerület alatt található, a konzulátus külön épületben, 125 rue Renalagh, 16. kerületben került elhelyezésre. Kulturális intézetük nincs, a szétválás után a nagykövetségen belül működik a kulturális szekció.

Szlovákia:

Az 1993. január 1-i szétválás után az új nagykövetség a 125 rue Ranelagh, 16. kerület alá költözött. Itt található a szlovák konzulátus is. Önálló kulturális intézetük nincs.

Szlovénia:

Jelenleg egyetlen hivataluk van, a nagykövetség, mely a 40 rue de la Source, 16. kerület alatt működik. Ez egyben az ügyvivő lakása is.

Horvátország:

A nagykövetség és a konzulátus a 32 rue de la Bienfaisance, 8. kerület alatt működik. Kulturális központjuk nincs.

Románia:

A nagykövetség, konzulátus, kereskedelmi kirendeltség, kulturális központ, valamint a kihelyezettek lakásai és a nagyköveti rezidencia egy épületben található az 5 rue Exposition, 7. kerület alatt. A misszió kívül még számos más „objektummal” is rendelkeznek, melyek egy része szintén román tulajdon.

Az épületek elhelyezkedése:

A román, lengyel, cseh követségek a város központjában az ún. „hivatali negyedben” találhatóak, míg a magyar, szlovák, szlovén nagykövetségek az elegáns és drága 16. kerületben, de viszonylag kívül a központon. A horvát nagykövetség „kilóg” a sorból, a 8. kerületben, a St. Lazare pályaudvar közelében található, egy tipikus francia, századelőn épült bérházban.

Külső megjelenés:

A román, lengyel, cseh külképviseletek villaszerű, 3, illetve 4 emeletes épületek, a mi követségünkénél mindegyik nagyobb. A szlovák misszió szintén villaépület, két-szintes, viszonylag szerényebb megjelenésű. A horvát és szlovén képviselet lakóházban található, a szlovén egy modern, míg a horvát egy viszonylag régi bérházban. A horvát misszió valószínűleg bérlemény, míg a többi saját tulajdon.

Erőssorrend:

1. Románia
2. Lengyelország
3. Csehország
4. Magyarország
5. Szlovákia
6. Horvátország, Szlovénia

KKE-országok párizsi képviseletei személyi feltételei:

Horvátország:

Nagykövet

1 fő diplomata

Szlovénia:

Ügyvivő

1 fő diplomata

Lengyelország:

Nagykövet

28 fő diplomata

(ebből: 3 katona)

Románia:

Nagykövet

17 fő diplomata

(ebből 2 katona)

Szerbia:

Csehország:

Ügyvivő

13 fő diplomata

(Ebből 2 katona)

Szlovákia:

Ügyvivő

6 fő diplomata (I. o. Titkár)

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 12. doboz

18.
Rejtjeltávirat Párizsból. Helmut Kohl német kancellár
párizsi látogatása
1993. szeptember 17.

11094/1175/2

1010/8

930/8

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Párizs

Azonosító: PAR20390

Érkezett: 93.09.17. 11:42

Készítette: Ma.

Ellenőrizte:

44, 46

Német politikai tanácsos Kohl szeptember 20-i párizsi útja kapcsán (Molnár)

A német–francia viszonyt több, az EK-ra is hatást gyakorló, nem áthidalhatatlan gond jellemzi jelenleg.

– Az európai kontinens jövőjét illetően sem német, sem francia külpolitika nem dolgozta még ki – elsősorban a kormányzati figyelem belgazdaság felé fordulása miatt – azt az új célrendszert, ami – mint a SZU-val való szembenállás, pl. a bipolaritás idején – új, közös távlatokat adna az Európa-építésnek;

– biztonságpolitika terén Párizs továbbra is ragaszkodik az önálló atomműterő Bonn szerint avított koncepciójához, aminek egyik érthetetlen következménye, hogy a francia középhatósugarú atomfegyverek még mindig Németországot célozzák, most már VÖZ-fenyegetés nélkül;

– a GATT tekintetében az álláspontok teljesen eltérnek egymástól. Német részről a GATT-ot a gazdasági növekedés egyik faktoraként ítélik meg, míg francia részről teljesen elutasítják. Bonn nem tud lényeges módosítást elképzelni, s Kohl maximum azt tudja majd hétfőn mondani, hogy egyetért egy, a francia álláspontot rögzítő független csatolásával. Megdöbbenetette őket, hogy a mezőgazdasági fejezet megkérdő-

jelezése mellé a francia kulturális miniszter újabb kifogásokat csatolt a francia filmipar védelmében;

– a nyári frankkrízis is komoly anomáliára mutatott rá. A Francia Nemzeti Bank majd teljes tartalékait kimerítette, Bonnt arra biztatták, hogy mindketten lépjenek ki az SME-ből (ami az EK-t alapjaiban rázta volna meg). A BUBA elnökének és a pénzügyminiszternek titkos útján tanúsított rendkívül energikus német fellépés eredményeképpen született a mostani megoldás, ami a frank bújtatott leértékelésén alapul.

– EK-, NATO-bővítést illetően Bonn elsősorban a visegrádi hármas csatlakozását sürgetné, míg Párizs a folyamatot lassítaná azzal, hogy célszerű lenne, ha a három éllovas „bevárna” a románokat, szlovákokat, bolgárokat;

– Oroszország kapcsán, főleg az ottani belső fejlődés lehetséges perspektíváit illetően sokkal több a kétely és fenntartás német észről, mint franciáról.

– 228 – Sz. –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

II. Területi Főosztály

Kis Tibor főv.

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 12. doboz

19.
Szávai János párizsi nagykövet összefoglaló jelentése
a magyar integrációs törekvésekről és a francia külpolitikáról
1993. október 20.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Párizs
29/SZT/1993.
Készült: 3 példányban
Központ: 2
Saját: 1

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig
Párizs, 1993. október 20.
Tárgy: Magyar integrációs törekvések
és a francia külpolitika

1990 nyaratól, amióta a magyar kormányprogram megjelenése nyilvánvalóvá tette, hogy külpolitikánk alapvető célkitűzése Magyarország integrálása az Európai Közösségbe, illetve valamely biztonsági szervezetbe, a francia külpolitikában kettős reakció figyelhető meg. Tapasztalataink szerint 1991 őszéig a francia külpolitikában az a felfogás dominált, amely rokonszenvvel fogadta ezen törekvéseinket. Ez a felfogás erőteljesen támogatta a visegrádi konzultációkat, majd együttműködést, vagyis világos és éles különbséget tett a volt Varsói Szerződés, illetve KGST-országok között Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország javára. Szemantikai síkon is követhető volt a felfogásnak ez a fajta változása, ugyanis a „keleti”, „keleti országok” kifejezést lassan, fokozatosan, de biztosan felváltotta a „közép-európai országok” kifejezés, míg a „kelet-európai országok” kifejezés a térség többi országainak jelölésére vonatkozott.

Ugyanakkor mindvégig jelen volt az a fajta törekvés, különösen gazdaságpolitikai szempontból, amely abból kiindulva, hogy térségünk országainak alapvető érdekük az egymás közti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fenntartása, valamiféle új megoldást sugallt a KGST helyettesítésére. Ezt a felfogást képviselte már 1990 nyarán Budapesten jártában Lionel Stoléru, akkor miniszterelnökségi államtitkár (Rocard mellett), akinek első feladata volt, hogy elméleti megoldást keressen a születő új demokráciák számára. Ennek a felfogásnak a jegyében hívta össze 1990. november 8-án és 9-én Lionel Stoléru egy párizsi értekezletre a volt KGST- országok pénzügy-, illetve gazdasági minisztereit és a nemzetközi pénzügyi szervezetek vezetőit (IMF, BERD⁵¹ stb.).

⁵¹ Az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank – BERD (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) alapokmányát 1990-ben parafrázálták, és a londoni székhelyű Bank 1991-ben

1991 nyarától, pontosabban François Mitterrand elnök prágai beszédétől kezdve figyelhető meg egy jelentősebb változás a francia politikában térségünk integrációját illetően. Akkor nagy visszhangot és felháborodást keltett Mitterrand-nak az a kijelentése, hogy a kelet-közép-európai országok csak több évtized múlva lehetnek az európai integráció tagjai. A rákövetkező hónapokban, legalábbis a nyilatkozatok szintjén a hivatásos tényezők igyekeztek tompítani ennek a kijelentésnek az élet. Ugyanakkor visszatekintve megállapíthatjuk, hogy az Elysée által irányított francia külpolitikának mintegy arkhimédészi pontja maradt azóta is ez a fajta mitterrand-i felfogás, amely abból indul ki, hogy veszélyes volna Nyugat-Európa számára már működő szervezeteket kibővíteni, pontosabban a kibővítés azokat működésképtelenné tenné.

A magyar–francia barátsági szerződés aláírása, az abban foglalt francia kötelezettség EK-tagságunk támogatására, valamint a társulási szerződés aláírása 1991 decemberében jó irányba tett lépésnek tekinthető. Mindamellett nem feledhető, hogy Franciaország csak közel kétéves késéssel ratifikálta a magyar és a lengyel EK-társulási szerződést. A tények itt a következők: egészen 1993 áprilisáig, vagyis a Balladur-kormány felállásáig a francia Külügyminisztérium semmit sem tett a ratifikálási eljárás elindítása érdekében. Hivatalba lépése után nagyon rövid idővel levelet intéztem Juppé külügyminiszterhez, amelyben kértem a ratifikációs eljárás felgyorsítására. A külügyminiszter azonnal intézkedett, és ettől fogva már csak valóban technikai problémák késleltették az elmúlt héten végre megvalósuló francia ratifikációt.

A ma kormányon lévő francia jobbközép vezetői ellenzéki korokban számos olyan kijelentést tettek nagy visszhangú beszédekben, televíziós nyilatkozatokban stb., melyek szerint Nyugat-Európának kötelessége, de nemcsak kötelessége, hanem érdeke is térségünk felzárkóztatása, szorosabb kapcsolása Európához. Alain Juppé jelenlegi külügyminiszter is többször tett ilyen irányú kijelentést és ígéretet. Ugyanehhez hasonló nyilatkozatok hangzottak el számos esetben, így pl. Jacques Chirac pártelnök részéről az EDU budapesti konferenciáján, valamint legutóbb Párizsban, október 15-én egy nemzetközi tanácskozáson elhangzott külpolitikai témájú nagy beszédében.

Mindamellett a francia kormány rendkívül óvatosan nyilatkozik az integrációs problémákról az utóbbi hónapokban is, vagyis azt figyelhetjük meg, hogy a kormányzati felelősséggel nem bíró tényezők számunkra kedvezően nyilatkoznak, míg a kormányon lévők rendkívüli óvatossággal közelítik, vagy kerülni próbálják ezt a témát.

Hozzá kell tennünk ehhez, hogy különböző megbeszéléseken, május, június és

kezdte meg működését. Tevékenysége a volt államszocialista országok segítése a piacgazdaságra áttérésben.

július hónapban, valamint a Nemzetgyűlésben és múlt héten a Szenátusban elhangzott beszédeiben Alain Lamassoure, az Európai Ügyek Minisztere hasonlóképpen olyan megoldásokat vázolt fel, amelyek majdnem tökéletesen egybevágznak a magyar elképzelésekkel, pontosabban azt, hogy a közép- és kelet-európai országok számára kidolgozott kritériumrendszer feltételeinek teljesítése függvényében történjék ezen országoknak az EK-ba való fokozatos integrálása.

Az elmúlt héten több külpolitikai főtanácsadóval folytatott megbeszéléseim során meg kellett állapítanom, hogy a francia külpolitika, amely az elnök és a kormányfő, illetve a külügyminiszter közös munkája nyomán jön létre, túlzott óvatosságot tanúsít a közép-európai országok, köztük hazánk európai integrációja tárgyában. A Mitterrand–Balladur–Chirac háromszög a francia belpolitikai élet egyik legjelentősebb meghatározója, de épp ezáltal a külpolitika formálójává is vált. Ennek lényege az, hogy Mitterrand elnök többé-kevésbé kiegyezik Balladur miniszterelnökkel, abban a reményben, hogy ezzel az 1995-ös elnökválasztásból kiszoríthatja Jacques Chirac-ot. Ennek a ki nem mondott, de nagyon is érezhető kompromisszumnak az egyik, számunkra rendkívül negatív következménye, hogy a francia külpolitika nem azt a vonalat viszi, amely számunkra kedvező volna. A másik, számunkra negatív tényező a GATT-kérdés, amellyel kapcsolatban nyilvánvaló, hogy a francia politika mára zsákutcába került. Az így még az előző kormány idején létrejött francia–amerikai kibékíthetetlennek látszó ellentét másodlagossá vagy harmadlagossá teszi azokat a külpolitikai témákat, amelyek számunkra a prioritást jelentik. A helyzetet tehát pillanatnyilag úgy értékelhetjük, hogy a francia külpolitika, amelyet Mitterrand elnök erőteljesen befolyásol, akadályozza az EK, illetve a NATO bővítését, és megítélésem szerint a közeljövőben semmiféle változás nem várhatunk.

Ezen negatív kép mellett meg kell állapítanunk, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlődése kiváló, itt szinte minden kérésünk teljesül, és probléma általában inkább a magyar fogadókészséggel van. A másik fontos tényező, amelyet nem szabad elhanyagolnunk, hogy az utóbbi négy évben a francia politikai elitben valóban kialakult egy erőteljes magyar lobb, amelynek tagjai kitűnően ismerik problémáinkat, a különböző ügyek dossziéit, és adott esetben határozottan lépnek föl a magyar érdekek képviselésében. Több kormánytag mellett meg kell említenünk, hogy számos szenátor és képviselő (Larcher és Poniatowski szenátorok, Denis Jacquat, Jean-Claude Mignon, Jean de Lipkowski, Deniau képviselők) érzékenyek kéréseinkre, és mint legutóbb például Lipkowski az ET-ben elhangzott felszólalása mutatta, mindent megtesznek a számunkra megfelelő megoldás elősegítése érdekében.

A jelen helyzetben tehát nem sokat várhatunk integrációs kérdésekben. A Balladur-terv, ill. a konföderáció, amelyet Mitterrand bécsi beszéde mintegy ismét felmelegíteni látszik, nyilvánvalóan nem jelenthetnek olyan megoldásokat, amelyek a magyar

külpolitika számára kedvezőek. Úgy gondolom, hogy ennek fényében kell megterveznünk és megtennünk a következő lépéseinket:

1. A magyar érdekekkel szimpatizáló politikai vezetők szenátusi, ill. parlamenti tagok folyamatos tájékoztatása és támogatásának igénylése.

2. Kihasználni azokat az erőteljes lehetőségeket, amelyek az integrációs fékezés miatt, sokszor annak mintegy kompenzálásaként a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése terén nyílnak.

dr. Szávai János
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 12. doboz

20.

Rejtjeltávirat Párizsból. Olivier Brocheninnek, a francia
külügyminisztérium magyar referensének egyeztetése a magyar
külügyminisztériumban a magyar–francia kapcsolatokról
1993. december 8.

015411/1242/8

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Párizs
Azonosító: PAR20903
Érkezett: 93.12.08. 10:22
Készítette: SomA
Ellenőrizte:

44

Tárgy: A francia Külügyminisztérium magyar referense a kétoldalú kapcsolatokról

A francia KÜM magyar referense, Olivier Brochenin magyarországi látogatásáról és egyéb, magyar–francia kapcsolatokat érintő kérdésekről az alábbi tájékoztatást adta Kisari Miklós úrnak december 6-án:

A magyar KÜM meghívását igen baráti gesztusnak minősítette, köszönetet mondott a vendéglátóknak és a tárgyalópartnereknek, méltatva egyúttal a követség szervezési érdemeit is. A tárgyalásokról 16 oldalas beszámolót készített, elmondása szerint még soha nem látták ilyen világosan a Bem-rakpart felépítését és működési rendjét. A kétoldalú kapcsolatok nézete szerint kitűnőek, örvendetes, hogy a közvetlen tárcaközi együttműködés egyre komolyabb mértékű. Felhívta ugyanakkor a figyelmet arra, hogy regionális és helyi szinten, nevezetesen az önkormányzatok és egyéb civil szerveződések között az együttműködés intenzitása nem éri el a francia–román és a francia–lengyel kapcsolatok szintjét. Ezt orvosolandó azt javasolta, hogy fokozottabb figyelmet fordítsunk a francia KÜM Direction générale des relations culturelles, scientifiques et techniques főosztályával való együttműködésre, annál is

inkább, mivel a fenti szervezeti egység rendelkezik a francia KÜM költségvetésének a felével. A referatúra minden bilaterális kezdeményezéshez pozitívan áll hozzá.

A magyar–EK együttműködés kapcsán megjegyezte: értesültek arról, hogy Magyarország be akarja nyújtani társulási kérelmét, vagy tán már be is nyújtotta. Nézete szerint célszerűbb lenne, ha a visegrádi országok együtt kérnék felvételüket, mert Franciaország számára is, együtt könnyebben kezelhetők az EK szempontjából. (Ezért is hangsúlyozzák francia részről a bilaterális kapcsolatok fontosságát, mert az EK-bővítés folyamata egyre lassul.)

Brochenin szerint még az EFTA-tagok felvétele is hosszú és nehéz folyamat lesz. Az intézményi reformra sort kell keríteni még a négy népszavazás megszervezése előtt, hogy az érintettek – osztrákok, finnek, svédek, norvégok – tudják, mire vállalkoznak. Az intézményi reform szükségességéről csak egy példa: az európai nagyk nem fogadják el, hogy az elnökség automatikusan hat havonta cserélődjön a jövőben is.

A magyar belpolitikai élet esetleges fejleményeire utalva kifejtette: akármi történjék az elkövetkezendő napokban-hetekben, francia részről úgy értékeli, hogy az Antall-kormány kitöltötte mandátumát, a kabinet becsülettel, a miniszterelnök pedig erkölcsi hősiességgel végezte el feladatát. Akárhogy alakuljon a helyzet, áldozatvállalása nem hiábavaló.

– 303 – Sz. –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

III. Területi Főosztály

EKFO

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 12. doboz

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG

21.

Összefoglaló Antall József és Douglas Hurd brit külügyminiszter
budapesti tárgyalásáról
1993. május 12.

I. Területi Főosztály
Bollobás Enikő

001554/1993

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Jóváhagyásra: Jeszenszky Géza
Kapja: Antall József
Saját

Feljegyzés

Antall József és Douglas Hurd tárgyalásáról
(1993. május 6.)

A II. Erzsébet angol királynő magyarországi látogatása alkalmával megtartott találkozón a magyar miniszterelnök és a brit külügyminiszter két témát érintett: Magyarország EK-tagságának kérdését és a délszláv válság problémáját.

1. EK-KAPCSOLATOK

Az EK belső fejlesztése, illetve bővítése témájában Antall József nyomatékosan kérte a brit külügyminisztert, hogy a Közösség explicite megfogalmazott feltételekkel segítse Magyarországot a tagság felé. Elmondta, hogy Magyarország számára fontos, hogy a társulási időszakban ne tömörszerű megközelítésben kezeljék hazánkat. Szóvá tette, hogy a húsembargó különösen azon politikusok helyzetét nehezítette meg, akik az európai integráció elkötelezettjei, ugyanakkor érveket szolgáltatott a demagógok számára.

Hurd külügyminiszter biztosította Antall Józsefet arról, hogy a koppenhágai EK csúcson lesz előrelépés; a közép-európai országok számíthatnak legalább a felvételi

folyamat megindításáról szóló döntés várható időpontjának előrejelzésére. Egyetértve a Miniszterelnökkel abban, hogy a száj- és körömfájás-ügyet nem kezelte megfelelően az EK, „ambiciózusabb” megközelítést javasolt a konkrét termékenkénti helyett. A brit külügyminiszter szerint különösen fontos, hogy Magyarország a piacra jutás területén érjen el nagyobb előrelépést, hogy ennek révén alakuljon ki nagyobb szimmetria az EK és a Magyarország közötti kereskedelemben.

2. A DÉLSZLÁV VÁLSÁG

A délszláv háborúról szólva Antall József kiábrándultságának adott hangot: 1991-ben sokat segített volna a mai elszántság kis töredéke is, de azóta a világ lekészt a válság megoldásáról. Akkor sem lett volna elkerülhető Jugoszlávia szétesése, csak annak módja lett volna más.

Antall József elmondta, hogy a délszláv válsággal kapcsolatos magyar álláspontot három szempont figyelembevételével kell kialakítanunk:

- a közös határ (menekültkérdés, határmenti harcok),
- a magyar kisebbség (amelyet túszként tartanak, nehéz pszichológiai nyomás alatt),
- a közvetlen katonai komponens (az AWACS-gépek elfogadásával a kormány és a lakosság nagy kockázatot vállalt).

Mivel a szerb nacionalista-kommunista erők számára Magyarország ideális ellenségkép, s Magyarország különösen sebezhető hosszú déli határai mentén (melyekhez közel olyan stratégiai célpontok vannak, mint a Paksi Atomerőmű), különösen fontos, hogy hazánk NATO-biztosítékokat kapjon. Sajnálatos, hogy Magyarország visszafogott, de egyértelmű délszláv politikáját nem kellőképpen honorálja a Nyugat; hazánk még annyi biztosítékot sem kapott, mint Koszovó. A legerősebb nyilatkozat pusztán azt jelezte, hogy a nyugati államok „nem maradnának semlegesek”. Mindez nincs arányban azzal a kockázattal, amelyet a magyar kormány az AWACS-gépek beengedésével vállalt. Katonai célzatú tevékenység engedélyezéséhez ugyanis a 1989-es alkotmány értelmében kétharmados parlamenti többség szükséges; a kormány nem dönthet parlamenti támogatás nélkül.

Az AWACS-gépekkel kapcsolatos helyzet jól mutatja azt a kelepécét, amelybe hazánk a délszláv válság következtében került: nem tehetjük meg sem azt, hogy átrepülésüket megtagadjuk (ezzel ugyanis csak növelnénk a szerbek étvágát, akik esetleg rajtunk kívánnák bizonyítani katonai erejüket), ugyanakkor az AWACS-gépek állandó jelenlétét a szerb hadsereg egy része provokációnak, kihívásnak tekintheti.

A NATO-nak tudomásul kell vennie, hogy az AWACS-gépek nem kerülhetnek semmiféle harci cselekménynek minősülő akcióba.

Hurd külügyminiszter nagy elismeréssel szólt mind a Szerbia elleni szankciók, mind az AWACS-átrepülések kapcsán kialakított magyar álláspontról. Megértéssel fogadta a Miniszterelnök által körvonalmazott dilemmát. Helyesnek mondotta, hogy Magyarország beengedte az AWACS-gépeket, jelezve ezzel is Európához tartozását. A Miniszterelnök megnyugtatóra elmondta, hogy a brit hírszerzés szerint Magyarország nem lett katonai célpont, s biztosította a kormányfőt, hogy ennek gyanúját is azonnal jelzik. Ebben az esetben, mondta Hurd külügyminiszter, a NATO nem maradna „inaktív”. A Koszovóra vonatkozó biztosítékról elmondta, hogy szerinte Eagleburger volt külügyminiszter pontatlanul fogalmazott, s Magyarország, mint szuverén állam más megítélésben részesülne. Bár ez a NATO álláspontja, a Külügyminiszter szerint azért nem alakíthatók ki formális garanciák csak Magyarország felé, mert ennek kinyilvánítása esetén azonnal további 6-7 ország követelne hasonló garanciákat. Antall József megnyugtatta, hogy Magyarország számára egy nyilatkozat is előnyös volna (intézményes garancia nélkül), mert az belpolitikailag megnyugtatólag hatna, ugyanakkor egyértelmű jelzés volna Belgrád felé. Hurd külügyminiszter megígérte Antall Józsefnek, hogy ezt a magyar igényt továbbítja Major miniszterelnök felé, s megvizsgálják az ilyen tartalmú nyilatkozat lehetőségét.

A Vance–Owen-béketervet jóváhagyó szerbek szavahihetőségével kapcsolatban Hurd külügyminiszter elmondta, hogy ő – Lord Owen véleményének hitelt adva – elképzelhetőnek tartja, hogy Milošević szerb elnök valóban el van szánva a háború befejezésére. A magyar miniszterelnöktől érdeklődött a vajdasági magyarság helyzetéről, illetve az egységes szerb álláspont lehetőségéről. Antall József válaszolt a vajdasági magyarság nehéz helyzetét; beszélt a katonai behívások aránytalanságairól, a pszichológiai nyomásról, a Vajdaság etnikai összetételének erőszakos megváltoztatásáról, a harci cselekmények közelségének veszélyéről. Elmondta, hogy a háború jelen szakaszában gyökeres változás következett be a szerb stratégiai célok tekintetében, Nagy-Szerbia megteremtésének célja megvalósultnak tekinthető, ezért nem várható további harcok Nagy-Szerbián, illetve Kis-Jugoszlávián belül. Ez az oka annak, hogy a Vajdaság területén sem kell harci cselekményekre számítani. A jelenlegi hadműveletek az Adriai-tenger felé mutatnak, illetve az etnikai folyosók megteremtését célozzák. Figyelembe kell venni azt, hogy Horvátország magyarlakta vidékeiről már elűzték a magyarokat. A vajdasági magyarok még otthon vannak, de a várakozás stádiumában élnek. Magyarország azért támogatja az autonómiatörekvéseket, hogy ezzel segítse a vajdasági magyarok otthonmaradását, és elkerülje a potenciálisan félmillió menekültáradatot.

Arra a kérdésre válaszolva, hogy leválasztható-e Milošević a háborús párti szerbektől, Antall József meglepette, hogy létezhet bizonyos összjáték Milošević és a boszniai szerbek között. Nem zárható ki – mondta –, hogy a Vance–Owen béketervvel kapcsolatos álláspontkülönbség a külvilág számára hangszerelt. Nem tudható, hogy bizonyos szereposztás szerint különülnek-e el az álláspontok, avagy Belgrád ténylegesen ráébredt arra, hogy a háború nem folytatható. Nem kizárt az sem, hogy a jugoszláv hadsereg megmentése érdekében történt a szereposztás, egy hosszabb távú szerb politika szerint Milošević elnök és Panić tábornok ezzel elérheti a világ visszavonulását, annak érdekében, hogy a megmentett hadsereggel és egy esetleges orosz együttműködéssel később folytassa a nagyszerb politikát. Egy ilyen szereposztás mögött Milošević és a tábornokok megállapodása is húzódhat. Ugyanakkor nem zárható ki az sem, hogy a boszniai radikális szerb erők ezt a megállapodást sem fogadják el, ami az algériaihoz hasonló helyzetet idézne elő. Mindenesetre nehéz volna elhinni, hogy Milošević megváltozott Micotakis görög elnök nyomására. A világnak számolnia kell a nagyszerb politikai stratégia tartalékának megmaradásával. Még ebben a helyzetben is megvan a politikai krízis reménye, amennyiben egy konszolidáció után Milošević megbukna – hasonlóan ahhoz, ahogyan Erich Ludendorff tábornok az I. világháború után megbukott, amikor hazavezette seregeit. Másfelől azonban elképzelhető az is, hogy Milošević egy katonai diktatúrával megerősíti hatalmát, amely esetben minden előről kezdődhet.

Douglas Hurd egyetértett Antall Józseffal abban, hogy megvan a taktikai szünet lehetősége is, bár ő hisz azokban a biztosítékokban, melyeket Lord Owen kapott a konvojok és a szerb–boszniai határon állomásozó ENSZ-megfigyelők mozgására vonatkozóan. A brit külügyminiszter elmondta, hogy még mindig bízik a szerb együttműködést kikényszerítő gazdasági-pénzügyi nyomásban, valamint az olyan lépések hatékonyságában, mint az ENSZ biztonsági zónák, a muzulmánok és horvátok felfegyverzése, illetve a légitámadások.

Antall József elmondta, hogy leginkább azt a feltételrendszert hiányolja a Nyugat Jugoszlávia-politikájából, amely egyértelműen leszögezné, hogy a NATO meddig tűri a szerb agressziót, s hogy e határokon túl milyen ellenlépésekkel válaszolnának. Bár érthető, hogy ezek a tűrési határok nincsenek kijelölve, ez a nyugati álláspont tesz lehetővé olyan időhúzási taktikát, mint a boszniai szerb referendum.

Jeszenszky Géza figyelmeztette a brit külügyminisztert, hogy a világ figyelme aránytalanul irányul Boszniára. Nem szabad elfelejteni, hogy a délszláv háború bármilyen kezelése mellett dönt is a NATO vagy az EK, az nem tekinthető teljesnek Horvátország megszállott részének rendezése nélkül. Hasonlóan rendezetlen a nem-szerb lakosság helyzete Szerbiában, azaz az albán, muzulmán és magyar kisebbségé. Hurd külügyminiszter jelezte, hogy tisztában van ezzel a problémával, éppúgy, mint

a Vajdaságban és Koszovóban élő kisebbségek tisztázatlan helyzetével, amely kérdés kezelésére Lord Owen is ígéretet tett.

A baráti beszélgetés 60 percig tartott.

Jelen volt még:

angol részről: John Sawers, Howard Pearce

magyar részről: Jeszenszky Géza, Kodolányi Gyula, Marinovich Endre, Antalpéter Tibor, Herman János, Bollobás Enikő

Budapest, 1993. május 12.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 5. doboz

22.
Odze Györgynek, az 1. Területi Főosztály főosztályvezető-
helyettesének összefoglaló jelentése II. Erzsébet királynő
magyarországi látogatásáról
1993. június 10.

Külügyminisztérium
I. Területi Főosztály

001935/1993
0008

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 8 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Peisch S.
Herman J.
Sajtó Főo.
London
Saját

Jelentés

II. Erzsébet királynő látogatása Magyarországon
1993. május 4–7.

1.

Göncz Árpád köztársasági elnök meghívására 1993. május 4. és 7. között Magyarországra látogatott II. Erzsébet királynő és férje, Fülöp herceg. Ez volt az első eset, hogy aktív brit uralkodó utazást tett hazánkban. A történelmi jelentőségű látogatás betetőzte a magyar–brit kapcsolatok fejlődésének olyan folyamatát, amelyhez két hivatalos miniszterelnöki látogatás (Thatcher 1990. szeptember, J. Major 1992. május) és számos más alkalomhoz kötődő kormányfői találkozó, valamint a királyi család szinte valamennyi tagjának magyarországi látogatása vezetett. Ez volt az első alkalom (leszámítva a Németországban tett utazást), hogy az uralkodó volt Varsói Szerződés-, illetve KGST-ország meghívásának tett eleget. Ez különösen Lengyelországgal való összehasonlításban pozitív eredmény a számunkra, miután Wałęsa

korábban járt Londonban, mint Göncz Árpád, továbbá Nagy-Britanniában részben a második világháború eseményei következtében, részben pedig a befolyásos lengyel emigráció aktivitása folytán bensőséges kötődés alakult ki Lengyelország irányában. Az Egyesült Királyság ezúton is kifejezésre kívánta juttatni elismerését azért az úttörő szerepért, amelyet Magyarország a térség demokratikus átalakulásában játszott, és azokért a politikai és gazdasági eredményekért, amelyeket békés úton végrehajtott fejlődés során elértünk, valamint bátorítást kívánt adni a kétoldalú kapcsolatok további dinamikus fejlesztéséhez. A látogatás a királynő parlamenti beszédével nyert kiemelkedő politikai tartalmat. Ilyen eseményre eddig csak Strasbourghban, az Európa Parlamentben és Washingtonban került sor. Elmondott üzenetében II. Erzsébet szemléletesen vázolta a fiatal magyar demokrácia helyzetét:

A kommunizmus, még ha idealizmusból és igazságérzetből született is, a gyakorlatban éppen azokat árulta el, akiket állítólag szolgálni kívánt. Súlyos gyanakvást és megosztódást hozott létre a társadalomban. Szétmarta a családot, a vallást, az egyéni felelősség értékrendjét. De csak akkor láttuk, mekkora kárt okozott hosszú éveken át tartó rombolásával, amikor végleg összeomlott.

Az uralkodó a továbbiakban állást foglalt Magyarország teljes jogú EK-tagsága mellett:

A Közösség a jobb jövőért dolgozik, olyan jövőért, melyben mindnyájan megtartjuk hagyományainkat és szokásainkat, de osztozunk európai társaink erejében és tapasztalatában. Reméljük és hisszük, hogy Magyarország csatlakozik hozzánk ebben a nagy kalandban, mert önöknek joguk van hozzá, hogy ismét elfoglalják helyüket az európai történelem és kultúra fő áramlatában.

A beszéd jelentőségét tovább emeli, hogy a királynő most tett első alkalommal nyilvánosan említést a délszláv válságról.

Az uralkodói pár és kísérete tiszteletére Göncz Árpád vacsorát, Antall József ebédet adott. A magyar kormányfő átadta a magyar–brit dinasztikus kapcsolatok történetéről erre az alkalomra készített kiadványt, amely részletezi a brit és magyar királyi családok összefonódását a kora középkorban és a XIX. században.

2.

A brit uralkodói pár megismerkedett Budapest nevezetességeivel, felkereste a Nemzeti Múzeumot és a Magyar Nemzeti Galériát, rövid hajóutat tett a Dunán, az Operaházban balettelőadást tekintett meg. Közel egynapos kecskeméti és bugaci utazása során bepillantást nyert a magyar vidék életébe is.

3.

A királynő kíséretében két napot Budapesten töltött Hurd külügyminiszter, aki tárgyalást folytatott Antall Józseffel és Jeszenszky Gézával, valamint találkozott Göncz Árpáddal. A magyar külügyminiszter a megbeszéléseket megelőzően átadta a brit kormánynak szóló meghívást az 1996. évi EXPO-ra.

A magyar kormányfővel és a külügyminiszterrel tartott tárgyalások központi témája a délszláv válság és ezzel összefüggésben Magyarország biztonsága volt. Douglas Hurd nagy elismeréssel szólt az AWACS-gépek jelenlétével összefüggő magyar politikáról, és biztosította a magyar kormányfőt arról, hogy a NATO nagy figyelemmel követi az eseményeket, és szükség esetén nem maradna „inaktív”. A brit álláspont szerint formális garanciák nem alakíthatók ki kizárólag Magyarország esetében, mert akkor további hat-hét állam követelhetne hasonló státuszt. Lord Owen véleményének hitelt adva Douglas Hurd elképzelhetőnek tartja, hogy Milošević el van szánva a háború befejezésére, bár egyetértett Antall Józseffel abban, hogy adott a taktikai szünet lehetősége is. A brit külügyminiszter bízik a szerb együttműködést kikényszerítő gazdasági-pénzügyi nyomásban.

Jeszenszky felhívta a brit külügyminiszter figyelmét arra, hogy Horvátország megszállott területei rendezése és a kisebbségek sorsáról törtért gondoskodás nélkül tartós megoldás nem születhet. Hurd jelezte, hogy tudatában van az említett kérdések fontosságának, melyek kezelésére Lord Owen is ígéretet tett.

Hurd biztosította a magyar miniszterelnököt arról, hogy a koppenhágai EK-csúcson lesz előrelépés: a közép-európai országok számíthatnak legalább a felvételi folyamat megindításáról szóló döntés várható időpontjának előrejelzésére.

4.

A királynő környezetéből származó információk szerint az út minden szempontból maximálisan kielégítette az uralkodó felfokozott várakozását is, amelyet átlagos terjedelemben követett a brit sajtó. Visszatérő motívuma volt, hogy a látogatás nemcsak Nagy-Britannia, hanem az egész Nyugat elismerését jelzi Magyarországnak a kommunizmus megdöntésében játszott szerepéért. A legtöbb cikk rámutatott a királynő parlamenti beszédének kivételes jelentőségére.

A várható következmények sorában számíthatunk arra, hogy hazánk – legalábbis egy ideig – a szigetország figyelmének homlokterébe kerül, és ennek előnyei gazdasági-kereskedelmi és kulturális téren is hasznosíthatók lesznek.

A látogatás külsőségeiben méltó volt az uralkodó korábbi utazásaihoz, mintegy megkoronázta az évek óta egyenletesen fejlődő magyar–brit kapcsolatokat, egyúttal

jelezte a brit kormány szándékát Magyarország és az Európai Közösség további sokoldalú együttműködése iránt.

Budapest, 1993. június 10.

Készítette: Odze György
Jóváhagyta: Bollobás Enikő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 5. doboz

23.

Antalpéter Tibor londoni nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 28.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
London

20/SZT/1993.

Készült: 3 példányban
Központ: 2 példányban
Nagykövetség: 1 példány
Gépelte: Fábry Mária

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. június 30.

London, 1993. június. 28.

Tárgy: Nagyköveti beszámoló jelentés
(1992. aug.–1993. jún.)

Melléklet: 1 db (6 oldal)

Az elmúlt egy év során a magyar–brit kapcsolatok hagyományosan kedvező fejlődése sajátos csúcsponthoz érkezett. II. Erzsébet brit uralkodó hangsúlyozottan nem-politikai jellegű látogatása kiemelkedő politikai üzenetet hordozott. A brit királynői látogatás egyértelmű elismerése annak, hogy a békés politikai-gazdasági-társadalmi átalakulásban Magyarország olyan fejlődést ért el, amely lényegében egy szintre emeli Európa más demokráciáival. Ez a fejlődésbeli élen haladás és az elmúlt három év példás belső stabilitása motiválta a brit kormányt abban, hogy régiókban először a magyarországi látogatást javasolták a királynőnek. Az elért eredményeknek szóló elismerésen és megbecsülésen túl a látogatás egyben kétségbevonhatatlanul megerősítette a brit vezetés támogatását a kétoldalú kapcsolatok széles körű, dinamikus továbbfejlesztéséhez.

A brit vezetés hazánkat mindig térségünk más államaival összevetve, s a térségünkben zajló folyamatok összefüggéseiben vizsgálja. Sorrendet az országok között nem kívánnak megállapítani, mert pontosan érzik, hogy térségünk államai között amúgy is számos ellentét feszül, s ezt semmiképpen nem kívánják további szükségtelen versengés ösztönzésével tetézn.

Nagy-Britannia azon kevés nyugati állam közé tartozik, amely a kelet-közép-európai térséget nem köztes zónának tekinti, hanem olyan országcsoportnak, melynek tagjai előbb-utóbb a nyugat-európai integrációs struktúrák szerves részét fogják képezni. Hurd külügyminiszter világosan megfogalmazta a régiókkal kapcsolatos brit érdekeket; egy olyan kereskedő nemzet, mint a brit, csak akkor prosperálhat, ha képes mindkét fél számára előnyös együttműködést kiépíteni egy olyan nagyság-

rendű potenciális piaccal és gazdasági partnerrel, mint térségünk, amely egyebek között jól képzett munkaerővel, fejlett gazdasági és kulturális tradíciókkal rendelkezik. Ezért brit érdek is, hogy a térség országai békében fejlődjenek, a gazdasági-társadalmi átalakulás pedig olyan ütemben haladjon előre, amely lehetővé teszi, hogy a csoport legfejlettebb országai az ezredfordulóra az Európai Közösség tagjává váljanak.

A térségünkön belüli feszültségek tompításának igénye vezette Nagy-Britanniát a Visegrádi Csoport felkarolásában, kiemelt kezelésében. A hármas – illetve négyes – együttműködés a brit diplomácia számára nem csupán egy, a majdani EK csatlakozáshoz vezető, s a könnyebb kezelést biztosító keret, hanem olyan tengely, amely az általános európai fejlődéssel ellentétes, – noha természetes – folyamatokon keresztülmenő, dezintegrálódó Kelet-Közép-Európában egy újfajta, önkéntes együttműködés csíráját ültetheti el. Gyakorlati értékeként tartják számon, hogy a kulturált konfliktusmegoldás iskolájaként olyan együttműködési készséget fejleszt ki a partnerekben, melyek elengedhetetlenek a majdani EK-tagsághoz.

A fenti megfontolásokból kiindulva a brit diplomácia továbbra is ösztönzi a Visegrádi Csoport immár négyes keretben való fejlesztését, Szlovákia tagságában látnak ugyan nehézségeket és potenciális veszélyt, de a vele való strukturált együttműködést értelemszerűen jó iskolának, mi több, az egyetlen célravezető módszernek látják. A csoport tagjait megkülönböztetés nélkül kezelik, de természetesen tudatában vannak eltérő sajátosságaiknak.

Elégedettek lehetünk azzal, hogy Magyarországot tartják a legkiegyensúlyozottabban fejlődő országnak. Közvetett jelekből úgy látjuk, hogy – a kormányzó párton belüli folyamatok ismeretében – óvatosabban alkalmazzák hazánkkal kapcsolatban a „legstabilabb” jelzőt. A kapcsolatok tartalmi értékelése során egyértelműen magas színvonalúnak értékelik a két ország vezetői közötti folyamatos politikai párbeszédet és rendszeres információcserét. Különösen fontosnak tartják azokat az értesüléseket, melyeket a térségen belüli folyamatokról, Oroszország helyzetének alakulásáról, valamint a délszláv válság egyes vonatkozásairól kaptak.

A hagyományosan jó lengyel–brit kapcsolatok a Suchocka-kormány hivatalba lépése – és a lengyel gazdaságban megindult növekedés jelei nyomán – újra megélénkültek. Némi elbizonytalanodást okozott a kora nyári lengyel alkotmányos válság. Brit részről bíznak Suchocka visszatérésében, mivel az általa alkalmazott módszereknek meggyőződésük szerint nincs alternatívája a fejlődés új szakaszába lépő Lengyelországban.

Csehország is mindig számíthat Nagy-Britannia jóindulatú figyelmére, különösen azután, hogy a korábbi Csehszlovákia iránti kitüntető bizalom örökösévé egyedül

a cseh országrész vált. Csehország képe a brit átlagpolgár számára felhőtlen, egyes negatív jelenségek az alapvetően stabil, pozitív általános megítélés folytán kevésbé tűnnek riasztónak, mint pl. hazánk esetében. A brit gazdasági elemzők – az egyes területeken elért eredményeket (privatizáció) elismerve – kétkedéssel tekintenek a cseh gazdasági sikerpropagandára, s a strukturális átalakítás hiányát jelölik meg fő problémaként. Klaus miniszterelnök Visegrádi Együttműködést lebecsülő kijelentései után értésre adták, hogy senkinek sem kötelező részt venni az együttműködésben, ám az esetleges kiválás nem fogja meggyorsítani az egyedül próbálkozó ország EK-taggá válásának folyamatát.

Szlovákiáról a brit vezetés lesújtó képpel rendelkezik. Helyszíni látogatásaik alapján meggyőződtek arról, hogy a Mečiar miniszterelnök által Londonban lefestett pozitív kép a valóságban nem állja meg a helyét. Képviselőik Pozsonyban szervezetlenséggel, hozzá nem értő gazdálkodással, a szakértői gárda felkészületlenségével, illetve helyenként teljes hiányával találkoztak. A miniszterelnök személyiségének és politikusi kvalitásainak korlátait jól ismerik, ám úgy látják, hogy pártbeli nehézségei ellenére jelenleg nincs olyan alternatív erő, amely a túlfűtött nemzeti érzelmekre támaszkodó Mečiar felválthatná az ország élén. A hagyományos brit megközelítés szerint Mečiar politikájáért nem kívánják az országot büntetni, ezért az elszigetelés helyett az európai struktúrákba való beemeléssel, valamint az ezeken keresztül „szocializációs” ráhatással kívánják jobb versenyhelyzetbe juttatni az ország demokrácia mellett elkötelezett erőit. Ez a felfogás az egyik oka annak, hogy Szlovákia EBEÉ-tagsága, illetve ET-tagfelvétele kapcsán kifejtett, magas felvételi mércét szorgalmazó magyar erőfeszítéseket a brit diplomácia nem támogatta. A másik megfontolás pedig azzal kapcsolatos, hogy a délszláv válság hatására felértékelődött mindazon országok jelentősége a brit diplomácia szemében, amelyek hajlandóságot mutatnak az európai értékek – bármily lassú – átvételére, s amelyekben legalább a jó szándék csíráit felfedezik a civilizált együttélésre és a konstruktív együttműködésre. Ez a megközelítés természetesen igaz a két balkáni EK-társult ország, Románia és Bulgária esetében is. A brit külügyminiszter közelmúltbeli látogatása is azt célozta, hogy az elszigeteltség érzésének oldásával gyorsabb belső fejlődésre ösztönözzék a Visegrádi Csoportnál jóval alacsonyabb szinten álló két országot.

A közép-kelet-európai térség biztonsági helyzetét a brit Külügy- és Védelmi Minisztérium a délszláv válság földrajzi közelsége, valamint a határos országok ENSZ-határozatok végrehajtásában vállalt szerepe miatt is labilisnak értékeli. Utalnak arra a potenciális fenyegetésre, amelyet az oroszországi folyamatok kiforratlansága, egy kiterjedt belső fegyveres konfliktus vagy negatív politikai fordulat jelenthet a közép-kelet-európai országok biztonságára. Ugyancsak érzékelik az egyes országok között meglévő konfliktuscsírákat, amelyek esetében a megfelelő kezelés elmaradása az elmérgesedés lehetőségét hordozza magában.

A térség biztonsági helyzetének jelentős romlásában a fő szerepet mindenképpen a délszláv válság játszotta. A volt Jugoszláviával határos országok nem csupán súlyos anyagi veszteségeket szenvedtek a Szerbia–Montenegrót sújtó gazdasági szankciók következményeként, de területük könnyen katonai célponttá is válhat a konfliktus alakulásának függvényében. A válság területi kiterjedésének megakadályozásában maximálisan érdekelt brit fél rendkívüli figyelemmel követi az erre vonatkozó jeleket, és lényegében a katonai beavatkozással való fenyegetést a kiterjedés megakadályozására tartják fenn. Ismereteik alapján határozottan állítják, hogy akut biztonsági problémáink ellenére közvetlen fegyveres fenyegetéstől egyik szomszédos országnak, így Magyarországnak sem kell tartania.

Jogos biztonsági aggodalmainkat elismerik, s számításba vették, hogy az ENSZ-határozatok végrehajtásában vállalt szerepe a NATO-val való szorosabb együttműködésre ösztönözte Magyarországot, s egyidejűleg más szomszédos országhoz képest nagyobb veszélyeknek tette ki. A brit diplomácia határozottan támogatta azt a magyar kezdeményezést, amely garanciákat kívánt az ENSZ-határozatokban előírtakat lelkiismeretesen teljesítő országok számára. Hurd személyesen járt közben ennek érdekében kollégáinál és Wörnernél. Utólag megelégedését fejezte ki az elfogadott nyilatkozattal kapcsolatban, de nyilvánvalóvá tette, hogy a brit fél ennél egyértelműbb NATO-elkötelezettségvállalás mellett kardoskodott.

Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC) tevékenységét hasznosnak és eredményesnek tartják a honvédelem polgári ellenőrzése területén szerzett tapasztalatok átadása, valamint a védelem denacionalizálása, a fegyverzetkonverzió tárgyában. Saját tapasztalataik azonban meggyőzték a brit felet arról, hogy lehetetlen a rendkívül eltérő fejlettségű államok sajátos, egyedi igényeinek kielégítése egy rugalmatlan struktúra keretében.

Kezdeményezték, hogy az együttműködési fórum indítson el olyan programokat, melyek a fejlődésben előbbre tartó országok igényeihez vannak igazítva, s így azokban értelemszerűen csak szűkebb országcsoport vehetne részt. Javaslatuk egyelőre megfeneklett a francia fél takarékosági megfontolásnak álcázott fenntartásain. A továbblépésre ezért a tagállamok haderőivel való közvetlen kontaktusok erősítését ajánlják.

Nagy-Britannia jóindulatúan mérlegeli a legfejlettebb volt szocialista államok NATO-tagságának esélyeit. Négyszemközt nem csinálnak titkot abból, hogy a tagságra legesélyesebbnek Magyarországot és Csehországot tartják. A védelmi szövetség sajátos funkcióira tekintettel úgy vélik, hogy átmeneti, illetve köztes megoldásra kevés a lehetőség. Fontosnak tartják, hogy a csatlakozásra aspiráló országok a NATO-ban formálódó tendenciákkal összhangban modernizálják hadseregeiket, s azok struktúráját NATO-kompatibilissá alakítsák át. Elengedhetetlen feltétele a tag-

ságnak, hogy az érintett államok már csatlakozásukkor képesek legyenek – lehetőségeikhez mérten – hozzájárulni a NATO védelmi képességeinek növeléséhez.

A tényleges tagfelvétel brit vélemény szerint még nincs napirenden. Ennek legfontosabb oka a NATO elhúzódó identitáskeresése, a szervezet egyértelmű katonai és biztonságpolitikai funkcióinak hosszas kimunkálása. Sürgetik e fontos kérdések mielőbbi szövetségi szintű tisztázását, és támogatják az ezzel kapcsolatos legutóbbi amerikai kezdeményezést. Egyidejűleg kétségesnek tartják, hogy a döntő befolyással bíró tagállamok belső nehézségei, s a meggyöngyült vezetések képesek lesznek-e a nagy történelmi súlyú és történelmi távlatokban való gondolkodást igénylő határozatok meghozatalára.

A brit katonai és politikai establishmenten belül már ma is jelentős a közép-európai államok és a NATO közötti gyorsított kapcsolatépítés gondolatának támogatottsága. A régi dogmákkal és a megosztott Európa-szemlélettel szakítva egyre többen vetik el a feltételezett orosz érzékenység és esetleges neheztelés érvét. Ha a NATO valóban az összeurópai biztonsági rendszer meghatározó részévé kíván válni, nem tarthatja tiszteletben az orosz „érdekszférát”, mert az a bukott birodalmi törekvések igazolásával volna egyenlő. Sürgetik, hogy térségünk államai kapjanak konkrét ígéreteket a NATO-tagságra. Ezzel egyidejűleg olyan tagfelvételi kritériumokat kell meghatározni, amelyek lehetővé teszik a térséget átszövő feszültségek felvétel előtti megoldását (emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása, a hadseregek és biztonsági szervezetek demokratizálása), másrészt alkalmat adnak az egyedi felvételle. A majdani NATO-tagság reményében belső ellentmondásaitól fokozatosan megszabaduló Kelet-Közép-Európa országai olyan magas szintű együttműködést építenek ki egymás között is, amely a NATO hasznos közép-európai pillérévé, Európa stabilitásának fontos tényezőjévé emelheti a régiót.

A fentiekkel összefüggésben fontosnak tartom kiemelni, hogy a brit politika nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos felfogásában – a délszláv válság tragikus tapasztalatai nyomán – döntő változás ment végbe. A kérdésben mélyen érintett, és éppen ezért annak nemzetközi kezelésétől határozottan elzárkózó Nagy-Britannia felismerte, hogy Kelet-Közép-Európa és tágabb megközelítésben egész kontinensünk biztonságának jövője közvetlenül összefügg a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával. A nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását mára a biztonság meghatározó tényezőjeként tartják számon, s korábbi elzárkózását 180 fokban megváltoztatva Nagy-Britannia aktív szerepet vállal-e problémakör demokratikus megoldásának nemzetközi elősegítésében.

Hurd külügyminiszter a brit diplomáciai szolgálat egyik központi feladatává tette a kisebbségi ügyekben való kezdeményező fellépést. A brit képviselők jelentős szerepet játszottak abban, hogy az EK az új „Európa-szerződésekbe” külön klauzulát

iktatott be az emberi jogok – beleértve a kisebbségek jogait is – tiszteletben tartásáról, s az e téren elért teljesítménytől függővé tette a társulási szerződés végrehajtását. A brit felfogás a „Carrington-terv”-ben megfogalmazott megközelítést tette magáévá, s új, korábban nem látott megoldásokat is elképzelhetőnek tart a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítására. Megvalósíthatónak ítélik a területi autonómia gondolatát is megfelelő körülmények között, és arra ösztönzik a kormányokat, hogy azt a jogilag nehezen definiálható többletet, amely egy nemzeti kisebbséget e státuszért kárpótol, politikai eszközökkel biztosítsák.

Nagy-Britannia politikai szinten fenntartás nélkül támogatja a határos országokban élő magyar kisebbségek érdekében kifejtett magyar erőfeszítéseket. A magyar vezetést határrevízió vádjával illető köröknek – a magyar kormány tetteire rámutatva – nem adnak hitelt, üdvözölték és előremutatónak ítélték az ukrán–magyar szerződést. Nem ismeretlen számukra, hogy milyen gondok ösztönözték Magyarországot Szlovákia EBEÉ- és ET-tagságának ügyében, s noha északi szomszédunk taggá válását más megfontolásból előbbre való érdekként kezelik, támogatják a nemzeti kisebbségekkel szembeni demokratikus bánásmód iránti garanciákra vonatkozó magyar igényt, és Szlovákia politikájának folyamatos ellenőrzését.

Fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy szakértői szinten nemegyszer hallunk figyelmeztető észrevételeket a magyar lépések időzítésével, illetve kezdeti vehemenciájával kapcsolatban. Ugyancsak ronthatják fellépéseink hatékonyságát azok a felelőtlen kijelentések, amelyek magyar országgyűlési képviselők szájából hangzanak el.

A Nyugat-európai Unió (WEU) Londonból való elköltöztetésével kiesett a brit biztonságpolitika látószögéből. A WEU lehetőségeit hagyományosan alacsonyra értékelő, a két nyugati védelmi integráció közötti rivalizálásban egyértelműen a NATO mellett elkötelezett brit politika a WEU korlátait emelte ki a délszláv válság megoldására tett erőfeszítések kudarcaiból. Míg egyedül a NATO képes összpontosított és katonailag jelentős erő bevetésére, a WEU inkább „átmeneti” jellegű elsősorban félkatonai feladatok koordinálására, illetve megoldására használható (pl. vámmellenőrzés végrehajtása a Dunán). Magyarország esetleges WEU-tagsága a brit fél értelmezésében tehát nem oldaná meg biztonsági gondjainkat.

Meggyőződésem, hogy az Európai Közösséggel fenntartott kapcsolatainkban különleges szerep jut Nagy-Britanniának. Az elmúlt két év folyamán a brit vezetés minden lehetséges fórumon aktívan elkötelezte magát hazánk és a Visegrádi Együttműködés többi résztvevőjének mielőbbi EK-tagsága mellett. A brit magatartást nem érzelmi indokok vagy rövid távú politikai érdekek vezetik Kelet-Közép-Európa országainak belátható időn belüli integrálódása elősegítésében.

Nagy-Britannia rendkívül hasznos stratégiai szövetségesünk e téren. Az EK-n belüli föderalista-központosító törekvések ellenpontjaként a brit felfogás a lazább

keretek és a nemzetállamok bizonyos fokú önállóságának megőrzése mellett foglal állást. Noha támogatja az együttműködés elmélyítését a nem döntő fontosságú témákban, a brit érdekek érvényesítésének lehetőségét nem annyira az Unió elmélyítése, mint inkább kiszélesítése – egymást nem egy vonatkozásban kizáró tendenciák – irányában keresik. Nagy-Britannia lelkesen támogatta az EFTA tagországaival való tárgyalások mielőbbi megkezdését, és ugyanilyen lendülettel keresi az utat az Európa-megállapodást aláírt országok és az EK folyamatos közelítéséhez.

Az elnökségre készülő brit diplomácia részletesen elemezte a társulási megállapodások várható hatásait, és meghatározta azokat a pontokat, ahol lehetőséget láttak az előbbre lépésre. Az FCO⁵² ennek alapján intézkedési tervet dolgozott ki a megállapodásban foglaltak minél teljesebb végrehajtására, továbbfejlesztésére, illetve új területekre való kiterjesztésére.

A Visegrádi Hármak az EK-hoz elmúlt ősszel eljuttatott memorandumukat a fentiek ismeretében, s kifejezett brit elnökségi biztatásra terjesztették elő. A brit diplomácia eredményesen lobbizott az erre mintegy válaszul kidolgozott Andriessen-jelentés téziseinek megfogalmazásában. Az elnökség kísérletet tett arra is, hogy a dokumentumot „puccsszerűen” elfogadtassa az Edinburgh-i Csúcsértekezlet⁵³ résztvevőivel, de a „Mediterrán csoport” és Belgium ellenállása miatt ez a fázis a következő elnökség idejére tolódott el. Fontos eredményként könyvelhető el, hogy a Közösség Edinburgh-ban igazolta vissza a maga részéről először, hogy mindkét fél szándéka az Európa-megállapodással bíró országok majdani csatlakozása az EK-hoz.

A brit erőfeszítések értékelésekor fontos tekintettel lennünk arra a sokatmondó tényre, hogy Nagy-Britannia a társult államok kiemelt kezelésére akkor is időt szakított, amikor a maastrichti ratifikációval kapcsolatos parlamenti harcok és egymást érő belpolitikai botrányok beárnyékolták az elnökség periódusát, és részleges passzivitásra kárhoztatták azt.

Nagy-Britannia számos más eszközzel is igyekezett elősegíteni EK-kapcsolataink rendszeressé és intézményessé válását. Meghonosították a politikai igazgatók-államtitkárok konzultációit, s hagyományt teremtettek az EK-trojka, valamint a V3-ak első számú vezetőinek októberi találkozásával. Az elnökség ideje alatt a V3-akat külön csoportként, illetve a „hasonlóan gondolkozó országokkal” együtt igen nagyvona-

⁵² Az Egyesült Királyság külügyminisztériumának elnevezése Foreign Office – FO 1968-ig, majd Foreign & Commonwealth Office – FCO 2020. szeptemberig. Jelenleg Foreign, Commonwealth & Development Office – FCDO.

⁵³ Az Európai Tanács ülése 1992. december 11–12 közt volt Edinburgh-ban. Itt döntöttek egyes viták nyilvánossá tételéről, amelyek köre az elkövetkező években jelentősen bővült. A résztvevők elfogadják a Delors II. csomagot, és megállapodnak abban, hogy 1993. január 1. után megkezdődnek a csatlakozási tárgyalások Ausztriával, Svédországgal és Finnországgal.

lúan, részletekbe menően folyamatosan informálták az EK tevékenységének minden vonatkozásáról. Ez az információcsere a reánk vonatkozó események tekintetében ma is eredményesen működik.

A koppenhágai csúcson⁵⁴ elfogadott dokumentumot az adott körülmények között elérhető legjobb eredménynek tartják, noha elégedetlenek a piacra jutási lehetőségek terén megnyilvánult szűkkeblűséggel. Késlekedés tapasztalható a konkrét felvételi kritériumokkal kapcsolatos munkák megindításában is.

Ami az újonnan társult országok és a Visegrádi Csoport országainak együttes kezelését illeti, brit megítélés szerint jelenleg nincs elfogadható alap a bánásmódban való megkülönböztetésre. Végleges álláspontot még nem dolgoztak ki, de abból, ami erről a témáról eddig elhangzott, arra következtetünk, hogy a társult országok fejlődését vizsgáló majdani konferenciáig nincs esélyünk arra, hogy formailag elkülönült bánásmódban részesüljünk.

Az azonos bánásmód a továbbiakban sem fog uniformizált megközelítést jelenteni – mint ahogy a V3-on belül sem volt erről szó –, s maga a tényleges tagfelvétel az egyedi felkészültség objektív kritériumai alapján történik majd. Várhatóan az 1996-os kormányközi értekezlet utánra tervezett fórum nyújt majd alkalmat az elért eredmények alapján történő újfajta elbánásra: pl. a tagsági tárgyalások beindításával.

A magyar–brit gazdasági együttműködés a korábbi évekéhez hasonló szinten stabilizálódott. A gazdasági vezetők megítélése szerint hazánk Európa keleti felében „első osztályú” partnernek számít, s a piacgazdaságra való áttérés eddigi eredményeit, a gazdaság infrastrukturális felkészültségét, a beruházási feltételeket tekintve a térség legjobbjai közé tartozik. A térség más országainak gazdasági felzárkózása következtében ezzel együtt megszűnt Magyarország helyzetének „egyedülálló” jellege. A hazánk iránti figyelem és érdeklődés szinten maradt, de egyidejűleg Nagy-Britannia figyelme megoszlik: érdeklődéssel tekint a hasonló feltételeket kínáló más piacok, illetve együttműködési lehetőségek felé. Ki kell emelnem a Lengyelország, Csehszlovákia, illetve a volt Szovjetunió tagköztársaságai irányában megnyilvánuló brit kereskedelemépítő és beruházásfeltáró törekvéseket.

A közvetlen gazdasági együttműködés – kereskedelem, szolgáltatások, befektetések – terén a kapcsolatok stabilak, s alapján megfelelnek a brit gazdaság – eléggé visszafogott – teljesítményének. Léteznek más, objektív korlátok is – csak Nagy-Britannia földrajzi távolságát és a brit gazdasági jelenlét hagyományának viszonylagos

⁵⁴ Az Európai Unió az 1993-as júniusi koppenhágai csúcstalálkozón tárta a csatlakozni kívánó országok elé a felvétel kritériumait: stabil, demokratikus intézményrendszer. Jogállamiság. Az emberi és kisebbségi jogok érvényesülése és védelme. Működő piacgazdaság. Az uniós jogot képező szabályok, standardok és szakpolitikák végrehajtására, valamint a politikai, gazdasági és monetáris unió célkitűzéseinek vállalása. A kritériumokat az 1995-ös madridi ülésen megerősítették.

hiányát említem. A kereskedelmi forgalom alakulása ezzel együtt is figyelemre méltó: a reláció egyike azon keveseknek, ahol a magyar export nemcsak hogy nem csökkent, de jól mérhető növekedést ért el az év első harmadában. A hazánkba irányuló brit kivitel növekedése meghaladta ugyan a magyar exportét, s ezzel kereskedelmi mérlegünk passzívra vált, de a magyar kivitel stabilitása jó kilátásokkal kecsegtet hosszabb távon.

A brit beruházások állományértéke a Magyarországon eszközölt külföldi tőkebefektetések 10 százalékához közelít. A befektetők érdeklődése főként a tágabb értelemben vett élelmiszeripari területre irányul. A brit tőke tovább kívánja erősíteni jelenlétét hazánkban – amelyet kelet felé irányuló tevékenysége fontos kiindulóbázisának tekint –, részt vesz a távközlés modernizálásában, valamint a gázprivatizációban való szerepvállalás lehetőségeit is tanulmányozza. Továbbra is jelentős szerepet játszik a magyar gazdaságban a nagy hagyományokkal rendelkező brit pénzügyi szolgáltató szektor.

A brit kormány gazdaságpolitikai szinten támogatja, és rendelkezésre álló – szűkös – eszközeivel serkenti a két ország közötti együttműködést. Ehhez elsősorban indirekt módszereket alkalmaz, főként a lehetőségek bemutatásával, a figyelem felkeltésével próbál a kialakult gyakorlatban változásokat előidézni. Támogatja különböző vállalkozásfejlesztő szervezetek és intézmények tevékenységét (CBI, East European Trade Council). A gyakorlati tapasztalatok átadásában a Know How Fund szerepe kiemelkedő.

Hivatali tevékenységemben fokozatosan növekszik a gazdasági kapcsolatépítés részaránya. A jövőben is elsőrendű feladatommak tekintem a brit üzleti körök magyarországi aktív jelenlétének elősegítését, valamint a magyar háttér és brit befogadó közeg közötti információáramlás zökkenőmentes biztosítását. Ugyancsak fontosnak tartom a brit gazdaságszervezési tapasztalatok továbbítását, és hazai meggyökereztetésük elősegítését.

A magyar–brit kapcsolatok egyik „sikerágazata” a védelmi együttműködés. Ez az a terület, ahol a rendszerváltás nyomán a legkézzelfoghatóbb elmozdulás következett be a kétoldalú kapcsolatokban. A brit fegyveres erők részéről megnyilvánuló nyitottság, bizalom és együttműködési készség korábban elképzelhetetlen lehetőséget nyitott a kapcsolatok fejlesztéséhez. Nagy-Britannia a gyakorlatban messzemenően megvalósítja azt a nemzetközi fórumokon ismertetett álláspontját, miszerint a NATO-hoz való közeledés fő iránya az egyes tagállamok fegyveres erőivel és védelmi establishmentjével kiépítendő szoros együttműködés.

A két ország felelős minisztériumai között 1992 decemberében írták alá azt az együttműködési megállapodást, mely az 1993–95-ös évekre részletesen meghatározza a magas szintű és szakmai jellegű cserelátogatások programját. A tervek rész-

irányos teljesítése az előírtakat meghaladó ütemben történik, s nagy szerepe van a két hadsereg közötti tapasztalatátadás és kapcsolatépítés elmélyítésében. Ugyancsak gyakori vendégei magyar katonatisztek a legváltozatosabb szakmai témájú nagy-britanniai konferenciáknak és szemináriumoknak.

Szintén több éves program alapján folyik a magyar katonatisztek brit intézményekben történő ki-, illetve továbbképzése, melynek keretében az elmúlt évben valamennyi képzési szinten egy tucat tisztünk ismerkedhetett a brit gyakorlattal.

Említést érdemel a két ország közötti leszerelési és bizalomerősítési ügyekben kifejtett együttműködés. A brit fél rendszeresen küldi ellenőreit hazánkba hivatalos, de azért mégis „baráti” ellenőrzésre a CFE-szerződés⁵⁵ előírásai alapján. Ugyancsak a brit fél vállalta annak a vegyes nemzetiségű ellenőri csoportnak a vezetését, amelynek keretében egy magyar tiszt is részt vett egy Romániában végrehajtott ellenőrzésen.

A Katonai Attasé Hivatallal kialakított magas szintű együttműködésünkben az elmúlt év során bizonyos technikai jellegű fennakadásokat okozott az a tény, hogy elhúzódik a két tárca közötti, ilyen jellegű kérdésekre is kiterjedő megállapodás megkötése.

A kulturális, műszaki-tudományos, konzuli és sajtókapcsolatok terén elért fejlődésről a témafelelős diplomaták jelentései részletekbe menően beszámolnak. Itt néhány fontosabb témáról kívánok szót ejteni:

A sajtó- és tájékoztatási kapcsolatok terén az elmúlt évben jelentős elmozdulás nem következett be. A brit médiák által hazánkról közvetített kép átlagban kedvező.

⁵⁵ A NATO és a Varsói Szerződés tagországai között az európai hagyományos erőkről (Conventional Forces in Europe – CFE) folyó tárgyalások 1989 márciusában kezdődtek Bécsben. A tárgyalások során a figyelem öt fegyverzetkategorióra összpontosult: harckocsik, páncélozott harcjárművek, tüzérségi eszközök, harci repülőgépek, harci helikopterek. A CFE-szerződést az EBEÉ párizsi csúcstekeztetésén, 1990. november 19-én írta alá a NATO és a VSZ 22 tagországa, amelynek értelmében az Atlanti-óceántól az Urál hegységig csökkentik, és plafonokat határoznak meg a meglepetésszerű támadásokhoz és nagyméretű támadó hadműveletek megindításához szükséges főbb fegyverzetek számára. 1992. július 17-től feltételeesen alkalmazták és 1992. november 9-én lépett hatályba, és a hatálybalépést követő negyven hónapon belül kellett végrehajtani. Az 1992. május 15-i taskenti egyezmény a CFE-egyezmény alkalmazási területén lévő szovjet utódállamokat az egyezményt aláíró feleknek tekintette, felosztva közöttük a volt Szovjetunió kötelezettségeit és jogait, amelyet 1992. június 5-én írtak alá és lépett hatályba. A párizsi csúcstalálkozón az EBEÉ összes részt vevő országa két dokumentumot fogadott el: az Új Európa párizsi Chartáját, valamint a *Bécsi Dokumentum 1990* elnevezésű okmányt, amely egész Európára vonatkozóan számos bizalom- és biztonságépítő intézkedést tartalmazott. 1992 márciusában ezt a dokumentumot beépítették a *Bécsi Dokumentum 1992* című okmányba, amely további intézkedéseket irányzott elő a nyitottság és az átláthatóság vonatkozásában. A fegyverzetcsökkentés következő lépése az *1994. évi Bécsi Dokumentum*, amelyet EBEÉ Biztonsági Együttműködési Fóruma 1994 decemberében hagyott jóvá.

Az „átlagban” szó használatát a mindkét irányban jelentkező nagyarányú kilengések indokolják. Az átlagosnál jóval kedvezőtlenebb visszhangja volt a „Csurka-ügynek”, illetve minden olyan jelenségnek, amely kapcsolatba hozható volt a kontinensünkön terjedő intoleranciával és külföldiellenes hangulattal. A másik végletet a királynői látogatás maximálisan pozitív visszhangja vagy a bösi gát körüli vita brit sajtóelemzése, Szlovákia önhatalmú lépéseinek elítélése képviselte.

Megállapíthatjuk, hogy a Magyarországról érkező hírek a publikálási küszöböt csak akkor lépik át, ha azok valamilyen értelemben rendkívüliek, netán szenzációértékűek. A brit médiákban nem érvényesül kialakult Magyarország-kép, gyakran előfordul, hogy ugyanaz a sajtóorgánium egyszer elítélően, egyszer dicsérőleg szól hazánkról hasonló témák tárgyalása során. A hazánkról kialakult kép „képlékenysége” tág teret nyit az egyes tudósítók, illetve szerkesztők sajátos értelmezésének, esetenként a két világháború hatására kialakult negatív magyarsággép átmeneti újjáélesztésének.

A brit sajtó és televízió összességében az ország súlyának megfelelő mértékben, alapvetően pozitív hangnemben foglalkozik Magyarországgal. Az előző bekezdésben megfogalmazott sajátosságot figyelembe véve tájékoztatási erőfeszítéseinket az „informátorok informálása”, a közvélemény-formálásban, illetve döntés-előkészítésben szerepet játszó újságírók, szakértők, diplomaták és politikusok differenciált meggyőzésére összpontosítjuk.

Jelentős előrelépésnek értékeljük azokat az angol nyelvű monográfiákat és tanulmányokat, amelyek az elmúlt év során nagykövetségünkhöz eljutottak. Ugyancsak jól hasznosítjuk a Sajtófélosztály által publikált angol nyelvű tájékoztató sorozatokat, amelyeket a brit befogadó közeg széles körben és örömmel használ fel. Nagyon fontos versenyképességünk biztosítása, az egyes eseményekről tudósító kiadványok azonnali kiérkezése. Továbbra is nagy szükségünk lenne a nemzetiségi témakört egyes vonatkozásaiban bemutató tömör, adatokra épülő angol nyelvű publikációkra.

Meggyőződésünk, hogy a létrehozandó Nemzeti Információs Központ lehet az az eszköz, amely a különböző szervek erőfeszítéseit összehangolva, hosszabb távú koncepció alapján és a megfelelő anyagi háttérrel ellátva elő fogja segíteni az objektív és reális Magyarország-kép megteremtését, ellensúlyozva ezzel más, térségünkbeli országok évtizedes propagandaelőnyét.

A kulturális kapcsolatok legfőbb eseménye a hároméves magyar–brit kulturális megállapodás aláírása volt (1993. május). A mindkét fél részéről lelkiismeretesen elvégzett előkészítőmunka és a felek jószándékú hozzáállása eredményeként hasznos, mindenki érdekeit kielégítő és előremutató dokumentum született. A brit politika

alaptendenciájának megfelelően a British Council⁵⁶ is változtatott hazánk kezelésén, lényegében politikailag a (nyugati) demokráciák közé soroltattunk. Az egyezmény stílusában és szerkezetében is tükrözi ezt a módosulást. Az átmenetet biztosítandó az ösztöndíjas csereprogramokban megtartotta a – számunkra kedvező – keretszámokat, ugyanakkor a végrehajtás alapelveként a nyitottságot, rugalmasságot, témaközpontúságot.

Elégedettséggel állapíthatjuk meg, hogy a politikai határok leomlásának ténye fokozatosan a brit társadalom egyre szélesebb rétegeiben tudatosul. A spontán, állampolgárok, szervezetek és intézmények közötti kapcsolatok köre és volumene jóval meghaladja a megállapodásban érintettekét. A hazánk iránti érdeklődés az angolt Magyarországon tanítani akarók és magyarul tanulni kívánók számának növekedésében is lemérhető.

Ennek tudatában továbbra is szorgalmazzuk a londoni Magyar Kulturális Intézet⁵⁷ létrehozását. Az elmúlt év során a Londoni Egyetem kezdeményezése utat nyitott egy – kezdetben kisebb igénnyel fellépő – magyar intézet megszervezésének. A terv elnyerte a Külügyminisztérium, az MTA vezetésének támogatását is. A jelenlegi konstellációban csak a pénzügyi fedezet előteremtésén múlik a megvalósítás.

Változatlanul hangsúlyozzuk, hogy távlati érdekeink kulturális képviselőtünk magasabb szintre emelését kívánják. Mint pillanatnyilag egyetlen lehetséges, reális eséllyel rendelkező megoldást, támogatjuk a Magyar Intézet ügyét, de a tudományos és oktatási kapcsolatok jelentőségének elismerése mellett is szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy ez az elképzelés csak részben elégítheti ki a dinamikus fejlődő kulturális kapcsolatok által támasztott igényeket. Gazdasági helyzetünk javulásával szükséges lesz bővíteni a tervezett intézet profilját, s kiterjeszteni aktív szerepvállalását a kulturális élet más szféráira is.

Az év folyamán tovább erősödtek a nagy-britanniai magyarság és a nagykövetség kapcsolatai. Nagy jelentőségű fejlemény, hogy – nagykövetségünk hathatós támogatásával – újra megalakult az itteni magyarok országos szervezete, amely a MAOSZ nevet viseli. A tagszervezetek képviselői Pátkai Róbert püspököt, a nagy-britanniai lutheránus egyház fejét választották vezetőül. A MAOSZ önmagát az Egyesült Királyságban élő magyarság pártpolitikailag független egyesületeinek országos szervezeteként definiálta. Céljai közé tartozik egyfelől a tagegyesületek összefogása,

⁵⁶ A British Council 1934-ben Nagy-Britanniában létrehozott nemzetközi kulturális és oktatási szervezet, a brit külpolitika kulturális, oktatási és tudományos háttérintézménye. Székhelye London. Első külföldi irodáját Kairóban nyitotta meg (1938), Magyarországon 1963 óta van jelen. Gyermekvédelmi nyilatkozata kimondja, hogy kötelessége gondoskodni minden gyermekről, akivel kapcsolatba kerül, és védelmeznie kell őket a bántalmazással szemben.

⁵⁷ A Magyar Kulturális Intézet 1999-ben nyitotta meg kapuit Londonban.

tevékenységük koordinálása. Fórumot kíván biztosítani szervezethez nem tartozó magánszemélyeknek is. Másfelől az angliai magyarság érdekképviselésében, a Magyarországgal való kapcsolattartás előmozdításában látja feladatát.

A nagykövetség aktívan támogatja a magyar, illetve a brit–magyar egyesületek tevékenységét. Konzuli részlegünk jelentős forgalmat bonyolít a tartósan letelepedett magyarok óhazával kapcsolatos ügyeinek intézésével, illetve tanácsadással. Különösen sokan fordultak tanácsért kárpótlási ügyekben, s gyakoriak voltak a Kárpótlási Hivatal „lassú ügyintézése és ellentmondásos intézkedései” miatti panaszok.

A nagykövetség és a magyar kiküldöttek biztonsági helyzetében alapvető változás nem következett be, azonban a romló közbiztonság érezteti hatását munkatársaink körében is. Több gépjárműfeltörés, illetve egy lakásbetörés is előfordult. A Konzuli Osztály beszámolója arról tanúskodik, hogy nőtt az ideiglenesen Londonban tartózkodó magyar állampolgárok (turisták és kiküldöttek) sérelmére elkövetett lopások és rablások száma.

Fentiek ismeretében megismétlem azt a tavalyi kérésemet, hogy a jövő év során kerüljön sor a nagykövetség biztonságtechnikai rendszereinek felülvizsgálatára, illetve szükség szerinti cseréjére és modernizálására.

(Antalpéter Tibor)
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 5. doboz

24.

Szabó Lajosnak, a Belügyminisztérium Önkormányzati Főosztály vezetőjének levele Sáringer Lászlónak, a Konzuli Főosztály vezetőjének Antalpéter Tibor londoni nagykövet éves beszámolójával kapcsolatban
1993. szeptember 15.

Belügyminisztérium
Önkormányzati Főosztály

Szigorúan titkos!

Szám: 301–0–95/1993

Dr. Sáringer László úrnak,
Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezetője

Budapest

Tisztelt Főosztályvezető Úr!

Londoni nagykövetségünk éves beszámoló jelentését köszönettel vettük. A főosztály szakterületét érintő felvetésére az alábbi észrevételt tesszük.

A konzuli jelentés szerint a külképviseleten benyújtott útlevél iránti igények elbírálása – különösen, ahol az állampolgárság vizsgálata is szükséges – megengedhetetlenül sok időt vesz igénybe, ami a külképviseletek munkatársait állandó magyarázkodásra, mentegetőzésre kényszeríti. Sajnos ezen a területen az Állampolgársági Főosztály erőfeszítései ellenére sem sikerült lényeges előrelépést tenni.

Az állampolgársági vizsgálat idejének elhúzódását, az állampolgárság vizsgálatához szükséges időt meghatározza a beérkezett kérelmek nagy mennyisége és a kérelmek felszereltsége.

Az Állampolgársági Főosztály igyekszik minden beérkezett kérelmet a lehető legrövidebb időn belül elintézni, amennyiben a kérelemből megállapíthatóan az ügyfélnek rendkívüli méltánylást érdemlő indoka fűződik az állampolgárság megállapításához, vagy ahol a külképviselet ezt kéri. Itt azonban az átlagos ügyintézési idő fél év, kivételesen bonyolult ügyeknél hosszabb. Az állampolgársági ügyintézés számítógépes fejlesztése befejezés előtt áll. A rendszer várhatóan ez év második felében

működésbe lép. Ez az ügykezelésre fordított ügyintézési időt reményeink szerint jelentősen lerövidíti.

A Belügyminisztérium Útlevel Osztálya a külföldön élő állampolgáraink útlevel-ügyeinek intézésére kiemelt figyelmet fordít. Ezen igények teljesítése mindenkor prioritást élvezett és élvez a hazai igénylőkkel szemben. A továbbítás időigényességére is figyelemmel, a kérelmeket rövid határidővel, a beérkezéstől számított egy héten belül bírálja el, és továbbítja az elkészült útleveleket a Külügyminisztérium Konzuli Főosztályán keresztül, vagy a megadott magyar címre.

A külképviseletnek a hazai hatóságok „rugalmas ügyintézésére” vonatkozó jelzésére kiemelt figyelmet fordítunk. Tekintettel arra, hogy a vonatkozó jogszabályok szerint a születési anyakönyvi kivonat hazai benyújtás esetén sem elegendő a személyazonosság, illetőleg állampolgárság megfelelő igazolására, a hasonló esetek elkerülése érdekében az útlevelügyekben eljáró szervek felé megfelelően intézkedni fogunk.

Budapest, 1993. szeptember 15.

Tisztelettel:
(Szabó Lajos)
főosztályvezető

Készült: 2 pld-ban
Kapják: 1 pld. címzett
2 pld. irattár

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 5. doboz

25.
Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos tárgyalásairól
Londonban
1993. december 9.

Jelentés
a Kormánynak
londoni tárgyalásaimról

1993. december 6-án és 7-én Douglas Hurd külügyminiszter meghívására hivatalos tárgyalásokat folytattam Londonban. Hétfőn a Londoni Egyetemen tartottam előadást „Lessons of Appeasement” (A megbékélés tanulságai) címmel, Másnap Malcolm Rifkind védelmi miniszterrel, Douglas Hogg külügyi államtitkárral, Leonard Appleyard KÜM politikai igazgatóval, valamint David Howell-lel, a Brit Parlament Külügyi Bizottsága elnökével és a bizottság más tagjaival tárgyaltam. Major miniszterelnök utasítására Hurd külügyminiszternek az utolsó pillanatban, 7-én hajnalban a GATT-tárgyalások döntő fordulójára kellett utaznia Brüsszelbe.

I. NATO–OROSZORSZÁG

Érvelésem összefoglalása

Hangsúlyoztam, hogy a békéltetési politika jeleit tapasztaljuk Oroszországgal kapcsolatban; hiányoljuk a következetességet és az erélyt. Pedig a történelem tanulságai szerint minél nagyobb mozgásteret kap Moszkva, annál nagyobb eséllyel élednek fel imperialista törekvései. Eltúlzottnak tartjuk az orosz érzékenység iránti aggodalmat, ugyanakkor aggasztóan kevésnek ítéljük azt a nyugati figyelmet, amellyel a közép-európai országok törekvéseit szemlélik. A Nyugat, úgy tűnik, nehezen találja meg az ideális utat az ellenséges magatartás, a birodalmi ambíciók határozott visszaszorítása és a mindenáron való barátkozás között, pedig ki kellene alakítania a „containment” (feltartóztatás) politikájának mai változatát. Szerintünk világosan kellene jelezni Moszkvának: a Nyugat kész vele baráti viszonyt kialakítani és minden területen segítséget nyújtani, de nem fogadja el azt, hogy Oroszország fokozatosan újra érkészférájának tekintse Kelet-, majd esetleg Közép-Európát. Félő, hogy a túlzott engedékenység csak növeli az oroszok étvágyát, aminek pedig katasztrofális következményei lehetnek. A közép-európai országok emlékeznek arra, hogy a Nyugat már többször magukra hagyta őket a XX. században – hol a túl erős, hol a gyengesége

folytán veszélytelen Oroszországra hivatkozva. Nem is tudjuk elfogadni a „Kelet-Európa” kifejezést mint politikai kategóriát; az 1945 utáni helyzet természetellenes volt, nem vette figyelembe a közép-európai kultúrák szerves nyugati kapcsolódását.

Oroszország biztonságpolitikai törekvéseivel kapcsolatban elképzelhetőnek tartom például, hogy Moszkva vagy a G-7-csoportban, vagy a NATO-ban kapjon különleges megfigyelői státuszt, magától értetődőnek tekintve, hogy állandó tag sem a NATO-ban, sem az Európai Unióban nem lehet még hosszú távon sem. A lehetőségeket nyitva kell hagyni a politikai szövetségre, de a partnerség mélységét korlátozni kell.

A „Partnerség a békéért” javaslat előnyeit (a tagság elvi lehetőségének megnyitása) értékelve legfőbb gyengeségének azt tartom, hogy nem ismeri el a demokráciájukban érettebb országokat, és így nem is ösztönzi a politikailag és gazdaságilag elmaradottabbakat a felzárkózásra. Kifejtettem, hogy a nyugati biztonsági rendszer keleti kiterjesztését csak fokozatosan képzeljük el, jól megfogalmazott kritériumok (pl. 5 év parlamenti demokrácia, két szabad választás, a hadsereg civil ellenőrzése) alapján. A NATO-nak érdeke, hogy a közép-európai országok integrálásával stratégiai teret nyerjen. Ugyanakkor biztonság zónájának keletre való eltolódása az orosz demokratikus erők érdeke is: ez egyfajta biztosítékot jelentene az orosz imperialista gondolkodás feléledése ellen, amely gondolkodástól a Milošević-vonal, ill. az orosz ortodox egyház szövetsége révén nem idegen az adriai terjeszkedés, ill. a kelet-balkáni jelenlét gondolata. Nem fogadhatjuk el az Oroszország elszigetelődését veszélyként beállító érvelést, hiszen Oroszország – előbb a kommunizmussal, majd a gazdaság összeomlásával – önmagát szigetelte el Európától, és a visegrádi országoknak az európai intézményekbe történő integrációjával Oroszország és a Nyugat közelebb kerülne egymáshoz. Az orosz elszigetelődéstől tartó, illetve arra hivatkozó érvelés épp úgy lehet blöff, mint a közép-európai országok NATO-tagságával járó orosz érdekek fel nem ismerése. Mindenesetre Oroszország gazdasági eszközökkel eredményesen fűzi magához a volt szovjet köztársaságok többségét, elképzelhető, hogy például az ukrán gazdaság működésképtelenségét Moszkva nem bánja.

Elvárjuk, hogy amennyiben az Európai Unió rövid távon nem tudja támogatni integrációs elképzeléseinket, akkor a NATO lépjen a nyitás irányába. Nem túlozzuk el a veszélytudatot, de a fenyegetettség érzetét kezelnünk kell a magyar társadalomban is, ahol egyes erők ezt mesterségesen is fokozzák. Magyarországnak az volna az érdeke, ha az összes kelet-közép-európai ország a NATO tagja lehetne, de azt mindaddig célszerűtlennek tartjuk, amíg posztkommunista erők vannak hatalmon Szlovákiában és Romániában, és amíg a Cseh Köztársaságból is a régi nomenklátúra befolyásának erősödéséről kapunk híreket. Magyarország következetességével több tekintetben egyedül maradt az átalakulásban.

Brit álláspont

1. Az új európai biztonsági rendszernek tükröznie kell a közép-európai demokráciák érdekeit. A NATO nem fogadna el egy újabb Monroe-doktrínát Moszkvától, de kellőképpen rugalmasabbá kívánja tenni a partnerkapcsolatait Moszkvával (Rifkind).

2. A „Partnerség a békéért” javaslat – bár ki nem mondottan, de – képes differenciálni a partnerországok között azáltal, hogy bizonyos együttműködési lehetőségeket csak olyan országok számára nyit meg, amelyek például a transzparencia és a civil ellenőrzés feltételeit teljesítik. Annak ellenére, hogy látszólag Oroszország és Ukrajna a katonailag jóval szegényebb közép-európai országoknál intenzívebb katonai együttműködésre képes, katonailag sem Oroszország, sem Ukrajna nem tekinthető „interoperábilisnak” a NATO-val. Ez tehát nem jelenthet előnyt a visegrádi országokkal szemben (Hogg).

3. A „Partnerség a békéért” program lényegében a Washingtoni Szerződés 4. cikkelye⁵⁸ megvalósításának tekinthető. A NATO nem számít arra, hogy egyszerre 12 új országot kellene a tagjai közé felvennie. A NATO kiterjesztése csak abban az ütemben történhet, ahogyan az illető országok – gazdaságuk megerősödésével – viselni tudják a terheket. Ez a folyamat elválaszthatatlan az európai integráció fázisaitól, ahol szintén a 3 (!) visegrádi ország van előnyben (Hogg).

4. A NATO csak integrált katonai szövetséggként létezhet továbbra is, ami azt jelenti, hogy olyan katonai szervezet, amely csak demokratikus berendezkedésű kormányok és hatékony parlamenti rendszerek számára nyitott. A politikai dimenzió ugyanolyan fontos, mint a katonai (Rifkind).

5. A közép-európai országok nyugodtak lehetnek: az Észak-atlanti Szövetség nem tekinti magát zárt klubnak; több nyilatkozat erősítette meg a NATO-tagság lehetőségét és szükségességét. Bízunk kell a szövetség elkötelezettségében, ugyanakkor tisztában kell lenni a nyitás körüli viták nehézségeivel. A bővítés menetrendjén dolgozó politikusok számára a legnagyobb fejtörést a Washingtoni Szerződés 5. cikkelyének⁵⁹ megkerülése okozza (Hogg, Appleyard).

⁵⁸ Az Észak-atlanti Szerződés (Washingtoni Szerződés) az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) alapító egyezménye, amelyet 1949. április 4-én írtak alá. A 4. cikk: „*A Felek tanácskoznak egymással, valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.*”

⁵⁹ A Washingtoni Szerződés 5. cikke: „*A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek, és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságnak az észak-atlanti*

6. A „Partnerség a békéért” lehetőséget ad arra, hogy a gyorsabban fejlődő kapcsolatok teljes tagsággá alakuljanak. London azt várja, hogy Magyarország fogja leginkább kihasználni a partnerkapcsolatok lehetőségeit (Appleyard).

7. A „Partnerség a békéért” csak az első lépés az új biztonsági rendszer kidolgozásában. Különböző államok más és más sebességgel, más és más végcélokhoz fognak eljutni (Rifkind).

8. London arra biztatja Budapestet, hogy éppen az európai és atlanti integráció szerves kapcsolódása miatt minél inkább éljen a NYEU adta lehetőségekkel (Appleyard).

9. A januári NATO-csúcs fő célja az európai biztonság növelése, valamint Európa egységének hangsúlyozása (Rifkind).

10. Magyarország visszatérése Európához nem kizárólag az integrációs szervezeten keresztül lehetséges, más lehetőség is van európaiságunk kifejezésére (Appleyard).

11. Az európai és a NATO-integráció egy folyamat részei. London számára komoly szellemi erőpróba annak az érvrendszerek a kidolgozása, amellyel Washington számára elfogadhatóvá tudja tenni, hogy az európai integráció szerves következménye lehet a NATO-tagság. Washington még nem fogadta el, hogy a NYEU-n keresztül is vezethet út az Észak-atlanti Szövetségbe (Hogg).

12. A brit parlamenti képviselők nem tudják elfogadni az orosz helyzet washingtoni elemzését, azokat az aggályokat, amelyek miatt óvja Clinton elnök a NATO vezetését a Moszkvával szemben alkalmazott erősebb vonal gyakorlásától. Az Oroszországgal szemben baráti, de erélyes politika, a „containment” modern változata valóban segíthetne az orosz imperializmus megfékezésében (Howell).

13. A brit vezetés tisztában van azzal, hogy a NATO kiterjesztése számunkra belpolitikailag, a közelgő választások szempontjából is fontos kérdés. Éppen az MSZP keleti orientációja teszi különösen szükségessé az atlanti integráció erősítését (Hogg).

II. EURÓPAI INTEGRÁCIÓ

Európai integrációnkkal kapcsolatban elsősorban Appleyard politikai igazgatónak fejtettem ki álláspontomat a magyar kultúra és történelem európaiságáról, a mai politikai vezetés nyugati orientáltságáról, a magyar kormány európai és atlanti elkötele-

tetésben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében fogantatott minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.”

zettségéről. Európai Unió-beli tagságunkkal kapcsolatban elfogadtuk a Koppenhágai Nyilatkozatban megfogalmazott 10 éves perspektívát, amelyhez képest megalapozatlannak látjuk a 10–15 éves várakozási időt, hiszen a magyar gazdaság 5 éven belül készen fog állni a teljes tagságra. Elvárjuk, hogy tagságunk a gazdasági eredményektől függjön, és nyugati barátaink értékeljék a pozitívumokat. A magyar kormánynak és a társadalom döntő többségének nyugati elkötelezettsége megmásíthatatlan.

Leonard Appleyard megerősítette: London tisztában van Magyarország vezető szerepével, európaiságunkkal, sőt azzal is, hogy a magyarok az összes közép- és kelet-európai ország közül a leginkább nyugat-európai mentalitásúak. Anglia következetesen támogatta az Európai Unió bővítését; egyértelmű, hogy az EFTA-országok után elsőként Magyarországnak kell következnie. Ugyanakkor figyelmeztetett: tisztában kell lennünk azokkal a megrázkódtatásokkal, amelyek a csatlakozás velejárói lesznek, s amelyek nagyságát most az EFTA-országoknak kell megtapasztalniuk. Fontos, hogy az Európa Szerződés kínálta új lehetőségeket, új piacokat Magyarország igyekezzen már most minél inkább kihasználni, hogy már a teljes jogú tagságért folyó tárgyalások megkezdésekor gazdaságaink minél inkább összhangban legyenek.

III. A DÉLSZLÁV VÁLSÁG

A balkáni háborúval kapcsolatban Hogg államtitkárnak elmondtam, hogy mindaddig nem bízunk a szankciók hatásában, ameddig azokat mások kevésbé szigorúan tartják be, mint Magyarország. Ahogy a történelemben annyiszor (és 1920-ban Magyarország esetében is) igazságtalan békét kötöttek, úgy félő, hogy ezt a háborút is igazságtalan békével fogják lezárni, de ez is jobb, mint a további öldöklés, egy nemzet elpusztítása. A Juppé–Kinkel béketervet⁶⁰ támogatjuk, mert az megoldásokat javasol

⁶⁰ 1993. november 22-én Alain Juppé francia és Klaus Kinkel német külügyminiszterek hozták nyilvánosságra azt a tervet, amelyben a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elleni gazdasági zárlat fokozatos feloldását helyezték kilátásba abban az esetben, amennyiben a boszniai szerbek hajlandók területi engedményre a boszniai muzulmánok javára. Az elképzelés kilátásba helyezte, hogy a szankciókat olyan ütemben fogják feloldani, amilyen ütemben Szerbia és Montenegró hozzájárul a boszniai béketerv megvalósításához és a Krajínák ügyének rendezéséhez. A javaslat csak az ENSZ kereskedelmi és közlekedési szankcióira vonatkozott, az nem érintette az Európai Unió által Szerbiára és Montenegróra kirótt külön büntetőintézkedéseket, amelyek megszüntetését a volt Jugoszlávia területének az egészére érvényes általános békerendezéshez kötötte. A javaslat mellőzte azokat a feltételeket, amelyek teljesítését eredetileg az ENSZ BT feltételül szabott Szerbiának és Montenegrónak a szankciók feloldásához: a JSZK csapatainak kivonása Horvátország és Bosznia-Hercegovina megszállt területeiről; a boszniai szerb hadsereg támogatásának a felfüggesztése; a koszovói albánellenes erőszak megszüntetése; a JSZK területén élő kisebbségek (ebbe beleértve a vajdasági magyarokat is) jogainak a szavatolása.

a krajnai szuverenitás kérdésére és a kisebbségek ügyének rendezésére is. Magyarország elvárja, hogy mint szomszédnak beleszólása lehessen a béketerv részleteibe.

Hogg hangsúlyozta, hogy alábecsüljük a szankciók hatását: London véleménye szerint azok már komoly károkat okoztak a szerb gazdaságnak, különösen a növekvő infláció és az áruhiány miatt. Bár Milošević elnök nem veszített népszerűségéből, de egyre nagyobb nyomás nehezedik rá: a szerb közvélemény egyre nagyobb része szeretné minél hamarabb a háború végét látni.

Készítette: Bollobás Enikő

Budapest, 1993. december 9.

Jeszenszky Géza
s.k.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 5. doboz

OLASZORSZÁG

26.

Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövetnek és Alessandro Quaroninak, az olasz külügyminisztérium protokollfőnökének egyeztetése a magyar–olasz magasszintű látogatásokról
1993. február 2.

01502/26/

139/8

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Róma

Azonosító: ROM20151

Érkezett: 93.02.02. 15:46

Készítette: Ohm

Ellenőrizte:

05, 44

Von. 12 ittenire:

Tárgy: 1993-as év magyar–olasz magasszintű találkozók

A mai napon felkerestem Alessandro Quaronit, az olasz KÜM protokollfőnökét, aki-
vel áttekintettem az elkövetkezendő időszak felső szintű látogatásainak ütemtervét:

– Göncz Árpád köztársasági elnök látogatására az 1993. szeptember 15. – október 15. közötti időszakot tartanak alkalmasnak. Ennek megfelelően kérnek Scalfaro elnöktől konkrét dátumjavaslatokat. A javasolt időszak előnye, hogy addigra a tervek szerint sor kerülne már mind a külügyminiszteri, mind a miniszterelnöki hivatalos kétoldalú találkozókra is. A magyar köztársasági elnök Scalfarón kívül találkozna

természetesen az olasz miniszterelnökkel és a két ház elnökével is, és olasz részről készek magas szintű gazdasági találkozó szervezésére is a látogatásra. Quaroni hangsúlyozta, hogy azt az olasz gazdasági élet Magyarország iránti érdeklődése feltétel nélkül indokolná. Hozzátette, hogy ismerve elnökünk írói munkásságát, természetesen színvonalas kulturális találkozó, illetve műsor megtekintésére is nyílna mód. A látogatás időtartamát illetően 1,5–2 napban gondolkodnak.

– Az olasz miniszterelnök magyarországi látogatását a KEK⁶¹ júliusi budapesti csúcstalálkozójához kívánják igazítani, amikor is Amato egy nappal tovább maradva folytatná le a kétoldali megbeszéléseket.

– Antall József miniszterelnök esetleges áprilisi trieszti pártközi találkozásáról tájékoztattam Quaronit, aki kérte, hogy hivatalosan is jelezzük felé, amennyiben Antall úr elfogadja a meghívást. A téma kapcsán Quaroni, aki múlt év nyaráig Bécsben volt nagykövet, megjegyezte, hogy örömmel értesült arról, hogy az MDF országos értekezlete a pártelnöki elképzeléseket erősítette meg.

– Jeszenszky külügyminiszter február 21–24-i látogatásával kapcsolatban minden szükséges segítséget megígért. Jelezte, hogy Colombo külügyminiszter a kétoldali látogatásokat mindenkor munkalátogatásnak tekinti, így az általa adott díszbeszéd vagy vacsora is munka jellegű, ezért írásos pohárköszöntők nem hangzanak el.

⁶¹ A Duna–Adria földrajzi vonal mentén fekvő országok közösségének együttműködését az 1978-ban alakult Alpok–Adria együttműködés ihlette. Ausztria, Jugoszlávia, Olaszország és Magyarország külügyminiszterei olasz kezdeményezésre 1989. november 11–12-én Budapesten a kulturális és történelmi hagyományok mentén és a nemzeti kisebbségek hídszerepére támaszkodva megállapodtak a jószomszédi kapcsolatok, valamint az államok egymás közötti együttműködésének az elmélyítéséről, amihez 1990. május 28-án Csehszlovákia is csatlakozott. A formálódó szervezet első csúcstalálkozóját 1990. július 31.–augusztus 1-jén tartották Velencében, s ekkor honosodott meg a görög-latin eredetű pentagonalis (ötszögletű) olasz megfelelője, a Pentagonale név. A tagság feltételévé ekkor tették azt, hogy a csatlakozni kívánó országban szabadon választott parlament gyakorolja a törvényhozó hatalmat, biztosítsák az emberi jogokat, és ismerjék el a nemzeti kisebbségek jogait. A tömörülés földrajzilag zárt, de rugalmasan viszonyul a más országokkal folytatandó együttműködéshez. 1991. július 26–27-én, a Dubrovnikban tartott második csúcsertekezleten Lengyelország lett a szervezet hatodik tagja, amikor a Pentagonale elnevezés Hexagonaléra változott. A tömörülés jelenlegi nevét – Közép-európai Kezdeményezés – 1992-ben vette fel. Jugoszlávia tagságát felfüggesztették, és helyette a jugoszláv utódállamok közül Horvátország, Szlovénia és Bosznia-Hercegovina csatlakozott a szervezethez. 1993-ban a szervezet létszáma Csehország és Szlovákia különválása miatt, illetve Macedónia csatlakozásával ismét bővült. 1996-ban Albánia, Bulgária, Fehéroroszország, Moldova, Románia, Ukrajna is kérte a felvételét, majd 2000-ben a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság is elnyerte a felvételt. 2006-tól – Szerbia és Montenegró különválásától – összesen 18 tagja van. A KEK fő célja a regionális együttműködés erősítése, az európai integráció elősegítése, az EU-n kívüli tagállamok uniós csatlakozási folyamatának támogatása. Ennek megfelelően különböző projektekkel támogatja a térség országaiban a piacgazdaság kiépítését, illetve a regionális infrastruktúra fejlesztését.

– 28. – Sz. –

Lássa:

A Minisztere Kabinet Irodája

VIII. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 30. doboz

27.

Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövet
átadta Antall József Giuliano Amato olasz miniszterelnöknek
írott levelét
1993. február 16.

02277/194/8

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Róma
Azonosító: ROM20261
Érkezett: 93.02.16. 15:45
Készítette: Ta.
Ellenőrizte:

44, 47

Sürgős!

Tárgy: Antall József levele Amato olasz miniszterelnöknek

Fabbri szenátor miniszterelnökségi államtitkárnak ma Kovács István első beosztott társaságában átadtam Antall miniszterelnök úr Amato miniszterelnökhöz intézett levelét.

Azonnal áttanulmányozta és megjegyezte, hogy igen értékes, gazdag felvetésekben, és rögtön továbbítja a címzetthez. Külön kiemelte, mint igen fontos javaslatot a magyar és olasz miniszterelnök közötti jövőbeni közvetlen telefonkapcsolatot. A levélnek az ex-Jugoszláviát illető részével kapcsolatban megjegyezte, hogy Olaszország számára jelenleg a legfőbb aggodalomra Macedónia ad okot. Megkérdezte, hogy Magyarország elismerte-e már Macedóniát. Válaszomban megmagyaráztam, hogy hazánk nem akar elébe vágni az EK-döntésnek, és a Szerbiával való konfrontációt – különös tekintettel a vajdasági magyarságra – egyébként is igyekszik kerülni. A beszélgetésen jelen volt Marsili követtanácsos, miniszterelnökségi diplomáciai tanács-

adóval egyeztetve az államtitkár elfogadhatónak tartotta, hogy a kétoldalú miniszterelnöki találkozóra júliusban kerüljön sor, a KEK-csúcs előtt egy nappal.

Megjegyzés: búcsúzásnál megjegyezte, hogy noha már régen nem járt az általa oly szeretett Magyarországon, lehet, hogy utazására a közeljövőben sor kerülhet. Ezzel arra célzott, hogy a jelenlegi olasz belpolitikai krízist komolynak ítéli, amely esetleg kormányválságba torkollhat, és nem oldható meg egyszerű kormányátalakítással.

– 46. – Sz. –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 30. doboz

28.

Nikicser Lászlónak, a 8. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése a magyar–olasz kormányfői találkozó időpontjáról 1993. június 28.

Külügyminisztérium

Nikicser László

Készült: 2 példányban

Jóváhagyásra: Peisch S.

Martonyi J.

Jeszenszky G.

Saját

Feljegyzés

Tárgy: Ciampi olasz miniszterelnök látogatása

Antall József miniszterelnök úr 1993. áprilisi levelében javasolta Ciampi olasz miniszterelnöknek, hogy a KEK-csúcsértekezlethez kapcsolódóan kerüljön sor hivatalos magyar–olasz kétoldalú kormányfői találkozóra. A magyar időpontjavaslat

a KEK-csúcsot megelőző nap, július 15-e volt. (A kétoldalú találkozót a magunk részéről szerettük volna teljesen elkülöníteni a KEK-értekezlettől, hangsúlyozva annak hivatalos jellegét. Éppen ezért nem tűnt célszerűnek javasolni július 17-ét, a KEK-értekezlet zárónapjának délutánját.)

Az olasz fél halaszthatatlan belpolitikai eseményekre (július 15.) hivatkozva július 17-e délutánját (szombat), a KEK záró sajtóértekezletét követő néhány órát javasolja a kétoldalú kormányfői találkozó időpontjául.

A július 30-i várható ET-események fényében számunkra még fontosabb volna, hogy a magyar–olasz miniszterelnöki találkozóra a KEK-ülés előtt kerüljön sor. (Ehhez kapcsolódik az is, hogy A. Juppé francia külügyminiszter július 13-i látogatását már június 29-én bejelentjük!)

Az olasz Kereszténydemokrata Párt – a június 20-i újabb választási kudarc után – július 15-én történelmi fontosságú ún. átalakuló kongresszust tart, ahol sor kerül a párt átkeresztelésére, de valószínűsíthető akár a párt feloszlata is. Ez azt is jelentheti, hogy az Olaszországban zajló történelmi folyamat újabb állomásaként a főként KDP-re támaszkodó kormány névleg és valójában is csupán ügyvezető kormány lesz a következő választásokig, amelyek időpontja 1993 októbere is lehet.

A fentiek fényében, ill. a KEK-értekezlet után lecsökkent figyelem és kisebb nemzetközi hasznosíthatóság miatt megfontolásra javaslom, hogy az olasz javaslat (július 17., délután) elől udvariasan térjünk ki, jelezve, hogy a KEK-értekezlet alatt a két kormányfő találkozik, a kétoldalú hivatalos találkozóra pedig rövidesen újabb javaslatot teszünk.

Budapest, 1993. június 28.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 30. doboz

29.
Szörényi László római nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. június 30.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Róma

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

27/SZT/1993.

Tárgy: Nagyköveti beszámoló jelentés
(1992. szeptember – 1993. június)

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
követség: 1 példány
Gépelte: Surman Ágnes

Melléklet: 2 db.

Mielőtt a Központtól kért, pontokba szedett jelentésbe fognék, szükségesnek tartom rövid bevezetőben összefoglalni az olasz politikai életnek a tárgyévben kibontakozott tendenciáit és távlatairól alkotott véleményemet.

A berlini fal leomlása máig sem befejezett válságba sodorta Olaszországot. Ennek okai a következők:

1. Eltűnt a „K-faktor” – Ronchey jelenlegi műemlékügyi miniszter, igen éleselméjű publicista vezette be régen ezt a terminust, és a legtöbb elemző elfogadta. Ez a tényező nem egyéb, mint a kommunizmustól való félelem, amely magától értetődő módon 1947 óta meghatározta az olasz bel- és külpolitika egész lényegét. Összetevője a következő: az 1947-től 1954-ig tartó monopolisztikus kereszténydemokrata kormányzati szakasztól kezdve gyakorlatilag máig az Olasz Kommunista Párt, illetve utódpartjai arra a maximalista álláspontra helyezkedtek, amelyet leginkább a min-dent vagy semmit jelszóval lehet jellemezni, vagyis hatalomátvételre készültek, majd – miután kiderült, hogy ez lehetetlen – az ellenzékben maradva cinkos együttműködést alakítottak ki a hatalmon lévő párttal, illetve pártokkal. Ma sem hajlandók a kormányzati felelősségen osztozni.

2. A hibás kiindulópontból felépített olasz jóléti állam. Ellentétben akár az angol-szász, akár a francia, akár a német modellel, ezt a szociális biztonságot és meglehetősen magas életszínvonalat biztosító jóléti államot összes szolgáltatásával együtt nem az egyébként igen jó teljesítőképességű olasz gazdaság teherbírására méretezték (ma is a világ ötödik gazdasági hatalma Olaszország), hanem az egyre növekvő belső

államadósságra. Ez az államadósság-tömeg már a Bundesbank fellépésétől kezdve (a visszacsatolt NDK gazdasági homogenizálását célzó intézkedéseivel), majd pedig a maastrichti feltételek elfogadása után teljes összeegyeztethetetlennek tűnt az Európai Unió megcélzott és nem a B-osztályban megszerezhető helyéhez. A líra kikapcsolódása a valutakígyóból és az összes kényszerű privatizációs törvény, valamint azok a törvények, amelyek a korábbi módon biztosították a szociális juttatásokat, válságba sodorták az egész hallgatólágos olasz gazdasági kompromisszum alapjait.

3. Demokrácia helyett Olaszországban „partitokrácia” uralkodott. Ráadásul sem az uralkodó Kereszténydemokrata Párt, sem az utópisztikus hatalomátvételtre készülő, valójában pedig cinkos Kommunista Párt, sem a többi párt nem tudott igazából elszakadni a fasiszta rendszer évtizedei alatt bevezetett és a fokozott, sőt kizárólagos állami gyámkodásra épített állam eszméjétől. A hajdan uralkodó egy párt szerepét több párt vette át, ám ezek nem voltak képesek – közeledési és távolodási, koalíciókötési, illetve ellenzékbe vonulási, át- vagy újraalakulási tendenciáik összességében sem – a mai napig a vezető nyugati demokráciákban elfogadott és élő gyakorlat megteremtésére, vagyis a kormánypárt és az ellenzéki pártok közötti parlamenti váltógazdálkodás megvalósítására.

4. A sajátos, „határ-demokráciának” is nevezhető Olaszország tehát olyan pártrendszert hozott létre, amelynek minden tagja kváziállamként, parastatális alakulatként működött. Az ehhez szükséges finanszírozást természetesen bevett módon megoldani nem tudták. A rengeteg alapszervvel rendelkező, fizetett hivatalnokokat működtető, költséges propagandakiadványokat finanszírozó, ünnepségeket rendező pártoknak a tagdíj nem volt elég. A Kommunista Pártot kezdettől fogva egészen 1990-ig a Szovjetunió, illetve a csatlós országok finanszírozták; a nyilvánosságra sohasem hozott, de a sajtóban részben megszéllőztetett Szurkov-jelentés adatai szerint legnagyobb részben a szovjet és csatlós országokbeli kereskedelmi kirendeltségek révén, amelyek olyan üzleteket kötöttek olasz cégekkel, ahol az árba mintegy bele volt építve a Kommunista Pártnak juttatott csúszópénz. A Kereszténydemokrata Pártot egy ideig az amerikaiak finanszírozták, 1954 után azonban ennek vége szakadt. A Szocialista Párt sokáig azokból a morzsákból élt, amelyet a kommunisták mellett juttattak nekik a szovjetek. 1956 után ennek vége lett. Az 1974-es pártfinanszírozási törvény senkit sem elégített ki, ezért – amennyire a nyomozások máig nyilvánosságra jutott adataiból látható – az ilyen szempontból zseniálisnak minősíthető Craxi ötletéből, de a kereszténydemokratákkal való szoros együttműködésben megszületett a Tangentopoli, vagyis „kenőpénz-város”, amely mint titkos, de mindenki által valamilyen mértékben sejtett földalatti valóság igazgatta a pártok pénzügyeit, és ezen keresztül a hatalmat.

Némely elemzők a zseniális középkori rablóhoz, az olasz Rózsa Sándorhoz, Ghino di Taccóhoz hasonlították Craxit, aki egy hegyszorosban ütötte fel a tanyáját, és min-

denkit kifosztott, aki arra volt kénytelen áthaladni. (Szép példa a pártközi együttműködésre Veneto tartomány, ahol a szocialista De Michelis és a kereszténydemokrata Bernini felosztották egymás között a zsarolható cégeket.)

5. Mikor tavaly februárban kirobbant a kenőpénzbotrány, még senki sem tudta, hogy milyen méreteket fog ölteni. Mára elnyelte szinte az egész hagyományos politikai elitet. Ez ismét két fő okra vezethető vissza: egyrészt a bírák felborították a hatalmi ágak közötti megszokott egyensúlyt, és mintegy polgárháborút indítottak a végrehajtó és törvényhozó ágazat ellen, másrészt a tömegkommunikáció mérhetetlen módon felnagyította a bírói akciókat, és olyan közvéleményt keltett, amely eleve minden politikusra úgy tekint, mint rablógyilkosra. Ez utóbbi tényezőhöz járul a következő pont;

6. Az eddig nyilvánosságra került adatok szerint az Andreotti nevével fémjelvezhető hosszú korszakban, tehát nagyjából Moro meggyilkolásától⁶² kezdve a Kereszténydemokrata Párt legfelsőbb vezetése arra a kényszerű belátásra jutott, hogy az államnak meg kell alkudnia az ellenállammal, vagyis a soha le nem győzött maffiával, és testvérszervezeteivel, a 'Ndranghetával⁶³ és a Camorrával.⁶⁴ Ezen kapcsolatok napfényre kerülése még tovább rontotta a hagyományos politikai pártokról alkotott képet. Ezért új erők nyerhettek teret.

7. Az előbb említett, a kincstár belső adóssághalmozó tevékenysége ellen lázadt fel első fokon a Lombard Liga.⁶⁵ Hogy erőteljesebben megfogalmazhassa önmaga egyediségét, egyoldalúan úgy tüntetett fel minden politikai hibát, amelyet az olasz kormányok a II. világháború után elkövettek, mint ami az iparosodott és a fejlett európai országokkal egy színvonalon álló Észak rovására táplálta az állami adminisztráció feneketlen gyomrát, valamint segítette a lusta és bűnöző Délt. Logikusan következik ebből a rasszista felhang, majd az olasz egységet széttörni akaró szeparatizmus, illetve – szerényebb formájában – konföderalizmus.

8. A hónap eleji kétfordulós helyhatósági választásoknak két abszolút győztesük van: a „jó kormányzat” ígéretével befutó Liga és az erkölcsi feddhetetlenségét

⁶² Aldo Moro olasz kereszténydemokrata miniszterelnököt a szélsőbaloldali Vörös Brigádok 1978. március 19-én elrabolta. Holttestét egy Róma belvárosában parkoló autó csomagtartójában találták meg 1978. május 9-én.

⁶³ A 'Ndrangheta olasz bűnszervezet, amelynek székhelye Calabria. A Montalbano család *Onorata società e Picciotteria* néven hozta létre.

⁶⁴ A Camorra olasz bűnszervezet, ami a 19. században alakult, székhelye Nápolyban van.

⁶⁵ A Lega Lombardát 1984. április 12-én alapították, és a nevét 1986-ban vette fel. 1991 februárjában beolvasztották az Északi Ligába (Lega Nord – LN), amely föderalista párt. A párt hat észak-olasz autonómiára törekvő mozgalmából áll: Lega Lombarda, Lega Veneta, Piemont Autonomista, Union Ligure, Lega Emiliano-Romagnola, Alleanza Toscana. A párt lapja az *Il Carroccio*.

továbbra is hangsúlyozó PDS.⁶⁶ Centrumképzésre mindkettő alkalmatlan, olyan veszélyt azonban hordoz magában, hogy még töredezettebbé, morzsalékosabbá alakítsa a jelenlegi olasz politikai térképet. Kialakult tehát egy olyan válság, amelyben igen nehezen lehet látni a kibontakozást. Legalábbis kevésbé lehet remélni, hogy a centrumhoz tartozó egy-egy hagyományos párt gyökeres átalakulás nélkül a jövőben magához tudná ragadni a kezdeményező szerepet. Vannak azonban reménykeltő tényezők.

1. A Szocialista Párt legfelső intellektuális rétegéhez tartozó Amato kormányfő és a köztisztletnek örvendő, feddhetetlen Scalfaro kereszténydemokrata köztársasági elnök között igen jó kapcsolat alakult ki, amely a botránysorozat kellős közepén is kormányozhatóvá tette az országot. Mikor Amato a Segni által javasolt népszavazás után lemondani kényszerült, Scalfaro még egy fokkal előbbre lépett, és rejtett módon tulajdonképpen elnöki kormányt alakított, amikor Ciampi személyében pártonkívüli, de a kereszténydemokráciához közel álló szakembert nevezett ki miniszterelnöknek, aki a maga részéről szintén a pártokkal való egyeztetés nélkül alakította meg kormányát. Félreérthető lenne ezt a Ciampi-kormányt⁶⁷ szakértői kormány névvel jelölni. Ennek csak akkor volna jogosultsága, ha közben remélhető volna az egyelőre meg egyezésre nem jutott pártok újabb alkuja. Ehelyett azonban megfigyelhető a pártok további bomlása, illetve annak elfogadása, hogy teljesen meg kell újulniuk. Ciampi kabinetje tehát az első jele annak, hogy minden pártban akadnak olyan személyiségek, akik annak ellenére, hogy régóta részt vesznek a közéletben, nem korrumpálódtak, és ezért hitelesek maradtak. (Megjegyzendő, hogy Occhetto pártjának nagyfokú bizonytalanságára vall, hogy egy nap után visszavonták a Ciampi által a kormányba választott négy PDS-es miniszter támogatását.)

2. A KDP⁶⁸ hat vagy hét irányzatával folytatott szívós küzdelemben a feddhetetlen és szívós Martinazzoli főtitkárnak mára sikerült elérnie, hogy a párt elhagyja régi nevét, és új alapon, új névvel kezdi meg munkáját júliustól. Ez az új-régi párt maga

⁶⁶ A Baloldali Demokratikus Párt (Partito Democratico della Sinistra – PDS) baloldali politikai párt volt 1991 és 1998 között. A párt a Kommunista Újjászerveződés Pártja (Partito della Rifondazione Comunista) és az Olasz Kommunista Párt egyik utódpartjaként jött létre 1991. február 3-án.

⁶⁷ Carlo Azeglio Ciampi olasz politikus és bankár, aki 1993 és 1994 között Olaszország 49. miniszterelnöke volt.

⁶⁸ Olasz Kereszténydemokrata Párt (Democrazia Cristiana – DC) politikai párt, amelyet 1942-ben alapítottak. A párt a nevével ellentétben nem tisztán kereszténydemokrata szellemiségű volt, hanem főleg mérsékelt, középpárti és liberális szárnyai is voltak. Gazdaságpolitikájuk jellemzője a jóléti javakhoz való hozzájutás állami segítséggel, az állampolgárok szellemi fejlődése és a valóság megtartása. A tárgyalt időszakban elnökei Arnaldo Forlani (1989–1992) és Mino Martinazzoli (1992–1994) voltak.

lehet egy valódi politikai centrumnak, amelyhez csatlakozhat (a Lega, a Rifondazione Comunista, a Rete- gyanús kommunista-fasiszta utódpart és talán a Zöldek – a hajdani proletárdemokrata párt, vagyis a trockisták utódai – és természetesen az MSI kivételével) a többi párt, a PDS is, ha végre hajlandó szakítani a felelősségvállalást kerülő és ezt maximalista jelszavakkal leplező álláspontjával.

Ily módon a remélhetőleg jövő tavasszal sorra kerülő választásokon a jelenlegi kormány határozottsága az új Parlament elszántságával fog kiegészülni, amely így tehát képes lesz szilárd kormánnyal megajándékozni az országot.

3. A Lega remélhetőleg túllőtt a célon, és vagy visszafogja szeparatista követeléseit, és ezáltal még segíthet is a tartományi autonómiák kívánatos megerősítésében és sok bürokratikus, feleslegesen központosító hivatal megszüntetésében, vagy pedig óhatatlanul szembekerül a minden hagyományos párt által vállalható olasz nemzeti érzéssel, amely nem akarja feladni a félsziget hosszú évszázadok alatt megteremtett egységét.

4. Az alább részletezendő okoknál fogva Olaszország külpolitikai, hagyományosan igen szoros kötöttsége Amerikához meg fog erősödni, és ez a kapcsolat is lehetetlenné teszi az államot különböző szempontokból diszkreditáló centrifugális erők győzelmét.

A „K-faktor” geopolitikai okokból hathatott majdnem fél évszázadon keresztül. Vagyis mind a Szovjetuniónak érdeke volt, hogy ebben a két világrendszer határán elterülő országban erős ötödik hadoszlopot tartson fenn, mind a NATO-nak alapvető érdeke fűződött ahhoz, hogy Olaszországot mint védőbástyát ne hagyja az ellenség kezére jutni.

1989 után logikus volt tehát a belpolitikai földcsuszamlás, hiszen a kényszerű cinkos együttélés külső feltételei megszűntek a jobb- és baloldal között. Mára azonban elég világosan kiderült, hogy a Balkánon dúló háború, Oroszország újbóli világhatalmi szerepvállalása, valamint a NATO legkeletibb szárnyát alkotó Törökország szerepének megváltozása Olaszországot ismét kitüntetett és katonapolitikailag is elsőrendű szerepet játszó helyzetbe hozták. Ehhez járul még az iszlám fundamentalizmus észak-afrikai erősödése, amely újabb oldalról teszi sebezhetővé a félszigetet. Ilyen helyzetben csak erős és egységes állam szállhat szembe a potenciális veszélyekkel, és ez a nyugati szövetségi rendszernek ugyanúgy érdeke, mint magának Olaszországnak.

Végül, de nem utolsósorban: Olaszország a viharosan pörgő események között is hallatlan életrevalóságról és kitartásról tett tanúbizonyságot. Ezért tehát hangsúlyozni szeretném, hogy az úgynevezett békés forradalomra, amely itt zajlik, végső soron rokonszenvvel és reménységgel tekinthetünk, hiszen – ha sok verejték árán is, de vér nélkül – megteremti Olaszország valódi modernizálásának feltételeit. És akkor még egyszer hadd hangsúlyozzam a geopolitikai meghatározottságot: az természete-

sen érvényesül a Magyarország irányában elfoglalt álláspontra, a hazánkkal Olaszországot összekötő kapcsolatokra is. Nem futó ötlet volt a Közép-európai Kezdeményezés, illetve elődje, nem is csupán egyes, mára kompromittálódott észak-olasz lobbik vállalkozása. Ma Andreatta áll az olasz külügyi kormányzat élén, az a bolognai professzor, aki tanulmányaiban már régóta sürgette az összes baj alapját képező fiskális rendszer átalakítását, és aki egyúttal hazánk régi barátja. (De lehetett és volt is előtte más, kevésbé határozott profilú vagy akár túlságosan látványos miniszter is: Magyarország iránt mindnyájan elkötelezett barátságot tanúsítottak.) A Jeszenszky miniszter úrral való első találkozáson Andreatta egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy közös érdekünk a kapcsolatok minél szorosabbra fonása, azóta pedig egy, az EK brüsszeli központjából kiinduló támadásra válaszolva, a trieszti off-shore központot teljesen a közép-európai átképzés céljaira alakította át.

Koppenhágában is élharcosa volt a társult országok, és köztük Magyarország minél kedvezőbb kezelésének, és sem ő, sem közeli munkatársai nem csinálnak titkot abból, hogy a Visegrádi Négyek, illetve a hat társult ország közül Magyarországot tartják legérettebb partnernek Olaszország, illetve az EK számára. Véleményem szerint minden erővel el kell fogadnunk ezt a magatartást, és a magunk részéről is kifejezni mind megértésünket a válságjelenségeket szemlélve, mind teljes nyitottságunkat mind a kétoldalú, mind a KEK-en belül folytatott együttműködésre, valamint akár új kezdeményezésekkel is érdemes fellépünk.

További, elemzésre váró, de eléggé nyilvánvalónak tetsző feladat, hogy a magyar külügyi vezetés mérlegelje: milyen módon lehet minden lehetséges ellentétet kikapcsolva felerősíteni és összehangolni a hazánkkal kapcsolatos, fentebb jellemzett olasz és közismerten szintén a legsegítőkészebb német álláspontot.

A fogadó ország helyzete, belpolitika

Az Amato vezette kormány sorozatos kompromisszumok eredményeképpen, az 1992. április 5–6-i parlamenti választások után, viszonylag későn, június 28-án alakult meg, és ez év április végéig volt hivatalban. Négy párt koalíciójára épült: kereszténydemokraták, szocialisták, liberálisok és szociáldemokraták. Vállalt feladatát végig komolyan vette, vagyis a gazdaságot – elsősorban az államadósság csökkentésével – rendbe hozni, a nagy állami vállalatokat privatizálni, végrehajtani a legalább 10 éve emlegetett, de soha el nem kezdett intézményi és alkotmányreformot, valamint hogy az állam komoly fellépésével semmisítsék meg a korrupció melegágyait, a szervezett bűnözést és a maffiát. Eredményei azonban csak részlegesek, ezért mind a privatizációs program folytatása, mind a deficit lefaragása, mind a maffia elleni végső csapás a következő kormányra, Ciampi kormányára maradt.

A csúszópénzbotrány⁶⁹ csak ez év március 31-ig 1356 személy letartóztatásához, további 1116 fő ellen pedig az eljárás beindításához vezetett. A Parlament 152 képviselője is érintett. Négy párt főtitkára (szocialista, kereszténydemokrata, liberális, köztársasági) keveredett a vizsgálatba, és mondott le emiatt. Andreotti volt miniszterelnök ellen vizsgálat indult, a maffiával való összejátszással vádolják és két politikai gyilkosságban való bűnrészességgel.

A tavaly szeptemberi és decemberi, majd ez év június 6-i részleges helyhatósági választások a hagyományos pártok további vereségéhez vezettek. Észak-Olaszországban Umberto Bossi Lombard Ligája, Közép-Itáliában pedig a két kommunista utódpárt, a PDS és a Rifondazione szerezte a legtöbb szavazatot.

Ciampi kormányfő programja szerves folytatása az Amato-kormányénak. Új motívumként járul a korábbi célokhoz az új választási törvény kidolgozása és parlamenti vitára bocsátása. Legutóbb a pápa – Ciampi miniszterelnök magánkihallgatásakor, illetve a két napra rá adott nyilatkozatában – erőteljesen támogatta a centrista megújulás erőit, biztatást nyújtott a katolikus választó rétegnek, felhívta a politikai közömbösség veszélyeire a figyelmet. Remélhetőleg ezzel a határozott profilú programmal a jelenlegi Parlament és kormány ez év őszéig, de feltehetőleg jövő év tavaszáig is együtt marad, és elvégzi az átalakulás legfájdalmasabb műveleteit.

Nyitott kérdésként értékelhető, hogy mennyire segíti a megújulást a többségi választási rendszer, amelyet először most a polgármester közvetlen választásánál próbáltak ki. Ez egyrészt segítheti a kisebb pártok eltüntetésével a nagyobb centrumok köré való tömörülést, másrészt azonban kedvezhet azon szavazórétegek nem éppen a legjobb irányban való elmozdulásához is, akiket nem a racionalitás, hanem vagy a korlátlan morális felháborodás, vagy a korábbi pártfüggő klientúrák hasznában való további részesedés reménye vezérel.

További nagy kérdés, hogy lesz-e olyan karizmatikus egyéniség, aki a demagógiával operáló Lega, vagy a teljesen elkopott régi vezetők helyére léphet. Segni eddig nagy csalódás.

A szervezett bűnözés elleni harc magával hozta a két ország belügyminisztériumai közötti együttműködés erősödését is. A tárgyévből több esetben is sor került olasz és magyar szakemberek találkozójára. A nemzetközi kábítószer-kereskedelem, a szer-

⁶⁹ A „csúszópénzbotrány” (Tangentopoli) 1992. február 17-én kezdődött, amikor Milánóban Antonio Di Pietro vizsgálóbíró letartóztatta a Pio Albergo Trivulzio szálloda elnökét, a szocialista párti Mario Chiesát. A vád hétmillió lírás csúszópénz elfogadása. 1992. március 16-án Palermóban a maffia megölte a Giulio Andreottihoz közel álló kereszténydemokrata Salvo Lima parlamenti képviselőt. A letartóztatás és a gyilkosság jelezte a problémát. Ekkor indult meg a *Tiszta kezek* (Mani Pulite) akciója.

vezett bűnözés és a terrorizmus elleni együttműködés érdekében a közeljövőben kétoldalú megállapodás aláírása is várható.

Hazánk és az európai integrációs szervezetek

Európai Közösség

– a társulási megállapodás helyzete:

Az Olasz Parlament tavasszal indította meg a ratifikálási eljárást. A Szenátus már korábban, április 17-én jóváhagyta a megállapodást. Június 8-án a Képviselőház Külügyi Bizottsága úgy döntött, hogy egyetértő véleménnyel terjeszti a törvénytervezetet a Ház teljes ülése elé. Ennek az ülésnek a dátuma még nincs kitűzve.

– politikai párbeszéd:

Az Olasz Külügyminisztérium folyamatosan hangoztatott álláspontjával ellentétes tendenciákat is megfigyeltem elsősorban azon a genovai konferencián, amelyről külön jelentést is írtam. Ezek szerint az EFTA-országok felvétele után a Közösségnek inkább Törökországot és Ciprust kellene tagjai közé iktatni; ebben a perspektívában Közép-Európa egyáltalán nem szerepel. A belső vita azonban – főleg Andreatta hivatalba lépése óta – eldőlni látszik Közép-Európa, illetve kiemelten Magyarország javára. (Erről lentebb bővebben.) Ide tartozik még az is, hogy olasz partnereinket mindig nagymértékben köti, ha valamely felmerülő kérdésben már van egyeztetett EK-álláspont. Ezt legutóbb Szlovákia Európa Tanács-beli tagságának kérdéskörével kapcsolatban tapasztaltam. (Megjegyzendő, hogy természetesen van különbség a Külügyminisztérium és a Képviselőház illetékeseinek megközelítése között.)

– piacra jutási lehetőségek:

Olasz viszonylatban a tárgyévből az EGK által elrendelt húsembargó okozta a legnagyobb akadályt. Az EK olasz egyeztetés itt is tökéletesen működött: a kiutazó magyar küldöttség hiába győzte meg látszólag az olasz főállatorvost arról, hogy Magyarországon nincsen semmi olyan tömeges megbetegedés, amely indokoltá tenné az intézkedéseket, később mégis fenntartották az embargót. Éppen ezért minden alkalmat megragadtam politikai jellegű előadásaimban, hogy felhívjam a figyelmet az ilyenfajta protekcionista intézkedések bizalomrontó hatására.

Egyéb, ide vonatkozó kérdéseket a kétoldalú kapcsolatok között érintek.

– A koppenhágai csúcs előkészítése, üzenete

Mint már utaltam rá, az olasz küldöttség és személyesen Andreatta külügyminiszter a trieszti off-shore központ finanszírozási tervével kapcsolatban úgy védte ki az EK által támasztott kifogásokat – mely szerint a Közösség célkitűzéseivel ellentétes,

mert saját olasz érdekeket szolgálna –, hogy egyértelműen leszögezze: ez a központ az új közép- és kelet-európai demokráciák fejlesztését szolgálja, ez pedig egybevághat az EK célkitűzéseivel, és nem egy olasz régió érdekeinek elősegítője. Olasz részről igen nagy örömmel fogadták a minket is érintő koppenhágai döntéseket. Érzékeltették, hogy az olasz küldöttség sokat tett a minket segítő pontok bevételeért.

– A Visegrádi Csoporthoz fűződő viszony, az új társult országok együttes kezelése:

Colombo külügyminiszter egészen februárig – Jeszenszky miniszter úr látogatásáig – nem sokat törődött a Visegrádi Négyekkel. Azóta azonban az olasz érdeklődés ismét megélénkült, noha természetesen ők is érzékelik, hogy Csehország egyoldalúan németorientált, Lengyelország pedig túl kemény dió. Szlovákia a maga külön érdekeit egyelőre inkább csak ismerteti, mint pl. a frissen érkezett nagykövet anconai előadásában. A koppenhágai csúcs után értésünkre adták, hogy valószínűleg a jövőben a társult országokkal való párbeszédet multilaterális keretben fogják folytatni.

Bulgáriával kapcsolatban nagyobb részt érdektelenek, Romániával hagyományosan fenntartják a párbeszédet, ámbar sok kezdeményezésükben csalódtak, és ezért gyanakvóak (vesd össze a Fabbri védelmi miniszterrel folytatott beszélgetésemet).

NYEU

Az olaszok értékelése szerint mind a NATO, mind a NYEU elsődleges feladata továbbra is a Nyugat biztonságának garantálása, ez azonban nem zárja ki, hogy e feladatkört az összeurópai biztonsági rendszer irányába tágítsák. Ez világosan kiderült abban a szerepben, amelyet Olaszország, mint a NYEU soros elnöke vállalt magára a dunai örhajók nem éppen egyszerű elrendezésében. Továbbra is ragaszkodnak ahhoz a két évvel ezelőtti, a britekkel együtt tett kezdeményezésükhöz, hogy hozzanak létre gyors reagálású hadtestet olyan feladatok ellátására, amelyek a NATO körzetén kívül jelentkeznek. Ez azonban még a jövő kérdése, akárcsak a NYEU egyelőre eléggé ködös koncepciójának tisztázása is. Általában szólva Olaszország szorgalmazza, hogy ő maga – és vele együtt a többi nyugat-európai ország – az amerikaiak által biztosított védőernyő használóiból biztonságteremtő erővé váljék. Olaszország szerint tehát első a funkcionális átalakítás, és csak ezt követheti a strukturális átalakítás, vagyis esetleges új tagok belépése. Egyelőre ez szerintük nem aktuális.

NATO

A NATO új funkciója olasz elgondolás szerint az, hogy az új típusú konfliktusmegelőző feladatokat vállaljon magára. Mivel egyelőre bővítésére nem gondolnak, ezért a NACC-ot vélik továbbra is alkalmas fórumnak a szövetségen belüli és kívüli országok együttműködésére. Külön probléma Olaszországban, hogy helyzetüknél fogva

különösen érzékenyek a mediterrán térségből érkező fenyegetések elhárítására, és ezért abban a versengésben, amely a déli országok, illetve Közép-Európa között zajlik a NATO biztonsági garanciáinak kiterjesztéséért, az olaszok fokozottan érzékenyek a földközi-tengeri térség problémáinak megoldására.

A volt Jugoszlávia térségével kapcsolatos növekvő aggodalmaik azonban természetesen összekapcsolhatják ezt a két térséget (az Adriától a Vajdaságig), ezért ezen a téren érzékenyséjük a közép-európai térség irányában is fokozódhat.

Térségünk és hazánk megítélése

Mint már említettem, olyan földrajzi, történelmi és sok évszázados, időközben is érvényesülő politikai szálak kötik össze a két országot, hogy Magyarország olasz megítélésén csak igen keveset tud változtatni akármilyen nagy belpolitikai földrengés is. Ha esetleg a Lega uralkodó szerephez jutna északon, vagy akár döntő helyzetbe jutna országosan is, még ez is legfeljebb csak kevésbé módosítaná megítélésünket, nyilván olyan, elsősorban gazdasági mutatókat kérnének rajtunk számon, amelyek az EK-követelményekben amúgy is szerepelnek.

A magyar belpolitika fejleményei iránt nagyfokú megértést tanúsítanak. Hivatalos részről sohasem találkoztam egyes botrányt szimatoló újságírók felfújt beállításával, amely pl. Csurka István fellépését rögtön az egész magyar kormány jobbra tolódásaként értékelte. Bizalommal tekintenek kiegyensúlyozott külpolitikánkra és biztonságpolitikai koncepciónkra is. Ami a gazdasági segítségnyújtást, illetve állami részvételt illeti, a magyarországi befektetésekben minden jóindulat mellett is bizonyos késésre és csúszásra számíthatunk az ismertetett olasz belpolitikai háttér miatt. A 212. törvény legújabb értelmezése is arra utal, hogy előnyben részesítik a kisebb anyagi ráfordítással járó kulturális kapcsolatokat és eseményeket. Itt viszont alkalmunk nyílik sok olyan kezdeményezés megvalósítására, amelyek önmagukon túlmutatva is szolgálhatják a hazánkról alkotott pozitív kép elterjedését.

A KKEU-régió általános megítélése

– egyes országok perspektívái:

Térségünkben továbbra is Magyarországot tartják az élenjáróan szilárd, kiegyensúlyozott országnak. Nyugtalanúságot keltett mind a lengyel parlament feloszlatása, mind Csehszlovákia szétválása. Az Osimói Szerződések⁷⁰ újratárgyalásáig jó néhány feszültség marad Szlovénia és Horvátország viszonylatában.

⁷⁰ Az Osimói Szerződést 1975. november 10-én kötötték meg, ami megerősítette a határokat Olaszország és Jugoszlávia között. A szerződés tisztázta a vagyoni jogi kérdéseket, és kimondta, hogy a két ország törvényhozásának biztosítania kell a londoni megállapodás által előírt jogokat a kisebbségek számára.

Jugoszlávia szétesése földrajzi helyzeténél fogva igen közelről érintette Olaszországot. Ha nyilvánosan nem is, egyes partnereink – így pl. Piccoli szenátor – a legélesebben elítélték De Michelis külpolitikai hibáit, amelyek nagymértékben hozzájárultak a háború kirobbanásához, illetve a megkésett olasz reagáláshoz. Eltekintve az olyan kezdeményezésektől, mint pl. a Nemzetközi Bíróság felállítása a háborús bűnök kivizsgálására, az utóbbi időben tanácsstalanság, illetve véleményeltolódás figyelhető meg; a horvátok és bosnyákok közötti harc kezdete óta már időnként hangoztatják Németország állítólagos felelősségét, amely tudniillik Horvátország idő előtti elismerésével hozzájárult volna a háború kitöréséhez. Ez az amerikai németellenes vélemény kritikátlan átvételének tekinthető. A fokozódó orosz nyomást a Balkánon egyelőre csak óvatosan érzékelik, és nem foglalnak állást ezzel kapcsolatban.

Hangoztatják ugyan az EK társult tagországai között Romániát és Bulgáriát, de konkrét esetekben mindig aláhúzzák a Visegrádi Négyek előnyét. Érdeklődést tanúsítanak a Kárpátok Eurorégió ügye iránt, noha a nyilvánvaló román fenntartások bizonyára fékezik ez irányban lépéseiket. Mivel Ukrajna igen fontos gazdasági célpontjuk, ezért előbb-utóbb ezen a téren is pozitív változás várható. Külön figyelmet érdemel, hogy miközben – belpolitikai okok és az általános recesszió miatt – lanyhult a kelet-közép-európai piac iránti korábbi eufórikus érdeklődés, Románia mindent megtesz, hogy kellő propaganda-fogásokkal maga felé terelje az esetleges jelentkező érdeklődőket.

A KEK-kel kapcsolatban a júliusi budapesti csúcsra vár, hogy az egészen nyíltan és egyértelműen megfogalmazott politikai érdeklődést, amely Magyarországot a társuláson belüli fő partnerének tekinti (vesd össze Vento nagykövettel való beszélgetésemet),⁷¹ mennyire sikerül majd a politikai stabilizációs szerepen túl konkrét projektek megvalósításában is gyümölcsoztetni. Erre a tanácskozással feltehetően a konkrét anyagi erőforrások kijelölése marad, így a munkacsoportok jövőre lehetnek igazán aktívak.

A kisebbségi sorban élő magyarsággal kapcsolatos magyar külpolitikai alapkoncepciót két általános elv alkalmazásával fogadják: az egyik a nemzetközileg elfogadott általános elvek szempontja. Itt mindig megértésre számíthatunk. Keresztezi viszont ezt a megértést egy másik szempont, vagyis az egész közép-kelet-európai térség stabilitásának és biztonságának kérdése. Itt – néha saját jobb meggyőződésük ellenére is – az EK azon egyeztetett álláspontját teszik magukévá, amely minden kisebbségi kérdésben támadt vitától azért fél, mert esetleges erőszakos konfliktus magvává válhat. Emellett szomszédainkkal is kiegyensúlyozott álláspontra törekszik, Romániához hagyományos és legalábbis az ideológia szintjén meglévő kapcsolatok kötik.

⁷¹ Lásd erre vonatkozóan a 30. számú dokumentumot.

Az utóbbi időben elfogadták azt a többször is hangoztatott álláspontunkat, hogy a déltiroli megoldás receptként szolgálhat keletebbre is. Jó viszonyban állunk mind a bolzanói, mind a Bolzanóval kapcsolatban álló római politikusokkal, szervezünk több olyan konferenciát, amely keretében szolgálhat térségünk égető kisebbségi problémáinak emberi jogi típusú megközelítéséhez. Az, hogy a magyar kormányban nincsenek határrevíziós szándékai, nagy megértésre talál azért is, mert Szlovéniával és Horvátországgal való minden vitájuk ellenére sem vetették fel olasz hivatalos részről a határok módosítását.

Kétoldalú kapcsolatok

– politikai kapcsolatok:

Az elmúlt évben több magas szintű találkozó a folyamatos politikai párbeszédet lehetővé tette (lásd a mellékletet). Miniszterelnöki csúcstalálkozó júliusban lesz, a magyar köztársasági elnök látogatása előreláthatólag októberben. A honvédelmi miniszter látogatása szeptember közepén várható. Kíváncsún tartom, hogy a miniszterelnöki találkozón perspektivikusan határozzák meg a következő évben szükségesnek látszó szakminiszteri látogatások ütemtervét is. Ugyanígy igen fontosnak látom Giorgio Napolitanónak, a Képviselőház elnökének még függőben lévő magyarországi látogatását is.

– gazdasági kapcsolatok:

1992-ben az előző évhez képest 15%-kal emelkedett az olasz–magyar kereskedelmi forgalom, amely így az EGK-országok közül Németország mögött változatlanul a 2. helyet foglalja el.

Az áruforgalom szerkezete azonban nem változott, mintegy 70%-ban alapanyag és félkész jellegű mind az export-, mind az importforgalomban. Az élelmiszeripari forgalomban igen nagy kiesést okozott a húsvéti embargó, blokád, illetve karantén, sőt ha a szigorú karantén-előírások megmaradnak, további csökkenés várható, mert az áruk döntő többsége olyan magántenyésztőktől származik, akik az előírásokat nem tudják betartani. Még további csökkenést jelent az, hogy növekszik az otthoni áru-alaphiány, a térségünkbeli vetélytárs országok pedig – tőlünk eltérően – még mindig államilag dotálják exportjukat. További kedvezőtlen tényező az ENSZ-embargó, illetve a nyugat-európai recesszió, amely Olaszországra is kiterjed.

A kilábalást egész külkereskedelmi politikánk újragondolása jelentheti, erre tett sikeres kísérletet a SIMEST 14 vegyesvállalat alapításával, amelyek kedvezően kihathatnak arra, hogy ez az új típusú együttműködés példamutatóvá váljék. Abban az esetben, ha az 1993. évi első féléves tendencia folytatásaként az olasz export tovább növekszik, lehet, hogy a mérleg számukra lesz pozitív.

Ezen úgy kell segítenünk, hogy újragondoljuk kivitelre felkínált áruskálánkat. Külön szeretném hangsúlyozni, hogy jelenlegi kereskedelmi kirendeltségek működése nem adekvát az új feladatokhoz, ezért az új, egységes külképviseleti rendszerbe való beillesztésük nélkülözhetetlen. A már említett csúcsszintű látogatások között elengedhetetlennek tartom a külgazdasági miniszter olaszországi látogatását is, aki az elmúlt három évben még nem látogatta meg 2. legnagyobb EGK-partnerünket.

– kulturális kapcsolatok:

A részleteket Kelemen Jánosnak, az RMA⁷² igazgatójának jelentése tartalmazza. Általában megjegyezhető, hogy az Olasz Külügyminisztérium Kulturális Főigazgatóságával kitűnő viszonyt alakítottunk ki. Ugyanez elmondható a Rómában működő többi nemzeti akadémiára, ezek közül különösen a lengyelekkel állunk igen szoros viszonyban. Megtettünk mindent az egyetemekkel való együttműködésre, illetve esetleges új ösztöndíjas lehetőségek felkutatására. A legnagyobb probléma az, hogy otthon továbbra sincs rendezve az RMA kettős jellege, illetve minősége; legutóbb írásban és szóban is javaslatot tettem rá, hogy válasszák ketté a nagykövetségnek alárendelt kulturális intézet, illetve a szigorúan tudományos tevékenységet folytató, a Kulturális Minisztérium, illetve az MTA függésében lévő Akadémia működését. Ugyanígy további otthoni segítségre van szükség más városokban nyitandó, vagy újra felállítandó magyar intézetekhez, amelyekhez az elvi olasz támogatást már megkaptam (Velence, Milánó). Remélhetőleg a bolognai magyar–horvát kollégium ügye is kikerül a zsákutcából, ez iránt Andreatta, mint maga is bolognai, kiemelt érdeklődést tanúsít. Nagy sikernek tekinthető, hogy az Olasz KÜM fiatal diplomaták számára rendezett ideai tanfolyamán egyetlen külföldiként egy fiatal attasénk is részt vehet.

Olaszországi magyarok

Padovában, Triesztben, Genovában, Milánóban tettem külön utazásokat abból a célból, hogy az ottani magyar kolóniával megismerkedjem, illetve önszerveződésre biztassam őket.

⁷² A Római Magyar Akadémia – RMA (Reale Accademia d'Ungheria di Roma) 1927-ben jött létre. Előzménye, hogy az 1895-ben Fraknoi Vilmos által elsősorban az egyháztörténeti kutatásokra korábban létrehozott Római Magyar Történeti Intézet tevékenységi köre 1927-ben került Róma egyik legszebb épületébe, a Falconieri-palotába, a Római Magyar Akadémiára. A magyar kulturális diplomácia itáliai központja. Működését az egyetemek, múzeumok, könyvtárak, levéltárak képviselőiből álló Gyűjteményi Tanács részvételével 1928/29-ben kezdte meg. Négy fő területe volt: egyházi, történettudományi, művészeti és általános tanulmányi (ösztöndíjas). 1936-tól a Papi Kollégium (Osztály) szervezetileg kivált. Lásd PÁL József: Római Magyar Akadémia. In: *Új diplomáciai lexikon. A Nemzetközi kapcsolatok kézikönyve*. Szerk.: BÁBA Iván – SÁRINGER János. Budapest, Kairosz Kiadó, 2021. 677.

Már eddig is sok mindenben segítettek, és várható részvételük az 1956-os forradalom és Olaszország viszonyát ismertető konferencián is. Kitüntetésekkel való elismerésüket továbbra is kiemelt feladatnak tartom.

Konzulátusok

A főkonzul kinevezésével végre fellendült a Milánói Főkonzulátus munkája. Kapcsolattartásunk (futár, rejtjel) azonban technikailag nagyon nehéz, és továbbra is központilag megoldandó feladat.

Tiszteletbeli konzulátusunk működik már Torinóban, Veronában, Velencében és Perugiában. Remélhetőleg rövidesen megnyílik Firenzében, Bolognában, Bariban, Nápolyban, Cataniában és Palermóban is. Fáradozásunkat mintegy elismerte az Olasz KÜM-nek az a felkérése, amelynek eleget téve idén én voltam az a nagykövet, aki előadást tarthatott a tiszteletbeli konzulok országos évi konferenciáján.

Egyéb megjegyzések:

A következő évben töretlenül kell folytatni a két nagy, 1996-hoz kapcsolódó esemény előkészítését, amelyet idén nagy lendülettel kezdtünk meg. Ez a Budapesti EXPO, illetve a Rómában és Nápolyban rendezendő Hungarológiai Világkongresszus. Jövőre lesz Kossuth Lajos halálának 100. évfordulója is. Javaslatomat elfogadva Szabad György, az Országgyűlés elnöke, aki egyúttal a Kossuth-emlékbizottságot is vezeti, kiemelt helyet szán a már beindult olaszországi rendezvényeknek.

Róma, 1993. június 30.

dr. Szörényi László
nagykövet

Megjegyzés

1. Az egyes szakterületeket részletesebben tárgyaló, a nagykövetség diplomatái által a Ciampi látogatás és előkészítése kapcsán is írt anyagokat külön felterjesztem.
2. Máltáról és San Marinóról küszöbönálló látogatásom után terjesztem fel az anyagot.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 30. doboz

30.

Rejtjeltávirat Rómából. Szörényi László római nagykövet
megbeszélése Sergio Ventóval, Carlo Azeglio Ciampi olasz
miniszterelnök diplomáciai tanácsadójával
1993. július 13.

9023/

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Róma
Azonosító: ROM00278
Érkezett: 93.07.13. 15:36
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

Azonnal!

01, 44, 41

Von. 223 ittenire:

Tegnapi távirati jelzésemnek megfelelően ma délelőtt kérésére – Kovács István első beosztott kíséretében – felkerestem Sergio Ventót, Ciampi olasz miniszterelnök diplomáciai tanácsadóját.

Vento nagykövet bevezetőjében hangsúlyozta, hogy rendkívül nagy figyelmet szentelnek az olasz–magyar kapcsolatok törésmentes fejlődésének és a KEK-együttműködés előre vitelének.

Érdeklődött, hogy Magyarország – mint a KEK soros elnöke – a regionális együttműködés mely elemeit kívánja a budapesti csúcstalálkozón kidomborítani, illetve milyen elképzeléseket kíván megvalósítani elnöksége hátralévő idejében. Válaszomban hangsúlyoztam, hogy magyar részről a KEK minél hatékonyabb működésében vagyunk érdekeltek. A KEK politikai stabilizációs elemei mellett elsőrendű feladatnak tartjuk a konkrét projektek megvalósítását. Olaszországra, mint „húzóerőre”

számítunk, és alapítótagokként közös érdekünknek tartjuk a KEK-en belüli együttműködés elmélyítését.

Vento ezzel egyetértve elmondta, hogy Olaszország fontos átmeneti szakaszban van, ahol mind belpolitikai, mind külpolitikai egyensúlyát meg kell erősítenie. A KEK létjogosultságát (amelyben olasz részről hisznek) ezért nemcsak önmagunk előtt, de a politikai, gazdasági élet képviselői és a közvélemény előtt is bizonyítani kell. Ennek megfelelően olasz részről érdekeltek abban, hogy a KEK „második fiatalságát” kezdje. Az eredeti lendület ugyanis a volt Jugoszlávia szétesésével, Csehszlovákia szétválásával, új tagok felvételével (ide sorolta Lengyelországot, majd a jugoszláv utódállamokat) megtört. Jelezte, hogy az új lendületadás érdekében Ciampi a budapesti csúcstalálkozón mind nyilvános, mind zártkörű beszédeiben fel fogja vetni a KEK-együttműködés eredeti alapgondolatának átgondolását (emlékezzünk: NATO–VSZ, el nem kötelezett és semleges országok regionális együttműködése, „hid”-szerepe egy tranzíciós korszakban). Az átgondolásra annál is inkább szükség van, mivel a külső változó körülményeket a KEK sem tudta megfelelően követni, azokra választ adni ugyanúgy, ahogy sajnos az EBEÉ vagy akár az EK is adós maradt a megfelelő igazodással. Erre az aspektusra Ciampi őszintén ki fog térni a segítőkész szándékkal, hogy még a magyar elnökség alatt sor kerüljön a KEK második lendületvételére. Macedónia felvételét a KEK-be elsősorban politikai jelzésként értékelik, és egyelőre nem látnak lehetőséget a további bővítésre. Ukrajna helyzetét mind politikai, mind gazdasági szempontból aggasztónak tartják, bár örömmel vették tudomásul a legutóbbi orosz–ukrán–belarusz gazdasági együttműködésről szóló megállapodás hírét.

Vento fontosnak ítélte a kisebbségi dokumentum elfogadását, és aláhúzta, hogy annak elfogadása kötelező lesz az esetleges jövőbeni új tagokra is, így Romániára, illetve Ukrajnára. A Ballardur-javaslatot is érdekesnek tartotta, és figyelemre méltó lesz annak pontosítása az ősszel sorra kerülő közösségi egyeztetőkön.

Egyetértett felvetésemmel, hogy fontos lépés lenne az adriai vezetékek működésének újraindítása, amelyet olasz részről támogatnak.

A Trieszt–Budapest autópálya és vasútvonal nyomvonalának kérdésében Vento szerint rövid időn belül dűlőre kell jutni, akár kompromisszum árán is (pl. az első szakaszban az autópálya szlovén, a vasútpálya horvát területen kerülne megépítésre). Egy második szakaszban úgyis meg kell építeni majd egy „kiterőt”, amely összeköti mind Szlovéniát, mind Horvátországot.

A várható kihasználtsági és pénzügyi megvalósíthatósági tanulmányt Vento szerint a már működő BERS-titkárságra kellene bízni. Így lehetne többek között igénybe venni az EK-kommunikációs útvonalak (gyorsvasút stb.) építése, illetve korszerűsítése céljára elkülönített pénzügyi alapjait.

Így a KEK-en belül lehetne megvalósítani, hogy a Duna–Adria térség „elosztó platformja” legyen a tranzit és a térség országainak egymás közötti forgalmának.

Vento meglepéssel jegyezte meg, hogy a magyar fél felelős magatartásának köszönhetően Szlovákia ET-tagság kérdése már nem nyomja rá bélyegét a KEK-csúcsra.

A miniszterelnöki kétoldalú találkozóval kapcsolatban Vento hangsúlyozta, hogy Ciampi miniszterelnök egy tartalmas, hivatalos kétoldalú megbeszélésre készült, amelyre a KEK-csúcs záróeseménye után, július 17-én délután számítottak. Amint azt már korábban rajtam keresztül is jelezték, Ciampi belpolitikai eseménynaptára miatt (munkaadók és munkavállalók éves bértárgyalási megállapodásának aláírása) július 16-a délután előtt nem tud Budapestre érkezni.

Vento kérte, hogy a július 16-i díszvacsora során a két miniszterelnök mögött biztosítsunk megfelelő olasz tolmácsot is, amennyiben Ciampi komolyabb témákat érintve, a pontosság miatt inkább anyanyelvén kíván beszélni.

Kérem jelezni, hogy a KEK-csúcstalálkozó, illetve a kétoldalú megbeszélések mely szakaszán vagyok a programban érintve.

Ui.: Javaslom, hogy a napokban elfogadott kisebbségi jogokról szóló törvény szövegét adjuk át a KEK-delegációnak.

– 224 – Sz. –

Lássa:

VIII. Területi Főosztály

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 30. doboz

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

31.

Rejtjeltávirat Bécsből. Amerikai fegyverexport lehetősége az
Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet tagállamainak
1993. február 17.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Bécs

Azonosító: VIE20963

Érkezett: 93.02.17. 16:33

Készítette: Ohm

Ellenőrizte:

HM II-nek továbbítva!

HM I-nek továbbítva!

13, 23, 55, 58

Az EBEÉ Biztonsági Együttműködési fórumának mai ülésén az Egyesült Államok nagykövete kijelentette, hogy március 17–18-án amerikai szakértői csoport érkezik Bécsbe, s kész konzultációt folytatni bármely részt vevő állam szakértőivel a fegyverexport kérdéseiről, beleértve természetesen az Egyesült Államok fegyverexporttal kapcsolatos politikáját.

A nagykövet az ülés utáni beszélgetések során elmondta, hogy szakértőik készek bilaterális alapon részletekbe menő megbeszélést folytatni a fegyverexport szabályozásával kapcsolatos konkrét kérdésekről. Mivel a NATO-partnereinktől, s kiemelten az Egyesült Államoktól történő fegyvervásárlás az együttműködés potenciális területe, célszerű lenne kihasználni azt a lehetőséget, amelyet a fegyverexport engedélyezésében szerepet játszó bizottságok, kormánysszervek szakértőinek együttes bécsi jelenléte jelent.

Javaslom, hogy a megjelölt időpontban utazzanak Bécsbe szakértőink, és folytassanak kétoldalú konzultációt amerikai partnereinkkel. Az itt megszerzett információkat jól hasznosíthatnánk jövőbeni fegyverimportunk tervezésében.

A konzultáció egyben alkalmat nyújtana arra, hogy ismertessük saját fegyverexport-politikánkat, s elejét vegyük az ahhoz hasonló aggodalmaknak, mint amelyet a CFE Szerződés alapján lebonyolított adatsere során exportra váróként bejelentett aknavetők számának jelentős megnövekedése okozott.

– 59 – K. –

Lássa:

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Honvédelmi Minisztérium I.

Honvédelmi Minisztérium II.

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

32.

Rejtjeltávirat Washingtonból. Frank Vargónak, az amerikai
Kereskedelmi Minisztérium megbízott miniszter-helyettesének
közlése az amerikai befektetésekről Magyarországon
1993. február 17.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Washington

Azonosító: WAS10392

Érkezett: 93.02.17. 06:22

Készítette: Ud.

Ellenőrizte:

Sürgős!

5, 45, 15

Franklin Vargo, a Kereskedelmi Minisztérium megbízott külügyminiszter-helyettese⁷³ Szabó Tamás miniszternek elmondta, hogy értékelésük szerint a magyar gazdaság még több külföldi tőke befogadására is alkalmas lenne. Ezzel ellentétes irányban hat azonban a Nyugat-Európában is növekvő gazdasági visszaesés.

Az amerikai vállalatoktól (Cargill, Colgate, PEPSI) több panaszt is hallottak az utóbbi időben a magyar befektetési klímával kapcsolatban. Tapasztalatuk szerint minél magasabb szinttel tárgyalnak a magyar bürokrácia hierarchiájában, annál több akadályoztató tényezővel találkoznak. Vargo szerint fontos lenne, hogy ezeket a jelenségeket még most, „csírájukban” szüntessük meg.

Együttműködését ajánlotta fel, hogy a velük kapcsolatban lévő mintegy 10 000 amerikai vállalatot igyekezzünk bevonni a magyar privatizációba.

Problémát okozna a kétoldalú kapcsolatokban, ha nem sikerülne aláírni a közeljövőben a kétoldalú beruházásvédelmi megállapodást, ő azonban bízik annak sikerében.

⁷³ A kereskedelmi miniszter és helyettesének távolléte esetén a nemzetközi ügyekért felelős miniszterhelyettes Franklin Vargo volt az amerikai Kereskedelmi Minisztériumban.

– 68 –T. –

Lássa:

A Miniszter Kabinet Irodája

I. Területi Főosztály

Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Főosztálya

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 4. doboz

33.

Rejtjeltávirat Berlinből. Paul E. Zinnernek, a Kalifornia Egyetem professzorának *Európa és az USA viszonya a Clinton-adminisztráció hivatalba lépése után* című előadása
1993. március 3.

05053

435/1

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Berlin

Azonosító: BER20316

Érkezett: 93.03.03. 17:10

Készítette: HG

Ellenőrizte:

45, 41, 46, 13

Az Európai Együttműködési és Biztonság Berlini Akadémiáján Dr. Paul E. Zinner, a Kalifornia Egyetem professzora, „az elnöki agytröszt tagja” zártkörű előadást tartott „Európa és az USA viszonya a Clinton-adminisztráció hivatalba lépése után” címmel.

Kifejtette: Clinton a belpolitikai problémákat jól érzékeli és ismeri. A kormányzók körében kedvelt és elismert volt. Jó kapcsolatokkal rendelkezik. Sokat olvas, beszélgetőpartnerét mindig komolyan veszi, figyelmesen meghallgatja, tanulékony, előítéletei nincsenek. Külpolitikai tapasztalatlanságát ellensúlyozza, hogy Oxfordban is járt egyetemre. (Az amerikai elnökök közül rajta kívül csak Truman tanult külföldön.) Vele olyan új fiatal generáció került hatalomra, amelynek nincs háborús élménye. A mai vezető európai politikusok a háború előtti generációhoz tartoznak, más hatások érték, formálták őket. Úgy tűnik, mintha Clintont nem vennék komolyan, a személyével és az új adminisztrációval bekövetkezett változást még nem ismerték volna fel. Ebből könnyen feszültség keletkezhet az USA és Európa között, s ezért nem az USA lesz hibáztatható.

Európa és az USA viszonya az egymástól eltávolodás irányába fog fejlődni. Ezért is Európa okolható. Az USA nem kíván részt venni az „európai köldöknézésben”.

A nyugat-európai országok saját magukkal vannak elfoglalva. Európa jövőbeli arculatát maguknak az európaiaknak kell kialakítaniuk. Az EK nem azonos Európával. A francia elnökválasztás után az európai fejlődés körvonalai talán világosabban fognak megjelenni.

Az USA az EK-t tekinti fő partnerének és nem egyes országokat, mint korábban Nagy-Britanniát, majd Bush időszakában Németországot. Európa jövőjének alakulásában persze Németországnak kulcsszerepe van, ezért a német–amerikai kapcsolatokra megkülönböztetett figyelmet fordítanak.

Az USA–EK együttműködés fejlődését gátolja, hogy annak intézményi rendszere még nem alakult ki. Clinton az EBEÉ-nek komolyabb szerepet szán, mint elődje.

Az USA Európával szemben nem kíván izolációs gazdaságpolitikát folytatni. Kész a gazdasági versenyre, ellenzi a protekcionizmust. A GATT-tárgyalásokon is belátható időn belül létrejön a megállapodás.

Clinton tervei között szerepel a nukleáris fegyverek számának további csökkentése, ellenőrzésük szigorítása, elterjedésük megakadályozása. Kész a permanens atomkísérleteket leállítani. Az elnök nem becsüli le a hagyományos fegyverekkel vívott háború veszélyét sem.

Az elnök külpolitikai koncepciójában kiemelt szerepet szán Oroszországnak, amit partnernek tekint, olyan nagyhatalomként kezel, amellyel a jelenlegi problémái ellenére is komolyan számolni kell. Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy Európában semmilyen problémát nem lehet megoldani Oroszország nélkül, különösen pedig nem akarata ellenére.

Az európaiak kezdeményezései a jugoszláv válság rendezésében azért is voltak sikertelenek, mert Oroszországot nem vonták be. A jugoszláv válságban Oroszország a „csendes tényező”. Clinton Jelcinen keresztül akarja a tartós fegyvernugvást kieroszakolni. Az elnök a Jelcinnel való konzultálás után módosította tervét a boszniai beavatkozásról. Az eredeti koncepciótól való eltérés tehát ennek, és nem Clinton határozatlanságának tulajdonítható.

Az USA–orosz kapcsolatok fejlődése prioritást élvez az USA–ukrán kapcsolatokkal szemben. A teherviselés megosztásából Németországra hárul az ukrán gazdaság fellendítésének támogatása. Amerikai részről nem értik Németország ez irányú vonakodását, hiszen az ukrán–német együttműködésnek jó hagyományai vannak.

A NATO új feladatának megfogalmazása még hátravan. A NATO fennmaradását „jogi okok” is indokolják, megszűnése esetén ugyanis nem lenne formális indok az amerikai csapatok európai jelenlétére. Ha az amerikai csapatok egyszer elhagynák Európát, nagyon kérdéses, hogy a szenátus adott esetben újból megszavazná visszaküldésüket.

Arra a kérdésre, hogy az USA-nak vannak-e tervei a kelet-közép-európai országok megsegítésére, az EG-be és NATO-ba való integrációjuk felgyorsítására, Zinner professzor azt válaszolta, hogy előtte ilyen terv nem ismert, de az USA-ban tisztában vannak azzal, hogy ha ezen térség összeomlik, annak Európán túlmutató súlyos következményei lesznek.

35 – G. – P.

Lássa:

I. Területi Főosztály

III. Területi Főosztály

II. Területi Főosztály

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 4. doboz

34.
Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department álláspontja
Borisz Jelcin támogatásáról
1993. március 20.

03861/922/3
563/1

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Washington
Azonosító: WAS20609
Érkezett: 93.03.20. 06:18
Készítette: MS
Ellenőrizte:

45,41

Tárgy: Amerikai vélemény az orosz helyzetről

A State Departmentben e héten folytatott megbeszélések során amerikai partnerei Szőke L.-nak elmondták: a Clinton-kormányzatnak több kül- és belpolitikai szempontot is figyelembe kell vennie a Jelcinnek nyújtani kívánt diplomáciai és gazdasági támogatás mértékének meghatározásakor:

– az orosz elnök melletti kiállásnak külpolitikai téren visszafogottnak, tartózkodónak kell lennie. Ha az USA Kohl példáját követve „harsányan” hangoztatja Jelcin melletti elkötelezettségét, ezt az orosz államfő úgy értelmezheti, hogy a moszkvai stabilitás fenntartásának érdekében Washington akár a képviseleti demokrácia radikális korlátozását is kész elfogadni. Másfelől arra is tekintettel kell lenni, hogy Jelcin fenntartás nélküli, propagandisztikus támogatásával a Nyugat könnyen újabb érveket adhat az elnököt az orosz nemzeti érdekek kiárusításával vádoló orosz „hazafias” erőknél. Az USA KÜM Milošević választási győzelme óta már tudatában van annak, hogy a Washington által favorizált kelet-európai politikusok túlságos támogatását alkalmasint kihasználhatják a demagóg nacionalista irányzatok (Panic-effektus).

– Clinton azzal nyerte meg az elnökválasztást, hogy ígéretet tett, hogy a belső gazdasági problémákra összpontosítja erőfeszítéseit. Egy Oroszország stabilizálását szolgáló pénzügyi segélyprogramot ezért csak akkor tud az amerikai közvéleménnyel elfogadtatni, ha bebizonyítja, hogy az USA állampolgárainak anyagi helyzetére közvetlen hatással lehet Jelcin bukása. A Fehér Ház e megfontolásból helyezi a hangsúlyt annak kimutatására, hogy Jelcin hatalomra kerülése óta mennyivel sikerült csökkenteni az Egyesült Államok katonai kiadásait. Clinton tanácsadói igyekeznek meggyőzni a közvéleményt: éppen a labilis moszkvai helyzet vonhatja el az USA irányítóinak figyelmét a belső gondok orvoslásáról, az orosz demokratizálódási folyamat megsegítése tehát kétszeresen is érdekükben áll az amerikai választóknak.

– Az amerikai diplomácia számára az orosz kormányzati válság akkor oldódna meg a legkedvezőbben, ha Jelcinnek a demokratikus struktúrák alkotmányos tevékenységének korlátozása nélkül sikerülne konszolidálnia hatalmát. Kevésbé lenne elfogadható, ha e stabilizálásra az elnök csak a tekintélyuralmi eszközök felhasználásával lenne képes. A „szlavofil” keményvonalas nacionalisták politikai győzelme nemkívánatos opció, ám van két olyan eshetőség, mely az USA nemzeti érdekeit tekintve még ennél is riasztóbbnak tűnik:

a.) a tábornoki kar vezette puccs, mely Washingtont védelmi doktrínájának felülvizsgálatára szoríthatja;

b.) az a lehetőség, hogy tartóssá válik a „kettős hatalom”, Oroszországon fokozatosan úrrá lesz az anarchia, az atomfegyverek kikerülnek mindenféle megbízható központi ellenőrzés alól, és az egész világ biztonságát fenyegető polgárháborús helyzet alakul ki.

– 125/T.–

Lássa:

I. Területi Főosztály

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 58. doboz

35.

Charles Thomas budapesti amerikai nagykövet látogatása
Jeszenszky Gézánál a Külügyminisztériumban Oroszország
és a délszláv válság ügyében
1993. március 22.

Külügyminisztérium
Jeszenszky Géza
1441/Je
0052/13/1993.

Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Tárgy: Charles Thomas amerikai nagykövet látogatása

1993. március 22-én irodámban fogadtam Charles Thomas nagykövetet. A megbeszélésen, amely kérésemre jött létre, jelent volt még Kodolányi Gyula c. államtitkár, valamint Keskeny Ernő főosztályvezető-helyettes és Sámsondi Kiss Éva USA-refereus.

Előadtam, hogy a találkozóra az oroszországi fejlemények miatt kerül sor amerikai utazásom előtt, amely remélhetőleg zavartalanul lebonyolódhat, és alkalmam lesz előadásaim mellett a térség problémáiról is hasznos megbeszéléseket folytatni.

A magyar kormány kedden kiadott egy határozott hangvételű kormánynyilatkozatot Jelcin elnök mellett, amelyet a későbbi szóvivői nyilatkozat csak megerősített. A miniszterelnök levelét pénteken juttatta el Jelcin elnöknek.

A hírek nem nagyon biztatóak, folytattam a helyzet összegzését. A veszély nemcsak Jelcint, hanem a demokráciát is fenyegeti. Úgy tűnik, egységes front alakul ki Jelcinnel szemben, most az eddig heterogén csoportok is összefogni látszanak ellene. Ennek alapja a tömeges munkanélküliség, az infláció, az áremelkedések; külön téma a hadsereg, illetve a tisztek kilátástalan helyzete, perspektívavesztése. Jelcin esélye, hogy ilyen helyzetben az erős ember, erős vezetés ígéretes lehet, amennyiben a referendumot megkapja, de természetesen a nép reagálása kiszámíthatatlan.

A megbeszélés célja konkrétan annak eldöntése, hogy

- mit tehet ebben a helyzetben az USA, illetve Nyugat-Európa;
- mit tehetünk mi;

- mit kell tenni azonnal;
- mit perspektívában.

Charles Thomas nagykövet úgy vélte, Jelcin mindenképpen megpróbálja a látszatot fönntartani, és a néphez fordul. A legfőbb veszély a hadsereg esetleges aktivizálódása.

Megjegyeztem, hogy a hadsereg Moszkvában nincs teljesen Jelcin ellenőrzése alatt. Moszkván kívül más a helyzet, ott Jelcin pozíciója erősebb. A kérdés az, hogyan lehetne Jelcint hozzásegíteni a referendum megtartásához. Megvittattuk Dole szenátor csúcstalálkozóval kapcsolatos javaslatát.

A válság alapvetően gazdasági okait tekintve kínálgzik a „pénz meglobogtatása” mentő gondolata egy azonnali amerikai–oros z csúcstalálkozó formájában, mondta Kodolányi államtitkár. Itt megjegyeztem, hogy az 1992. januári washingtoni FÁK-konferencia, amely az új államok tényleges megsegítését tűzte ki célul, következmények nélkül maradt és mély csalódást okozott a FÁK országainak, de Magyarországnak is, mert a „háromszög”-ügyekből gyakorlatilag nem lett semmi.

A csúcstalálkozó gondolatát a helyszín kérdésének taglalásával és az esemény lehetséges kihatásával folytattam. Moszkva, mint színhely egyaránt lehet jó és rossz hatással a tömegekre. Felmerülhet Helsinki, amely ugyan közel van, de Jelcin mégis elhagyná Moszkvát (Hruscsov, Gorbacsov leváltása).

Charles Thomas nagykövet kijelentette, hogy az USA Jelcin elnök szerepét abszolút pozitívan ítéli meg. Beszélt a Nyugat elmulasztott lehetőségeiről, amellyel Jelcin elnököt a puccskísérlet után megerősíthették volna, de ő főleg Japánt okolta, hogy nem léptek fel nagy gazdasági erővel Szibériában. Egyetértettünk, hogy Oroszország elmaradottságán az amerikai „frontier” terjedéséhez hasonlóan az infrastrukturális beruházások (pl. autópálya-építések) segíthetnének, ami azután a mentalitásra is kihatna.

Visszatérve az alapkérdéshez, hogy most mi lehet a teendő, felvettem a katonai kapcsolatok fontosságának demonstrálását, azaz hogy a NATO prominens személyiségének (pl. Powell tábornok) oroszországi villámlátogatásával gesztust lehetne gyakorolni, és a hadsereg felé egyben jelezni a térség iránti egyértelmű érdeklődést és aggodalmat.

Thomas nagykövet jelezte: megfontolja, hogy ebben az irányban milyen lépéseket tehet.

Oroszország gazdasági támogatásával kapcsolatban a nagykövet az USA gazdasági visszaesésére hivatkozott, bár rögtön hozzáfűzte, hogy ha változik az oroszországi helyzet, az a katonai költségvetésre súlyos terhet róhat.

Az oroszországi katasztrofális gazdasági helyzettel és a katonák helyzetének kilátalanságával kapcsolatban megerősítettem, hogy mi könnyedén tudnánk élelmi-

szert szállítani, de ezt hitelben természetesen nem tudjuk vállalni. A helyzet kulcsa mindenképpen nagyban a hadsereg kezében van.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy a fejlemények mennyiben érinthetik Közép- és Kelet-Európát, hangsúlyoztam, hogy most döntő fontosságú lesz az, hogy Magyarország hogyan sikerül a további átmeneti időszak. A siker most fontosabb, mint eddig bármikor. A szélsőbaloldal aktivizálódása várható, ha az orosz nacionalisták és a Milošević-csoport felülkerekedik. Egyébként Magyarországot, mint „referencia-országot” mindenki nagyítóval figyeli, pl. Kuba is.

A következő határozott véleményem alakult ki:

– Ha rossz irányba mennek a dolgok Oroszországban (ami annyit jelent, hogy pl. létrejön egy Iliescu-féle vagy Mečiar-féle hatalom), akkor a Nyugat részéről elengedhetetlen az egyértelmű politikai és nemcsak politikai gesztus kinyilvánítása iránnyunkban, amelynek része a fogadókészség a NATO részéről.

– Ha sikerül Jelcinnek túlélnie ezt a válságot, a helyzet akkor sem lesz megnyugtató. Oroszország mindenképpen egyre aktívabb szerepre fog törekedni Szerbiában. Ezért úgy véljük, hogy most van az utolsó lehetőség Jugoszláviával szemben a leghatározottabban fellépni, és a londoni konferencia határozatait keresztülvinni. Ha katonai beavatkozásról nem is lehet szó, most még a köldökzsinórt – Szerbiából folyamatosan Bosznia és Horvátország megszállt területeire érkező utánpótlást – el lehetne vágni. Oroszországot még egy ideig le fogják kötni saját belső gondjai.

Charles Thomas nagykövet a fentiek tükrében fontosnak tartotta, hogy ebben a témakörben lényegbe vágó tárgyalásokat folytathassak Washingtonban, és a megfelelő alkalom megteremtéséhez közbenjárását ígérte.

Budapest, 1993. március 22.

Készítette: Sámsondi Kiss Éva

Jóváhagyta: Bollobás Enikő főv.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

36.

Major Istvánnak, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok
Minisztériuma helyettes államtitkárának levele Peisch Sándornak,
a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának az amerikai
befektetések magyarországi akadályairól
1993. április 23.

Magyar Köztársaság
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma
Helyettes Államtitkár

Dr. Peisch Sándor helyettes államtitkár úr
Külügyminisztérium

Tisztelt Helyettes Államtitkár úr!

Köszönettel megkaptam 1993. március 19-én keltezett levelét, amelyben tájékoztat egyes amerikai vállalatoktól érkező, a magyar befektetési klímára vonatkozó panaszokról. A felvetésekkel kapcsolatos véleményemet az alábbiakban foglalom össze:

Köztudomású, hogy Kelet-Közép-Európában Magyarország a legvonzóbb befektetési célpont, mivel hazánk kínálja a leginkább vállalkozásbarát közgazdasági, jogi és intézményi környezetet, valamint azt a politikai stabilitást, amely elengedhetetlen a külföldi beruházók számára. Azt, hogy ez a kijelentés nem pusztán frázis, adatok is alátámasztják. Az 1992-es év végéig 4,8 milliárd USD értékben áramlott hazánkba külföldi működőtőke, amelynek mintegy 40%-a, 1,8 milliárd USD volt amerikai eredetű. Fontos körülmény, hogy a Magyarország által kínált kedvező feltételeket a hazánkban befektető országok hivatalos képviselői is vonzónak ítélik. Jó példa erre az a jelenleg zajló, az Egyesült Államok 6 városát érintő körút, amelyen Charles Thomas, az USA Magyarországon akkreditált nagykövete és Gary Gallagher kereskedelmi attasé a kedvező magyar befektetési lehetőségekről és vállalkozásbarát környezetről tájékoztatja az amerikai üzletembereket. Gyakran teszik ugyanezt Magyarországon működő amerikai érdekeltségű vegyesvállalatok vezető személyiségei is az NGKM által szervezett befektetésösztönző konferenciákon, ahol saját tapasztalataik alapján értékelik előnyösen a hazai feltételeket.

Véleményem szerint teljesen természetes, hogy bármely profitorientált vállalkozás – így egyes amerikai nagyvállalatok is – saját érdekeikből kiindulva elégedetlenek

a mindenkori hatályos szabályozás egyes elemeivel. Különösképpen így van ez azokban a gazdasági átalakítást végrehajtó országokban, ahol a keretfeltételek szükség-szerűen az egyébként általánosnál sokkal gyorsabban változnak. Minisztériumunk folyamatosan figyelemmel kíséri a fontosabb külföldi befektetések helyzetének alakulását – közöttük természetesen az amerikaiakét is –, így jól ismerjük az általuk legjelentősebbnek tartott problémákat. Sokan tették és teszik szóvá a hazai bankrendszer fejletlenségét, a jogszabályok gyakori változását, az egyes főhatóságok túlzott adatszolgáltatási igényét, a forint teljes konvertibilitásának hiányát és felülértékelt-ségét, az infrastruktúra hiányosságait, bizonyos, az adózással kapcsolatos kérdéseket és egyes kereskedelempolitikai eszközök meglétét, illetve hiányát.

Ezen problémák orvoslására kormányzatunk folyamatos erőfeszítéseket tesz. Minisztériumunk a gazdasági szaktárcákkal (IKM, FM, PM) együttműködve folya-matos kapcsolatot tart fenn a jelentősebb külföldi érdekeltségű vállalatok vezetőivel. A konzultációk során igyekszünk a felvetődő problémák háttéréről, a megoldás lehet-séges módozatairól őszinte, bürokráciamentes tájékoztatást adni, esetenként operatív segítséget nyújtani. Ugyanezt a tevékenységet folytatják állomáshelyükön a magyar kereskedelmi kirendeltségek is.

Kérem a Helyettes Államtitkár Urat, hogy ezekről az összefüggésekről tájékoztassák hazánk nagykövetségeit is, hogy az ilyen témákban hozzájuk forduló vállalatok kép-viselőinek megfelelő válaszokat adhassanak.

Budapest, 1993. április 23.

Tisztelettel
Dr. Major István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

37.

Rejtjeltávirat Washingtonból. Frank Vargónak, az amerikai
Kereskedelmi Minisztérium megbízott miniszterhelyettesének
véleménye az amerikai vállalatok magyarországi befektetéseiről
1993. május 9.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Washington

Azonosító: WAS10894

Érkezett: 93.05.09. 18:13

Készítette: Szné

Ellenőrizte:

Sürgős!

45, 15

Frank Vargo (a kereskedelmi miniszter és helyettese távollétében) nemzetközi ügyekért felelős megbízott miniszterhelyettes Szabó Iván pénzügyminiszternek megerősítette, hogy a Kereskedelmi Minisztérium megítélése szerint még mindig Magyarország kínálja a legjobb befektetési környezetet. Ennek megfelelően mind ez idáig erősen támogatták amerikai vállalatok ottani befektetéseit. A további elkötelezettségük azonban függ a beruházásvédelmi megállapodás sikerétől.

Megítélése szerint a szellemi tulajdonjoggal kapcsolatos vita megoldható, a beruházásvédelmi tárgyalások adnak több okot az aggodalomra. Aláhúzta, hogy az amerikai vállalatok nem vagy csak minimális diszkriminációt hajlandóak tolerálni az EK vállalataihoz képest. Az évek óta folyó tárgyalásokat vagy le tudjuk zárni a közeli jövőben, vagy tudomásul vesszük azok sikertelenségét, és nem születik meg a megállapodás – hangsúlyozta. Véleménye szerint ez kétségtől hatással lesz az amerikai beruházásokra. Aláhúzta, hogy az USA elvi, politikai okokból sem térhet el a más országokkal kötött hasonló megállapodások feltételrendszerétől Magyarország esetében.

Szabó miniszternek a háromoldalú kereskedelem témájában felvetett kérdésére Vargo – beismerve, hogy a kérdéssel ez idáig nem foglalkoztak elég behatóan – ígéretet tett annak alapos megvizsgálására.

Vargo a továbbiakban tolmácsolta amerikai befektetők Magyarországgal kapcsolatos aggodalmait. Így említést tett a forint árfolyamának (a GE által korábban megfogalmazott) irreális alakulásáról. Szólt a privatizációs folyamatok külföldiek számára is átláthatóvá tételének szükségességéről. Erre reagálva Szabó miniszter hatékonyabb – a Budapesten működő nagykövetségek fokozott bevonásával történő – idegen nyelvű tájékoztatásra tett ígéretet. Vargo végül felvetette, hogy a Procter and Gamble vállalat kevesli a mosószereire vonatkozó magyar importkvótát.

– 197 – T. –

Lássa:

I. Területi Főosztály

Gazdasági és Tudományos Együttműködési Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

Szabó J.

Latorcai J.

Major J.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

38.
László Balázs New York-i főkonzul beszámoló jelentése
1993. június 29.

A Magyar Köztársaság New York-i Főkonzulátusa
New York

18/SZT/1993.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Irattár: 1 példány
Gépelte: DM

New York, 1993. június 29.
Szigorúan titkos
Érvényes: visszavonásig

Tárgy: Főkonzuli beszámoló jelentés

A New York-i Főkonzulátus konzuli kerülete az Egyesült Államok 16 tagállamára terjed ki. Kerületünkhöz, a világ pénzügyi, gazdasági és kulturális fővárosának számító New York városa mellett olyan kiemelkedő ipari központok tartoznak, mint Chicago, Detroit vagy Boston. Számos, Magyarországgal közvetlen kapcsolatot fenntartó amerikai nagyvállalat székhelye is itt található. Az Egyesült Államok tudományos életének olyan centrumai is konzuli kerületünkön belül helyezkednek el, mint a Harvard, a Yale, a Columbia vagy a Princeton egyetemek. Az Amerikában letelepedett magyarság jelentős része él New York, New Jersey, Connecticut és Illinois államok területén.

Állomáshelyemet 1993. február 7-én foglaltam el. Elődöm, dr. Fodor János megromlott egészségi állapota miatt soron kívül került berendelésre. Kierkezésemet követően megállapítottam, hogy a Főkonzulátus tevékenysége, elsősorban a főkonzul betegsége, valamint az 1992 szeptemberében bekövetkezett létszámcsökkenés miatt elsősorban a hagyományos konzuli munkára és a helyi magyar szervezetekkel fenntartott kapcsolatok ápolására korlátozódott.

Főkonzuli megbízatásom átvételekor célul tűztem ki, hogy új alapokra helyezzem a Magyar Köztársaság New York-i hivatalos képviseletének kapcsolatrendszerét az amerikai magyarsággal, és nyissak az amerikai politikai és társadalmi élet felé, amellyel a főkonzulátusnak igen gyér kapcsolatai voltak.

Ennek jegyében bemutatkozó látogatást tettem, illetve különböző alkalmakon találkoztam David Dinkins polgármesterrel, Mario Cuomo New York-i és Jim Florio

New Jersey-i kormányzóval, New Brunswick város polgármesterével, megismerkedtem a New York és New Jersey Magyar–Amerikai Kereskedelmi Kamara vezetőjével. Látogatást tettem az angol, francia, német, osztrák, olasz, lengyel, szlovén, ukrán, román, belga, guatemalai főkonzulnál, más alkalmakkor találkoztam a svéd, norvég, finn, ciprusi főkonzullal. Kezdeményeztem, hogy a Konzuli Társaság belga elnöke fejezze ki az egész főkonzuli közösség együttérzését a város és az állam vezetőinek a World Trade Center elleni robbantásos merénylet után. A Külföldi Konzuli Társaság – a világ valószínűleg legnagyobb ilyen diplomáciai érdekképviselői testülete – ez évi tisztújító közgyűlésén az öttagú végrehajtó bizottságba választottak Európa képviselőjeként. A kelet-közép-európai térség országait először érte ilyen megtiszteltetés, amiben kifejeződött a fővárosi hatóságok támogatása is.

Rendszeressé tettem részvételünket a különböző városi hatósági és szakmai szervezetek, a Foreign Policy Association, a Carnegie Council stb. rendezvényein. Beszédet mondtam a Magyar Zsidók Világszövetségének a magyar vészország áldozatai emlékére rendezett ülésén, néhány amerikai szakmai egyesületben előadást tartottam Magyarországról.

Felvettem a kapcsolatot a legfőbb zsidó szervezetek vezetőivel (Zsidó Világkongresszus, American Jewish Committee, B’Nai, B’Rith),⁷⁴ részt vettem több ünnepi rendezvényükön. Tapasztaltam, hogy a befolyásos zsidó vezetők térségünkben kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak Magyarországnak. Hazánk helyzetét egészében stabilnak és megnyugtatónak tartják, éles figyelemmel kísérik az általuk szélsőjobboldalinak minősíthető jelenségeket, erőket és személyeket, és megnyugvással fogadták kizsorításukat a legnagyobb kormányzó pártból.

Ősztől tervezem a konzuli kerület jelentősebb államai kormányzóinak, vezető politikusainak, legfontosabb gazdasági-kereskedelmi, tudományos szervezeteinek módszeres felkeresését. Ennek első állomásai Boston, Chicago és Indiana állam lesznek. Nyári szabadságom idején Emri István konzul képvisel bennünket a michigani kormányzó nyári konzuli garden party-ján.

Konzuli kerületünkben New Yorkban kereskedelmi kirendeltség, Chicagóban alkirendeltség működik. Számos magyar vállalat amerikai képviselője is itt található.

⁷⁴ A Zsidó Világkongresszus (World Jewish Congress – WJC) a zsidó közösségeket és szervezeteket tömörítő nemzetközi szervezet, amelyet 1936-ban Genfben alapítottak, központja New Yorkban található. Irodákat működtet Brüsszelben, Jeruzsálemben, Párizsban, Moszkvában, Buenos Airesben és Genfben. Öt regionális részlegről tevődik össze: a WCJ Észak-amerikai, a Latin-amerikai Zsidó Kongresszusból, az Európai Zsidó Kongresszusból, az Euro-ázsiai Zsidó Kongresszusból és a WJC Izraelből.

Irodát tart fenn New Yorkban a Magyar Nemzeti Bank, a Malév, az IBUSZ, valamint több kereskedelmi vállalat (Terimpex, Monimpex, Medimpex, Taurus stb.).⁷⁵

A két ország közötti kereskedelmi forgalom 1993. első felében némileg csökkent. Míg az import adatai megegyeznek a tavalyi év hasonló időszakának adataival, addig az export terén 9%-os csökkenés tapasztalható. Ez elsősorban az élelmiszeripari termékek kihozatala kb. 20%-os visszaesésének tudható be. Az amerikai piac képes lenne magyar élelmiszerek akár nagyobb arányú befogadására is, az export csökkenésének legfőbb oka az odahaza tapasztalható áruhiány. Gazdasági kapcsolatainkban továbbra is kiemelkedő jelentőségű az amerikai működőtőke magyarországi jelenléte.

A kétoldalú gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok kérdéseivel a kereskedelmi kirendeltség foglalkozik, melynek vezetőjével, dr. Nemes Tibor kereskedelmi tanácsossal jó kapcsolatot alakítottam ki. Együttműködésünk eredményeként több közös program megrendezésére került sor. Részt vettünk Szabó Tamás tárcanélküli miniszter és Szabó Iván pénzügyminiszter New York-i programjának lebonyolításában.

A gazdasági kapcsolatok további fejlesztéséhez jó alapul szolgál a regionális magyar–amerikai kereskedelmi kamarák létrejötte. A New York–New Jersey Kereskedelmi Kamara létrehozásában aktívan közreműködtünk, és munkájukat továbbra is támogatjuk. A kamara tagjai között olyan nagyvállalatok is képviseltetik magukat, mint a Price Waterhouse, a Chase Manhattan Bank vagy a Warner Brothers. A kamara rendezvényeihez több alkalommal főkonzulátusunk bocsátotta rendelkezésre helyiségeit. Egyik legsikeresebb ilyen esemény a magyar borexportőrök részvételével rendezett szeminárium és borkiállítás volt. Hasonló kamarák jöttek létre Massachusettes és Michigan államban is.

Képviseltetjük magunkat a Magyar–Amerikai Üzleti Csoport rendezvényein. Ez az egyesület Magyarországgal már kapcsolatokat kialakított vállalatok és üzletemberek közreműködésével jött létre. Céljuk a magyar üzleti lehetőségek, gazdasági környezet amerikai megismertetése. Rendszeres előadásaikon magyar állami és gazdasági vezetők és Magyarországon működő amerikai vállalatok képviselői adnak képet tevékenységükről, és biztosítanak lehetőséget a tapasztalatcserére.

A New York-i székhelyű nagy pénzügyi intézmények, tőzsde magyar származású vezető tisztviselőiből kialakítottam egy kerekasztal-társaságot, amellyel bizonyos időközönként helyzetértékelő konzultáló beszélgetéseken találkozom. Az első jelek szerint beállítottságuk segítőkész, jóindulatú és hasznosítható észrevételeket lehet nyerni ismerettségükből.

⁷⁵ Vö. BORVENDÉG Zsuzsanna: *Az impexek kora. Külkereskedelmi fedéssel folytatott pénzkivonás a „népgazdaságból” a Kádár-rendszer idején az állambiztonsági iratok tükrében*. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2017.

Jelentős eseménye volt a beszámolási időszaknak az 1993 márciusában sorra került Wine America nevű borkiállítás, melyen több magyar borexportőr jelent meg. New Brunswickban júniusban került sor Trade 2000 elnevezéssel élelmiszer-ipari kiállításra és vásárra. New Yorkban a Fancy Food kiállításon, amely a világ élelmiszer-gyártóinak egyik legnagyobb seregszemléje, magyar vállalatok is megjelentek.

A Malév közvetlen New York-i járatot indított 1993 májusában. Ebből az alkalomból a Malév az Országos Idegenforgalmi Hivatal közreműködésével nagyszabású fogadást rendezett, melyhez a helyiséget és a technikai személyzetet a főkonzulátus bocsátotta rendelkezésre.

A főkonzulátus kulturális tevékenységének különös figyelmet szenteltem, több okból is. Ez az a terület, amelyen az amerikai társadalom legszélesebb keresztmetszetének lehet pozitív benyomásokat adni az alig ismert kis országról és népéről, épületünk előcsarnoka és fogadóhelyisége New York-i viszonylatban is vonzó, impozáns keretül szolgálnak bemutatókhoz, koncertekhez, végül, de nem utolsósorban a rendezvények jó alkalmat nyújtanak a kapcsolati kör szélesítésére is.

E néhány hónap alatt rendeztünk egy kamarakonzertet rövid magyar zenetörténeti előadással bevezetve, amely egyben a „Magyarország bemutatása” címet viselő sorozatunk elindítója is volt. Következő rendezvényünk New Yorkban és környékén elő 14 fiatal magyar képzőművész csoportos kiállítása, majd egy több évtizede itt letelepedett magyar festőnő retrospektív kiállítása volt. Közben jazzhangversenyt rendeztünk az odahaza is egyre többször vendégszereplő kiváló magyar származású klarinétos, Joe Murányi együttesével. Minden eseményünk átütő sikert aratott, és 200–500 főnyi közönség előtt zajlott le, akik között esetenként jelentős nagyvállalati vezetők, állami szenátorok, számos főkonzul, városi előljáró is megjelent. A magyar főkonzulátus ilyen tevékenysége kimagaslik az egyéb főkonzulátusoké közül, és eszközeinket, lehetőségeinket jól megválogatva módot nyújt arra, hogy az amerikai földön nagyon hiányzó magyar kulturális intézet szerepét is pótoljuk valamelyest.

Ősszel két nagy reprezentatív kiállítással adunk ízelítőt a háború utáni 45 év, majd a század első felének magyar festészetéből – egy hazai múzeumi anyag, illetve itteni magyar műgyűjtők kincseinek bemutatásával. Kamarakonzertjeink rendszeresítéséhez folyamatban van egy értékes Bösendorfer hangversenyzongora beszerzése, a washingtoni nagykövetség zongoraakciójához hasonló módon a magyar és amerikai közönség adakozásából. Ugyancsak beszereztünk egy videóketítő berendezést, amellyel lehetővé vált játékfilmek bemutatása is.

Lépéseket teszünk azért, hogy időben tájékozódjunk az amerikai vendégszereplésre induló magyar művészek turnéiról, hogy a legszínvonalasabb zenei előadokat mutathassuk be. A magyar művészet, a magyar kultúra sajnos eddig nyugat-európai jelenlétéhez képest is jóval kevésbé jelent meg Amerikában. Addig is, amíg ezen

a téren jelentősebb áttörést nem tudunk elérni, célszerűnek látszik diplomáciai képviselleteink ilyen jellegű tevékenysége. Mivel minderre semmilyen más forrásunk nincs, már a szűkre szabott reprezentációs keret felemelése is nagy segítség lenne. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium segítségét fogom kérni zárt körben vetíthető játékfilmek kiküldéséhez.

Felvettem a kapcsolatot a jelentősebb New York-i napilapok, hetilapok, TV-k szerkesztősegeivel. Rendszeresen továbbítjuk hozzájuk a Sajtófőosztálytól kapott fontosabb anyagokat. Előfordult, hogy pl. egy képriport közlése előtt a *New York Times* kért tőlünk felvilágosítást. Az amerikai sajtó elenyészően keveset foglalkozik Magyarországgal, de ez jellemző a legtöbb más, rendezett helyzetű ország esetében is. Országunk képe a médiákban nem romlott, de nagyon esetleges.

Egy munkaebéd keretében megismerkedtem az itteni magyar nyelvű sajtó, rádió, TV vezető munkatársaival. Felmértük információigényeiket, és széles körben ellátjuk őket hazai anyagokkal, amelyek meg is jelennek.

A helyi magyarság számára minden találkozáson kifejtettem: a szabadon választott kormány ledöntötte a hazai és a nyugatra szakadt magyarság között a kommunizmus által emelt falat. Sokra becsüljük, hogy az amerikai magyarság évtizedeken át képviselte a megszállt haza igazi, szabad szellemét, ragaszkodását a nyugati értékekhez és társadalmakhoz, és azt várjuk, hogy most tudásukkal, tapasztalataikkal, tökéjükkel segítsenek az ország talpra állításában. Előadást tartottam a kormány első három évéről New York és New Brunswick magyar egyesületeiben.

Felkerestem három amerikai állam számos magyar egyesületét, egyházát. Beszédet mondtam március 15-én a New York-i magyarok ünnepi megemlékezésein, külön fogadtam a New York-i magyar egyházak vezetőit, megismerkedtem a Magyar Ház, a cserkészek és más társadalmi egyesületek életével. A magyarok itt még soha nem látott körei is megjelentek a főkonzulátuson, most alakul ki először igazi bizalmi viszony az emigráció és a hivatalos magyar képviselőlet között. Az Arany János magyar iskola nálunk tartotta 30 éves fennállásának emlékünnepét, az irántunk megnyíló bizalomnak számos jelét tapasztalom.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy az amerikai magyarság politizáló része – amely nem nagy – jórészt elégedetlen a hazai átalakulás eddigi menetével. Nem értékeli reálisan sem a nehézségeket, sem az eredményeket, egy józan kisebbség mellett a hangos többség a hazai demagógokhoz hasonlóan elégedetlenkedik és bírál. A magyar politikai szervezetek között durva személyi vetélkedés és torzsalkodás folyik, de politikai beállítottságuk hasonló. Mivel a józan és tisztességes elemeket taszítja ez a demagógia és hangnem, távol tartják magukat tőlük, de ez egyben azzal is jár, hogy a magyar emigráció különböző értekezletein a szélsőségesek dominálnak. Új fejlemény, hogy az 1994-es hazai választási kampányban az emigráció egy része aktívan

készül fellépni „nemzeti beállítottságú” erők oldalán, de még nem dőlt el, kiket készülnék ezzel támogatni.

A konzuli kerületünkben élő magyarság száma meghaladja a 200 ezret, valamint jelentős számban vannak ideiglenesen itt tartózkodó magyar állampolgárok is. Ügyfélforgalmunkra jellemző, hogy évente 4-5 ezer ember keresi fel személyesen irodánkat. Munkatársaim a hagyományos konzuli munkával kapcsolatos feladataikat megfelelő színvonalon végzik.

A konzuli ügyek többsége útlevélcseré, útlevélbeszerzés, régóta külföldön letelepedett állampolgáraink részére különböző okmányok hitelesítése. Rendkívüli feladatot jelentett a kárpótlási törvényekből ránk háruló teendők végrehajtása. Június elején kihelyezett konzuli napot tartottunk New Brunswickban. Három óra alatt közel száz ügyfél kereste fel munkatársainkat felvilágosításért, ügyintézés megindításáért.

Mint arra az éves konzuli jelentésben is rámutattam, továbbra is problémát jelent az útlevélügyek átfutási idejének hihetetlen hosszúsága. Azokban az esetekben, ahol az útlevélhatóság az állampolgárság vizsgálatát rendeli el, nem ritka az 1 éves várakozási idő sem. Az ügyfelek nem értik, felesleges bürokratikus eljárásnak tartják az eljárás elhúzódását. Különösen nehéz indokolni a késlekedést olyan esetekben, ahol állampolgárunk korábbi magyarországi tevékenysége, illetve külföldön hazánk érdekében kifejtett munkája elismeréseként magyar állami kitüntetést kap, de útlevéléhez csak hosszas huzavona után juthat. Az útlevél-ügyintézés átfutási ideje politikai problémát is okozhat a választási törvény módosítása esetén.

(László Balázs)
főkonzul

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

39.
Emri István New York-i konzul beszámoló jelentése
1993. július 20.

A Magyar Köztársaság New York-i Főkonzulátusa
New York

21/SZT/1993

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Irattár: 1 példány

Szigorúan titkos!

Érvényes: visszavonásig
New York, 1993. július 2.

Tárgy: Emri István konzul éves beszámoló jelentése

Mell: 1 db

Mellékelten felterjesztem Emri István konzul éves beszámoló jelentését.

Emri István első öthavi együttes munkánk tapasztalata szerint jól felkészült, sokoldalú tevékenység végzésére képes, kapcsolatteremtésben is alkalmas diplomata. Az előző főkonzul gyógykezelése idején hónapokig ő látta el a hivatal tényleges vezetését.

Mivel Dr. Bányász Zoltán berendelése óta már az ő státusát is csak szerződéses foglalkoztatással, egy ENSZ-diplomatánk feleségével tudtuk betölteni, nagyon nehéz helyzetbe kerülnénk, ha a most berendelt Mihálikó Sándor utódául nem kapnánk senkit.

A New York-i Főkonzulátus egész tevékenysége megsínylené, ha egy diplomata munkatárssal kevesebben maradnánk.

(László Balázs)
főkonzul

Emri István konzul beszámoló jelentése

1992. július 25-én érkeztem állomáshelyemre. A központi felkészülést követően a munkakörök átadására a helyszínen került sor. Elődeimmel, Menczel Gábor konzul úrral egy hetet, dr. Bányász Zoltán alkonzul úrral egy hónapot töltöttem együtt. Ez az időszak lehetőséget biztosított arra, hogy a folyamatban lévő ügyeket átvegyem, bemutatkozó látogatást tegyek a legfontosabb helyi hivatalokban, a Külügyminisztérium New York-i irodájában, a Polgármesteri Hivatal külkapcsolatokkal foglalkozó részlegénél. Velem együtt került váltásra a főkonzulátus titkárnője és a konzuli adminisztrátor. A beszámolási időszakban került sor a főkonzul cseréjére is, dr. Fodor János 1993 januárjában végleg hazautazott, László Balázs főkonzul 1993 februárjában foglalta el állomáshelyét.

Első beosztottként dr. Fodor János gyógykezelése, illetve külföldi tartózkodása idején számos alkalommal helyettesítettem a főkonzul urat. 1992 őszén részt vettem Jeszenszky Géza külügyminiszter kiemelkedően sikeres New Brunswick-i látogatásának előkészítésében és lebonyolításában. Ebben az időszakban került sor Hagelmayer István, az Állami Számvevőszék elnöke, Dr. Szabó Tamás tárcanálküli miniszter, Peisch Sándor helyettes államtitkár, Barsiné Pataki Etelka, az Expó-iroda vezetője New York-i látogatására. Én voltam a házigazdája több rendezvényünknek, így az október 23-i nemzeti ünnepi fogadásunknak, melyen több mint 400 fő vett részt. Ezen időszak fontosabb eseményei közé tartozott a *Békés átmenet Magyarországon* című fotókiállítás, melyet Jeszenszky Géza külügyminiszter nyitott meg. Kiállítást rendeztünk Márk Lajos festőművész századeleji festményeiből, bemutattuk a *Makótól Jeruzsálemig* című dokumentumfilmet a rendező részvételével. Helyet adtunk a New York–New Jersey Magyar–Amerikai Kereskedelmi Kamara alakuló rendezvényének, amelyen részt vett és előadást tartott Tar Pál nagykövet.

László Balázs főkonzul úr kiérkezését követően részt vettem bemutatkozó látogatásai és fogadása megszervezésében. Közreműködtem a nagy sikerű és jelentős visszhangot kiváltó *Presenting Hungary* elnevezésű kulturális rendezvénysorozat előkészítésében és lebonyolításában.

Tagja vagyok a Magyarországgal kapcsolatban álló amerikai vállalatokat és üzletembereket tömörítő helyi Magyar–Amerikai Kereskedelmi Kamarának és a Magyar Amerikai Üzleti Csoport nevű szervezetnek. Rendszeresen részt veszek előadásokon és rendezvényeiken. Tagja vagyok továbbá a New Yorkban működő külföldi

újságírókat összefogó Foreign Press Association nevű szervezetnek, valamint a konzuli testület tagjaiból álló Society of Foreign Consuls szervezetnek. Lehetőség szerint igyekszem részt venni a fontosabb itteni külpolitikai szervezetek, és az egyetemek által rendezett előadásokon. Megismerkedtem a New Yorkban működő zsidó szervezetek, a Zsidó Világkongresszus, a Magyar Zsidók Világszövetsége, az Emánuel és a Lauder Alapítvány képviselőivel.

Feladataim közé tartozik a kapcsolattartás a helyi magyarsággal. Nyilvántartásunkban 96 fontosabb környékbeli magyar egyház és szervezet, valamint több mint hétszáz itt letelepedett magyar származású személy szerepel. A beszámolási időszakban megismerkedtem az egyházak és szervezetek vezetőivel és számos tagjával. Rendszeresen részt veszek rendezvényeiken, melyeket általában a hétvégi napokon tartanak. Számos általuk rendezett eseménynek voltam védnöke. Ünnepi beszédet mondtam a magyar szervezetek New York-i október 23-i megemlékezésén. Jó kapcsolataim alakultak ki a helyi magyar nyelvű sajtó, rádió és a New York-i magyar televízióprogram képviselőivel.

A vízumügyintézés kivételével ellátom a szakkonzuli feladatokat. A főkonzulátus forgalma hagyományos konzuli ügyekben az utóbbi években számottevően megnőtt. Az elmúlt évben a kárpótlási törvényekkel kapcsolatban forgalmunk a szokásosnál nagyságrenddel volt nagyobb. Több mint tízezer kérdőívet osztottunk szét és naponta több száz telefonon vagy személyesen érdeklődő ügyfélnek adtunk felvilágosítást. A konzuli feladatok legidőigényesebb része a tájékoztatás. Sok esetben a konkrét kérdések mellett a gyakran idős ügyfél csak beszélgetni szeretne valakivel problémájáról. Nagy könnyebbséget jelentett, hogy 1993. március 1-től az egyik ENSZ-képviselőten dolgozó kollégánk feleségét, dr. Doby Katalint nyolcórás szerződéssel alkalmazhattuk, aki átvette a tájékoztatási feladatok egy jelentős részét, és ügyintézői feladatokat is ellát. A hagyományos konzuli munkáról éves jelentésben számoltunk be.

Munkám ellátásához sok segítséget kaptam washingtoni nagykövetségünk tagjaitól, különösen Tar Pál nagykövet, Szabó Csaba kulturális tanácsos és dr. Takács László konzul úrtól. Jó munkakapcsolatokat alakítottam ki a kereskedelmi kirendeltség vezetőjével és munkatársaival, a magyar vállalatok itteni képviselőivel.

Kiérkezésemet követően családomnak sikerült gyorsan beilleszkednie és megszoknia a helyi körülményeket. Munkatársaimmal jó a kapcsolatom.

A beszámolási időszak legfőbb eredményének tartom, hogy a státuszcsökkentés és a hagyományos konzuli munkát végző munkatársak egyidejű váltása ellenére sikerült biztosítani a főkonzulátus zavartalan működését, az ügyintézés folyamatosságát és színvonalát. Ebben nagy segítségemre volt Somogyi Melinda titkárnő és Dunai Mihályné konzuli adminisztrátor, akik munkájukat rendkívül lelkiismeretesen és önállóan végzik. Az újabb státuszcsökkentés esetén az eddigi munkakörök átszerve-

zésével valószínűleg a hagyományos konzuli feladatokat meg tudnánk oldani, de jóval kevesebb idő és energia maradna a főkonzulátus egyéb irányú és nem kevésbé fontos feladatainak ellátására.

New York, 1993. július 1.

(Emri István)
konzul

002179/93

Konzuli Főosztály

László Balázs főkonzul úr értékelését irányadónak tekintjük.

A Főkonzulátus újabb, Mihálkó Sándor úr utód nélküli berendelésével bekövetkező státuszcsökkenését nemkívánatosnak tartjuk. Az már nemcsak a hagyományos (szak) konzuli tevékenységet befolyásolhatja hátrányosan, hanem a Főkonzulátus egyéb (gazdasági, politikai, kulturális, a helyi magyarsággal való kapcsolattartással összefüggő) feladatok teljesítését is.

New York a világ egyik pénzügyi, gazdasági, kulturális központja. Nem véletlenül működik ott a világ legnagyobb konzuli testülete. A New York-i Főkonzulátus konzuli kerületéhez tartozik az USA tagállamainak egyharmada, köztük olyan jelentőségek, mint New York, New Jersey, Illinois és Michigan államok. Szakkonzuli szempontból legalább ennyire fontos, hogy több tízezer magyar él a konzuli kerületben, sok a magyar munkavállaló, valamint egyre nagyobb a konzuli kerületbe irányuló magyar turistaforgalom. Ilyen körülmények között megengedhetetlennek tartjuk, hogy a New York-i Főkonzulátus apparátusát egy afrikai képviselő szintjére (képviselővezető + egy beosztott diplomata) szállítsuk le.

Javasoljuk, hogy a Mihálkó úr által betöltött beosztott konzuli státusz megtartásra és betöltésre kerüljön. Az erre kiválasztott személynek a konzuli ismeretekből történő alapos felkészítésére a Konzuli Főosztály – miként eddig is – készséggel áll rendelkezésre.

1993. július 20.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

40.
Rejtjeltávirat Washingtonból. A Clinton-adminisztráció
balkáni politikája
1993. augusztus 25.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Washington
Azonosító: WAS20322
Érkezett: 93.08.25. 19:00
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

45, 47, 13

Az elmúlt napokban ismét több oldalról is bírálat alá került a Clinton-kormányzat balkáni politikája.

A republikánus párthoz közel álló elemzők úgy vélik: az elnök a megválasztása óta eltelt 9 hónap során nem képviselt koherens irányvonalat a boszniai válság kezelésében. Clinton 1992–93 telén a Bush-adminisztrációénál aktívabb balkáni fellépést ígért, ám február–márciusban mégis csupán a Vance–Owen-terv feltételes támogatására szorítkozott. Áprilisban és május első felében a fegyverembargó feloldását, a NATO-légierő korlátozott célú alkalmazását javasolta, de júniusra ezt is levette a napirendről. Júliusban, a tokiói csúcsértekezletet követően ismét „iraki típusú” légitámadást fontolgattak a Fehér Házban, hogy augusztusra e koncepció is inkább „a realitásokat figyelembe vevő” megközelítésnek adja át a helyét.

A bírálók különösen azt róják fel Clintonnak és Christophernek, hogy politikájukban nem lehetett kitapintani valamilyen alapvető rendezőelvet, így például nem képviselték következetesen az erőszakkal való területszerzés elutasítását.

Megítélésünk szerint az elnök és tanácsadói jószándékúan, nem kis részben érzelmi és humanitárius szempontok által motiválva gyakran a világsajtó beavatkozást sürgető állásfoglalásainak hatása alatt alakították az USA Bosznia-politikáját. Ennek során végig érezhető volt, hogy a kormányzat kettős tehernek tekinti a balkáni válságot, mely egyfelől leköti az Egyesült Államok külpolitikai potenciáljának jó részét, másfelől pedig elvonja a vezetés figyelmét a belső problémák kezelésétől. Nem

helytálló viszont az a bíráló, hogy Clinton a döntő pillanatban mindig visszariadt volna az USA teljes diplomáciai és katonai meggyőző erejének bevetésétől: májusban a Fehér Ház ugyan elfogadta a szövetségesek ellenvetéseit, augusztus legelején azonban felsorakoztatta maga mellé a NATO-partnereket. A fő szempont inkább az volt, hogy Washington sokáig nem határozta meg a boszniai válság helyét európai politikájának prioritásrendszerében; a konfliktus rendezését Christopher egyszer az USA létfontosságú érdekének nevezte, más alkalommal nem így minősítette. A balkáni viszály csillapítását végül reálpolitikusi módon úgy helyezték el az amerikai érdekek hierarchiájában, hogy azt mind a NATO egységének helyreállítása, mind Jelcin hatalmon tartásának szempontjai megelőzték, s ez előrevetítette, hogy az Egyesült Államok még az európai presztízsveszteséget és a precedensteremtést kockáztatva is kész a boszniai szerbek alkotmányjogi és területi követeléseinek tudomásul vételére.

Boszniához köthetően sajátos vita bontakozott ki az amerikai sajtóban az ún. „multilateralizmus” kérdésben is. A Tarnoff államtitkár által kifejtett doktrína ellenzői –pártállásra tekintet nélkül – úgy vélik, hogy a mindenkivel való konzultáció elméletileg dicséretes szándéka lelassítja a döntéshozatalt, ráadásul az ellenérdekelt szereplőknek lehetőséget ad a kezdeményezések megtorpedózására, megbénítja az amerikai külpolitika hatékonyságát, és időhúzással, új és új kételyek ébresztésével végeredményben nem ad lehetőséget az USA külpolitikai vezető szerepének érvényesítésére.

A Tarnoff-elv bírálói szerint a boszniai konfliktus olyan szempontból is kijózanító hatású volt, hogy világossá vált: megalapozatlan az a remény, hogy az Egyesült Államok csökkentheti az ország nemzetközi vezető szerepéből adódó terheket, ha az európai biztonság kérdéseiben „multilaterális” módon jár el. Következésként fellépve az USA egymaga is képes lehet egy regionális konfliktus kezelésére. A NATO-szövetségesekkel, illetve más partnerekkel való egyeztetés, az amerikai álláspont „felhígítása” csak nehézkesebbé teszi és elhúzza a rendezés folyamatát, míg a NATO-országok az USA egyértelmű állásfoglalása nélkül nem képesek döntéseik érvényre juttatására, de sokszor már e döntések meghozatalára sem.

– 293 – T. –

Lássa:

I. Területi Főosztály

IV. Területi Főosztály

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

41.

Kolozsi Bélának, a Politikai Tervezés és Parlamenti Kapcsolatok
Főosztálya vezetőjének összefoglalója Jeszenszky Gézának
Magyarország NATO csatlakozásának lehetőségeiről
és a magyar–amerikai kapcsolatokról
1993. október 19.

Politikai Tervezés és Parlamenti Kapcsolatok Főosztálya
Kolozsi Béla
00610/1/93
790/8T8FO

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 4 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Oberfrank F.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Intenciók a NATO- és Oroszország/Ukrajna-politikáinkról a Christopher
Látogatás kapcsán

– A NATO kibővítésének célja magyar felfogás szerint a biztonság növelése, és nem valamiféle, a globális biztonságot gyengítő protekcionizmus.

– Egy geopolitikailag és politikai tradíciót illetően szervesen az euroatlanti integrációs régióhoz tartozó, onnan eddig mesterségesen amputált kontinentális szubrégió (Visegrád) reintegrálásáról van szó.

– A csatlakozást illetően a jelenlegi NATO- és közép-európai országok között nem lehet természetesen közvetlen érdekszimetriáról beszélni, az érdekezésség csak közvetett, de ez 1949-ben, a NATO megalakulása idején is pontosan így volt az USA és az európai csatlakozó országok vonatkozásában.

– A NATO kibővítése egy védelmi szervezet kibővítése, így nem irányul senki ellen, hanem alkalmas arra, hogy a Visegrádi Országsoport régióján túli kaotikus viszonyok nyugatra húzódásának gátat szabjon.

– Magyarország üdvözölte és üdvözli az egykori szovjet birodalomba kényszerített országok szuverenitásának visszanyerését, önálló nemzeti fejlődésüket. Ugyanakkor veszélyesnek és megakadályozandónak tartotta és tartja az Orosz Föderáción belüli szeparatista tendenciák érvényesülését. Mind a szétaprózódás, mind a birodalmi rekonstrukció ellenszereként a demokratikus erők térnyerése szolgál. A NATO

Közép-Európára történő kiterjedése egyaránt hatékonyan ellensúlyozhatná az orosz-országi szétaprózódási és neoimperialisztikus tendenciákat, a Közép-Európára is kiterjedő orosz befolyási visszarendeződés veszélyét, az 1956. november 4-i, Budapest elleni szovjet invázió analógiájára utaló megfogalmazással élve egyfajta „bársonyos november 4-e” bekövetkeztét.

– Az Oroszország és esetleg Ukrajna részéről megfogalmazásra kerülő fenntartások a Visegrádi Országcsoporthoz NATO-csatlakozását illetően egyfajta kompromisszumos megoldással semlegesíthetőnek ígérkezik. Utóbbi országok a NACC keretében kapcsolhatók lennének egy átfogó biztonságpolitikai keretbe. A részletekre vonatkozó elképzeléseinket szakértőink fogják igény esetén előterjeszteni.

Budapest, 1993. október 19.

(Kolozsi Béla)

Melléklet: 2 db

- a BEEFO Feljegyzése

- a 9. Területi Főosztály feljegyzése

Kolozsi Béla úr figyelmébe

BEEFO [a dossziében külön gépelt oldalon]

A NATO-val kapcsolatban:

– változatlanul célnak tekintjük a teljes jogú NATO-tagságot, mint ahogy ezt a miniszterelnök úr legutóbb is megfogalmazta.

– Az ehhez vezető út leghatékonyabb formájának azt tartjuk, hogy az arra alkalmas országokat, így Magyarországot is vonják be a politikai konzultációs mechanizmusba. Erre megfelelő keretet kínálhat egy társult tagsági státusz. Erre vonatkozóan várunk határozott állásfoglalást és döntést a januári csúcson. Ezzel párhuzamosan kellett meghatározni, hogy milyen fokozatokban történik meg a haderő bevonása.

– Egy ilyen lépéssel a NATO Kelet-Európa felé sugározhatná ki a biztonságot, egyben perspektívát nyújtva azon országoknak is, akik erre a politikai konzultációban való azonnali részvételre még nem érettek.

– Magyarország a NATO-tól azt várja, amire a NATO alkalmas: biztonsági helyzetének stabilizálását. Más európai együttműködési fórumoknak is megvan sajátos szerepük, így a kisebbségi kérdés kezelésére az EBEÉ-t és az ET-t tartjuk megfelelő keretnek.

– Oroszország és Ukrajna problémáját egy partneri viszonyt tartalmazó külön szerződésben lehetne rögzíteni, így eloszlatni az esetleges izolációs félelmeket.

– megítélésünk szerint a NATO-nak szüksége van Magyarországra, a kölcsönös érdekek megléte ezt alátámasztja (AWACS). Magyarország a demokratikus intézményei, ezek működése, a piacgazdaság megteremtésében elért eredményei alapján érett a tagságra, nem áll konfliktusos helyzetben egyik szomszédjával sem, így feszültségekkel sem terheli a Szövetséget.

9. Területi Főosztály

Titkos!
Kapja: Kolozsi B.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Magyarország NATO-hoz való csatlakozásának orosz és ukrán vetülete

1994 januárjában összeül a NATO rendkívüli csúcsertekezlete, ahol várhatóan napirenden lesz a kelet-közép-európai országok NATO-hoz való csatlakozási szándékának kérdése. Bizonyosra vehető, hogy a kérdésre döntő hatást gyakorol az oroszországi események alakulása, Oroszország e kérdésben elfoglalt álláspontja. Az eddigi reagálásokról kitűnik, hogy az Egyesült Államok és egyes nyugati országok szinte feltétel nélkül elfogadják Oroszország ellenvetéseit, s döntéseikben maximálisan figyelembe veszik az orosz aggodalmakat.

A NATO csúcsertekezletével kapcsolatos lépéseink

Mindezek fényében szükségesnek tartjuk a NATO-hoz való csatlakozás taktikai és stratégiai elemeinek kidolgozását. Mivel a stratégiai cél – a teljes jogú tagság – 1994 elején feltehetőleg nem realizálható, ezért a következő taktikai célok elérése lenne kívánatos:

1. A NATO vállaljon kötelezettséget arra vonatkozóan, hogy a kelet-közép-európai országokat (Magyarországot, Csehországot, Lengyelországot) potenciális NATO-tagoknak tekinti, és jelöljön ki menetrendet felvételükhöz.

2. E folyamat érdekében a NATO politikai konzultációkba kezd az érintett országokkal.

3. A NATO kiterjeszti biztonsági garanciáit térségünkre.

Mindezek megvalósítása érdekében javasoljuk:

- Folytassunk konzultációkat lengyel és cseh partnereinkkel az egységes fellépés lehetőségéről. (Egyes NATO-körök szerint az egységes fellépés eredményesebb lehet.)

- A nyilvánosság minél nagyobb mellőzésével elsősorban szakértői tárgyalásokat folytassunk a NATO-val a csatlakozás folyamatáról.

- Keltsük fel a Nyugat veszélyérzetét az orosz befolyási övezet kelet-közép-európai visszaállítással kapcsolatban.

- Az orosz és ukrán fenntartások enyhítése érdekében vessük fel NATO-körökben:

- Kezdenek el tárgyalásokat Oroszországgal és Ukrajnával a kialakítandó új biztonságpolitikai és partneri viszony szerződéses megjelenítéséről. Ezzel elháríthatnánk az ukránok által szorgalmazott közép-kelet-európai biztonsági övezet (az ún. Kravcsuk-terv) létrehozására irányuló törekvéseket is. Ennek célja Oroszország és Ukrajna megfelelő megállapodások útján történő bevonása az új európai különleges biztonsági rendbe, annak érdekében, hogy e két állam a NATO kibővítését ne érezze ellenséges lépésnek.

Hangsúlyosan fontos nemcsak Oroszország, hanem Ukrajna megnyugtatója is, amely egyaránt fél attól, hogy kimarad a NATO-ból, illetve féltelmei vannak a feléledő orosz birodalmi politikával szemben is.

- Nyugati partnereinknek jelezzük: a rövid távú érdekek ellenére (helyi válságkezelés) sem lehet hosszú távon érdeke a Nyugatnak az orosz birodalmi befolyás visszaállítása a kelet-közép-európai térségben.

Budapest, 1993. október 19.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK/EURÓPAI UNIÓ ÉS A NATO

42.

Gyarmati Istvánnak, a Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály vezetőjének jelentése az AWACS-
repülőgépek járőrözéséről Magyarország légterében
1993. január 11.

Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály

Szigorúan titkos!
Érv.: v.v.

0090/1993.
17/BEEFO
0001

Jóváhagyásra: Jeszenszky G.
Für L.
Joó R.
Bába I.
Saját (2)

Feljegyzés

A Biztonsági Tanács a közeli jövőben várhatóan határozatot hoz a boszniai repülési tilalom kikényszerítéséről. Ebben kétségtelenül nagy szerepet fognak játszani a magyar légtérben is járőröző AWACS-repülőgépek, hiszen ezeknek a repülő-előrejelző és -vezetési pontoknak elsőrendű feladatuk a harci bevetésekben részt vevő repülőgépek megfelelő adatokkal történő ellátása és vezetése a harci bevetéseik végrehajtása során. Ez azt is jelenti, hogy az AWACS-gépek tevékenységének jellege a kikényszerítés megkezdésével alapvetően megváltozik; míg eddig tevékenységük adatgyűjtésre (felderítés) korlátozódott, addig azután minden kétséget kizáróan a harci tevékenység részévé válik.

Nagyon valószínű – s már történtek is ilyen jellegű puhatolózások –, hogy a NATO szeretné fenntartani a magyar légtérben való repülés lehetőségét az említett várható BT-határozat végrehajtása érdekében. Kétségtelen azonban, hogy ez nem a korábbi tevékenység folytatását jelenti, s ezért nem is valósítható meg a korábbi kormányhozjárulás keretei között. Éppen ezért javasoljuk, hogy a NATO ilyen jellegű kérésére való reagálásunkat újabb kormányhatározat előzze meg, amelyet ebben az esetben, véleményünk szerint, az Országgyűlésnek is meg kell vitatnia.

Az említett várható BT-határozatra és NATO-kérésre való reagálásunkkal kapcsolatban alapvetően két lehetőséget látunk:

Az egyik lehetséges álláspont szerint abból kell kiindulni, hogy milyen konfliktusba kívánjuk belevinni az országot. Az AWACS-ek magyarországi repülésének engedélyezése a repülési tilalom katonai eszközökkel való kikényszerítésének az érdekében Magyarország hadszíntérré változtatásával azonos, Szerbiából szembenállást vált ki.

A korábbi megbeszélések során Panić szerb vezérkari főnök már észrevételt tett a NATO-gépek repülésével kapcsolatban, kifejtve, alkalmazásukat egyértelműen ellenük irányuló NATO-rendszabálynak és nem ENSZ-rendszabálynak tekintik. Mivel a lépés az ENSZ-szankciók betartatásával kapcsolatos, azt még tudomásul veszik, ezen tovább nem polemizálnak. A tábornok világosan tudomásunkra hozta, hogy ezen túlmenő bármilyen katonai beavatkozás esetén ellenrendszabályokat léptetnek életbe.

A repülési tilalom kikényszerítésével szemben fogantatosított szerb katonai ellenlépések esetén az AWACS-gépek elsőrendű célponttá válnának, amelyek megsemmisítése a szerb légvédelem legfontosabb feladatai közé tartozna. Ennek megfelelően azt az országot, amely légtérét ezek rendelkezésére bocsátja, egyértelműen a harci cselekmények részesének tekintené a szerb vezetés.

A magyar légvédelem szerb beavatkozás esetén nem tudná a gépek biztonságát garantálni. Igen nehéz lenne már az AWACS-gépek és a támadó szerb repülőek egy-szerű megkülönböztetése is, nem beszélve védelmükről. Igen bizonytalan, hogy a NATO maga hajlandó lenne-e a repülőek védelmének biztosítására, de még abban az esetben is, ha ezt vállalnák, további problémák merülnének fel: egyrészt egy ilyen NATO-lépés kikapcsolná a magyar légvédelmet, hiszen az nem tud különbséget tenni a NATO- és a szerb repülőgépek között, másrészt viszont még nagyobb kérdés, hogy a NATO-védelem kiterjedne-e magyar célok védelmére, vagy csak az AWACS-okra korlátozódna. Ezen álláspont szerint a szerb vezetés fenyegetéseit komolyan kell venni, az nem blöfföl, jól felszerelt, harcolni képes és kész szerb hadsereggel kerül-nénk szembe.

A másik álláspont abból indul ki, hogy a NATO-AWACS-gép visszahívása a magyar légtérből nem feltétlenül garantálja, hogy Magyarország nem válik kato-nai célponttá a szerb vezetés számára. Aki ennek ellenkezőjét képzei, az igen nagy jóhiszeműséget tételez fel egy sarokba szorított szélsőséges vezetésről, amely az elmúlt időszakban számtalanszor bebizonyította, hogy fittyet hány saját ígéreteinek és a nemzetközi normáknak.

A külföldi kényszerítő intézkedések esetére Szerbia számtalanszor kilátásba helyezte, hogy kiterjeszti a háborút. Bár ebben az összefüggésben nem Magyarorszá-

got nevezték meg a leggyakrabban, mint a lehetséges büntető intézkedéseik célpontját (de azért hébe-hóba bennünket is), számunkra ez az egyik legnyilvánvalóbb lehetőség, ha a nemzetközi közösséget fenyegetni akarják.

Görögország és Bulgária ama szándéka, hogy mindenáron távol tartja magát a konfliktustól, nem tekinthető mérvadó mintának Magyarország számára, mert érdekeink és stratégiai helyzetünk különbözőek.

Magyarország a Nyugatot testesíti meg Szerbia számára, éppen azt az opponenst, akire rá akar ijesztani, vagy akit szeretne elrettenteni. Bulgária stratégiai helyzete nem teszi őt alkalmassá erre a szerepre, amellet Bulgária a macedón és a muzulmán kérdésben való érdekeltsége miatt a Nyugat számára politikailag kényes helyzetben van, stratégiailag pedig kevésbé jelentős. Bulgária megvédése érdekében a Nyugatnak nehezebb lenne a saját országaiban politikai tőkét mozgósítani. Görögország NATO-tagország ugyan, de a katonai lépések tekintetében aligha használható fel Szerbiával szemben, mert szűklátókörűen követi saját rövid távú érdekeit.

Ha a szerb fenyegetéseknek engedve visszavonatnánk az AWACS-okat, megnehezítenénk a Nyugat hatékony katonai fellépését, tehát éppen azt a célt, amely elsőrangú érdekünk. A lépés következtében éppen akkor idegenítenénk el a Nyugatot a Magyarországgal való szorosabb katonai együttműködéstől, amikor a kiszámíthatatlan és számunkra igen veszélyes szerb bosszúintézkedések következményeként előálló helyzetben arra katonailag is a legnagyobb szükségünk lenne.

A Szerbia elleni katonai fellépés szükségszerűsége olyan helyzetbe hozza Magyarországot, hogy a Nyugatnak szüksége van légterünkre és talán területünkre is. Nekünk pedig a biztonságunk garantálása érdekében szükségünk van a Nyugat (NATO) katonai támogatására és szolidaritására. Éppen egy olyan konfliktus kapcsán, egy olyan időszakban, amely a szövetségesek közötti összhangot és egyetértést hosszú idő óta példátlan mértékben és szinten lehetővé teszi. Történelmi lehetőséget szalasztanánk el, ha nem próbálnánk építeni erre a kölcsönös egymásrautaltságra és szolidaritásra annak érdekében, hogy Magyarország és a Nyugat (NATO) közötti kapcsolatokat elmélyítsük, szorosabban intézményesítsük.

Valószínű, hogy a NATO által számunkra kilátásba helyezett biztonsági garanciák nagyobb visszatartó erővel bírnának Szerbiára, mint az AWACS-ok visszavonatása. Számolni kell azzal, hogy a szerb provokációk (esetleg terrorista akciók) esetleg akkor sem maradnak el.

A Washingtoni Szerződés értelmében a NATO-garanciák nem vonatkoztathatók pl. olyan „out of area” területekre, mint Magyarország, ezért ezekről előzetesen külön meg kell állapodni. A magyar légtér (esetleg terület) használata NATO-erőknek a katonai konfliktus esetén a Parlament jóváhagyását igényli.

A NATO számára is újszerű szerepvállalás lehet a Magyarország megvédeése céljából vállalt garanciarendszer, amelynek megteremtése precedens nélküli belső egyeztetést igényel. Görögország – esetleg mások – ellenkezése miatt ez talán nem is működhet a 16-os keretekben.

Hogy pontosan mire volna szükségünk katonailag, azt a MH vezetőivel ki kellene dolgoztatni. (A határvidéken és másutt is rendkívüli rendszabályok bevezetése stb.) A magyar politikai döntéshez két további kulcsfontosságú mozzanatot kell mérlegelni, és ezekre is nyomatékosan fel kell hívni a NATO figyelmét:

Igen lényeges számunkra, hogy a Nyugat elszánta-e magát arra, hogy határozottan meghúzza a „megállj!” vonalat Szerbiának, és (1) ez a vonal magában foglalja-e Magyarország határait, valamint (2) a Vajdaságban élő magyarság bántatlanságát. Milyen szükségintézkedéseket tud bevezetni a NATO, ha a sarokba szorított szélsőségesek népirtásba kezdenek a Vajdaságban? Vannak-e megelőző intézkedések, amelyeket a boszniai katonai lépések előtt (konfliktusmegelőzés) meg lehet tenni? A Nyugat hajlamos megfélemezni róla, hogy a szerbeknek csaknem 400 000 magyar túszer van. Őket mi semmiképpen nem tudjuk megvédeni.

Igen őszintén fel kell tárni a nyugati partnereknek, hogy a Szerbiával szembeni „szimbolikus” katonai gesztusok, amelyek után a Nyugat kényelmesen visszavonulót fúj, benne hagyva bennünket a pácban, sokkal súlyosabb és veszélyesebb helyzethez vezetnek, mint a határozott, elszánt és átfogóbb lépések, amelyek folytatása és következetes végigvitele mellett el kellene kötelezniük magukat. Pusztán légi erővel a háborúnak nem lehet véget vetni.

Sok jel arra vall, hogy egyes politikusok csak efféle gesztusokra gondolnak, és hajlandók gyorsan visszavonulót fújni. Ennél már sokkal kevésbé ártalmas, ha nem tesznek semmit.

Felhívhatjuk a figyelmet arra is, hogy a Nyugat számára két másik opció is fennáll a Magyarországgal való együttműködés mellett: az egyik, hogy az AWACS-okat Horvátországban működtetik, a másik, hogy a muzulmánokra vonatkozólag feloldják a fegyverembargót.

Az első opció realitása katonailag kétséges (veszélyes), politikailag kockázatos, mert Horvátország melletti elkötelezettséget sugall. A másik opció nemzetközi politikai következményei (orosz reagálás) kiszámíthatatlanok és könnyen olyan helyzethez vezethetnek, amelyben a konfliktus kiszélesedik – ahelyett, hogy csillapodna –, és végképp kezelhetetlenné válik. A bennünket fenyegető veszélyek egyik esetben sem csökkennének.

Összefoglalva: ez az álláspont azt sugallja, hogy légterünknek az AWACS-repülőgépek rendelkezésére bocsátása bizonyos feltételek teljesülése esetén nagyobb

biztonságot nyújthat, mint a légtér megtagadása, de csak akkor, ha a következő feltételek teljesítésére a NATO kötelezettséget vállal:

- (1) Megvédi az AWACS-repülőgépeket.
- (2) Garantálja Magyarország légtérének és területének biztonságát, beleértve a paksi atomerőmű biztonságát is.
- (3) A vajdasági magyarság számára legalábbis azt a védelmet biztosítja, mint a koszovói albánoknak.
- (4) Mindezt világossá teszi a szerb vezetés számára is.

Budapest, 1993. január 11.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

43.

Nagy Andrásnak, a Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály főelőadójának jelentése John M.
Shalikashvili tábornok, a NATO európai szövetséges haderői
főparancsnok budapesti látogatásának előkészítéséről
1993. január 18.

Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály
Nagy András

Szigorúan titkos!
Jóváhagyásra: 1. Bába I.
2. Jeszenszky G.
Mell.: 1 db

0042/3/93.

Feljegyzés

Tárgy: A SACEUR budapesti látogatása

Január 18-án került sor a Honvédelmi Minisztériumban John M. Shalikashvili tábornok, a NATO európai szövetséges haderői főparancsnokának (SACEUR) február 14–15-i látogatását előkészítő küldöttség és a hazai illetékesek (HM, Köztársaság Őrezred képviselői) megbeszélésére. A Külügyminisztériumból a találkozón Nagy András főelőadó vett részt.

I. Az egyeztetett programot a melléklet tartalmazza. Azt eredetileg a HM – a külüggyel nem konzultálva – állította össze, s nem is iktattak be találkozót Minisztériumunk vezetőivel. A NATO-küldöttség – Krüger alezredes, a SACEUR katonai tanácsadója és Szász alezredes, a SHAPE „magyar referense” – felvetésére azonban egyértelművé vált a KÜM bevonásának szükségessége, mégpedig két kérdés vonatkozásában:

1. Shalikashvilit útjára elkíséri Vernon Penner nagykövet, a tábornok politikai és nemzetközi ügyekért felelős tanácsadója, a SHAPE (a Szövetséges Haderők Európai Főparancsnoksága) civil „főnöke”, aki az összekötő szerepét játssza a nagyköveti tanács és a főparancsnokság között. Brüsszeli missziónk jelzéseivel összhangban az előkészítő küldöttség kérte, hogy Penner részére állítsunk össze politikai programot, amelynek keretében találkozhatna a KÜM vezetőivel, parlamenti képviselőkkel és – lehetőség szerint – biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozó kutatók csoportjával is. Ígéretet tettem a kérés továbbítására.

2. A beszélgetés során – kezdeményezéseimre – felmerült: hasznos lenne, ha a KÜM vezetője vagy képviselője is találkozna a SACEUR-rel. A már előzőleg elkészített programot áttanulmányozva az a kérés, egyben javaslat fogalmazódott meg, hogy arra „munkaebéd” formájában, február 15-én kerüljön sor.

II. Az előkészítő bizottság tagjai a találkozók tartalmi elemeiről elmondták:

A látogatás nem protokolláris jellegű. A SACEUR úgy érkezik Magyarországra, mintha egy NATO-országba látogatna. Ezt a külsőségekkel is igazolni kívánják: erre utal a kis létszámú, a nem-NATO-országok viszonylatában teljesen szokatlan összetételű kíséret is (ennek összetétele a javaslati részben, az ebédre meghívandók listáján szerepel). Shalikashvili konkrét ajánlatokkal érkezik. A NATO-hoz a Honvédelmi Minisztérium által eljuttatott felvetéseknek azon részeire hoz választ, amelyekben a SHAPE illetékes. Az általunk felvetett 65 kérdésből ez mintegy 20-at ölel fel. Antall miniszterelnök úrnak és Für miniszter úrnak csak jelzi ezt a tényt, a választokat Deák vezérkari főnök úrnak adja át. Krüger hangsúlyozta: a látogatás minden mozzanatában érzékeltetni kívánják, hogy Magyarországot megkülönböztetett elbánásban részesítik. A találkozókra a SACEUR mondandója lényegében két kérdésre összpontosul:

- mit tehet a SHAPE (mi a SHAPE hatásköre) kapcsolataink fejlesztésében;
- a NATO szerepe a békefenntartásban (e kérdésnél merül fel a délszláv válság és az AWACS-ek ügye).

Miniszterelnökünk legutóbbi levelére hivatkozva Krüger sugallta, hogy katonai vonalon pontosítsuk a légvédelemmel kapcsolatos együttműködésre vonatkozó elgondolásainkat.

A Honvédelmi Minisztérium képviselőjében Tömösváry ezredes elmondta, hogy Für Lajos a régió biztonságának helyzetéről, szomszédainkkal kialakult kapcsolatainkról, valamint a magyar–NATO kapcsolatokról kíván szólni. (Krüger úgy reagált, hogy Shalikashvili csakis katonai kérdésekben illetékes, ne várjunk tőle reagálásokat; az említett kérdések Pennerre tartoznak.) A honvédség parancsnoka, valamint a vezérkari főnök pedig a Magyar Honvédség átszervezésének helyzetéről és további teendőinkről szól majd.

A tárgyalásokat követően Shalikashvili – Für Lajos kíséretében – meglátogatja a „SZIKLÁ-t” (az AWACS-ok tevékenységének koordinálásában is szerepet játszó légvédelmi vezetési pont), mintegy demonstrálva együttműködésünk érdemi jellegét.

Javaslat:

1. Jeszenszky Géza adjon ebédet a NATO küldöttség tiszteletére, amelynek keretében áttekinthetők lennének a látogatás gyakorlati elemei. Az ebéden vegyen részt:

a) külföldiek:

Shalikashvili tábornok,

V. Penner nagykövet,

J. Nitti olasz nagykövet

B. Mulvey ezredes, sajtófőnök,

W. H. Krüger ezredes,

N. J. Szász alezredes, magyar referense,

R. de Brandt őrnagy, segédtsiszt,

b) magyar részről:

Bába Iván,

Joó Rudolf honvédelmi helyettes államtitkár,

Gyarmati István nagykövet,

Herman János,

Kiss Csaba HM-főosztályvezető,

Botz László ezredes, a küldöttség állandó kísérője,

Nagy András referens.

2. Miniszter úr külön is fogadja Penner nagykövetet; majd Bába és Gyarmati urak folytassanak vele konzultációt.

3. Penner úr programját a BEEFO állítsa össze.

Budapest, 1993. január 18.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

44.

Marinovich Endrének, a miniszterelnök kabinetfőnökének
emlékeztetője Antall József és James B. Davis NATO-tábornok
budapesti megbeszéléséről
1993. január 21.

A Miniszterelnök Kabinetfőnöke

Dr. Jeszenszky Géza úr plda
Szigorúan titkos!
Mekf: 005/3/1993.
Készült: 6 példányban
ez a ... sz. pld

0080/1

Emlékeztető

Tárgy: Antall József miniszterelnök és James B. Davis NATO-tábornok január 19-i
budapesti megbeszélése

Az AWACS-gépek 19-i magyarországi jószolgálati látogatása alkalmával Antall József miniszterelnök rövid látogatáson fogadta James B. Davis NATO-tábornokot, az Európai Főparancsnokság törzsfőnökét. A megbeszélésen részt vett magyar részről Kodolányi Gyula, Joó Rudolf, Marinovich Endre, valamint a tábornok kíséretében Logeman vezérőrnagy.

Előjáróban a tábornok köszönetet mondott azért, hogy a délszláv válság fejleményeit megfigyelő AWACS-gépek igénybe vehetik Magyarország légterét. Ez az első alkalom, hogy NATO-repülőgép egy nem NATO-országban szállt le. Átadta Wörner NATO-főtitkár üzenetét is. A főtitkár üzenete a már korábban a miniszterelnökhöz eljuttatott levélen kívül több konkrétumot nem tartalmazott.

Antall József elmondotta, hogy mint az ország biztonságáért felelősnek, a NATO-repülőgépek magyarországi repülésének engedélyezése nem volt könnyű döntés több okból sem. Az egyik, hogy a lakosságban van bizonyos félelemérzet a délszláv háború esetleges áttérjedésével összefüggésben, hiszen a NATO-repülőgépek szerb támadás potenciális célpontjai is lehetnek. A másik szempont a Vajdaságban élő 400 ezer magyar, akik a háború túszaiként szerepelhetnek.

Amennyiben a továbbiakban az AWACS-gépek Magyarország légterében zajló tevékenysége bővül, ahhoz a Parlament hozzájárulását kell kérni. Számolni kell esetleg szerb terrorcselekményekkel a határmentén lakó magyarságnak is.

A magyar légierő az AWACS-gépeket megvédeni nem tudja, a szerb hadsereg jól felszerelt, a magyar határ földrajzilag nehezen védhető. Bizonyos garanciákra van tehát szükségünk a NATO részéről, és ezeket a garanciákat a szerbek tudomására is kell hozni.

Magyarország szigorúan betartja az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt embargót, de nem minden szomszédos ország teszi ezt. Az embargó súlyos károkat okoz a magyar gazdaságnak az elmaradt szállítások révén, ezenkívül Magyarországot terhelik a kifizetetlen távközlési és szállítási díjak Kis-Jugoszlávia részéről. Antall József feltette a kérdést: van-e lehetőség arra, hogy a megfigyelő repülőgépek által a levegőben szerzett információkat magyar fogadóbázisra, pl. a Veszprém melletti Szentkirályszabadjára továbbítsák. Egyben jelezte azt is, hogy január 5-én kérésrel fordult Wörner főtitkáron kívül egyes vezető országok kormányfőjéhez is, kérve, hogy a délszláv válságot érintő fontos döntés meghozataláról annak bekövetkezése előtt kaphasson a magyar kormány tájékoztatást.

Davis tábornok válaszában elmondotta, hogy elsősorban katonai szempontból tud válaszolni a felvetett gondolatokra, és a bonyolultabb politikai összefüggéseket nem tudja elemezni. Mindezzel együtt nagyra értékeli – a veszélyeztetettség ellenére – Magyarország pozitív szerepét, tudatában van annak, hogy a magyar határ különösen sérülékeny, ismeri a vajdasági magyarok nehéz helyzetét is. Úgy véli, a NATO vezetése ugyancsak nagyra értékeli Magyarország szerepvállalását. Az információk továbbításának magyar fogadóbázisra nincs akadálya. Erről a január 25-én érkező szakértői csoport fog tárgyalásokat folytatni. A magyar miniszterelnök felvetéseit továbbítani fogja a NATO illetékeseinek.

Végezetül a magyar miniszterelnök elmondotta, hogy a történelmi adottságok miatt az orosz tisztikarnak nagy befolyása van a szerb katonai vezetésre. Ezt november 11-i látogatásakor Jelcin elnöknek is elmondta. Ugyanakkor szintén sajátos helyzet, hogy egyes, a Balkánon lévő országokban, így Szerbiában is a hadsereg különleges szerepet tölt be a politikában. Ezért a magyar vezetés vizsgálja annak lehetőségét, hogy milyen módon tudna a szerb hadsereg vezetőivel és az orosz vezetőkkel olyan kontaktust kialakítani, ami kapcsolatfelvétel terén a feszültség enyhítését idézhethetne elő. Mindezzel összefüggésben természetesen a NATO vezetésével koordináltan kíván eljárni. Kérte Davis tábornokot, adja át üdvözlését Wörner főtitkárnak.

Budapest, 1993. január 21.

Készítette:
Marinovich Endre

Kapja:

Miniszterelnök úr 1.sz. Pld

Jeszenszky G. miniszter KÜM 2. sz. Pld

Kodolányi Gy. külpol. Tanácsadó MEH 3. sz. Pld.

Joó R. h. á. titkár HM 4. sz. pld.

Granasztói Gy. nagykövet Brüsszel 5. sz. Pld.

Marinovich E. saját irattár 6. sz. Pld.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

45.

Körmendy Adrienne-nek, a varsói nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója a Visegrádi Négyek–NATO-együttműködésről és a lengyel kormány euroatlanti törekvéseiről
1993. február 12.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Varsó

101/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Szigorúan titkos!

Érv.: 1993. július 31.

Varsó, 1993. február 12.

Tárgy: Közép-európai NATO-információs
rendszer; együttműködési javaslat

Melléklet: 1 db (Admin)

Dr. Körmendy Adrienne

Gépelte: B. É.

A Suchocka-kormány külpolitikájának vezérfonala a nyugat-európai integrációs szervezetekhez való kapcsolódás, mivel csak ezzel biztosítható az ország hosszú távú gazdasági fejlődése, és garantálható biztonsága. A külpolitikában prioritást kapnak az integrációt elősegítő együttműködési formák (pl. VCS, KEK). Az Olszewski-kormány (1991. december 23. – 1992. június 4.) az EK-hoz való csatlakozáson kívül megfogalmazta a NATO-hoz való csatlakozás igényét és szükségszerűségét is. Konkrét lépéseket tett a NATO vezetőinél és a NATO tagállamok befolyásos köreinél a törekvés pozitív fogadtatása érdekében. Hanna Suchocka parlamenti székfoglalója már tartalmazta, hogy kormányának célja a NATO-tagság elérése.⁷⁶ Janusz Onyszkiewicz nemzetvédelmi miniszter nagy aktivitást fejt ki a NATO-hoz való közeledés előmozdítása érdekében.

A különböző nyugati fórumoktól kapott jelzések szerint a NATO vezető köreiből megtört az ellenállás, és kezdik realitásként kezelni Lengyelország jövőbeni NATO-tagságát. Ezt legutóbb K. Skubiszewski külügyminiszter is megerősítette. A nyugati integrálódást nemzeti érdeknek tartó politikai körök véleménye szerint nem szabad a nyugati politikusok megnyugtató kijelentéseivel megelégedni, és az integrálódás

⁷⁶ Vö. SÁRINGER 2021. a 155. számú dokumentummal. *Rejtjeltávirat Varsóból. Hanna Suchocka új lengyel kormányfő expozéja és kormányának tagjai* címmel. Keltezése: 1992. július 13.

folyamatát egyedül a kormánypolitika vállára rakni. Több szinten kell bizonyítani, hogy a csatlakozás az egész nemzet igénye, s ehhez a politikai erőszakosság látszatának szükséges elkerülése mellett a lehető legtöbb fórumon hangot kell adni.

Felelős nyugati politikai köröktől származó információk szerint ezt a Nyugat határozottan igényli. Ugyanezekből a forrásokból származó információk szerint a NATO-hoz való gyors csatlakozás sikerét nagyban elősegítené a kelet-közép-európai országok (konkrétan a VCS országainak) együttes fellépése a lehető legtöbb fórumon és szinten. Következésképpen a lengyel kereszténydemokrata pártok a közeljövőben javasolni kívánják a magyar kereszténydemokrata pártoknak, hogy a kereszténydemokrata pártok európai szervezetei (EDU, ECU) által biztosított lehetőségeket kihasználva együttesen lépjenek fel a két ország érdekében. (A konkrét javaslatról táviratot küldünk.)

Lengyelország és a térség országai NATO-tagságának előmozdítását szolgálja a lengyel parlament keretében megalakuló „Center of Security and Defense Affair”, amely a nyugati Atlanti Klubok támogatásával megindította a „Central European Review” című periodikát. A folyóirat célja, hogy Kelet-Közép-Európa országaiban hozzáférhetővé tegye az európai biztonsággal, védelemmel és integrációval foglalkozó nyílt minősítésű NATO-dokumentumokat, valamint minden olyan információt, amely a térség NATO-hoz kapcsolódási folyamatára vonatkozik.

Mivel a NATO-hoz való csatlakozás esélyét nagymértékben növeli a kelet-közép-európai országok (VCS) együttműködési képességének gyakorlatban történő bizonyítása, a *Közép-európai szemle* szerkesztői és a lengyel parlament Biztonságpolitikai Központja igen előnyösnek tartaná, ha együttműködhetne a magyar parlamenttel és a magyar Atlanti Klubbal egy közép-európai NATO-információs rendszer megalkotásában, amelyhez jelentős nyugati segítség várható.

Mellékeljük a *Central European Review* első számát, és javasoljuk a jelentést megküldeni az együttműködésben érdekelt intézményeknek (a parlament külügyi és honvédelmi bizottsága, Magyar Atlanti Klub).

Engelmayer Ákos
nagykövet

Melléklet

10/SZT/1993. Melléklete
Európai Intézmények főosztálya

Fordítás lengyel nyelvről
Varsó, 1993. január 15.

Tézisek

a „Közép-Európa államainak együttműködése a NATO”-val memorandumhoz

1. A Visegrádi Csoport államai legfelsőbb szintű képviselőinek 1992. május 6-i prágai találkozásán elfogadott nyilatkozat a következőket állapítja meg:

Kifejezik meggyőződésüket, hogy a NATO fenntartása és az észak-amerikai államok további jelenléte Európában alapvető jelentőségű a kontinens stabilitása és biztonsága szempontjából. Ugyanakkor meggyőződésük, hogy a Hármak és a NATO közötti kapcsolatokat minőségileg új szintre kell emelni. Kinyilvánítják, hogy hosszú távú céljuk továbbra is a teljes jogú NATO tagság.

2. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét Közép-Európában az európai biztonság fő eszközének és az európai biztonsági architektúra alapvető elemének tekintik. Közép-Európa államainak értékelése szerint a NATO egyedülálló lehetőségekkel rendelkezik az európai biztonság garantálására, ezek közé sorolandó többek között:

- a NATO egyesített védelmi rendszere, amely képes szembehelezkedni minden jelentősebb fenyegetéssel;
- az atlanti kapcsolatok (Európa és Észak-Amerika között), amelyek továbbra is alapvetők maradnak a biztonság és a stabilitás számára Európában;
- a NATO integrált katonai struktúrája, amely biztonságot jelent a védelmi programok renacionalizálásával szemben;
- nagyfokú alkalmazkodási képesség a változó nemzetközi viszonyokhoz.

3. Közép-Európa államai elismeréssel és figyelemmel vették tudomásul a NATO álláspontjának változását ezzel a régióval szemben, ezen belül:

- a biztonság oszthatatlansága elvének megerősítését az európai kontinensen;
- annak elismerését, hogy Közép- és Kelet-Európa országainak biztonsága a NATO-országok közvetlen és komoly érdeklődésének tárgya, valamint hogy ezek biztonsága elválaszthatatlanul kapcsolódik a NATO-val (biztonságával);
- a kapcsolatok intézményesítése Közép- és Kelet-Európa államaival az Észak-atlanti Együttműködési Tanács létrehozásával.

4. A biztonság különösen fontos eszközévé válik az Észak-atlanti Együttműködési Tanács, amelyet Közép-Európa államai egyaránt tekintenek a NATO-val való együtt-

működésük szakaszának, valamint az együttműködés eszközének más partnerekkel, különösen az új nemzetközi alanyokkal a volt SZU területén, széles biztonsági övezet építésében Vancouvertől Vlagyivosztokig. Az együttműködés e formájának fenntartását szükségesnek tartják.

5. Egyidejűleg Közép-Európa államai a NATO-val való kapcsolatukat dinamikus folyamatnak tekintik. Meggyőződésük, nincs ok arra, hogy ezeknek a kapcsolatoknak jelenlegi jellegét, valamint a NATO-nak a Közép-Európával szembeni álláspontja evolúciójának jelenlegi szakaszát végső fázisnak tekintsék ebben a folyamatban.

Kapcsolataik kiépítését az Észak-atlanti Szövetség Szervezetével Közép-Európa államai olyan tevékenységének tekintik, amely:

- hozzájárul saját biztonságuk és az európai biztonság erősítéséhez,
- segítséget nyújt belső rendszerük transzformációja során kifejtett erőfeszítésekhez,
- közelíti ezeket az országokat a nyugati struktúrákhoz,
- megakadályozza, hogy Közép-Európa régióját instabil, szürke övezetnek tekintsék,
- a NATO „elkötelezettsége” megnövekedéséhez vezet a régióban.

6. Érdekeltek Közép-Európa államai és a NATO közötti kapcsolatok további fejlesztésében, amelyek az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében teljes tagságukhoz vezetnek. Ez a fejlődés közbenső fázisokon keresztül valósulhat meg, például:

- az együttműködés intenzifikálása a NACC keretiben, amely pótlólagos formulát jelent Közép-Európa államainak a NATO-val való kapcsolataiban,
- politikai szövetség létrehozása, mely többek között rendszeres, intézményesített konzultációkban, a politikai bizottság munkáiban, a NATO-államok politikai konzultációiban való részvételben nyer kifejezést,
- fokozatos bekapcsolódás az integrált katonai struktúrákba, valamint az integrált védelmi rendszerbe.

7. Közép-Európa államai különösen meg vannak győződve a NATO-val való politikai konzultációk körének alapvető kibővítése célszerűségében. A NACC 1992. december 18-i brüsszeli találkozóján közzétett Nyilatkozat megállapításainak megfelelően készek aktívan kihasználni az érdekelt államok konzultációs mechanizmusait a regionális biztonság problémáinak megvitatása céljából, valamint Közép-Európa NATO-hoz való közeledése módozatainak és szakaszainak konkretizálása érdekében.

8. Közép-Európa államai egyértelműen elkötelezik magukat a NACC érintett államainak együttműködése mellett „a béke fenntartása” terén, ezen belül a békeerők tervezésében, képzésében, valamint közös gyakorlataiban. Megerősítik készségüket, hogy a NATO/NACC rendelkezésére bocsájtják a saját területükön elhelyezkedő katonai bázisokat, a NATO/NACC békeerők képzési központja céljára, valamint katonai egységeket jelölnek ki a NATO/NACC békemissziókban való részvételhez.

9. A szoros katonai együttműködés a NATO-tagállamok, valamint az Észak-atlanti

Szerződés Szervezete és Közép-Európa államai között fontos feltétele, hogy sikeres legyen a fegyveres erők, ezen belül az irányítási és ellenőrzési rendszerek átépítésének folyamata, valamint a fegyveres erők szerepének és feladatainak meghatározása Közép-Európa államai demokratikus átalakításában. Ez az együttműködés ezenkívül megteremti a feltételeket Közép-Európa államai fegyveres erőinek fokozatos kapcsolódásához az Észak-atlanti Szerződés Szervezete katonai struktúrájába.

10. Közép-Európa államai meglelégedéssel veszik tudomásul, hogy lényegesen bővül államaik tudományos képviselőinek részvétele a NATO tudományos programjaiban. Készek megfelelő körülményeket teremteni a tudományos együttműködés továbbfejlesztéséhez a NATO-államokkal.

11. A NATO-nak a védelmi tevékenységgel és berendezkedésekkel kapcsolatos környezetvédelmi programjaiban való részvétel már lényeges elemévé vált Közép-Európa államai által a természetes környezet megőrzése érdekében kifejtett tevékenységnek. A természeti környezetre vonatkozó NATO-program és -tevékenység, amely lehetővé teszi a NATO-államokban ellenőrzött védelmi módszerek és mechanizmusok alkalmazását, lényegesen befolyásolják a környezeti védelem szintjének javulását Közép-Európában. Közép-Európa államai készek és érdekeltek – lehetőleg széles körű – együttműködésben a NATO-val ezen a területen.

12. Közép-Európa államai nagy jelentőséget tulajdonítanak légterük irányítási rendszerének közelítésében a NATO-államokban kötelező szabványokhoz, és meglelégedéssel veszik tudomásul a NATO-partnerek elkötelezettségét korszerű rendszer létrehozásában Közép-Európa számára.

13. Közép-Európa államai és a NATO-államok által közösen megvalósított feladatok és kötelezettségek körének fokozatos bővítése a közeledés egyes fázisaiban kedvező hatással lesz a Szövetség tevékenységének hatékonyságára. Közép-Európa államainak végleges tagsága az Atlanti Szövetségben a NATO-államok biztonsági érdekeit fogja szolgálni, egyidejűleg biztonsági garanciákat nyújt Közép-Európa államainak. Szélesíti a stabilitás és az előreláthatóság térségét, lényeges elemévé válik a stabil és a fenyegetésektől mentes euroatlanti biztonsági övezet eszméjének megvalósításában.

14. Közép-Európa államai erőfeszítéseiket a NATO-hoz és a NYEU-hoz való közeledés érdekében proeurópai politikájuk keretében fejtik ki, nem tekintik ellentétes opciónak saját biztonságuk építésével szemben abban a meggyőződésben, hogy a hatékony európai biztonsági rendszernek továbbra is rendelkeznie kell „atlanti dimenzióval”, ugyanúgy, ahogy az euroatlanti rendszernek figyelembe kell vennie a szoros európai együttműködés szükségességét.

46.

Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai
főtanácsadójának emlékeztetője Antall József
és John Shalikashvili tábornok, a NATO európai főparancsnoka
négy szemközti tárgyalásáról
1993. február 17.

A Miniszterelnök Külpolitikai Főtanácsadója
Címzetes Államtitkár
KO/0033/93.

Szigorúan titkos!
Készült: 4 példányban
2. sz. példány

Antall József és John Shalikashvili tábornok, a NATO európai főparancsnoka
négy szemközti tárgyalása
1993. február 15.

Antall József: Leszögezi elkötelezettségünket az atlanti gondolat mellett. (Ennek része az AWACS-gépek befogadása, melyet a kül- és belföldi kockázatokkal szemben is vállalunk.) Magyarországot a jugoszláv válság több értelemben fenyegeti: magyar kisebbség; menekültáradat; természetes határok hiánya; paksi erőmű.

John Shalikashvili: A magyar kormány szóbeli beleegyezésére a NATO szívesen továbbítana olyan információkat a jugoszláv légtérrel, melyek bennünket illetnek.

Antall József: Beleegyezését adja, és kéri a technikai és kiképzési intézkedések meghozatalát (megegyeznek, hogy a vajdasági magyarok érdekében ezt az együttműködést nem hozzák nyilvánosságra).

John Shalikashvili: Egyelőre nincsenek NATO-beavatkozási tervek, csupán gondolatokat vetettek fel az ENSZ-főtitkárnak. Megígéri, hogy esetleges lépéseiket illetően Magyarországot időben értesíteni fogják. Az USA átveszi a kezdeményezést, és határozottabb politikát fog kikényszeríteni.

Antall József: Előadja, miben látja a NATO és az ENSZ jelenlegi feladatait a jugoszláv válsággal kapcsolatban. Olyan NATO-nyilatkozatra lenne szükség, amely egyrészt elrettentené a szerb vezetőket az agressziótól, másrészt megnyugtatóná a különösen fenyegetett helyzetű Magyarország népét. Kéri védelmünket esetleges szerb megelőző csapás esetére, különösen Paks vonatkozásában.

John Shalikashvili: Megkéri Wörner főtitkárt, hogy vigye a NATO Tanács elé egy megfelelő NATO-nyilatkozat kiadásának ügyét.

Budapest, 1993. február 17.

Kapja: Für Lajos
Jeszenszky Géza

Kodolányi Gyula

MNLL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

47.

Simonyi Andrásnak, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselőtanácsosának jelentése Jeszenszky Géza látogatástáról Manfred Wörner NATO-főtitkárnál
1993. március 2.

EK–NATO Misszió
Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig!
Brüsszel, 1993. 03. 02.

Politikai Osztály
Brüsszel

22/SZT/EK/93.
Készült: 4 pld.
Központ: 3 pld.
Saját: 1 pld.
Készítette: Dr. Simonyi András
Gépelte: Kriegler Gy.

Tárgy: Jeszenszky Géza és Manfred Wörner megbeszélése

Jeszenszky Géza miniszter látogatást tett Manfred Wörner NATO-főtitkárnál. A beszélgetésre elkísérte Granasztói György nagykövet, részt vett Simonyi András, a NATO–EK Misszió tanácsosa.

Jeszenszky Géza Manfred Wörnernek átadta Antall József levelét, amelyben a jugoszláv válsággal kapcsolatos, a Magyar Köztársaság biztonságával összefüggő aggodalmainkat fejtette ki.

A beszélgetésen a miniszter hangot adott annak, hogy meggyőződése szerint a Magyarország biztonságával kapcsolatos félelmeink igenis valóságos veszélyen alapulnak. Tartunk attól, hogy a szerbek elleni határozottabb fellépés részükről határozott visszavágást eredményezne. A magunk részéről mindent megtettünk a Nyugat lépéseinek támogatására, pl. az AWACS-gépek tevékenysége és az esetleges újabb lépésekhez való hozzáállásunk sem kétséges. Ez szolidaritásunk kifejezése. Ugyanakkor, ha akár csak 10%-os esélye van annak, hogy Magyarországot támadás érje, a Kormánynak maximális felelőssége van a lakossággal szemben, és mindent meg kell tennie ennek megelőzésére.

Vannak bizonyos aggodalmaink például a paksi atomerőmű sebezhetőségével, vagy például a Duna környezeti biztonságát veszélyeztető elképzelhető „szerb bűntettő lépésekkel” kapcsolatban. Különösen az esetleges légi támadások kivédésére hathatós, konkrét, a légvédelmünket erősítő segítséget várunk. Egyetértett azzal, hogy biztonságunkat semmiképpen nem egy semleges álláspont erősítené. Meggyőződésünk, hogy Milošević-tyel szemben a kemény fellépés politikáját kell követni.

Wörner kifejtette, hogy első reakciója alapján a maga részéről teljes támogatásáról biztosítja kérésünket, azt jogosnak és indokoltnak tartja. Ugyanakkor Milošević már most pontosan tudja, hogy bármelyik harmadik ország megtámadása – beleértve akár Koszovót – számára beláthatatlan következményekkel járna. Ebben az összefüggésben a Clinton-kormányzat, szerencsére, egészen határozott jelzést küldött. Ezért lépéseinél ezt Magyarország felé is figyelembe fogja venni. Megjegyezte, hogy Milošević felé szükséges figyelmeztetést küldeni, ez visszatartja a támadástól. Hangsúlyozta: Milošević nem hülye, hanem csak egyszerűen egy sikeres diktátor, megérti az erő nyelvezetét.

Antall József levelét késedelem nélkül továbbítja a tagországoknak. Ebben az összefüggésben említette meg, hogy a tagországok részletes tájékoztatást kaptak Antall József és Shalikashvili tárgyalásairól is.

A beszélgetésen szóba került a főtitkár legutóbbi amerikai látogatása. Elmondta, hogy Clintonnal folytatott beszélgetésén áttekintették nemcsak a NATO belső dolgait, Jugoszláviát, illetve Oroszországot, hanem a közép- és kelet-európai országok problémáit, a NATO-hoz fűződő kapcsolatait. Wörner kijelentette, hogy ez utóbbi kérdéssel összefüggésben az élre az Egyesült Államoknak kell állnia. A közép-európai országok biztonsági problémáival, csatlakozásuk kérdésével a NATO-nak csúcset vezetői szinten kell foglalkoznia.

Jeszenszky Géza és Manfred Wörner hasonlóan értékelték az oroszországi helyzetet. A NATO és a közép-európai országok jövőbeni viszonyának összefüggésében kulcskérdés az oroszok érzékenysége. Mindkét fél arról számolt be, hogy orosz részről nem mulasztanak el szóvá tenni minden olyan kijelentést, vagy akár csak utalást, amelyek Magyarország, Lengyelország és Csehország jövőbeni tagságára vonatkoznak. Jeszenszky Géza hangsúlyozta, hogy valóban el kell kerülni a nagyon érzékeny oroszországi belpolitikai egyensúly felbomlását, ezért a NATO-hoz való közeledésünkben is óvatosságnak kell lenni. Ugyanakkor egyre nehezebb feltérképezni, hogy kik az igazi konzervatívok. Az ennek kapcsán, a Jelcin megbuktatásával kapcsolatos félelmeket hangsúlyozók ezt az érvet nagyon könnyen konzervatív érdekek szolgálata alá állíthatják.

Végezetül véleménycserére került sor Ukrajnáról. Wörner kifejtette, hogy rendkívül fontos az orosz–ukrán kapcsolatok megfelelő alakulása. Ugyanakkor ott is

számos nagyon negatív tendenciát tapasztalnak. A nukleáris fegyverek kapcsán kért támogatásokban egyfajta licitálásra törekednek, tudván azt, hogy a Nyugatnak az az érdeke, hogy az ország mentes legyen ezen fegyverfajtáktól. Az ilyen irányú támogatásnak ugyanúgy, mint a gazdasági támogatásnak is határai vannak. Jeszenszky Géza egyetértését fejezte ki, és hangsúlyozta, hogy Magyarországnak rendkívüli érdekei fűződnek ahhoz, hogy Ukrajna helyzete stabilizálódjon.

Manfred Wörner megerősítette, hogy májusi brüsszeli tartózkodása során ismét kész találkozni miniszter úrral.

Granasztói György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

48.

Oberfrank Ferencnek, a Miniszteri Kabinet Iroda
főosztályvezetőjének emlékeztetője Antall József és Catherine
Lalumière, az Európa Tanács főtitkárának megbeszéléséről
1993. március 3.

Miniszteri Kabinet Iroda
Oberfrank Ferenc

Szigorúan titkos!
Készült: 46 példányban

292/KI
0001

Kapják: elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Antall József miniszterelnök úr és Catherine Lalumière ET-főtitkár asszony
megbeszélése
(Budapest, 1993. február 14.)

Antall József miniszterelnök úr és Catherine Lalumière ET-főtitkár asszony találko-
zóján részt vett Francis Rosenstiel főtitkári tanácsadó és Erich Bohner úr személyi
titkár. Magyar részről jelen volt Bratinka József parlamenti képviselő, az ET PKGY
magyar képviselőcsoportjának elnöke, Marinovich Endre és Entz Géza államtitká-
rok, Juhász Judit kormányzóvivő és Oberfrank Ferenc, a külügyminiszter kabinet-
jének tagja, valamint Fáber András tolmács.

I.

Miniszterelnök úr bevezetőjében kijelentette: térségünk kritikus helyzetben van.
Ezzel kapcsolatosan levelet intézett a közelmúltban az EK-tagországok és a NATO
egyres vezetőihez, és ezért tartja nagyon fontosnak, hogy az Európa Tanács főtitkára
ismét Magyarországra látogatott. A mintegy kétórás találkozón a miniszterelnök úr
és a főtitkár asszony az alábbi témákban folytattak megbeszélést:

1. Magyarország belpolitikai helyzete, belső politikai folyamatai, az ország külföldi
megítélése
2. A kisebbségi kérdés

3. A térség európai reintegrációja, az Európa Tanács szerepe és felelőssége, a bécsi ET-csúcstalálkozó
4. A délszláv válság
5. Európa stabilitása, potenciális európai válságövezet, Oroszország és Európa az új „eurázsiai rend” felé

II.

A tárgyalás részletes összefoglalása:

1. Magyarország belpolitikai helyzete, belső politikai folyamatai, az ország külföldi megítélése

Az ET főtitkára elmondotta, hogy a régió sok problémája ellenére Magyarország „nem kelt rossz benyomást”. Az ország a relatív stabilitás képét mutatja, a reformok útja töretlen. A gazdasági folyamatok kielégítőnek látszanak, összességében Magyarország jó úton halad. Mégis vannak kérdései. Ezek bizonyos nacionalista megnyilvánulásokhoz kötődnek. Név szerint említette Csurka Istvánt. Nagy örömmel töltötte el, hogy az MDF kongresszusán Antall József pártelnökként sikerrel juttatta érvényre a mérsékelt vonalat. Az országos gyűlés eredményét a pártelnök-miniszterelnök egyértelmű győzelmének nevezte. Megelégedéssel konstataálta, hogy a magyarok nagy számban tüntettek a „mérsékelt értékek” védelmében. Úgy látja, hogy a tüntetés céljai illeszkednek a miniszterelnök törekvéseihez. Megállapítása szerint Olaszországhoz és Franciaországhoz hasonlóan Magyarországon is megfigyelhető bizonyos feszültség a belpolitikai életben. Nyugtalanságának adott hangot a médiavitával kapcsolatosan.

Válaszában miniszterelnök úr felhívta a figyelmet arra, hogy személyét és kormányát mind jobb-, mind baloldaltól folyamatos támadások érik. Egyaránt vádolják baloldalisággal és jobboldalisággal. „Ebből tudja, hogy jó úton jár”. A térségben leg-hosszabb ideje hivatalban lévő kormánya sem eddig nem került, sem ezután nem kerülhet szélsőségek befolyása alá. Utóbbiak sem az MDF elnökségében, sem a parlamenti frakcióban nem kerültek előtérbe. Felhívta a figyelmet az ellenzék és a sajtó felelősségére a szélsőséges jelenségek eltúlzó bemutatása és provokálása kapcsán. Figyelmeztetett arra is, hogy aktív kommunista erők vannak a sajtóban és a közélet legkülönbözőbb területein. A szélsőjobb és a szélsőbal oldal egymásból táplálkozik, egyértelműen kimutatható az utóbbi néhány évben fellépő szélsőségesek hátterében a kommunista rendszerhez és annak bizonyos intézményeihez fűződő kapcsolat.

Antall József miniszterelnök úr a MDF-en belüli viták, feszültségek kezelése kapcsán bizalmat kért, és nemzetközi példákon mutatta be, hogy a párton belüli szélső-

ségek nem eléggé körültekintő kezelése az egész belpolitikai élet stabilitását veszélyeztetheti, Határozottan kijelentette: a pártján belüli, a belpolitikai életre is kiható jelenségeket megfelelően kezelni tudja, ehhez kér közbizalmat és támogatást. Ennek módozatait azonban engedjék saját belátása szerint megválogatni. A radikális eszközök alkalmazása nem oldana meg semmit, csupán a belpolitikai élet szélsőséges polarizálódására vezetne. Felhívta a figyelmet a hazai pártosodási folyamat gyökereire, a pártok választások nyomán kialakuló belső válságára, amely máig próbára teszi a tagságukban minőségileg és mennyiségileg is meggyöngyült pártokat. Hiba volna azonban, ha a Nyugat elfordulna a fordulatot végrehajtó demokratikus politikai erőktől, ahelyett hogy segítené őket az átmeneti időszakban. A Csurka-pamflet nemzetközi visszhangját eltúlzottnak nevezte, és felhívta a figyelmet azokra az évekre ismétlődő törekvésekre, amelyek ott is antiszemitizmust próbáltak kimutatni, ahol sohasem volt. A problémakör illusztrálására példaként említette Mónus Áron esetét és izraeli állampolgárságának tényét.

A Demokratikus Charta-mozgalommal kapcsolatban elmondotta, hogy ok nélkül keltenek bizalmatlanságot kül- és belföldön a hazai demokrácia fejlettsége és stabilitása iránt. Amikor azonban szükség lenne a támogatásukra, akkor alkotmányellenes lépésekkel és propagandaeszközökkel nehezítik a kormányfő helyzetét. Jellemzésül említette, hogy az MDF-kongresszus előtt kiéleződő párton belüli vita csúcspontján – tartva Csurka és irányzata esetleges győzelmétől – telefonon – a nyilvánosságot kerülve ugyanezek sietve támogatásukról biztosították, amelyre azonban addig se és azóta se számíthat.

A médiavitával kapcsolatban a miniszterelnök kijelentette, hogy kormánya befolyása a közszolgálati médiumokra a nyugati kormányokénak töredéke, és kiálljuk az összehasonlítást a *BBC*-vel, amely nekünk is modell, így etikai kódexe alkalmazását kötelezővé tervezzük tenni.

2. A kisebbségi kérdés

A miniszterelnök úr kifejtette, hogy kormánya európai elkötelezettséggel, a vitás kérdésekben visszafogottan, mindenkor megfelelően kezelni tudja ezt a kérdést. Regionális politikánk önmagáért beszél. Miniszterelnök úr itt köszönte meg a főtákar asszonynak, hogy elment Debrecenbe a „Kárpátok Eurorégió” találkozóra. Ennek szlovákiai és különösen romániai visszhangja kapcsán mutatott rá arra, hogy mindig ellenséggépnak használtak föl bennünket a térség nacionalista politikai elitjei. Kijelentette, a továbbiakban még a legnehezebb helyzetben is kitartunk eddigi politikánk mellett. Ugyanakkor a környező országokban élő magyarok számára el szeretnénk érni, hogy kulturálisan, nyelvi, érzelmileg a magyar nemzet részei lehessenek. Az utóbbit emberi

jognak tekintjük. Nem törekszünk a határok megváltoztatására, de arra igen, hogy e kisebbségek a meglévő határokon belül élvezhessék a kisebbségi jogokat, és akár személyi, kulturális vagy területi autonómiát kaphassanak, egyúttal szabadon érintkezhessenek az anyanyelvükkel. A miniszterelnök úr rámutatott arra, hogy e kérdés kapcsán sajátos értelmet és jelentőséget kap számunkra a mitterrand-i „régiók Európája” gondolat, ahol az együttműködő régiókat nem szigetelik el egymástól államhatárok.

3. A térség európai reintegrációja, az Európa Tanács szerepe és felelőssége, a bécsi ET-csúcstalálkozó

Az ET főtitkára egyetértett miniszterelnök úrnak azzal a megállapításával, hogy az európai integrációs folyamat torz képet mutat, s ezt jól illusztrálja a kelet-közép-európai országokkal kapcsolatos EK-visszafogottság, ugyanakkor, amikor Görögországot és Törökországot is egyértelműen a nyugat-európai értékrend hordozójának tekintik. Lalumière asszony az Európa Tanács kibővítésével kapcsolatosan elmondotta, hogy szemben azzal a korábbi helyzettel, amikor a felvétel előtt álló országokban a politikai ellenzék tiltakozott az ET-felvétel ellen, most ők is ezt kérik, arra hivatkozva, hogy ma már „belülről” hatékonyabban lehet befolyásolni a politikai fejlődést.

A miniszterelnök úr elmondotta: ma Magyarország, Lengyelország és Csehország tekinthető jogállamnak. A többi országra ez csak részben érvényes. Szlovákia esetében szabad választások voltak, de nincs megfelelő alkotmány. Romániának megfelelő alkotmánya van, de nem jár együtt elfogadható gyakorlattal. Catherine Lalumière ehhez hozzáfűzte, hogy Románia kapcsán számukra is problémát jelent, hogy a változás „nem volt igazán mély”.

Az ET-felvételek kérdésével kapcsolatosan a miniszterelnök úr kijelentette: a felvételek elbírálása kapcsán semmiképpen sem szabad az alapelveknek sérülniük. Az elasztikus elvek alkalmazása csak látszólag kedvez az ellenzéknek, illetve a kisebbségeknek. A felvétel terén mutatkozó engedékenységnak megvan az a veszélye, hogy a posztkommunista erők arra következtetnek belőle, hogy a Nyugat mindent lenyel, ahogy ez 1956 után is történt. Ha az alapvető kérdésekben Európa enged, akkor az kezelhetetlenné teheti a FÁK-országok belső folyamatait is, és megszüntetheti azt az erkölcsi erőt, amellyel az Európa Tanács segíteni tudta a demokratikus erőket – így a magyarokat is – a fordulat végrehajtása során. A miniszterelnök felhívta a figyelmet arra, hogy amennyiben az Európa Tanács már 1989-ben, a Németh-kormány idején fölvette volna Magyarországot tagjai sorába, az akár két évvel is kitolta volna a valódi változások bekövetkezését.

A miniszterelnök úr és a főtitkár asszony egyetértettek abban, hogy az európai integráció, az EK-tagság felé vezető úton az első lépés az Európa Tanács-i tagság. A főtitkár asszony az 1993 októberében Bécsben megrendezendő ET kormányfői

csúcstalálkozó témáira kért a miniszterelnök úrtól javaslatokat, aki a következőket ajánlotta megfontolásra:

- az európai válsággócok: Balkán, Baltikum (mint potenciális válsággóc);
- az Európa Tanács jövője, Európa határai.

(Milyen dimenziói vannak Európának, illetve Euráziának, ennek spirituális, kulturális vonatkozásai. Oroszország európai és ázsiai elkötelezettsége. A politikai és vallási fundamentalizmus problémája a XX. század végén.)

– az ET emberi jogi mechanizmusának kiterjesztése a kisebbségi jogokra. A miniszterelnök úr itt kiemelte, hogy az emberi jogi konvenció kisebbségi kérdéseket érintő résszel való kiegészítését támogatjuk. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az emberi jogok mellett vannak olyan jogok, amelyeket az egyének közösségben gyakorolnak, és e kisebbségi jogok kettős függést tételeznek fel. Utóbbiak egyszerre teszik lehetővé a befogadó állam iránti lojalitást és az anyanemzethez való tartozás érzését.

A főtitkár asszony elmondta, hogy a bécsi csúcstalálkozón a kisebbségi kérdésben döntés meghozatalára számít, ugyanakkor jelezte, hogy nem eldöntött még, hogy meghívna-e vezetőket a nem tagországokból. Ennek kapcsán Jecsin elnök esetleges meghívásáról kérdezte miniszterelnök urat, aki azt elképzelhetőnek tartotta. A főtitkár egyúttal jelezte, a rendező osztrákok csak az ET-tagokat kívánják meghívni, míg más országok szélesebb körű részvételt szorgalmaznak.

A főtitkár asszony lehetségesnek tartotta, hogy a későbbiekben egyes FÁK-tagországok felvételt nyerjenek az ET-be, de a kérdés tárgyalását a közeljövőben nem tartotta aktuálisnak. A miniszterelnök úr által felvetett témák közül többek megtárgyalását lehetségesnek tartotta. A javaslatokat továbbítja, döntés a későbbiekben születik.

4. A délszláv válság

A miniszterelnök úr elmondta: Jugoszlávia megszületésétől fogva összetarthatatlan ország, amelyet csak a külső fenyegetettség érzete tart egyben. A Szovjetunió felbomlásával ez a fenyegetettség szűnt meg, és indította meg a drámai bomlást. Itt hívta fel a figyelmet Antall József arra, hogy a szerbek már a két világháború között ahhoz hasonló tervet dolgoztak ki Nagy-Szerbia megvalósítására, mint amely szerint ma folytatják a háborút. A magyar politika ennek tudatában támogatta a konföderatív megoldást és Marković-ot. Sajnos az EK a föderációt pártolta. Mivel a konfliktus kibontakozása bizonyos nosztalgikus reflexek kiváltásával megosztotta a Nyugatot, ez azt az érzést keltette az érintettekben, hogy „hagyományos blokkok” támogatják őket. Ugyanez megakadályozta Európát abban, hogy a Marković-féle „csődfel-számoló politika” kudarca után gyors határozottsággal lépjen fel a válság tragikus elfajulása ellen.

5. Európa stabilitása, potenciális európai válságövezet, Oroszország és Európa az új „eurázsiai rend” felé

A miniszterelnök úr felhívta a figyelmet arra, hogy potenciális válságövezetként kell tekinteni a Baltikumra is, így Kelet-Poroszországra és Finn-Karéliára. Emlékeztetett arra, hogy már az első világháborúhoz kapcsolódóan itt is létrejöttek a későbbi krízis feltételei. Ezen a területen öt-hat éven belül komoly válság alakulhat ki. Ajánlatos ennek megelőzésére az ottani helyzetet máris tanulmányozni.

A fordulat során bekövetkező átmeneti instabil politikai helyzetben a Nyugatnak egyértelműen támogatnia kell a demokratikus erőket, és a stabilizálódás után sem szabad őket magukra hagyni. Miniszterelnök úr említette az 1917–20-as oroszországi polgárháború példáját, amikor is a Nyugat magukra hagyta a demokratikus erőket, lehetővé téve ezzel a sztálinizmus kialakulását. Ugyancsak itt hozta föl a Weimari Németországot⁷⁷ is. Összefoglalva kijelentette: „Sem Sztálin, sem Hitler nem tudott volna hatalomra kerülni” a demokratikus erők megfelelő – és a korabeli viszonyok között is elvárható – nemzetközi támogatottsága esetén.

A miniszterelnök úr felhívta a figyelmet arra, hogy még a demokrácia kiépítésében legsikeresebb volt kommunista országokban is a sajtóban és a közéletben nagy számban vannak jelen kommunisták, akik politikai indulatkeltéssel ezen országok weimarizálódását igyekeznek előidézni. Az állandó támadások, a jobboldalisággal való alaptalan vádaskodás alkalmas a szélsőséges nacionalizmus felkeltésére. A szélsőjobb a szélsőbalból táplálkozik. Ennek a jelenségnek szélesebb nemzetközi vonatkozásai is vannak. Nem lehet véletlen, hogy New Yorktól Rostockig szinte egyidőben jelennek meg a szélsőséges megnyilvánulások. Ott is súlyos antiszemita cselekmények fordulnak elő, ahol az még a fasiszmus idején sem esett meg – például Olaszországban. Fel kell tennünk a kérdést: vajon kinek az érdeke a kontinens destabilizálása? A válasz ennek nyomán egyértelműen az, hogy e jelenségek mögött kommunista erők, múltban gyökerező szervezetek állnak.

Magyarországon minden esetben kimutatható, hogy a szélsőségesen, destruktívan fellépők mögött a volt nomenklátúra elemei állnak.

⁷⁷ A Weimari Köztársaság Németország monarchikus államrendszerét 1919-ben felváltó polgári demokratikus, parlamenti képviseletű, szövetségi köztársaságnak a történészek által adott neve. A német Nemzetgyűlés 1919. február 6-án Weimarban ült össze, és innen ered a weimari alkotmány és a Weimari Köztársaság elnevezés. Az alkotmányt 1919. július 31-én fogadták el, amit a birodalmi elnök augusztus 11-én írt alá. A tartományok saját parlamenttel (Landtag) és kormánnyal rendelkeztek, amelynek küldötteiből Birodalmi Tanácsot (Reichsrat) alakítottak. Németország hivatalos elnevezése Német Birodalom volt. A weimari köztársaságnak Adolf Hitler hatalomra jutása vetett véget.

Az európai integrációs folyamat végső célja a kontinens stabilizálása, és ezzel a gazdasági prosperitás feltételeinek távlatos biztosítása. Tudomásul kell venni, hogy Oroszország nem kezelhető azonosan a kisebb közép- és kelet-európai országokkal. Nem lehet Oroszországot „kettévágni” sem – utalva Európa egyesek szerint Urálig terjedő hatáira, Miniszterelnök úr rámutatott: maga Jelcin elnök mondotta, hogy Oroszországnak komolyan meg kell fontolnia, hogy ne forduljon-e erőteljesebben Ázsia felé. A miniszterelnök közvetve utalt arra is, hogy külön kell végiggondolni az EK kiterjesztését a kelet-közép-európai, illetve egyes kelet-európai országokra, továbbá az Európai Unió és Oroszország, illetve a szovjet utódállamok távlatos kapcsolatát, valamint az eurázsiai térség kapcsolatrendszerét. Figyelembe kell ennek során venni a kulturális, a szellemi, a vallási-spirituális hagyományokat és az ennek nyomán adódó intrakontinentális határokat. Ezek figyelmen kívül hagyása nemcsak az egyes országok fejlődését, a szomszédos népek, etnikumok megbékélését hátráltatják, hanem egész Európa és Eurázsia békéjét, stabilitását veszélyeztetik. Ennek végiggondolása során eljutunk a politikai és vallási fundamentalizmus és Észak–Dél viszonyának a XX. század végén megkerülhetetlen problémaköréhez.

Budapest, 1993. március 3.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 64. doboz

Manfred Wörner NATO-főtitkár válaszleve Antall Józsefnek
1993. március

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Köszönettel vettem március 8-i levelét, amelyet köröztettem a szövetséges államok között. A szövetséges államok és az egész nemzetközi közösség nagyra értékeli a korábbi Jugoszláviára vonatkozó, ENSZ Biztonsági Tanács határozat végrehajtásához – országa részéről – nyújtott rendkívül értékes hozzájárulást. Ezen erőfeszítések ismételten alátámasztják Magyarország határozott elkötelezettségét a régió biztonságának és stabilitásának helyreállítását és egy új európai békés rendszer felépítését célzó közös erőfeszítéseinkben.

Szeretném biztosítani Önt arról, Miniszterelnök úr, hogy a levelében, illetve Shalikashvili tábornok Magyarországon tett látogatása során csakúgy, mint a szövetséges országok budapesti nagyköveteinek kifejtett elemzését és aggodalmát igen komolyan veszik és gondosan tanulmányozzák a NATO-nál. Levelét eljuttattam a NATO nagykövekhez, és hosszasan megvitattuk az Ön által felvetett szempontokat. Megértem aggodalmát, miszerint Szerbiában ellenséges reakciókat válthat ki az ENSZ BT 781-es határozata keretében Magyarország légtérébe telepített NATO–AWACS-rendszer, mely határozatot tagországaink és Magyarország, mint az ENSZ lojális tagjai támogatnak. Remélem, hogy a vészhelyzet esetére létrehozott, az információcserét lehetővé levő mechanizmus bizonyos mértékig elébe megy aggodalmaik kielégítésének ezen a területen.

Ön felveti a magyar biztonság számos általános kérdését is. Az Észak-atlanti Tanács kijelentette, hogy saját biztonságunk elválaszthatatlanul kötődik Európa valamennyi államának biztonságához. Ez természetesen Magyarországra is vonatkozik. Nem kétséges, hogy bármilyen, Magyarország szabadsága elleni megfélemlítés és kényszer Szövetségünk közvetlen és anyagi aggodalmát váltja ki.

Biztosíthatom továbbá Önt arról, hogy miközben a Szövetségen belül megosztjuk az eseményekről szóló hírszerzési adatokat, és kicseréljük a politikai elemzéseinket, különleges figyelmet fordítunk azok Magyarországra gyakorolt lehetséges következményeire. Amennyiben bármilyen változást tapasztalunk a jelenlegi helyzetben, vagy a korábbi Jugoszláviával kapcsolatos, Magyarországot közvetlenül fenyegető veszélyt észlelünk, haladéktalanul tájékoztatnánk az Önök hatóságait.

Természetesen egyetértés alakult ki Miniszterelnök Úrral azzal kapcsolatban, hogy az ügyet – tekintettel az abban meglévő számos politikai érzékenységre – nagy

körültekintéssel kell kezelni. Reagálva kéréseire és a Szövetségen belüli nem kevés konzultációk eredményeként, szeretnék néhány gyakorlati javaslatot tenni, és tájékoztatni Önt azokról a lépésekről, amelyek megtétele hasznos lehet:

- Kapcsolataink Granasztói nagykövet úrral Brüsszelben a rendszeres diplomáciai „liaison” keretében tovább bővíthetők annak érdekében, hogy véleményt cserélhessünk, és rendszeresen tájékoztassuk őt értékeléseinkről és tervezett lépéseinkről;

- További lehetőséget jelenthet az is, ha a NACC soron következő ülésein az Önök képviselői felvetnék aggodalmaikat;

- Ami a fegyverekkel és felszerelésekkel kapcsolatos kéréseit érinti, azokat általában bilaterálisán, az egyes szövetséges tagállamokkal együtt kell realizálni. Magyarország esetében újra felhívom tagállamaink figyelmét az Ön kéréseire.

Remélem, Magyarország együttműködése a NATO-val a nemzetközi közösség és különösen az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elhatározott jelenlegi és jövőbeli döntések támogatásában tovább folytatódik, és közös erőfeszítésünk hozzájárul, hogy mielőbb befejeződjék a konfliktus, és hogy tartós békét érjünk el az egykori Jugoszláviában.

Öszinte tisztelettel:
Manfred Wörner
s.k.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

50.

Gyarmati Istvánnak, a Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály vezetőjének összefoglalója
Magyarország NATO-tagságának lehetőségeiről
1993. április 18.

Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály

Szigorúan titkos!
Érv.: v.v.

0040/3/1993
0001
262/BEEFO

Készült: 10 pld

Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Peisch S.
Herman J.
Oberfrank F.
Kolozsi Gy.
Saját

Tárgy: Magyarország NATO-tagságának perspektí-
vái és az ezzel kapcsolatos német és francia politika

A NATO kiterjesztéséről ma már komoly, érdemi vita folyik nemcsak a brüsszeli Titkárságban, de a legtöbb NATO-tagállam fővárosában is. Ez egyrészt a NATO tevékenységének kiterjesztése körül zajlik, másrészt egyre inkább kiterjed a NATO garanciáinak, ill., tagságának kiterjesztésére is. Magyarország számára alapvető kérdés, hogy politikájával – szerény lehetőségei határain belül – a maximális mértékben olyan irányba befolyásolja ezt a vitát, hogy annak kimenetele a NATO megerősítését és Magyarország NATO-tagságának elfogadását jelentse, mégpedig a nekünk megfelelő feltételekkel.

A Magyarország NATO-tagságával – és általában a NATO kibővítésével – kapcsolatos vitát azonban több olyan kérdésben fennálló nézeteltérés is gátolja, amelynek nincs közvetlen köze hozzá, így mindenekelőtt a NATO jövője körüli vita, beleértve az Egyesült Államok európai szerepének és (katonai) jelenlétének problematikáját,

és az a kérdés, hogy hol húzzák meg a jövő NATO-jának határait, vagy másképpen: hogyan kezeljék az „orosz kérdést”.

I.

1. A NATO jövője körüli nézeteltérések

Egyetértés van abban a NATO valamennyi tagállama között, hogy a NATO-nak alkalmazkodnia kell az új európai helyzethez, messzemenően eltérnek azonban a vélemények abban, hogy a jövő NATO-jának milyen feladatoknak kell megfelelnie.

Az első vitás kérdés az, hogy fenn kell-e tartani a NATO nagyarányú fegyveres támadás elrettentésére, illetve visszaverésre való képességét, azaz van-e olyan veszély, hogy a szovjet (orosz) fenyegetés újjáéled. A második vitás kérdés, hogy a NATO-nak milyen mértékben feladata a részvétel a válságok kezelésében, mindekelőtt a volt Varsói Szerződés országaiban. A harmadik kérdés, milyen szerepet játszon a NATO a jövő európai biztonsági rendszerében, azaz tovább kell-e fejlesztenie önálló szerepét, vagy a tagállamok erőfeszítéseinek koordinálása legyen-e a feladata. Ezzel összefüggésben felmerül az a kérdés is, hogy a Nyugat-európai Uniónak milyen szerepet szánjanak, s az lehet-e, legyen-e vetélytársa a NATO-nak.

A kérdésekre adandó választól függ az amerikai katonai jelenléttel kapcsolatos álláspont is; amennyiben reális veszély a katonai (szovjet) fenyegetés újjáéledése, amennyiben reális alternatíva az, hogy a NATO kiemelt szerepet játszon az európai biztonsági rendszerben, és ezen belül a válságok kezelésében, annyiban indokolt és szükséges az amerikai csapatok európai jelenléte. Ha ezek a feltételek igazak, akkor pedig lényegesen csökkennek a Nyugat-európai Unió feladatai és lehetőségei, hiszen a már meglévő lehetőségek és képességek duplikálása semmiképpen nem reális alternatíva.

Hogy a dilemma mennyire reális, már ma is látszik: ha a Vance–Owen-terv végrehajtása során sor kerül amerikai csapatok igénybe vételére is, az amerikai – és NATO- – vezetés feloldhatatlan dilemma elé kerül, tekintettel arra, hogy az Európában állomásozó amerikai csapatok fő feladatául a döntés meghozatalakor a szovjet/orosz katonai fenyegetés feléledésének megakadályozását szabták, és de facto kizárták annak lehetőségét, hogy ezek a csapatok részt vegyenek a konfliktusok megoldásában, ezek a csapatok katonailag nem igazán alkalmasak a Boszniában előtűnik álló feladatok végrehajtására – lévén ezek zömében nehéz páncélos csapatok, politikai szempontból viszont szinte megengedhetetlen, hogy az amerikai csapatokat az amerikai kontinensről telepítsék át, hiszen ez alapjaiban kérdőjelezná meg az amerikai csapatok európai állomásoztatásának értelmét, amit sem az amerikai, sem a NATO-vezetés nem akar vállalni.

2. A NATO kiterjesztésének határai

A NATO kiterjesztésének másik alapvető problémája annak meghatározása, hol húzzák meg a NATO határait. Egyetértés van abban, hogy amennyiben és amikor sor kerül a NATO kiterjesztésére, annak a közép-európai országokkal – Lengyelország, Csehország, Magyarország és talán Szlovákia – kell kezdődnie. Kevesen kételkednek abban a NATO-ban, hogy Románia és Bulgária – valamint Albánia – is előbb-utóbb, a V4 országokkal együtt vagy nem sokkal később a NATO tagjaivá lesznek. Ugyanígy és ugyanakkor nyitva áll az út a balti államok előtt is. Sokkal nagyobb problémát jelentenek az európai szovjet utódállamok, mindenekelőtt Ukrajna és Oroszország (Moldova és Fehéroroszország sorsa inkább attól fog függeni, egyesülnek-e Romániával, illetve Oroszországgal).

Ukrajna esetében a Nyugat igen határozatlan: Ukrajnával kapcsolatban azt a hibás politikát választotta, hogy kizárólag a nukleáris fegyverek szempontjából kezeli, azaz viszonyát attól teszi függővé, hajlandó-e Ukrajna lemondani az atomfegyverekről. Ez nemcsak unfair politika, de rövidlátó is, hiszen az ukrán nacionalizmust erősíti, Ukrajnát magát elidegeníti a Nyugattól, és végső soron olyan biztonságpolitikai megoldások felé nyomhatja, amelyek a Nyugat számára nem kedvezőek. Ukrajna NATO-tagsága azonban mindenképpen igen nagy problémákat vet fel, de nem tekinthető kizártnak. Az időhorizonton azonban mindenképpen igen messze található.

Oroszországgal kapcsolatban a NATO is a klasszikus problémával kell, hogy szembenézzon: Oroszország nélkül – még kevésbé ellenében – nem lehetséges Európa biztonságának garantálása, Oroszországgal együtt azonban még kevésbé. Oroszország még sokáig nem lesz alkalmas a NATO-val való komoly együttműködésre: az orosz katonai hatalom sosem gondolkodott szövetségesekben (a rövid világháborús epizódoktól eltekintve), csak ellenségeket és csatlósokat ismert.

Ettől függetlenül is megoldhatatlan a NATO orosz dilemmája: Oroszország NATO-tagsága nyilvánvalóan elképzelhetetlen. Egyrészt azért, mert alapjaiban rendítené meg a NATO-n belüli erőegyensúlyt, amelyet a többi volt VSZ-ország tagsága nem árna alá, másrészt viszont azért, mert többé-kevésbé minden NATO-ország meg van arról győződve, hogy Oroszország katonai hatalmának féken tartása továbbra is a NATO egyik legfontosabb feladata marad.

A volt VSZ-országok NATO-tagságával kapcsolatban tehát jogosan merül fel az a kérdés, hogyan kerüljön erre sor anélkül, hogy ezzel elidegenítődne Oroszország, és növekedne a vele való konfrontáció veszélye, illetve intenzitása. Ezzel a kérdéssel a NATO-nak is – s nekünk is – szembe kell nézni, de természetesen úgy, hogy közben minden eszközzel igyekezzünk eloszlatni azt a törekvést, hogy ez olcsó és egy-

szerű indokul – vagy inkább ürügyül – szolgáljon a NATO elkerülhetetlen kibővítésének elodázásához.

A NATO jövőjével kapcsolatban mindezek alapján a következőkre kell a fő hangsúlyt helyezni:

(1) A NATO változatlan formában való fennmaradása lehetetlen. Nem a változás ténye, hanem mikéntje a kérdés.

(2) A változásnak egyszerre kell biztosítania a NATO eddigi alapfunkciójának a körülményekhez igazított fenntartását, azaz annak elkerülését, hogy bármely hatalom katonailag (és politikailag) domináns szerepre tegyen szert Európában, és az új kihívásokra adandó válasz képességét, azaz a NATO-nak a válságok menedzselésében való részvételéhez szükséges politikai és katonai lehetőségek kialakítását.

II.

Magyarország NATO-tagsága

Magyarország esélyei igen jók arra, hogy a volt szocialista országok közül az első között váljon a NATO tagjává. Ehhez azonban számos körülményt kell figyelembe vennünk, és nekünk magunknak is megteremteni az ehhez szükséges feltételeket.

Ennek első feltétele Magyarország belső stabilitásának megőrzése. Ezt a legközelebbi jövőben ki kell egészíteni azoknak a lépéseknek a megtételével, amelyek a védelemben is megteremtik a kompatibilitást, azaz meg kell kezdeni a haderőreform végrehajtását.

Tagságunk második feltétele annak nyilvánvalóvá tétele, hogy Magyarország nem egyedül törekszik a NATO-ba, és elfogadja azt, hogy valamennyi ország, amely azoknak a kritériumoknak megfelel, amelyek alapján Magyarországot (majd) felveszik a NATO-ba, a NATO tagjává váljon. Ezzel összefüggésben meg kell említeni azt is, hogy a NATO számára elengedhetetlen annak biztosítása, hogy az új tagok, köztük Magyarország ne új konfliktusokat hozzanak a NATO-ba, hanem éppen ellenkezőleg, tagságuk hozzájáruljon a stabilitás erősödéséhez. Szomszédainkkal fenntartott viszonyunk normális szinten tartása, beleértve az ottani magyar kisebbségekkel kapcsolatos helyzet normalizálását, minden bizonnyal ebbe a kategóriába tartozik a NATO országai számára.

Ez Magyarország számára nem értékelhető negatív elvárásként, hiszen a NATO-tagság körülményeinek megteremtése folyamatába mintegy integrálja a kisebbségi kérdésnek ha nem is teljes megoldását, de mindenképpen normális szinten tartását, ami az adott helyzetben inkább érintett szomszédaink számára jelenthet problémát és kihívást. Ami számunkra azonban bizonyos aspektusai szintén figyelembe veendők:

NATO-tagságunk érdekében meg kell mutatnunk, hogy a magyar kisebbségekkel kapcsolatos koncepciónk megvalósítása a stabilitás erősítését eredményezi, míg helyzetük rendezetlensége, jogaik állandó megsértése – nem a mi politikánkból adódóan, hanem elkerülhetetlenül – az instabilitás egyik forrása.

NATO-tagságunknak nem közvetlen előfeltétele, de szorosan összefügg azzal annak meghatározása, milyen biztonsági gondjainkra ad majd választ a NATO-tagság elnyerése. A túlzott várakozások inkább elriasztják NATO-partnereinket, hiszen ezeknek az elvárásoknak a teljesítése a tagság elnyerése esetén – ők legalábbis úgy látják – rájuk hárul. De magunk számára is ki kell alakítanunk világos elképzelést arról, milyen biztonsági gondjainkat oldja meg, s melyeket nem oldja meg a NATO-tagság majdani elnyerése, hiszen már most gondolni kell arra, hogy azoknak a gondoknak a megoldására is lépéseket tegyünk – máshol –, amelyeket a NATO-tagság nem tud majd megoldani.

A Magyarország NATO-tagsága felé vezető úton igen sokat tettünk annak érdekében, hogy megértessük partnereinkkel, miért fontos Magyarország számára a tagság elnyerése. Mostantól fogva legalább ugyanilyen intenzitással kell azon dolgozunk, hogy megmutassuk miért jelentene előnyöket a NATO-nak, ha Magyarország a szervezet tagja lenne.

Ezzel kapcsolatban néhány fontos kérdés megválaszolása elkerülhetetlen:

(1) Hozzájárulna-e Magyarország idegen csapatok állomásoztatásához területén – a tagság elnyeréséhez igen fontos lenne a pozitív állásfoglalás (természetesen nem most és nem nyíltan, de a politikának már most fel kell készülnie a kérdés megvitatására, és ki kell alakítania alapvető állásfoglalását annak érdekében, hogy amikor a kérdés valójában felvetődik, ne kelljen rögtönöznünk), hiszen elsősorban az amerikai csapatok európai állomásoztatása szempontjából a kérdés az orosz csapatok távozása után minden bizonnyal elemi erővel fog felmerülni.

(2) Hajlandó-e Magyarország csapatait nemzetközi parancsnokság alá helyezni, és saját területén kívül és a NATO-n belül érvényesülő kvázi automatikus keretein belül bevetni – a pozitív válasz ez esetben nemcsak hasznos, de szinte elengedhetetlen: a mi esetünkben a spanyol vagy francia típusú megoldás nem elképzelhető, hiszen ennek szorgalmazása teljesen aláásná a tagság szükségessége érdekében alkalmazott érvelésünk hitelét.

(3) Mi az álláspontunk nukleáris fegyverek állomásoztatásáról – ez esetben a mozgásterünk nagyobb, hiszen számos NATO-ország van, amelynek területén nincsenek nukleáris fegyverek.

III.

A német politika a legérzékenyebb a volt szocialista ország biztonsági érdekei iránt, s így a legkorábban kezdte el annak komoly elemzését, milyen feltételekkel és mód-szerekkel lehetne létrehozni tagságuk feltételeit. Ez nem jelenti azt, hogy a német politika egyértelműen és erőteljesen a volt szocialista országok azonnali NATO-tagságát szorgalmazná, de azt igen, hogy egyre inkább hajlik ennek elfogadására és támogatására is. Tudomásul kell ebben az összefüggésben is vennünk azonban, hogy a német politika nem – sem – lesz hajlandó a magyar NATO-tagságot prioritásként kezelni, erre csak a Visegrádi Csoport keretében – vagy még szélesebb összefüggésben – kerülhet sor.

A német támogatás erősségét azonban nagymértékben visszafogja az a tény, hogy Németország maga is alkotmányos problémákkal küzd a NATO megreformálásával közvetlenül kapcsolatos kérdésekben, a német csapatok „out of area” bevetésével kapcsolatban. Ennek a vitának a megoldása nagyban bővíti majd a német politika mozgásterét a NATO kibővítésével kapcsolatos kérdésekben is.

Magyarország számára a NATO-ba „Németországon keresztül” vezet az út (a NATO vezető hatalmai közül talán az Egyesült Államok jut el a németekkel egy időben arra a felismerésre, hogy a NATO kibővítése szolgálja a NATO és tagállamai érdekeit is). Ennek már most is vannak jelei: a politikai vezetés több kiemelkedő tagja tette le máris voksát amellett, hogy a NATO-nak komolyan foglalkoznia kell a kibővítéssel kapcsolatos kérdésekkel (nem kis mértékben a német vezetés „hatásának” tulajdonítható Wörner főtitkár ez irányú aktivitása is). A kibővítéssel kapcsolatos nézetek azonban még nem emelkedtek kormánypolitikává, és a konzervatív apparátus nehezen veszi be azt, hogy alapvetően változtatnia kell eddigi hozzáállásán.

A folyamatos konzultációk igen fontosak: egyrészt tudnunk kell, milyen lépéseink segítik – vagy akadályozzák – a német vezetés szerint NATO-tagságunkkal kapcsolatos álláspontjuk kialakítását és érvényesítését. Igyekeznünk kell az apparátus ellenállását is megtörni – bár ez nyilvánvalóan a politikai vezetés dolga –, illetve kialakítani azokat a kapcsolatokat, amelyek előre bebizonyítják, hogy csatlakozásunk nem okoz egyfajta kulturális traumát a NATO-nak.

A francia politika nyilvánvalóan nem túlságosan lelkes a NATO kibővítésével kapcsolatban, hiszen Franciaországnak vannak a legkomolyabb problémái a NATO jövőjével kapcsolatban. Ennek ellenére nem mondható, hogy Franciaország teljesen ellenezné a NATO kibővítést, különösen akkor nem, ha a NATO jövőjével kapcsolatos vita a francia elképzelésekhez közel álló módon oldódik meg.

A francia támogatás megszerzését nagyban elősegíti, ha a NATO belső vitái csillapulnak. Ennek érdekében a magyar érdekeknek az felel meg a leginkább, ha a fran-

cia vezetésnek megmutatjuk, miért érdeke Franciaországnak a közép- és kelet-európai konfliktusok megelőzése, illetve megoldása, s hogy ebben a NATO-nak – más szervezetekkel együttműködve – milyen szerepe kell, hogy legyen. A francia támogatás megszerzése azzal is elősegíthető, ha fejlődnek a kétoldalú katonai kapcsolatok, hiszen ez a francia NATO-koncepcióhoz sokkal közelebb áll. Ugyancsak sokat segíthet a francia aggodalmak eloszlatásában, ha világosan látják, hogy a magyar NATO-tagság nem veszélyezteti, hanem segíti a hagyományos francia szövetségesek helyzetének stabilizálódását – nem feltétlenül az egyidejű NATO-tagság révén, hiszen egy ilyen francia elvárás nehezítheti a kérdés mielőbbi megoldását, hiszen összekötheti a román tagságot a Visegrádi Csoportéval, ami sem az időzítés, sem tartalmi tekintetben nem lenne kedvező számunkra, de a NATO számára sem.

Az új francia vezetés minden bizonnyal sokkal kevésbé ideologikusan fog viszonyulni ehhez a problémához is. Nem várható azonban, hogy áttörés következik be, inkább a NATO-hoz való fokozatos francia közeledés és a viták pragmatizálódása valószínű. Magyarország sokat segíthet abban, hogy a NATO-n belüli viták abba az irányba fejlődjenek, amely nemcsak nekünk teremt megfelelő lehetőségeket biztonsági gondjaink megoldásához, hanem stabilizálja a jelenleg erős belső ellentétekkel küzdő szövetség helyzetét is. Ezt elsősorban azzal érhetjük el, ha továbbra sem állunk egyik fél mellé sem a vitákban, és nem állítjuk lehetetlen döntések elé a NATO-t, azaz továbbra sem az azonnali NATO-tagságot sürgetjük, hanem a kapcsolatok folyamatos fejlődését szorgalmazzuk.

Mindezzel együtt úgy vélem, hogy nem kell feladnunk annak szorgalmazását sem, hogy a NATO és tagállamai egyre nagyobb intenzitással dolgozzanak annak a feltételrendszernek és folyamatnak a kidolgozásán – s ebbe minket is bevonjanak, ami a NATO kibővítéséhez vezet. A NATO jövője és kibővítése szorosan összefüggenek. Ennek világossá tétele, bizonyítása – elsősorban gyakorlati lépésekkel – a leghatékonyabb módszer arra, hogy saját biztonsági érdekeinknek a lehetséges mértékben eleget tegyünk.

Budapest, 1993. április 18.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

51.

Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének
összefoglalója az AWACS-repülőgépek járőrözéséről tartott
tárcaközi megbeszélésről
1993. április 29.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Szabó István

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 4 példányban

0080/3/1993.
0004

Összefoglaló
az AWACS-mandátum módosításának kérdésében április 28-án megtartott
tárcaközi megbeszélésről

I. Az AWACS-ek jelenlegi tevékenységéről:

– Változás a járőrözés intenzitásában és időbeni kibővítésében történt (kettő helyett négy gép), nemcsak nappal, hanem 24 órában. Ez még nem tekinthető a mandátum egyoldalú módosításának.

– A változást Belgrád is pontosan észleli. Eddig azonban politikai vagy katonadiplomáciai demarsra nem került sor.

– Magyarország az AWACS-ek tevékenységét nem képes ellenőrizni.

– A NATO katonai intervenció esetén a tűzvezetést Magyarországon kívüli területről is meg tudná oldani, ám a rádiólokációs beláthatóság miatt ezt a magyar légtérből összehasonlíthatatlanul kedvezőbb módon teheti. Így az AWACS-ek Magyarországon tartása fontos NATO-érdek.

– Szomszédainknak az AWACS-ek tevékenységével kapcsolatos kifogásai – Belgrádot leszámítva – alapvetően „féltékenységből” fakadnak.

– A Miniszterelnök Úr levelében a NATO-tól kért eszközöket nem kaptuk meg. Amit telepítettek, az az AWACS-ekkel való NATO-kapcsolattartás eszközei, telepítési helyük: Repülő Főnökség, valamint a veszprémi légvédelmi harcálláspont.

A NATO részéről általános politikai jellegű garanciavállalásra látunk reális esélyt (ez azt jelenti, hogy formális kötelezettségvállalás nincs, adott esetben azonban fegyveres védelemre is számíthatunk).

II. Az AWACS-mandátum bővítése:

– Szakaszok: Az AWACS-tevékenységben négy szakaszt különböztetünk meg (1. adatgyűjtés, 2. jelenlét, 3. kikényszerítés fegyver nélkül, 4. kikényszerítés fegyver alkalmazásával). A földi célpontok elleni támadás külön kérdéskör, ugyanakkor az USA kormányának értelmezése szerint az ENSZ BT 770. sz. határozata értelmében földi célpontokkal szemben is fel lehet lépni. NATO-tájékoztatás szerint az első két szakaszban vagyunk. Ígéretet kaptunk, hogy a 3., 4. szakasz előtt velünk konzultálnak. A NATO-vezetés tisztában van azzal, hogy a minőségileg új szakasz előtt magyar parlamenti jóváhagyás kell.

– Nemzetközi jogi alapok: alapelv, hogy Magyarország BT-határozat alapján, és nem a NATO-val vagy tagállamaival való kétoldalú megállapodás keretei között fogadhatja el az AWACS-mandátum módosítását. Ideális esetben a BT-határozat fel-szólítaná a Jugoszláviával szomszédos országokat a katonai lépések támogatására. Ugyanakkor a kínai és az orosz magatartás miatt várható, hogy az USA nem akar újabb BT-határozatot.

– A mandátummódosítás magyar elfogadásával kapcsolatos megközelítés: a visszautasítás a NATO-val kapcsolatos eddigi politikai törekvéseinkkel nem volna összhangban, és gyakorlatilag kizárná, hogy a későbbiekben a konfliktus eszkalációja esetén támogatást kérjünk. Belgrád részéről a magyar elutasítást kevésbé értékelnék, mint amekkorák NATO-káraink lennének. A magyar elutasítást csak az ellensúlyozhatná, ha fegyveres erőink képesek volnának egy külső támadás elhárítására.

– Fontos, hogy az AWACS-tevékenység minőségileg új szakaszaira időben, előzetesen felkészüljünk. (Országgyűlés, a NATO-partnerektől kért garanciák konkretizálása, a magyarországi fogadókészség biztosítása.)

– Szerb reakció: kiszámíthatatlan. Alapvetően irreguláris erők határon való átcsapására, terrorakciókra lehet számítani. Az AWACS-mandátum módosítás csak egy a meglévő és a jövőbeni feszültségforrások közül.

– Felkészülésünk a szerb reakcióra: A HM, az MHVK, a BM, a HOP, a Menekültügyi Hivatal és a Polgári Védelem a felkészülés terveit egyeztetette. A nyilvánosság kerülésével fel kell készülni nagyobb számú menekült esetleges fogadására.

– A magyar előkészületek és a döntés publicitása: a publicitást kerülni kell, Szerbia miatt is. Hangsúlyozandó, hogy nem a NATO-val, hanem az ENSZ-szel, BT-döntés alapján működünk együtt. A hazai és a jugoszláviai propagandafeladatainkat tiszt-

tázni kell, irányítását egy kézben (külügyi szóvivő) kell tartani. Kerülendő a tárcák külön-külön nyilatkozgatása.

– A döntés hatása a vajdasági magyarságra: túszzerepét konkrét nyomásgyakorlásra és zsarolásra ki fogják használni. Ha nem mondunk igent az AWACS-mandátum módosítására, akkor is. Át kell gondolni, ebben az térben mit tehetünk, milyen nemzetközi fórumokhoz, mely partnereinkhez kell fordulnunk.

– A vajdasági magyarság és NATO-partnereink: nem kielégítő az, ahogy a NATO és NATO-partnereink a vajdasági magyarságot kezelték, pl. a koszovói albánsággal összehasonlítva (Bush-levél Milošević-hez a koszovói albánokkal kapcsolatban). Már eddig a nyilatkozatok szintjén és a Belgráddal folytatott érintkezések során lényegesen többet és határozottabban kellett volna megszólalniuk, rámutatva a magyarsággal szembeni szerb fellépés NATO-következményeire.

A mandátummódosítás vonzatai: katonailag sem magunkat, sem a magyar légtérben tűzvezetést teljesítő AWACS-eket nem tudjuk megvédeni. Adott esetben a jugoszláv légierő 5 perc alatt Magyarországon van. Meghatározandó a NATO-tól kért garanciák konkrét tartalma. Beleértjük-e pl. repülőszázadok telepítését Magyarországra. Ennek és a NATO-garanciáknak infrastrukturális és számos más vonzatuk is van. Ezt vizsgálni kell.

– A NATO-val való együttműködésünk során csak a szükséges kockázatot szabad vállalni.

– Lépéseket kell tenni az esetleges pozitív döntésünk által kiváltott feszültség minimalizálására (honi és szerbiai tömegtájékoztatás). Szerbiai fogyasztásra szánt nyilatkozatainkban hangsúlyozandók eddigi kedvező gesztusaink.

III. A tárcaközi egyeztetés jelenlegi helyzete:

Az április 28-i megbeszélésen megállapodtunk: a május 3-i ülésen a tárcák képviselői beszámolnak arról, hogy az AWACS-mandátum módosítása magyar elfogadása esetén milyen konkrét lépések megtételét tartják szükségesnek az adott tárcák kompetenciájában. Az MHVK és a HM kidolgozza, milyen konkrét tartalmú garanciák igénylése szükséges a NATO-tól.

Budapest 1993. április 29.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 63. doboz

Nyílt távirat valamennyi külképviseletnek. Jeszenszky Géza bekérte az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és Németország budapesti misszióvezetőit a NATO-val és az ENSZ-szel folytatott együttműködés tárgyában a délszláv válság miatt 1993. május 5.

Azonnal!

Jeszenszky miniszter úr 1993. május 5-én délelőtt bekérte az Egyesült Államok, Franciaország és Németország budapesti misszióvezetőit (az uralkodói látogatás miatt az Egyesült Királyság nagykövetét külön szóban tájékoztatva), és a következőket közölte:

A magyar kormány folytatni szeretné eddigi együttműködését a NATO-val az ENSZ-nek a délszláv válságra vonatkozó határozatai végrehajtásában. Úgy látjuk, hogy a közeli napokban eldől, lesz-e szükség katonai (fegyveres) beavatkozásra a válságban, s ha igen, az milyen jellegű lesz. Úgy látjuk, hogy ilyen cselekményekben szerep juthat a Magyarország légterében járőröző AWACS-repülőknak is. Ezek ilyen jellegű felhasználásához azonban a kormánynak ki kell kérnie az Országgyűlés hozzájárulását.

Az AWACS-ek tevékenységének megváltozása kétségtelenül újabb biztonsági kockázatokat jelentene Magyarország számára. A szerb, különösen a boszniai szerb katonai vezetés már többször tett ilyen értelmű fenyegető kijelentéseket. A határaink közelében, horvát területen a Baranyában elhelyezkedő szerb irreguláris erők részéről tudatosan terjesztenek olyan fenyegetéseket, hogy megtorló akciókat hajtanak végre Magyarország ellen. A horvát–szerb összecsapások esetleges kiújulása is fokozná – akár provokációs céllal is – annak a veszélyét, hogy Magyarországi harci cselekmények áldozata lesz. A legkatasztrofálisabb következményekkel nyilvánvalóan egy, a nukleáris reaktor elleni támadás járna, de számos más, ennél valószínűbb célpont is van, amelyet fenyegetettnek érzünk.

A kormány elkötelezett a NATO és a délszláv béke megteremtésére tett erőfeszítések támogatása mellett. Ezért szeretne olyan garanciákat kapni, amelyek birtokában teljes felelősséggel javasolhatná az Országgyűlésnek, hogy adja meg a felhatalmazást – szükség esetén – az AWACS-gépek további tevékenységében magyar légterben, s ezt képviselhesse a magyar közvélemény előtt.

Ehhez olyan intézkedésekre és garanciákra van szükség, amelyek hatékonyan elrettentik a szerb támadót, és biztosítják, hogy az elrettentés megghiúsulása esetén

esetleg elkövetett agressziót megfelelő válaszlépések (megtorlás) követik. A magyar erők nem képesek sem az elrettentésre, sem az agresszió visszaverésére, ezt csak NATO közvetlen segítsége, illetve garanciája biztosíthatja.

Tudjuk, hogy egyesek túlzottnak tartják félelmeinket. Ezért szívesen felajánljuk, hogy szakembereink sürgősen konzultáljanak egymással a fenyegetettség mértékéről, jellegéről és a lehetséges válaszlépésekről, illetve az azokban lehetséges NATO-részvételről.

Ez utóbbit illetően egyrészt olyan politikai elkötelezettségre gondolunk – mondjuk egyes országok, vagy még inkább a NATO egésze általi deklaráció formájában –, amely világossá teszi, hogy a NATO az AWACS-ek, illetve Magyarország elleni akciók esetén megfelelő válaszlépéseket fog tenni. Másrészt konkrét együttműködésre és katonai segítségnyújtásra gondolunk, amelynek részleteit készek vagyunk megvitatni.

Miniszter úr felhívta a beszélgetés második részében a figyelmet arra, hogy a boszniai háború esetleges befejezése még nem jelentené a délszláv válság megoldását. Azt minden aspektusára kiterjedően kell rendezni, beleértve a Szerbián kívül élő szerbek és a Szerbiában élő nem-szerbek helyzetének rendezését is. Ezzel összefüggésben is felhívta a figyelmet arra, hogy a boszniai háború bármilyen alakulása esetén – az esetleges békefolyamat megindulása esetét is beleértve – komolyan számolni kell azzal, hogy a Szerbiában élő kisebbségek, albánok, magyarok, horvátok, szlovákok és mások etnikai tisztogatása felerősödik, és akár a boszniaihoz hasonló mértéket ölt. Ezt a nemzetközi közösségnek el kell hárítania. Azt várjuk, hogy a szerbiai kisebbségek mindegyike tekintetében, beleértve a magyarokat is, a világ legalább olyan határozott üzenetet küldjön Belgrádba, mint a koszovói albánok esetében tette és teszi.

1993. 05. 05.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 63. doboz

53.

Bródi Gábornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködés
Főosztály munkatársának összefoglalója az AWACS-repülőgépek
szerepéről a boszniai légtérzárban
1993. május 7.

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködés
Főosztály
Bródi Gábor

0080/10/1993

Szigorúan titkos!
Érv.: v.v.
Készült: 11 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Peisch S.
Kolozsi B.
Kéry Gy.
Szócs F.
Oberfrank F.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Az AWACS-repülőgépek részvételének következményei a boszniai légtérzár
katonai erővel történő kikényszerítésében

Miután a boszniai szerbek parlamentje elutasította a Vance–Owen-tervet, lehetséges olyan politikai és katonai döntések meghozatala a nemzetközi közösség részéről, amely katonai kikényszerítő lépéseket is tartalmaz az ENSZ BT határozatainak, köztük a boszniai repülési tilalomra vonatkozóan a végrehajtása érdekében.

A Biztonsági Tanács felkérésére a NATO aktív szerepet vállalt a légtérzár betartatásában, az általa készített és hozzánk eljuttatott katonai alkalmazási szabályok erő alkalmazását is kilátásba helyezik. A légi hadműveletek irányításában kiemelkedő, és máshonnan nehezen pótolható szerepet szánnak a hazánk légterében járőröző AWACS-repülőgépeknek. E légieszközök konkrét hadműveletekben való részvétele harci cselekménynek minősíthető. A magyar kormánynak, illetve Országgyűlésnek döntést kell hoznia arról, hogy a megváltozott körülmények között is hozzájárul-e az

ENSZ BT felkérésére a légtérzár kikényszerítéséhez a NATO AWACS-gépeinek további fogadásával.

A döntésnek – akár igenlő vagy elutasító – hazánkra nézve jelentős politikai, gazdasági, katonai, biztonsági következményei, kockázatai vannak; meghozatala során ezek együttes mérlegelésére, illetve a következmények összehangolt kezelésére van szükség.

Az igen döntés fontosabb következményei:

- kül- és biztonságpolitikai téren Magyarország felértékelődik a Nyugat szempontjából, megerősödik „vezető szerepünk” a NATO stratégiájában, s előbbre kerülhet a NATO-ba való magyar belépés ideje;

- fennmarad a NATO-val való együttműködés lehetősége a délszláv válság további eszkalálódásának az idejére, amely az AWACS-ek távozása esetén is valószínűleg bekövetkezik;

- az AWACS-gépek a szerb légierő célpontjaivá válhatnak. Mivel védelmüket csak a NATO képes megoldani, szükségessé válhat vadászrepülő-védelem magyar légtérben való megjelenése, a polgári repülések korlátozása, esetleges leállítása;

- Magyarország szerb katonai (terrorista) akciók célpontjává válhat:

- = a szerb katonai körök hangoztatott fenyegetései ellenére a JSZK igyekszik távol tartani magát a konfliktustól, részéről egy esetleges Magyarország elleni támadó hadművelet valószínűtlennek látszik,

- = várhatók viszont megtorló jellegű „válaszlépések” a délszláv térségben tevékenykedő szerb félkatonai szervezetek, terrorista csoportok részéről. A félkatonai szervezetek olyan nehézfegyverekkel is rendelkeznek, amelyek hatótávolságuk alapján magyarországi stratégiai célpontok ellen is bevethetők. Ezek közül különösen érzékeny pontok a Paksi Atomerőmű, az energia- és kommunikációs rendszer bázisai.

- A szerb vezetés a Vajdaságban élő magyarokat túszként használhatja Magyarországgal szemben.

- Szerb–magyar konfliktus kialakulása esetén a kormány beleegyező döntésének tulajdonítanak annak létrejöttét a szélsőséges politikai erők; az ellenzéki pártok pedig választási kérdéssé tehetnék azt.

A nemleges döntés legfontosabb következményei:

- a délszláv konfliktus eszkalálódása, a szerb félkatonai szervezetek, terrorcsoportok esetleges fellépése hazánk ellen; a szerbek és horvátok közötti fegyveres harc kiújulása a Baranya-háromszögben az AWACS-gépek távozása esetén is bekövetkezik – ezekkel azonban megfelelő nemzetközi támogatás, segítő partnerek nélkül kellene szembenéznünk;

- Jelentős politikai presztízsveszteség, ami rendkívül negatívan hat ki a NATO-val és az EK-val, NYEU-val kialakított kapcsolatainkra;
- elveszítjük a hatékony nemzetközi támogatás lehetőségét a Nagy-Szerbia létrehozása elleni fellépés, a szerb haderő nemzetközi korlátozása területén, és a Vajdaságban élő magyarság elleni esetleges erőszakos cselekmények bekövetkezése esetén nem fordulhatunk megfelelő erkölcsi alappal a nemzetközi közösséghez, a NATO-hoz.

A fentieket a következő körülmények figyelembevételével kell mérlegelni:

- a délszláv válságból eredő fő kockázatokat a magyar honvédség és biztonsági szervek önerőből nem képesek elhárítani;
- a háttérben erős és harcedzett szerb hadsereg áll;
- a szerb katonai vezetéssel folytatott tárgyalások nem jelenthetnek hazánk számára tartós garanciát;
- az ENSZ BT-határozatok végrehajtását szolgáló nemzetközi koalíció támogatásának nincs reális alternatívája.

A következmények és körülmények együttes mérlegelése alapján azt javasoljuk, hogy a kormány járuljon hozzá az AWACS-gépek további tevékenységéhez – és forduljon az Országgyűléshez ennek megerősítése érdekében – a magyar légtérben az ENSZ BT felkérésének megfelelően. Egyúttal gondoskodjon az alábbi feltételek megteremtéséről:

- Hozza a NATO és a meghatározó szerepet játszó NATO-országok vezetőinek tudomására az ebből eredő kockázatokat, illetve azok folyamatos felmérésére kezdeményezze ad hoc közös munkacsoport létrehozását a NATO illetékes szervei és a Külügyminisztérium/HM/Honvéd Vezérkar szakértőinek részvételével, amely megfelelő mandátummal rendelkezik a kockázatok elhárítását szolgáló lépések, ajánlások kidolgozására és végrehajtására.

- A BT, a NATO, a NYEU vagy az AWACS-eket működtető NATO-ország/országok tegyenek nyilatkozatot arról, hogy amennyiben a délszláv konfliktusban részt vevő bármelyik fél az ENSZ BT határozatainak katonai erővel történő kikényszerítése során támadást indít, vagy terrorcselekményt követ el bármelyik szomszédos ország ellen, azt úgy tekinti, mint a saját maga elleni támadást, és aszerint jár el, a szerb fél felé is világossá téve ezzel, hogy ilyen esetben a válaszlépések azonnaliak lennének, nem várva meg az ENSZ BT reagálását.

- A NATO felé erősítsük meg, hogy Magyarország nem képes az AWACS-gépeket megvédeni, de kész ennek érdekében a NATO-val együttműködni.

- Megfelelő formában erősítse meg az USA kormánya felé, hogy a magyarországi érzékeny objektumok – mindenekelőtt Paks és a főváros védelme rakéta- vagy légi-

támadások ellen magyar erőkkkel nem lehetséges, kérjük megfelelő amerikai rakéta- és légvédelmi rendszerek gyors telepítésének a mérlegelését.

- Kérje az USA kormányát, hogy a koszovói albánság ügyében Belgrádhoz intézett üzenethez hasonlóan követelje a szerb vezetéstől a vajdasági magyarság létbiztonságának szavatolását.

- Hozza a szerb nép és a JSZK kormánya tudomására, hogy továbbra sem kíván a délszláv népek konfliktusába belekeveredni, döntését a BT vonatkozó határozata alapján hozta meg. Továbbra is konstruktív szerepre, jószomszédi kapcsolatokra törekszik. A Vajdaságban élő magyarság létbiztonságának, jogainak szavatolásáért továbbra is a JSZK kormányát tekinti felelősnek, csakúgy, mint a félkatonai szervezetek esetleges ellenséges tevékenységéért.

- Helyettes államtitkári szintű koordináció mellett működtessen tárcaközi bizottságot a délszláv válsággal kapcsolatos ügyek koordinálására.

- Valamennyi érintett tárca készítsen intézkedési tervet a délszláv válság további kezeléséből, esetleges eszkalálódásából adódó következmények, kockázatok kezelésére. A tárcaközi bizottság ezeket egyeztesse, és jóváhagyásra terjessze a kormány elé.

- A tárcaközi bizottság vezetője adjon rendszeres tájékoztatást az Országgyűlés Külügyi és Honvédelmi Bizottságainak.

Budapest, 1993. május 07.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

54.

Iklódy Gábornak, a bécsi EBEÉ-misszió munkatársának jelentése
Wolfgang Rühe német és Les Aspin amerikai védelmi miniszterek
megbeszéléséről a Visegrádi Négyek NATO-csatlakozásáról
1993. június 2.

Magyar EBEÉ Misszió

Bécs

24/EBEÉ/Sz.T./1993.

Készült: 4 pld-ban

Központ: 3 pld.

Misszió: 1 pld.

Készítette: Iklódy Gábor I. o. titkár

Szigorúan titkos!

Érv.: visszavonásig!

Bécs, 1993. június 2.

Tárgy: Az amerikai és a német védelmi miniszter a Visegrádi Országok NATO-hoz
való csatlakozási szándékáról

Amerikai delegációtól származó értesülés szerint a NATO-országok védelmi minisztereinek legutóbbi brüsszeli találkozásán margóján Wolfgang Rühe német védelmi miniszter külön megbeszélést folytatott amerikai kollégájával, Les Aspinnel. Ennek során – Rühe kezdeményezésére – a két miniszter egyebek mellett rövid eszmecserét folytatott a Visegrádi Országok NATO-ba való belépési szándékáról.

Ismeretes, hogy a NATO Politikai Bizottságának ülésein a szervezet távlati kibővítésének kérdése az utóbbi időben többször felvetődött. A kérdés mielőbbi tisztázását alapvetően két tényező motiválja: egyrészt a vezető európai szervezetek (elsősorban az EK és a NYEU) várható fokozatos kibővülése az integrációk közötti „kompetenciaharc” jegyében a NATO-t is saját stratégiája megfogalmazására kényszeríti, másrészt a NATO-tagság iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődés szükségessé teszi, hogy a szervezet kidolgozza, miként szükséges ezekre reagálnia. A Politikai Bizottság eddigi vitái, az általánosságok szintjén maradva, a csatlakozáshoz szükséges általános kritériumokról folytat, és nem egyes országok vagy országcsó-

portok bevonásának lehetőségeit, illetve feltételeit igyekeztek megállapítani. E tekintetben Rühle, aki a csatlakozás kérdését a kétoldalú találkozón konkrétan a négy Visegrádi Országra vonatkoztatva vetette fel, mindenképpen eltért az eddigi gyakorlattól.

A két miniszter, a Politikai Bizottság korábbi megállapításaival összhangban, egyetértett abban, hogy a szervezet esetleges kibővítésének kérdését a NATO orosz politikájával párhuzamosan, azzal szoros összefüggésben kell megvizsgálni.

Rühle véleménye szerint a négy visegrádi országnak az EK-ba, illetve a NyEU-ba történő felvétele, ha nem is a közeljövőben, de várhatóan néhány év múlva minden bizonnyal bekövetkezik. Ennek megtörténtét követően – amelyet Németország a Közösségen belül igyekszik felgyorsítani – lényegében automatikusan napirendre kerül ezen országok NATO-hoz való csatlakozása is.

Megítélése szerint Oroszország és a többi szovjet utódállam ezzel ellentétben feltehetően hosszabb távon sem lesz sem az EK, sem a NYEU tagja. A NATO politikáját e viszonylatban az Oroszországgal való minél jobb együttműködés kialakításának igénye kell hogy vezérelje. E kapcsolatalakítás során már a kezdetektől célszerű világossá tenni az orosz fél számára, hogy e közeledésnek egyértelmű határai vannak, amelyek a tagsági viszony létrejöttével távlatilag sem kecsegtetnek.

Amerikai részről nem kis aggodalommal fogadták Rühle fejtegetését, és leszögezték, rendkívül szerencsétlennek tartanak, ha a fenti elképzelést Rühle a Visegrádi Négyeknek is kifejtene, hamis reményeket ébresztve ezáltal ezen államokban a NATO-tagság perspektíváit illetően. Hangsúlyozták továbbá, hogy az amerikai politika számára változatlanul meghatározó fontosságú az Oroszországgal való stratégiai értékű kapcsolatok alakítása. Ennek megfelelően a jövőben is maximálisan figyelembe kívánják venni a NATO esetleges kibővítésével kapcsolatos orosz érzékenységet. (Értesüléseik szerint Rühle Moszkvában már felvetette a visegrádi országok NATO-tagságának lehetőségét, szondázandó az ezzel kapcsolatos orosz véleményeket.)

Amerikai részről úgy vélik, hogy a visegrádi országok megkülönböztetett kezelésére vonatkozó esetleges szándék hangoztatása elkerülhetetlenül további biztonsági jellegű aggályokat ébresztene a régió többi országában. Ezekre a NATO nem, illetve csak egyféle megnyugtató választ tudna adni; azt, hogy a szövetséget ezen országokra is kész egyidejűleg kiterjeszteni. Ilyen lépésre a NATO nem tud és nem is akar vállalkozni. Különleges kapcsolatok deklaratív kialakítása Oroszországgal pedig – amerikai megítélés szerint – aligha lenne kívánatos, mivel az azt a képzetet keltethetné például Ukrajnában, hogy a NATO kevésbé tartja fontosnak a vele való kapcsolatépítést vagy – rosszabb esetben – hogy az országot lényegében az orosz érdekszférához tartozónak tekintik.

Amerikai vélemény szerint a négy visegrádi ország politikájában a nyugati szervezetekhez való fokozatos, kis lépésekben történő közeledés folytatása mellett fokozott figyelmet kellene fordítani az Oroszországhoz fűződő jó viszony kialakítására. Az amerikai stratégiai érdekek alapján továbbra is központi célnak tekintik Oroszország elszigetelődésének és ezáltal ellenőrizhetetlenné válásának elkerülését.

Amerikai vélemény szerint a Nyugat egységes álláspontot képvisel abban, hogy a négy visegrádi országgal egyedül a távlati EK- és NYEU-tagság kérdéseit lehetséges csak megvitatni. Úgy vélik, hogy Németország hivatalos álláspontja sem változott ebben a kérdésben.

A Rühe által képviselt irányvonalat elszigeteltnek értékelik, amellyel sem a kancellár környezete, sem a Külügyminisztérium vezetésének meghatározó személyiségei nem értenek egyet. Rühének a hivatalos irányvonaltól eltérő nyilatkozatait jelentős részben a politikus személyes ambícióira vezetik vissza. Másrészt úgy gondolják, hogy a visegrádi országok által hangoztatott „biztonsági vákuum” érzete tényleges félelmeket gerjesztett Bonnban, amely nyilvánvalóan nem kívánja, hogy keleti határainál egy újabb vasfüggöny épüljön ki, amely mögött egy válságok tucatjainak kirobbanásával fenyegető, Németországra nézve is veszélyes övezet húzódik.

Amerikai részről ennek ellenére nem tartják valószínűnek, hogy a német politika a NATO kibővítésének kérdésében megváltozna. Egy ilyen változás – megítélésük szerint – nehezen elképzelhető az Oroszországhoz fűződő speciális német érdekeket figyelembe véve. A Rühe-féle álláspont elszigeteltségére utal egyebek mellett az is, hogy a NATO Politikai Bizottságában éppen a német küldöttség az, amely a legerőteljesebben érvel amellett, hogy a biztonsági garanciák nyújtására vonatkozóan előterjesztett magyar igényekre a szövetség a lehető legelutasítóbban reagáljon.

Krasznai Márton
követ

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

55.

Baktai Eriknek, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselő
munkatársának összefoglaló jelentése Magyarország és a NATO
közötti együttműködésről
1993. június 4.

NATO Misszió
Brüsszel

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1993. 12. 31-ig!

35/SZT/EK/PO/93.

Brüsszel, 1993. 06. 04.

Készült: 4 pld.

Központ: 3 pld.

Tárgy: Megbeszélés a magyar és az amerikai

Saját: 1 pld.

NATO-misszió között

Készítette: Baktai Erik

Gépelte: Kriegler Gy,

1993. június 2-án megbeszélésre került sor misszióink és az Egyesült Államok NATO-missziója között, amelyen amerikai részről Róbert Simmons tanácsos, az USA képviselője a NATO Politikai Bizottságában, és Patrick Moon I. o. titkár, misszióink részéről Dr. Simonyi András I. o. tanácsos és Baktai Erik II. o. titkár vett részt. A megbeszélésen szóba került a NATO Politikai Bizottsága és misszióink között biztonsági kérdésekről sorra kerülő közös ülésének témája, amelyről más úton jelentettünk.

A beszélgetés további fő elemei az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Amerikai részről készek kezdeményező szerepet játszani Magyarország és a NATO közötti kapcsolatok további elmélyítésében. A NACC által kínált kereteket fel kell használni az atlanti szövetség és tagjai, illetve hazánk közötti „bilaterális” együttműködés elmélyítésére. A fokozódó együttműködésnek a NACC-hez képest magasabb fokai is elképzelhetők. Az amerikai diplomaták egyetértettek azon megjegyzésünkkel, hogy miként a NACC, ezen fokozatok sem jelenthetnek zsákutcát, vagyis egyfajta ürügyet a majdani teljes jogú tagság kérdésének kikerülésére. Egyértelművé kell tenni, hogy Magyarország számára a cél a teljes jogú tagság.

2. A partnerországok, így Magyarország NATO-tagságának kérdése ügyében az amerikai diplomaták elmondása szerint változás következett be az EK-tagság kérdéséhez való viszonyítást tekintve. Eredeti elképzelésük azzal számolt, hogy az EK-

tagság nem túl távoli jövőben történő elérése, amely a NYEU-ba való belépést is lehetővé tenné, nyitna utat a NATO-tagság előtt. Mivel azonban az Európai Unió feltételeinek megteremtése akadozik, és a közeljövőben nem várható a belépésre törekvő közép- és kelet-európai új demokráciák felvétele, a fentebb leírt „sorrendiséghez” képest új stratégiát tartanak szükségesnek kidolgozni, azaz a NATO-tagság nem kell hogy feltételezze az EK-tagság előzetes elérését. Ugyanakkor rámutattak: a NATO 16 tagállama közül jó néhány erőteljes ellenállást tanúsít ezzel az elképzeléssel szemben. Amerikai részről viszont készek az utóbbi elképzelés előmozdítására.

3. A NATO-val való kapcsolatok minőségi továbbfejlesztését tekintve fêkező tényezôt jelent, hogy a NATO Nemzetközi Titkárságán, különösen az alacsonyabb beosztású tisztviselők körében igen nyílt formát ölt a jelenlegi állapotok egyfajta konzerválására irányuló törekvés. Ezzel eltérô a NATO katonai apparátusának hozzáállása, amely jóval aktívabb, kezdeményezôbb szerepet játszik. Fontos, hogy ez ne keltse azt a látszatot, mintha a katonai együttmûködés prioritást élvezne a politikaihoz képest.

4. Az amerikai diplomaták nyomatékka hangsúlyozták a NATO–NYEU kérdéskör óvatos, körültekintô kezelésének szükségességét. Hangsúlyozzuk mindenkor: a NYEU számunkra más célból prioritás, mint a NATO. Ez különösen a nyilvánosság elôtt fontos, elkerülendô azt a benyomást, hogy a NYEU-t egyfajta alternatívának tartanánk a NATO-val szemben. Egy ilyen benyomás ugyanis mind az amerikai közvélemény, mind az amerikai politikai élet befolyásos képviselôit (pl. a mérvadó szenátorok) körében növelheti az európai és ezen belül közép- és kelet-európai szerepvállalás csökkenése híveinek befolyását. Rámutattak: a NYEU nyilvánvalóan saját fontosságának kiemelésére törekszik. Ezen törekvés közepette azonban vezetô képviselôit, így van Eekelen fôtitkár több olyan kijelentést tett, amely az amerikai politikai élet vezetô köreibn idegenkedést, sôt megütközést váltott ki. Javasolták ezen szempontok figyelembevételét a NYEU-val való kapcsolatok fejlesztésekor.

5. A visegrádi keret jelentőségével kapcsolatban Simmons tanácsos elmondta: az amerikai fél számára a „Visegrádi Négyes” nem több, mint a négy résztvevô országot jelentô „gyûjtôfogalom”, a Négyesnek mint szervezeti keretnek nem tulajdonítanak jelentôséget. Ez persze nem zárja ki, hogy a részes országok számára fontossággal bírjon, így azt nem tekintik rosszállónak. Véleményük szerint a „Négyest” magába foglaló keret elsôsorban Szlovákia számára bír jelentôséggel, mivel pillanatnyilag ez jelenti az egyetlen kapcsot az európai integrálódás irányában. Cseh részrôl azonban egyre nyilvánvalóbb jelzések érkeznek az irányban, hogy Prága számára már nem fontos a visegrádi keret. A visegrádi országokról szôlva Simmons elmondta: jelentôs változás következett be Lengyelország NATO-tagsággal kapcsolatos álláspontját illetôen. Benyomása szerint Varsó tanúsítja ma a négy ország közül a legvisszafogottabb

magatartást e kérdésben, szöges ellentétben az elmúlt egy-két évben hangoztatott állásponttal. Hozzátette, hogy ez a benyomás a belpolitikai helyzet miatti zavarokból is fakadhat.

6. Az Oroszországgal való együttműködés kérdésével kapcsolatosan az USA-diplomaták rámutattak: kiemelt fontosságúnak tekintik Moszkva biztosítását arról, hogy nem zárják ki az együttműködés továbbfejlesztésének lehetőségéből. így nem rekeszthetők ki az együttműködés további, magasabb „fokozatai” fejlesztésének lehetőségéből. Egyetértés nyilvánult meg a beszélgetés résztvevői között azzal kapcsolatban azonban, hogy ez nem jelenti, jelentheti azt, hogy orosz részről ugyanazzal a „végeredménnyel” számolhatnak, mint pl. Magyarország. Ezért szükséges a NACC fenntartása és továbbfejlesztése, amely hosszabb távon is az orosz bevonás fő kerete lehet. Ebben a folyamatban az USA tisztában van döntő felelősségével. Tanácsosunk hangsúlyozta: fontos lenne Oroszországgal megértetni, hogy a közép- és kelet-európai országok NATO-tagsága nem sértené az orosz érdekeket, ellenkezőleg: tagságuk megnövelné a régió stabilitását, ami Oroszország számára is megnyugtatót jelentene.

7. A NACC-partnerországok számára a NATO-központ területén biztosítandó irodahelyiségeket illetően az amerikai diplomaták elmondták: az ügyel Athén után foglalkozni kívánnak, az azonban nem valószínű, hogy minden partnerország saját helységet kaphat, legfeljebb az képzelhető el a közeljövőben, hogy több ország osztozna ilyeneken.

8. A NACC Politikai Bizottsága ülései nagyobb gyakorisággal történő megtartásának kérdésével kapcsolatban az amerikai diplomaták elmondták: a maguk részéről ezt erőteljesen szorgalmazzák, mivel ez a keret biztosít lehetőséget az aktuális politikai és biztonsági kérdések érdemi, tartalmas megvitatásához. Egyes tagországok azonban még a jelenlegi gyakoriságot is sokallják, ezért e kérdésben még élénk viták-kal kell számolni.

Kérjük a jelentést megküldeni a BEEFO-nak, az ENSZ és az EK Főosztálynak, az 1.–4. és 8. Területi Főosztálynak, valamint washingtoni, moszkvai, prágai, pozsonyi és varsói képviselőtünknek is.

(Dr. Simonyi András)
I. o. Tanácsos

56.

Bródi Gábornak, a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési
Főosztály munkatársának összefoglalója Magyarország, a NATO
és Oroszország kapcsolatáról
1993. szeptember 1.

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály
Bródi Gábor

00793/22/1993

Készült: 8 példányban
Jóváhagyásra: Bába I.
Jeszenszky G.
Kapja: Kelemen A.
Martonyi J.
Peisch S.
Kéry Gy.
Koloszi B.
Keskeny E.
Misur Gy.
saját

Feljegyzés

Tárgy: NATO-politikánk az orosz–lengyel nyilatkozat tükrében

Melléklet: 1 db levéltervezet

Az 1993. augusztus 25-i nyilatkozat, amelyben a Jelcin elnök köré tömörülő demokratikus erők tudomásul veszik, és nem ítélik Oroszország érdekeivel ellentétesnek Lengyelország azon törekvését, hogy a NATO-hoz csatlakozzon jelentős, pozitív fejlemény Magyarország NATO-politikája szempontjából is. Ahogy azt később az orosz Külügyminisztérium szóvivője megerősítette, e viszonyulás a többi kelet-közép-európai országra is kiterjeszthető. Egyúttal azt nyilatkozta, miszerint az érintett országok ilyen irányú szándékát tudomásul vennék, de nem üdvözölnék, ami fényt derít arra is, hogy külön politikai harc eredménye kell legyen a jelicini felfogás érvényesítése az orosz Külügyminisztérium és főként más hatalmi szervek felé, s ennek kimenetele nem tekinthető teljesen biztosnak, elfogadottsága a reformerek között sem általánosnak. Részint ennek is köszönhető a nyilatkozat viszonylag hűvös kezdeti fogadtatása NATO-körökben, illetve főként annak, hogy a NATO-országok

a jövőben nem használhatják eddigi legfontosabb érvüket a közép-európai országok integrációs törekvéseinek az elhárítására. A NATO-országok és a Szövetség vezetői ezáltal lényegében új helyzetbe, nagyobb nyomás alá kerülnek annak érdekében, hogy az általuk optimálisnak tekintettnél jóval korábban nyilatkozzanak a szervezet jövőjével, kibővítésével kapcsolatos kérdésekben.

A magyar diplomáciának a visegrádi országokkal egyeztetve, kezdeményező módon kell fellépnie a kedvező fordulat minél jobb kihasználása érdekében, ugyanakkor kerülnie kell a teljes jogú NATO-tagság azonnali és egyoldalú felvetését, ami megfelelő fogadókészség híján a remélttel inkább ellentétes hatást váltana ki.

Célszerű lenne visszaigazolni Jelcin elnök és környezete felé a lépés pozitív fogadtatását, jelezve, hogy két- és többoldalú alapon egyaránt készek vagyunk elősegíteni az Oroszország és az euroatlanti integrációs szervezetek közötti kapcsolatok minél teljesebb kifejlesztését támogatni, hogy Oroszország súlyának megfelelő szerepet játsszon az európai kooperatív biztonsági rendszerben. „Keleti politikánknak” elő kell segítenie Jelcin oroszországi elszigetelődésének megakadályozását, javítani a befolyási övezeteket, birodalmi elveket feladni kész demokratikus orosz külpolitika iránti fogadókészséget.

A Szövetség felé annak elismertetésére kell törekednünk, hogy a NATO kibővítése az arra érett országokkal közös érdek, ami erősítené kontinensünk egészének a biztonságát, garantálná, hogy:

- a végbement rendszerváltás és reformok ne legyenek visszafordíthatók,
- a potenciális ütközőzóna felszámolása kizárja egy későbbi időszakban a befolyásért folytatandó harcot, a kontinens újramegosztásának a lehetőségét,
- ugyanazon biztonsági rendszer keretei között legyen garantálható a térség nyugati és keleti felének a biztonsága, kizárva ezzel a védelmi politikák renacionalizálását, illetve új politikai, katonai csoportosulások létrejöttét,
- meggyorsulna az intézmények kölcsönös együttműködésén alapuló rendszer kialakulása, amelyben a NATO és Oroszország egyaránt könnyebben megtalálhatja a súlyának megfelelő szerepet,
- jobban elkerülhetővé tenné a délszlávhoz hasonló válságok kialakulását, javítaná az ahhoz hasonlók felszámolásának az esélyeit,
- a politikai hatékonyság mellett a térség geopolitikai helyzeténél fogva a Szövetség katonai hatékonysága is növekedne.

A meghatározó tagországok kormányai és a NATO vezető szervei és személyiségei irányába szisztematikus meggyőző munkát kell folytatnunk annak érdekében, hogy a NATO következő csúcstekeztetének az idejére konszenzus jöjjön létre a NATO kibővítéséről, a bővíthető NATO európai szerepvállalásáról. Nem elsősorban az egyes országoknak adott konkrét ígéretek megszerzése, hanem a bővítés

perspektívájának megadása, a bővítés kritériumainak (a spanyol felvételhez kidolgozott kritériumokhoz hasonló), az oda vezető út állomásainak a meghatározása kell legyen a célunk.

Ami Magyarország konkrét integrációs törekvéseit illeti a csatlakozási szándék deklarálásával együtt továbbra is azt hangsúlyozzuk, hogy azt fokozatos fejlődés, a NACC-keretek szisztematikus bővítése és elmélyítése, valamint a de facto differenciálás útján a magyarországi haderő- és egyéb reformok előrehaladásával együtt tartjuk elképzelhetőnek. Az óvatosságot az teszi indokolttá, hogy a NATO-n belüli konszenzus kialakításában lehet ugyan a nem tagországoknak szerepük, de ez a szerep igen korlátozott. Továbbá a bővítéssel kapcsolatos konszenzus nem jöhet létre azt megelőzően, hogy tisztázódna a NATO–NYEU viszonyrendszer mibenléte. Ezért még ha a bővítéssel kapcsolatos elvi egyetértés létre is jönne, nem valószínű, hogy a bővítés gyorsan követné is azt.

Jó esélyünk lehet viszont arra, hogy kompromisszumként létrehozzák az ún. társult tagság intézményét, amire hazánknak azonnal igényt kell tartania. Ez a státusz a Washingtoni szerződés 4. cikke alapján lehetővé tenné számunkra, hogy teljes jogú tagként részt vegyünk a NATO konzultációs és koordinációs mechanizmusában. Ennek a garanciaértéke ugyan csak közvetett lenne, de világos perspektívát nyitva megfelelő tapasztalatot és elegendő időt biztosítana a teljes jogú tagság feltételeinek a kialakítására, kitolná a jelentős anyagi tehervállalás idejét.

Továbbra is hangsúlyoznunk kell azt, hogy Oroszország legitim biztonsági érdekeinek figyelembevétele és azok érvényesítése, európai kereteinek megteremtése egybeesik a kontinens és Magyarország biztonsági érdekeivel, anélkül azonban, hogy ez valamifajta vétőjogot biztosítana Oroszországnak a NATO kibővítésével kapcsolatban. Tekintettel arra, hogy a közeli jövőben a volt szovjet köztársaságokban erősödő orosz expanziós politika miatt várhatóan bonyolultabbá válik a nyugati országok, főleg az USA és Oroszország kapcsolata, ügyelni kell arra, hogy a NATO kibővítésével kapcsolatos lépések ezt ne tovább nehezítsék, hanem azt inkább elősegítsék.

Konkrét lépések:

1. Fentieknek megfelelően utasítsuk érintett misszióinkat álláspontunk képviselőire.
2. Kezdeményezzünk – a választások után – külügyi konzultációt Lengyelországgal, majd a többi visegrádi országgal is a fellépés összehangolásának megvitatására.
3. Megfelelő időpontban konzultáljunk az Országgyűlés Külügyi Bizottságával.

4. Magasszintű látogatások alkalmával hangsúlyozzuk érdekeltségünket a kérdés közös megvitatásában, beleértve a NATO csúcsertekezlet utáni NACC-csúcsertekezleten történő megvitatást is.
5. Az orosz partnerhez intézett magasszintű – miniszterelnöki vagy külügyminiszteri – levélben üdvözljük az orosz lépést, és fejtsük ki a magyar álláspontot (annak érdekében is, hogy konfirmálják: a Jelcin-kijelentés nem csak Lengyelországra vonatkozott).

Budapest, 1993. szeptember 1.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

Tervezet

Melléklet

Jelcin vagy Kozirjev

Elnök Úr!/Miniszter Úr!

A Magyar Köztársaság kormánya nevében szeretném megragadni az alkalmat, hogy néhány gondolattal reflektáljak az augusztus 26-án kiadott orosz–lengyel nyilatkozatnak Lengyelország NATO-ba való belépési szándékával és annak orosz megítélésével foglalkozó részére. Bár a nyilatkozat természeténél fogva Moszkva és Varsó kétoldalú kapcsolatait tükrözi, úgy gondolom, hogy az említett rész híven tolmácsolja az egész közép-európai térség irányába megnyilvánuló új orosz politikai gondolkodást.

Engedje meg, Tisztelt Elnök Úr, hogy történelmi érdemnek minősítsem annak elismerését és megerősítését, hogy a megújult Oroszországnak nincs oka a közép- és kelet-európai országok jövőbeni nyugat-európai integrációjától tartani, s hogy éppen ezen országok hosszú távú stabilizációja révén épülhetnek ki nyílt és gyümölcsöző kapcsolatok térségünk, Oroszország és az euroatlanti térség országai között. Ez a felfogás teljes összhangban áll a mi közös európai rendünk alapjait megfogalmazó Párizsi Charta szellemével, elvetve azt, hogy a megosztottságot egy újabb megosztottság váltsa fel, amelyben bizonyos államoknak és térségeknek az ütközőövezet

szerepének betöltése jutna. Ennek az új felfogásnak a képviselete azért is fontos, mert a mára jellemző számos bizonytalansági tényező az államok korábban hosszú évtizedekig elfojtott önálló törekvéseiből vezethető le, s úgy gondolom, hogy a megértő orosz álláspont éppen az olykor felmerülő, Moszkva külpolitikai szándékaira vonatkozó kételyek elosztatásában játszik meghatározó szerepet.

Ezzel összefüggésben tartom fontosnak megemlíteni, hogy éppen az ilyen megközelítés ösztönzi a leginkább kétoldalú kapcsolataink további elmélyítését és fejlesztését, mivel azokat minden korábbinál szilárdabb és időtállóbb talajra – a tényleges egyenjogúság elvére – építjük. A Magyar Köztársaság kormánya megválasztása óta – hasonlóan Lengyelországhoz és a többi közép-európai államhoz – szilárdan elkötelezte magát a kontinensünk nyugati felén már régóta az egyenjogúság elvén működő integrációkhoz való közeledés, és hosszútávon csatlakozás mellett, de ugyanilyen elszántsággal szállt síkra amellett, hogy e közeledési folyamat következtében ne alakuljanak ki újabb, a közép- és kelet-európai térség államait egymással szembeállító törésvonalak. Célunk az, hogy egy összeurópai, Vancouvertől Vlagyivosztokig húzódó biztonságos, békés, szolidáris, politikailag, gazdaságilag és kulturálisan virágzó övezet jöjjön létre.

A fentiek fényében szeretném jókívánságaimat és azt a reményemet kifejezni, hogy az oroszországi gyökeres belső átalakítási folyamat sikere biztosítja majd az Elnök Úr által Varsóban is képviselt elvek, valamint közös céljaink valóra váltását.

Antall József
s.k.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

57.

Baktai Eriknek, a NATO–EK melletti brüsszeli képviselő
munkatársának jelentése a magyar–amerikai misszióközi
megbeszélésről Brüsszelben
1993. szeptember 9.

NATO Misszió
Brüsszel

Szigorúan titkos!
Érv.: 1993. 12. 31-ig

47/SZT/EK/PO/93.

Brüsszel, 1993. 09. 09.
Készült: 4 pld.
Központ: 3 pld.
Misszió: 1 pld.
Készítette: Baktai Erik
Gépelte: Kriegler Gy.

Tárgy: Magyar–amerikai misszióközi megbeszélés

1993. szeptember 8-án missziókon bemutatkozó látogatást tett Robert Pearson, az amerikai NATO Misszió új első beosztottja, akit elkísért Robert Fox I. o. titkár. A beszélgetésen magyar részről Simonyi András tanácsos és Baktai Erik II. o. titkár volt jelen. A megbeszélés fő tárgya a NATO kiterjesztésének problémaköre volt. Az amerikai első beosztott hangsúlyozta, hogy ezzel kapcsolatos gondolataik, kérdéseik jelenleg kifejezetten spekulatív jellegűek, tekintettel arra, hogy az USA-n belül sem kormányzati, sem kongresszusi szinten nem alakultak ki konkrét elképzelések. A fő kérdést az jelenti, hogy amennyiben a közép- és kelet-európai térség bizonyos országait felveszik a NATO-ba, „mit tegyenek a többivel”?

Tanácsosunk kifejtette: a közép-kelet-európai országok esetében a tagság feltételeinek megfogalmazása jelentheti a további menetrenddel kapcsolatos bizonytalanság csökkentésének, felszámolásának módját, azzal a jelzéssel, hogy azok teljesülése esetén lehetővé válik a tagság. Hangsúlyozottan szólt arról, hogy nem szabad ugyanakkor részletezett kritériumokra gondolni, amelyek tetszőleges, szubjektív értékelése lehetőséget teremt egyesek számára a folyamat késleltetésére.

Oroszország vonatkozásában a bizonytalanság fő oka, hogy még nem világos: Moszkva és a többi szóba jövő volt szovjet köztársaság konkrétan mit akar saját magára vonatkozóan. Pearson ezzel kapcsolatosan hangsúlyozta, hogy minden állam-

nak saját magának kell eldöntenie, milyen jellegű viszonyt képzel el, illetve kíván a NATO-val. A NATO-n belüli taglétszámbővítéssel kapcsolatosan az „átfogó megközelítés” legelterjedtebb, amely semmilyen, a tagságra törekvő térségbeli állam felvételére vonatkozóan nem kíván eleve elutasító álláspontra helyezkedni. Amennyiben valamely állam felvétele konkrét realitásként vetődik fel, senki előtt nem akarja a kérést mások rovására teljesíteni. Ukrajnára vonatkozóan az a benyomás alakult ki benne, hogy Kijevben „tudják, hogy mások útja gyorsabb, de ők is be kívánnak kerülni”.

Az amerikai diplomata hangsúlyozta, a NATO-n belül gondot jelent, hogy a tagságra leginkább számító térségbeli országok csupán saját tagságuk elérésére törekednek, holott szükség lenne ezen országok azzal kapcsolatos véleményére, hogy mit kellene tenni azon partnerországokkal, amelyek nem haladhatnak hasonlóan gyorsan. A NATO „nem végezheti mindig egyedül ezt a munkát”, az élenjáró partnerországok ezen országokkal kapcsolatos elképzelései is értékesek lehetnek. Saját esélyeiket is megnövelhetik, mivel ily módon a kérdés egyes neuralgikus pontjai is megoldást nyerhetnek. Tanácsosunk egyetértett azzal, hogy a partnerországok hozzájárulására szükség lehet, ugyanakkor a Nyugat részéről az eddigieknél bátrabb, merészebb gondolkodásmód szükséges a bizonytalansági tényezők elosztatásához.

A volt szovjet köztársaságok vonatkozásában az amerikai diplomata elmondta: a NATO-hoz való viszony szempontjából benyomása szerint Moszkva különbséget tesz a volt szovjet köztársaságok és a többi volt szocialista ország között. Utóbbiak „járhatják saját útjukat”. Egyelőre nem világos a többi volt szovjet köztársaság NATO-hoz való közeledésével kapcsolatos álláspontjuk, vagyis milyen módon differenciál közöttük, illetve milyen kritériumokat szabna a vonatkozásában.

Pearson érdeklődött, hogy a NATO tagságra való törekvés nem jelenti-e inkább az Oroszországtól való markáns elfordulást, mint valamiféle új kapcsolatrendszer felé való konstruktív lépés szándékát? Az előbbi valószínűleg akadályokat támasztana a törekvés irányában, Simonyi András erre reagálva kifejtette: törekvés nem elsősorban az Oroszországtól való eltávolodásra, hanem a jelenlegi bizonytalan helyzettől való eltávolodásra irányul, ami a NATO-ban való részvétellel képzelhető el leginkább. Egyetértett, hogy bár számukra jelenleg nem az orosz fenyegetés az első számú biztonsági probléma, nem zárható ki egy negatív fordulat.

Ez nyilvánvalóan érzékeny probléma azon országok számára, amelyek most szabadultak fel az orosz fennhatóság alól. Ugyanakkor az oroszok számára elvben lehetővé kell tenni a részvételt. A békefenntartó csapatok összetétele különben is a váltságban érintett országok beleegyezésétől is függ. Fontosnak tartja annak érdekében, a békefenntartásban való NACC-együttműködés erőteljesebb előmozdítását. Tanácsosunk reagálásában kifejtette a békefenntartásban való orosz részvétel lehetőségére

ma még nem lehet választ adni, Közép-Európában nyilvánvaló az érzékenység. Első lépésben azt kell tisztázni, hogy például egy lengyelországi közös gyakorlaton lehet-e orosz részvétel? Azok az országok, amelyek részt kívánnak venni, saját maguk kell, hogy a kérdést felvessék. Magyar értékelés szerint jelenleg a balkáni válságon kívül Európában, így annak közép-keleti részén reálisan sem kell konfliktussal számolni. A konfliktus lehetőségének teljes felszámolására a fő garanciát a térség országainak folytonos integrálódása jelenti. Pearson úgy vélte, hogy egy orosz bekapcsolódás a közös békefenntartásba, első lépésben a Közép-Európában megrendezendő békefenntartó gyakorlatokba növelné Moszkva biztonságérzetét.

Simonyi tanácsos érdeklődött, hogy a társulás kategóriája, mint a fokozatosság érvényesítésének eszköze része-e az amerikai gondolkodásnak? Pearson kifejtette, a társulási viszony tartalma tisztázatlan. Eddig valóban csak „nulláról egyre” lehetett lépni. A fokozatosság a tagságra nem, vagy csak hosszú távon aspirálók miatt szükség lehet egy ilyen státuszra. Megjegyezte, hogy az EK-gyakorlat eltér a NATO-étól az új tagok felvételének vonatkozásában. Míg az EK csak meghatározott kritériumok teljesítését követően vett fel új tagokat, a NATO bizonyos esetekben kvázi megelőlegezte a bizalmat. Így Spanyolországot már akkor felvette, amikor a spanyol hadsereg demokratizálódása még nem volt teljes. A teljes kompatibilitást még ma sem érték el. (Megjegyezzük: Spanyolországot csupán néhány hónappal a Tejero-féle puccs⁷⁸ után vették fel. Ez amellet szól, hogy a tagságot nem feltétlenül kell, hogy megelőzze a társulás.)

Simonyi András érdeklődött a csúcsig vezető folyamat, a problémákkal kapcsolatos menetrend felől. Célszerűnek tartotta e kérdéskör egyfajta informális brainstorming keretében történő megvitatását, kétoldalú alapon, első lépésben a legkészségesebb NATO-tagállamok bekapcsolásával. Megfontolandónak tartanánk a részt vevő országok központjaiból érkező vezető, szakértő diplomaták részvételét. Egy későbbi fázisban az orosz, ukrán részvétel is kívánatos. Az amerikai diplomaták üdvözltek az elképzelést, annak további megvizsgálását ígérve. Fontosnak tartották, hogy a bizalmas konzultációkba az utóbb említetteket is vonjuk be.

A NACC-on belüli együttműködés mechanizmusával kapcsolatosan emlékeztettek, hogy amerikai részről erőteljesen szorgalmazták a gyakoribb eszmecseréket, üdvözölve az erre való törekvést. Elmondták: felvetődött egy külön első főtítkárhelyettesi poszt létrehozása a NATO-n belül a NACC-mechanizmus vonatkozásában. Ezt nem tartanák célszerűnek, mivel ily módon megvan a veszélye annak, hogy

⁷⁸ Antonio Tejero spanyol francóista csendőr alezredes 1981. február 23-án 18 óra 23 perckor kétszáz katonai csendőr élén berontott a spanyol parlament alsóházába, ahol háromszor a mennyezetbe lőtt, és 18 órára tűszul ejtette a képviselőket. Hét órával később, amikor hajnalban elhangzott I. János Károly király beszéde, a puccs összeomlott, és az összeesküvők megadták magukat.

a partnerek úgymond „kiesnének a főáramlatból”. Magyar részről osztottuk az ezzel kapcsolatos aggályokat. Ugyanakkor nem zárandó ki egy NACC-staff felállítása, amelyben a NATO-országokból és a NACC-partnerektől érkező tisztviselők egyaránt helyet kaphatnának. Pearson ezt a gondolatot természetes kérdésnek nevezte, amelyet a közeljövőben meg lehet vitatni.

Végezetül diplomataink vonatkozó kérdésére Pearson elmondta, hogy Shalikashvili tábornok eddigi SACEUR-kinevezését nem befolyásolják az apja múltjával kapcsolatos felfedezések. A tábornok élvezi mind az adminisztráció, mind a Kongresszus, mind a két pártvezetés bizalmát, és Észak-Amerikában és Európában egyaránt nagy elismerést váltott ki a NATO-főparancsnokként végzett munkája. Ez lényeges, mert személyében a fentebb tárgyalt problémakör iránt érzékeny főparancsnok került az USA-haderők élére.

Granasztói György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

58.

Keskeny Ernőnek, a 9. Területi Főosztály vezetőjének
összefoglalója Magyarország NATO felé tett lépéseiről
és Oroszországról
1993. október 7.

9. Területi Főosztály
Keskeny Ernő

0040/10/1993.
0002

Szigorúan titkos!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába
Bollobás E.
Gyarmati I.
saját

Feljegyzés

Tárgy: Magyarország NATO-hoz való csatlakozása és Oroszország

Előzmények

Az utóbbi hónapokban az orosz külpolitikát különösen élénken foglalkoztatta a kelet-közép-európai országok NATO-tagság-igénye, arra orosz részről több reagálás is történt. Közvetlenül Jelcin elnök varsói és prágai látogatása előtt Kozirjev külügyminiszter egy interjúban fejtette ki fenntartásait, határozottan ellenezve ezen országok közeledését a NATO-hoz. Varsói látogatása során maga Jelcin jelentette ki (amit az akkor aláírt lengyel–orosz együttműködési jegyzőkönyvben is rögzítettek), hogy Oroszország elismeri a lengyelek szuverén jogát a csatlakozáshoz. Ezt cseh kérésre Prágában meg is ismételte.

Magyar részről többször kifejtettük orosz partnereinknek álláspontunkat Magyarországon NATO-tagságát illetően. (Miniszterelnök úr Jelcinnek szóló szeptember 2-i levele, miniszter úr moszkvai látogatása.)

A legutolsó orosz reagálás Jelcin vezető nyugati hatalmakhoz intézett, s nagy visszhangot kiváltó levele volt (teljes terjedelmében még mindig nem ismerjük), ahol ugyan ismételtelen megerősíti a szóban forgó országok jogát a NATO-hoz való csatlakozásra.

kozáshoz, ugyanakkor hangsúlyozottan szól az ismert orosz aggodalmakról, miszerint:

- Oroszországban bizonytalanságot kelt a NATO kiterjedése kelet felé, „az orosz közvélemény ebben az ország elszigetelődését látná”;

- Oroszország inkább egy páneurópai megközelítést preferálna, és úgy véli, a biztonság oszthatatlan.

1994 januárjában összeül a NATO rendkívüli csúcsértekezlete, ahol várhatóan napirenden lesz a kelet-közép-európai országok NATO-hoz való csatlakozási szándékának kérdése. Bizonyosra vehető, hogy a kérdésre döntő hatást gyakorol az oroszországi események alakulása, Oroszország e kérdésben elfoglalt álláspontja. Az eddigi reagálásokról kitűnik, hogy az Egyesült Államok és egyes nyugati országok szinte feltétel nélkül elfogadják Oroszország fent említett ellenvetéseit, s döntéseikben maximálisan figyelembe veszik az orosz aggodalmakat.

A NATO csúcsértekezletével kapcsolatos lépéseink

Mindezek fényében szükségesnek tartjuk a NATO-hoz való csatlakozás taktikai és stratégiai elemeinek kidolgozását. Mivel a stratégiai cél – a teljes jogú tagság – 1994 elején feltehetőleg nem realizálható, ezért a következő taktikai célok elérése lenne kívánatos:

1. A NATO vállaljon kötelezettséget arra vonatkozóan, hogy a kelet-közép-európai országokat (Magyarországot, Csehországot, Lengyelországot) potenciális NATO-tagoknak tekinti, és jelöljön ki menetrendet felvételükhöz.

2. E folyamat érdekében a NATO politikai konzultációkba kezd az érintett országokkal.

3. A NATO kiterjeszti biztonsági garanciáit térségünkre.

Mindezek megvalósítása érdekében javasoljuk:

- Folytassunk konzultációkat lengyel és cseh partnereinkkel az egységes fellépés lehetőségéről. (Egyes NATO-körök szerint az egységes fellépés eredményesebb lehet.)

- A nyilvánosság minél nagyobb mellőzésével, elsősorban szakértői tárgyalásokat folytassunk a NATO-val a csatlakozás folyamatáról.

- Keltsük fel a Nyugat veszélyérzetét az orosz befolyási övezet kelet-közép-európai visszaállításával kapcsolatban.

- Az orosz fenntartások enyhítése érdekében vessük fel NATO-körökben: kezdjenek tárgyalásokat Oroszországgal a partneri viszony szerződéses megjelenítéséről.

– Nyugati partnereinknek jelezzük: a rövid távú érdekek ellenére (helyi válságkezelés) sem lehet hosszú távon érdeke a Nyugatnak az orosz birodalmi befolyás visszaállítása a kelet-közép-európai térségben.

Budapest, 1993. október 7.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

59.

Mészáros Sándornak, a Biztonságpolitikai és Európai
Együtműködési Főosztály munkatársának összefoglalója az 1994.
januári NATO-csúcsértekezlet előkészítéséről
1993. október 29.

Biztonságpolitikai és Európai
Együtműködési Főosztály
Mészáros Sándor

0029/3/1993
568/BEEFO

Érvényes: visszavonásig!
Szigorúan titkos!
Készült 11 pld.
Jóváhagyásra: 1. Bába I.
2. Martonyi J.
3. Jeszenszky G.

Kapja: Kelemen A.
Herman J.
Peisch S.
Kéry Gy.
Kolozsi B.
Bollobás E.
Kovács I.
Brüsszel/NATO
Bécs/EBEE
Saját (2)

Tárgy: A NATO januári csúcsértekezleté-
nek előkészítése

Feljegyzés

A NATO január 10-ére tervezett csúcsértekezletének előkészítésével kapcsolatos dia-
lógus intenzívebb szakaszba lépett, formálódnak a tagországok elképzelései a szer-
vezet jövőbeni feladatairól, bővítéséről, de a vita még távolról sem zárult le, végle-
gesnek tekinthető álláspontokról egyelőre nem beszélhetünk.

A NATO feladatkörének átalakításával kapcsolatos főbb elvi kérdésekben a tag-
államok még nem jutottak egységes álláspontra, a változások kivitelezéséhez szük-
séges szervezeti, gyakorlati lépések terén ugyancsak bizonytalanság tapasztalható.

Az USA adminisztrációja külpolitikai koncepciójának kidolgozatlansága, az atlantizmus gondolatának napjainkra érvényes értelmezésében kimutatható ellentétek, a GATT-tárgyalásokkal kapcsolatos amerikai–EK viták lezáratlansága miatt egyelőre tehát nyitott, hogy a szövetség milyen mértékben tud stratégiai döntéseket elfogadni a januári csúcsertekezleten. A NATO jövőjével kapcsolatos belső útkeresés folyamatára erőteljesen hatnak a kelet-közép-európai térség helyzetének instabilitásai, különösen a volt Jugoszlávia válsága, a FÁK, s azon belül az oroszországi folyamatok kiszámíthatatlansága, veszélyei. A délszláv válság, a Bosznia-Hercegovinában folyó háború tapasztalatai mindenesetre mind élesebben vetik fel: kész-e a NATO határozott lépésekre az önmaga által a hidegháború utáni időszakra megjelölt feladatkörökben, azaz a stabilitás kiterjesztésében a kelet-közép-európai térségre, a békefenntartási tevékenység előtérbe helyezésében.

A NATO jövőbeni tevékenységének meghatározásában tapasztalható bizonytalanság kihat a szervezet átalakításával, bővítésével kapcsolatos gondolkodásra is. Napjainkra egyrészt teret nyert az a felismerés, hogy a NATO jövőbeni feladatai megkívánják a szervezeti átalakításokat, a Szövetség bővítését, másrészt viszont erőteljesen hat az az aggodalom, hogy az új tagok bevonásával a szervezet esetleg olyan új konfliktusokkal, anyagi stb. kötelezettségvállalásokkal kerül szembe, amelyekre egyelőre nem készült fel. A bővítés céljának határozottabb körvonalazása ellen hat az orosz külpolitika tevékenysége, amely nyomás alatt igyekszik tartani a NATO-t az új tagok bevonásának megakadályozása érdekében. A bővítés kérdésében az eddigiekben megismert vélekedéseket ezért kettősség jellemzi: a szövetség a januári csúcson egyrészt helyezze kilátásába annak elvi lehetőségét, hogy soraiba a jövőben újabb tagok is felvételt nyerhetnek, ugyanakkor semmilyen formában ne kötelezze el magát egyes országok, országcsoportok mellett, a tagság s az azzal járó biztonsági garanciák elnyeréséhez ne fogalmazzon meg konkrét követelményrendszert, időrendi szakaszolást.

A NATO és a közép- és kelet-európai országok kapcsolatainak továbbfejlesztésére amerikai részről a „Partnerség a békéért” elnevezésű együttműködési programot ajánlják. Az amerikai elképzelés szerint ez a program megállapodásokon nyugvó, azaz intézményes alapot kínálna a NATO és az arra kész NACC-országok együttműködésének előmozdítására, amely a válságkezelésre, békefenntartásra irányulna, magában foglalná a közös tervezést, kiképzést és hadgyakorlatokat. Amerikai elképzelések szerint az együttműködést a NATO és az érintett országok kormányai közötti megállapodás, nyilatkozat irányozná elő, ami politikai jellegű lenne, nem bírna jogilag kötelező érvénnyel. Fontos eleme az amerikai elképzeléseknek, hogy az együttműködésben részt vevő országok számára kilátásba helyezi – a Washingtoni Szerződés 4. cikke szerint – a szövetség politikai konzultációs mechanizmusaiban

való részvételt. Ez természetesen nem jelent biztonsági garanciát, de kétségtelenül a biztonságot komolyan erősítő elemmé válhat.

Bár az amerikai javaslat számos kérdésben még nem kellően kidolgozott, annyi mindenképpen megállapítható róla, hogy hosszabb távra szóló, evolutív kapcsolatépítési perspektívát kínál a NATO, illetve a NACC-országok között, ami az együttműködésre való felkészültség szintje, készsége szerint ténylegesen differenciálhatná a teljes jogú tagságra törekvő országokat, ezzel megteremtve a későbbi csatlakozás alapjait. Kétségtelenül az amerikai terv rejthet olyan veszélyeket, hogy hosszabb távra szólóan „befagyaszttja” a teljes jogú tagság megszerzésére irányuló törekvéseket, de a jelenlegi körülmények között mindenképpen új lehetőségeket nyit.

A fentiek alapján a januári csúcsértekezletig terjedő időszakban az alábbiak szerint lenne célszerű eljárunk:

- politikai szinten hangsúlyozzuk, hogy Magyarország fő célja változatlanul az európai integrációkhoz, így a NATO-hoz való teljes jogú csatlakozás biztosítása,

- a teljes jogú tagság eléréséhez vezető úton élni kívánunk a köztes formák kínálta lehetőségekkel is, az EK-val létesített társult tagságunk alapján ugyanilyen státusz, illetve viszony elérésére törekszünk a NYEU-val és a NATO-val,

- részt kívánunk venni azokban az együttműködési formákban – „Partnerség a békéért” program –, amelyek lehetőséget adnak a NATO-val való kapcsolataink gyakorlati elmélyítésére, különösen a szervezet politikai konzultációs mechanizmusaiiban való részvételünkhöz. Ez utóbbi vonatkozásában arra kell törekednünk, hogy amennyiben az amerikai együttműködési javaslat elfogadásra kerül a csúcsértekezleten, úgy az annak nyomán kidolgozandó együttműködési megállapodásban hangsúlyosan kerüljön rögzítésre Magyarország törekvése a teljes jogú NATO-tagság elnyerése, továbbá a Washingtoni Szerződés 4. cikkelyének ránk történő kiterjesztése, annak biztonsági garanciális bizalom erősítő jellege. Törekedjünk arra, hogy a fenti elképzelések a lehetséges mértékben helyet kapjanak a NACC decemberi külügyminiszteri ülésén elfogadandó közleményében is,

- a témában konzultáljunk V4-beli partnereinkkel, s a fent említett megállapodás lehetőségeinek legteljesebb mértékű kiaknázása érdekében egyeztessük álláspontjainkat,

- törekvéseinket foglaljuk össze egy „non paper”-ben, s nagykövetségeink és a brüsszeli Atlanti Összekötő Hivatal annak alapján ismertesse álláspontunkat a NATO-tagországok képviselői körében,

- miután a NATO-val való kapcsolatépítés, együttműködés már az eddigiekben is több minisztérium és főhatóság együttműködését tette szükségessé – s a fentiekben vázoltak nyilvánvalóvá teszik, hogy szélesedő kapcsolataink koordinálása már a köz-eljövőben minőségi előrelépést kíván meg –, szükséges, hogy megfelelő szervezeti

intézkedéseket hozzunk NATO-együttműködésünk koncepcionális és gyakorlati kereteinek biztosítására, a Külügyminisztérium koordinálásával.

Budapest, 1993.október 29.

Gyarmati István

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 64. doboz

60.

Jamniczky Zsoltnak, az Országgyűlés Külügyi Hivatal
munkatársának jelentése Loïc Bouvard, az Észak-atlanti
Közgyűlés elnöke és Peter Corterier főtítkár magyarországi
látogatásáról
1993. november

Országgyűlés
Külügyi Hivatal

Jelentés

az Észak-atlanti Közgyűlés elnöke és főtítkára magyarországi
látogatásáról

Budapest, 1993. november hó

Szabad Györgynek, az Országgyűlés elnökének meghívására 1993. november 17–20. között hivatalos látogatást tett Magyarországon Loïc Bouvard, az Észak-atlanti Közgyűlés elnöke és Dr. Peter Corterier, a szervezet főtítkára.

A delegáció megbeszélést folytatott Szabad Györggyel, az Országgyűlés elnökével, az Országgyűlés Külügyi és Honvédelmi Bizottsága tagjaival, Jeszenszky Géza külügyminiszterrel és Szendrei Lászlóval, a HM politikai államtitkárával. A küldöttséget fogadta Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök.

A delegációt tájékoztatta Bíró Béla vezérőrnagy, hadműveleti főcsoportfőnök a Magyar Honvédség jelenlegi helyzetéről és a jövőbeni fejlesztési tervekről. Ezenfelül a delegáció ellátogatott a Repülő Szemlélésre, ahol megtekintették az AWACS-gépek irányítóbázisát Urbán János vezérőrnagy kíséretében. A delegáció tiszteletére ebédet adott Szabad György, valamint Csóti György, az ÉAK-hoz delegált magyar küldöttség vezetője. Bába Iván, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára vacsorára látta vendégül a küldöttséget.

I.

Szabad György elmondta, hogy a rendszerváltozással a Parlament ismét a politikai közélet központjává vált, az átalakulásban meghatározó szerepet játszik, valamint az ország stabilitásához nagymértékben hozzájárul. Elismerőleg szólt az ÉAK előremu-

tató szerepéről, melyet az 1990 őszen megadott társult tagság óta tapasztalhatunk. Hangsúlyozta, hogy közreműködésünk elismerésének tekintjük, hogy 1994 áprilisában szemináriumot rendezhetünk meg, valamint hogy 1995-ben a tavaszi ülészak Budapesten kerül megrendezésre – először a NATO területén kívül. Elmondta, hogy Magyarország minél előbb tagja szeretne lenni az európai integrációt megtestesítő intézményeknek, valamint része kíván lenni az ezek által megtestesített értékrendnek, amely egyik biztosítója a NATO. Hangsúlyozta, hogy a januári NATO-csúcstól elvárjuk egy integrációs folyamat felvázolását térségünk országai részére. Kiemelte, hogy a szomszédainkkal fennálló problémákat nem kívánjuk bevinni a szervezetbe, azokat más fórumokon kívánjuk rendezni. Hangsúlyozta, hogy Magyarország gyors integrálódása példaértékű lehet az oroszországi demokrácia fejlődése számára, ezzel reményt adva nekik az átalakulási folyamat sikerességéhez.

Loïc Bouvard kiemelte Magyarország úttörő szerepét az átalakulásban és a magyar delegáció egyre aktívabb közreműködését az ÉAK munkájában. Elmondta, hogy Közép-Európa biztonságát egy kollektív biztonsági rendszer kidolgozásával kell megoldani úgy, hogy az egykori vasfüggöny ne kerüljön újból felállításra valahol keletebbre. Ezért Oroszországot is be kell vonni egy ilyen rendszer kialakításába. Ugyanakkor szólt legutóbbi bulgáriai és romániai látogatásáról, ahol nehezményezték, hogy a visegrádi országok megkülönböztetésben részesülnek a NATO-ban, ugyanis ez a két ország is az elsők között szeretne a NATO bővítéskor bekerülni. Hangsúlyozta, hogy jelenleg egy tartós rendszer kidolgozásán fáradoznak, és ehhez az összes érdekelt nézetét figyelembe kell venni, amely valószínűleg az USA–Európa–Oroszország megállapodásával alakíthatók ki. Kiemelte, hogy Oroszország már nem világhatalom, de még mindig európai szuperhatalomként kell figyelembe venni.

A NATO közelgő csúcsertekezletéről elmondta, hogy – nézete szerint – nem fognak konkrét döntést hozni a bővítésről, hanem a belső szervezetátalakításról és az európai pillér megerősítéséről fognak dönteni. Jelenleg úgy tűnik, hogy realisabb Magyarország NYEU-tagságáról beszélni, különösen a francia és a német külügyminiszter legutóbbi bejelentése után, mely szerint lehetőség lenne a NYEU-t megnyitni a közép-európai országok számára. Ugyanakkor elmondta, hogy ez a megoldás megvalósíthatja a biztonsági kérdéseink megoldását anélkül, hogy Oroszországot elszigetelné, és egyben a NATO európai pilléreként elvezethet a NATO-tagsághoz. Ezenkívül nagy jelentőséget tulajdonított a „Partnerség a békéért” amerikai kezdeményezésnek, amely alapján a NATO és a közép-európai országok között megköthetők lennének kétoldalú szerződések az együttműködésről. A NATO a Közgyűlés által elfogadott magyar javaslatról elmondta, hogy azt megküldték Wörner NATO-főttnak, aki azt pozitívan fogadta. Egyetértett Szabad Györggyel abban, hogy szük-

séges minél előbb egy integrációs folyamat beindításának feltételrendszerét kidolgozni, és ígéretet tett, hogy azt hivatalosan is kérni fogja a NATO-tól.

II.

A Külügyi Bizottság tagjaival folytatott megbeszélésen Kovács László elnök elmondta, hogy a térség egyetlen országa sem számol katonai értelemben vett fenyegetéssel, de számolni kell az instabilitás okozta következményekkel. Hangsúlyozta, hogy a nyugati biztonsági struktúrába kíván minél előbb betagozódni, és ebben konszenzus van a pártok között.

Csóti György alelnök a szelektív bővítést hangsúlyozta úgy, hogy a majdani tagságot a kidolgozásra kerülő kritériumoknak való megfelelés mértékében kell megadni.

Szent-Iványi István annak a nézetnek adott hangot, hogy az utóbbi három évben a perspektivikusnak látszott gyors fejlődés lelassult a NATO átalakulása tekintetében, ezért a NATO-csúcs különösen jelentős a szervezet jövője szempontjából.

Rockenbauer Zoltán kiemelte, hogy a nyugati biztonsági intézményekhez való csatlakozást a Parlament által elfogadott biztonságpolitikai alapelvek is kimondják.

Loïc Bouvard elmondta, hogy a NATO átalakítása nem veszített dinamizmusából, az óvatosság oka az, hogy egy tartós átfogó biztonsági rendszert kívánnak létrehozni, amely a XXI. századra biztosítja Európa biztonságát. Hangsúlyozta, hogy teljesen osztja azt a nézetet, mely szerint Oroszország nem tanúsíthat protektori magatartást a világ egyetlen részén sem, és Ukrajna, Belaruszia és Grúzia függetlenségét meg kell őrizni. Utalt az orosz külügyminiszter november 3-i beszédére, melyben kijelentette, hogy Oroszország nem akadályozhatja meg a kelet-európai országok részére a belépést a NATO-ba, és hogy Oroszország kooperálni kíván a Nyugattal, valamint pozitív kezdeményezésnek tekinti a „Partnerség a békéért” amerikai javaslatot. Kiemelte, hogy a demokratikus folyamat további kibontakozása Oroszországban elsődleges az együttműködés szempontjából, ezért a demokratikus erőket támogatni kell. Ennek jegyében Bouvard úr vezetésével 20 fős megfigyelői csoportot delegált az ÉAK a december 12-i oroszországi választásokra. A NATO-csúccsal kapcsolatban elmondta, hogy a bővítés terén nagy ellentétek vannak a tagországok között. Ugyanakkor ha szelektív bővítést határoznak el, akkor Magyarország és Csehország lenne az első. De saját nézete szerint szerencsésebb lenne hat országgal bővíteni a szervezetet (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária).

III.

A Honvédelmi Bizottságot Perjés Gábor alelnök képviselte, és tájékoztatást adott a honvédelmi törvénytervezet főbb elemeiről, kiemelve a hadsereg civil ellenőrzését. Elmondta, hogy a haditechnika fejlesztése egyre komolyabb gondot jelent a pénzügyi források beszűkülése miatt, ugyanakkor előtérbe helyezik a fejlesztéseknél a kompatibilitás megvalósítását.

Loïc Bouvard áttekintést adott az ÉAK működéséről, és kiemelte a szemináriumokat, melyek révén segíteni kívánnak a honvédelmi költségvetések kialakításában, a civil ellenőrzés megvalósításában és a kompatibilitás elérésében. Ezenfelül elmondta, hogy a NATO és az egyes tagországok is segíteni kívánják az együttműködést a tapasztalatok átadásával.

IV.

Göncz Árpád hangsúlyozta Magyarország és a közép-európai országok igényét arra, hogy az európai biztonsági rendszer részévé váljanak. Ezt folyamatnak tekintjük, amelynek során szoros együttműködést alakíthatnánk ki a NATO-val és a Nyugat-európai Unióval. A „Partnerség a békéért”-tervet közbülső lépésnek tekintjük, amely közelebb hozhatja Oroszországot Európához, de nem szabad elterelnie a figyelmet a lényegi kérdésekről. A nyugati magatartásról szólva fontosnak mondta, hogy ne Közép-Európában vagy Oroszországban, hanem Közép-Európában és Oroszországban gondolkodjanak.

Loïc Bouvard figyelemre méltónak nevezte, mennyire egységes felfogásban beszélt valamennyi magyar tárgyalópartnere a biztonsági kérdésekről. A magyar felfogásból kiérezni vélte a kételkedést abban, hogy a NATO „valóban ki akarja tárni a kaput, kihasználva Oroszország mai viszonylagos gyengeségét”. Az ÉAK elnöke azt hangsúlyozta, hogy a jövőt nem feltétlenül „a bipolaritás újjáéledéseként, két tömb küzdelmeként” kell látnunk. A Nyugat párhuzamosan törekszik a Közép- és Kelet-Európa integrálására és az oroszországi demokratikus intézmények konszolidálására, és egy kollektív biztonsági rendszer kiépítésére mindezen régiók (Oroszország mellett Ukrajna és Belarusz) bevonásával. Az ÉAK továbbra is támogatja a NATO bővítésének folyamatát.

V.

Antall József szűkkörű megbeszélést folytatott a delegációval dolgozószobájában.

VI.

Jeszenszky Géza a vendégek kérésére áttekintést adott a bővítéssel kapcsolatos magyar álláspontról, és ebben a kontextusban Oroszország szerepéről. Mint legpeszsimistább eshetőség, elmondta, hogy a feltétel nélküli támogatása Oroszországnak azt a lehetőséget vonja maga után, hogy Oroszország volt SZU területén érvényesítené a Monroe-doktrínát, és Kelet-Európa tekintetében pedig a volt Finnország státuszát vezetné be.

Loïc Bouvard az oroszországi demokrácia megerősítését hangsúlyozta, és nem értett egyet azzal, hogy Oroszország befolyása a vázoltaknak megfelelően megnövekedhet. Elmondta, hogy támogatja a NATO bővítését, de az európai pillér erősödését tartja reálisnak, és ezáltal a NYEU-tagságot a térség országai számára. Mindenképpen el kell kerülni Európa újabb megosztását és két katonai tömb létrejöttét, ellenkezőleg a kollektív biztonsági rendszert helyezi előtérbe. Újból felhívta a figyelmet, hogy Románia és Bulgária is rossz szemmel nézi, hogy a visegrádi országok mögött kezelik őket a bővítés kapcsán.

VII.

Szendrei László elmondta, hogy az elfogadott honvédelmi alapelvek teljes mértékben megfelelnek az európai normáknak, és a hamarosan elfogadásra kerülő honvédelmi törvény is e szellemben készült. Kiemelte a hadsereg civil ellenőrzésének megvalósulását, valamint tájékoztatást adott a jelenlegi átszervezésekről.

Loïc Bouvard kiemelte, hogy a „Partnerség a békéért” javaslat segíthet abban, hogy a NATO-ba belépni kívánó országok számára az átmeneti időszakban együttműködési formát jelöljön meg. Hangsúlyozta, hogy a hadsereg kompatibilitásának elérése is egy nagyon fontos momentum a tagság felé. Elismerőleg szólt az AWACS-gépek tevékenységéről a magyar légtérben, amely Magyarország elkötelezettségét bizonyítja az Atlanti Szövetség felé.

VIII.

Összefoglalásként elmondható, hogy a látogatás újabb lehetőséget adott az EAK és az Országgyűlés kapcsolatainak szorosabbá tételére. Bouvard úr elismerőleg szólt

a magyar delegáció aktivitásáról és javaslatairól a Közgyűlés munkájában. A NATO-bővítéssel kapcsolatban elmondott álláspontból kitűnt, hogy a NATO-csúcs valószínűleg nem fog konkrét döntést hozni, inkább a német–francia külügyminiszteri javaslatot – a NYEU-bővítéssel kapcsolatban – lehet valamiféle elmozdulásnak tekinteni. Ennek ellenére az ÉAK vezetése támogatja a bővítést, és hivatalosan is javasolni fogja egy integrációs folyamat megindítását a csatlakozni kívánó országok számára. Bouvard úr kijelentéseiből kitűnt, hogy hat térségbeli ország (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária) NATO-tagságát javasolja, és egyben egy olyan biztonsági rendszer kialakítását kívánja, amelynek szerves része Oroszország.

Készítette:
Jamniczky Zsolt

Jóváhagyta:
Szabad György

Látta:
Sárdi Péter

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 64. doboz

61.

Bába Iván megbeszélése Chris Donnelly-vel, Manfred Wörner
NATO főtitkár kelet-közép-európai ügyekben illetékes személyi
tanácsadójával
1993. november 11.

Külügyminisztérium

Bába Iván

3624/BI.

Szigorúan titkos!

Érv.: visszavonásig!

Készült: 10 példányban

Kapja: Jeszenszky G.

Kelemen A.

Martonyi J

Peisch S.

Bollobás E.

Gyarmati I.

Brüsszel

Saját

Feljegyzés

A mai napon fogadtam Chris Donnelly-t, Wörner NATO-főtitkár kelet-közép-európai ügyekben illetékes személyes tanácsadóját. A beszélgetésen Donnelly négy munkatársa és Földvári Gábor (I. Területi főosztály) volt jelen. Chris Donnelly kétnapos látogatásra érkezett Budapestre annak érdekében, hogy személyesen tájékozódjon a NATO-hoz való magyar csatlakozás feltételrendszerének megteremtéséről, ezen belül is elsősorban annak intézményi, szervezeti és képzési hátteréről, és egyáltalán a magyar fogadókészségről.

Első és leglényegesebb feladatként a nem kormányzati szervezetek átalakítását jelölte meg, hogy azok NATO-kompatibilissá váljanak. Elmondása szerint a World Bank hajlandó támogatni egy ilyen projektet, csak a magyar fél levelére várnak. Megígérte, hogy a közeli napokban Andrew Hamilton, a World Bank biztonsági ügyekben illetékes konzultánsa levélben fog tájékoztatni a projekt feltételeiről.

A NATO-hoz vezető úton, az intézményi rendszer átalakítása mellett, szükség van a politikai és katonai gondolkodás, valamint a képzés átalakítására is. Ezen belül hasznos lenne a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián belül olyan NATO-orientált képzés beindítása, amely nyitott polgári személyek részére is, másrészt pl. a Közgazda-

ságtudományi Egyetemen olyan képzés beindítása, amely a katonai, stratégiai gondolkodást hivatott elősegíteni. Egyáltalán a katonaság társadalmasítása, illetve a NATO-gondolkodás politikai életben történő elterjesztése szükséges annak érdekében, hogy amikor eljön az idő, „NATO-fogadóképesek” legyünk.

A magyar intézményi rendszer jobb megismerése céljából a társaságában lévő Michelle Bertelli a Magyar Atlanti Tanácsnál több hónapig kutatómunkát fog végezni. Donnelly javaslatot tette arra is, hogy a NATO-val, biztonságpolitikával kapcsolatos, a jövőben Magyarországon megtartandó nemzetközi konferenciák koordinátora az Atlanti Tanács legyen.

Chris Donnelly felajánlotta, hogy a NATO részéről készek egy nemzetközi, semleges szakemberekből álló olyan „brainstorming”-ot megszervezni, amely orientációt nyújthatna a magyar hadsereg fegyvervásárlásaihoz.

Válaszomban üdvözöltem a NATO által felajánlott segítséget, megerősítettem a politikai és katonai gondolkodás átalakításának fontosságát, és ígéretet tettem arra, hogy Andrew Hamilton levelének kézhezvétele után mielőbb elküldjük hivatalos kérelmünket a World Bankhoz.

Budapest, 1993. november 11.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

62.

Mészáros Sándornak, a Biztonságpolitikai és Európai
Együttműködési Főosztály munkatársának összefoglalója
az Észak-atlanti Együttműködési Tanács miniszteri üléséről
Brüsszelben
1993. december 10.

Jeszzenszky Géza

003179/1993

NATO

Szigorúan titkos!

Készült: 14 példányban

Kapja: Kelemen András

Martonyi János

Bába Iván

Peisch Sándor

Herman János

Kolozsi Béla

Bollobás Enikő

Szénási György

Gyarmati István

Kéry György

Brüsszel

Saját

Feljegyzés

Tárgy: az ÉAET 1993. dec. 3-i külügyminiszteri ülése

Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács december 3-án Brüsszelben tartotta miniszteri ülését.

A tanácskozáson – a januári NATO-csúcstalálkozó összefüggésében – kiemelt téma volt a szövetség jövőbeni bővítésének kérdése, a NATO-országok ezzel kapcsolatos véleményének, s a partnerországok idevágó elvárásainak áttekintése. Warren Christopher amerikai külügyminiszter felszólalásában hangsúlyozta, hogy a biztonság oszthatatlan, s jogosnak minősítette a kelet-közép-európai országok azon igényét, hogy a térségükben kialakult biztonsági vákuum miatt biztonsági helyzetük megszilárdítását fontos tekintik. A NATO-nak felelőssége a stabilitás megszilárdítása a térségben, s ehhez új kereteket kell teremteni a NATO és a kelet-közép-európai országok

együttműködése számára. Az amerikai fél ehhez javasolja a „Partnerség a békéért” elnevezésű programot. Ez a program az arra kész országok számára szorosabb együttműködési kereteket teremtené a NATO-val, biztosítaná számukra a Washingtoni Szerződés 4. cikkelye szerinti konzultációs lehetőséget, új szintet jelentene a politikai és a katonai együttműködés terén.

A „Partnerség a békéért” nem jelentene garanciát a NATO-tagság elnyerésére, de segítséget nyújtana a tagsággal szemben támasztott követelményeknek való megfelelés feltételeinek kialakításához, evolúciós fejlődési irányt nyitna a teljes jogú NATO-tagság elnyerését célul kitűző országoknak. A NATO jövőbeni kibővítésének összhangban kell állnia az alapszerződés követelményrendszerével, s nem veszélyeztetheti a szövetség hatékonyságát.

A NATO-országok képviselői egybehangzóan támogatásukról biztosították a NATO bővítésének evolutív értelmezését tükröző amerikai álláspontot, a Partnerség programját. A partnerországok képviselőinek felszólalásai támogatólag szóltak a javaslatról.

Orosz részről a NATO változásának a fontosságára utaltak, szorgalmazták, hogy a Partnerség biztos alapokon nyugodjék.

A lengyel felszólalás a januári NATO-csúcs kiemelkedő jelentőségét hangsúlyozva, pozitívabb jelzéseket szorgalmazott a NATO részéről. A Partnerséget illetően hangsúlyozta: amennyiben az kaput nyit a tagság felé, úgy megfelel a partnerországok érdekeinek. A szövetség progresszív kibővítésére kellene törekedni, úgy, hogy azzal az általános biztonság erősödjék. A bővítés lehetőségét illetően nem lenne jó, ha a NATO-csúcs csupán általánosságokra korlátozódna, célszerű lenne, ha bizonyos kritériumokat is megfogalmazna. A Partnerség programjával a Washingtoni Szerződés 4. cikkelyének hatályát ki kell terjeszteni térségünkre, s a megkötendő kétoldalú szerződéseket diverzifikáltan kell kialakítani. Ez többek között azért is szükséges, hogy egyes országok gyorsabb haladását ne blokkolhassák mások. A lengyel felszólalásból erőteljesen kicsengett a NATO januárban várható döntéseivel kapcsolatos elégedetlenség. A lengyel fél ennek egy külön nyilatkozatban is hangot kíván adni, amitől azt hangsúlyozó tanácsomra álltak el, hogy egy ilyen lépés csak még erőtelebben összekovácsolná az orosz vélemény figyelembevételét amúgy is előtérbe helyező köröket.

A cseh értelmezés szerint a Partnerség fokozatos integrálódási folyamatot jelent, amelynek iránya a szövetséghez való teljes jogú csatlakozás felé mutat. A januári csúcsnak ebben az értelemben kellene állást foglalnia: remélhetően sikerül a Partnerség koncepcióját is továbbfejleszteni, előtérbe helyezve abban a rugalmasságot, a fokozatosságot.

A román felszólalás távlati célként jelölte meg az ország számára a NATO-hoz való csatlakozást, s a Partnerség programjával kapcsolatban azt hangsúlyozta, hogy

annak nem szabad valamiféle versenyfutássá válnia a tagságra törekvő országok között.

Felszólalásomban üdvözöltem azokat a megnyilvánulásokat, amelyek a térségünkben meglévő biztonsági vákuum elismerése alapján jogosnak minősítettek országaink nagyobb biztonságra való törekvését, s kifejezték a Nyugat ez iránti érdekelt-ségét. Támogatásról biztosítva a Partnerség programját, rámutattam: az a kezdetet jelenti, egy olyan folyamat megindulását, amelynek eredményeként a teljes jogú tagságra leginkább felkészült országoknak kell majd megkapniuk a „zöld jelzést”. Rámutattam arra is, hogy a NATO fokozatos bővítése nem fogja sérteni senki, így Oroszország érdekeit sem.

A résztvevők általánosságban kifejezték készségüket az ÉAET-ben való együttműködés továbbvitelére.

Az általános kérdésekről, illetve a regionális válsággóccokról folytatott vitában a nyugati szövetségesek és Oroszország erőteljes nyomást gyakorolt Ukrajnára a Start–1 szerződés feltétel nélküli végrehajtása és az atomsorompó egyezményhez való teljes körű csatlakozás érdekében. A vitában helyet kaptak a litván és a lett képviselők által az orosz politikát elítélő megállapítások, az azeri–örmény vádaskodások stb.

Az ülésen a következő dokumentumok kerültek elfogadásra: közlemény, az EAET 1994. évi munkaterve, az ÉAET békefenntartással foglalkozó ad hoc munkacsoportjának „progress report”-ja, az ÉAET Gazdasági Bizottságának jelentése a védelmi konverzióról, valamint az ÉAET európai légtér-koordinációval foglalkozó munkacsoportjának ajánlása.

Az ülés után tájékoztatást adtam külföldi, illetve magyar újságíróknak.

Tennivalók:

- az ÉAET-ülések szerkezete, a résztvevőket foglalkoztató problémák nagy regionális szóródása ez alkalommal is bebizonyította, hogy ezeken a tanácskozásokon érdemi vita, párbeszéd nem alakulhat ki. Zárszavában erre Wörner főtitkár is rámutatott. A magunk lehetőségei szerint szorgalmazzuk azon korábbi javaslatunk megvalósítását, hogy a jövőben kerüljön sor regionális tanácskozásokra is az ÉAET ülései idején, illetve esetenként az EAET nagyköveti szintű megbeszélésein, valamint a Politikai Bizottság keretében (BEEFO, brüsszeli misszió).

- Az ÉAET 1994. évi munkatervének végrehajtásával kapcsolatban a KÜM végezze el a szükséges tárcaközi egyeztetést, és koordinálja a munkaterv végrehajtását. A munkatervben rögzített „A békefenntartás humanitárius aspektusairól” 1994. január 26–28. között Budapesten tartandó ÉAET-szeminárium végrehajtására készüljön részletes intézkedési terv (BEEFO).

– A Honvédelmi Minisztérium, illetve a Nemzetközi Jogi Főosztály bevonásával dolgozzuk ki a Partnerség a békéért c. amerikai programmal kapcsolatos elvárásainkat, tárgyalási álláspontunkat (BEEFO).

– A DIFO a jelentést ismertesse a Napi Tájékoztatóban.

Készítette: Mészáros Sándor

Látta: Gyarmati István

Boros Miklós

Budapest, 1993. december 8.

Jóváhagyta: Jeszenszky Géza

Budapest, 1993. december 10.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 64. doboz (1_EU) (IMG_63 – IMG_66)

63.

Orgoványi Andrásnak, az Európai Közösségek Főosztálya
munkatársának javaslata az Európai Unióhoz való csatlakozási
kérelem beadási időpontjának egyeztetésére Lengyelországgal
1993. december 30.

Európai Közösségek Főosztálya
Politikai Referatúra
dr. Orgoványi András 386/EK
00143/23/1993.

Szigorúan titkos!
Érv.: v.v.
Készült: 1 példányban

Feljegyzés

Tárgy: Javaslat az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelem beadási időpontjának
egyeztetésére Lengyelországgal

Amennyiben a kormány a társulási megállapodás végrehajtásáról és Magyarország európai integrációjával kapcsolatos kormányzati stratégiáról és intézkedésekről szóló kormány-előterjesztés elfogadása kapcsán azt a döntést hozza, hogy még 1994. első félévében beadásra kerül a magyar csatlakozási kérelem, akkor értékelésünk szerint a lengyel relációt kiemelten kell kezelnünk.

Amennyiben Magyarország és Lengyelország egyeztetve, egy időben, 1994 márciusában, a Társulási Tanács alakuló ülése kapcsán adná be csatlakozási kérelmét, akkor ezáltal kivédhető lenne az a – információink szerint várható – reakció, mely az egyeztetés elmaradása esetén „kis országok versengésének, külön utas politikájának” a vádját hangoztatná, valamint az egyeztetett cselekvés formálisan is indokolná csatlakozási kérelmünk beadásának időpontját.

1994. február 1-jétől csak Magyarország és Lengyelország rendelkezik hatályba lépett Európai Megállapodással, a cseh, a szlovák, a román és a bolgár Európai Megállapodások ratifikációs folyamata az EU 12 tagországában – mely a magyar és a lengyel megállapodás esetében több mint 2 évig tartott – most kezdődik. Az EU görög Elnöksége a magyar, illetve a lengyel Társulási Tanács alakuló ülését a március 7–8-i brüsszeli Általános Ügyek Tanácsa (külügyminiszterek) üléséhez kapcsolódóan, azaz ugyanazon vagy egymást követő napon szándékozik.

A csatlakozási kérelem fentiek szerinti beadásának több előnye lenne:

1. Formálisan az Európai Megállapodás hatályba lépésével indokolná csatlakozási kérelmünk beadását. Az Európai Megállapodás preambulumban szerepel, hogy Magyarország (Lengyelország) végső célja, hogy a Közösség (az Unió) tagja legyen – ezt a célkitűzést a koppenhágai Európai Tanács visszaigazolta, amikor határozatában kimondta: az Európai Megállapodással rendelkező országok az Európai Unió tagjai lehetnek, amennyiben kívánják –, valamint az is, hogy a társulás segíti a cél elérését. A társulás hatályba lépése, azaz a tagságra való felkészülés minőségileg új korszakának kezdete indokolja a csatlakozási kérelem formális beadását.

2. Az egyeztetett egyidejű beadással demonstrálhatnánk, hogy a régió országai, a visegrádi országok között működik az együttműködés (a cseh és a szlovák Európai Megállapodás csak később lép hatályba, így a formai indok szerint csak a magyar és a lengyel kérelem beadása vált jelenleg aktuálissá). Ez a magyar–lengyel kétoldalú, s ezen keresztül a Visegrádi Együttműködés megerősítése mellett pozitív válasz lenne az együttműködés hiányát, az öncélú versengést hangoztató – mind a belpolitikában, mind külföldről elhangzó – vádakra is.

A fentiek alapján javasoljuk, hogy a beadásról szóló pozitív kormánydöntés esetén a Tizenkettek körében való szondázással párhuzamosan államtitkári szinten (KÜM/NGKM) vessük fel a kérdést a lengyel partnernél. (Csehország és Szlovákia megfélemlő tájékoztatása a beadás előtt szintén célszerűnek látszik.)

Természetesen, ha a lengyel partner nem mutat készséget a lengyel csatlakozási kérelem beadására, az nem befolyásolja a magyar döntést. Ez esetben a magyar kezdeményezéssel magával kivédtük az „egyoldalú lépés” vádját.

Budapest, 1993. december 30.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 65. doboz

II. KÖZÉP-EURÓPA

LENGYELORSZÁG

64.

Rejtjeltávirat Varsóból.
Az 1992. decemberi bányássztrájk háttéréről
1993. január 27.

219/3

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Varsó

Azonosító: VAO20565

Érkezett: 93.01.27. 20:44

Készítette: Bi

Ellenőrizte:

41

A bányássztrájk gazdasági, politikai háttéréről

A decemberi bányássztrájk az 1939-es rendszerváltás óta eltelt időszak legnagyobb és legveszélyesebbnek tűnő tiltakozó akciója a kormány és a Szolidaritás szakszervezet által kötött megállapodásokkal ért véget. A kormány vállalta az alsó-sziléziai kőszénbányák strukturalizálási terveinek felülvizsgálatát, és tárgyalásokat a barnaszénbányászat restrukturalizálásáról.

A sztrájk kirobbanásában nemcsak a bányászok elégedetlenségének, a sziléziai lokáltársadalom kondíciójának volt szerepe, hanem a szakszervezetek, a politikai

pártok és hatalmi központok egymás közti rivalizálásának és a rendszerváltás üteméhez, módszeréhez való hozzáállásuknak is.

A legutóbbi időben a lengyel gazdaságban óvatos optimizmusra lehetőséget adó jelek mutatkoznak. Az ipari termelés 1992. II. negyedétől kezdve kismértékben, de stabilan növekszik, a privatizálás minden nehézsége ellenére a termelésben foglalkoztatottak közel fele a magánszférában tevékenykedik, úgy tűnik, élénkül a nyugati tőke érdeklődése.

A lengyel társadalom és gazdaság azonban még nem lendült át azon a ponton, miután a rendszerváltás már tényleg visszafordíthatatlanná válik. A kielezett gazdasági és társadalmi helyzetnek éppen ez a tétje. Az átlendülés akkor következik be. Ha a szocialista korszak főtámpillérét képező nagyipar restrukturalizálás révén a piacgazdálkodás alaptörvényei szerint működő gazdasági ágazattá, a nagyipari munkások pedig a rendszerváltás továbbvitelében személy szerint érdekelt, a nemzeti vagyon egy töredéke felett magántulajdonosi jogokkal rendelkező állampolgárok közösségévé válnak. Az, hogy Lengyelország mostantól kezdve a következő években a gyors gazdasági növekedés útjára lép-e, vagy pedig állandóan gazdasági és politikai instabilitás problémájával fog küszködni, elsősorban a második helyen említett személyi feltételeken múlik.

A cél, hogy az öntudatos, jól szervezett és a sztrájkokban is járatos nagyipari munkásság a javuló makroökonómiai helyzetet ne revidikációra és az elavult nagyipar konzerválására használja ki, hanem saját érdekében beleegyezését adja a rendszerváltás folytatásához, a nagyipar rekonstrukciójához, egyes iparágak leépítéséhez, sőt likvidálásához. Amíg ez nem következik be, addig az egyre dezorientáltabb és elégedetlenebb munkástömegek különböző visszarendeződési és demokráciaellenes fordulatok társadalmi bázisává válhatnak.

A munkások kistulajdonossá tétele és a rendszerváltás sikere közötti összefüggést a politikusok közül a leggyorsabban Lech Wałęsa ismerte fel, és hirdette meg elnöki kampánya során (az általánosan kimosolygott „100 millió zloty mindenkinek” terv). 1992-re már a döntést két évig halogató politikusok is belátták, a nagyipar problémája megoldhatatlan a munkásságnak a privatizációba való bevonása nélkül. A Demokratikus Unió (UD)⁷⁹ és a Liberális Demokratikus Kongresszus (KLD) szerint ezen az úton az első lépés az állami vállalatokról kötendő paktum (szerzője Jacek Kuroń és Jan Krzysztof Bielecki). A következő lépés az általános privatizáció.

⁷⁹ A Demokratikus Unió (Unia Demokratyczna – UD) pártot Tadeusz Mazowiecki 1991-ben a Polgári Mozgalom a Demokratikus Akcióért (Ruch Obywatelski Akcja Demokratyczna – ROAD) és a Demokratikus Jobboldali Frakció (Forum Prawicy Demokratycznej – FPD) egyesüléseként. Az UD 1994-ben beolvadt a Liberális Demokrata Kongresszusba (Kongres Liberalno-Demokratyczny – KLD), és megalakult a Szabadság Unió (Unia Wolności – UW).

Mindkét terv a társadalom állapotához képest erősen megkésett. Az UD és a KLD szerint (ideértve Aleksander Hall pártját, a Konzervatív Pártot [PK]⁸⁰ is) annál gyorsabban kell megvalósítani őket. A tervezetet kivétel nélkül azonban sem a jobboldalnak, sem a baloldalnak nevezett politikai erők nem támogatják. Az olyan csoportosulások, mint a Köztársaságért Mozgalom (RdR), a Centrum Megegyezés (PC)⁸¹ vagy a Lengyel Néppárt (PSL),⁸² nem kívánják a Suchocka-kormány túlzott megerősödését. A Független Lengyelország Konföderációja (KPN)⁸³ és a Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (SdRP)⁸⁴ először új parlamenti választásokat szeretne a biztos siker reményében. A privatizációval szemben elvi alapon két politikai erő áll szemben. Az első a Munka Uniója (UP), amely a nyugati típusú szociáldemokrácia társadalmi bázisát látja a nagyipari munkásságban, felszámolását az ország fejlődése szempontjából károsnak tartja. A másik politikai erő, amely elvi okokból helyteleníti az általános privatizációt, az SdRP-nek Leszek Miller nevével fémjelzett ortodox szárnya. A Suchocka-kormány terveivel szemben áll számos szakszervezeti szövetség is. Elvi szempontból a Szolidaritás 80, valamint a Szolidaritás Mazowiai szervezete (Maciej Jankowskival az élén), valamint a „Hálózat”-ban (Siec) tömörült nagyvállalatok szervezetei. Taktikai szempontból kormányellenes álláspontot foglal el a posztkommunista szakszervezeti szövetség (OPZZ),⁸⁵ valamint a KPN szakszervezete, a Kontra. A Suchocka-kormány terveit a szakszervezetek közül egyedül a Szolidaritás mérsékelt szárnya támogatja, amelynek az élén a szakszervezet vezetője, Tiarfan Kriaklewski és a szakszervezet parlamenti csoportjának vezetői, Bogdán Borsewicz és Jan Rulewski állnak. A december 14-én megtartott országos figyelemzavarzó sztrájk a Szolidaritás mérsékelt szárnya által végrehajtott kockázatos, de eddig sikeresnek mondható politikai manőver volt.

⁸⁰ A Konzervatív Párt a Demokratikus Unió jobboldali frakciójából jött létre 1992-ben, Aleksander Hall vezetésével.

⁸¹ Centrum Megegyezés lengyel párt (Porozumienie Centrum – PC), az 1990-ben alakult lengyel kereszténydemokrata párt 2002-ig működött.

⁸² Lengyel Néppárt – lengyel parasztpárt (Polskie Stronnictwo Ludowe – PSL), amely 1895-ben alakult.

⁸³ Független Lengyelország Konföderációja (Konfederacja Polski Niepodległej – KPN) 1979. szeptember 1-jén alapított politikai párt, amely Józef Piłsudski második világháború előtti politikáját kívánta folytatni.

⁸⁴ A Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej – SdRP) a lengyel kommunista párt, a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) utódpartja, amely 1990. január 28-án alakult meg, és 1999. április 15-én beolvadt a Demokrata Baloldali Szövetségbe.

⁸⁵ Lengyel Szakszervezeti Szövetség (Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych – OPZZ) 1984-ben alakult meg, amelybe nyolcvanhat nemzeti szövetség és egyesült szakszervezet, valamint több száz helyi és vállalati szakszervezet tartozik.

A kormány, hogy erősítse a Szolidaritás tekintélyét, a lehető leggyorsabban reagált, és a lehető legnagyobb engedményeket tette úgy, hogy az alapjaiban azért ne veszélyeztesse a reformfolyamat sikerét.

Hanna Suchocka kormányfő reméli, hogy sikerül gyorsan tető alá hozni a szakszervezetekkel kötendő paktumot, az általános privatizálásról szóló törvényt, a legfontosabb iparágak és iparvidékek restrukturalizálásának a tervét. A cél elérése nem könnyű. Hanna Suchockának nemegyszer problémát okoz magának a kormánykoalíciónak az együtt tartása is. Egyes koalíciós pártok a kormány támogatásának jelszava mellett fenntartják maguknak a jogot, hogy a kormány politikájával ne azonosuljanak, sőt azzal időnként szembehelyezkedjenek, hogy egy esetleges új választásokon kedvező pozícióból indulhassanak. A kormányfőnek nemegyszer gondot okoznak pl. a Keresztény-Nemzeti Egyesüléshez (ZChN) tartozó politikusok megnyilatkozásai (az abortuszról, az Európához való csatlakozásról, a keleti politikáról), valamint önálló koalíciós tárgyalásai (pl. a PSL-lel), a Lengyel Liberális Programban (PPL) tömörülő képviselőknek a kormányállásponttól ellentétes állásfoglalásai a Szejmben, amelyek szintén a leendő választások jegyében történtek (főleg az adózás kérdésében).

Ahhoz, hogy a gazdasági rendszerváltás átlendüljön a holtpontra, és megkezdődhessen a fellendülés szakasza, politikai stabilitásra van szükség. Ebben az irányban jelenleg a Szolidaritás mérsékelt szárnya hat. A legutóbbi időkig stabilizáló szerepet töltött be a köztársasági elnök is.

Lech Wałęsa temperamentumához képest igen visszafogottan vett részt az utóbbi hónapokban a politikai életben. Pozícióit ennek ellenére jelentősen megerősítette. A hatalmi szempontból kulcsfontosságú nemzetvédelmi és belügyi tárca közvetlen felügyelete alatt vannak. A Szolidaritás Országos Bizottsága mérsékelt vezetésével szembeálló „Hálózat”-hoz Lech Wałęsát szoros szálak fűzik, s szükség esetén meg tudná azt nyerni politikája támogatásához. Lech Wałęsa lekötözte a posztkommunista politikai erőket, amelyek „szalonképessé tételük” fejében támogatnák az elnököt (kiválóan illusztrálta Wałęsa és a posztkommunista baloldal jó viszonyát Wałęsa és Alfréd Miodowicz televíziós vitájának légköre).

Lech Wałęsa a decemberi bányászsztrájk eseményeibe közvetlenül nem avatkozott bele, de a Szejm marsalljához küldött levelében közvetve kifejezésre juttatta, hogy a sztrájkolóknak ad igazat. Szilézia lengyel társadalmának szimpátiáját erősítette maga iránt azzal is, hogy kereken fellépett a német újfasiszta szervezetek tagjainak sziléziai működése ellen.

Január első napjaiban létrehozta az elnök mellett működő gazdasági tanácsadó testületet, amelyet Andrzej Olechowski szervezett meg. Jellemző, hogy a tanácsadó testület tagjainak döntő többségét az ország legjelentősebb üzletemberei teszik ki.

Mellettük négy hely a „Hálózat” szervezethez tartozó legnagyobb üzemek képviselői számára van fenntartva. A tanács feladata hosszútávú gazdasági program kidolgozása, mivel arra – az indoklás szerint – a kormány az aktuális problémák sokasága és helyzetének bizonytalansága miatt nem képes.

Wałęsa elnök egyre erősödő környezete stabilizálólág hatott a politikai életre a bányászsztrájk idején. Mutatta, hogy kormányválság esetén nem szükségszerűen kerülne sor újabb koalíció létrehozására, vagy új választások kiírására, hanem nagyon komoly realitása van a közvetlen elnöki kormányzat bevezetésének.

Wałęsa elnök stabilizáló szerepe a legutóbbi időben azonban erősen megingott, mivel maga az elnöki hivatal került a politikai konfliktus középpontjába. Az elnöki hatalom (lassú, csendben folyó, de egyre biztosabb) megerősödését növekvő nyugtalansággal szemlélték az ún. függetlenségi pártok (pl. PC, RdR), mivel az elnök környezetét a rendszerváltás következetes véghezvitele és az állam biztonsága szempontjából károsnak tartották. A társadalmi robbanás közvetlen veszélyének utat engedett az államhatalom legfelső szintjén felgyülemlett feszültségek kirobbanásának.

Az ún. függetlenségi pártok erőteljes támadást intéztek az elnöki hivatal ellen, amelynek okairól, körülményeiről és várható következményeiről a 20., 24. és 26. sz. másutas táviratainkban jelentettünk, illetve jelentünk.

– D.– 25 –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 25. doboz

65.
Rejtjeltávirat Varsóból. Lech Wałęsa elnök, Hanna Suchocka
kormányfő és a lengyel politikai pártok viszonya
1993. február 10.

02014/401/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Varsó
Azonosító: VAO20625
Érkezett: 93.02.10. 19:23
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

41

A Köztársasági elnök, a kormány és a pártok viszonyának alakulása

Az 1990. decemberi lengyelországi elnökválasztások óta az elnöki hatalom lassú, szinte észrevétlen, de állandó erősödése figyelhető meg. A gyakorlatban elnöki-parlamentáris rendszer van kialakulóban anélkül, hogy a köztársaság alkotmánya eldöntötte volna az államberendezkedés végleges formáját (nincs még új alaptörvény). A szakértők ezt a berendezkedési formát tartják ugyan Lengyelország számára hosszú távon a legmegfelelőbbnek, de a politikai pártok többsége nem tartja kívánatosnak Lech Wałęsa elnöki jogkörének a kiszélesítését. Az ún. függetlenségi pártok – (Köztársaságért Mozgalom (RdR), Centrum Megegyezés (PC), Harmadik Köztársaságért Mozgalom (RTR), Keresztény Nemzeti Mozgalom (ZChN) – kimondottan veszélyesnek tartják az elnöki hatalom megerősödését és az elnöki hivatal befolyásának további növekedését. Ezt a folyamatot kívánják megállítani a Lech Wałęsa és legközelebbi munkatársai ellen indított kampányukkal, amelynek csúcspontja a január 29-i varsói utcai tüntetés volt.

Lech Wałęsának a támadások utáni első lépéseiből arra lehet következtetni, hogy tovább kíván menni a megkezdett úton. Nemcsak az elnöki méltóságról nem kíván lemondani, de nem nézi jó szemmel a Suchocka-kormánynak az Elnöki Hivatallal

szembeni megerősödését sem. Igyekszik azt visszaszorítani, sőt továbbra is aktuálisnak tartja a közvetlen elnöki kormányzás bevezetését, az ún. szakértői kormány kinevezését.

Az elnök politikai elképzelései megvalósítására ügyesen használja ki a pártok közötti ellentéteket.

Lech Wałęsa már hosszabb ideje élvezi a baloldali pártok szimpátiáját. A Munka Uniója (UP) elsőként lépett fel hivatalosan az elnök és hivatala becsületének védelmében. A Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (SdRP) lapja, a *Trybuna* rendkívül szűkszavúan tudósít az elnök elleni támadások tartalmáról, kiemeli viszont az elnöki tisztség tekintélyének a szükségességét.

Wałęsa látványos gesztust tett a Demokrata Unió (UD) körökhöz közel álló értelmiségi elit felé. Összehívta az elnök mellett működő kulturális és tudományos tanácsot, amelynek elnöke Andrzej Wajda filmrendező. A tanács nyilatkozatot fogadott el a köztársasági elnöki tisztség tekintélyének védelméről. Lech Wałęsa a tanács javaslatára megtagadta Zbigniew Klajnert professzornak, a ZChN tagjának kulturális miniszterré történő kinevezését.

Lech Wałęsa lépésével három célt ért el. Először: maga mellé állította az UD bizonyos köreit, s megcsillantotta a reményt, hogy segítségével az UD a kormányon belül vissza tudná szorítani a ZChN befolyását. Másodszor: megingatta a kormánykoalíció amúgy is nehezen tartható egyensúlyát, valamint Hanna Suchocka kormányfő tekintélyét. Harmadszor: A ZChN-t az elnöktől erősen függő helyzetbe hozta.

A ZChN Wałęsa elnököt a leghűségesebben támogató párt. Még Antoni Macierewicz pártelnököt is kizárta soraiból, amikor az konfliktusba keveredett az elnökkel. Wałęsa mostani eljárása érzékenyen érintette a pártot, vezetői élesen reagáltak. Wałęsa azonnal taktikát változtatott, mivel ő valóban nem akart a ZChN-nel háborúba keveredni, csak a kormány szilárdságát kívánta megingatni a ZChN–UD ellentét felmelegítésével. Hogy Wałęsa tényleg a kormány, és nem a ZChN ellen kívánt lépni, mutatja, hogy a kormányfő által kényszerszabadságra küldött igazságügy-miniszterhez, a ZChN-hez tartozó Zbigniew Dykához levelet intézett, amelyben a gazdasági visszaélések ügyében végzett nyomozások eredményét sürgette, vagyis figyelmen kívül hagyta a kormányfő döntését. Wałęsa felkereste továbbá a ZChN vezetőségét, elismerte döntésének elhamarkodottságát. Válaszul Zbigniew Klajnert visszalépett a jelöléstől, s helyette a ZChN egy másik politikust javasolt.

Jerzy Góralnak – Szejm kancellária vezetője kabinetfőnökének – miniszteri kinevezési okmányát Lech Wałęsa azonnal aláírta.

A Kis-Alkotmány értelmében a kormány csak három tárca, (külügy nemzetvédelem, belügy) vezetőjének személyét köteles előzetesen az elnökkel egyeztetni.

A többi minisztérium vezetőjét az ő javaslatára az elnök nevezi ki, ez az aktus azonban formális. Lech Wałęsának tehát nem volt alkotmányos joga megtagadni Zbigniew Klajnert kinevezési okmányának aláírását. A mostani esetet a kormánykoalíció több pártja igen veszélyes precedensnek tartja, amely nagy lépést jelent afelé, hogy az elnöknek döntő befolyása legyen a kormány személyi összetételére.

Az elnök, a kormány és a politikai pártok erőviszonyának alakulására nagy befolyással lesz a költségvetésről tartott szavazás eredménye. Ha a kormány által benyújtott tervezet biztos többséget kap, akkor Hanna Suchocka kormányának pozíciói megszilárdulnak, s a kormányfő a siker reményében állhat ki a kormány szuverenitásának védelmében. Ha a Szejm elveti a költségvetést, akkor az elnök felosztatja a parlamentet, és az új választásokig elnöki kormányzatot vezet be. Ezt Lech Wałęsa február 9-én hivatalosan is bejelentette. Az elnök szóvivője, Andrzej Drzycimski szerint Lech Wałęsa bejelentésével a kormányt kívánja támogatni, nyomást gyakorolva a Szejmre, hogy ne alakulhasson ki egy egységes elnöki kormányzat ellenes tábor. A. Drzycimski kijelentette: Lech Wałęsa nem kívánja személyesen betölteni a miniszterelnöki funkciót, arra a jelöltje Hanna Suchocka.

A miniszteri kinevezések mellett Lech Wałęsának az abortusz betiltásáról alkotott törvény aláírása ad taktikázási lehetőséget a parlamenti pártokkal szemben. A Szejm által megszavazott törvényt, mely az anya életének és egészségének veszélyeztetése esetén engedélyezi a terhesség megszakítását, a Szenátus változatlanul elfogadta. Lech Wałęsa már régebben kijelentette, hogy nem ír alá semmi féle törvényt, amely engedélyezi az abortusz bármilyen formáját. Kérdés, hogyan dönt a jelen esetben. Ha aláírja, akkor a baloldali partok, ha nem, a katolikus egyház és a ZChN felé tesz igen jelentős gesztust.

– E. – 43 –

Lássa:
III. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 25. doboz

66.
Rejtjeltávirat Varsóból. Lech Wałęsa javaslatai
Lengyelország euroatlanti integrációjára
1993. április 7.

04816/1111/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Varsó
Azonosító: VAO20918
Érkezett: 93.04.07. 17:23
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

41

EK-bis és NATO-bis kezdeményezésről

1./ A kezdeményezés születése; fogadtatása; kommentárok

Lech Wałęsa az EK-bis és a NATO-bis létrehozásának gondolatát – mint Kelet-Európa biztonságával és gazdasági fejlődésével kapcsolatos új koncepciókat – első alkalommal 1992. március 30-án, berlini látogatásakor vetette fel.

A köztársasági elnök elképzeléseihez később még többször visszatért anélkül, hogy részletebben kifejtette volna. (Legutóbb 1993. február 2-án Prágában, Havel elnök beiktatási ünnepségén említette, hogy térségünknek, biztonsága érdekében, átmenetileg egyfajta második EK-t vagy NATO-t kell alakítania.)

Az ötletet a német házigazdák fenntartással fogadták, mivel az ilyen konstrukció esetleg tartóssá teheti a Kelet- és Nyugat-Európa között meglévő elszigeteltséget, ami igen veszélyes. A lengyel külügyminiszter megpróbálta német partnerének megmagyarázni az elnök „fésületlen gondolatait”.

1992. április 1-jén Krzysztof Skubiszewski nevében minden lengyel külképviselet távirati utasítást kap a kezdeményezés értelmezéséről. Ennek lényege: az EK-bis,

NATO-bis fogalmakat használva Wałęsa nem módosította Lengyelország politikáját az EK-val és a NATO-val való együttműködésben.

Janusz Ziółkowski államminiszter, a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője Wałęsa németországi látogatásáról a NATO, az EK és a Visegrádi Hármak varsói misszióvezetői részére tartott tájékoztatón említést sem tesz a NATO-bisről és az EK-bisről, annál többet beszél azonban arról, hogy Lengyelország és a „Hármak” elsődleges és legfontosabb célja felzárkózni az EK-hoz, és szorosan együttműködni a NATO-val.

Az elnök kezdeményezésének lengyelországi sajtóvisszhangja negatív, mondhatni, elítélő. A lapok egy része azzal vádolja Wałęsát, hogy „nem ismeri és nem érti a mai világ politikai és gazdasági mechanizmusait”. A koncepció káros, érveket ad azoknak, akik ellenzik a volt keleti blokk államainak a csatlakozását a NATO-hoz. Az EK-hoz és a NATO-hoz hasonló intézmények létrehozása keleten irreális, és csupán az „elszigetelés” híveinek érdekeit szolgálja, az utóbbiakból pedig nem kevés van Nyugat-Európában.

A lengyel sajtó a legutóbbi prágai kijelentésekre reagálva azt a hírt közli, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter a *Rude Prawo*nak adott interjújában indokolatlanul tartja az elnök javaslatát.

2./ A kezdeményezés értelmezése

A köztársasági elnök kezdeményezéséről viszonylag kevés vélemény hangzott el mértékadó körökből. K. Skubiszewski már említett utasítása a külképviseleteknek a következőket mondja: „A Kis-EK” meghatározást úgy kell értelmezni, mint a Nyugattal és annak szervezeteivel való együttműködés szükségességét a gazdasági kapcsolatok és különösen a kereskedelem újjáépítése céljából Kelet-Közép-Európával és a volt Szovjetunió államaival.

A kis-NATO megfogalmazást úgy kell értelmezni, mint az együttműködési eszközök összességét az Észak-atlanti Szövetséggel, többek között az Észak-atlanti Együttműködési Tanács által létrejött lehetőségek figyelembevételével, valamint azon tény kapcsán, hogy a NATO kizárja jelenleg új tagok felvételét.

Jerzy Milewski államtitkár a Köztársasági Elnöki Hivatal Nemzetbiztonsági Irodájának vezetője – egyesek szerint része volt az ötlet megszületésében – így vélekedik: Wałęsa elnök „NATO-bis” jelszava valójában felhívás a nyugati államokhoz, hogy a fiatal kelet-közép-európai országok sorsával többet foglalkozzanak, nyújtsanak több segítséget, mert helyzetük nagyobb mértékű destabilizálódása esetén nemcsak a közvetlen szomszédoknak, hanem a Nyugatnak is hatalmas árat kell majd fizetnie.

A NATO-bis koncepció nem konkrét terv – mondja Milewski –, hanem egy átmeneti megoldásra tett kísérlet. Feladata, hogy megakadályozza Kelet-Közép-Európá-

ban a konfliktusok kirobbanását a NATO kiterjesztésének az idejéig. Az elnök úgy véli, hogy Lengyelország stabilizációs szerepet játszik ebben a régióban, s aktívan hathat a kapcsolatok „eljugoszlávosodása” veszélyének a kiküszöbölése érdekében a volt Varsói Szerződés területén. A NATO-bis az olyan intézkedések révén, mint pl. a nukleáris fegyverek brüsszeli ellenőrzés alá helyezése, vagy a tagállamok szerződése az egymással szembeni területi követelések lemondásáról, valamint a gyorsan reagáló egységek létrehozása közelebb hozhatná azt a napot, amikor a NATO védőernyője kelet fölé is kiterjeszkedik.

Az államtitkár nagykövetünknek kijelenti: szinte biztosra vehető, hogy a „Visegrádi Hármak” együttműködése sokkal jobban segíti Lengyelországot fő célja – a nyugat-európai integrációhoz való kapcsolódás – elérésében, mint egy tágabb körű „kis-NATO” létrehozása; egyébként nincs is sok esély utóbbira.

Andrzej Olechowski volt pénzügyminiszter, a köztársasági elnök gazdasági tanácsadója Wałęsa EK-bis tervéről a következőket mondja: Az EK-bisről beszélve az elnök a regionális együttműködés kereteinek megteremtését javasolta Lengyelország és a többi közép-európai országoknak az EK-val való integrációja idejéig.

A KGST szétesése után az együttműködésben keletkezett űrt kellett kitölteni ésszerű és stabil gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokkal, Olyan megoldások kellenek, amelyek összhangban vannak az EK és a GATT gyakorlatával.

A cél, hogy országaink a nyugati országoknál nagyobb előnyt élvezzenek a volt Szovjetunióval folytatott kereskedelemben. A kapcsolatok civilizálásának feladata a Visegrádi Hármakra hárul. Az EK-bis szerencsétlen megfogalmazás volt, el kell felejteni, helyette olyan nevet kell találni, mely tartalmazza a kezdeményezés lényegét, azaz a kereskedelmet.

A gyakorlati megvalósítás elemei között szerepel a Közép-európai Kereskedelmi Kezdeményezés támogatását célzó Alap létrehozása – az EBRD pénzügyi hozzájárulásával –, amely biztosítékot nyújtana a közép-európai országok exportkölcsőneire.

A. Olechowski nagykövetünknek kifejtett véleménye, hogy az elképzelés a magyar és a csehszlovák fél érdektelensége esetén „természetes halállal kimúlik”.

– folytatás következő táviratban –

Lássa:
III. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Varsó
Azonosító: VAO2091
Érkezett: 93.04.07. 17:57
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

41

No:918, Gr:1576 távirat folytatása:

3./ A kezdeményezés és a hivatalos lengyel külpolitika

A külügyminiszter, a nemzetvédelmi miniszter vagy a miniszterelnök nyilatkozataiban, a kormányiszervek, illetve a parlament hivatalos dokumentumaiban sehol sem szerepel az elnök kezdeményezése. Annál többlet és többször az Euroatlanti Együttműködés. A nyugat-európai és az észak-atlanti integrációs struktúrák, mint Lengyelország elsődleges prioritásai Krzysztof Skubiszewski minden lényeges külpolitikai beszédében szerepelnek. Janusz Onyszkiewicz interjújában kibújik a NATO-bisre adandó válasz alól, és hangsúlyozza: az események logikája elkerülhetetlenül Lengyelország NATO-tagságához vezet.

Kulcsfontosságú feladat Lengyelország integrációja az Európai Közösségekkel. Az új kormány folytatni fogja az erőfeszítéseket a NATO-hoz való csatlakozás érdekében – szögezi le H. Suchocka 1992. július 12-i parlamenti székfoglalójában. Ezt a törekvést fejezi ki a Szenátus 1992. június 26-i, Lengyelország Európa-politikája tárgyában hozott határozata is.

A Szejm 1992. július 4-én elfogadja a lengyel–EK társulási szerződés ratifikálását. A Szenátus pedig 1992. június 24-én ezt a döntést jóváhagyja.

Lech Wałęsa köztársasági elnök 1992. november 2-án aláírja „*A lengyel biztonságpolitika irányelvei*”-t, amely leszögezi: „Lengyelország jövőbeni tagsága az Európai Közösségekben alapvető jelentőségű országunk számára”. Lengyelország stratégiai célja a 90-es években a tagság a NATO-ban és a Nyugat-európai Unióban”. Ugyanez a két cél szerepel az Országos Védelmi Bizottság (KOK) – elnöke Lech Wałęsa – által 1992. november 2-án elfogadott „*A Lengyel Köztársaság biztonságpolitikája és védelmi stratégiája*” című dokumentumban.

4./ Összefoglalás, értékelés, következtetések

A NATO-bis létrehozása állítólag a NATO védnöksége alatt történt volna a keleti blokk országai részvételével, az esetleges regionális konfliktusok megakadályozására.

Az EK védnöksége alatt létrehozandó EK-bis lényege és célja a volt KGST-országok közötti új gazdasági kapcsolatok kialakítása lenne, mivel állítólag ezek az országok nem képesek egy közbenső, átmeneti szakasz nélkül csatlakozni a Közös Piac-hoz. Mindkét ötlet egyértelműen ellentétes volt az Olszewski és a Suchocka-kormány külpolitikai irányvonalával és törekvéseivel.

A kezdeményezések indítékait, okait keresve nem zárható ki, hogy mögöttük – elsősorban a NATO-bis esetében – a FÁK, különösen Oroszország fejlődésének bizonytalanságai, a lehetséges diktatórikus és hegemonista forgatókönyvek megvalósulásától való félelem és a nyugati biztonsági garanciák hiánya rejlik. Ilyen aggodalmait és bizalmatlanságát a nyugati orientáció gyors, gyakorlati sikerei iránt az elnök nem is titkolja. Azokat a keleti kapcsolatok építésével gondolja, ha nem is helyettesíteni, de kiegészíteni, hatékonyabbá tenni.

Az EK-bis kapcsán nem kizárt, hogy a Keleti Kereskedelmi Pénzügyi Világközpont (ld. 96/T/1993. sz. jelentésünket) terve ebből a gondolatkörből született meg, vagy éppen a Központ terve volt az, amely Wałęsát politikai vízióra inspirálta. Érdeemes felfigyelni arra, hogy Wałęsa 1992. március 30-án tett először említést a NATO-bisről és az EK-bisről, az LK. Külügyminisztériuma pedig állítólag 1992 márciusában kezdeményezte a Keleti Kereskedelmi Pénzügyi Világközpont létrehozását. Az Olszewski-kormány ideje alatt (1991. december – 1992. június) a Külügyminisztérium sokkal szorosabban működött együtt az elnökkel és hivatalával, mint a kormányfővel és a többi tárccával. A KÜM-ben született terv tehát már kezdeti stádiumában gyorsan ismertté válhatott az elnök legközelebbi munkatársai előtt.

Az A. Olechowski által felvázolt terv, valamint a már megvalósítás stádiumában lévő Keleti Kereskedelmi Világközpont arra enged következtetni, hogy mérsékelt politikai beállítottságú, széles horizonttal rendelkező gazdasági szakemberek, akiket nem lehet az európai integráció ellenzőinek nevezni, Lengyelország (és a maguk) számára előnyösnek tartják a keleti kereskedelmi kapcsolatok fellendítését. E tervük kivitelezését zavarhatja a Wałęsa által meghirdetett EK-bis, mert ez a térség politikusainak nagy részét eleve bizalmatlanná teszi ilyen jellegű kezdeményezések iránt. Wałęsa ötleteivel szemben tovább növeli a bizalmatlanságot az elnöknek a hadsereggel, a Belügyminisztériummal és a biztonsági szolgálatokkal kapcsolatos politikája. Wałęsa ezekben az intézményekben megakadályozta a gyökeres személyi változtatásokat, ő torpedózta meg a vezető állami tisztségviselők átvilágítását, a bankvilág és a születő kapitalista réteg dekommunizálását. Így – bár kimondatlanul – a politikai

körök többségénél felmerül az a félelem, hogy az elnök által meghirdetett elképzeléseket az előző korszak nemzetközi kapcsolatrendszerének (KGST, VSZ) visszaállításaiban érdekelt erők sugallják. Spekulációkon kívül semmi bizonyíték nincs ennek a feltevésnek a bizonyítására, viszont a kételyeket nem sikerült az elnök munkatársainak teljes mértékben eloszlatniuk.

– 121 – D. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

BEEFO

EK Főo.

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 25. doboz

67.

A 3. Területi Főosztály összefoglalója Lengyelország belső helyzetéről, nemzetközi tevékenységéről és a magyar–lengyel kapcsolatokról
1993. május 3.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Készült: 8 példányban

00194/2/1993.
852/3
0001

Tájékoztató

Lengyelország belső helyzetéről, nemzetközi tevékenységéről és a magyar–lengyel kapcsolatokról

I. LENGYELORSZÁG BELSŐ HELYZETE

1./ Belpolitika

A lengyel társadalomban a szocialista korszak a feltételezettnél sokkal mélyebb és tartósabb nyomot hagyott. A gyors rendszerváltozáshoz fűzött remények illuzórikusnak bizonyultak, a torzulások a feltételezettnél komolyabb mértékben hátráltatják az integrálódást a Nyugathoz. A paternalista, gondoskodó államról alkotott kollektivistikus társadalomtudat megváltoztatása, bizonyos kedvező jelek ellenére, a vártnál sokkal lassúbb folyamat. A gyors gazdasági sikerek, illetve az életszínvonal érezhető emelkedésének elmaradása a társadalom széles rétegeiből növekvő elégedetlenséget, a politikai hatalmi központokban pedig mély válságot váltott ki. A szolidaritási politikai elit és a társadalom 1989-ben még fennálló egysége megszűnt, közöttük szakadék keletkezett. Idővel a Szolidaritás mozgalom is felbomlott. A „szocialista nagyipar” és a rendszerváltozás előkészítésében konstruktív szerepet játszó nagyipari munkásság pedig a gazdasági transzformáció egyik legkomolyabb akadályozó tényezőjévé vált.

A Szolidaritás szétesése, továbbá a politikai pártok kialakulatlansága, illetve a kikristályosodott politikai pártrendszer hiánya, nem utolsósorban pedig a főbb

hatalmi központok pozícióharcai következtében a belpolitikai helyzetre a permanens bizonytalanság nyomja rá bélyegét. Az 1989 júniusa – az első, még csak részben demokratikus választások – óta eltelt négy év alatt öt kormány (kormányfő) váltotta egymást.

A Mazowiecki-, majd a Bielecki-kabinet a radikális módszereket alkalmazó, gyors ütemben végrehajtandó gazdasági transzformációt állította tevékenységének középpontjába. Az időközben államelnökké választott Lech Wałęsa által szorgalmazott politikai rendszerváltás felgyorsítását tűzte zászlajára az 1991. októberi parlamenti választások után megalakult Olszewski-kormány. A választási küszöböket nélkülöző, tisztán arányos rendszerű választások nyomán létrejött, a bejutott pártok (29) nagy száma miatt rendkívül szétagolt törvényhozás azonban tovább fokozta a belpolitikai helyzet instabilitását.

Ilyen körülmények között érezhetően megnövekedett az erős hatalmi központ kiépítésére törekvő köztársasági elnök kiegyensúlyozó szerepe. L. Wałęsa, egyes manőverezéssel jelentősen kiszélesítve támogatóinak táborát, alkotmányos keretek között megszilárdította hatalmát. Megerősödött politikai támogatottságának birtokában a köztársasági elnök igényt formált a hadsereggel, a rendőrséggel és az állam-biztonsági szervekkel kapcsolatos közvetlen döntéshozatalra, ugyanakkor e téren a kormánynak pusztán a végrehajtó szerepét szánta. Az említett területek irányítása, valamint az ún. ügynökkérdés körül elmélyült ellentét a köztársasági elnök és a miniszterelnök között – az adott politikai erőviszonyok mellett – szükségszerűen vezetett az Olszewski-kabinet bukásához.

Miután a Wałęsa elnök támogatását élvező W. Pawlak kormányalakítási kísérlete elbukott, a közvetlen elnöki kormányzás bevezetése veszélyének árnyékában a Szolidaritásból kinőtt, de egymással kibékíthetetlennek látszó ellentétben álló pártok kompromisszumot kötöttek egymással. Ennek eredményeként 1992. július 12-én Hanna Suchocka (Demokratikus Unió) vezetésével megalakult a nagykoalíciós kabinet. A kormány tevékenysége a Mazowiecki-kormány politikája pozitív elemeinek kontinuitását jelenti, azzal az eltéréssel, hogy a múltból tanulva a Suchocka-kormány nagy súlyt helyez a Wałęsa elnökhöz fűződő jó kapcsolatok fenntartására.

A Szolidaritás szakszervezet, továbbá néhány kisebb párt frakciójának támogatását élvező hétpárti koalíció – Demokratikus Unió (UD), Keresztény-Nemzeti Egyesülés (ZChN), Liberális-Demokratikus Kongresszus (KLD), Lengyel Gazdasági Program (PPG), Népi Megegyezés (PL), Népi-Keresztény Párt (SL-Ch) és a Kereszténydemokraták Pártja (PChD) – működésének első hét hónapjában csekély parlamenti többségre támaszkodhatott.

1993 márciusában a rendszerváltozás folytatása szempontjából kiemelkedő fontosságú általános privatizációs törvény feletti szavazáson a kormánykoalíció – részben

saját képviselői ellenszavazatainak köszönhetően – alulmaradt. Néhány héttel e kudarc után a kormány mezőgazdasági politikájával elégedetlen Népi Megegyezés formális kiválásával a hatpártivá zsugorodott kisebbségi koalíció helyzete tovább gyengült. A fontosabb kérdésekben folytatott parlamenti lobbizások során a kormány immár a posztkommunista baloldalra is kénytelen figyelmet fordítani, pl. az átdolgozott általános privatizációs törvény esetében.

A kormánykoalíció helyzetének megszilárdítását célzó, jobb- és baloldali pártok irányában egyaránt folytatott kísérletek akár hosszabb időre is megmenthetik a Suchocka-kormányt. Az áprilisban elfogadott új Szejm-képviselői választási törvény a parlamentben helyet foglaló partok többségét mindenestre a jelenlegi parlamenti status quo megőrzésében teszi érdekeltté. A kormány mellett szól továbbá a pártok túlnyomó többségének félelme az elnöki kormányzás bevezetésétől.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a választási törvény a „küszöbök” rendszerének beépítésével megakadályozza a kis pártok bejutását a következő Szejmbe. (A mandátumhoz jutás feltétele a szavazatok legalább 5, koalíció esetén 8%-ának megszerzése.) Miután a Suchocka-kormány bukása számukra csak kedvezőtlen következményekkel járhat (elnöki kormányzás vagy előrehozott választások következtében kikerülésük a parlamentből), ezért készségük a színpalak mögötti egyezkedésre lényegesen javítja a kormány manőverezési lehetőségeit. Az már azonban erősen kétséges, vajon a reformok folytatásához is elégséges támogatást nyújtanak-e számára.

A hatalmi jogköröket a parlament rovására, illetve a kormány és a köztársasági elnök javára újraszabályozó, 1992 októberében elfogadott ún. „kis Alkotmány”, szakítva az államhatalom egységességének elvével, megteremtette a hatalmi ágak relatív egyensúlyát. Mérséklődött a Szejmnek a végrehajtó hatalomra gyakorolt addigi befolyása. A kormány törvényerejű rendeleteket adhat ki. Módosult a kormány kinevezési rendje, a köztársasági elnök ugyanakkor elveszítette a kabinet visszahívás kezdeményezésének jogát. A külügy-, a belügy- és a nemzetvédelmi miniszter kinevezésére csupán az elnök véleményének kikérése után tehet javaslatot a miniszterelnök. A kül- és védelmi politika általános felügyeletét a köztársasági elnök gyakorolja, aki egyben a fegyveres erők felettese. Figyelemre méltó a Szejm Szenátussal szembeni pozíciójának megerősödése: utóbbi törvénymódosító javaslatát az addigi kétharmados helyett egyszerű többséggel is elvetheti.

A kétségkívül jelentősen megerősödött elnöki hatalomban Lech Wałęsa politikai ellenfelei, eltűnözve, a parlamenti demokráciára és a jogállamra leselkedő veszélyt látnak. A köztársasági elnök ellen 1993. elején indított politikai hadjárat ugyan ártott Wałęsa elnök tekintélyének, alkotmányos keretek között megszerzett pozícióit azonban nem csorbította. A Szolidaritás mozgalom egykori elnöke változatlanul a belpolitika első számú meghatározó egyénisége.

2./ Belgazdaság

Az 1992 januárjában beindított és bizonyos korrekciókkal végrehajtott „Balcerowicz-program” eredményeként – az átmeneti megtorpanások, ellentmondások és feszültségek ellenére – sikerült eredményeket felmutatni a gazdasági transzformáció területén. A piacgazdaság hatékony mechanizmusainak kiépítése azonban további tartós erőfeszítéseket és társadalmi áldozatvállalást feltételez. Biztató jel, hogy a GDP csökkenésének két év óta tartó irányzatát 1992-ben kismértékű – 0,5–2,0% közötti – növekedés váltotta fel. A szigorú monetáris politikával és a bérkiáramlás erőteljes korlátozásával 1990 első felében megfékeztek a hiperinflációt. A pénzromlás mértéke 1991-ben 70%, 1992-ben pedig 43% volt. A még mindig jelentős infláció is jelzi, hogy forrásait, az elavult gazdasági szerkezetet és a gazdaságtalan vállalatokat még nem sikerült megszüntetni.

A leggyorsabb és leglátványosabb változást a piaci ellátás normalizálódása, a sorban állás és az áruhiány megszüntetése jelentette, ami a külkereskedelem liberalizálásának, az árak felszabadításának, a magánszektor megerősödésének a következménye. Komoly eredménynek tekinthető a zloty belső konvertibilitásának megteremtése és megőrzése – az 1 Mrd USD értékű stabilizációs alap igénybevétele nélkül. Sikerült helyreállítani a zloty iránti bizalmat is.

Elsősorban a gazdasági tevékenység liberalizálása – s csak kisebb mértékben a privatizáció – következtében jelentősen megnőtt a magánszektor részesedése, amely 1992-ben a GDP 45%-ának volt forrása. 1992 első félévében a foglalkoztatottak már mintegy 57%-a dolgozott a magánszektorban.

Az 1990 júliusában elfogadott privatizációs törvény alapján 1990 végén nagy lendülettel indult be a privatizációs folyamat, amely 1992. szeptember végéig az állami vállalatok mintegy 25%-át érintette. A leggyakrabban alkalmazott eljárás a felszámolásos privatizáció. A folyamat azonban lelassult. Árnyékot vet a privatizációra az is, hogy az általános privatizációs program parlamenti elfogadtatásáért cserébe a kormány jelentős engedményekre kényszerült a Szejmben először leszavazott törvénytervezethez viszonyítva. Ennek tükrében kérdéses, hogy sikerül-e az állami vagyon 50%-ának 1994-ig előírt privatizálása.

A gazdaság átalakítási programjának a társadalom számára a vártnál és ígértnél súlyosabb következményei vannak. A leg súlyosabb a munkanélküliek növekvő száma, amely 1993. március végén 2,65 millió fő volt, a munkaképes lakosság 14,2%-a.

A legégetőbb problémák megoldása mellett egyre jobban előtérbe kerül a recesszió megállítása, a növekedés feltételeinek megteremtése. Az ipari termelés 1990-ben 24%-kal, 1991-ben pedig 12%-kal esett vissza. 1992 áprilisától kezdve az ipari termelés élénkül, növekedése az év egészében 3,5%-ot tett ki. Az élénkülés egy része

az építőipari teljesítmény átmeneti növekedésére vezethető vissza. Az ipari termelés növekvő irányzata 1993 első negyedévében tovább folytatódott (+5,4%). Nem történt azonban előrelépés a beruházások visszaesésének megfékezése, az állami vállalatok terheinek enyhítése, továbbá az egymással, illetve a bankokkal szembeni eladósodásuk rendezése terén.

A mezőgazdaság terméseredményei 1990–91-ben jók voltak, az agrárszektor jövedelmezősége azonban tovább romlott. 1991 végén a szarvasmarha-állomány közel 9 millió, a sertésállomány pedig 22 millió darab volt. 1992-ben a 0,4 millió ha-ral kisebb vetésterület, de elsősorban a több hónapig tartó aszály következtében a terméshozamok az utóbbi 10 év legrosszabb eredményeit mutatják. Emiatt mezőgazdasági termékekből jelentős mennyiségű import valószínűsíthető. Az egyre erőteljesebb tiltakozások következtében markánsabbá váltak a mezőgazdaságot támogató intervenciós politika elemei (garantált minimális árak, preferenciális hitelek, illetve a lejárt hitelek rendezése).

A Suchocka-kormány gazdasági programjának kiemelt kérdéskörei az állami vállalatok működésének módosítása (az ún. állami vállalatok paktuma 11 törvénytervezetet tartalmaz), a privatizáció felgyorsítása, reális esélyeket biztosító mezőgazdasági és faluprogram kialakítása, az állampolgárok szociális biztonságának növelése és a költségvetés megújítása (beleértve az egészségügy és a társadalombiztosítás reformját), valamint a jogállam megszilárdítása. A kormányprogram a nemzeti jövedelem tíz éven belüli megkétszerezésével számol, érzékelhető életszínvonal-javulást azonban nem ígér az elkövetkező évekre.

A Szejm több hetes kemény vita és erőteljes elnöki nyomás után február 2-án elfogadta az 1993. évi költségvetést a kormány által beterjesztett formában, vagyis a költségvetés hiánya idén nem haladhatja meg a bruttó nemzeti termék kb. 5%-át.

Összességében megállapítható, hogy 1992-ben lényegében megállt a gazdasági visszaesés évek óta tartó folyamata, de a kibontakozás irányába tett fordulatról még nem beszélhetünk. A növekedés kilátásaira árnyékot vet, hogy miközben fokozatosan csökken az állami szektor hatékonysága, addig a hazai magántőke-képződés üteme lassú, és a külföldi tőke beáramlásának méretei is relatíve szerények. Miközben – legalábbis 1993 tavaszáig – jelentősebb korrekciók nélkül folytatódott a liberális piacgazdaság megteremtésére irányuló program megvalósítása, a kormány mind több energiát és eszközt kénytelen fordítani az átalakulás által leginkább sújtott rétegek szembenállásának csökkentésére. Ez lassítja a gazdasági rendszerváltozás folyamatát, és az infláció felgyorsulásának veszélyét hordozza magában. A reformok megtorpanásával fenyegetnek továbbá a kormánykoalíció parlamenti támogatásának fenntartásához elengedhetetlen kompromisszumok érdekében tett kényszerű engedmények.

LENGYELORSZÁG NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉGE

Külpolitika

Nemzetközi téren első számú feladatának a széles értelemben vett biztonság megteremtését tekinti, az összeurópai, regionális és kétoldalú kapcsolatok szorosabbra fűzésével. Biztonságának zálogát a kapcsolatok erősítésében látja a NATO-val, a NYEU-val és más európai szervezetekkel. Szükségesnek tartja az USA európai jelenlétét. Aktívan közreműködik az új összeurópai rend építésében, főleg az EBEÉ-n keresztül. Tagja az Európa Tanácsnak. Stratégiai célja a társult tagság bázisán a teljes jogú EK-tagság elérése.

Lengyelországot jelenleg nem fenyegeti fegyveres agresszió vagy háborús veszély. Ennek ellenére a térségben, különösen határaitól keletre nehezen prognosztizálható potenciális fenyegetettség jelentkezik. (Veszélyes lehet rá nézve a destabilizáció keleti szomszédainál, az európai integrációhoz való csatlakozás ütemének lelassulása esetén pedig fokozatosan leszakadhat Európától, és Oroszország befolyása alá kerülhet. Aggódik, nehogy a közép-európai térség, elsősorban ő maga a Kelet és a Nyugat közötti pufferövezetté, ütközőzónává váljon.)

A lengyel kormány a regionális együttműködés – Visegrádi Csoport, Közép-európai Kezdeményezés, Kárpátok-Eurorégió – elkötelezett híve. A Visegrádi Együttműködést változatlanul legfontosabb stratégiai prioritásai közé sorolja. (Számol a csehek aktivitásának csökkenésével, valamint a magyar–szlovák ellentét enyhítésének szükségességével.) Aktív szerepet játszott az 1992. december 21-én aláírt Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás létrehozásában. A részt vevő államok egy részének hasonló politikai érdek- és értékrendje miatt Lengyelország számára perspektivikus a balti együttműködés is.

A rendszerváltozást követő első időszakban a vezetés keleti politikájából hiányzott a változó helyzethez való rugalmas alkalmazkodás. Magyarországgal és Csehszlovákiával ellentétben Lengyelország késlekedett a szovjet csapatkivonások követelésével, nem sikerült megvalósítania az ún. kétszintes politikát, nem volt képes megfelelően reagálni a Szovjetunióban végbement változásokra. (Ennek példája, hogy – feltehetően az USA sugallatára – az utolsó pillanatig Gorbacsovot támogatta Jelcin helyett.) A kép teljességéhez azonban hozzátartozik, hogy 1992 őszén befejeződött a Lengyel Köztársaság területén állomásozó volt szovjet alakulatok kivonása. A hátrahagyott néhány ezer fő a németországi kivonással kapcsolatos tranzit feladattal látja el. A csapatkivonással összefüggő kölcsönös pénzügyi követelések rendezése a folyamatban lévő kétoldalú, globális adósságrendezési tárgyalások szerves részét képezi.

Lengyelország Németországhoz fűződő viszonya ellentmondásos. Kétséges, hogy rövid távon megvalósítható-e a lengyel–német érdekközösség. Lengyelország támogatást remél nyugati szomszédjától az integrált Európához vezető úton, ugyanakkor tart politikai befolyásától, a gazdasági függőségtől. A térség bizonytalan helyzetében számára különösen veszélyesnek tűnik a német–orosz kapcsolatok szorosra fűzése.

Csehszlovákia szétválását nem támogatta, mert tartott annak a kétoldalú kapcsolatokra, a visegrádi együttműködésre és az EK-hoz való közeledés folyamatára gyakorolt negatív hatásától. Csehországot és Szlovákiát 1993. január 1-jén ismerte el. A lengyel vezetés a Bős–Nagymaros-vitában nem foglalt állást.

Nem mindig zavartalan a kormány, a köztársasági elnök és a parlament külpolitikai tevékenységének összehangolása. Az egyes pártok külpolitikai koncepciója több kérdésben eltér (EK-hoz való csatlakozás, belépés a NATO-ba, a keleti térséghez való viszony).

2./ Külgazdaság

A konvertibilitás bevezetése ösztönzőleg hatott a nyugati viszonylatú külkereskedelemre, ugyanakkor pl. 1991-ben a volt KGST-országokba irányuló lengyel kivitel 60%-kal esett vissza. A külkereskedelmi mérleg egyenlege 1991-ben -825 M USD és +550 M rubel volt. 1992-ben az export értéke 14,0 Mrd USD, az importé pedig 13,5 Mrd USD volt. Az idei év első két hónapjában a kivitel csökkenése, illetve a behozatal növekedése mellett közel 350 M USD passzívum alakult ki.

Lengyelország adósságállománya 1992 végén 47 Mrd USD, illetve 4,8 Mrd trf. rubel volt, lényegében megegyezik az 1991. végi értékekkel. (Ezen túlmenően rendezetlen a volt Szovjetunióval szembeni mintegy 7 Mrd trf. rubeles folyó lengyel követelés.) A Párizsi Klubbal szembeni adósság (kb. 33 Mrd USD) minimálisan 50%-os, két szakaszban történő csökkentéséről 1991 áprilisában megállapodtak. Az adósságszolgálati terheket elviselhetővé tevő megállapodás II. szakaszának feltétele a hároméves IMF-megállapodás teljesítése. Az új feltételek egyeztetéséről folyó tárgyalások az elmúlt év decemberében befejeződtek, s ezzel ismét megnyílik a lehetőség IMF-hitelek lehívására. Az IMF-megállapodás a Londoni Klubbal szemben fennálló adósság (kb. 11,5 Mrd USD) csökkentését célzó tárgyalások megkezdésének is feltétele volt, továbbá hatással van a külföldi beruházások alakulására is. A külföldi tőke beáramlása elmarad a kívánttól. Az országban az elmúlt év végén mintegy 10 000 vegyesvállalat működött, a megvalósult külföldi tőkebefektetések értéke hozzávetőlegesen 1,5 Mrd USD volt, az előirányzott további befektetések összege pedig 3,5 Mrd USD.

Az elmúlt időszak külgazdasági szempontból legfontosabb eredménye a társulási szerződés aláírása az Európai Közösségekkel, amit Lengyelország 1992 júliusában ratifikált.

MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOK

1./ Politikai kapcsolataink

Lengyelország a történelem során térségünkben hagyományosan az egyik hozzánk legközelebb álló ország volt. (Közös történelmi múlt, keresztény gyökerek, hasonló kultúrkör és értékrend, kölcsönös szimpátia.) A mélyen gyökerező barátság szálait az elmúlt ötven év sem tudta szétzilálni. A rendszerváltás előkészítésében és véghezvitelében a kommunista tömbön belül e két ország járt az élen.

Az országaink sok tekintetben azonos belső helyzete, közös problémáink, hasonló külpolitikai céljaink és külgazdasági törekvéseink jó kiindulási alapot nyújtanak a kölcsönös érdekeket szolgáló szoros együttműködéshez. Kereteit az 1991. októberi krakkói hármas csúcson aláírt, és azóta mindkét országban ratifikált alapszerződés határozza meg. A közeljövőben is az eddigieknek megfelelő szoros és érdemi együttműködésre célszerű törekednünk a Lengyel Köztársasággal kétoldalú alapon, nemzetközi fórumokon és regionális keretek között.

Kétoldalú kapcsolataink harmonikusak, azokat rendezetlen vagy vitás kérdések nem terhelik. Lengyelország egyik legfontosabb partnerünk a térségben, és Lengyelország is legfontosabb politikai partnerei közé sorol bennünket.

Az intenzív államközi kapcsolatokat a kölcsönös megértés és nézetazonosság jellemzi. Miniszterelnökünk 1991. október 8–9-én tett hivatalos látogatást Varsóban, Hanna Suchocka kormányfő pedig 1992. szeptember 23–24-én járt hivatalos látogatáson hazánkban.⁸⁶ A miniszterelnöki tárgyalásokon elhatározottak újabb ösztönzést adtak kapcsolataink sokoldalú fejlődésének.

Külgyminisztériumaink között szoros, érdemi együttműködés folyik nemzetközi téren és regionális keretekben. Jeszenszky Géza 1991. júniusi látogatását Krzysztof Skubiszewski 1992. október 12–14-én viszonzta.⁸⁷ A szaktárcák és országos hatáskörű szervek többségének együttműködése rendszeres, érdemi.

Külpolitikai érdekeink – részben eltérő geopolitikai helyzetünkből fakadóan – nem minden kérdésben esnek egybe maradéktalanul (például a magyar–szlovák kapcsolatok vitás kérdéseiben, vagy az EK húsembargójával szembeni fellépésben).

⁸⁶ Lásd SÁRINGER 2021. a 160. számú dokumentumot, *Jelentés a Kormánynak Hanna Suchocka lengyel miniszterelnök hivatalos magyarországi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1992. szeptember 28.

⁸⁷ Lásd SÁRINGER 2021. a 163. számú dokumentumot, *Jeszenszky Géza külgyminiszter jelentése a Kormánynak Krzysztof Skubiszewski lengyel külgyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1992. november 3.

Jó a parlamenti hivatalok kapcsolata. Kölcsönös az igény a parlamentek vezető testületei, bizottságai és tagjai közötti intenzív együttműködésre. A lengyel Szenátus elnökének 1993. februári hivatalos látogatása hozzájárult a törvényhozások érdemi együttműködésének elmélyítéséhez.

2./ Gazdasági és kereskedelmi kapcsolataink

Kétoldalú kereskedelmi kapcsolatainkban az állami dominanciát a kontingens-kötöttségektől mentes, a gazdaság alanyai közötti közvetlen kapcsolatrendszer váltotta fel, és módosultak a kereskedelmi, fizetési feltételek is. (Az exportőr a tőkeerős nyugati cégekkel versenyez, az igényeket a fizetőképes kereslet határozza meg, jelentősen bővült a forgalom alakulásában szerepet játszó gazdálkodó alanyok száma, bár még mindig a hagyományos partnerek túlsúlya érvényesül.)

A kölcsönös áruforgalom értéke 1986–89. között évi 1–1,2 Mrd rubel, 1990-ben 600 M rubel volt. 1991-ben az áruk és szolgáltatások forgalma – a számottevő arányt képviselő közvetítői kereskedelemmel együtt – jelentősen mérséklődve 433 M USD-t ért el, 1992-ben pedig mintegy negyedével tovább csökkent: (318,3 M USD) a magyar kivittől értéke 142,9 M USD, az importé 173,4 M USD volt.

A közgazdasági feltételrendszer 1992. évi változásai kedvezőtlenül hatottak a kölcsönös kereskedelemre, nevezetesen növekedett a lengyel protekcionizmus (főleg az agrártermékeknél, illetve adminisztratív korlátok által). Emellett országaink EK-megállapodással kölcsönösen hátrányosabb helyzetbe hozták a termelőket, kereskedőket egymás piacain.

Pozitív fejlemény ugyanakkor a magyar gazdaság alanyainak alkalmazkodása a lengyel piacon a nemzetközi téren általános tendenciákhoz. Megindult az önálló jogi személyiségű, vegyes vagy kizárólagos magyar tulajdonú cégek, képviseletek alapítása. Az 1993. március 1-jén hatályba lépett Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás forgalomélénkítő hatását a továbbra is kedvezőtlen reálgazdasági folyamatok sajnos ellensúlyozni fogják, ezért a magyar–lengyel kereskedelem jelentősebb megélénkülésére 1993-ban nem számíthatunk.

A kölcsönös kereskedelem magyar, illetve lengyel összforgalomban képviselt hányada jelenleg mindössze 1,5–2%, amivel egyik ország sem tartozik a másik legfontosabb tíz partnere közé. Lényegesen átalakult a kölcsönös szállítások áruszerkezete: a legjellemzőbb a gépipari termékek arányának radikális mértékű csökkenése (a korábbi kb. 60%-ról 10% alá).

Csökkenő tendencia mellett a Magyarországra belépő lengyelek száma 1991-ben 2,6 millió fő volt, az előző évinél 36%-kal kevesebb. 1992-ben – többek között a délszláv válság hatására – további mintegy 50%-kal esett vissza. Lengyelországot 1990-ig

évente 5-600 ezer magyar kereste fel. 1991–92-ben a lengyel statisztikák szerint számuk 200 ezer fő alatt maradt. A fenti tendenciákkal párhuzamosan a szervezett turizmus a minimálisra esett vissza.

3./ Kulturális, tudományos és oktatási kapcsolataink: tájékoztatás: konzuli és szerződéses kapcsolataink

A kapcsolatok alapját az 1992. októberi budapesti külügyminiszteri találkozón aláírt kulturális és tudományos kormányközi egyezmény adja. Érvényben van az 1991–93-as évekre szóló munkaterv is. A kultúra területén a rendszerváltozás nyújtotta lehetőségek kibontakozását korlátozza az anyagi eszközök hiánya. A művészeti szövetségek kapcsolatai még nem álltak teljesen helyre. Zavartalan a tudományos akadémiák cserekapcsolata.

Az elmúlt 3 esztendőben alig jelent meg értékes lengyel mű Magyarországon, illetve magyar mű Lengyelországban. Hamarosán kiadják Bibó István tanulmányköteteit. A kisebbségi magyar irodalmak bemutatására a Határvidék Alapítvánnyal közösen könyvsorozatot tervezünk. Az utóbbi 2-3 évben a magyarság történelmi emlékeit ébren tartó számos utcanév-elnevezésre, emléktábla-, illetve emlékműavatásra került sor Lengyelországban.

A két fővárosban működő kulturális központ fontos szerepet tölt be kapcsolatainkban. A varsói Magyar Kulturális Intézet sikeresen megújította hagyományos „kulturházi” tevékenységét, miközben kultúraközvetítő központtá történő átalakítása is folyik.

Lengyelországban jelenleg kb. 40 magyar diák folytat főiskolai tanulmányokat, hazánkban pedig mintegy 200 lengyel egyetemista tanul. A magyar fél nem használja ki a rendelkezésére álló keretet.

A két ország médiái között helyenként még tovább élnek a régi kapcsolatok, az új együttműködés csak lassan bontakozik ki. A lengyel sajtóban érzékelhető a Magyarország-kép hiteles és jó szándékú bemutatásának igénye. A hazánk valóságát árnyaltan bemutató írások gyakoriak a központi sajtóban, és helyet kapnak a vidéki lapokban is.

A konzuli kapcsolatokat két- és sokoldalú egyezmények szabályozzák, azokat a felek általában betartják, akut problémák ezen a téren nincsenek. Az érintett tárcák megállapodtak a magyar–lengyel kettős állampolgárság intézményének visszaállításaiban. Terveink között szerepel konzulátus létesítése Krakkóban.

Budapest, 1993. május 3.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 25. doboz

68.

Bozsaky Katalinnak és Szeratics Péternek, a 3. Területi Főosztály
munkatársainak összefoglalója Kelemen András
külügyminisztériumi államtitkár varsói és minszki
konzultációjáról
1993. május 17.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Bozsaky Katalin
Szeratics Péter

00962/2/1993
0001

Szigorúan titkos!
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Kéri Gy.
Szénási Gy.
Gyarmati I.
Varsó
Moszkva
Kijev
saját

Feljegyzés

Tárgy: Kelemen András államtitkár úr minszki és varsói konzultációi

Kelemen András államtitkár úr 1993. május 10-én a magyar és a belarusz külügyminisztérium közötti konzultációk keretében küldöttség élén látogatást tett Minszkben, majd 12–13-án Varsóban folytatott tárgyalásokat lengyel partnereivel. A küldöttségnek tagjai voltak: Keskeny Ernő főosztályvezető-helyettes, Bozsaky Katalin főosztályvezető-helyettes és Szeratics Péter belarusz referens. Engelmayer Ákos, hazánk varsói nagykövete és Megyeri Béla tanácsos Varsóban csatlakozott a küldöttséghez.

Minszkben a küldöttséget fogadta Sztanyiszlav Suskevics, a Belarusz Köztársaság Legfelső Tanácsának elnöke. A mintegy negyven perces találkozó bevezetőjében az elnök köszönetét fejezte ki azért, hogy Magyarország az elsők között ismerte el a független Belarusz Köztársaságot, és létesített vele diplomáciai kapcsolatokat.

Megjegyezte, hogy személyes kapcsolatok is fűzik hazánkhoz, sok tudós barátja, ismerőse van Magyarországon. Elismeréssel szólt arról, hogy Engelmayer Ákos, Minszkben is akkreditált varsói nagykövetségünk aktivitásának köszönhetően gyakori az érintkezés a belarusz és magyar politikusok, közéleti személyiségek között.

Kelemen úr válaszában rámutatott arra, hogy a két nép között a történelem során soha nem voltak konfliktusok, s a két szuverén állam kapcsolatai az európai normáknak megfelelően alakulnak. Hozzátette: amint a pénzügyi feltételek megengedik, megnyitjuk nagykövetségünket Minszkben, és várjuk, hogy Budapesten is felálljon Belarusz nagykövetsége, amely akár közép-európai hatáskörrel is működhetne.

Az államtitkár úr kifejtette: a független Belarusz számíthat arra, hogy amennyiben igényt tart rá, szívesen megosztjuk vele a demokratikus társadalom kiépítése, a piacgazdaság bevezetése során szerzett tapasztalatainkat. Nemzetközi téren is készen állunk a segítségre, hogy a szuverén belarusz állam minél előbb elfoglalhassa helyét a nemzetközi szervezetekben, minél előbb integrálódhasson Európába.

Kelemen úr átadta az 1991. május 31-én aláírt magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozat szövegét, és javasolta, hogy a belarusz fél fontolja meg a dokumentumhoz való csatlakozást. Suskevics lényegében elutasító válaszában kifejtette, hogy a kisebbségi kérdést kétoldalú kapcsolataikban kívánják rendezni.

Összességében megállapítható, hogy az elnök olyan ember benyomását keltette, mint aki nem hisz Belarusz függetlensége fenntartásának lehetőségében. Kelemen úr kérdésére válaszolva vázolta a FÁK jelenlegi helyzetét, de nem sok kétséget hagyott az iránt, hogy a belarusz gazdaság életképtelen az Oroszországgal való együttműködés nélkül. A belarusz belpolitikában legutóbb nagy vihart kiváltó eseményt, Belarusznak a FÁK kollektív védelmi rendszeréhez történő csatlakozását az elnök tájékoztatójában meg sem említette.

A találkozó befejezéséül Kelemen úr átadta Suskevics elnöknek Antall József miniszterelnök úrnak az 1996-os budapesti világkiállításra szóló meghívólevelét. A küldöttség ezután felkereste V. A. Asztapenko külügyminiszter-helyettest.

Asztapenko úr a belarusz külpolitikáról szólva kifejtette, hogy országa a függetlenség megőrzésére törekszik, és ezt a célt szolgálja többek között az a törekvése, hogy minél több országgal alapszerződést kössön. Ez idáig minden szomszédjával kötött ilyen szerződést, s legutóbb, Suskevics elnök május 6–7-i bukaresti látogatása alkalmából Romániával is aláírta az alapszerződést. Mivel a belarusz külpolitika egyik fő alapelve az egyensúly megőrzése, ezért Belarusz Magyarországgal is szeretne hasonló dokumentumot aláírni. Kelemen úr válaszában elmondta, hogy a magyar külügyminisztérium most tanulmányozza azokat a belarusz észrevételeket, amelyeket az 1992 tavaszán átadott magyar tervezettel kapcsolatban nyújtott át az idén áprilisban Budapesten járt belarusz szakértői küldöttség. Az államtitkár úr

hangsúlyozta, hogy az alapszerződést gondosan ki kell dolgozni, hogy a parlamenti ratifikálás során ne támadjanak nehézségek.

Asztapenko úrnak arra a kérésére, hogy Magyarország támogassa a Belarusz Köztársaságnak az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem állandó tagjává történő megválasztását, Kelemen úr a következőt válaszolta: a magyar fél vizsgálja a kérdést, most folyik a szakértői vélemények egyeztetése.

A belarusz külügyminiszter-helyettes felvetette, hogy célszerű lenne a két ország közötti szerződéses-jogi viszonyok rendezése. Kelemen úr válaszában tájékoztatta a belarusz felet, hogy a magyar külügyminisztérium most állítja össze a volt Szovjetunióval kötött azon szerződések jegyzékét, amelyeket a jogutódlás elve alapján magyar–belarusz viszonylatban érvényben lévőnek lehetne nyilvánítani, illetve felmérést készít arról, melyek azok a területek, ahol új szerződéseket lenne kívánatos kötni.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium tájékoztatása alapján Kelemen úr jelezte, hogy az ELTE szlavisztika tanszéke szívesen fogadna a többi külföldi lektor számára biztosított feltételek mellett olyan belarusz vendégelőadót, aki jártas a belarusz nyelv idegen ajkúak számára történő oktatásában, és bekapcsolódna a tanszék tudományos kutatómunkájába is.

A látogatás befejezéséül Kelemen úr és Asztapenko külügyminiszter-helyettes aláírta a két külügyminisztérium közötti együttműködésről szóló jegyzőkönyvet. A dokumentum aláírásáról a belarusz televízió esti híradója is beszámolt.

A küldöttség találkozott M. A. Mariniccsal, a Külgazdasági Kapcsolatok Állami Bizottságának elnökhelyettesével. Marinics úr tájékoztatása szerint viszonylag jól fejlődnek gazdasági kapcsolataink, Belaruszban már 16 belarusz–magyar vegyesvállalat működik. Kelemen úr rámutatott arra, hogy a gazdasági kapcsolatok szintje – figyelembe véve a korábbi évek árucserereforgalmi volumenét – elmarad a közgazdaságilag indokolttól. Ennek okai mindenekelőtt a belarusz fél deviza- és viszonylagos áruhiánya, a banki kapcsolatok fejletlensége és a vállalkozói információcsere elégtelensége. Az államtitkár úr annak a véleményének adott hangot, hogy elengedhetetlen a gazdasági kapcsolatok fejlődését elősegítő egyezmények megkötése. Az ebből a szempontból legfontosabb két megállapodás, a beruházásvédelmi és a kettős adózást kiküszöbölő egyezmény magyar tervezetét a Pénzügyminisztérium már eljuttatta a belarusz félnek, s kellő igyekezet esetén mindkettő még az idén aláírásra kész állapotba hozható.

Kelemen úr felvetette, hogy a magyar fél üdvözlné, ha Belarusz a nyugati országoktól kapott 102 millió ECU segílyt részben magyar áruk vásárlására fordítaná. Magyarország mind élelmiszer-ipari, mind gyógyszeripari, illetve gyógyászati termékeket képes lenne szállítani. A belarusz fél ígéretet tett arra, hogy a kérdést megvizsgálja.

Az államtitkár úr jelezte, hogy a magyar kőolajipar érdekelt lenne a belarusz iparral való együttműködésben. Ez megvalósulhatna közös szénhidrogén-kutatás, koncessziós vásárlások, technológiaátadás, műszaki segítségnyújtás formájában. A részletek kidolgozására a magyar küldöttség kész Belaruszba látogatni, csak a belarusz fél fogadási készségének visszaigazolására vár. Marinics úr ígéretet tett, hogy a kérdésre hamarosan válaszolnak.

A küldöttség a Belarusz Barátság Házában találkozott L. Fuhnat oktatási miniszterhelyettes asszonnyal és a tudományos élet képviselőivel. Kelemen úr előadást tartott hazánk kül- és belpolitikájának aktuális kérdéseiről, majd válaszolt a hallgatóság kérdéseire. A házigazdák szavaiból kivehető volt, hogy belarusz részről nagy az igény azoknak a mindennapos kulturális, szakmai és emberi kapcsolatoknak a helyreállítása iránt, amelyek a Szovjetunió felbomlásával megszakadtak.

Az államtitkár úr 1993. május 12-én Varsóban tárgyalásokat folytatott Edward Wende úrral, a Szenátus Külügyi Bizottságának elnökével, valamint a Szejm és a Szenátus Külügyi Bizottságának képviselőivel. Államtitkár úr rövid tájékoztatót adott minszki látogatásának tapasztalatairól, majd szólt a magyar törvényhozás néhány jellemzőjéről, aktuális kérdéséről. Ismertette a kisebbségi törvény kétéves előkészítésének munkálatait, említést tett a honvédelmi törvény előkészítéséről. Kifejtette, fontosnak tartja, hogy országaink parlamenti szervei közvetlen kapcsolatokat építsenek ki. Bár az utóbbi időben megelégnültek ezek az igyekezetek (két magyar–lengyel IPU-találkozó, a lengyel Szenátus küldöttségének magyarországi útja), további tapasztalatcseréket javasolt. A bizottságok közötti kapcsolatok kiépítése is ilyen célú lenne. Öröndetesnek tartotta, hogy a közeljövőben Varsóba utazik a magyar parlament egészségügyi bizottságának 7 tagú delegációja. A jelenlévő képviselőkkel államtitkár úr eszmecsere-t folytatott a két parlament tevékenységéről. Wende úr kifejtette, hogy a pártok nagy száma miatt a lengyel kétkamarás parlament törvényhozási tevékenysége jóval hosszabb időt vesz igénybe. Említést tett a közelmúltban elfogadott új választójogi törvényről, s a Kis-Alkotmányról, amely alapján az ország működik az új Alkotmány megszületéséig. Ez utóbbi előkészítésére ad hoc bizottságot hoztak létre 46 képviselőből és 10 szenátorból.

A képviselők komoly érdeklődést mutattak a határainkon túl élő kisebbségek gazdasági, társadalmi, kulturális helyzete iránt. Államtitkár úr felhívta a figyelmet az egyes országokban élő magyar kisebbségek helyzete közötti különbségekre. Rámutatott a romániai magyar értelmiség elvándorlásának veszélyeire, s arra, hogy a jelenlegi román politikai szféra az ott élő magyarokat ellenségként kezeli. Arra a kérdésre, hogy rontja-e a szlovákiai magyarság helyzetét Csehszlovákia felbomlása, kifejtette, hogy az új szlovák állam saját identitásával van elfoglalva, a nehézségeket a nemzet-

állam koncepció jelenti, így átmenetileg a kisebbség helyzetének romlásával lehet számolni.

A magyar–lengyel kulturális kapcsolatok építésére vonatkozóan mindkét fél egyetértett a finanszírozási formák megújításával, amire leginkább az alapítványok bizonyulnak célszerűnek. Engelmayer Ákos nagykövet elmondta, hogy a varsói Magyar Nagykövetség és a Magyar Kulturális Intézet létrehozta a Szent Hedvig királynő Alapítványt, amely még nincs ugyan bejegyezve, de már 2 könyv kiadását támogatták a segítségével. Javasolta, hogy a két IPU-csoport csatlakozzon az Alapítványhoz, vagy más formációt hozzanak létre, mert ez csak magyar pénzből működik. A regionális együttműködéssel kapcsolatban államtitkár úr kifejtette, ezek alapvetően alulról jövő kezdeményezések állami támogatással.

Az Andrzej Ananicz helyettes külügyi államtitkárral való találkozás alkalmat adott egy Közép-Ázsiáról folytatott eszmecserére, mivel a lengyel partner is a közel-múltban járt a térségben. Érdeklődésére államtitkár úr kifejtette, hogy Kazahsztánban erős szolidaritás volt érzékelhető az orosz gazdasági helyzettel. Egyenlőtlen üzletekre is vállalkoznak abból a meggondolásból, hogy Oroszország stabilitása nagy érték számukra. Üzbegisztán politikai vezetői részéről egyfajta riadalom volt érzékelhető a vallás és vallásos érzés kifejezésével szemben.

Ananicz úr elmondta, hogy az egyes országok közötti kapcsolatokra vonatkozóan úgy látja, képesek lesznek szuverén, állami közösségeket kialakítani. Országonként lényeges különbségek vannak, melyek Lengyelországból nem ellenőrizhetők. A kazah politikusok zöme hosszú távon a szuverenitást feltételezi, időpont nélkül, s azt fokozatos lépéseken keresztül tartja megvalósíthatónak. Jellemző a térségre a demokrácia fogalmának az európaiától eltérő értelmezése. Az oroszországi helyzet stabilitása fontos tényezőként van jelen. Ennek kapcsán utalt Belaruszra, ahol az Oroszországgal való kapcsolatot prioritásnak tekintik. Oka, hogy nincs kintről jövő más javaslat vagy alternatíva. Ananicz úr teljes mértékben egyetértett államtitkár úr azon megállapításával, hogy jelenleg nincs különbség a törvényhozó és a végrehajtó szervek között, s ami még rosszabb, a politikusok nem érzik a kettő különválasztásának szükségességét. A közép-ázsiai értelmiség képzésével kapcsolatban államtitkár úr elmondta, hogy Magyarországnak is szándékában áll ebben részt venni. A törökök ehhez előkészítés nélkül kezdtek hozzá. Hiába a nyelvrokonság, a problémákat mi jobban érzékeljük.

Ananicz úr a Visegrádi Csoporttal összefüggésben felvetette a SZU-utódállamok részére tervezett hármas struktúrájú segélyakciók ötletét. Mint mondta, a Visegrádi Csoport nem dolgozott elég következetesen ezen a terven, így a kérdés kissé háttérbe szorult. Javasolta, annak érdekében, hogy az akció újra előtérbe kerüljön, nagyon konkrét ajánlati listát kellene a visegrádi országoknak kidolgozniuk. Második

lépésként jelentés elkészítését javasolta, amely utalna arra, hogy az ajánlati listán szereplő tételeknek közvetlenül a Nyugattól történő beszerzése drágább lenne. Hangsúlyozta, érveket kell biztosítani ahhoz, hogy a mi gazdaságaink legyenek mozgósítva.

Kelemen úr a javaslattal egyetértett, hozzátéve, hogy a működőképesség kedvéért először magyar–lengyel konzultációt látna hasznosnak, majd utána kellene a másik két visegrádi országgal is egyeztetni. Összehangolt, kiegészített állásponttal jobb az esélyünk, s minél konkrétabb lesz a javaslatunk, annál nehezebb lesz visszautasítani.

Államtitkár úr lengyel partnere véleményét kérte Wałęsa elnök május 24–26-i kijevi látogatásáról, melynek folyamán feltehetően biztonságpolitikai kérdések is napirendre kerülnek.

Ananicz úr elmondta, hogy a lengyel köztársasági elnök is elállt az EK-bis, NATO-bis gondolatától. A Külügyminisztérium kapta meg a feladatot, hogy készítsen javaslatokat az Ukrajnával való együttműködésre. Ennek egyik eleme a visegrádi országok részvételével Ukrajnával közösen kialakítandó segélyezés ügye (ami eltér az Oroszország által preferált segélyezéstől). További elemei a honvédelmi együttműködés lehetőségei, s gazdasági kérdésekben a nem konvencionális megoldások keresése. A lengyel külpolitika általános felfogása, hogy visszautasítja az új tömbök létesítésének elvét. Prioritásként szerepel a NATO-hoz történő csatlakozás és az európai kultúrában való részvétel.

Kelemen úr nyugtázta, hogy mind a magyar, mind a lengyel Ukrajna-értékelés pozitív. A magyar politika támogatja az ukrán önállóságot. Érezzük, hogy a világpolitikában Ukrajna Oroszország árnyékában van. Hangsúlyozta annak fontosságát, hogy összehangoljuk Ukrajna-politikánkat a Nyugat felé. Közös javaslatként fogalmazódott meg egy Ukrajna-konferencia megtartása, melynek részleteit a főosztályok konkretizálhatnák. Az államtitkár úr rendszeres szakértői konzultációkat javasolt FÁK-ügyekben, s ezzel Ananicz úr egyetértett.

Végezetül Kelemen úr röviden szólt a magyar–szerb kapcsolatokról, említést tett az AWACS-gépek Magyarországon történő állomásozásáról, a humanitárius segélyek átrepülésének engedélyezéséről, valamint a dunai őrnaszádok elhelyezéséről. Kifejtette, nincs szándékunkban provokálni a szerb vezetést, de az egyértelmű elkötelezettség elve alapján választottuk az együttműködést a Nyugattal.

Bilaterális kapcsolataink értékelése során Kelemen úr megköszönte Skubiszewski külügyminiszter táviratát, melyet Herczegh Géza professzornak küldött a Hágai Nemzetközi Bíróságba történő jelölése alkalmából.

Mindkét fél örömmel nyugtázta az Elemző és Tervező Főosztályok közötti együttműködés beindítását.

A számos, más tárcák közötti együttműködés méltatása során államtitkár úr kifejtette, fontos, hogy ne csak a legfelső politikai szinten épüljenek kapcsolataink, hanem feladatunknak tekintsük a lakossági kapcsolatok újraépítését. Ezen dolgozik varsói nagykövetségünk, s ezt szolgálják a mikroregionális együttműködések is, mint például a Bielsko-Biala-i Vajdaság és három magyar megye (Jász-Nagykun-Szolnok, Pest és Nógrád megye) közötti együttműködés.

A látogatásból fakadó teendők:

Össze kell állítani azon magyar–szovjet szerződések jegyzékét, amelyeket a jogutódlás alapján a magyar és a belarusz fél továbbra is érvényben lévőnek tekintenek.

Össze kell állítani azon szerződések jegyzékét, amelyeket célszerű Magyarország és Belarusz között megkötni.

Lengyel partnereinkkel közösen szorgalmazni kell olyan Ukrajna-konferencia megszervezését, amelynek célja az Ukrajnának nyújtandó gazdasági segítség a nyugati országok finanszírozásával és a kelet-közép-európai országok áruszállításaival.

Olyan konkrét áruajánlati listát kell kidolgozni – első lépésben lengyel–magyar viszonylatban – a visegrádi országok termékeiből, amely tételesen bizonyítja, hogy adott összegű nyugati segély esetén nagyobb volumenű áruszállítás valósítható meg a visegrádi országokból, illetve adott volumenű áruszállítás kisebb forrásokból finanszírozható.

Budapest, 1993. május 17.

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 25. doboz

69.

Rejtjeltávirat Varsóból. A Suchocka-kormány helyzete
Lengyelországban, a társadalmi feszültségek növekedése
1993. május 20.

6915/1533/3

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Varsó

Azonosító: VAO20082

Érkezett: 93.05.20. 18:05

Készítette: TA.

Ellenőrizte:

41

A társadalmi feszültség növekedése és a Suchocka-kormány helyzete

A Suchocka-kormány hivatalba lépése (1992. július) a rendszerváltást a kritikus ponton találta, amelyen túllendülve a folyamatnak már visszafordíthatatlanná kellett volna válnia. A fordulatot a szocialista korszakban kiépített nagyipar restrukturalizálása és privatizálása, valamint a nagyipari munkásság jelentős részének kistulajdonosi réteggé való átalakulása jelentette volna.

A Mazowiecki- és Bielecki-kormány a rendszerváltás módszerének a megválasztásakor adottnak vette a társadalom beleegyezését és készségét a változással együtt járó terhek viselésére. Ugyanakkor nem látott hozzá a nagyipar felülről történő átszervezéséhez. Remélte, hogy a szabadpiaci mechanizmusok automatikusan és gyorsan kikényszerítik a változást. Ez azonban illúziónak bizonyult. Ugyanakkor egyre láthatóbbá vált a különbség a fejlődésnek induló magánszektor (s az ott dolgozók életszínvonala), valamint az állami szektor (a nagyipari munkásság életszínvonala) között. A Suchocka-kormány felismerte, hogy a nagyipar átalakításának kérdését tovább halogatni nem lehet. A kormány két úton próbálta a társadalom, s főleg a nagyipari munkásság beleegyezését és támogatását megszerezni: 1. az általános privatizációval, 2. a szakszervezetekkel kötött paktummal. A Suchocka-kormány javaslatai lekésték azt a történelmi pillanatot, amikor még elegendőnek bizonyultak

418

volna a társadalom engedélyének megszerzéséhez, időközben világossá vált, hogy a jelenleg formálódó gazdasági rendszer képtelen biztosítani a társadalom egésze számára a szociális biztonságot. A lakosság jelentős hányadát kitevő rétegek (nagyipari munkásság, a költségvetési szféra dolgozói) számára a rendszerváltozás szociális biztonság nélkül elfogadhatatlan. Mindent megtesznek tehát azért, hogy a kormányt rákényszerítsék a szociális biztonság megőrzésére. Ez az alapvető oka a rendszeresen ismétlődő sztrájkoknak, amelyeket a Suchocka-kormány eddig nyugalommal és szakértelemmel szerelt le. A sztrájkok nem kötődtek ugyanis politikai erőkhöz, s nem volt politikai céljuk.

A május elején kezdődő sztrájkhullám ezzel szemben megingatta a Suchocka-kormányt. A tiltakozó akcióknak igen komoly politikai következményeik lehetnek. Szociológusok, politológusok, ellenzéki politikusok már régóta hangot adtak olyan nézeteknek, melyek szerint a lengyel társadalom elérkezett tűrőképességének a határáig, s számolni kell a társadalmi robbanás lehetőségével. A jelenlegi tiltakozó hullámhoz már politikailag szervezett erők is kapcsolódtak. Ezek: a Szolidaritás, a politikai pártok és Wałęsa elnök.

a.) A korábbi sztrájkoknál a Suchocka-kormány ügyesen és sikeresen működött együtt a Szolidaritással. A szakszervezet a sztrájkolók érdekképviselőként tárgyalásokat kezdett a kormánnyal, amelynek kezdeményezésére engedményeket tett. A kormány ezzel kívánta növelni a Szolidaritás befolyását a munkástömegek körében, a Szolidaritás parlamenti klubjának szavazatai pedig többséget biztosítottak a kormány számára a Szejmben. Ez a harmonikus együttműködés a költségvetés vitája során megszakadt. A Szolidaritás nagy része előnytelennek tartotta a szakszervezetek számára a kormány további támogatását. Nyomásukra az Országos Bizottság utasította a szakszervezet képviselőit, hogy szavazzanak a költségvetés ellen. A parlamenti klubnak csak egy része engedelmeskedett. A Szolidaritáson belül ekkor keletkezett és azóta tovább mélyülő szakadás kifelé is egyre láthatóbbá vált. A Szolidaritáson belül jelenleg a következő irányzatok működnek:

1./ Az Országos Bizottság (KK) vezetősége által képviselt mérsékelt szárny, amely a Suchocka-kormány támogatásának a híve (fő képviselői: Marian Krzaklewski, Jan Rulewski, Bogdán Borusewicz).

2./ A kormánnyal szemben radikális, revindikációs álláspontot képviselő szárny, amelyen belül további három csoportot lehet megkülönböztetni:

a.) a Hálózat (Siec) elnevezésű nem hivatalos struktúra, amelyben a legnagyobb állami vállalatokban működő szervezetek működnek együtt,

b.) a Szolidaritás Mazowiai regionális szervezete, amelynek élén Maciej Jankowski áll,

c.) A mazowiai régióhoz tartozó nagyüzemek (pl. Ursusi Traktorgyár, a Varsói Autógyár) szakszervezeteinek megegyezése.

A jelenlegi sztrájk alkalmából a radikális, revindikációs irányzatok a gazdasági követelések mellett politikai jelszavakkal is felléptek. A „Hálózat”, amely már régebb óta „Lech Wałęsa hadseregének” nevezi magát, a Suchocka-kormány eltávolítását és az elnök által kinevezett „szakértői kormány”-t követeli. Maciej Jankowski a mazowiai régió nevében szintén a Suchocka-kormány eltávolítása mellett van, átmeneti jelleggel az elnöki kormányzat övezeteset javasolja. Ha ez sem válna be, akkor új elnökválasztást és parlamenti választásokat tart szükségesnek. A mazowiai nagyüzemek közötti szakszervezeti megegyezés már a köztársasági elnöknek sem ad bizalmat: egyaránt követeli a kormány és az elnök lemondását. Követelésének alátámasztására május 18-én Szejm-, kormány- és elnökellenes tüntetést szervezett (kb. 2-3000 résztvevővel).

A Szolidaritás és a kormány közötti – a béremelésekről folyó – május 18-i tárgyalások sikertelensége után a szolidaritás parlamenti képviselői május 19-én este a kormány elleni bizalmatlansági indítványt terjesztettek be a Szejm elnökségének. Az OPZZ saját népszerűségének növelésére igyekszik kihasználni a „családi háborút”.

b.) Egyelőre még nem kristályosodott ki, hogy mi lesz az ellenzéki parlamenti pártok álláspontja. Egy bizonyos, hogy mindegyik megpróbálja a növekvő társadalmi elégedetlenséget a saját politikai bázisának a növelésére kihasználni. Következésképpen sem a jobboldali, sem a baloldali pártoknak nem érdekük a kormány nyílt támogatása és a kormánykoalíció csatlakozás révén történő megerősítése. A pártok egy részének viszont érdeke, hogy a Suchocka-kormány még egy ideig hivatalban maradjon, és ne kerüljön sor az elnöki kormányzás bevezetésére.

– A baloldal – a Demokratikus Baloldali Szövetség (SLD) és a Munka Unió (UP) – jelezte, hogy bizonyos követeléseinek figyelembevételére és az új parlamenti választások dátumának pontos meghatározása esetén (a jövő év tavaszán) szavazataikkal hivatalban tartja a Suchocka-kormányt.

– A jobbközép és a szélsőjobb – a Centrum Megegyezés (PC) és a Mozgalom a Köztársaságért (RdR) – minél korábbi választásokat akar, mivel szerintük az idő a baloldal számára dolgozik. Mivel azonban esélyük a sikeres szereplésre csak koalícióban van, s az még nem állt össze, nem érdekük a Suchocka-kormány azonnali bukása.

– Nem világos, hogy hogyan fog viselkedni a Lengyel Néppárt (PSL). Számára megfelel az új választások jövő tavaszi időpontja (az önkormányzati választásokkal egy időben). Addig azonban egy új, többségi kormánynak kellene vezetnie az országot.

– A kormány azonnali megbuktatását határozottan akarja a Független Lengyelország Konföderációja (KPN), amely a Szolidaritástól függetlenül saját bizalmatlansági indítványt készített.

Hanna Suchocka május 17-én este a nemzethez intézett TV-beszéde nem tartalmazott semmi konkrétumot, nem billentette a mérleg nyelvét a kormány javára. Utalt a kormánynak az ellenzéki pártokkal való megegyezési készségére. Fennáll a lehetősége annak, hogy a Suchocka-kormány képes lesz megegyezni a parlamenti ellenzékkal. A kormánynak gyorsan el kell azonban döntenie, hogy a jobb- vagy a baloldali ellenzékkal kíván-e tárgyalni.

c.) A fokozódó társadalmi feszültséget Lech Wałęsa elnök is saját politikai céljai elérésére kívánja felhasználni. Ezek: megszerezni a végrehajtó hatalom nagy részét, megnyerni a következő elnökválasztásokat. Az első cél eléréséhez Lech Walesának gyenge kormánya, gyenge parlamentre és gyenge Szolidaritásra van szüksége. Mivel a kormánykoalícióban a Szejm és a Szolidaritás is megosztott, alkalmasnak látszik az időpont, hogy az elnök átvegye a közvetlen irányítást. A Szolidaritás „Hálózat” és Mazowiai Szervezete ezt kimondottan követeli tőle. Nyugodtan hivatkozhat tehát arra, hogy társadalmi nyomásra hozta létre az elnöki kormányt. Az elnök az utóbbi napokban többször találkozott a „Hálózat” vezetőivel és Maciej Jankowskival. Lech Wałęsa mégis vonakodni látszik. Számára fontos lenne az erős elnöki hatalmat rögzítő új alkotmány megszavazása. Addig az ideig hivatalban maradhatna a meggyengült Suchocka-kabinet, vagy egy másik, az elnöknek engedelmeskedő kormány, amelyet minden szociális és gazdasági baj bűnbakjának lehetne megtenni.

Az elnöki hatalmat biztosító alkotmány elfogadása után kívánja Lech Wałęsa az új választásokat megtartani. Akkor esélye lesz arra, hogy a társadalom elégedetlen rétegei szavazatainak a segítségével – amelyekkel már most tartja a kapcsolatot – újraválasztását elérje. Kérdés, hogy mennyire tudják ebben az erős elnöki hatalmat nem kívánó politikai pártok akadályozni.

– 149 – E. –

Lássa:
III. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 25. doboz

70.

Hanna Suchocka lengyel kormányfő levele Antall Józsefnek
1993. június 29.

Bába Iván

00540/16/1993
0010

Szigorúan titkos!
Készült: 10 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Peisch S.
Herman J.
Gyarmati I.
Oberfrank F.
Szénási Gy.
Misur Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Hanna Suchocka lengyel kormányfő levele Antall József miniszterelnökhöz
Szlovákia ET- tagságával kapcsolatban

1991. június 29-én – kérésére – fogadtam Maciej Koźmiński budapesti lengyel nagykövetet, aki átadta Hanna Suchocka miniszterelnök asszony által Antall József miniszterelnökhöz intézett levél másolatát Szlovákia ET-tagságával kapcsolatban. Az eredeti levelet diplomáciai úton később továbbítják.

A nagykövet – a levélben foglaltakat kommentálva – közölte: Lengyelországban van egy olyan nemzetközi jogi felfogás, hogy Csehország és Szlovákia ET-tagsága lényegében csak formális kérdés, mivel Csehszlovákia már tagja volt az Európai Tanácsnak. Másik szempont az, hogy jobb, ha Szlovákia tagja az Európai Tanácsnak, mivel így könnyebb rá nyomást gyakorolni a nemzeti kisebbségi jogok biztosítása érdekében. A nagykövet személyes véleményként megjegyezte még, hogy ez most csak átmeneti nézeteltérés a magyar–lengyel viszonyban. Ugyanakkor aggályának adott hangot, hogy ez az ügy esetleg negatív befolyást gyakorolhat a visegrádi együttműködésre.

Válaszomban kifejtettem a Szlovákia ET-tagságával kapcsolatos magyar álláspontot. Kiemeltem, hogy Szlovákia nem teljesítette az ET 1201-es határozatában megfo-

galmazott követelményeket, és az ET-nek nincs olyan mechanizmusa, amelyek révén e követelményeket Szlovákiával végrehajtsa felvétele után. A visegrádi együttműködést pedig inkább a cseh és a szlovák miniszterelnökök politikai megnyilvánulásai akadályozzák (vagy kisantantot építünk, vagy visegrádi együttműködést). Megjegyeztem, magyar részről rossz néven vesszük azt, hogy a lengyel fél (Lech Wałęsa elnök és Hanna Suchocka kormányfő levelei révén) ránk kíván nyomást gyakorolni, és nem a szlovák vezetésre. Ugyanis nincs tudomásunk arról, hogy a szlovák miniszterelnök hasonló levelet kapott volna.

A nagykövet ígéretet tett, hogy a fentieket továbbítja a lengyel illetékesekhez.

Budapest, 1993. június 29.

Nem hivatalos fordítás

A Lengyel Köztársaság
Minisztertanácsának
Elnöke

Varsó, 1993. június 25.

Igen Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A legközelebbi napokban az Európai Tanács nagy fontosságú döntést hoz a Cseh Köztársaság, valamint a Szlovák Köztársaság tagjainak sorába felvételének ügyében. Alapjában véve, ennek a két államnak volt már helye az Európai Tanácsban, amikor a csehszlovák állam e szervezetnek tagja volt.

Az az álláspont, amelyet a Magyar Köztársaság képvisel a Szlovák Köztársaságnak az Európai Tanácsba történő felvétele ügyében, egy sor aggodalmat kelt, amelyeket szeretnék önnel, Miniszterelnök Úr, megosztani.

Lengyelország állást foglal mind a két, Csehszlovákia kettéválása után létrejött Köztársaságnak az Európai Tanácsba való egyidejű felvétele mellett. A Szervezet minden tagjának az a kötelezettsége, hogy az általa megállapított jogot respektálja. Lengyelország különösen fontosnak tartja a nemzeti kisebbségek jogainak, valamint a demokrácia alapelveinek tiszteletben tartását.

A lengyel kormány meg van győződve, hogy a Szlovák Köztársaság jelenléte az Európai Tanácsban elősegíti majd az ottani demokratikus intézmények működését, valamint az emberi jogok védelmét. Úgy vélem, hogy közös törekvésünk a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása. Jól értem az Ön aggodalmát, de nagyon fontos

az a tény is, hogy éppen az Európai Tanács rendelkezik kipróbált ellenőrzési mechanizmusokkal a tagállamaival szemben.

Maradok barátsággal és mély tisztelettel

Hanna Suchocka

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 64. doboz

71.
Rejtjeltávirat Varsóból. A lengyel országgyűlési
választások eredménye
1993. szeptember 20.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Varsó

Azonosító: VAO00463

Érkezett: 93.09.20. 16:16

Készítette: SomA

Ellenőrizte:

Azonnal!

41

1./ Az 1993. szeptember 19-i parlamenti választások során a lengyel társadalom – négy évvel a Szolidaritás döntő fölényű győzelme után – a baloldali pártoknak szavazott bizalmat. Az eddig ismert részeredmények szerint – szeptember 20-án 10.00 órakor – a legtöbb szavazatot a Demokratikus Baloldali Szövetség (SLD) kapta (20,5%), amelyben a magát a PZRP (LEMP) jogutódjának valló Szociáldemokrácia (SdRP) játssza a legnagyobb szerepet. A második helyre a PZRP csatlóspártjának a jogutódja, a Lengyel Néppárt (PSL) került (16,2%). Viszonylagosan jó eredménnyel dicsekedhet a posztkommunistáktól élesen elhatárolódó, Szolidaritás gyökerű Szociáldemokrata Párt, a Munka Uniója (UP – 7,2%). Az eddigi eredmények szerint a Szolidaritás eredetű, nem baloldali pártok közül egyedül a Demokratikus Unió kerül be a parlamentbe (10,8%). A felsorolt pártokon kívül a jelen pillanatig még a Független Lengyelország Konföderációja (KPN – 5,5%) és a Pártonkívüli Blokk a Reformok Támogatására (BBWR – 5,4%) látszik átlépni a parlamentbe jutáshoz szükséges 5%-os küszöböt. Más párt és pártkoalíció az eddig összeszámolt eredmények alapján nem érte el a szükséges szavazatarányt. Ezek:

– a „Haza” Választási Koalíció (Ojczyzna – 7,1%)

– a Szolidaritás – 4,8%

- a Centrum Megegyezés (PC – 4,6%)
- a Reálpolitikai Unió (UPR – 3,6%)
- a Liberális–Demokratikus Kongresszus (KLD – 3,6%)
- a Jan Olszewski vezette Koalíció a Köztársaságért (KdR – 2,5%)
- a Szolidaritás gyökerű parasztpárt (PSL–PL – 2,3%)
- a Lepper-féle „Önvédelem” (Samoobrona – 2%)
- a Tyminski-féle „X” párt (2%)

A végleges szavazatarányok szerdára várhatók. Előfordulhat, hogy még egy-két párt-nak sikerül az 5%-ot elérnie. A mandátumok elosztása a hét végén lesz ismeretes.

Az eddig bejutott pártok által megszerzett képviselői helyek száma százalékosan: SLD – 30%, PSL – 25%, UD – 15%, UP – 10%, Kpn – 5%, BBWR – 5%

2./ A parlament végleges összetételének ismerete nélkül nem lehetséges alaposabb elemzést készíteni a várható belpolitikai fejleményekről. A koalíciós esélyeket is alapvetően befolyásolja a végeredmény. Addig egyetlen felelős politikus sem nyilatkozik, sőt a tapogatózó tárgyalások is csak akkor kezdődnek meg valójában, hiszen a tárgyaló felek pozíciói a lehetséges szövetségesek ismerete nélkül kétségesek.

Ha a végleges eredmény nem tér el a pillanatnyilag ismerttől, akkor a fontosabb lehetséges koalíciók:

1. SLD–PSL	(kB. 300 mandátum a 460 fős Szejmben)
2. SLD–UD	(kb. 230 mandátum)
3. UD–PSL–UP	(kb. 240 mandátum)
4. SLD–UD–UP	kb. 280 mandátum)

A koalíciós tárgyalások meghatározó tényezője lesz, hogy a népi demokratikus korszakból származó két párt egyike nélkül nem lehet parlamenti többséggel rendelkező kormányt alakítani.

3./ A lengyelországi belpolitikai változások főbb okai és következményei:

Az eredmény a választások népszavazás jellegét igazolja. A különböző politikai megfigyelők, szociológusok és egyes pártok már régóta felhívták a figyelmet, hogy a társadalom egyre kevésbé akceptálja a gazdasági rendszerváltás módját, főleg annak terheit. A társadalom értetlenül állt a rendszerváltásban nagy szerepet játszó volt ellenzék egymás közti politikai harcaival szemben is.

A választások eredménye – annak ellenére, hogy kétségkívül kifejezi a lengyel társadalomnak egyre növekvő szimpátiáját a baloldali gazdaság- és szociálpolitikai,

valamint a laikus állam iránt – elsősorban a jobboldali és a centrupolitika kudarcát jelenti. A centrupártok, a kereszténydemokrata és kereszténynemzeti pártok egyaránt képtelenek voltak az egymás közötti megegyezésre, kompromisszumokra, s teljesen széttagozódva, abszolút reménytelen helyzetből indultak a választásokon. Ehhez járult Lech Wałęsa kezdeményezése, a BBWR, amely szintén a jobboldal és a centrum erőit osztotta meg. A választások eredménye politikai kudarc Lech Wałęsa számára is, hiszen az általa támogatott BBWR épphogy csak be tud jutni a parlamentbe, s a koalíciós tárgyalások során egyelőre nem számottevő tényező. Természetesen a kialakult helyzetet Lech Wałęsa a maga javára tudja fordítani úgy, hogy vagy a posztkommunista erőkkal szemben magát állítja be a rendszerváltás további biztosítékául, vagy úgy, hogy a posztkommunista erőkkal kiegyezve azok számára biztosítja a legitimitást. Fennáll annak a lehetősége is, hogy Wałęsa – a koalíciós tárgyalások elhúzódása esetén – a rendkívüli helyzetre hivatkozva a demokratikus intézmények működésének korlátozásához és elnöki hatalmának erőteljes kiterjesztéséhez nyúl.

A lengyelországi választások eredménye kétségkívül a baloldal előretörését jelenti, nem jelenti azonban a posztkommunisták győzelmét. A parlamentbe eddig bejutott pártok mindegyike (a BBWR kivételével) a baloldali gazdasági programmal, vagy legalábbis baloldali szociális programmal rendelkezik (UD szociálliberális frakciója is). A szavazáson az eddigi adatok szerint az arra jogosultak 51,5%-a vett részt, tehát a PZPR-múlttal nem szakító baloldalra a társadalomnak csak 10%-a szavazott. Ennek egy része is azért adta le ide a szavazatát, mert az SLD parlamenti működése és választási kampánya során – a rendszerváltás és az Európa-orientáltság továbbvitele mellett – ígérte a szociális biztonságot. Az SLD vezető politikusai tudják: a jelenlegi nemzetközi és belpolitikai helyzetben szó sem lehet az egypártrendszer módszereire való visszatérésről. Igyekeznek majd mindent megtenni, hogy a PZPR-től örökölt és ebben az irányban húzó pártapparátust fékezzék, és ne engedjék nagy befolyáshoz. Ennek jele, hogy az SdRP elnöke, A. Kwaśniewski a választóhelyiségek bezárása után az UD-vel és az UP-vel való koalíció előnyeit hangoztatta. Lengyelország további sorsa nagymértékben függ az elkövetkezendő napok és hetek lengyel belpolitikai eseményeitől, amelyek a térségre is kihatással lehetnek, illetve lesznek. A tét: a szabad demokratikus parlamenti választások során társadalmi mandátumot kapott posztkommunista baloldal az európai integráció és európai demokrácia felé orientálódik-e, vagy kezdetét veszi egy Moszkva vezetése alatt álló kelet-európai lassú viszsza rendeződési folyamat. Mind a lengyel belpolitikai erőknél, mind Lengyelország nemzetközi partnereinek rendkívüli körülményekkel, a térség és Európa jövőjét szem előtt tartva, a hosszú távú folyamatokra összpontosítva kell a választásokon legálisan hatalmat kapó baloldalhoz fűződő viszonyt kialakítania.

Mérvadó jobboldali politikai elemzők szerint a jelenlegi választások még időben figyelmeztették a jobboldalt egy egységes, jól szervezett országos méretű apparátussal rendelkező párt létrehozásának a szükségességére. Az SLD és a PSL választási eredményét – a szociális biztonság utáni nosztalgia mellett – mindenekelőtt annak köszönheti, hogy csak ennek a két pártnak van jól szervezett országos apparátusa.

A Centrum és a jobboldal politikai veresége előrelátható volt. Az okok és a tennivalók elemzése még a választások előtt megindult. A *Gazeta Wyborcza* Aleksanderr Smolar és Adam Mochnik véleményét közölte. Mindkét politikussal személyes megbeszélést is folytattunk, amelyről külön anyagban jelentünk.

– 232 – E. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 25. doboz

72.

Puskás Ferencnek, a 3. Területi Főosztály munkatársának
összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Andrzej Olechowski
lengyel külügyminiszter megbeszélésről a debreceni Közép-
európai Kezdeményezés konferencián
1993. november 22.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Puskás Ferenc

002990/1993

0001

Szigorúan titkos!
Jóváhagyta: Bába I.
Készült: 11 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J
Peisch S.
Herman J.
Oberfrank F.
Gyarmati I.
Kolozsi B.
Kéry Gy.
Varsó
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Magyar–lengyel külügyminiszteri megbeszélés a debreceni
KEK Külügyminiszteri Konferencián

A Debrecenben tartott KEK Külügyminiszteri Konferencia során 1993. november 19-én Jeszenszky Géza külügyminiszter és Andrzej Olechowski lengyel külügyminiszter kétoldalú megbeszélést tartott. A találkozó egyik célja – tekintettel a lengyel külügyminiszter nemrégiben történt kinevezésére – a személyes kapcsolatfelvétel volt. A miniszterek a megbeszélés során az alábbi fontosabb kérdésekről folytattak eszmecserét:

1. Andrzej Olechowski külügyminiszter rövid tájékoztatást adott az új lengyel kormány kül- és belpolitikájának várható alakulásáról. Biztosította a magyar felet arról, hogy a külpolitika folyamatossága fennmarad, nem lesznek alapvető, lényegi változások. Kiemelte az új lengyel kormány külpolitikájának a következő három prioritását:

- Lengyelország integrációja az Európai Unióhoz, a NATO-hoz és a NYEU-hoz;
- nagyon jó kapcsolatok a szomszédokkal, aktív regionális politika, különös hangsúlyt fektetve a visegrádi együttműködésre és a KEK-re;
- Lengyelország gazdasági érdekeit segítő, aktív külpolitika.

A lengyel belpolitikával kapcsolatban is azt hangsúlyozta, hogy nem lesz visszarendeződés, a gazdasági reformok folytatódnak. Felhívta a figyelmet arra, hogy ezeknek a reformoknak a céljai azonosak a magyar reformokéval. Mindkét ország ugyanazon az úton halad, s az eltérés csak annyi, hogy Lengyelország annak baloldalán, Magyarország pedig a jobboldalán megy előre. Hangsúlyozta még, hogy a választási eredményekben nagy szerepe volt a társadalom elégedetlenségének a reformok „sokkterápiás” jellege miatt.

2. Ezután a külügyminiszterek biztonságpolitikai kérdésekről folytattak eszmecsere-t, különös tekintettel országaink NATO-hoz és a NYEU-hoz való csatlakozásának perspektívájára. A lengyel külügyminiszter átadta a „Partnerség a békéért” elnevezésű NATO-, de elsősorban amerikai kezdeményezés lengyel értékelését tartalmazó dokumentumot, és javasolta, hogy ebben a témában és a NYEU társult tagságról kerüljön sor a V4-ek KEK Konferencián tartózkodó küldöttségei vezetőinek találkozására. Ezt követően polémia bontakozott ki, hogy egyedül, kettesben vagy visegrádi négyes keretben lépünk fel a NATO- és NYEU-tagság ügyében. A lengyel külügyminiszter erőteljesen érvelt a visegrádi országok együttes fellépése mellett, mivel „a hangunk erősebb lesz, ha négyen és nem ketten szólalunk meg”. Szerinte bizonyos morális problémát is felvethet az, ha nem együtt próbálunk haladni.

Jeszenszky Géza külügyminiszter hangsúlyozta, hogy mi nem kívánunk a visegrádi együttműködés ellen fellépni, de pl. a NATO-csatlakozás ügyében meg kell vizsgálni, hogy melyik a hatékonyabb út. Szerintünk eredményesebb, ha egyéni erőfeszítéseket teszünk, bár nem vagyunk a közös fellépés ellen sem. Rámutatott arra, hogy a Visegrádi Együttműködéssel kapcsolatos problémák Csehszlovákia szétválásával kezdődtek, mi továbbra is fontosnak tartjuk ezen országok speciális kapcsolatait, különös tekintettel a területi összekapcsolódásukra is (pl. Magyarország számára Szlovákia a kapocs a NATO-hoz).

Olechowski miniszter a januári NATO-csúcsról és az azt követően várhatóan kialakuló új összeurópai biztonsági rendről szólva annak az álláspontjának adott hangot, hogy az USA nem akar az egyedüli békefenntartó lenni a világon. Amellett, hogy az drága, a felelősséget is szeretnék megosztani. Ebben a kérdésben partnert látnak Oroszországban, amelyet valamilyen formában be kell vonni az összeurópai biztonsági struktúrákba. Lengyelország földrajzi elhelyezkedésénél fogva sem léphet

fel az ellen, hogy Oroszország valamilyen szerepet játsszon a biztonságpolitikai kérdésekben.

Jeszenszky külügyminiszter válaszában kifejtette a fentiekkel kapcsolatos magyar álláspontot. Rámutatott arra, hogy a Nyugat, de különösen az USA túlságosan Oroszországra koncentrál a közép-európai országok rovására, elfeledkezve a szovjet fennhatóság által ezen országoknak okozott súlyos erkölcsi és anyagi károkról. Másrésről a Nyugat nem eléggé ismeri fel az Oroszországban rejlő potenciális veszélyeket sem.

3. A magyar–lengyel relációt röviden érintve a két külügyminiszter megállapodott abban, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter hivatalos lengyelországi látogatására 1994. január 5–14. között kerüljön sor. A konkrét időpontot diplomáciai úton egyeztetjük.

Budapest, 1993. november 22.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 25. doboz

73.

Jeszenszky Géza előterjesztés-tervezete a Kormánynak a krakkói
főkonzulátus létrehozásáról
1993. december

Külügyminisztérium

Szigorúan titkos!
Tervezet

Előterjesztés a Kormánynak

A Lengyel Köztársaság – tekintettel geopolitikai helyzetére, nagyságára, gazdasági potenciáljára – jelentős szerepet tölt be Kelet-Közép-Európában. A történelem során hagyományosan az egyik hozzánk legközelebb álló ország volt (közös történelmi múlt, keresztény gyökerek, hasonló kultúrkör és értékrend, kölcsönös szimpátia), és jelenleg is egyik legfontosabb partnerünk a térségben. Kétoldalú kapcsolataink harmonikusak, azokat rendezetlen vagy vitás kérdések nem terhelik. Jelenleg Varsóban nagykövetség és annak részeként konzulátus működik.

A Magyar Köztársaságnak a regionális kapcsolatok fejlesztésével összefüggő politikai, gazdasági, kulturális és idegenforgalmi érdekei, továbbá Krakkónak a térségben hagyományosan játszott jelentős szerepe indokoltá teszi főkonzulátus létesítését Dél-Lengyelországban, Krakkó székhellyel. A krakkói konzuli képviselő fontos szerepet játszhatna a régióhoz fűződő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataink ápolásában és fejlesztésében.

A főkonzulátusként működő képviselő látná el az elsősorban Dél-Lengyelországra összpontosuló, magyar idegenforgalommal kapcsolatos konzuli ügyeket, foglalkozna a konzuli kerületében élő magyar állampolgárok érdekeinek védelmével. Emellett jelentős kulturális és tudományos tevékenységet végezne, érdemben járulva hozzá a történelem során hagyományos magyar kulturális jelenlét felelevenítéséhez. Egyebek mellett segítené a krakkói Jagelló Egyetemen folyó oktatási tevékenységet, a magyar nyelv oktatását.

A főkonzulátusra fontos szerep hárul a térséghez fűződő gazdasági és kereskedelmi kapcsolataink fejlesztésében, annál is inkább, mivel a Katowicében működő kereskedelmi alkirendeltség 1994. január 15-én megszűnik. A főkonzulátus leendő épületében lehetőség nyílna arra, hogy az NGKM képviselője részére kettő irodahelyiséget béreljen.

A krakkói főkonzulátus konzuli kerülete az egykori Galíciát, a Szepesség és Árva lengyel részét, Sziléziát, valamint Közép-Lengyelország déli területeit foglalná magába, a 49 lengyel vajdaság közül 17 vajdaságot: a Jelenia Góra-i, legnicai, wałbrzychi, wrodawi, opolei, katowicei, częstochowai, Bielsko-Biała-i, kielcei, Nowy Sącz-i, tarnówi, tarnobrzegi, rzeszówi, krosnói, przemysli, zamości és krakkói vajdaságokat. A varsói nagykövetség konzuli osztályának konzuli kerülete ennek megfelelően szűkülne.

Krakkóban néhány nagyhatalom és több szomszédos állam nyitott már főkonzulátust. Az illetékes lengyel hivatalos szervek kedvezően fogadták a krakkói főkonzulátus létesítésére irányuló magyar szándékot.

Kérem a Kormányt, fogadja el az alábbi határozattervezetet:

A Kormány
.../1993. sz. határozata
főkonzulátus létesítéséről Krakkóban

A Kormány

1. elhatározza főkonzulátus létesítését Krakkó székhellyel Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych, Wrocław, Opole, Katowice, Częstochowa, Bielsko-Biała, Krakkó, Kielce, Nowy Sącz, Tarnów, Tarnobrzeg, Rzeszów, Krosno, Przemyśl és Zamość vajdaságokra kiterjedő konzuli kerülettel,

2. tudomásul veszi, hogy a főkonzulátus létesítésének személyi feltételeit a Külügyminisztérium biztosítja,

3. a főkonzulátus céljára szolgáló ingatlan vásárlására, valamint a képviselete egy-szeri felállítására 71.691,5 e HUF-ot, éves fenntartására 22.621,6 e HUF-ot engedélyez a Külügyminisztériumnak terhére.

Budapest, 1993. december

Dr. Jeszenszky Géza
külügyminiszter

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 25. doboz

74.

Fendrik Lászlónak, a varsói nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése Václav Klaus cseh miniszterelnök
politikájáról
1993. január 19.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Prága

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

9/SZT/1993.

Prága, 1993. január 19.

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Saját: 1 példány
Előadó: Fendrik László
Gépelte: Schwannerné

Tárgy: Klaus politikája Csehország
„elsőségének” igazolására

V. Klaus cseh miniszterelnök látszólag véletlenszerűen, ám mégis rendszeresen, mondhatni, szisztematikusan tesz a világ előtt olyan, nagy hatást kiváltó kijelentést, amelyekben Csehországot a volt szocialista országok közül a legsikeresebbnek nevezi, kimondatlanul is „leértékelve” ezáltal a többieket. Ezek a kijelentések általában párosulnak azzal a „vezérelvvel”, melynek szellemében Klaus immár hagyományosan leszólja a visegrádi csoportot, megkérdőjelezve annak még létjogosultságát is. Klaus kijelentései nyilvánvalóan nem véletlenek. Ezek pontos okát, a kijelentések szándékát csak sejteni lehet, a kijelentések időzítéséből és formájából azonban bizonyos következtetéseket le lehet vonni.

Klaus kijelentései mögött többféle szándék húzódhat meg. Egyéniségéből adódóan szinte biztosra vehető, hogy nem utolsósorban magát igyekszik a fejlett világ előtt a lehető legkedvezőbb színben bemutatni, és nagy politikusként elfogadtatni. Olyan vezetőként, aki sikeresen és zökkenőmentesen tudja országát irányítani, miközben olyan nehéz feladatokat old meg játszi könnyedséggel, amelyek máshol nehézségekhez, sőt akár káoszhoz is vezetnek. Klaus, aki magának tulajdonítja az új gazdasági

rendszer teljes kidolgozását és megvalósításának sikeres vezetését, ezzel is igazolni akarja, hogy minden lépése helyes volt: íme, az eredmények őt igazolják.

Klaus nagy hatású kijelentései, ha csak rövid időre is, de rendre a külföldi közvélemény középpontjába állítják az általa irányított országot. Ezzel Klaus azt akarja elérni, hogy a világ a maga rengeteg problémája közepette se feledkezzen meg Csehországról. A figyelemfelhívás egyúttal azt is érzékelteti, hogy míg a kelet-európai volt szocialista országok többsége felszínen maradásáért küzd, s helyenként fegyveres konfliktusaikkal, kormányozhatatlanságukkal, a belső politikai és gazdasági problémák elmélyülésével a térség alapvető stabilitását veszélyeztetik, addig Csehország az egyetlen, ahol rend, nyugalom, fejlődés és béke van. Ez az ország egyike azoknak a keveseknek, melyek az új feltételek közepette is képesek az önálló életre, a nyugati típusú fejlődésre. Klaus célja ezzel nyilvánvaló. Nem titkolta, hogy először is Csehországot el kívánja fogadtatni a világgal legalább ugyanolyan státuszúnak, mint amilyen Csehszlovákia volt. Ennek érdekében vita nélkül kész volt minden olyan megállapodás aláírására Szlovákiával, amelyet a fejlett államok gazdasági vagy pénzügyi körei és a nyugodt válás megkívántak. Ezeket a megállapodásokat annál is inkább írhatták alá a csehek nyugodtan, mert maguk sem szántak nekik hosszú életet. A Klaus-féle koncepció második lépésként azt kívánja igazolni, hogy Csehország, mint a volt Csehszlovákia jogi örököse, rövid időn belül meghaladja az elődöt. Ezt többek között azzal tudja elérni, hogy a szétválással levett magáról mindent, ami visszahúzó volt, ami terhet jelentett, s ezáltal most már Csehország felszabadult, kötöttségek nélkül tud fejlődni. Ez a fejlődés pedig oda vezet, hogy Csehország mindenki mást megelőzve felzárkózik Nyugat-Európához. Ilyen gyors és ilyen mérvű békés átalakulást egyik ország sem tud felmutatni. Mindenki más kínlódik a múlt terhes örökségével, itt viszont, lám, egy teljesen új állam jött létre, amelyik tiszta lappal indulhat, így nem lehet besorolni a volt szocialista országok ilyen vagy olyan csoportjába.

Klaus kijelentései mögött belpolitikai okok is kimutathatók. Az ország kettéválasztása, az új adórendszer bevezetése, az árak liberalizálása, a dotációk megszüntetése és egy sor más, az ország életében jelentős megrázkódtatást okozó változás Csehországban eddig lényegében konfliktusmentesen zajlott le, annak ellenére, hogy ezek a lépések más országokban külön-külön is több évet vettek igénybe, és messze nem mentek végbe ennyire gond nélkül. Máshol ezek a lakosság számára egyértelmű többletterhet jelentő változások belső feszültségekhez vezettek, a lakosság pesszimistává vált, és kiábrándult a kormányból. Ezáltal már a kormány további lépéseit is bizalmatlanul vagy eredendő ellenérzéssel fogadták, míg itt, éppen Klaus kijelentéseinek hatására, a cseh polgár nem vesztette el a hitét, vagy legalábbis nem olyan mértékben, mint máshol. Itt folyamatosan azt hallja, hogy még mindig ő, illetve

országa van a legjobb helyzetben, a legjobb körülmények között, tehát valójában nincs oka panaszra. Ez a pszichikai meggyőzés eddig egyértelműen igazolódni látszik, még akkor is, ha vannak, akik kételkednek ebben. Az igazán erős vagy nagyhangú ellenzék nem alakult ki, vagy nem jut szóhoz.

Klaus politikai céljait nemcsak saját látványos kijelentéseire alapozza, hanem szisztematikusan igyekszik nézeteiről a világot is meggyőzni. A külkereskedelemmel, a pénzügyekkel foglalkozó szakemberek minden különösebb hírverés nélkül rendre járják a különböző nemzetközi, gazdasági és pénzügyi szervezeteket, és hirdetik a Klaus-féle politikát. Nem véletlen, hogy például Csehszlovákia kettéválása, illetve az utódállamok elismerése szinte teljesen zökkenőmentesen ment végbe, és mindenhol zöld utat, vagy a lehető leggyorsabb elbírálást kapta. Ugyanez a nem látványos, csendes és apró lépésenkénti meggyőző munka továbbra is folyik a Közös Piac szerveitől a Nemzetközi Valutaalapig mindenhol, ahol Csehországnak valami-féle tervei vannak. A cseh politikusok a döntéselőkészítő és véleményező apparátus szakembereit vették célba, és az eddigi jelek szerint nem is eredménytelenül.

Klaus, amikor a belső kötöttségektől mentes Csehországot hirdeti, ügyel arra, hogy országát olyannak tüntesse fel, amely külső kötöttségektől is mentes. Ez vonatkozik a visegrádi tömörülésre is. Kiragadott példákkal, főleg gazdasági mutatókkal támasztja alá, hogy Csehország Lengyelországnál és Magyarországnál is sok területen kedvezőbb helyzetben van. Ilyen mutatók például az egy főre vetített GDP, a pillanatnyi munkanélküliség, a külső adósságállomány, a korona stabilitása, az ország valutatartaléka, a legeredményesebb privatizáció, a külföldi tőke beáramlásának gyorsulása stb. Ezek a számok önmagukban nehezen cáfolhatók. Klaus nem beszél azonban természetesen az olyan statisztikai adatokról, melyek országára nézve kedvezőtlenek, vagy legalábbis amelyek nem emelik ki Csehországot a többiek átlagából.

Nemegyszer a véletlen is Klaus kezére játszik. Alig ültek el a hullámok a tavaly év végén tett kijelentései után, amikor a Bécsi Nemzetközi Gazdasági Összehasonlító Intézet január elején nyilvánosságra hozott tanulmánya számokkal alátámasztva szintén azt igazolta, hogy Csehország sok tekintetben megelőzi Magyarországot, de pláne Lengyelországot. Az ilyen hírek nagy nyilvánosságot kapnak a helyi tömegtájékoztatásban.

Klaus nem tagadja, hogy országa időben később kezdte az átalakulást, de állítása szerint épp ezáltal tudja elkerülni a mások által bejárt zsákutcákat, buktatókat, így a többiekénél gyorsabban tud haladni.

Klaus addig igyekszik országát a lehető legkedvezőbb színben feltüntetni, ameddig erre módja van. Bizonyos jelekből ugyanis arra lehet következtetni, hogy a pillanatnyi kedvező kép megváltozhat. Nagyon sok, igazán kényes ügyben ugyanis eddig még nem született döntés. Ilyen például a csődtörvény, amelyet ha következetesen

végrehajtanak, a felhalmozódott rendkívül nagy belső adósságállomány miatt az üzemek jó része bezárhat, és ezáltal a munkanélküliség rohamosan növekedni fog. Nem véletlen, hogy még mielőtt alkalmazták volna, a jelek szerint máris átdolgozzák ezt a törvényt. Ugyanígy nem derült ki még a teljes igazság a csehszlovák sajátosságként emlegetett, és egyértelműen Klaus nevéhez fűződő vagyongyenes privatizációról sem. A választók körében rendkívül népszerű döntés (mely szerint a nép vagyonát a nép között osztom szét) még valójában nem mutatta meg, hogy a gyakorlatban miként fog működni. A vagyongyenes még nem váltak részvénné, még nem működik a tőzsde, ahol ezek a részvények gazdát cserélhetnek. Ezáltal még nem került felszínre, hogy a vállalatok tulajdonát ugyan szétosztották, de ezzel a vállalatok nem jutottak tőkéhez, és így lehet, hogy ugyanolyan ráfizetések, piacvesztettek és ezáltal működőképtelenek lehetnek, mint voltak „állami korokban”. A kormányzat nem nyúlt a lakáspolitikához, nem szól a környezeti károk helyreállításáról, még nem látszik igazán, hogy a Szlovákiától való elválás tényleg csak előnyökkel jár-e.

Felmerül a kérdés: miként lehet Klaus néha öntelt és arrogáns fellépését a cseh fejlődés „lehető legjobb” voltáról legalább részben kiegyensúlyozni:

1.) Bizonyosan nem célravezető sem közvetlen vitába keveredni Klaussal az „első-ségről”, sem pedig direkt módon vizsgálni állításainak komplex valóságtartalmát.

2.) Ajánlatos ellenben a magyar fejlődés organikus, megnyugtatóan megalapozott voltát hangsúlyozni, kiemelve, hogy mi már túl vagyunk azon, ami „másokra” csak most vár (pl. csődtörvény, a magánvállalkozók első csődhulláma stb.).

3.) A fentiek szellemében még határozottabban kell elhatárolódnunk a konkrétan felbukkanó „romantikus antikapitalizmustól”, legyen az akár bal-, akár jobboldali töltetű.

4.) A cseh propaganda gyakrabban ismételt tételeit saját elgondolásaink kimondásával cáfolhatjuk. (Pl.: „Nem helyes, ha az átalakuló országokban a bankok tartják a víz fölött a mamutvállalatokat azzal, hogy meghitelezik a dolgozók fizetését, így tartva fenn a munkanélküliség művién alacsony szintjét.”)

Fenti jelentésünket kérjük felhasználni az esedékes miniszterelnöki találkozó tárgyalási tematikájának kidolgozásánál is!

Varga György
nagykövet

75.

A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehországról
és a magyar–cseh kapcsolatokról
1993. március 2.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban

00672/1/1993.

Tájékoztató
a Cseh Köztársaságról és a magyar–cseh kapcsolatokról

A cseh–szlovák válás rendezett, alkotmányos folyamata lehetővé tette, hogy a cseh társadalom különösebb megrázkódtatások nélkül nyerte el önálló államiságát. A válás azonban maradandó nyomot hagy az ország polgárainak politikai identitásán, az államszerkezet struktúráján, a gazdaságon, a pénz- és piaci viszonyokon. Nem marad lényeges hatás nélkül az ország külpolitikájára sem. A folyamatok végső alakulása nehezen prognosztizálható.

A belpolitikai életben számos bizonytalansági tényező van jelen. Az új cseh alkotmány által felállítani rendelt szenátus esetleges „feltöltése” a volt Szövetségi Gyűlés képviselőivel választások nélkül, kooptálások útján, a koalíción belüli viták azért veszélyesek, mert a kormánypártoknak minimális (2-3%-os) többségük van a Cseh Parlamentben.

Nem kizárt, hogy Václav Havel elnök és a miniszterelnök között rivalizáló, konfliktusoktól sem mentes viszony alakul ki. A helyzetet azonban megkönnyíti, hogy Havel nem tagja egyetlen politikai pártnak sem, és támogatóinak többsége a kormánypártok soraiból került ki.

Az Észak-Csehországban és Észak-Morvaországban súlyosbodó cigánykérdést tovább bonyolítja, hogy a „problematikus” cigányok az elmúlt 1-2 évben Szlovákiából költöztek ezekre a területekre. A cigánykérdésen keresztül a populista, elsősorban szélsőjobboldali hajlamok kerülnek felszínre a társadalomban. A cigánykérdés egyelőre „csak” cigánykérdés, az antiszemitizmus elhanyagolható, a szlovák kisebbséggel szembeni türelmetlenség sporadikus.

A legsúlyosabb belpolitikai probléma a válással egybeeső, elkerülhetetlen reformlépések politikai kezelése lesz. Sok minden függ a privatizáció sorsától, az ún.

„kuponos” privatizáció kimenetelétől. Kb. májusban derül ki, hogy a kuponokat összpontosító alapok likvidálásával nem lesznek-e gondok, s kb. ekkorra várható, hogy a privatizált nagyvállalatoknál megjelenik a jelenleg csak átmeneti kezelőként közreműködő állam helyett az igazi tulajdonos. Az új, nem állami tulajdonosok megjelenése pozitív momentum, de kétségtelenül a munkanélküliség megnövekedéséhez is hozzájárul majd.

Rövidesen életbe lép a már kész csődtörvény, ami a jelenleg irreálisan alacsony (2,5–3%-os) munkanélküliség ugrásszerű növekedésével fog járni. Az európai adó-nem bevezetése során nem volt megfelelő az „előkészítő propaganda”, és nem megfelelően mérték fel az árakra gyakorolt hatást sem. Az „ÁFA” bevezetése (5 és 23%-os kulcsokkal) mindazonáltal egészében jól sikerült.

A cseh külpolitika prioritásai: az európai integrációs szervezetekbe való bejutás, Szlovákia viszonylag nyugodt „háttérországgént” való megőrzése, a közvetlen szomszédokkal való jó kapcsolat (mindenekelőtt Németországgal), ugyanez érvényes az USA-ra és a „közvetett” szomszéd Magyarországra is. „Visegrád” nem tartozik a prioritások közé, a cseh miniszterelnök ezt a csoportot őszintén sosem fogja magának vallani.

A jelenlegi cseh vezetés már többé-kevésbé tudatosította, hogy Csehország útja „Európába” Németországon át vezet, bizonyos szudéta szervezetekkel meg-megújuló problémákat nem lehet globális német–cseh ellentétként kezelni. Azoknak elsősorban kárpótlási háttérük van. A cseh politika a kárpótlásban a kommunista puccs időpontját (1948. II. 25.) tekinti (saját polgáraival szemben is) határkönek. A fentiek miatt nemigen számíthatunk a beneši dekrétumok annullálásában cseh együttműködésre.

Annak ellenére, hogy Szlovákia és Csehország gazdasági és politikai fejlődése várhatóan eltérő lesz, nagy valószínűséggel a cseh gazdasági és biztonsági érdekek kerülnek előtérbe a „politikai ellenszenv” részben emocionális motiváltságával szemben. S bár valószínűleg nem tartható hosszú távon a vámunió sem, a csehek igyekezni fognak megtartani a szlovák piacot, amely viszonylag olcsó félkésztermék-forrást jelent. Szlovákia „eltaszítása” komoly biztonságpolitikai konzekvenciákkal járna, és ez nem érdeke Csehországnak. Ebből következik, hogy Csehország megnyerése bizonyos magyar–szlovák vitákban csak igen korlátozottan lesz lehetséges.

A cseh külpolitikai koncepcióban meghatározó szerepet tölt be az a fikció, hogy Csehország nem a közép-, hanem a nyugat-európai térség része. (Ez volt a Szlovákiától való elszakadás egyik motiváló tényezője.) Azzal számol, hogy pár éven belül az EK tagjává válik. A visegrádi együttműködést az EK manipulációjának tekinti. Számításában szerepel, hogy a Duna-menti térséggel, a volt Szovjetunió utódállamaival a közvetlen kapcsolat elvesztése folytán nyugatabbra kerül. Attól tart, hogy a kelet felé való sokszálú kötődés következtében Csehország részévé válna a térség konfliktusa-

inak. Felfogása szerint a Visegrádi Hármak sorsa a magyar–szlovák viszony függvénye lesz. Szlovákiát földrajzilag, politikailag a közép-európai térség kulcsországának tekinti, ezért fontos számára a magyar–szlovák viszony alakulása.

A reformfolyamat Csehországban túljutott a mélypontra, a külföldi tőke érdeklődése az ország iránt nő. Azzal, hogy Csehország megvált Szlovákiától, kiugrási lehetőségei javultak. Klaus szabadulni kíván minden kötöttségtől, amely bármilyen formában is visszafogná az ország nyugati integrálódását. Ebből következik, hogy számolnunk kell Csehország részéről bizonyos rivalizálással is. Mindemellett várhatóan a csehek készek lesznek az együttműködésre a KEK-ben, a Kárpát-medence–Alpok–Ausztria–Szlovénia szubrégióban.

Csehország a geopolitikai szempontok, regionális helyzete, történelmi kötődései miatt a magyar külpolitika számára a fontos, illetve a kiemelt partnerek csoportjába tartozik. Egyidejűleg folyik a demokratikus társadalmi rendszer, a piacgazdaság kiépítése. Érdekazonosság jellemzi a két országot az Európához való felzárkózás terén is. A magyar–cseh viszonyt jelentősebb nézeteltérések nem terhelik.

Politikai kapcsolataink jók. 1992-ben Budapesten járt Václav Klaus cseh kormányfő, magánlátogatáson fogadtuk Václav Havelt. Antall József miniszterelnök úrnak érvényes Csehországba szóló meghívása van. (A tervek szerint a látogatás április második felében valósul meg.) Göncz Árpád köztársasági elnök részt vett Václav Havel elnök ünnepélyes beiktatásán.

Az 1992. évi miniszterelnöki találkozó eredményeként intenzívebbé váltak gazdasági kapcsolataink. Januárban aláírásra került a beruházásvédelemről és a kettős adóztatás megszüntetéséről szóló megállapodás.

Érdekeltek vagyunk abban, hogy a magyar–cseh viszonyt mielőbb egyezményes alapokra helyezzük. Magyar–szlovén mintájú alapszerződés előkészítését és aláírását tervezzük. Rövidesen megkezdődnek a szakértői konzultációk az elmúlt 40 évben kötött szerződések revíziójára.

Kezdeményezően támogatjuk a régiók közötti kapcsolatokat, például a már megkezdett együttműködést Vas megye és Dél-Csehország között, ösztönözzük a magyar–cseh közös gazdasági vállalkozásokat, arra törekszünk, hogy mielőbb megteremtődjenek az ezeket segítő pénzügyi és adminisztratív keretek. Szükségesnek tartjuk a társadalmi kezdeményezések támogatását.

A magyar külpolitikának érdeke fűződik ahhoz, hogy Csehország ne fordítson hátat se a visegrádi együttműködésnek, se a bősi problematikának. Meg kell értetnünk Csehországgal, hogy mind a nemzeti kisebbségi kérdés, mind a bősi probléma túlnő az „egyszerű” magyar–szlovák vitán, a térség biztonságára nézve is veszélyt hordoz, s magával ránthatja Csehországot is. A közép-európai stabilitás Csehország

számára is létérdek, s demokratikus hagyományaival, tapasztalataival az önálló cseh állam ehhez jelentősen hozzájárulhat.

Problematicus kérdések: az elmúlt időszakban több jel mutat arra, hogy a legerősebb kormánypárt egyes politikusai részéről a magyar–cseh kapcsolatokat igyekeznek a hangzatos deklarációk szintjén tartani, miközben szűkítik azok fejlődésének lehetőségeit, konkrét tartalommal való megtöltését és realizálását. Például az oktatási együttműködés ügyét (konkrétan az ösztöndíjasok számának radikális csökkentését), a nem kereskedelmi fizetésekről szóló csehszlovák–magyar megállapodás fenntartásának cseh részről történő elutasítását. Az utóbbi az idegenforgalmi kapcsolatokra, a vállalkozói, a kulturális és szellemi cserére hat ki hátrányosan. Cseh részről a Nyugat felé demonstrálják: „mi – tudniillik a csehek – képesek és készek vagyunk a volt szocialista országokkal való együttműködésre”. Emellett azonban a Klaus-féle elmélet szerint Csehország két-három éven belül képes lesz a teljes integrálódásra az európai szervezetekbe, a cseh gyakorlati politikát a keleti-délkeleti szálak elvágására ösztönzi.

Budapest, 1993. március 2.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 42. doboz

76.

A prágai nagykövetség összefoglalója Csehországról, nemzetközi
tevékenységéről és a kétoldalú kapcsolatokról
1993. március 12.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Prága

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

22/SZT/1993.

Prága, 1993. március 12.

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Saját: 1 példány
Előadó: Kollektív
Gépelte: Szénásiné

Tárgy: Összefoglaló a Cseh Köztársaság
belső helyzetéről, nemzetközi tevékeny-
ségéről és kétoldalú kapcsolatainkról

I.

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság megszűnése, valamint a két független utódállam megalakulása óta ez az első összegző jelentésünk. Mivel az „új” Cseh Köztársaság sem az idő síkján, sem pedig a politikai reálfolyamatok tekintetében nem légtüres térben jött létre, s mivel keletkezésének körülményei hosszú időre determinálják kül- és belpolitikáját, először tekintsük át magának a válásnak a főbb aspektusait. Rögtön szembeötlik két általános momentum, amelyet ennek a kérdésnek a rövid taglalásakor azonnal rögzíteni kell:

a.) Nyilvánvaló, hogy folyamatról van szó, melynek kezdete nem 1993. január 1. A politikai történések direkt síkján ezt a kezdetet az 1992 nyarán tartott választások időpontjára tehetjük. (Nyilvánvaló azonban: végső soron a válás történelmi szempontból már az 1918–21 közötti időszakban belekódoltatott a csehszlovák állam sorsába.) Ugyanígy 1993. január 1. nem is végpontja ennek a folyamatnak. A két új állam közötti teljes elválasztás (melynek része a közös problémák lehetőség szerinti rendezése) hosszabb, valószínűleg több éves időszakot vesz igénybe.

b.) Részben a fentiekből következik, ám mégis külön hangsúlyozni kell, hogy a Cseh Köztársaság egyik legnagyobb bel- és külpolitikai problémája a volt csehszlovák állam, illetve annak öröksége. Remélem, hogy ez a tény (úgy a gazdaság, mint a politika síkján) jelen összefoglalónkból ki is tűnik majd; mégis magának a felismerésnek – mint premisszának – a rögzítése beszámolónk elejére kívánczolt.

Abból, amit a fenti két pontban rögzítettünk, következik, hogy a válási folyamat, mint a cseh (és a szlovák) politikai élet lényegi mozzanata, meghatározóan hat a két ország belső életére, egymáshoz és a külvilághoz való viszonyára.

Tekintsük át vázaltszerűen a válási folyamat fontosabb aspektusait.

1.) A válás talán legszembevetőbb problémái a gazdaság területén jelentkeznek. (A részletekre az összefoglaló, gazdasággal foglalkozó részében térünk ki.) Általában megállapítható, hogy e téren is „normális” elválási folyamat zajlik le, oly módon, hogy a végeredmény két, egymástól minden tekintetben elkülönült struktúra lesz. Két szuverén ország érintkezéséről lesz tehát szó, miközben az egykori szoros kapcsolatok fokozatosan leépülnek, s helyüket mások töltik majd be. Ez a folyamat részben spontán, részben pedig tudatos, és következik a Klaus-féle, nem közép-európai, csakis nyugati orientációból. A gazdasági elkülönülés fontos eleme, hogy a két ország között, a jogi értelemben vett válással egyidejűleg kötött gazdasági szerződések lassan mind érvényüket veszítik, vagy kiürülnek. Megmutatkozik tehát, hogy pontos volt az a feltételezésünk, miszerint a szerződéseket a felek elsősorban saját közvéleményük és a külvilág (átmeneti) megnyugtatóására szánták. Érdekes, legalább rövid említésre méltó momentum, hogy e szerződések (elsősorban a monetáris unió) irreális voltával a nyugati politikának is tisztában kellett lennie. Hogy ezt nem mutatta ki nyíltan, erre utal, miszerint számukra igazán fontos a válás nyugodt „kereteinek”, vagy inkább látszatának megőrzése volt.

2.) A válásnak fontos konzekvenciái lesznek a külpolitika területén is. Ez alatt nemcsak és nem is elsősorban a két utódállam eltérő külpolitikai irányultságát kell érteni, hanem inkább azt a tényt, hogy – képletesen szólva – Csehország és Szlovákia a válás után más-más geopolitikai térségben találta magát. Tudatosítanunk kell nekünk is, hogy a Nyugat jóindulatáért (és pénzéért) folytatott, kétségtelenül meglévő rivalizálás során Csehország a többi volt szocialista országgal szemben óriási előnyre tett szert. Ez a valós előny: „új” geopolitikai helyzete, amely a fenti országok közül messze a legkedvezőbb, mert:

a.) Nincs közvetlen határa konfliktusövezettel, a volt SZU utódállamaival;

b.) szomszédai „konszolidált” államok. Talán éppen Szlovákia a potenciális kivétel, bár vele van a legrövidebb határa.

c.) Szlovákián kívül minden szomszédjával rendezettnek mondható a viszonya, vagy a viszonyban a pozitív elemek dominálnak a rendezetlenség rovására, mint Németországgal is, amelyhez a jelen konstruktivitása fűzi, és a múlt megoldatlan kérdései valóban másodlagosak.

d.) Németország közvetlen szomszédsága (több mint 800 km a közös határ) az EK-országokhoz való direkt kapcsolódást jelent, miközben a német húzóhatás közvetlen megléte sem elhanyagolható.

e.) A környező államokban gyakorlatilag nem él cseh kisebbség. A csehországi németek és lengyelek (kb. 50 – max. 100 ezres kisebbségekről van szó) nem bontják meg immár az új ország szinte homogén jellegét. Még nem világos, milyen szerepet játszik majd a több százezres szlovák kisebbség Csehország életében: ez egy „különleges” kisebbség, hiszen Csehország nem szülőföldje, soraiban az asszimilálódás folyamata (az igen gyakori vegyesházasságok, a „szoros” nyelvrokonság stb. miatt) igen gyors.

Az új, kedvezőbb geopolitikai fekvést stabilizálandó a cseh fél a szlovák–cseh határ nagyon is fizikai kiépítésére törekszik. Ezzel kapcsolatban most csak azt szeretném leszögezni, hogy a cseh fél a határt nem elsősorban közvetlen biztonsági okokból (migráció, szervezett bűnözés) kívánja láthatóvá és nem teljesen átjárhatóvá tenni, hanem hogy fizikai valósággá tegye Közép-Európához való nem tartozását. Az annyit hangoztatott migrációs kérdés (nagyon is valós aktualitása mellett) a határörbódé-építések megkapó és meggyőző kulisszájául is szolgál.

3.) A válási folyamattal kapcsolatban világosan látnunk kell a cseh szándékot: annak mielőbbi, s minél egyértelműbb lezárására törekszenek minden területen.

4.) Amennyiben az eddigi folyamatot értékelni szeretnénk, először is meg kell állapítanunk, hogy ez ugyan számos szlovák–cseh súrlódást okoz, ám kifejezett konfliktussal továbbra sem fenyeget, és nem veszélyezteti a szomszédos országok biztonságát sem. A folyamatban magában inkább a cseh dominancia (szándék) érvényesül, bár a szlovák fél (pont a csehek gyakori türelmetlenségét kihasználva) jól él a „nekünk nem sürgős”, a „nekünk ez nem fontos” taktikájával, kész helyzetek elfogadására kényszerítve nemegyszer az erősebb felet (pl.: vagyonmegosztás). Máskor (pl. a határ kiépítése során) ügyes propagandával bújnak ki a csehekkel való együttműködés és a közös terhek, a közös felelősség vállalása alól. A válási folyamat rendezettségét a külföld pozitívan értékeli.

Az önálló Cseh Köztársaság alkotmányos intézményrendszere – amely alapvetően határozza meg a belpolitika mozgásterét, a cseh politikai társadalom minőségét – már nagyrészt január elseje előtt kialakult: átalakult a parlament struktúrája (pl. megszűnt az eddigi Elnökség, de megváltozott az eddigi „Nemzeti Tanács” elnevezés is), a választásokat követően megalakult a gyakorlatilag a maival azonos kormány, a végrehajtó hatalom legfontosabb szerve. (Csak az eddig abszolút szövetségi kompetenciába tartozó honvédelem új reszort a cseh kabinetben; a közlekedési tárcára ez részben áll.) Szinte meglepetésnek számított, hogy a gyöngébb parlamenti pozíciókkal bíró cseh kormánykoalíció (mindössze öt mandátumnyi többségük van a kétszáz fős parlamentben) előbb választott köztársasági elnököt, mint a másik, többséggel bíró Mečiar-féle tömb Szlovákiában. Havel megválasztása (melyben a demokratikus ellenzéknek, elsősorban a szociáldemokratáknak is része volt) növeli az állam belső

stabilitását, ám az elnök nagy erkölcsi-politikai tekintélye elsősorban az ország nemzetközi pozícióit javítja. A Klaus–Havel kettős (a közöttük meglévő feszültségek és elsősorban a külpolitikai tárgyú nézetkülönbségek dacára) jó benyomást tesz a külföldi partnerekre, olyan „duóként” tartják számon őket, mint akik jól kiegészítik egymást. Az eddig felsorolt, immár működő alkotmányos intézményeket a Cseh Köztársaság alkotmánya rendeli felállítani, amelyet a Cseh Nemzeti Tanács múlt év végén fogadott el. (Külön jelentésben ismertettük.) Vannak azonban olyan alkotmányos intézmények, melyeket az alaptörvény fölállítani rendel, ám azok még nem alakultak meg, s így nem is működhetnek. Ilyen elsősorban a Cseh Parlament felsőháza, a Szenátus. Egyes cseh politikai elemzők és politikusok szerint a Szenátus hiánya „föloszthatatlanná” teszi a képviselőházat, ami egy válság esetén permanens alkotmányos és politikai patthelyzethez vezethet, magyarul: megbéníthatja az egész államhatalmat.

Mások arra figyelmeztetnek, hogy a Szenátus (alkotmányban rögzített) törvényhozási kontrollfunkciójának hiánya a törvényalkotás minőségének visszaesését jelentheti. Ezzel a nézettel szemben azt szokták fölhozni, hogy az említett kontrollfunkciót nagyrészt elláthatná a köztársasági elnök. Ehhez viszont az alkotmány módosítása lenne szükséges, ami minősített többséget igényelne, a Szenátus hiánya azonban nemcsak alkotmányjogi-intézményi, hanem komoly pártpolitikai kérdés is, amire az alábbiakban még (más összefüggésben) kitérek. További hiányzó alkotmányos intézmény a Cseh Köztársaságban az alkotmánybíróság. Igazából az alkotmánybíróság feladata lenne az, amit a Szenátus hívei a parlament felsőházának tulajdonítanak: ez a testület láthatná el igazán a születő jogszabályok normakontrollját, előzhetné meg az emberi jogok megsértését stb. Egyelőre nem világos: mikor kezdheti meg működését ez a testület, melyet ugyan az alaptörvény fölállítani rendel, ám a működését, hatáskörét szabályozó alkotmánytörvény még nem készült el. Szintén hiányzik a végrehajtó hatalomtól független Ellenőrzési Hivatal (Számvevőszék) a cseh állam szerkezetéből. Ennek felállítását elsősorban az ellenzék követeli.

Az ország belső stabilitására különösen nagy hatással van a minimális parlamenti többséggel rendelkező kormánykoalíció belső helyzete. Ez különös súllyal esik latba, ha figyelembe vesszük a fent már említett öt mandátumnyi előnyt. A koalíció belső stabilitásának kérdése az alábbi főbb „metszéspontokkal” írható körül:

a.) A miniszterelnök személyisége, viszonya a koalíciós pártok vezetőivel. Klaus olyan karizmatikus politikai vezető, aki szinte száz százalékig biztos abban, hogy minden vitás kérdésben igaza van. Pártjának abszolút dominanciáját a koalíción belül ennek megfelelő „tapintattal” használja ki. Egyes vitás kérdésekben kifejezetten sértő és lekezelő magatartása kivívta J. Lux, J. Kalvoda pártelnökök személyes nemtetszését. Harmadik koalíciós pártelnöktársáról, Václav Bendáról pedig a kormány tagjai

előtt nyilatkozik úgy, hogy „nem kívánja a kormányban látni”. (Benda miniszterelnök-helyettesi kinevezése szóba került a koalíciós tárgyalásokon.) Egyszóval: a kormány elnöke nem éppen tapintatos, taktikus és rugalmasan érzékeny politikus, akit kompromisszumok és egyezségek megkötésére predesztinált volna sorsa – ez a tény pedig jelentős feszültségforrás a koalíción belül.

b.) A Szenátus felállítása körüli vita, amelyet fentebb már érintettem. A koalíción belül annyiban komoly feszültségforrás az ügy, hogy a Klaus-féle ODS,⁸⁸ a Néppárt és a Benda-féle KDS a volt Szövetségi Gyűlés-beli képviselőkkel (pontosabban azok egy részével) kívánja „feltölteni” a mindeddig üres intézményt, míg az ODA ezt a módot ellenzi, önmagában nem is e vita tárgya okoz politikai gondot, hanem az a tény, hogy a szövetségi parlament megszűntével az ottani képviselők „hoppon maradtak”, s most a kormánypártokon belül lázadózva követelik jussukat, s így belülről veszélyeztetik a kormánypártok stabilitását.

c.) Komoly viták vannak a „múltat érintő” igazságtételi, kárpótlási stb. törvények körül. Itt a „frontvonalak” máshol húzódnak meg: a polgári (ODS, ODA) és a keresztény pártok között (KDS, Néppárt). A keresztény pártoknak ezen a téren valamit „produkálniuk” kell, hogy választási programjuk egy részét ekképpen teljesítve megőrizhessék arcukat és választóikat. A „múltat érintő” törvények kérdését a polgári pártok viszont a gazdasági racionalitás szemüvegén keresztül szemlélik.

Külön említést érdemel az egyes intézmények egymáshoz való viszonya. Parlamenti körökből – a kormánypártok soraiból is – gyakran hangzik el a kritika, hogy a kormány nem működik együtt megfelelően a törvényhozással, gyakran szinte kész tények elé állítja azt. Másrészt viszont a kormány (főként annak elnöke) arra szokott panaszkodni, hogy a honatyák olyan jogköröket is magukhoz vesznek, amelyekért végső soron a kormány felel azután. Ilyen elsősorban az itteni médiavita, amely a *CET21* társaság ügye körül csúcsosodott ki. (Erről az esetről külön részletes jelentést készítettünk.)

Érezhető bizonyos óvatosság a Havel-parlament viszonyában is, mivel a képviselők – nem alaptalanul – az elnök előző ciklusban tanúsított, a törvényhozással szembeni nem bölcs és főleg nem taktikus magatartásából indulnak ki. Havel mostani parlamenti programbeszédét a képviselők felemás fogadtatása kísérte: a pozitív értékelésekből is érezhető, hogy a képviselők nem kívánják, hogy az elnök napi politikai kérdésekbe, konkrét részletekbe folyjon bele. Egészen bizonyos, hogy a legkényesebb az elnökkormány, pontosabban a miniszterelnök viszonya. Ez az ambivalens politi-

⁸⁸ Polgári Demokrata Párt (Občanská demokratická strana – ODS) 1991. április 21-én, a brit Konzervatív Párt mintájára létrehozott cseh politikai párt. Megnyerte az 1992-es csehországi parlamenti választásokat a szavazatok 29,7%-ával. A párt jelöltje Václav Klaus, aki 1992–1993 között Csehország miniszterelnöke Csehszlovákia föderatív rendszerében, majd 1993–1998 között az önálló Csehország miniszterelnöke volt.

kai-pszichológiai kapcsolat részleteiben is meglehetősen közismert, ezért most csak egy-két, a külpolitikában szerepet játszó momentumra hívom fel a figyelmet. Míg Havel fölfogása szerint egy viszonylag kis állam is – mint amilyen Csehország – visel bizonyos részt a világ dolgainak rá eső felelősségéből (pl. a délszláv válságért), addig a kormány a „kizárólagosan saját ügyekre” való koncentrálnak abszolút prioritást ad. Havel nem csak deklarációként fogja föl a közép-európai nemzetek, országok szolidaritását, míg a kormány e téren csak annyit vállal magára, amennyit „muszáj”. Havel megválasztása óta mindazonáltal a Klaus–köztársasági elnök kapcsolat mentes minden nyilvános polémiától.

A különböző intézmények kapcsolatrendszerében megmutatkozó zavarok nem okoznak önmagukban komoly, végzetes fönnakadást az államgépezet működésében, ám olyan jelenségekről van szó, amelyeket a cseh politikának meg kell oldania. Reálisan politikai veszélyt a sokkal inkább személyes jellegű Havel–Klaus ellentétek esetleges megújulása és fokozódása hordozhat magában.

Mint már említettük, a január óta eltelt időszak számos mélyreható, a polgárok életét közvetlenül is befolyásoló változást hozott. Ezek a változások – miként arról jelentésünkben már korábban szintén említést tettünk – csak a kuponos privatizáció „láthatóvá válásával”, a csődtörvény működésbe lépésével lesznek teljesek. Mindazonáltal már most megállapítható, hogy a kormány eddigi lépéseire (válás, ÁFA, társadalombiztosítás reformja stb.) a lakosság nyugodtan reagált, a Klaus fémjelezte politikai vezetés népszerűsége nem csökkent. Elmondható tehát, hogy bár számos kérdőjel merül fel – elsősorban a gazdasági reform, annak szociális hatásai kapcsán –, a cseh társadalomnak esélye van arra, hogy komoly megrázkódtatások nélkül abszolválja a reformok előtte álló részét; bár ennek ellenkezője sem kizárható. Sok függ a Csehország környezetében lejátszódó folyamatoktól és az itteni politikusok személyes megfontoltságától – ezek pedig igen nehezen kalkulálható tényezők.

A mai cseh kormány – elsősorban a Klaus-vezette ODS – viszonylag érzéketlen a humánszféra iránt. Ez egyaránt érvényes a kultúra és az oktatásügy problémáira, valamint az emberi jogi, kisebbségi kérdésekre.

Alapvetően illúziónak bizonyult az az elképzelés, hogy egy ún. tisztán polgári elveken alapuló alkotmány elfogadásával – s abban az 1991-ben, még a Szövetségi Gyűlés által jóváhagyott emberi jogi alkotmánylevélre való hivatkozással – az emberi jogok helyzete Csehországban egyszer s mindenkorra megoldottá válik. E téren gondot okoz, hogy a saját identitását kereső Cseh Köztársaságban még nincs jelen egy pozitív, tehát befogadó, integráló többségi nemzeti program. Ugyanakkor tovább élnek egyes cseho-szlovakista, vagy épp ellenkezőleg, Csehországot tisztán homogén nemzetállamnak tekintő elképzelések. (Bár Csehország, mint már utaltunk rá, közép-európai mércével mérve viszonylag homogén.)

Számos jel mutat abba az irányba, hogy a nyugat-európai integrációhoz való felzárkózást mindenek fölé helyező cseh értelmiség egy részében a nacionalizmusnak valamiféle introvertált érzete is kezd kialakulni: V. Klaus és kormányának időnként nyíltan is megmutatkozó euroszepticismusa, az eurorégiók megkérdőjelezése, azok helytelen összekapcsolása Csehország területi integritásának védelmével is erről a jelenségről tanúskodik.

A jelek szerint a morvakérdés a legégetőbb e téren. E komplex problémakör szervesen összefügg az ország területi berendezkedésének jövőbeni alakulásával is. Ma Csehországban 1,3 millió polgár vallja magát „morvának”. Tény, hogy a kérdés rendezetlensége, a Klaus-kormány eddigi centralizációs „pökhendisége” radikalizálják a morvasziléniai politikai reprezentációt. Az is nyilvánvaló, hogy – a jogos tartományi (tehát regionális) követelések ürügyén – a volt kommunista nómenklátúra helyi pozícióinak erősítésére törekszik. Emellett a területi berendezkedés problémája más módon is átpolitizált. Ez is az oka annak, hogy a jelenlegi cseh kormánykoalíció Csehország két nagyobb tartományra való felosztását, mint újabb „dualizmust” oly hevesen utasítja el.

Hangsúlyozni szeretném: súlyos belpolitikai problémává nőtte ki magát a cigánykérdés. Ma Csehországban hivatalosan 150 ezren vallják magukat „romának”, de becslések szerint számuk 3-400 ezerre tehető. A cseh vezetés semminemű átfogó programmal nem rendelkezik e probléma kezelésére.

A probléma társadalmi lokalizálásának nem használtak egyes „cseh túlkapások” sem: a cigányságot a gyakorlatban hátrányosan érintő állampolgársági törvény, a skinheadek „tevékenységének” megtűrése, cigány családok nem egyszer önkényes visszatoloncolása Szlovákiába, a cseh főügyész „törvénytervezete” a cigánykérdés kezelésére, az észak-csehországi, Jirkovban megjelent polgármesteri rendelet. E két utóbbi dokumentumban kimutathatók a rasszizmus bizonyos elemei. Mindehhez hozzátehetjük, hogy a cigányság a gazdasági reform által talán legsúlyosabban érintett társadalmi réteg. Ebben az összefüggésben az említett, cseh állampolgárságról szóló törvény azért fontos, mert a csehországi cigányság legkevésbé integrált része pont Szlovákiából települt be, tehát nem cseh állampolgár.

A több százezres csehországi szlovákság most kezdi tudatosítani, hogy Csehszlovákia szétválásával államalkotóból kisebbségi szerepbe került. Ez a népcsoport politikailag differenciált, amit jól tükröz az 1993 során eddig megalakult 4-5 szlovák szervezet léte is. A csehországi szlovákok önmaguk identitását keresik, s most folyik az őket érintő problémák számba vétele is: az állampolgársággal összefüggő kérdések, az oktatási rendszer, sajtóellátás stb. A jelek szerint helyzetük, illetve annak utilitarista megítélése fontos tényező lesz a cseh–szlovák viszonyban.

Csehországban a becslések szerint mintegy 50–100 ezer német, illetve ugyanennyi lengyel nemzetiségű polgár él. Szerepüket növeli, hogy erős szomszédos nemzetek

kisebbségeiről van szó, s hogy a csehekkel közös történelmükhöz számos történelmi-területi-politikai kérdés, vita is kapcsolódik. A szudétanémetek kárpótlása körüli kölcsönös huzavona, Cseh-Szilézia (s ezen belül lengyel kisebbség) általános szociális-társadalmi helyzetének romlása előidézheti, hogy ezek a kérdések nemzeti színezetet is kapnak, szélsőséges esetben gyengíthetik a cseh állam kohéziós erőit.

Az, hogy Csehországgal nem határos nemzetek helyi kisebbségei (mintegy 25 ezer magyar, 20 ezer ukrán stb.) miként őrizhetik meg nemzeti identitásukat, jelentősen befolyásolhatják az ezen kisebbségekhez tartozók állampolgári közérzetét. Egyes cseh központi intézkedések (költségvetési támogatásuk szigorítása, szövetségeik székházainak megemelt bérleti díja stb.) lassú, természetes asszimilációjukhoz vezethetnek.

Az emberi jogi-kisebbségi problémák Csehországban ugyan nem fenyegetnek nyílt konfliktussal, de egyéb társadalmi-szociális gondokkal párosulva már feszültségetremtő tényezők lehetnek. Kezelésükre Csehország mind ez ideig nem volt felkészülve, éppen ezért egyes problémákra helytelenül reagált. A cseh kormány mellett működő Nemzetiségi Titkárság tevékenységének újraindulása mutatja, hogy ezt a politikai és szakmai közvélemény már felismerte. Erre ösztönözhetik egyes rosszszalló nemzetközi reagálások is (pl. az Amnesty International Csehországot is bíráló jelentése).

Le kell szögezni, hogy a Cseh Köztársaságban a nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkrimináció nem érvényesül, inkább lehet a csehek e kérdés iránti közönyéről beszélni. (A cigánykérdésre ez utóbbi megállapítás nem érvényes, hiszen az – miként Európában másutt is – speciális kérdés.)

Egyházpolitikai szempontból fontos, hogy 1989 után visszaadták a szerzetesrendek 1948 februárját követően elkobzott vagyonát, s sor került bizonyos egyházi tulajdon visszaszolgáltatására is. Mára azonban az egyházi vagyon általános visszaszolgáltatásának kérdése is napirendre került. Vita tárgya a zsidó hitközségek egészen minimális vagyonának visszaadása is. Külön politikai kérdés, hogy az újabb kártérítési javaslatok esetében a határidő visszanyúlna 1948 februárja elé, ami hivatkozási alap lehetne egyéb (pl. a szudétanémet vagyon) visszaigénylése ügyében, mert pl. a német követeléseket is a csehek elsősorban a 48-as kártérítési kiinduló évre hivatkozva hátrították el.

A cseh oktatási rendszert egyrészt a súlyos finanszírozási helyzet, másrésztől a nagyfokú koncepciótlanság, az átfogó oktatási program hiánya „sújtja” az elmúlt időszakban. A jelenlegi cseh oktatási rendszerrel mind a diákok, mind a tanárok elégedetlenek, s napirenden van az 1990-ben elfogadott főiskolai törvény ismételt módosítása (abból pl. a külföldi diákok helyzetének szabályozását egészében „kifejejtették”). A súlyos pénzhiány abban is megmutatkozik, hogy a cseh kormány megszüntette a Cseh Tudományos Akadémia intézeteinek költségvetési támogatását.

A cseh külpolitika jellege, „magatartásformái”, prioritásai több ponton eltérnek a volt csehszlovák külpolitikáétól. Ennek oka nem elsősorban abban keresendő, hogy a jelenlegi koalíció zöme által „liberális álmodozóként” aposztrofált Havel–Dienstbier-féle külpolitikai vonalvezetés helyére a „pragmatizmust” abszolutizáló mentalitás került, sőt az alapvető különbségek még csak nem is mindenekelőtt koncepcionális eredetűek. Sokkal inkább annak a ténynek a gyakorlati politikában való megjelenéséről van szó, amelyről jelentésünk elején már említés történt: ez Csehország új, „más” geopolitikai helyzete. Ebből következik a külpolitikában testet öltő érdekek új szövevénye, s csak másodlagosan, ezen érdekrendszer közvetítésével születik új koncepció, új prioritások, új hangsúlyok.

A cseh külpolitikai koncepció már 1992-ben elkészült.⁸⁹ Az anyag (melyről részletes jelentést készítettünk) napjainkra betölti küldetését, és aktuálissá vált egy, az új helyzet realitásaiból kiinduló, részletesebb alapvetés kidolgozása. Mindazonáltal az eddigi koncepció is megnevezi a cseh külpolitika főbb prioritásait. Ezeket – röviden rekapitulálva a korábban jelentetteket – címszavakban újra felsoroljuk:

- A Nyugat integrációs szervezeteibe való minél gyorsabb és zökkenőmentesebb beépülés (EK, NATO, WEU stb.).

- A szomszédos országokhoz fűződő viszony. Ezeken belül első helyen említendő a német–cseh kapcsolatrendszer. Fontos megemlíteni, hogy már az 1992-es szöveg is Magyarországot a szomszédok közé sorolta.

- Pozitív Csehország-kép kialakítása.

Csehország integrációs törekvései közül jelenleg a legégetőbb aktualitás az EK-társulási szerződés problémamentes „megöröklése”. Bizonyos, időnként nehezen követhető presztízsokokból az új cseh vezetés ódzkodik attól, hogy az emberi jogokra vonatkozó EK-klausulát is magában foglalja a dokumentum. Cseh partnereim arra mutatnak rá ebben az összefüggésben, hogy emberi jogi tekintetben Csehországnak „nincs mitől tartania”, tehát ők „nem félnek” ettől a pótlólagos követelménytől, hanem hogy a jelenlegi megfogalmazás egy szintre hozza Csehországot Romániával, Bulgáriával és Szlovákiával is (ez utóbbit ugyan nem nevezték meg hangosan). A cseh külpolitika eredeti célja a kérdéssel kapcsolatban az volt, hogy a záradék a cseh szövegből teljesen maradjon ki. Ma már nyilvánvaló, hogy ez a cél irreális, ezért a cseh diplomácia az „enyhébb megfogalmazást” fogja szorgalmazni. Zieleniec miniszter úr hiába állítja a nyilvánosság előtt, hogy „nem lényegi kérdésről” van szó, tudjuk, hogy ez így nem fedi a valóságot. A kérdés a cseh külpolitikát a Csehországról kialakuló kép, image szempontjából izgatja. Az ország megítélése (de még a meg-

⁸⁹ Vö. SÁRINGER 2021. a 193. számú dokumentummal, *Rejteltávirat Prágából. A cseh külpolitikai koncepció* címmel. Keltezése: 1992. szeptember 11.

ítélés egyes részletei is) ugyanis stratégiai, fontos kérdés. Az a benyomásunk, hogy Csehország esetében a társulási szerződés megőrzésére lényegében problémamentesen sor kerül, akár azon az áron is, hogy a cseh vezetés lenyeli az emberi jogi „békát”. Hasonlóan fontos ügy a cseh külpolitika számára az ET-tagság problémamentes megszerzése. Erre májusban minden jel szerint sor kerülhet.

Külön figyelmet érdemel Csehországnak a szomszédaival szemben folytatott politikája. Ezt a politikát bizonyos kétarcúság is jellemzi:

Míg a cseh külpolitika fennhangon deklarált céljai között szerepel a szomszédokhoz fűződő viszony ápolása, addig ez a törekvés a gyakorlatban kettős mérce szerint valósul meg. A cseh külpolitikai (pontosabban: kormány-) filozófia egyik ki nem mondott alaptézise, hogy az új cseh állam nem Közép-Európa része. Azok az elemzők, akik erre a következtetésre jutottak, úgy vélik, hogy pont a volt csehszlovák állam szétesése szüntette meg a csehek számára Közép-Európát, mint közös földrajzi térséget. A térség határvonalai (tehát a Nyugat keleti határai) ott húzódnak, ahol már nem az egyén felelősségére és aktivitására épülő politika a társadalom homogenizáló ereje; illetve a másik oldalról nézve, ahol az ún. „etnokráciák” kezdődnek. Ez a határ – úgymond – a Morva-folyó. Látható tehát, hogy „kétféle szomszéd” képe van kialakulóban a cseh külpolitika tudatában. Az egyik típus a „tisztán nyugati” (Németország, Ausztria), a másik az „inkább keleti” (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, tehát pont a Visegrádi Csoport államai).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy ez a kétarcúság is kettős, illetve két síkon jelenik meg: 1.) A „kétféle szomszéd” fölfogásban; 2.) A deklarációk és a gyakorlati politikai szándék között meglévő ellentmondásokban.

A cseh politikai mentalitás és általános változása még egy, a külkapcsolati filozófiát érintő változást hozott:

A Havel–Dienstbier-féle „nagy gesztusok” korszaka után a „pragmatista” problémamegközelítés kora jött el. Eszerint pl. az Európába való cseh integrálódás nem elsősorban azon múlik, hogy a jelenlegi tagok maguk közé engedik-e a Cseh Köztársaságot, hogy a csehek elég hangosan „dörömbölnek-e” Európa ajtaján, hanem azon, hogy saját országukban („kemény munkával”) képesek-e ezt a bizonyos Európát megteremteni. E szerint a fölfogás szerint a külpolitika feladata éppen a belső „kemény munka” kedvező külső feltételeinek megteremtése. A „dörömbölés” másodlagos. Érzésem szerint éppen ebben a vázlatosan leírt filozófiai eltolódásban keresendő a jelenlegi cseh külpolitika vissza-visszatérő idegenkedése Visegrádtól, hiszen azt feltételezi, hogy a cseh társadalmat mozgató öntörvények és reformok immanens módon teszik rövid időn (2-3 éven) belül Csehországot alkalmassá a teljes integrálódásra.

Ebben a jelentésben nem feladatunk sem polemizálni a cseh külpolitikában bekövetkezett fölfogásbeli változásokkal, sem pedig azok esetleges igazát bizonygatni.

Két momentumra azonban föl kell hívnom a figyelmet: 1.) a Cseh Köztársaság már említett, számára kedvező módon megváltozott geopolitikai helyzetére: 2.) arra a tényre, hogy a fenti filozófiából következően a cseh külpolitika – belátható ideig – saját (rövid és középtávú) érdekeit teszi meg külpolitikája legfőbb prioritásává.

A fent érintett felfogásbeli kérdéseknek – mint már korábban jeleztem – komoly belpolitikai hatásuk lehet. Nevezetesen a Havel-féle és a Klaus-, illetve Zieleniec-féle külpolitikai hitvallások közötti különbségről van szó. Ez a kérdés esetleges külpolitikai kudarckokat követően (vagy akár esetleges komoly belső megrázkódtatások kíséreléseiként) kerülhet igazán terítékre. Amíg Klausék filozófiájának tekintélye, pozíciója nem inog meg, Havelék nem szállnak nyílt külpolitikai vitába a kormánnyal.

Röviden visszatérve a cseh külpolitikai filozófia változására:

Ugyan a most leírtakból talán túlságosan is az tűnik ki, hogy „Csehország mindenáron Nyugatra törekszik, megfedkezvén közép-európai kötődéseiről”, mégis számos jel tovább árnyalja ezt a képet. Ami a mindenáron való nyugatra törekvést illeti, itt van rögtön magának Klausnak sajátosan cseh „euroszepticismusa”. A koalíción belül pedig a Néppárt, de elsősorban az ODA vezetői határozott hívei a visegrádi szellemnek, tudatában vannak az ország történelmi-kulturális kötődéseinek súlyával. Sőt, az ODS parlamenti képviselői között is szép számmal akad befolyásos honatya, aki az ODA-hoz közeli nézeteket vall.

A cseh külpolitika gyakorlati „kivitelezésének” fontos tényezője maga a Külügyminisztérium. A minisztérium egyre újabb átszervezéseken esik át, úgy struktúrájában, mint személyi állományában. A struktúraváltozások a különböző ügyek és relációk gyakori „gazdacseréjével”, a kompetenciák lassú tisztázásával, nehézkességgel jár. A személyi változások, mondhatni, „folyamatosak”, részben az ország kettéválása, részben az átvilágítási törvény, részben pedig pártpolitikai szempontok érvényesülése miatt. A minisztérium munkájának végleges stabilizálódását segíti nyilván majd elő a részletes külpolitikai koncepció kidolgozása is. (Egyes részkoncepciók kidolgozása már folyik. Lásd pl. a német reláció koncepciótervezetét, amelyről részletesen jelentettünk.)

A Cseh Köztársaság vezetői rögtön az 1992 nyarán tartott választásokat követően lázas diplomáciai tevékenységbe kezdtek. Klaus rövid idő alatt megjárta többek között Londont, Németországot, Franciaországot, és augusztus 17-én – Antall József meghívására – első hivatalos külföldi útján Budapestet is felkereste. (A delegáció tagja volt az akkor még csak pár hetes cseh Külügyminisztérium vezetője is.) Klaus és Zieleniec a választásokat követő időszakban elsősorban arra törekedtek a diplomáciai tevékenység során, hogy Csehszlovákia békés megszűnését, a két szuverén állam létrejöttét „eladják”. Ez a munka egészében véve eredményes volt: míg a Nyugat eleinte rosszállóan követte ezt a folyamatot, később belenyugodott, sőt támogatta az

utódállamok nemzetközi konszolidálását. A múlt évi célokat újak váltották fel: a cseh politikusok elsősorban hazájuk integrációs esélyeit kívánják javítani, ezeket a folyamatokat akarják újraindítani, majd fölgyorsítani.

Fontos szempont a kétoldalú kapcsolatok építése is. Az alábbiakban az idei év fontosabb cseh magas szintű diplomáciai aktivitását tekintem át vázlatosan.

Havel elnök eddig egyetlen külföldi útjának célja Pozsony volt, ahol M. Kovác köztársasági elnök beiktatásán vett részt. Március közepén Havel elnök Ausztriába utazik hivatalos látogatásra.

Klaus miniszterelnök január közepén nemhivatalos látogatást tett Észak-Rajna–Vesztfáliában, a tartományi miniszterelnök meghívására, február 22-én Pozsonyban pedig (ezúttal hivatalos látogatáson) Mečiar volt a vendéglátó. A cseh miniszterelnök és szlovák partnere között volt egy további, nemhivatalos találkozó, amit „titkosnak” szántak, ám a szlovák kormányfő az eseményről tájékoztatta a sajtót. Klaus ezenkívül részt vett a davosi világgazdasági fórumon is.

Zieleniec külügyminiszter január 13-án Párizsban részt vett a vegyi fegyverekről szóló nemzetközi megállapodás aláírásán, január 19-én pedig az ENSZ Közgyűlésén. Február 4-én kétoldalú megbeszéléseket folytatott Pozsonyban, majd ugyanezen hónap végén hivatalos látogatást tett Ljubjanában. Március 8-án és 9-én Brüsszelben tárgyalt, itt részt vett az EK-trojka és a Visegrádi Csoport külügyminisztereinek közös vacsoráján is.

A törvényhozásnak, illetve a parlament elnökének diplomáciai tevékenységét korlátozzák a sürgős törvényhozási teendők. Januárban a szlovák parlament delegációja járt rövid munkalátogatáson Prágában, ám az első „igazán külföldi” hivatalos vendég a Szabad György vezette magyar küldöttség volt.

A még egységes Csehszlovákia 1992-ben a gazdasági reform harmadik évét fejezte be. Ennek eredményeit nehéz egyértelműen értékelni, mivel a hivatalos adatok is ellentmondásokkal teli, és a kettéválás már óhatatlanul rányomta bélyegét a gazdaság fejlődésére. 1992 elején a kormány a gazdaság liberalizálásának alapfeltételeit biztosítottaknak ítélte, és erre az évre a visszaesés megállításaival és a gazdaság élénkítésével számoltak. A gazdaságban azonban az év első felében folytatódott a visszaeső tendencia. A harmadik negyedévben volt ugyan egy rövid javuló szakasz, de az év végére ismét a visszaesés volt a jellemző. A cseh gazdaság legnagyobb problémái is megmaradtak. Nem rendeződött az előző rendszertől örökölt, igen nagymértékű vállalati eladósodottság, illetve a körbetartozás, és nem történt meg a tulajdonváltás, a nagyprivatizáció sem. Mindezek az idei évre maradtak. A tartozások ügyét várhatólag – részben – csak a közeljövőben életbe lépő csődtörvény oldja meg, melynek végrehajtásától kormányzati körökben is sokan félnek. A csődtörvény következetes végrehajtása egyes felmérések szerint a vállalatok 80%-át érintené.

1993-ban a gazdálkodás feltételeit alapvetően megváltoztatta az új adórendszer bevezetése. Az adórendszeren kívül megváltozott az egészségügyi és a társadalombiztosítási rendszer is, és ezek a változások a korábbihoz képest nagyobb terhet jelentenek a vállalatok, illetve a vállalkozók számára. A külkereskedelem feltételrendszerének két fontos, új eleme a csehszlovák korona megszűnéséből és az ország egységes vámterületének vámunióvá történő alakulásából adódik. Az új cseh korona belső konvertibilitása fennmaradt. Ennek biztosítására, illetve folyamatossá tétele érdekében megkezdték külföldi hitelek felvételét és a devizatartalékok feltöltését. A vámunió megjelenése a belső vámmentesség mellett is jelentős problémákat okozott a Cseh Köztársaság, illetve Szlovákia határán. Ez elsősorban többletadminisztrációban, az áruforgalom korábbi zavartalanságának megbontásában jelentkezik. (A megfelelő ÁFA-befizetések érdekében a határon vámbiztosítékot kezdtek szedni stb.)

Csehszlovákiában tavaly a havi inflációs ráta 1% körül mozgott, és a költségvetés is negyedéves szinten kiegyenlített volt. A nominál jövedelmek 16%-os és a reáljövedelmek 5%-os növekedésének hatására bizonyos mértékig megemelkedett a belső fogyasztás. Az ipari termelés lassan, de reagált erre a változásra. Kedvezően alakult a munkanélküliségi ráta. Bizonyos mértékig megmozdultak a beruházások is. Ez azonban elsősorban a magánszektornál és a külföldi befektetőknél jelentkezett. A gazdaság egyik leggyengébb pontja az agrárszektor, ahol csökkent a megművelt területek nagysága, és ennek megfelelően a termelés is. Ugyancsak visszaesett az állatállomány. A mezőgazdasági szervezetek átalakulása megkezdődött, az esetek többségében tulajdonosi szervezetekké alakultak át.

A külkereskedelmi mérleg tavaly passzív volt, közel 1 Mrd dolláros hiányt produkált. Az export összességében stagnált. Az EK irányába történő szállításokban az alapanyagok és a félkésztermékek vannak túlsúlyban. A KGST-piac megszűntét az áruszerkezetben nem sikerült pótolni. Elsősorban a gép- és elektronikai termékek számára nincs új piac. Az import, az export stagnálása mellett, mintegy 13%-kal növekedett.

A fizetési mérleg egészében aktív volt. Ehhez hozzájárult a külföldi tőkebeáramlás is. Tavaly mintegy 900 millió USD áramlott be az országba. Csehszlovákia külföldi adósságállománya 9,1 Mrd dollárról 9,5 Mrd-ra növekedett. A devizatartalékok ugyanakkor az év végén elérték a 4,3 Mrd USD-t.

A Cseh Köztársaság gazdaságát az év első hónapjaiban a korábbi egységes Csehszlovákia gazdasági örökségének elsősorban negatív jegyei, valamint a kettéválásból adódó új nehézségek uralják. A válást az elmúlt évek kötelező, cseh engedményekből mindig többet akaró szlovák magatartás motiválta, ám a folyamatot végül is az elmúlt fél évben már szinte könyörtelenné vált cseh hozzáállás vitte végbe.

A jelekből úgy tűnik, hogy a cseh fél maga sem számolt az események ily nagymértékű felgyorsulásával, és ezáltal bizonyos változások meglepetésszerűen, várat-

lanul jöttek, ami abban mutatkozik meg, hogy a kormányzati szervek felkészületlenül, improvizálva, esetenként csak látszatzmegoldásokkal, kapkodva reagálnak.

A cseh és szlovák gazdasági kapcsolatokat pillanatnyilag a „se vele, se nélküle” állapot jellemzi. Szlovákia egyértelműen terhet jelentett a cseheknek, amiktől előbb-utóbb meg akartak szabadulni, de a több évtizedes kapcsolatrendszer miatt ennek az országrésznek az elvesztése vagy leválasztása sem megy gondok nélkül. Az egyre eladósodottabb és fizetésektelenebb szlovák piac kiesése sok cseh vállalat helyzetét is megrendíti. A korábbi szlovák szállítások elvileg gyorsan pótolhatók, hiszen Nyugat-Európában szinte mindenre van kínálat, de a Szlovákiában piacképes cseh áruk elhelyezése más piacokon már sokkal nehezebb feladat. így a gyors elválasztási szándék ellenére is nagy vállalati nyomás nehezedik a kormányra, hogy a kapcsolatokat legalább középtávon megőrizték. Szlovákia gazdasági összeomlása félt, hogy a cseh gazdaság helyzetét is megingatja. A cseh kormány látszólag igyekszik segíteni Szlovákia gazdasági helyzetének stabilizálódását, ezzel szemben cseh megítélés szerint a szlovák kormány makacs és dacos hozzáállása nem segíti elő a jobb együttműködést.

A korábbi két országrész között januártól életbe lépett legfontosabb gazdasági megállapodások rövid életűnek bizonyultak, illetve bizonyulnak. A monetáris unió gyakorlatilag egy hónap után megszűnt, és látható a vámunió vége is.

Mint az az utóbbi időben egyre inkább nyilvánvalóvá válik, a két köztársaság között megkötött gazdasági egyezmények nem utolsósorban azt a célt is szolgálták, hogy a külvilágot meggyőzzék arról, hogy az utódállamok elődjük külső jellemzőit teljes mértékben megőrzik, és ezáltal jogosultak a volt Csehszlovákia nemzetközi szervezetekben betöltött helyének megöröklésére. A valóságban azonban komoly nézeteltérések alakultak ki a két fél között.

A helyzet nem várt nehézségei miatt egyre inkább érzékelhetők bizonyos szociális feszültségek, melyek levezetésére a kormány nincs felkészülve. Ugyancsak a gondok erősödéséhez vezet, hogy a kormánykoalíció pártjai között is nézeteltérések kezdenek kibontakozni. Ezek központi magja gyakran közvetlenül vagy közvetetten gazdasági eredetű.

A cseh gazdaságpolitika másik fő feladata az ország új helyének megtalálása a világban, ezen belül is elsősorban Európában. A cseh gazdaságpolitika első számú prioritása az EK-hoz történő mielőbbi csatlakozás. Ez főképezőleg hat más európai integrációs folyamatba történő bekapcsolódásra. A cseh vezetés részéről bizonyos fenntartások érzékelhetők a környező országokkal való szorosabb gazdasági együttműködéssel kapcsolatban. A jelenlegi cseh politikai vezetés az országot geopolitikai szempontból mint a Nyugat részét határozza meg. Az ország kettéválasztásával – úgy mond – a Cseh Köztársaság elvesztette közvetlen földrajzi kapcsolatát a Duna-menti térséggel, és bizonyos mértékig Kelet-Közép-Európával is. Ez az értékelés mutat-

kozik meg abban, hogy a cseh kormányzat igyekszik elkerülni Kelet-Közép-Európában bármiféle intézményes rendszerben való részvételt. Az európai integrációhoz való kapcsolódás gyorsítását is szolgálta, hogy Csehország határozottan igyekezett eltávolodni az instabil visszarendeződés veszélyét magában hordozó Szlovákiától, illetve Kelet-Európától. A fentiekből adódóan pillanatnyilag Csehország gazdasági vezetése szempontjából Magyarország is csak mérsékelt érdeklődésre tarthat számot. Ezzel együtt a cseh vezetés Magyarországot hangsúlyozottan a közvetlenül szomszédos országokkal egy kategóriában kezeli, és kinyilvánított szándéka szerint kiegyensúlyozott, konfliktusmentes partneri viszonyt akar kialakítani.

A Cseh Köztársaságban tavaly a gazdasági élénkülés jelei határozottabban mutatkoztak meg, mint szövetségi szinten. A GDP csökkenése az év elején még 20%-os volt, a második negyedévben viszont már csak 9%. A harmadik negyedévben 1, a negyedikben pedig 4%-os növekedés következett be. Éves szinten a GDP csökkenése 6,7%-os volt. Tavaly tovább folytatódott a privatizáció. 1991 februárjától 22 ezer gazdálkodó egységet értékesítettek vagy adtak bérbe az ún. kisprivatizáció keretében. Az ebből nyert bevétel 30 Mrd korona volt. Megkezdték a nagyprivatizációt, ezen belül a kuponos privatizációt, melynek első hullámában közel 200 Mrd korona könyvértékű vállalatot privatizálnak.

A Cseh Köztársaság gazdasága a 93-as évet kedvezőtlenül kezdte. Azzal számoltak, hogy a GDP az idén 3%-kal fog növekedni, az infláció 15%-os lesz, a munkanélküliség alacsony szinten marad, nem változik a korona árfolyama, és a költségvetés kiegyenlített marad. Ezzel szemben a költségvetés eddig 10 Mrd fölötti hiányt mutat, a munkanélküliség rohamos mértékben kezdett nőni, és az év első hónapjában 10% körüli infláció alakult ki. A legújabb értékelések szerint az idén a GDP a tervezett növekedéssel szemben 1,5–2%-kal csökkenni fog.

Csehország számára az idén a legfontosabb partner még mindig egyértelműen Szlovákia lesz. Ez annak ellenére is igaz, hogy a forgalom az előző év azonos időszakához képest is 20%-kal visszaesett. A forgalom további csökkenését fogja eredményezni a két nemzeti fizetőeszköz árfolyamának óhatatlan eltérése.

A korábbi szövetségi minisztériumok megszűnésével és feladatkörüknek a nemzeti kormányokhoz történő átkerülésével pillanatnyilag zavaros, sok esetben szinte áttekinthetetlen gazdaságirányítási rendszer alakult ki Csehországban. A feladatkörök időnként átfedik egymást, ugyanakkor vannak olyan területek, melyek gazdátlanok.

A cseh gazdasági diplomácia tavalyi erőfeszítései végeredményben sikeresek voltak, és így a két utódállam szinte minden fontos nemzetközi szervezetben és egyezményben át tudta venni a megszűnt Csehszlovákia helyét. A leglényegesebb nyitott kérdés Csehország és az EK közötti társulási megállapodás ügye. Ezt Csehországgal,

mint új állammal az EK előlől kívánja tárgyalni. Nagy jelentőségű a „visegrádiak” tavaly decemberben aláírt szabadkereskedelmi megállapodása. Magyar kezdeményezésre aláírásra került a két ország között a kettős adóztatást kizáró és a beruházásvédelmi megállapodás.

Az új cseh állam és hazánk kapcsolatát nem terhelik súlyosabb vitás kérdések. Ebből a szempontból adott a kétoldalú viszonyrendszer zavartalan kiépítésének lehetősége. Feltétlenül szükséges azonban, hogy mindkét fél (természetesen külön-külön) kialakítsa koncepcióját a másik országhoz fűződő kapcsolatairól, tehát hogy megfogalmazza, mit vár a maga szempontjai, érdekei alapján ettől a relációtól. (Nagykövettségünk egy ilyen hazai koncepcióhoz részletes javaslatot dolgozott ki az év elején: 4/szt/1993.)

Kapcsolatainkban – a válasz természetéből fakadóan is – számos rendezetlen kérdés halmozódott fel. Ezek a következő területeken jelentkeznek:

a.) A volt csehszlovák állam és hazánk között kötött két- és többoldalú szerződések érvényességének kérdése. (A kétoldalú szerződésekre vonatkozóan Bába Iván helyettes államtitkár tételes magyar javaslatot adott át Prágában február 4-én, a cseh fél azóta nem reagált.)

b.) A kétoldalú szerződések közül ki kell emelni a kereskedelmi fizetésekről szóló megállapodást (vagy újat kell kötni, vagy – mint azt mi javasoljuk – az „eredetit” érvényben hagyni), és a kulturális és oktatási munkatervet. Külön kell szólni az alapszerződésről, melynek megszövegezése során jól hasznosíthatjuk a magyar–csehszlovák tervezet érvényes passzusait, s más országokkal kötött hasonló szerződéseink szövegét.

c.) A Visegrádi Együttműködés körüli vitahullámokat le lehetne csillapítani, részben meg lehetne előzni, hogyha a két fél tisztázná: mit is vár ettől az együttműködéstől, s melyek azok a közös érdekek, amelyek (mindkét részlől) érvényesíthetők ezen együttműködés keretein belül is. Föl lehetne fektetni a „közös érdekek” listáját, amelyet ezt követően a többi partnerrel is egyeztetni lehetne. (Egy ilyen cseh–magyar érdeksomag pl. a lengyel fél számára bizonyos minimumot jelezne és jelentene is egyben.) Kérdés: közös érdekeink tisztázására, hosszabb távra szóló egyeztetésre milyen szint kívánkozik ideálisnak.

d.) A humán szférában nyitott kérdések közül külön is szeretném kiemelni a kapcsolataink jövője szempontjából annyira fontos oktatási és ifjúságpolitikai együttműködést.

Kétoldalú oktatási kapcsolataink fejlődése megrekedt, s a szerződéses viszony hiányában az eddig elért szint fenntartása is komoly rögtönzéses erőfeszítéseinkbe kerül. A lényegét, a tartalmat nem pótolják a kedvező cseh felsőszintű reagálások sem, melyeket alsóbb szinteken – főleg a cseh Oktatási Minisztériumban – a nyugat-európai oktatási rendszerhez való felzárkózás jelszavával igyekeznek „hatástalaní-

tani”. Kétoldalú ifjúságpolitikai együttműködésünk magyar tervezetét viszont a cseh oktatási és Ifjúsági Minisztérium pozitív válaszreakálásával a Cseh Külügyminisztériumban tartják vissza már az év eleje óta.

Teljesen külön kell megemlítenünk azt a kérdést, amely akarva-akaratlanul is közös problémája – igaz merőben más szempontok szerint – a két országnak. Ez a közös téma: Szlovákia, Szlovákia fejlődésének, a reformoknak a további sorsa, a demokrácia, az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartásának esélyei Szlovákiában, a gazdasági együttműködés perspektívái az új szlovák állammal stb.

A felsorolt témákról előbb-utóbb tanácsosnak látszik szakértői szintű háttértalálkozót kezdeményezni a cseh féllel, természetesen megfelelően diszkrét módon. Ebben az összefüggésben jelzem, hogy az itteni KÜM-ben alakulóban van egy külön szlovák főosztály, melynek jelenleg csak néhány munkatársa van.

Kétoldalú kapcsolataink fontos része a két ország vezetőinek politikai érintkezése. Ezt az érintkezést jól alapozta meg Klaus miniszterelnök 1992. augusztus 17-i hivatalos budapesti látogatása és ígéretes folytatást jelenthet Antall József miniszterelnök úr tavaszra tervezett prágai útja. Fontos és öröndetes, hogy külügyminisztereink különböző nemzetközi fórumokon rendszeresen találkoznak. Kíváncsú lenne azonban egy kétoldalú tárgyalási nap beiktatása. Említést érdemel, hogy Havel elnök beiktatására meghívást kapott Göncz Árpád köztársasági elnök. Igen eredményes és tanulságos véleménycserére módot adó volt a Szabad György házelnök vezette parlamenti küldöttség prágai látogatása. A delegáció útját mindenképpen követnie kellene parlamenti szakbizottságaink fokozott együttműködésének.

A magyar–cseh kétoldalú kereskedelmi kapcsolatokban a kölcsönös szállítások a konvertibilis elszámolásra történő áttérést követően drasztikusan visszaestek. Végleges adatok a tavalyi évről még nem állnak rendelkezésre, de úgy becsüljük, hogy a teljes éves export 280–300 millió USD, az import pedig 430–450 millió USD körül alakult. 1991-hez képest kivitelünk tavaly 25%-kal nőtt, míg behozatalunk 10%-kal visszaesett. Az áruforgalmi passzívumunk az 1991. évi 265 millió USD-hez képest 1992-ben 100 millió USD-ral csökkent. A konvertibilissé vált forgalom egyik sajátos jellemző vonása a harmadik országbeli közvetítők viszonylag nagy, kb. 25%-os részesedése. A közvetítő országok közül Ausztria, Németország és Svájc a legjelentősebbek. A közvetítők olcsó hitelt és ezáltal kedvezőbb finanszírozási feltételeket nyújtanak, illetve növelik az üzlet pénzügyi biztonságát.

A konvertibilis elszámolásra való áttérés következtében rohamos mértékben visszaesett a két ország kereskedelmében a gépek és berendezések aránya. A korábbi 50%-os részesedésből napjainkban ez az árucsoport már csak 15–18%-ot képvisel. Az erősödő csehszlovák piacvédelem ellenére sikerült a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitel súlyát mintegy 20%-ra növelni.

A behozatalunkban a legszembetűnőbb változás a feldolgozott félkésztermékek arányának növekedése. Jelenleg már az összes import 45%-a ebbe a körbe tartozik. Az áruforgalom szerkezetét illetően összességében megállapítható, hogy mind az exportban, mind az importban csökkent az áruk feldolgozottsági foka.

Tavaly a volt Csehszlovákiával folytatott külkereskedelmi forgalom 52,3%-át a Cseh Köztársaság adta. A magyar export 1/4-ét a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek tették ki. Importunkban a legnagyobb súllyal a vas- és acélárúk, és általában a félkésztermékek domináltak. A Magyarországra irányuló vegyianyag-szállítók 85%-a volt cseh eredetű.

Az eddigi jelek alapján valószínűsíthető, hogy 1993-ban sikerül az 1992. évi forgalmi szintet megőrizni, illetve kedvezőbb változások esetén a forgalom szerény mértékű növekedése is elképzelhető.

Varga György
nagykövet

Kivonat a 22/SZT jelentésből:

I. Válási folyamat

Csehország legnagyobb bel- és külpolitikai problémája a volt csehszlovák állam öröksége. Csehország a válás mielőbbi lezárására törekszik. A folyamat rendezettségét a külföld pozitívan értékeli. Számos szlovák–cseh súrlódás, de kifejezett konfliktus továbbra sem fenyeget.

1.) Gazdaság

– fokozatos elkülönülés, gazdasági szerződések kiürülése. E szerződéseket elsősorban a külföld megnyugtatóására szánták.

2.) Csehország új geopolitikai helyzete

- a.) nincs közvetlen határa konfliktusövezettel
- b.) szomszédai „konszolidált” államok (potenciális kivétel Szlovákia)
- c.) szomszédokkal rendezett viszony (kivéve Szlovákiát)
- d.) Németország közvetlen szomszédsága (EK-országokhoz való direkt kapcsolódás + német húzóhatás)
- e.) környező államokban nem él cseh kisebbség (a csehországi németek, lengyelek nem bontják meg az ország szinte homogén jellegét. A szlovák

kisebbségnek Csehország nem szülőföldje – asszimilálódásának folyamata igen gyors.)

d.) szlovák–cseh határ fizikai kiépítése – a cseh fél fő célja: elsősorban a geopolitikai fekvés stabilizálása, s csak másodsorban a migrációs kérdés, amely ilyen összefüggésben csupán kulisszául szolgál.

II. Belpolitika

1.) Alkotmányos intézményrendszer – nagyrészt a szétválás előtt kialakult (hiányzik az alkotmánybíróság, a számvevőszék).

2.) Kormánykoalíció belső viszonyai

– Klaus pártjának abszolút dominanciája

– Klaus alkalmatlansága a kompromisszumokra

3.) Havel–parlament viszonya

– a képviselők ellenzik, hogy az elnök napi politikai kérdésekbe folyjon bele.

Havel–Klaus viszonya

= ambivalens

= Havel affinitása a világ ügyei iránt (pld. délszláv válság)

= Klaus a „kizárólagosan saját ügyeknek” abszolút prioritást ad

= az ellentétek esetleges megújulása reális politikai veszélyt hordozhat magában.

4.) Gazdasági reform

– megvalósítására komoly esély van, bár ennek ellenkezője sem zárható ki.

5.) Emberi jogi kérdések

– befogadó, integráló többségi nemzeti program hiánya (cseh–szlovakista, illetve Csehországot tisztán homogén nemzetállamnak tekintő elképzelések továbbélése)

a.) Morva-kérdés – átpolitizált. Klaus centralizációs törekvései radikalizálják a morva–sziléziai politikai reprezentációt

b.) Cigánykérdés – túlkapások visszatoloncolás, skinheadek.

c.) Szlovákok (államalkotóból kisebbségi szerepbe) 4-5 szervezet, identitás keresése, helyzetük fontos tényező lesz a cseh–szlovák viszonyban.

d.) Németek, lengyelek: számos történelmi-területi-politikai kérdés, vita, szudétanémetek kárpótlása körüli huzavona, Cseh-Szilézia, ezen belül

a lengyel kisebbség szociális-társadalmi helyzetének romlása nemzeti színezetet kaphat.

e.) Magyar, ukrán kisebbség – egyes központi intézkedések – költségvetési támogatás szigorítása, szövetségeik székházainak megemelt bérleti díja – lassú természetes asszimilációjukhoz vezethet.

6.) Klaus humán szféra iránti érzéketlensége

III. Gazdaságpolitika

– Első számú prioritása az EK-hoz való mielőbbi csatlakozás. Ez fékezőleg hat más európai integrációs folyamatba való bekapcsolódásra.

– A cseh vezetés részéről fenntartások a környező országokkal való szorosabb gazdasági együttműködéssel kapcsolatban (Duna-menti térség, Kelet-Közép-Európa).

– Pillanatnyilag Csehország gazdasági vezetése szempontjából Magyarország is csak mérsékeltebb érdeklődésre tarthat számot. Ezzel együtt Magyarországot a szomszédos országokkal egy kategóriában kezeli, s kinyilvánított szándéka a kiegyensúlyozott partneri viszony.

IV. Külpolitika

Új geopolitikai helyzet – megváltozott prioritások:

1.) Mielőbbi integrálódás a nyugat-európai szervezetekbe.

2.) Szomszéd országokhoz fűződő jó viszony. Ezen belül első helyen Németország. Magyarországot is a szomszédok közé sorolják.

3.) Pozitív Csehország-kép.

Integrációs törekvések

– legidősebb az EK-társulási szerződés „megöröklése”,

– az emberi jogokra vonatkozó EK-klauzulától való ódzkodás (presztízsok miatt is),

– BT-tagság problémamentes megszerzése.

Szomszédpolitika

Alapfilozófia: Csehország nem Közép-Európa része. Kétféle szomszédkép: – tisztán nyugati (Ausztria, Németország)

– inkább keleti (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, tehát a Visegrádi Csoport)

Külkapcsolati filozófia módosulása: A Havel–Dienstbier-féle „nagy gesztusok” korszaka után a „pragmatista” problémamegközelítés időszaka érkezett meg. E szerint a külpolitika feladata a belső kemény munka kedvező külső feltételeinek a megteremtése. Vélhetően ebben a szemléletbeli módosulásban keresendő a jelenlegi cseh külpolitika idegenkedése Visegrádtól.

V. Magyar–cseh viszony

A két ország kapcsolatát nem terhelik súlyosabb problémák.

Rendezetlen kérdések

- 1.) Két- és többoldalú szerződések érvényességének kérdése.
- 2.) Kereskedelmi és fizetési megállapodás, kulturális és oktatási munkaterv, alap-szerződés.
- 3.) Visegrádi Együttműködés-vita mérsékelhető, ha mindkét fél tisztázná, hogy mit vár az együttműködéstől – „közös érdekek listája”.
- 4.) Humán szféra – oktatási és ifjúságpolitikai együttműködés akadozása.
- 5.) Szlovákia – javaslat szakértői szintű, háttértalálkozók kezdeményezésére Szlovákiáról. (Cseh KÜM-ben szlovák főosztály alakul.)

Felsőszintű találkozók

- Antall József úr tavaszra tervezett prágai útja.

Magyar–cseh kereskedelmi kapcsolatok

– Kölcsönös szállítások drasztikus visszaesése. A konvertibilis elszámolásra való áttérés következtében rohamos mértékben csökkent a két ország kereskedelmében a gépek és a berendezések aránya. Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kivitelét sikerült 20%-ra növelni.

A kivonatot készítette: Gurszki Zsuzsa

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 43. doboz

77.

Ralph Publicovernek, a brit külügyminisztérium főosztályvezető-
helyettesének véleménye Közép-Európáról és Csehországról
1993. május 4.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Prága

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

32/SZT/1993.

Prága, 1993. május 4.

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Saját: 1 példány

Tárgy: Vezető brit külügyi tisztviselő
véleménye a csehországi és kelet-közép-
európai helyzetről

Előadó: Vincze Tibor
Gépelte: Tókicsné

Április utolsó hetében Prágában járt R. Publicover, a brit külügyminisztérium Kelet- és Közép-Európával foglalkozó főosztályának helyettes vezetője. Munkatársam egy ebédén találkozott az angol külügyi tisztviselővel, amelyen részt vett a lengyel első beosztott és az osztrák első titkár is. A brit külügyminisztériumi tisztviselő három napos prágai tartózkodása során Csehország kül- és belpolitikai helyzetéről igyekezett konkrét ismereteket szerezni.

Elmondása szerint az a benyomása alakult ki, hogy V. Klaus miniszterelnök túlzottan saját kezében koncentrálja a cseh politika számtalan szférájának alakítását, a külpolitikától a gazdasági és pénzügyi politikáig. Ennek során nem tapasztalható a kormány „kollektív bölcsessége”, úgy tűnt számára, hogy a kormány „bólogató” miniszterei csupán statisztaszerepet játszanak az egyszemélyi döntéshozatal során.

Jellegében hasonló helyzet tapasztalható a kormánykoalíció vezető pártján, a Polgári Demokrata Párton (ODS) belül és magában a kormánykoalícióban is, ahol V. Klaus, illetve az ODS döntéshozatali és hatalmi koncentrációja érzékelhető. Ez pedig nem feltétlenül jó Csehország számára, mert az egyszemélyi döntésekben általában nagyobb a tévedés kockázata, mintha azok hosszabb, esetenként éles viták eredményeként születnek ugyan meg, de jobban tükrözik az eltérő nézeteket. Vitákat ugyan a cseh politikusok között is lehet tapasztalni, de ezek inkább részletkérdésekre

vonatkoznak, a komolyabb döntéseket kevésbé befolyásolják, vagy ha esetenként mégis, akkor az a pozíció elvesztésének kockázatával jár.

Ugyancsak előnytelennek tartotta, hogy az ellenzék gyengének és megosztottnak tűnik, s ezáltal sokkal kevésbé képes beleszólni a döntéshozatali mechanizmusba. Hiányzik a Nyugat-Európában hagyományosan létező legitim baloldali párt, aminek jelentős kiegyensúlyozó szerepe lenne, úgy tűnik, a volt kommunista párt utódpartja egyelőre nem tud megszabadulni a múlt örökségétől, a többi baloldali párt pedig viszonylag kicsi és csekély befolyással rendelkezik. Külön is érdeklődött a Cseh Szociáldemokrata Párt⁹⁰ helyzete és esélyei iránt, miután M. Zeman került a párt élére, mert ezt a pártot vélte elméletileg legalkalmasabbnak az adott szerepre. (E témában az osztrák diplomata úgy tájékoztatta, hogy J. Horák, a párt korábbi elnöke több évtizedes emigrációja alatt meglehetősen elszakadt az itteni valóságtól, ezért a vezetése alatt a Szociáldemokrata Párt kissé meggyengült. Zeman belépésével ebben változás várható, de hogy neki mennyire sikerül megerősítenie a pártot, azt a jövő mutatja meg.

A Visegrádi Együttműködésről szólva a brit diplomata elmondta, prágai tájékozdása során több cseh partnere hangsúlyozta, hogy Csehország érdekelt a gyakorlati együttműködésben, de semmilyen intézményesítést nem kíván. Ezt érthetőnek tartotta, de hozzáfűzte, nem tud elképzelni semmilyen regionális együttműködést, amelynek legalább valamilyen minimális formai eleme ne lenne. Ad hoc alapon a többoldalú együttműködést nem lehet megoldani, mert akkor az nem más, mint kétoldalú kapcsolatok sorozata. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy az Európai Közösség számára a visegrádi négyes akkor is egy közép-európai csoport marad, ha ez a csoport önmagán belül nem folytat szorosabb együttműködést, mivel az európai integrációs folyamat során ez a négy ország hozzátétőlegesen azonos politikai, gazdasági és társadalmi fejlettsége és az átalakulások hasonló mértéke következtében körülbelül azonos időben, az EFTA-tagok és a skandináv országok felvétele után nyerheti el a közösségben a teljes jogú tagságot. Ez egy már kialakult és az EK-ban elfogadott koncepció, amelyen csak valamilyen rendkívüli esemény változtathat, de semmilyen más egyéni vagy soron kívüli elbírálás nem várható. Egyes cseh politikusok ezzel kapcsolatos kijelentéseit a brit külügyi tisztviselő, a lengyel és osztrák diplomata is inkább megmosolyogta, mintsem kommentálta.

A brit külügyi vezető hangsúlyozta az EK és a kelet-közép-európai országok közötti politikai dialógus és együttműködés elmélyítésének fontosságát. Elismerte azt is, hogy e téren Nyugat-Európában is van javítanivaló, hiszen például a brit Külügyminisztériumban is még erősek a régi beidegződések. Viszonylag kevésbé ismer-

⁹⁰ A Cseh Szociáldemokrata Pártot 1878-ban alapították.

rik a kelet-európai országokat, és főként a térség országainak kellően árnyalt, differenciált ismerete és értékelése hiányzik. Ezt azonban a „bürokráciák” szokásos betegségének tekinthetjük, amelyek köztudottan nehézkesek a változások követésében. Szerencsére ez már múltó jelenség, s ez jellemző szerinte az EK-apparátusára is.

Sokkal általánosabban és kitérően nyilatkozott viszont a főosztályvezető-helyettes az EK és Kelet-Európa közötti gazdasági együttműködésről. Szerinte ugyanis most a politikai szférára kell koncentrálni, mert számos gazdasági kérdésben az EK-n belül is problémák vannak és komoly viták is folynak, amelyeket a közösségen belül rendezni kell. Kelet-Európának addig arra kell törekednie, hogy minél előbbre jusson az átalakulási folyamatban, hogy gazdasága, jogi és politikai infrastruktúrája is „EK-konform” legyen.

Összegezve megállapítható, hogy – részben prágai tapasztalata következtében is – R. Publicover a térség helyzetéről elég alapos ismeretekkel rendelkezik, s értékelése sok kérdésben azonos a magyar, illetve az ebéden részt vevő lengyel és osztrák diplomaták véleményével is.

Varga György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 42. doboz

78.

Varga György prágai nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. június 15.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Prága

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

40/SZT/1993.

Prága, 1993. június 15.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Tárgy: 1993. évi nagyköveti beszámoló
jelentés

Saját: 1 példány

Előadó: Varga György

Gépelte: Szénásiné

Schwannerné

Miként az elmúlt két évben, úgy ezúttal is, kb. negyedévenként aktuális összefoglaló jelentéseink nyáron esedékes dolgozatában kísérletet teszek arra, hogy a közvetlenül mögöttünk álló időszak legfontosabb fejleményein kívül egy hosszabb szakasz általános tanulságait is levonjam. Mindezt a két alábbi körülményt figyelembe véve igyekszem megtenni:

1) Mivel az elmúlt egy éves időszak közepén (január 1-től) misszióink egy „új államban találta magát”, ezért nem, vagy csak érintőlegesen térünk ki a csehszlovák fejlődés végső, 1992 második felében lezajlott szakaszára.

2) Tekintettel arra, hogy a Cseh Köztársaság keletkezése óta eltelt első felét tekintjük át, sok megállapítást, következtetést átveszek előző – már Csehország önállósulása után keletkezett – jelentésem megállapításaiból. Az esetleg fel-felbukkanó ismétlések azonban arra mégis jók lehetnek, hogy éreztessék az alakuló cseh politika jövőbeni és számításba veendő konstansait.

Az önálló Csehország a megalakulása óta eltelt fél évet különösebb belső zavarok nélkül élte át. A cseh–szlovák válás nem okozott komolyabb fennakadásokat az ország életében. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy azok az alkotmányos intézmények, amelyek az ország politikai, gazdasági, közlekedési, biztonsági, egészségügyi, oktatási stb. rendszerének működtetéséért felelősek, már 1993. január 1-e előtt léteztek, vagy hozzákezdtek azok létrehozásához. A másik lényeges körülmény az volt, hogy a válás nem „spontán módon”, hanem irányított folyamatként zajlott le.

(Korábbi jelentéseinkben részletekbe menően foglalkoztam a cseh–szlovák válás lefolyásával, ezért most eltekintek ezek megismétlésétől.)

Összefoglalómban elsősorban a Csehország belső helyzetét jelenleg jellemző társadalmi, politikai és gazdasági jelenségekre kívánom fordítani a figyelmet.

Az idei év első felében a cseh politikai színtéren megnyugodtak azok a feszültségek, amelyeket a tavalyi választások után a közös cseh–szlovák állam jövője körüli viták indukáltak a kormánykoalíció és az ellenzéki pártok között. Azt tapasztaljuk, hogy a napi cseh politikai életből visszaszorultak a szélsőségek, perifériára kerültek a radikális politikai erők. Az egyik ilyen destruktív radikális politikai erő, a Köztársasági Párt legutóbbi komolyabb fellépésére a köztársasági elnök választása alkalmából került sor, de az a közvélemény körében elutasító fogadtatásra talált. Az elnökválasztás lefolyása igazolta, hogy a parlamentben helyet foglaló pártok között (a Köztársasági Pártot kivéve) fennáll egy minimális konszenzus abban, hogy alapvető érdek az ország politikai stabilitásának fenntartása. V. Havel megválasztása kétségtelenül hozzájárult az önálló cseh állam belső stabilitásához, illetve simább és gyorsabb betagozódásához a nemzetek közösségébe.

Az elmúlt fél év rövid idő ahhoz, hogy végérvényes megállapításokat vonjunk le a cseh politikai rendszer működéséről, de annak megítélésem szerint egyik sajátossága, hogy most zajlik a közjogi intézmények (parlament, kormány, köztársasági elnök) közötti hatalommegosztás gyakorlati kialakítása, ami nem mentes a súrlódásoktól, az egyes hatalmi ágakat képviselő személyek ambiciózus törekvéseinek ütközésétől. Tapasztalataink szerint a három hatalmi ágra egyelőre nem jellemző, hogy kölcsönösen ellensúlyoznák egymást. Egyértelmű a kormány domináns szerepe. A parlament azzal szemben nem markáns kezdeményező és ellenőrző testület.

A cseh parlament egyelőre egy nem befejezett struktúrájú közjogi intézmény, mivel hiányzik a felső háza, a szenátus. A jelenlegi kilátások alapján továbbra sem tűnik valószínűnek, hogy a szenátust egyhamar de facto létrehozzák, ugyanis a megalkotás módját illetően nem egyezik a parlamenti pártok véleménye. A pártoknak a szenátussal kapcsolatos álláspontját politikai érdekeik határozzák meg. Az egykori Szövetségi Gyűlés képviselőinek köréből kooptálással történő szenátusalkotás igazából egyik pártnak sem jelentene politikai előnyöket, s legitimitása is megkérdőjelezhető lenne, ezért ez a megoldás végleg lekerült a napirendről. Választások kiírása a cseh–szlovák válás időszakában felfokozott politikai légkörben nem volt kívánatos. A választások egyébként minden valószínűség szerint a képviselőházban (koalícióban belül, valamint a kormánykoalíció és az ellenzék között) jelenleg meglévő erőviszonyoktól jelentősen eltérő eredményekkel zárulnának. A legújabb közvéleménykutatások szerint a legerősebb koalíciós párt, az ODS a szavazatok 36%-át kapná. (A tavalyi választásokon 30%-ot szerzett.) A tavalyi szavazatok duplájára (14%)

számíthatnának a szociáldemokraták és a kormánykoalícióban jelenleg kis pártként részt vevő ODA (10%). Ezzel szemben csökkenne a Baloldali Blokkra, a KDU–Cseh Néppártra és a Liberális Unióra leadott szavazatok száma. Valószínűleg nem érné el a Szenátusba való bejutáshoz szükséges küszöböt a Republikánus Párt, a Morva–Szláv önkormányzati Demokrácia Pártja. A jelenlegi koalícióban résztvevő, nagy ambíciójú Kereszténydemokrata Pártra a választók 1%-a sem szavazna.

Egy, az ilyen választási eredmények alapján felálló szenátus bizonytalanságot hozna a politikai döntéshozatali mechanizmusba, s ez nem érdeke a jelenlegi kormánykoalíciónak, amely a képviselőházban is csak gyenge többséggel rendelkezik. Tekintettel azonban arra, hogy a cseh alkotmány viszonylag szűkre szabja azoknak a törvényeknek a számát, amelyek elfogadásához minősített többségre van szükség, a parlamentben a koalíció minden törvényt át tud vinni. (Bár volt már arra példa, hogy nem volt jelen kellő számú kormánypárti képviselő, s így nem sikerült elfogadtatnia pl. a kormány gazdaságpolitikai tevékenységéről adott beszámolót.)

A Képviselőház tevékenységére az idézett példa ellenére sem az ellenőrző, hanem a törvényalkotó funkció a jellemző. A parlamentben nem zajlanak politikai csatározások a kormánykoalíció és az ellenzék vagy a kormány és az ellenzék között. Viszonylag ritkák az interpellációk is. Egyes elemzők ezt azzal magyarázzák, hogy a cseh képviselőházban a pártokat második vonalbeli politikusok képviselik. (A pártok legtehetségesebb és legambiciózusabb tagjaikat a szövetségi parlamentbe küldték, de ezek túlnyomó többsége Csehszlovákia megszűnésével kikerült a politikai életből.)

Az elmúlt fél évben azt tapasztaltuk, hogy a lakosság meglehetősen közömbössé vált a pártok iránt. A közvéleménykutatások eredményei szerint lényegesen emelkedett azoknak a száma, akik nem preferálnak egyetlen pártot sem. A tavalyi választásokon győztes Polgári Demokrata Párt pozíciói változatlanul erősek. A többi parlamenti párt népszerűségi indexe ingadozó. A kormánykoalíció kisebb pártjai igyekeznek minden lehetőséget megragadni népszerűségük javítására. A Polgári Demokrata Szövetség (ODA) vezető politikusai (J. Kalvoda, V. Dlouhý, J. Skalický) a csehszlovák válás folyamatában és most, annak „utómunkálatai” során, a cseh nemzeti érdekek kérlelhetetlen védelmezőinek szerepében lépnek fel. A cseh nemzeti büszkeségre építő lépésnek lehet minősíteni például V. Dlouhý felhívását, hogy az emberek vásárlásaik során „részesítsék előnyben a cseh árukat”. A keresztény pártok az egyházak sokszor nem reális kárpótlási igényeinek felvállalásával és szorgalmazásával a hívő szavazópolgárok szimpátiáját keresik, no meg persze az egyházak nem elhanyagolható politikai támogatását is szívesen elnyernék.

Bár a kép itt sem olyan egyértelmű már, mint 2-3 hónapja volt. A kisebb polgári párt, az ODA ugyanis némileg eltávolodott polgári „testvérpártjának” elutasító maga-

tartásától, és a „közvetítő” szerepére látszik pályázni a koalíciót komolyan megosztó egyházi vagyon kérdésében Klausék és a keresztény pártok között.

A lakosság kiábrándultságát erősítik a felelős kormánytisztséget betöltő pártfunkcionáriusok kétes üzleti ügyeiről, funkciójukkal össze nem egyeztethető „kijárásaikról”, beosztásukat saját haszonszerzésre történő felhasználásról napvilágra kerülő hírek is, amelyeket a sajtó nemegyszer aránytalanul fel is nagyít.

Úgy tűnik, a politikacsinálás a pártok szűk vezető rétegének ügyévé vált. Megfigyelhető, hogy a kormánykoalícióban belül felerősödtek a centrifugális erők. Ez részben abból fakad, hogy V. Klaus és a Polgári Demokrata Párt meglehetősen erőszakossággal igyekszik érvényre juttatni akaratát. Ez ellen a koalíciós partnerek lázadnak, s megpróbálják erősíteni pozícióikat a kormányon belül. Az elmúlt hónapokban a koalíciós pártok közötti megbeszéléseken az egyik fő kérdést a személyi ügyek jelentették. A Polgári Demokrata Szövetség (ODA) bejelentette igényét a Biztonsági és Információs Hivatal igazgatói székére, a Kereszténydemokrata Párt (KDS) pedig elnökének követelt megfelelő kormányzati funkciót.

A kormányban egyre gyakoribbak az ODA-hoz tartozó miniszterek különvéleményei. (Pl. J. Skalický privatizációs miniszter ellenezte, hogy a kuponos privatizációban szerzett részvényeket kiadják a szlovák tulajdonosoknak, P. Bratinka külügyminiszter-helyettes nyilvánosan bírálta V. Klaus külpolitikai módszereit stb.)

Nem konzisztens a koalíciós pártok álláspontja az ország közigazgatási felosztása kérdésében sem. A koalíciót megosztják a múlt lezárására vonatkozó elképzelések is. A frontvonalak itt a polgári és a keresztény pártok között alakultak ki. A keresztény pártok a katolikus egyház vagyonának majdnem teljes körű visszaszolgáltatását szorgalmazzák, míg a polgári pártok ezzel nem értenek egyet. Egy más összetételű képviselői csoport szorgalmazza a kommunista rendszer idején elkövetett bűnök visszamenőleges megbüntetését. A koalíciós pártok közötti erősödő széthúzás mögött már látni kell a jövő évi helyhatósági választásokkal összefüggő számításokat is.

Az elmúlt fél évben nagyjából kialakult a köztársasági elnök helye a hatalmi szereposztásban. A cseh alkotmány közepesen erős jogkörrel ruházta fel az elnököt. A kormányfő is féltékenyen őrökdi azon, nehogy az elnök befolyása a kellenél nagyobb legyen. V. Havel nem szól bele a napi politikába, de rendszeres tájékoztatást kap a kormányfőtől a kormány által tárgyalt kérdésekről. Kapcsolatokat tart fenn a parlamenti pártokkal, amelyek tájékoztatják programjukról, politikai helyzetértékeléseikről. Az elnök, tekintettel külföldi népszerűségére is, viszonylag intenzív külpolitikai aktivitást fejt ki. Ez kedvező Csehország nemzetközi tekintélyének erősítése szempontjából, ugyanakkor egyes állásfoglalásai és kijelentései nem fedik teljesen a kormány külpolitikai irányvonalát (pl. a szudétánémetek kitelepítésének ismételt elítélése; a szerbiai városok bombázásának felvetése stb.) Az elnök eléggé világosan

kifejezésre juttatta, hogy nem ért teljesen egyet a V. Klaus és a J. Zieleniec által képviselt külpolitikai doktrínával, amely a cseh érdeket helyezi mindenek fölé, s nem tulajdonít jelentőséget az ország tágabb környezetében zajló eseményeknek, a regionális és globális problémáknak. V. Havel morális alapállásból, a globális felelősségérzet tudatával minősíti a nemzetközi eseményeket, és fogalmazza meg Csehország ezekkel összefüggésben követendő magatartását.

A negyedik hatalmi tényező, az alkotmánybíróság mint intézmény egyelőre hiányzik a cseh közéletből. Életre hívására a kilátások szerint legkorábban az év második felében kerülhet sor.

Az 1993. január 1-je utáni időszak nem csak a cseh–szlovák válással hozott lényeges változásokat a cseh társadalom életében. Nagyon fontos döntések születtek, amelyek a piacgazdaságra történő áttérés teljessé tételét célozták. Bevezetésre került az általános forgalmi adó, a személyi jövedelemadó. Megszűnt az állampolgári jogon járó ingyenes orvosi ellátás, s helyébe a társadalombiztosítási alapon szervezett orvosi és szociális ellátás lépett. Elkezdődött az egészségügyi intézmények privatizációja. Az oktatásügyben megszüntették az ingyenes tankönyv- és tanszerjuttatást. Csökkentették a tanulók szabadidő-eltöltéséhez nyújtott dotációkat. Most foglalkoznak a tandíj bevezetésével a főiskolákon stb. Szigorították a különböző szociális segélyben részesíthető állampolgárok körét.

A lakosság körében a legnagyobb elégedetlenséget az év elején az ÁFA bevezetése váltotta ki. Ezt a feszültséget az érdekegyeztető tanácsban folytatott többmenetes konzultációval sikerült feloldani. Az árak és bérek alakulása természetesen továbbra is igen érzékeny kérdés. Több foglalkozási ág képviselői (egészségügyi dolgozók, pedagógusok, közlekedési dolgozók) elégedetlenek jövedelmeikkel. Bérköveteléseikre eddig sikerült az érdekegyeztető mechanizmusok segítségével megoldást találni. A szociális elégedetlenségek csak kivételes esetekben vezettek sztrájkokhoz. (Márciusban a prágai metróvezetők jelentettek be sztrájkkészültséget, májusban pedig a vasutasok egy része tartott figyelmeztető sztrájkot.) Csehországban viszonylag alacsony a munkanélküliek aránya (2,5%). A gazdasági recesszió által leginkább sújtott térségekben (Észak-Csehország, Észak-Morvaország) azonban a munkanélküliségi mutató ennek sokszorosa.

Súlyos belpolitikai problémává nőtt ki magát a cigánykérdés. Ma Csehországban hivatalosan 150 ezren vallják magukat romának, de becslések szerint számuk 3-400 ezerre tehető. Egyes régiókban a cseh–cigány együttélést nyílt konfliktusok, atrocitások jellemzik. A cigányságot a gyakorlatban hátrányosan érinti a cseh állampolgárság elnyerését szabályozó törvény, mivel a csehországi cigányok túlnyomó része Szlovákiából települt be, s nem rendelkezik cseh állampolgársággal. A feszültséget növeli a skinheadek „tevékenységének” megtűrése. A cigánykérdés Csehország ese-

tében nemzetközi dimenziót is kapott: az EBEÉ kisebbségügyi főbiztosa helyzetfelmérő körútja után annak folyamatos figyelemmel kísérésére tett javaslatot; az Amnesty International bírálatot fogalmazott meg Csehország címére.

Az emberi jogi, humanitárius (és kisebbségi) szféra helyzetét Csehországban továbbra is törvényalkotási hiányosságok, a konkrét problémák kezelésében pedig a kapkodó improvizálás jellemzik. Újból leszögezhetjük: továbbra is illúziónak bizonyul az az elképzelés, hogy az ún. polgári alkotmány elfogadásával, amely csak hivatkozik az 1991-ben, a Csehszlovák Szövetségi Gyűlés által jóváhagyott emberi jogi alkotmánylevélre, az emberi jogok helyzete Csehországban egyszer s mindenkorra megoldottá válik. Ezt látszanak felismerni az Európa Tanács illetékesei, akik Csehország ET-tagságának megszavazása fejében a Románia esetében is alkalmazott emberi jogi formula szerepeltetését kívánják a cseh társulási szerződésben. Fenti, a kérdés tárgyalását bevezető megállapításunkból kitűnik: előző összefoglaló jelentésünk óta (22/szt/93.) ezen a területen nem történt elvi jelentőségű változás.

Változatlanul tovább élnek a Csehországot tisztán homogén nemzetállamnak tekintő politikai-publicisztikai klisék, sztereotípiák. A politikai-nemzeti „kiforratlanságból” eredő öntúlértékelés, amit nevezhetünk egyfajta „értelmiségi nacionalizmusnak”, részben magyarázza Václav Klaus és kormányának euroszepticismusát, a Visegrádi Négyek együttműködésének vissza-visszatérő ignorálását, az eurorégiók létjogosultságának megkérdőjelezését, s azok hamis összekapcsolását Csehország „területi integritásának védelmével”, illetve annak egyfajta latens fenyegetettségével.

A Cseh Köztársaságban továbbra sem tapasztalható a nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkrimináció, ám a kisebbségi problémák iránt meglehetősen nagy a közömbösség – mint már többször jeleztük. Ez változatlanul megnehezíti az országban élő nemzetiségek önszerveződését, ezen önszerveződés anyagi-technikai feltételeinek megteremtését. Mindazonáltal le kell szögezni, hogy a cseh belpolitikában a nemzetiségi kérdések nem jelentenek akut gondot. Csehország lényegében etnikailag homogén állam. A legnagyobb lélekszámú kisebbség a szlovákság. A becslések szerint kb. 350 ezer szlovák él Csehországban. A szlovákok körében most kezd tudatosulni, hogy Csehszlovákia szétválásával kisebbségi sorsra jutottak. A szlovák etnikum az ország egész területén szétszórta. Nem rendelkezik semmiféle kulturális és oktatási intézményhálózattal. A válás után indult be a szlovákok önszerveződése. Az új szervezetek sokasága arra enged következtetni, hogy a csehországi szlovákok társadalma politikailag erősen differenciált.

Az országban mintegy 50–100 ezer német nemzetiségű polgár él. A rendszerváltás után az ő körükben is megerősödött a nemzetiségi identitáskeresés. Több alternatív német szervezet alakult. Az NSZK segítségével német klubokat hoztak létre. Aktivitásuk azonban nem olyan mértékű, hogy az feszültségeket okozna a cseh lakossághoz

való viszonyukban. A cseh–német viszonyban elsősorban a kitelepített szudétanémetek egy részének kárpótlási követelése szítja a kedélyeket.

Észak-Morvaországban a fentivel azonos nagyságrendű lengyel kisebbség található. A lengyelek helyzetét az teszi nehezzé, hogy gazdasági válságövezetben élnek. Gyakori eset, hogy bár Csehszlovákiában születtek, mégis lengyel állampolgárok. Emiatt számos hátrány éri őket (pl. nem vehettek részt a kuponos privatizációban, szociális, egészségügyi igényjogosultságukat bonyolult eljárással kell igazolniuk stb.). Az adott térségben ezek a gondok nemzetiségi színezetben jelentkeznek. A lengyelek egyik fő törekvése a fent jelzett szociális problémákon túl a háborút megelőzően Észak-Morvaországban működött szervezeteik vagyonának visszaszerzése (közösségi és kultúrházak, iskolák stb.). A Csehországban élő többi, nagyobb lélekszámú kisebbség (magyarok, ukránok) legnagyobb gondját a nemzeti identitás megőrzése jelenti, ugyanis ehhez teljesen hiányzik az intézményrendszer, és egyelőre kilátás sincs annak létrehozására.

A gazdasági reform beindítása a kulturális politikában is alapvető szemléletváltással járt. Az állam „kivonult” a kulturális területről, megszüntette korábbi mecénásszerepét. Ez az eddig költségvetési támogatásból működő intézményeket (színházak, könyvtárak, levéltárak, múzeumok, kultúrházak stb.) rendkívül nehéz helyzetbe hozta. A kulturális intézmények működésében komoly fennakadásokat okoz a természetbeni kárpótlás – restitúció. Az egykori tulajdonosok visszaigényelték az intézmények elhelyezésére szolgáló épületeket, az államosított műtárgyakat.

A cseh oktatási rendszert egyrészt a súlyos finanszírozási helyzet, másrésztől a nagyfokú koncepciótlanság és az átfogó oktatási program hiánya jellemzi. A jelenlegi cseh oktatási rendszerrel mind a diákok, mind a tanárok elégedetlenek, s napi-renden van az 1990-ben elfogadott főiskolai törvény ismételt módosítása. (Abból pl. a külföldi diákok helyzetének szabályozását egészében „kifelejtették”.) Az oktatási tárca pénzhíányra hivatkozva a jövő évtől megvonta a támogatást a Soros György által alapított Közép-európai Egyetem prágai részlegétől is.

A költségvetési kiadások lefáradását a tudományos szféra is megsínylette. A Cseh Tudományos Akadémia kénytelen volt egy egész sor akadémiai intézetet megszüntetni, s mintegy 2000 kutatót elbocsátani.

A pártok közötti viszony egyik ütközőterülete a sajtó, valamint a közszolgálati médiaeszközök működésének, felügyeletének, terjesztésének szabályozása. Az idei év elején, a szövetségi televízió megszűnésével időszerűvé vált a felszabadult csatorna privatizálása. A feladat a cseh parlament által megválasztott, igaz, nem teljes létszámú Rádió- és TV Tanácsra hárult, amely nyilvános pályázat alapján egy amerikai, cseh és szlovák érdekeltségű társaságnak (*CET–21*) ítélte oda a sugárzási jogot. A vezető kormánypárt a döntést nemtetszéssel fogadta, s megkérdőjelezte annak tör-

vényességét. Az eset óta a Rádió- és TV Tanács „kegyvesztett” lett az ODS szemében. A Tanáccsal szemben a legnagyobb kormánypárt ellenszenve olyan fokú, hogy a működéséről szóló beszámolót a képviselőházban már második alkalommal nem hagyták jóvá, s ez az eljárás szemmel láthatóan arra irányul, hogy a parlament megvonja tőle a bizalmat. (A Tanács elnöke azóta, május végén már le is mondott.)

A vezető kormánypárt a nyomtatott sajtó terjesztése területén is „rendet” kíván teremteni. Regionális terjesztési monopóliummal felruházott hírlapterjesztő vállalatok felállítását szorgalmazza. Ezt az elképzelést a független napilapok szerkesztősegei és az ellenzéki pártok természetesen élesen ellenzik.

A csehországi írott és elektronikus sajtóban egyre erősebb hídfőállásokat szerez a külföldi tőke. A vidéki napilapok 3/4-e német (főleg bajor) tulajdonba került. Tárgyalások folynak arról, hogy a *Lidové noviny* című független liberális napilapot svájci tőkével konszolidálnák.

A kormány konkrét elképzeléseket dolgozott ki egy „kormányrádió” beindítására, amelynek anyagi bázisát az egykori Csehszlovák Rádió vagyonának egy része, a stúdióhátteret pedig a ma is kormányellenőrzés alatt álló külföldi adások szerkesztősegei biztosítanák. A terv egyelőre az újságíró-társadalom felháborodása, de főként amiatt nem került a megvalósítás szakaszába, mert az ODS és a Rádió- és TV Tanács csaknem ellenséges viszonya miatt szinte biztosra vehető, hogy a Tanács mostani összetételében nem adna frekvenciaengedélyt egy „kormányrádiónak”. A csehországi URH-rádiófrekvenciákra már két évvel korábban feloldották a frekvenciamonitoriumot. Ennek eredményeként több tucat regionális kereskedelmi rádióadó kezdte el működését, többnyire külföldi tőkeérdekeltséggel. Az idei év tavaszán hirdettek pályázatot két országos kereskedelmi adó működtetésére. Ezek sugárzási jogát egy ismeretlen pénzügyi hátterű és egy francia érdekeltségű konzorcium nyerte el.

A kormány kb. egy évvel ezelőtt menesztette a CTK hírügynökség akkori vezérigazgatóját, és helyébe a vezető kormánypárt bizalmi emberét nevezte ki ideiglenes minőségben. A megbízott vezérigazgató rövid idő alatt éles konfliktusokba keveredett a hírügynökség vezető munkatársaival, akiket elbocsátott állásukból. Időközben megalakult a CTK felügyelő tanácsa, amely utólag nem hagyta jóvá a megbízott vezérigazgató döntéseit, és később menesztette őt. A volt megbízott vezérigazgató, a hírügynökség dolgozói és a felügyelő tanács közötti ellentétek olyan méretet öltöttek, hogy annak az intézmény normális működése látta kárát. Még nem tudni, hogy az azóta pályázat útján kinevezett új vezérigazgató mennyire lesz úrrá a helyzeten.

A cseh belpolitikában az 1989. évi fordulat óta egy szűk csoport folyamatosan napirenden tartja Morvaország „emancipálásának” ügyét. A Morva–Sziléziai Öngazgatási Demokráciáért Mozgalom Morvaország történelmi, tartományi identitását hangsúlyozza. A morva egyenjogúságért fellépő politikai csoport társadalmi

bázisát erősíti az az elégedetlenség, amellyel vidéken a Klaus-kormány centralizációs törekvései találkoznak. A kérdés jelenleg abban az összefüggésben időszerű, hogy a közelgő helyhatósági választások miatt is napirenden van Csehország területi államigazgatási rendszerének átszervezése. Viták folynak akörül, hogy az új rendszer kialakításánál pusztán csak az államigazgatási szempontokat vegyék-e figyelembe, vagy legyenek tekintettel a regionális érdekekre is.

A cseh–szlovák válás az elmúlt év második felétől elvonta a figyelmet a gazdasági reformoktól és általában a gazdasági kérdésektől. Lelassult a privatizáció üteme is. A világgazdasági recesszió, a nyugat-európai országok protekcionista intézkedései, az egykori KGST-országokhoz fűződő gazdasági kapcsolatok felbomlása nagymértékű piacvesztést, illetve a cseh termékek iránti kereslet csökkenését eredményezte. A cseh ipar, mezőgazdaság és szolgáltatások piacát szűkítette a cseh–szlovák válás is. Az Európai Közösséggel kidolgozott kereskedelmi megállapodás életbelépését követően Csehországba akadály nélkül jutottak be az EK-tagországok termékei, s éles konkurenciát jelentenek a hazai mezőgazdaság és feldolgozóipar számára. A hazai termékek iránti keresletet csökkenti a belső fogyasztás visszaesése is.

Ezek a belső és külső hatások megjelennek a cseh gazdaság teljesítményének alakulásában is: Az elmúlt évben a GDP az 1991. évihez képest 7,1%-kal, az ipari termelés 10,6%-kal, a mezőgazdasági termelés pedig 12%-kal csökkent. Az elmúlt év utolsó hónapjaiban (még Csehszlovákiát tekintve) rohamosan nőtt a kereskedelmi mérleg hiánya, s az december végére már 1,8 Mrd USD-t tett ki. Ennek okát a szakértők a cseh gazdaság exportteljesítményének csökkenésével, a cseh termékeket vásárló országokban tapasztalható recesszióval, a kedvezőtlen exportstruktúrával, a korona devalválásával indukált exportösztönzés kifulladásával magyarázzák. Az idei év első felében Csehországban a gazdasági átalakulás a vártnál nehezebb makroökonómiai feltételek mellett zajlik. Arra a fent jelzett körülményeken túl még kihatással vannak a cseh–szlovák válás következményei: a valutaunió megszüntetése, a vagyonmegosztás körüli huzavonák.

Az elmúlt év végén megfigyelt kedvezőtlen jelenségek az idei év első hónapjaiban is folytatódtak. Az első negyedévben a bruttó hazai termék kibocsátása 4,5%-kal csökkent. A külkereskedelemben folytatódott a behozatal nagyarányú növekedése és a kivitel csökkenése. A kereskedelmi mérleg az év első három hónapjában 1,7 Mrd Kč hiányt mutatott. A külkereskedelmi deficitet az ország fizetési mérlegében az idegenforgalomból és szolgáltatásokból származó bevételek pótolták, amelyek mintegy 70%-kal nőttek.

Csehszlovákia bruttó adósságállománya a tavalyi év végén 9,5 Mrd USD volt. Az idei évben nőtt a cseh adósságállomány. Ennek pontos nagysága csak a vagyonjogi megosztás lezárása után lesz ismert. Az év első negyedében jelentősen csökkentek

a Cseh Nemzeti Bank devizatartalékai. A devizakiáramlást a cseh korona devalvációjától való félelem és a kereskedelmi bankok devizakészleteinek feltöltése okozta. A negyedév végére a devizapiacon megnyugodott a helyzet, és stabilizálódott a cseh korona árfolyama is. Az ország fizetési stabilitását azonban az IMF-től felvett hitelekkel és külföldi kötvénykibocsátásokkal erősítették. A fentiek fényében égető fontosságú (közép- és hosszú távon) a cseh gazdaság exportképességének lényeges javítása.

A kedvezőtlen jelek ellenére a kormány gazdasági kulcsminiszterei változatlan optimizmussal nyilatkoznak a cseh gazdaság állapotáról és kilátásairól. V. Klaus nyugat-európai utazásai alkalmával rendíthetetlenül hangsúlyozza, hogy a posztkommunista országok közül Csehország politikai és gazdasági helyzete a legjobb. Itt jutottak a legtovább a piacgazdaság kialakításában, a reformok gyorsasága miatt itt a legjobbak a kilátások a gazdasági felemelkedésre, az Európai Közösséghez való csatlakozásra. Különös büszkeséggel emlegeti, hogy Csehországban a legalacsonyabb az infláció és a munkanélküliség, s nem deficitese a költségvetés. (V. Klaus és K. Dyba gazdasági miniszter szerint a kedvezőtlen statisztikai jelentések nem fedik a valóságot.)

A miniszterek által tudatosan előtérbe állított tények megfelelnek ugyan a valóságnak, de kérdéses, hogy a cseh gazdaságban végbemenő folyamatok és a megoldandó feladatokat ismerve ezek tükrözik-e a reális helyzetet? Valószínűleg helytállóak azok a kormány optimista helyzetértékelését megkérdőjelező vélemények, hogy a hivatalos nyilatkozatok nem tükrözik a reális gazdasági és pénzügyi folyamatokat, illetve azok bizonyos mértékig kozmetikáztak. Mindenekelőtt akkor látszik ez markánsan, ha a vállalati szféra helyzetét a maga konkrétságában vesszük szemügyre.

Az aktív költségvetési egyenleget a kormány részben a kiadások igen szigorú megszorításával érte és éri el. Ennek eredményeként számos terület (egészségügy, oktatásügy, kultúra, tudomány, az önkormányzatok gazdálkodása stb.) válságba került. Emellett még pénzügyi-könyvelési trükköket is alkalmaznak. Egy újsághír szerint bizonyos költségvetési kiadásokra az állam a kereskedelmi bankoktól vett fel kölcsönt, s ezért tavaly a még létező csehszlovák állam belső adósságállománya 90,7%-kal nőtt. A költségvetés idei első negyedévi alakulásáról a parlamentnek adott tájékoztatóban maga a pénzügyminiszter is beismerte, hogy a bevételi többlet (10,4 Mrd Kč) részben abból származik, hogy a márciusban esedékes kifizetéseknek csak áprilisban tettek eleget.

Az infláció térségünk többi országával összehasonlítva valóban mérsékelt, de az idei év első hónapjában az áremelkedések mértéke az ÁFA bevezetése miatt 8,5%-ot tett ki. Februárban viszont már csak 1,3%-os volt. Egyes gazdasági elemzők nem tartják kizártnak, hogy az infláció az idén elérheti a 20%-ot is.

Az alacsony mértékű munkanélküliség arra utal, hogy a gazdaság strukturális átalakítása lassan halad előre. A csődbe jutott vállalatok felszámolásának beindításával, a privatizáció előrehaladtával várhatóan emelkedni fog a munkanélküliek száma, s az az év második felében elérheti a 6-7%-ot is. Egyes szakértők az alacsony munkanélküliségben negatív jelzést is látnak: azt, hogy a vállalatok (elsősorban a nagyvállalatok) restrukturalizálása szinte sehol sem tart.

A csődtörvény hatályba lépésével előre láthatólag a vállalatok egész sora kerül majd felszámolásra, aminek következményei meg fognak jelenni a termelésben, a pénzügyi és szociális szférában is.

A privatizáció eredményei sem fedik megítélésem szerint teljes mértékben az optimista nyilatkozatokat. A kuponos részvénytprogram „első hulláma” során sikerült privatizálni a csehországi vállalatok mintegy 60%-át. Közel ezer vállalat alakult át részvénytársasággá, ám a részjegyeknek a tulajdonosok részére történő átadását, s ezzel tulajdonosi jogaik gyakorlásának beindítását a kormány több hónapig halogatta. A Nemzeti Vagyongyűjtemény csak május végén bocsátotta ki a részjegyeket, és indította be azok nyilvános forgalmát.

Megítélésem szerint a külföldi tőke is részben óvatosabbá vált a csehországi befektetések esetében. Ennek egyik jele, hogy több német cég (Mercedes-Benz, Siemens) mondta vissza a cseh vállalatok megvásárlására korábban kinyilvánított szándékát. Másrészről pozitív tény, hogy a külföldi tőkebeáramlás az első negyedévben 250 ml USD-t tett ki. A privatizáció másik formája (az ún. kisprivatizáció), amely elsősorban a szolgáltatói szférát érintette (üzletek, vendéglők, lakossági szolgáltatások), az elmúlt két év alatt zajlott le. Az eladásra és bérletre felajánlott mintegy 25 ezer egységből 21 ezer került magántulajdonba vagy tartós bérletbe.

A privatizáció Csehországban sem mentes a korrupciótól. Ezzel összefüggésben említést kell tenni arról, hogy több vezető pozícióban lévő pártpolitikus, állami hivatalnok is privatizációs botrányba keveredett.

Az idei évben jelentősen változtak a vállalkozások gazdasági feltételei. Új adórendszer került bevezetésre. Az adózás szabályain túl megváltozott az egészségügyi és társadalombiztosítási rendszer is. Ezek a változások a korábbihoz képest nagyobb terhet jelentenek a vállalkozók számára.

A megemelt adó- és társadalombiztosítási terhek miatt sokan adták vissza a vállalkozói igazolványukat. A vállalkozók szövetsége az adó és a közterhek enyhítését kérte a kormánytól. A követelések nyomán januárban a társadalombiztosítási kötelezettségeket, májusban pedig az adótarifákat mérsékeltek.

A fenti nehézségek ellenére a magánszektor egyre erőteljesebb szerephez jut a gazdaságban. Míg 1991-ben a GDP 10,6%-át állította elő, addig 1992-ben már 19,5%-át. A kiskereskedelmi forgalomból a magánvállalkozások több mint 66%-kal

részesednek. Az építőipari tevékenységnek 46%-át végzik. A mezőgazdaságban megtermelt javak 9,4%-a a magángazdaságokból származik.

A cseh kormány inflációellenes politikájának egyik kulcseleme a bérkiáramlás szigorú szabályozása. Az év elején az érdekegyeztető tanácsban a kormány, a munkáltatók és a munkavállalók megállapodtak abban, hogy a bérnövekedés éves szinten nem fogja meghaladni az 5,2%-ot. Egyes vállalatok azonban nem tartják be a megállapodást, és jelentős, 50–60% közötti béremelkedéseket hajtottak végre. A Cseh Statisztikai Hivatal adatai szerint 1992 I. negyedévéhez képest az idei év első három hónapjában a nominálbérek a 25 főnél több dolgozót alkalmazó cégeknél 27,8%-kal nőttek. A megélhetési költségek a megfigyelt időszakban 21,5%-kal voltak magasabbak. A reálbérek növekedése 5,2%-os volt.

A gazdasági kabinet legutóbbi ülésén aggasztónak minősítette a túlzott bérkiáramlást, és megbízta a minisztereket a bérek alakulásának fokozottabb figyelemmel kísérésével. Kilátásba helyezték július 1-től a központi bérszabályozás bevezetését, legalábbis az állami szférában. Ez a szándék azért érdemel figyelmet, mert jellegéből adódóan idegen a V. Klaus által hirdetett konzervatív-liberális gazdaságpolitika szellemétől, még akkor is, ha Klausék – az ÉT-on kifejtett nyomás hatására – egyelőre elállnak szándékuktól. Miközben egyes területeken meglehetősen dinamikus a bérnövekedés, a társadalom szempontjából stratégiai fontosságú ágazatokban nő a dolgozók elégedetlensége a mesterségesen alacsonyan tartott fizetések miatt. Az egészségügyi területről aggasztó méreteket öltött az ápolónők pályaelhagyása, külföldi munkavállalása. (A helyzeten a szomszédos országokból toborzott vendégmunkások alkalmazásával kívánnak segíteni.) A vasutasok szociális elégedetlenségüknek határozottabb módon adtak hangot, amikor május második felében egyórás figyelmeztető sztrájkkal adtak nyomatékot bérköveteléseiknek. Márciusban a prágai metró vezetői hirdettek meg hasonló okból sztrájkkészültséget.

A vállalatok fizetéseképtelensége, egymással szembeni tartozásaik halmozódása a cseh gazdaság számára nagy veszélyeket magában hordozó, meg nem oldott probléma. Az elmúlt évben leszámítoló műveletekkel mintegy 16 Mrd koronával sikerült csökkenteni a körbetartozások tömegét. Hivatalos értékelés szerint azonban a kiegyenlített vállalati tartozások összege még mindig meghaladja a 95 Mrd koronát. (Becslések szerint elérheti a 270 Mrd CZK-t is.) A közelmúltban a parlament elfogadta ugyan a csődtörvényt, azonban annak gyakorlati alkalmazására eddig nem került sor. A csődeljárásoktól mindenki ódzkodik. A kormány attól tart, hogy a dominóelv alapján megállíthatatlan láncreakció indul el, ezért olyan biztosítékokat igyekszik kiépíteni, amelyek szükség esetén lehetővé teszik az állami beavatkozást. A vállalatok, illetve vállalkozók érdekképviselői szervei úgy látják, hogy a csődtörvény maradéktalan végrehajtása a cseh vállalatok 40–80%-át fogja érinteni,

az érintett vállalatok többségét a felszámolás fenyegeti. A fizetéseképtelen vállalatok megmentése érdekében tett kormányzati intézkedések (a vállalati tartozások állami felvásárlása; a csődtörvény negatív hatásait mérséklő moratóriumidő bevezetése) szintén rendszeridegen elemnek tekinthető a kormány által hirdetett gazdaságpolitikában.

A mezőgazdaságban többirányú átalakulási folyamat zajlik: a földtulajdonosok kiválása a termelőszövetkezetekből, maguknak a szövetkezeteknek az átalakulása, illetve a földek, erdők és épületek visszaadása a kárpótlás keretében. Ezek a folyamatok rendkívül nagy bizonytalanságot eredményeztek a mezőgazdasági üzemeknél. A földek kimérésének, az ingóvagyon megosztásának elhúzódása miatt a mezőgazdasági üzemek egy részében nincs effektív termelés. A mezőgazdaságnak nyújtott állami dotáció csökkenése, a piacgazdasági feltételek érvényesítése miatt sok mezőgazdasági üzem hagyott fel a nem rentábilis termeléssel.

Erős versenyt jelentenek a közös piaci országokból importált élelmiszerek. A gazdasági reform 1991-ben történt beindítása óta évről évre csökken a mezőgazdasági termelés volumene. Az elmúlt évet a mezőgazdasági ágazat 26 Mrd Kč veszteséggel zárta, ami az 1991. évi „negatív eredmény” kétszerese. Jelentősen csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma is.

A cseh gazdaságot a vélt hosszú távú előnyökkel szemben egyelőre kimutatható hátrányként érintette az egységes csehszlovák gazdaság felbomlása. A válás óta eltelt hónapokban a Csehország és Szlovákia közötti külkereskedelmi forgalom 30–40%-kal esett vissza, s ez már olyan nagyságrend, melyet mindkét gazdaság megérez. A két ország között a mai napig igen lényeges pénzügyi és vagyonszámolási kérdések maradtak nyitva, ugyanakkor pedig az együttműködést szabályozni hivatott, sebtében megfogalmazott megállapodások vagy kivihetetlennek mutatkoztak, vagy egyáltalán alkalmatlannak bizonyultak a hosszabb távú együttműködés megalapozására.

A cseh hivatalos gazdaságpolitikai retorika liberális jelszavai és a valóság között érdekes ellentmondás érzékelhető. Míg Klausék előszeretettel „a piac majd megoldja” típusú válaszokkal állnak elő a problémafelvetések, a „rázós ügyek” kapcsán, addig a konkrét tettek során nemegyszer majdhogynem „dirigista” eszközökhöz nyúl a kormány. A mostani összefoglalónkban már említett és még mindig le nem zárt bér-szabályozás ügyén kívül ilyen még az árképzésben nemegyszer tapasztalható állami intervenció, a vállalatok „belügyeibe” való direkt beavatkozás. Hasonló magatartás tapasztalható a kormányzat részéről a korábban magabiztosan végrehajtott külkereskedelmi orientációváltás utóhatásaként: a cseh (csehszlovák) külgazdasági stratégia szinte teljesen kivonult a FÁK országaiból, azzal, hogy a cseh (csehszlovák) termékek elhelyezését majd a nyugati piacokon biztosítja. Miután ez a törekvés közel sem járt (jár) teljes sikerrel, a cseh kormány gyakran nyúl a FÁK országaiba való export

támogatásának, ösztönzésének nem éppen liberális eszközéhez, hogy az elveszett pozíciók legalább egy részét visszaszerezze.

Végezetül meg szeretném ismételni: míg bizonyos makroökonómiai folyamatok kedvezően alakulnak a Cseh Köztársaságban, addig több jel is arra utal, hogy a mikroszférára még csak most várnak a transzformációs, restrukturalizációs és további gondok. Márpedig ez utóbbi szférában realizálódik az emberi tevékenység döntő része.

Előző összefoglalómban rámutattam, hogy a cseh külpolitika szemléletmódjában, magatartásában sok ponton eltér az 1989. novemberi fordulat utáni csehszlovák kormányzat külpolitikai elképzelésétől és gyakorlatától. Ez az 1992. júniusi választásokon hatalomra jutott erők korábbiaktól lényegesen eltérő politikai filozófiájával, az egységes cseh–szlovák állam felbomlásával és annak geopolitikai és külpolitikai következményeivel magyarázható.

A független Csehország külpolitikájának az önállóság első hónapjaiban legfontosabb feladata volt az új állam elfogadtatása a nemzetek közösségével, a megszűnt Csehszlovákiáról reá átszállt jogok utódlásának elismertetése, felvételének biztosítása a legfontosabb nemzetközi szervezetekbe. A cseh diplomácia ezeket a feladatokat lényegében megoldotta. Különösebb gondok nélkül sikerült a Cseh Köztársaság felvétele az ENSZ-be, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet folyamatába. A várakozásokkal ellentétben bonyolultabb és elhúzódó procedúrát kell az új államnak végig járnia az Európai Tanácsba történő felvétele, illetve az Európai Közösségek társult tag-státusának elérése során. (Az EK társulási szerződést újra kellett tárgyalni, s abba a Csehszlovákiával két évvel korábban egyeztetett megállapodásnál szigorúbb emberi jogi vonatkozású feltételek kerültek rögzítésre. A társulási szerződés előkészítése május végén jutott el a parafálásra kész állapotba.)

A cseh kormány külpolitikai tevékenységének másik markáns vonása volt, hogy a nemzetközi közvéleményben és fórumokon erősítse a Csehországról alkotott kedvező képet. A vezető politikusok (elsősorban V. Klaus, de V. Havel és J. Zieleniec is) rendkívül gyakran utaztak külföldre, vettek részt különböző nem kormányzati szervezetek által rendezett konferenciákon, tanácskozásokon. Előadásaikban Csehországot a demokratizálódás és a piacgazdaság megteremtése útján megtorpanások nélkül előrehaladó, ezekben a vonatkozásokban a többi kelet- és közép-európai ország előtt járó, belpolitikailag és gazdaságilag stabil országgént mutatták be. Kifejtették, hogy a Cseh Köztársaság a nyugati demokráciák által vallott értékeket vallja magáénak. V. Klaus még olyan megállapításokat is helyénvalónak tart, hogy a demokratikus hagyományok és intézményrendszer tekintetében országa előrébb tart, mint az Európai Közösség néhány tagállama.

A cseh politikusok nyugat-európai „kortesbeszédekben” visszatérően arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy országuk az általuk felvonultatott pozitív jegyek alapján

megérdemli, hogy megkülönböztetett bánásmódban részesüljön az Európai Közösség részéről, s a lehető legrövidebb időn belül, a többi kelet- és közép-európai országot megelőzve a közösség teljes jogú tagjává váljon. Május első felében V. Klaus spanyolországi útja során olyan javaslatot fogalmazott meg, hogy az Európai Közösséghez való felzárkózás folyamatosságának fenntartása érdekében célszerű lenne egy közbeeső státusz beiktatására. A pozitív Csehország-kép formálása során V. Klaus módszerei közé tartozik a Csehország és a közép-európai egykori szocialista országok közötti különbségek eltűlése, azok kontrasztjának erősítése. A vezető nyugati országok „kegyei” keresésével magyarázható V. Havel áprilisi washingtoni látogatása alkalmával elhangzott kijelentése is, miszerint Csehország támogatná a szerb városok bombázását, és részt vállalna egy boszniai nemzetközi katonai intervencióban.

A Csehországot népszerűsítő aktivitás a jelek szerint mérsékelt eredményekkel járt. V. Klaus az április végén a G-30 csoport előtt Bécsben tartott előadásában a világ (s benne természetesen Európa) egoizmusára panaszkodott. A miniszterelnök májusi spanyolországi látogatása során ugyan megszerezte vendéglátói általános ígéretét Csehország EK-tagságának támogatására, de spanyol részről egyben jelezték azt is, hogy az ütköző érdekek miatt többféle cseh áru (pl. acél, textil stb.) piacra jutását nem kívánják támogatni.

Gyakorlatilag kudarccal járt az a próbálkozás, amelynek célja az volt, hogy Csehország elnyerje a jelöltséget az ENSZ Biztonsági Tanácsban a kelet-európai régió számára az idén megüresedő nem állandó tag helyére. Ebben nem sikerült elnyerni a nagyhatalmak, illetve a régió országainak egyértelmű támogatását.

Az elmúlt időszakban a cseh diplomácia nagy aktivitást fejtett ki annak érdekében, hogy elérje, Csehország és az Európai Közösségek között aláírandó társulási szerződésből hagyják el azt a cikkelyt, amely lehetőséget biztosít az EK-nak arra, hogy az emberi jogok megsértése esetén felmondja a szerződést. A problémát végül is egy olyan nyilatkozat elfogadásával oldották fel, hogy az említett klauzula nem azért került be a szerződésbe, mintha felmerült volna a gyanúja, hogy Csehországban megsértik az emberi jogokat.

Csehország vezetői az európai biztonság szempontjából pótolhatatlannak tartják az Észak-atlanti Szövetséget, de nem erőltetik Csehország tagságát a szervezetben. Álláspontjuk szerint ehelyett az érdemi együttműködés kereteinek bővítésére kell helyezni a hangsúlyt. Ebben a szellemben tárgyalt május végén Bonnban A. Baudyš honvédelmi miniszter. Látogatása eredményét úgy foglalta össze, hogy a cseh hadseregben belül fel kellene állítani egy gyorsadtestet, amely a NATO-egységekkel közösen gyakorlatozna, s Csehország ezáltal közelebb kerülne a NATO-hoz. Idézte V. Rühe német hadügyminiszter szavait, aki állítólag úgy nyilatkozott, hogy nem az a kérdés, Csehország tagja lesz-e a NATO-nak, hanem az, hogy erre mikor kerül sor.

A cseh vezetők elmúlt fél évi külpolitikai állásfoglalásaiban fellelhető eltérő hangsúlyok arra utalnak, hogy továbbra is fennállnak közöttük azok a különbségek, amelyek a nemzetközi események jelentősége és a cseh nemzeti érdekek viszonya megítélésének módjára, ezeknek Csehország nemzetközi tevékenységében való elhelyezésére, súlyozására vonatkoznak. Ezen túlmenően kitapintható volt az is, hogy a kormányfő külpolitikai témájú megnyilatkozásai sem minden esetben kerültek egyeztetésre a külügyminiszterrel, ami természetesen zavarokat okoz Csehország partnerei körében, s a kormányon belül is. A külpolitikai aktivitás koordináltságának javítása érdekében J. Zieleniec kezdeményezte a Külpolitikai Tanács létrehozását. Ennek munkájában a kormány tagjain kívül a köztársasági elnök is részt vehetne.

Az előzőekben ismertetett nemzetközi aktivitás mellett a cseh külpolitikában kiemelt figyelmet kaptak a szomszéd országok. Ezekben a relációkban fontos magas szintű látogatások zajlottak le. V. Havel köztársasági elnök felkereste Ausztriát, a Német Szövetségi Köztársaságot, Prágában vendégül látta a Szlovák Köztársaság elnökét. V. Klaus szintén járt Ausztriában, az NSZK-ban és a határ mentén találkozott H. Suchocka lengyel kormányfővel. (Suchocka ezen kívül rövid magánlátogatást is tett Prágában, melynek során Klaus mellett Havel elnökkel is tárgyalt, Klaus hivatalos varsói útját pedig június 24-re tervezik.) A Cseh Parlament képviselőházának elnöke Bécsben járt, és Prágában fogadta a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttségét. Az elmúlt hónapokban a Cseh Külügyminisztérium elkészítette a néhány legfontosabb relációban (NSZK, Szlovákia) követendő külpolitikai aktivitás részletes irányelveit. (Ezekről jelentésekben tájékoztattuk a központot.)

A szomszéd országok vezetőivel megvalósult találkozókra a figyelem elsősorban a kétoldalú kapcsolatok konkrét problémáira összpontosult. A cseh–német viszonylatban a politikusokat és a közvéleményt is sokat foglalkoztatták a szudétánémetek által megfogalmazott jóvátételi követelések, illetve a náci megszállás során üldözött és kárt szenvedett cseh állampolgárok kárpótlása, valamint az NSZK-ba illegálisan bevándorló harmadik országbeli menekültek visszaszolgáltatásával összefüggő kérdések.

A cseh–osztrák viszonylatban a közös határ cseh oldalán működő, illetve épülő atomerőművek jövője okozza a legnagyobb gondot.

Az elmúlt fél évben meglehetősen viharosan alakultak a cseh–szlovák kapcsolatok. A viszály központi kérdése a vagyonmegosztás, amelyben nem sikerült érdemi előrehaladást elérni. A válasz lezárásával összefüggő kérdésekben jellemző volt a kölcsönös zsarolás. A másik komoly nyitott kérdés az ellenőrzött határ kiépítése a két ország között, amelyet szlovák részről határozottan elleneznek. A cseh–szlovák válasz előtt a kapcsolatok és az együttműködés szintjének megtartására aláírt szerződések ellenére a két független állam fokozatosan távolodik egymástól. Ebben kétségtelenül

szerepet játszik az is, hogy mindkét országban jelentős erők igyekeznek rontani a cseh–szlovák kapcsolatok légkörét. Ugyanakkor a két gazdaság eltérően alakuló fejlődése feszítően hat a gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi együttműködésről kötött megállapodásokra. Ennek a feszültségnek az eredményeként szűnt meg február elején a valutaunió.

Cseh részről az elmúlt hónapokban meglehetősen ambivalens magatartást tanúsítottak a Visegrádi Kezdeményezéssel kapcsolatban. A Visegrádi Csoport magas szintű közös politikai fellépésére tett kezdeményezések elől elzárkóztak. Ugyanakkor ők próbálkoztak meg a visegrádi országok közös fellépésének megszervezésével a Közös Piac Bizottsága által áprilisban elrendelt élőállat- és húsbehozatali tilalom ellen. A cseh magatartás alapján úgy tűnik, hogy a Visegrádi Kezdeményezéshez elsősorban pragmatikus szempontok alapján viszonyulnak. Nem támogatják az annak keretében megvalósítható politikai együttműködést, mert úgy vélik, az visszafogná az európai integrációs szervezetekbe történő, a többieket megelőző felvételüket. Konkrét kérdésekben (pl. a szabadkereskedelmi övezet az érintett országok között, közös fellépés a diszkriminációs intézkedésekkel szemben, az illegális migráció korlátozása stb.) viszont látják a közös fellépés előnyeit, ezért attól nem zárkóznak el, sőt maguk szorgalmazzák azt.

Hazánk még a cseh–szlovák válás tényleges bekövetkezése előtt kinyilvánította, hogy kész elismerni az önálló Csehországot és Szlovákiát. Tekintettel arra, hogy a magyar–csehszlovák kapcsolatok krónikus ellentétei magyar–szlovák eredetűek voltak, az új cseh állam és hazánk viszonya „tisztta lappal” indult. Ez a körülmény kedvező előfeltétele a magyar–cseh viszony zavartalanságának, de önmagában kevés ahhoz, hogy kapcsolataink fejlődjenek is. Ahhoz nélkülözhetetlenek például országaink vezető politikusainak személyes találkozói is. Ebben az összefüggésben pozitív szerepet játszott már az a tény, hogy tavaly nyáron, még az önálló Cseh Köztársaság megalakulása előtt, budapesti látogatásra hívta meg miniszterelnökünk V. Klaus kormányfőt. Az idén januárban Václav Klaus Kupa Mihály egykori pénzügyminiszter prágai tárgyalásai során viszontlátogatásra hívta meg Antall József miniszterelnök urat. Megítélésem szerint a kormányfői találkozó megfelelő időben, a nem túl távoli jövőben való megvalósítása nemcsak kétoldalú kapcsolataink szempontjából lenne célszerű, de tisztázni lehetne a Visegrádi Kezdeményezéssel összefüggésben tapasztalható elvi, felfogásbeli különbségeket és a négyoldalú együttműködés módszereivel, gyakorlatával összefüggő kérdéseket is.

Az elmúlt évben több, kapcsolataink szempontjából jelentős és hasznos kölcsönös látogatásra került sor. Ezek közül a legjelentősebb a Magyar Országgyűlés hivatalos küldöttségének prágai útja volt Szabad György elnök úr vezetésével, február végén.

Szimbolikus jelentősége van annak, hogy a Csehországgal szomszédos államok elnökei mellett Göncz Árpád köztársasági elnök úr is meghívást kapott V. Havel elnöki beiktatásának ünnepségére. Kupa Mihály pénzügyminiszter úr januári prágai útja alkalmával a gazdasági együttműködésünk fejlesztése szempontjából fontos megállapodásokat írt alá (a beruházások védelméről és a kettős adóztatás kizárásáról).

Országaink biztonságpolitikai és védelmi elképzeléseinek kölcsönös megismerését, valamint a hadseregek közötti kapcsolatfelvételt szolgálta Für Lajos honvédelmi miniszter úr prágai látogatása március második felében.

Február elején a Visegrádi Kezdeményezésben részt vevő országok oktatási minisztereinek Olmützben megrendezett találkozóján részt vett Andrásfalvy Bertalan úr, és ez alkalomból különmegbeszéléseket is folytatott cseh kollégájával, P. Pitha oktatási miniszterrel a kétoldalú oktatási együttműködés nyitott kérdéseiről. Június közepén esedékes J. Setina, a Cseh Köztársaság legfőbb ügyészének budapesti látogatása.

Hasznos konzultációkat folytatott az idei év első felében Prágában Bába Iván és Peisch Sándor külügyminisztériumi helyettes államtitkár.

Kapcsolataink – egy új állam színre lépésének természetéből fakadóan is – számos rendezésre váró kérdéssel indultak. A jelenlegi időszakban ezek a feladatok jelentik országaink viszonyában a legidőszerűbb teendőket. Tisztázni kell az egykori csehszlovák állam és hazánk által a korábbi években aláírt két- és többoldalú szerződések érvényességét. Ebben az ügyben Bába Iván helyettes államtitkár úr már február 4-i prágai látogatásakor mi tettük meg az első lépést. Cseh részről április végén adták át azoknak a szerződéseknek a jegyzékét, amelyek vonatkozásában a Cseh Köztársaság a megszűnt Csehszlovákia jogutódjának tekinti magát, s javasolták: kezdjünk szakértői megbeszéléseket a kérdéssről. Egyelőre csak az általánosan megfogalmazott kölcsönös óhajok kinyilvánításáig jutott el a magyar–cseh államközi alapszerződés kidolgozásának ügye. A tárgyalások konkrét beindítását ez ideig egyik fél sem kezdeményezte.

Fontos feladat az együttműködés különböző területein (oktatás, kultúra, turizmus, kereskedelmi elszámolások, egymás állampolgárainak egészségügyi ellátása stb.) a korábbi években elért szint és eredmények megtartása, illetve visszaállítása, az ezek zavartalan bonyolításához szükséges feltételek újbóli kialakítása. Ebben a vonatkozásban azt tapasztaljuk, hogy az új cseh állami adminisztráció (feltehetően tapasztalatlanságból) meglehetősen érzéketlenül kezeli kapcsolatainkat, sokszor nincs tekintettel a múltban elért valós eredményekre, értékekre. Ez a megállapításunk különösen érvényes a kulturális és oktatási területre, ahol a cseh fél több vonatkozásban is (pl. állami ösztöndíjasok fogadása teljes képzésre) a kapcsolatok szűkítését

óhajtja. Megoldatlan az egymás országaiban dolgozó hivatalos kiküldöttek egészségügyi ellátása biztosítási alapon. (Az elmúlt két évben már több alkalommal is kezdeményeztük a Központ felé a magyar–cseh megállapodás létrehozását.)

A kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok a közelmúlt bonyolult időszakában is viszonylag kedvezően alakultak. A korábban megalapozott jó gazdasági kapcsolatokra is építő gazdasági diplomácia aktivitása lehetővé tette, hogy a rubelelszámolású, állami irányítású árucsera a térség országai közül egyedül ebben a viszonylatban tudott lényegében zökkenőmentesen, egy év alatt a világkereskedelemben elfogadott feltételekkel működő szabaddevizás kereskedelemmé alakulni.

Az árucsera-forgalom a magyar statisztika alapján folyó áron és határparitáson számolva az alábbiak szerint alakult:

	Érték: M USD	
	1991 (Érték)	1992 (Érték)
Magyar export	221,9	289,8
Magyar import	471,3	475,2
Összesen	693,2	765
Egyenleg	-249,4	-185,4

A kölcsönös szállítások értéke tavaly összességében 10%-kal nőtt, ezen belül kivitelünk 30%-kal volt nagyobb. Az export és az import eltérő ütemű fejlődésének eredményeként a forgalom passzív szaldója 1991. évhez képest mintegy 65 millió USD-vel csökkent. Kivitelünkben dinamikusan nőtt a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékek, az ásványi fűtőanyagok, a vegyi áruk, a feldolgozott félkész vas- és acéltermékek szállítása. A többi csoportnál szinten maradás, illetve komoly visszaesés tapasztalható. Behozatalunkban a szállítások szinten tartását a nem étkezési célú nyersanyagok (elsősorban fa), az ásványi fűtőanyagok (szén és koks), valamint a feldolgozott „félkész” termékek (gumi gyártmányok, papír-, textil-, nem fém ásványok, valamint vas- és acélárak) szállításának növekménye eredményezte, más termékek szállításainak jelentős mértékű visszaesése mellett. A változások legszembetűnőbb vonása úgy az exportban, mint az importban a gépek és szállítóeszközök részesedésének drasztikus mértékű csökkenése. Az 1992. évi forgalom sajátossága, hogy kivitelünk 18,5%-át aktív bér munka tette ki. A kétoldalú kereskedelem negatív vonása, hogy a forgalom csaknem 30%-a harmadik országbeli közvetítők beiktatásával valósul meg. A legfontosabb közvetítők: Németország, Ausztria, Svájc. 1992-ben Csehszlovákia Magyarországgal megvalósított külkereskedelmének valamivel több, mint felét a Cseh Köztársaság bonyolította le.

Az idei évről szóló cseh adatok alapján a magyar kivitel (cseh import) továbbra is dinamikus (16%) bővül, míg a magyar behozatal (cseh export) jelentősen csökken. Ezzel a „magyar reláció” év eleji fejlődésében a Cseh Köztársaság külkereskedelmének egészét jellemző tendencia tükröződik (az import meredeken nő, míg a kivitel szinte azonos ütemben esik vissza).

Az önálló Csehország külpolitikai prioritásainak állandósulásával párhuzamosan, de nem azokkal azonos ütemben változik a cseh tömegtájékoztatásban Magyarországról adott kép. A jelen idő használta azért indokolt, mert ez a folyamat korántsem tekinthető befejezettnek. A legszembeötlőbb változás az elmúlt év két leghangsúlyosabbban szereplő témájában, a bősi erőmű és a szlovákiai magyar nemzetiség esetében történt. A föderáció utolsó hónapjaiban a cseh sajtó szinte egybehangzóan azt hangsúlyozta, hogy a szövetségi állam felbomlása ellenére a megalakuló Csehország számára nem lehet közömbös, mi történik majd ebben a két érzékeny kérdésben, amelynek alakulásában a cseheknek is részfelelősségük van. Nos, ez a vélemény a két új állam megalakulásával igen gyorsan feledésbe merült. A cseh sajtó vagy egyáltalán nem, vagy csak igen szűkszavúan foglalkozik a vízlépcső-vita alakulásával, a magyar nemzetiség helyzetét pedig inkább közép-európai kontextusban, a magyar–szlovák viszony részeként értelmezi. Mindez csak tükröződése annak a hivatalos külpolitikai elképzelésnek, amely egyebek közt kimondja, hogy Szlovákiára úgy kell tekinteni, mint bármely más külföldi államra, és a tájékoztatásban is tudomásul kell venni, hogy ami Szlovákiában történik, az külföldi eseménynek számít. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a cseh külpolitikához hasonlóan a sajtó is érezhető megkönnyebbüléssel vette tudomásul, hogy a vízierőmű, illetve a nemzetiségek ügyével kvázisemleges álláspontból foglalkozhat, de könnyedén megteheti azt is, hogy többé-kevésbé elfeledkezik róluk, mint két külföldi országot cseheket nem is érintő vitájáról.

Nem ennyire szembeötlő, de fontosabb változás az, hogy Magyarország az önálló Csehország sajtójában többet jelenik meg a közép-európai térség részeként, mint önálló államként. Ennek magyarázata ismét csak a cseh külpolitika törekvéseiben keresendő, nevezetesen abban az axiómában, amely szerint a térségben Csehország a legfejlettebb, sőt valójában egy történelmi tévedés áldozataként került ebbe a csoportba, és Közép-Európa többi állama inkább visszahúzza, mint segíti a cseh politika nyugati integrációs törekvéseit. Az igazsághoz persze hozzátartozik az is, hogy ennek a kérdésnek a megítélésében – a politika irányítóhoz hasonlóan – a sajtó sem egységes, sőt egyes lapokban kifejezetten megjelenik az a vélemény, hogy Csehország saját érdekeivel ellentétesen cselekszik, ha mint „valami rossz cipőből”, megpróbál kilépni Közép-Európából. Mindez persze nem változtat azon a tényen, hogy a Közép-Európához tartozásról vagy nem tartozásról folyó vitában Magyarország csak mint a térség egyik állama jelenik meg a tömegtájékoztatásban.

Az év eleje, tehát Csehország megalakulása óta a kifejezetten csak Magyarországgal foglalkozó, elemző írások három nagy téma köré csoportosíthatók: az általános belpolitikai helyzet és a választási esélyek; a határon túl élő magyar kisebbségekkel kapcsolatos politika és a nacionalizmus veszélyei; a gazdasági helyzet alakulása.

A magyar belpolitikával foglalkozó cseh helyzetelemzések egybehangzó megállapítása, hogy Magyarországon lényegében megkezdődött a választási kampány, és a jövő évi választások várhatóan a mostani kormánykoalíció vereségével, vagy legalábbis jelentős gyengülésével zárulnak. A kommentárok többsége a liberális pártok, valamint a szocialisták előretörésével számol, de valószínűnek tartja, hogy ütőképes koalíció az MDF „csurkátlanított” szárnya nélkül nehezen lesz kialakítható. A cseh kommentátorok egyébként is a nacionalizmust tartják olyan veszélynek, amely a magyar belpolitikai stabilitást veszélyeztetheti. A koalíció népszerűségének csökkenésében ugyan igen fontos szerepet játszott a gazdaság helyzete, de ez a cseh megítélés szerint mégiscsak másodlagos a szélsőséges nacionalizmus veszélyeihez képest.

Az elemzések a magyar bel- és külpolitikát épp a nacionalizmus révén kapcsolják össze, arra figyelmeztetve, hogy Magyarország nemzetközi tekintélyén eshet csorba, ha a magyar nemzetiségekkel kapcsolatos politika alakításában meghatározó szerephez juthatnak a nacionalisták. (E csoport alatt a cseh újságírók mindenekelőtt Csurka *Magyar Újját* értik.)

A cseh kommentátorok többsége mindenesetre a reálpolitika győzelmének minősítette a magyar–ukrán alapszerződés parlamenti elfogadását, ám megjelent az a gondolat is, hogy egy hasonló hevesességű és hangvételű vita megismétlődése már komoly károkat okozhat Magyarország külföldi megítélésében, és megkérdőjelezheti a Magyarországnak mindaddig kijáró „stabilitás szigete” státust.

A magyar gazdaságról viszonylag sok írás jelenik meg a tömegek által olvasott napilapokban is, de elemzések inkább csak a szakmai közvéleménynek szóló kiadványokban látnak napvilágot. Ezekben változatlanul érvényesül az a tendencia, amely azt sugallja, hogy a reformok tekintetében a közép-európai térségben Csehország jár az élen, és Magyarországnak lényegében csak a külföldi tőkebefektetések terén jobbak a mutatói.

A Magyarország-képet közvetve, de nagyon hatásosan alakító egyéb médiaeszközök (film, fordítás, kiállítás, hangjáték, zene stb.) sajnos egyre kevésbé van jelen a cseh kulturális életben, aminek egyenes következménye, hogy a cseh „átlagember” egyre kevesebbet tud arról, mi is történik valójában Magyarországon. A tömeges közvetlen tapasztalatszerzésre is egyre kevesebb a lehetőség, amit a turisztikai statisztikák is tanúsítanak. Mindezek ellenére a közvéleménykutatási adatok szerint a csehek többsége Magyarországot és a magyarokat inkább szimpatikus, mint antipatikus országnak, illetve nemzetnek tartja, ami tulajdonképpen visszatükrözi a cseh

sajtó alapvető megközelítésmódját, amit összefoglalóan „jóindulatú semlegességként” lehet értékelni.

A nagykövetség diplomatáinak kapcsolatépítő-kapcsolattartó tevékenységében az elmúlt év folyamán két alapvetőnek mondható változás is bekövetkezett. Ezeknek a változásoknak a gyökerei nem a követség belső működésében, hanem a külső körülmények közismert, nemegyszer drámai változásaiban keresendők.

A múlt nyáron lezajlott változások fontos politikai kapcsolataink egész sorát „tüntették el” (Dienstbier külügyminiszter, Baksay külkereskedelmi miniszter, egy sor külügyi tisztviseelő stb.). Az „átmeneti” szövetségi kormány vezetőivel igen hamar jó kapcsolatot sikerült létesíteni. Elsősorban Strásky volt miniszterelnökkel, Maček és Baudyš volt miniszterelnök-helyettesekkel. A kapcsolatfelvétel az új cseh kormánnyal sem ütközött nehézségekbe 1992 második felében. Ezt három tényező is elősegítette:

1.) Az új cseh kormányban számos korábbi „ismert arc” is helyet kapott. (Némelyikükkel az 1989 előtti kapcsolat ténye is segített.)

2.) Antall József úr gesztusértékű, gyors reagálása az új helyzetre, nevezetesen, hogy még a nyáron meghívta Klaus miniszterelnök urat Budapestre.

3.) A szövetségi állam nyilvánvaló szétesése előtt a cseh vezetés az önállóságra készülve maga is kereste a kapcsolatokat.

Ebben az időszakban számos cseh és szövetségi szerv által tartott rendezvény jó alkalmat kínált a prágai diplomáciai testülettel való spontán kapcsolattartásra is.

Az elmúlt év másik, kapcsolati tevékenységünket is érintő fontos változása a független cseh utódállam létrejötte volt. Elmondható, hogy 1993. január 1. után kapcsolatépítő tevékenységünk nagyobb nehézségekbe ütközött, mint a föderáció végnapjaiban. Ez az alábbi okokra vezethető vissza:

1.) A hirtelen függetlenné vált cseh állam intézményei (elsősorban a kormányhivatalok) nem voltak felkészülve teljes mértékben a „váltásra”. Energiáik, figyelmük döntő többségét az új struktúrák kiépítése kötötte le, és köti le ma is. Igen nagy mértékben igaz ez magára a Külügyminisztériumra, amelyet de facto a közös államtól örökölt meg az új Cseh Köztársaság.

2.) A strukturális mozgásokon kívül befolyásolta tevékenységünket a személyi változások egész sora, amelyek két fontosabb kört érintettek:

a.) Azokat, akiket az ismétlődő átvilágítások során távolítottak el (elsősorban a külgügyből). Egész sor olyan eset van, amikor nem az érintett múltjának valós minősége, hanem a pozícióharc és a pártpolitika szempontjai döntöttek az illető „ügynök” múltjáról.

b.) Kapcsolataink egy nem elhanyagolható része szlovák nemzetiségű volt. Ezek döntő többsége távozott a cseh kormányapparátusból.

Megállapítható – elsősorban mert a cseh kormánysszervek kiépítése, beleértve a külügyi apparátust, továbbra is tart –: a kapcsolatépítő, kapcsolattartó munkánk a köz-eljövőben sem épülhet az állandóság biztos tudatára. Az, hogy a cseh diplomáciát irányító szerv, a Külügyminisztérium még napjainkban is elsősorban „önmagával van elfoglalva”, két másodlagos következménnyel is jár:

1.) A folyamat lezáratlansága a nagyköveti kinevezések elhúzódsát jelenti (bár ebben inkább elsődlegesek a pártpolitikai huzavonák), s ez közvetve kihat kétoldalú kapcsolataink „gördülékenységre” is.

2.) A külügy „nem foglalkozik eleget” a prágai diplomáciai testülettel, külügyi vezetők pl. nem jelennek meg – csak ritkán – fogadásokon, s maguk sem teremtenek alkalmat az informális találkozókra.

Ez utóbbi momentum mintha „átragadt” volna a prágai missziók nagy részére is: érezhetően növekszik passzivitásuk. Egyszóval Prága „csendesebb” város lett, ami bennünket a kapcsolatépítés új módjainak feltárására is kell, hogy ösztönözzön. A nyári váltásokkal kapcsolatban feladatkör-átcsoportosításokat tervezek, a prágai nagykövetségekkal és a külügy területi referenseivel való kapcsolatokat erősítendő.

Az elmúlt időszakban ígéretesen fejlődött az amerikai nagykövettel fönntartott kapcsolatom, változatlanul jó francia kollégámmal való együttműködésem, míg lengyel partneremmel a baráti viszony változatlan. Sajnos osztrák kollégámat Delhibe helyezték át, így ezt a fontos kapcsolatot újból kell alakítanom. A német nagykövetség zárkózottsága továbbra is nehézséget okoz. Perspektivikusnak látszik új brit kollégámmal való együttműködésem is.

Külön szólni kívánok a köztársasági elnökhöz és hivatalához való viszonyunkról. Ez változatlanul jó (az elnök, a kancellár és a belpolitikai tanácsadó esetében baráti), a hivatalban bekövetkezett változásokat önmagukban nem éreztük meg. Inkább azt kell megemlíteni, hogy a „vár” immár nem az első számú hatalmi központ, csak egyike a fontos döntéshozatali, befolyásolási centrumoknak.

Új és szinte új jellegű kapcsolatépítési feladatot jelent a miniszterelnök környezetének megismerése, a bizalmi viszony megteremtése. Jó kiindulópont ezen a téren az a tény, hogy a kormányfő tanácsadóinak jelenlegi vezetője, Bohumil Doležal régi, személyes ismerősöm, vele és egy-egy munkatársával (köztük lehetséges utódjával is) már jó munkakapcsolatom alakult ki. E téren is nehézségként jelentkezik azonban, hogy Klaus gyakran saját közvetlen munkatársait sem avatja be „ötleteibe”.

Varga György
nagykövet

79.
A 3. Területi Főosztály összefoglalója
a magyar–cseh kapcsolatokról
1993. június 30.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban

001852/1/1993
0001

Feljegyzés
Tárgy: Tájékoztató a magyar–cseh kapcsolatokról

Hazánk még a cseh–szlovák válás tényleges bekövetkezése előtt kinyilvánította, hogy kész elismerni az önálló Csehországot. Tekintettel arra, hogy a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok krónikus ellentétei magyar–szlovák eredetűek voltak, az új cseh állam és hazánk viszonya „tisztta lappal” indult.

Kapcsolataink fejlesztéséhez nélkülözhetetlenek országaink vezetői politikusainak találkozói is. Ebben az összefüggésben pozitív szerepet játszott, hogy 1992 nyarán, még az önálló Cseh Köztársaság megalakulása előtt, budapesti látogatásra hívta meg miniszterelnökünk V. Klaus kormányfőt. Antall József miniszterelnök úrnak érvényes prágai meghívása van. Februárban Szabad György, a Magyar Országgyűlés elnöke hivatalos látogatást tett Prágában. Szimbolikus jelentősége mellett Göncz Árpád köztársasági elnök úr is meghívást kapott Václav Havel elnöki beiktatásának ünnepségére. Kupa Mihály pénzügyminiszter januári prágai útja alkalmával aláírásra kerültek a beruházások védelméről és a kettős adóztatás megszüntetéséről szóló megállapodások. Márciusban Prágába látogatott Für Lajos honvédelmi miniszter. Júniusban valósult meg a Cseh Köztársaság legfőbb ügyészének budapesti látogatása.

Kétoldalú kapcsolataink legidősebb teendői közé tartozik az egykori csehszlovák állam és hazánk által a korábbi években aláírt két- és többoldalú szerződések érvényességének tisztázása.

Fontos feladat az együttműködés különböző területein (oktatás, kultúra, turizmus, kereskedelmi elszámolások, egymás állampolgárainak egészségügyi ellátása stb.) az együttműködéshez szükséges feltételek újbóli kialakítása. Ebben a vonatkozásban az új cseh állami adminisztráció (feltehetően tapasztalatlanságból) meglehetősen érzékenyen kezeli kapcsolatainkat.

Ami a kereskedelmi kapcsolatokat illeti, a rubelelszámolású, állami irányítású árucsera a térség országai közül egyedül ebben a viszonylatban tudott lényegében zökkenőmentesen szabaddevizás kereskedelemmé alakulni. A kölcsönös szállítások értéke tavaly összességében 10%-kal nőtt, ezen belül kivitelünk 30%-kal volt nagyobb. A forgalom passzív szaldója 1991. évhez képest mintegy 65 millió USD-vel csökkent. Kivitelünk dinamikusán nőtt a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek, az ásványi fűtőanyagok, a vegyiáruk, a feldolgozott félkész vas- és acéltermékek szállítása. Behozatalunkban a nem étkezési célú nyersanyagok, az ásványi fűtőanyagok, a feldolgozott „félkész” termékek szállításának növekedése jelentette. Mind az exportban, mind az importban a gépek és szállítóeszközök részesedésének drasztikus mértékű csökkenése jellemző. Az 1992. évi forgalom sajátossága, hogy kivitelünk 18,5%-át aktív bérmun-ka tette ki. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok negatív vonása, hogy a forgalom csaknem 30%-a harmadik országbeli közvetítők beiktatásával valósul meg. A legfontosabb közvetítők: Németország, Ausztria, Svájc. Az idei évről szóló cseh adatok alapján a magyar kivitel továbbra is dinamikusán (16%) bővül, míg a magyar behozatal jelentősen csökken. Az árucsera-forgalom a magyar statisztika alapján folyó árakon és határparitáson számolva az alábbiak szerint alakult:

	Érték: M USD	
	1991 (Érték)	1992 (Érték)
Magyar export	221,9	289,8
Magyar import	471,3	475,2
Összesen	693,2	765
Egyenleg	-249,4	-185,4

Az önálló Csehország külpolitikai prioritásainak állandósulásával párhuzamosan változik a cseh tömegtájékoztatásban a Magyarországról alkotott kép. Magyarország a cseh sajtóban többet jelenik meg a közép-európai térség részeként, mint önálló államként. Ennek a magyarázata abban a cseh axiómában keresendő, amely szerint a térségben Csehország a legfejlettebb, sőt valójában egy történelmi tévedés áldozataként került ebbe a csoportba, és Közép-Európa többi állama inkább visszahúzza, mint segíti a cseh politika nyugati integrációs törekvéseit.

Budapest, 1993. június 30.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 43. doboz

80.
A magyar–cseh politikai kapcsolatok és a Beneš-dekrétumok
1993. augusztus 31.

3. Területi Főosztály
Cseh referatúra
001852/3/1993.

Szigorúan titkos!
Készült: 4 példányban
Kapják: Jeszenszky Géza
Bába I.
DIFO
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A magyar–cseh politikai kapcsolatok, különös tekintettel
a beneši dekrétumokra

A cseh–szlovák válást követően a magyar–cseh kapcsolatok lényegében tiszta lappal indultak. Ennek alapvető oka, hogy mindkét ország közel azonos politikai-társadalmi helyzetből kiindulva folytatja a demokratikus rendszer kiépítését, s az európai integrálódást illetően lényegében azonos célokkal és harmonogrammal⁹¹ rendelkezik. Ez utóbbi nem zárja ki a két ország rivalizálásának tényét sem, ami azonban egyeztetett politikával kulturált keretek között tartható. A magyar–cseh kapcsolatok konfliktusmentességének másik szempontja, hogy a cseh fél a magyar–csehszlovák kapcsolatokat terhelő akut kérdéseket – kisebbségi ügyek, Bős – még a válás előtt legiszlatív eszközökkel a szlovákokra testálta. Emellett a cseh külpolitika kinyilvánította azon szándékát, hogy Magyarországgal politikai szempontból továbbra is szomszédkapcsolatokat tartson fenn.

A magyar diplomácia (Bába Iván helyettes államtitkár ez évi februári prágai konzultációja) felhívta a cseh fel figyelmét arra, hogy a kisebbségi ügyekben Szlovákiában körvonalazódó problémák miatt célszerű lenne, ha Csehország – nemzetközi tekintélyét latba vetve – lépéseket tenne az irányban, hogy Szlovákia és Csehország ET-felvételét, nemzetközi integrálódását külön kezeljék. Ezt azonban a cseh politika több oknál fogva nem érvényesítette. Az okok az alábbiak: 1./ Havel–Klaus–Zielemeč

⁹¹ Harmonogram jelentése: a feladatok tervszerű és szervezett lebonyolításának időpontjait grafikusán tüntetik fel.

közötti kompetenciaviták; 2./ a cseh–szlovák válás tényleges megvalósulásának elhúzódtása; 3./ bizonyítás a Nyugat felé, hogy Csehország és Szlovákia a negatív délszláv példával ellentétben a válást képes példaértékűen megvalósítani.

A magyar–cseh kapcsolatok lényegében egyetlen vitás kérdése paradox módon Szlovákia ET-felvétele kapcsán jelentkezett, ami azt követően, az Antall–Klaus levélváltás ürügyén robbant ki. A probléma – nemzetközi összefüggései, a magyar és a cseh álláspontok és érdekek merőben ellentétes volta miatt – rendkívül érzékeny és árnyalt kezelést igényel.

A magyar diplomácia szempontjai: a beneši dekrétumok a csehszlovákiai magyarság jogfosztását eredményezték, s e diszkrimináló rendeleteket, néhány elemtől eltekintve (pl. állampolgárság visszaadása) máig sem helyezték hatályon kívül. A nemzeti konszenzuson alapuló magyar külpolitika az európai normákkal összhangban a magyarság sérelmére elkövetett diszkriminációk megszüntetésére törekszik, azért is, mert azok terhelik a kapcsolatokat. Más kérdés, hogy konkrét diplomáciai szakaszokban taktikailag a kérdést nem állítják előtérbe. Értelemszerűen többnyire a mintegy 80 különféle jogszabály egy-egy pontjának, és nem teljes jogszabályoknak a hatályon kívül helyezése lenne a megoldás.

A cseh álláspont: A beneši dekrétumok kérdésköre a Cseh Köztársaság alapvető érdekeit érinti, azaz a dekrétumrendszer mint egész megkérdőjelezése a cseh állam legitimitását érintő kérdés. Ezt természetesen senki nem kívánja, de a cseh propaganda így állítja be.

Nemzetközi összefüggések: a cseh érvelés szerint a beneši dekrétumok rendszere kapcsolódik a háború utáni rendezés nemzetközi jogi struktúrájához, s komoly nemzetközi jogi fedezete van. Így:

a.) a Potsdami Egyezmény egy már folyamatban lévő „vad kitelepítést” szentesít, s szabad kezet ad a csehszlovák hatóságoknak. (Megjegyzés: de nem annak jogtipró végrehajtására.)

b.) Az elkobzott – elsősorban szudétanémet – vagyon fölött a Párizsi Háborús Jótétemeli Egyezmény 6. cikkelyének d./ pontja is megerősíti a csehszlovák rendelkezési jogot. (Megjegyzés: de nem kötelezte Csehszlovákiát.) Ezzel a Párizsi Egyezmény a szudétanémetek vagyonát Csehszlovákiának ítélte. A csehszlovák belső jogban ezt egy sor elnöki rendelet valósítja meg vagyonelkobzás és államosítás formájában (1945/5, 12, 100, 101, 103, 108). A vagyonelkobzást szentesíti nemzetközi jogi oldalról a (németországi) Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1951. augusztus 31-én kelt 63. sz. törvénye, az NSZK katonai megszállásának megszüntetéséről határozó, 1954. október 23-án aláírt Párizsi Jegyzőkönyv. A beneši dekrétumok megkérdőjelezése a párizsi békerendszer egyik elemének a megkérdőjelezését jelenti. (Megjegyzés: A cseh álláspontot gyengíti az, hogy a demokratikus nagyhatalmak a magyarok

kitelepítését leállították, majd különböző más csehszlovák intézkedéseket is visszavontak.)

c.) Figyelemre méltó, hogy miközben az ET a beneši dekrétumok részleges revízióját „ajánlja” Szlovákiának (elsősorban az 1945. augusztus 2-án kelt 33. sz. elnöki alkotmányrendelet 1. cikkelyéről, valamint a „konfiskáló” rendeletek nemzeti alapon diszkrimináló részeiről lehet szó), nem szólítja fel pl. a Potsdami Egyezmény aláíróit a dekrétumok egyik legfontosabb jogalapjának revíziójára. Kétségtelen ugyanakkor, hogy azt maguk megtették, amikor ET-tag minőségükben az „ajánlást” megszavazták. Kérdéses, hogy e dekrétumelemek visszavonását az ET miért nem „ajánlja” Csehországnak, hiszen azok mindenekelőtt a németeket érintették. Hasonlóképpen kérdéses – bár merőben mesterséges – a szembeállítás, hogy az ET egyik Szlovákiához címzett ajánlása, vagy a párizsi békerendszer ilyen módon felfogott sérthetetlen-sége lesz-e fontosabb a Nyugatnak, miközben az minden részében foszladozik.

xxx

A fenti összefüggések ismeretében szükséges a magyar álláspont érvényesítése megfelelő fórumokon. Hajlékonyan, de kitartóan fejtegetnünk kell, hogy két demokratikus állam kapcsolataiban nincs helye a diszkriminatív kisebbségi joghelyeknek, a térségben kölcsönösen meg kell követni azokat, akiket valamely állam részéről sérelem ért, de ennek módját maga keresse meg. Türelmesek vagyunk, de minden kis jelnek örülünk, ami ezt segíti. Ezzel reális cél lehet a csehek megnyugtatósa, az arrogáns támadások semlegesítése. Számítsunk arra, hogy egyes cseh politikai erők, ha a legkisebb mértékben is veszélyeztetve érzik saját érdekeiket, nyomást fognak gyakorolni a szlovákokra, hogy ne engedjenek a beneši dekrétumok ügyében, felmelegítik a kisantanttal való kapcsolatokat.

Egyéb érveink:

a.) A Magyar Köztársaság nem kívánja megváltoztatni más országok belső jogrendjét. A magyar kormány szigorúan a nemzetközi normák és a vonatkozó nemzetközi dokumentumok keretein belül mozog – segíti a határon túl élő magyar nemzeti kisebbségek törekvéseit, amelyeket azonban teljes mértékben ezen kisebbségek legitim képviselői fogalmaznak meg. Számos nyugati állam cselekszik hasonlóképpen. A szlovákiai magyar kisebbség többek között sérelmezi, hogy a kárpótlás során nem részesül egyenlő jogi elbánásban a szlovák nemzetiségű polgárokkal.

b.) Csak a szlovákiai magyarok, tehát szlovák állampolgárok joghátrányait említjük. Ha a német külpolitika eredményt ér el a szudétanémetek ügyében, a precedenssel élve – de csakis akkor tárgysuk tovább a kört.

c.) Az ET 175. sz. ajánlásának 10. pontja (mellékelve) leszögezi, hogy a beneši dekrétumok jogkövetkezményeit a nemzetközi normákkal összhangba kell hozni, s nem képezhetik etnikai-nemzetiségi megkülönböztetés alapját egy adott ország polgárai között.

d.) Törvénymódosításra már volt precedens: a német és magyar nemzetiségűeket állampolgárságuktól megfosztó alkotmány dekrétumokat (33/1945) az ország területén maradt németek és magyarok tekintetében maga a csehszlovák jog módosítja a 248/1948, 72/1958, 34/1953 sz. törvény által (az állampolgárság visszaadása).

e.) Politikai szinten ne bonyolódjunk történelmi vitába Beneš személyéről.

f.) Megnyugtatóként: a kérdésről közvetlen magyar–szlovák párbeszéd látszik kibontakozni, s így senki sem kívánja a cseh fél közvetítését.

Az Antall–Klaus levélváltással kapcsolatos álláspontunk

1.) A címzettnek a feladó tudta és beleegyezése nélkül nincs joga nyilvánosságra hozni a levél tartalmát.

2.) Antall Józsefnek nem állt szándékában valamiféle, a szlovákokra történő közös nyomásgyakorlást javasolni.

3.) Nem helytálló az az állítás, hogy a polgári (nem nemzeti elvű) társadalom önmagában megoldja ezeket a problémákat. Erre nyugati példákat lehet felhozni.

4.) Sajnos maga a szlovák kormány cáfolja tettei által azt az állítást, miszerint Szlovákiában a kisebbségek helyzete megfelel az európai normáknak (ET 175. sz. ajánlása).

5.) Nemzeti-nemzetiségi kérdés biztonságpolitikai vonatkozásai.

Budapest, 1993. augusztus 31.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 43. doboz

81.

A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehország külpolitikájáról 1993. szeptember 6.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

...../3/1993
0007
0001

Szigorúan titkos!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza
Bába Iván
Herman János
Parlament Külügyi Bizottsága
Köztársasági Elnöki Iroda
Oberfrank Ferenc
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Tájékoztató a Cseh Köztársaság külpolitikájáról

Az önállóság első hónapjaiban Csehország külpolitikájának elsődleges célja az új állam elfogadtatása volt a nemzetek közösségével. Különösebb gondok nélkül sikerült a Cseh Köztársaság felvétele az ENSZ-be, az EBEÉ-be. A várakozásokkal ellentétben bonyolultabb és elhúzódóbb procedúrát kellett az új államnak végig járnia az ET-be történő felvételéért, illetve az EK társult tag státuszának eléréseért. (Az EK társulási szerződés aláírását júliusra tervezték, azonban fordítási nehézségek miatt az aláírás októberre halasztódott.) Gyakorlatilag kudarccal járt Csehország azon törekvése, hogy elnyerje a jelöltséget az ENSZ BT-ben.

Csehország vezetői az európai biztonság szempontjából pótolhatatlannak tartják az Észak-atlanti Szövetséget, de nem erőltetik Csehország tagságát a szervezetben. Célszerűnek tartanak a cseh hadseregen belül felállítani egy gyors hadtestet, amely a NATO-egységekkel közösen gyakorlatozna, s Csehország ezáltal közelebb kerülne a NATO-hoz.

A bilaterális kapcsolatokban a cseh külpolitika alapvető törekvése Szlovákia viszonylag nyugodt háttérországgént való megőrzése, a közvetlen szomszédokkal való jó kapcsolat (mindenekelőtt Németországgal), ugyanez vonatkozik az USA-ra és a „közvetett” szomszéd Magyarországra is.

Annak ellenére, hogy a cseh vezetés többé-kevésbé tudatosította, hogy Csehország útja „Európába” Németországon át vezet, és hogy bizonyos szudéta szervezetekkel

meg-megújuló problémákat nem lehet globális német–cseh ellentétekként értelmezni, a probléma kezelésére nem rendelkeznek politikai koncepcióval. A cseh politikai elitet és a közvéleményt is elsősorban a kérdés kárpótlási háttere nyugtalanítja. A cseh politika a kárpótlásban a kommunista puccs időpontját (1948. 11. 25.) tekinti (saját polgáraival szemben is) határkönek. A fentiek miatt már csupán a beneši dekretumok említése is meglehetősen heves indulatokat vált ki a cseh félből.

Annak ellenére, hogy Szlovákia és Csehország gazdasági és politikai fejlődése számos helyen eltérést mutat, a cseh gazdasági és biztonsági érdekek kerülnek előtérbe a „politikai ellenszenv” részben emocionális motiváltságával szemben. Csehország igyekszik megtartani a szlovák piacot, amely viszonylag olcsó félkésztermékforrást jelent. Szlovákia „eltaszítása” komoly biztonságpolitikai konzekvenciákkal járna, és ez nem érdeke Csehországnak. Ebből következik, hogy Csehország megnyerése bizonyos magyar–szlovák vitákban szinte kizárt.

A cseh külpolitikai koncepcióban meghatározó szerepet tölt be az a fikció, hogy Csehország nem a közép-, hanem a nyugat-európai térség része. (Ez volt a Szlovákiától való elszakadás egyik motiváló tényezője.) Azzal számol, hogy pár éven belül az EK tagjává válik. A Visegrádi Csoport irányában ambivalens magatartást tanúsított. Attól tart, hogy a sokszálú kötődés következtében kelet felé Csehország részévé válna a térség konfliktusainak. Szlovákiát földrajzilag, politikailag a közép-európai térség kulcsországának tekinti, ezért fontos számára a magyar–szlovák viszony alakulása. Mindemellett azonban érezhető koncepcióbeli eltérés mutatkozik Havel elnök és Klaus miniszterelnök között. Míg Havel felfogása szerint egy viszonylag kis állam is visel bizonyos részt a világ dolgainak rá eső felelősségéből (pl. a délszláv válságért), addig a kormány a „kizárólagosan saját ügyekre” való koncentrálásnak abszolút prioritást ad.

Az elmúlt hónapok tapasztalatai is azt támasztják alá, hogy a cseh miniszterelnök a Visegrádi Csoportot sosem fogja magáénak vallani, azonban nemzetközi ösztönzésre, illetve a visegrádi országok kezdeményezésére az együttműködés elől nem fog elzárkózni. Ehhez azonban mind a gyakorlati együttműködésben, mind a tárgyalásokon a pragmatikus szempontokat szükséges előtérbe helyezni. Konkrét kérdésekben (pl. a szabadkereskedelmi övezet az érintett országok között, fellépés az EK diszkrimináló magatartásával szemben, az illegális migráció korlátozása) viszont látja a közös fellépés előnyeit, ezért attól nem zárkózik el, sőt maga szorgalmazza. Ehhez hozzájárul Václav Klaus azon aktivitása, hogy a Csehország és a közép-európai egykori szocialista országok közötti különbségeket eltúlozza, azok kontrasztját erősítse a pozitív Csehország-kép formálása érdekében, a vártnál mérsékeltebb eredménnyel járt.

Budapest, 1993. szeptember 6.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 42. doboz

82.

Bába Iván jelentése a Kormánynak Josef Zieleniec cseh
külügyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról
1993. szeptember 16.

Külügyminisztérium

002257/4/1993.

0002

Szigorúan titkos!

Készült: 2 példányban

Jelentés

a Kormánynak Josef Zieleniec cseh külügyminiszter hivatalos
magyarországi látogatásáról

(1993. szeptember 10.)

Jeszzenszky Géza külügyminiszter meghívására 1993. szeptember 10-én hivatalos látogatást tett hazánkban Josef Zieleniec cseh külügyminiszter. A látogatást a cseh fél kezdeményezte. Az önálló Cseh Köztársaság külügyminisztere első alkalommal látogatott hivatalosan Magyarországra. A Külügyminisztériumban folytatott megbeszéléseken túl a cseh küldöttséget fogadta Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök. Josef Zieleniec és kísérete találkozott a Parlament Külügyi Bizottságának képviselőivel is. A találkozók sorrendjét követve:

A külügyminiszterek hangsúlyozták, hogy bár a két ország nem rendelkezik közös határral, mindkét fél kész a szomszédpolitika folytatására. A cseh külügyminiszter javasolta, hogy a látogatás egyik célja legyen: elhárítani azt a feltevést, hogy kapcsolataink nem jók, s erről adjunk világos jelzést a világnak s régióknak. A külügyminiszterek megállapodtak abban, hogy szakértőink rövidesen megkezdik a magyar–cseh alapszerződés szövegének egyeztetését. Jeszenszky Géza miniszter úr tájékoztatta partnerét, hogy a magyar szövegjavaslat elkészült, s átadható. A cseh fél számára megfelelő időpontban megkezdődhetnek a szakértői egyeztetések. A magyar tárgyaló delegációt az illetékes politikai területi főosztály vezetője, a nemzetközi jogi részleg támogatásával, vezetné. A cseh külügyminiszter a javaslattal egyetértett. Kifejtette, hogy a cseh fél is érdekelt abban, hogy egy modern stílusú és tartalmú alapszerződést kössünk.

Jeszenszky Géza javaslatot tett arra, hogy mielőbb tekintsük át szerződéses rendszerünket, végleg tisztázzuk, hogy mely szerződéseket tartjuk (esetleg nem tartjuk) kölcsönösen érvényesnek a magyar–csehszlovák kétoldalú szerződésekből. Felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar fél által februárban átadott lista a tárgyalásokon kiindulási alapul szolgálhatna.

A külügyminiszterek megállapodtak abban, hogy ajánlani fogják az illetékes tárcáknak a jogi és anyagi feltételek megteremtését a diákok posztgraduális és ösztöndíjas képzéséhez. Jeszenszky Géza reményét fejezte ki, hogy az akadályok elhárulnak a részképzősök fogadása terén. Rámutatott: nem a régi gyakorlatot, a 20–30 fős cserét kívánjuk visszaállítani. Előnyben részesítenénk a hazai tanulmányokat kiegészítő részképzést, természetesen néhány fő teljes képzését is támogatjuk.

Megerősítést nyert, hogy a kulturális dimenzió a politikai és gazdasági együttműködés mellett fontos szerepet tölt be a szomszédkapcsolatokban. A jelenlegi helyzetben, amikor még nem alakult ki az üzleti alapon működő kultúra, jelentőséggel bír a kulturális munkaterv megkötése. Ennek kapcsán Jeszenszky Géza miniszter úr rámutatott a csehországi magyarság két ország közötti közvetítő szerepének jelentőségére. A cseh külügyminiszter méltatta a prágai Magyar Kulturális Központ tevékenységét, és tájékoztatást adott arról, hogy terveik szerint hamarosan megkezdí tevékenységét a cseh kulturális központ, amely feladata lesz a klasszikus kulturális és tájékoztatási tevékenységen túl a kereskedelmi kapcsolatok előmozdítása.

A külügyminiszterek egyetértettek abban, hogy gazdasági területen szükséges a stagnáción túljutni. Jeszenszky Géza rámutatott: Bár kis mértékben, de nőtt a két ország közötti kereskedelem, s ez biztató jel. Ígéretes, hogy Magyarországon 2500–2800-ra nőtt a kétoldalú kereskedelemben résztvevők száma. A CEFTA-megállapodásnak jótékony hatása lesz kapcsolatainkra. A magyar parlament a megállapodást ratifikálta, s azt a gazdasági szakértők támogatják. Josef Zieleniec kifejtette: A szabadkereskedelem túlmutat a gazdasági kapcsolatokon, annak politikai dimenziója van, s alapját képezheti az egyéb kapcsolatoknak. A cseh fél maximális mértékben nyitni kíván Magyarország és Lengyelország irányában, mert tudatosítja, hogy más országok a közép-európai államokat kompakt egységként kezelik. Mindkét fél szükségesnek tartotta a piacvédelmi intézkedések negatív hatásának mérséklését. A külügyminiszterek megállapodtak, hogy a jövőben különböző szintű, rendszeres konzultációkat folytatunk a nagy integrációs szervezetekbe való bekapcsolódásunk aktuális kérdéseiről. Jeszenszky Géza javasolta, hogy a közeljövőben kerüljön sor külügyminisztériumi közigazgatási államtitkári szintű konzultációra. A cseh külügyminiszter Magyarország támogatását kérte Csehország BT-tagságának eléréséhez. Jeszenszky Géza kifejtette, számunkra is megnyugtató lenne, ha a közép-európai ügyeknek lenne képviselője a BT-ben.

Zieleniec a NATO-tagságot az EK-tagságnál összetettebb problémának nevezte. Közölte, hogy Csehország mielőbb csatlakozni kíván a NATO-hoz, de úgy vélekedett, hogy az egy folyamat, amely konkrét dátumhoz nem köthető. Elképzeltetlenné tartja, hogy Lengyelország és Magyarország Csehország nélkül válják a NATO tagjává. Bírálta a Nyugat–Kelet orientált lengyel álláspontot. Megértéssel fogadta, hogy Magyarország számára, geopolitikai helyzeténél fogva, sürgető a NATO-tagság.

Jeszenszky Géza hangsúlyozta, hogy kapcsolataink szorosabbra fűzése a NATO-val felgyorsítaná a nyugati országokból érkező beruházási folyamatot, s csökkentené a régió rizikószintjét. Célszerű átgondolni közös érdekeinket abban, hogy mennyire őrizze meg különállását a Visegrádi Csoport, mert miközben érdekünk pl. Románia részvétele az európai integrálódásban, világos, hogy optimális esetben is ehhez több időre van szüksége, mint a Visegrádi Csoportnak.

Zieleniec szerint fontos, hogy Romániának, amely a volt Szovjetunió és Jugoszlávia térségeit választja el, e szerepe erősödjön, s minél több kapcsolatot tartson vele Csehország is. Emiatt látogat már az ősszel Bukarestbe Klaus miniszterelnök.

**

Göncz Árpád rámutatott a magyar és cseh nép közös közép-európai szellemi gyökereire, s a közös értelmiségi műhelyek és párbeszéd folyamatosságának szükségességére. Közös és sajátos érdekünk a szlovákiai demokratikus viszonyok erősödése. Josef Zieleniec jelezte, szeretné, ha Magyarországon ismernék a szlovák féllel folytatott tárgyalása két fő tapasztalatát, ezek: a vitás kérdések nem nyilvános kezelése még olyan esetekben is, amikor a szlovák fél azt erőltette, továbbá a sikeres ellenállás a cseh közvélemény nyomásának, amikor is főleg a sajtó „asztal verésére” akarta szorítani a cseh tárgyalófelet. A türelem, a saját értékek egyidejű világos kinyilvánítása, s annak felismerése nélkül, hogy Szlovákia nem kezelhető kialakult államiságú országgént, ma nemcsak Csehország nem létezne, hanem egész Közép-Európa a nyugtalanság övezete lenne.

A Visegrádi Együttműködésről szólva a cseh vendég a gazdasági kapcsolatok fontosságára, míg a köztársasági elnök úr az együttműködési akarat politikai kinyilvánítására helyezte a hangsúlyt, majd mindkét részről kifejezésre jutott az egyetértés abban, hogy a magyar–cseh kapcsolatok stabil és stabilizáló jellege továbbra is fennáll.

Zieleniec bejelentette, hogy az év végéig cseh nagykövetet küldenek Budapestre.

A Külügyi Bizottság előtt magyar javaslatra az eszmecsere középpontjában a közép-európai térség helyzete és az annak stabilitását erősítő közös kérdések áttekintése, továbbá a térségünk és a nyugati integrációk viszonyrendszere állt. Josef Zieleniec kifejtette: a Visegrádi Együttműködés kezdetben koherens módon jelent meg a közös erős fenyegetettséggel szemben, míg most új viszonyok között nehéz számára megtalálni a megfelelő orientációt. Fő feladatának kell tekinteni a négy országot összekötő elemek megkeresését a gyakorlati együttműködés területén, elkerülve a partikuláris érdekek érvényesítésének veszélyét. Erre rá lehet építeni a politikai együttműködést. A fordított építkezés nagyon nehéz. Erre jó példa a közép-európai kereskedelmi liberalizációs megállapodásunk.

A Visegrádi Együttműködés összekapcsolódik a NATO és országaink biztonsága kérdéskörével, mivel annak biztosítója országaink nyugat-európai társulása. Ebben a cseh kormánykoalíció minden tagja egyetért. Cseh felfogás szerint a NATO-ba lépés folyamatos építkezés eredménye lehet. A folyamatban jellemző az, hogy az egyik fél, azaz a volt szocialista országok programja, menetrendje a nyugat felé világosabb, mint az fordítva van. Csehország óvatosan viszonyult Visegrádhoz, attól tartva, hogy az egy másodlagos biztonságpolitikai társulás magjává válhat.

A nemzeti kisebbségek helyzetének megoldása attól függ, hogyan fog kapcsolódni térségünk Európához. E téren sem szabad túl szoros normákat alkalmazni, „mert a történelmi folyamatok siettetése katasztrófákat okozhat” – mondotta Zieleniec.

Antall József és a cseh külügyminiszter között az alábbi tartalmú véleménycsere folyt le:

Josef Zieleniec: A magyar–cseh kapcsolatok a térség konstruktív elemei közé számítanak. Részletkérdésekben nézeteink talán különböznek, azonban összességében álláspontjaink közel állnak egymáshoz. Öröm, hogy ilyen tartalmú jelzést adhatunk népeinknek, valamint a térség és Nyugat-Európa országainak. Fontos mindenkinek, hogy ne olyan képet mutassunk, mint a viszálykodók, mert ezzel megerősítenénk egyes nyugati véleményeket, amelyek szívesen állítanák be ilyen módon kapcsolatainkat. Ilyen kérdések az integráció, a biztonságpolitika elemei, a NATO-hoz való viszonyunk, amelyek esetében különösen kellemetlen lett volna, ha kiderül, hogy e kérdéseket különböző módon értelmezzük. Most, amikor részletesen megtárgyaltuk a kérdéseket, kiderültek nézetazonosságaink, még ha a térségben pl. Magyarország számára a biztonság kérdése nyilvános vitákat is ébreszt. Csehország számára elképzelhetetlen, hogy Csehország akár egy nappal is később lépjen be a NATO-ba, mint Lengyelország és Magyarország. Göncz elnök úrral érintettük tapasztalatainkat

Szlovákiában. Ezzel az országgal kapcsolatban bizonyos know how-nk van. A külügyi bizottságban örömmel tapasztaltam, hogy konszenzus van a kormány és az ellenzék között a külpolitikáról – ez növeli az ország hitelét.

Antall József: Magyarország egyértelműen arra törekszik, hogy nagyon jó kapcsolatai legyenek Csehországgal, különösen fontos, hogy a politikai kapcsolatok, amelyek hosszabb távon nézve sok közös vonást mutatnak, jók legyenek. A két ország kapcsolatrendszerét évezredes távlatban kell nézni. Nem célszerű egymással szemben helyzeteket kihasználni.

Visegráddal is a legjobb hagyományokhoz akartunk visszanyúlni. A közvetlen szomszédság a mai Európában túlhaladott. A szomszédságot nem lehet közös határhoz kötni. A CEFTA kapcsolatainkban a távolság ellenére sok mindent kiegyenlíthet. Fontos, hogy az Európai Közösséggel és a NATO-val kapcsolatban eltérőt nem mondunk. E viszony csak régió belül tekinthető át.

Az EK és a NATO külön-külön fogja vizsgálni, hogy megfelelünk-e a feltételeknek, de feltételeink hasonlósága esetén alig hihető, hogy országainkat külön-külön akarná felvenni soraiba. Minden arra utal, hogy a Visegrádi Hármakat esetleg Szlovákiával együtt veszi fel. Fontos, hogy ne keltsük feleslegesen a versengés látszatát. A rivalizálásnak helye van nemes versenyben, nemes célért, de elkerülendő a „gyermekes” versenyfutás. Egymásra tett negatív megjegyzésekkel semmire sem jutunk, sajnálunk mindent, ami erre utal.

Jó szándékainkat Csehszlovákia felé Havel úr és a szövetségi kormány idején már kinyilvánítottuk, bár éreztük, hogy a föderációs kormánynak mind kevesebb a cselekvési lehetősége. Elsőként hívtuk meg Klaus és Mečiar urakat, amikor már világgossá vált a szétválás, hangsúlyozva, hogy jószomszédságra törekszünk a két szétváló országgal. Megértettük azt is, meddig terjed Csehország felelősségvállalása a vitás kérdésekben, s azt nem kevertük össze mással. A Visegrádi Csoporttal kapcsolatban is kifejtettük nézeteinket legutóbb Klaus úrnak is. Ennek lényege, hogy soha nem tekintettük alternatívának az Európai Közösséggel összefüggésben, hanem mindig olyan politikai klubnak, amely csatlakozásunkat készíti elő a CEFTA⁹² útján is. Sajnáljuk, ha olyan kijelentésekre került sor, hogy másként értelmeznénk ezt az együttműködést, ez nem szerencsés, és ez nem keltett jó benyomást.

⁹² A Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Central European Free Trade Agreement – CEFTA). A CEFTA létrehozását a Visegrádi Triász államai írták alá 1992. december 21-én Krakóban. A CEFTA célja, hogy a tagországok a nyugat-európai intézményekkel az integrációt felgyorsítsák és egyben elmélyítsék, amellyel megerősítik államaik demokratikus rendszerét és a szabadpiaci gazdaságát. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással párhuzamosan megszűnik a CEFTA-tagság.

A Közép-európai Kezdeményezés esetében számítani kell, hogy jelentősége esetleg egy kicsit csökken, mivel Olaszországban belpolitikai gondok vannak, Ausztria figyelme a korábbiaknál jobban az Európai Közösséghez való csatlakozás kérdései felé fordul, egyszóval más lett a szereplők helyzete, s ehhez hozzájárul a jugoszláv válság elhúzódása is. Nem lenne célszerű, ha a KEK-együttműködést most éppen mi akadályoznánk. Azt keretként fenn kellene tartani. Visegrádot tehát célszerűnek tartjuk az előbb meghatározott szinten működtetni, bürokrácia és intézményesítés nélkül.

NATO-csatlakozásunkat folyamatosan szorgalmazzuk. Valamilyen félreértés állhat fenn a tekintetben, hogy Lengyelország és Magyarország csatlakozását korábban esetleg Csehország és Szlovákia kizárásával, vagy későbbi csatlakozásával képzelénk el. Klaus úr ilyen értelmezésnek adott hangot.

Meggyőződésünk, hogy közösen fognak velünk tárgyalni. A szlovák belső helyzet miatt most a Nyugat általában három országról beszél. Szlovákiát illetően, azért, hogy negyedik várományosként említettem meg, dicséret érkezett a szlovák sajtótól. A térség együttműködése szempontjából bizonyos viták, így pl. a prioritásokról feleslegesek. Ilyen az, hogy ki mondta ki először a csatlakozás szükségességét a NATO-hoz. Emlékeimben az él, hogy 1990 júniusában a térségből először mentem a Kremlhez, majd Wörnerhez, s nagykövetünket Brüsszelben először bíztuk meg képviseletünkkel a NATO mellett. Ez tény, de gyerekes dolog lenne az elsőbbségről vitatkozni, a lényeg ugyanis az, hogy az atlanti gondolat és az integrációban való elkötelezettségünk gondolkodásunknak része.

A volt Jugoszláviáról: nem férhet kétség ahhoz, hogy a polgárháború, illetve háború a befejezés szakaszába került. Tény, hogy a nagy-szerb törekvések sikert értek el. Mindazt, amit kívántak, elérték. Nyugat-Európa fontosnak tartja Szerbia fennmaradását, erős államként és erős hadsereggel. Elsősorban Anglia és Franciaország meg akarja őriztetni ezt a szerepét a Balkán térségében.

Lehet, hogy a közel-keleti rendezés elősegíti, hogy az USA, Oroszország, Japán és Európa Jugoszláviára fog koncentrálni. Ha nem sikerült a közel-keleti rendezés, amire bizonyos esélyek vannak, hiszen a fundamentalizmus erőszakhullámokon keresztül is ott jelen van, az fordított hatással járhat. Nekünk fontos a militarista erők pacifikálása. E téren magyar–cseh diplomáciai együttműködést tartunk szükségesnek.

Az Európai Tanácsban nem Szlovákia kizárására törekedtünk, hanem arra, hogy megfelelő garanciális elemek épüljenek be a kisebbségek jogainak védelmére, s azóta ezt az álláspontot még fontosabbnak tartjuk.

Értjük a cseh és szlovák viszony különleges jellegét. Szlovákiával is arra törekszünk, hogy minél jobb kapcsolataink legyenek. Azon a téren, ahol ez nem lehetséges, a kapcsolatok legjobb kezelési formáit keressük, ilyen Bős. Szlovákia ET-felvétele idején célszerű lett volna egymással közvetlen kapcsolatban állni, akkor kevesebb

félreértésre került volna sor, mert akkoriban óhatatlanul olyan benyomás keletkezett, hogy a cseh diplomácia kezdeményezései magyar–cseh ellentétek kezdeteit jelentik. Ebből születtek levélváltások, kölcsönös nyilatkozatok. Koordinálni kell kapcsolatainkat. Emocionális és improvizált kapcsolatok nem hasznosak.

Josef Zieleniec: Őszintének kell lennünk egymáshoz, ezért néhány rövid kommentárt tennék. Szlovákia. Ha van közös érdek Cseh- és Magyarország között, az a demokratikus és stabil Szlovákia a térségben. Ebből a családból, amihez mi is tartozunk, ne szorítsuk ki. Ezzel az országgal a célokat más eszközökkel lehet elérni, mint ahogy általában megszoktuk. Mečiarral vigyázni kell, el kell hárítani közvéleményeink nyomását, ami nyilvános szembeszegülést követel vele szemben. Klaus igazi sikerei Mečiar irányában Prágában születtek a cseh sajtóval szemben. Magatartásunk végeredményeként mindent sikerült elérnünk, amit előirányoztunk.

A NATO és Visegrád esetében fontos, hogy ne versenyezzünk egymással, ki hol volt az első. Csehországban a NATO-vita más tónusú. Nem olyan nyilvános, ami érthető is, mert geopolitikai helyzetünk nem azonos. Visegrád ügyében örülnénk, ha nagyon jól megértenénk egymást. Keletkezése közös fenyegetettségünk időszakára esik. Természetes, hogy keresi új látásmódját. Fontos, hogy új létét valóban közös tényekre építse, inkább kevésbé fontos tényekre, de teljesen azonos állásfoglalásokra. Nagyon fontos, hogy a CEFTA megvan, hiszen annak politikai dimenziója is van. A Visegrádi Fórumon ne érvényesítsük a partikuláris érdekeket, azokat hagyjuk a kétoldalú kapcsolatokra. Együttműködésünket építsük fel a közös érdekek tégláiból. Nem kell törekedni térnyerésre olyan kérdésekben, amelyekben érdekeink nem esnek egybe. Ha Visegrádot ilyenné változtatjuk, akkor bebizonyítjuk, hogy nem értünk egyet. Európa nagyon is keres olyan érveket, amelyek ezt bizonyítják.

Antall József: Az eltérő geopolitikai helyzet a mai biztonsági viszonyok között formális. Tény, hogy Csehország az egyetlen, amely nem határos a volt Szovjetunióval, ugyanakkor határos a NATO-val, de ez ugyanakkor a mai viszonyok között másodlagos. Egy rossz forgatókönyv esetében e földrajzi fekvés a légideszant-hadosztályok szempontjából közömbös.

A különbség ellenére a cseh diplomáciának is úgy kellene gondolkodnia, hogy nincsenek különösebb előnyei, függetlenül attól, hogy nyugatabbra van. Ennek felértékelése csábító lehet, de ezt nem célszerű túlhangsúlyozni, mert az már a rivalizálás kategóriájába tartozik. A Visegrádról kifejtett célokkal egyetértek. A helyzet új, ott nem a kétoldalú kapcsolatok kérdéseit kell megvitatni, mint ahogy Ciprust sem a NATO-ban vitatják, de bizonyos minimumoknak érvényesülni kell. A minimális egyetértés alapján a kétoldalú kérdéseket is jobban lehet kezelni.

A tény az, hogy a Nyugat próbaterepnek és előszobának tekinti Visegrádot, és ez önmagában is jelentőséget ad neki, s ebben benne van a CEFTA, és benne lehet sok

minden más, aminek létrehozásáról majd közösen gondolkodnunk kell. Az is lehetséges, hogy a KEK magjaként a Visegrádi Együttműködés marad majd meg geopolitikai értelemben is.

Budapest, 1993. szeptember 16.

A jelentést összeállította:

Bába Iván

helyettes államtitkár

Jóváhagyta:

Jeszenszky Géza

külügyminiszter

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 42. doboz

83.
A 3. Területi Főosztály összefoglalója Csehországról
az Országgyűlés Külügyi Bizottsága számára
1993. október 29.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály

001348/2/1993
0002

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Kapja: Parlamenti Titk.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Tájékoztató a Parlament Külügyi Bizottsága részére (Csehország)

A Cseh Parlament elnökének október 19–20-i budapesti látogatásához korábban megküldött háttéranyagok kiegészítésére a Parlament Külügyi Bizottságának írásos és konkrét kérésére az alábbi tájékoztató készült:

Az alig 10 hónapos cseh diplomácia még nem forrt ki, nem egységes, s a cseh államiság identitászavaraival is küzd. Minden új információ, amit a külügyi bizottságok találkozóin megismernénk a cseh külpolitika háttéréről és mozdulatrugóiról, értékes a magyar külpolitika számára. Megfigyeléseink szerint leginkább a cseh és szlovák válás értékelése, a kisebbségi kérdések, a regionális együttműködés, a beneši dekrétumok, a cseh–német kapcsolatok és a morva kérdés áttekintése kapcsán értelmezhetőek a cseh külpolitikai törekvések.

1./ Csehszlovákia a rendszerváltást követően az 1990–92-es időszakban Németországgal, Lengyelországgal, Spanyolországgal, Franciaországgal, Bulgáriával kötött alapszerződést. E szerződéseket az önállóvá vált Csehország magára nézve érvényesnek tekinti. (Olaszország esetében a szövetségi állam felbomlása előtt aláírt alapszerződést az olasz parlament már nem tudta jóváhagyni, ezért azt újratárgyalják a felek.) Az önálló Cseh Köztársaság két állammal írt alá alapszerződést: Oroszországgal és Romániával.

A magyar–cseh alapszerződés

Magyarország és Csehszlovákia között 1991-ben kezdődött meg az új alapszerződés előkészítése. 1992 közepére nyilvánvalóvá vált az ország szétválása, ezért az alapszerződés egyeztetése abbamaradt. Az önálló Cseh Köztársaság létrejöttét köve-

tően javaslatot tettünk a cseh félnek egy modern formájú és tartalmú szerződés előkészítésére (magyar–szlovén mintára). A cseh fél ezzel egyetértett. A korábbi alapszerződésből csupán azokat az elemeket vettük át, amelyek jelenleg is aktuálisak. A magyar szövegjavaslatot szeptember közepén továbbítottuk a cseh Külügyminisztériumnak. Az előzetes jelzések szerint a szakértői egyeztetések első fordulójára november elején került sor. Egyes újabb jelzések szerint a cseh Külügyminisztérium minden újabb alapszerződését egységes modell szerint kívánja megszerkeszteni.

2./ A Cseh Köztársaság külpolitikájában prioritást élvez a nyugat-európai politikai, védelmi és gazdasági integrációs szervezetekbe való bekapcsolódás. Lazítani törekszik a megítélése szerint bizonytalan helyzetű térségekhez fűződő viszonyát. Instabil régióknak tekinti az egykori Szovjetunió utódállamait (leszámítva a balti országokat). Súlyos válsággócként tekint a délszláv háborúra. A cseh kormányzat megalakulása óta szisztematikusan és határozottan bírálja, támadja a regionális együttműködéseket (a Visegrádi, Közép-európai Együttműködést, valamint nemzetiségi kérdésekben az ET-t is). Ennek mélyebben fekvő okait még nem ismerjük. A felületen az a meggyőződés jelenik meg, hogy Csehország jutott el legmesszebb a politikai viszonyok demokratikus átalakításában. Intenzív propagandával törekszik Csehországot a nyugati partnerek szemében a térség legvonzóbb partnereként bemutatni. Klaus kijelentései szerint a közép-európai együttműködés a nyugati országok találmánya, ami arra jó, hogy távol tartsák a közép-európai országokat a Nyugat-Európához való integrálódástól. Csak egyes területeken szorgalmazza az együttműködést, pl. a szabadkereskedelmi övezet létrehozása terén. Magyar álláspont: a regionális együttműködés továbbra is alapvető érdeke a négy országnak, mind a nyugat-európai integrációkhoz történő közeledés elősegítése, mind az orosz nagyhatalmi befolyás újraszervezésével szembeni tevékenység összehangolása terén. Természetesen egyetértünk azzal, hogy jól működő kétoldalú kapcsolatok nélkül a Visegrádi Együttműködés sem lehet sikeres.

A cseh diplomácia újabban megkérdőjelezi a kollektív kisebbségi jogok létjogosultságát. (A beneši dekrétumok érvénytelenítésének felvetése közvetlen cseh érdekeket is érint.) Magyarország biztonságpolitikai és külgazdasági helyzetét sokkal nehezebbnek tartják, mint Csehországot. A cseh politikusok megítélése szerint Magyarország túldimenzionálja a szomszédos országokban élő magyarság jogvédelmét. Látványos ellentmondás van aközött, ahogy a cseh diplomácia a kollektív kisebbségi jogok ellen is fellép, valamint aközött a tény között, hogy a beneši dekrétumok, amelyek még mindig hatályban vannak, kollektív bűnösség alapján kezelték a magyarokat.

3./ A cseh kormány az utóbbi ideig nem tekintette létkérdésnek a NATO-tagságot. Az orosz események azonban rádöbbsentették, hogy Csehország sem menekülhet el

a térség problémái előtt, bár Klaus szerint hiba az orosz veszély túlértékelése. Cseh vélemények szerint a NATO meglehetősen óvatosan viszonyul a kelet-közép-európai térség konfliktusaihoz, és a NATO tagállamok nem egységesek a szervezet kibővítését illetően. Az utóbbi napok fejleményeihez tartozik, a cseh fél hajlik afelé, hogy elkerülhetetlen a közép-európai országok NATO-tagsága, EK-tagságukat megelőzően. (Megjegyzés: a cseh vezetésen belül a NATO-tagság kapcsán hangsúlyeltolódások érhetők tetten: míg a Havel-vonal az USA európai politikai, katonai szerepvállalásának a megerősítése mellett száll síkra, Václav Klaus kormányfő ezzel szemben tartózkodó álláspontot képvisel.) A cseh magatartás ellentmondásos volta ellenére megállapítható, hogy az utóbbi időszakban a NATO-tagsággal kapcsolatos magyar és cseh álláspont közeledni látszik egymáshoz.

Javaslatunk: A Külügyi Bizottság a maga eszközeivel segítse a kapcsolódási pontok alaposabb feltárását és az e területen való együttműködésünk további elmélyítését.

4./ Bilaterális kapcsolataink előmozdítása érdekében javasoljuk, hogy a Külügyi Bizottság a tárgyalások során alábbi törekvéseinket támogassa:

- a.) a magyar–cseh kapcsolatok szerződéses alapokra helyezésének meggyorsítása,
- b.) a gazdasági és kereskedelmi együttműködés előmozdítása,
- c.) a hagyományosan jó szellemi kapcsolatok elmélyítésére tett magyar törekvések.

Budapest, 1993. október 29.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 43. doboz

SZLOVÁKIA

84.

A szlovák Környezetvédelmi Bizottság véleménye a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer építéséről 1993. január 19.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

5/SZT/1993.

Pozsony, 1993. január 19.

Készült: 4 példányban
Kapja: 3 pld. Központ
1 pld. Saját
Előadó: Váradí
Gépelte: Bárányné

Tárgy: A szlovák környezetvédelmi
bizottság által a bősí vízlépcső építésé-
vel szemben támasztott 19 feltétel telje-
sítésének állása

A szlovák Környezetvédelmi Minisztérium 1991. június 25-én a vízlépcsőt építő beruházó részére 19 feltételt szabott elsősorban a felszín alatti vízkészletek mennyiségének és minőségének védelmére az ivóvíz hasznosításának biztosítására, továbbá az ökoszisztéma fenntartása és az árvízvédelem biztosítása érdekében. A feltételek biztosítása valójában a vízjogi engedélyek kiadásának és a vízlépcső üzembe helyezésének feltételeit jelentették.

Az időközben lezajlott választások, s ennek következtében az új kormány megalakulását követően ezen feltételek betartásához már nem kötötték olyan szigorúan az üzemeltetési engedély kiadását. Bár az elmúlt időszakban a beruházó bizonyos kutatási feladatokat elvégzett, összességében mégsem tekinthető „teljesítettnek” a 19 feltétel, amint azt az elmúlt év végén a szlovák Környezetvédelmi Állami Bizottság (minisztérium) által a parlament részére készült mellékelt anyag is bizonyítja. (Az anyag főbb megállapításait az 1. sz. melléklet tartalmazza.) Ez az anyag többek között megállapítja, hogy a felszín alatti vizek minőségének és mennyiségének védelmére és racionális felhasználására vonatkozó 1-es, 3-as, 4-es és 5-ös pont nem teljesült megnyugtató módon. A fő hiányosságot elsősorban az jelenti, hogy nem dolgozták ki

megfelelően a szükséges intézkedéseket arra az esetre, ha az ivóvizet szolgáló felszín alatti vízforrások minőségében romlás következne be.

Ugyancsak az anyag megállapításai között szerepel, hogy a tározóban kb. nyolc évi üzemelés után a víz infiltrációja valószínű a jelenleginek a felére csökken, s ahhoz, hogy a vízkivétel mennyiségi szintjét fenn tudják tartani, hatékony intézkedésekre lesz szükség. Nem készült el a tározóban fellépő kolmatáció⁹³ negatív hatásainak kiküszöbölését célzó elvi jellegű intézkedési terv sem. A felszín alatti vizek minőségének prognosztizálására készült tanulmányok egymásnak ellentmondó következtetéseket tartalmaznak. Feltételezik, hogy Rajka térségében a felszín alatti vizek minőségének a romlására kerül sor, s a vas, a mangán és a szerves anyagok norma feletti koncentrációban lesznek jelen.

A 11-es és 18-as pontot az anyag szerint csak részben teljesítették. Tanulmány ugyan készült az ártéri erdők vízpótlására, gyakorlatilag azonban nem valósult meg. Ugyancsak nem biztosították a környezetvédelmi bizottság által előírt minimális 600 köbméteres vízhozamot a régi Duna-mederben a tározó feltöltésével egy időben, s a szükséges vízhozamra vonatkozó prognózis sem készült el.

A fentiekből kitűnik, hogy a C variáns üzembe helyezésének feltételei az anyag összeállításakor még nem teljesültek, bár Zlocha környezetvédelmi miniszter sajtótájékoztatón ezek teljesüléséről számolt be. Az anyag alapján is megállapítható, hogy novemberben még a saját maguk állította követelmények miatt sem lett volna szabad a vízlépcsőt üzembe helyezni. Ezzel szemben politikai okokból megtették ezt a döntő lépést, vállalva ezzel a vízlépcső üzemeltetéséből adódó ökológiai kockázatot.

Boros Jenő
főkonzul

Pozsony

5/szt/1993 melléklete

A szlovák állam Környezetvédelmi Bizottsága értékelése a 19 pont teljesítéséről

1. pont: Célja, hogy tisztázzák az öntisztító folyamatok mechanizmusát a víz infiltrációja során a tározóban. Ennek megoldására több kutatási feladatot végeztek el. Ezek közül elméleti síkon Mucha professzor foglalkozott az öntisztító folyamatokkal. Azt kívánták megvizsgálni, hogy milyen kémiai változás következik be a felszín alatti vizek összetételében a hidrológiai viszonyok függvényében, miközben a fő

⁹³ A kolmatáció jelentése: a talaj vízáteresztő képességét csökkentő iszapolódás.

hangsúlyt az 1991. augusztusi árvíz hatásainak kiértékelésére helyezték. Az utolsó munkát 1992 októberében nyújtották be. Feltételezik, hogy ezen pont teljesítése 1992. év végéig megtörtént.

2. pont: A különböző talajrétegek szennyezettségét vizsgálták annak érdekében, hogy véleményt nyilvánítsanak, a felszín alatti vizekbe milyen mennyiségű szennyezett anyag jut be. Három kutatási feladatot végeztek el ennek keretében a mellékágrendszerek területén, továbbá Kalinko, Somorja térségében és a Duna üledékében. A helyszínen végzett kutatási munkák alapján komplex tanulmány készült, a szennyeződések transzportjáról a felszín alatti vizekben és a minőségre kifejtett hatásukról. A vizsgálati eredmények alapján kitűnik, hogy a szennyeződések csak lokális jelleggel találhatók meg, és nem valószínű, hogy a felszín alatti vizekben extrém és norma feletti mértékben jelennek meg. Az erre vonatkozó összes munkákat szakmailag elbírálták, és egyetértettek a tanulmányok végső következtetéseivel. Ezért ezt a feladatot teljesítettnek tekintik.

3. és 5. pont: Ezen pontokban megfogalmazott feltételek között közvetlen összefüggés van egymással, s ezért a felszín alatti vizek mechanizmusában észlelhető változásokat együtt vizsgálták a csallóközi kihasználható ivóvízkészletek kérdésével. Két kutatási témát dolgoztak fel ebben a körben. 1991 júniusában készült el a bösi vízlépcső üzemeltetésének feltételeire, illetve a B variánsra vonatkozó tanulmány. Egyrészt prognosztizálták a Csallóközben a talajvízszint alakulását, másrészt kimutatták, hogy hogyan csökkent a felszín alatti kihasználható vízkészlet a Duna szintjének süllyedése következtében, amelyet a Duna medrének süllyedése okoz. Ezzel kétségbe vonják a felszín alatti vizek minősítésére alakult bizottság becslését a 17,8 köbméter/sec vízhozamra vonatkozóan. 1992 októberében kidolgozták a felszín alatti vizek prognózisát az ún. ideiglenes megoldásra. Ugyancsak kidolgozták a vízszintváltozások időgörbéjének prognózisát a tározóban végbemenő kolmatációs folyamatok függvényében. A vizsgálatok alapján feltételezhető, hogy kb. 8 évi üzemeltetés után az inflrtáció kb. az eredeti értéknek a felére csökken. A jelenlegi vízkivételi szint megtartása érdekében hatékony intézkedéseket kell kidolgozni a víz utánpótlás növelésére.

A 3. és 5. pontok teljesítéséhez át kell értékelni a csallóközi kihasználható vízkészletek mennyiségét a vízlépcső üzemeltetésének feltételeire, s javaslatot kell tenni a vízkivételi lokalitások meghatározására, amelyre az említett feladatok keretében nem került sor. Ezen feladatok teljesítésének feltételezett időpontja 1993. Továbbá ki kell dolgozni egy elvi javaslatot a tározóban fellépő kolmatáció felszín alatti vizekre kifejtett negatív hatásainak kiküszöbölésére.

4. pont: A környezetvédelmi bizottság által szabott egyik döntő szempontról van szó, vagyis a felszín alatti vizek minőségváltozásának prognosztizálásáról jelenleg

felhasznált és perspektivikusan számításba jöhető vízforrások esetében. Először a B variánsra, később pedig az átmeneti megoldásra dolgoztak ki prognózist a vízlépcső üzemeltetésének optimalizálásával, illetve a tározó alakjának módosításával összefüggésben. A feladat teljesítése érdekében a benyújtott munkákat szakmailag el kell bírálni, pontosítani kell a vízminőségre vonatkozó prognózist a bősi források vonatkozásában. Ki kell küszöbölni bizonyos ellentétes következtetéseket az egyes munkákban, és javaslatokat kell tenni Rajka és térsége vízkészleteinek védelmére, ahol feltételezik a felszín alatti vizek minőségének a romlását, különösen vas, mangán és a szerves anyagok (kalinkovo) norma fölötti koncentrációjával. A beruházó vállalta, hogy ezeket a feladatokat év végéig elvégzi. A felszín alatti vizek minőségváltozására vonatkozó prognózis a távlatilag szóba jöhető vízforrások esetében 1993 végéig készül el.

6. és 7. pont: Ezen feladatok a szedimentációs folyamatok és a kolmatációs folyamatok kutatására irányultak a tározóban, a tanulmányok a B variánsra készültek el, s az eredményeket az ideiglenes megoldásra is felhasználták, ún. iránygátak alkalmazásával.

8. pont: A Duna-meder vízleszívó hatásával foglalkozik a dunacsúnyi áttöltés következtében az eredetileg Dunakilitinél tervezett szemben. E pontra nem dolgoztak ki külön jelentést. E problémakörrel a felszín alatti vizek alakulásának prognosztizálásánál foglalkoztak.

A fentiekből kitűnik, hogy a felszín alatti vizek minőségének és mennyiségének védelmére, valamint racionális felhasználására vonatkozó feltételek közül az 1., 3., 4. és 5-ös pontban foglaltakat nem teljesítették megnyugtató módon. A fő hiányosságot elsősorban a megfelelő intézkedések hiánya jelenti arra az esetre, ha felhasználásra kerülő vízforrások minőségében romlás következne be.

11., 18. pontok: Ezen feltételek az ártéri erdők ökorendszerének és a Duna hidrológiai rezsimjéhez kötődő fauna és flóra megőrzésére vonatkoznak az ágrendszerek rendszeres elárasztásának biztosításával és a Duna öreg medrével való folyamatos kapcsolattal, a minimális vízhozam megállapításával, amely lehetővé teszi az önszabályozó folyamatok működését. A beruházó erre vonatkozóan egy külön tanulmányt készített. *Az ártéri rész vízutánpótlásának biztosítása a régi Duna-mederből* címmel. Tekintettel azonban arra, hogy a javasolt megoldást a gyakorlatban nem biztosították, ezért a környezetvédelmi állami bizottság ezt nem fogadta el. Egyidejűleg megállapodás született a további feladatok elvégzésére. A beruházó feladatok teljesítése értelmében a Duna bal oldali ágrendszerének fizikai modelljét dolgozta ki, továbbá a Duna bal oldali ágrendszerének vízszintjére vonatkozó fizikai modell tanulmányt az 1820–1840-es folyamkilométer között. A tanulmányokat véleményezték a környezetvédelmi szervezetek. Észrevételeik figyelembevételével 1993. március végéig

kidolgozzák az üzemeltetési rendet. Az ideiglenes üzemeltetési rend alapján megállapítható, hogy a minimálisan 600 köbméteres vízhozam biztosításával a 18. feltétel részlegesen teljesül, a beruházó azonban nem teljesítette azt az igényt, hogy ezt a feladatot a tározó feltöltéséig teljesíti, és nem nyújtott be a szükséges vízhozamra vonatkozó prognózist. A 11–18-as pontok teljesítése nem történt meg megnyugtató módon, és továbbra is együttműködnek a beruházóval ezek biztosítása érdekében.

13. pont: A Mosoni-Duna vízellátása a párizsi békeszerződésnek megfelelően történik. A tervezett vízhozam 25 köbméter/sec, s jelenleg 20 köbmétert, a megállapodásnak megfelelő mennyiséget engednek a mederbe.

9. feltétel: A Duna hajózhatóságának a biztosítása Szap alatt. Ez csak a magyar féllel történő együttműködésben lehet megoldani. Erre vonatkozóan tanulmányok készülnek.

10. feltétel: Az üledék eltávolításának a problémája. Erre vonatkozóan egy tanulmány készült, gyakorlati megvalósítására a tározó feltöltését követően 2-3 év múlva kerül sor. A pont már teljesítve van.

12. pont: Megfelelő műtárgyak biztosítása arra az esetre, ha a Duna vízminősége váratlanul gyorsan romlik. A dunai vízügyi vállalat a szükséges gépeket megvásárolta (ehhez szükséges kotróberendezés, hajó, konténerek). Ezt a pontot már teljesítették.

14. pont: Az árvízvédelem. Erre vonatkozóan kidolgozták az árvízvédelmi tervet, amely károk megelőzését szolgálja a magas vízállás esetén az ártéren kiépített műtárgyak esetében. Ezt a pontot teljesítették.

15. pont: Az árvizek és a jég leeresztése. B alternatívára készült tanulmány, a C változatnál nincs szükség műszaki, csak üzemeltetési módosításra. E pontot teljesítették.

16. pont: A vízhozam és vízszint mérése a műtárgyaknál. A vízlépcső összes főbb műtárgyánál folyamatosan mérik a vízhozamot és a vízszintet, beleértve a négykapus zsilip utáni vízszintet, továbbá a mosoni ágban, a felvízcsatornába és a régi Duna-mederben. E pontot teljesítették.

19. pont: árvízvédelmi intézkedések: teljesítve.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

85.

Martonyi Jánosnak, a Külügyminisztérium államtitkárának
jelentése a Kormánynak a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer
ügyében folytatott háromoldalú tárgyalásokról Brüsszelben
1993. január 25.

Külügyminisztérium
0075/3/1993.
50/ETFO
0057

Szigorúan titkos!
Készült: 59 példányban

Jelentés
a Kormány részére
a BNV vita rendezéséről folytatott háromoldalú szakértői tárgyalásokról⁹⁴

1993. január 19-én Brüsszelben került sor a Bős–Nagymaros Vízlépcső [Vízlépcsőrendszer] ügyében folytatott háromoldalú tárgyalások újabb fordulójára. A küldöttségeket P. Benavides (EK), P. Tomka (Szlovákia) és alulírott vezette.

A tárgyalást megelőzően kétoldalú, szűkkörű megbeszélést folytattam az EK-küldöttség képviselőivel. Jeleztam, hogy a tárgyalás fő céljának a Hágai Alávetési Nyilatkozat véglegesítését és az átmeneti vízgazdálkodási rendszer kidolgozását tekintem. Sajnálatomat fejeztem ki, hogy a szlovák fél mind ez ideig nem biztosította a vízáteresztő kapacitások működését, és semminemű garanciával nem rendelkezünk arra, hogy a vegetációs időszak kezdetéig üzembe helyezi a húskapus árapasztót is, amely nélkül viszont nincs értelme ideiglenes rendszerről beszélni.

Hangsúlyoztam, hogy a megbeszélések során rugalmasságot tanúsítunk, és készek vagyunk újabb engedményekre a visszajuttatásra kerülő víz mennyisége tekintetében, valamint az energiatermelés vonatkozásában. Kifejtettem, hogy amennyiben

⁹⁴ Vö. SÁRINGER 2021., 215. számú dokumentummal *Martonyi János közigazgatási államtitkár jelentése a Kormány részére a háromoldalú brüsszeli tanácskozásról a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében. Jegyzőkönyv Magyarország, Csehszlovákia és az Európai Közösségek Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében folytatott találkozásáról* címmel. Keltezése: 1992. december 2., a 216. számú dokumentummal *Martonyi János közigazgatási államtitkár feljegyzése Antall József számára a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében* címmel. Keltezése: 1992. december 9. és a 217. számú dokumentummal *Martonyi János közigazgatási államtitkár jelentése a Kormány részére a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyének rendezéséről folytatott háromoldalú szakértői tárgyalásokról* címmel. Keltezése: 1992. december 16.

nem egyezünk meg a vízmegosztás kérdésében, akkor is szükség van az Alávetési Nyilatkozat véglegesítésére. A területi elv alapján elfogadjuk Szlovákiát jogutódként, továbbra is ellenezzük azonban a két dokumentum elkészítésének összekapcsolását a szlovák fél által szorgalmazott módon.

P. Benavides értékelése szerint a vízlépcső ügyének rendezését gátolja, hogy a vízügyi lobbijátssza a meghatározó szerepet Szlovákiában. Az EK közelmúltban átadott demarch-aira utalva kiemelte, hogy közöttük kisebb eltérés, aszimmetria volt a magyar fél javára. Az EK méltányolja azt a rugalmas magatartást, melyet szakértőink tanúsítottak a január 14-i pozsonyi tárgyaláson. Megítélésük szerint olyan átmeneti vízgazdálkodási rendszert kell kidolgozni, amely életben tartja a Dunát, ugyanakkor kielégít bizonyos szlovák igényeket is. Egyetértett abban, hogy az Alávetési Nyilatkozatot véglegesíteni kell. Előrevetítette, hogy a tárgyaláson „ösztönözni” kívánja a szlovák küldöttséget rugalmas és konkrét állásfoglalások kialakítására.

A plenáris ülésen bevezetőjében összefoglalta a legutóbbi találkozó óta eltelt időszak eseményeit. Megállapította, hogy a pozsonyi szakértői találkozó legfontosabb eredményeként világosabbá váltak a pozíciók, és egyetértés mutatkozott egy közös ellenőrző-felügyelő bizottság felállításáról szóló EK-javaslat elfogadásában.

A soron lévő tárgyalás célja kettős: a vitarendezésre vonatkozó okmány elkészítése és az átmeneti vízgazdálkodási rendszer kialakítása. Az Alávetési Nyilatkozatot egyeztetettnek minősítette, nem feltételezett lényegi újrafogalmazást. A vízgazdálkodási rendszer esetében szükségesnek tartotta az ellentétes álláspontok közelítését a Duna életben tartásának és a szlovák beruházás bizonyos fokú hasznosításának szempontja alapján. Kérte, hogy a szlovák küldöttség foglaljon állást az Alávetési Nyilatkozattal kapcsolatban, és adjon tájékoztatást a C variáns javítási munkálatainak helyzetéről.

A szlovák küldöttség új vezetője, P. Tomka köszönetét fejezte ki kormányunknak azért, hogy az ENSz Biztonsági Tanácsában támogattuk Szlovákia felvételét a nemzetközi szervezetbe. Hangsúlyozta, hogy a vízlépcső kérdését Szlovákia békés eszközökkel kívánja rendezni.

Az Alávetési Nyilatkozat kapcsán kifejtette, hogy az előrelépést nehezíti az utódlás kérdésének tisztázatlansága Csehországgal. Elvi megállapodás ugyan létezik, miszerint a nemzetközi jog vonatkozó normáit követve Szlovákia lesz a jogutód az 1977. évi Államközi Szerződés tekintetében, amelyet magukra nézve kötelezőnek fogadnak el. Ugyanakkor az Alávetési Nyilatkozat Csehországra is vonatkozik, s jelenleg mindkét állam jogutódnak tekinthető. A kérdés rendezése érdekében már írásban megkeresték a cseh parlamentet, de még válasz nem érkezett.

A C variáns négykapus vízáteresztő művét kijavították, az jelenleg 600 m³/sec mennyiségű víz átbocsájtására képes. A húskapus árapasztó javítását megkezdték.

Befejezését azonban egy március végén elkészülő modellszámítás eredményétől teszik függővé a további károsodás megelőzése érdekében. A hajózást január 13-án újra indították, a jegesedés károkat nem okozott. Elismerte, hogy „elővigyázatossági megfontolások miatt” a munkálatok üteme lelassult, de január végétől ismét felgyorsítják.

A magyar küldöttség részéről megerősítettem, hogy a Magyar Köztársaság baráti és szoros együttműködést kíván fenntartani az újonnan alakult Szlovák Köztársasággal. Szorgalmaztam, hogy a vízlépcső ügyének politikai súlyát és jelentőségét az új szlovák vezetés az eddiginél jobban vegye figyelembe, mert enélkül nehezen képzelhető el a megegyezés.

Kiemeltem, hogy számunkra az Alávetési Nyilatkozat véglegesítése továbbra is prioritást élvez a rendezési folyamatban, mivel a Nemzetközi Bíróság az egyetlen szerv, amelynek közreműködése véglegesen csökkentheti a politikai feszültséget, és lehetővé teszi a végső megoldás megtalálását. Az Alávetési Nyilatkozat szövegét véglegesnek neveztem, és javasoltam ad referendum alapon történő jóváhagyását azzal, hogy a jogutódlás tisztázását követően a szükséges változtatásokat elvégezzük. Az ügy egyszerűsítése szempontjából elfogadhatónak tartottam, hogy az egyetlen jogutód Szlovákia legyen.

A vízgazdálkodási rendszer kapcsán sürgettem a decemberi jegyzőkönyvben meghatározott március 15-i határidő betartását, a javítások mielőbbi elvégzését és a víz visszajuttatását. Hangsúlyoztam, hogy a megállapodás érdekében már eddig is jelentős engedményeket tettünk. Megoldhatónak tartjuk az ökológiai értékek védelmét és az energiatermelés egyidejű biztosítását. Az előrelépéshez azonban olyan szlovák javaslatot igénylünk, amely figyelembe veszi a magyar érdekeket is.

Miután az EK képviselője mindkét kérdéskörben konkrét választ szorgalmazott a szlovák féltől, P. Tomka kijelentette: nincsenek felkészülve az Alávetési Nyilatkozat véglegesítésére, a szövegben több helyütt további finomításokat tartanak szükségesnek, amit szakértői szinten kellene elvégezni. A dokumentum véglegesítése az ideiglenes vízgazdálkodási rendszer létrehozatalának függvénye. Ezt elősegítendő átadták a rendszer alapelveire vonatkozó elképzeléseiket azzal, hogy az elvek tisztázását követően szakértői csoport dolgozza ki a részleteket.

A szlovák javaslat elvei között szerepelt a Kis-Duna, a Mosoni-Duna és Doborgaz vízhozamtól független ellátása, az 1200 m³/sec alatti vízhozam esetén a főmeder és az. üzemvízcsatorna közötti vízmennyiség fele-fele arányban történő megosztása, valamint az 1200 m³/sec-ot meghaladó vízhozamnál több vizet kívántak a csatornába juttatni, mint a főmederbe.

A javaslatról megállapítottam, hogy az nincs összhangban sem a londoni jegyzőkönyvvel, sem pedig az EK-szakértők ajánlásaival. Egyetértettem azzal, hogy a Kis-

Dunába, a Mosoni-Dunába és Doborgaz térségébe kerülő víz mennyiségét emeljük ki a megosztandó víz mennyiségéből. Komoly politikai engedményként jellemezve nem emeltem kifogást az energiatermelés igényével szemben, viszont jeleztem, hogy az őszi időszakban kevesebb, a tavasziban pedig nagyobb mennyiségű vizet igénylünk vissza.

Délután szűkebb körben folytatódott a tárgyalás, ahol az Alávetési Nyilatkozat lényegében lekerült a napirendről azzal, hogy az EK képviselőivel összhangban elfogadhatatlannak tartottuk a Nyilatkozat és a vízgazdálkodási rendszer szlovák módra történő összekapcsolását.

Az átmeneti vízgazdálkodási rendszer vitája során az alábbi kérdésekben jutottunk egyetértésre:

1.) Megosztandónak azt a vízmennyiséget tekintjük, amely az elterelési műtárgyakhoz érkezik, vagyis a pozsonyi vízhozamból levonjuk a Kis-Dunába ($50 \text{ m}^3/\text{sec}$), a Mosoni-Dunába ($25 \text{ m}^3/\text{sec}$) és doborgazi ágba ($35 \text{ m}^3/\text{sec}$) kerülő, valamint az egyébként elszivárgó vízmennyiséget, mely utóbbi pontos mértékét közös vizsgálatokkal határozzuk meg. Visszautasítottam a hajózsilipeléshez szükséges víz levonását, mert azzal illegális műtárgyak működését segítenénk elő, és nem fogadtam el a tározó rendszeres átöblítéséhez szükséges többletvíz biztosítását sem.

2.) A megosztást szezonálisan és mennyiségtői függően végezzük. A naptári évet vegetációs (március–október) és nem vegetációs időszakra (november–február) osztjuk, és a vegetációs időszakban az $1200 \text{ m}^3/\text{sec}$ fölötti mennyiségeknél lépcsőzetes megosztást alkalmazunk.

3.) Egyik időszakban sem érkezhetsz $600 \text{ m}^3/\text{sec}$ -nél kevesebb víz az Öreg-Dunába.

4.) A nem vegetációs időszakban, amikor is általában alacsonyabb a vízhozam, 50–50%-ban történik a víz megosztása.

5.) Szélsőséges esetekben (rendkívül alacsony, ill. magas vízhozam alkalmával) egy felállításra kerülő közös ellenőrző és felügyelő bizottság határoz a teendőkről.

Nem sikerült megállapodni a vegetációs időszak alatti vízmegosztásban. A szlovák fél a magasabb vízhozamból 50%-nál nagyobb arányban kívánt részesülni energiatermelési igényeire hivatkozva, és a magyar ökológiai szempontok érvényesítését a mindenkori legalacsonyabb ($600 \text{ m}^3/\text{sec}$) vízhozamhoz közel eső érték biztosításával, valamint fenékküszöbök beépítésével látta kielégítettnek.

A vegetációs időszakban a főmederbe visszajuttatandó legalsó értékeként az alábbi javaslatot tettem:

- $1200 \text{ m}^3/\text{sec}$ alatt 75%,
- 1200 – $2000 \text{ m}^3/\text{sec}$ között 900 m^3 és az 1200 m^3 feletti hozam 60%-a,
- $2500 \text{ m}^3/\text{sec}$ felett 1680 m^3 és a 2500 m^3 feletti hozam 50%-a.

Javaslatomat a szlovák küldöttség nem fogadta el. Az EK-tisztviselők további érveim magyar engedményként értékelték, s látva a szlovák fél hajthatatlanságát, bizalmas egyeztetést követően megkapták hozzájárulásunkat, hogy a magyar javaslatot hivatalos EK-javaslatként szerepeltessék.

A nem egyeztetett pontok között szerepelt a fenékküszöbök építésének kérdése. Hangsúlyoztam, hogy amennyiben a megállapodott vízmennyiség biztosítását követően az ellenőrző-felügyelő bizottság kellő tanulmányozás után olyan következtetésre jut, hogy ökológiai érdekeink védelme szükségessé teszi fenékküszöb létesítését, nem zárkozunk el az építés lehetőségének megvizsgálásától.

Az esti órákban plenárisra bővült ülésen újabb jegyzőkönyvet írtunk alá, melynek nemhivatalos fordítását mellékelem. Kézhez vettük továbbá az átmeneti vízgazdálkodási rendszer alapelveire vonatkozó önálló EK-javaslatot. Tekintve, hogy az EK-dokumentum tükrözi a szűkkörű megbeszélésen történt megállapodásokat, valamint az ismertetett magyar javaslatot, már közvetlenül a tárgyalást követően érzékeltetem, hogy a javaslatot elfogadjuk, s a szlovák küldöttség egyetértését várjuk.

A tárgyalások tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a szlovák oldalon továbbra is hiányzik a megegyezéshez szükséges politikai akarat, illetve döntés. A szlovák tárgyaló küldöttség mandátumát – a politikai vezetés nyilvánvalóan hallgatólagos jóváhagyása mellett – a vízügyi lobbí határozza meg, előtérben tartva az energiatermelést és a mű befejezésének presztízsszempontjait.

A nemhivatalos megbeszéléseken az EK tisztviselőknél kiemeltük a szlovák politikai döntés fontosságát, amihez az EK részéről az eddiginél nagyobb és egyértelműbb nyomást elengedhetetlennek tartottuk. Erre az EK képviselői ígéretet tettek, nyíltan is méltányolva a rugalmas és szélesebb politikai érdekeket szem előtt tartó magyar hozzáállást.

Az EK nyomásában és eredményességében csupán reménykedhetünk. Továbbra sem rendelkezünk semminemű garanciával arra, hogy a vegetációs időszak kezdetekor a szlovák fél elegendő mennyiségű vizet biztosít számunkra.

Budapest, 1993. január 25.

dr. Martonyi János

Nemhivatalos fordítás

Jegyzőkönyv

Magyarország, Szlovákia és az Európai Közösségek Bős–Nagymaros
[Vízlepcsőrendszer] ügyében folytatott találkozójáról

Brüsszel, 1993. január 19.

1.) Szlovákia nemrégiben megszerzett szuverén állami státuszára tekintettel Magyarország és Szlovákia megerősítette akaratát, hogy békés úton oldja meg a Bős–Nagymaros [Vízlepcsőrendszer] terv problémáját.

Az 1992. december 11-én kelt jegyzőkönyv értelmében 1993. január 11-én az Európai Közösség képviselőinek jelenlétében a Felek között megbeszélésre került sor Pozsonyban az átmeneti vízgazdálkodási rendszer műszaki szempontjainak megvizsgálása céljából.

2.) A Felek tájékozódtak a C variáns munkálatainak jelenlegi helyzetéről, tekintetbe véve az 1992. november–decemberi árvizet és a közelmúlt időjárási feltételeit, amelyek ideiglenesen megszakították a javítási munkálatokat.

3.) A Felek részletekbe menő véleménycserét folytattak az átmeneti vízgazdálkodási rendszer alapelveiről, és több javaslatot terjesztettek elő. Megállapodtak, hogy szükség van a Duna és környezete éleiben maradásának biztosítására, valamint a Felek egyéb kapcsolódó szempontjai és jogos érdekei figyelembevételére.

Megállapodtak, egy szakértői csoportot bízna meg azzal, hogy a február 1-jével kezdődő héten találkozzon az átmeneti vízgazdálkodási rendszer kidolgozása végett. E célból mindkét Fél javaslatokat terjesztett elő. Az Európai Közösség ugyancsak átnyújtott írásos javaslatot.

4.) A magyar és szlovák küldöttség megállapodott, hogy február első hetében szakértői találkozó jön létre a Nemzetközi Bírósághoz benyújtásra kerülő Alávetési Nyilatkozat szövegének mihamarabbi véglegesítése céljából.

5.) Elismerve egy közös magyar–szlovák vízügyi, ellenőrző és megfigyelő bizottság felállításának szükségességét, a Felek megállapodtak abban, hogy az előterjesztett javaslatok alapján a 3.) pontban említett szakértők ugyancsak megbeszélést folytatnak a bizottság feladatairól és hatásköréről. Mindkét fél felkérte az Európai Közösségeket a bizottságban történő részvételre.

6.) A Felek elhatározták, hogy 1993. február 9-én újabb találkozóra kerüljön sor az átmeneti vízgazdálkodási rendszerre és az Alávetési Nyilatkozatra vonatkozó megállapodások véglegesítéséről.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 45. doboz

86.

Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
emlékeztetője Jan Lisuch szlovák külügyi államtitkár
és Jeszenszky Géza találkozásáról Budapesten
1993. február 4.

Külügyminisztérium

3. Területi Főosztály

Láng Judit

Készült: 2 példányban

Kapja: Jeszenszky Géza

00290/2/1993.

0001

Titkos!

Tárgy: Jan Lisuch szlovák külügyi államtitkár és Jeszenszky Géza külügyminiszter
találkozója

Jeszenszky Géza február 3-án fogadta az egynapos látogatáson Budapesten tartózkodó Jan Lisuch újonnan kinevezett szlovák külügyi államtitkárt. A miniszter úr kifejezte örömét, hogy Lisuch úr személyében egy olyan ember került e posztra, aki sokat tud a magyar–szlovák kapcsolatokról. Annak a reményének adott hangot, hogy a függetlenségében és szuverenitásában egyaránt fiatal Szlovákia ismét visszatér az európai szövetségbe. Hangsúlyozta, hogy kapcsolatainkban igen fontos szerepet játszanak a diplomáciai, külügyi kontaktusok.

A szlovák államtitkár elmondta: szándékosan választotta első külföldi látogatása színhelyéül Budapestet. Tudatában van annak, hogy léteznek bizonyos problémák, amelyeket sokszor a politikusok idéznek elő. Szándékában áll jó kapcsolatok kialakítása a Magyar Köztársaság diplomataival. Szorgalmazta a két külügyminisztérium együttműködésének fejlesztését, a politikai kapcsolatok újraindítását. A hétvégén megvalósuló cseh és szlovák pénzcseré kapcsán kifejezte reményét, hogy az nem okoz majd belső politikai problémákat. Elismerte azonban, hogy Szlovákiának pénzügyi és gazdasági gondjai vannak, s számít Nyugat-Európa segítségére átalakulási periódusában. Szlovákia szoros kooperációt szeretne kialakítani a Visegrádi Csoport tagjaival, intenzív kapcsolatokra törekszik az EK-val, az ide vezető utat közösen képzelel el. Érdeklét a KEK-ben is. Azt hangoztatta: érdekük, hogy a jelenlegi nehézségek és véleménykülönbségek ne fogják vissza kapcsolatainkat, és ne akadályozzák a kooperációt a két ország között.

Jeszenszky Géza ismertette a magyar álláspontot Bős [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] kérdésében: annak megépítése és a problémakör kezelése nagyon szerencsétlen dolog volt, de létrejött a szabadkereskedelmi megállapodás, és úgy gondoljuk, hogy az együttműködés Szlovákiával fontos érdekünk. Bős nem politikai, hanem műszaki és környezetvédelmi kérdés. Meg kell oldani a vízellátás problémáját, a mezőgazdaságnak vízre van szüksége. Nem szeretnénk, ha Szlovákia nemzetközi megítélése a kipusztult erdők miatt romlana.

A szlovák államtitkár válaszában közölte: számos külföldi delegációt (EP) lenyűgözött a projekt, és nem következett be az előre megjósolt környezeti katasztrófa.

A külügyminiszter hangsúlyozta: erős érdekünk a kooperáció, a Visegrádi Együttműködés életképes, és a csehek is ratifikálni fogják. Felajánlotta támogatásunkat Szlovákia EK-hoz való csatlakozásához. Alaptalannak minősítette azt a felfogást, hogy a magyarok jobb helyzetben vannak Szlovákiában, mint a szlovákok Magyarországon. Épp emiatt javasoltuk a kisebbségi vegyesbizottság felállítását. Megemlítette, hogy külföldön negatív a visszhangjuk a magyar kisebbséget hátrányos helyzetbe hozó szlovák törvényeknek és rendeleteknek, egyebek között a magyar utcanévtáblák eltávolításának. Ezzel összefüggésben pozitív példaként említette az izraeli gyakorlatot. Hangsúlyozta a jóakarat fontosságát a problémák megoldásában. Kifejtette: nyugati vélemény szerint sem teljesíthetetlenek a szlovákiai magyarok követelései. Nevetséges, hogy a szlovák politika azt állítja, Magyarország irányítja a szlovákiai magyar nemzeti kisebbséget. A megelégedett nemzetiség konszolidálja az országot, és a két elégedett nemzetiség (magyar és szlovák) javítja a két állam kapcsolatait. A magyaroknak otthon kell érezniük magukat Szlovákiában.

Jan Lisuch átadta Milán Kňažko szlovák külügyminiszter Jeszenszky úrnak szóló meghívását, aki azt köszönettel elfogadta. Közölte: várhatóan március elején kerülhet sor a hivatalos szlovákiai útra. A február 12-re tervezett magyar–szlovák külügyminiszteri TV-híddal összefüggésben Jeszenszky úr arról tájékoztatta Lisuch urat, hogy e napon Szombathelyen tartózkodik, kész a párbeszédre, de egyelőre technikai akadályai vannak a televíziós kapcsolat létrehozásának.

Budapest, 1993. február. 04.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

87.

Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
emlékeztetője Jan Lisuch és Martonyi János külügyminisztériumi
államtitkárok konzultációjáról
1993. február 4.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Láng Judit
00290/3/1993
0004

Szigorúan titkos!
Készült: 4 példányban
Jóváhagyásra: Martonyi J.
Tájékoztatásra: Bába I.
Tatár Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jan Lisuch szlovák és Martonyi János magyar külügyi államtitkár
konzultációja

A találkozó célja az ismerkedés, valamint az volt, hogy áttekintsék a bilaterális, a regionális és az európai együttműködés legfőbb témáit, folyamatait.

Szlovák részről elsőként a határátkelőhelyek, a kulturális központok, valamint egymás kulturális öröksége cseréjének a kérdéskörét vetették fel. Tájékoztattak arról, hogy jelenleg 18 határátkelőhely van a közös határszakaszon, és szorgalmazták, hogy a felállítandó kisebbségi vegyesbizottság foglalkozzon a kulturális kérdésekkel is.

A magyar álláspont szerint célszerű lenne minél hamarább megnyitni a három új határátkelőhelyet. Ennek a lépésnek jelképes tartalma is lenne a mostani helyzetben, bizonyítanánk vele, hogy valóban erősíteni akarjuk a kétoldalú együttműködést. Meg kellene gyorsítani a kulturális központok problémájának a megoldását. Szorgalmaztuk, hogy a két ország kössön kulturális egyezményt, ennek keretében kérdések igen széles körét lehetne rendezni, pl. a kulturális és oktatási együttműködést. Ide illeszthetnénk be a kulturális örökség cseréjét, egymás nyelvének ápolását is.

Lisuch úr felvetette, hogy a kisebbségi vegyesbizottság tagjainak névsorát még mindig nem adtuk át, holott ez szlovák részről már decemberben megtörtént. Kezdeményezte, hogy annak munkájába vonjuk be az ET képviselőit is. Martonyi úr jelezte, hogy bár ismereteink szerint tavaly már közöltük a magyar bizottság összetételét, a névsort Bába úr február 5-én pozsonyi konzultációja alkalmával átnyújtja majd

a szlovák partnereknek. Nem látjuk semmi akadályát annak, hogy bizonyos konkrét kérdéseknél a vegyesbizottság megfigyelőként meghívja az ET képviselőit. Erre más alkalmakkor is volt példa, de a bizottság kétoldalú.

A felek megegyeztek abban, hogy a kisebbségi vegyesbizottság mihamarább megtartja első ülését, és kialakítja munkatervét. A kulturális megállapodás kérdésében felveszik a kapcsolatot a szaktárcával.

Martonyi úr ígéretet tett arra, hogy a magyar külügyminisztérium felépítésével és működésével kapcsolatos valamennyi anyagot, szervezeti, pénzügyi szabályozást és törvényt a szlovák partner rendelkezésére bocsát. Az új szlovák külügyminisztérium szervezeti kiépítését elősegítendő szívesen konzultálunk a szlovák tárca képviselőivel. Azt kérte, hogy Bába úr pozsonyi látogatásakor állapodjanak meg konkrét időpontban.

Szlovák részről szerződéses kapcsolatainkkal összefüggésben kezdeményezték, hogy mivel Szlovákia magára nézve kötelezőnek ismeri el a szövetségi állam által megkötött szerződéseket, azokat változtatás nélkül, csak formálisan megújítva fogadjuk el. Álláspontunk szerint felül kell vizsgálni a megállapodásokat, ezt a munkát szakértői bizottság végezhetné el.

Javaslatunk: Szlovákia minél előbb bocsássa rendelkezésünkre az általa meghagyhatónak tekintett szerződések listáját. Mi is összeállítottuk már ezek jegyzékét, és véleményezésre megküldtük a társszerveknek. Szorgalmaztuk toloncegyezmény, vízummentességi megállapodás megkötését. Szükségesnek tartjuk a nem kereskedelmi forgalomban is fizetési megállapodás kimunkálását.

Bössel [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszerrel] kapcsolatban Martonyi úr hangsúlyozta: igen lényeges, hogy a kérdést a két ország kapcsolatrendszerének egészében elhelyezve, a politikai súly kellő elismerésével kezeljük. Látni kell, hogy a kapcsolatrendszer egészének fejlesztéséhez sokkal nagyobb politikai érdek fűződik, mint azokhoz a szempontokhoz, amelyeket elsősorban a szlovák szakértők képviseltek eddig. Reményét fejezte ki, hogy az együttműködés szellemében kezdi meg munkáját a kisebbségi vegyesbizottság, s ez pozitív folyamatot indít el. Remélhetőleg a következő időszakban kevésbe tapasztaljuk majd azokat a megnyilvánulásokat, amelyek Magyarországgal kapcsolatban a múlt év végén megszorodtak. Ez a retorika nem járul hozzá a viszony javításához. A magyar külpolitika rendszerében Szlovákia nem egyszerűen prioritás, hanem a szomszédos országokhoz fűződő kapcsolatrendszerünkön belül is elsőbbséget élvez.

A szlovák külügyi államtitkár megerősítette, hogy Milán Kňažko szlovák külügyminiszter részt vesz a Kárpátok Eurorégió február 14-i debreceni alapító ünnepségén, és közölte: a magyar külügyminiszternek átadja Milán Kňažko szlovákiai hivatalos látogatásra szóló meghívását. Február vége, vagy március eleje jöhetne számításba.

Jan Lisuch és Martonyi János megbeszélései az ebéd alatt is folytatódtak.

A Visegrádi Együttműködés kérdésében a magyar álláspont az intézményesítés elvetésében megegyezik a cseh felfogással. Szlovák vélemény szerint folytatni kell a csoport együttműködését, de újabb tagok felvétele nélkül.

A NATO vonatkozásában Lisuch úr kifejtette: Szlovákia érdekelt abban, hogy az NACC-n keresztül csatlakozzon a NATO-hoz. Nem érzik úgy, hogy bárki által veszélyeztetve lenne Szlovákia, de szükség esetén biztonsági garanciát kérnének.

Álláspontunk: Magyarország tagja akar lenni a NATO-nak, a tagságot pragmatikus úton, kooperációban, konzultációval, a NATO jelenlétével lehet fejleszteni.

A szlovák államtitkár azt hangoztatta, hogy a Visegrádi Együttműködésnek van a legjobb esélye a régió politikai és gazdasági stabilitásának biztosítására. Ezt az esélyt nem szabad elszalasztani. Szóba került a bilaterális együttműködés több kérdése: a turizmus, az infrastruktúra fejlesztése, közös képviseletek létrehozásának lehetősége. A szlovák kormány Bössel [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszerrel] kapcsolatos jegyzékével összefüggésben Martonyi úr jelezte, hogy vissza fogjuk adni a szlovák félnek a bösi [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] vízi erőműnél leszakadt zsilipkaput.

Jan Lisuch pozsonyi látogatásra hívta meg Martonyi urat, aki a meghívást köszönettel elfogadta.

Budapest, 1993. február 04.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

88.
Rejtjeltávirat Bonnból. Német vélemény Vladimír Mečiar
kormányfő brüsszeli látogatásáról
1993. március 2.

02972/627/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bonn
Azonosító: BON20451
Érkezett: 93.03.02. 15:11
Készítette: SZF
Ellenőrizte:

41, 46

Tárgy: Német vélemény Mečiar NATO látogatásáról

A német KÜM kelet-közép-európai országokkal foglalkozó referatúrájának helyettes vezetője V. Mečiar szlovák miniszterelnök közelmúltban az EK-ban és a NATO-ban tett látogatása német értékeléséről elmondta:

A dán EK-elnökség és a brüsszeli EK Bizottság számára csalódást okozott Mečiar szlovák miniszterelnök közelmúltban lezajlott brüsszeli bemutatkozó látogatása. Különösen kedvezőtlennek tartották azt, hogy Mečiar Brüsszelben is makacsul ragaszkodott a bösi [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] erőmű kérdésében az ismert szlovák állásponthoz, és semmilyen jelét nem adta annak, hogy a vízgazdálkodás kérdésében az EK Bizottság által javasolt kompromisszumot elfogadná. A német KÜM-ben Mečiar hajthatatlanságát a szlovák miniszterelnök belpolitikai helyzetével magyarázzák. Értékelésük szerint Mečiar pártján a HZDS-en belül nehéz helyzetbe került. Közte és Kňažko külügyminiszter közötti ellentétek nem tekinthetők átmenetinek. Erre utal az is, hogy a szlovák Külügyminisztérium egyik államtitkára, aki abból az alkalomból tartózkodott a közelmúltban Bonnban, hogy aláírták a szlovák nagykövetség megvásárlásáról szóló jegyzőkönyvet, Chrobog politikai igazgatónak még azt állította, hogy Kňažko miniszter gyors kompromisszummal

számol a bősi [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] erőművel kapcsolatos vitában a magyarokkal.

A német KÜM-ben úgy vélik, egyre több jele van annak, hogy Mečiar és Kňažko ellentétei komolyak, és nemcsak a bősi [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] erőmű vita kezelésében, hanem más fontos külpolitikai kérdésben is megmutatkoznak. A német KÜM szakértői nem zárják ki azt sem, hogy Mečiar és Kňažko nézeteltérései a HZDS⁹⁵ márciusban sorra kerülő kongresszusán szakadáshoz fognak vezetni. Kňažko és más, Mečiar miniszterelnök ultranacionalista politikájával egyet nem értő, mérsékeltbb személyiségek kilépnek a HZDS-ből. Egy ilyen szakadás akár a kormánykoalíció széteséséhez és a Mečiar-kormány bukásához is vezethet. A német KÜM-ben nem zárják ki ezért azt, hogy a Bősi Vízierőmű [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] kérdésében a szlovák álláspont a HZDS kongresszusáig nem is fog változni. Mečiar brüsszeli látogatását követően az EK Bizottságon belül általános az a vélemény, hogy a szlovák–EK társulási szerződés újratárgyalását nem szabad összekapcsolni a bősi erőműről szlovák–magyar kompromisszum kialakításának követelésével. Német vélemény szerint az EK–szlovák társulási szerződésről a tárgyalások megkezdése még mindig bizonytalan. A Miniszteri Tanácsnak a tárgyalási mandátumot már meg kellett volna adnia a Bizottságnak. Azt sem lehet még előre megjósolni, hogy az EK–szlovák társulási szerződésről a tárgyalások röviden lesznek-e, vagy hosszú, több hónapig tartó tárgyalásokra lehet felkészülni, mert esetleg egy tartalmában teljesen új EK–szlovák társulási megállapodást kell kidolgozni. Az EK Bizottság ezt nem szeretné. Mégis sor kerülhet erre akkor, ha a vámunió Szlovákia és Csehország között nem maradna fenn.

Az önálló valuták bevezetése óta a szlovák koronára egyre nagyobb nyomás nehezedik. Nem világos még (erre Mečiar Brüsszelben nem tudott választ adni), hogy a kialakult helyzetre a szlovák kormány a nemzeti valuta leértékelésével, vagy kereskedelempolitikai intézkedésekkel fog reagálni. Ha az utóbbi megoldást választanák – Mečiar már tett ilyen kijelentéseket –, az védővámok bevezetését jelentené. Ez pedig kizárná a vámunió megvalósításának lehetőségét.

Az EK–szlovák társulási szerződésről a német KÜM-ben úgy tudják, hogy az az emberi és kisebbségi jogok védelméhez hasonló klauzulát fog tartalmazni, mint a román–EK társulási egyezmény.

⁹⁵ A Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (Hnutie za demokratické Slovensko – HZDS) jobboldali politikai párt Szlovákiában, amely 1991. április 27-én alakult meg. A felvidéki magyar sajtóban használt rövidítése DSZM. 2000-től Néppárt – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko – ĽS–HZDS) a megnevezése. Egyik alapítója és elnöke Vladimír Mečiar.

Mečiar miniszterelnök NATO központban tett látogatásáról a német KÜM-ben kiemelték: a brüsszeli NATO-központban meglepetést keltett, hogy a szlovák kormányfő Szlovákia esetleges NATO-tagságáról igen keveset beszélt. Mečiar véleménye ebben a kérdésben érthetően eltér a cseh, a lengyel vagy a magyar állásponttól. A szlovák kormányfő országa NATO-tagságát ugyan nem zárta ki, de annak perspektívájáról vendéglátóival részletesen nem tárgyalt.

– 104 – E. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

II. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

89.

Rejtjeltávirat Pozsonyból. A szlovák politikai vezetés véleménye
a szlovákiai magyarságról
1993. március 4.

03107/660/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Pozsony
Azonosító: PZS20038
Érkezett: 93.03.04. 14:42
Készítette: Ohm
Ellenőrizte:

36, 41

Tárgy: A szlovák vezetés a magyar kisebbségről

A jelenlegi szlovák vezetés a szlovákiai magyar kisebbség helyzetének megítélése kérdésében alapvetően abból az egykori ET-beli jelentésből indul ki, amely „megelégedéssel” szólt a szlovákiai (csehszlovákiai) nemzetiségi politikáról, míg Magyarországot az ET-hoz való felvételekor „elmarasztalta”. Ettől kezdve datálódik az a megfogalmazás, hogy Szlovákiában a nemzetiségi probléma megoldása európai, vagy azt meghaladó szinten áll. A szlovák vezetés részéről ma már nem zárkóznak el az elől, hogy többoldalú szakértői bizottság győződjön meg erről, vagyis a szlovákiai kisebbség helyzetét vessék össze a magyarországgal. Sőt az utóbbi időben hazai és nemzetközi szinteken azt hangoztatják, hogy Magyarország vonakodik egy ilyen megméretéstől, holott erről kormányfői találkozón is már megállapodtak.

A szlovák vezetés szintjén ellentmondásos módon nyilatkoznak arról, hogy a problémákat a kétoldalú kapcsolatok keretében, vagy európai szinten, a létező nemzetközi dokumentumok, vagy újabb normák alapján kell megoldani. Az utóbbiak hangsúlyozása erőteljesebb.

A szlovák magatartás további jellemző vonása, hogy a magyar nemzeti kisebbség saját helyzetéről alkotott, s az önálló Szlovákiában betöltött helye, szerepe meghatá-

rozásával kapcsolatos véleményét, ha meg is hallgatja, de nem fogadja el. A magyarság törekvéseit rossz szándékú, maximalista törekvéseknek tekintik, amelyek végső soron Szlovákia érdekeit, sőt biztonságát fenyegetik, mivel ezek mögött a Magyar Köztársaság mérvadó politikai köreinek szándékai húzódnak meg. Ez a megítélés Szlovákia önállóvá válásával felerősödött. A magyar politika által támogatott szlovákiai magyar nemzetiségi törekvéseket úgy állítják be, mint amelyek Szlovákia belső stabilitásának, nemzetközi elismertetésének akadályozását célozzák, s ez Kelet-Közép-Európában a viszályok kiterjesztésének veszélyét rejtí magában. Tehát Magyarország és a kisebbségek részéről destruktív törekvésekről van szó, s Európa érdeke, hogy azokat – a balkáni válság, s a volt SZU területén tapasztaltak alapján ne támogassa – sugallja a szlovák politika. Szerintük tehát a Nyugat érdeke a szlovákiai stabilitás biztosítása. (Ez a szemlélet védekező reflexekre ösztönöz, ami a nemzetiségi jogok korlátozásának szándékaiban is megmutatkozik.) Az újonnan megválasztott köztársasági elnök véleménye szerint is a szlovákiai magyarság jogi helyzetének felvetése bel- és külpolitikailag egyaránt rosszul időzített.

Kérdésként vetődik fel, hogy ténylegesen a fenti gondolkodásmód logikáját milyen tényezők befolyásolják: mennyiben valós félelmek, s mennyiben nem.

A tapasztalataink azt mutatják, hogy a valós félelmeknek jelentős bázisaik vannak Szlovákiában, amelyek több forrásból táplálkoznak. Mindenekelőtt a szélesebb értelemben vett térségünk állapotából (művi úton létrejött államok széteséséből, béke-rendszerek bomlásából, a súlyos gazdasági gondokból stb.), amelyek egyre súlyosabban érintik Szlovákiát is. Ilyen körülmények között terjed egy olyan vélemény, hogy az átmenet a térség stabilitásához, amit majd követhet az Európa felé haladás, hosszadalmas lesz. Feltehetően még sok megrázkódtatással kell számolni térségünkben, az elkövetkezendő évek még további bomlási folyamatokat eredményezhetnek, amelyek érinthetik a határkérdést is. A tömegtájékoztató nemcsak taktikai okokból, hanem meggyőződésből is táplál ilyen hangulatokat.

A magyar–szlovák viszonyban élesztgetik a negatív történelmi tapasztalatokat, s azokat összefüggésbe hozzák egyes félremagyarázható hazai politikai megnyilatkozásokkal (Csurka stb.), s ezt általánosítva a magyar politikát rossz színben állítják be.

A tömegtájékoztatótól némileg meg kell különböztetni a szlovák politikai tényezők magatartását, amelyek a táplált magyar ellenségképet praktikus, aktuális, taktikai jellegű indítékokkal karolják fel és gerjesztik. Ez alapvetően a meglévő nyitott kapcsolati kérdéseinkkel (Bős, nemzetiségi probléma) függ össze, de nem kevésbé azzal a szándékkal, hogy a kormányzat Szlovákia belső gondjairól és problémáiról a figyelmet elterelje. A bösi erőművel kapcsolatos, s a nemzetiségi kérdéssel összefüggő kérdésben úgy próbál a szlovák vezetés saját számára belpolitikai és külpoliti-

kai téren előnyt szerezni, hogy a felelősséget a feszültségekért a magyar félre hárítja. Mindezt nagy magabiztossággal, s gyakran arroganciával teszi.

Kérdésként vetődik fel az is, hogy mire alapozódik ez a magabiztosság; a demagógiába vett hitre, hiszen a történelemben már volt példa arra, hogy hazánk sorsáról a nagyhatalmak az ellenfél által vázolt kép alapján döntöttek. Alapozódhat arra is, hogy előítéletből és propagandisztikus céljaikból kiindulva Magyarország belpolitikai és gazdasági helyzetét súlyosnak tekintik. Végül pedig arra, hogy a szlovákság egy nagy szláv nyelvcsaládba, rokonságba tartozik, míg Magyarország többé-kevésbé egyedül, egy korábban már működött „ellenséges” gyűrűbe kerülhet. Amint ezt V. Mečiar szűk körben többször is kifejtette: egyedüli „menekülési lehetősége” Magyarországnak adott körülmények között Ausztria irányában lehet. Szerintük tehát – a történelmi tapasztalatok alapján is – a létét, jövőjét elsősorban Magyarországnak kell féltenie. Szlovákia szövetségi rendszerét egy magyar–szlovák viszály kiéleződése esetén más irányban is kiépítheti, amennyiben a Nyugat nem nyújt számára kellő garanciát az Európa felé haladáshoz, vagy problémáinak megoldásához. A nyugati támogatásba vetett remény egyre inkább megdőlhét.

Nem kétséges, hogy ez a szemlélet- és gondolkodásmód jelen van, amikor Szlovákia nemzetközi elismeréséről, a nemzetközi szervezetekbe való felvételéről van szó. Építenek arra a tudatra, hogy az érintett nyugati hatalmaknak fontos Szlovákia stabilitása, s Nyugaton a magyar álláspontok támogatásának korlátai vannak. Ha ez nem következik be, akkor a keleti orientáció erősödhet fel Szlovákiában. Ahogy az egyik ellenzéki sajtó kommentátora írja: V. Mečiar moszkvai látogatása után lesz világos, hogy Brüsszel pusztán gesztus volt-e (hozzátehetjük: zsarolás-e), vagy sem.

A fentiek alapján nem azt állítjuk, hogy eredménytelenségre vannak ítélve azok a törekvések, amelyek arra irányulnak, hogy Szlovákia Bős [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] és a nemzetiségi kérdés vonatkozásában kötelezettségeket vállaljon a nemzetközi szervezetekbe való felvétel előtt. Meggyőződésünk, hogy e kérdésekben az érintett államok elérhető többségének követelményeket támasztó álláspontja szükségszerűen befolyásolhatja – érdekeinknek megfelelően rövid távon is – a szlovák vezetés magatartását. Fennáll ugyanakkor a veszélye annak, hogy mindezt befelé a szlovák vezetés a magyar lobbisikereként állítja majd be, nem vonja le ebből a szükséges következtetéseket, s ez kapcsolatainkat egy ideig még érzékenyen érintheti. Erre utal a vezetés megrendült pozíciója is, amely az ellenségkép-szindrómát tovább erősíti.

Lássa:

Diplomácia Információs Főosztály

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

90.

Kádár Béla jelentése a Kormánynak L'udovít Černak szlovák
gazdasági miniszterrel folytatott tárgyalásáról
1993. március 5.

Nemzetközi Gazdasági
Kapcsolatok Minisztere

TÜK 0260/3
1993. 03. 10.

TÜK

Iratként kezelendő!

Szám: 0911/16/93.

Készült: 1 eredeti + 99 fm. Pld-ban

Gépelte: Schneider J.

Egy pld. 3 lap

Min. hatálya: 1993. december 31.

Jelentés

a Kormánynak

L'udovít Černakkal a Szlovák Köztársaság gazdasági miniszterével
folytatott tárgyalásokról

Március 1-jén a határ menti, szlovákiai Gyügyön (Dudincén) tárgyaltam szlovák partneremmel a kétoldalú gazdasági kapcsolatok alakulásáról, fejlesztési lehetőségeiről a CSSZSZK szétválása után, s aláírtam a két ország gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai jogi alapjait rögzítő, a kölcsönös kereskedelemről és fizetésekről szóló egyezményt. A tárgyalásokon elhangzottakat a következőkben foglalom össze.

Černak úr hangsúlyozta, az új szlovák kormány egyértelműen elkötelezett és érdekelt a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében szomszédaival. A kölcsönös kereskedelem élénkítése mellett fontosnak tartják a tartós termelési kapcsolatok kiépítését, a kölcsönös tőkebefektetések előmozdítását, a regionális kapcsolatépítést, a minél liberalizáltabb együttműködést. Magyarországot stratégiaileg fontos kereskedelmi partnernek minősítette, s hangsúlyozta, hogy a gazdasági kapcsolatépítést és fejlesztését nem árnyékolhatják be a más területeken meglévő feszültségek. Biztosítottam a szlovák minisztert arról, Magyarország abban érdekelt, hogy Szlovákiában az elkerülhetetlen gazdasági és strukturális változások, az önálló államiság megteremtése

és kibontakoztatása, valamint az országnak az európai gazdasági integrációba történő bekapcsolódása minél kisebb nehézségekkel és „költségekkel” menjen végbe, és ezzel párhuzamosan fejlődjenek kétoldalú gazdasági kapcsolataink.

1) A tárgyalásokon egybehangzóan fontosnak ítéltük, hogy Csehszlovákia szétválását követően a külgazdasági kapcsolatok folyamatosságának fenntartása és az egymás piacain nagy számban részt vevő gazdasági szereplők jogbiztonsága szempontjából gazdasági szerződéses rendszerünket mielőbb új alapokra helyezzük.

E folyamat első lépésének tekinthető a találkozón aláírt, a kölcsönös kereskedelemről és fizetésekről szóló egyezmény, amely aláírására a Kormány 3056/1993. (11. 9.) sz. határozatával adott felhatalmazást.

Tárgylópartneremmel egyetértettünk a gazdasági kapcsolatokat szabályozó további – korábban a Magyar Köztársaság Kormánya és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság között hatályos – szerződések, mint pl. a nemkereskedelmi fizetésekről szóló megállapodás, a tranzitálás kérdéseit is rendező közlekedési egyezmények, valamint a növény- és állategészségügyi megállapodások szükség szerinti felülvizsgálatában és megkötésében, s a kettős adózást kizáró új egyezménynek a közeljövőben történő aláírásában.

2.) A kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok áttekintésekor megállapítottuk, hogy a magyar–szlovák együttműködés a szomszédságból adódó racionális gazdasági tényezőkre épülhet. Kereskedelmünkben a világpiaci feltételekre történő áttérés természetes velejárójaként bekövetkezett 1991. évi erőteljes (45%-os) átmeneti visszaesést 1992-ben ismét nagyobb mértékű növekedés követte. Az előző évit mintegy 36%-kal meghaladó konvertibilis forgalmunk Csehszlovákiával 1992-ben elérte a 765 millió USD-t, amelynek csaknem felét a Szlovákiával realizált kölcsönös szállítások tették ki. Külkereskedelmünkben Szlovákia jelenleg 1,6%-kal, míg hazánk a szlovák külkereskedelmi forgalomban 4,8%-kal részesedik. 1992-ben Szlovákia külkereskedelmi partnerei közül Magyarország a FAK, Németország, Ausztria és Olaszország után az 5. helyet foglalja el. A forgalom figyelemreméltó dinamizáló tényezőjének tekintettük vegyesvállalatok létrehozását, amelyben a vállalkozói szféra fokozódó mértékű részvételét tapasztaljuk. Öröndetes, hogy a szomszédos Szlovákiában a múlt év végén már több mint 270 magyar érdekeltségű gazdálkodó egységet tartottak nyilván.

Kiemeltem, hogy a kétoldalú forgalom fejlesztése szempontjából az azonos piacra jutási feltételek megteremtése alapvető fontosságú, s ennek érdekében a négyoldalú szabadkereskedelmi megállapodásban foglaltakkal összhangban – és kétoldalú rendben azon túl is – törekednünk kell a különböző vám- és nem tarifális kereskedelmi korlátozások mielőbbi kölcsönös lebontására. Ezzel egyetértve a szlovák gazdasági miniszter jelezte, hogy szűkös devizahelyzetük miatt mérlegelik különféle (általános,

nem diszkriminatív) importkorlátozó intézkedések bevezetését. Ennek során azonban törekednek arra, hogy e kényszerű lépések a lehető legkevésbé érintsék hátrányosan a magyar–szlovák kétoldalú kereskedelmet.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztését olyan piackonform eszközök alkalmazásával tartottuk elősegíthetőnek, mint a trade promotion tevékenység fokozása, a kamarák és regionális szerveződések tevékenységének támogatása, a kereskedelmi bankok fokozottabb szerepvállalásának szorgalmazása, továbbá a magánvállalkozói kis- és középszféra kapcsolatépítésének elősegítése.

Egyetértettünk abban, hogy a forgalom élénkítése és gördülékenyebbé tételének elősegítése érdekében kívánatos lenne többek között egy magyar–szlovák közös bank létrehozása, s további határátkelőhelyek megnyitása.

3.) Mindkét részről megerősítettük, hogy kormánydöntés alapján 1993. március 1-jétől ideiglenesen hatályba lép és alkalmazásra kerül a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy az egymás közötti kereskedelem a valós gazdasági szükségleteknek megfelelően fejlődjön, Tárgyalópartnerem kérdésére válaszolva kifejtettem, nem zárkózunk el attól, hogy hasonló kereskedelmi szerződéseket kössünk Szlovéniával, majd Horvátországgal, az erre irányuló szakértői tárgyalásokat a közeljövőben kezdjük meg. Černak miniszter úr tájékoztatott, hogy a szlovák fél is fontolgatja a Szlovéniával és Horvátországgal a szabadkereskedelmi tárgyalások megkezdését.

4) Hangsúlyoztam, hogy a jövőbeni együttműködés súlyponti területeként tartjuk számon az energetikai, a közlekedéshálózati, valamint a logisztikai kapcsolatokat, valamint a kölcsönös idegenforgalom fejlesztését. Ezt részben a nemzetközi fórumokon való esetenkénti koordinált gazdaságdiplomáciai fellépést, részben az eddigiek-nél szorosabb kétoldalú együttműködés kialakítását teszi szükségessé, többek között a gáz- és kőolajbeszerzési források diverzifikálása terén, az Adria-kőolajvezetéken bonyolódó tranzitálási lehetőségek biztosításában is.

Szlovákiai tárgyalásaimat követően a sajtó képviselőit tájékoztattuk Černak miniszter úrral az aláírt megállapodásról a kétoldalú kapcsolatok fejlesztési lehetőségeiről. Találkozásomat fölhasználta arra is, hogy partneremet meghívjam budapesti tárgyalásokra a tavaszi vagy az őszi BNV alkalmával.

Budapest, 1993. március 5.

Dr. Kádár Béla

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

91.
A Kormány határozatai a Duna egyoldalú elterelése
miatt szükséges lépésekről
1993. március 11.

Magyar Köztársaság Kormánya

Készült: 55 példányban
2. példány
Kapják:
a Kormány tagjai
kormányülések állandó meghívottjai
Horváth József

A Kormány
3108/1993.
határozatai

a Duna egyoldalú elterelése következtében szükséges sürgős beavatkozásokról

A Kormány a Duna egyoldalú elterelésével kialakult szigetközi helyzet kármérsékléséről szóló 3532/1992., valamint a 3041/1993. határozatban foglaltak alapján a következőket határozza:

1.

a) A szigetközi hullámtéren az ágrendszerben szükséges munkálatokat az engedélyezett tervek szerint el kell végezni.

Felelős: győri székhelyű régió köztársasági megbízottja

Határidő: 1993. március 31.

b) Ehhez a korábban rendelkezésre bocsátott 100 millió Ft-on felül 27 millió Ft-ot az állami költségvetés terhére biztosítani kell.

Felelős: pénzügyminiszter

Határidő: azonnal

2. A Duna-víz mellékágakba történő bevezetésének a dunakiliti duzzasztó részleges üzembe helyezése nélküli változataira tervek és értékelést kell készíttetni. Ezt követően hozható döntés a vízbevezetés módjáról és pénzügyi forrásairól. A döntéshez a Kormány számára előterjesztést kell készíteni.

Felelős: környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter

közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter

győri székhelyű régió köztársasági megbízottja
pénzügyminiszter

Határidő: 1993. március 31.

3. A szigetközi kárenyhítő beavatkozások ökológiai és hidrológiai hatásait vizsgálatni kell, az eredmények értékelését hatástanulmányban kell összegezni.

Felelős: környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter
közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter

Határidő: 1993. december 31.

4. A 3. pontban leírt feladatokhoz a mérő-megfigyelő rendszer telepítéséhez és működtetéséhez 22 millió Ft többletköltség szükséges, ebből 16 millió Ft-ot az állami költségvetés terhére. 6 millió Ft-ot a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium forrásából kell biztosítani.

Felelős: pénzügyminiszter
környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter

Határidő: 1993. március 31.

5. Szükség esetén a természetvédelmi szervek javaslatára – a központi költségvetés terhére – meg kell valósítani a szigetközi mellékágak időszakos, szivattyús feltöltését.

Felelős: környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter
pénzügyminiszter
közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter

Határidő: folyamatos

6. A Határvízi Bizottság kérjen tájékoztatást a szlovák féltől a közös Duna-szakaszt érintő, tervezett szlovák műszaki beavatkozásokról.

Felelős: közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter

Határidő: azonnal

Budapest, 1993. március 11.

Dr. Antall József
miniszterelnök

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

92.

Antall József és Helmuth Kohl levélváltása a Bős–Nagymaros
Vízlépcsőrendszer ügyében
1993. március 24.

Bonn, 1993. március 11.

A Miniszterelnök Kabinetfőnöke⁹⁶

MeK-192/16/1993.

Dr. Jeszenszky Géza úrnak,
miniszter
Külügyminisztérium

Budapest

Tisztelt Miniszter Úr!

Mellékelten szíves tájékoztatására átadom a február 5-én Kohl kancellár úrhoz eljuttatott levelet, valamint az arra érkezett válasz másolatát.

Budapest, 1993. március 24.

Fordítás

A Németországi Szövetségi Köztársaság Szövetségi Kancellárja

Bonn, 1993. március 11.

Dr. Antall József úrnak, öexc. a Magyar Köztársaság Miniszterelnökének

Budapest

⁹⁶ Antall József kabinetfőnöke, Marinovich Endre

Kedves József,

köszönöm az 1993. február 5-i levelét, amelyben velem a Gabčíkovo/Bős–Nagymaros Vízlépcsővel [Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer] kapcsolatban álló kérdés megoldásának aktuális helyzetét közölte.

A Szövetségi Kormány kihasznál minden adódó lehetőséget, hogy egy fair és minden rész által elfogadott megoldáshoz járuljon hozzá. Az Európai Közösség keretében és kétoldalú szinten sok módon arra törekszik, hogy Szlovákia legyen nagyon rugalmas ebben az ügyben. Nem utolsósorban a mi törekvéseink alapján Delors úr, az Európai Közösség Bizottságának elnöke tiszta és világos szavakkal tárgyalt erről az ügyről Mečiar miniszterelnök úrral 1993. február 23-án.

Bízhatok benne, hogy a Szövetségi Kormány tovább is nagyon pontosan figyelni fogja az ügy folytatását, és együtt az EK partnereivel a szlovákiai álláspont fejlődés alapján további lépéseket fog vizsgálni.

Baráti üdvözlettel:
Helmut Kohl

0075/44/93. melléklete

MeK. 192/8/92

A Magyar Köztársaság
Miniszterelnöke

Dr. Helmut Kohl úrnak,
szövetségi kancellár

Bonn

Igen Tisztelt Szövetségi Kancellár Úr!
Kedves Helmut!

Köszönettel vettem az 1993.január 20-án kelt leveledet, és örömmel állapítottam meg, hogy a Szlovák Köztársasággal kapcsolatos kérdések tekintetében álláspontjaink között lényegi eltérés nem áll fenn. Ezúttal csak a Bösi Vízlépcsővel kapcsolatos témára szeretnék röviden visszatérni, amit elsősorban az ügy különleges sürgőssége indokol.

Szíves tájékoztatásodra mellékelten megküldöm V. Mečiar miniszterelnökhöz a mai napon elküldött levelem másolatát. A levélből kitűnik, hogy a Bósi Vízlépcsővel kapcsolatos vita rendezésére irányuló tárgyalások döntő szakaszba jutottak. A magyar kormány a politikai jelentőségű megegyezés érdekében annak ellenére elfogadja az Európai Közösségek Bizottságának kompromisszumos javaslatát, hogy az a leveledben is említett Londoni Megállapodásban rögzített 95%-kal szemben csak kb. 60-65%-át juttatná vissza a víznek a közös Duna mederbe. A szlovák kormány sajnos ezt a javaslatot visszautasítja, ragaszkodik eredeti elképzeléseinek maradéktalan megvalósításához, azaz a korlátlan energiatermeléshez, és megkérdőjelezi a Londoni Megállapodás nemzetközi jogi érvényét is.

A vita gazdasági jelentősége egyébként messze eltölpül az ügy politikai jelentősége és főleg a kudarc politikai következményei mellett. Véleményem szerint most van az a pillanat, amikor Mečiar miniszterelnökkel személyesen meg kellene világosan értetni a megállapodás elmaradásának negatív következményeit. Tartok attól, hogy Mečiar miniszterelnök számára még senki nem tárta fel, hogy Szlovákia Európa-politikájának perspektívája szempontjából mit jelent pontosan a siker vagy a kudarc.

A magam részéről nagyra értékelném ebben az egész közép-európai térség jövőbeni együttműködésének alakulása szempontjából fontos kérdésben a személyes közbenjárásodat.

Budapest, 1993. február

Melléklet

Baráti üdvözlettel:
Antall József

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

93.

Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Jozef Moravčík szlovák
külügyminiszter találkozásáról Budapesten
1993. március 24.

3. Területi Főosztály

Láng Judit
001115/1993
0001

Szigorúan titkos!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Sillár E.
Tatár Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza és Jozef Moravčík udvariassági találkozója

A KEK Külügyminiszteri Konferenciáján hazánkban tartózkodó új szlovák külügyminiszter, Jozef Moravčík 1993. március 22-én udvariassági látogatást tett Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnál. A találkozón szlovák részről Rudolf Chmel, a Szlovák Köztársaság budapesti nagykövetségének ideiglenes ügyvivője és Benjámín Szakáll I. titkár, magyar részről Martonyi János államtitkár, Bozsaky Katalin főosztályvezető-helyettes és Láng Judit szlovák referens vett részt.

Jeszenszky Géza üdvözölte új tisztségében Jozef Moravčíkot, és közölte: jó esélyt lát arra, hogy együtt munkálkodjanak a magyar–szlovák kiegyezést hátráltató akadályok leküzdésében, elősegítendő a két ország közötti, történelmileg kialakult együttműködés elmélyítését. A bilaterális kapcsolatokhoz jó keretet ad a KEK is.

Moravčík válaszában azt hangsúlyozta, hogy a korábbi találkozókra alapozva jó, szolid bázisa van a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének. Jelképesnek nevezte, hogy szlovák külügyminiszteri tisztségében első látogatása éppen Magyarországra vezetett. Közös céljaink között elsőrendű fontosságúnak az európai integrációt, az európai biztonsági rendszerhez való csatlakozást jelölte meg.

A megbeszélésen a legnagyobb hangsúlyt a Bósi Vízierőmű kérdéskörére helyezték. Jeszenszky úr hangsúlyozta, hogy Magyarország a lehető legnagyobb kompromisszumkészséget és együttműködési szándékot mutatta a kérdéskörrel kapcsolatban. Martonyi János tájékoztatta a szlovák külügyminisztert arról, hogy elfogadjuk a Hágai Nemzetközi Bírósághoz intézendő alávetési nyilatkozat EK-bizottság által kezdeményezett új szövegét. Egyben bejelentette, hogy egyetlen pont kivételével elfogadjuk a szlovák módosító javaslatokat is. Minderről értesítettük Benavides urat.

Moravčík közölte, hogy vannak technikai kérdések, amelyeket még tisztázniuk kell, s ehhez néhány napos türelmi időt kért. Kijelentette: nincs akadálya annak, hogy tíz napon belül közösen aláírjuk az alávetési nyilatkozatot.

A két külügyminiszter a találkozón megállapodott abban, hogy Magyarország és Szlovákia közös állásfoglalásban kezdeményezi, a Hágai Nemzetközi Bíróság ne hozzon a döntéshozatalig érvényes ideiglenes intézkedéseket. Egyetértettek abban is, hogy különválasztják az alávetési nyilatkozat és a vízmegosztás kérdéskörét. Jeleztük, hogy e problémák tisztázása után bármikor készek vagyunk bármilyen szinten tárgyalásokat folytatni a szlovák féllel.

Jeszenszky Géza kifejtette, hogy kölcsönös jóakarattal fokozatosan megoldható a nemzetiségi kérdés is. Ahhoz, hogy a magyar ajkú lakosság is elégedett legyen, garantálni kell jövőbeli biztonságát. Szerintünk nem korrekt azt hangoztatni, hogy a magyarországi szlovákok helyzete rosszabb a szlovákiai magyarokénál. Más a történelmi háttér, nehéz összevetni a kettőt. A kisebbségi kérdés rendezésében tevékenyen működhet közre a kisebbségi szakértői vegyesbizottság.

Jeszenszky Géza és Jozef Moravčík egyetértett abban, hogy a kisebbségek ügyében nem általánosságban, hanem konkrét kérdésekről kell tárgyalásokat kezdeni. Magyar részről kifejtettük, hogy készek vagyunk a magyarországi szlovákokat is bevonni a kisebbségi ügyek megvitatásába, és így kellene tenni a szlovákiai magyarokkal is.

A magyar külügyminiszter hangsúlyozta, hogy európai barátaink szívesen látnának legalább mérsékelt eredményeket kétoldalú viszonyunkban. Nagyon fontosnak tartjuk a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok fejlesztését, a visegrádi szabadkereskedelmi megállapodás konkrét tartalommal való megtöltését. Ilyen szempontból hasznos lenne új határátkelőhelyek megnyitása, a szálkai Ipoly-híd, a Párkány és Esztergom közötti régi híd helyreállítása is. Javasolta esetleges EK-alapok igénybe vételét e program megvalósításához. Mielőbbi tárgyalásokat kezdeményezett az új határátkelőhelyek megnyitásáról.

A szlovák külügyminiszter szorgalmazta a magyar–szlovák alapszerződés előkészítését, amelyben szerinte garanciákat adhatnánk a határok megváltoztathatatlanságára. Mint fogalmazott, ez mind politikailag, mind lélektanilag igen fontos lenne

Szlovákia számára. Jeszenszky Géza válaszában kifejtette: nem ellenezzük az alapszerződést, de először a fő problémákat (Bős, kisebbségek kezelése) kell megoldani. A határkérdéssel kapcsolatban közölte: a legfontosabb garancia a párizsi béke-megállapodás.

A két külügyminiszter egyetértett abban, hogy a mostani találkozásuk igen jó alapot szolgáltat a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséhez. Reményüket fejezték ki, hogy viszonylag rövid időn belül megoldhatók lesznek a problémák, s ez után hamar előkészíthetjük az alapszerződést.

Budapest, 1993. március 24.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

94.

Váradi Lajosnak, a pozsonyi nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése a szlovák vezetés válaszáról a Bős–
Nagymaros Vízlépcsőrendszer ügyében benyújtott szlovák
parlamenti interpellációra
1993. március 30.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

5/5/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Kapja: 3 pld. Központ

1 pld. Sajat

Előadó: Váradi Lajos

Gépelte: Bárányné

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

Pozsony, 1993. március 30.

Tárgy: A szlovák legfelső vezetés válasza
a bősi vízlépcső ügyében benyújtott par-
lamenti interpellációra

Bizalmas kapcsolatom révén hozzájutottam azokhoz a válaszlevelekhez, amelyeket V. Mečiar kormányfő, I. Gašparovič a parlament elnöke és M. Kňažko külügyminiszter írt J. Hrasco parlamenti képviselő interpellációjára a bősi vízlépcső ügyében. (A DBP képviselőjét nevezték ki időközben a vízlépcsővel foglalkozó kétoldalú parlamenti bizottság szlovák tagozata vezetőjének.) A képviselő interpellációjában a londoni megállapodást nehezmenyezte, s különösen azt a kötelezettséget, hogy a víz 95%-át visszajuttatják a régi Duna-mederbe. Az erre adott válaszok igen tanulságosak, mert jól mutatják a szlovák álláspont mozgatórugóit, s igazolja a magyar fél tárgyalásokon tanúsított magatartásának helyességét. Az egyes válaszok főbb megállapításait az alábbiakban foglalom össze:

V. Mečiar válaszában a nemzetközi politikai szempontokra helyezi a hangsúlyt. Kifejti, hogy a londoni tárgyalásokon az akkori csehszlovák fél azt igyekezett bebizonyítani, hogy a bősi munkálatokat nem lehetett leállítani, mivel a magas vízállás azzal fenyegetett, hogy tönkreteszi a C variáns és a Duna elterelésére előkészített és felépített létesítményeket. Az események igazolták, hogy reális esélye volt milliárdos anyagi károk keletkezésének. A tárgyalások során sikerült megállapodásra jutni abban, hogy a Duna elterelését be kell fejezni, és a közös szakértői bizottság dönti el, hogy lehetséges-e, s ha igen, milyen formában a Duna elterelése negatív következmé-

nyeit kiküszöbölni. A csehszlovák fél kompromisszumos készségének következménye volt, hogy egyetértett a víz 95%-ának a régi Duna-mederbe történő visszaengedésével, amely egyúttal feltételezte az Európai Közösség egyetértését a Duna áttöltésével. Ez a kötelezettség azonban csak a közös szakértői bizottság munkájának időtartamára vonatkozott. Semmi esetre sem lehet úgy értékelni, mint a csehszlovák fél tartós kötelezettségvállalását. A londoni megállapodás tartalma nem vonja kétségbe a felek korábbi dokumentumokban rögzített jogait, tehát a 77-es szerződést sem, amelyet a csehszlovák fél továbbra is érvényesnek tekint.

M. Kňažko külügyminiszter válaszában kifejti, hogy a bösi vízlépcső kérdése egy rendkívül bonyolult, sokdimenziós probléma, a műszaki kérdések mellett egész sor jogi, politikai, nemzetközi, továbbá igen jelentős gazdasági, pénzügyi szempontokat is tartalmaz. Az eddigi tárgyalások valójában két eltérő filozófia konfrontációját mutatják. Szlovák részről azt az álláspontot képviselik, hogy a megfelelő vízszint biztosításával megoldható a kérdés, míg a magyar fél és az EK álláspontja szerint megfelelő vízmennyiséget kell biztosítani. Úgy tűnik, hogy sem a magyar fél, sem az EK nem fogadja el a szlovák fél által kidolgozott javaslatot. Különösen a magyar fél számára ez azt jelentené, hogy a régi Duna-mederben végzett pótlólagos munkálatokkal, de facto elismerné a C variáns létjogosultságát, és egyúttal megnehezítené a nemzetközi bíróságon a magyar fél pozícióját.

A továbbiakban utalt rá, hogy a szlovák fél mindig következetesen a 77-es szerződés érvényességéből indult ki. Ezt erősítette meg a londoni szerződés 5. pontja is, amely rendelkezik a már említett 95%-as vízvisszavezetésről is a régi Duna-mederbe. Annak hangsúlyozása, hogy a felek jogai továbbra is érvényesek, a szlovák fél számára megfelelő jogi alapot teremt arra, hogy a magyar fél ne vonhassa kétségbe a 77-es szerződésből adódó jogait és igényeit, beleértve a károk megtérítésére vonatkozó jogát is. Ezért valójában a magyar fél minden hivatkozása a londoni jegyzőkönyvre egyúttal a szlovák félnek a 77-es egyezményrel összhangban álló jogait is deklarálja.

További axióma, amelyből a csehszlovák fél kiindult, hogy a jogi vita rendezését össze kell kötni egy pontos vízgazdálkodási rendszerre vonatkozó szerződéssel. Ez a hágai nemzetközi bíróság döntéséig lenne érvényben. Ennek célja, annak a lehetőségnek a kizárása, hogy a nemzetközi bíróság Szlovákia számára kedvezőtlen előzetes intézkedésekről döntsön. Fennáll ugyanis annak a veszélye, hogy a nemzetközi bíróság a végső döntésig megtiltja az általuk szorgalmazott vízgazdálkodási rendszer alkalmazását, amely a Szlovák Köztársaság alapvető érdekeit sértené.

Ami a probléma nemzetközi politikai összefüggéseit illeti, az utóbbi időben az Európai Közösség és az egyes országok növekvő nyomást fejtenek ki a szlovák kormányra az úgy gyors rendezése érdekében, mivel az veszélyezteti e térség politikai

stabilitását. A kérdés rendezetlensége egyúttal Szlovákia elszigeteltségéhez és az együttműködés fejlesztésének a megakadályozásához vezethet. A külügyminiszter szerint valóban olyan nagy horderejű dologról van szó, amely érinti a Szlovákiáról Európában és az egész világon kialakított képet. Végül megjegyzi, hogy a szlovák kormánynak és a parlamentnek megfontoltan kell figyelembe venni mindezeket a szempontokat, és ennek megfelelően keresni a megoldást.

I. Gašparovič, a parlament elnökének levele az ügy felszínes ismeretét tükrözi, s bizonyos mértékben propagandisztikus választ ad az interpellációra. Felsorolja a szlovák fél ismert álláspontját a vita kialakulásában. Azt állítja, hogy a szlovák kormánynak – és talán a szövetségi kormánynak – sem volt tudomása arról, hogy a londoni találkozón fontos tárgyalásokra kerül sor a bösi vízlépcső ügyében. Tehát a tárgyalásra a delegáció nem volt megfelelően felkészülve, és nem hagyták jóvá a tárgyalási irányelveket. Gašparovič előtt ismeretlen, hogy ki hatalmazta fel Z. Pirek külügyminiszter-helyettest a tárgyalások folytatására, s a jegyzőkönyvben foglalt kötelezettségek aláírására, vagyis hogy a víz 95%-át visszaengedik az eredeti Duna-mederbe, és nem üzemeltetik a bösi vízierőművet. Figyelemre méltó viszont a levélnek az a megállapítása, hogy ezen kötelezettségek vállalása abban az időben, amikor már a Dunát áttöltötték, értelmetlen, megvalósíthatatlan volt, és a további találkozón a magyar fél, valamint az Európai Közösség tárgyalási pozícióját erősítette.

Ez utóbbi megjegyzés jól mutatja a csehszlovák fél magatartásának a lényegét, amit Gašparovič – az ügy kellő ismeretének hiányában – érthetetlen és dilettáns magatartásnak minősít. Valójában azonban a csehszlovák fél gátlástalanságát bizonyítja, amelynek elsőrendű célja az volt, hogy Londonban elkerülje Csehszlovákia egyértelmű nemzetközi elítélését a Duna elterelése miatt.

Boros Jenő
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

95.

Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának
összefoglalója a szlovák külpolitikáról
1993. április 20.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

36/SZT/1993.

Pozsony, 1993. április 20.

Készült: 4 példányban

Kapja: 3 pld. Központ

Tárgy: A szlovák külpolitika

1 pld. Saját

Előadó: Dr. Boros Ferenc

Gépelte: Bárányné

Politikai megfigyelők szerint még mindig lehet beszélni Szlovákiában külpolitikai centrumokról, annak ellenére, hogy J. Moravčík szilárdan kézben akarja tartani a szlovák külpolitika szálait. Az alapvető kérdéseket megkonzultálja V. Mečiarral és M. Kováčcsal is, de tárcája következetesen élni akar az alkotmány adta lehetőséggel. A miniszter hozzáfogott a Külügyminisztérium átszervezéséhez, előkészületben van a külügyminiszteri kabinet létrehozása, amely a szlovák külpolitika fontos bázisa kíván lenni. Produktív kapcsolatot épített ki a köztársasági elnöki iroda külpolitikai főosztályának vezetőjével, P. Demeš egykori külügyminiszterrel. Az a törekvése, hogy a részleg ne fedje át a Külügyminisztérium hatásköreit, hanem azt segítse. Ez főként vonatkozik a szomszédos országokhoz fűződő viszonyra, ahol a köztársasági elnök látogatásai „utat törhetnek” a közeledéshez, a közös kapcsolati kérdések megoldásához.

Megfigyelők úgy ítélik meg, hogy V. Mečiar nem adta fel teljességgel önálló külpolitikai kezdeményezéseit. Függetlenül a Külügyminisztériumtól készítenek elő számára látogatásokat. V. Mečiar kézben tartja a misszióvezetői kinevezéseket. Mindez mögött R. Zelenay aktivitását látják, aki a DSZM új alelnöke, külügyi felelőse. R. Zelenay – információk szerint – intenzív kapcsolatokat tart fenn a külképviselletekkel, s nehezíti a Külügyminisztérium önálló feladatainak az ellátását.

J. Moravčík külügyminiszter egy V. Mečiarétól eltérő külpolitikai koncepciót kíván érvényesíteni. Felismerte, hogy Szlovákia alapvető érdeke a kapcsolatok ren-

dezése hazánkkal, és ezért kész ütközni is Mečiarral. Ebben a tevékenységében viszont magyar részről támogatnunk kellene, pl. meghívással.

Boros Jenő
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

96.

Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának
összefoglalója a szlovák bel- és külpolitikáról
és a magyar–szlovák kapcsolatokról
1993. április 30.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

31/1/SZT/1993.

Pozsony, 1993. április 30.

Készült: 4 példányban
Kapja; 3 pld. Központ
1 pld. Saját
Előadó: Dr. Boros Ferenc
Gépelte: Bárányiné

Tárgy: A szlovák bel- és külpolitika,
valamint kapcsolataink kérdéseinek
áttekintése

I.

Szlovákia belső helyzete az elmúlt hónapokban nem javult, sőt számos területen romlott. Ezt tükrözte a kormányprogram vitája is a közeli napokban a parlamentben. Mindenekelőtt a gazdasági és a szociális szféra az, ahol a feszültségek erősödnek, de ez kiterjed egyéb területekre is (oktatás, kultúra stb.). Több miniszter leváltásának az igénye az elmúlt hónapokban konkrétan is felmerült (egészségügy, oktatásügy, pénzügy, külügy), s a kormányválság is a küszöbön állt. Ezeket politikai eszközökkel sikerült átmenetileg elhárítani, csupán a külügyminiszter (M. Kňažko) leváltására került sor, a gazdasági miniszter pedig önszántából, illetve pártja (a SZNP)⁹⁷ döntése alapján lemondott. Ez egyben azt is jelentette, hogy megszűnt az eddigi „látszat”-koalíció, és egypárti kormányzás jött létre.

A Szlovák Nemzeti Párt ellenzékbe vonulása változtathatott volna a hatalmi erőviszonyokon a parlamentben, annál is inkább, mert ezzel egyidejűleg beindult a kormánypárt bomlási folyamata M. Kňažko, majd további 7 képviselő kiválásával, akik

⁹⁷ Szlovák Nemzeti Párt – SZNP (Slovenská národná strana – SNS) szélsőjobboldali, magyarellenes szlovák párt, amelyet 1990. március 7-én alapítottak. Szellemi elődjének tekinti az 1871 és 1938 között működött Szlovák Nemzeti Pártot.

megalakították a függetlenek parlamenti frakcióját. A kormányzó pártnak ezek után a 150 tagú parlamentben 66 képviselője maradt.

Olyan helyzet alakult ki, amikor az ellenzék – egyszerű és minősített (3/5-ös) többség esetén is – megghiúsíthatta volna a parlamenti döntések és törvények, beleértve a kormány programtervezetéről készült, s a múlt héten napirendre került beszámoló elfogadását. Ez több oknál fogva nem következett be.

Lényegében valamennyi parlamenti párt úgy látja, hogy egyelőre még nem jött el a Mečiar-kormány eltávolításának, majd újabb választások kiírásának az ideje. Egy válságos politikai helyzet az országnak bel- és külpolitikai szempontokból sem kedvezne. A jelenlegi erőviszonyok mellett várhatóan ismét a DSZM alakítana kormányt, amely nem biztos, hogy jobb lenne a jelenleginél. Olyan helyzetet kellett tehát teremteni, amely prolongálja, átmenti egy későbbi időszakra a hatalmi kérdés eldöntését. Gyakorlatban ezt a döntést a Demokratikus Baloldal Pártja segítette elő, amikor megállapodást kötött V. Mečiar mozgalmával, s felajánlotta szakmai, politikai segítségét, megőrizve a kormány bírálatának a jogát.

A megállapodás gyakorlati szempontból azt is jelenti, hogy a DBP⁹⁸ csak részben, fenntartásokkal tekinthető ma már ellenzéki pártnak; az átmentés szempontjából semmiképpen sem ellenzéki, míg szándékait, hosszabb távú hatalmi törekvéseit nézve viszont mindenképpen az.

A jelenlegi helyzet kialakulásához, a válság elkerüléséhez hozzájárult az ez év februárjában megválasztott köztársasági elnök személye is, aki – s irodája – újabb hatalmi központot hozott létre, és egyik alapvető törekvésének tartja a belpolitikai feszültségek enyhítését, helyes irányba történő befolyásolását, Szlovákia nemzetközi presztízsének helyreállítását. Nagy kérdés, hogy ezeknek a törekvéseknek a realizálását V. Mečiar kormányfő pozíciójának megerősítésére, vagy pusztán (a köztársasági elnök anyapártjának) a DSZM hatalmi helyzetének a megszilárdítására kívánják felhasználni. Ma az látszik valószínűnek, hogy a DSZM-ért, ha szükséges, kész V. Mečiar feláldozni.

Jelenleg egy látszólagos politikai stabilizációs folyamat játszódik le. A DSZM megvédte magát a parlamentben, s a kormány ígéretet tett egy árnyaltabb, „átgondoltabb” politizálásra, amelynek eredményességéhez igényli az egész ország és valamennyi szlovák politikai erő bizalmát, megértését és segítségét. Miután nagy felelősség nehezedik az ország sorsa miatt az ellenzékre is, ezt az igényt bizonyos fokig kénytelen és nemzeti alapon pedig kész respektálni.

A további helyzet alakulása dönti el, hogy ez a megelőlegezett többségi bizalom meddig lesz tartós. Mérvadó vezető politikai körökben is az a vélemény, hogy ez év

⁹⁸ A Szlovák Kommunista Párt utódpártja a Demokratikus Baloldal Pártja (DBP).

összére gazdaságilag, ennek következtében politikailag válságos helyzet alakulhat ki, amely a hatalmi kérdéseket újra, s most már más dimenzióban is napirendre tűzheti. Vannak radikálisabb elképzelések is (pl. a Kereszténydemokrata Mozgalom előrejelzett válságkezelő programja), amelyek szerint egy ilyen állapot már korábban is bekövetkezhet. Alapvetően elodázhathja az egész válságot egy jelentős külső gazdasági támogatás, amely a levegőben van, és megvilágíthatja a szlovák vezetés megbízhatóságát. (Több forrás arról számol be, hogy a Nyugat kész komoly áldozatokra Szlovákia destabilizálódásának elkerülése érdekében, de konkrét információink nincsenek.)

A balkáni helyzet miatt nem érdeke a nagyhatalmaknak egy válságos állapot kialakulása és állandósulása Szlovákiában és ezáltal a térségben. Szlovákia is alanya az érdekszférákért folyó nagyhatalmi törekvéseknek. Ennek a szlovák vezetés tudatában van, s ebből a maga számára igyekszik minél több előnyt kicsiszolni.

II.

A külügyminiszter-váltás koncepcionálisan nem hozott alapvető változást a szlovák külpolitikában. J. Moravčík szerint csupán következetesebben kell megvalósítani az eddigi külpolitikai elveket. Mégis érzékelhetők bizonyos eltolódások a prioritásokban. Nagyobb hangsúlyt kap a szlovák külpolitikában a nyugati orientáció és elkötelezettség, s némileg óvatosabb a külpolitika kelet felé. Szó volt pl. a közelmúltban V. Mečiar ukrajnai látogatásáról. Erre nem került sor. Helyette M. Kováč kapott meghívást Kijevbe, de mint környezete mondja: nem adott választ, mert „vannak fontosabb helyek, ahova a köztársasági elnöknek még előtte el kell utaznia”. M. Kováč bejelentette, hogy a közeljövőben Magyarországra készül. Május második felében szívesen tenne eleget Göncz Árpád szóbeli meghívásának, amely M. Kováč beiktatásakor hangzott el.

A nyugati orientáció fontos területeit képezik egyes bajor körök, Ausztria (V. Mečiar május elején látogat Bécsbe) és Franciaország, de leginkább az USA. Csehországot az USA átengedte Németországnak, legalábbis gazdaságilag – mondta az egyik külpolitikai elemző –, Szlovákia esetében ez már nem történhet meg. A szlovák vezetés M. Kováč washingtoni látogatása alkalmával jelezte, hogy kész az USA-érdekek előnybe helyezésére a térségben, ehhez viszont gazdasági segítséget vár.

Szlovákia igyekszik kedvébe járni a Nyugat térséggel kapcsolatos koncepciójának: egyértelmű elkötelezettség nyugat felé, de nyitottság kelet felé is. Respektálja a NATO koncepcióját a csatlakozással kapcsolatosan. Továbbá pozitív viszonyt

proklamál a KEK-hez is és a V4-hez hasonló regionális kezdeményezések irányában.

Óvatosabb a szlovák külpolitika Magyarország déli szomszédaihoz (Románia) való jó viszony hangoztatásában is. A szlovák külpolitikai vezetés körei szinte bírálólág szoltak a szlovák parlament alelnökének, J. Prokeš-nak a „hatáskörét túl-lépő” romániai tárgyalásairól és nyilatkozatairól.

Mindemellett nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a külkapcsolatok vitele szempontjából az egyes külpolitikai „centrumok” véleménye nem teljesen egységes. Információink szerint ez a DSZM külügyi gondolkodásában, V. Mečiar állítólagos önálló törekvéseiben jut bizonyos fokig kifejezésre. Meg kell állapítani ugyanakkor, hogy az összhang a külügyi, a köztársasági elnöki iroda és parlamenti szinten erősödő jellegű. (A hatalmon maradás és a nemzeti érdekek itt is kellő összetartó erőt képviselnek.)

III.

A szlovák politika neuralgikus területe a magyar–szlovák viszony, bár kormányzati szinten az ellenségkép táplálása mintha az utóbbi időben halványulna. Ez nyilván összefügg azzal, hogy a szlovák vezetésnek a mérsékeltebb szárnya erősödött az utóbbi időben (elnöki iroda, kiegyensúlyozottabb külügyi tárca), másrészt Szlovákia általános bel- és külpolitikai helyzete magyar vonatkozásban, a jövőt tekintve, a higgadtabb politizálást és békülékenységet igényli: több szlovák politikai megfigyelő szájából hallottuk az utóbbi időben, hogy a szlovák vezetés „meglepő módon” mennyire igyekszik a magyar–szlovák kapcsolatok rendezésére, a közeledésre. Természetesen ennek „arat”, feltételt szabnak.

Az egyik legkifejezettebb szlovák igény annak szerződéses rögzítése, hogy Magyarország elítéli a határok bármi úton való megváltoztatását a két ország viszonylatában, további követelmény: a magyar nemzeti kisebbség autonómiatörekvéseivel ne keltsen illúziókat a határok megváltoztathatóságát illetően. Ebben a témában (határok garantálása, irredenta szándékoktól való elhatárolódás) tett magyar kormányzati nyilatkozatok, s a tárgyalásokon elhangzott érvek – úgy tűnik – enyhítik a szlovák felvetés és érvek erejét. Lényegében egy érvük maradt: a szlovák nép és politikai közvélemény pszichikai állapotára hivatkozás, részben a világban és térségünkben végbemenő folyamatok, s részben a cseh és szlovák különválás következtében kialakult bizonytalanság miatt. Ilyen körülmények között az államiság kiépítésének kezdetén a szlovák vezetés számára a megnyugtató az igényelt magyar lépés megtétele lenne. Közben a szlovák vezetők nem veszik figyelembe, hogy a pszichés társadalmi

állapot kialakulásához, az ellenségkép táplálásával saját maguk is – sajtó, politikai vezetők nyilatkozatai stb. – nagymértékben hozzájárultak, s arról sem esik szó, hogy a határok biztonságának egyik fontos eleme a nemzetiségi probléma megfelelő megoldása, tehát a két kérdést összefüggésében kell és lehet csak kezelni. Bár a román „következetesség” a határok „garantálása” vonatkozásában nyilván hat a szlovák politikára, mégis úgy látjuk, hogy a szlovák vezetés nagyobb hajlékonyságot lesz képes tanúsítani ebben a kérdésben, s keresni fogja a kompromisszumos megoldást a magyar–szlovák közeledés érdekében. Szlovák részről az autonómia fogalom továbbra is elfogadhatatlan, mert a területi elszakadás felé való elmozdulás állomásának tekintik. Egyfajta kulturális-oktatási önigazgatás elfogadtatása a magyarság számára jelenleg csak a kért határgaranciák deklarálásával érhető el – jelentette ki a napokban I. Laluha, a parlament külügyi bizottsága elnöke.

A szlovák politika kapcsolataink további zavaró tényezőit a magyar külpolitikai aktivitásban és főleg annak eredményességében látja, amely szerintük Szlovákiát „alaptalanul” rossz fényben tünteti fel külföldön, nehezíti integrálódását a nemzetközi szervezetekhez, s elriasztja a nyugati tőkét Szlovákiától stb. A közvélemény ilyen deformált befolyásolása valóban korlátozza azt a társadalmi élet különböző területein jelentkező igényt, hogy kapcsolataink minden téren fejlődjenek, s az európai integráció útján együttműködve haladjunk.

A jelenlegi helyzetet még mindig jellemzi, hogy a szlovák vezetés keveset tesz annak érdekében, hogy a társadalomban felszínre került túlfűtött, nacionalista, gyakran sovíniszta „védekező reflexek” indokolatlan, alaptalan hátterére rámutasson, s megakadályozza, hogy ezek a nemzetiségi politika terén érvényesüljenek. Az önállóvá vált Szlovákia sorozatosan produkál olyan törekvéseket (kétnyelvű táblák eltávolítása, anyakönyvezés, „alternatív oktatás” szorgalmazása, etnikumokat bomlasztó közigazgatási átszervezés tervei stb.), amelyek a szlovákok és a magyarok közötti viszonyt rontják, és a bizalmatlanságot erősítik. Bizonyos elhatárolódás az ilyen kirívó esetektől azonban már elkezdődött.

Egyes területeken tapasztalhatók jó irányú törekvések, tendenciák (pl. a kulturális érintkezések, a magyar kultúra fogadtatása, a politikai kapcsolatok intenzitása), amelyek közvéleményformáló hatása kedvező perspektívában eredményeket hozhatnak, főként, ha ezeket a tendenciákat a gazdasági szférában is erősíteni lehet.

Úgy ítéljük meg, hogy a magyar kormányzati magatartás, amely kellő türelemmel figyelembe veszi Szlovákia sajátos megkésett történelmi helyzetét, s kezelni tudja az államalakítás folyamatában kialakult politikai görcsöket, helyes és eredményes lehet. A higgadság és türelem részünkről azért is fontos, mert a szlovák belpolitikai folyamat nem lezárt, s Szlovákiára fokozottabb súllyal nehezedik az európai viszonyokhoz, s szűkebb térségünkhöz való alkalmazkodás igénye. Szlovákia történelmi, tár-

sadalmi és gazdaságilag is determinált helyzetének ismeretéből adódik, hogy kapcsolataink alakítása a nemzetközi gyakorlattól eltérő, számos kiszámíthatatlan és emocionális elemet is tartalmazó politika kezelését igényli.

Boros Jenő
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

97.

Váradi Lajosnak, a pozsonyi nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése a szlovákiai magyarság politikai
képviselőinek véleményéről a magyar–ukrán szerződésről,
és hatásáról a magyar–szlovák kapcsolatokra
1993. június 4.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

42/SZT/1993.

Pozsony, 1993. június 04.

Készült: 4 példányban
Kapja: 3 pld. Központ
1 pld. Saját
Irattár: 1 példány
Előadó: Váradi Lajos
Gépelte: Bárányiné

Tárgy: A szlovákiai magyarság politi-
kai képviselőinek véleménye a
magyar–ukrán szerződésről, és annak
hatásáról a magyar–szlovák kapcsola-
tokra

A szlovákiai magyarság és politikai pártjaik körében élénk visszhangot váltott ki az ukrán–magyar alapszerződés, illetve annak a határok rögzítésére vonatkozó része, valamint a magyar parlamentben a szerződés ratifikálása során ezzel kapcsolatban folyt vita. A négy magyar párt, illetve mozgalom, valamint a Csemadok⁹⁹ vezetőinek az üggyel kapcsolatos véleményét az alábbiakban lehet összegezni:

A szerződés szövegével, a magyar fél törekvéseivel az MPP¹⁰⁰ értett leginkább egyet, és fogadta el a szerződésben foglaltakat. A párt vezetői úgy vélik, hogy azt konkrét helyzetben kell vizsgálni, mint funkcionális szerződést, amelyben az ukrán fél által a kisebbség részére tett engedmények egyensúlyozzák ki a határok garantálására vonatkozó megfogalmazást. A szerződés nyilván növeli a két ország közötti kölcsönös bizalmat és biztonságot. Kivételes helyzetet teremtettek, s így várhatóan jó lesz a két ország viszonya.

⁹⁹ A Csemadok jelentése a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete. 1949. március 5-én alapították Pozsonyban, célja a magyar kulturális hagyományok ápolása. 1968-ban az elnevezése Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége lett.

¹⁰⁰ Magyar Néppárt – MPP 1991 és 1998 között működött. Lásd alább.

Természetesen szerencsésebbnek tartották volna, ha sikerül elkerülni azt a helyzetet, amely előállt. Egyrészt talán a szövegezés során is lehetett volna találni olyan megfogalmazást, amely megkerüli a határok kérdését, másrészt mindenképpen el kellett volna kerülni azt a vitát, amely a parlamentben kialakult, mert ez a szélsőséges nacionalista erők malmára hajtja a vizet pl. Szlovákiában is.

Ami a szlovák–magyar szerződést illeti, úgy vélik, hogy a határok kérdését nem szabad összekapcsolni a kisebbségi kérdéssel. A határ bizalmi kérdés a két ország között, s nem lehet a kisebbségeket kapcsolt áruként kezelni sem a határ, sem a gazdaság vonatkozásában. A határok ügyét a két ország között nemzetközi szerződések rögzítik, ennek megismétlése a kétoldalú szerződésben alacsonyabb szintet jelent a korábban rögzítetttnél, így ennek nincs különös jelentősége. Ha a szlovák fél ezt annyira előtérbe helyezi, hogy a szerződést emiatt hátráltatja, vagy ezzel kíván zavarolni, akkor meg kellene kerülni ezt a kérdést, s helyette más bizalom- és biztonság-erősítő intézkedéseket kellene alkalmazni. A jelenlegi politikai helyzetben úgy tűnik, hogy a szlovákok görcsösen ragaszkodnak ehhez a megfogalmazáshoz, tehát valószínű nehéz lesz megkerülni, máskülönben nem hajlandók az alapszerződést aláírni – vélekednek az MPP vezetői.

A Magyar Kereszténydemokrata Párt vezetői a szerződést jónak értékelik, amely következtében szorosabb együttműködés alakulhat ki Ukrajnával, s egyúttal a kárpátaljai magyarság jogait is a korábbinál magasabb szinten garantálja. Sajnálják viszont a parlamenti vita alakulását, az ott elhangzott néhány „szerencsétlen” kijelentést

A magyar–szlovák alapszerződésre vonatkozóan úgy vélik – hasonlóan a Csema-dok elnökéhez –, hogy kemény feltételeket kell támasztani a határgarancia ellentételezésére. Vagyis a kisebbségi jogokra vonatkozó garanciát kell kiépíteni, vagy más törvény által jóváhagyott rendelkezésekkel védeni a kisebbség jogait. A Csema-dok elnöke konkrétan a kulturális, oktatási és regionális autonómia elfogadását jelölte meg feltételül.

Az Együttélés¹⁰¹ elnöke egészen más oldalról közelíti meg a kérdést. Úgy véli, hogy az ilyen szerződésnek lélektani hatása van. Az utódállamok magyar kisebbségét

¹⁰¹ Az Együttélés Politikai Mozgalma 1990. február 27-én jegyezte be a Cseh, és március 1-én a Szlovák Belügyminisztérium. A rendszerváltás után a csehszlovákiai magyarok egyik politikai pártja volt. 1990. március 31-én Pozsonyban tartották az alakuló kongresszust. Elnöke Duray Miklós, főtítkára Gyurcsik Iván lett. A párt a konzervatív és liberális eszmerendszert egyaránt magáénak valló, nemzeti elkötelezettségű mozgalomként indult. Az 1990-es parlamenti választásokon a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal – MKDM (1990–1998 konzervatív, keresztény és nemzeti szellemiségű mozgalom) koalícióban vett részt, és négy képviselője jutott be a prágai Szövetségi Gyűlésbe, hét pedig a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsba. 1992-ben a MKDM-mel és a Magyar Néppárttal – MPP (1991–1998) közösen indult a parlamenti választásokon, és hét mandátumhoz jutott a Szövetségi Gyűlésben, kilenchez pedig a Szlovák Nemzeti Tanácsban.

az a remény élteti, hogy egyszer visszaáll a régi rend. Az ilyen szerződés viszont éppen ettől a reménytől fosztja meg a magyarságot, erkölcsileg teszi tönkre, veszíti el hitét. Tehát nem maga a szerződés jelent gondot, hanem annak szellemi következménye.

Az MNP elnöke is hasonlóképpen látja a kérdést, úgy véli, hogy a határon túli magyarság előtt két lehetőség áll: vagy asszimiláció, vagy az elszakadás a többségi nemzettől. Aki lemond az újraegyesülési lehetőségéről, annál először a tudati asszimiláció megy végbe, s a következő generációnál ezt követi a nyelvi, tehát a teljes asszimiláció. A magyarságban fenn kell tartani az ösztöneiben élő reményt, mert máskülönben tudatilag megtörik. Ezért a két párt elnöke úgy véli, hogy Románia és Szlovákia vonatkozásában nem szabad hasonló szerződést aláírni.

A pártvezetők által elmondottakból kitűnik, hogy – a magyarországi vitához hasonlóan – a felvidéki magyarság körében sem egységes az állásfoglalás a magyar–ukrán, illetve a potenciális magyar–szlovák szerződéssel kapcsolatban. Egyöntetű vélemény valójában csak abban volt, hogy a szerződés körüli parlamenti vita ártott az ügynek, még inkább ráirányította a szlovákság figyelmét a határkérdésre, s az ott elhangzott szélsőséges nyilatkozatokkal érvelnek a Magyarország irányából fenyegető veszélyeztetettség mellett. Ugyancsak azonosan látják, hogy a magyar–szlovák alapszerződés esetében mindenképpen el kell kerülni, hogy hasonló eset alakuljon ki. Ugyanakkor a megoldás módját illetően már jelentősen eltérnek a vélemények. A magyarság nemzeti identitásának megőrzéséhez az MPP, a Csemadok és részben az MKDM szerint is elég, ha megfelelő garanciákat biztosít a szlovákság a magyar nemzeti kisebbség részére, míg az MNP és az Együttélés ezt a Szlovákiától való elszakadásban, de legalábbis az emberek ösztöneiben élő reménység további táplálásában látja.

Boros Jenő
id. ügyvivő

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

Boros Jenő pozsonyi ideglenes ügyvivő jelentése Szlovákia belső helyzetéről és nemzetközi pozíciójáról
1993. július 14.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Pozsony

50/1/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Kapja: 3 pld. Központ

1 pld. Saját

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

Pozsony, 1993. július 14.

Tárgy: 1993. évi beszámoló jelentés Szlovákia belső és külső helyzetéről

Gépelte: Regősné

A szlovák társadalom fél évvel az önállóság elnyerése után egy sajátos átmeneti állapotban van. Valójában az elmúlt fél év fő feladatainak előterében az önálló államiság kiépítése és az újonnan létrejött állam nemzetközi elismertetése, elfogadtatása állt.

Eredmények mindkét területen születtek: a múlt év nyarán tartott választások alapján létrejött parlament s a végrehajtó hatalom működik. Az önálló államiság kialakítása szempontjából fontos lépés volt ez év februárjában a köztársasági elnöki funkció és hivatal létrehozása. Nemzetközi viszonylatban gyors ütemben ismerték el Szlovákiát önálló államként, és megkezdődött Szlovákia bekapcsolódása a nemzetközi szervezetek tevékenységébe. Szlovákia élénk külpolitikai tevékenységet fejt ki.

Ugyanakkor az önállóvá vált Szlovákia súlyos belső gondokkal küzd minden területen. Ezek egy része új keletű, közvetlenül a cseh–szlovák szétválásból adódik, amely nem teljesen a terveik és elképzeléseik szerint történt. A posztkommunista múltból örökölt gondok (pl. a kedvezőtlen gazdasági struktúra, s a rendszerváltozás kérdései) is ennek következtében súlyosbító módon jelentkeznek Szlovákiában.

A legnagyobb gondot a romló gazdasági helyzet, s az ebből fakadó, várható további szociális feszültségek képezik. Ugyanakkor a politikai labilitás is egyre inkább érzékelhető. A választásokon abszolút győztesként kikerült DSZM egypárti kormányzata megingott. V. Mečiar jelenleg a Szlovák Nemzeti Párttal¹⁰² kialakítandó tényleges

¹⁰² Szlovák Nemzeti Párt – SZNP (Slovenská národná strana – SNS) szélsőjobboldali, magyarellenes szlovák párt, amelyet 1990. március 7-én alapítottak. Szellemi elődjének tekinti az 1871 és 1938 között működött Szlovák Nemzeti Pártot.

koalícióra kényszerülve akarja hatalmi pozícióját a kormányzati szférában (parlament) stabilizálni. Ez a törekvés csak átmeneti eredményt hozhat. A belső gazdasági és szociális problémák mellett növekednek a társadalmi feszültségek, s ezen belül a nemzetiségi probléma is.

Szlovákia gondjai a külpolitika terén is megvannak. A talpra álláshoz mindenekelőtt külső segítség, tőke kell, amely a belső helyzet labilitása miatt csak lassan és korlátozottan áramlik be az országba. A nyugati gazdasági érdekszférába való beépülés nehézségei, s a térség helyzete politikai síkon is bizonytalanná teszi Szlovákia külpolitikai orientációját. Az utóbbi időben a szlovák vezetés igyekszik egyértelműbbé tenni nyugati elkötelezettségét, de elsősorban gazdasági érdekei a Kelethez láncolják.

Érzékelhető, hogy Szlovákiának az adott helyzetben még nem alakult ki stabil jövőképe. A közvetlen feladatok állnak előtérben. Él az a szemlélet is, hogy az európai integráció távoli jövőt jelenthet, ezért erős a nemzetállamban való gondolkodás. Mindez retrográd külkapcsolat-keresésekben is megmutatkozik (lásd a román–szlovák együttműködés egyes elemeit, s Ukrajna közvetítő szerepének elnyerésére irányuló kísérletet). A vezetés gyakori arroganciája részben adódik a vezetők egy részének mentalitásából, ugyanakkor a szlovák vezetés magabiztosságát motiválja annak tudata, hogy Szlovákia a Nyugat számára tényleges érdekszférát képez, s a Nyugatnak nem érdeke a térség destabilizációja.

Kapcsolati szempontból, hosszabb távon ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy Szlovákia a föderációból nem lebecsülendő gazdasági bázist és egyéb háttérrel örökölt. Rövidebb távon is érzékelhetők elmozdulások, változások, főként politikai téren, amelyek a közelebbi perspektívában is már jelentősek lehetnek. V. Mečiar egypárti egyeduralma már most jelentős korlátok között mozog. Az ellenzékre is támaszkodó köztársasági elnöki hivatal, mint újabb kialakuló hatalmi központ kiegyensúlyozó módon kezd hatni a bel- és külpolitikára. Látható az is, hogy a nemzeti eufória a különválás után nem uralkodott úgy el a társadalom széles rétegeiben, ahogy a politikában. Értelmiségi, de egyéb körökben is erős az óhaj a szélsőségekkel való szakítás iránt. A nemzetközi hatás miatt is a mozgalmak – legalábbis szavakban – visszafogottabbak a nacionalista megnyilvánulások vonatkozásában.

Nemzetiségi téren a szlovák vezetésnek nem lehet reális célja az adott körülmények között a nagyszámú magyarság asszimilációja – bár ilyen elképzelések is előfordulnak. A merevséget e téren alapvetően a revíziótól való félelem, s a nemzetiségek adott körülmények között történő elszakadásának a rémképe idézi elő. Ez nemcsak és nem elsősorban egyes magyarországi szélsőséges megnyilatkozásokra alapozódik, hanem talán még inkább a térség említett általános állapotára, a béke-rendszerek gyengülésére és lehetséges felbomlására. Ugyanakkor az ellenségkép, a veszélyeztetettségi érzés napirenden tartása alkalmas a föderáció szétesésével

magára maradt Szlovákia jelenlegi vezetése számára, hogy a belső problémákat elkendőzze, a centralisztikus kormányzati akaratot zavartalanabbul érvényesítse.

Szlovákia a maga módján ténylegesen érdekelt a magyar–szlovák kapcsolatok rendezésében és a kapcsolatok fejlődésében. Amennyiben a bösi erőmű és a nemzetiségi kérdésben mindkét fél számára elfogadható megoldást találunk, a kapcsolataink feltételei lényegesen javulnak.

Kérdés, hogy a jövőben milyen magatartást tanúsítsunk általában a két ország kapcsolatának kérdésében, s konkrétan annak neuralgikus pontjaiban. A kapcsolatok lényeges javulásával csak hosszabb távon számolhatunk, de annak feltételeit rövidebb távon is több irányban megalapozhatjuk: részben a politika színterén meglévő árnyaltabb, mérsékeltabb tényezők (köztársasági elnöki hivatal, külügyi tárca, az ellenzéki pártok egy része stb.) irányában, másrészt a szélesebb társadalmi rétegekre (mindenekelőtt a magyar–szlovák kapcsolatok rendezését óhajtó értelmiségi körökre) gyakorolt pozitív hatás és kapcsolatépítés révén. Feltételezhető, hogy az Európa Tanácsba való felvétel a politika szintjén is – vonatkozik ez a nemzetiségi kérdésre is – érzékelteti majd hatását, s ez a jelenlegi szlovák sérelmi magatartás leküzdése után kapcsolatainkat is befolyásolja. Kellő következetességgel el kell érni, hogy a bösi kérdésben előre lépjünk, mindenekelőtt a számunkra elfogadható vízmegosztás vonatkozásában.

A politika szintjén meglévő feszültségek ellenére fontos kapcsolataink alulról történő építésének (főként gazdasági, de egyéb területeken is) támogatása, elősegítése. Az alapszerződés aláírása – elfogadható formában és a megfelelő feltételek teljesülése esetén – a szélesebb közvéleményre nézve is jó hatású lehetne, a szlovák hivatalos politika érveit korrigálhatná. A jövőben még fokozottabban támaszkodhatunk a szlovákiai magyar nemzetiség aktivitására, identitástudatára problémáinak megoldásában anélkül, hogy szerepvállalásra kényszerülnének.

Boros Jenő
id. ügyvivő

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

99.

Bába Iván konzultációja Pozsonyban Maria Krasnohorskával,
a szlovák külügyminisztérium bilaterális kapcsolatok igazgatójával
1993. augusztus 23.

Külügyminisztérium
Bába Iván helyettes államtitkár

002359/93.
0001

Szigorúan titkos!
Készült: 13 pld-ban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Herman J.
Kabinetiroda
BEEFO
Elemző és Tervező
Konzuli
NK Jogi
GTEF
Pozsony
Saját

Feljegyzés

A KEK Miniszterelnöki Konferencia alkalmából tartott magyar–szlovák külügyminiszteri találkozó szellemében 1993. augusztus 19-én konzultációt folytattam Pozsonyban Maria Krasnohorskával, a szlovák külügyminisztérium bilaterális kapcsolatok szekció igazgatójával.

A magyar küldöttségnek tagja volt Boros Jenő ideiglenes ügyvivő, Bozsaky Katalin főosztályvezető-helyettes, Láng Judit referens, Szabó Tibor, a HTMH főosztályvezetője és Váradi Lajos tanácsos.

A szlovák delegációban František Dlhopolček, a bilaterális kapcsolatok szekciójának igazgatóhelyettese, Jan Soth, az 1. Területi főosztály vezetője, Viliam Roth, a Szlovák Köztársaság budapesti nagykövetségének ideiglenes ügyvivője, Jana Tomková és Peter Hatiar referensek foglaltak helyet.

A jó légkörű találkozón áttekintettük mindazon kérdéseket, amelyek megoldása előmozdíthatja a magyar–szlovák kapcsolatokat, és meghatározhatja a jövőbeli viszony minőségét is.

Krasnohorská asszony bevezetőjében kifejtette: Szlovákia Csehország mellett a magyar–szlovák kapcsolatoknak ad prioritást. Közös célunk az európai integráció, amit viszont lassíthat, ha viszonyunkat megoldatlan kérdések terhelik.

Örömtelinek nevezte, hogy hamarosan megkezdí munkáját a kisebbségi szakértői vegyesbizottság, és kifejezte reményét, hogy a táblaháború rövidesen véget ér, s akkor hozzákezdhetnek a kérdés nyugodt megvitatásához. A határátkelőhelyek kérdésében bizakodással szólt arról, hogy hamarosan a kormány elé kerül az augusztus 12-i magyar–szlovák szakértői megállapodás alapján készült szlovák pénzügyminisztériumi jelentés.

Kategorikusan leszögezte: a szlovák fél számára történelmi szempontból lehetetlen, és mint jogi aktus szóba sem jöhet a Beneš-dekrétumok érvénytelenítése, mivel azok a csehszlovák és a szlovák állam kontinuitásának alapját képezik. Készek azonban egyes individuális eseteket megvizsgálni. A szlovák fél szerint bizonyos kedvező politikai klímára, jó kapcsolatok kialakítására (például kormány–kormány, parlament–parlament találkozókra) van szükség ahhoz, hogy ehhez az érzékeny kérdéshez hozzá lehessen nyúlni.

Krasnohorská asszony hangsúlyozta: Szlovákiának érdeke, hogy minél előbb aláírjuk a kapcsolatainkat átfogó politikai szerződést, de ezt természetesen nem lehet határidőhöz kötni, s az sem mondható, hogy enélkül nem lehetséges az együttműködés.

A szlovák külügyminiszter korábbi kijelentéseihez hasonlóan megismételte, a szlovák fél elvárja, hogy az alapszerződésben rögzítsük a határok megváltoztathatatlanságát is.

A szlovák tárgyaló partner szerint Magyarország állítólag csorbítja Szlovákia hitelét a nemzetközi szervezetekben. Nyomatékkal sürgette, hogy hagyjunk fel ezzel a gyakorlattal, aminek nemzetközileg is rossz a visszhangja, s a szlovák körvélemény is barátságtalan lépésként fogja fel.

Válaszomban kifejtettem: rendkívüli jelentőséget tulajdonítunk találkozóinknak. Nagy örömünkre szolgál, hogy megállapodás született a határátkelőhelyek kérdésében. Reméljük, még az ősszel sikerül az első hármat megnyitni. Ennek igen jelentős feszültségcsökkentő szerepe van, elősegíti a két ország gazdasági, kulturális, társadalmi, regionális együttműködését.

Politikailag és jelképesen is fontos lenne, hogy ismét felépüljön az Esztergom–Párkány híd. A szlovák és a magyar kormánynak együtt kellene erőfeszítéseket tennie, hogy a szükséges néhány millió dollárt előteremtsük. Felvettem, hogy az Ipoly folyó több hídját is érdemes lenne korszerűsíteni, összekapcsolni az észak-magyarországi és a kelet-szlovákiai régiót.

A Beneš-dekrétumokkal kapcsolatban javasoltam: hozzunk létre közös parlamenti bizottságot, amely a csehszlovák és a szlovák állam kontinuitását nem érintve, de

megkeresné azokat a pontokat, amelyek révén a szlovákiai magyarság számára megszülethetnének a helyzetét javító gesztusok.

Kértem, hogy a szlovák fél pontosan határozza meg a feltételeket, amelyek alapján elkészíthetők a pozsonyi magyar kulturális központ építési tervei. Jeleztem: maximuman támogatjuk azt a törekvést, hogy a budapesti Szlovák Kulturális Központ fiókintézetet nyisson Békéscsabán, de a szlovák félnek meg kell oldania ennek a belső jogi, pénzügyi kérdéseit. Még mindig nem látjuk tisztázottnak, hogy diplomáciai függetlenséget élvező, vagy nemzetiségi intézményről van-e szó?

Mi örömmel nyitnánk Kassán kulturális fiókintézetet, s kezdenénk meg erről a szakmai konzultációt. Bejelentettem, hogy konzuli hivatalt kívánunk nyitni Kassán. A reciprocitás elve alapján felajánljuk, hogy a szlovák fél bármely magyar városban hasonló intézményt hozzon létre.

Kisebbségi kérdésekről szólva kifejtettem: üdvözljük a kisebbségi szakértői bizottság munkájának megkezdését, de vannak kérdések, amelyeket nem lehet a bizottságra bízni. A kereszt- és helységnevek kérdését a szlovák parlament által megoldandó problémának tartjuk, és reméljük, hogy ezt a kisebbség számára kedvezően oldja meg. Hangsúlyoztam: a szlovákiai magyarság kérdését fontosnak tartjuk, de nem az egyetlen eleme kapcsolatainknak. A problémákat oly módon kell megoldani, hogy ne adjunk alapot a mindkét országban jelen lévő szélsőségesen demagóg köröknek (amelyek ezt igyekeznek belpolitikailag kihasználni).

A magyar–ukrán alapszerződést említve példaként jeleztem: alapszerződést csak akkor lehet kötni, ha mögötte megvan a megfelelő politikai feltételrendszer, s konkrét lépések előzik meg. Nem a határok garantálása a kulcskérdés. Mi soha nem vontuk kétségbe, és készek vagyunk a szokott nemzetközileg érvényes formában megerősíteni azokat.

Magyarország nemzetközi fellépéséről közöltem: ha Szlovákiában a kisebbség ügyében megkezdettek sikeresen folytatódnak, akkor nem lehetnek problémák a nemzetközi fórumokon. Reményemet fejeztem ki, hogy a szlovák kormány és parlament képes az őszig vagy télig megoldani a keresztnevek, illetve a kétnyelvű helységnevtáblák kérdését. Mi a nemzetközi fórumokon egyelőre nem kívánunk ezzel foglalkozni.

A szlovák tárgyalópartner egyetértését fejezte ki az Esztergom–Párkány híd újjáépítésével. Támogatta a Beneš-dekrétumok közös parlamenti bizottságbeli megítélését. A kulturális intézetek ügyében ígéretet tett arra, hogy továbbítják a műszaki paraméterekre vonatkozó kérésünket, és közölte: a békéscsabai szlovák kulturális fiókintézet diplomáciai függetlenséget élvez majd. Az alapszerződéssel kapcsolatban kijelentette, szlovák részről nem sürgetik a szerződés megkötését. Nem zárkózott el a kassai konzuli hivatal létrehozásának lehetőségétől, de jelezte, ezt a politikai légkör javításától teszik függővé.

A továbbiakban néhány konkrét szakterület kérdéskörében tettem javaslatokat. Bössel kapcsolatban felhívtam a figyelmet arra, mielőbb meg kell oldani a vízmegosztás problémáját, hogy az ne váljon politikai kérdéssé. Javasoltam, hogy újítsa meg tevékenységét a környezetvédelmi konzultatív fórum, ami sikeresen működött a Riói Konferencia előtt. A párkányi veszélyes hulladékégető kérdésében javasoltam a környezetvédelmi szerződések nemzetközi rendszerébe illő kormányközi egyezmény megkötését, és azt, hogy közösen kezdeményezzük a két környezetvédelmi tárca tárgyalásainak megkezdését erről. Készek vagyunk felújítani néhány vasútvonalat. Bizalomerősítő lépés lenne, ha a szakértők erről is tárgyalnának, akárcsak a közúti forgalom liberalizálásáról. Belügyi kapcsolatainkról szólva tárgyalásokat szorgalmaztam a szaktárca által javasolt kérdéskörökben (határőrséget érintő kérdések, vízumkapcsolatok, területcsere). Hajlandók vagyunk toloncegyezményt kötni a szlovák füllel, de ehhez ismernünk kell a cseh–német egyezmény konkrét hatását, a cseh–szlovák határon érvényesülő kontrollmechanizmust, és garanciákat kell kapnunk a román féltől a Szlovákiából kitoloncolt románok visszafogadására.

Az általam felvetett szakkérdésekkel összefüggésben Krasnohorská asszony ígéretet tett arra, hogy azokat az illetékes szaktárcákhoz továbbítják. Kifejtette: a vízummegállapodás jó úton halad, és lépéseket tettek a szlovák–román toloncegyezmény megkötésére is.

Katonai, biztonsági kérdésekről szólva közöltem, akárcsak Romániával, Szlovákiával is készek vagyunk külön „Nyitott égbolt” egyezményt kötni. A bizalomerősítő lépéssorozat részeként hadseregeinket visszavonhatnánk bizonyos távolságra a határ két oldalán. Javasoltam, bátorítsuk a két Védelmi Minisztériumot, hogy minél több konzultációval támogassa a jó politikai légkör kialakítását. Intenzív konzultációkat kezdeményeztem külügyminisztériumaink illetékes főosztályai között a biztonságpolitikai kérdésekről. Szlovák partnerem ezt kiegészítette azzal a javaslattal, hogy a szakértői konzultációkat a legkülönbözőbb szinteken terjesszük ki más területekre is. Egyben közölte: a szlovák kormány jóváhagyta a „Nyitott égbolt” nemzetközi szerződéshez való csatlakozást, és nincsenek ellene a kétoldalú megállapodásnak e kérdésben.

Az Oroszországtól való magyar fegyvervásárlással kapcsolatban feltett kérdésre válaszolva rámutattam Magyarország és Szlovákia eltérő geopolitikai helyzetére, arra, hogy határaink mentén konvencionális háború folyik. A fegyvervásárlás messze nem éri el a CFE-konvenció által engedélyezett limitet, s bizonyos védelemre szükségünk van. Hangsúlyoztam a kulturális, regionális és határ menti együttműködés fontosságát, és javasoltam, hogy Jan Kollár születésének 200. évfordulója alkalmából helyezzünk el emléktáblát a budapesti Deák téri Evangélikus templom épületén, illetve Kölcsey-emléktáblát a pozsonyi Egyetemi Könyvtár épületén.

Bizalomerősítő gesztus lenne, ha a két kulturális tárca belátható időn belül megtudna erről egyezni.

Ígéretet tettem arra, hogy továbbítjuk a szlovák Iskolaügyi Minisztérium kérését, miszerint várják a Művelődési és Közoktatási Minisztérium válaszát az 1993–95-ig szóló oktatási munkatervvel kapcsolatos javaslataikra.

Kezdeményeztem szlovák–magyar tankönyvbizottság létrehozását az országainkban használt – főként történelem- és irodalom- – tankönyvek vizsgálatára. Hivatkoztam arra, hogy a francia–német kiegyezésnek is ez volt az egyik alapvető pillére. Szlovák partnerem azzal hárította el a támogatás iránti érdeklődésemet, hogy visszatérünk még a kérdésre, azt szakértőknek kell előbb véleményezniük.

Kifejeztem készségünket a gazdasági együttműködés fejlesztésére, valamint a visegrádi szabadkereskedelmi megállapodás hatékonyabbá tételére. Örömmel venni, ha nem szigorodnának tovább a magyar áruk piacra jutási feltételei Szlovákiában. Jeleztem, szaktárcáink készek átfogóan és részletkérdésekben is az együttműködésre.

Krasnohorská asszony tolmácsolta a szlovák Gazdasági Minisztérium aggályait egyes magyar kereskedelmi korlátozásokkal kapcsolatban. Itt példaként a mezőgazdaságot említette. A tárgyalások befejeztével átadtam az Esterházy János oroszországi rehabilitálásával kapcsolatos dokumentumokat, amelyeket Oroszországtól kaptunk.

Maria Krasnohorská ebéden látott vendégül. Ezen szlovák tárgyalópartneremmel megegyeztünk abban, hogy rövidesen folytatjuk a szakmai konzultációt. Felajánlottam, hogy ennek helyszíne Budapest legyen.

Pozsonyi tárgyalásaim eredményeit nagykövetségünkön tartott sajtótájékoztatón foglaltam össze.

A feljegyzés készítette: Láng Judit

Budapest, 1993. augusztus 23.

Bába Iván

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

100.

Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának
éves beszámoló jelentése
1993. augusztus 23.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

50/2/SZT/1993.

Pozsony, 1993. augusztus 23.

Készült: 4 példányban

Kapja: 3 pld. Központ

1 pld. Saját

Tárgy: dr. Boros Ferenc I. o. Tanácsos
beszámolójának felterjesztése

Mell.: 1 db beszámoló

Előadó: Dr. Boros Ferenc

Gépelte: Bárányné

A Központ tájékoztatására mellékelten felterjesztem a fenti tárgyban készült beszámolót. Dr. Boros Ferenc tanácsos munkájával kapcsolatos véleményemet a 4/1/szt/1993. sz. személyzeti jelentésemben fejtettem ki. A beszámolóval egyetértek. A tanácsos úr munkájára a jövőben is számítok. Észrevételei és javaslatai érdemi megfontolást igényelnek, különösen a külpolitikai koordináció vonatkozásában.

Boros Jenő

id. ügyvivő

Dr. Boros Ferenc

50/2/szt/1993 melléklete

Beszámoló éves munkámról

1991. augusztus 15-től dolgozom a pozsonyi külképviseleten I. o. tanácsosként. A kiküldetéskor megjelölt feladataimhoz tartozott a sajtó, a kultúra, az oktatás, a tudomány területe és a nemzetiségi politika egyes kérdései. Ez a lista a külképviseleti igényeknek megfelelően módosult, már az első évben kiemelt figyelmet szenteltem – Csehszlovákia helyzetének alakulása miatt is – a belpolitika kérdéseinek és a növekvő szlovák külpolitikai aktivitásnak. Egy évvel ezelőtt újra meghatározódott feladatköröm, feladatul kaptam: Szlovákia belpolitikája általános kérdéseinek a figyelemmel kísérését, időnkénti összegzését, Szlovákia külpolitikájának nyomon

követését, s megmaradt továbbra is a kultúra területe, a pozsonyi MKK-val való kapcsolattartás, s ez év január 1-től az ösztöndíjasokkal kapcsolatos kérdésekkel bővült feladatköröm.

A megnövekedett operatív teendők mellett a fő figyelmet a jelentő munkának szenteltem. 1992 szeptembere – 1993 júliusa között 52 Szt és T jelzésű jelentést készítettem. Ebből 29 belpolitikai, 9 külpolitikai, 9 oktatási, tudományos és kulturális és 5 egyéb témában készült. Aktívan részt vettem másutas jelentések, összefoglalók készítésében, több anyagot kollégáimmal közösen dolgoztunk ki. Úgy ítélem meg, hogy minden területen megfelelő kapcsolatokkal rendelkezem ahhoz, hogy az adott témákról átfogó képet tudjak alkotni, összefoglalók készítését magamra tudjam vállalni. Mindig is úgy éreztem, hogy munkámra a vezetés és a kollégák támaszkodnak, munkámhoz minden segítséget megkapok.

A munkámmal kapcsolatos főbb tapasztalatokat az alábbiakban foglalom össze:

1./ A kapcsolatépítés és információszerzés feltételei Szlovákia belső helyzetéről, külpolitikai aktivitásáról általában jók. Hivatalos körökben az utóbbi időben tapasztalható bizonyos fokú visszafogottság, főként a külpolitikai orientáció, koncepció részletei, s a magas szintű látogatások tartalmi vonatkozásait illetően. Ezekről a kérdésekről inkább jól értesült sajtókörökben, külpolitikával foglalkozó intézményekben lehet hitelesebb háttérinformációhoz jutni.

Tapasztalataim azt mutatják, hogy Szlovákia külpolitikai orientációjában még sok a bizonytalanság és az ellenmondás. Az önálló Szlovákia vezetése és politikai tényezői a belső helyzet miatt is rendkívül érzékenyen élik meg a világban, s a térségünkben végbemenő mélyreható változásokat. Ebből fakadnak tényleges félelmek, veszélyérzetek a jövőt illetően, amelyet a vezetés sajátos módon reagál le. A prioritásként hangoztatott nyugati orientáció tele van fenntartással és kételyekkel. Az európai integrációt ugyanis távoli, szinte elérhetetlen perspektívának látják, s a nemzeti állameszme szempontjából annak előnye is megkérdőjeleződik. Gazdasági okok miatt is erős a keleti vonzalom, amely a nagy szláv testvéri alapon bizonyos fokú biztonságérzetet is nyújt, illetve táplál. A külpolitikai orientációba Szlovákia belső és külső helyzete miatt is retrográd elemek keverednek: keleti irányban a pánszláv, s a közép-európai térség vonatkozásában a magyarellenes kisantant-gondolat, amelyet a politika egyes körei is élesztgetnek.

A szlovák vezetés külpolitikai gyakorlatát mindemellett bizonyos fokú arrogancia és magabiztosság látszata jellemzi. Ezt a mentalitást egyrészt táplálja a nagyon határozott, makacs elszántság, a vélt pillanatnyi nemzeti érdekek elérésére, másrészt az a körülmény, hogy Szlovákia megkötvén, bénulva érzi a Nyugat kezét, amely lényegében nem talál megoldásokat a posztkommunista államok és a térség problémáira.

Ily módon úgy véli kockázatvállalás nélkül valósíthat meg olyan lépéseket, mint a C variáns, s léptethet életbe korlátozó intézkedéseket a nemzetiségi jogok ellen. Bizalmat ad a szlovák állam külpolitikai törekvéseinek az a körülmény, hogy önállóságát a világ gyorsan elismerte és nem látszanak áthidalhatatlan akadályok a nemzetközi szervezetekbe való bekapcsolódás terén sem. A Nyugat számára ugyanis – gazdaságilag és politikailag – érdekszféra Szlovákia, s alapvető fontosságú számára, hogy a térségben nyugalom maradjon.

2./ Belpolitikai síkon a helyzetről való tájékozódás bizonyos szempontból könnyebb, hiszen a pártharcok nyitottak. Valamennyi párt, mozgalom szívesen nyilatkozik a másik magatartásáról, politikájáról, saját koncepciójáról és törekvéseiről. A törvényhozó testületekben részt vevő kisebbségi képviselők is fontos információs bázist jelentenek a külképviseleti munka számára, s végső soron a sajtó, a tömegtájékoztatás is eléggé hiteles forrást nyújt. A gond e téren inkább az, hogy a sokféle, gyakran egymásnak ellentmondó vélemények alapján kell a reális képet kialakítani.

Szlovákia belpolitikájára és helyzetére vonatkozóan szintén elmondható, hogy sok a tisztázatlan kérdés, s egyáltalán, bizonytalan a jövő perspektívája. A többi poszt-kommunista ország helyzetéhez hasonló gondokat Szlovákiában még külön terhelik a föderáció szétesésének közvetlen hatásai. Szlovákia fejlődése 1989 után is rendkívül összetett volt (pl. egymást váltották a kormányok), de 1993 januárja után egy teljesen új helyzet állt elő. A szlovák nép a történelme során lényegében először jutott el annak tényleges lehetőségéhez, hogy önálló államiságát megteremtse, kiépítse, akár kockázatok vállalásával is. Fél év alatt ez irányban történtek lépések. A továbbhaladás előtt egyre inkább komoly belpolitikai nehézségek állnak. Az egypárti Mečiar-féle kormányzat válságba jutott. Teljesen tisztázatlan a kormányzás további sorsa, mikéntje. Növekednek a gazdasági és szociális nehézségek és várhatóan a társadalmi feszültségek is felerősödnek. Ugyanakkor a belső erőviszonyok miatt nem alakult ki még a kormányzás új alternatívája. Tartósabban kell számolnunk egy bizonytalan szlovákiai belső helyzettel és külpolitikai vonalvezetéssel. Mindemellett úgy ítélem meg – s ez kapcsolataink szempontjából is fontos –, hogy nem lenne helyes túlértékelni Szlovákia nehézségeit, kétségbe vonni azt a képességét, hogy megfelelő külső segítséggel hosszabb távon ki tud lábalni jelenlegi válságos helyzetéből.

3./ Úgy vélem, hogy a fentiek figyelembevételével ítéltetők meg reálisan kapcsolataink jelenének és jövőjének a kérdései. Tapasztalataink azt mutatják, hogy a kormányzat által is hangoztatott elv, miszerint a magyarországi kapcsolatok, a rendezett viszonyok Magyarországgal Szlovákiának elemi érdeke, mélyebben él a mindennapi köztudatban, mint a kormánypolitikában. Ez alsóbb szinteken széles körben tapasztalható. A kapcsolatainkban kiéleződött feszültségekért a közvélemény a politikát

teszi felelőssé, s e tekintetben már kevésbé kedvező a helyzet számunkra. A Mečiar-féle politika ugyanis a közvéleményben – mind a bösi, mind a nemzetiségi kérdésben – sikeresen hárítja át a felelősséget a magyar félre, s az országon belül a nemzeti kisebbségre. Elégge egységes a vélemény kapcsolataink vitás alapkérdéseinek a megítélésében (magyar részről történő fenyegetettség, a kisebbség elszakadási szándéka stb.). Lényegében konszenzus alakult ki e téren, legfeljebb a kormányzati módszerek és stílus megítélésében vannak eltérések a politikai közvéleményben. Ezt a politikai gyakorlatot a jelenlegi kormányzat a külföld felé is sikeresen alkalmazza. Mindezzel a jövőben is számolni kell. A szlovákiai magyarság körében olyan tapasztalatok vannak, hogy a szlovák szélsőnationalista körök agresszív hajlamai az utóbbi időben erősödtek, s tömegbázisukat növelhetik, ami a vegyes lakosságú területeken ronthatja a jelenleg még békésnek mondható helyzetet.

Az adott körülmények között, s a jövőre nézve az eddigi higgadt, s megfontolt politikai gyakorlatunk vitele mellett nem feladva, de rugalmasan kezelve elveinket, az alulról építkező kapcsolati formák támogatásában, előmozdításában látjuk a helyzet s a légkör javításának a lehetőségét. Ehhez szélesebb tömegbázist lehet – az értelmiség egy részében is – megnyerni, ami feszültségcsökkentő hatást eredményezhet. Erre jó példa a gazdasági szféra, s a kultúra egyes területei. E törekvéseknek kellene felsőbb szinten megfelelő támogatásokat, bátorításokat nyújtani (napirenden lévő szerződések aláírása stb.), s ilyen irányban kérni, igényelni a tömegtájékoztató fokozottabb segítségét.

4./ A külképviseleti munkámmal kapcsolatos konkrét kérdések közül az említeteken túl még az alábbiakról szólok:

- Szlovákia önállóvá, főkonzulátusunk nagykövetséggé válásával kétségtelenül feladataink minden vonatkozásában megnövekedtek, s ezeket a korábbiakhoz azonos létszámban látjuk el. E tekintetben nem a fokozottabb leterheltség jelent gondot, hanem a referált területeknek szentelt, igényelt kellő figyelem biztosítása.

- Munkánk nagyobb fokú szelektálási lehetőségét segítheti elő a hazai visszajelzések, igények közlésének gyakorisága.

- Tapasztalataink azt mutatják, hogy egyes hazai társszervek (pl. a Művelődési és Köznevelési Minisztérium) indokolt esetekben sem vonják be kellően a külügyi tárcát és a külképviseleteket külkapcsolataink építésébe (pl. a miniszteri látogatás előkészítése kapcsán felmerült problémák, a kulturális központ épületével kapcsolatos dolgok, tárcaközi munkatervek stb.). Indokolt lenne ugyanakkor főként a jelenlegi helyzetben, hogy ne terheljék a külképviseletünket olyan feladatokkal, mint az ösztöndíjasok kifizetése stb. akkor, amikor az adott minisztériumnak saját külképviselete (kulturális központ) működik az országban.

- A pozsonyi MKK-val rendszeres a kapcsolatom, a nagykövetség az igények szerint támogatja a Központ munkáját, koncepciónálisan azonban az intézmény maxi-

málisan ragaszkodik az önállósághoz, ami nem mindig előny. Megítélésem szerint a pozsonyi MKK tevékenységét célszerű lenne átgondolni külpolitikai céljaink, törekvéseink prioritásai szempontjából. Talán fokozottabban igénybe kellene venni a kulturális központ bázisát a politikai sajtó és szakemberek bevonásával (sajtókonferenciák, szakmai találkozók) kapcsolataink problematikus kérdéseinek a tisztázásához, megoldásához.

– Saját munkámat tekintve az elvárásoknak megfelelően továbbra is kiemelt figyelmet szeretnék szentelni a szlovák bel- és külpolitika kérdéseinek, emellett a lehetőségeknek megfelelően figyelemmel kísérem az egyéb területek (oktatás, tudomány, kultúra stb.) helyzetének és kapcsolatainknak az alakulását.

– Külképviseleti munkánk számára csak haszonnal járhat, ha a magyar–szlovák kapcsolatokban érdekelt intézmények (beleértve a központi szerveket is) képviselői nem hivatalos szlovákiai látogatásaik kapcsán is felkeresik nagykövetségünket.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 46. doboz

101.

A budapesti szlovák nagykövetség diplomatáinak, Wiliam Roth
ügyvivőnek és Benjámin Szakállnak a látogatása Bába Iván
helyettes államtitkárnál
1993. szeptember 16.

Külügyminisztérium
Bába Iván
helyettes államtitkár
00245/7/1993.
0002

Szigorúan titkos!
Készült: 1 példányban

Tárgy: A budapesti szlovák nagykövetség diplomatáinak látogatása

1993. szeptember 16-án saját kérésükre fogadtam a budapesti szlovák külképviselet vezető diplomatáit, Wiliam Roth ügyvivő és Benjámin Szakáll I. titkár urakat.

Látogatásuk célja az volt, hogy közöljék: Szlovákiában nyugtalanságot keltett Antall József miniszterelnök úr találkozója a határon túli magyarok képviselőivel. Ezzel összefüggésben az iránt érdeklődtek, mi a magyar álláspont a Balladur-tervvel kapcsolatban, a miniszterelnöki találkozó összefüggésbe hozható-e ezzel, és mindezek fényében érvényes-e még mindaz, amiben a legutóbbi budapesti magyar-szlovák külügyminiszteri, illetve a pozsonyi helyettes államtitkári találkozókön meggyeztek.

Kifejtettem, hogy még nem született meg a hivatalos magyar álláspont a Balladur-tervvel kapcsolatban. Balladur koncepciója még egyébként sem kidolgozott terv, viszont olyan alapvető elemei vannak, amelyek Magyarországot is érintik. Igen fontos kérdés régiókban a nyugalom és a biztonság biztosítása.

Álláspontunk szerint a nemzetiségi kérdéseket az adott országon belül, alkotmányosan, törvényi garanciákkal kell megoldani. A nemzetiségi probléma ugyanakkor befolyásolja az államok közötti kapcsolatokat. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a nemzetközi szervezetekben ne csak politikai értelemben artikulálják, hanem kodifikálják is a kisebbségi jogokat. A Balladur-terv ezt a folyamatot segítheti elő. Felfogásunk szerint a problémákat meg kell próbálni kétoldalúan megoldani, ha ez nem sikerül, akkor a nemzetközi közösség asszisztenciájával. Alapvető feltétel, hogy megállapodások hálója jöjjön létre, amely a kisebbségeket megnyugtató viszonyokat

biztosít és garanciákat ad számukra, hogy ne csak állampolgárként fogadják el őket, hanem teljes jogú közösségként is.

A kisebbségi találkozóról elmondtam, annak politikai jellege volt ugyan, de gyakorlatilag intellektuális találkozó volt, és nem adott keretet semmiféle, a szlovák fél által feltételezett egyeztetésnek. Antall József miniszterelnök úr arról kívánt tájékozódni, hogyan látják helyzetüket a kisebbségek, és ők hogyan értelmezik a Balladur-tervet.

A szlovák diplomaták érdeklődésére, hogy mivel magyarázható, hogy elégedettek vagyunk a magyar kisebbség helyzetével Ukrajnában, ezzel szemben nem tartjuk megfelelőnek a romániai és a szlovákiai magyarság helyzetét, kifejtettem: minden kisebbség más és más megközelítést igényel. A kárpátaljai magyarság érdekei és számaránya szerint ígéretesnek mondható az ott megkezdődött folyamat. Más a helyzet Romániában és Szlovákiában.

A szlovák felvetésre, hogy hajlandó vagyok-e a szlovák partneremmel tárgyalni a Balladur-tervről, közöltem, amint van világos álláspontunk, kész vagyok Maria Krasnohorská asszonnyal, a szlovák Külügyminisztérium bilaterális kapcsolatok szekcióvezetőjével véleményt cserélni.

Budapest, 1993. szeptember 16.

*Bába Iván*¹⁰³

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

¹⁰³ kézírással

Boros Ferencnek, a pozsonyi nagykövetség tanácsosának
összefoglalója a szlovák külpolitikáról
1993. szeptember 21.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Pozsony

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

36/1/SZT/1993.

Pozsony, 1993. szeptember 21.

Készült: 4 példányban
Kapja: 3 pld. Központ
1 pld. Saját

Tárgy: A szlovák külpolitikai orientáció
ellentmondásai

Előadó: dr. Boros Ferenc
Gépelte: Bárányné

Jelentéseinkben többször utaltunk a Mečiar-kormányzat külpolitikai orientációjának kettősségére, ellentmondásosságára, s ennek hátterére. Az utóbbi időben a szlovák külpolitikai orientációnak ez a jellege egyre jobban nyilvánvalóbbá vált, ugyanakkor belső vita tárgya is lett. Elsősorban J. Čarnogurský, a KDM elnöke volt az, aki a készülő orosz–szlovák alapszerződés kapcsán olyan mértékű keleti elkötelezettséggel vádolta meg a kormányt, amelynek realizálása az ország szuverenitását, biztonságát fenyegetné, s a NATO-hoz való csatlakozás esélyeit csökkentené. A szerződés szövegében bíralt ismert 4. pont elhagyása, s a szerződés aláírása után sem került le a napirendről a téma, sőt a külpolitikai orientáció kérdése körüli meditatciók ismét felerősödtek.

Ezeknek a fő elemei az alábbiakban foglalhatók össze.

1./ Politikai tényezők elemezgetik az elmúlt egy-két hónapban Szlovákiával kapcsolatosan elszaporodott kedvezőtlen megnyilatkozásokat, kezdve a közép-európai országok Brzezinski-féle kategorizálásával egészen Kohl budapesti kijelentéséig, amelyben a NATO-jelöltek között nem említette meg Szlovákiát. Utalnak arra, hogy ilyen értelemben nyilatkozott a Budapestet, Prágát és Varsót ez idő tájt meglátogató amerikai szenátor, R. Lugar is, s az amerikai Randcorporation (politikai elemző

intézet) tanulmánya is csak Szlovákia NATO-ba való „lehetőség szerinti integrációjáról” beszél. Negatív jelzésnek tartják, miszerint Brzezinski nem válaszolt arra a feltett kérdésre, hogy Szlovákia hol keresse biztonságának garanciáit.

Úgy értékelik, hogy a NATO-tagsággal kapcsolatos fenti megnyilatkozások Szlovákia számára figyelmeztetőek, azokat a szlovák politika nem hagyhatja figyelmen kívül. Kormány- és parlamenti szakértői szinten azok azonnali elemzéseket igényelnek, s hatékony intézkedések fogantatására van szükség annak tudatában, hogy jelenleg az egyetlen tényleges biztonságpolitikai garanciát a NATO nyújthatja. Az intézkedések esetleges elmulasztásáért majdan a kormányt, a parlamentet és a köztársasági elnököt tehetik felelőssé. Hangsúlyozzák, hogy a Szlovák Köztársaság ez ideig nem tudta a Nyugatot meggyőzni a szlovák politika hiteléről, a politikai és gazdasági stabilitásról és egészében vett orientációjának egyértelműségéről. Szlovákiából a jelzések nyugat felé „nem eléggé megfejthetők”. Igaz az – állapítják meg az ezzel kapcsolatos vélemények –, hogy a szlovák vezetők többször deklarálták a NATO-ba való belépés szándékát, ugyanakkor ellentétes tendenciák is érvényesülnek, melyek ezt a szándékot megkérdőjelezik. Ezért differenciál a Nyugat a Visegrádi Négyek között.

2./ További zavart keltett az a tény, hogy Jelcin a „szláv országokba tett körútja” során Varsóban egyetértően nyilatkozott a NATO-ba történő lengyel belépésről, hasonló módon szolt a kérdésről Prágában is, míg Pozsonyban ezt nem tette meg. Ezzel összefüggésben az elemzők egyrészt Moszkva vélt szándékait, stratégiai céljait, másrészt Szlovákia adott helyzetét és külpolitikai orientációjának választási lehetőségeit taglalják.

Svetoslav Bombík, a Szlovák Külügyi Intézet igazgatója arra keres választ, hogy mit takar valójában Oroszország európai politikájának koncepciója, s Szlovákia milyen helyet foglal el Oroszország számításában. Arra a következtetésre jut, hogy Oroszország nagyhatalomként érvényesíteni akarja globális érdekeit, befolyását a térségben, ahogy ezt az új pozsonyi nagykövet is „a diplomáciai illem határait súroló módon” fejtette ki. Oroszországnak nem érdeke a Visegrádi Négyek fennmaradása, s belépésük a NATO-ba és az Atlanti Szövetségbe. Szerinte az ellenkező megnyilvánulások orosz részről csupán propagandisztikus értékűek. Szlovákiát Oroszország a négyek leggyengébb láncszemének tekinti az orosz gazdasági és politikai nyomással szembeni ellenállás, s a Nyugathoz való kötelék stabilitása szempontjából. Úgy látják, Szlovákia leginkább hajlamos az orosz befolyás elfogadására, s alkalmas a Visegrádi Négyek bomlasztására. Oroszország csak az alapszerződés aláírása után kész konkrét gazdasági szerződések megkötésére Szlovákiával, aminek következtében intézményes együttműködési keretek jönnek létre gazdasági, politikai és biztonsági téren, s Szlovákia ily módon fokozatosan orosz befolyás alá kerülhet.

Olyan helyzet alakulhat ki, hogy Szlovákia külpolitikai téren is kénytelen akceptálni az orosz elképzeléseket az európai politikára és biztonsági építményre vonatkozóan, ami nehezíti a nyugati biztonsági struktúrába való bekapcsolódást. Az alapszerződéssel egyidejűleg aláírt 5 évre szóló katonai egyezmény – politikai megfigyelők szerint – még súlyosabb következményekkel járhat, mivel geopolitikai tényné alakítja a viszonyokat.

A *Národná Obroda* szeptember 18-i száma az első oldalon közli az orosz tudományos akadémia Európai Intézete igazgatójának nyilatkozatát, aki szerint kellemetlen következményei lennének annak, ha Magyarország, Lengyelország és Csehország csatlakoznának a NATO-hoz, mert az elmélyítené Oroszország elszigetelését, és az orosz katonai elit azonnali éles negatív reakcióját váltaná ki. Szerinte válasz elé kell állítani az atlanti szövetséget: vagy felveszik Oroszországot is a NATO-ba, vagy annak nyíltan az elszigetelésére törekszik.

3./ Meglepő, hogy a fenti okfejtésekre lényegében csak a Külügyminisztérium reagál, eléggé bizonytalan és általános érvekkel. A külügyminiszter nyilatkozatában értelmetlennek tartja azt a vitát, hogy Szlovákia kelet vagy nyugat irányában orientálódik-e, mert a keleti orientáció szerinte Szlovákia számára nem jöhet szóba. Az Oroszországgal kötött szerződésre úgy kell tekinteni, mint az EBEÉ elveire épülő kollektív biztonsági rendszer egyik elemére. A szerződés feltételezi a demokratikus Oroszország létét, tehát a Jelcin-vonalat hivatott támogatni. Szlovákia számára sokkal fontosabb – hangsúlyozza a miniszter – az ún. Európai Szerződés, az Európai Közösséggel kötött társulási szerződés. Ezzel összefüggésben csupán utal a miniszter arra, hogy Szlovákia deklarálta szándékát a NATO-hoz való csatlakozás vonatkozásában. Szlovák részéről – állapítja meg – hivatalos helyen nem tapasztaltak a NATO-hoz való csatlakozással kapcsolatosan fenntartásos álláspontot a Nyugat részéről. Szlovákia része akar lenni a korszerűsített európai biztonsági rendszernek.

xxx

Megítélésünk szerint a szlovák kormányzati tényezők körében még nem tisztázódott kellően a külpolitikai orientáció kérdése, illetve az ország belső helyzetéből adódóan is a kétirányú orientáció erősödött fel az elmúlt időszakban. A szlovák vezetés tudatában van annak, hogy a talpra álláshoz nyugati tőke kell, de azt is látja, hogy számára rövid távon a használható piacokat, nyersanyagokat a Kelet nyújthat, s végső soron a határok garantálásának hangsúlyozására is ott mutatkozik nagyobb hajlandóság. Ezért a szlovák politika a nyilatkozatokban visszafogottabb.

A kétirányú orientáció bázisa a kormánypolitikánál szélesebb alapokra épül. Ellenzéki körökben is aláhúzzák, hogy Szlovákia sajátos geopolitikai helyzettel ren-

delkezik. Közép-Európa nélküle nem létezhet, s Szlovákia arra hivatott, hogy a Kelet–Nyugat közötti egyensúlyt segítse megteremteni. Amennyiben e zónában biztonsági vákuum van, akkor – vélemények szerint – az orosz és a német elem e térségben a befolyásra törekszik, ami a hagyományos ellentétek kiéleződéséhez, konfliktushoz vezethet. Oroszország viszont gyenge, s ha Szlovákia ez irányba közeledne, úgy annak idővel „megtoldott félszigetévé” válna, amelyre Oroszország ellenfelei a figyelmüket összpontosítanák, s ez egyet jelenthetne Szlovákia felszámolásával. Figyelembe kell venni azt is, hogy Szlovákiának a térségben csupán Magyarországgal vannak hagyományos ellentétei. Amennyiben Németország – hangsúlyozzák – túlságosan és kifejezetten orientálódna és támogatná Magyarországot, akkor akarva, nem akarva, Szlovákiát ez az orosz táborba szorítaná. Mindemellett fontos a szláv együvé tartozás hangsúlyozása, amit Szlovákia kész nyilvánosan is megfogalmazni. Ez J. Čarnogurský szerint Szlovákiának nem árt, sőt (nyilvánvalóan taktikai szempontból) használhat.

A fentiek mutatják, hogy a szlovák politikában a mindkét irányban folytatott orientáció mellett komoly érvek vannak. Ez alapvetően adódik Szlovákia belső helyzetéből. A felerősödött keleti orientáció Szlovákia egyes politikai köreibben, s a politikai közvéleményben aggodalmat vált ki, s veszélyeztetve látják a nyugati integrációba való bekapcsolódás lehetőségét, s ezzel Szlovákia jövőjét. A szlovák Külügyminisztérium arra kényszerül, hogy a társadalmat megnyugtassa a nyugati orientáció domináns szerepéről, egyben érzékelteti, hogy Európában korszerűsített biztonsági rendszerre van szükség. Ugyanakkor tény, hogy V. Mečiarnak a keleti kapcsolatok erősítésére irányuló lépései egybeesnek a korábban is hangoztatott sajátos orientáltságával, melyek mögött is kétségtelen koncepcionális, ideológiai elemek vannak, de nem hagyhatók figyelmen kívül e kapcsolatépítés intenzitása kapcsán a taktikai megfontolások, amelyek nyilván a Nyugat nagyobb fokú engedékenységének, támogatásának elérésére irányulnak.

Boros Jenő
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

Rejtjeltávirat Pozsonyból. A szlovák külügyi intézet igazgatójának
véleménye a szlovák külpolitikáról
1993. szeptember 22.

11323/2142/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Pozsony
Azonosító: PZS20783
Érkezett: 93.09.22. 08:56
Készítette: BO.
Ellenőrizte:

41-nek

A szlovák külügyi intézet igazgatója (Bombík) a vele folytatott beszélgetés során a szlovák külpolitika témakörében több vonatkozásban érdekes és sajátos módon nyilatkozott.

1. A Balladur-tervet Európa, s a szélesebb térség biztonsága szempontjából is rendkívül fontos, figyelemre méltó kezdeményezésnek tekinti – amely előrevivő lehet – mindenekelőtt két szempontból. Először határozza meg konkrétan azt a kört, amelyre az európai országok közötti belső biztonság épülhet, továbbá az egész térség biztonságát a szélesebb horizont vonatkozásában. Tehát a biztonság kérdését komplex keretek között kezeli. Ebből a szempontból a szlovák politikában is támogatóra találhat a terv. Nem lenne kívánatos a terv további konkretizálása során túlzottan exponálni a nemzetiiségi kérdést, és semmiképpen az olyan tendenciákat, amelyek a határok stabilitásának gyengítése irányában hatnak. Ez nem áll a szlovák politika érdekében.

2. A Visegrádi Csoporttal kapcsolatos legutóbbi fejlemények (lengyel választási eredmények következményei és várhatóan a szlovák külpolitikai orientáció körüli belső és külső kérdőjelek, a felerősödő orosz stratégiai ambíciók, a NATO-tagság kérdése) a NATO januári ülésére való tekintettel megítélése szerint igényelné, hogy megfelelő szinten a Négyek közötti külügyi szinten konzultációra kerüljön sor, amely

választ adna a felmerült kérdések tisztázására, s annak áttekintésére: mit lehet tenni még az elkövetkezendő hónapokban a Visegrádi Csoport pozícióinak az erősítése érdekében. Ezekben a kérdésekben konzultálni fog az itteni Külügyminisztérium illetékeseivel, amely lehetséges, hogy ilyen irányú kezdeményezéssel lép fel.

A lengyel választási eredmények több irányban válhatnak ki közvetlen hatást: a Visegrádi Csoport közötti viszonyban (lengyel–cseh kapcsolatok), a Nyugat és Kelet térséghez való viszonyában. Egy ilyen konzultáció e várható hatásokat is feltérképezhetné, s hathatna a lehetséges negatív tendenciák ellen.

3. A szlovák külpolitikai orientáció kérdése összetett. Alapvetően a belső helyzet miatt. Az alapvető prioritásként kezelt nyugati orientáció hangsúlyozását, dokumentálását több tényező visszafogja (bizonytalanság a Nyugat részéről történő támogatást és magatartást illetően és az ország ténylegesen meglévő keleti érdekeltsége Szlovákia nehéz helyzete miatt), ami miatt a külföld is elbizonytalanodik Szlovákia orientációjának megítélése kérdésében, s ez nyilatkozatokban kifejezésre is jut.

4. Szlovákiában a belső feszültségek (politikai, gazdasági, szociális) növekedésével kell számolni. Az adott körülmények és erőviszonyok közepette viszont a jelenlegi kormány leváltásáról rövid távon, a közeljövőben aligha lehet számolni. A polarizáció (baloldali, jobboldali csoportosulások, tömörülések) azonban minden bizonnyal felgyorsul.

A fentiekkel kapcsolatban megjegyzem, hogy Mečiar ellenzéke nem tud és nem is akar összefogni a kormányfő ellen. Szavakban kritizálják, de a konkrét tettektől a helyzet nehézsége és Mečiar esetleges visszatérése miatt mindenki megriad. Van olyan nem ellenőrzött információk, amelyek szerint az ellenzéki pártok vezetői (SNP és KDH) felajánlották M. Kováč köztársasági elnöknek, amennyiben eltávolítják Mečiar, úgy készek koalícióra lépni a HZDS-szel az ország érdekében. Mečiar az ellenzékével a közös platformot szinte már csak a magyar-ellenesség talaján tudja megteremteni.

– 256 – B. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

104.

Tatár György miniszteri biztos összefoglalója a Bős–Nagymaros
Vízlépcsőrendszer ügyében tett magyar lépésekről
1993. szeptember 30.

1267/3
600/T.Gy./93.
Vízlépcső
Dr. Tatár György

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 7 példányban
Jóváhagyásra: Martonyi J.

Kapják: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Bába I.
Szénási Gy.
Misur Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A Bősi Vízlépcsővel kapcsolatos nemzetközi tevékenységünk értékelése

Az Országgyűlés 1991 áprilisában hozott határozatában felkérte a Kormányt, hogy folytasson tárgyalásokat a csehszlovák partnerrel a Bős–Nagymaros Vízlépcsőrendszer főbb létesítményeinek lebontásáról és egy új államközi szerződés megkötéséről. A határozat megszületése óta eltelt két és fél esztendő és a választási periódus közelgő lejárata egyaránt indokolja, hogy összegezzük és értékeljük a parlamenti határozat végrehajtása érdekében kifejtett külügyi tevékenység főbb tapasztalatait, és levonjuk a további cselekvésre ösztönző következtetéseket.

A mérlegkészítés azért is indokolt, mert ma még elegendő idő áll rendelkezésre, hogy a Kormány lépéseket kezdeményezzen az Országgyűlés felé, amelyek lehetőséget biztosítanak az új kormányzatnak ahhoz, hogy a következő választási ciklus kezdetén feltehetően más kérdésekkel elfoglalt Országgyűlés munkaprogramjától függetlenül cselekedjen. Egy aktív kormányzati magatartás egyébként belpolitikai szempontból is kedvezően hathat vissza a kormánykoalíció tevékenységének általános megítélésére. (Személyes beszélgetésem során szerzett benyomásom szerint a képviselők is késznek mutatkoznak egy aktívabb kormányzati magatartáshoz szükséges politikai háttér kialakítására.)

I.

A nemzetközi tárgyalások eredményeinek összegzése

1./ Nem sikerült sem a két-, sem a többoldalú tárgyalások keretei között érvényre juttatni az Országgyűlés határozatát a Vízlépcső lebontásával és új államközi szerződés megkötésével kapcsolatban.

2./ A cseh–szlovák partnerrel folytatott többszöri kormányzati és parlamenti szintű tárgyalásokon még csak szűkíteni sem tudtuk a diametrálisan eltérő állásponthoz, melyek mögött egyébként a törvényhozó szervezetek határozatai állnak.

3./ Az álláspontok megcsontosodását tapasztalva a csehszlovák kormány egyoldalú lépések sorozatával megvalósította a C-variánst, és üzembe helyezte a Bösi Vízerőművet.

4./ A Bösi Vízlépcső akarataink ellenére folyó üzemelése következtében a szlovák féllel szemben kiszolgáltatott helyzetbe kerültünk. Ezt kihasználva a szlovák partner a nemzetközi tárgyalásokon rugalmatlan, diktál, visszavonja korábbi engedményeit, és megtagadja még az írásban rögzített megállapodások végrehajtását is. Végeredményben csupán az Európai Közösség mérsékelt politikai nyomása és nemzetközi presztízisének megóvása miatt hajlandó a tárgyalások folytatására.

5./ A Duna elterelésével kapcsolatban kifejtett diplomáciai offenzívánk ellenére a nemzetközi közösség lényegében mindmáig nem adta fel semlegességét a Vízlépcső ügyében, és világossá vált, hogy lényegi elmozdulást a jövőben sem várhatunk.

Nemzetközi image-unk szempontjából viszont fontos, hogy elértük: az EK közreműködésével folytatott háromoldalú megbeszéléseken a Bizottság tisztviselői szimpátiával viszonyulnak a magyar magatartáshoz és állásponthoz. További pozitívumként említhető, hogy az Európai Parlament két ízben is foglalkozott a bösi vitával, és legutóbb számunkra rendkívül pozitív határozatot fogadott el. A valósághoz tartozik azonban, hogy érvényesítése erősen kétséges.

6./ Diplomáciai erőfeszítéseink fontos eredménye, hogy sikerült a vitát a Hágai Nemzetközi Bíróság elé vinni, s ezzel biztosítani az elvi lehetőséget vélt igazunk semleges testület előtti bizonyításához.

7./ Nem sok sikerrel kecsegtetnek a hágai Külön Megállapodás 4. pontjában foglalt átmeneti vízgazdálkodási rendszer kialakításáról folyó tárgyalások. A végső kudarc előtti utolsó lépésnek tekinthető a háromoldalú szakértői munkacsoport felállítása és tevékenysége. Szinte bizonyos azonban, hogy egy esetleg megkötendő megállapodáshoz újabb kompromisszumokat kellene tennünk. (A munkacsoport ajánlásait december elsejéig terjeszti a kormányok elé.)

8./ Részben a nemzetközi offenzívánkkal kapcsolatban táplált túlzott elvárások, részben egyéb okok miatt nem került kidolgozásra a Szigetköz értékeinek és a térség ivóvízkészleteinek megvédését szolgáló egyeztetett szakmai koncepció, ami kedvezőtlenül hatott vissza nemzetközi manőverezési lehetőségeinkre.

II.

A jelenlegi helyzet és kilátásaink értékelése

1./ Az 1992-ben megválasztott szlovák kormány töretlenül folytatja elődje Vízlépcső-politikáját. Sőt, Szlovákia önállóvá válását követően még határozottabbá váltak a Vízlépcső tőlünk független üzemeltetésére irányuló szlovák törekvések. Ma nem látszik egyetlen olyan erő sem, amely esetleges hatalomra kerülés után érdemi módosításra lenne hajlandó a szlovák Vízlépcső-politikában.

A kész tények politikájának jegyében napirendre került a C változat második szakaszának megépítése, és a múlt tapasztalataiból kiindulva nincs okunk kételkedni az elképzelések végrehajthatóságában. Ez azt jelenti, hogy 1995-re a Bösi Vízlépcső tőlünk teljesen függetlenül és szabályozottan fog üzemelni.

2./ Minimum 4-5 évig elhúzódó perrel kell számolnunk Hágában, ahol a Nemzetközi Bíróság feltehetően kompromisszumos ítéletet hoz. Nehezen képzelhető el az erőmű lebontása, vagy akár üzemelésének leállíttatása, így a tartós környezetszennyezés valószínűsíthető a bírósági per befejeződését követően is.

3./ Az EK-szakértők közreműködésével folyó háromoldalú munkacsoport tevékenysége decemberben várhatóan befejeződik. Szinte bizonyosra vehető, hogy az Európai Közösség Bizottságának szakértői részéről előterjesztésre kerülő ajánlások a magyar és a szlovák vízpótlási koncepciók közötti kompromisszumot fog képezni. Így kormányzatunk ismét döntés elé kerül: vállalja-e, hogy Európa-politikánk jegyében elfogadja a hazai környezetvédők által erőteljesen ellenzett, és ugyancsak környezetszennyezőnek minősített fenékküszöb vagy fenékküszöbök építését magában foglaló EK-ajánlásokat.

4./ Feltételezhető, hogy amennyiben a háromoldalú munkacsoport tevékenysége következtében nem sikerül tető alá hozni a vízmegosztási rendszerről szóló megállapodást, az EK Bizottsága befejezi jószolgálati tevékenységét, s ezzel nyilvánvalóvá válik, hogy nem sikerül teljesíteni a hágai Külön Megállapodás egyik pontját. Ez nemzetközi jogi szempontból új, még elemzést igénylő helyzetet teremt.

5./ Nemzetközi téren a szlovák féllel folyó vitában a főszerepet mindinkább a szakmai érvek veszik át, s a politikai motivációk háttérbe szorulnak. Eredményes

nemzetközi szereplésünk elengedhetetlen feltétele a szubjektív és politikától mentes szakmai érvanyagok elkészítése. Ennek hiánya presztízsveszteséghez vezet.

6./ Nemzetközi tárgyalási pozíciónkat és a hágai per kimenetelét egyaránt befolyásolja, hogy nem tudunk a hajózási szakemberek számára elfogadható alternatívát kínálni az üzemvízcsatornával szemben.

7/ Folyik a szlovák kormány nemzetközi offenzívája, amelynek keretében a Bősi Vízerőmű közel egy éves üzemeltetésének „pozitív” környezeti kihatásait és a Duna hajózhatóságát hangsúlyozzák. A szlovák fél számára kedvező momentum, hogy a hazai szakmai érvrendszer elsősorban a hosszú távú negatív hatásokra alapozódik, s ez idáig nem sikerült kellő mélységben kidolgozni a rövid távú hatásokon alapuló szlovák érvek cáfolatát.

III.

Következtetések

1./ Bizonyos, hogy nem sikerül az Országgyűlés Vízlépcső lebontásáról szóló határozatát végrehajtani sem rövid, sem hosszú távon. (Emiatt a Külügyminisztériumot is érhetik támadások „erélytelensége” kapcsán.)

2./ Aligha sikerül leállítatnunk a Bősi Vízlépcső üzemelését, tehát folyamatos környezetszennyezéssel kell számolnunk, melynek számunkra legveszélyesebb eleme ivóvízbázisunk fokozatos elszennyeződése.

3./ Nagy valószínűséggel állítható, hogy fenékküszöb építése nélkül nem tudunk a vízmegosztási rendszerről megállapodni, sőt elképzelhető, hogy a szlovák fél teljesen elutasítja a háromoldalú munkacsoport ajánlásait, így az ideiglenes vízmegosztás egyáltalán nem jön létre.

4./ Nemzetközi tevékenységünkben hangsúlyozottabb szerepet kell kapni a szakmai érveknek és -tárcáknak, és visszafogottabban kell használnunk politikai jellegű érvelésünket.

5./ Kiegyensúlyozott, tárcaszinten egyeztetett szakértői alternatívák nélkül nem tudunk eredményesen tárgyalni a környezeti károkozás megakadályozásáról vagy mérsékléséről.

Javaslatok

1./ A Kormány jelezze az Országgyűlés felé, hogy nem sikerült elérnünk a vonatkozó határozat végrehajtását, ezért a Bősi Vízlépcső üzemelésével és környezeti szennyezésével hosszabb távon számolnunk kell. Mind a kormányzat, mind az

Országgyűlés erkölcsi kötelessége azonban, hogy újabb erőfeszítéseket tegyen a környezetszennyezés megakadályozására vagy mérséklésére.

Ennek érdekében felhatalmazást kellene kérni a Kormánynak az Országgyűléstől arra, hogy a hágai per és a háromoldalú szakértői munkacsoport tevékenységének folytatásától függetlenül, az EK szakértőit is bevonva ez év decemberében tárgyalásokat kezdeményezzünk a szlovák kormánnyal a Bösi Vízerőmű üzemelése nyomán megindult környezetszennyezés elhárítása, mindenekelőtt a térség ivóvízellátásának megóvása céljából. E lépésünk nemzetközi jogi pozíciónkat erősítené, és az országgyűlési határozatok érvényességének fenntartása mellett is megtörténhet. Célszerű lenne, ha a Kormány szándékáról a határozati javaslat benyújtását megelőzően hatpárti egyeztetőn adnánk tájékoztatást.

2./ Jövőbeni nemzetközi szereplésünk eredményessége érdekében kormányhatározat kötelezze a szaktárcákat mielőbbi egyeztetett szakvélemény elkészítésére a veszélyeztetett ivóvízkészlet megóvásával kapcsolatos lehetőségekről és a szigeti vízpótlás alternatíváiról.

3./ Kormányhatározat kötelezze a szaktárcákat egyeztetett előterjesztés készítésére arról, hogy miként tudjuk a hágai bírósági per befejezéséig hajózhatóvá tenni a Duna érintett szakaszát az üzemvízcsatornával szembeni reális alternatíva megteremtése érdekében.

4./ A Külügyminisztérium konzultáljon nemzetközi jogászokkal arról, hogy az átmeneti vízmegosztásról folyó megbeszélések kudarca esetén vannak-e reális és végrehajtható lehetőségeink interim intézkedések Hágai Bíróságtól történő megkérésére, ill. érvényesítésére.

Amennyiben a Minisztérium vezetése a feljegyzésben foglaltakkal egyetért, javaslom, hogy a miniszterelnök úrral történő előzetes egyeztetést követően a feljegyzésből készüljön tájékoztató a kormány számára, és annak kormányülésen történő megtárgyalása eredményeként számonkérhető feladat formájában fogalmazódjanak meg a II. fejezetben leírtak.

Budapest, 1993. szeptember 30.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
az összefoglalója a magyar–szlovák kapcsolatokról
1993. október 13.

3. Területi Főosztály
Szlovák referatúra
Láng Judit
00245/8/1993.

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Kapja: Parlamenti Titk.

Háttéranyag a magyar–szlovák kapcsolatokról

Magyarország és Szlovákia kapcsolatrendszere lakossági szinten alapvetően jó, a szlovák–magyar együttműködés minden területen bővül: a parlamenti, kormányzati, pártközi találkozók megszorodása mellett a lakosság természetes kapcsolatain keresztül. A két ország között összekötő kapocs a népeink között történelmileg kialakult sajátos viszony, a közös kulturális örökség, együtt létrehozott értékeink, de az a körülmény is, hogy Szlovákiával a leghosszabb a közös határunk.

Feszültségek a politika szintjén jelentkeznek. Épp ezért nagy a felelősségük a két ország politikusainak, hogy miként törekednek, vagy sem a problémák megoldására, a kapcsolatok javítására. A magyar–szlovák viszonyban meglévő feszültségek fenntartását távlatilag egyik fél sem kívánja, de a megoldást illetően lényegesek az eltérések.

Álláspontunk: a kapcsolatok rendezéséhez elengedhetetlen a nemzetiségi kérdésben a negatív tendenciák visszaszorítása, és a bősi kérdés civilizált rendezése.

Szlovákia ET-felvételét is azon elvárással tettük lehetővé, hogy a szlovák kormány hiteles garanciákat ad a kisebbségi jogok törvényes biztosítására, az Európa Tanács emberi jogi és kisebbségvédelmi normáinak érvényesülésére, ugyanakkor hatálytalanítja a kisebbségekkel szembeni diszkriminatív törvényeket és rendelkezéseket. Az utóbbi időszakban tett szlovák lépések azonban igazolni látszanak a korábbi magyar aggályokat a kisebbségi jogok érvényesítésével kapcsolatban (névtörvény, magyar nyelvű helységnevtáblák leszerelése, közigazgatási átszervezési tervek).

Ami a szlovák magatartást illeti, továbbra is azt az elvet vallják, hogy a kapcsolatok javulásának kulcskérdése az alapszerződés Szlovákia által kívánt szövegezésében való megkötése. Legfőbb követelés, hogy ez foglalja magában a határok megváltoz-

tathatatlanságát, a területi integritás garanciáját. Ugyanakkor nem sürgetik a kapcsolatainkat átfogó politikai szerződés aláírását.

Kapcsolatainkat előmozdíthatja a magyar–szlovák kisebbségi szakértői vegyesbizottság tevékenysége, amely hamarosan megkezdí munkáját. A szlovák fél történelmi szempontból lehetetlennek tartja, és jogi aktusként szerinte szóba sem jöhet a Beneš-dekrétumok érvénytelenítése, mivel azok a csehszlovák és a szlovák állam kontinuitásának alapját képezik. Készek azonban egyes individuális eseteket megvizsgálni. A szlovák fél szerint bizonyos kedvező politikai klímára, jó kapcsolatok kialakítására van szükség ahhoz, hogy ehhez az érzékeny kérdéshez hozzá lehessen nyúlni.

A legutóbbi, augusztus 19-én Pozsonyban tartott külügyminisztériumi helyettes államtitkári konzultáción¹⁰⁴ viszont a szlovák fél támogatta azt a magyar javaslatot, hogy hozzunk létre közös parlamenti bizottságot, amely a csehszlovák és a szlovák állam kontinuitását nem érintve, de megkeresné azokat a pontokat, amelyek révén a szlovákiai magyarság számára megszülethetnének a helyzetét javító gesztusok.

Az Európa Tanács Szlovákiával szemben megfogalmazott elvárásait illetően a kereszt- és helységnevek kérdését a szlovák parlament és kormány által megoldandó problémának tartjuk, és reméljük, hogy ezt a kisebbség számára kedvezően oldják meg. Mindazonáltal elengedhetetlen az ET ellenőrző és szankcionáló mechanizmusának mielőbbi kidolgozása és hatékony működtetése.

A szlovákiai magyarság kérdését fontosnak tartjuk, de nem az egyetlen eleme kapcsolatainknak.

A magyar–ukrán alapszerződés példája világosan jelzi, hogy alapszerződést csak akkor lehet kötni, ha mögötte megvan a megfelelő politikai feltételrendszer, és konkrét lépések előzik meg. Nem a határok garantálása a kulcskérdés. Mi soha nem vontuk kétségbe, és készek vagyunk a szokott nemzetközileg érvényes formában megerősíteni azokat. Csak úgy lehet kreatív módon a határokról beszélni, mint amiket meg kell szüntetni, és egyben megszervezni lényegtelené válásuk mechanizmusait. Csak ilyen szerepű határokhöz kaphatjuk meg a lakosság, az értelmiség, az üzletemberek, tudósok, az egész társadalom támogatását.

Budapest, 1993. október 13.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

¹⁰⁴ Vö. az 99. számú dokumentummal *Bába Iván konzultációja Pozsonyban Maria Krasnohorskával, a szlovák külügyminisztérium bilaterális kapcsolatok igazgatójával* címmel. Keltezése: 1993. augusztus 23.

Láng Juditnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
az összefoglalója a magyar–szlovák alapszerződésről
1993. november 19.

3. Területi Főosztály
Szlovák referatúra
Láng Judit
002980/1993.

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Kapja: PTPKF
Saját

A magyar–szlovák alapszerződés kérdése

A mai szlovák vezető csoport, amely vezéralakja, Vladimír Mečiar kormányfő köré tömörül, alapvetően nem érdekelt a magyar–szlovák kapcsolatok rendezésében. A cseh–szlovák állam szétválását e csoport hatalmi érdekeiből kezdeményezte, hajtotta végre, s hatalmának megtartásához is szüksége van a magyar ellenségképre. A magyar–szlovák viszony lényeges javulása csak a magyar–szlovák kiegyezésben érdekelt társadalmi erők megerősödésével következhet be. Fő célunk ezek helyzetének erősítése.

A politika szintjén a sokoldalú dialógus fejlesztése, a kapcsolatokban új dimenziók keresése, többek között a lakossági, önkormányzati, határ menti és szubregionális együttműködés kibontakoztatásával. Ilyen pl. legújabban a magyar és a szlovák testvérvárosok (számuk 27) önszerveződésével hamarosan megrendezésre kerülő kassai önkormányzati találkozók, valamint a magyar és szlovák vállalkozók tapasztalatcsereje is. Jelenleg több mint 320 vegyesvállalat működik szlovák területen.

A szlovák kormányzat demagóg módon nemzetközi nyomásgyakorlás útján is kezeli a határok kérdését, illetve az alapszerződés ügyét. A szlovák fél a napokban javaslatot tett egy majdani alapszerződés elveit rögzítő közös nyilatkozatra (mellékeljük). Az első főosztályi szintű szakértői véleményt az alábbiakban foglaljuk össze:

– hiányoznak belőle azon lényeges elemek, amelyek ilyen típusú szerződések elengedhetetlen részei kell hogy legyenek, miután a két nép kapcsolatait évtizedekre hivatottak meghatározni, így pl. a kiindulási alapnak a két nép közötti különleges kapcsolatot tartjuk.

– Egyetértünk az 1. bekezdés kiindulópontjával, mint jövőképpel, de kapcsolatainkat minden tekintetben e jövőképbe kell helyezni. Ez érvényes a határok kérdésére is: a közös jövőképben maastrichti típusú határokat képzelünk el, és közös kötelezettségeket kell vállalnunk arra, hogy ilyen jellegűvé változtatjuk át azokat. Csak ilyenhez kapjuk meg népeink, valamint térségünk és Európa támogatását.

– A 2. bekezdés 2. mondatában állítottak (az ellentétek, feszültségek és nézeteltérések egyik fő forrása a jelenlegi határok, a területi integritás megkérdőjelezése...), nem felelnek meg a tényeknek.

– Értelemszerűen a 3. bekezdésben nem indulhatunk ki e felismerésből, hanem kapcsolataink fő elemeit más szempontból tartjuk szükségesnek megfogalmazni.

– Egyoldalúan kiragadott a hivatkozás a 4. bekezdésben az I. világháború utáni békerendszerekre. Azok a megállapodások ugyanis kiegyensúlyozott egésznek alkotnak, számos olyan rendelkezést is tartalmaznak, amelyek legalább olyan értékűek, mint a határokról szólóak. A békemegállapodás-rendszernek csak egyik elemét képezik a határok.

– Az 5. bekezdés első mondatával egyetértünk. A továbbiakban alkalmazott hivatkozás azonban sántít: az EBEÉ-ben Szlovákiának vétőjoga van, az ET-ben nincsenek, és másfél évig nem is lesznek kidolgozott és számon kérhető kisebbségvédelmi szabályok. Egyébként nem szoktunk még el nem fogadott dokumentumokat alapul venni, azokra hivatkozni. Kisebbségeink sajátos helyzetéből kiindulva államainknak, kormányainknak közös feladatuk a kisebbségi jogok érvényesülésének sokoldalú megszervezése.

– Az utolsó bekezdéssel kapcsolatban: nem elég az alapelvek szerződéses rögzítése, hanem ezek megvalósításához az együttműködési rendszer kidolgozására van szükség.

Megjegyzés: A nyilatkozat elfogadására Jeszenszky Géza külügyminiszter úr megválasztása idején került volna sor, ami egyelőre bizonytalan, mert a szlovák fél ezt is manipulatív célokra igyekezett kihasználni. Ezért valószínű az út elhalasztása. Amennyiben ez bekövetkezik, okairól időben tájékoztatást adunk a Külügyi Bizottságnak.

Budapest, 1993. november 19.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 44. doboz

Tervezet

A Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság külügyminisztereinek közös nyilatkozata

A Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság a jószomszédi kapcsolatok fejlesztése érdekében, a két ország közötti együttműködés pozitív aspektusaira alapozva, a jelen

Európájában végbemenő integrációs folyamatokhoz csatlakozva s egyben törekedve a közép-európai stabilitás megerősítésére az alábbi Nyilatkozatban állapodtak meg:

A Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság tudatában vannak annak, hogy a bizalom légkörének kialakítása szempontjából rendkívüli jelentősége van a szlovák és a magyar politikai párbeszéd megőrzésének, további fejlesztésének és a közép-európai térség biztonsága építésének. Tudatosítják, hogy Európában a totalitárius rendszerek bukása után az ellentétek, a feszültségek és a nézeteltérések egyik fő forrása a jelenlegi határok, a területi integritás megkérdőjelezése, akár csak a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok tagjainak jogai tiszteletben tartásának kérdése.

E felismerésből kiindulva a kölcsönös kapcsolatok széles keretétől szolgáló törvényes alap lényeges kiegészítése érdekében mindkét fél szükségesnek tartja, hogy a lehető legrövidebb időn belül érdemi tárgyalást kezdjen a Barátsági és Együttműködési Szerződés alapvető elveiről.

Az első világháború utáni békemegállapodási rendszer, az 1947-es Párizsi Békeszerződés által megállapított, a helsinki EBEÉ-konferencia záródokumentumával és más, multilaterális fórumok által megerősített, jelenleg létező államhatárok kölcsönös sérthetetlensége elvének lefektetését, valamint a szuverenitás és területi integritás fenntartás nélküli kölcsönös tiszteletben tartását mindkét fél a jövőbeli szerződés elkerülhetetlen részének tekinti.

A Szlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság megerősíti, hogy a Szlovák Köztársaságban élő magyar, és a Magyar Köztársaságban élő szlovák kisebbség az adott állam társadalmának szerves részét képezi, és hozzájárul élete gazdagításához, valamint a két ország közötti bizalom, barátság és együttműködés sokoldalú elmélyítéséhez. A felek egyetértettek abban, hogy a leendő szerződésnek az EBEÉ, az ET és a nemzeti kisebbségekre vonatkozó nemzetközi szerződések és konvenciók keretein belül kidolgozott dokumentumokban elfogadott vagy elfogadandó kötelezettségek alapján kell megalapoznia a nemzeti kisebbségek önazonosságának védelmét és fejlesztését, valamint az e kisebbségekhez tartozó személyek jogait.

Végül mindkét ország kifejezi meggyőződését, hogy ezen alapelvek szerződéses rögzítése megteremti a megfelelő feltételeket egyes kétségek és félreértések kiküszöböléséhez, és alapul szolgál a két állam közötti kölcsönös bizalom és egyetértés növeléséhez és megerősítéséhez.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

ROMÁNIA

107.

Rejtjeltávirat Bukarestből. Románia társulási szerződése az Európai Közösséggel 1993. február 12.

02151/589/4

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Bukarest
Azonosító: BUC20205
Érkezett: 93.02.12. 16:14
Készítette: Bi.
Ellenőrizte:

1, 2, 3, 23, 47, 24

Az Európai Közösséggel február 1-jén aláírt társulási szerződést pártállástól függetlenül mindenki a román diplomácia utóbbi három évének legnagyobb győzelmeiként értékelte és ünnepelte. Az eufórikus hangulatban túlméretezett várakozások kísérik az eseményt: életszínvonalának gyors javulását reméli a lakosság, a román gazdaság a külföldi beruházók tömeges jelentkezését prognosztizálja, míg a politikai elit legitimitásának további erősödésére számít. Az egyik fő szlogen szerint ezzel a lépéssel Románia végleg szakított korábbi keleti függőségével, máris belépett Európába. Elenyésző az a néhány hang, mely figyelmeztet arra is, hogy a társulással Románia komoly kihívást vállalt magára, és egyáltalán nem biztos, hogy képes lesz teljesíteni azokat a feltételeket, melyek nélkül a szerződés visszájára fordulhat, tönkretelheti az amúgy is agonizáló román gazdaságot. A politikai árról pedig senki sem beszél a közvélemény előtt, a társulási szerződés gyors aláírása érdekében tett román engedményekről még a botrányra éhes sajtó is megfélekezett, vagy pedig hallgat, tekintettel a nemzeti érdekekre.

Román részről a visegrádiakhoz hasonló társulási szerződés igény korán megfogalmazódott, de a belpolitikai események (bányászlátogatás, hatalmi visszaélések) megakadályozták a tárgyalások elkezdését. Az EK fenntartásainak mérséklődésével 1992 májusában megindult a folyamat, és hat tárgyalási forduló után, viszonylag rövid idő alatt sikerült eljutni a parafálásig, melyre ugyanazon év novemberében került sor ünnepélyes keretek között. A Brüsszeli aláírásra népes román delegáció utazott Văcăroiu kormányfő vezetésével.

Románia társulási szerződése lényegileg megegyezik a V4 tagjaival kötött korábbi dokumentum szövegével, aszimmetrikus piacra jutást ír elő, 10 év átmeneti periódussal számol, melyet egy kiegészítő szerződés szabályoz, meghatározatlan időre kötött, és jelzi, hogy a teljes jogú tagság igényével számol a román fél.

Văcăroiu kormányfő ünnepi beszédében fenntartások nélkül vállalta a szerződés nyomán országára háruló kötelezettségeket, ugyanakkor kérte a megértő magatartást az átmenet gondjaival küszködő Románia iránt. Reményét fejezte ki, hogy a továbbiakban megszűnik az a megkülönböztetés, mellyel a Közösség a kelet-európai régió egyes országait eddig kezelte, és üdvözölte a Brüsszeli Bizottság ajánlásait, melyeket Edinburgh-ban terjesztett elő, és a kapcsolatok további fejlesztését célozzák. A látogatás során Văcăroiu találkozott Delors EK-elnökkel és a Bizottság más vezető tisztségviselőivel (Niels Petersen, Leon Britten), akikkel többek között tárgyalt egy sürgős élelmiszersegélyről is.

Az esemény nagy visszhangot kapott a román sajtóban, amely átvette a hivatalos nyilatkozatok eufórikus hangvételt. A román vezetés teljes mértékben kihasználta az adott lehetőséget, és tetemes politikai hasznot szerzett a szerződés aláírásának jóvoltából. Az értékelések történelmi fordulatról beszélnek, amely meghatározza az ország további sorsát. Románia e lépéssel kilépett az eddigi izolációból, megszűnt korábbi hátrányos megkülönböztetése. A nyugati országok gyakorlatilag elismerték azt a számottevő haladást, melyet a fordulat óta a demokratizálódó Románia elért. Az előbbieket mellett a politikusok hangsúlyozottan szóltak arról is, hogy az ország végérvényesen elhagyta a keleti (értsd: orosz) befolyási övezetet, megszabadult korábbi béklyóitól és az állandó fenyegetéstől. A szoros kapcsolat a nyugati integrációval politikai biztosítékokat jelent Románia számára, a rendszeres magas szintű kontaktusok során nagyfokú egyeztetés várható a két fél politikai, gazdasági, biztonsági érdekei között. Meleşcanu külügyminiszter egyik nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy Románia e lépéssel „belépett egy szövetségi rendszerbe”, világos külpolitikai opciót adott a külföld számára – ehhez az opcióhoz alkalmazkodni és ragaszkodni fog. Kifejezte azt a meggyőződését is, hogy országa hamarosan behozza lemaradását a visegrádiakkal szemben, és nem kizárt, hogy elsőként veszi majd a teljes jogú tagság akadályát. Optimizmusát Románia geostratégiai helyzetére, stabilitására, nagyságára, valamint politikai és gazdasági potenciáljára alapozza.

Román külügyminisztériumi források hasonló optimizmussal hangsúlyozták, hogy Románia megelőzi Bulgáriát, és nemcsak a balkáni és exszovjet országokkal szemben tettek szert előnyre, hanem a korábban társult Törökországgal, Máltával és Ciprussal szemben is, mivel utóbbiak dokumentumának címéből hiányzik az „európai” jelző. Meggyőződésük, hogy a társulás elősegíti majd az ET-tagság és az amerikai legnagyobb kereskedelmi kedvezmény (MFN) elnyerését is, mivel növeli a bizalmat az ország és vezetése iránt. Ez a bizalom jótékonyan fog majd hatni a külföldi befektetőkre is, akik elsősorban az EK szakértelmében és döntéseiben hisznek, nem a rosszindulatú propagandában. Ugyanebből a forrásból az is kiszivárgott, hogy rögtön az aláírás aktusa után a román diplomácia széles körű offenzívát kezdett a ratifikálási eljárás meggyorsítására, és intenzív meggyőző munkával, illetve presszióval elérheti, hogy már ebben a fázisban behozza lemaradását Magyarország és Lengyelország viszonylatában. Ellenzéki politikusok ezzel szemben arról nyilatkoztak, hogy a State Department legmagasabb köreiből származó közvetlen információik szerint Románia teljes jogú EK-tagsága 2010–2020 körül lehetséges, és erről minden bizonynyal a mai vezetés is értesült. Ez a hír azonban észrevétlen, és hivatalos helyről megválaszolatlan maradt.

Furcsa módon hallgat a sajtó arról az ominózus cikkelyről, mely a szerződés egyoldalú felfüggesztését helyezi kilátásba, ha Románia nem tartaná be az alapvető emberi jogokat. A tárgyalások kezdeti szakaszában Bukarest ezt a megkötést kategorikusan elvetette, diszkriminációval vádolva az EK-t. Községi diplomátáktól származó információink alapján a minél gyorsabb megegyezésben érdekelt román fél végül beadta a derekát, és a feltétel maradt. Ezzel szemben maga Meleşcanu cáfolta egyik interjújában a korlátozó cikk szerepeltetését a végleges szövegben, mondván, hogy érveik alapján a brüsszeli partner lemondott róla, elfogadva, hogy ez diszkriminációt jelentene a korábban társult országokhoz képest, akiknél ilyesmi még nem szerepelt. A külügyi szóvivő viszont úgy nyilatkozott, hogy Románia nem tett engedményeket, az emberjogi korlátozás mindenki másra is érvényes, és mások is elfogadták. A szenzációra éhes sajtó a nyilvánvaló ellentmondást nem bolygatta, egyetlen rövid, beharangozó cikk beszélt készülő botrányról, de másnapi számában ez a napilap sem hozta a beígért leleplezést. A kérdés mindmáig tisztázatlan a közvélemény számára, és valószínűleg az is marad, igazolva azt a korábbi értékelést, hogy nemzeti érdeknek kikiáltott ügyekben a legfőbb hatalom továbbra is képes irányítani a belöldi sajtó teljes spektrumát.

A szerződésben Románia további engedményeket is tett elsősorban a mezőgazdasági termékek kontingenseinél, kezdeti igényeinél jóval alacsonyabb mennyiségeket fogadott végül is el a szerződésben. Információink szerint egészében a megállapodás szerinti szintek megközelítőleg megegyeznek az 1989. december 22. előtti román

export szintjével. Bukarestben azt remélik, hogy a feltételeket sikerül már a közeljövőben kiigazítani, bizonyos részeket újratárgyalni. Az aláírás politikai hozadéka láthatóan fontosabb volt a vezetés számára, mely elsősorban hatalmi pozícióit kívánta konszolidálni, akár engedmények árán is. Az engedmények várhatóan nem kapnak nyilvánosságot, ezzel szemben a szerződés előnyeit a tömegkommunikáció minden csatornáján ontja a központi propaganda. A legfőbb érvek a román iparnak megnyíló kimeríthetetlen felvevőképeségű piac, a várható segélyek és a remélt nagyobb összegű hitelek, a tőkebehozatal megugrása, valamint a megszámlálhatatlanul sok politikai előny.

Az általános lelkesedéssel ellentétes hangok ma még nem hallhatók, legfeljebb néhány kérdésben kap hangot a kétkedés, elsősorban a szakemberek részéről: hogy fog néhány év múlva helyállni a román ipar a várható kíméletlen piaci verseny közepette, melyet az ország vezetői ma vállaltak? Néhány szenvedélyes nemzetvédő pedig arra volt kíváncsi, mennyire korlátozza a társulási szerződés a román nemzeti szuverenitást. A külügyminiszter fölényesen cáfolta azt az inszinuációt, hogy minden külpolitikai döntés előtt engedélyt fog kérni Brüsszeltől, és hangoztatta a nemzeti érdekek csorbítatlan érvényesülését. Az eufória után a csalódások azonban elkerülhetetlenek, és az események alakulásának függvényében nem kizárt, hogy a mai vezetés fényes győzelme visszájára fordulhat, Iliescu és köre valamikor még szemrehányásokat kaphat „meggondolatlan” és „elhamarkodott” döntésért.

– 110 – Péter –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Európai Közösségek Főosztálya

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 34. doboz

108.
A Diplomáciai Információs Főosztály összefoglalója
a román külpolitikáról
1993. február 15.

Diplomáciai Információs Főosztály
00657/1993.
934/Je
0002

Érv.: vv. [visszavonásig]
Szigorúan titkos!
Készült: 12 példányban
Kapja:
Jóváhagyásra: Bába I.
Tájul: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Entz G.
Kodolányi Gy.
Martonyi J.
Peisch S.
Endreffy M.
Kolozsi B.
Szócs F.
Oberfrank F.
Saját

Tárgy: A román külpolitika, 1993. február

Románia külpolitikája az utóbbi időben aktívabbá vált. Hirdetetten törekszik a román–magyar alapszerződés megkötésére, a román–magyar viszony javítására. Mi áll a román törekvések mögött?

A rendelkezésre álló információk alapján megállapítható:

- 1.) A román diplomácia a parlamenti választások után konszolidáltabb belső hatalmi körülmények között folytatja tevékenységét, biztosabb háttérrel és vezetéssel működik. Bizonyított, hogy a román vezetés hatékonyan koordinálja:
 - az államigazgatási eszközöket (minisztériumokat, diplomáciai szervezetet, biztonsági szolgálatokat),

– a politikai eszközöket (nacionalisták és az ellenzék kezelését, az RMDSZ-szel való viszonyt stb.),

– a propagandát (nacionalizmus szítására, riválisok hazai és külföldi lejáratására, Románia-kép alakítására).

A hatalom legfőbb támasza a viszonylag kevés változással átmentet, működőképes és hatékony államigazgatási gépezet, elsősorban annak politikai végrehajtó apparátusai: a biztonsági szolgálat és a diplomácia. Ezek jó működéséről folyamatos információink vannak.

– A hadsereg (információink szerint) nem kapott domináns belpolitikai szerepet, de nacionalista, magyarellenés politikai doktrínálása folyik. A fontos államigazgatási ágazatok közötti együttműködés hatékony.

A belpolitikában megkezdődött a demokratikus kibontakozás, de a demokratikus erők gyengék és megosztottak. A változások – általános megítélés szerint – nem hozták meg a demokratikus átalakulást sem társadalmi, sem politikai, sem gazdasági téren. Ez a legutóbbi választásokon is megmutatkozott. A politikai struktúra nem stabil, az erőviszonyok, a gyenge kormány erős elnöki hatalom kiépítésnek tendenciáját mutatja. A hatalom a totalitárius államból magát átmentett réteg kezében maradt. A vezetésnek két ellenzéke van: a gyenge demokratikus, és a kisebbségi, elsősorban magyar ellenzék. Az utóbbi egyszerre konfrontálódik a román nacionalizmussal és az antidemokratikus tendenciákkal. A román hivatalos politika szerint a magyar kisebbség autonómiatörekvései fenyegetik a román területi integritást. A magyar állam pedig felhasználja hazai és nemzetközi előnyeit a romániai magyar kisebbség támogatására. A román politika megpróbálkozik a magyar kisebbség megosztásával, esetleges semlegesítésével. Az RMDSZ III. kongresszusát már kedvező változásként értékelte, vezetésével keresi a kontaktusokat.

Helyi tapasztalatok szerint a román politika korlátozó tényezője az a megosztottság, hogy egyesek a fejlett Európához való felzárkózásra törekednek, szorgalmazzák az integrálódásokat, a Nyugattal való együttműködést, a Nyugat általi elfogadtatást; mások inkább saját „nemzeti” vonalat akarnak, és nem szorgalmazzák a felzárkózást, a szoros kötődést a demokratikus külvilággal.

Az ideológiában a kommunista és nacionalista eszmerendszer csak részben változott meg. Nemcsak a vezetés, hanem a román társadalom jelentős része is megőrizte az elmúlt évtizedek nacionalizmusát, ami ma a vezetés legfontosabb mozgósító eszköze. A tömegek manipulálhatósága segítheti a vezetést.

A gazdaságban a román vezetésnek nincsenek sem alkalmazható elképzelései, sem erőforrásai arra, hogy az igen nehéz állapotokon perspektivikusan javíthasson.

2.) Az értesülések szerint nem módosultak a román külpolitikai prioritások, inkább a taktika és módszer hatékonyabbá tételére való törekvés mutatható ki. Tapasztalataink szerint a román diplomácia eszközei nem bővültek, de erőit koncentráltabban, a legfontosabb aktuális feladatok megoldására próbálja fordítani. Ez különösen az Egyesült Államok, Nyugat-Európa és Magyarország vonatkozásában érzékelhető. A mostanihoz hasonló törekvések mutatkoztak az elmúlt év második felében is, információink szerint a román diplomácia célja továbbra is:

Kitörés a jelenlegi elszigeteltségből, egyenrangú partnerség elérése, kedvező feltételek biztosítása a politikai és gazdasági felzárkózáshoz. Végző soron Románia nemzetközi befogadtatása az európai integrációba, s ezáltal a hatalmon lévő erők belpolitikai helyzetének erősítése is.

Románia gazdasági partnerségének bizonyítása. (Nem elhanyagolható szempont Románia gazdasági érdekeltsége az együttműködésben a magyar relációban is, amit bizonyít, hogy a kereskedelmi, vegyesvállalati, banki együttműködés a politikai helyzet ellenére is fejlődik.)

3.) Románia általános megítélése romlott, leértékelődése és elszigetelődése földrajzilag is fokozódott, de külső politikai kezelése javult.

a.) Politikai fontossága, ami a Varsói Szerződés Szervezetében játszott szerepéből fakadt, semmivé vált. – Katonapolitikai jelentősége globális vagy regionális vonatkozásban sincs. – Gazdasági jelentősége – belső állapota és teljesítőképessége, valamint külső forrásigénye miatt – általánosan visszaesett. Nem vonzó sem a tőke, sem a gazdasági kooperációk számára. Mozgásterét szűkíti a gazdasági csőd, amelynek felszámolásához nem számíthat nyugati segélyekre. Megítélése tőkebefektetés szempontjából rendkívül kedvezőtlen. Romániát gazdasági szempontból a nagy kockázatot jelentő országok csoportjába sorolták.

Földrajzilag is elszigetelt, szomszédaival problémái vannak, nem realizálódtak a latin rokonsággal kapcsolatos elvárásai sem, és a Nagy-Románia megteremtésére, saját külhoni kisebbségeinek védelmére irányuló lépései kapcsolatainak romlásához vezettek Oroszországgal és Ukrajnával. (A magyar kérdés kapcsán a nacionalista szlovák vezetéssel kialakult érdekközösség és együttműködés nem jelent hasznosítható előnyt Románia számára katonai, gazdasági vagy nemzetközi politikai szempontból sem.) – Románia vitái Moldovával, Ukrajnával és Oroszországgal taktikai együttműködési lehetőségeket kínálnak számunkra.

b.) A fontosabb európai és világpolitikai tényezők tudomásul vették a román választások eredményét. Románia belső antidemokratikus realitásait, beleértve a nemzeti kisebbségekkel való bánásmódot is, másodrendű tényezőnek tekintik. A Romániával való bánásmódban fő szempont, hogy hosszabb távon is kezelhető zóna része

legyen. A keleti feszültségek ne veszélyeztethessék stratégiai, gazdasági stb. érdekeiket. Tapasztalható tényező a fontosabb partnerek egymással való hosszú távú rivalizálása is.

4.) Nincsenek meggyőző jelei annak, hogy a román külpolitika az egyes relációkban vagy azok rangsorolásában stratégiai változást hajtott volna végre. Az egyes akciói – arab világ, Izrael, Lengyelország stb. – nem haladják meg a normális diplomáciai tevékenységet. Várható, hogy a román aktivitás a fontos partnerek mellett fokozódik a multilaterális fórumokon. Folyamatos feladatai vannak az ET, az MFN, az EK, a NATO, illetve a KEK, a fekete-tengeri Együtműködés témájában.

5.) Információink cáfolják, hogy egy esetleges „kisantant” felélesztésének valamiféle komoly esélye lenne. Egy magyarellenese román–szlovák–szerb együtműködésnek viszont alapja lehet a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos érdekazonosság.

A magyar relációról:

1.) A román külpolitika elsősorban a magyar relációban fokozta tevékenységét. Földrajzi helyzete miatt Románia „útja Európába” Magyarországon át vezet. Létre kívánja hozni a határokra és a romániai magyar kisebbségre vonatkozó román–magyar alapszerződést. Az evvel kapcsolatos minimális cél lehet Románia kompromisszumkészségének demonstrálása, a maximális pedig, hogy Magyarország ismerje el a határok megváltoztathatatlanságát, és korlátozza befolyását a romániai magyar kisebbségre.

2.) A román külpolitika irányunkban kettős taktikát alkalmaz. Ennek része:

- a kompromisszumkészség demonstrálása a nemzetközi diplomáciában és a kétoldalú diplomáciai kontaktusokban,
- nagyobb együtműködési készség a nem politikai tárcák területén,
- de: merevség a közvetlen román–magyar politikai kontaktusokban,
- kompromisszumkészség demonstrálása a nemzetközi propagandában,
- de a hazai propagandában – nem,
- a Románia-kép javítása a nemzetközi propagandában,
- de: kemény eszközök és taktika a határokon belül a nemzeti kisebbségekkel, elsősorban a magyarokkal szemben,
- aktív fellépés a külföldön élő románság támogató mozgósítására,
- de: egyidejű törekvés a magyar szimpatizáns erők semlegesítésére.

Iliescu elnök már beiktatási beszédében felajánlotta, tárgyalna magyar partnerével a kétoldalú kapcsolatok normalizálásáról. Harmadik országbeli értesülések is jelzik román diplomaták pozitív megnyilatkozásait.

Egyidejűleg azonban:

A román külpolitika kudarcaiért a magyar külpolitikát teszik felelőssé, az amerikai legnagyobb kedvezmény elvének megvonásáért az amerikai, illetve nyugati magyar–zsidó lobbistákat hibáztatják. Megalakítják a Románok Világszövetségét. – Általános offenzívát terveznek a magyar külpolitika ellen a román diplomácia, titkosszolgálatok és emigráció összehangolt szerepeltetésével. – Folytatják a kül- és belföldi magyarellenés propagandát dezinformációk alkalmazásával is.

Ezzel szemben a magyar politika eszközeinek összehangolása elmarad a románétól. (Megjegyzés: A magyar–román kétoldalú kapcsolatokban mutatkozó ütközések és lehetőségek részletezése a területi főosztály illetékessége.)

3.) Ez a kettős taktika csak irányunkban mutatható ki. Ez azt jelenti, hogy a román külpolitika csak Magyarországot kezeli ellenfélként.

4.) Valószínű, hogy a magyarországihoz hasonló romániai demokratizálódási folyamat nem áll a román vezetés érdekében. Hatalmi helyzetének megőrzésére a távolságtartás kedvezőbb, mint a romániai demokratikus ellenzék erősödése.

5.) Egyre több információ mutatja, hogy Magyarország partnerei nem ismerik jól a magyar–román problematikát, hajlamosak azt szimplifikáltan, torzítottan értelmezni. Szélesebb körű nemzetközi egyetértés tapasztalható abban, hogy térségünk egyik fő feszültségforrása a nacionalizmus, a kisebbségi és etnikai kérdések megoldatlansága. Úgy látják, Magyarország és szomszédainak viszonya mindaddig biztonságpolitikai kockázati tényező, amíg a magyar kormány nem hajlandó egyértelműen elismerni a határok véglegességét. – A Romániával kapcsolatos politikánkban csak korlátozottan számíthatunk fontosabb partnereinkre, illetve nem számíthatunk érdemi támogatásra azon államok részéről, amelyek maguk is kisebbségi problémákkal élnek.

6.) A román politika offenzív oldala keresi a találkozási pontokat mindazokkal a tényezőkkel, amelyek távlatilag érdekütköztetésbe kerülhetnek a magyar politikával.

Fentiek alapján javasoljuk, hogy képviseliteink kapják meg a mellékelt tájékoztatást.

Budapest, 1993. február 15.

A romániai választások után a román diplomácia irányunkban aktivizálódást mutat, de stratégiai váltásra utaló jeleket nem tapasztaltunk. A választások nem hoztak változást a román politikai struktúrába. Minden értékelés megegyezik abban, hogy a demokratikus tendenciák mellett alapvetően a régi totalitárius rezsim egy része maradt a hatalom birtokosa. Egyes értékelések szerint Ceaușescu megbuktatása után a magát átmenteni igyekvő csoport ragadta magához a kezdeményezést. Ez a csoport nem érdekelt a demokratizálódás továbbvitelében, mert avval saját létét veszélyeztetné. Általános értékelés szerint a román vezetésnek nincs koncepciója a politikai és gazdasági átalakulásra. A legnagyobb gondot az ország gazdasági állapota jelenti.

A hatalom társadalmi és ideológiai pillére a nacionalizmus, amelynek belső megjelenése a kisebbségekkel kapcsolatban szított fenyegetettség, külső megjelenése pedig a Nagy-Románia eszménykép hirdetése. Támasza és eszköze az érdemben változatlan államigazgatási apparátus, a volt biztonsági szolgálat, s hasonlóképpen a külpolitikában a diplomáciai apparátus.

Románia nemzetközi megítélése az elmúlt időszakban minden tekintetben romlott. A Romániától való elfordulást nem ideológiai okok, nem a román politika, kisebbségi, emberi jogi gyakorlata, hanem a Romániába való investálás meg nem térülése váltotta ki. A fejlett államok Romániával kapcsolatos magatartását alapvetően két tényező motiválja: ezen államok hosszú távú elképzeléseinek, pozícióinak kialakítása, illetve egy olyan román – kelet-európai – összeomlás megelőzése, ami esetleg ellenőrizhetetlen folyamatokat indítana meg Románián, s esetleg közvetlen térségén kívül is. Kedvezőtlenül alakult Románia viszonya a közvetlen térségében lévő államokkal is. Magyarországgal, Ukrajnával, Oroszországgal, Moldovával vitái vannak, bulgáriai kapcsolata kérdéses, Szerbia egyelőre inkább gondot, mint partnert jelent számára. – Térségünk felszított nacionalista-nemzeti feszültségeit a számunkra fontos partnerek kellemetlen kockázati tényezőnek tekintik, s ezért szorgalmazzák azok enyhítését.

Románia elszigeteltségének egyik „tényezője” Magyarország. A román–magyar kapcsolatok rendezésének azonban a román vezetés számára szinte objektív akadálya, hogy a magyar demokratikus átalakulás romániai bevezetése a hatalmi pozícióit veszélyeztetné, a kisebbségi téren teendő engedmények pedig a belső, felszított nacionalista erők, épp a vezetés legelső támaszának ellenkezését váltanák ki.

A román vezetésnek nincs új külpolitikai stratégiája az elszigeteltségének megszüntetésén túl, csak taktikai, módszerbeli módosításokat alkalmaz, de ezeket hatékonynak tekinthető államigazgatási apparátusokkal akarja megvalósítani. Célja a Románia-kép megváltoztatása, gazdasági támogatás szerzése, a hatalmon lévő csoport helyzetének stabilizálása „külpolitikai eredményekkel”, mint az európai integrációs szervezetekbe való befogadtatás vagy legalábbis annak demonstrálása, hogy Románia nincs „lemaradva” térsége többi országától.

A román vezetés magyar-politikáját illetően:

a.) Több hónapja érzékelteti megegyezési szándékát – s azt mutatja mások előtt is. Mindez azonban kevés konkrét eredményt hozott. A választások után fokozta jelzéseit a kapcsolatok normalizálásban való érdekelttségéről, de a szakértői tárgyalásokon továbbra is merev maradt.

b) Emellett általános offenzívát indított pozícióinak javítására az ellenségesnek beállított magyar politika ellen, a magyar törekvések „leleplezésére” és ellensúlyozására, valamint a romániai magyarság törekvéseinek visszaszorítására és lejáratására.

A diplomáciai munkában figyelembe kell vennünk, hogy:

1.) A magyar–román viszony számunkra biztonsági és kisebbségi, valamint belpolitikai kérdés. A feszültségek enyhítésére törekszünk, de kitartunk törekvéseink mellett. Folytatjuk tárgyalásainkat román partnereinkkel.

2.) A számunkra fontos partnerek egy része nem kíván involválódni vitánkba. A magyar–román problematika oldásában kevésbé érdekeltek, mint a magyar–szlovákban. Nem érdekünk egy olyan helyzet kialakulása, amelyben térségeink országait a külső partnerek egyformán kezelik – tekintet nélkül azok kisebbségi gyakorlatára.

Diplomáciai és propagandaeszközökkel is ellensúlyoznunk kell a román törekvéseket. Célszerű feltárni mindazokat a kapcsolódási pontokat, ahol érdekeink érvényesítésében társakat találhatunk.

3.) Romániát nem lehet egységesen kezelni. Az átmentett hatalmi elit mellett léteznek demokratikus fejlődést igénylő tényezők is. Ezekkel Romániában és azon kívül kívánatos kapcsolatokat ápolnunk.

A román politika és a román diplomáciai tevékenység figyelemmel kísérése folyamatos feladat. Fentiekkel kapcsolatos tapasztalatairól jelentsen.

Budapest, 1993. február 10.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 33. doboz

109.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója
a magyar–román kapcsolatokról
1993. február 24.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Román Referatúra

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: elosztóív szerint

0041/9/1993.

Feljegyzés

Tárgy: Román relációs áttekintés

A magyar kisebbség helyzete

Az 1989. decemberi hatalomátvétel és a Nemzeti Megmentési Front 1990. január 5-i nyilatkozata fordulatot ígért a magyarság számára. Az ígéretek közül azonban szinte semmi nem valósult meg. A magyarság számarányának megfelelő megjelenését a politikai életben a románság többsége sokként élte meg.

Az 1989. decemberi események utáni pozitív fejlődési tendenciákat a mesterségesen fölkellet marosvásárhelyi interetnikai zavargások szakították meg 1990 márciusában. Azóta folyamatosak a kísérletek a fordulatot követő 1-2 hónap alatt elért eredmények lassú felszámolására.

A román politika minden eszközt felhasználva igyekszik megtörni, felmorzsolni a romániai magyarságot. A legújabb román népszámlálási adatok szerint a magyarság létszáma 1 millió 620 ezer fő, mely az ország lakosságának 7,1%-a, szemben az 1977-es 7,9%-kal. Ugyanakkor a vallási adatok arra engednek következtetni, hogy a népszámlálás során tudatosan tüntettek el néhány százezer magyart.

1992 őszén sor került a 85%-ban magyarul két megye magyar nemzetiségű prefektusainak leváltására, illetve azok „többségi” tisztségviselőkkel való helyettesítésére. Mivel a menesztettek működése ellen semmiféle kifogás nem merült fel, nyilvánvalóvá lett, hogy csak nemzetiségi hovatartozásukkal volt baj.

A választásokat követően a még hivatalban lévő régi kormány olyan belső rendelkezést bocsátott ki, melynek célja a Magyarországgal fenntartott kapcsolatok teljes körű ellenőrzése és cenzúrázása. Ez az intézkedés világosan mutatja a jelenlegi

román vezetés szándékait, és előrevetíti a magyar–magyar kapcsolatok drasztikus adminisztratív eszközökkel való letörését.

1992. január 15–17-én került sor Brassóban az RMDSZ III. kongresszusára. A küldöttek elfogadták az új alapszabályzat alapelveit, mely az RMDSZ belső struktúráját önkormányzati modell szerint építi fel. A kongresszus az RMDSZ céljaként jelölte meg az ország demokratizálását, a kisebbségek személyi és kulturális autonómiáját, a közösségi és regionális öngazgatást.

A nagy jelentőségű tanácskozást kül- és belföldön nagy várakozás előzte meg. Az RMDSZ jövőbeni stratégiáját és taktikáját eltérő módon megítélő „radikális” és „mérsékelt” szárny konfrontációjából az utóbbiak kerültek ki győztesen, de az előbbiektől kidolgozott ún. „belső öngazgatás” koncepciója formát öltött a határozatokban, és a jelek szerint az autonómia ügye immár elválaszthatatlan a romániai kisebbségi kérdés egészétől.

A magyar kisebbség helyzetével kapcsolatos alapproblémák a következők:

Románia az emberi és kisebbségi jogok területén a nemzetközi dokumentumokban előírt minimumot teljesíti csak, ennek érvényesülését is belső utasításokkal akadályozza.

A magyar parlamenti képviselő (39 fő) nem jelent tényleges beleszólási jogot az ország sorsába.

Nincs nemzetiiségi törvény, nincs olyan intézmény, amely a kisebbségek sajátos problémáinak megoldásával foglalkozna.

Nincs jogilag garantálva az eddig megteremtett magyar oktatási hálózat, a magyar önálló egyetem visszaállításától a román fél elzárkózik. Az új tanügyi törvénytervezet konzerválja a kisebbségi oktatás eddig hátrányos és alávetett helyzetét.

A kisebbségellenes uszítás, a magyargyűlölet része a napi politikának, ettől a vezetés nem hajlandó sem elhatárolódni, sem hathatós intézkedéseket tenni ellene.

Állami támogatással folyik a magyarság gazdasági kisemmizése, a volt nomenklatura tagjai igazolhatatlan eredetű pénzekkel felvásárolják a privatizációs javakat. A tulajdonjog helyreállításánál a magyar egyházak összehasonlíthatatlanul hátrányosabb helyzetbe kerülnek, eddig csak a görögkatolikus egyház kapott vissza a II. világháború után államosított javakat, a magyar egyházak lényegében nem.

Nemzetközi fórumokon a román hatalom ma is a Ceaușescu-érában jól ismert gyakorlathoz folyamodik, amikor ő maga nyilatkozik a kisebbségek helyzetéről.

Az 1991. november 21-én elfogadott új román Alkotmány szerint Románia egységes nemzetállam. Az alaptörvény csak az állampolgárok általános és alapvető demokratikus szabadságjogairól szól, az ország lakosságának több mint egyötödét kitevő nemzeti kisebbség jogait viszont elhallgatja.

Románia külpolitikai törekvései

A külpolitika egyik fő feladata Románia nemzetközi elszigeteltségének feloldása volt. A román diplomácia elérte, hogy képviselőit egyre több helyen fogadják, mégis majd 3 év alatt csak a francia és a török elnök látogatott Bukarestbe. Az adott időszakban az elszigetelődés a román belpolitikai események és a demokratizálás ellentmondásossága ellenére is lassan oldódik. Az a vélemény válik uralkodóvá a nyugat-európai országokban, hogy az elszigeteléssel csak fokoznák a problémát, ugyanakkor a közelítés szándéka nem mindig párosul az európai demokratikus követelményrendszer számonkérésével. Az ENSZ megszüntette Voyame svájci különmegbízott tevékenységét.

A román diplomácia törekvései két fő vonulatba illeszkednek. Az egyik az európai intézményrendszerhez való feltételes közeledés igénye. Feltételes abból a szempontból, hogy a csatlakozás körülményeit és követelményrendszerét maga kívánja meghatározni, úgy, hogy ez a folyamat az ország belső politikai, hatalmi fejlődését a lehető legkisebb mértékben érintse. Csatlakozási elképzeléseinek támogatását elsősorban a latin országok, főleg Franciaország részéről várja. A folyamat első lépéseként aláírásra került az EK és Románia társulási szerződése, zajlik az ország ET-felvételi procedúrája is, jelenleg a Parlamenti Közgyűlés különböző bizottságai vizsgálják a kérdést. Változatlan román szándék az USA külpolitikai támogatásának megnyerése.

A diplomáciai tevékenység másik fő vonulata az a törekvés, mely Románia regionális középhatalmi státuszának megteremtésére irányul. A román vezetés ezt nem az európai integráció alternatívájának tekinti, hanem szükséges feltételnek tartja ahhoz, hogy Románia súlya megfelelő legyen az európai struktúrákban. Ezek a középhatalmi törekvések azonban inkább akadályozzák az Európához való közeledést, mivel sorozatos konfliktusokat okoznak a szomszéd országokkal, s nem szalonképesek Nyugat-Európában sem. Ebbe a vonulatba illeszkedik a román külpolitika látszólagos aktivitása a különböző regionális szervezetekben, ellentmondásos törekvései a KEK-be és a Visegrádi Együttműködésbe történő bejutásra, egyes kisantant jellegű próbálkozások, saját együttműködési tervezetek (Duna-menti országok, Fekete-tengeri Együttműködés). Az ellentmondásosság abból fakad, hogy miközben Románia nem kíván részt venni regionális csoportokban, féltve szuverenitását és függetlenségét, illetve tartva egyes területei (elsősorban Erdély) természetes kifelé gravitálódásától, szinte rögeszmésen fél az elszigetelődéstől, s nem akar kimaradni semmiféle csoportosulásból, sőt a régióban vezető szerepet kíván játszani.

Románia középhatalmi törekvéseinek legfontosabb és jól látható jele a nyilvánosan meghirdetett revizionista politika. Ez elsősorban Moldova Köztársaság és Ukrajna irányában nyilvánul meg, és csak félig-meddig emelkedett a hivatalos politika rang-

jára. Jórészt a törvényhozás és a tömegkommunikáció szintjén jelentkezik, de megfigyelhetők ez irányú kijelentések az állami vezetők részéről is. A törekvés a kormánypolitikában is létezik, de mivel az ország vezető körei valószínűleg átlátták ezen politika veszélyeit, a nyilvános azonosulás igen esetleges, és jórészt a körülményektől függ. Egyrészt nemzetközi jogi precedenst teremthet a fellépés, melyet más szomszédai vele szemben felhasználhatnak, másrészt egy esetleges moldovai–román egyesülés maga után vonhatja Oroszország és Ukrajna erőteljes rosszallását.

Magyar–román kapcsolatok

1989 decembere után, egy nagyon rövid időszakot leszámítva egyértelművé vált, hogy a kapcsolatokban alapvető fordulatra nem lehet számítani. Az új román vezetés nem tud és nem akar szakítani a korábbi rezsim alaptételeivel. Külpolitikájában Magyarország sajátos helyzetéből, hagyományaiból adódó előnyöket és eredményeket az ellenségkép megerősítésére használja. Kapcsolatépítési szándékainkat román-ellenes magatartásként értékeli. A romániai magyarság törekvése mögött Magyarország revíziós szándékait véli felfedezni.

Magyarország egy demokratikus, pluralizmusra épülő, európai értékeket szem előtt tartó, az emberi jogokat és ezen belül a kisebbségi jogokat tiszteletben tartó Románia kialakulásában érdekelt, mely a piacgazdaság megteremtésével komoly gazdasági partnerünk lehetne. Támogatjuk Románia közeledését az európai intézményrendszerhez és integrációs szervezetekhez, amennyiben ez a folyamat az európai normák romániai meghonosodásával jár együtt.

Eddigi kétoldalú tárgyalásaink eredményeképpen sikerült jó kapcsolatot kiépíteni a két honvédelmi tárca között, aláírtuk az Open Sky-megállapodást, és a Kulturális Minisztériumok között is létrejött a munkaterv, kapcsolatfelvétel és tárgyalások voltak a gazdasági, közlekedési, környezetvédelmi és belügyi tárcák között. Külügyminisztériumi szinten szakértői tárgyalásokat kezdeményeztünk a vitás kérdések rendezésére. Ezek több államtitkári találkozóhoz vezettek, legutóbb 1992 májusában Katona Tamás és T. Meleşcanu között,¹⁰⁵ melynek következtében sikerült összeállítani egy Emlékeztetőt a meglévő feladatokról és problémákról.

Az Emlékeztető szakértői áttekintése során megállapították, hogy kulturális és gazdasági téren a kapcsolatok fejlődtek, aláírásra került a magyar–román tolonge egyezmény, elvi egyezség született két új határátkelő megnyitására, mindkét fővárosban megnyílt a kulturális intézet, de azokban a kérdésekben, melyek konkrét

¹⁰⁵ Vö. SÁRINGER 2021. 232. számú dokumentummal *Jelentés és emlékeztető Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Teodor Meleşcanu, a román külügyminisztérium államtitkára közötti tárgyalásról* címmel. Keltezése: 1992. június 5.

megállapodáshoz kötődnek (beruházásvédelmi megállapodás, a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmény), a román fél késve vagy egyáltalán nem reagál. A román külügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyekben nincs előrelépés. Az egyoldalú magyar felvetések kapcsán (kisebbségi nyilatkozat és vegyesbizottság, kisebbségvédelmi megállapodás, főkonzulátusok újrainyítása, 1956-os dokumentumok átadása, az aradi emlékmű felállítása) a román álláspont változatlanul elutasító. Szorgalmaztuk a két új határátkelőhely mielőbbi megnyitását, szóvá tettük a kapcsolatok érintő román korlátozó intézkedéseket, de érdemi választ nem kaptunk.

Az alapszerződésről folytatott kétoldalú konzultációk során a szöveg körülbelül 80%-át sikerült egyeztetni. Alapvető eltérés van az ún. „területi követelésekkel” kapcsolatos, valamint a kisebbségi cikk kapcsán. A román fél azt kéri, hogy a nemzetközi szerződésekben vállaltakhoz képest többletgaranciákat adjunk az esetleges határrevízióról való lemondással, ezzel együtt azonban nem hajlandó ugyanilyen többletgaranciákat nyújtani a kisebbségi kérdésben. A magyar fél javasolta az RMDSZ és a magyarországi románság képviselőinek bevonását a tárgyalásokba. Az RMDSZ konzultatív meghallgatásától történő merev román elzárkózás a szervezet brassói kongresszusa után lassan oldódik.

Az alapszerződéssel kapcsolatosan a két fél törekvései különböznek. A román diplomácia a fent kifejtett törekvéseiből kifolyólag főleg a látványos, de a tényleges együttműködést előre nem mozdító akciókban érdekelt. Ezért szorgalmazza felsőszintű találkozó megrendezését, illetve hangoztatja az alapszerződés elsődlegességét és meghatározó jellegét. Magyarország a tényleges mindennapi kapcsolatok rendezésében érdekelt, s az ezeket hátráltató – az Emlékeztetőben is felsorolt – problémák megoldását kívánja, amire a román fél nem mutat készséget.

Gazdasági téren Románia nehéz helyzete miatt nem tudjuk kihasználni a szomszédságból adódó lehetőségeket. Magyarország a kis- és közepes vállalatok közötti közvetlen kapcsolatokat támogatná, és híve a regionális együttműködés fejlesztésének. Ez olyan eszköz lehet, amely tovább segíti Románia integrálódását és közeledését Európához, s helyreállítaná a térség természetes kapcsolatait. A két ország között eddig kb. 670 vegyesvállalat jött létre, döntően a kereskedelmi szférában.

Budapest, 1993. február 24.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

110.

Balogh Csabának, a 4. Területi Főosztály munkatársának
összefoglaló jelentése a bukaresti nagykövetség március 15-i
koszorúzásairól
1993. március 1.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Balogh Csaba
Jóváhagyta: Szócs Ferenc

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Jóváhagyásra: Bába Iván
Készült: 11 példányban

001242/1993.

Feljegyzés

Tárgy: A bukaresti magyar nagykövetség március 15-i koszorúzásai

A március 15-éhez kapcsolódó koszorúzások az elmúlt három évben a következőképpen alakultak:

1990-ben a román hatóságok nem obstruálták a megemlékezéseken való részvételünket, így Szűts Pál nagykövet Csíkszeredán és Székelykeresztúron, a beosztott diplomaták Sepsiszentgyörgyön, Aradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Fehéregyházán és Bukarestben koszorúztak.

1991-ben a román kormányfő gyakorlatilag megtiltotta a március 15-i megemlékezéseket, végül több magas szintű diplomáciai kontaktus után a román KÜM vidéken csak a nagyköveti koszorúzást fogadta el, ezekre Sepsiszentgyörgyön, Székelykeresztúron és Csíkszeredán került sor. Bukarestben az első beosztott és a katonai attasé koszorúzott.

1992-ben a többi Bukarestbe akkreditált diplomáciai képviselő gyakorlatának megfelelően nagykövetségünk nem kért engedélyt a megemlékezéseken való részvételre a román KÜM-től, mindössze március 14-én délután telefonon jelentette be szándékát. A nagykövet Marosvásárhelyt és Fehéregyházán koszorúzott, a beosztott diplomaták Csíkszeredán, Székelykeresztúron, Sepsiszentgyörgyön, Aradon és Bukarestben helyezték el a megemlékezés virágait.

A megemlékezések mindhárom alkalommal incidens nélkül, nyugodt légkörben zajlottak le.

A fentiek alapján javasoljuk, hogy a nagykövetség az 1990-es helyszíneken a Külügyminisztériumnak történő bejelentés és előzetes egyeztetés nélkül csak a helyi szervekkel egyeztetve koszorúzzon. A részvétel tényét március 14-én telefonon jelezze a román Külügyminisztériumnak.

Budapest, 1993. március 1.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

111.

Balogh Csabának, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése
Jeszenszky Géza és Theodor Meleşcanu román külügyminiszter
gyulai konzultációjáról
1993. március 24.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Balogh Csaba
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
00988/2/1993.
0003

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Kéry Gy.
Kolozsi B.
Gyarmati I.
Szénási Gy.
Kiss T.
Sáringer L.
Bukarest
Saját

Jelentés

Jeszenszky Géza és Theodor Meleşcanu 1993. március 20-i gyulai
nemhivatalos konzultációjáról

A Magyarországi Románok Szövetsége rendezésében 1993. március 20-án a gyulai román ortodox templom kertjében sor került Liviu Rebreanu román prózaíró mellszobrának felavatására. Előzetes egyeztetések alapján az ünnepségen részt vett Jeszenszky Géza magyar és Theodor Meleşcanu román külügyminiszter is. Az alkalmat a két fél nemhivatalos konzultációra is felhasználta:

I.

Jeszenszky Géza külügyminiszter a kétoldalú kapcsolatok alábbi, függőben lévő kérdéseit tekintette át, hangsúlyt helyezve arra, hogy a magyar–román kapcsolatrendszerben olyan változás történjen, melynek kézzel fogható eredményeit a két ország állampolgárai közvetlen módon érzékelhetik:

1. Fontos az állampolgárok közötti kapcsolattartás megkönnyítése, ezen belül is első-sorban a határátkelőhelyek modernizálása, új átkelőhelyek megnyitása. Az ezzel kapcsolatosan az 1991 júniusában átadott megállapodástervezetet a magyar fél ma is aktuálisnak tartja.

Az államközi szerződésben rögzített két új határátkelőhely (Battonya–Turku, Méhkerék–Szalonta) gyors megnyitása elengedhetetlenül fontos, a magyar oldalon a készség közel 90%-os. Várjuk a román fél időpontjavaslatát.

Az utóbbi időben a határmenti megyék részéről jelentős kezdeményezések történtek új határátkelőpontok felállítására. Az említett önkormányzatok hajlandók a pénzügyi terhek bizonyos részének átvállalására is. Ezeket a kezdeményezéseket a magyar fél támogatja, és javasolja, hogy a két kormány dolgozzon ki részletes programot a magyar–román közös határszakasz fejlesztésére, és pótlólagos pénzügyi eszközök bevonása érdekében forduljon segítségért az EK PHARE-programjához.

A román külügyminiszter válaszában kifejtette, hogy az említett két határátkelő román részről három hónapon belül megnyitható. Az az igényük, hogy ezen határátkelők legyenek nemzetközi, így a forgalom elterelésével megoldhatóvá válik a nagylaki átkelőhely korszerűsítési munkálatainak elvégzése.

További átkelőhelyek megnyitását is támogatják. A román kormány hivatalosan is döntött a Kiszombor és Cenad közötti átkelő pénzügyi forrásainak megteremtéséről, várják a magyar fél választ.

Nemzetközi források bevonását támogatják. Készek bármilyen ilyen irányú magyar kezdeményezéshez csatlakozni.

2. Elsőrendű feladat a két ország gazdasági kapcsolatainak fejlesztése. A kereskedelem előtt álló kétoldalú gazdasági természetű akadályok lebontása európai tendencia. Az ebbe a koncepcióba illeszkedő kétoldalú (beruházásvédelmi, kettős adóztatás kiküszöböléséről szóló, a nemzeti valuták turistaforgalomban történő átválthatóságát megoldó) egyezménytervezeteket a magyar fél átadta, kérjük, hogy a román Külügyminisztérium működjön közre véglegesítésük felgyorsításában.

A román partner ígéretet tett az említett egyezmények véglegesítésének szorgalmazására. Javaslatot tett közös román–magyar bank felállítására, illetve multilaterá-

lis, vagy bilaterális szabadkereskedelmi megállapodások megkötésére a közép- és kelet-európai országok között. Állítása szerint ezek a kezdeményezések bírják az EBRD támogatását.

3. A kolozsvári főkonzulátus újrainyítása, a konzuli kapcsolatok fejlesztése nem csupán a jogfolytonosság és a diktatúra önkényes döntésének felszámolása szempontjából fontos, hanem gazdasági szükségszerűség is.

A román külügyminiszter a javaslatot elvi támogatásáról biztosította, majd az ismert román érvelést megismételve kijelentette, hogy Kolozsvárott ma nem időszerű a főkonzulátus megnyitása, az a helyi románság érzékenységet sértené, és csak növelné az interetnikai feszültségeket.

4. A kisebbségi kérdéssel kapcsolatos magyar álláspont ismert. Petrusán György, a Magyarországi Románok Szövetségének elnöke szakértői minőségben helyet kapott a magyar delegációban. A belső jogi szabályozás Magyarországon a végéhez közeledik. Politikai jelentősége lenne, ha létrejönne a kisebbségi vegyesbizottság, és Románia is csatlakozna a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozathoz. Érdekeltek vagyunk egy kétoldalú kisebbségvédelmi megállapodás megkötésében is.

Román részről az RMDSZ bevonását a kétoldalú tárgyalásokba a külügyminiszter elutasította, a kormány és a kisebbség közötti konzultáció rendszerét megfelelő eszköznek nevezte. A kisebbségi problémakör szabályozásának ideális módjaként jelölte meg a kisebbségvédelmi megállapodás megkötését, de időigényessége miatt realista megközelítésnek a kérdés alapszerződésben történő rendezését tekinti.

5. A regionális együttműködés legújabb példája, a Kárpátok–Tisza megállapodás helyi kezdeményezés nyomán jött létre. Érthetetlen a román elutasító magatartás, hiszen a határmenti és határokon átnyúló regionális együttműködés gazdasági és politikai haszna nyilvánvaló.

A román külügyminiszter szerint a belső román törvényi szabályozás nem teszi lehetővé a romániai megyéknek, hogy hasonló jellegű megállapodásokat kössenek. Az ilyen, főleg magyarlakta területeket érintő együttműködési formák Romániában bizalmatlanságot keltenek. Románia egységes államként kíván kapcsolódni az európai integrációs szervezetekhez, vagy akár a visegrádihoz hasonló együttműködésekhez.

6. A romániai szélsőséges sajtó és személyiségek magyarelles tevékenysége kedvezőtlenül befolyásolja kapcsolatainkat. Kérjük, hogy a román kormány az ország törvényeivel összhangban igyekezzon visszafogni ezeket a sajnálatos megnyilvánulásokat.

A román fél a Külügyminisztériumok szövivői közötti együttműködés fontosságát hangsúlyozta. Megismételte ismert álláspontját, miszerint Romániában sajtószabadság van, a kormány nincs befolyással a tömegtájékoztatás működésére, s lehetőség szerint nem is kívánja azt minősíteni.

7. A magyar–román diplomáciai ingatlanvitával kapcsolatban a legutóbbi szakértői megbeszéléseken átadott magyar javaslat nagyfokú kompromisszumkészségről tesz tanúbizonyságot. Amennyiben román részről is megvan a politikai akarat a probléma rendezésére, ennek nem lehet akadálya.

A román fél szerint a diplomáciai ingatlanok problémája tisztán technikai jellegű, ezért könnyen megoldható.

8. A magyar kormány és a történésztársadalom igényli, hogy tanulmányozásra megkaphassa az 1956-os forradalommal kapcsolatos, Romániában őrzött dokumentumokat, melyek a történelmi igazság pontos rekonstruálása szempontjából elsőrendű fontosságúak.

Román részről Meleşcanu úr nem zárkózott el egy levéltári együttműködési megállapodás megkötésétől, amely biztosítaná a lehetőséget a történelmi dokumentumok cseréjére.

9. Kapcsolatainkra és egymás jobb megbecsülésére hatással lenne a 13 vértanú tábornok aradi emlékhelyének helyreállítása. Ezt a javaslatot a román fél az 1848–49-es forradalom és szabadságharc vitatott román történelmi megítélésére, a helyi nemzeti érzékenységre hivatkozva elutasította.

II.

Theodor Meleşcanu külügyminiszter a magyar felvetésekre történő reagáláson kívül felvetette:

1. Nagy jelentőségű és a román fél szempontjából elsőrendű fontosságú a magyar–román alapszerződésről folyó tárgyalások folytatása, az egyezmény mielőbbi aláírása. Kiemelte, hogy román részről választ várnak a január végi szakértői egyeztetésen átadott új szövegjavaslataikra.

Jeszenszky úr válaszában kifejtette, hogy a román tömegtájékoztatásban és hivatalos megnyilatkozásokban a területi kérdések rögzítése az indokoltnál nagyobb hangsúlyt kap. Hangsúlyozta, hogy a létrejövő szerződésnek nemcsak elveket kell rögzítenie, hanem szükséges, hogy mögöttes gyakorlati együttműködés is álljon. Ha

az állampolgáraink közvetlenül érzékelik a kapcsolatok javulását, ha a magyar kisebbség jogaira törvényes garanciákat kap, ha létrejön az érdemi és tartalmi közeledés, akkor köthetünk nyugodt lelkiismerettel ilyen szerződést.

2. A két tárca nemzetközi jogi szakértői tekintsék át a magyar–román kapcsolatrendszer jogi kereteit, és tegyenek javaslatot az adott szerződések megújítására, felmondására, érvényességük esetleges meghosszabbítására.

3. Az RMDSZ vezetőinek március eleji budapesti látogatása nyomán a magyar kormánnyal közösen kiadott nyilatkozat egyes kitételei, s magának a nyilatkozatnak a ténye nehezen elfogadható. A Külügyminisztériumnak nincsen az üggyel kapcsolatosan hivatalos álláspontja, de Romániában sokan sérelmezik az említett dokumentumot. Meleşcanu külügyminiszter átadott egy „független” szakértő által készített tanulmányt, mely a nyilatkozat tartalmát elemzi.

4. A tankönyv vegyesbizottság munkájának sürgős megkezdése fontos feladat. (A vegyesbizottság fölállítását a magyar fél a korábbiakban többször is eredménytelenül szorgalmazta.)

5. A magyar külügyminisztérium képviselői támogassák a kétoldalú ösztöndíjas csere fejlesztését, a létező aránytalanságok mérséklését, mivel Magyarországról jóval kevesebb ösztöndíjas utazik Romániába, mint fordítva.

Jeszzenszky úr kiemelte, hogy fontosnak tartja az oktatás terén már létező kapcsolatok fejlesztését és újak létrehozását. Amennyiben Romániában jelentősen javul a gazdasági helyzet, valószínűleg több magyar fiatal kíván majd ott tanulmányokat folytatni. A lakossági kapcsolatok ténye a fontos, és nem a helyszíne.

6. A Kis-Jugoszlávia elleni embargó ügyét érintve a román külügyminiszter tájékoztatást adott arról, hogy Románia elvileg hozzájárulását adta nyugat-európai hajók jelenlétéhez a Duna román szakaszán, de konkrét kérdésekben célszerűnek tartaná a magyar, bolgár és román álláspont összehangolását.

Szintén fontosnak tartja, hogy az érintett országok előzetesen konzultáljanak arról, hogyan képzelik a Balkán jövőjét, a Jugoszláv utódállamok gazdasági és politikai integrációját a délszláv konfliktus rendezése után.

7. Román vélemény szerint az utóbbi időszakban a magyar határőrizeti és vám szervek a szokásosnál is több román állampolgárt fordítottak vissza a magyar határról,

szerintük több esetben indokolatlanul. Néhány konkrét eset dokumentációját kivizsgálás céljából a román fél átadta.

A gyulai nemhivatalos külügyminiszteri megbeszélések illeszkednek abba a tárgyalássorozatba, melyre a két külügyminiszter 1992. decemberi levélváltása során rögzített menetrend alapján kerül sor. A konzultációk első állomása a bukaresti szakértői szintű egyeztetés volt folyó év január 26–28-án. A gyakorlatilag konkrét eredmények nélkül zárult szakértői megbeszélések újabb fordulója előtt hasznosnak ígérkezett egy informális jellegű politikai egyeztetés, mely kimozdíthatta volna a holtpontról néhány, a magyar fél által szorgalmazott gyakorlati probléma megoldását. Erre azonban román részről ezúttal sem volt meg a készség.

A találkozót román oldalról számos nyilatkozat és sajtókampány előzte meg, mely nagymértékben fokozta mind a két ország, mind a külföld politizáló közvéleményének érdeklődését és várakozásait. A találkozó sikerességét hivatottak sugallni – a magyar–román kapcsolatok rendezettségének érzetét keltve – a román külügyminiszter optimista nyilatkozatai is. Ez is igazolja, hogy a román fél számára a találkozó ténye – melyet saját kezdeményezésük eredményeként állítanak be – a fontos, nem az eredményessége. A sajtó reakciója pedig, mely akaratlanul is a román törekvéseket erősíti, azt tükrözi, hogy a közvélemény nem rendelkezik kellő információval a magyar–román kapcsolatok tényleges helyzetéről.

A nemhivatalos tárgyalásokat kulturált hangvétel jellemezte. Eredménynek tekinthető, hogy külügyminiszteri szinten is kifejthettük azokat a problémákat, melyekben feltétlenül eredményt kívánunk elérni a kétoldalú kapcsolatok rendezése érdekében. Az elhangzottakat a román fél rögzítette, még ha érdemben nem is válaszolt.

A román delegáció és a külügyminiszter közvetlen és kulturált tárgyalási stílusa mellett a román álláspont az alapvető kérdésekben nem módosult. A magyar felvetéseket gyakorlatilag érdemi válasz nélkül hagyták, vagy az ismert román érveléssel („napirenden tartjuk”, „a pillanat nem alkalmas”, „sérti a román nép érzékenységét”) elutasították. Ebben feltételezhetően szerepet játszott az is, hogy 1993. március 19-én tárgyalta a román parlament a kormány ellen benyújtott bizalmatlansági indítványt. A román fél a tárgyalásokon a felsőszintű látogatás kérdését fel sem vetette, az alapszerződés véglegesítését nem erőltette.

A román fél a magyar kezdeményezésekre igyekezett offenzív módon reagálni, megpróbált kezdeményezőikkel (RMDSZ és a magyar kormány nyilatkozatának sérelmezése, a turisták indokolatlan visszafordításának ügye, ösztöndíjascseré, javaslat a jogi keretek áttekintésére stb.) válaszolni.

A román külügyi vezetés továbbra is elutasítja a romániai magyar kisebbség legitim képviselőinek bevonását a kétoldalú tárgyalásokba, az RMDSZ és a magyar kormány nyilatkozatának megtámadásával lényegében az RMDSZ Magyarországgal

fenntartott kapcsolatainak legitimitását kérdőjelezte meg. (Takács Csaba az RMDSZ jelenlévő ügyvezető elnöke nehezményezte, hogy a találkozón nem vehetett részt szervezete képviselőjében. Továbbra is igénylik, hogy a kétoldalú tárgyalásokba az RMDSZ-t bevonják és meghallgassák.)

A megbeszélések létrejötte, az a tény, hogy erre Gyulán került sor, s a külügyminiszterek a Magyarországi Románok Szövetsége meghívására érkeztek, illetve hogy Petrusán György tagja lehetett a magyar tárgyaló delegációnak, az MRSZ számára komoly presztízsnyerés. Továbbra is lehet számítani a Szövetség közreműködésére, esetleges közvetítő szerepére.

Összességében megállapítható, hogy a közvetlenül politikai területeken, illetve a Külügyminisztérium hatáskörébe tartozó kérdésekben továbbra sem tapasztalható előrelépés. Az új külügyminiszter nevével jelzett stílusváltás inkább csak a külsőségekben jelentkezik. A kapcsolatok fejlesztését a nem közvetlenül politikai területeken (gazdasági-pénzügyi kapcsolatok, környezetvédelem, kultúra stb.) szorgalmazhatjuk eredményesen. A fentiek alapján továbbra sem indokolt, hogy felsőszintű politikai kontaktusok szervezése napirendre kerüljön. A román fél kompromisszumkészsége hiányában az alapszerződésről folyó szakértői tárgyalások folytatását sem célszerű magyar részről szorgalmazni.

Budapest, 1993. március 24.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 33. doboz

112.
Rudas Ernő bukaresti nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. május 28.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bukarest
50/SZT/1993.
Készült: 4 példányban
Központ: 3 példányban
Nagykövetség: 1 példány
Gépelte: Zsadányi Rózsa

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig!
Bukarest, 1993. május 28.
Tárgy: Nagyköveti beszámoló jelentés

I. A BELSŐ HELYZET FŐBB JELLEMZŐI

A beszámolási időszakban jelentős átcsoportosulások következtek be a román belpolitikai viszonyokban. 1992 szeptemberében parlamenti választásokat tartottak Romániában, melynek eredményeképpen a korábbi kormánykoalíció két tagja, a Nemzeti Liberális Párt és a Romániai Környezetvédő Mozgalom be sem jutott az új román Parlamentbe, a Romániai Demokratikus Agrárpárt pedig csak szenátusi helyeket tudott szerezni. Az 1992 márciusától, országos Konvenciója után két részre szakadt vezető kormányzópárton, a Nemzeti Megmentési Fronton¹⁰⁶ belüli harcból győztes erőként kikerült Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja csak 33-34%-os relatív többséget tudott szerezni, s eredményéhez nem tudott valódi koalíciós partnereket biztosítani. (A Petre Roman vezette Nemzeti Megmentési Front ellenzékbe szorult, a Romániai Demokratikus Konvenció partnerévé vált.)

Az ország rossz gazdasági helyzete kényszerű szükségességgel írta elő, hogy nem politikus-, hanem hivatalnokkormányra van szükség, amely a tél átvészelésére, és ha lehet (időben kibírja), a nemzetközi pénzügyi szervezetek által előírt reformok bevezetésére is alkalmas „áldozati bárányként” jöjjön létre. Ezt a győztesek is igyekeztek elhiteni az ellenzékbe vonulókkal, miközben saját embereiket tartalékban tartották, hogy megóvják őket az elkerülhetetlen intézkedésekkel járó eróziótól és népszerűségvesztéstől. Ez magyarázza, hogy a minisztériumi hierarchia alsóbb

¹⁰⁶ Nemzeti Megmentési Front Tanács – Consiliul Frontului Salvării Naționale – CFSN Az 1989-es román forradalom idején, 1989. december 22-től az új román hatalom legfelső szerve volt. Ion Iliescu jelentette be megalakulását a román televízióban. Kezdetben negyven tagja volt a CFSN-nek, akik szembefordultak Nicolae Ceaușescu rezsimjével.

szintjeiről kerülhettek személyiségeknek nehezen nevezhető káderek a minisztériumok élére.

Ilyen háttérrel világossá vált, hogy a választásokon győztes párt független miniszterelnököt tud majd csak elfogadtatni, és a miniszteri tárcák közül is csak azok felét tudja saját embereivel betölteni. A hatalmi viszonyok ilyenén alakulása miatt a többiek pedig látszólag szintén függetlenként, de valójában a parlamenti többséget alkotó szélsőséges pártok – köztük a Nagy-Románia Párt¹⁰⁷ és a Román Nemzeti Egységpárt¹⁰⁸ – egyetértésével kerülhettek csak miniszteri bársonyszékbe; így alakult ki az országban az a sajátságos „koalíció”, amelynek létezése máig tart.

Valójában kisebbségi kormány kapott bizalmat, aminek az is a háttérben áll, hogy az ellenzék hibás döntést hozott. A parasztpárt vezetésével az élen arra számított, hogy a kormány hamarosan megbukik, nem lesz képes ellenállni a társadalmi elégedetlenségből fakadó nyomásnak. Az előrehozott választások kikényszerítésében és megnyerésében reménykedve, elutasítottak minden együttműködést a hatalommal.

A hatalomba emelt szélsőség megerősödése és követelőző fellépése ugyanakkor a kormányzópártban ellenreakciót váltott ki, ami megbontotta egységét. A mérsékeltek, Adrian Năstase képviselőházi elnök vezetésével ekkor kezdték szervezni fellépésüket a konzervatívokkal szemben.

A parlamenti választásokkal egy időben tartott elnökválasztáson Ion Iliescu elérte újraválasztását. Egyértelmű volt azonban, hogy Erdélyben és a Bánságban veszített, az ellenzék jelöltjével, Emil Constantinescuval szemben. Ez a hatalomban máig tartó, s valószínűleg hosszú távon fennmaradó görcsöket, frusztrációt eredményezett, amely – a magyarság, illetve Erdély Iliescu elleni voksolása miatt – az RMDSZ-szel szembeni magatartásra és kétoldalú kapcsolataink kezelésére is kihat.

Ebben az időszakban úgy látszott, a választási kampányban is voltak jelei annak, hogy Romániában „kettős hatalom” jön létre: baloldali államfő és jobbközép kormánykoalíció. Ezt felmérve, a hatalom ragaszkodott ahhoz, hogy a parlamenti és az elnökválasztást egyszerre tartsák meg, és számítása be is vált. Ion Iliescu népszerűsége éppen elég volt ahhoz, hogy alig megszerveződött pártja, a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja – a régi-új államfő bizonyos régiókban és társadalmi rétegeknél kétségszövegbevonhatatlan népszerűségének „farvizén” – bevezessen a hatalomba.

¹⁰⁷ Nagy-Románia Párt (Partidul România-Mare – PRM) 1991. júniusban alapított romániai radikális jobboldali párt.

¹⁰⁸ A Vatra Românească román sovíniszta, magyar- és más etnikumellenes, zsidógyűlölő egyesület, amely 1990. február 7-én alakult meg. Szerepe volt az etnikai zavargások („Fekete március”) kiobbantásában Marosvásárhelyen. Politikai pártja a Román Nemzeti Egységpárt.

Az 1992. november 20-án hivatalba lépett kormány megalakításakor Ion Iliescu elnök szembetalálta magát az ellenzék – a Nemzeti Parasztpárt,¹⁰⁹ a Polgári Szövetség Pártja, a Parlamentbe bekerült liberális csoportok – együttes elutasításával, amelyet a nemzeti egységkormány megalakítására irányuló szándék ellen fejtettek ki. A szóba jöhető partnerek szélsőséges irányvonala azonban nem tette lehetővé, hogy valódi koalíciós kormány jöhessen létre Romániában, ezért született a már jelzett „öszvér” megoldás. A kormányprogram és a kormánylista beterjesztésekor 53–54%-os többség alapján viszont egyértelműen azonosíthatóvá vált, hogy a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontjának partnerei a Román Nemzeti Egységpárt, a Nagy-Románia Párt, a kommunistapárt utódja a Szocialista Munkapárt és az Agrárpárt.

Az új kormány programja csak vázlatosan foglalkozott az ország égető problémáival, a részletes kormányprogram ismertetésére teljesen eredeti módon a „100 napos jelentés” parlamenti beterjesztésével egy időben került sor. Ehhez azonban a kormányzat már nem kívánt parlamenti szavazást kérni, ezért az ellenzék bizalmatlansági indítványt kezdeményezett 1993 márciusában. Jóllehet nem tudta mozgósítani hozzá még a 4 hónappal korábbi szavazatmennységet sem, viszont elérte, hogy egyértelművé vált: kik uralkodnak ma Romániában, illetve kinek a támogatásával gyakorolja hatalmát a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja és Ion Iliescu.

Ugyanakkor Iliescu elnök pártja az idő múlásával az egyre inkább kompromittálódott, és a külföld szemében egyre inkább szálkát jelentő szélsőséges szövetségesektől az ellenzéki erők egy részének átcsalogatásával próbál szabadulni. Vezéregyenységek elcsábításával, parlamenti frakciókkal, utaztatásokkal és titkosszolgálati segítséggel teremtik meg fokozatosan az új parlamenti többség kialakulásának feltételeit. A Polgári Szövetség Pártjában érzékelhető leginkább ez a jelenség, amely párt egyesülés előtt áll a Parlamentbe bejutott modern felfogású liberálisokkal. A volt kormányzópárt, Petre Roman „csapata” pedig bevallottan a kormányba kerülésre pályázik a meddő ellenzékiiség helyett. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a Román Nemzeti Egységpárt bomlasztása kevés eredményt hozott, amit magyarázhat, hogy a Radu Câmpeanu-féle történelmi liberálisokkal – részben magyarelles alapon, részben erős pénzügyi háttérük egyesítése érdekében – való együttműködésük reális alternatíva lehet. Ezek a törekvések a hatalom ismert nemzetiségpolitikai kurzusa, RMDSZ-szel szembeni „sértettsége” miatt természetesen nem terjedtek ki a romániai magyarság pártja irányába.

Fentiek is jelzik, hogy egységes és erős, jól elhatárolható ellenzékéről nem beszélhetünk Romániában. Ennek legfőbb oka az ellenzéki pártok Konvencióján belüli

¹⁰⁹ A romániai Nemzeti Parasztpárt 1923-ban jött létre a Román Nemzeti Párt (PNT) és a regáti Paraszti Párt (PT) fúziójából, amely 1990-ben újjáalakult.

jelentős nézetkülönbség, illetve az egységes fellépést akadályozó szervezetlenségük, intézményesítettségük hiányossága. A Demokratikus Konvenció nem működőképes; ahelyett, hogy önmagát a hatalomátvételre fokozatosan és programszerűen készítene fel, belső konfliktusainak rendezetlensége miatt akcióegysége még csökkent is. Ehhez járul, hogy a Konvenció és a Roman-féle Front egymással is versenyez az ellenzék vezetőjének szerepéért.

A szinte valamennyi párton belüli átcsoportosulások, elhatárolódások, kilépések, s a hozzájuk kapcsolódó nyilatkozatháborúk jelzik, hogy instabil egyensúlyi helyzetben különböző kiútkeresési próbálkozásokon gondolkodnak a hatalom birtokosai, illetve az ezt megcélzó politikai erők. Erre készíteti őket az egyre növekvő elégedetlenségi hullám miatt elmélyülőben lévő társadalmi válság is. A május 5-re tervezett általános sztrájk hatalom részéről történt ügyes „leszerelésével” ez a probléma nem került le a napirendről, hisz az egyre romló gazdasági helyzetben a stabilitás megőrzése és a külföld felé szalonképesebb parlamenti többség, ha lehet, valódi kormánykoalíció létrehozása, akár már a közeljövőben is elkerülhetetlenné válhat.

A folyamat felszínre jutott kiindulópontja Adrián Năstase első Frontalelnök levele az új stratégia szükségességéről a pártvezetéshez. Ebben Iliescu elnök háttérbeli egyetértésével a Nyugat-orientált opcióhoz szükséges belpolitikai átrendezést sürgeti, melynek keretében mutatkozik bizonyos kompromisszumkészség a kisebbségek ügyében is. A hatalom megtartása és az európai integráció követelményrendszerének valamiféle fokozottabb érvényesítése mindenképpen elkerülhetetlen változásokat vetít előre, ami komoly belső vitákat eredményezhet a kormányzópártban. A belpolitikai életben eddig leginkább háttérbe húzódó, de a jövő vezető garnitúrája magjának tekintett és az államfővel lojális „Románia Jövőjéért” Alapítvány és csoport már szintén hatalmi kulcspozíciókban lévő emberei útján a szükséges mértékig támogatást nyújthat ehhez az átalakításhoz, és egyben tovább egyengetheti saját útját a hatalom legfelső régióiba.

Mindezen próbálkozások ellenére a politikai elit kialakulásának folyamata az év folyamán megrekedt, vagy legalábbis lelassult. Ennek fő oka, hogy az ellenzék elzárkózása miatt beszűkült a politikai osztály hatalomba emelhető egyedei közötti „merítés” lehetősége. Ez oda is vezetett, hogy az államfő körül vagy háttérében gyülekező csoport, köztük a már említett Románia Jövőjéért Alapítvány megszilárdította hatalmát és pozícióit, és nem kényszerült kiterjeszteni azt más politikai erőkre. Ehelyett személyes összefonódásokra és elsősorban a titkosszolgálatra, a fegyveres erőkre és testületekre, illetve a hírközlés magához láncolt-csalogatott részére támaszkodva gyakorolja hatalmát, érvényesíti elképzeléseit. Mindezek alapján joggal mondható, hogy Ion Iliescu államfő és közvetlen köre az egyetlen szilárd hatalmi pont a mai Romániában.

A hatalmi koncentráció, a választásokat követően háromnegyed évvel erősebb, mint eddig volt. Az új rezsimben is tapasztalatokat szerzett Iliescu elnök magabiztossága folyamatosan nő, helyzete szilárd, ami lehetővé teszi, hogy felülről alakítsa át a parlamenti és a kormánystruktúrát, ha ez valóban elkerülhetetlenné válna.

A hatalmi ágak szétválasztása jól láthatóan nem rendezett kérdés. A végrehajtó hatalom szinte kizárólag a gazdasági szférával foglalkozik, a kormány, mint egy gazdasági csúcsminisztérium működik. A márciusban beterjesztett kormányprogram-módosítás egyébként a választásokon győztes Demokratikus Front programjától lényegesen eltér, de nem a parlamenti többséget alkotó pártok irányába, hanem az ellenzéki Konvenció egyes programelemeit vette át, ezzel is hozzájárulva annak erőzítőjéhez.

Összegezve megállapítható, hogy az elmúlt egy év során Romániában az 1989. december után kialakult hatalmi struktúrák továbbra is megvannak, sőt „lebetonozódásuk” erősödött. Az ellenzék nem tudott és nem tud valódi alternatívát felkínálni, és szétforgácsoltságát a hatalom, mindenekelőtt az államfő rutinosan kihasználja.

Mindez igaz annak ellenére, hogy a hatalom társadalmi bázisa nem stabil, egyik rétege, a földhöz juttatni vélt parasztság – a földtörvény rendkívül lassú végrehajtása, ellentmondásai miatt – fokozatosan elfordul tőle. A szakszervezeti munkásság körében is növekszik az elégedetlenség, mindez azonban egyelőre nem jelent robbanásveszélyt. A szakszervezetek megkezdődött egyesülése még nem vezetett az alkalmazottak alulról jövő elégedetlenségének politizálódásához, széthúzásuk egy részének megszüntetését további lépéseknek kell követniük ebbe az irányba, ha valóban tényezők kívánnak lenni.

II. GAZDASÁG

A román nemzetgazdaság fő jellemzői az elmúlt egy év során nem változtak, tovább tart a gazdasági „mélyrepülés”. Az elodázott, át nem gondolt, vagy nagy hirtelenséggel megvalósított gazdasági reformok, a gazdasági kurzus és a politikai-társadalmi háttér közötti diszharmónia miatt folyamatosan csökken a termelés és az életszínvonal, akadozik és felemás a szerkezetváltás, nő az ország eladósodása, a gazdasági alanyok kapcsolatrendszere egyre kuszább, növekszik a bűnözés, mindezek következtében fokozatosan erősödik a nosztalgia a diktatúra „aranyévei” iránt.

A hatalom kísérletei a piacgazdaság és a központi tervutasításos rendszer összeházasítására eddig sikertelenek voltak, illetve csak az apparátus saját hasznára váltak kiaknázhatókká, hozzájárulva annak megvesztegethetőségéhez, az egyre nagyobb méretű korrupcióhoz. A központi tervutasítások rendszerét és ezzel együtt a Tervhi-

vatalt is ugyan hivatalosan már régen felszámolták, azonban az egyes vállalatok alapanyag- és energiaellátása változatlanul a „központ”, azaz a szakági minisztérium hatáskörébe tartozik. Ez év május 1-től az árak szubvencionálását ugyan megszüntették, tehát elvben a fizetőképes gazdasági alanyok a fizetés sorrendjében juthatnának szükségletükhöz, ha nem lenne minden és állandóan hiánycikk.

Mindemellett még nem sikerült megindítani az ipar szerkezetváltás sokat hangoztatott programját sem. A ceaușescui gazdaságpolitikának megfelelő ipari mamutvállalatok ma elsősorban korszerűtlenségük, nyersanyag- és energiahiányuk miatt veszteséget termelnek. Mivel a román vezetés teljes mértékben felkészületlen a munkanélküliség kezelésére, ezek bezárását, vagy az ezzel egyenértékű „átprofilozását” állandóan halogatja. A munkanélküliségre való felkészületlenséget talán legjobban az a tény mutatja, hogy még 1989-ben is évi 3–5%-os munkaerő-növekedéssel számoltak, holott az ipari termelés már akkor is csökkenő tendenciát mutatott.

Az ipari termelés és vele szoros összefüggésben a GDP-é az 1989 előtti szintnek kevesebb mint a felére esett vissza. Már-már a működésképtelenség határán van a mezőgazdaság. E terület tevékenységét a politikai éretlenség és nosztalgia következtében kialakult rendezetlen tulajdonviszonyok mellett az ipari termelés elégtelenségéből adódó hiányok is nehezítik. A rendezetlen tulajdonviszonyokra mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy a 6,3 millió földtulajdonjegyből a mai napig is csak mintegy 20%-uk talált gazdájára. Az ipar pedig a parasztság számára elérhetetlen áron lenne képes az eszközellátást biztosítani (pl. egy traktor – amely gyakran gyári új állapotában sem működőképes – több millió lejbe kerül). Így aztán például idén április 20-ig még közel 1 millió hektáron a tavaszi vetések talajelőkészítő munkáit sem tudták elvégezni. Tovább csökkent az állatállomány, a tej- és tojástermelés, a maradéknak pedig a takarmánnyal való ellátása jelent súlyos gondokat.

Mindennek következtében az elmúlt évben a román gazdaság GDP-je az egy évvel korábbihoz képest 15%-kal csökkent, viszont a munkanélküliségi ráta mára 9,5%-os szintre emelkedett. Ami a privatizációt illeti, az ország vezetése az ún. „nagy privatizáció” útját választotta, vagyis a nemzeti vagyon egy részét ingyen osztotta szét a lakosság körében. Ezért aztán privatizációs bevétele nincs, a vagyonjegyek névértékük 10%-a körüli áron cserélnek gazdát, ezzel is növelve az inflációt.

A tökebeáramlás, illetve bevételek hiánya miatt a gazdasági kormányzat teljesen illuzórikus mentőövekbe próbál kapaszkodni, így pl. az Öböl-háború és a délszláv válság miatt életbe léptetett ENSZ BT-embargó hatásait próbálja meg nemzetközi téren szinte nevetséges módon felnagyítani: az Öböl-háborúra 3 milliárd, míg a délszláv válságra már 7 milliárd dollár veszteséget akarnak számlázni, ezzel is bizonygatva az ország lakossága előtt, hogy a gondokért nem a jelenlegi vezetők a felelősek. Ugyanez a logika ismerhető fel az MFN túlhangsúlyozott hiányolásával és annak

sulykolásával, hogy Románia ma Európa egyik geo- és belpolitikailag legstabilabb országa. Ezek tükrében viszont az is természetes, hogy például az EK-társulási szerződésnek a román gazdaság számára nem egy esetben igen kemény feltételeit és megállapításait viszont igyekeznek elbagatellizálni, illetve a nyilvánosságtól elzárni.

Az átgondolatlan, kapkodó gazdaságpolitika természetes módon vezetett az államkassza kiürüléséhez, az állami költségvetés eddig nem tapasztalt mértékű hiányához, ami pótköltségvetés kidolgozását és elfogadtatását tette szükségessé. Ezzel párhuzamosan gyakorlatilag kimerültek a valutatartalékok is (a 20 millió dolláros szintet alig érték el). Így a román gazdaság napi import fedezetbiztosítási gondokkal, permanens hiányokkal küzd. Ennek illusztrálására: a román kőolaj-feldolgozó iparnak (mely összkapacitása több mint 30 millió tonna/év) a lehetőség szerinti minimálisan ráfizetéses üzemeltetéséhez havi 875 ezer – 1 millió tonna olajra lenne szüksége. Ehhez képest ma ennek a mennyiségnek csak a 20–25%-ával rendelkezik.

A pénzügyi kormányzat politikai okokból gazdaságilag ma már egyre inkább tartathatlan árfolyampolitikát folytat: mesterségesen próbálják meg túlértékelt szinten tartani a nemzeti valutát. Ennek gazdasági és politikai következményei már ma is láthatóan súlyosak: hiába jelentették be – úgyszintén politikai okokból – közel két éve a lej (ugyan belső és korlátozott) konvertibilitását, még ma sincs egységes árfolyam, változatlanul virágzik a feketepiac. Ezek következtében mindennaposak a külső finanszírozási gondok, az ország gyakorlatilag a nemzetközi pénzpiac kezére került, amelynek mindezek ellenére (és ezért) sem érdeke a lehetőségek kihasználása. Három év alatt alig több mint félmilliárd dollár külföldi tőke érdekezett az országba, átlagosan 20 ezer dolláros tételekben, ennek nagy része ráadásul nem is beruházás, produktív tőke, hanem karvalytőke. Az elmaradott gazdasági szerkezet, a jogi-intézményi rendszer hiányosságai mellett a jelenség fő oka az át nem gondolt hitelpolitika. Ide tartozik az is, hogy politikai okok miatt a jegybank az évi 100%-ot meghaladó infláció mellett sem mer pozitív reálkamatszintet megállapítani.

Az 1992. szeptemberi választások utáni régi-új hatalom, illetve annak kormánya pedig a nemzetközi pénzpiacon eddig még leginkább csak a túléléshez feltétlenül szükséges hiteleket tudta megszerezni az országnak, bár az utóbbi időben Románia megítélésének pozitív módosulásával itt is tapasztalható némi kedvező változás. A bevont kölcsönök az adott gazdaságszerkezet miatt fenntartották az infláció amúgy is magas szintjét, tovább nőtt a munkanélküliség, fokozódott a létbizonytalanság, illetve a gyakorlatilag 0 szintről 2–3 milliárd USD-re nőtt a külső eladósodás.

A gazdasági alanyok helyzetét, illetve az egész gazdaság normális működését nehezíti a ma már szinte az egész országot átfogó körbetartozás. Ennek felszámolására a klasszikus központi irányítás elveinek megfelelően már kétszer próbáltak tartozáselengedéssel, hiteltörléssel véget vetni – sikertelenül.

A külkereskedelem liberalizációja is megtorpant, amelynek fő okai a korábban említett termelésvisszaesés és a valutahiány. Az ország helyzetét tovább nehezíti a – kényszerből – erőltetett, ráfizetéses, dömping jellegű export, így állandósítva a „kvázigyarmat” állapotot, vagyis a nyersanyag- és energiaigényes exporttal ellentételezett fogyasztásikk-importot.

Mint az előzőekből is már egyértelműen látható, az ország gazdasági életét átszövi a túlpolitizáltság. A parlament mindkét házában elsősorban a nacionalista ideológiát hirdető pártok bármely, népszerűtlen következményekkel járó gazdasági törvénytervezet napirendre tűzésekor a nemzeti érzelmekre ható ideológiai húrok pengetésébe kezdenek, és természetesen az ellenzéket, azon belül is a kisebbségeket és természetesen a magyarságot teszik felelőssé minden bajért. Ennek ma még mindig van talaja, és nem utolsósorban ennek számlájára írható az, hogy a gazdasági alaptörvények döntő többsége hiányzik. Többek között ezért nem készült el sem a csődtörvény, sem a földbérleti törvény, és bukott meg a külföldiek földszerzési korlátozását eltörlő törvénymódosítási javaslat is.

A romániai rendszerváltozásnak a kétoldalú külgazdasági kapcsolatokban eddig tapasztalt jele a gazdasági alanyok számának megsokszorozódása. Addig, amíg 1989 előtt összesen alig több mint 100 cég vett részt az áruforgalom lebonyolításában, 1992-ben a nem egész 260 millió USD értékű szállítást (189 millió USD magyar, 68 millió USD román export) több mint 2000 alany produkáta.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok komolyabb fejlesztésének a pénzhiányon és a román termékek alacsony színvonalán kívül továbbra is gátja a túlbujárási bürokrácia, a nehézkesség, amely a magyar relációban sajnos még mindig szubjektív, mentalitásbeli tényezőkkel is bővül, még mindig hat a magyar ellenségkép.

III. A KULTÚRA ÉS AZ ÉRTELMISÉG HELYE ÉS SZEREPE A MAI ROMÁN TÁRSADALOMBAN

A román értelmiség rövid története során szociológiailag mindvégig „hatalomközeli” képződmény volt, és – minden jel szerint – 1989 után is az maradt. A mindenkori hatalommal való összefonódottságán túli másik fontos jellemzője – megannyi manipulált, a nyugati és közép-európai politikai gondolkodás számára nehezen értelmezhető „érzéksalódás” forrása: a főként francia orientáció is – változatlanul tovább él, ha módosult, várhatóan egyre „amerikaiasabb” hangsúlyokkal és érvényesülési lehetőségekkel is.

Éppen ez a két tényező az, amely továbbra is megszabja a román értelmiség (és „produktuma”: a kultúra) helyét és szerepét a mai román társadalomban.

A franciás műveltségű egykori román „intelligencia” még megmaradt, vagy időközben újratermelődött tehetséges képviselőit, főleg az ún. „Társadalmi Dialógus Csoport” krémjét teljes szellemi fegyverzetben, ugrásra készen találta az 1989. december 22-i fordulat, és az újra megnyílt lehetőségeket nem is haboztak kihasználni (új folyóiratok, kiadók, alapítványok, ösztöndíjak, tudományos szimpóziumok stb.).

Ugyanakkor, minden bizonnyal akaratuk ellenére, többségükben nem tudták kivonni magukat az értelmiségre (az értelmiségi léthelyzetre: az elfogulatlan, távolságtartó, higgadt értékítéletre és értékteremtésre) örökösen leselkedő új-régi hatalom vonzásköréből: volt, aki miniszteri posztot, egyikük párizsi nagyköveti missziót vállalt, jó néhányan – kultúrtańacsosi rangban – tagozódtak be a román diplomáciába, akad olyan is, aki mindenható kiadó i igazgatói státuszban tűnt fel. Többen viszont ideológusi szerepbe sodródtak, és lassan, de annál biztosabban elvesztették értelmiségi „hamvasságukat”, intellektuális-morális tisztaságukat. Ez a jelenség olyannyira tünetértékű, hogy a Polgári Szövetség Mozgalom és a Polgári Szövetség Párt élén és vezető elitjében többnyire ugyanezek az értelmiségi figurák találhatók, a szokásos intellektuális vitákat, nézeteltéréseket és személyeskedéseket immár – tisztázatlan – politikai síkra terelve, amelyek szövevényében sem a külföldi megfigyelők, de már ők maguk sem tudnak kiigazodni.

Ilyen körülmények között a román értelmiségnek kritikai állásfoglalásra még hajlamos része fokozatosan felaprózódik, és – a hatalom igazi birtokosainak szándéka szerint – mindinkább felmorzsolódik. Jóllehet továbbra is vannak szerény kísérletek valamiféle szervezett „értelmiségi ellenállás” hídőállásainak kiépítésére, ezek nem igazán eredményesek.

Még előnytelenebb a kép, ha az ún. „Cotroceni-kör” (az elnöki palota a Cotroceni nevű villanegyedben található) tagjait és törekvését vesszük közelebből szemügyre. Ez az Iliescuval és politikai irányvonalával kezdettől fogva rokonszenvező értelmiségi csoport ájtatos szemforgatással azt hirdeti, hogy a kultúrának távol kell tartania magát a politikumtól, és mindenféle „ellenzéki” tevékenység ellentétes az irodalom és a kultúra „igazi” célkitűzéseivel. Így „társutas” magatartásával ez a társaság – csakúgy, mint az Iliescuhoz ugyancsak közel álló Ion Drăganescu által kézben tartott Román Tudományos Akadémia – valójában az elnöki palota Délkelet-Európában is megkésettnek számító „emberarcú szocializmus” koncepcióját legitimálja – nem kevés sikerrel.

A főntebb jelzett negatív tendenciákat – a hitelvesztést, a megosztottságot és „atomizálódást” – tovább erősíti, már-már drámaivá teszi a katasztrofális pénztelenség, az anyagi eszközök szinte teljes hiánya. Ez alól gyakorlatilag csupán a bukaresti Humanitas Kiadó és az *Evenimentul zilei* című, az utóbbi időben kezdeti ellenzéki-sége ellenére egyre inkább bulvárlappá átalakuló bukaresti orgánum a kivétel. Ez

pedig – az érintettek, az értelmiségiek tragikus kiszolgáltatottságából következően – korlátlan manőverezési lehetőségeket nyújt az elnöki hivatal és a titkos szervezetek világviszonylatban is páratlanul aljas – a társadalom erkölcsi tartalékainak végzetes felemésződését elősegítő – dezinformációs tevékenységének, a szinte hihetetlen méreteket öltő, s Románia jövőbeni európai integrálódását is súlyosan veszélyeztető hazudozásnak.

Nem jobb a helyzet a közoktatás terén sem: a tanügyi reform igen lassan halad, heves viták övezik, a régóta ígért és várt közoktatásügyi törvény egyre késik. Ugyancsak felemásak az egyetemi autonómiát biztosítani hivatott intézkedések is.

A főttebb jelzett folyamatok fényében összességében megállapítható, hogy a kultúra és az értelmiség szerepe, súlya – egyes, ígéretes kezdeményezések ellenére (mint pl. a bukaresti és kolozsvári egyetemek rektorainak azon törekvése, hogy intézményeiket valamiféle hatalomtól független, ellenzéki felleghvára építsék ki) – továbbra is csökkenő tendenciát mutat az átpolitizált, irányt tévesztett mai román valóságban. A román társadalom és nemzet soron lévő feladatai (újrapolgárosodás, „Európához” és a „Balkánhoz” való viszony, „Nagy-Románia” helyreállításának kísérlete stb. miatt) – végső soron saját nemzet- és helyzettudatának súlyos ellentmondásai következtében – a nemzetiségi kérdéssel (tehát a magyar ügygel) szinte semmit nem tud kezdeni. Kulturális-értelmiségi, sőt, sajnos egyelőre, közoktatásügyi szinten sem.

Mindezek következtében a magyar–román (hivatalos) kulturális kapcsolatok is stagnálnak, a legtöbb területen felületesnek mondhatók, messze alatta maradnak a lehetőségeknek. Ugyanakkor néhány konkrét kérdés is megoldódott, amelyek közül a bukaresti Magyar, illetve a budapesti Román Kulturális Központ csaknem egyidejű, 1992 kora őszi megnyitása a legfontosabb. A bukaresti Magyar Kulturális Központ egyre színvonalasabb programjaival a bukaresti magyar és román érdeklődők (főként a fiatal román értelmiség) kulturális, ismeretterjesztő igényét sikeresen elégíti ki.

A Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak a Román Művelődési Minisztériummal és a Román Oktatási Minisztériummal 1991 elején kötött együttműködési megállapodása idén jár le, a két tárca között megállapodás van az új jegyzőkönyv mihamarabbi aláírásáról. Ha az anyagi nehézségek miatt lanyhultak is, de változatlanul tovább élnek a magyar–román színjátszás kapcsolatai is, és az ősz elején írják alá a két ország írószövetségeinek új munkatervét.

IV. A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁS HELYZETE

A viszonylagos konszolidáció ellenére is számos akut belpolitikai problémától terhes, képlékeny romániai körülmények közepette a sajtó természetesen a politikai küzdelmek legviharosabb színtere és eszköze is egyben. A tömegtájékoztatásban is jól megfigyelhető a belpolitikai folyamatokkal párhuzamos polarizálódás, a fő törésvonalak mentén létrejövő egyfajta „szereposztás” kirajzolódása. Egyértelműnek tűnik, hogy a hatalom már a romániai sajtószabadság jelenlegi, ellentmondásosan kiépülő viszonyai között sem engedheti meg magának, hogy a sajtónyilvánosság befolyását, leleplező erejét figyelmen kívül hagyja, másik oldalról pedig az ellenzék igyekszik csekély eszköztárába minél jobban – de nem igazán sok sikerrel – bevonni a tömegtájékoztatást. A sajtó így Romániában is „negyedik hatalommá” kezd válni.

Romániában a sajtó, főként az ellenzéki sajtó sajátságos (balkáni) objektivitásának egyik legmegbízhatóbb fokmérője az, hogy mennyire képes a hatalmat lépéskényszerbe hozva, miniszterek székét is veszélyeztetve visszatükrözni az ország hatalmi viszonyaira, társadalmi életére talán leginkább jellemző politikai-gazdasági panamákat végeláthatatlan sorát. Ezen a téren az *Evenimentul zilei* című napilap mutatta föl az eddigi legkomolyabb eredményeket, és több mint 600 ezres példányszámaival messze megelőzte az összes többi romániai napilapot. Szakszerűség és objektivitás tekintetében viszont (leszámítva a besszarábiai kérdés tálalását) a hatalommal szemben legkritikusabban ellenzéki – bár egyik politikai pártnak sem elkötelezett – *Romania libera*-t kell megemlíteni, melynek példányszáma szintén meghaladja a százezret.

A központosított jellegét megőrző, illetve megújító romániai hatalmi struktúrában a politikai vezetés azonban ma is kényelmes, monopolhelyzetben van a propaganda és szervezett manipuláció terén, mivel szilárdan birtokolja a tömegtájékoztatás néhány kulcspozícióját. Anyagi-technikai hatását tekintve az államapparátus kezében már komoly sajtóellenőrző, restriktív eszköznek mondható a hatalomnak nem tetsző ellenzéki vagy kisebbségi kiadványok postai terjesztésének, árusításának többé-kevésbé burkolt akadályozása, valamint a központi papírárak manipulatív emelése is.

A televízió, mint legfontosabb tömegtájékoztatói eszköz vezetői garnitúrája lényegében a régi vonal embereiből, az Iliescu-féle Front, valamint a nacionál-kommunista, sovinszta erők sajtó kreatúrájából áll. A hatalom tájékoztatáspolitikájának kiszolgálása a hírműsorokban a dezinformálások és elhallgatások sorában, valamint az elvtelenül konformista problémabeállításokban jól nyomon követhető. A televízió nacionál-kommunista beállítottságú igazgatója egyelőre – a növekvő közfelháborodással dacolva – büntetlenül tehet továbbra is kisebbségellenes, kultúrael-

lenes és antiszemita nyilatkozatokat, külön heti műsorban népszerűsíthet populistá eszméket. Egyes műsorok továbbra is uszítóan magyarellen hangvételűek, az RTV műsorpolitikájára egészen az ellenségkép (magyar, zsidó, orosz stb.) tudatos menedzselése jellemző. A Román Rádió megnyilvánulásaiban mérsékeltebben ugyan, de tartalmában mára ugyanezt a politikai irányultságot képviseli, jelentősen elhajolva a másfél-két évvel ezelőtti objektívebb megközelítéstől. A sajtó legfőbb tájékoztatója, egyben dezinformátora a ROMPRES állami hírügynökség, ahol az 1989-es változásokat követően a legkevesebb személyi változás történt.

A romániai sajtófejlődés egyik riasztó jelensége, hogy az elnöki hivatalhoz, illetve egyes kormánykörökhöz közvetlen szálakkal kapcsolódó orgánumok – mint a *Di-mineata*, *Curierul national* és *Cronica Romana* – látásmódja szélsőségeségében (sovinizmus, magyarellenesség, antiszemitizmus) nemegyszer megközelíti az olyan fasisztoid lapok színvonalát, mint a *Romania Mare*, *Európa*, *Timpul*, *Cuvintul*, *Vremea* stb., bár ez utóbbiak alpári, útszéli stílusa nélkül az esetek többségében. E konvergencia jellemezheti egyes felsőszintű politikai vezetők gondolkodásának fejlődési irányát is, de egyben a lapok eladhatóságáért folytatott küzdelem éleződésének is jele (megjegyzendő, hogy a felsorolt sajtótermékek többségének példányszáma mostanra már a válság szint alá – a *Romania Mare* példányszáma a tavalyinak a felére – csökkent).

Más, volt szocialista országokhoz hasonlóan Romániában is bebizonyosodott, hogy a párt-sajtót – hathatós, alapítványi háttértámogatások (mint pl. a román szélsőjobb oldali Dragan-alapítvány) nélkül – pusztán az előfizetési díjakból és újságárakból lehetetlen fenntartani. Ennek jeleként a parasztpárti *Dreptatea* megszűnt napilapként létezni, valamint ugyanerre a sorsra jutott más, kevésbé ismert lapok egész sora is.

A romániai tömegtájékoztatásról összességében elmondható, hogy a kisebbségi és más, kimondottan ellenzéki beállítottságú lapokat leszámítva, továbbra is általános jellemvonás az ellenségkép permanens ápolása, a „hazafias” és egyben természetesen magyarellen hang és megközelítés. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a periodikusan ismétlődő hisztériakampányok intenzitása az utóbbi egy év során hanyatlott, az egyes sajtóorgánumok között e téren az elmúlt időben egyre határozottabb szereposztás és differenciálódás figyelhető meg. Ugyanakkor a határon túli magyarsággal kapcsolatos magyar politika, Magyarország kapcsolatai a környező országokkal, hazai politikusaink, illetve az RMDSZ vezetőinek – Romániában „vörös posztónak” számító – megnyilvánulásai, kijelentései továbbra is a sajtó figyelmének egyik központi témáját jelentik. Látnunk kell, hogy az ún. „magyarkérdés” kezelésében a romániai sajtó (pártállástól függetlenül) legjellemzőbb tendenciája – egyes hatalmi és sajtó körök nyilvánvaló törekvése – továbbra is a szembeállítás, a leválasztás lehetőségeinek felkutatása, így többek között: a magyar kisebbség „leválasztása”

az RMDSZ-ről és annak vezetéséről, az RMDSZ „leválasztása” Tőkés László tiszteletbeli elnökről, és az RMDSZ „leválasztása” a valós, vagy vélt magyar külpolitikai törekvésekről, illetve román ellenzéki partnereiről stb.

A romániai magyar nyelvű napilapok közül a *Romániai Magyar Szó* fennállása óta az 50 ezres példányszámot sem éri el, holott ez az egyetlen országos magyar nyelvű napilap, amely nem réteg- vagy pártérdekeket szolgál, hanem lehetőségei szerint pártatlanul tájékoztatja az ország egész területén élő magyarságot. A lap utcai árusítását, postai terjesztését a postai terjesztő hálózat tudatosan akadályozza, a hatalom az állandó papír-, nyomdaköltség-, lakbéremelésekkel a legsúlyosabban a magyar nyelvű sajtót sújtja. A *Romániai Magyar Szó* fennmaradása összmagyar érdek.

Az országos jelentőségű magyar nyelvű politikai lapok közül a két legjelentősebb vállalkozás a példányszámát rohamosan növelő nagyváradi *Erdélyi Napló*, valamint az *Orient Expressz*. A jelentősebb erdélyi városok és körzetük magyarságának tájékoztatását olyan nagy múltú és színvonalas újságok szolgálják, mint a nagyváradi *Bihari Napló*, a kolozsvári *Szabadság* vagy a *Brassói Lapok*.

A romániai magyarság számára döntő fontosságú, országos tájékoztató és önismeret-ápoló forrás az *RTV* magyar adása, annak is elsősorban az első csatornán közvetített, így az ország egész területén fogható hétfői műsora. Hasonlóan nagy jelentőségű a Rádió magyar adása. Az *RTV* és a Rádió vezetősége meg-megújuló intenzitással próbálja korlátozni, visszaszorítani a magyar nyelvű programok politikusságát és hatékonyságát.

Végezetül a romániai tömegtájékoztatás legaktuálisabb, legáltalánosabb törekvéseként, ideológiai irányzataként meg kell említenünk mind a bel-, mind a külföldi Románia-kép megjavítására irányuló erőfeszítéseket. E törekvés a *Romania Mare*-től a *Romania libera*-ig a politikai színskála szinte minden újságjára egyformán jellemző, és legfőképpen az országról pozitívan nyilatkozni hajlandó külföldi politikai, gazdasági stb. személyiségek interjúinak „vadászataiban”, valamint Románia méltatlan „európai kitaszítottságán” kesergő saját kommentárokból nyilvánul meg.

V. A ROMÁNIAI MAGYARSÁG ÉS AZ RMDSZ

A romániai magyar kisebbség helyzetét és közérzetét meghatározó politikai-társadalmi közeg az elmúlt egy év során lényeges változást nem mutatott. A hatalmi struktúrák választások utáni negatív fejleménye, hogy a magyarellenes, sovíniszta politikai erők (Nagy-Románia Párt, Románok Nemzeti Egységpártja stb.) megerősítették helyi hatalmi pozíciójukat, és hallgatólagos szövetségre léptek a kormánypárti hatalommal (Funar-jelenség, prefektus-ügy stb.).

A már jól ismert, jelenleg is periodikusan ismétlődő magyarellenes propaganda-kampányok vezényleésében a főként erdélyi sovíniszta erők egyre erőteljesebben átveszik a vezető szerepet. A magát centrista politikai színezetben feltüntetni igyekvő államelnök és a kormányzó NMDF készséggel osztja le a „magyar veszély” elleni állandó harc szerepkörét kevésbé szalonképes szélsőséges parlamenti és helyi köz-igazgatási szövetségeinek.

A magyarellenes propaganda terén is érvényesül a fenti szereposztás. A korábbiaknál is permanensebbek a magyarellenes állásfoglalások, a többségi bizalmatlanság megnyilvánulásai. Ugyanakkor az egyes kampányok intenzitása általában gyengébb, hamarabb „lecsengenek”. Ennek egyik oka az is lehet, hogy az egyoldalú magyar ellenségkép állandó fenntartása és igazolása egyre nehezebbé válik.

A magyarság számára stratégiai fontosságú nemzetiségpolitikai célkitűzések elérésében – így különösen a tanügy terén – sem következett be lényegi változás. Tovább folytatódik a magyar közösségek évről évre megújuló küzdelme a semmilyen jogszabály által nem garantált magyar nyelvű iskolák, osztályok fennmaradásáért, újabbak beindításáért. A másik oldalon az egyre magabiztosabb helyi román sovíniszta erők (Kolozsvár, Nagyvárad) „találékony” és agresszív felszámolási törekvései állnak. A kisebbségi anyanyelvhasználatlaltal és anyanyelvi tanulóssal összefüggő problémák még mindig szeparatizmusként, szegregációként stb. kerülnek értékelésre a hivatalos román politika részéről.

Látni kell ugyanakkor, hogy a helyi önkormányzatokba nagy arányban bejutott politikai erők – így az RMDSZ – helyi szinteken komoly előrehaladást képesek elérni. A magyarság számarányának mértékében az RMDSZ részt vesz a helyi hatalomban, és Erdély-szerre komoly önkormányzati hatalmi pozíciói vannak. Mindazonáltal e téren továbbra is akadályt jelentenek az állami korlátozó intézkedések, így a helyi költségvetési források hiánya, valamint az öngazgatási lehetőségek hatékony kihasználásában megmutatkozó tapasztalatlanság (utóbbi tényező lassan kiküszöbölődik).

Az elmúlt három év kulcsfontosságú változása a magyarság politikai szervezetének stratégiai célmeghatározásában következett be: a kolozsvári autonómianyilatkozat elfogadása után az RMBSS ez év januári, harmadik, brassói kongresszusa programjába iktatta, hogy a romániai magyar közösség jogainak és fennmaradásának egyedüli garanciája az autonómia különböző formáiban testesülhet meg. Ennek szükségessége és a nemzeti kisebbségként való önmeghatározás a kongresszusi program lényegi elemét képezi.

Az elmúlt hónapok során az RMDSZ vezető testülete, Tökés László tiszteletbeli elnök kezdeményezésére, több ízben is hivatalos állásfoglalásban ítélte el a sok évtizedes romániai elnemzetlenítő, homogenizáló politikát és annak súlyos következmé-

nyeit. Ezzel is összefüggésben a szervezet belső erőviszonyaira gyakran alkalmazott mérsékelt-radikális szembeállítási séma mára értelmezhetetlenné vált, a korábban radikális fogantatásúaknak vélt célokat, terminológiákat a szervezet programjába illesztette.

Tőkés László püspök tekintélyével, nemzetközi súlyával változatlanul az RMDSZ és a romániai magyar kisebbség egyik meghatározó személyisége. Az RMDSZ belső egyensúlyának fenntartásában és a szervezet működőképességének javításában, a romániai demokratikus erőkkel történő szövetségi politizálásban meghatározó szerepe van Markó Béla szövetségi elnöknek. Az RMDSZ 39 tagú parlamenti frakciójának tagjai javarészt hivatásos pártpolitikusokként, szakértőkként jellemezhetők. A strukturálisan új ügyvezető elnökség az egyes szakterületekkel (politika, oktatás-ügy, kultúra, gazdaság, tervezés) behatóan, szakapparátus segítségével foglalkozik. A magyar belső platformok között egyensúlyi helyzet figyelhető meg.

A jugoszláv háborús konfliktus egyrészt hátrányosan befolyásolja a határon túli magyarság kisebbségi politikai céljainak megvalósítását, mivel a nemzetközi közösség értékrendjében a minden áron biztosítandó stabilitást, a kisebbség politikai elvárása teljesítésének a rovására abszolutizálja. Másrészt nyilvánvalóvá vált, hogy a kelet-közép-európai térség biztonságának nélkülözhetetlen feltétele a kisebbségek igényeinek megnyugtató rendezése. Románia ET-felvételével összefüggésben mindez politikai mozgásteret biztosít az RMDSZ számára, és egyre konkrétabb, körülhatároltabb elvárások tudatosítását teszi lehetővé a hatalom irányába. Ilyen körülmények között a román kormányzat már eddig is kisebbségi (látszat)intézkedésekre kényszerült, aminek egyik látványos példája a kormány szervként létrehozott – az RMDSZ által erős fenntartásokkal kezelt – Nemzeti Kisebbségek Tanácsa.

Mára az RMDSZ számára nyilvánvalóvá vált, hogy létfontosságú a szakszerű külpolitikai tevékenység megszervezése, ennek intézményi kereteinek biztosítása. Lassú folyamat eredményeként úgy tűnik, mindehhez a koncepcionális és személyi feltételek létrejönnek, kialakult az anyaországi diplomáciai és más szervek hatékony támogatásával az RMDSZ állandó kapcsolata a fontosabb nemzetközi szervezetekkel, kormánykörökkel és az itteni DT képviselőivel. Jelenleg folyamatban van az RMDSZ szisztematikus külföldi propagandatevékenységének megszervezése (pl. Fehér Könyv és egyéb brosrák kiadása, terjesztése).

A brassói kongresszust követően minőségi előrelépés történt az RMDSZ és az anyaország hivatalos kapcsolatainak intézményesítésében. Az RMDSZ vezetőinek és parlamenti delegációinak hivatalos budapesti látogatásai demonstrálni, egyben a román politikai közvéleménnyel elfogadtatni hivatottak e kapcsolattartás legitim voltát és nyilvánosságát. Az a tény, hogy a magyar kormány egy romániai párttal – a romániai magyar közösséget képviselő politikai szervezettel, mint olyannal –

intézményes kapcsolatot tart, szöges ellentétben áll a hivatalos romániai államnemzeti felfogással, amely utólag kifejezésre is jutott a román KÜM részéről.

Mindemellett az RMDSZ politikai súlyát és választási tömegpárt jellegét jól érzékelteti az a tény, hogy az összes magyarországi és határainkon kívüli politikai párt együttevée sem rendelkezik 600 ezer fős tagsággal, illetve stabil egymillió szavazótáborral. A mindenkori román politikának erre figyelemmel kell alakítania kapcsolatát a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel.

VI. AZ EGYHÁZAK HELYZETE

Romániában az állam és az egyházak viszonya a kommunista rezsim időszakában bekövetkezett jogsérelmek és károk orvosolatlansága miatt jelenleg is rendezetlen. Az egyre erőteljesebben államegyházi igényekkel fellépő, egyes szinteken a román sovinszta erőkkkel nyíltan együttműködő ortodox egyház más egyházakkal – különösen a görögkatolikus egyházzal – fennálló viszonyára ugyanúgy a problémák megoldatlansága jellemző. A görögkatolikusokat – egy névleges jelentőségű múlt évi kormányhatározat néhány engedményét, egy-két kisebb templom visszaadását nem számítva – továbbra sem helyezték vissza jogos tulajdonukba. Az ortodox–görögkatolikus ellentét egyre éleződik, ami a román társadalom akut válságjelenségeinek egyike. Mindez a román ortodox egyház és a Vatikán közötti viszony tartós romlását, közvetve a pápa romániai látogatásának bizonytalan időre való kitolódását eredményezi.

A magyar kisebbség történelmi egyházainak leglényegesebb problémái továbbra sem nyertek megoldást. A kormány, illetve a parlamenti többség e téren cinikus érdektelenséget tanúsít, a hatalom láthatóan az egyes problémák helyi, partikuláris szintekre való „leutalására”, a generális rendezés elkerülésére törekszik.

Az egyházak kultusztörvény-tervezete már két éve a parlament süllyesztőjében fekszik, a minisztériumok nemrégiben ismertetett álláspontja a magyar egyházak, valamint a görögkatolikus egyház számára teljességgel elfogadhatatlan. Az egyházi javak visszaszolgáltatása, az egyházi iskolák visszaállításának kérdése egészében véve továbbra is megoldatlan. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a fenti problémákkal nehéz politikai feltételek közepette küszködő, a fordulat után rohamosan újjáéledő magyar történelmi egyházak számos konkrét részprobléma megoldásában az utóbbi időszakban még így is szinte hihetetlen, erejükön felüli teljesítményt nyújtottak (épületek egy részének visszaszerzése és rendbehozatala, több tucat új templom felépítése, iskolák, iskolai osztályok beindítása, szerteágazó külkapcsolatok kiépítése – nem utolsósorban a Vatikán közvetlen befolyásolása).

VII. KÜLPOLITIKA

Románia külpolitikájában az elmúlt egy év során érezhető változást hozott az új kormány – és mindenekelőtt az új külügyminiszter, Teodor Meleşcanu – kinevezése. A hatalmát konszolidáló és teljes legitimitással rendelkező államfő először jelölt szakembert e tárca élére, ami egyben jelzi a hangsúlyeltolódást a külpolitika irányába, mely az adott körülmények között az egyetlen lehetséges sikerágazat Romániában. Ennek megfelelően Meleşcanu széleskörű mozgásszabadságot kapott, jelentősen nőttek a KÜM anyagi lehetőségei, melynek ma már számottevő részét propagandára fordítják (külön költségvetési forrásból ez évben 3,5 millió dollárt). Ugyanakkor a minisztérium vezetése alig változott, és a nagyköveti posztokra is elsősorban a régi, vagy az új nomenklatúra emberei kerültek, alsóbb szinten azonban megindult egy nagyarányú fiatalítás, ami hatását csak néhány év múlva fogja éreztetni.

A román diplomácia széles körű offenzívát indított eddigi hátrányos helyzetének ledolgozására, és bár az alapvető cél, a nemzeti érdek mindenekelőtti érvényesítése nem változott, az alkalmazott módszerek kifinomultabbak, ötletesebbek és agresszívvabbak.

Érezhető a jobb koordináció, a koncepciózusság és a bátrabb fellépés a kezdeményezések elfogadtatására. A minden téren tapasztalható pragmatizmus elsősorban a gazdasági érdekek érvényesítését szolgálja. Mindezek ellenére a román külpolitika továbbra is a belpolitikai mozgások alárendeltje maradt, de megjelent a törekvés a két érdek lehetőség szerinti kiegyensúlyozására. Ezt elősegítendő, a hatalomnak mára sikerült kialakítania alapvető külpolitikai kérdésekben a többpárti konszenzust, míg a KÜM a sajtóval ápolta jó kapcsolatok révén a közvélemény nagyfokú támogatását bírja. Meleşcanu autonómiája azonban korlátozott, a diplomácia másik erőközpontja az Elnöki Hivatalban található. Koncepcióbeli különbségek ellenére (az elnökség gyakran konzervatívabb álláspontot képvisel) a súrlódások ritkák, a külügyminiszter sikerei révén erősíti pozícióit. A meghirdetett prioritások: integráció az euroatlanti struktúrákba, szorosabb kapcsolatok Moldovával, kapcsolatépítés a szomszédos országokkal. Az integráció felgyorsítása révén Románia eddigi izolált helyzetéből szeretne szabadulni. A stratégia két pillérre épül:

a.) a Románia-kép feljavítása érdekében széles körű propagandakampány indult külföldön mind formális módszerek (fizetett hirdetések, rendezvények, kiadványok), mind informális meggyőző munka révén. Utóbbiban ma már komoly szerepet szán a külföldi diaszpórának, melynek eddigi ellenséges magatartását kifinomult módszerekkel igyekeznek megfordítani (romániai népszerűsítés, meghívás, „külön-

leges nagyköveti” és tiszteletbeli konzuli kinevezések stb.). A román lobbiképzése az USA-ban kezdődött, de erőteljesen folyik Franciaországban, Izraelben, a skandináv országokban is. Az imázsépítés pénzügyi fedezetét a költségvetés és a PHARE-program adják, de megalapozott feltételezések szerint az olaszországi egykori vasgárdista, I. C. Dragan is hozzájárul a költségekhez, egyéb kétes eredetű pénzek bevonásával is.

b.) Románia geopolitikai helyzetének felértékelődése konjunkturális jellegű, és arra a nyugati igényre épül, hogy mindenáron elkerülendő a délszláv válsághoz, illetve az exszovjet államokban kirobban konfliktusokhoz hasonló fejlemény a térségben.

Románia relatív stabilitását hasznosítja nemzetközi kapcsolataiban. A biztonsági megfontolások előtérbe kerülésére építve, Bukarest eredményesen csökkentette eddigi izolációját anélkül, hogy a politikai fenntartások kiváltó okain – a belpolitikai helyzeten – lényegesen javított volna. A hatalom látványos sikersorozatként kamatoztatta belföldön az EFTA-országokkal kötött egyezséget, az EK-társulási szerződés aláírását, majd az államfői szintű kapcsolatfelvételt a NATO-val. Ennél kevésbé látványos, de annál fontosabb sikerének tartja a román diplomácia, hogy közelebb került stratégiai céljához, a térség országainak egységes kezeléséhez, a korábbi differenciált megítélés kiegyenlítéséhez, mindenekelőtt a NATO, de az EK részéről is. Perspektívájában ennél is fontosabbnak tűnik az, hogy offenzívája révén Meleşcanu elért egy stratégiai jelentőségű fordulatot több fontos nyugati ország véleményalkotásában, mely szerint „Románia belső fejlődése elérkezett abba a szakaszába, amikor a demokratizálódás folyamatát eredményesebben lehet segíteni az európai szervezetekbe való felvételével”. Ez az álláspont a jelenlegi vezetésnek a vártnál talán gyorsabb külföldi legitimitásnyerését mutatja, ami nagyban összefügg a romániai ellenzéki pártokban való csalódással, a felismeréssel, hogy nem jelentenek igazi alternatívát az Iliescu-rezsimmel szemben.

A Nyugattal fenntartott kétoldalú kapcsolatokban remélt enyhülést Románia a minél magasabb szintű diplomáciai kontaktusok erőltetésével igyekszik elindítani. Az elsődlegesen megcélzott ország az USA, ahol a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadását a Clinton-adminisztráció támogatja, a Kongresszus ellenállását pedig a lobbizás révén akarják megtörni. Az eddigi sikertelenséget a közvélemény kudarcént éli meg, a kapcsolatok javítása ma abszolút prioritás. Franciaország korábbi egyoldalú preferálásával szemben a reálpolitikát hirdető Meleşcanu hasonlóan előtérbe helyezi a Németországgal és Nagy-Britanniával építendő kapcsolatokat. Csökkent a latin szolidaritásba vetett hit, bár Olaszország szintén kiemelt helyen szerepel.

A szomszédos országok prioritásként való kezelése inkább csak a Nyugatnak szánt retorika maradt. A két potenciális szövetség, Szerbia és Szlovákia irányában Romá-

nia jóindulatát és együttműködési készségét hangoztatja, ugyanakkor érezhető az a koncepciótlanság és bizonytalanság, amely a Magyarországgal és Ukrajnával mint ellenséges államokkal, valamint Bulgáriával mint vetélytárssal kialakított viszonyt is jellemzi.

A Moldovával remélt egyesülést ma már Bukarestben is távolabbinak látják, a gazdasági és kulturális integráció erőltetése mellett ezért komoly szerepet kapott a szomszéd ország unionista erőinek politikai, anyagi támogatása és a titkosszolgálati módszerekhez való folyamodás.

A FÁK országain belül az Orosz Föderációval való viszony javítása egyelőre csak óhaj, a feszültségek a román vádaskodások és az orosz érdektelenség miatt nem enyhültek, kiemelt szerepet kapott viszont Belarusz és Kazahsztán, és a többi utódállammal is szoros, elsősorban gazdasági szálakat igyekszik kiépíteni a román diplomácia.

A gazdasági érdek pragmatizmusa motiválja a korábban elhanyagolt relációk újraélesztésének kísérleteit is. Ezt szolgálta a Közel-Kelet arab országaiba és Izraelbe tett államfői látogatás, a tervezett latin-amerikai körút, valamint a külügyminiszter Kínában, Thaiföldön és Szingapúrban tett látogatása. A gazdasági potenciál miatt általános a román érdeklődés az ASEAN¹¹⁰-országok iránt, de sem ezek, sem Japán jelenléte Romániában nem számottevő. Enyhe érdeklődést csak Dél-Korea tanúsít.

Kiemelt figyelmet fordít Románia balkáni pozícióinak erősítésére. Elkötelezettségek nélkül igyekszik manőverezni a török és a görög érdekek figyelembevételével, és számítva a későbbi szerb szövetségesre. A délszláv politikai tőkére és az újjáépítésből várható haszon minél nagyobb részére aspirál.

Az általános diplomáciai offenzívával összhangban a nemzetközi szervezetekben is nőtt a román aktivitás. Az ET-tagság prioritása a sorozatos kudarcok miatt kissé leértékelődött.

Románia biztonságpolitikájának továbbra is meghatározó eleme a délszláv válság nyomán fenyegetőnek látott nemzetközi döntőbíráskodás elkerülése, a területfeltés. Kollektív biztonsági garanciákat remél a NATO-tól, ennek érdekében igen aktív a kapcsolatépítésben, és igyekszik teljes körűen kihasználni az Észak-atlanti Együttműködési Tanács kereteit. Mind a NATO-tól, mint a NYEU-tól hadserege fejlesztésének és hadiipara konverziójának támogatását reméli. Az ország biztonságpolitikáját meghatározó további elem, hogy általános nézet szerint Románia az orosz

¹¹⁰ Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) kormányközi együttműködésen alapuló regionális szervezet 1967. augusztus 8-án alakult meg Indonézia, Fülöp-szigetek, Malajzia, Szingapúr és Thaiföld részvételével. Célja a délkelet-ázsiai térség államainak politikai, gazdasági, katonai, oktatási és kulturális együttműködését elősegítése. 1984-ben csatlakozott Brunei, majd 1995-ben Vietnám, 1997-ben Laosz és Mianmar, illetve 1999-ben Kambodzsa.

stratégiai érdekszférában maradt, és abszolút prioritása ettől a fenyegetéstől megszabadulni, mindenekelőtt külső garanciák megteremtésével.

Katonapolitikai aspektusok tekintetében komoly bizonytalansági tényező a hadsereg demokratikus kontrolljának hiánya. Megmaradtak a régi struktúrák, a katonai felsővezetés igyekszik politikaformáló funkciókat is betölteni, növekszik a korrupció, ami ellen a hatalom nem lép fel. Az érdekek összefonódása miatt továbbra sem várható a hadsereg státuszának egyértelmű tisztázása. A távlati cél egy jól felszerelt, nagy létszámú, nem csak védelmi célokra alkalmas hadsereg létrehozása. A kiképzés nacionalista szellemben folyik, ellenségképekre (magyar, orosz) épül, így a haderő bármikor bevethető belső etnikai viszály esetén is. A délszláv konfliktus tapasztalatain okulva hasonló célt szolgálhat a területvédelmi csapatok tervezett felállítása.

Az általánosan jellemző forráshiány miatt óriási erőfeszítésekbe kerül a korábban létrehozott hadiipar mesterséges életben tartása. A nem versenyképes román termék csak a harmadik világ legszegényebb országaiban találhat vevőkre, a jövő szempontjából fontosnak látott román hadiipar összeomlása előtt a vezetés kooperációk keresésével igyekszik menekülni (Kína, Izrael, Szerbia) – a technológiai-technikai színvonal nagy különbségei miatt kevés eredménnyel. Az esetleges belpolitikai feszültségek elkerülésére mind a tisztikar, mind a hadiipari lobbik kétes gazdasági ügyletei fölött a hatalom szemet huny. Ez gyakorlatilag a régi-új struktúrák tovább élését jelenti.

VIII. KÉTOLDALÚ KAPCSOLATOK

A parlamenti és elnökválasztások nyomán – a román retorika hangvételének a konstruktív magatartást bizonyítani óhajtó, elsősorban a nyugati véleményalkotást megcélzó változása mellett – a kétoldalú kapcsolatokban érdemi előrelépést nem tudunk elérni annak ellenére sem, hogy a megelőző időszakhoz képest mind az érintkezések száma, mind pedig szintje emelkedett. Csak emlékeztetésképpen a fontosabb találkozók:

- külügyminisztériumi szóvivők megbeszélése, közös sajtóértekezlet,
- a nyugat-európai kapcsolatokért felelős főosztályvezetők konzultációja,
- az alapszerződés, a nyitott jogi kérdések vitájának folytatása,
- külügyi államtitkári konzultációk,
- nemhivatalos külügyminiszteri szintű megbeszélések,
- a két központi bank kormányzóinak (35 év óta első) hivatalos kontaktusa,
- a kulturális és az oktatási tárcaik vezetőinek találkozói,
- a közlekedési és a hírközlési vezetők megbeszélései,
- a honvédelem vezetőinek immár hagyományosnak tekinthető kapcsolatai.

Változatlan tehát a román félnek az a törekvése, hogy a kétoldalú kapcsolatokat alárendelje saját belpolitikai és újabban külpolitikai érdekeinek. A kötelezettségeket nem vállaló, de pozitív hangvételre állított kezdeményezések, az offenzív magatartás egyfelől, a kompromisszumkészség hiánya és a konkrét lépések kerülése másfelől a kapcsolatok „lebegtetését” eredményezi, ami érezhetően megfelel a román diplomáciának. A kialakult helyzet politikailag Magyarország defenzívába kényszerítését sugallja, illetve célozza, és a nemzeti érdekek határozott védelmezőjének, és sikeresnek mutatja a vezetést, míg kifelé felelősségelhárítási mechanizmusként működik.

Az elsődleges román érdek a két ország pozícióinak kiegyenlítése, a régió blokként kezelésének kieroszakolása, így Magyarország eddigi helyzeti előnyének, illetve kiugrási esélyeinek csökkentése. Mivel a vezetés tisztában van azzal, hogy bármiféle engedményre csakis a nyugati országok nyomásgyakorlása, illetve nemzetközi szervezetek előírása kényszerítheti, minden eszközzel igyekszik megakadályozni hazánk különutas közeledését az előbbiekhöz. A román propaganda a nyugati közvélemény legérzékenyebb pontját célozza meg: a magyar kisebbségi politika „destabilizáló hatásával”, a „magyar irredentizmus térséget fenyegető, destabilizáló következményeivel” riogat, és elmélete támogatásához szövetségeseket keres és talál valamilyen formában Szlovákiában és Szerbiában.

Románia számára a délszláv válság konjunktúrát teremtett, és e felismerés, illetve a lehetőségek kiaknázásának akár a magyar érdekeket is könnyen keresztvező szándéka meghatározó marad, kétoldalú kapcsolatainkban emiatt sincs sok esély érdemi előrelépésre. Mindezek mellett a román vezetés fokozottan számít a magyarországi választási periódusra, a reakcióképesség gyengülésére, és a belpolitikai összeecsapások, netalán konfliktusok kihasználható megnyilvánulásaira. Egyre markánsabban érzékelhető, hogy az alapszerződés aláírására nem számítanak, a kérdés erőltetése csupán ürügy lesz az érdemi lépések halogatására, a felelősség áthárítására és az offenzív pozíciók erősítésére. Várhatóan továbbra is fennmarad az alig leplezett román igyekezet, melynek célja Magyarország elszigetelése korábbi szövetségeseitől. E téren Szlovákia mellett Bukarest Lengyelországot próbálja megkörményékezni, és egyre hangsúlyosabban előtérbe kerül a rendkívül veszélyesnek látott magyar–ukrán kapcsolatok bomlasztása.

A román érdekek számbavétele nyomán valószínűsíthető, hogy megmarad fellépésük propagandacentrikus iránya, és ütközni fog a magyar eredménycentrikus elképzelésekkel. Bukarest taktikájában továbbra is a magas szintű találkozók erőltetése szerepel, az alapszerződés ügyében várható patthelyzetet így reméli a maga javára fordítani, számítva a magyar elutasításra, diplomáciánk kiszámítható reakcióira. Ezt a forgatókönyvet elsősorban váratlan lépésekkel és kezdeményező magatartással ellensúlyozhatjuk.

Az idült gazdasági válság miatt nem várható alapvető változás az ellenségképre épített belpolitikai tömegmanipuláció gyakorlatában sem. Nem kizárt azonban, hogy az eszközök finomodni fognak, és a szilárd bázison mozgó hatalom megpróbálja szinkronba hozni külső propagandáját és belső gyakorlatát. A hirdetett Románia-kép és a belpolitikai valóság között feszülő ellentmondás tette mind ez idáig gyanakvóvá a nyugati közvéleményt, ezért több jel szerint is a kormánypárt felvilágosultabb vezetői változást – igaz, többnyire kozmetikai jellegű igazításokat – szorgalmaznak. (Ennek egyik jele Năstase képviselőházi elnöknek, az NMDF alelnökének már említett, ún. „zárt levele”.) Mindez a kétoldalú kapcsolatokat is érinti, de szoros összefüggésben áll az ET-tagság kérdésével is (az őszig hátralévő három hónap szorításában a vezetés bizonyos kérdésekben hajlékonyabbnak mutatkozhat), és jól illeszkedik a Meleşcanu fémjelezte átgondoltabb imázsépítési stratégiába.

Mindezek figyelembevételével előre látható, hogy a kétoldalú kapcsolatok kezelése külpolitikánk számára az elkövetkező periódusban is komoly kihívást fog jelenteni. A román diplomáciát a korábbinál is nagyobb aktivitásra fogja serkenteni, ha a belpolitikai eseményekre fokozottan koncentráló Magyarországot gyengébbnek érzékeli. A román lejáratási stratégia ellensúlyozására fontos, hogy kerüljük a defenzív magatartást, hangsúlyozottan pozitív, konstruktív álláspontról érvényesítsük diplomáciai érdekeinket, és nagyobb horderejű, illetve a román fél által lényegesnek ítélt kezdeményezéseink elsősorban harmadik fél (felek) közbeiktatásával célozzák a kapcsolatjavítást, aminek a kezelésére a tapasztalat szerint Románia nincs igazán felkészülve. Ebben az esetben érvényesülni tud jobb pozíciónk, a kihívásokat pedig a Nyugat felé mind gazdaságilag, mind politikailag egyre kiszolgáltatottabb Románia sem elhárítani, sem visszaverni nem tudja.

Mindemellett kapcsolataink politikailag kevésbé érzékeny területein, illetve ott, ahol román érdekeltség tapasztalható, az eddigiekhez hasonlóan célszerűnek tűnik a kis lépések politikájának folytatása. Ezzel összefüggésben a nagykövetség az elmúlt év során többször jelzett konkrét elképzeléseket.

IX. A NAGYKÖVETSÉG JELENTŐ MUNKÁJA, SZEMÉLYI HELYZETE

A beszámolási időszak alatt a nagykövetség személyi állományában több változás történt. A régióban lezajlott fejlemények, új missziók nyitása státuszátcsoportosításokat tett szükségessé, amely a bukaresti külképviseletet 1 diplomata státusz elvonásával érintette. Ezenkívül két diplomata és két admin-technikai váltásra került sor, illetve gondnoki-hivatalsegédi státuszt kapott a külön épületbe költözött konzulátus.

Megítélésem szerint a személyi változások – benne a diplomata létszám csökkentése – ellenére a nagykövetség politikai munkáját továbbra is az előző évihez hasonló színvonalon látta el, az új munkatársak viszonylag gyorsan beilleszkedtek, és felvették a szükséges munkaritmust.

A nagykövetség jelentő-értékelő munkája továbbra is a legfontosabb területekre lebontott csoportokban, illetve reszortok szerint folyik, amelyek összetételét a személyi változások függvényében módosítottuk. Emellett a múlt év során is többször került sor átfogó, több területet érintő témák tágabb csapatmunkában történő feldolgozására, amelyekben a legfelkészültebb, legaktívabb diplomaták vettek részt (pl. a választások, RMDSZ-kongresszus, egyes külpolitikai témák stb.). Az ilyen célirányos, közös gondolkodást, valódi műhelymunkát igénylő feladatokra a jövőben is nagy figyelmet kívánok fordítani, konkrét gyakorlati hasznuk mellett pedagógiai hatásuk sem elhanyagolható.

Úgy vélem, hogy sikerült a jelentőmunka szerkezetén némileg módosítanunk, azaz a tavaly kitűzött cél jegyében mennyiségileg valamivel kevesebb, de átfogóbb, a hazai döntéshozók számára még inkább megkönnyítő anyagok kerültek feldolgozásra.

Tevékenységünkben az elmúlt évben is kiemelt szerepet kapott a DT és a romániai politikai közeg tájékoztatása, orientálása. Rendszeresebbé és hatékonyabbá tettük az itteni magyarság képviselőinek tájékoztatását (RMDSZ-vezetés, Tőkés László püspök, *Romániai Magyar Szó*). Emellett külön figyelmet fordítottunk újonnan felállt chisinaui misszióunk munkájának lehetőségeink szerinti segítésére.

Munkánk, ittlétünk legfőbb vonásairól, jellemzőiről, a magyar–román kapcsolatok állásáról az év folyamán többször volt alkalmam részletesen szólni hazai vezetőink előtt, különösen fontosnak és hatékonynak ítélem meg e szempontból is a tavaly novemberi regionális nagyköveti értekezletet.

A nagykövetség működésének technikai feltételei az új konzulátusi épület átadásával jelentősen javultak, ugyanakkor továbbra is súlyos gondot jelent lakáshelyzetünk (fűtés- és melegvíz-hiány télen, vízkorlátozások stb.). A romániai viszonyok miatt itt érdemi változásra továbbra sem számíthatunk, ezért – és a nagyarányú áremelkedések alapján – továbbra is fenntartom javaslatomat a javadalmazás javítására nagyobb alapszorító bevezetésével. Ez is csak részbeni kárpótlást nyújtana a továbbra is igen bonyolult munka- és életkörülmények negatív hatásaira. Egy ilyen lépés, tanúsítva, hogy a Külügyminisztérium vezetése továbbra is kiemelt figyelmet fordít az e relációban dolgozók teljesítményének elismerésére, pozitívan befolyásolná a kolónia hangulatát. Természetesen örömmel nyugtázom ezúton is, hogy a nagykövetség kiemelkedően dolgozó munkatársai az elmúlt év során is több elismerésben részesültek (soron kívüli rangemelés), de egy általános helyzetjavító lépés, véleményem szerint, ezekkel együtt is indokolt.

A Központ és a külképviselet munkakapcsolata továbbra is szakszerű, folyamatos, zökkenőmentes.

(Rudas Ernő)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

113.
A Határon Túli Magyarok Hivatala I. Főosztályának
összefoglalója a magyar kisebbségről Romániában
1993. július 21.

Határon Túli Magyarok Hivatala
I. Főosztály

Szőcs Ferenc
főosztályvezető úrnak
Külügyminisztérium

Szigorúan titkos!
0014/2/1993.
Készült: 2 pld-ban
Kapja: 1. pld. Címzett
2. pld. Irattár

Tisztelt Főosztályvezető Úr!

Területi Főosztályunk köszönettel vette a bukaresti magyar nagykövetségnek a romániai magyarság helyzetével foglalkozó éves beszámolóját, öröndetes, hogy a követ-ségi jelentéseket és más tájékoztató anyagokat követően, ezúttal a külképviselőt ilyen természetű összefoglalójával is lehetőségünk nyílt megismerkedni. Az elemzés alapos tárgyismeret birtokában azzal a célratörő tömörséggel készült, amely az eddig hozzánk eljuttatott többi bukaresti keltezésű külügyminisztériumi tájékoztatókat is jellemezte. Ezek kiemelt jelentőséggel bírnak a napi tevékenységünk ellátásához.

A szintézis nem kívánt részletkérdésekkel foglalkozni, hanem az általános megalapítások szintjén maradva, a lényegi elemek közötti összefüggésekre kívánt rámutatni. Nyilván azoknak a sajátos szempontoknak a figyelembevételével készült, melyek az ilyen jellegű éves beszámolókat jellemzik.

Vélhetően az elkészült beszámolóhoz igényelt észrevételek és esetleges javaslatok azt a célt szolgálnák, hogy a Külügyminisztérium illetékes főosztálya árnyaltabb képet nyerhessen a romániai magyarság mai állapotáról. Célravezetőbbnek tartom, ha megjegyzések helyett rendelkezésre bocsátom azt a HTMH-anyagot, amelyet a napokban az említett témakörben állítottunk össze, és amely más kérdésekre is kiterjedően igyekezett feltérképezni a romániai magyarság jelenlegi állapotát. így foglalkozik a gazdasági és jogi diszkriminációval, az önálló magyar egyetem kérdésével, kitér az RMDSZ mellett létrejött és működő más önszerveződésekre, a kisebbségi létben kiemelt szerepet játszó egyházi életre stb. Magunk összeállításának elkészítésekor a romániai magyarság helyzetének hiteles ábrázolása révén az volt a célunk, hogy kellő hangsúlyt kapjon az RMDSZ kettős jellege is. Egyrészt a romá-

niai politikai mezőnyben valóban pártként is kell működnie, de meghatározó jelentőséget az RMDSZ-nek az érdekvédelmi és szövetségi jellege ad. A brassói kongresszus utáni Romániai Magyar Demokrata Szövetség – úgy tűnik – felismerte az utóbbi jelleg prioritását, ennek jegyében építi belső struktúráját, illetve az anyaországhoz fűződő kapcsolatait.

Budapest, 1993. július 21.

Melléklet

Bálint-Pataki József
főosztályvezető

001821/2/93. melléklete

Magyarok Romániában

1. DEMOGRÁFIAI ADATOK

Az 1992-es romániai népszámlálás szerint a 22 760 449 főnyi összlakosságból a magukat magyarnak vallók száma 1 620 199, vagyis 7,1 százalék, ami az 1977-es romániai népszámláláshoz viszonyítva 93 726 főnyi csökkenést jelez.

A Trianon utáni román asszimilációs politika eredményeként a magyarság aránya Románia össznépeességén belül fokozatosan csökkent.

A lakossági arányok eltolódása különösen városban érezhető ott, ahol 1918 előtt a magyarság abszolút többséget alkotott. Olyan városok, mint Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Nagyenyed, Torda vagy Zilah, fokozatosan elrománosodtak. Az egykor szinte színmagyar Marosvásárhelyt ma már majdnem fele arányban románok lakják. Csíkszeredát és Sepsiszentgyörgyöt a 60-as évek végén megkezdődött erőszakos iparosítással együtt járó betelepítési hullám következményétől, az elrománosítástól csak az 1989-es fordulat mentette meg.

Az erdélyi magyarok kivándorlása a Ceaușescu-rendszer magyarellenos intézkedései következtében a 80-as évektől kezdve felerősödött. Magyarországra 1983–1990 között több tízezer erdélyi települt át. 1985–1987 között a Romániából Ausztriába menekült 16 000 személyből 12 000 magyar volt. 1990–1992 között román hivatalos adatok szerint összesen 222 670 személy vándorolt ki, ebből 32 988, vagyis 14,8 százalék volt magyar, az összlakosságban képviselt arányt messze meghaladó mértékben.

2. GAZDASÁG

Az 1989-es ismert események után a gazdasági szférában jóformán teljesen érintetlenek maradtak a hatalmi pozíciók. Csupán a csúcson következett be néhány változás.

Az első – ideiglenes – kormány 1990 májusáig sorra semmisítette meg a volt diktatúra rendeleteit, és a piacgazdálkodás mielőbbi bevezetésének érdekében a magánvállalkozások létrehozását szorgalmazta. A számukra teljesen új helyzet a közigazgatási apparátus helyükön maradt bürokratait igen váratlanul érte, emiatt az újonnan megalakuló cégek bejegyeztetése már kezdettől nehézségekbe ütközött. Az első vállalkozásokból megmaradni csak azoknak sikerült, amelyek tulajdonosai a régi nómenklatúrából kerültek ki. Ezek a cégek ma már a román gazdasági életben kulcspozíciókhoz jutottak.

Az első választásokat követően Petre Roman kormánya tovább folytatta gazdasági reformpolitikáját. A magánvállalkozásokat adókedvezményben részesítették, és más előnyökhöz juttatták. A központi rendelkezések alkalmazását helyi szinten azonban változatlanul igyekeztek meggátolni.

Petre Roman bukását követően a Stolojan-kormány egységesítette a valutaátváltási rendszert, leértékelte a lejt, az addigi 30 százalékról 60–80 százalékra emelte a bankkamatokat, a kereskedelmi árrést 30 százalékban maximálta. A Stolojan-kormány intézkedései azonban nem hozták meg a kívánt eredményeket.

Az 1992-es szeptemberi választások után létrejött új kormány az 1989 decemberét követő időszak neokommunista irányvonalának legerőteljesebb képviselője. Ilyen értelmű magatartása politikai és gazdasági területen egyaránt megnyilvánul, intézkedéseivel a visszarendezést akaró erőknél kedvez.

A romániai magyarság gazdasági helyzete ellentmondásos. Kovászna és Hargita megyében sok, a régi rendszerben fontos pozíciókat betöltő, de „jó magyar ember” kihasználva a „pénznek nincsen szaga” elvet, régi kapcsolatrendszerei révén jól menő, ám struktúráiban továbbra is kommunisztikus elveket megőrző magáncégek tulajdonosává vált.

A magánszférát illetően különben a romániai magyarság bizonyos lépéselőnyhöz jutott a románsággal szemben, hiszen jó része ismerte a magyarországi helyzetet, modelleket, sokukat rokoni, baráti szálak kötik az anyaországhoz. Ennek köszönhetően a vállalkozásokra, kezdeményezésekre fogékony réteg lényegesen hamarabb és jobban kezdett működni, mint a vele azonos képességekkel rendelkező románság. A kezdeti előny azonban lemorzsolódnak látszik a gazdasági szférában is megnyilvánuló nemzetiségi diszkrimináció miatt. A Székelyfölddel ellentétben a szóránymagyarság körében gyakoribbak a román nemzetiségűekkel kötött érdekszövetségek, sőt külföldi partnerekkel is hatékonyabb az együttműködés.

A romániai magyarság számára létfontosságú a magánvállalkozásokban való részvétel. Ez az a terület, ahol a legkevesebb intézményes akadályba ütközhet magyar vállalkozó, ahol igen könnyen találhatók jól jövedelmező, jelenleg el látatlan területek mind a szolgáltatásban, mind a termelésben.

Az állami vállalatok súlyos helyzete s ezen belül a munkanélküliség gyors növekedését váltotta ki, és az elnyomorodás elsősorban a magyar munkásréteget sújtja, ezáltal is fokozva a kivándorlási hullámot, amely most már nem a végleges letelepedés megszerzésére irányul, hanem első lépésben az ideiglenes munkavállalási engedély megszerzésére. Az idegenek munkavállalását megszigorító magyar kormányintézkedéseket kijátszva, a legtöbb erdélyi szakember feketemunkát vállal, havonta egyszer hazatér, s így eleget tesz a maximum 30 napos külföldi tartózkodás követelményének.

Súlyos gondot jelent a mezőgazdaság. A földek elhanyagoltak, igen nagy arányban megműveletlenül maradnak. Az egykori birtokosok által visszakapott, maximálisan 10 hektárnyi földterületek jelentős része került újból magyar kézbe. De hiányoznak a megművelésükhöz szükséges eszközök, a vetőmag, a gazdák változatlanul bizalmatlanok a közös műveléssel szemben, és ami talán a legnagyobb gond, a falvak magyar lakossága erősen elöregedett.

Hátráltatja a magyarság gazdasági talpra állását a magyar tulajdonban levő kereskedelmi bank(ok) hiánya. Az eddigi próbálkozások még nem vezettek sikerre, és a legelőrehaladottabb stádiumban levő marosvásárhelyi központú Péter Bank létrejötte is kérdéses. A többi bankalapítási kísérlet helyzete még ennél is reménytelenebb, hiszen az a román pénzügyi kormányzat, amelynek sikerült a *Vatra Romaneasca* és a Román Nemzeti Egységpárt kezében levő Dacia Félix Bankot budapesti érdekeltséghez juttatni a Kultúrbank révén, most mindent elkövet az erdélyi magyar érdekeltségű bankok létrehozása ellen.

3. VALLÁS, EGYHÁZI ÉLET

A romániai magyarság megoszlása vallás szerint a következő: római katolikus 1 144 820, református 801 577, unitárius 76 333, evangélikus 49 393 lélek. A római katolikus lelkészképzést a gyulafehérvári teológia biztosítja, a protestáns egyházak lelkészutánpótlását Kolozsváron végzik. Igen pozitív változás, hogy újból működik a szatmári, nagyváradi és temesvári római katolikus püspökség, bár annak ellenére, hogy a gyulafehérvári püspökséget érsekséggé emelték, továbbra is Bukarest jurisdikciója alá tartoznak. Elsősorban Tempfli József nagyváradi rk. püspöknek és Tökés Lászlónak, a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület püspökének köszönhető, hogy

az Erdélyre évszázadok óta jellemző vallási tolerancia jegyében gyakran kerül sor ökumenikus istentiszteletekre, és a történelmi magyar egyházak szoros együttműködését, álláspontjaik egyeztetését bizonyítja a püspökök rendszeres találkozója. A magyar egyházaknak a diktatúra évtizedeiben óriási szerepük volt a közösség megtartásában, s miközben ez a funkció tovább él, egyre több területen (szociális szféra, gazdaság) vállalnak feladatokat.

4. OKTATÁS

Ismeretes, hogy az 1947-es békeszerződést követően megszűnt a Romániára nehezedő nemzetközi nyomás, és a kommunista diktatúra megerősödésével párhuzamosan, már akkor elkezdődött a II. világháború után éppen csak létrejött magyar intézményhálózat fokozatos felszámolása.

1989 után a helyzet lényegében nem változott. Különösen kedvezőtlen a magyar nyelvű oktatás egyes alapvető iskolatípusokban (szakmunkásképzők, kisegítő iskolák, technikumok – a középiskolai oktatásban, a jogi, közgazdasági, társadalomtudományi felsőoktatásban). A magyar oktatás elsősorban a korszerű, keresett szakmáknál szűkül be. Ezért kényszerülnek a jó szakmát választó magyar diákok román tannyelvű osztályokba, annak ellenére, hogy a szülők évek óta kérik magyar osztályok beindítását.

A szakoktatásban a magyar gyermekek több mint 77 százaléka román tannyelvű osztályokban tanulja a szakmát, és ez, figyelembe véve közepes, vagy annál is alacsonyabb szintű intellektuális képességeiket, igen nagymértékben fokozza a beolvasás arányát.

A magyar diákok továbbtanulási lehetőségei is korlátozottak. Míg a román tagozaton végzett 8. osztályos tanulók 55,7 százaléka, addig a magyar tagozaton végzetteknek csak 46,5 százaléka kerülhet ugyanolyan tannyelvű felsőbb osztályba, mint amilyenben tanult. Bizonyos sikerként könyvelhető el a felekezeti oktatás újraindítása, a méltánytalan korlátozások (csak egyházi személyek képzésére engedélyezett) ellenére is. 1989 után hat városban katolikus, ötben református és két városban unitárius egyházi iskola indult.

Az 1991/92. tanévben Romániában 8777 magyar egyetemi hallgató volt, ami az összhallgatók 4,5 százalékát jelenti. Ez jóval a hivatalos román népszámlálási adatok szerinti nemzetiségi arányszám alatt van, de jóval kevesebb az 1970–1980 közötti évek 5,4–5,8 százalékanak is. Egyetlen fakultáson emelkedett a beiskolázási szám, a magyar nyelv és irodalom szakon. 1970–1980 között évente átlagban 16 hallgatót vettek fel, 1990–91-ben 75-öt, 1991–92-ben már 160-ra ugrott a számuk.

Az egyetemi oktatásban csak a kolozsvári egyetem tanárképző szakjainak első- és másodévn, valamint a marosvásárhelyi orvosi-gyógyszerészeti egyetemen tanítanak magyarul. Magyar nyelvű oktatás folyik a nagyváradi Sulyok István Főiskolán, de ezt a Királyhágó-melléki Református Püspökség tartja fenn. Az összes többi egyetemen a magyar diákok mindent románul tanulnak. Példaként említhető, hogy a hozzávetőlegesen 8000 kolozsvári műegyetemi hallgató közül 1700–1800 magyar anyanyelvű, de egyikük sem tanulhat magyarul.

A tanerőket illetően sem kedvező a helyzet. 1991/92-ben a magyarul tanító pedagógusok 26,1 százaléka szakképzetlen (45,3 százaléka az óvónőknek, 34,3 százaléka a tanítóknak, 19,8 százaléka az 5–8. osztály pedagógusainak és 3,7 százaléka a középiskolai tanároknak). Kirívóan magas a hiány történelem-, földrajz-, filozófia-, biológia-, pszichológia-, rajz-, zene-, testnevelés-tanárokbán. A magyar egyetemi tanárok részaránya az 1959-es tanév (ekkor szüntették meg a Bolyai Egyetemet) 41,4 százalékhöz viszonyítva Kolozsvárott 1989-re 12,7 százalékra csökkent, és azóta csak egészen minimális javulás észlelhető: ma 14,45 százalék a magyar egyetemi és főiskolai tanárok aránya. A tanári kar kiöregszik, és a hivatalos szervek nem törekednek fiatalokkal pótolni a nyugdíjba vonulókat.

5. JOGOK

A román propagandagépezet azt állítja, hogy Romániában nem létezik etnikai hovatartozáson alapuló negatív jogi diszkrimináció, mondván, hogy minden magyar nemzetiségű román állampolgár szabadon gyakorolhatja politikai jogait. Az igaz, hogy ennek eredményeképpen a helyi önkormányzatokban a romániai magyar közösség számarányának megfelelően van képviselve, de ez a politikai pluralizmus megnyilvánulása, s az a tény, hogy Romániában 184 magyar nemzetiségű polgármester van, legfeljebb annyit mond, hogy ezen a téren nincs negatív diszkrimináció.

Sajnos a politikai megnyilvánulástól addig, hogy egy kisebbség, főleg egy nemzeti-etnikai kisebbség érvenyt szerezzen sajátos követeléseinek, garanciákat kulturális fennmaradásához Románia esetében, még változatlanul sok időnek kell eltelnie.

A román alkotmány kijelenti, hogy Románia nemzetállam (I. cikk, 1. bek.), ahol a hivatalos nyelv a román (13. cikk), mi több, az oktatás hivatalos nyelve a román (32. cikk, 1. bek.).

Az tagadhatatlan, hogy léteznek olyan alkotmányos előírások is, amelyek szabályozzák a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatát, de figyelembe véve az előbbieket, nyilvánvaló, hogy egy alapvető korlátozó alapállás létezik, ami azt eredményezi,

hogy Romániában a román nyelv pozitív támogatása az elsőrendű. Kormányrendelet írja elő, hogy: „azokban a községekben, amelyekben az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató iskolák működnek, román tanítási nyelvű tagozatokat vagy osztályokat kell szervezni, függetlenül a tanulók számától.” Továbbá: „az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató líceumokban román tanítási nyelvű tagozatokat kell szervezni, függetlenül a tanulók számától.” Ezek a rendelkezések nem szerepelnek a román propagandaanyagokban, amelyekben csak azt szokták felemlíteni, mint a kisebbségek támogatásának netovábbját, hogy amennyiben tíz szülő kérvényezi, nemzetiségi tanítási nyelven osztályt indítanak.

Romániában nincs tételelesen megfogalmazott jogi diszkrimináció, de maga az alkotmány lehetőséget ad olyan törvények, utasítások megfogalmazására, illetve a törvények olyan jellegű értelmezésére, amelynek következménye jogi hátrányt jelent a nemzeti kisebbségek, főleg a magyarság vonatkozásában.

Az Alkotmány olyan mértékben hangsúlyozza a román nyelv fontosságát az oktatásban és a közéletben, valamint az állampolgárság és a nemzethez való tartozás szoros összefonódását, hogy a jogalkotás folyamatában a román nyelv mindenek fölötti fontossága lesz a mérvadó. Az alkotmány ahelyett, hogy a kisebbségek számára állapítana meg hatékonyabb garanciákat, a többséget és annak nyelvét, kultúráját törvényesen is megerősítve helyezi előtérbe. Ez különben nemcsak a mostani Romániára jellemző, hanem egy, a múltban is érvényesülő tendencia, amelynek következményei a különböző területeken tapasztatható aránytalanságokban (magyar nemzetiségű értelmiség aránya, oktatás, közigazgatás stb.) tetten érhető. Nem elegendő tehát az, hogy az etnikai pluralizmus kénytelen-kelletlen politikai formában meg tud nyilvánulni, ha nem tud érvényt szerezni olyan politikai garanciáknak, melyek biztosítanak a jövőbeni fennmaradást, az önazonosság megőrzésének intézményes és törvényes kereteit. Ilyen garanciák nélkül bármikor kiterjedhet egész Romániára a kolozsvári polgármester, Gheorghe Funar által meghonosított gyakorlat: a Mátyás-szobor román felirata, az önkormányzatról és a helyi autonómia kérdésében szervezett nemzetközi konferencia betiltása, folyóiratok szerkesztősegeinek kilakoltatása, kétnyelvű hirdetések, feliratok betiltása stb.

A mai neokommunista román hatalom azt állítja, hogy a jelenlegi helyzet a lehető legjobb, bárminemű jogtöbblet a többség diszkriminációját vonná maga után. Ezt a sajátos felfogást maga az alkotmány is tartalmazza. Ugyanis miután a 6. cikk 1. pontja elismeri az állampolgároknak a sajátos kulturális identitáshoz és annak megőrzéséhez való jogát, a következő pontban így fogalmaz: „azon védőintézkedéseknek, melyeket az állam a nemzeti kisebbségek az identitásának a megőrzése, fejlesztése és kifejezése érdekében foganatosít, összhangban kell lenniük az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölésének az elvével a többi román állam-

polgárhoz viszonyítva”. Ebben a kontextusban, melyben a többséget védik a kisebbségtől, teljesen nyilvánvaló, hogy a kisebbség esélyei minimálisra csökkennek.

Az 1989. decemberi és 1990. márciusi marosvásárhelyi események¹¹¹ kapcsán kizárólag magyar nemzetiségűeket vontak felelősségre koncepciós perek keretében. Míg a '89. decemberi vérengzésekért felelős volt pártvezetőket és Securitate-parancsnokokat már rég szabadlábra helyezték, a marosvásárhelyi elítéltek büntetését a legfelsőbb törvényszék nemhogy csökkentette volna, hanem megerősítette. A román jogrend kétarcúságának jellemző példája annak a Nagy Árpádnak az esete, aki azért töltött hat hónapot börtönben, mert egy polgármesteri hivatalra kétnyelvű, román és magyar feliratot helyezett el.

A román tanügyi törvénytervezet nem rendelkezik az egyházi oktatásról, nem szavatolja a nemzeti kisebbségek jogát, hogy óvodától egyetemig saját anyanyelvű oktatással rendelkezzenek, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén külön iskolai egységeket, külön iskolákat, tagozatokat, osztályokat, vagy csoportokat szervezzenek, hogy a felsőoktatásban önálló intézményeik tagozataik, évfolyamaik vagy csoportjaik legyenek szükségleteiknek megfelelően. A törvénytervezethez benyújtott RMDSZ módosító javaslat követeli a kolozsvári magyar egyetem és a marosvásárhelyi orvosi, gyógyszerészeti intézet visszaállítását. A törvénytervezet nem biztosítja a kisebbségeknek azon jogát sem, hogy saját történelmüket és hagyományukat anyanyelvükön ismerhessék meg. Az RMDSZ módosító indítványában hangsúlyozza annak jelentőségét, hogy a román nyelv és irodalom eddigénél hatékonyabb oktatása érdekében a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákok számára külön tankönyveket kell kiadni. Kéri, hogy a román tannyelvű iskolákban kérésre fakultatív tárgyként nemzeti és vallási kisebbségek nyelvét, történelmét és kultúráját oktathassák. Az 1993. június 9-én benyújtott RMDSZ-állásfoglalás hangsúlyozza azt is, hogy az egyetemes történelem és a román történelem oktatásakor szükség van a nemzeti kisebbségek tör-

¹¹¹ 1990. március 19-én románok tüntettek Marosvásárhelyen a romániai magyarság ellen, és többek között követelték, hogy a Marosvásárhelyi Rádió szüntesse meg a magyar nyelvű adását. A tömeg megtámadta a Romániai Magyar Demokrata Szövetség székházát, ahol bent rekedt hetvenöt személy, köztük Sütő András. A helyszínre érkező rendőri és katonai erők parancsnoka garantálta a székházban rekedtek szabad elvonulását, azonban rájuk támadtak. Ennek következtében többen megsérültek, és Sütő András elvesztette a bal szemét. Másnap a magyarok vonultak Marosvásárhely főterére, ahol összecsaptak a román ellentüntetőkkel. Az összetűzéseknek öt halálos áldozatuk és több száz sérültjük volt. Vö. SÁRINGER 2015. 116. számú dokumentummal *A magyar Külügyminisztérium állásfoglalása a romániai eseményekről* címmel, amelynek keltezése 1990. június 15., illetve a 117. számú dokumentummal *A magyar Külügyminisztérium közleménye a Romániának átadott diplomáciai jegyzékről* címmel, amelynek keltezése 1990. június 29., illetve SzÜTS Pál: *Bukaresti Napló*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

ténelmének bemutatására, annak a jognak a biztosítására, hogy a felvételikén a nemzeti kisebbségekhez tartozó fiatalok anyanyelvükön vizsgázhassanak.

Az Európa Tanácsba való felvételét szorgalmazó román hatalom idén tavasszal létrehozta a Nemzeti Kisebbségek Tanácsát. A látványos külsőségek között megalakult Tanács mindössze konzultatív testület, kapcsolatot tart a nemzeti kisebbségek szervezetével, rendezvényeket szervezhet, javaslatokat tehet, törvénytervezeteket kezdeményezhet. A Tanács ülésein valamennyi nemzeti kisebbségnek (összesen 16) egy-egy szavazata van. Különböző minisztériumok összesen 11 személlyel képviselik magukat, és ezeknek együttesen van egy szavazatuk. A Tanács működési szabályzatának elfogadásakor az RMDSZ képviselői nem vettek részt a szavazásban. Az RMDSZ SZKT legutóbbi, 1993. június 19–20-i ülésén határozatot fogadott el a Nemzeti Kisebbségek Tanácsával kapcsolatban, amelyben leszögezi, hogy amennyiben augusztus 31-ig nem bizonyosodik be, hogy ez a kisebbségi kérdés megoldásának hatékony eszköze, és nem csupán egy propagandisztikus célokból létrehozott kirokatintézmény, a romániai magyarság érdekképviselői szervezete nem hajlandó a Tanács munkálataiban részt venni.

6. TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI SZERVEZETEK

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) a kisebbségben élő magyarság érdekvédelmi szervezeteként alakult meg, közvetlenül az 1989-es változást követően, s mint ilyen, saját parlamenti képviselettel is rendelkezik. Az európai helyzet és a román belpolitika alakulásának eredményeként, valamint az erdélyi hagyományok és belső politikai érdektagolódások következményeként hároméves fennállása alatt folyamatos átalakuláson ment keresztül anélkül, hogy feladni kényszerült volna a román politikai életben kialakult önazonosságát és szerepét. A szövetség fejlődését fejezi ki, és a romániai magyarok politikai tudatában végbement pozitív változásokat tükrözi az 1992 októberében Tőkés László kezdeményezésére elfogadott Kolozsvári Nyilatkozat,¹¹² mely célként a romániai magyar közösség belső önrendelkezését

¹¹² 1992. október 23–25. között volt az Romániai Magyar Demokrata Szövetség küldöttei Országos Tanácsának (KOT) ülése Kolozsváron, amelyen elfogadták a Kolozsvári Nyilatkozatot a nemzeti kérdésről. Az RMDSZ-szenátorok és -képviselők hitet tettek a Kolozsvári Nyilatkozat mellett: „Én, ..., Románia Parlamentjének népünk akaratából megválasztott tagja, hitünk és egyházaink, országunk és magyarságunk egyetemes közösségében, a mai napon elkötelezem magam középviselői munkám, közérdekű szolgálatom és feladataim hűséges teljesítésére választóim akaratára és érdekei szerint. A hazai és általánosan érvényes nemzetközi törvényes rend, a jogosság és demokrácia keretei között, szent hivatásomnak fogom tekinteni és minden erőmmel elő fogom segíteni országunk épülését, a köz javának szolgálatát, a társadalmi és nemzeti megbékélés és a demokra-

nek megvalósítását jelöli meg, és egyben előrevetíti a szövetség átstrukturálásának igényét.

A Brassóban hozzávetőlegesen egy éves késéssel megtartott III. Kongresszus határozatai a fentiek megvalósításának érdekében megalapozták a szövetség átalakulását. Az akkor elfogadott új program a következőképpen határozza meg a szervezetet: „Az RMDSZ a romániai magyarság különböző autonóm területi, politikai és rétegszervezeteinek érdekvédelmi közössége, amely országos és helyhatósági szinten ellátja a romániai magyarság közképviselését, egyeztetési és ösztönzői a társadalmi önszerveződés különböző formáit.”

A szervezet új önmeghatározása tartalmazza az RMDSZ stratégiai célkitűzését is, melyet az RMDSZ követni fog: az adott államhatárokon belüli belső önrendelkezés megvalósítása a saját kulturális, oktatási és az önazonosság megőrzését elősegítő más típusú intézmények kialakításával és megerősítésével, a kisebbség legfontosabb problémáinak demokratikus és jogszerű keretek között történő megoldása érdekében.

Az RMDSZ új választmánya szerint az átépítés kulcsszava a belső önrendelkezés és az ennek megfelelő önkormányzati modell, ami azt jelenti, hogy „a szervezeti önkormányzat alapján együttműködő társult tagok szövetségévé kell válnia”, teret biztosítva a pluralista társadalomban jelentkező politikai, kulturális és társadalmi érdekszerveződéseknek. Ez a modell egyben a hatalmi ágak szétválasztását és kölcsönös ellenőrzését is feltételezi, a társult tagok autonómiájának szigorú tiszteletben tartása mellett. Az elvi célkitűzést követve alakultak ki a brassói kongresszust követően a vezető testületek: a szövetségi elnöki hivatal, a Szövetségi Képviselők Tanácsa, az Ügyvezető Elnökség és a rövidesen összeülő Szövetségi Egyeztető Tanács.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) az erdélyi magyarság alsóházaként működik. Munkálatait hét tagú állandó bizottság vezeti. Jelenleg 129 tagja van (11 szenátor, 26 parlamenti képviselő, az RMDSZ területi szervezeteinek 21 képviselője, a társult szervezetek 1-1 képviselője, a kongresszuson megválasztott 18 szövetségi küldött, a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének 13, illetve az Országos Magyar Diákszövetségnek 7 képviselője).

Az SZKT-ben eszmei és területi alapon különböző frakciók szerveződtek: Bethlen Gábor Kereszténydemokrata Frakció, az autonómia gondolatát legkövetkezetesebben képviselő Erdélyi Magyar Kezdeményezés, a konzervatív Magyar Demokrata,

tikus jogállamiság megvalósítását. Hű magyarként szolgálni fogom népemet, mely bizalmával felhatalmazott, hogy érdekeit képviseljem, harcoljak teljes egyenjogúságáért, közösségi jogaiért és szabadságáért, küzdjek fennmaradásáért, melynek egyetlen szilárd biztosítója a belső önrendelkezés. Minden erőmmel azon leszek, hogy országunkban és térségünkben egymásra találjanak és megbékéljenek a különböző nemzetek, népi közösségek és vallási felekezetek. Isten engem úgy segítjen!”

a Szabadelvű, a fiatalokat tömörítő MISZSZ és Gaudeamus-frakció, valamint a területi alapon szerveződött Partium és Szórvány csoport.

Az RMDSZ-en belül megjelentek a különböző pártkezdemények csirái. Tulajdonképpen ilyeneknek tekinthetők a frakciók is. A romániai magyarság RMDSZ-hez társult pártjai aránylag kis csoportokat jelentenek, tevékenységük szűk területre korlátozódik.

Marosvásárhelyre és Kolozsvárra szűkíthető le a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt tagságának köre. Idén februárban kongresszust tartottak, a várt megújulás nem következett be. Kolozsvárott néhány értelmiségi most próbálkozik a kereszténydemokrata mozgalom újjászervezésével.

Hasonló a helyzet a Romániai Magyar Kisgazda Pártnál. Tavalyi kongresszusán kiderült, hogy mindössze Maros megye néhány településén működik. Tulajdonképpen néhány, Marosvásárhely környéki község gazdakörének irányításával tevékenysége ki is merül.

A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége és az Országos Magyar Diákszövetség az egyetemi központokban (Kolozsvár, Temesvár, Marosvásárhely, Brassó) tevékenykedik. Részvételük az RMDSZ SZKT-ban fiatal politikusok képzésének lehetőségét teremti meg.

Június 22-én jelent meg a romániai magyar sajtóban a Szociáldemokrata-Újbaloldali Platform programtervezete. Platformtervezetük az RMDSZ keretében képzelel el tevékenységüket, amelynek eszméi alapjait a szociáldemokrácia értékei határozzák meg. A kezdeményezés várható esélyeit ma még korai latolgatni.

1989 után több, nagy hagyományokkal rendelkező erdélyi magyar szervezet alakult újjá. Ezek közül feltétlenül említésre méltó az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE), a magyarság tudományos akadémiájának szerepét is betöltő Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), a Wesselényi Miklós által 1844-ben alapított Gazdaegyesület utóda, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGF), a Bolyai Egyetem visszaállításáért küzdő Bolyai Társaság.

Számtalan regionális, vagy kimondottan helyi érdekeltségű művelődési társaság létesült, elsősorban az erdélyi és partiumi nagyvárosokban, de több irodalmi, művészeti, néprajzi hagyományokkal rendelkező kistelepülésen is megalakultak a helybeliek kulturális egyletei.

Több tucatnyi alapítvány született. Sajnos az általános gazdasági helyzet miatt ezek igazán jelentős támogatásokat nem képesek nyújtani. Céljaik teljesítése hosszabb távon is csak az anyaországi és a nyugati magyarság segítségével lehetséges.

1990-ben a parlamenti választásokon az RMDSZ a képviselőházi jelöltekre leadott szavazatok 7,23 százalékát, a szenátorjelöltekre adott szavazatok 7,20 százalékát szerezte meg. 1992-ben a helyhatósági választásokon az RMDSZ tanácsstagjelöltjei

a szavazatok 6,84 százalékához, a polgármester jelöltek 3,86 százalékhoz jutottak. Az 1992. szeptemberi választásokon a képviselőházi jelöltekre leadott szavazatok 7,45 százaléka jutott az RMDSZ-nek, a szenátorjelöltekénél ez az arány 7,58 százalék volt.

Jelenleg a román parlament képviselőházának 341 képviselője közül 27-et az RMDSZ listáin választottak meg, és ezzel az erdélyi magyarság érdekképviselői szervezete a parlamenti pártok sorában az 5. helyet foglalja el. A 143 tagú felsőházban ugyanakkor 12 RMDSZ-szenátor van.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Románia belső helyzetéről,
külpolitikai törekvéseiről és a magyar–román kapcsolatokról
1993. szeptember 6.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
00593/7/1993.
0002

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 20 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Tájékoztató Romániáról

Románia belső erőviszonyai

I. Az ország belpolitikai fejlődése 1990–93-ban

- Az NMF-be tömörült erők az 1990. májusi parlamenti választások után fékezik a nehezen elindult megújulási folyamatot.
- A kialakult politikai intézményrendszer nem hordozza magában a demokrácia kellő biztosítékait.
- Iliescu elnök hatalma elsősorban nem intézményesített, személyes kapcsolatokon, összefonódásokon nyugszik.
- Megindult a politikai és közigazgatási rendszer újraközpontosítása.
- Folyamatosan megfigyelhető a szélsőséges pártok bázisának kiszélesedése.
- Az egymást váltogató, technokratának feltüntetett kormányok tényleges hatálommal nem rendelkeznek. A kormányok helyzete instabil.

II. Románia jelenlegi belső erőviszonyai

- Az 1992. évi elnöki és parlamenti választásokat Iliescu, illetve az általa vezetett Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja nyerte.
- A szélsőséges pártok bázisának kiszélesedése a parlamentben elfoglalt pozíciójuk megerősödését is maga után vonta.
- A választások eredményét a falusi tömegek és az elmúlt 20 évben a nagyvárosokba telepített lakosság hozzáállása, a változásoktól való félelem határozta meg.
- Iliescu elnök személyes kapcsolatai és bizalmi emberei révén tényleges irányítást gyakorol a hadsereg, a biztonsági szolgálat, az államapparátus, a bírói kar, a belügyi egységek, a televízió fölött.

– Az ellenzéki erők parlamenti súlyának megnövekedése és az NMDF-fel történő együttműködéstől való elzárkózás a kormányzó pártot arra ösztönözte, hogy parlamenti többsége biztosítása érdekében szélsőséges nacionalista pártok támogatását keresse.

– Több bel- és külpolitikai kérdésben a kormánypárt vezetése és a kormány a szélsőséges pártok foglya lett. Ezen csoportosulások befolyása, képviselőik által betöltött önkormányzati és kormányzati tisztségek száma lényegesen meghaladja a lakosság körében élvezett támogatottságuk arányát.

– Az RMDSZ autonómiakoncepciója, valamint a Románia ET-felvételével kapcsolatos „Memoranduma” nyomán kialakult magyarellenes politikai kampány óhatatlanul eltávolította a román ellenzéket az RMDSZ politikai vonalától. Bár, a Demokratikus Konvenció politikusai az RMDSZ legitim követeléseit javallat fogékonyabbak, bizonyos esetekben ők sem tudják magukat kivonni a „ki a jobb román” című parlamenti játék szabályai alól.

2.

Románia külpolitikai törekvései

I. Középhatalmi törekvések

Románia elsődleges külpolitikai célja az ország középhatalmi státuszának kiépítése. A román külpolitikai vezetés szemében ez szükséges feltétel ahhoz, hogy Romániának megfelelő súlya legyen az európai integrációs szervezetekben. (Egy olyan különleges helyzet megteremtése a távlati cél, amelyet az ország a KGST-n és a Varsói Szerződésen belül élvezett. A szervezethez tartozás maximális biztonságot nyújt, míg a kiharcolt privilégiumok biztosítják a lehető legnagyobb cselekvési szabadságot.)

A Külügyminisztérium, szorosan együttműködve az Elnöki Hivatallal széles körű offenzívát indított az ország kedvezőtlen helyzetének megváltoztatására. A jobb koordináció, a koncepciózusság és célirányultság, továbbá az állandó kezdeményezések kétségtelenül eredményesek, megszűnt az ország nemzetközi izoláltsága, gyakorlatilag legitimizálódott az Iliescu-rendszer.

A meghirdetett prioritások között a román vezetés kiemelt figyelmet szentel az euroatlanti struktúrákba történő szerves beépülésre. Ennek legfontosabbnak ítélt alappillére az Egyesült Államokhoz fűződő viszony jelentős fejlesztése. Az Egyesült Államok „elismerte” – s a gyengének ítélt román ellenzék miatt legitimizálta is – a jelenlegi hatalmi konstellációt. Az amerikai adminisztráció várhatóan már

a közeljövőben megadja a MFN-státuszt, és támogatja Románia európai integrációs törekvéseit. Román részről – túlhangsúlyozott geostratégiai helyzetére hivatkozva – biztonsági garanciák elérésére is törekszenek, ettől azonban az USA elzárkózik.

A hatalom sikersorozatként kamatoztatta az EK-társulási szerződés aláírását, az államfői szintű kapcsolatfelvételt a NATO-val, valamint az EFTA-országokkal kötött egyezséget. A román diplomácia intenzív lobbizást folytat a teljes jogú NATO-tagság elérése céljából. Ennél kevésbé látványos, de annál fontosabb sikerének tartja a román diplomácia, hogy közelebb került céljához, a térség országainak egységes kezeléséhez, a korábbi differenciált megítélés kiegyenlítéséhez. E tendenciát tovább erősíti a különböző szintű külföldi látogatások megsokszorozódása, valamint a teljes jogú ET-tagság remélt elnyerése.

Az elmúlt időszak hűvös külpolitikai légkörét követően, Bukarest fejleszteni kívánja mind politikai, mind gazdasági kapcsolatait Oroszországgal. Egy esetleges európai integrációs kudarcorozatot is „bekalkulálva” a román vezetés igyekszik felmelegíteni Moszkvához fűződő kapcsolatait. Ennek első gyakorlati lépését jelenti a hamarosan megkötendő (szeptember vége) kétoldalú katonai szerződés. Román részről továbbra is szorgalmazza az új alapszerződés mihamarabbi véglegesítését, amelyet elsősorban a Molotov–Ribbentrop-paktum érvénytelenítését célzó román szándék, valamint Moldova irányába folytatott expanziós politika hátráltat.

A román külpolitikában továbbra is megtalálhatók a regionális középhatalmi pozíciók elérését célzó tervek, amelyeket expanziós törekvésekkel kíván megvalósítani. Románia kiemelt figyelmet fordít balkáni pozícióinak erősítésére. A török és a görög érdekek között lavírozva próbálkozik helyzetét megszilárdítani, számítva a későbbi szerb szövetségesre. Nagy aktivitással vesz részt a térség szubregionális együttműködési formájában, a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködésben, ellensúlyozni próbálva ezzel a KEK-hez, illetve a Visegrádi Csoporthoz történő közeledési kísérleteinek kudarcát.

A román külpolitika egyik prioritása az újraegyesítési politika, a moldovai vezetés presszionálása. Emellett Románia továbbra sem mondott le Dél-Ukrajna egyes románok lakta területeiről, amely az ukrán–román viszony kiéleződéséhez vezethet.

Az ország pozitív megítélés alá esik a jugoszláv válsághoz való hozzáállása miatt, noha egyértelműen támogatta – még az embargós intézkedések sorozatos megsértésével is – történelmi szövetségesét, Szerbiát. Bukarest támogatja a Bosznia feldarabolását célzó szerb és horvát törekvéseket, ugyanakkor együttműködési szándékot színel valamennyi exjugoszláv köztársaság irányába.

Románia, féltve pozícióit, gyanakvással tekint az ún. Balladur-tervre, ezért várhatóan szövetségeseket keres elképzelés ellenzői között, erre a témakörre célszerű különös figyelmet fordítanunk.

Az utóbbi időben – elsősorban gazdasági okokból – felerősödött az Európán kívüli román külpolitikai aktivitás is, ahol kiemelt relációt képeznek a latin országok, Japán, valamint Izrael. A román diplomácia kezdeményezőképességét szemlélteti, hogy az arab–izraeli béketárgyalások elősegítése céljából még közvetítői szerep vállalására is ajánlkozott.

3.

Magyar–román kétoldalú kapcsolatok

1989 decembere után Románia belső politikai berendezkedése nem változott olyan mértékben, amely lehetővé tette volna a magyar–román kapcsolatok minőségi javulását. A kisebbségi kérdésben elfoglalt román álláspont és az állítólagos „magyar veszély” felhasználásának folyamatos belpolitikai szükséglete ma is meghatározzák a magyar–román viszony alapjait.

I. Alapszerződés

– A kétoldalú alapszerződés megkötését, elsősorban a területi cikkely szerepeltetését román részről belpolitikai okokból elsődleges fontosságúnak tekintik. Az Alapszerződéshez kapcsolódó román érdekeltség külpolitikai elszigeteltségük oldódásával egyenes arányban csökken.

– A szerződés első szakértői egyeztetésére 1992 januárjában került sor, ahol is a szöveg 80%-ában gyakorlatilag sikerült megegyezni.

– Az 1993 februárjában és augusztusában megtartott szakértői fordulók során a szerződés teljes szövegét sikerült egyeztetni az ún. kisebbségi és területi cikkely kivételével. Ebben a két témakörben a román fél új szövegjavaslatokat adott át.

– Az Alapszerződés nyitott kérdéseinek politikai egyeztetése érdekében román részről folyamatosan napirenden tartják látványos felső szintű találkozó szervezésének gondolatát.

II. Emlékeztető

1992 májusában Katona és Meleşcanu államtitkárok áttekintették a magyar–román kétoldalú kapcsolatok teljes spektrumát, és összeállítottak egy Emlékeztetőt, mely lényegében a kétoldalú kapcsolatok nyitott kérdéseinek leltára.

– Az Emlékeztető szakértői áttekintései során (1993. február és augusztus) megállapítást nyert, hogy a dokumentum egyes pontjaiban (elsősorban kulturális és gazdasági téren) vannak eredmények (toloncegyezmény, két új határátkelő, kulturális intézetek), de a Külügyminisztérium hatáskörébe tartozó politikai döntést igénylő kérdésekben, valamint az egyoldalú magyar felvetések kapcsán nem történt előre-

lépés. Az 1993 augusztusában átadott román „együttműködési” javaslatok lényegében az Emlékeztető egyoldalú magyar javaslatai „semlegesítését” szolgálják.

III. A gyulai és budapesti (NATO-Workshop), nem-hivatalos külügyminiszteri találkozó (1993)

- Eredménynek tekinthető, hogy külügyminiszteri szinten is előadhattuk fenntartásainkat és a magyar fél számára fontos problémákat.

- Konkrét kérdésekben lényegi előrelépés nem történt. Meleşcanu az ismert román álláspont kifejtésére szorítkozott, a vitás kérdések érdemi megvitatására nem volt hajlandó! Egy-két ígéret hangzott el Meleşcanu részéről (a határátkelők helyzetének áttekintése, levéltári együttműködési megállapodás), de a romániai magyar kisebbség helyzetével és a szoros értelemben vett politikai kérdésekkel összefüggő területeken változatlan a román elzárkózás.

- A magyar kormány és az RMDSZ közös közleményéről készített és Meleşcanu külügyminiszter által Gyulán átadott tanulmány azt jelzi, hogy az RMDSZ és Magyarország viszonyának román megítélésében negatív tendenciák érvényesülnek.

4.

Románia várható fejlődése

I. A belső helyzet alakulása

a) Politikai

- Az ellenzék nem elég erős, és több kérdésben megosztott, a lakosság többsége számára értékelhető alternatívát nem tud felmutatni. Ezért valószínűsíthető, hogy a jelenleginél nagyobb befolyással az ország irányítására a közeljövőben sem fog bírni.

- Személyes és intézményes kapcsolatain keresztül az Iliescu köré csoportosuló vezetés várhatóan megszilárdítja hatalmát.

- A vezetés tovább fogja folytatni az állami központosítás és homogenizáció politikáját, a magyar kisebbséggel szemben a csendes asszimiláció gyakorlatát.

- A hatalmat gyakoroló kormánypartnak továbbra is szüksége van a szélsőséges pártok támogatására. Az elkövetkező időszak legnagyobb kérdése, hogy ezek a szélsőséges erők meddig képesek növelni befolyásukat, illetve az Iliescu köré csoportosult elit képes-e megakadályozni befolyásuk megszilárdulását.

b) Gazdasági

- A román gazdasági vezetés várhatóan fokozatosan megteremti a piacgazdaság alapjait, ez annál is inkább valószínű, mivel a jelenlegi politikai elit már megala-

pozta gazdasági hatalmát is, ezért a szabadpiaci viszonyok kialakulása számára is kedvező.

- Az ország teljesíteni fogja – akár az életszínvonal drasztikus csökkentése árán is – a Valutaalap által támasztott alapvető követelményeket.

- Románia belső stabilitásának megőrzése érdekében a felszínen maradáshoz szükséges alapvető gazdasági támogatást a Nyugattól meg fogja kapni.

- A gazdasági nehézségeket kísérő belső elégedetlenség – történelmi tapasztalatok szerint – nem valószínű, hogy elérje azt a szintet, ami a hatalom jelenlegi birtokosainak pozícióit veszélyeztetné. Az adminisztratív eszközök és az engedmények kombinációjával a kormány letörte 1993 nyarán a két nagy sztrájkhullámot (bányászok, mozdonyvezetők), anélkül hogy a legdrasztikusabb lépések megtételére kényszerült volna.

- Egy esetleges belpolitikai változás Románia külpolitikai stratégiáját lényegesen nem módosítja, csak a diplomácia mozgásterét változtathatja meg. A külpolitikai célok és törekvések akár a szélsőséges pártok, akár az ellenzék hatalomra jutásával nem változnak, esetleg a módszerek lehetnek mások, illetve az ország image-a módosul.

II. Hatása a térségben, a magyar–román viszonyban

a) Regionális hatás

- A jelenlegi hatalom belpolitikai legitimációja növeli az ország elfogadottságát, várhatóan Romániát 1993-ben felveszik az Európai Tanácsba.

- Mivel a hosszú távú középhatalmi törekvésekről nem mondott le a román külpolitikai vezetés, helyzetének megszilárdulása külpolitikai vonalvezetésük és módszereik határozottabb érvényesülését vonhatja maga után.

- Markánsabban és gyakorlatiasabban fog megfogalmazódni a Moldovával kapcsolatos román politika, erősödik a regionális középhatalmi státusz elnyerésének gondolata.

- A magyar–ukrán együttműködés ellensúlyozására intenzívebbé válnak a térségben a szövetségest kereső román tapogatózások, elsősorban Szlovákia, Szerbia, Görögország és Oroszország felé.

- A fentiek összességükben a román politika azon hatását erősítik, amely a közép-európai térséget a két világháború közötti struktúrák újratermelődése felé taszítja.

b) Magyar–román viszony

- Romániában továbbra is belpolitikai szükséglet marad Magyarország és a magyarság ellenséggként való szerepeltetése.

- A homogenizáció és a csendes asszimiláció politikájának folytatása nem teszi lehetővé a magyar–román kapcsolatok alapvető rendezését.

– Románia elfogadottságának növekedésével egyenes arányban csökken a külpolitikai vezetés érdekeltsége a magyar–román viszony rendezésében.

– A román politika mindenkori pragmatizmusából következően egyes konkrét gyakorlati kérdésekben feltétlenül számíthatunk előrelépésre, míg alapvető politikai kérdésekben, illetve olyan ügyekben, amelyekben csak a magyar fél érdekelt, a holtpontról nem várható lényeges elmozdulás.

Budapest, 1993. szeptember 6.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 34. doboz

115.

Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának
jelentése Jeszenszky Géza első hivatalos romániai látogatásáról
1993. szeptember 20.

4. Területi Főosztály
Készítette: Katona László
Jóváhagyta: Szócs Ferenc

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 15 példányban
Kapja: elosztóív szerint
Bródi J.
Horváth D.
Gyenge A.

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza úr hivatalos romániai látogatásának és tárgyalásainak értékelése

1993. szeptember 15–19. között – a magyarországi rendszerváltás óta első ében – többszöri román meghívás alapján – került sor az első hivatalos külügyminiszteri látogatásra Romániában.

A román külügyminiszter által „történelminek” minősített látogatás nem vezetett áttöréshez kétoldalú kapcsolatainkban. Ennek legfőbb oka az, hogy Romániában elakadt a politikai-gazdasági rendszerváltás. A különböző hatalmi ágak között kiélezett politikai vita folyik a demokratizálási folyamat meggyorsításának és egyidejűleg a román nemzeti érdekek megvalósításának lehetséges módozatairól. A demokratizálási folyamat legfőbb gátló tényezője maga Iliescu elnök, aki a ceaușescui hagyományok szellemében, gyakorlatával és stílusában irányítja az ország ügyeit. Az egyre növekvő szociális feszültségek (sztrájkok, munkanélküliség) és az egyre súlyosbodó gazdasági válság (a termelés hanyatlása, vágtható infláció) körülményei között, ugyanakkor a román vezetésnek egyértelmű eredményeket kell felmutatnia (vagy „produkálnia”) a lakossági elégedetlenség lecsillapítására. A vezetés szorult helyzetét fokozza az ország nehezen oldódó nemzetközi izoláltsága, ami sürgős lépésekre kényszeríti a román külpolitikát (pl. az Európai Tanács-i felvétel bebiztosítása).

Fentiek alapján megállapítható:

A Magyarországgal folytatott politika, illetve a romániai magyar kisebbség sorsának rendezése a fokozódó román belpolitikai-hatalmi harc egyik fő elemévé és egyben eszközévé vált. A kétoldalú viszonyunkban való előrelépés, illetve az esetleges áttörés tehát a román belpolitika függvénye. Ilyen helyzetben a magyar diplomácia mozgástere erősen behatárolt. Ennek bizonyítéka a romániai látogatás is, amelynek legfőbb eredménye a lélektani hatás: oldódott a két fél egymással szembeni görcsös magatartása, gyakorlatilag megszűntek a tárgyalásokon és a médiákban a tabutémák. A romániai magyarság számára rendkívül fontos volt az erdélyi-székelyföldi látogatás (a programmal kapcsolatos magyar kéréseket teljesítették), s ahhoz a román vezetés kénytelen volt asszisztálni.

A Romániában folytatott tárgyalások – a tömegtájékoztatásban túldimenzionált várakozás ellenére – alig hoztak kézzelfogható, gyakorlati eredményeket a két ország közvéleménye, s különösen a magyar kisebbség számára. A látogatás során és a tárgyalásokon az alábbi biztató elemek merültek fel:

Kétoldalú kapcsolatainkban a közeledés legfontosabb, és egyben leghatékonyabb terepe a gazdasági együttműködés, illetve a kölcsönösen előnyös gazdasági érdekek felismerése lehet. Ennek bizonyítéka a beruházásvédelmi és a kettős adóztatást kizáró egyezmények aláírása.

A román fél egyoldalú gesztusként átadott egy '56-os dokumentummásolatokból álló kötetet, amely a budapesti román nagykövetség 1956. október 13–24. közötti, többségében helyzetjelentés jellegű RT-táviratait tartalmazza. A dokumentumok közül különleges jelentőséggel bír Kádár János 1957. április 5-én kelt, Chivu Stoica akkori román miniszterelnökhöz intézett levele, amelyben kéri Nagy Imre és társai kiadatását 1956-ban elkövetett bűncselekményeik vizsgálata céljából.

A magyar fél nyomatékos sürgetésére a két fél megegyezett abban, hogy ez év végéig megnyitják a Battonya–Tornya, illetve a Méhkerék–Szalonta határátkelőhelyet.

A bukaresti tárgyalások újabb lökést adtak a szaktárcák kapcsolatainak intenzívebbé tételéhez, illetve a két Külügyminisztérium közötti konzultációs rendszer kiépítéséhez.

A magyar fél részletesen kifejtette a romániai kisebbségekkel, különösen pedig a romániai magyarság sorsának rendezésével kapcsolatos álláspontját. A román fél ezzel kapcsolatban tudomásul vette, hogy az alapszerződés aláírására, illetve ratifikálására csak akkor van lehetőség, ha azt a magyar közvélemény és a romániai magyarság elfogadja.

A tárgyalásokon nem sikerült előrelépést elérni az alábbi témakörökben:

A román fél, s különösen Iliescu elnök mereven elzárkózott a kisebbségi együttműködés kérdéseinek érdemi megvitatásától. A Kisebbségi Vegyesbizottság és a kisebbségi megállapodás témájában kitérő válaszokat adtak, illetve utóbbi esetében halogató taktikához folyamodtak (szemináriumok rendezése).

A kolozsvári főkonzulátus visszaállítása, illetve új magyar konzulátusok nyitása ügyében Meleşcanu külügyminiszter nem kívánt állást foglalni, míg Văcăroiu miniszterelnök halvány elvi ígéreteket tett.

Az Alapszerződés még nyitott cikkelyeivel kapcsolatban a román fél változatlanul a területi kérdés megfogalmazását erőltette, miközben igyekezett bagatellizálni a kisebbségi cikkely fontosságát. Ezzel összefüggésben továbbra is elzárkózott attól a magyar javaslatról, hogy a két országban élő kisebbségek képviselőit vonjuk be a tárgyalásokba. Iliescu elnök a kisebbségi kérdést belügynek minősítette. A román fél ismételten kifejezte érdekelttségét a Visegrádi Négyekhez és a KEK-hez való csatlakozását illetően, és szorgalmazta tagfelvételi kérelmének mihamarabbi megvizsgálását. Szembetűnő volt ugyanakkor, hogy ismételten kitért a regionális együttműködés más formáiban való részvétel lehetősége elől.

A bukaresti tárgyalások során Meleşcanu külügyminiszter több ízben nyomást próbált gyakorolni a magyar delegációra annak érdekében, hogy határozottan támogassuk Románia Európai Tanács-i tagfelvételét. A magyar küldöttség kitért a határozott kötelezettségvállalás elől, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy érdekünk Románia európai integrációja.

A látogatás jelentőségét növelő tényezők:

A román fél láthatóan nagy jelentőséget tulajdonított a tárgyalásoknak, erre utal, hogy delegációjuk a vártnál magasabb szintű volt (a megbeszéléseken két államtitkár, valamint Hrebenciuc, a kormány főtitkára is részt vett).

Sikerült maximálisan megvalósítani a székelyföldi látogatás programját. Ennek során miniszter úr fontos beszédeket tartott (Marosvásárhely, Székelyudvarhely), megkoszorúzta a forradalom hőseinek temesvári emlékművét, valamint a marosvásárhelyi zavargások román áldozatainak sírját. Részt vett Tőkés László püspök az istentiszteleten, akinek szerepét a többi temesvári egyházi vezető nagyra értékelte. Markó Béla, az RMDSZ elnökének véleménye szerint a székelyföldi utazás és az RMDSZ Memoranduma egyértelműen hozzájárult a szervezeten belüli feszültségek oldásához.

Jól sikerült találkozóra került sor a temesvári egyházi vezetőkkel, amelynek során nagyfokú szimpátia volt tapasztalható egyes román egyházi személyiségek részéről is Magyarország iránt.

A székelyföldi látogatás során a román fél minimalizálni próbálta az RDMSZ képviselőinek részvételét, azonban ez nem járt sikerrel, sőt az RMDSZ vezetői végig jelen voltak a különböző programokon.

Bukarestben jó hangulatú és hasznos megbeszélésekre került sor a Demokratikus Konvencióba tömörült ellenzéki pártok vezetőivel, akik nagyra értékelték Magyarország demokratikus fejlődését, és nyitott alapállásról tettek tanúbizonyságot a magyar–román kapcsolatok kezelésében.

A két ország sajtója és a nemzetközi tömegtájékoztatási eszközök megkülönböztetett figyelemmel kísérték Jeszenszky úr programját, tárgyalásait, s azokról nagy terjedelemben számoltak be.

A látogatás hangulatát zavaró momentumok:

A vidéki programok során a prefektusok utasítást adtak, hogy a magyar delegációhoz csak románul lehet beszélni. Ezt az utasítást több helyi vezető be is tartotta.

A jelzett prefektusok ugyancsak utasítást adtak arra, hogy a különböző programok helyszínein nem szabad a magyar zászlót kitenni. Ezt a rendelkezést egyedül a székelyudvarhelyi polgármester merte megszegni (magyar zászló egyébként csak a Bukarestbe történt érkezéskor, illetve az elutazáskor volt látható).

A vidéki programok során túldimenzionált biztonsági intézkedések és a biztonsági szervek túlzott jelenléte (antiterrorista kommandó a konvojban) volt tapasztalható.

Bizalmas, de nem ellenőrzött információk szerint közvetlenül a bukaresti tárgyalások előtt Iliescu elnök jelentősen csökkentette Meleşcanu külügyminiszter tárgyalási mandátumát. Ez is jelzi az elnök és a Külügyminisztérium eltérő felfogását, illetve magabiztosságát az Európai Tanácsba történő felvétel tárgyában.

Budapest, 1993. szeptember 20.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 33. doboz

Rejtjeltávirat Bukarestből. Román biztonságpolitikai törekvések
1993. október 6.

12197/3272/4

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bukarest
Azonosító: BUC20629
Érkezett: 93.10.06. 11:06
Készítette: BO.
Ellenőrizte:

36, 47

Von.: 36/89-ára:

A román vezetés és a mögötte álló tervező-döntéselőkészítő csapat a térség politikai helyzetét viszonylag egységes módon értékeli. A nemzeti érdek primátusa meghatározza mind a helyzetelemzéseket, mind a lehetséges stratégiákat és a szükséges taktikai lépéseket. A korábbi izolációhoz képest a román diplomáciának rendre sikerül kiépíteni a minimális kontaktusokat minden irányban, és egyre nagyobb reményeket fűz kapcsolatrendszerének teljes normalizálásához. A nyugati integráció iránti elkötelezettség hangoztatása mellett azonban a súlypont érezhetően egyre inkább a Balkán felé tolódik el, Bukarest itt érzi – megalapozottan – a számára kínálkozó legnagyobb játékteret. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy némileg csökkent érdeklődése a közép-európai térség iránt. A sorozatos kudarcok után (V4, KEK) a minimális cél az ország közép-európaiságának nyugati elismertetése és a körvonalazódó blokk-szemlélet erősítése maradt. Románia tehát külső segítséggel igyekszik pozícióit erősíteni, és kivár, tekintettel a régió politikai viszonyainak képlékenysége.

Román megítélés szerint a térség sorsáról a nagyhatalmak még nem döntöttek, nagy a veszélye annak, hogy magára hagyják ezen országokat. Bukarestben erőteljesen bíznak abban, hogy senki sem fog különleges elbánást élvezni, mivel bárki

kooptálásával az EK vagy a NATO, egyúttal a régió megoldatlan problémáit is importálná. A rendezetlen viszonyok ballasztja román vélemény szerint az egységes kezelés garanciája (ez egyúttal pontosan jelzi Bukarest „érdekeltségét” a fennálló problémák rendezésében). A lengyel választások eredménye után a térség kapcsolati viszonyainak átrendeződését várják Romániában, és a jövő évi választások fényében Magyarországon is baloldali fordulatot szeretnének. A most még csak körvonalazódó új román kezdeményezés várhatóan a „cserben hagyott” Közép-Európa és a balkáni térség közeledését fogja megcélozni, természetesen Bukarest aktív közreműködésével.

A biztonság oszthatatlanságára hivatkozik Bukarest, amikor ilyen téren is egyenlő elbánást szorgalmaz a NATO és NYEU részéről. A védelmi államtitkár nyilvánosan is Magyarországot jelölte meg legádázabb versenytársként a „kiugrásban reménykedők” között. Az orosz és ukrán viszonylat rendezetlensége és a legutóbbi moszkvai események csak fokozzák a román közvélemény évszázados félelmeit az orosz terjeszkedéstől. Ez is motiválja azt a román irányváltást, melynek nyomán – felhagyva az eddigi idegenkedéssel – erőteljesebb német orientációt szorgalmaznak a biztonsági szakemberek. Ez azonban nem akar túlmenni az orosz és a német viszonyrendszer kiegyensúlyozásán. A hivatalos álláspont szerint Románia csakis a NATO garanciájában látja a térség biztonsági problémáinak megoldását, ennek ellenére többször is fogékonyak bizonyult olyan kezdeményezésekre (Lengyelország, Ukrajna), melyek az érintett országok valamilyen szövetségi formájában látták az átmeneti rendezést.

Gazdasági szempontból Romániában egyre inkább tudomásul veszik az újabb vasfüggöny megjelenését, és látható buzgalommal igyekeznek eleget tenni azon nyugati ajánlásoknak, melyek a térség országai közötti együttműködés fokozását szorgalmazzák. A társulási szerződés ellenére a román áruk nehezen jutnak be a nyugati piacokra, ezért a politikai trendnek megfelelően – szerves összefüggésben vele – az irány Keletre és a Balkán felé tolódik el. A román áru régióinkban sem igazán versenyképes, ezért az eddig Csehországnak és hazánknak előterjesztett ajánlat (melyet bizonyosan a visegrádi másik két tag felé is meg fognak tenni) szabadkereskedelmi megállapodás kötésére nem nélkülözi az erőteljes politikai felhangokat. Általában is úgy értékelhető, hogy a román gazdaság nem tudta, de nem is akarta levetkőzni átpolitizáltságát, és – tekintettel a privatizáció elmaradására, az erősödő centralizálásra – ez a közeljövőben sem várható. A nagyobb nyugati szerepvállalást, a tőkebehozatal növelését is állami szinten látják elérhetőnek, itt is a politika primátusa számít, és a térség országainak közös fellépését fogja várhatóan szorgalmazni.

Magyarország, román megítélés szerint elvesztette kezdeti előnyeit, megszűnt az a politikai konjunktúra, mely kiemelt helyzetet biztosított a berlini fal leomlásához

nagyban hozzájáruló szomszédnak. Ebben a helyzetben Románia saját előnyeinek (nagyság, gostratégiai pozíciók, régi kapcsolatok, világháborús „győztes” stb.) érvényesítésére növekvő teret érez, „gátlások nélküli” hozzáállást hirdet. Belső helyzetünket fokozódóan labilisnak érzik, a kormánykoalíció meggyengüléseként értékelték a Csurka-ügyet, és teljes Magyarország-politikájukat rövid távon a jövő évi választások feltételezett belharcaira és az emiatt szűkre szabott diplomáciai mozgáster gondolatára építik. Ezt elsősorban nem a kétoldalú kapcsolatokban, hanem inkább a külső propagandában, a két ország megítélése terén szerzendő előnyösebb pozíciókban kívánják gyümölcösztetni, megőrizve így a konstruktivitás látszatát, amit a válságkezelésekben nem tündöklő nyugati országok – leginkább nyugalmuk érdekében – ma elsődlegesen fontosnak tartanak. Gazdasági előnyünket a román vezetés kizárólag a korábban elkezdett reformok (1968) számlájára írja, és egyúttal arra számít, hogy az elhúzódó nyugati recesszió és a fokozódó protekcionizmus miatt mind hazánk, mind a többi visegrádi ország kénytelen lesz valamilyen módon újra az egymás közötti, térségbeli gazdasági kapcsolatokhoz visszatérni, a nyugatiak „visszahajtják az akolba”. Bukarest féltékenyen figyeli a FÁK országaival épülő gazdasági kapcsolatainkat, mivel ezt saját „vadászterületének” gondolja, csakúgy, mint a Balkánt.

Biztonsági törekvéseinket Románia komoly aggodalommal figyeli, és stratégiai célja mindenáron megakadályozni, hogy hazánk előbb váljon a NATO (vagy NYEU) tagjává, amit itt megelőlegezve is az ország integritását fenyegető legnagyobb veszélyként értelmeznek. Emiatt Románia nemcsak a nyílt versengést hajlandó vállalni, de adott esetben kész lesz látványosan is megtorpedözni esetleges imminens belépésünket. Hasonló aggodalom kíséri az Oroszországgal kialakított kisebbségpolitikai együttműködésünket, amit gyakran összekötnek a védelmi területen alakuló kooperációkkal, a repülőgép-vásárlással, és bukaresti értelmezés szerint ez mindekelőtt Románia ellen irányul. Pozitív elemként értékelik viszont, hogy így Magyarország sikertült kiugrani az orosz befolyási zónából.

A magyar külpolitikát Bukarestben defenzívába szorulóként látják, a korábbi konjunkturális körülmények megszűnésével magyarázzák, és ez erőteljesebb fellépésre sarkallja a román diplomáciát, mindenekelőtt a nemzetközi porondon, ahol – ma már román értékelés szerint is – nagyrészt el fog dőlni a két ország küzdelmének legfontosabb része, a politikai támogatók, szövetségesek megszerzése. Az elmúlt év román diplomáciai sikereit Bukarestben erőteljesen túlértékelik, a legtöbb reláció biztatóan alakuló kezdeti normalizálását az apparátus belpolitikai indíttatások miatt fényes győzelemként értékeli, ami szükségszerűen megtorpanáshoz fog vezetni. A román diplomácia azonban ebben az esetben is meg fogja őrizni felénk offenzív magatartását, mivel Magyarország még jó ideig kulcsszerepet fog játszani a román bel- és külpolitikában.

Bukarestben úgy értékelik, hogy a magyar diplomácia súlypontja erőteljesen a határon túli magyarság érdekeinek védelme irányába tolódott el, Budapest túlzottan előre szaladt e kérdésben, és ezért el fogja veszíteni rendre korábbi támogatóit, akiknek – saját kisebbségi problémáik miatt – már nem lesz érdekük kiállni a magyar törekvések mellett. E folyamat elősegítése érdekében Románia célzatosan igyekszik eltorzítani, felnagyítani és mások számára is elrettentővé értelmezni a magyar külpolitikát, és sokat segít ebben a két szövetséges, Szlovákia és – igaz, kisebb hitellel – Szerbia.

A magyar diplomácia valós törekvéseit Bukarest saját helyzetéből kiindulva igyekszik megfejtetni, és úgy, ahogy ma Romániában senki nem akar (és nem is merne) lemondani a keleti területekről (Besszarábia, Észak-Bukovina, Herca, Hotin stb.). Hasonlóan látják a magyarság viszonyát Erdélyhez. Ezért gyakorlatilag preconcepcióként működik a „magyar revizionizmusról” szóló képlet, amit sem nyilatkozatok, de valószínűleg egy alapszerződés sem lenne képes megingatni. Az egyetlen „megnyugtató megoldás” Románia számára a történelmünkről való végleges lemondás, a román változat elfogadása lenne, minden más megoldás alapvetően gyanús marad. Mindennek következménye pedig, hogy a magyar diplomácia számára lehetetlen az őszinteségre alapozott párbeszéd, a bizalom alapvető feltételei sem adóttak.

A román diplomáciai retorika és a tényleges gyakorlat között nincs lényeges különbség, Meleşcanu külügyminiszter személye hozott némi változást. Az ő stratégiája a konstruktivitás folyamatos bizonyítására épül, ami növeli mind személyes, mind külpolitikájának hitelét, és képes bizonyos mértékig elterelni a figyelmet a meglévő alapvető problémákról és azok hátteréről. Nagyobb szerepet kapott a propagandamunka, és láthatóan sikeresebben működik, mint korábban a nyílt konfrontációk vállalása, az emocionális megközelítés. Ezzel szemben a médiák szókimondásukból igyekeznek tökéletesebben kovácsolni maguknak, és értelmezik – sokszor sajátos módon – a politikusok eufemizmusait, körülírásait. Ugyanakkor megfigyelhető a román sajtóban a hangnem bizonyos mérséklése magyar ügyekben, elsősorban az ellenzéki lapok igyekeznek tényszerűek lenni, helyet adni a másik fél véleményének is, és így követni diplomáciai kérdésekben a román KÜM és vezetője irányvonalát. Meleşcanu beiktatásától tudatosan kereste a jó kapcsolatokat a sajtóval, és ez ma nagyban hozzájárul népszerűségéhez, egyúttal rendelkezik a megfelelő csatornákkal árnyaltabb diplomáciai manőverek véghezviteléhez, álláspontjának akadálytalan ismertetéséhez. Ez a trend – a szélsőséges sajtót leszámítva – várhatóan tartós marad, és növeli a román KÜM vezetésének mozgásterét és magabiztosságát.

Lássa:
Diplomáciai Információs Főosztály
IV. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 33. doboz

117.
Rejtjeltávirat Bukarestből. Az aradi vértanúk
emlékművének koszorúzása
1993. október 8.

12360/3304

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bukarest
Azonosító: BUC20652
Érkezett: 93.10.08. 13:50
Készítette: BO.
Ellenőrizte:

23, 47, 38

A korábbi évekhez képest kedvezőbb politikai légkörben került sor Aradon a 13 tábornok emlékművének megkoszorúzására. A magyar kormány nevében Katona Tamás és Entz Géza államtitkár, míg a számos magyarországi politikai párt képviselői között az MDF Lezsák Sándor által vezetett küldöttsége is koszorúzott.

Az RMDSZ országos elnöke, Markó Béla mellett Katona Tamás és May György mondott ünnepi beszédet, a gyászszertartást Tempfli József római katolikus püspök celebrálta, Tornán hivatalos részről az aradi polgármester helyettese vett részt az ünnepségen.

A magyar nagykövet által október 6-a tiszteletére adott fogadáson ott volt Avram Crăciun prefektus, Dan Iván, a megyei tanács elnöke, Cristian Moisescu polgármester. Érdeklődésünkre a prefektus kifejtette, hogy közvetlenül a fogadás előtt konzultált a román Külügyminisztériummal a koszorúzási ünnepségen való román részvételről. „Megértésünket” kérte, hogy ő, mint a kormány helyi megbízottja csak olyan ünnepen, évfordulón vehet részt, amely Románia hivatalos ünnepei közé tartozik, nem vonatkozik ez a helyi önkormányzatra, amely szuverén módon dönthet a kérdésben – tette hozzá a prefektus.

Az enyhültebb, zavaró körülmények nélküli ünnepi légkörhöz értékelésünk szerint az is hozzájárult, hogy koszorúzási szándékunkról és a Magyarországról érkező hivatalos delegációk összetételéről a román fél kellő időben tájékoztatást kapott, az RMDSZ pedig – ha a szélsőséges román pártok zajos ellenzése mellett is – a parlamentben elérte, hogy mindkét ház egyperces néma felállással adózzon az 1848–1849-es szabadságharc során elesett magyar és román áldozatok emlékének.

Az elkövetkező aradi megemlékezések és azokhoz való román hozzáállás precedens értékű lehet.

– 523 – P. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok Titkársága

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

118.

Kálmán Bélának, a bukaresti nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése az 1993. november 30-i magyar–román
diplomáciai afférről és annak háttéréről
1993. december 8.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bukarest

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig
Bukarest, 1993. december 8.

92/SZT/1993.

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Nagykövetség: 1 példány

Tárgy: Az 1993. november 30-i
magyar–román diplomáciai „affér”
háttéréről, avagy gondolatföredékek
a román politikacsinalásról

Előadó: Kálmán Béla

Az elmúlt időszak, és különösen az 1993. november 25. – 1993. december 2. közé eső pár nap eseményei és folyamatai – megítélésünk szerint – az alábbiakban vázolt összefüggérendszerben értelmezhetők (a nagyobb áttekinthetőség érdekében előbb lássunk néhány – kiragadott – tény), azzal a megjegyzéssel, hogy az 1993. november 30-i diplomáciai „incidenssel” kapcsolatban részletesen és folyamatosan tájékoztattuk a Központot, ily módon ezúttal csupán a leglényegesebb történések rögzítésére, illetve az azóta fölmerült új mozzanatokra, valamint ezek értékelésére összpontosítunk.

1993. november 25-én délelőtt a román külügyminisztérium épületében tudományos ülőszakot szerveztek „Az 1918. december 1-i nagy egyesülés” címmel. A Romániába akkreditált nagykövetek a következő „segédanyagokat” kapták kézhez:

1.) Románia. Az 1918. évi egyesülés dokumentumai (díszes kivitelezésű, levéltári forrásokra, korabeli térképekre építő angol, francia, román nyelvű album).

2.) Romania. Foreign Sources on the Romanians (neves román történészek által összeállított, eredeti forrásokat tudományos szakapparátussal közlő forrásgyűjtemény).

3.) Mircea Dogaru: Esküllőtől Gyulafehérvárig. Egy ezredév román történelme a magyar–német krónika és történeti irodalomban (Román nyelvű térképgyűjtemény-nel ellátott szakmunka).

4.) Mélynyomású papírból készült dosszié a román miniszterelnök és külügyminiszter előadásainak franciára fordított szövegeivel és két román nyelvű brosúrával, nevezetesen: a.) A nemzetközi közvélemény a románoknak az egyenjogúságért és nemzeti egységért folytatott harca védelmében; b.) Erdély 2500 éves történeti kronológiája „Lapok Erdély történetéből” címmel – Burebistától Trianonig (mindkettő románul).

Megjegyzés: A magyar–német histográfiát célba vevő kézikönyv 101. és különösen 104. lapjain olyan történeti térképek találhatók, amelyek a román etnikum (nép-nyelv-nemzet) kiterjedésének határát nyugati irányban minden kétséget kizáróan a Tiszánál jelölik meg, Szeged közelében és Belgrádnál (természetesen Makó és Debrecen már ezen „belül” található), míg a keleti „végeket” a Dnyeszter zárja (lásd a mellékletet!).

1993. november 30.: óriási előkészületek a nagy nemzeti ünnep tiszteletére, délután – nyolcvan egynéhány nagykövet jelenlétében – a román Parlament két kamarája együttes ülést tart.

Mint „más úton” azonnal jelentettük (lásd bővebben a 627. sz. RT-ben), a feszes időrendű rendezvényen a hivatalos moldovai küldöttség vezetője beszédének elhangzása után a Szenátus elnöke – Oliviu Gherman – megkérdezte: Van-e valaki a teremben, aki az elhangzottakhoz a saját nevében hozzá kíván szólni? A lengyel nagykövet emlékezete szerint a karzatról már a moldovai küldöttség fejének felszólalása előtt olyan bekiabálások hangzottak el, amelyek mintegy érzelmileg előkészítették O. Gherman meglehetősen „furcsa” kérdését...

Eme „prelúd” után aligha meglepő, hogy akadt egy jelentkező, mint kiderült, a Moldovai Kereszténydemokrata Népfront parlamenti frakciójának elnöke, akire A. Năstase „igen, ott van” felkiáltással hívta fel a figyelmet.

A nevezett úr (V. Bondaniuc) a mikrofonhoz sietett, spontán módon előkapott zsebéből egy előre megírt beszédet, amelyet a „Besszarábiából jöttünk Besszarábia nélkül” szónoki fogással indított. Ezt az érzelmi töltésű hangütést mondandója végéig megtartotta. Eme szigorúan „egyéni vélemény” során hangzott el – a hallgatóság és a kormánytisztviselők frenetikus tetszésnyilvánítása közepette – Eminescu híreshírhedt – Petőfinek a „*Kárpátoktól az Al-Dunáig*” című verse román változataként értékelhető „*Doina*” című költeményének a „*Dnyesztertől a Tiszáig*” verssora. Az idézet tagadhatatlanul a legnagyobb román költő „írói munkássága” szerves része ugyan, ám az adott kontextusban, és az egységes román nemzetállam megteremtésének 75. évfordulóján – több mint 80 nagykövet és a kormánytagok többsége jelenlétében – sajnálatosan más „konnotációi” is akadnak.

A nevezetes, nyilván egyszer majd „történelminek” minősített beszédnek ugyanis a magyar állam képviselőjeként nagykövetünk nem annyira a tartalmát, mint „köríté-

sét”, megrendezettségét kifogásolta, és a román hatalom jelen lévő képviselőinek reakcióira válaszolt a terem elhagyásával (részletesebben lásd említett 627 sz. RT-ben).

Más: 1993. december 1.: az RTV helyszíni közvetítés keretében az ellenzéki vezetők beszédeit sugározza: Emil Constantinescu és különösen Coposu frazeológiája (egységes román nemzetállam, „Pruton túli testvéreink” stb.) szinte semmiben sem különbözik Iliescu, sőt A. Păunescu ömlengéseitől.

A nap folyamán a román TV-ben és rádióban egyaránt többször felhangzik a sokáig betiltott (éneklését Ceaușescuék is főbenjáró bűnnek tekintették) érzelemdús legionárius nóta. Refrénje, kötetlen fordításban: „Mi románok vagyunk (Traianus utódai), mi románok vagyunk, örök idők óta urai vagyunk e földnek”. (Ez kb. az „Édes Erdély itt vagyunk” c. dal román megfelelője.)

E csaknem találomra kiragadott, s csupán vázlatosan ismertetett „történekekből” – a Közép-Kelet-Európában és Oroszországban készül, legalábbis valószínűsíthető újabb, geostratégiai is értelmezhető változások, valamint a történelmi tapasztalatok fényében – az alábbi néhány óvatos következtetés vonható le:

1.) Az egységesnek tekintett (valójában heterogén) román nemzettest visszaállítása – sőt a román „Lebensraumnak” a Tiszáig való kiterjesztése – továbbra is a román nemzeti törekvések első számú – legalábbis elméleti – célkitűzése (prioritása).

2.) A román nemzetfogalom és nemzettudat minden jel szerint most (1993-ban) érkezett el oda, ahol a magyar nemzetkonceptió (a liberális Duna-táji magyar közép-hatalom megteremthetőségének illúziója) 1896-ban tartott. (Vö.: „millenniumi” ünneplések, majd 22 évvel később – Trianon!).

Ebből további részkonklúziók adódnak:

a.) a két egyaránt megkésett nemzetfejlődés és tudat továbbra sincs szinkronban: a gyakorlatilag (és objektíve) egy évszázados fáziskülönbség áthidalása – egy térségbeli „dupla Marshall-terv” hiányában – aligha képzelhető el.

b.) Minthogy azonban a román történelmi tapasztalatok azt sugallják, hogy minden geopolitikailag képlékeny, történelmileg zavaros helyzetből – 1856 óta – átmeneti „bonyodalmak” (1916–18, 1940–44) után mindig egy megerősödött (sőt többnyire meg is nagyobbított) Románia került ki, a tiszai határ „bedobása” a köztudatba a magyar államvezetés számára akár még figyelmeztető is lehet!

c.) Ez még akkor is így van, ha a román politika nyilván blöfföl, hiszen – bár Moldávia mellett Bukovinára és Dél-Besszarábiára is újra bejelentette igényét – elképzelhetetlen, hogy egyszerre húzzon majd ujjat Oroszországgal, Ukrajnával és Magyarországgal. Ebben logikailag sajnos az is benne van, hogy – előre menekülve, hiszen előszeretettel minősíti „közép-európai államnak” magát – a szlovákokkal és még inkább a szerbekkel (Vojvodina!) összefogva különösen kedvezőtlen körülmények

között (esetleg orosz jóváhagyással és „nyugati” beletörődéssel) végleg rendezi Magyarországgal a „történelmi számlát” (vö.: M. Dogaru könyvének „üzenetével”!). Értelemszerűen ugyancsak ide tartozik a „legkisebb ellenállás” törvénye, amely 1916–20 között, sőt valójában a modern (egységes, homogén) román nemzetállam megteremtésére irányuló törekvések történetének gyakorlatilag minden fázisában – főként geostratégiai okokból – érvényesült.

3.) Mivel az ünnepségsorozat idején és a hivatalos szónoklatokban szinte alig esett szó „Európáról”, a föderalisztikus, „spiritualizált” határú majdani „Európai Egyesült Államokról”, nagyon valószínűnek látszik, hogy a román vezetés egyszer s mindenkorra be akarja biztosítani magát. Föltehetően nem kockáztat meg ugyan egy közép-európai konfliktust, de úgy érzi: mindenképpen ő van „erőpozícióban”, és történiék bármí, 1918–20-as (és 1947-ben visszaszerzett) történelmi zsákmányát megtartja. (Hiszen azzal, hogy nagylelkűen lemond „természetes határainak” a Tiszáig való kiterjesztéséről, még ő tesz „engedményeket” a nemzetközi közösségnek, egyszersmind erősíti képzeletbeli és persze ki nem zárható tárgyalási (alku-)pozícióit. Az 1993. december 1-i „felhajtásnak” – a külföld számára – ez lehet az egyik burkolt „üzenete”.

4.) Továbbra is érvényben van a „húzd meg – ereszd meg” román nemzeti társasjáték, a „problémakreálás” (egyúttal kísérleti léggömberegetés) gyakorlata, amelynek során a „hivatalos” Románia, valamint a „szakemberek” (történészek, demográfusok) és legújabban a „diaszpóra” jeles személyiségeinek állásfoglalásait, véleményét, kívánságait, ábrándjait tudatosan összemossák, ezek alternativitását, legalábbis fölcserélhetőségét sugallják és sulykolják. Nyilvánvalóan azzal a hátsó gondolattal, hogy a legkedvezőbb „történelmi” pillanatban az éppen „legpraktikusabbat” (vagy az annak látszatát) minősíthessék a „nemzet”, a mindenek feletti „román nemzeti érdekek” – egyedüli (szent és sérthetetlen) megnyilvánulásának. Ezt a stílust, némi rosszmájúsággal, akár „lopakodó” (ólálkodó) diplomáciának is minősíthetjük, ám semmiképpen sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Megítélésünk szerint ugyanis a magyar külpolitika számára továbbra is egyértelmű kihívást, látens veszélyforrást jelent. Minthogy a jelek szerint a román vezetés a magyar diplomáciát az 1994-es májusi választásokig, sőt az új kormány felállásáig „béna kacsának” tekinti, föltehetően minden lehetséges eszközzel, manőverrel, dezinformációs áradattal, valamennyi megoldatlan kétoldali problémaért, sőt a térség biztonságát érintő összes valós, vagy képzeletbeli feszültségforrásért át szeretné hárítani a felelősséget. Ennek elkerülésére, kezelésére, „kivédésére” gondosan föl kell készülni, s adekvát, összehangolt stratégiát kívánatos kidolgozni.

Rudas Ernő
nagykövet

A román parlament ünnepi ülésén elhangzott sértések
a gyulafehérvári román népgyűlés 75. évfordulóján
1993. december 6.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
003095/1993.
0005

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 5 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Bába I.
Herman J.
Saját
Melléklet: 2 oldal

Feljegyzés

Tárgy: A román Parlament ünnepi ülése

Az alábbi események előzték meg, illetve követték a román parlament ünnepi ülésén elhangzott irredenta kijelentéseket:

A Romániai Demokratikus Konvenció pártjai meghívták Mihály volt román királyt az 1918. december 1-i gyulafehérvári román népgyűlés 75. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepra.

Két héttel a december 1-i nemzeti ünnep előtt a román hatóságok megtagadták a királyi pártól a beutazó vízumot. Reakcióként a demokratikus ellenzék pártjai bejelentették, hogy nem vesznek részt a december 1-i gyulafehérvári ünnepségen, hanem Bukarestben tartanak nagygyűlést.

A nemzeti ünnep előtt egy héttel a *Pro Patria* című katonai műsor az 1918-as „Nagy Egyesüléssel” foglalkozott, ahol a románok által lakott területek határát a Dnyeper és a Tisza folyókban jelölték meg.

November 30-án 12.00 órakor (magyar idő) a román Képviselőház és a Szenátus együttes ünnepi ülésen emlékezett meg a nemzeti évfordulóról. Az ülésen a meghívottként jelen lévő Valentin Bondaniuc, az unionista nézeteket valló moldovai Kereszténydemokrata Népfront parlamenti frakciójának elnöke a román nép „természetes nemzeti határának” a Dnyesztert és a Tiszát jelölte meg. A moldovai képviselő felszólalását és irredenta gondolatait a jelenlévők felállva ütemes tapsal köszöntötték, a „Besszarábia, Besszarábia” jelszót skandálva. Tiltakozásul a magyar és az uk-

rán nagykövet kivonult a teremből. (A bukaresti moldovai nagykövet az inkriminált felszólalás alatt elhagyta a termet, majd később visszatért.)

November 30-án 14.00 órakor Rudas Ernő bukaresti magyar nagykövet a történekről telefonon tájékoztatta Bába Iván helyettes államtitkár. 15.00 órakor a magyar külképviseletek utasítást kaptak, hogy a román nemzeti ünnepi fogadáson ne vegyenek részt.

November 30-án a Parlament ünnepi ülése után két órával Morcol Dinu román külügyi államtitkár telefonon fölívta a bukaresti magyar nagykövetet, és megpróbálta a történeket bagatellizálni, valamint a magyar misszióvezető túlzott érzékenységre visszavezetni. (Hasonló beszélgetésre került sor Valerlu Tudor főosztályvezető és a bukaresti ukrán nagy követ között is.)

November 30-án az esti órákban a római EBEÉ-tanácskozáson tartózkodó Jeszenszky Géza találkozott Meleşcanu román külügyminiszterrel, aki biztosította őt arról, hogy a román Parlamentben elhangzottak semmiképpen nem tekinthetők a román kormány hivatalos álláspontjának.

December 1-jén 9.00 órakor Kelemen András államtitkár fogadta Tkacs budapesti ukrán nagykövetet, és felvetette egy esetleges magyar–ukrán azonos tartalmú intézkedés lehetőségét. (Információink szerint a kijevi román nemzeti ünnepi fogadáson az ukrán állami szervek alacsony szinten képviseltették magukat.)

December 1-jén 11.00 órakor a Jeszenszky–Meleşcanu megbeszélésről kapott tájékoztatás alapján külképviseleteink utasítást kaptak, hogy alacsony szinten vegyenek részt a román nemzeti ünnepi fogadáson.

December 1-jén 12.30 órakor a budapesti román nagykövetség fogadásán a Külügyminisztérium részéről Herman János helyettes államtitkár jelent meg.

December 1-jén Gyulafehérváron a hivatalos ünnepi nagygyűlés keretében Iliescu román államfő mondott beszédet az 1918. évi Nagy-Románia térképe alatti emelvénnyel. Ebben a románság természetes és jogos birtokaként emlékezett meg Besszarábiáról, Bukovináról és Erdélyről is, hozzátéve, hogy az összes román egy országon belüli létének biztosítására irányuló folyamat még nem zárult le.

A Demokratikus Konvenció december 1-ji bukaresti tömegrendezvényén a hatalom éles bírálata mellett szintén központi téma volt Besszarábia és Bukovina visszakövetelése.

December 2-án külképviseleteink részletes tájékoztatást kaptak a parlamenti ülésen történekről, és utasítást a fogadó ország és a diplomáciai testület felé képviselő álláspontjairól (mellékelve).

Budapest, 1993. december 6.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

Kálmán Bélának, a bukaresti nagykövetség beosztott
diplomatájának összefoglalója Avram Iancu szobrának kolozsvári
avatásáról és a román nemzettudatról
1993. december 14.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

93/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Bukarest, 1993. december 14.

Központ: 3 példány

Nagyköv.: 1 példány

Tárgy: Az 1993. november 30-i kolozsvári Avram Iancu szoboravatás és a mai román nemzettudat lehetséges összefüggéseiről

Készítette: Kálmán Béla

Ünnepélyes külsőségek között Nagy-Románia „megvalósulásának” előestéjén, 1993. november 30-án avatták föl Kolozsvárott Avram Iancu – az 1848–49-es erdélyi polgárháború román hősenek, „a havasok királyának” – monumentális szobrát, amelynek költségei, becslések szerint, meghaladják az egymilliárd lejt.

A szobor Ilie Berindei Svájcban élő szobrász tervei alapján készült, ám kivitelezését Ion Rusu kolozsvári művész irányította, minden jel szerint egyszer majd a jó érzés, legelemibb alkotói szabályok és arányérzék megcsúfolásaként vonul be a romániai művészet történetébe. (Erről egyelőre annyit, hogy egy járókelő – egyébként A. Iancu kései utóda, maga is a Nyugati-Kárpátokból betelepült „móc” – az aránytalanul magas oszlopon kucorodó pöttömnyi, ráadásul meggörnyedt figurát „madár-ijesztőnek”, saját nadrágjába piszkított vénembernek titulálta, és munkatársunknak kifejtette: tragikomikusnak tartja, hogy Erdély fővárosában egy ilyen ormótlan gicscsel próbálják Fadrusz János világhírű alkotását „ellensúlyozni”, s a román nemzeti érzést ébren tartani. Emiatt ő jó románként inkább szégyelli magát...)

Ugyancsak hálás (hálátlan) történetírói feladat lesz egyszer kibogozni, hogyan függ össze a rekordidő (4 hónap) alatt felhúzott „műalkotás” a Ion Stoica (és Gheorghe Funar) nevéhez fűződő „Caritas” erkölcsromboló tevékenységével, illetve azzal: miként tükrözi mindez a mai (1989–1993) román nemzettudat állapotát, az erdélyi román nacionalizmus fellobbanásának (vö.: Vatra, marosvásárhelyi „események”, Funar-jelenség stb.) jelenlegi stádiumát.

Ebben az összefüggésben mérlegelendő Egyed Ákos kolozsvári magyar történész véleménye, aki egy 1993. december 9-én tartott előadáshoz fűzött megjegyzésében sajnálattal fejezte ki, hogy megszűnőfélben van az erdélyi, moldovai és havasalföldi románság közötti történelmileg meghatározott tipológiai és mentális különbség. Mint hangsúlyozta: az utóbbi 25-30 év masszív betelepítési politikája nem csupán az erdélyi (hajdan német és magyar jellegű) városok arculatát változtatta meg, hanem lassanként elmosza a „tősgyökeres” erdélyi románok javára mutatkozó eltéréseket is. Vagyis a törvénytiszteletet, az időérzéklet, a tartást, az adott szó becsületét, a pedáns-ságot, más szóval az európaias munkamorált, illetve annak maradványait. E véleménynel szemben első megközelítésben éppen a fentebb említett „móc” kifakadását említhetjük meg, amely végső soron az erdélyi románságban még meglévő „másság” (és a „regátiakkal” szembeni fölény) -érzet bizonyítéka. A történeti ellenérv pedig az lehetne, hogy a XVII–XVIII. század folyamán a török–tatár betörések és a fanarióta adóprés elől menekülő havasalmi és moldvai „vagabundusok” egyszer már elárasztották az Erdélyi Nagyfejedelemséget. (Ekkor vált itt is a románság relatív „többséggé”.) Mégis innen indult, nem utolsósorban a magyar „kihívásra” válaszolva, a modern román nemzeti ideológia és stratégia.

E vázlatos történelmi visszatekintés és a mai résztapasztalatok fényében minden-esetre néhány törvényszerűnek látszó mozzanat rögzíthető:

1.) Az erdélyi román társadalom, akárcsak a romániai társadalom egésze maradék tagoltságát is elvesztette, fokozatosan alakatlan, amorf masszává válik.

2.) Az erdélyi és (romániai) társadalom (benne a még megmaradt kétmillió magyarssággal) – történelmi távlatból nézvést – ismét válaszúthoz érkezett, mert:

a.) vagy rövidesen elindul a múlhatatlanul szükséges remodernizáció útján, s ebben az esetben a még meglévő csirákból újra kifejlesztheti „másságát”, vagyis: „közép-európaiságát”;

b.) vagy önhibáján kívül (hiszen a közép- és délkelet-európai térség gazdasági felvirágoztatásához legalábbis egy „dupla Marsall-terv” lenne szükséges) tovább halad a homogenizáció (ez esetben a pauperizáció és balkanizálódás) kényszerpályáján.

3.) Az első, pozitív variációra történelmileg is kevés az esély, mert a tabunak és dogmának tekintett egységes román nemzetfelfogás ellen munkálna, azt belülről – az öntudatra ébredő új erdélyi román intelligencia révén – rombolná szét. Márpedig a centrifugális erők – geostratégiai okokból is – egyelőre nagyobbak a térségben a centripetálisoknál, és a román nemzetstratégia minden jel szerint még abban az esetben is meg kívánja tartani 1920-as (1947-es) történelmi „zsákmányát”, ha vissza kellene is vonulnia oda, ahonnan a századok folyamán előrenyomult: a balkáni – levantei – kis-ázsiai érdekszférába.

4.) Az erdélyi (romániai) magyarság mindkét esetben akadály, zavaró, sőt frusztráló tényező:

a.) a piacgazdaság, „európaizálódás” (nyugatosság) összefüggésében kényelmetlen versenytárs, negatív történelmi beidegződéseket, alá- és fölérendeltségi (uralmi) viszonyokat indukálható veszélyforrás;

b.) a „homogenizáció” és a román szempontból az egyetlen „egérútnak” látszó Balkánra való lassú visszahúzódás (vö.: fekete-tengeri együttműködés, török–görög rivalizálás, délszláv háború, a XIX. századi nagyhatalmi politika újjászületése következtében körvonalazódó román „játéktér”) szemszögéből a magyarság – „mássága”, nemzeti sajátosságainak makacs őrzése okán – ballaszt, alig emészthető, nehezen kezelhető problémaszövevény, robbanással fenyegető kritikus tömeg. Tehát megint csak látens veszélyforrás. Különös tekintettel az ET-be való felvételt követő fokozott „nyugati” elvárásokra és a minden valószínűség szerint bekövetkező számon kérő vizslatásokra és „kényelmetlen” kérdésekre. Ez lehet talán a magyarázata annak, hogy miért nem tudnak a jelenlegi romániai pártok, még a magukat „demokratikusnak”, „européernek” tekintők sem, a „magyarok” törekvéseivel bármit is kezdeni.

5.) E töredékesen és nyilván leegyszerűsítve ábrázolt összefüggésrendszer „koordinátái” között Gheorghe Funar (I. Berindei – I. Rusu) Iancu szobrának ormótlansága és hevenyészettsége föltehetően nem függetleníthető a mai román nemzettudat (és stratégia) aránytévesztéseitől, helyzettudatának zavaraitól: a lehetséges, a helyes és a kívánatos hármas egységének megbomlásától. Sőt nem kizárt, hogy mindennek közvetett, áttételes megnyilvánulása.

Rudas Ernő
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

121.

Rejtjeltávirat Bukarestből. Rudas Ernő bukaresti nagykövet
találkozója Virgil Măgureanuval, a Román Információs Szolgálat
igazgatójával
1993. december 16.

015876/4116/4

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bukarest
Azonosító: BUC20112
Érkezett: 93.12.16. 08:36
Készítette: LJ.
Ellenőrizte:

23, 47

December 14-én, a déli órákban – korábban jelzett meghívása alapján – hivatalában fogadott Virgil Măgureanu, a Román Információs Szolgálat igazgatója.

Mintegy kétórás beszélgetésünk elején arról szólt, hogy a közelmúltban a széles nyilvánosság előtti szereplésre kényszerült, amit az általa vezetett intézmény parlamenti ellenőrzés alá helyezésének követelménye írt elő, egyben pozíciójának parlamenti megerősítésére is sor került. Méltató szavakkal beszélt az RMDSZ szenátoráról, Szabó Károlyról, akinek a parlament két háza által létesített ellenőrző bizottságában való részvételéért bírálatok érték őt. Ezeket vállalja, mert a gesztus politikai üzenetén túl meggyőződése szerint olyan személyiség került a román állam legfontosabb titka-inak közelébe, aki az ő bizalmát is élvezi. Megfontolt, véleményét kellő körültekintéssel megfogalmazó egyéniségként ismerte meg.

Hivatalában megerősítve, parlamenti elfogadását követően, illetve az ehhez is kapcsolódott nagy tömegtájékoztatási igénybevétel után – közlése szerint – most érezte elérkezettnek az időt a közel két éve megszakadt magyar kapcsolatai felújításának. Rendkívül sajnálja, hogy megszakadtak az érintkezései a bukaresti magyar nagykövetséggel, illetve azon keresztül a potenciális magyarországi partnerekkel, amelynek okát keresni nem találja időszerűnek. Neki nehéz periódusa volt az elmúlt időszak-

ban, ezért húzódtak el az újabb kontaktusok, de szeretné, ha a korábban már jelzett törekvése a kapcsolattartásra a magyar nagykövettel és a kapcsolatfelvételre az illetékes magyar tényezőkkel megújítható lehetne. Konkrét találkozót javasolt meg nem nevezett magyar partnerével, amelynek realizálására az adott személyt megjelölése és egyetértése esetén kész lenne meghívni Bukarestbe, de a személyes megbeszélésre Budapesten is sor kerülhetne közös megegyezés alapján. Erre az utazásra – fogadó-készség esetén – szívesen vállalkozna. Ez irányú szándékának továbbítását kérte az illetékesekhez, amire ígéretet tettem.

Érdeklődésemre, hogy valójában milyen területeken látna lehetőséget az együttműködésre a két intézmény között, azt válaszolta, hogy rendkívül sok olyan téma, kérdés kerül egyre inkább előtérbe, amelyek mind erőteljesebben vonják magukra a figyelmet, vagy tisztázásra várnak. Ha másért nem, önmagában a szervezett bűnözés elleni fellépés összehangolásában, erre vonatkozó információcserében rejlő lehetőség kihasználása is megérné szerinte együttműködési ajánlatának alapos megfontolását. Úgy véli, hogy mindkét országot rendkívüli mértékben érinti ez a jelenség, Románia és Magyarország egyaránt célpontja, terepe a szervezett bűnözésnek, a két ország illetékes szervei közötti nem eléggé hatékony együttműködés mintegy hozzájárul a közös határunkon átívelő bűncselekmények felerősödéséhez, elburjánzásához. A maga részéről olyan dokumentumokat adna át egy esetleges találkozó alkalmával, amelyek szerint Magyarországot minden bizonnyal nagyon érdekelnék.

Többször visszatérően említette, hogy nagy fontosságot tulajdonít a kérdésnek, a közvetlen érintkezés felvételének. Érzékeltette, hogy lépésére ezúttal is kellő szintű politikai jóváhagyás birtokában került sor. Ismétlődően jelezte, hogy személyesen is nagyon fájjalja a megkezdődőben volt érintkezések elakadását, de megértést kért: nagyfokú leterheltsége, egyéb elfoglaltságai miatt korábban nem volt sem ereje, sem ideje a reményei szerint rövidesen megvalósuló közvetlen érintkezés szorgalmazására magyar partnereivel. Ehhez parlamenti meghallgatása, a parlamenti bizottság tevékenységének beindulásával a tényleges ellenőrzés kereteinek kidolgozása ad számára biztos hátteret. Utalt arra is, hogy parlamenti elfoglaltsága mellett a moldáv partnerekkel kialakult feszültség levezetéséhez szükséges ottani jelenléte is sok idejét igénybe vette.

Megjegyeztem, hogy parlamenti beszámolójának közvetett elfogadása is bizonyára hozzájárulhat ahhoz, hogy a külkapcsolatok ápolása is előtérbe kerülhet, amire egyetértőleg reagált. Ekkor a sajtóban is megjelent, de nagykövetségünknek a parlamenti bizottság közvetítésével megküldött beszámoló jelentés több részletével – és egyéb állásfoglalásokkal is – kapcsolatosan felvilágosítást kértem tőle. Ezeket az alábbiak szerint foglalom össze:

1.) A jelentés nem azonosított titkosszolgálatok revizionista célzatú destabilizáló tevékenységére utal, amellyel kapcsolatban kiegészítést kértem, nevezze meg, melyik

országból eredőnek érzik ezt a fenyegetést. Igyekezett megnyugtatni, hogy a parlamenti vita során – a „barom Vadim” (sic!) Tudor szenátor kérdésére is – kifejtette, nem nyugati irányból jövő veszélyek fenyegetik Romániát. Ellenvetésemre, hogy a revizionizmust a román történészek és politikusok az elmúlt négy év alatt sem tudták elkülöníteni a korábbi mintegy hetven évben felhalmozott egyértelmű magyar veszélyeztetettségtől, az egészen más síkon jelentkező független Nagy–Moldáviáról kezdett beszélni. Azt próbálta érzékeltetni, hogy információkkal, dokumentumokkal rendelkeznek olyan törekvésekről, amelyek Románia „jugoszlavizálására” irányultak. Ennek keretében Moldávia függetlenségének megszilárdulása úgy valósult volna meg, hogy jelenleg Románia területéhez tartozó részeket csatolt volna magához. Erre vonatkozó dokumentumokat is kész lenne átadni, ha a magyarok kívánják, amelyekből szerinte egyértelműen kitűnik, voltak olyan tervek, amelyekben az ezúttal sem megnevezett érdekeltek a magyar–román ellentétekre is rájátszottak volna. Ezen a ponton nyilvánvalóan elhallgatta, hogy Erdély elszakításának gondolata is a terv része volna, ugyanakkor megerősítette, hogy léteznek ilyen erők. Ezek – mondta – nem magyarok, ezt különös hangsúllyal próbálta értésemre adni, viszont jelezte, hogy ezek az erők a beszámoló más helyein az Osztrák–Magyar Monarchia volt keleti határvonalának jelenlegi lakosságát komplex vizsgálat alá vonták, illetve az Erdélybe vezető hágókat is fényképezték. Azt akarta elhitetni, hogy ezeknek semmi köze sem volna a revizionizmusra való emlékeztetéshez, mire kifejtettem, kizárólag a szövegelemzés egyértelműen ezt a képzetet kelti, ha ez mégsem így volna, megítélésem szerint tág tere lenne a helyreigazításnak. Ugyanis aki csak ezt az egyébként publikált és elég széles körben terjesztett szöveget olvassa, illetékes román forrásból a magyar revizionizmust bizonyító elemekként értékelheti azokat. Ellenkező értelmű nyilatkozat kiadásáig ebben a felfogásban közeledhet csak hozzá.

2.) Álláspontom alátámasztására I. M. Pascu honvédelmi államtitkár ugyancsak publikált tanulmányát is idéztem, melynek értelmében Magyarország már nem is takargatná mélységes ellenségességét Romániával szemben, amely Erdély valamilyen formában való visszaszerzése szándékának volna a következménye. A volt elnöki tanácsadó ebben az írásában a magyar revizionizmus által fenyegetett országok szövetségének kialakítására is felszólított. Ehhez hozzátettem a Hadtörténeti és Hadtudományi Intézetben készült könyvből egy további részletet, melynek értelmében Erdély elcsatolása Romániától és Magyarországhoz csatolása a magyar szélsőségesek álma volna. Felolvastam azt a mondatot is, amelyben expressis verbis leírják, hogy ez a hivatalos magyar politikának napjainkban is megvalósítandó célkitűzése.

Erre azzal reagált, hogy csak a saját tevékenységéért vállalhat felelősséget, amivel összefüggésben nyugtalanságomnak és elégedetlenségemnek adtam hangot. Ebben a hangulatban V. Măgureanu meglepetésemre megértését fejezte ki, hogy a Román

Parlament ünnepi üléséről kivonultam. Jelezte, hogy nem került el a figyelmüket, az ülés végére mindössze négy nagykövet maradt a teremben, ami értékelése szerint elgondolkodásra késztető helyzetté vált.

3.) Visszatérve a titkosszolgálat jelentésére, még felvettem a templomokban és temetőkben rejtegetni vélt fegyverekre, valamint az Erdély térségében félkatonai edzőtáborokra vonatkozó bekezdéseket. Itt is eloszlatni próbálta, hogy magyarokról lenne szó, azonban mégis tényként közölte, hogy a táborok valóban léteznek. A fegyverrejtegetést provokációnak feltüntető szövegrészlet kapcsán viszont teljesen váratlan közlést tett, egy másik provokáció ismertetésével a magyar társintézménnyel való együttműködés szükségét kísérelte meg érzékeltetni. Ennek értelmében 1992-ben eléje vezettek egy brassói férfit, aki előzőleg huzamosabb ideig Magyarországon élt. Nadrágszíjából egy mikrofilmet vett elő, amelyen a magyar irredentizmust igazoló hivatalos magyarországi dokumentum oldalainak másolatai voltak, valamint egy lista a román felsővezetésbe beépített magyar ügynökökről. A bevezetett ellenőrző intézkedések eredményeképpen bizonyítást nyert, hogy ellenséges provokáció áldozata volt a közelebről számomra nem azonosított személy, akit szintén nem pontosított szervezet, ország egyszerűen csak felhasznált érdekei megvalósításának reményében. Állítólag egy sor dokumentummal tudná bizonyítani az ilyen és hasonló természetű provokációk sorozatát, amelyekkel szembenézni kényszerülnek. Abban bízok – mondotta –, hogy ezúttal meghallgatásra talál magyar partnereinel az együttműködésre felszólító kezdeményezése a közös ellenfelekkel, ellenségekkel szemben.

4.) Közbevetőleges megjegyzésre alkalmasnak ítélve a pillanatot, nehezményeztem Iliescu elnök kijelentéseit a romániai magyarság V. hadoszlopkénti minősítésére vonatkozólag, ami mögött megalapozottnak vélt háttérnek kellene lennie. Erre kijelentette, hogy az általa vezetett intézményből ilyen értelmű információk, jelentések nem kerültek az államfő elé. Hogy eddig mégis eljutott az államfő, azt nyilván olyan adatok birtokában tehette meg – érveltem –, amelyek teljesen alaptalanok, nem állják ki az ellenőrzés próbáját. Az információáramlás bizonyos fázisában, az adatfeldolgozás különböző szintjein azonban V. Măgureanu szerint bekerülhetnek a tájékoztatási rendszerbe ilyen információk, nem zárta ki annak a lehetőségét sem, hogy saját apparátusában, egyes alacsonyabb lépcsőfokokon régebbi mentalitás, beidegződések hatására megnyilvánulhatnak ilyen tendenciák. Elfogadta, hogy megvizsgálandó lehetne, kinek áll érdekében ilyen veszélyeztetettségi terror alatt tartani az állam vezetését.

Szóba hoztam a politikailag elítélt magyarok ügyét, idesorolva a zetelakiakat, oroszhegyieket, valamint az 1990. március 20-i marosvásárhelyi események „garázdait”. Kifejtettem, hogy úgy érezzük, ezek az emberek magyarságuk miatt szenvednek. Ha helyzetük rendeződött volna, nagyobb empátiával tudnánk közeledni

a tiraszpoli ítéletekhez. Jelezttem az ügyekhez kapcsolódó nyári diplomáciai eljárásunkat az államelnökségen, amelyet mindössze azzal reagált le, hogy tudomása van róla.

5.) Érintettem még olyan kérdéseket, mint a diplomatánk elleni két évvel ezelőtti eljárás, amelynek során katonai körökből fatális véletlenre hivatkozva elnézést kértek indokolatlan feltartóztatásáért – míg a Külügyminisztérium tettenérést emlegetett –, nem pontosított vádaskodás közepette, holott egyértelmű, hogy az előközlés hitelt érdemlő. Újabbán a kormány lapja támadja másik diplomatánkat, akinek a Tisza felső folyása 1918. évi Magyarországhoz tartozására vonatkozó kijelentését próbálták kiforgatni, míg egyéb hatalomközeli napilap, a Tiszáig terjedő Romániáról a román-ság nemzeti álmaként emlékezik meg.

A Nagy-Románia kikiáltásának 75. évfordulójára kiadott emlékbélyegen a Tisza teljes vonalának feltüntetését nehezményeztem, a részemről emlékeztetőként felajánlott bélyeget V. Măgureanu nem fogadta el. Ezzel szemben indulatosan arról beszélt, hogy szerinte reális veszély fenyegeti Romániát, aggodalmát és félelmét szenvedélyes stílusban adta elő. Azt próbálta hangsúlyozni, hogy az általam érzékeltetettek ellenére mégsem Magyarország az első számú közellenség Romániában. Nehezen kimondva, de visszautalva parlamenti jelentésének arra a megállapítására, hogy térségünkben az érdekszférák még nem stabilizálódtak, mégis tudomásomra hozta, hogy Oroszországban és Ukrajnában látják a román nemzeti érdekek megvalósulása útjában álló erőket. Ennek ellensúlyozása közben fogalmazódnak meg, elevenítődnek fel magyar érzelmeket is sértő gondolatok. Megjegyeztem erre, hogy nem volna szabad ugyanazzal a lendülettel vétleneket is bántani, illetve nem volna szabad megsértődni Antall József 15 millió magyarhoz szóló üzenetétől, majd a moldovai elítélteket Iliescu államfő általi honfitársaknak nevezni, ugyanis a demokráciában csak azonos mércével lehet mérni. A kínos helyzetből azzal vágta ki magát, hogy részvétét nyilvánította miniszterelnök úr halála alkalmából.

A jelentésnek a sovinszta megnyilvánulások és az autonómiatörekvések nemzetbiztonságot veszélyeztető és egyéb megállapítását már nem hagyta észrevételeznem. Az elnöki palotába szólították kötelezettségei, így szinte félbeszakadt beszélgetésünk, amelynek folytatását 1994 januárjának második felére helyezte kilátásba. Kijelentette, hogy felvetéseim alapján megvilágosodott előtte, éppen a kölcsönös érzékenységek elosztatásának szükségessége igényli a személyes érintkezés feltételeinek kialakítását.

Reményét fejezte ki, hogy januárban olyan információk birtokában lesz alkalmam meglátogatni, amelyek perspektívát nyitnak a magyar társintézménnyel való együttműködés előtt. Búcsúzóban is erősítgette, hogy fontos dokumentumok átadásához is lehetőséget teremtenének ezek a keretek.

Összességében megállapítható, hogy eredeti szándékai szerint Virgil Măgureanu a magyar titkosszolgálatok illetékesével való kapcsolatfelvételi javaslatának megújítása érdekében hívott meg magához. Ennek érdekében kilátásba helyezte román részről közös ellenségünknek vélt országokról bizonyos – kellőképpen nem körvonalazott – információk, dokumentumok átadását, ami politikai csapdának, tipikus provokációnak is értékelhető. Nehezen elképzelhető, hogy Románia ellensége egyúttal Magyarország ellenségének lenne tekinthető, egyáltalán Magyarország valamely ellenségének lehetősége is visszautasítandó. Ebben a szellemben javaslom az illetékes társszerv és dr. Füzessy Tibor miniszter úr tájékoztatását, hogy megfelelő mérlegelés után meghozhassák döntésüket, melyről tájékoztatást kérek.

– 671 – R. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 35. doboz

122.

Rejtjeltávirat Bukarestből. A *Pro Patria* román katonai műsor ismételt támadása Magyarország és a magyar kisebbség ellen
1993. december 31.

16161/3/4

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bukarest
Azonosító: BUC20884
Érkezett: 93.12.31. 11:58
Készítette: Ud.
Ellenőrizte:

23, 47, 38, 41, 36

Entz úrnak továbbítva!

A román televízió katonai adásának szerkesztője vezette a „*Pro Patria*” című, közvetlenül a magyar adás után sugárzott „katonai-hazafias” műsor év végi mérlegkészítő utolsó záróműsorát.

A záróműsornak is gyakorlatilag Magyarország és a romániai magyarság volt a főszereplője. Az elmúlt 52 hétben egyetlen egy olyan *Pro Patria* műsor sem került képernyőre, ahol közvetlenül vagy közvetve ne történt volna utalás Magyarország vagy az erdélyi magyarság részéről fenyegető veszélyre.

Ezen mérlegkészítő adás idejének is kb. 25-30%-át a Magyarország részéről fenyegető veszély, a Magyarországon az elmúlt években megjelent és Erdéllyel, illetve a trianoni, versailles-i és párizsi békeszerződésekkel foglalkozó könyvek címlapjainak bemutatásával telt el. A könyvek között kiemelt helyet foglal el a Bajcsy-Zsilinszky Endre által angolul írt és Göncz Árpád magyar fordításában megjelent könyv címlapja, amely Erdélyt tüskés drótkoszorúval átfogva ábrázolja. Raffay Ernőnek a trianoni békeszerződésekkel foglalkozó könyve is többször szerepelt a műsorban, mégpedig úgy, hogy a képernyőn elsősorban Trianon és a szerző neve volt látható. Az adás keretében többször is sugároztak olyan képeket, melyek a minden

oldalról Romániát fenyegető veszélyre hívták fel a figyelmet. Ezek között mellettünk előkelő helyet foglalt el az oszmán és az orosz birodalom. A műsorvezető azonban az orosz és a török veszedelemmel a magyar veszedelemhez viszonyítva elenyészően keveset foglalkozott.

A román hadsereg külkapcsolatait bemutató részben elsősorban a NATO-val, az Egyesült Államokkal és Franciaország katonai vezetőivel folytatott tárgyalásokról készült képeket sugároztak. E rész végén, mintegy bizonyítva a román fél tárgyalókészségét, néhány másodperces, Raffay Ernő államtitkárt a tárgyalóasztalnál mutató kép bejátszásával arról igyekeztek meggyőzni a nézőt, hogy a román katonai vezetés a rá leselkedő veszély ellenére a magyarokkal is hajlandó tárgyalni.

Megállapítható tehát, hogy a két hadsereg és két minisztérium között viszonylag jónak mondható kapcsolatok ellenére – vagy épp azok ellensúlyozására – a katonai nevelés, meggyőzés jellege nem változott, továbbra is a sovén uszítás, magyargyűlölet határozza meg a fő irányt, s ebben a legnagyobb nyilvánosságot kapó – s így nemcsak katonai közegekben ható – *Pro Patria* TV-műsor élen jár. Mindezek alapján továbbra is célszerűnek tartjuk, ha az ilyen jellegű nacionalista propaganda és a mérvadó katonai vezetők mérsékeltebb nyilatkozatai közötti szakadékra felhívjuk a figyelmet, illetve értetlenségünket fejezzük ki azzal kapcsolatban, hogy kinek használnak és milyen célt követnek az ilyen „agymosások”.

– 793 – R. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok Titkársága

III. Területi Főosztály

Sajtófőosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 35. doboz

AUSZTRIA

123.

Keresztesi Péternek, a bécsi nagykövetség beosztott
diplomatajának összefoglalója Ausztria euroatlanti integrációjáról
1993. február 2.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bécs

Bécs, 1993. február 2.

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig!

9/SZT/1993.

Tárgy: Ausztria EK-belépésének biztonsá-
gpolitikai vetülete

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példányban

Irattár: 1 példány

Készítette: Dr. Keresztesi Péter

Gépelte: Fné

Az EK-val folytatandó belépési tárgyalások közeledtével egyre élénkülő vita bontakozott ki a parlamenti, illetve a koalíciós pártok között Ausztria jövőbeni státuszát, a kormány biztonságpolitikai irányvonalát illetően. Bár az EK-belépést mereven ellenző Zöldek szerint a vezető politikusokat csupán az készítette a biztonságpolitikai aspektus előtérbe helyezésére, hogy felismerték, az eddigi érvek nem elegendőek az osztrák közvélemény EK-belépés melletti felsorakoztatására, és most a veszélyeztetettség hangsúlyozásával próbálják meggyőzni a kétkedőket, valójában azonban többről van szó. Nevezetesen az osztrák semlegesség jövőjéről, ill. annak átmenthetőségéről.

Az osztrák biztonságpolitikai koncepció kimunkálásának koalíción belüli motorja egyértelműen az ÖVP.¹¹³ Az ÖVP helyzetértékelése szerint Ausztria biztonsága az utóbbi időben különösen veszélyeztetetté vált, hiszen földrajzi fekvése folytán Kelet-Közép- és Délkelet-Európa négy országával is határos, így gyakorlatilag egy instabilnak tekintendő zóna közvetlen közelében fekszik. Ehhez járul még, hogy

¹¹³ Osztrák Néppárt (Österreichische Volkspartei – ÖVP) osztrák kereszténydemokrata párt, amely 1945. április 17-én alakult meg.

a Szovjetunió felbomlásával megháromszorozódott az atomfegyverrel rendelkező államok száma, növekszik az ökológiai veszélyeztetettség, és egyre fenyegetőbb a tömeges népvándorlás veszélye is. Az ÖVP koncepciója szerint Ausztriának ezért egyrészt olyan helyzetbe kell hoznia önmagát, hogy képes legyen garantálni saját biztonságát (ezt szolgálja többek között ez ÖVP által kezdeményezett és megvalósítás alatt álló hadseregreform is), másrészt pedig a lehető leggyorsabban meg kell találnia az utat az ország biztonságát garantálni képes nemzetközi védelmi közösséghez. Busek alkancellár megfogalmazása szerint az EK-belépés jelenlegi legfőbb értelme éppen Ausztria védelme. Mock külügyminiszter is Ausztria biztonságának biztosítását jelölte meg az osztrák külpolitika egyik legfontosabb feladataként.

Mock külügy- és Fasslabend védelmi miniszter egyaránt a Nyugat-európai Unióban látja a jövőbeli európai kollektív biztonsági rendszer pillérét, ezért a kormány ezzel kapcsolatos legfontosabb teendőjének a NYEU-hoz való intenzív közeledést tekintik. Ausztria már eddig is részt vett a NYEU Parlamenti Gyűlésén, s most a NYEU Miniszteri Tanácsával való együttműködést kívánja elmélyíteni. Természetesen osztrák részről tisztában vannak azzal, hogy a NYEU-tagság kérdése csak az EK-belépést követően kerülhet napirendre, de mivel az ÖVP vezetőinek megítélése szerint legalább 10-15 év kell ahhoz, hogy a NYEU elnyerje végleges formáját, Ausztriának mihamarabb be kell kapcsolódnia a NYEU alakításának folyamatába. Ezért már az EK-belépést megelőzően, vagyis a belépési tárgyalások megkezdésével egy időben intézményesíteni kívánják a NYEU-hoz fűződő kapcsolataikat. Diplomáciai és katonapolitikai szinten aktív tevékenységet kívánnak kifejtetni az európai biztonsági rendszer kialakításában, így a NYEU struktúrájának és politikájának tervezési folyamatában is. Klestil elnök szerint a NYEU-tól függ, hogy kidolgoz-e egy olyan együttműködési formát, amellyel már az EK-ba belépni szándékozók is bekapcsolhatók a szervezetbe. Ha ilyet felkínálnának Ausztriának, az osztrák kormány mérlegelés tárgyává tenné annak elfogadását.

Ausztria NATO-tagságára vonatkozóan Mock álláspontja a „mindent a maga idejében”. Mindenesetre nem zárja ki az esetleges csatlakozást, de úgy érzékeli, hogy a NATO-nak egyelőre nincs szüksége Ausztriára.

Míg a kormány ÖVP-vonala tehát a mielőbbi NYEU-tagságot, de legalábbis a megfigyelői státusz megszerzését tekinti prioritásnak, az SPÖ egyelőre nem rendelkezik egységesen képviselt biztonságpolitikai koncepcióval, és vezetői részéről meglehetősen színes vélemények hangzanak el: Vranitzky kancellár csak az EK-belépést követően kívánná napirendre tűzni a NYEU-tárgyalásokat, Schieder, a Külügyi Bizottság elnöke az EK kollektív biztonsági rendszerében való azonnali közreműködést sürgeti, míg Jankowitsch, az európai ügyek volt államtitkára a NATO kereteiben történő szerepvállalás lehetőségét vázolta fel egy külföldi útja során.

Abban mindkét koalíciós partner egyetért, hogy a belépési tárgyalások során megkerülhetetlen lesz a semlegesség kérdése. Az osztrák tárgyalási pozícióról folytatott vita során a kormány elfogadta Mock javaslatát, mely szerint hangsúlyozni fogják, hogy Ausztria teljes mértékben a Maastrichti Szerződés talaján áll – amit azonban összeegyeztethetőnek tartanak a semlegességgel –, és kész egy későbbi időpontban (!) részt venni a kollektív európai biztonsági rendszerben, amely azonban még csupán kialakulásának kezdeti fázisában tart. Mivel osztrák megítélés szerint egyelőre még a 12 EK-tagország között is meglehetősen nagyok a nézetkülönbségek az említett biztonsági rendszert illetően, Ausztria saját biztonsága érdekében nem kíván a semlegesség feladásának kérdésével foglalkozni. Ennek megfelelően a tárgyalásokat vezető Mock külügyminiszter sem fogja érinteni a kérdést február 1-én Brüsszelben, az osztrák pozíció ismertetésekor. A külügyminiszter azzal számol – és ezt a véleményét a kancellár is osztja –, hogy az örökös semlegességet kimondó törvény túl fogja élni az osztrák EK-tagság első éveit. Manfred Scheich, Ausztria új EK-nagykövete, a tárgyalási delegáció helyettes vezetője is úgy nyilatkozott, hogy az EK biztonságpolitikai célkitűzései alapján véve összeegyeztethetők a semlegességgel.

Osztrák részről hivatalosan egyelőre nem reagáltak a NATO és a NYEU vezetőinek azon kijelentéseire, miszerint vizsgálat tárgyává fogják tenni, hogy Ausztria NYEU-tagsága nem vonja-e szükségszerűen maga után az ország NATO-tagságát is (jelenleg valamennyi NYEU-tag egyben NATO-tag is). A NYEU főtitkárának nyilatkozatai szerint Ausztria semlegessége csak korlátozottan egyeztethető össze a NYEU-tagsággal, hiszen a teljes jogú tagság esetén Ausztria kötelezhető lenne a katonai segítségnyújtásra egy másik tagország elleni agresszió esetén. A megfigyelői státusz esetén ugyanakkor nem vehetné igénybe a szervezet katonai védelmi funkcióját.

Nyugtatólag hatott az EK külügyi kapcsolatokért és a szervezet kibővítéséért felelős biztosának (Hans van den Broek) nyilatkozata, miszerint az EK nem kívánja értékelni a semlegesség szerepét, a belépni szándékozóktól csupán azt követeli meg, hogy eleget tegyenek a közös kül- és biztonságpolitikából fakadó valamennyi kötelezettségnek. Formálisan nincs előírva egy katonai szövetségben való részvétel, így a Nyugat-európai Unióba való, egyébként kívánatos belépés sem.

Osztrák elképzelések szerint a tárgyalásokat először a gazdasági kérdésekkel fogják kezdeni, míg a Maastrichti Szerződésről csak annak életbe lépését követően, várhatóan 1993 második félévében tárgyalnak majd.

Addig tehát van még idő felmérni, hogy mennyire lesz emészthető a Közösség számára az az osztrák törekvés, hogy mivel semleges államként adták be csatlakozási kérelmüket, semleges államként is kívánnak belépni. E kérdésben azonban nem csu-

pán Brüsszelben adódhatnak nehézségeik a tárgyalóknak, hanem az osztrák ellenzék (FPÖ, Zöldek) részéről is egyre hevesebb támadásokra kell számítaniuk.

(Dr. Hunkár Dénes)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 6. doboz

124.

Fontányi Gábornak, a bécsi nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének
javaslata a Közép-európai Kezdeményezés tagországok
nagyköveteinek egyeztetésére
1993. február 9.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bécs

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig
Bécs, 1993. február 9.

8/SZT/1993.

Tárgy: KEK-tagországok követi
konzultációja

Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Irattár: 1 példány
Készítette: Fontányi Gábor követ
Gépelte: VK

A Visegrádi Együtműködés követei közötti – általunk kezdeményezett és 1991–1992-ben a Pentagonale, ill. Hexagonale keretében folytatott – rendszeres találkozók eredményessége és hasznossága alapján célszerűnek látnánk a KEK-tagállamok bécsi követeivel történő hasonló együtműködési forma kialakítását. Ennek lényege, hogy előzetesen egyeztetett időpontban minden alkalommal más nagykövetség rendezésében, kötetlen vacsora keretében konzultációra kerülne sor a fent említett kör részvételével, a vendéglátó ország nagykövetének jelenlétében. A Visegrádi Hármak részvételével a múlt évben megrendezésre került találkozók egyértelműen azt bizonyítják, hogy partnereink részéről is megvan az igény az ilyen jellegű eszmecserékre.

Kérjük a Központ fentiekkel kapcsolatos szíves állásfoglalását és támogatását. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a KEK-tagországok követeinek találkozóiból akkor profitálhatunk a legtöbbet, ha nagykövetségünk rendelkezik a megfelelő információs háttérrel. Ezért rendszeres tájékoztatást kérünk az éppen aktuális, folyamatban lévő ügyekről, vitás kérdésekről, illetve a Központ által felvetni javasolt témákról.

Fontányi Gábor
id. ügyvivő

Ügyiratszám
00727

Külügyminisztérium
Címzett: Nagykövetség
Bécs

Tárgy: KEK-tagországok követi
konzultációja

Hiv. szám: 8/1993./Szt.
ottanira

A KEK-tagországok együttműködésének erősítését támogatjuk, s ehhez a különböző fórumok adta lehetőségek kihasználását is célszerűnek tartjuk. Fenti szándékunk megvalósításának egy formájaként elképzelhető a tagországok nagykövetségei közötti szorosabb kapcsolattartás mind külföldön, mind Budapesten.

Ami a bécsi nagykövetség konkrét felvetését illeti, a kötetlen eszmecsere az érintett országok követi között többek között a KEK-találkozók visszhangjának felmérésére, néhány új javaslat „hazai” fogadtatásának szondázására és bizonyos problematikus területek megvitatására irányulhatna. A javasolt találkozók – megítélésünk szerint – csak akkor lehetnek valóban eredményesek, ha a résztvevők már előre meghatározott témakörökben, a hazai útmutatásnak megfelelően, kellően felkészülve ülnek össze. E témák kiválasztására a március 22–23-i külügyminiszteri találkozón elfogadásra kerülő dokumentum iránymutatóként szolgálhat.

Javasoljuk, hogy az első találkozóra az említett külügyminiszteri találkozót követő 2 héten belül, nagykövetségünkön kerüljön sor. Témája a külügyminiszteri találkozó értékelése, illetve a soron következő „követi eszmecsereken” megvitatásra kerülő kérdéskörök egyeztetése lehet (pl. KEK hatékonyságának javítása, a KEK kisebbségekkel kapcsolatos tevékenysége, a KEK és más regionális együttműködés viszonya stb.).

Kérjük fentiek szellemében megkezdeni a találkozók előkészítését.

Budapest, 1993. március 2.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 6. doboz

125.

Gonda Lászlónak, a bécsi nagykövetség beosztott diplomatájának
összefoglalója az osztrák Liberális Fórumról és az Osztrák
Szabadságpártról
1993. február 17.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bécs

11/SZT/1993.
Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Irattár: 1 példány
Készítette: Dr. Gonda László
nk. tanácsos
Gépelte: Fné

Szigorúan titkos!
Bécs, 1993. febr. 17.
Érvényes: Visszavonásig
Tárgy: a Liberális Fórum és az FPÖ
politikai helyzete
Melléklet: 1 lap

1993. február 4. óta de facto öt parlamenti frakció foglal helyet az osztrák parlamentben. Ezen a napon jelentette be Heide Schmidt, a Parlament 3. elnöke, hogy négy képviselőtársával együtt kilép a Jörg Haider vezette FPÖ-ből. A döntés nem érte váratlanul az osztrák belpolitikai élet résztvevőit és megfigyelőit, csupán időzítése és kivitelezése váltott ki csodálatot. Pontosan végrehajtott és jól időzített esemény volt a Liberális Fórum¹¹⁴ megalakítása.

Az alapítók valamennyien a 33 fős FPÖ parlamenti frakció tagjai voltak, és különböző okok miatt már korábban szembekerültek a kizárólagos vezetői posztra törekvő, ambiciózus Jörg Haiderrel.

Heide Schmidt vezetésével Friedhelm Fischenschlager volt hadügyminiszter, Helmut Moser, az FPÖ katonai szóvivője, Klara Motter, 1992-ig az FPÖ országos elnökségének tagja és Tomas Bermüller alapították meg az új frakciót. A szakítás régóta várható volt. A liberálisoknak, illetve a liberális politikát akaróknak nincs helyük a jelenlegi FPÖ-ben, amely nem liberális abban az értelemben, ahogyan ma ezt a fogalmat Európában értelmezik.

¹¹⁴ Osztrák Szabadságpárt (Freiheitliche Partei Österreichs – FPÖ) jobboldali pártot 1955. november 3-án alapították.

Vannak olyan nézetet vallók Ausztriában – pl. Anton Pelinka politológus –, akiknek véleménye szerint az FPÖ soha nem is volt liberális, csupán volt néhány vezetője, akik szerették volna azzá tenni (Friedrich Peter, Norbert Steger). Pelinka nézetei szerint Ausztriában nincs tradíciója a liberalizmusnak, és a zsidó polgárság elüldözésével, megsemmisítésével a liberalizmus alapjai is elvesztek. Viktor Reimann 1980-ban a *Harmadik erő Ausztriában* című könyvében írja: „A liberális örökséget a nagypártok elosztották maguk között. A néppárt a gazdasági liberalizmust vonta hatáskörébe, a Kreisky vezette szocialisták a társadalmi átalakítás (jog, oktatás, család) liberális reformjait vállalták fel.”

Haider jelenlegi pártstratégiája erre és arra a tényre épül, hogy a párt a tiltakozásból nagypártok ellen szavazók és a városi proletárok szavazatait tudja megszerezni. Haider vezetése alatt az FPÖ állandó változásban van, de állandó e változásban, hogy mindig a nagy pártokkal elégedetlen szavazók megnyerésére számít. Az FPÖ egy ideologizált nemzeti-populista tiltakozó párttá alakult. Ezt Haider tudatosan alakította ki, és ebben még a jobboldali szélsőségek is megférnek.

Az FPÖ és Haider taktikájának jellemzői:

- a parlamentarizmus rendszerének szisztematikus lejáratása,
- a választókban a félelemérzet erősítése és állandó kihasználása (félelem a munkanélküliségtől, a bűnözéstől, az idegenektől),
- az idegenek – általában a külföldiek – félelmet keltő csoportjainak kijelölése (jelenleg az Ausztriába bevándorlók, itt munkát keresők tartoznak e körbe),
- a volt III. Birodalom nemzetiszocialista eszméinek egyes területeken történő igazolása, vagy annak kísérlete (pl. Haider kijelentése a hitleri Németország foglalkoztatási politikájáról).

A fenti taktika jegyében került sor FPÖ-kezdeményezésre 1993. január 25-től egy héten át a népi aláírásgyűjtés végrehajtására. Célja: a lakosság véleményének kikérése a külföldiek ausztriai tartózkodásáról, „Österreich zuerst”¹¹⁵ szlogennel. Haider nagy reményeket fűzött a kezdeményezéshez (főleg azt követően, hogy a községi választások során az FPÖ Grazban közel 20% szavazatot szerzett), de végül is csupán 417 000 aláírás gyűlt össze. Ez a jogosultak 7,3%-át jelenti, vagyis csupán minden 14. osztrák írta alá a gyűjtőíveket. Ezt a párt kudarcként élte meg. Ezt az alkalmat ragadta meg Heide Schmidt, hogy kilépjen az FPÖ-ből, és hasonló gondolkodású társaival megalakítsa a Liberális Fórumot (das Liberale Forum/LF).

Heide Schmidt karácsony óta készült a kilépésre, de a gondolat már régóta érelődött. H. Schmidt már többször bírálta Haidert, mert az túlfeszíti a húrt, mert abszolút alávetettséget és engedelmességet követel a pártban, mert szembe fordult az

¹¹⁵ Österreich zuerst jelentése: Először Ausztria, Ausztria mindenekfelett.

egyházzal az aláírásgyűjtés tárgyában, mert elfordult az EG-be történő osztrák belépés támogatásától. Ugyanakkor már Haider is szeretett volna megválni az őt bíráló, liberális beállítottságú és a párt vezetőjén a liberalizmust számon kérő H. Schmidttől.

Az FPÖ országos elnökségéből egyedül H. Schmidt szavazott az aláírásgyűjtés ellen, és most a kudarc után alkalmasnak látta az időt a szakításra. „Az aláírásgyűjtés előtt csak azért nem léptem ki, hogy ne engem és társaimat, ne minket tegyenek felelőssé a kudarcért” – mondta H. Schmidt egy sajtóértekezleten.

Politikai körökben Heide Schmidtet igazi liberálisnak és jól felkészült politikusnak tartják. Az 1990. évi választás alkalmával bizonyította, hogy jó képességű szónok, és képes hatást gyakorolni a választókra. A Parlament 3. elnökeként gyakorlatot szerzett a frakciók tevékenységének irányításában is, és jelentős politikai előny, hogy a 3. elnöki funkcióját továbbra is megtartja. Éppen a fentiek miatt lehet ő az új, az ötödik parlamenti frakció vezetője.

Heide Schmidt ragaszkodik a liberális eszméihez. „Mint individualista, nem szereti az SPÖ kollektív szellemiségét, és mint liberális, nem szereti a vörös államot” – jellemzi a *Standard* cikkírója, majd így folytatja: „az ÖVP-t nem kedveli keresztény háttére és kispolgári szemlélete miatt”. Neki jut az a feladat, hogy megteremtse a liberalizmust Ausztriában. Az FPÖ-ből a közeljövőben további kilépésekkel lehet számolni.

Az új párt támogatására már több vállalkozó is ígéretet tett, mivel számítanak arra, hogy a Liberális Fórum támogatja Ausztria EG-be történő belépését. A Gyáriparosok Szövetsége, amely Haidert már az előző évben sem anyagilag, sem pénzügyileg nem támogatta, egyelőre az óvatos kivárás álláspontjára helyezkedik.

A Liberális Fórum frakciókénti elismerése folyamatban van. A parlament ügyrendjét szabályozó törvény értelmében öt képviselő alakíthat frakciót, és az együtt jár a pénzügyi fedezettel és egyéb működési feltételek biztosításával. (Az öt képviselő kb. évi 14 millió ATS felett rendelkezik, és az 1994. évi választásig helyükön maradnak.) Maga az elismerés ténye jogértelmezési viták miatt húzódik.

A LF őszre ígéri a pártprogramot. Céljuk, ahogyan azt Thomas Barmüller fogalmazta: „az önálló, egyértelmű liberális politika kialakítása”. Nem szeretnék, ha kiújulnának a Steiger korszak személyi és tematikus vitái.

1993. február 10-én a Liberális Fórum a belügyminiszternek benyújtotta az alapító okiratot, és már mint párt működnek. (Mellékelve.) Egyes vélemények szerint, ha ma tartanák a választásokat, akkor az alábbi százalékos eredményeket lehetne várni:

Liberális Fórum	6–7%
FPÖ	19–20%
ÖVP	27–28%
SPÖ	39–40%
Zöldek	5–6%

Politikai elemzések szerint valószínűleg az ÖVP-től és a Zöldektől tud majd szavazatokat szerezni a párt. Az FPÖ-re szavazó liberálisokat magával fogja vinni, de az új tiltakozók (a parasztok) pótolni fogják az FPÖ esetleges veszteségeit.

Heide Schmidt azokat a választókat tudja megszólítani, akik középszerűen elégedetlenek, olyanokat, akik „nem mutatnak magas érzelmi töltésű elégedetlenséget” – írja Fritz Plasser politológus. Szerinte a Liberális Fórum rendelkezik politikai tapasztalatokkal, médiakapcsolatokkal, ismeretsséggel, pénzzel, infrastruktúrával és egy kiváló képességű jelölttel. Amennyiben a párt jól artikulálja politikai programját, képes lesz a szavazók megnyerésére és a parlamentben való megmaradásra.

Előzetes tájékozódás szerint az új párt programját az alábbiak jellemzik:

- támogatja Ausztria EG-be történő belépését, és a közösségen belüli közreműködést a szükséges változásokban,
- lazítani akar a gazdaság korporatív rendszerén, ellenzi a kötelező kamarai tagságot,
- támogatja a büntetőjog liberalizálását. Egyéb területeken még nem figyelhető meg eltérés az FPÖ politikai irányvonalától.

Az ötödik parlamenti frakció létrejötte átalakította Ausztria belpolitikai térképét, de téves lenne azt gondolni, hogy a Liberális Fórum a jövőben az FPÖ helyére léphet, és az FPÖ kiszorul a parlamentből. Ausztriában olyan belpolitikai mozgások indultak meg, amelyek valamennyi pártot eddigi taktikájának átgondolására készítetik. A Liberális Fórum megalakulásával az FPÖ mérhető politikai veszteséget szenvedett. Hiba lenne azonban azt gondolni, hogy Haider megsemmisítő vereséget szenvedett. A spontán érzelmek időszakát az alapos átgondolások, ártértékelések időszaka követi.

Haider országosan felébresztett idegengyűlölete rejtetten tovább él. Véleménykutatási eredmények azt mutatják, hogy bár csak minden 14. osztrák írta alá az aláírásgyűjtő ívet, valójában minden negyedik azt gondolja, hogy kevesebb külföldit kellene beengedni Ausztriába. (A választói lélektan azt sejteti, hogy titkos szavazás esetén nagyobb lett volna Haider támogatóinak létszáma.)

A nagy pártok – SPÖ, ÖVP – is csak azt tudták mondani, hogy választási programjaik készítésénél figyelembe veszik a 417 ezer aláíró véleményét is.

Várható, hogy az FPÖ az általános érvényű, külföldiek elleni gyűlölet helyett most teljes erővel az EG-be való belépés ellen fog fordulni. Ezt pedig sok osztrák fogja támogatni, és a népszavazáson veszélybe kerülhet a többség elérése.

Az is megfigyelhető, hogy az FPÖ jobbra tolódása fokozódik, és ezt éppen Trattning asszony újbóli belépése is bizonyítja, akiről közismert, hogy szimpatizál a Harmadik Birodalom egyes eszméivel, és ezeket a nézeteit sohasem tagadta.

A Liberális Fórum magához vonzhatja mindazon szavazókat, akik félnek az FPÖ jobbra tolódásától, és akik a nagypártok koalíciós politikája ellen vannak, de nem valószínű, hogy a következő választásokon több szavazatot tudnak elérni 5–7%-nál. Nem feltételezhető, hogy a közeli jövőben a Liberális Fórum ugyanazt a szerepet tudja betölteni Ausztriában, mint amilyen szerepet a FDP tölt be Németországban.

(Dr. Hunkár Dénes)
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 6. doboz

126.
Szabó Tamás tárcanélküli miniszter jelentése a Kormánynak
ausztriai látogatásáról
1993. március 19.

Miniszterelnöki Hivatal
Dr. Szabó Tamás
tárca nélküli miniszter
Titkárság

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Száma: TÜK/0097/93

TÜK 00300/30

Készült: 2 eredeti és 75 fénymásolt példányban
Egy példány 4 lap

Jelentés a Kormánynak

Dr. Szabó Tamás tárca nélküli miniszternek az Osztrák Köztársaságban tett látogatásáról
(1993. február 26.)

Dr. Viktor Klima, az osztrák Szövetségi Kormány közlekedésügyi és az államosított ipar felügyeletével megbízott miniszterének meghívására 1993. február 26-án egynapos találkozóra Bécsbe utaztam. A delegáció tagja volt Dr. Csepi Lajos, az ÁVÜ ügyvezető igazgatója, Dr. Teleki Pál, az ÁV RT. elnök-vezérigazgatója, Subai József, a MOL elnök-vezérigazgatója, Morenth Péter, az ÁVÜ igazgatóhelyettese és Fazekas Szabolcs, az „Austrian Industries” budapesti képviselője.

A megbeszélés célja, hogy kölcsönösen tájékoztassuk egymást országaink gazdaságpolitikai és privatizációs programjáról, a tulajdonosi szervezetek közötti kapcsolatok erősítése érdekében. Ennek keretében beszámoltunk egymásnak az állami többségi tulajdonban és kezelésben maradó vállalatok helyzetéről országainkban, különös tekintettel az olaj- és gázipari és közlekedési vállalatokra.

A találkozó során Klima miniszter úr tájékoztatót adott az osztrák gazdaság várható ez évi eredményeiről, így például figyelemre méltó, hogy az építőiparban magasabb növekedést prognosztizálnak, míg lényegesen alacsonyabbak a mutatók az ipari szektorban az elmúlt évi adatokhoz képest. Emellett új adótechnikákkal kívánják élnékíteni a gazdaságot, így másfél éves adóhaladék bevezetését tervezik a beruházások támogatására.

Ausztria ez év június 1-től része az Európai Gazdasági Térségnek, de ennek ellenére nagyon fontosnak tartja a további regionális együttműködés lehetőségét, így kiemelten a vasúti személy- és teherszállítási és egyéb infrastrukturális területeken, valamint ipari vállalatok együttműködése területén harmadik országban.

Klíma miniszter úr az osztrák kormány politikai támogatásáról biztosított, hiszen véleménye szerint is csak a regionális együttműködés a fejlődés egyetlen lehetősége a két ország számára.

Támogatta elképzeléseimet, miszerint lépünk fel közösen a kelet-európai régió más országaiban privatizációs projekteken, biztosítsuk a két ország vállalatainak az ipar területén a szabad átjárás lehetőségét. Ennek egyik pozitív példája a két olajipari vállalat közötti eredményes kapcsolat.

Fontosnak tartottuk, hogy megvizsgáljuk annak a lehetőségét, hogy a MÁV és hazai telekommunikáció privatizációja alkalmával az osztrák modell milyen módon lehetne alkalmazható, hiszen modell értékű a MOL és az OMV együttműködése.

A két vállalat közös projekteket dolgozott ki, és szakmai csoportot állítottak fel további programok kidolgozására az olaj- és gázvezetékek regionális továbbfejlesztése, és a petrokémiai ipar területén.

Az osztrák fél kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a MOL privatizációjának első sorban a stratégiai kérdések miatt, amelyek meghatározóak a régióban ezen ipari ágazatban.

Osztrák tárgyalópartnerem javaslatára megvizsgáljuk annak a lehetőségét, hogy közösen ipari parkokat hozzunk létre a határ mentén. A közeljövőben szakmai szinten egyeztetjük elképzeléseinket.

Tárgyalásink során megállapodtunk, és a találkozó végen aláírtunk egy memorandumot annak érdekében, hogy a további együttműködés feltételeit meghatározzuk. Ennek keretében a jövőben elsődleges hangsúlyt helyezünk a két ország vállalatai közötti know how-átadásra, és az iparpolitikai együttműködésben a közép-európai régió jelentőségének a kiemelésére.

A megállapodás keretében rögzítettük, hogy az ÁV Rt. és osztrák partnere, az ÖIAG között keretszerződés jön létre, amely messzemenően illeszkedik az IKM és az ÖIAG között 1988. szeptember 9-én aláírt megállapodáshoz. A keretszerződés egyeztetésére munkacsoportot állítottunk fel Oskar Grünwald úr és Teleki Pál úr vezetésével.

Emellett kiemelten foglalkoztunk a szakmai együttműködés lehetőségével, első sorban a privatizáció területén. Az osztrák–magyar privatizációs munkacsoport vonatkozásában lehetőséget láttunk arra, hogy az állami vállalatok képviselői is részt vehessenek a megbeszéléseken az információáramlás biztosítása érdekében.

Tárgyalásaink befejeztével meghívtam Klima miniszter urat, hogy az év folyamán látogasson Budapestre, amelyet Ő elfogadott.

Budapest, 1993. március 19.

Dr. Szabó Tamás

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 6. doboz

127.

Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai
főtanácsadójának jelentése Antall József megbeszéléséről
Franz Vranitzky osztrák kancellárral
1993. április 26.

Miniszterelnök Külpolitikai Főtanácsadója
Címzetes Államtitkár

Szigorúan titkos!
Készült: 4 példányban
2. sz. példány

KO/00131/93.

2023/Je

Feljegyzés
Antall József miniszterelnök úrnak

Tárgy: Franz Vranitzky osztrák kancellárral folytatott megbeszélésem

23-án este mintegy másfél órás megbeszélést folytattam az osztrák kancellárral, aki Budapesten szállt át a MALÉV athéni járatára. Jelen volt az osztrák nagykövetség két vezető diplomataja, Kussbach és Trauttmansdorff, valamint Peisch Sándor helyettes államtitkár. A kancellár a repülőgépről leszállva szívélyesen üdvözölt és kérte, hogy továbbítsam miniszterelnökünknek legmeglegebb üdvözlését.

1/ Bevezetőben említettem a kancellárnak, hogy a legmagasabb szinten igen jó, felhőtlen a magyar–osztrák politikai kapcsolat; ezt azonban a mindennapi érintkezés, a gazdaság és a kereskedelem szintjén olykor kellemetlen epizódok zavarják meg. E ponton átadtam a szót Peisch Sándor helyettes államtitkárnak, aki ismertette a kancellárral röviden a húsembargóval kapcsolatos helyzetet; hosszabban pedig a Magyarországra a közelmúltban kirótt cement- és műtrágya-behozatali kvótát. Peisch Sándor elmondta, hogy a nemrég megkötött szabadkereskedelmi egyezmény fényében ez hidegzuhanyként ért bennünket, még akkor is, ha az egyezmény még nem hatályos. Annál is inkább, mert vegyipari és építőipari kereskedelmünkben szó sincs sérelmes magyar pozitívumról Ausztria viszonylatában.

Vranitzky kancellár kitért a nyugat-európai gazdasági recesszióra, és az ezzel kapcsolatosan igen megélt gazdasági lobbitevékenységre Ausztriában. Az intéz-

kedés nem Magyarországra, hanem minden, szabadkereskedelmi egyezményen rendelkező országra érvényes. Rendkívül sajnálatosnak tartja, hogy ebbe a kategóriába Magyarország is beleesett, és úgy véli, hogy nem megfelelő az információcsere a két kormány különböző szintű hivatalnokai közt (utólag Kussbach nagykövet nekem az osztrák kormányon belüli egyeztetés hiányosságairól is beszélt, mind a húsembargó, mind a cement és műtrágya esetében).

Peisch Sándor arra figyelmeztetett, hogy az ilyen intézkedések kiválthatják a magyar gazdasági érdekcsoportok fokozottabb protekcionista követeléseit, és ez egyfajta protekcionista gazdasági konfliktushoz vezethet a két ország között.

Azt mondtam a kancellárnak, hogy az ügynek a legjobb lezárást azzal biztosíthatnánk, ha a magyar–osztrák szabadkereskedelmi egyezmény ratifikálása a tervek szerinti időben, július elsején megtörténne az osztrák parlamentben. Ebből a célból igen hasznos volna, ha az osztrák parlament fogadná a magyar parlament gazdasági bizottságának küldöttségét május elején (egyeztetés alatt).

Vranitzky sajnálkozását fejezte ki, és a rendszeresebb érintkezést, többek között a gazdasági és kereskedelmi kamarák közvetlen, kétoldalú érintkezését javasolta, ígérte, hogy ő is tárgyal az osztrák gazdasági kamarával az érintett ügyekben.

2/ Külpolitikai téren Vranitzky kancellár hosszasan kifejtette Biedenkopf szász miniszterelnökkel rokon nézeteit a Visegrádi Együttműködésről. Elmondta, hogy Brüsszelben sok hivatalnok és döntéshozó úgy gondolkodik, hogy amennyiben a visegrádiak működőképes gazdasági blokkot hoznak létre szabadkereskedelmi egyezményen, akkor nem olyan sürgős a felvételük az Európai Közösségbe.

Válaszomban ismertettem vele a visegrádi országok belső kereskedelmének valóságos volumenét; jeleztem, hogy itt legfeljebb az indokolt és észszerű mértékű kereskedelem helyreállításáról van szó; nem blokkról, hanem laza klubról van szó; egyszersmind ezeknek az országoknak, csakúgy, mint Európának, igen fontos a Lengyelországtól dél felé húzódó folyosó stabilizálása és Nyugat-Európához kapcsolása, és ez a Visegrádi Együttműködés legfontosabb célja. Megkérdeztem, hogy a kancellár hasonlóan károsnak tartja-e a Közép-európai Kezdeményezés létét.

Vranitzky azt válaszolta, feltehető, hogy erősebb információs tevékenységet kellene kifejteni a Visegrádi Csoport valóságos működésével és céljaival kapcsolatban. Azt mondtam, hogy a Közép-európai Kezdeményezés nem gazdasági, hanem elsősorban politikai, kulturális és környezetvédelmi egyeztető fórum, és az osztrák kormány minden alkalommal hangsúlyozza, hogy a KEK nem formalizált, és nem alternatívája az Európai Közösségnek. Vranitzky hozzátette, hogy véleménye szerint az EK-tagság létrejötte előtt igen veszélyes bármiféle regionális együttműködés túlhangsúlyozása, mert az az EK-tagságot veszélyezteti.

3/ Érdeklődtem kétnapos görögországi útjáról, amely nem hivatalos átszállóhelyet képez hétfőn kezdődő kazahsztáni látogatása előtt. Elmondtam neki, hogy Micotakis kapcsolata Milošević-tyel problémákat vet fel a délszláv válság megoldása kérdésében.

Vranitzky azt válaszolta, hogy szombaton találkozik Micotakisszal, akinek jó a kapcsolata Milošević-tyel. Ez hasznos lehet a háború utáni normalizálás időszakában, jelenleg azonban semmilyen gyümölcsöt nem hozott az EK és a békeerőfeszítések számára, és ezért szerepe meglehetősen kétséges. Vranitzky szerint a görög politika lépéseit az iszlámtól való páni félelem vezérli, és ez határozza meg politikájukat Bosznia, Albánia, Bulgária és Macedónia tekintetében.

Találkozásának fő célja az, hogy eloszlassa Görögországban az Ausztria belépésével kapcsolatos félelmeket, tekintve, hogy Görögország egyike azoknak, akik a leghevesebben ellenzik az EK kiszélesítését, mert attól tartanak, hogy az veszélyezteti az EK-tól kapott fejlesztési segélyek nagyságát.

Végezetül Vranitzky kifejezte azt a reményét, hogy ha korábban nem, júliusban Magyarországra látogathat.

Budapest, 1993. április 26.

Kodolányi Gyula

Kapja: Jeszenszky Géza
Marinovich Endre

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 6. doboz

128.

Rejtjeltávirat Bécsből. Hunkár Dénes bécsi nagykövet és Josef Hesoun munkaügyi és szociális miniszter egyeztetése a magyar állampolgárok ausztriai munkavállalása ügyében
1993. június 25.

8469/952/2

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bécs
Azonosító: VIE20979
Érkezett: 93.06.25. 17:02
Készítette: Ohm
Ellenőrizte:

46

Június 24-én előzetes bejelentés alapján hivatalában felkerestem Josef Hesoun munkaügyi és szociális miniszter urat a magyar munkavállalók ausztriai munkavállalása ügyében. Ez a téma az 1992. októberi magyar–osztrák kormányfői (Eisenstadt) munkatalálkozó¹¹⁶ rögzített 3 neuralkikus téma közül az utolsó. Ebben eddig – minden igyekezetünk ellenére – sem sikerült egyetlen lépést sem előre tennünk. Látogatásom előtt kapcsolatba léptem Dr. Heinz Fischer úrral, a Nemzeti Tanács (Parlament) elnökével, aki budapesti látogatása során megígérte, hogy az ügyünk érdekében beszél Hesoun miniszter úrral. Ez meg is történt. Fogamatja azonban – a jelekből ítélve – meglehetősen kevésnek mutatkozott a tárgyalásom során. Előadtam ugyanis, hogy a voralbergi és tiroli tiszteletbeli konzuljaink beiktatása során tárgyaltam a két tartományfőnökkel és a kereskedelmi kamarák elnökével, akik egyértelműen pártolták azt a gondolatot, hogy az idegenforgalomban, szálloda- és vendéglátóiparban a nyári szezonban otthon dolgozó magyar munkavállalók a téli síszezon alatt a két tarto-

¹¹⁶ Vö. SÁRINGER 2021. 259. számú dokumentummal *Hunkár Dénes bécsi nagykövet jelentése Antall József miniszterelnök és Franz Vranitzky osztrák kancellár eisenstadti (kismartoni) találkozásáról* címmel. Keltezése: 1992. október 8.

mányban dolgozzanak, mert óriási abban az időben a minőségi munkaerőhiány. Válaszul a miniszter úr kifejtette, hogy horvát és szlovén részről ugyanezen igénnyel élnek Ausztria irányába. Ezzel egyidőben a recesszió okán megindult az osztrák vendégmunkások Svájcból és Belgiumból való hazaáramlása is, amely még feszültebbé teszi az osztrák munkaerőpiac helyzetét. Így a miniszter úr nem sok jóval tudott kecsegtetni.

Ugyanakkor felvetette, hogy örömmel látogatna Budapestre magyar kollégájához, Dr. Kiss Gyula miniszter úrhoz, ill. látná őt vendégül Bécsben július 27-én vagy 28-án.

Megállapodtunk, hogy ennek intézését diplomáciai csatornákon keresztül intézzük.

Kérem e jelentésemet Dr. Kiss Gyula miniszter úrral megismertetni, és az előkészítés ügyében a szükséges intézkedéseket folyamatba tenni.

– 217 – H. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1992. 6. doboz

129.

Rejtjeltávirat Bécsből. Hunkár Dénes bécsi nagykövet
és Alois Mock osztrák külügyminiszter megbeszélése
1993. november 15.

14194/1471/2

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bécs
Azonosító: VIE00748
Érkezett: 93.11.15. 10:43
Készítette: Ud
Ellenőrizte:

Azonnal!

1, 9, 46

Kérem a távirat bemutatását Marinovich államtitkár úrnak!

November 12-én látogatást tettem Dr. Mock külügyminiszter úrnál. A találkozó előzménye: egy fogadás kapcsán miniszter úrral beszélgetve felvettem a nagykövetségünkön az ő tiszteletére prominens személyek részvételével adandó ebéd megszervezését. A dátum és a résztvevők körének négyszemközti megbeszélése volt tehát a látogatás fő témája. Az ebéd időpontja: január 27-én 13.15, mintegy 30 fővel. (A KÜM legfelső vezetői, a Külügyi Bizottság elnöke, a nuncius úr, a német, a lengyel, a szlovén követek stb.)

A beszélgetés keretében Mock miniszter úr érdeklődött a miniszterelnök egészségi állapota iránt. Tekintve, hogy látogatásom előtt egy órával alkalmam volt Dr. Marinovich államtitkár úrral beszélnem, tárgyilagosan tájékoztatást tudtam adni, és egyben azt is közölhettem, hogy a budapesti osztrák nagykövetség útján a magyar fél részéről a nov. 30. – dec. 1-i hivatalos miniszterelnöki bécsi látogatás elhalasztását

fogja kérni, illetve már kérte is. Megnyugtattam Dr. Mock miniszter urat, hogy csak a fertőzésveszély csökkentése a kérés tényleges indoka. A miniszter úr mielőbbi teljes felépülést kívánt miniszterelnökünknek, és reményét fejezte ki, hogy a látogatásra a jövő év első negyede során sor fog kerülni. Ígéretet tettem a jókívánságok tolmácsolására.

Miniszter úr néhány általánosabb kérdést tett fel ezután az otthoni választási kampánnyal kapcsolatos belpolitikai mozgásokkal kapcsolatban. Válaszomban a helyzet jellemzésekképpen a kaleidoszkóp-hasonlattal éltem, mondván, hogy egyetlen kis mozdulat eredményeként a megjelenő kép már mást mutathat, de mindenképpen bízunk abban, hogy a választások eredményeként országunknak stabil és az eddigi külpolitikai irányzatot követő, Ausztria irányában feltétlenül a baráti kapcsolatokat tovább fejleszteni kívánó kormánya lesz.

– 315 – Hunkár –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 6. doboz

130.

Rejtjeltávirat Bécsből. Az osztrák kormány álláspontja Ausztria
Európai Unióhoz csatlakozásáról
1993. november 16.

14283/1485/2

2437/BEEFO

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Bécs

Azonosító: VIE20762

Érkezett: 93.11.16. 15:13

Készítette: SomA

Ellenőrizte:

13, 46

Dr. Walter Stojan, Mock külügyminiszter kabinetjének munkatársa négy szemközt beszélgetésen elmonda dr. Keresztes Péter titkár úrnak, hogy sikeresnek ítélik a miniszter november 9-i brüsszeli tárgyalásait, melyek során a svéd, finn és norvég kollégájával együtt Mock is ismertette kormánya álláspontját az Európai Unióhoz való csatlakozás legfontosabb kérdését illetően:

A közös gazdaság- és pénzügyi politika vonatkozásában Mock kifejtette, hogy Ausztria helyesli a közös európai valutára való fokozatos átállást, és hogy országa tradicionálisan stabilitásra orientált pénzügypolitikája pozitív hozzájárulást jelent majd a valutaunió kialakításához. Reményét fejezte ki, hogy Ausztria az EU különböző intézményeiben és grémiumaiban az Acquis-ban¹¹⁷ meghatározott, illetve a Közöség által követett gyakorlatnak megfelelő kvóták szerint vehet majd részt. A közös kül- és biztonságpolitikát illetően Mock hangsúlyozta, hogy Ausztria aktív és szoli-

¹¹⁷ Az *acquis communautaire* az Európai Unió közösségi joga. Tartalmazza az EU teljes és érvényes joganyagát, az alapvető szerződések érvényben lévő változatát (elsődleges joganyag), valamint az ún. másodlagos jogalkotás keretében keletkezett joganyagot, rendeleteket, irányelveket, döntéseket, beleértve az Európai Bíróság döntéseit és gyakorlatát, valamint az EU-nak más államokkal vagy egyéb nemzetközi jogi alanyokkal kötött szerződéseit és megállapodásait.

dáris külpolitikája révén már eddig is mindent elkövetett a béke és a nemzetközi biztonság megőrzéséért. A megváltozott nemzetközi helyzetben az Európai Unió különleges felelősséget kell viseljen Európa stabilitásáért és biztonságáért. Ausztria kész aktívan részt venni az Unió kül- és biztonságpolitikájának dinamikus továbbfejlesztésében, és magára nézve kötelezőnek fogadja el a Maastrichti Szerződésnek a közös kül- és biztonságpolitikájának vonatkozó fejezetét is. Ausztria abból indul ki, hogy az Unió kül- és biztonságpolitikájában való részvétele összeegyeztethető lesz az ország alkotmányjogi előírásaival (az osztrák KÜM szakértői partnerünk szerint „szóról szóra” megvizsgálták a Maastrichti Szerződést, és nem találtak benne olyan kitélt, amely ne lenne összeegyeztethető az osztrák semlegességi törvénnyel).

Mock – a semlegesség nevén nevezése nélkül – mostani nyilatkozatában tett először említést arról, hogy közös kül- és biztonságpolitikából adódó kötelezettségek végrehajtásával összefüggésben szükség lesz bizonyos belső alkotmányügyi harmonizálásra. Brüsszeli utazását megelőzően, hosszas viták után a koalíciós pártok meg egyeztek, hogy Ausztria semleges országgént fog csatlakozni az EU-hoz, és mindaddig nem adja fel semlegességét, amíg az EU-n belül nem ölt formát egy hatékony európai biztonsági rendszer. A semlegesség megtartásához eddig jobban kötődő Vranitzky kancellár sem zárkózik már el a semlegesség feladásától. A kialakított konszenzussal az osztrák kormány jelezni kívánta Brüsszelnek, hogy megbízható partner kíván lenni a közös európai biztonsági rendszer megteremtésében, és hogy amikor elérkezik az idő, kész rugalmasságot tanúsítani az addig tabuként kezelt semlegesség kérdésében is. Mock nyilatkozatában kijelentette, hogy az EU-hoz történt felvételt követően Ausztria megfigyelői státuszt fog kérni a NYEU-ban. Partnerünk szerint osztrák részről arra törekcszenek, hogy a legfontosabb kérdésekben még a görög elnökség előtt sikerüljön megállapodni Brüsszellel.

Nem sok jót várnak a görög elnökségtől, ezért már most célként tűzték ki a tárgyalások 1994. március 1-ig történő lezárását. A belépésről rendezendő népszavazás eddig még nem publikált időpontja partnerünk tájékoztatása szerint 1994. június 5. vagy 12.

– 319 – Dr. Hunkár –

Lássa:

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály

II. Területi Főosztály

EK Főo

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 6. doboz

131.

Rejtjeltávirat Bonnból. Thomas Klestil osztrák szövetségi elnök
németországi látogatása
1993. december 21.

0 16086/1626/2

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Bonn
Azonosító: BON20220
Érkezett: 93.12.21. 18:12
Készítette: Ud.
Ellenőrizte:

46, München, Berlin

Thomas Wriessing, a német KÜM osztrák referense Klestil osztrák elnök németországi látogatásáról munkatársamnak az alábbiakat mondta el:

A két államelnök tárgyalásainak fő témája Ausztria EU-tagsága volt. Emellett – mivel a két ország viszonyában, kapcsolatában nincs probléma, függő kérdés – külpolitikai kérdéseket érintettek, az oroszországi helyzetet és a szerbiai eseményeket.

Az osztrák elnök kíséretében volt Mock külügyminiszter, aki partnerén kívül ugyanezekről a kérdésekről tárgyalt még dr. Trumpf és Ursula Seiler-Albring államtitkárokkal.

Németország érdekelt abban, hogy Ausztria a terveknek megfelelően március 1-ig eredményesen zárja le az EU Bizottságával a belépési tárgyalásokat, ehhez a német fél minden támogatást megad. A német KÜM értékelése szerint a vitás kérdéseket, ha mindkét fél kellő flexibilitást tanúsít, meg lehet oldani. Az osztrák fél – a népszavazásra való tekintettel – főleg a mezőgazdaság, a tranzitkérdés, a másodlakás kérdésében kíván számára kedvező kivételeket – legalább átmeneti időre – biztosítani. További nyitott kérdés még a régiók támogatása és a környezetvédelmi előírások közelítése az osztrák standard felé. A semlegesség kérdését nem tartják jelenleg döntőnek. Ausztria kész aktívan részt venni az EU közös kül- és biztonságpolitikájában, elfogadja a Maastrichti Szerződés erre vonatkozó részét, mivel ebben nincs olyan

pont, amely összeegyeztethetetlen lenne a jelenlegi osztrák alkotmányos előírásokkal. Így a csatlakozáskor – főleg az osztrák semlegességgel kapcsolatos beállítottságuk miatt – megtartják semlegességüket, és majd ha az általános biztonsági rendszer hatékonysága miatt értelmét veszti a semlegességi státusz, elképzelhető a semlegességi státusz feladása. Így Ausztria a NYEU-ban is a megfigyelői státusz vállalásáig fog elmenni.

A mezőgazdaság támogatása kérdésében látszik már a kompromisszum, Ausztria nem kap ugyan kivételes elbánást még átmenetileg sem, de lehetőséget kap arra, hogy versenyképességének megtartása érdekében a direkt támogatás helyett regionális támogatást kapjanak a termelők.

A tranzitkérdés főleg környezetvédelmi aspektusai miatt nehéz. Itt nem kizárt, hogy átmenetileg a két fő irányban (nyugat–kelet és észak–dél) esetleg átmeneti megoldás születik. A másodlakás főleg az osztrák idegenforgalom szempontjait veszélyezteti. Az EU részéről nem tehetnek kivételt, mert ez a diszkrimináció kizárási kötelezettségének az elvét sértené meg.

Ausztria részéről szeretnék a tárgyalásokat mielőbb lezárni, hogy a jövő évben az előzetes elgondolás szerint 1994. június 12-én megtarthassák a népszavazást, és akkor biztosítani tudják azt, hogy az 1994 októberében esedékes parlamenti választásokon nem fog választási témaként az EU-tagság szerepelni. Arra törekszenek, hogy ez a két esemény időben is elváljon egymástól. Amennyiben nem sikerülne a tárgyalásokat március 1-ig befejezni, úgy a parlamenti választást hoznák előre, és a referendumot hagynák őszre.

Ausztria részéről nem osztották a németek Szerbiával kapcsolatos véleményét. Ők egyelőre nem látják a megoldás lehetőségét, nem bíznak semmilyen tárgyalás sikerében.

Oroszországgal kapcsolatban teljes egyetértés volt abban, hogy Jelcint és a reformerőket tovább kell támogatni ahhoz, hogy a szélsőséges erőket el tudják szigetelni, vissza tudják szorítani. Óva intettek attól, hogy túldramatizálják a helyzetet, de az éberség fokozását nem lehet elhanyagolni.

A német elnök nagyra értékelte Ausztria részvételét a keleti tartományok kiépítésében. Ausztria eddig mintegy 2 milliárd DM-t investált és mintegy 35 ezer munkahelyet teremtett az új tartományokban. Emelte az elnöki látogatás jelentőségét, hogy arra egy éves kényszerszünet után került sor. Az ebből adódó emelkedett hangulat a látogatás egészére jellemző volt.

A német KÜM megítélése szerint a nyár óta tisztázódott az elnök és a kormányzat kompetenciája a külpolitikai kérdésekben. Az elnök elkötelezett híve az EU-nak, ebben kíván segítségére lennie a kormánynak, amihez megfelelő diplomáciai tapasztalatokkal is rendelkezik.

– 473 – K. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Európai Közösségek Főosztálya

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1992. 6. doboz

III. OROSZORSZÁG ÉS A VOLT SZOVJET TÉRSÉG ÁLLAMAI

OROSZORSZÁG

132.

Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatájának összefoglalója Oroszország belső és külső
helyzetéről
1993. január 5.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Dr. Mikecz Tamás

Gépelte: Szabó Illésné

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

Moszkva, 1993. január 5.

Tárgy: Oroszország helyzete
és lehetőségei 1993. elején

I. A szovjet birodalom széthullása és annak következményei

A szovjet birodalom 1992 végén – a politikai elemzők számára is – váratlan gyorsasággal hullott szét. A Gorbacsov által 1985–86-ban indított reformok célja a szovjet rendszer „emberarcúvá” tételére irányult, de lényegét tekintve kikezdte a rendszer alapjait, hiszen a kommunizmust az egypártrendszer, a politikai homogenitás, a gazdasági és politikai érdekek artikulálhatatlansága jellemzi. Gorbacsov tulajdonképpen tragikus hős: akarata ellenére siettetta a rendszer összeomlását. Maga a szovjet típusú totalitárius politikai rendszer, amelynek elméleti alapjait a század elején Lenin dolgozta ki, bizonyos értelemben a félig ázsiai, politikailag tagolatlan társadalmak tovább élésének egyfajta lehetősége. Ilyen vonatkozásban a bolsevizmus részben beleilleszkedik az orosz szerves fejlődésbe. A rendszer teljes fejlődésképtelensége

akkor válik explicitté, amikor a bolsevik rendszert a más történelmi fejlődést megjáró társadalmakra erőszakolják rá. Az úgynevezett szocialista világrendszer kezdetektől fogva válsággal küszködött (1953. Berlin, 1956. Poznan, az 1956-os magyar forradalom, 1968. Prága, 1970. Gdansk, 1980. Lengyelország), a további fennmaradását csak a külső katonai, adminisztratív beavatkozás mentette meg. A 80-as évek végére bebizonyosodott, hogy a szovjet típusú rendszer gazdaságilag is felélte összes tartalékait; a megreformálhatóság gondolata „*contradictio in adiecto*”.¹¹⁸ Így az összeomlás részben a belső ellehetetlenülés eredménye.

A Szovjetunió egymástól gazdaságilag és politikai kultúráját tekintve eltérő fejlettségű régiók konglomerátuma volt, amelyet csak az erősen centralizált gazdasági és politikai irányítás tudott egyben tartani. Ennek a reformok által történő fellazítása tulajdonképpen a birodalom sírját ásta meg.

A Jelcin köré csoportosult politikai elit számára az 1991-es augusztusi puccsot követően egyértelművé vált, hogy a Szovjetunió tovább nem tartható fenn, az erőszakos megtartás állandó veszélyforrás, és magában hordozza egy hosszan elhúzódó véres polgárháború lehetőségét, amelyben a politikai erővonalak mentén súlyos megoldatlan nemzeti-nemzetiségi konfliktusok húzódnak meg. Jelcinék, hogy elkerüljék a legrosszabbat, a kevésbé rosszat választották: a Szovjetunió felszámolását.

Ugyanakkor teljesen világos, hogy a birodalom egyes régiói ezer szállal kötődtek össze – gazdaságilag a Goszplán¹¹⁹ mindenhatósága, politikailag a pártbürokrácia szupremációja határozta meg a döntéseket. A leváló régiók, államok gazdaságilag teljesen ki voltak szolgáltatva egymásnak; államiságuk, az önálló állam működőképes intézményeinek kialakítása hallatlan nehézségekbe ütközik. A laza konföderáció, a FÁK létrehozásának koncepciója még kidolgozatlan; az önálló államiság útjára lépett államok többsége még az önmeghatározás időszakában van, és rövid távon nem is lehet gondolni az integrációs folyamatok megindulására. Ezért a birodalomról leszakadt államok saját önálló állami szubjektumuk kiépítésével lesznek elfoglalva, aminek lényeges következménye: nemzetközi kapcsolatrendszerük kialakítása, annak legitimizálása; s ennek a folyamatnak még csak a kezdetén vannak. Nyilvánvaló, hogy más nemzetközi irányultságot követ a Baltikum, Közép-Ázsia, a Kaukázus, Ukrajna és Oroszország.

¹¹⁸ A *contradictio in adiecto* jelentése önellentmondás.

¹¹⁹ Az Állami Tervbizottság (Goszplán) a Szovjetunió tervgazdasági szerve volt. Vlagyimir Iljics Lenin kezdeményezésére 1921. február 22-én alakult meg. A központi Goszplán a gazdasági körzetek Nép gazdasági Tanácsaira támaszkodott, és „összehangolta” ezek munkáját. Élén elnök állt, aki egyidejűleg a Szovjetunió minisztertanácsának elnökhelyettese volt. A Szovjetunióban 1991. április 1-én szűnt meg.

II. Oroszország belső helyzete

A Jelcin köré csoportosuló új-régi hatalmi elit 1992-ben sokat tett a bolsevik típusú rendszer felszámolásáért. Ugyanakkor teljesen érthető, hogy a piacgazdálkodásra való gyors áttérés a piacgazdálkodás történelmi gyakorlatának hiányában illuzórikus. A politikai pluralizmus, a civil társadalom többnyire ismeretlen fogalmak az orosz történelemben. Az 1989-től gomba módra szaporodó, majd kimúló, átalakuló pártok programjai átfedik egymást, sokszor a politikai gyakorlatban egymástól gyökeresen eltérő pártok politikai-társadalmi programjaik egybeesnek. Miután ezek a pártok parlamenti választásokon még nem mérettettek meg, gyakorlatilag lehetetlen megállapítani, milyen szavazóbázis áll mögöttük. A pártok többsége csak a nagyobb városokban alakították ki a „párt infrastruktúráját”; a vidék Oroszországa szinte teljesen érintetlen. A pártok nagy része egy-egy nevesebb, többé-kevésbé karizmatikus politikus körül alakult ki, és ezen politikusok személyisége határozza meg a párt jellegét és súlyát a politikai közéletben. Számos koalíció jött létre és szűnik meg Oroszországban, ami azt mutatja, hogy ezek a pártok erősen protopártok, a pártosodás folyamata még a kezdetek kezdetén tart.

A Legfelső Tanács (LT) és a Népképviselők Kongresszusa (NK) még a szovjet éra agóniájának időszakában jött létre, és már csak ezért sem fejezi ki a még szinte felmérhetetlen politikai erőket. Jelcin és követői egy viszonylag erős elnöki hatalom kialakítására töreksenek, de ez éles ellenállásba ütközik az LT és az NK részéről, amit a novemberi–decemberi maratoni NK-kongresszuson történtek is bizonyítottak.

A parlamentáris demokrácia működésének intézményei még csak kezdeti stádiumban vannak; tisztázatlan a hatalmi ágak megoszlása és kompetenciája. A régi nomenklatúra második vonala beépült az új hatalmi ágakba, és bár verbálisan mindenki a reformok mellett van, a reformokat különbözőképpen értelmezik – a reformfogalom még a birodalom visszaállítását követelő szélsőbal és szélsőjobb számára is szalonképes; más kérdés, hogy ez szemantikailag mit takar.

Gajdar megbízott miniszterelnök és kormánya merész sokkterápiával igyekezett a piacgazdaságra való gyors áttérésre. Reformkonceptiója koherens volt, de számos esetben nem vette figyelembe, hogy Oroszországban nem alkalmazható az, amely részben reális volt néhány kelet-európai országban. Az úgynevezett konstruktív ellenzék, az Állampolgári Szövetségben tömörült politikai pártok a reformok ütemét kifogásolták, de annak koherens elméletével és végrehajtási formáival adósak maradtak. Gajdar menesztésében minden parlamenti politikai ellenzéki erő egyetértett, de a további reformok kérdésében egyáltalán nincs konszenzus közöttük. Jelcin a legvégsőig kitartott miniszterelnöke mellett; végül is a decemberi drámai kongresszusi események következtében kompromisszumra kényszerült. Az új miniszterelnök, aki

jelenleg élvezi a népképviselők többségének bizalmát, a reformok folytatását ígérte, de másképpen. Itt, úgy hiszem, visszatérnek a régi „szocialista frazeológiában” ismert klisék, a folyamatosság látszólagos fenntartása, amely mögött lényegi korrekciók is meghúzódhatnak.

Tény, hogy a gajdari iramot az orosz lakosság nem tudta elviselni, hiszen az eddigi rendkívül alacsony, de a szegénység küszöbértéke fölött lévő, viszonylag elviselhető életszínvonal látványos mértékben süllyedt; társadalmi rétegek pauperizálódnak; a szociális háló összeomlik, az oktatási rendszer fuldoklik, a közlekedés agonizál, a közbiztonság világviszonylatban is elérte a kritikus pontot. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a régi apparátus jelentős hányada, amely nem tudta politikai hatalmát gazdaságilag konvertálni, érthető módon ellene van mindenféle reformnak, és demagógiájával jelentős hatással van a pauperizálódott társadalmi csoportokra. Nem elhanyagolható az a pszichikai torzulás sem, amelyet a birodalom elvesztése okozott a nagyorosz, „nagysovjjet” birodalmi felsőbbrendűségi tudatban. Ezt a tudatot óriási ideológiai apparátussal, évtizedeken keresztül formálták. A birodalmi tudaton esett „szégyenfolt” érzése felerősíti az idegengyűlöletet nemcsak az Oroszországban élő etnikum iránt, hanem a Nyugat iránt is. A szlavofil gondolat reneszánszát éli, és együtt jár az élesedő antiszemitizmussal is. Különösen erősek az Amerika-ellenes indulatok, és ez érezhető volt a január eleji orosz–amerikai csúcs előtt is.

A jelenlegi kaotikus helyzet – véleményem szerint – középtávon nem teszi lehetővé egy működőképes parlamentáris rendszer kiépítését; sokkal inkább valószínűsíthető egy „alkotmányos-monarchista” típusú elnöki rendszer.

Az áprilisi referendumig a helyzet javulása nem várható; Jelcinnel vagy nélküle feltételezhetően ennek a hatalmi struktúrának a kialakulása várható.

III. Oroszország külpolitikájának várható alakulása

A Kozirjev külügyminiszter által vezetett orosz külpolitika prioritásai között elsősorban az USA-val és Nyugat-Európával fenntartott kapcsolatok szerepelnek; alapvető célkitűzésként fogalmazódott meg az Európához való csatlakozás, az Európa Közösség szervezeteibe való viszonylag gyors belépés. Az elmúlt évben kiderült, hogy ez illúzió; Oroszország és a volt sovjjet birodalom államai nem rendelkeznek és nem is rendelkezhetnek azokkal a feltételekkel, amelyek ezt lehetővé teszik. Kozirjevet és munkatársait állandó bírálatok érték, miszerint „Oroszországot eladják Amerikának és a Nyugatnak”; külpolitikájuk az orosz érdekek feladása. A bírálat mögött természetesen érezhető a birodalmi nosztalgia. Még az úgynevezett konstruktív ellenzék egyik markáns képviselője, Travkin is a DPR decemberi kongresszusán a külpolitikai kérdéseket is érintő beszámolójában azt vetette Kozirjev szemére, hogy elhanyagolja

a FÁK-ot, Kelet- és Közép-Európát, valamint Ázsiát. Véleménye szerint a prioritások tekintetében alapvető változásokat kell végrehajtani. Travkin megállapítása már csak azért is figyelmet érdemel, mert pártja vezető szerepet tölt be az Állampolgári Szövetség elnevezésű alakzatban, amelynek tagja a Ruckoj vezette párt és Volszkij, akinek kiváló kapcsolatai vannak a hadiipari komplexumokkal. Ismeretes Ruckoj merev álláspontja az oroszok nemzetiségek kérdésében; harcias kijelentése a tiraszpoli helyzettel¹²⁰ és a Baltikummal kapcsolatban. Travkinék kritikája mögött a birodalom valamilyen formában történő hallgatólagos igényének megfogalmazódása áll. Kelet- és Közép-Európa, mint a prioritások második köre, szintén elgondolkoztató. Nem elhanyagolható az sem, hogy a jelenlegi miniszterelnököt szoros szálak fűzik Volszkijhoz. Ha csökken Kozirjev befolyása az orosz külpolitikában, akkor várható egyfajta átértékelődés, az orosz érdekérvényesítés megjelenése az úgynevezett FÁK-országokban és Kelet-Közép-Európában.

Rendkívül fontosnak tartom, hogy alapvetően sikerült a nyitottabb és kompromisszumokra képes Kozirjev-csapattal lezárni a magyar–orosz kapcsolatokban még meglévő függő kérdéseket. Feltételezem, hogy a Travkinék által inspirált külügyi apparátussal ezt nehezebb lett volna. Az ellenzék részéről Kozirjevet sok vád érte, hogy kelet-európai partnereivel nem volt elég kemény, a megállapodások keveset hoztak. Még az úgynevezett konstruktív ellenzék egyik markáns képviselője, Travkin a DPR decemberi kongresszusán a külpolitikai kérdéseket is érintő beszámolójában azt vetette Kozirjev szemére, hogy elhanyagolja a FÁK-ot, Kelet- és Közép-Európát, valamint Ázsiát. Véleménye szerint a prioritások tekintetében alapvető változásokat kell végrehajtani. Travkin megállapítása már csak azért is figyelmet érdemel, mert pártja vezető szerepet tölt be az Állampolgári Szövetség elnevezésű alakzatban, amelynek tagja a Ruckoj vezette párt és Volszkij, akinek kiváló kapcsolatai vannak a hadiipari komplexumokkal. Ismeretes Ruckoj merev álláspontja az oroszok nemzetiségek kérdésében; harcias kijelentése a tiraszpoli helyzettel és a Baltikummal kapcsolatban. Travkinék kritikája mögött a birodalom valamilyen formában történő hallgatólagos igényének megfogalmazódása áll. Kelet- és Közép-Európa, mint a prioritások második köre – szintén elgondolkoztató. Nem elhanyagolható az sem, hogy a jelenlegi miniszterelnököt szoros szálak fűzik Volszkijhoz. Ha csökken Kozirjev befolyása az orosz külpolitikában, akkor várható egyfajta átértékelődés, az orosz érdekérvényesítés megjelenése az úgynevezett FÁK-országokban és Kelet-Közép-Európában.

Rendkívül fontosnak tartom, hogy alapvetően sikerült a nyitottabb és kompromisszumokra képes Kozirjev-csapattal lezárni a magyar–orosz kapcsolatokban még

¹²⁰ Vö. SÁRINGER 2021. *Moldova* című fejezetével.

meglévő függő kérdéseket. Feltételezem, hogy a Travkinék által inspirált külügyi apparátussal ezt nehezebb lett volna. Az ellenzék részéről Kozirjevet sok vád érte, hogy kelet-európai partnereivel nem volt elég kemény, a megállapodások „keveset hoztak az orosz konyhára”. Nem tartom véletlennek, hogy a magyar–oroszlapszerződés 1992. december 25-re kitűzött vitáját az utolsó percekben elnapolták; emögött a jecini–kozirjevi vonal elleni támadást látom. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Jelcin budapesti tárgyalásainak sajtója Oroszországban rendkívül visszafogott volt.

Fontosnak tartom, hogy a novemberben aláírt megállapodásokat minél előbb, még a „megkeményedés” esetleges beállta előtt hajtsuk végre. Szükségesnek ítélem meg, hogy azokon a területeken, ahol látványosan tudunk együttműködni – például a nemzetiségi kérdésben –, tegyünk sürgős kezdeményezéseket. Ugyanakkor tisztában kell lennünk azzal, hogy az oroszok a nemzetiségi kérdésben csak ott működnek együtt velünk, ahol ezt pillanatnyi érdekeik megkívánják, elsősorban Románia vonatkozásában. Szlovákia és Szerbia esetében erre nem számíthatunk.

Összességében úgy ítélem meg, hogy az orosz külpolitikában a közeljövőben bizonyos ártértékelések várhatók.

Dr. Mikecz Tamás
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 58. doboz

133.

Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése a magyar–oroszlapszerződés
ratifikációs vitájáról a Legfelső Tanácsban
1993. január 25.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. június 31.

Moszkva, 1993. január 25.

5/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Tárgy: A magyar–oroszlapszerződés
ratifikációs vitája

Központ: 3 példány

Követség: 1 példány

Melléklet: A vitában elhangzottak szó
szerinti jegyzőkönyve

Készítette: Molnári Sándor

Gépelte: Szabó Illésné

Az Oroszlörderáció Legfelső Tanácsának Köztársasági Tanácsa a december végi technikai okokból történt halasztást követően 1993. január 21-én tűzte napirendjére a magyar–oroszlapszerződés ratifikálásának kérdését. Információink szerint az alapszerződést előzetesen a Parlament Külügyi és Törvényhozási Bizottságai tárgyalták; az előbbi egyhangúlag, az utóbbi pedig egy ellenszavazat mellett javasolta annak ratifikálását.

Az alapszerződés ratifikálásának kérdését a Külügyminisztérium részéről Csurkin miniszterhelyettes, a Parlament Külügyi Bizottsága részéről pedig Ambarcumov, a bizottság vezetője terjesztették elő. Részletes, tárgyszerű indoklás alapján mindketten javasolták és kérték a szerződés ratifikálását.

Csurkin miniszterhelyettes előterjesztésében hangsúlyozta, hogy a szerződés aláírásával létrejöttek az orosz–magyar kapcsolatok új fejezete megnyitásához szükséges elvi előfeltételek. A szerződés szilárd alapokat teremtett a kölcsönösen előnyös és hatékony együttműködés fejlesztéséhez a politika, a gazdaság, az emberek közötti kapcsolatok és egyéb területeken. Jelcin elnök tavaly novemberi hivatalos magyarországi látogatása során egész sor, a kétoldalú kapcsolatok rendezetlen kérdéseit szabályozó, valamint a két ország együttműködésének konkrét területeire vonatkozó dokumentum került aláírásra. A két ország kapcsolatai szerződéses-jogi alapjainak további fejlesztésére jelentős erőfeszítések történnek; a közeljövőben kerülnek aláírásra – többek között – a katonasírok helyzetére, a kettős adózás elkerülésére, a befektetések kölcsönös védelmére, valamint a kultúra, a tudomány, az oktatás és a tömeg-tájékoztatás területein történő együttműködésre vonatkozó egyezmények.

Ambarcumov bizottsági elnök a magyar–oroszlapszerződés ratifikálásának kérdését Kelet-Európa baráti országaival kötött alapszerződések ratifikálásának sorába helyezte. Hangsúlyozta, hogy a lengyel, csehszlovák és bolgár alapszerződés ratifikálását követően a magyar alapszerződés ratifikálásának esetleges elutasítása értéketlen és sértő lenne Magyarország számára. Az Európába történő visszatérésre irányuló magyar külpolitikát értékelve Ambarcumov úraláhúzta: Magyarország a térség országai közül elsőként vált az Európa Tanács tagjává; más kelet-európai országokkal együtt a NATO-tagság megszerzésére irányuló törekvése sikertelennek bizonyult; az EK-tagság megszerzése a jövő feladata. Magyarország az elmúlt évek és hónapok során meggyőződött arról, hogy a Nyugattal aktívan fejlesztett gazdasági-kereskedelmi kapcsolatait a Kelettel és elsősorban Oroszországgal fejlesztendő gazdasági kapcsolatokkal szükséges kiegyensúlyoznia.

Kiemelte, hogy Moldávia vonatkozásában Magyarország lényegében támogatja az orosz pozíciót. Magyarország „Jugoszlávia” kérdésében elfoglalt eltérő álláspontját elsősorban azzal magyarázta, hogy a Vajdaságban jelentős mértékben felszámolták a magyar kisebbség korábbi autonómiáját. Reményét fejezte ki, hogy a Vajdaságban és Koszovóban a magyar, ill. albán nemzeti kisebbségek autonómiája – valamilyen formában – egyaránt visszaállításra kerül. Véleménye szerint Oroszország számára rendkívül fontos lenne a magyar parlamentarizmus és gazdaság fejlődése tapasztalatainak (az utóbbi sok vonatkozásban a sokkterápia alternatívája) felhasználása.

Ambarcumov úralitért arra, hogy a Külügyminisztérium által a Külügyi Bizottsághoz eljuttatott ratifikációs dokumentumcsomagból technikai okok miatt lemaradt a két ország külügyminiszterének a szerződést kiegészítő, az 1956-os szovjet beavatkozást elítélő levele. Ennek következtében a Külügyi Bizottság a szerződés szövegét ezen levél figyelembevétele nélkül tárgyalta. Hangsúlyozta azonban, hogy a szovjet beavatkozást elítélő levél megjelenése Jelcin elnök és Antall miniszterelnök helyszíni, az aláírást megelőző megállapodásának eredménye. A megállapodást azzal hozta összefüggésbe, hogy hasonló tartalmú levél elfogadását Gorbacsov akkori szovjet elnök elutasította. A Külügyminisztériumot elsősorban formai, improvizációkat lehetővé tevő módszerei, valamint a külügyminiszterek levélváltásának a Külügyi Bizottsághoz történő megkésett eljuttatása miatt bírálta.

Személyes véleményeként hangsúlyozta, hogy a kiegészítő levelet nem megfelelőnek, az alapszerződésbe történő bevételel pedig megalapozatlannak ítéli. A kialakult helyzetből a Parlamentnek azonban olyan megoldást kell találnia, amely a kétoldalú kapcsolatok fejlődését nem hátráltatja; ezért a szerződés egészében történő ratifikálásának gyakorlatilag nincs alternatívája.

Az előterjesztéseket követő kérdések és felszólalások azok formai és tartalmi kérdéseit egyaránt érintették. A kialakult vitában mindvégig hangsúlyosan jelen volt

a külügyminiszter és a parlamenti ellenzék szembenállása. Az 1956-os szovjet beavatkozásra vonatkozó paragrafus ellen formai szempontok alapján felszólalók többsége bírálta és elfogadhatatlannak ítélte Kozirjev külügyminiszter eljárását, amelyet a miniszter személye és a Külügyminisztérium inkompetenciája bizonyítékként értékeltek. Vitatták, hogy a külügyminiszterek levélváltása során jóváhagyott kiegészítő mondat integráns részét képezi az alapszerződésnek. Hangsúlyozták az improvizációk megszüntetésének, valamint a nemzetközi szerződések aláírása előtt a Parlament illetékes bizottságai által történő megismerésének fontosságát. Ezzel összefüggésben sürgették az orosz külpolitikai koncepció parlamenti vitáját és jóváhagyását. (Ez utóbbi, valamint aktuális külpolitikai kérdésekkel összefüggésben Kozirjev külügyminiszter parlamenti meghallgatására 1993. január 26-án zárt ülés keretében kerül sor.)

A kérdéshez tartalmi szempontok alapján hozzászóló képviselők az 1956-os szovjet beavatkozás elítélésének szükségességét közvetett formában kérdőjelezték meg. Hangsúlyozták, hogy Oroszország nem tehető felelőssé a Szovjetunió által elkövetett bűnökért. Szükségesnek ítélték a kétoldalú kapcsolatok történelmének átfogó vizsgálatát, melynek szellemében véleményük szerint 1956-hoz hasonlóan 1941 és 1943 kérdése is bekerülhetett volna a dokumentumba. Egyedi véleménynyilvánítások párhuzamot vontak az 1945-ös és az 1956-os szovjet szerepvállalások között: szerintük 1956-ban a szovjet csapatokat magyar részről provokálták.

A szerződés egészének elfogadása mellett érvelő ismert – az 1956-os beavatkozás kérdésében akkori véleményükért többnyire személyesen is represszióban részesült – demokrata képviselők szerint a szovjet beavatkozás az ország történetének szégyenletes fejezete, amelyért a ma élő felnőtt orosz nemzedék is felelősséget visel. Míg 1945-ben a szovjet csapatok a fasizmus legyőzése, 1956-ban a demokrácia eltiprása céljából avatkoztak be az események menetébe. A II. világháborúban történt magyar részvétel kérdése az 1947-es Párizsi Békészerződéssel jogilag is lezárásra került. Az új, demokratikus Oroszország másságát az 1956-os szovjet beavatkozástól történő elhatárolódásával, annak leghatározottabb elítélésével tudja bizonyítani. Az alapszerződésnek a kérdéses paragrafus nélkül történő ratifikálására irányuló törekvéseket szégyenletesnek ítélték. Kérték a Magyar Köztársaság nagykövetségének jelen lévő képviselőit, hogy a szovjet beavatkozás elítélését ellenző képviselőkkel ne azonosítsák a parlament egészét.

Az ülésen elnöklő Voronyin parlamenti alelnök körülbelül 50 perces viharos, érzelmi elemektől sem mentes vita után az alapszerződés ratifikálásának kérdését az elégtelen előkészítésre hivatkozva levette a napirendről, és további előkészítés céljából visszautalta a Parlament Külügyi Bizottságának. Hangsúlyozta, hogy Jelcin elnök a szerződés kérdésében a Parlament elnökéhez intézett levelében, annak 1991.

december 6-án aláírt formájában történő ratifikálását kérte, és említést sem tett a két külügyminiszter levélváltásáról.

Ambarcumov bizottsági elnök és helyettesei a vitát követő beszélgetésben nagykövetségünk képviselőinek elmondták: a szerződés ratifikálásának vitája áldozatul esett a belpolitikai csatározásoknak, mindenekelőtt a Parlament Kozirjev külügyminiszter elleni hangulatának. Az 1956-os szovjet beavatkozás elítélését a Parlament nem ellenzi, az elítélésnek az alapszerződésben történő rögzítése azonban rendkívül veszélyes precedenst jelentene Oroszország számára (többek között l. Afganisztán kérdése). A kialakult helyzetből a magyar féllel közösen szükséges megtalálni a megoldást. Lehetségesnek ítélte, hogy a beavatkozás elítélésére vonatkozó részt – a két külügyminiszter levélváltása alapján – a két kormány nyilatkozataként lehetne kezelni. Másik megoldásként elképzelhetőnek ítélte az alapszerződés 1991. december 6-án aláírt formában történő ratifikálását; a ratifikálást követően a két ország nemzetközi jogászainak feladata lenne annak eldöntése, hogy a kiegészítő paragrafus a szerződés integráns részét képezi-e. Hangsúlyozta, hogy a ratifikálás kérdésének a parlament napirendjéről történő levételét semmiképpen sem kívánatos úgy értelmezni, hogy az orosz Parlament kétségbe vonja a baráti, kölcsönösen előnyös orosz–magyar kapcsolatok fejlesztésének szükségességét és az utóbbi időben e vonatkozásban elért rendkívül jelentős eredményeket.

A Külügyminisztérium magyar osztályának különböző képviselői a ratifikálás napján folytatott beszélgetéseken egyhangúlag cáfolták, hogy a Külügyminisztérium részéről a ratifikációs dokumentumok összeállítása során formai hiba történt volna. Véleményük szerint a két külügyminiszter levelének a Parlament Külügyi Bizottságán veszett nyoma, és a Titkárság kérésére került ismételt megküldésére.

Értesülésünk szerint a ratifikációs vita során kifogásolt, Jelcin elnök és Kozirjev külügyminiszter környezetével összefüggésbe hozott formai hibákat a Parlament ez alkalommal elsősorban Kozirjev külügyminiszterrel és magvalósított külpolitikai irányvonalával szembeni elégedetlenségek kifejezésére használta fel. A vita során feltűnő volt, hogy Jelcin elnököt a levélváltás létrejöttének körülményei ismertetése után sem érte közvetlen kritika, az elnök „improvizációiért” is a külügyminisztert és minisztériumát bírálták. A vita, valamint az Ambarcumov bizottsági elnökkel folytatott beszélgetés és a kialakult helyzet feloldására elhangzott javaslatok alapján valószínűsíthető, hogy a konzervatív többségű Parlamentben jelentős az 1956-os szovjet beavatkozást az alapszerződésben rögzített formában történő elítélését ellenzők aránya. A Parlament és a Külügyi Bizottság vezetőivel történő további, napirenden lévő konzultációk nélkül egyelőre nem ítéltethők meg a szerződés egészében történő ratifikálásának esélyei.

A ratifikációs vitában nagykövetségünk részéről Dr. Mikecz Tamás rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter és Molnári Sándor nagykövetségi titkár vettek részt.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 56. doboz

134.

Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatájának jelentése Andrej Kozirjev külügyminiszter
parlamenti meghallgatásáról
1993. február 8.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

Moszkva, 1993. február 08.

12/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Tárgy: Kozirjev külügyminiszter parla-
menti meghallgatása

Központ: 3 példány

Követség: 1 példány

Készítette: Molnári Sándor

Gépelte: Szabó Illénné

Az Orosz Föderáció Parlamentje Külügyi és Külkereskedelmi Bizottsága kibővített, zárt ülésének keretében, 1993. január 26-án került sor Kozirjev külügyminiszter meghallgatására. Az előzetes várakozásokkal ellentétben a meghallgatás éles konfrontációktól mentesen, nyugodt, tárgyszerű légkörben zajlott le.

Darcsijev, az Orosz Külügyminiszteritől magyar osztályának a meghallgatáson részt vett vezetője Dr. Mikecz Tamás elsőbeosztottal és munkatársunkkal folytatott beszélgetésben a meghallgatásról az alábbi tájékoztatást adta:

A meghallgatáson a Külügyminisztérium részéről annak vezetőjén kívül Kolo-kolov, Lavrov, Mamedov és Pasztuhov külügyminiszter-helyettesek, valamint mintegy 20 szakértő vett részt. Kozirjev külügyminiszter áttekintést adott a minisztérium aktuális tevékenységéről, annak kulcsfontosságú kérdéseiről. Közülük kiemelte a Független Államok Közössége további erősítésének szükségességét, a minszki csúcstalálkozó ez irányú eredményeit. Értékelése szerint a Közösség elfogadott szabályzata szilárd jogi alapot teremt az együttműködéshez, a szabályzat egyes aspektusai elérik a fejlett európai integrációk szintjét. A FÁK fennmaradását minden tag-állam támogatja. A minszki csúcstalálkozó nyomán megkezdődött a közösség többszintű, különböző sebességű fejlődése.

A külpolitika kiemelt figyelmet fordít a „közeli külföld országai” orosz nyelvű lakossága jogainak védelmére. A közeljövőben kizárólag a kisebbségben élő orosz nyelvű lakosság helyzetével és problémáival foglalkozó külügyminiszter-helyettes kerül kinevezésre. Feladata az ez irányú aggasztó jelenségek és jogsértések konkrét

esetei érzékelésén és követésén túlmenően a kisebbségi politika stratégiájának kialakítása lesz. Tevékenységét a külügyminiszter reményei szerint a Parlamenttel szoros együttműködésben fogja végezni. Oroszország egyelőre sok vonatkozásban visszafogottan reagált az orosz nyelvű lakosság problémáira a volt Szovjetunió területén. Különösen érthetetlennek tartják Észtország és Lettország egyes, e területén tett intézkedéseit. Javasolják a kettős állampolgárság bevezetésének pozitív elbírálását, valamint Észtországban megfigyelői posztok felállítását.

Kozirjev az orosz külpolitika fontos feladataként említette az ország határait körülvevő „jósomszédi övezet” kialakítását. E vonatkozásban az orosz–kínai viszony hatalmas jelentőségű áttöréseként értékelte Jelcin elnök kínai látogatását, amely euroázsiai hatalomként erősítette meg Oroszország pozícióit a térségben. A látogatás során aláírt nagy jelentőségű politikai és gazdasági dokumentumok, valamint Jelcin dél-koreai látogatásának eredményei és küszöbön álló indiai látogatása egyaránt érzékletesen bizonyítják, hogy Oroszország érdekszférái Keleten és Nyugaton azonos mértékben megtalálhatók. A „jósomszédi övezettel” összefüggésben a külügyminiszter ugyancsak kitért a Barents-tengeri együttműködés és az ezzel összefüggésben létrehozott Együttműködési Tanács jelentőségére, amelyben Oroszország elsősorban a környezetvédelmi együttműködés elmélyítése, valamint az ökológiailag tiszta termékek előállításához szükséges tapasztalat megszerzése szempontjából érdekelt.

Kozirjev külügyminiszter itt reagált azokra az egyes parlamenti körökben gyakran hangoztatott vádakra, amelyek szerint a Külügyminisztérium nem védi megfelelően Oroszország gazdasági érdekeit. Megítélése szerint a diplomácia elsődleges feladata a politikai és jogi lehetőségek megteremtése, melyek konkrét kiaknázása más szaktárcák feladata. Kérte a Parlamentet, hogy ellenőrzésének ezen területre történő kiterjesztésével segítse elő a meglévő lehetőségek jobb kihasználását.

A nemzetbiztonsággal összefüggésben a külügyminiszter elsősorban azt hangoztatta, hogy tárcájának nem áll szándékában leszerelési hajszát kezdeményeznie. A feladatot a nemzetbiztonság magasabb szintjének a fegyverzetek kiegyensúlyozott csökkentése révén történő megvalósításában, a védelmi erőfeszítések és az ország reális gazdasági lehetőségei összhangjának megteremtésében jelölte meg. Kulcsfontosságúnak és Oroszország nemzeti érdekei szempontjából előnyösnek minősítette a START–2¹²¹ szerződés, valamint a kémiai fegyverek betiltását célzó konvenció alá-

¹²¹ A Strategic Arms Reduction Treaty – START–I, Stratégiai fegyvereket korlátozó egyezmény. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió képviselője írta alá 1991. július 31-én. A nukleáris fegyvereket korlátozó egyezményt Ronald Reagan amerikai elnök javasolta. Az egyezmény különböző típusú járművek és robbanófejek számát korlátozta. A Szovjetunió megszűnése, 1991. december 26. után az USA, Oroszország, Belarusz, Kazahsztán, Ukrajna között maradt érvényben.

írását. A leszerelési folyamat tartalma Oroszország számára egyelőre kimerült, a hangsúly most a vállalt kötelezettségek megvalósításán és azok ellenérzésén van. Ezzel összefüggésben a külügyminiszter ismételten kérte a Parlament segítségét. A Külügyminisztérium részéről a leszerelés területén új kezdeményezések kizárólag tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozásával összefüggésben várhatók.

A délszláv válsággal összefüggésben Kozirjev külügyminiszter elutasította azokat a vádakát, amelyek szerint a Külügyminisztérium a kérdésben nem az ország nemzeti érdekeit képviseli. Hangsúlyozta, hogy Oroszország része a nemzetek közösségének, az elfogadott nemzetközi normák és határozatok rá nézve is kötelezőek. A délszláv válságot rendkívül összetettnek ítélte, melynek fekete-fehér megközelítése óhatatlanul téves következtetéseket eredményez. Nem tudják elfogadni a kizárólagos szerb felelősség hangsúlyozását, a válság elmélyüléseért a horvát és bosnyák felet egyaránt felelősség terheli. Arra törekszenek, hogy megakadályozzák a szerb népet sújtó lépéseket, az ez irányú döntések meghozatalát. A szerb néppel vállalt szolidaritás nem zárhatja ki azonban az extremista, nagyszerb törekvések elítélését. Tiszteletben tartják a szerb nép választásokon kinyilvánított akaratát, Milosevics elnök programjában pozitív elemeket is látnak. A rendezés egyedüli reális lehetőségét a Vance–Owen-terv elfogadásában és végrehajtásában látják. A külügyminiszter felhívta a Parlament figyelmét, hogy árnyaltabb és kiegyensúlyozottabb pozíciót foglaljon el a kérdésben.

A kelet-európai térséggel és a volt szocialista országokkal összefüggésben Kozirjev külügyminiszter a régió fontosságát, a kölcsönösen előnyös, egyenrangú kapcsolatok fejlesztésének szükségességét húzta alá. Hangsúlyozta, hogy Oroszország és a térség országainak kapcsolatai előzetes várakozásaikat meghaladóan fejlődnek, ezen országok részéről a vártnál több megértést tapasztalnak. A térség országaival az alapszerződések vagy már aláírásra kerültek, vagy pedig azok kidolgozása a befejezéshez közeledik. Az elkövetkezendő időszakban a hangsúly a gyakorlati végrehajtáson lesz; a külügyminiszter ezen a területen is kérte a Parlament segítségét.

Az 1993-as orosz diplomáciai naptárral kapcsolatban a külügyminiszter hangsúlyozta, hogy abban a külföldi partnerek Moszkvában történő fogadása a meghatározó. Elnöki szintű látogatást egyelőre az EK–orosz partnerségi és együttműködési szerződéssel összefüggésben Brüsszelbe, valamint Mexikóvárosba és Tokióba terveznek. Az utóbbival összefüggésben a külügyminiszter külön is hangsúlyozta az

A START–II szerződést az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország kötötte a hadászati támadófegyverek korlátozása és csökkentése (Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms) céljából. George H. W. Bush és Borisz Jelcin írták alá 1993. január 3-án, amelyben a támadófejek korlátozását rögzítették az interkontinentális ballisztikus rakétákon (ICBM). Jelenleg nincs érvényben, mert 2002. június 14-én Oroszország felmondta a szerződést.

orosz–japán kapcsolatok türelmes, nyugodt megközelítésének, a kibontakozás kölcsönös keresésének szükségességét.

Az összességében rendkívül békülékeny hangvételű, a konfrontációt kerülő beszámolóját Kozirjev külügyminiszter azzal zárta, hogy a Parlament és a Külügyminisztérium dialógusa és érdemi együttműködése nemcsak lehetséges, de feltétlenül szükséges is. A szoros és termékeny együttműködés példájaként említette és dicsérte Haszbulatov elnök vezette parlamenti delegáció közel-keleti körútját, amely Oroszország és a térség országai közötti magasszintű dialógus hiányát is pótolta.

A beszámolót követő kérdések közül az alábbiak érdemelnek figyelmet:

A délszláv válság megoldásának perspektíváira vonatkozó kérdésre a külügyminiszter ismételten a Vance–Owen-terv megvalósításának szükségességét, mint a konfliktus eszkalációjának egyedüli reális alternatíváját hangsúlyozta. Elítélte a horvát fél közelmúltban kezdődött katonai akcióját, amelyek a genfi megállapodások megszegéseként, a rendezési terv meghíúsítására irányuló lépésként értékelt.

Az iraki kérdés a meghallgatáson önállóan nem, kizárólag Zsirinovszkij „önkéneseinek” iraki utazásával összefüggésben merült fel. A külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Oroszország aláírta a zsoldosokra vonatkozó 1907-es konvenciót; a konkrét eset minősítése a belügyi szervek feladata. A kérdéshez hozzászóló demokrata képviselők szorgalmazták az orosz fiatalok Irakba küldését inspiráló felbujtók bíróság elé állítását.

Az orosz adósságok visszafizetésére vonatkozó kérdésre a külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Oroszország adósságkötelezettsége összességében messze elmarad az ország kintlévőségeitől. A korábbi kormányzatok hibájából következően a kintlévőségek azonban gyakorlatilag behajthatatlanok. Ezzel összefüggésben példaértékűnek minősítette az indiai viszonylatban kidolgozott civilizált megoldást.

A további kérdések az orosz nyelvű kisebbség érdekében a nemzetközi szervezetekben és a kétoldalú kapcsolatokban kifejtett diplomáciai tevékenységre, Oroszország és Latin-Amerika országainak kapcsolataira, illetve az utóbbiak oroszországi beruházási lehetőségeire, a közép-ázsiai utódállamok emberi jogi helyzetére és Tádzsikisztán orosz támogatására vonatkoztak.

Az egyedi véleménynyilvánítások közül Darcsijev úr az alábbiakat emelte ki:

A Kuril-szigetek hovatartozásának kérdése¹²² nem képezheti vita tárgyát, az orosz–japán kapcsolatok fejlesztése kizárólag a II. világháború utáni realitások figye-

¹²² A második világháború után a nyugati hatalmak a Japán és az Amerikai Egyesült Államok között 1951-ben kötött békét írták alá. Japán lemondott Koreára, Tajvanra és a Pescadores-szigetekre

lembevételének alapján történhet. A Külügyminisztériumnak a kérdésben határozott álláspontot kell képviselnie, a továbbiakban elkerülendő a kérdés körüli politikai „csámcsogás”.

A külügyminiszter fő parlamenti ellenzést képviselő „Orosz Egység” képviselője szerint Kozirjev számára a világ az Egyesült Államokra és Nyugat-Európára korlátozódik, ezért a „nemzetek közössége” terminológiája számára értelmezhetetlen. Az orosz külpolitika lényegét a folyamatos engedmények képezik, a külpolitika egyetlen területen sem rendelkezik kidolgozott, világos koncepcióval. Oroszország számára a START–2 szerződés, valamint a nemzetközi szankciókhoz történt csatlakozás konkrét károkat okozott, amelyek az esetleges előnyöket jelentősen meghaladják.

Kovajjov, a Parlament Emberi Jogi Bizottságának elnöke visszautasította a Külügyminisztériumot ért vádakát. Hangsúlyozta, hogy a Minisztérium és munkája kellemes kivételt jelent az utóbbi időben az államigazgatásban is elterjedt politikai primitivizmus tengerében.

Ambarcumov, a Külügyi Bizottság vezetője vita-összefoglalójában hangsúlyozta: a meghallgatás rendkívül hasznos és konstruktív volt. Annak során körvonalazódott a külügyminiszter plenáris ülés keretében rövidesen sorra kerülő meghallgatásának menetrendje. A meghallgatás ismételten bizonyította a Parlament és a Külügyminisztérium közötti szoros együttműködés szükségességét.

xxx

vonatkozó területi igényéről, illetve a Kuril- és a Szahalin-szigetek azon részéről, amelyek az 1905. évi portsmouth-i szerződés értelmében hozzá kerültek. A japán–amerikai békeszerződéssel egy napon aláírták a japán–amerikai biztonsági egyezményt is, amely lehetővé tette amerikai támaszpontok létesítését a térségben. (Japán 1952-ben Tajvannal, Indiával és 1978-ban Kínával írt alá békeszerződést.) A Szovjetunió képviselői részt vettek ugyan a San Franciscóban zajló béketárgyalásokon, azonban nem írták alá a békeszerződést többek között azért, mert nem ismerték el a Szovjetunió területi igényét a Szahalin- és a Kuril-szigeteken. A második világháború végén a Szovjetunió visszavette Szahalin déli részét és a Kuril-szigeteket, de Japán fenntartotta követelését a négy legdélebbi szigetre: Kunasirira, Itoropura, Sikotanra és Habomaira, amelyeket együttesen Északi Területeknek neveznek. 1956-ban Japán és a Szovjetunió egyezményt kötött a hadiállapot megszüntéről és a kereskedelmi kapcsolatok újjászervezéséről, valamint a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. A kétoldalú tárgyalásról kiadott Nyilatkozatban a felek reményüket fejezték ki a tárgyalások folytatására és a békeszerződés megkötésére, amely aktussal a Szovjetunió átadja a Habomai- és a Sikotan-szigeteket. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán újabb biztonsági szerződést kötött 1960-ban, a Szovjetunió pedig megtagadta, hogy átadja a két említett szigetet. Vö. SÁRINGER 2015. 8. számú dokumentumával. *Emlékeztető Antall József és Nyikolaj Rizskov szovjet miniszterelnök moszkvai tárgyalásáról.* 1990. június 8.

Megítélésünk szerint Kozirjev külügyminiszter meghallgatásának nyugodt, tárgy-szerű légköre az orosz külpolitika hangsúlyainak és retorikájának változásával, a belpolitikai szempontból leginkább érzékeny kérdésekben önálló hangjának megjelenésével, valamint a külpolitikai döntéshozatal intézményi változásaival hozható összefüggésbe. A változások mögött elsősorban az ország fejlődésének további irányával kapcsolatos politikai csatározások kiéleződése, valamint a szuperhatalmi státusza megszűnése, a rövid távon megoldhatatlan, összetorlódott gazdasági-szociális problémák és a várt nyugati segítség elmaradása nyomán kialakult sértett nemzeti öntudat reakciói húzódnak meg. A jelenlegi helyzetben a társadalom mérsékelt, centrista erői számára sem tolerálható már az Egyesült Államok egyedüli szuperhatalmi státusza eltűzöttnek, feltételei „diktálásaként” értékelt megnyilvánulásai. Ezzel összefüggő fenntartásainak Jelcin elnök indiai látogatásának (és Kozirjev külügyminiszter parlamenti meghallgatásának) előestéjén, 1993. január 25-én tartott sajtóértekezletének keretében markánsan hangot is adott. Oroszország deklaráltan is igényt tart külpolitikai kérdésekben elfoglalt álláspontjának figyelembevételére, a partnerség keretei között a politikai érdekek egyensúlyának keresésére és kialakítására. Véglegesen lezárultnak tekinthető az új Oroszország külpolitikájának kezdeti korszaka, melynek homlokterében a demokratikus partneri kapcsolatok megteremtése, a korábbi szovjet külpolitikától való gyökeres elhatárolódás és az attól való másságának bizonyítása álltak. Intézményi szempontból e korszak meghatározó jellemzője a Külügyminisztérium álláspontjának és koordináló szerepének érvényesülése volt.

A formálódó új külpolitikai irányvonal középpontjában a nemzeti érdekek tárcaközi konszenzusának keresése és annak pragmatikus érvényesítése áll. Ennek intézményes fóruma a Biztonsági Tanács Tárcaközi Külpolitikai Bizottsága, amely Jelcin elnök decemberi elnöki utasítása és január 19-i határozata értelmében a stratégiai fontosságú külpolitikai kérdések kidolgozásának és a külpolitika koordinálásának legfőbb szervévé lépett elő. A változások nyomán a Külügyminisztérium súlya és jelentősége a Parlament szemében csökkent. Kozirjev külügyminiszter és a Parlament viszonyában azonban továbbra is fennmaradnak a politikai harc nyilvánvaló elemei.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

135.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet látogatása Mihail
Gorbacsovnál
1993. február 9.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. december 31.

Moszkva, 1993. február 9.

13/SZT/1993.

Tárgy: Látogatás Mihail Gorbacsovnál

Készült: 4 példányban

Melléklet: 3 cikk + 1 beszéd

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Láng József

Gépelte: Holodnyák Péterné

1993. február 8-án – saját kezdeményezésemre – látogatást tettem Mihail Gorbacsovnál. A találkozó már hosszabb ideje napirenden volt, azonban a neves politikus, feltehetően a tavaly júniusban Jelcin által felerősített, ellene, illetve a nevét viselő alapítvány ellen irányuló heves, olykor méltatlan sajtókampány, személyeskedő kirohanások miatt ugyanúgy kitért előle, ahogyan nem jött el az államfőnk októberi látogatása idején megtartott nemzeti ünnepi fogadásra sem.

A beszélgetés elején tolmácsoltam Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök szívélyes üdvözlését. Gorbacsov köszönetet mondott, s a maga részéről elismerő szavakkal emlékezett vissza a velük történt találkozásaira. Kérte, tolmácsoljam Antall úrnak és Göncz úrnak legszívélyesebb jókívánságait. Úgy fogalmazott, hogy mindkettőjükben megbízható, korrekt embert ismert meg, s a magyaroknak ebben is szerencsájuk van. Magyarországot, mondotta, gyakran hozza fel példaként arra, hogy a társadalmi-gazdasági átmenetet lehet nyugodtan és ugyanakkor koncepciózusan megvalósítani. Érdeklődésemre, miként reagálna egy esetleges magyarországi látogatásra szóló meghívásra, azt felelte, hogy szívesen eleget tenne annak. Sok ismerőse van mind a múltból, mind a jelenből. Megemlítettem, hogy Göncz elnök úr júniusban valószínűleg átutazik Moszkván, s hogy ez jó alkalom lehetne, hogy találkozzék vele. Gorbacsov készségét fejezte ki a találkozásra.

Gorbacsov nem titkolta, hogy a lejárására irányuló személyeskedő és durva támadásokat emberileg nehezen viseli el. Egészségileg jól van, ellenben Raisza asszonynak a foroszi intermezzo óta keringési zavarai vannak.

1. Beszélgetésünk során Mihail Gorbacsov értékelte az Oroszországban kialakult helyzetet. Kifejtette, hogy továbbra is politikai ambíciók ütköznek. Nem az ország érdekei szerint, hanem a hatalomért folytatott harc logikája szerint mennek a dolgok. A vezetés nem a nemzeti egyetértés megeremtéséért, hanem önmaga helyzetének megszilárdításáért küzd. Jelcin egyetlen csoporthoz kötötte magát ahelyett, hogy a nemzeti érdeket képviselné. Görcsösen azt bizonygatja, hogy folytatja a Gajdar által megkezdett folyamatot, amely a lakosság 80 százalékának a szegénységi szint alá süllyedéséhez vezetett. S mindezt győzelemnek próbálja beállítani, miközben mind a reformfolyamatban, mind a FÁK-on belüli kapcsolatépítésben, mind a külpolitikában kaotikus állapotok uralkodnak. A helyzet súlyosságát mutatja a vörös ortodox szervezetek megerősödése. E szervezetek nem ideológiailag veszélyesek, hanem azért, mert a tömegek elégedetlenségét kihasználva tragédiába taszíthatják az országot.

2. A külpolitikában Gorbacsov szerint most kezdenek körvonalazódni azok az elvárások, amelyeket ő már régóta megfogalmazott. Nevezetesen, hogy a prioritások élén a volt szovjet köztársaságok és a volt KGST-országok álljanak. Megítélése szerint mind a földrajzi közelség és az együttműködés gazdag tradíciói, mind a hasonló fejlettségi színvonal erre ösztönöz. De összhangban áll ennek a térségnek az integrálódása az összeurópai folyamattal is. (Mellékeljük Gorbacsov december 15-én „*A nagy Európa*” c. konferencián megtartott felszólalását.) A volt szovjet elnök ugyanakkor hozzátette, hogy egy sor területen a nyugati államok, illetve a tőke pótolhatatlan a közép-kelet-európai országok számára.

3. Az orosz külpolitika vezetőjével kapcsolatban Gorbacsov úgy fogalmazott, hogy Kozirjev egy kisformátumú politikus, akinek képességeit meghaladja a mostani feladat. A miniszter stockholmi beszédét botrányosnak nevezte, amelynek célja – demonstrálni, mire számíthat a világ, ha Jelcint megbuktatják – érthető, formáját tekintve azonban megengedhetetlen volt. Gorbacsov hangot adott annak a véleményének, hogy Kozirjev nem egyeztetette stockholmi felszólalását az elnökkel sem.

4. A referendummal kapcsolatban a jeles politikus kifejtette, hogy két komoly veszélyt lát. Az egyik, hogy a polgárok nagy számban nem mennek el szavazni, és a népszavazás eredménytelen lesz. Ez esetben, véleménye szerint, Jelcinnek le kellene mondania. A másik veszély abban áll, hogy helyi szinteken olyan kiegészítő kérdéseket fűzhetnek az alkotmányos elvekre vonatkozók mellé, amelyek Oroszország széteséséhez vezethetnek. Az alkotmányozó gyűlés gondolatát irreálisnak nevezte.

5. A mai hatalmi válsággal terhes helyzetben Gorbacsov szerint az jelenthetne megoldást, ha a Népi Küldöttek Kongresszusa program beterjesztésére kényszerítené Csernomirgyint. Nemzeti kibontakozási program hiányában nem marad más hátra,

mint az általános parlamenti és elnökválasztás előrehozása, amely legitim vezetést adna az országnak, s megkezdődhetne a kilábalás. (E témában írt cikkét mellékeljük.) Gorbacsov úgy látja, hogy 6–8 hónapon belül el kell dőlnie, lesznek-e előrehozott választások.

6. A jelenleg létező politikai pártok nem képviselnek valós erőt, azonban Gorbacsov szerint éppen a választások kiírása generálhat olyan helyzetet, amelyben a pártok megerősödnek, felgyorsulnak a politikai differenciálódási és szövetségkeresési folyamatok, s kialakulhat egy kormányképes tömb, amely élvezni fogja a polgárok bizalmát. Nem szabad addig halasztani a választások kiírását, addig kapaszkodni görcsösen a hatalomba, amíg visszatér – hadsereggel vagy anélkül – a totalitárius diktatúra. Jelcinéknek annál is inkább vállalniuk kell, hogy újra megmértetnek, mivel az előző választások még a Szovjetunióban zajlottak, amikor a valóban értékes emberek zömmel a szövetségi parlamentbe jutottak be, s csak a maradék az oroszba.

7. Gorbacsov a jelentősebb politikai tényezők közé sorolta a baloldal két nagy pártját: a Kupcov vezetése alatt újjászerveződő kommunista pártot és a Medvegyev és Gyenyiszov nevével fémjelzett szocialista pártot, amelyek élén mérsékelt, a demokratikus megegyezésre képes vezetők állnak. Véleménye szerint ezek a pártok nem fogják megnyerni a választásokat, de valószínűleg tagjai lesznek a nemzeti megegyezést kifejező új kormánytöbbségnek.

8. A puccsisták elleni perről Mihail Gorbacsov elmondta, hogy az véleménye szerint politikai színjáték lesz, ugyanakkor reményét fejezte ki, hogy a tárgyalásra és a tanúk meghallgatására a nyilvánosság előtt kerül sor. Hozzátette, hogy szándékai szerint a perben tanúként részt vesz, véleményét nem fogja véka alá rejteni.

9. A jövővel kapcsolatos terveiről Mihail Gorbacsov elmondta, hogy nem tervezi visszatérését a politikába. Energiáját alapítványának, valamint a kora tavasszal Kyótóban véglegesen beindításra kerülő nemzetközi „Zöld Kereszt” szervezetnek kívánja szentelni. Elmondta, hogy könyvet ír, amelyben áttekintést ad a volt szocialista országokról is. Ennek kapcsán kifejtette, hogy Kádár Jánost nagyra értékeli pragmatizmusa és politikai helyzetfelismerése miatt. Gorbacsov úgy tartja, hogy Kádár minden lehetségest megtett hazája érdekeinek érvényesítéséért, és elment a lehetőségek határáig. Fontosnak tartotta elmondani, hogy hatalomra lépését követően Jaruzelski után Kádártól kapta a legtöbb támogatást. Sajnálja, hogy Kádár nem vonult vissza idejekorán a politikai vezetésből, és utolsó éveiben már nem értette meg a Szovjetunióban bekövetkezett változásokat. Jövőbeni terveit illetően Gorbacsov megemlítette, hogy még május előtt szeretne elutazni a Jefferson-megemlékezésre az USA-ba, majd Kyótóba.

10. Érdeklődtem, hajlandó-e fogadni Moszkvában akkreditált magyar újságírók csoportját, amire Gorbacsov igenlő választ adott, bár megjegyezte, hogy legkorábban

erre április–május fordulóján lehetne sort keríteni, miután lezajlott a referendum, és a puccsisták pere is megkezdődött.

11. Beszélgetésünk befejezésekor Mihail Gorbacsov ismételten kérte jókívánságainak tolmácsolását a miniszterelnök úrnak és a köztársasági elnök úrnak.

Kérem a fenti anyag egy példányát eljuttatni Antall József miniszterelnök úrnak, illetve Göncz Árpád köztársasági elnök úrnak.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 56. doboz

136.

Rejtjeltávirat Moszkvából. Oroszország a gazdasági, a politikai
és az alkotmányos összeomlás küszöbén
1993. március 15.

03584/753/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Moszkva
Azonosító: MOW00788
Érkezett: 93.03.15. 08:37
Készítette:
Ellenőrizte:

Azonnal!

41

Tárgy: Az orosz helyzet a VIII. Kongresszus után

Hivatkozással Keskeny Ernő úrral folytatott megbeszélésünkre az alábbi anyagot továbbítjuk:

1. Általános jellemzés:

Oroszország jelenleg a gazdasági, politikai és alkotmányos összeomlás küszöbén áll. Nem történt meg a politikai rendszerváltás; a korábbi egyközpontú hatalmi struktúrában csupán felszínes változások történtek. A hatalmi ágak elkülönülése alkotmányjogilag nem definiált, az összeütközések nem a reformok, hanem a hatalommegosztás körül folynak. Mindez súlyos személyi ellentétekkel párosul (Jelcin–Haszbulatov). A konfliktusok, illetve a kaotikus állapotok a régiókat a központtól való távolodásra, esetenként a föderációból való kiválására ösztönzik (Baskíria, Tatárország, Csecsenföld). A súlyos válság megoldásához közmegegyezésre van szükség legalább az elit szintjén. E megegyezés kereteiben kellene kidolgozni a demokratikus berendezkedésre való áttérés alapjait: a politikai rendszerváltás kerekeit, a pártokról szóló törvényt, a választójogi törvényt stb.

A népi küldöttek kongresszusának rendkívüli VIII. ülészsaka nem hozott megoldást, sőt tovább rontotta a helyzetet. Jelcin elnök pozíciói gyengültek, és mozgástere szűkült. A kongresszus Jelcin elnök ellenében, úgy határozott, hogy a Referendum megtartása a jelen helyzetben nem célszerű, és a kérdésre az új alkotmány alapelveinek egyeztetése után térnek vissza majd. Nyilvánvalóvá vált, hogy a két rivalizáló hatalmi központ – az elnök és a parlament – kibékíthetetlen ellentétének feloldására nincs remény. Azért sem, mert a jelenlegi orosz politika nem többpártrendszerben működik. A többpártrendszer intézményi feltételeinek megteremtését a jelenlegi orosz vezetés gyakorlatilag nem akarja.

2. Jelcin helyzete és a népképviselők kongresszusa:

Jelcin a népi küldöttek kongresszusának mostani megtartását ellenezte. Amikor a parlament döntést hozott a rendkívüli ülészsak összehívásáról, Jelcin és környezete több ízben hangsúlyozta az elnök kompromisszumkészségét, és gyakorlati lépéseket tett valamiféle alkotmányos megegyezés érdekében. Bár a tömegtájékoztatási eszközök útján azt érzékelték, hogy Jelcin számos variánssal rendelkezik, később kiderült, hogy ez nem felel meg a valóságnak.

Jelcin azt várta a kongresszustól, hogy elnöki jogköre ne csorbuljon, sőt a kongresszuson mindent megtett annak érdekében, hogy a képviselők többségét maga mellé állítsa. Ez nem sikerült, a hangulat ellene fordult, javaslatait nagy szótöbbséggel leszavazták, és gyakorlatilag egyetlen javaslatát nem fogadták el. Az elnök a decemberben elért rendkívül törékeny kompromisszumban megfogalmazott előnyöket ezen a kongresszuson elvesztette.

3. A lehetséges alternatívák számba vétele során abból indulunk ki, hogy a normális állami működés érdekében következetesen végig kell vinni a politikai rendszerváltást, amely feltételezi a megegyezést a sarkalatos kérdésekben, beleértve az áttérést a többpárti kormányzásra, és a választásokat is.

- Elképzelhető, de nem valószínű, hogy az alkotmánybíróság égisze alatt rendezék a végrehajtó hatalom és a törvényhozás konfliktusát.

- Valószínűbbnek látszik, hogy az elnök, felismerve a politikai rendszerváltás kényszerét, élére áll egyfajta nemzeti közmegegyezést célzó politikai tárgyalási folyamatnak, amely meghatározza a bevezetésre kerülő új rend alapelveit, továbbá kitűzi az új választásokat. A jelenlegi parlament főbb tömbjeinek konszenzusa garantálni képes a megegyezés törvényekbe foglalását és tényleges megvalósítását. Egy ilyen folyamat akár már ez év végére meghozhatja az új választásokat, és azok nyomán egy olyan legitim vezetés kialakulását, amely képes választ adni az ország előtt álló súlyos kérdésekre.

– Oroszországban az államigazgatás széttzilált, az erőszakszervezetek nem konszolidálódtak, ezért egy 1991. augusztusihoz hasonló puccskísérlet nem valószínűsíthető. Nem lehet ugyanakkor kizárni az autoriter hatalomgyakorlás puhább formáinak bevezetését. A társadalom a mai helyzetben tolerálná a hadsereg konszolidáló hatású, rendteremtő szerepvállalását, amennyiben az a piacgazdaságra való áttérés folytatását összekötné a korrupció, a bűnözés, az infláció és az elszegényedés elleni határozott fellépéssel. Egy ilyen irányú fejlődés potenciális vezetője Ruckoj alelnök lehetne, aki bírja mind a demokratikus centrum- és balközép erők, mind a katonai-ipari komplexum, mind a fegyveres erők tagjai többségének támogatását. Ezen alternatíva esetén azonban számolni kell azzal, hogy a radikális Jelcin-párti erők az energetikai szektor megbénításával akár polgárháborús helyzetet teremtenének Oroszországban.

– Jelcin változatlanul ragaszkodik a népszavazáshoz, amelytől politikai pozíciójának erősítését és legitimációjának megújulását reméli. A referendum kimenetele azonban kétséges. Amennyiben nem az elnök által várt eredményt hozza, úgy Jelcint eltávolíthatják, s a létrejövő hatalmi vákuumban vezető szerephez juthatnak a szélsőséges politikai erők.

4. Javaslat a Magyarország által követendő magatartásra Oroszországgal kapcsolatban:

Egyértelműen látszik, hogy a nyugati világ politikai vezetői, gazdasági központja Borisz Jelcinben látja a demokratikus kibontakozás garanciáit. Olyan politikusnak tartják, aki viszonylag kiszámítható. A Nyugat „jóindulatából” azonban Jelcin belpolitikailag nem profitál, sőt esetenként hátrányai származnak. Jelcin elnöki funkciója megítélésünk szerint jogilag megkérdőjelezhetetlen, népszerűsége azonban az utóbbi hónapokban rohamosan visszaesett. Mindaddig, amíg Jelcin Oroszország elnöke, támogatásunkról kell őt biztosítanunk. Azzal azonban számolni kell, hogy Jelcin hatalmi súlya távlatilag tartósan csökkenhet, ugyanakkor vele szemben jelenleg személyi alternatíva nincs. Az is valószínűsíthető, hogy a parlament politikai szerepe nőni fog. Célszerű lenne, ha a magyar állami szervek minden szinten intézményesen és kodifikáltan rendeznék mielőbb kapcsolataikat orosz partnereikkel. Ez biztosítaná egy esetleges fordulat esetén, hogy intézményi szinten a kialakult kapcsolatokat felhasználhassuk. Mivel az orosz parlamentben a komoly hatalmi tényezők jelen vannak, fontos, hogy a két parlament között hatékony munkakapcsolat alakuljon ki.

Ilyen szempontból érdemes megfontolni továbbá a Miniszterelnöki Hivatal és az elnöki adminisztráció közötti mielőbbi kapcsolat felvételét is. A kapcsolatok ilyen élénkítése megítélésünk szerint előmozdíthatná a közelmúltban aláírt magyar–oros

megállapodások megvalósítását, amely az utóbbi időkben áldatlan belpolitikai torzsalkodások miatt stagnál.

– 079 – Nanovfszky –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 59. doboz

137.

Rejtjeltávirat Moszkvából. Borisz Jelcin televíziós beszéde
Oroszország polgárainak a rendkívüli irányítás bevezetéséről
1993. március 22.

03850/825/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Moszkva
Azonosító: MOW00838
Érkezett: 93.03.22. 03:49
Készítette: Szné
Ellenőrizte:

Azonnal!

01, 41

Tárgy: Jelcin televíziós beszéde és hatása

Kérem a fenti anyagot legkésőbb 1993. március 22-én reggel 08.00 óráig továbbítani Herman János úrnak és dr. Marinovich Endre kabinetfőnök úrnak a Miniszterelnöki Titkárságon.

I.

1993. március 20-án este 21.30 órakor többszöri előzetes bejelentés után Jelcin elnök szöveget intézett Oroszország polgáraihoz. A 25 perces előre felvett és többször vágott anyagot Jelcin elnök drámai hangszerelésben adta elő, amelynek lényege:

- április 25-ig különleges irányítási rendszert vezetnek be Oroszország területén,
- elnöki rendeleteket írt alá, amelyek értelmében április 25-én bizalmi népszavazást rendeznek Oroszországban az elnök és az alelnök személyéről, továbbá arról, hogy az ország népe az elnököt vagy a kongresszust bízta meg az ország irányításával. Ezzel egyidejűleg szavazni fognak az új alkotmány tervezetéről és a választási törvényről.

Bejelentette, hogy az új alkotmány és az új választási törvény alapján új parlamenti választásokat ír ki, amelyen új orosz parlamentet (tehát nem kongresszust) választanak meg. Az elnök bejelentette, hogy ez nem jelenti sem a jelenlegi Legfelsőbb Tanács, sem a kongresszus feloszlását, ugyanakkor hatályon kívül helyezi a kongresszus és a Legfelsőbb Tanács, továbbá minden más szervnek, hivatalos személyeknek azokat a döntéseit, amelyek ellentétesek az elnök és a kormány meghozandó határozataival.

– Nyilatkozatában az elnök utasította a kormányt és a szakminisztériumokat, hogy biztosítsák a népgazdaság normális munkájához szükséges feltételeket; – mint a fegyveres erők főparancsnoka, parancsot adott a Honvédelmi Minisztériumnak, hogy a hadsereget ne használják fel politikai célok érdekében; – aláhúzta, hogy nincs szó a föderáció jogalanyi szuverenitásának korlátozásáról, a föderációs szerződés továbbra is érvényes, az alkotmány szerves részét képezi. Az orosz föderáció továbbra is teljesíti nemzetközi kötelezettségeit; – hangsúlyozta, hogy a rendelet nem korlátozza az emberi és szabadságjogok érvényesülését.

– A képviseleti hatalom korábbi lépéseire válaszolva, elnöki védelem alá helyezte a tájékoztatási eszközöket, és saját személyében vállalt felelősséget a szólásszabadság biztosítására;

– Kétnapos határidőt szabott Csernomirgyin miniszterelnöknek ahhoz, hogy előterjessze azt a programot, amelynek keretében az alábbi problémákat kell rendezni:

– a földkérdéssel kapcsolatban egyszerű és érthető mechanizmus kidolgozását, amely rendelkezik a föld magántulajdonba való átadásáról;

– garancia a privatizációs folyamat visszafordíthatatlanná tétele és a magántulajdon szentségének biztosítására,

– a kis- és középvállalkozások támogatása,

– a munkanélküliség növekedésének megállítása, a közmunkák szervezése,

– az infláció elleni harc és a rubel árfolyamának stabilizálása,

– kártalanítás a reformok során elértéktelenedett takarékbetét-állományért,

– a korrupció elleni hathatós fellépés,

– rendeletet ír alá az állami köztisztviselők védelméről és felelősségéről,

– a végrehajtó hatalom vertikumának működtetése, beleértve a helyi adminisztrációk élén álló vezetők személyes felelősségét.

A Jelcin elnök szerint vázolt program civilizált, az alkotmány alapvető elveivel összhangban lévő megoldást kíván a hatalmi válság megoldására, amelyben a döntő szót közvetlenül a nép fogja kimondani az április 25-én megtartandó népszavazáson.

Az elnök hangsúlyozta, hogy intézkedései nem rendkívüliek, ezért azokat tankok, naggyűlések és sztrájkok nélkül kell megvalósítani.

A fenti cselekvési program bejelentése előtt Jelcin hangsúlyozta, hogy az intézkedésekre azért van szükség, mert a konzervatív többségű képviselő-testülettel a kompromisszum lehetőségei kimerültek, reális veszély van a kommunista visszarendeződésre. Ezért kell magára vállalnia az alkotmányos rend alapjainak védelmét. Véleménye szerint a konfliktus gyökere nem az elnöki hatalom és a törvényhozás között, hanem a régi pártnómenklatúra és a reformerők között van. Jelcin egyértelműen elhatárolta magát a volt kommunista nómenklatúrával folytatandó mindenféle további együttműködéstől. Elmarasztalta továbbá az Alkotmánybíróságot, amely döntéseiben nem hoz egyértelmű állásfoglalást. Értékelése szerint a népképviselők VIII. Kongresszusának döntései egy alkotmányellenes puccs potenciális veszélyét idézték elő, amely egyértelműen a hatalomnélküliség állapotához, vagyis káoszhoz vezet.

II.

Jelcin bejelentését követően még szombat éjjel 23.00 órakor nyilatkozott Ruckoj alelnök, Zorkin, az Alkotmánybíróság elnöke, Voronyin, a Legfelsőbb Tanács helyettes elnöke és Sztjepanov legfőbb ügyész. Valamennyien elhatárolták magukat Jelcintől. Különösen kitűnt közülük Ruckoj alelnök, aki bejelentette, hogy az elnöki nyilatkozattal nem ért egyet, és erről levélben tájékoztatta az elnököt. Az alelnök szerint Jelcin most meghirdetett programja a társadalom destabilizációjához vezethet. Meggyőződése szerint a nyilatkozatért az elnök tanácsadói a felelősek. Ruckoj keményen bírálta az elnököt, környezetét, a radikális demokratákat, mondván, ők az okai annak, hogy az elnök szembefordul az alelnökkel, a parlamenttel, a kongresszussal, és ha ez így megy tovább, szembekerül a néppel is, ami könnyen vérontáshoz vezethet.

III.

Haszbulatov, a parlament elnöke a FÁK-köztársaságokban tett körútját megszakítva Alma-Atából, új nevén Almatiból visszatért, és 1993. március 21-én 16.00 órakor elnökletével megkezdődött a parlament rendkívüli ülése, amelynek várható döntéseit Jelcin elnök már előzőleg törvénytelennek nyilvánította.

A parlament ülésszakának első napirendi pontja Jelcin elnök előző napi bejelentésének megtárgyalása volt. A Legfelsőbb Tanács vasárnapi ülésén a vitát követően preambulumból és három pontból álló határozatot fogadott el. Ebben hangsúlyozta, hogy az elnök a szombaton bejelentett, még nem publikált rendelettel merényletet követett el az állam alkotmányos berendezkedése ellen.

Megbízta az Alkotmánybíróságot, vizsgálja meg az intézkedés törvényességét, a Legfelsőbb Ügyészség feladataul kapta, hogy tárja fel az elnöki rendelet megszegőinek büntetőjogi felelősségét, meghatározta a hatalmi szervek kötelezettségeit a jogrend védelmében és a gazdaság operatív irányításában. A Legfelsőbb Tanács által a világ parlamentjeihez, kormányaihoz és népeihez intézett felhívás óvott az orosz belügyekbe való beavatkozástól.

A parlament ülését megelőzően, az Alkotmánybíróság éjszakai ülésén, Jelcin elnök döntését alkotmányellenesnek minősítette, amely véleményük szerint sérti az alkotmány alapvető elveit, és mindenekelőtt a hatalmi ágak megosztásának elvét.

A parlamenti ülést megelőzően ugyancsak sor került a frakciók tanácsainak üléseire is, ahol a résztvevők kialakították saját álláspontjukat.

4./ Jelcint a népképviselők összehívandó kongresszusa még a népszavazás előtt alkotmányjogilag megfosztja hatalmától. Ez Ruckoj elnöki funkcióba kerülését jelentené, ahol a hatalom igazi tulajdonosa Haszbulatov, vagy az általa képviselt tömörülés lenne.

5./ Jelcin elnök eltávolítása estén a válságot, a hatalmi vákuumot és a helyzettel való elégedetlenséget már régebb óta demagóg jelszavakat hangoztató kommunista és szélsőbaloldali ellenzék használná ki, és venné át a hatalmat. Ennek esélye azonban ugyancsak jelenleg nem számottevő.

– 087 – Nanovfszky –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Moszkva

Azonosító: MOW00839

Érkezett: 93.03.22. 04:28

Készítette: Szné

Ellenőrizte:

Azonnal!

(folytatás)

A hozzászólások során először felkért személyeket hallgattak meg:

Ruckoj alelnök megismételte korábbi álláspontját: a Legfelsőbb Tanácsot, az Alkotmánybíróságot és az ügyészséget higgadt, konstruktív, alkotmányos cselekvésre szólította fel.

Csernomirgyin miniszterelnök volt az egyetlen felszólaló, aki támogatta az elnököt. Kijelentette, hogy a kormány támogatja a káosz megállítására irányuló elnöki törekvéseket.

Zorkin, az Alkotmánybíróság elnöke szerint a krízis legfőbb oka a végrehajtó hatalom részéről megnyilvánuló túlzott hatalmi ambíció. Egyértelműen alkotmányellenesnek és államsínykísérletnek minősítette Jelcin rendeletét. Hozzászólásában megemlítette, hogy az elnökök közötti megállapodásra még van lehetőség.

Baranyikov biztonsági miniszter kijelentette, hogy az emberek belefáradtak a hatalom berkeiben folyó harcba, amely tönkretette az országot. A Minisztérium állománya és a határőrség tiszteletben fogja tartani az alkotmányt és a törvényeket.

Jerin belügyminiszter biztosította a Parlamentet, hogy a belügyi szervek fenntartják a közrendet.

Gracsov védelmi miniszter hangsúlyozta, hogy a hadsereg még irányítható és stabilizáló tényezője a társadalomnak, de rámutatott, hogy a Moszkva-környéki csapatokat nem lehet teljesen kivonni a kialakult közhangulat alól. A maga részéről a hatalmi ágak megegyezését sürgette.

Szkokov, a Nemzetbiztonsági Tanács titkára közölte, hogy a rendeletek alkotmányellenesek, nem ért egyet velük, és azokat sem vele, sem az általa képviselt testülettel nem egyeztették.

IV.

A nap folyamán, leszámítva a néhány ezres tüntetéseket a moszkvai Fehér Ház (orosz parlament) körül délelőtt, illetve délután Moszkva belvárosában, rendzavarás nem történt. A tüntetők között, akiknek létszáma nem haladta meg a 10 ezer főt, egyaránt találhatók voltak Jelcin mellett és ellen tüntetők is. A Távol-Keleten és Szibériában is voltak hasonló, nem jelentős ellenzéki megmozdulások.

V.

Értékelés

– Jelcin elnök március 20-i nyilatkozatával az orosz belpolitikai harc új fázisába érkezett. Ma már nyilvánvaló, hogy a két szemben álló fél közül az egyiknek le kell lépnie a politikai szinterről.

– Az április 25-i referendum esélyei nem egyértelműek. Jelcin elnök nem biztos, hogy helyesen méri fel támogatottságát, és ezzel nagy kockázatnak teszi ki magát.

– Egyre inkább nyilvánvaló, hogy a hatalmi harc Moszkvára koncentrálódik. Az ország lakosságának stabilitásra van szüksége. Ez többször is elhangzott a parlamenti felszólalásokban.

– Ugyancsak nyilvánvaló, hogy a nómenklatúrára, amelynek Jelcin egyértelműen hadat üzent, a jövőben nem számíthat. Mivel az országot ez a réteg irányítja, és a hatalom még mindig az elnök által elítélt és lekommunistázott helyi nómenklatúra kezén van, prognosztizálható, hogy a Parlament alkotmányos vagy nem alkotmányos módon rövid időn belül eltávolítja Jelcint.

– A jelekből ítélhetően Ruckoj alelnök kész átvenni az elnöki posztot, és e törekvésében a jelenlegi parlament és a Népképviselők Kongresszusa is támogatja. Ugyancsak egyértelmű Haszbulatov szerepe, aki az új felállásban meghatározó vezető szerepet kaphat.

A hadsereg: bár megosztottsága egyre nagyobb, és a hatalmi harc annak a legfelső vezetését sem hagyta érintetlenül – ld. Gracsov elleni folyamatos támadások –, a konfliktusból igyekszik testületileg kimaradni, és ambivalens magatartásával kivárássra rendezkedik be. Nem vitás, hogy egy hatalmi átrendeződésnél a hadsereg nélkül az országot irányítani nem lehet. A hadsereg jelenleg színhelye és eszköze is a hatalmi harcnak. Értesüléseink szerint a katonaság egy konfliktushelyzetben nem fog fegyvert használni a lakosság ellen, pusztán rendfenntartásra lehet majd alkalmazni.

Az állambiztonsági szervek: a fegyveres erőkhöz hasonlóan igyekeznek távolságot tartani mind az elnöktől – ld. Baranyikov felszólalása –, mind a hatalmi csatározásoktól. Felépítésük és funkciójuk, valamint az államigazgatásban elfoglalt korábbi pozícióik miatt egy konfliktus esetén hajlamosak inkább az ellenzéki, konzervatív erőkhöz húzni.

A nemzetközi megítélést illetően Jelcin elnököt egyértelműen támogatják a vezető nyugati hatalmak és államfők. Ennek a hangulata érződött a Parlament mai ülészáján, amelyben többen is rámutattak Oroszország nemzetközi kötelezettségeire, illetve presztízse megőrzésének szükségességére.

A vancouveri csúcstalálkozóra is gondolva Jelcin elképzeléseiről részleteiben előre tájékoztatta nyugati partnereit, többek között Kohlt és Mitterrand-t.

A nemzetközi megítélést illetően a fentiek elsősorban a Moszkvában lecsapódó véleményeket tükrözik, amelyek egyebek között Jelcin elnök legnagyobb adui is. Itt kell megjegyezni, hogy a puccs előtt Gorbacsov is reményeket fűzött a külföldi támogatáshoz, de ez sem tette lehetővé hatalmának megerősítését.

VI.

A kialakult helyzetben az alábbi megoldások képzelhetők el:

- 1./ Jelcin elnöknek sikerülni fog az április 25-i népszavazást keresztülvinnie, amelyen:
 - a./ megkapja a többségi támogatást, amelynek eredményeként elnöki köztársaságot hoz létre, és új parlamenti választásokat ír ki,
 - b./ a referendumon nem kap többséget az érdektelenség vagy megfelelő szavazatok, vagy a támogatás hiánya miatt – ebben az esetben sorsa politikailag megpecsételődik.
- 2./ Az Alkotmánybíróság döntését követően Jelcin:
 - a./ rendeletei visszavonására kényszerül, vagy impeachment keretében megfosztják alkotmányos lehetőségeitől. Erre ugyan ma történt kísérlet, de a 2/3-os arány helyett mindössze 34% szavazott az elnök eltávolítására.
- 3./ Alkotmányos megállapodás születik a „kompromisszum jegyében” a két tábor között, amelynek eredményeként:
 - a./ egy erős Parlament csak egy, a hatalmában erősen korlátozott elnököt akar, illetve képes elfogadni. Meg kell jegyezni, hogy erre Jelcin alkatilag nem alkalmas, és legfeljebb taktikai megfontolásokból, erőgyűjtés céljából fogadna el egy ilyen, minden bizonnyal átmeneti megoldást.
 - b./ elfogadásra kerül a politikai rendszerváltás programja (alkotmányos alapelvek, választójogi törvény, választások kitűzése).

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

138.

Keskeny Ernőnek, a 3. Területi Főosztály helyettes vezetőjének
összefoglalója az oroszországi rendkívüli helyzetről
1993. március 24.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Keskeny Ernő
0052/10/1993.
0001

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 8 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Sillár E.
Kéri Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Az orosz belpolitikai helyzet Jelcin elnök március 20-i televíziós beszéde
után

I. JELCIN TV-BESZÉDE ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

1993. március 20-án este 21.30-kor Jelcin szózatot intézett Oroszország állampolgáraihoz. Eszerint április 25-ig különleges elnöki irányítási rendszert vezet be. Április 25-én bizalmi népszavazást rendeznek az elnök és az alelnök személyéről, és arról, hogy az ország népe az elnököt vagy a kongresszust bízza meg az ország irányításával. Ezzel egyidejűleg szavazni fognak az új alkotmány tervezetéről és a választási törvényről. Jelcin véleménye szerint az új alkotmány és az új választási törvény alapján új parlamenti választásokat kell tartani. (Megjegyzés: az állítólag aláírt rendeletet a mai napig nem hirdették ki, így jogi szempontból nem lépett életbe. Ld. 1. sz. melléklet.)

A Tv-beszéddel szemben foglalt állást még aznap Ruckoj alelnök, Zorkin, az Alkotmánybíróság elnöke, Voronyin, a Legfelsőbb Tanács helyettes elnöke és Sztjepanov legfőbb ügyész.

A március 21-én összeülő Legfelsőbb Tanács az állam alkotmányos rendje elleni támadásnak minősítette Jelcin lépését, és megbízta az Alkotmánybíróságot az intézkedés törvényességének vizsgálatával. Egyben felhívást intézett a világ parlamentjeihez, kormányaihoz és népeihez, amelyben óvott az orosz belügyekbe való beavatkozástól (ld. 2. sz. melléklet).

Az Alkotmánybíróság március 23-i döntése értelmében az elnök beszéde több ponton sérti az alkotmányt, mindenekelőtt a hatalommegosztás elvét. Másrészt az alkotmány nem rendelkezik „különleges irányításról”, kivéve a rendkívüli állapot esetét. Ugyanakkor a határozat nem kezdeményezi az elnök leváltását, nem szól az impeachmentről (ld. 3. sz. melléklet).

A Legfelsőbb Tanács március 24-én délelőtt határozatot hozott a Népképviselői Kongresszus összehívásáról március 26-ra. Haszbulatov március 23-i sajtóértekezletén sejtetni engedte, hogy a Kongresszus ülésén Jelcin elmozdítását fogja kezdeményezni. Ugyanakkor a 24-én, első olvasatban elfogadott napirend erről nem rendelkezik.

II. ÉRTÉKELÉS

Jelcin elkeseredett lépése azt jelezte, hogy az adott helyzetben kilátástalannak ítélte a kompromisszum keresését a parlamenttel, s arra kényszerült, hogy döntésre vigye a hatalmi harcot. Ez felgyorsította az események menetét. Mindazonáltal egy új kompromisszum kialakításának esélyét továbbra sem lehet teljesen kizárni. A legfrissebb információk szerint a mai napon, 15.00 órakor egyeztető tárgyalásokra kerül sor Jelcin, Haszbulatov és Zorkin között, akik mindhárman részt vesznek a Legfelsőbb Tanács 17.30-kor kezdődő ülésén (moszkvai idő szerint). Az orosz belpolitikai küzdelem – bármi is történik – új fázisába érkezett.

Jelcin ezzel a lépésével ugyanakkor tanácsadóinak egy részét is meglepte, mivel előző nap a Nemzetbiztonsági Tanács titkára, Szkokov még arra kapott megbízást, hogy a Föderáció szubjektumainak nagyobb joggal való felruházásáról dolgozzon ki javaslatot, a föderatív szervezetet a középpontba állítva, s ezzel elhagyva a törvényhozó és a végrehajtó hatalom közötti vitát. (Megjegyzés: információink szerint az elnökre – a nyilatkozat kiadását illetően – a legnagyobb hatást Sahraj miniszterelnökhelyettes, Kosztyikov szóvivő és Filatov, az Elnöki Tanács [az elnök tanácsadó testülete] első embere gyakorolta.)

Ezzel Jelcin felhagyott az 1992 őszétől rá jellemző visszavonulással, amely egyrészt személyi engedményekben (Gajdar, Burbulisz stb. menesztése), másrészt konkrét hatalommegosztási engedményekben nyilvánult meg. Utóbbinak csúcspontja

a VIII. Népképviselői Kongresszuson hozott határozat, miszerint ha a Parlament alkotmányellenesnek tartja Jelcin tevékenységét, akkor megfoszthatja az elnököt hatalmától.

III. VÁRHATÓ ALTERNATÍVÁK

A helyzet kiszámíthatatlan, de valószínűleg az alábbi alternatívák egyike, vagy ezek kombinációja fog bekövetkezni:

1/a. A Kongresszus formálisan megfosztja az elnököt hatalmától. Erre a jelenleg érvényben lévő toldozott-foltozott, egykori kommunista alkotmány alapján kerülhetne sor. A parlament értelmezésében ugyanis Jelcin rendeletével csorbítja a választott testületek hatalmát.

A Legfelsőbb Tanács mai, március 24-i ülésén március 26-ára összehívták a Népképviselői Kongresszus rendkívüli ülését. Ha a Kongresszus napirendre tűzi az elnök eltávolításának kérdését, és minősített többséggel azt megszavazza, a hatalom szinte automatikusan Ruckoj alelnök ölébe hullhat, aki a jelek szerint most is szembefordult Jelcinnel.

1/b. A kongresszuson Jelcin ellenfeleinek nem sikerül minősített többséget szerezni, és így nem mentik fel az elnököt.

1/c. Jelcin nem fogadja el a Kongresszus kompetenciáját az elnök felmentését illetően – hivatkozva többek között az alkotmány 121/6. cikkére (ld. 4. sz. melléklet) –, és úgy dönt, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel és struktúrákkal bevezeti a különleges elnöki irányítási rendszert, és keresztülviszi az április 25-i bizalmi szavazást. Ebben a jelek szerint egyértelműen támaszkodhat Csernomirgyin kormányfőre, a kormány többségére és a kormány apparátusaira.

1/d. A Jelcin felmentésére vonatkozó esetleges kongresszusi döntés után a fegyveres testületek be nem avatkozási magatartása nem a Jelcin melletti pozitív semlegeséget jelentené, hanem az alkotmányosságra való hivatkozással az új elnök – feltéhetőleg Ruckoj – melletti kiállást. Ez merőben új helyzetet jelentene. Jelcin vagy kénytelen lenne félreállni, vagy vállalnia kellene, hogy – a fegyveres testületek kedvező magatartása nélkül – közvetlenül forduljon az őt még támogató tömegekhez és azok szervezeteihez. Ez utóbbi a káosz további elmélyülését, Oroszország határain messze túlmutató kiszámíthatatlan következményeket is eredményezhetne.

2. A lehetséges variációkat és azok lehetséges következményeit figyelembe véve nagy a valószínűsége annak, hogy kompromisszum születik kölcsönös visszalépésekkel, amelynek jegyében a Kongresszus nem tárgyalja meg az elnök eltávolításának

kérdését, cserébe viszont Jelcin lemond az április 25-i bizalmi szavazásról, vagy azt csupán személyének bizalmi kérdésére egyszerűsíti. A mai tárgyalások esetleges eredménye lehet egy előrehozott parlamenti- és elnökválasztás kiírása is. Bár a Kongresszus Jelcin-ellenes, abban már korántsem egységes, hogy Jelcin elnökségét megkérdőjelezze. Bármilyen kompromisszum létrejött a hatalmi harc további elhúzódtását, a leszámolás elhalasztását jelentheti, így nekünk a hatalmi hullámmás fennmaradására kell felkészülnünk.

3. Az elnök keresztülviszi az április 25-i bizalmi szavazást. Az államigazgatás nagymértékű szétesése, a központi és a helyi hatalom közötti kapcsolatok hiánya miatt ez önmagában sem látszik könnyű feladatnak. Nem biztos, hogy Jelcin a szavazás megszervezésében támaszkodhat a helyi kerületi, területi, köztársasági struktúrákra. A dilemmát az okozza, hogy a referendumról szóló törvény alapján a választás vagy szavazás megszervezése a Parlament jogköre, a lebonyolítás pedig a Parlament által életre hívott választási bizottság feladata. Fő felelőse az eddig ellentmondásosan nyilatkozó Sumejko miniszterelnök-helyettes. További nehézséget jelent, hogy ilyen népszavazásra eddig még nem került sor. Valószínűbbnek tűnik, hogy a központi kinevezett elnöki emberek kapják a szavazás megszervezésének feladatát (Glava-adminisztráció). Ugyanakkor a kettős hatalom nemcsak központi, de a helyi adminisztrációban is létezik: a tanácsok mellett központi kinevezett, úgynevezett elnöki megbízottak állnak egy-egy helyi hatalmi szervezet élén. Végül elképzelhető, bár kis valószínűséggel, hogy a szavazás megszervezésébe az elnök bevonja a mindenütt fellelhető katonai körzetek állományát. Ezzel együtt a nagyfokú apátia miatt korántsem biztos az 50%-os részvétel, illetve az 50%-os elnöki támogatottság. Ráadásul a szavazás lehetőséget nyújthat az egyes köztársaságok elszakadási törekvéseinek felerősödésére.

4. A katonák nyíltan döntő befolyást gyakorolnak a politikai életre. Ennek lehetőségével mindig számolni kell, noha ez nem a hadsereg vagy a belbiztonsági alakulatok önálló fellépését jelentené, hanem valamelyik politikai csoport támogatójaként való szerepvállalását. Ennek esélye jelenleg nem túl nagy, de az anarchia növekedésével erősödik a „rendteremtés” valószínűsége, a tömegekben pedig nő a „rend” utáni vágy. Ugyanakkor a hadsereg rendkívül megosztott, egy esetleges hatalomátvitelben inkább a belbiztonsági alakulatok részvétele képzelhető el. A megosztott hadsereg helyzete a nem egységes fellépés veszélyét is magában hordozza, amelynek révén nem lehet figyelmen kívül hagyni az „ellenőrizetlen hadseregek” önállósodását, legrosszabb esetben pedig polgárháború kialakulását.

IV. A MAGYAR ÁLLÁSPONT

A magyar kormány március 16-án nyilatkozatban biztosította támogatásáról Oroszország reformerőit, és személyesen Borisz Jelcint. Antall József miniszterelnök március 18-án levelet intézett Borisz Jelcinhez, megerősítve a korábbi kormánynyilatkozatban foglaltakat. Jeszenszky Géza külügyminiszter március 21-én kijelentette, hogy a Magyar Kormány Jelcint támogató álláspontja változatlan. A KEK külügyminisztereinek budapesti ülésén kiadott nyilatkozat az orosz reformfolyamat folytatásának szükségessége mellett foglalt állást.

A magyar lépéseket az indokolta, hogy hazánk a Jelcin vezette Oroszországgal egyenrangú félként új alapokra helyezte kapcsolatait. Az új magyar keleti politikában alapvető gazdasági és politikai érdekeink fűződnek ahhoz, hogy – az egykori Szovjetunió helyén létrejövő államok közül Ukrajna mellett – Oroszországgal is kiegyensúlyozott kapcsolatokat tartsunk fenn. Hazánk érdekelt az orosz reformfolyamat következetes véghezvitelében, és támogatja az egyetlen, demokratikus módon megválasztott orosz vezetőt, Borisz Jelcint. Mivel megállapodásainkat a jelenlegi orosz vezetéssel kötöttük, ezek végrehajtásának nagyobb az esélye a jelenlegi vezetés megmaradása esetén.

Ugyanakkor a magyar külpolitikának minden esetleges alternatívára fel kell készülnie. Célszerűnek látszik, hogy újabb nyilatkozatokat egyelőre ne adjunk ki, megnyilatkozásainkban pedig ne elsősorban Jelcin személyének támogatását emeljük ki, mint inkább általában a reformfolyamat továbbvitelének szükségességét, hiszen alapvető érdekeink fűződnek egy esetleges Jelcin utáni Oroszországgal való együttműködéshez is.

Ezzel egyidejűleg folytatnunk kell a Nyugat tájékoztatását, véleményeinek befolyásolását. Éreztetnünk kell, hogy az orosz válság kizárólag nyugati kategóriákkal nem jellemezhető. Nyugati partnereinkkel meg kell értetnünk, hogy a helyzet nem egyszerűsíthető le a törvényhozó és végrehajtó hatalom szembenállására, mint ahogy demokraták és nem-demokraták küzdelmére sem. Jelcinnek most akkor segítenek a legtöbbet, ha azonnali, konkrét, jelentős gazdasági segítséget kap.

Budapest, 1993. március 24.

*Keskeny*¹²³

*Kéry Gy.*¹²⁴

¹²³ kézírással

¹²⁴ kézírással

Nem hivatalos fordítás

Borisz Nyikolajevics Jelcin elnök március 20-i Rendelete
„A végrehajtó szervek tevékenységéről a hatalmi válság leküzdéséig”

Megerősítve az általam, mint az Orosz Föderáció elnöke által 1991. július 10-én tett esküt,

megőrizve hűségemet az eskümhöz, hogy lelkiismeretesen teljesítem a nép által reám rótt kötelezettségeket,

abból kiindulva, hogy a köztársasági elnöki intézmény az Orosz Föderáció népének közvetlen akaratnyilvánításából került bevezetésre,

megjegyezve, hogy az Orosz Föderáció népképviselőinek VIII. Kongresszusa nem hozott határozatot az Orosz Föderáció államhatalmi rendszerének tökéletesítéséről, mely a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom megosztásának elvén alapul, ami elmélyíti a válságot a gazdaságban és a hatalmi struktúrákban,

figyelembe véve a politikai konfrontáció élességét a társadalomban, a széparatizmus, a nacionalizmus, a bűnözés erősödését,

szükségessnek tartom egy sor halaszthatatlan intézkedés megtételét a helyzet stabilizálása, a reformok effektív bevezetése feltételeinek megteremtése érdekében, és elrendelem:

1.) 1993. április 25-re szavazás kitűzését az Orosz Föderáció elnöke iránti bizalomról.

Az Orosz Föderáció elnöke iránti bizalomról történő szavazással egyidejűleg szavazás lefolytatását az Orosz Föderáció új alkotmányának tervezetéről és a föderális parlamentbe történő választás törvénytervezetéről.

Annak megállapítását, hogy a szavazás megszervezése és eredményeinek meghatározása „Az Orosz Föderáció elnökének megválasztásáról” szóló törvényben foglaltak szerint megy végbe.

2.) Az Orosz Föderáció elnöke, az Orosz Föderáció érvényben lévő alkotmányának megfelelően:

minden szükséges intézkedést megtesz az Orosz Föderáció alkotmányos rendjének megvédése érdekében, mely rend a néphatalom, a föderalizmus, a köztársasági irá-

nyitási forma és a hatalommegosztás elvén alapul, biztosítja a társadalom politikai stabilitását,

megvédi az Orosz Föderáció területi épségét és nemzeti-állami berendezkedését, intézkedik a nemzetek közötti egyetértés támogatásáról és a föderatív szerződés – mint az Orosz Föderáció érvényben lévő és új alkotmánya alkotórészének – megvalósításáról,

biztosítja az Orosz Föderáció állampolgárai alkotmányos jogainak és szabadságjogainak megtartását,

meghozza a szükséges intézkedéseket az Orosz Föderáció állampolgárai biztonságának biztosítása érdekében,

biztosítja valamennyi politikai párt, társadalmi szervezet és tömegmozgalom működési szabadságát, azok kivételével, amelyek az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatását, az Orosz Föderáció épségének megsértését, az állambiztonság aláását, törvénytelen fegyveres alakulatok létrehozását, társadalmi, nemzeti és vallási viszály szítását tűzték ki célul,

megteremti a bíróságok és az Ügyészségek normális munkavégzéséhez szükséges feltételeket,

megvédi a tömegtájékoztatás szabadságát és az állampolgároknak azt a jogát, hogy objektív tájékoztatást kapjanak, elhárítva az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatására irányuló propagandát és felhívásokat, az állambiztonság aláását, társadalmi, nemzeti és vallási viszály szítását.

3.) Az állami szervek és hivatalos személyek azon határozatait, amelyek az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának határozata nélkül az Orosz Föderáció elnöke rendeleteinek és intézkedéseinek felfüggesztésére irányulnak, a meghatározott rend szerint nem emelkedhetnek jogerőre, és nem kell őket teljesíteni.

4.) Az Orosz Föderáció Minisztertanácsa – Kormánya valósítsa meg az ország gazdaságának operatív irányítását és biztosítsa a gazdaság stabil működését.

Öt nap alatt terjesszék elő az elsődleges fontosságú gazdasági intézkedések listáját, melyek előirányozzák:

az állampolgárok földparcellához való juttatásának egyszerű és érthető rendszerét, beleértve a tulajdonjog kialakításával és a parcellák elzálogosításával kapcsolatos szervezési-jogi eljárást,

az állampolgárok jogainak biztosítását a privatizáció és az ingatlantulajdon kialakításának szervezési-jogi eljárása során,

a vállalkozások ügyének szervezési-jogi és anyagi támogatását, a munkanélküliség korlátozását új munkahelyek létrehozásával, föderális, regionális és helyi fejlesztési programok megvalósításának keretében, a bankjegykibocsátás korlátozását és szigorú ellenőrzését, a rubelárfolyam stabilizálását.

Az Orosz Föderáció Minisztertanácsának, Kormányának különleges figyelmet kell fordítania arra, hogy minden foganatosított gazdasági intézkedés szigorúan megfeleljen a föderatív szerződésnek.

5.) Az Orosz Föderáció Belügyminisztériuma aktivizálja a társadalmi rend védelmét.

Az Orosz Föderáció Biztonsági Minisztériuma és az Orosz Föderáció Védelmi Minisztériuma működjön együtt az Orosz Föderáció Belügyminisztériumával a bűnözés elleni küzdelemben.

6.) Az Orosz Föderáció Sajtóügyi és Tájékoztatási Minisztériuma használja fel az Orosz Föderáció „A tömegtájékoztatási eszközökről” szóló törvényében foglalt intézkedéseket annak érdekében, hogy megszüntesse az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatására, az Orosz Föderáció területi épségének megsértésére, az állambiztonság aláásására, a társadalmi, nemzeti és vallási viszály szítására irányuló felhívások terjesztését.

7.) Az Orosz Föderáció szubjektumainak területén a végrehajtó hatalom vezetőinek és a végrehajtó hatalom föderális szervei területi struktúráinak intézkedniük kell jelen rendelet teljesítéséről.

8.) Az Orosz Föderáció Külügyminisztériuma tájékoztassa a többi államot, valamint az ENSZ főtitkárát arról, hogy a jelen rendelettel meghatározott intézkedések nem valósítják meg a rendkívüli állapot rendszerét, és nem élnek az állampolgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezményben foglalt kötelezettségektől való eltérés jogával.

9.) Jelen rendelet a közzétételének pillanatában lép érvénybe.

Moszkva, Kreml, 1993. március 24.

Nem hivatalos fordítás

2. sz. Melléklet

Felhívás a világ parlamentjeihez, kormányaihoz és népeihez

1993. március 20-án az Orosz Föderáció elnöke kísérletet tett arra, hogy az ország irányításának úgynevezett különleges időszaka bejelentésével felfüggeszse a képviselői hatalom alkotmányosan megválasztott szerveinek tevékenységét.

Ilyen lépéseket nem ismer az Orosz Föderáció alkotmánya, ezek nemcsak Oroszország alkotmányos berendezkedésének alapjait rendítik meg, hanem közvetlenül

fenyegetik az orosz állampolgárok szabadságjogait, jogait és biztonságát. Magának a demokráciának a sorsa került veszélybe Oroszországban.

Népünk a maga történelmi tapasztalatából jól tudja, hová vezet, ha az első pillantásra mégoly nemesnek tetsző célokat is az erőszak és a kényszer eszközeivel kísérlik meg elérni. Éppen ezért nem véletlen, hogy B. Jelcin elnök intézkedéseit nem támogatta sem az Orosz Föderáció alelnöke, sem az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának elnöke.

Ezzel kapcsolatban megütközést és sajnálatot kelt egy sor – hagyományosan demokratikusnak mondott – állam vezetésének hivatalos állásfoglalása B. Jelcin elnök alkotmányellenes intézkedésének támogatását illetően. Az Orosz Föderáció Parlamentje kijelenti, hogy nem enged meg semmiféle beavatkozást az Orosz Föderáció belügyeibe.

Az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsa felhívással fordul a világ parlamentjeihez, kormányaihoz és népeihez, hogy tanúsítsanak bölcsességet és önmérsékletet, s kerüljenek minden olyan lépést, amely veszélyezteti a fiatal orosz demokráciát.

Az Orosz Föderáció
Legfelsőbb Tanácsa

Moszkva, az Oroszországi Szovjetek Háza,
1993. március 21.

4649-1. sz.

A 0052/10. sz. irat 3. sz. melléklete

Az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának
Határozat

Borisz Jelcin, az Orosz Föderáció elnöke március 20-án Oroszország polgáraihoz intézett beszédével kapcsolatos eljárása és döntései az alkotmányosságáról
Moszkva, 1993. március 23.

Az Orosz Föderáció Alkotmánybírósága, amelynek tagjai: V. D. Zorkin elnök, N. N. Vitruk elnökhelyettes, J. D. Rudkin titkár, Z. M. Ametisztov, N. T. Vegyernyikov, G. A. Gadzsijev, V. O. Lucsin, T. G. Morsakova, V. J. Olejnyik, N. N. Szeleznyov, O. I. Tiunov, B. SZ. Ebzejev bírók, megvizsgálta a bírósági ülésen B. Jelcin, az Orosz

Föderáció elnökének Oroszország polgáraihoz március 20-án intézett beszédével kapcsolatos eljárását és döntéseit.

A jelen határozat hozatalát az Alkotmánybíróságról szóló törvény 75. cikkely első bekezdése értelmében G. A. Adzsijev és V. O. Lucsin Alkotmánybíróság bíróinak írásbeli javaslatai és az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsa interpellációja indokolta.

Az Orosz Föderáció alkotmánya 165/1. cikkelye, az orosz Föderáció Alkotmánybíróságáról szóló törvény 1. cikkelye második bekezdése második pontja és negyedik bekezdése, 74., 77. cikkelye alapján az Orosz Föderáció Alkotmánybírósága megállapította:

1993. március 20-án B. Jelcin, az Orosz Föderáció elnöke beszéddel fordult Oroszország polgáraihoz, és bejelentette „különleges kormányzás bevezetését a hatalmi válság felszámolásáig”, az említett beszédben az Orosz Föderáció elnöke értékelést adott az ország helyzetéről és az Orosz Föderáció népképviselők VIII. (rendkívüli) kongresszusának eredményeiről, valamint arról, milyen döntéseket hozott vagy szándékozik hozni.

Az Alkotmánybíróság osztja az elnök beszédében kifejezett aggodalma az ország sorsáért, az Orosz Föderáció egységének és integritásának és a nemzetek közötti egyetértés megőrzéséért. Az Alkotmánybíróság támogatja a beszédben kitűzött célokat: a hatalmi válság leküzdését, a politikai, a gazdasági reformok és a társadalom gyökeres átalakításának folytatását, valamint az emberi szabadságjogok betartásának, a tömegtájékoztatás szabadságának garantálását, valamint a közrend biztosítására, a lakosság szociális biztonságára, a vállalkozások fejlesztésére, az infláció és a korrupció elleni harc fokozására irányuló intézkedések megvalósítását.

Az Alkotmánybíróság szolidáris az elnök által kifejezésre juttatott azon törekvéssel, hogy biztosítsa Oroszország alkotmányos rendszere alapjainak tiszteletben tartását (elsősorban néphatalom, föderalizmus, hatalommegosztás), és a föderációs szerződés szigorú betartásával járjon el. Ez kifejezésre jutott az Alkotmánybíróságnak az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsához és a Népképviselők VIII. Kongresszusához intézett, az alkotmányosság orosz föderációbeli helyzetére vonatkozó üzenetében. Az Alkotmánybíróság komoly aggodalmát fejezte ki a hatalommegosztás elvének megsértése, a törvényhozó és a végrehajtó hatalom közti konfrontáció miatt, és felszólított a hatalmi válságból való kilábalás alkotmányos eszközeinek és módjának keresésére. Üzenetében az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a helyzetet súlyosbítja az alkotmány 104. cikkelye 2. bekezdésének egyoldalú értelmezése, amely szerint a Népképviselők Kongresszusa jogosult bármilyen, az Orosz Föderáció hatáskörébe tartozó kérdés megvizsgálására és döntés hozatalára. Ez vonatkozik a Legfelsőbb Tanács meghatalmazásairól szóló, az alkotmány 109. cikkely első bekezdése 26.

pontjának hasonló rendelkezésére is. Ahogy az üzenetben is kifejezést nyert, a szóban forgó alkotmányos normákat a hatalommegosztás elveit garantáló, az alkotmány 1, 3., 72. 81/1. 81/5. és más cikkelyeinek rendelkezéseivel összefüggésben kell vizsgálni:

„Az elnök beszédében meghirdetett célok az Orosz Föderáció érvényes alkotmányából erednek. Ugyanakkor az elnöknek e célok elérésére irányuló egyes lépései és döntései szükségessé teszik, hogy Alkotmánybíróság ellenőrizze azok alkotmányosságát.”

Az elnök bejelentette az általa hozott döntéseket, mégpedig azt, hogy aláírta a különleges kormányzásnak a hatalmi válság megoldásáig terjedő bevezetésére vonatkozó rendeletet. Az Orosz Föderáció alkotmánya és törvényei nem ismerik a különleges kormányzás bevezetésének lehetőségét. A kormányzás különleges formáit csak rendkívüli állapot esetén lehet bevezetni úgy, ahogy ezt a törvény előírja.

Az elnök beszédében kötelezettséget vállalt arra, hogy biztosítja az alkotmányos rend alapjainak tiszteletben tartását. Az általa kiválasztott eszközök azonban ellentétben állnak ezzel a céllal. Véleménye szerint nem lehetséges az együttműködés a törvényhozó hatalom szövetségi szerveivel és a jelenlegi képviselői testülettel.

Miközben az elnök azt hangoztatta, hogy Oroszország képviseleti szerveinek tevékenysége nem kerül felfüggesztésre, bejelentette, hogy megváltozik a szövetségi hatalmi szervek közötti, az alkotmányban rögzített hatáskör megosztása.

A képviseleti és bírói hatalom szervei hatáskörének korlátozását jelenti az elnöknek azon nyilatkozata, hogy a különleges kormányzás idején nincs jogi ereje bármely hatóság vagy hivatalos személy határozatának, ha az az elnök rendeleteinek és a kormány határozatainak eltörlésére vagy felfüggesztésére irányul. Ennek a rendelkezésnek a megvalósítását lehetetlenné teszi, hogy az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsa gyakorolja egyes ellenőrző funkcióit, az Alkotmánybíróság pedig az alkotmányosság védelmével kapcsolatos számos jogosítványát. Ez a törvény felsőbbrendűségének elvetéséhez vezet, noha azt az alkotmány rögzíti, prioritást biztosít az elnök rendeleteinek, ami korlátozza a Legfelsőbb Tanács azon kompetenciáját, hogy biztosítsa a törvénykezési szabályozás egységét. Ez lényegében megsérti a hatalommegosztás elvét.

Beszédében az elnök közölte döntését, hogy 1993. április 25-ére népszavazást ír ki az Orosz Föderáció elnöke és az alelnöke iránti bizalomról. Az elnök kiírhat ilyen népszavazást. Ugyanakkor az elnök iránti bizalmi szavazás nem jelentheti az államhatalom más szerveinek felszámolását. Ezért elfogadhatatlan az elnök beszédének az a kitétele, hogy a népszavazás eldönti, ki vezesse az országot – az elnök vagy a Népképviselők Kongresszusa.

Az elnök egyidejű népszavazás lebonyolítását irányozta elő az elnök és az alelnök iránti bizalomról, az Orosz Föderáció új alkotmányára, valamint a szövetségi parla-

menti választásokra vonatkozó törvény tervezetéről. A szóban forgó törvénytervezeteknek az elnök által népszavazásra bocsátása ellentétben van az orosz alkotmány és a referendumra vonatkozó törvény 5. cikkelyével, valamint a 104. cikkely 5. bekezdésével.

Az elnök úgy döntött, hogy a népszavazásra bocsátott alkotmánytörvény és választási törvény akkor lép hatályba, ha az orosz állampolgárok támogatják az elnököt és az alelnököt. Így az állampolgárok három önálló kérdésre csak egy választ adhatnak: „mellette” vagy „ellene”. Ez korlátozza az állampolgárok akaratnyilvánításának szabadságát, és ellentétben van az Orosz Föderáció referendumról szóló törvényének 28. cikkelyével, amely kimondja, hogy a népszavazáson a különböző kérdésekről külön és nem egybekötve kell szavazni.

A különleges kormányzás bevezetése megsérti az Orosz Föderáció és a föderáció alanyai közötti hatáskörök megosztását, amelyet a szövetségi szerződés rögzít.

A föderáció alanyainak kompetenciájába történő nyilvánvaló beavatkozást jelenti az elnöknek az a döntése, hogy az Orosz Föderáció alanyainak kormányai és a végrehajtó hatalom vezetői közvetlenül az elnöknek és Oroszország Kormányának tartoznak felelősséggel, és megbízatásuk „nem szűnhet meg az Orosz Föderáció elnökének döntése nélkül”. Ez ellentétben áll az Orosz Föderáció alkotmánya 81/5. cikkelye harmadik bekezdésével, 132/2. cikkelyével, valamint a szövetségi szerződéssel.

Azonkívül figyelembe kell venni, hogy az adminisztráció vezetői felelősséggel tartoznak a népképviselők megfelelő tanácsainak is. Ezt előírja az Orosz Föderáció alkotmánya 136/4. cikkelye és az Orosz Föderációnak a körzeti, területi, népképviselők tanácsaira és kerületi, területi adminisztrációira vonatkozó, az Orosz Föderáció törvénye 35. cikkelye.

A szövetségi szerződés aláírásával az Orosz Föderáció minden alanya egyetértett azzal, hogy a hatásköröknek a szerződésben rögzített megosztását nem lehet egyoldalúan módosítani, arra csak az Orosz Föderációt alkotó köztársaságok, kerületek, területek, továbbá az Orosz Föderáció más alanyainak a népképviselők tanácsaiban kifejezésre juttatott egyetértésével kerülhet sor. Az elnök döntése a szövetségi szerződés egyoldalú módosítását jelenti, ami veszélyezteti az Orosz Föderáció integritását.

A fentiekből kiindulva és az Orosz Föderáció alkotmánya 165/1. cikkelye, az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságáról szóló törvénye 74. és 79. cikkelyei alapján az Alkotmánybíróság az alábbi határozatot hozza:

Az Orosz Föderáció elnökének az Oroszország polgáraihoz 1993. március 20-án intézett beszéde, amelyben nyilvánosságra hozta a hatalmi válság felszámolásáig terjedően a különleges kormányzás bevezetésére irányuló lépéseit és döntéseit, számos, a fentiekben ismertetett elemében összeegyeztethetetlen az Orosz Föderáció alkotmánya 1. cikkelye első és második bekezdésével, 3. cikkelye első bekezdésével,

4. cikkelye második bekezdésével, 5. cikkelyével, 81/5. cikkelye harmadik bekezdésével, 104. cikkelye ötödik bekezdésével, 132/2. cikkelyével, 136/4. cikkelyével, valamint a szövetségi szerződéssel. (Az Orosz Föderáció szövetségi államhatalmi szervei és az Orosz Föderációt alkotó szuverén köztársaságok hatalmi szervei közötti kompetencia megosztására vonatkozó szerződés 7. cikkelyével.)

V. D. Zorkin
az Orosz Föderáció Alkotmánybírósága elnöke

J. D. Rudkin
az Orosz Föderáció Alkotmánybírósága titkára

4. sz. melléklet

[Lap alján jegyzet:]

121. cikk. Az Orosz Föderáció elnökének jogköre nem használható fel az Orosz Föderáció nemzeti-állami rendjének megváltoztatására, bármelyik törvényesen megválasztott szerv felosztatására, illetve működésének beszüntetésére, ellenkező esetben a jogkör azonnal megszűnik.

A 121. cikk az Orosz Föderáció elnöke jogkörének haladéktalan megszűnéséről szóló részben nem lép hatályba az Orosz Föderáció új Alkotmány- (Alaptörvény-) tervezetének alaptételeivel kapcsolatos népszavazás lefolytatásáig (az Orosz Föderáció hetedik Népképviselői Kongresszusának 1992. december 12-i határozata „Az Orosz Föderáció alkotmányos rendjének stabilizálásáról”).

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

139.

Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
konzultációi Moszkvában
1993. április 5.

Külügyminisztérium
Bába Iván
helyettes államtitkár
1125/BO
001248/1993.

Szigorúan titkos!
Készült: 14 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kodolányi Gy.
Entz G.
Joó R.
Kelemen A
Martonyi J.
Herman J.
Peisch S.
Endreffy M.
Gyarmati I.
Misur Gy.
Szócs F.
Moszkva
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Bába Iván helyettes államtitkár moszkvai konzultációi (1993. április 1–2.)

Kezdeményezésemre 1993. április 1–2. között a magyar–orosz kisebbségi együttműködés gyakorlati lehetőségeiről, az európai biztonság és együttműködés, valamint az oroszországi belpolitikai helyzet aktuális kérdéseiről konzultációkat folytattam Moszkvában. Megbeszélésekre került sor Lavrov külügyminiszter-helyettessel, Sztjepasinnal, a legfelsőbb tanács Honvédelmi, és Biztonsági Bizottságának elnökével, Rumjancevvel, az Alkotmánybizottság felelős titkárával, Bogomolovval, a Nemzetközi Gazdasági és Politikai Kutatások Intézetének igazgatójával, Viktor Petljucsenkóval, a Szent Szinódus Külügyi Igazgatóságának helyettes vezetőjével, valamint a Külügyminisztérium humanitárius és európai együttműködési kérdésekben illetékes főosztályainak vezetőivel. Elutazásom előtt találkoztam a Moszkvában akkreditált magyar sajtó képviselőivel.

Lavrov külügyminiszter-helyettes a délszláv válsággal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a rendezésre irányuló nemzetközi törekvések kritikus pillanathoz érkeztek. A boszniai szerbeknek dönteniük kell további szándékaikról. Bosnyák részről a Vance–Owen-terv szerb elutasításának esetére továbbra is a nemzetközi katonai beavatkozásban reménykednek, melynek elérése érdekében a provokációktól sem riadnak vissza. Oroszország elsősorban a katonai megoldás elkerülésére, a válság továbbterjedésének megakadályozására törekszik. Összességében a kiegyensúlyozott, óvatos megközelítés híve. Nem kívánják a szerbek tevékenységét igazolni, a válság alakulásáért és az elkövetett szörnyűségekért azonban ma már mindhárom felet felelősnek tartják. A válságban érintett felekkel, az Egyesült Államokkal és európai partnereikkel folytatott konzultációik során törekvéseik többnyire megértésre találtak.

Egyetértenek a válság átfogó rendezésének és az ez irányú gyakorlati döntések meghozatalának szükségességével. Új szankciók bevezetését nem, a meglévők végrehajtását biztosító intézkedéseket azonban támogatnak. Ellenzik a földrész egészének gazdaságát zavaró szankciók bevezetését. Támogatják az EBEÉ-megfigyelők tevékenységéhez szükséges lehetőségek megteremtését, mandátumuk esetleges kibővítését. Időszerűnek tartanak a döntés meghozatalát Macedónia ENSZ-tagságának kérdésében.

Válaszomban hangsúlyoztam a válság hazánkra és a vajdasági magyarokra gyakorolt következményeit, valamint annak mielőbbi hosszú távú, átfogó megoldásában meglévő természetes érdekeltiségünket. A megoldás keresésére irányuló nemzetközi erőfeszítések keretében szükségesnek és hasznosnak ítéltem Oroszország aktív részvételét. Jeleztem együttműködési készségünket a szankciók erősítésében, hangsúlyoztam azonban annak objektív határait.

A volt Jugoszlávia utódállamai gazdasági újjáépítésének kérdéseit megvitatni hivatott nemzetközi konferenciára vonatkozó felvetésemre tárgyalópartnerem hangsúlyozta, hogy a rombolás folyamatának befejeződéséig a kérdés általános keretek között történő kezelését támogatják. A nemzetközi szervezetek keretében célszerűbbnek és közös érdeknek tartják a kelet-európai térség gazdasági átalakulása folyamatának elősegítésére összpontosítani a nemzetek közösségének figyelmét, amely azonban nem zárja ki specifikus országprojektek megvalósítását. Nem igazán látják értelmét azonban konkrét országokkal kapcsolatos határozatok meghozatalának, melynek példaként említette Horvátország ezirányú kérését az ENSZ Gazdasági Bizottságában.

A CFE-szerződés előírásainak a délszláv térségre történő kiterjesztésére vonatkozó javaslatomra Lavrov úr hangsúlyozta, hogy azt észszerűnek, de rendkívül érzékeny kérdésnek tartják. A maguk részéről minden, a fegyverzetek csökkentésére és a stabilitás növelésére irányuló észszerű lépést támogatnak. Ígéretet tett a kérdésnek

illetékes kollégájához, Bergenyikov külügyminiszter-helyetteshez történő továbbítására.

A KEK-országok csoportja külügyminisztereinek a délszláv válsággal összefüggő moszkvai látogatására májusi időpontot tart célszerűnek. Hangsúlyozta, hogy továbbra is érdeklődnek a KEK tevékenysége iránt, és értékeli a bekapcsolódásuk konkrét formájának kialakítására irányuló törekvéseinket.

A magyar–orosz kisebbségi együttműködéssel kapcsolatban tárgyalópartnerem aláhúzta: elégedettek, hogy konkrét lépések történnek a deklarációban foglaltak gyakorlati megvalósítására. A kisebbségi kérdés magyar gyakorlata számukra is követhető: tapasztalatainkat felhasználják a deklarált elvek megvalósítását szolgáló intézményrendszerük és gyakorlati mechanizmusaik kialakításában. Alkalmasnak tartják az időpontot a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos politikai elvek rögzítésére, a vonatkozó nemzetközi kodifikáció megteremtésére. Nagyra értékeli és támogatják ez irányú konkrét elképzeléseinket. Szükségeseznek ítélte a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos azonos megközelítés érvényesítését, a kettős standardok gyakorlatának megszüntetését. Konkrét példaként említette a nemzeti kisebbségek adminisztratív, politikai és gazdasági eszközökkel történő kizorításának gyakorlatát, amely a „Kis-Jugoszláviában” élő albánok és magyarok, valamint a balti államokban élő oroszok irányában egyformán megnyilvánul. A nemzetközi jog vonatkozó részeinek kidolgozatlansága a kérdés kezelését egyelőre rendkívüli mértékben nehezíti.

A nemzeti kisebbségek kérdésével összefüggésben Lavrov úr a Képviselő-nélküli Nemzetek és Népek Szervezetének tevékenységét hasznosnak, a szervezettel fenntartandó rendszeres kommunikációt pedig célszerűnek ítélte. Egyetértettünk abban, hogy a szervezet tevékenységét célszerű az ENSZ kisebbségi kérdésekben illetékes fórumai felé irányítani.

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságába az 1994–96-os időszakra történt magyar jelöléssel, illetve támogatás kéréssel kapcsolatban Lavrov úr elvi támogatásukról biztosított. Jelezte azonban, hogy a kelet-európai térségből a BT nem állandó tagságára a Belarusz Köztársaság és Csehország egyaránt pályázik: támogatásukra vonatkozó végleges döntésüket a nemzetközi szervezetek különböző posztjaira benyújtott pályázatok átfogó ismeretében alakítják majd ki.

Bahminnal, a Külügyminisztérium Nemzetközi Humanitárius és Kulturális Együttműködési Főigazgatóságának vezetőjével és Ramisvili főosztályvezetővel folytatott tárgyalásokon részletesen ismertettem a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos EBEÉ politikai dokumentum (formáját tekintve pl. politikai deklaráció) kidolgozásával kapcsolatos elképzeléseinket, az ez irányú kétoldalú együttműködés elmélyítésének fontosságát és szükségességét. Hangsúlyoztam a regionális kisebbségi problémák kezelésének fontosságát, a kérdés biztonságpolitikai vonatkozásait. Ismertettem

elképzeléseinket a KEK keretében megrendezendő kisebbségi konferenciával kapcsolatban, amelyre meghívtam orosz partnereinket.

Orosz részről hangsúlyozták, hogy a magyar–orosz kisebbségi deklarációval megteremtődtek az együttműködés keretfeltételei, melyek kitöltésében és gyakorlati realizálásában rendkívül érdekeltek. Az együttműködés elmélyítésében a felek gondolkodásának azonos iránya miatt hatalmas lehetőségeket látnak. Jelezték, hogy Románia ugyancsak kezdeményezte kétoldalú kisebbségi nyilatkozat kidolgozását. A maguk részéről támogatják a nemzeti kisebbségek kérdésének az EBEÉ keretében kialakítandó normatív szabályozásának szükségességét, bár tudatában vannak a fennálló nehézségeknek. Elképzelésünket nagy horderejűnek és perspektivikusnak tartják. Annak megvalósításába bármely általunk célszerűnek ítélt időpontban készek bekapcsolódni. Meghívásunkat a KEK kisebbségi konferenciájára köszönettel elfogadják, a részvételben érdekeltek.

Szükségesnek tartanak a kétoldalú együttműködés erősítését a nemzetközi szervezetekben, többek között a balti államokban élő orosz kisebbség problematikájának kérdésében. Véleményük szerint a probléma megoldatlansága a feszültség további növekedésével fenyeget, amely hamarosan Európa egészének biztonságát is veszélyeztetheti.

Az EBEÉ kisebbségi politikai dokumentumával kapcsolatban egyetértettünk abban, hogy annak tervezetét Magyarország elkészíti, majd Ausztriával, Finnországgal, Kanadával, Oroszországgal és Svájjal konzultálva közösen kezdeményezi a dokumentum elfogadását. Hangsúlyoztam, hogy a magunk részéről olyan mechanizmusok kialakításában vagyunk érdekeltek, melyek lehetőséget biztosítanak a regionális kisebbségi problémák kezelésére, az azok nyomán kialakuló feszültségek csökkentésére.

Oroszországnál az Európai Tanácshoz benyújtott tagfelvételi kérelmével kapcsolatban jeleztem: a tagállamok jelentős része attól tart, hogy az ET intézményrendszere és mechanizmusai Oroszországra nem adaptálhatóak. A szervezettel közvetlen kapcsolatban lévő országok – így az Egyesült Államok, Kanada és Oroszország számára – elképzelhetőnek tartanak speciális státusz kialakítását. A státusz létrehozása Oroszország számára időnyerésre, az országban elengedhetetlen jogteremtő és jogharmonizációs folyamatok felgyorsítására adna lehetőséget.

Tárgyalópartnereim felvetésemet értetlenkedve fogadták, abban kimondatlanul ugyan, de a végleges tagság elérésének akadályát látták. Hangsúlyozták, hogy jelenlegi speciális meghívotti státuszuk az ET fórumain biztosítja érdemi részvételüket, és lehetőséget ad az együttműködés rendkívül gyors ütemű fejlesztésére. Tudatában vannak a tagságuk útjában álló nehézségeknek, melyek megoldására azonban a demokratikus választások, az új parlament megalakulása és az alkotmány elfogadása

után reális lehetőséget látnak. Javaslatom további vizsgálatának szükségességét hangsúlyozva utaltak arra, hogy az Európai Tanácsban a tagfelvételi kérelmeket már beadott országok számára átmeneti státusz létrehozásáról is gondolkodnak.

Usakov, az Európai Biztonsági és Együttműködési Főosztály vezetője hangsúlyozta, hogy orosz részről az EBEÉ-nek továbbra is rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítanak az európai béke és stabilitás fenntartásában, a hidegháború befejezése után keletkezett konfliktusok kezelésében. A szervezet olyan átalakításában és mechanizmusainak megerősítésében érdekeltek, amelyek biztosítják annak operatív és hatékony tevékenységét. Elégtelennek tartják az állandó koordináció mechanizmusait, a VTB üléseinek előkészítését. Ezért is támogatják a főtítkári tisztség mielőbbi létrehozását, kis létszámú, de hatékony apparátussal történő ellátását. Az állandó véleménycsere és a döntés-előkészítés fórumaként egyetértenek a VTB bécsi csoportjának további funkcionálásával. Távolilag támogatják az EBEÉ-hez akkreditált nagykövetségek felállításának gondolatát. Pragmatikus és pénzügyi megfontolásokból egyaránt arra törekszenek, hogy az EBEÉ állandó struktúrái Bécsben – egyféle EBEÉ-fővárosban – folytassák tevékenységüket.

Szimpatikusnak tartják az EBEÉ BT létrehozásának elképzelését, annak funkcionálását azonban saját állandó részvételük nélkül nem tudják elképzelni. A konszenzus elvétől való eltérés lehetőségét nehéz és összetett kérdésnek ítélik, amelyet azonban a maguk részéről – az élet által diktált gyors döntéshozatal szükségessége miatt – készek megvitatni.

Az EBEÉ békefenntartó szerepének megvitatására továbbra is önálló, kizárólag ezzel a kérdéssel foglalkozó külügyminiszteri értekezlet összehívását javasolják. Az európai békefenntartásban is elengedhetetlennek tartják az ENSZ-ben felhalmozódott ez irányú tapasztalatok felhasználását. Az európai békefenntartást azonban az EBEÉ nélkül elképzelhetetlennek ítélik. A NATO részvételét a békefenntartó operációkban kizárólag EBEÉ- vagy ENSZ-mandátum alapján tartják lehetségesnek.

Kapcsolatukat a NATO-val annak tudatában alakítják, hogy a szövetség az egyedi olyan szervezet, amely reális erővel rendelkezik a kontinens katonai-politikai kérdéseinek kezelésére és megoldására. Az együttműködés elmélyítésére kétoldalúan és a NACC keretében egyaránt törekednek: nem céljuk azonban a szervezetbe történő belépés. Magasszintű delegációcserék és rendezvények révén is törekednek a NATO tapasztalatainak a katonai területet is magában foglaló átvételére.

A politika szférájában az ellenségkép leépülése – számunkra is meglepően – rendkívül gyors ütemben halad. Katonai területen a helyzet azonban bonyolultabb: a tényszállományban ma is fennmaradtak a hidegháború korszakából származó negatív beidegződések, amelyeket a kelet-európai csapatkivonások nyomán keletkezett szociális problémák tovább fokoznak. Hasonló mentalitás tükröződik a parlament mun-

kájában is, amely a jelenlegi szociális problémák kialakulásáért részben a NATO-t hibáztatja. E gondolkodás gyakorlatilag lehetetlenné teszi a jelenleginél gyorsabb ütemű csapatkivonást a balti államokból.

A magam részéről tájékoztatást adtam az EBEÉ hatékonyságának növelésével és a CFE-szerződésnek a délszláv államokra történő kiterjesztésével kapcsolatos elképzeléseinkről, valamint a NATO-val fenntartott kapcsolataink alakulásáról. Aláhúztam, hogy nem áll szándékainkban a közép-kelet-európai térség destabilizálására vagy Oroszország Európától történő elszigetelésére irányuló lépéseket tenni. A nemzeti kisebbségek területén kibontakozó együttműködés mellett elképzelhetőnek tartjuk a biztonságpolitikai és a gazdaságpolitikai együttműködés fejlesztését is.

Sztyepasin, a Legfelsőbb Tanács védelmi bizottságának elnöke szerint korai még a kétpólusú világ megszűnését kész tényként kezelni: annak időtállósága elsősorban az oroszországi fejlődéstől függ. A NATO békefenntartó szerepét Oroszország területén nem tudják elfogadni. A többi volt szovjet utódállam területén azonban – ENSZ- vagy EBEÉ-mandátum alapján és az érintett állam illetékes hatóságainak hozzájárulásával – orosz békefenntartó csapatok feletti külföldi parancsnokságot is elképzelhetőnek tartanak.

A délszláv válság kezelésében a fő vétkes Szerbia megbüntetésének korszaka lejárt, a harcok folytatásáért ma már minden érintett fél egyformán felelős. A maguk részéről mindhárom féllel kiegyensúlyozott kapcsolatok fenntartására törekcszenek. Ambarcumovnak, a legfelsőbb tanács külügyi bizottsága elnökének vezetésével a napokban parlamenti delegáció indul a térségbe, ahol az érintett parlamentek mindegyikével folytatnak tárgyalásokat a válság megoldásának lehetséges módozatairól.

Az orosz hadseregben a szociális állapotok javítására tett jelentős erőfeszítések hatására a helyzet a stabilizálódás irányába mutat. A tisztiállomány többsége részéről szinte biztosra vehető, hogy a belpolitikai eseményekbe nem fognak beavatkozni. A hadsereg az azokban kihirdetett elnöki rendelet értelmében részt vesz az április 25-i népszavazáson. Sztyepasin” úr a maga részéről paradoxnak tartja a hadsereg kötelékébe tartozók részéről a főparancsnokuk iránti bizalmi szavazást.

Az orosz védelmi és külpolitikai doktrína várhatóan április–május során kerül a parlament elé. A katonai reform gyakorlati végrehajtása a doktrínák elfogadását követően veheti kezdetét. A jelenlegi orosz gazdasági feltételek közepette mintegy másfél milliós létszámú hadsereg fenntartása látszik reálisnak. A katonai reform keretében a hadászati nukleáris eszközök minimálisan elegendő (600 robbanófej) szintjére történő – a „nukleáris klub” tagjaival egyeztetett – csökkentésére törekednek. A hadsereg mintegy 100 ezer fős gyorsreagálású erőinek létrehozása folyamatban van: rájuk elsősorban belső rendfenntartó funkcióban számítanak. Az iraki háború tapasztalatai alapján nagy hangsúlyt helyeznek a hadseregnek a stratégiai és

taktikai célpontok megsemmisítésére alkalmas nagypontosságú hagyományos fegyverekkel történő ellátására.

Az ország biztonságának külső fenyegetettségét a déli határaik felől érkező valóslási és gazdasági expanzióban látják. Biztonsági értelemben ennek következményeként Tádzsikisztán szerepe rendkívül felértékelődött számukra. Az iszlám előretörésének megállításában számítanak a NATO és az egész civilizált világ együttműködésére.

A belpolitika alakulásával kapcsolatban Sztjepasin úr hangsúlyozta: a népképviselők rendkívüli kongresszusa „túlgyőzte” magát, tevékenységét a lakosság körében többnyire rendkívül negatív reakciók kísérik. Egyértelművé vált, hogy Haszbulatov parlamenti elnök sorsa az „Orosz Egység” (gyakorlatilag a kommunista frakció) további magatartásától függ. Jelcin elnök pozíciói megerősödtek, amennyiben az április 25-i népszavazásig hátralévő időben semmilyen váratlan, a lakosság ellen-szenvét kiváltó lépést nem tesz, valószínűsíthető, hogy abból győztesen kerül majd ki. A sikeresnek ígérkező vancouveri találkozó és az azt követően tervezett orosz-szági és tadzsikisztáni utazások az elnök esélyeit tovább javíthatják. A referendumra várhatóan a parlament által jóváhagyott kérdések és értékelési rendszer alapján kerül majd sor, az utóbbi megváltoztatására irányuló kísérletet – a referendumon effektíve résztvevők 50%-át meghaladó támogatása legyen elegendő a győzelemhez – a parlament a mai napon ismételten elvetette. A referendum valószínűsíthetően legfontosabb eredménye előrehozott, az ősz, de legkésőbb jövő tavasz folyamán megtartandó általános választások lesznek. A parlamentnek addigra ki kell dolgoznia az új választási törvényt. Rövid időn belül várható a társadalom politikai centrumának újraformálása, mivel az Állampolgári Szövetség centrumszerep betöltésére irányuló törekvései gyakorlatilag megghiúsultak. A szövetség egyes alkotó elemei – mindenekelőtt az igazgatói lobbí – azonban az új centrumnak is várhatóan részét képezi majd: annak az önállóság és a piac ízt megízlelt képviselői azonban már nem kívánják a régi tervutasításos rendszerhez való visszatérést. Sztjepasin úr Luzskov moszkvai polgármesternek többször is javasolta: a képviselők részére történő mintegy 2–300 moszkvai lakáskiutalással is segítsék elő a történelmileg meghaladott törvényhozói ág képviselőinek az orosz politika színpadáról történő lelépését.

Sztjepasin úr Magyarország itteni megítélésével, a kétoldalú kapcsolatok alakulásával kapcsolatban hangsúlyozta, hogy helyzetünket stabilnak, társadalmi viszonyainkat konszolidáltnak, gazdasági eredményeinket figyelemre méltónak ítélik. A korábbi eredményekre is építő, szélsőségektől mentes átmenet tovább növelte oroszországi presztízsünket. A két szuverén állam partneri kapcsolatainak fejlődésében az alapszerződés ratifikálásának elmaradása nem okozott zavarokat. Az alapszerződéshez a külügyminiszterek levélváltása útján csatolt kiegészítés módszerét

Sztyepasin úr nem tartja szerencsés megoldásnak: valószínűsíthető a szerződésnek a kiegészítések nélküli ratifikálása. A ratifikálási vitára véleménye szerint a parlament munkájának felújítása után, az április 12-vel kezdődő héten már sor kerülhet.

Jelcin elnök novemberi magyarországi látogatásának keretében létrejött megállapodások végrehajtása Sztyepasin úr megítélése szerint a végrehajtó hatalom bürokratizmusa miatt halasztódik. Az orosz hadiipari termékeknek kereskedelmi adósságuk törlesztése fejében történő szállításával kapcsolatban felajánlotta, hogy Jelcin elnöknel ismételten visszatér a kérdésre.

Rumjancev, az Alkotmánybizottság felelős titkára szerint ma a két szemben álló hatalmi ág között háború dúl, egyik fél sem a megegyezést keresi. Jelcin előző nap utasította Sahrajt, hogy két napon belül állítson össze egy új alkotmánytervezetet, mivel ma már senki sem hajlandó elfogadni a tavaly áprilisban a VI. Kongresszuson alapjaiban jóváhagyott tervezetet. A Sahraj-féle változat publikálása hétfőre várható. Rumjancev meglehetősen kétes figuraként jellemezte Haszbulatovot. Véleménye szerint a parlament elnöke tipikusan muzulmán beállítottságú, akinek megnyilvánulásai mögött mindig rejtett szándékok húzódnak meg. A kommunisták a legutóbbi Kongresszuson – a Haszbulatov leváltása körüli szavazás során – politikai értelemben túszul ejtették a legfelsőbb tanács elnökét, bebizonyítva neki, hogy szükség esetén közel hatszáz szavazattal rendelkeznek.

Véleménye szerint a ma legjelentősebb tényezőként fellépő Állampolgári Szövetség nem valódi centrum, Rumjancevék attól jobbra állnak. Egy valóban stabil centrum létrehozásához be kellene vonniuk a jobbközepet is, amelyhez Rumjancev az általa nemrég létrehozott Szociáldemokrata Centrumot is sorolja. Állítása szerint pártja, az OSZDP mintegy fele már „átigazolt” az általa vezetett SZDC-be.

A szerb pravoszláv egyházzal fenntartott kapcsolatukban a délszláv válságban részt vevő felek egyoldalú támogatása miatt átmenetileg feszültség keletkezett. Szerb részről az orosz pravoszláv egyháztól is egyoldalú támogatást és az orosz politika ez irányú befolyásolását várták, amelyre azonban egyházuknak nem volt lehetősége.

Viktor atya megerősítette, hogy Kirill metropolita, a Szent Szinódus külügyi főigazgatója június folyamán Ausztriából hazafelé 2-3 napra meg szeretne állni Magyarországon. Rövid látogatása alatt szeretne találkozni a magyarországi ortodox egyház vezetőivel, és minden jel szerint előzetesen konzultálni II. Alekszijnek, az orosz pravoszláv egyház vezetőjének esetleges 1993. évi látogatásáról. Kívánom megjegyezni, hogy II. Alekszijt, mielőtt 1990 nyarán az orosz egyház élére került, a debreceni teológiai akadémia díszdoktorává választotta.

Miként azt moszkvai nagykövetségünk már több ízben is jelezte, érdemes lenne felhasználni az egyházi vonalat is arra, hogy a közismerten jelentős befolyással rendelkező orosz egyházi kapcsolatokon keresztül is tájékozódjunk, és hatást gyako-

roljunk a szerb ortodox egyházra. Személyesen is meggyőződtem, hogy nagykövetségünk moszkvai kapcsolatrendszere, különösen egyházi vonalon, ezt a próbálkozást hatékonyan elő tudná segíteni.

Bogomolov akadémikus, a Nemzetközi Gazdasági és Politológiai Kutatások Intézete igazgatójának helyzetértékelése szerint a referendumig hátralévő három héten a szemben álló politikai erők, az elnök és környezete, illetve a törvényhozás közötti kiélezett propagandacsatákra lehet számítani, melyek tétje a népszavazás eredményének befolyásolása lesz. Jelcin elnök nem vesz részt a válságot enyhítő közmegegyési folyamatban, valamiféle kerekasztal-tárgyalásokban. Az elnöki tanácsból Bogomolovval együtt eltávolították mindazokat a közgazdászokat – Smeljovot, Arbatovot, Bunyicsot –, akik kritizálták az elmúlt egy év irányvonalát.

A sajtó zömmel az elnök, illetve a végrehajtó hatalom mellett állt eddig is, etikusnak nem nevezhető módon mindent megtett a parlament lejáratása érdekében. A parlament tekintélye amúgy is csökkent, mivel az ülések egyenes közvetítése, illetve az esti ismétlések nyomán a közvéleményben kialakulhatott olyan kép, hogy a képviselők agresszívek, reformellenesek és a hatalom kisajátítására törekszenek. Az elnök környezetének nevezett gárda sem szakmailag, sem politikailag nem nívósabb a parlamentnél, azonban e kör anonimitásának köszönhetően ezt a közvélemény közvetlenül nem érzékeli.

Bogomolov szerint az április 25-i referendum eredményének függvényében három alternatívával lehet számolni:

1. Amennyiben nem lesz kellő részvétel, úgy a válsághelyzet rendezése a konfliktusban állók megegyezésével vagy rendkívüli intézkedésekkel (elnöki irányítás bevezetése vagy katonai megoldás) lehetséges. Ez számos további kérdést felvető opció.

2. Valószínűsíthető, hogy Jelcin bizalmat kap (a referendum első kérdése), de társadalmi-gazdasági irányvonalát elutasítják (a referendum második kérdése). Ez esetben – elvben – választásokat kell kiírni.

3. Elképzelhető, de nem valószínű, hogy az első két kérdésre elutasító választ ad a többség, az elnök és a parlament újjáválasztásával kapcsolatos két kérdésre pedig pozitívat. Ekkor Jelcinnek le kellene mondania, és alelnöke venné át az irányítást a sürgősen kiírandó általános választásokig.

A referendum kimenetelét két sajátosan orosz tényező is befolyásolhatja. Jelcin mellett hathat, hogy az elmúlt hónapokban a parlament támadásainak kereszttüzében állt, továbbá az, hogy édesanyja a közelmúltban hunyt el. Ezek a mozzanatok jelentősen növelték a közvélemény Jelcin iránti szimpátiáját. Az elnök pozícióját gyengítheti viszont, hogy a belső hatalmi harcban egyértelműen Jelcin mellett kötelezte el magát a Nyugat, amivel a kibékíthetetlen ellenzék azon vádját igazolja, hogy külső erők beavatkoznak Oroszország belügyeibe.

A jelenlegi belső helyzetben – érvényes referendum esetén – szinte bizonyos, hogy az elnök társadalmi-gazdasági irányvonalát elutasítják a választók. A népszavazás csak morális alapot teremthet az elnök lemondására, elképzelhető, hogy csak az új választások hoznak változást.

Az akadémikus értékelése szerint a jelenlegi válság nem alkotmányos jellegű, hanem az államiság és az államigazgatás egész rendszerének válságáról van szó. A hatályos alkotmány belső ellentmondásai kizárják a hatalmi ágak hatékony és kiegyensúlyozott működésének lehetőségét. Különösen élesen vetődik fel az elnök és a parlament kompetenciáinak elkülönítése, amely a mai szabályozás szerint megoldhatatlan, mivel az elnök alkotmányosan rendelkezik jogszabályalkotói jogkörrel (121. 8 cikk). Bogomolov szerint Oroszországnak erős elnökre van szüksége, de a jogalkotói jogkört el kell venni Jelcintől.

A választások előrehozatala a ma hatályos alkotmány alapján nem lehetséges. Ennek tudatában a legfelsőbb tanács most dolgozza ki a szükséges alkotmánymódosításokat. A törvényhozásban folyik a műhelymunka az új hatalmi struktúra kialakításán is. Véleménye szerint a népi küldöttek kongresszusa intézményének felszámolásában, illetve kétkamarás parlament felállításában viszonylag egyszerű lesz megegyezniük az érdekelteknek, ellenben az elnök és a parlament kompetenciáinak elhatárolásában nem várható kompromisszum. A mai viszonyok között alkotmányos erejű törvények meghozatalával lehet előrelépésre számítani, új alkotmányt majd az újonnan megválasztott parlamentnek kell kidolgoznia.

Az orosz társadalom politikailag még nem tekinthető tagoltnak. Ez tükröződik a politikai pártok periférikus voltában, gyengeségében. A döntéshozatali folyamatra még a különböző (elnöki, parlamenti és közzszolgálati) hatalmi struktúrák, félig pártjellegű szervezetek lobbijai gyakorolnak érdemi befolyást. Távolilag a centrumban elhelyezkedő politikai tömörülés – az Állampolgári Szövetség körüli mérsékelt erők laza szövetsége – jelenthet valós alternatívát. (Bogomolov szerint sem a radikális demokraták, sem a Nemzeti Megmentési Frontban tömörült szélsőséges ellenzékiek nem képesek komoly társadalmi bázist elérni a következő választásokon.) A centrum jelenlegi vezéregyénisége Ruckoj alelnök, aki várhatóan elnökjelöltként indul a választásokon. A sokkterápia eddigi irányvonalában csalódott értelmiségiek egyre jobban ehhez a mérsékelt erőhöz közelednek. Ruckoj hatékonyabban tudott a társadalom többségének elvárásai szerint, a nemzeti egységet jelképező módon megjelenni a közvélemény előtt, mint Jelcin.

A centrum választási győzelme esetén nem várható komoly változás Oroszország külpolitikájában. Várhatóan megmarad a törekvés az együttműködésre a közeli külfölddel, Kelet-Európával és a Nyugattal, ami egyúttal azt is jelenti, hogy – a tendenciákat tekintve – nem lesz megtorpanás a leszerelés, a konverzió és a jószomszédi

kapcsolatok szorgalmazása terén. Ugyanakkor nem zárhatók ki negatív, ijesztő hatású intézkedések rövid távú bevezetése.

A hadsereg esetleges részvételét a politikai folyamatok alakításában az akadémikus nem zárta ki. A fegyveres erők tagjaira ugyanúgy hatnak a belső problémák, mint a lakosság egészére, vagy talán még nagyobb mértékben. Puccskísérlet esetén bizonyos, hogy a régiók nem fognak engedelmeskedni, azaz a hadsereg ilyen fellépése nem várható, hiszen az az ország gyors szétesését eredményezné. Az államigazgatás paralízise viszont kiválthatja a katonák rend- és létfenntartó célú szerepvállalását, amelyet azonban a gyors konszolidáció elérése után a polgári adminisztrációra való visszaállás követne.

A helyzet alakulása nagymértékben a gazdasági viszonyokban végbemenő változások függvénye. Sajnálatos módon a politikai válság miatt a gazdasági kérdések megoldása késedelmet szenved, s a rendkívül előnytelen gazdasági rendszer további negatív hatásokat vált ki. A privatizáció eddigi menete eredménytelennek tekinthető. A privatizáció eddigi volumenéről még az intézet sem kapott adatokat, azonban kutatásaik kimutatták, hogy a privatizált tulajdon hatékonysága nem nőtt, hanem csökkent. Nem alakult ki koncepció az 50–100 ezer fős nagyüzemek privatizációjára.

Bogomolov kitért az általa vezetett intézet magyarországi kapcsolatépítési terveire. Segítséget kért ahhoz, hogy a döntés-előkészítésben részt vevő, illetve ahhoz közel álló magyar közgazdászokkal és politológusokkal élő kapcsolatok jölessenek létre. Elképzelése szerint a sokkterápiát elvető, a közép-kelet-európai térségben legeredményesebb magyar átalakulás tapasztalatainak megismerése és a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztése, a jelenlegi devizaszegény körülmények figyelembevételével kialakított elképzeléseik megvitatása állna az intézet és magyar partnerei együttműködésének középpontjában.

Az akadémikus egyetértett egy magyar–orosz know how-alapítvány felállításának ötletével, amely a magyarországi tapasztalatok és a kétoldalú gazdasági kapcsolatok témájában segítené a tudományos kontaktusokat. Úgy vélte, hogy ez az elképzelés számíthatna anyagi támogatásra olyan nemzetközileg ismert szervezetek részéről, mint például a Soros Alapítvány, vagy a Lendvai vezette Osztrák Televízió.

Pozitív reakálás nyomán ígéretet tettem az alapítvánnyal kapcsolatos koncepciónk nagykövetségünk útján történő eljuttatására Bogomolov úrnak.

Moszkvai tartózkodásom alatt megkaptam az Esterházy János és társai rentabilitásáról szóló okmányokat. Ezekhez korábbi kérdésünk alapján moszkvai nagykövetségünk hathatós közreműködésével sikerült megszerezni. Az ún. Esterházy-ügyről nagykövetségünk külön jelentést készített, és azt az április 6-i futárral továbbítja a központnak.

Budapest, 1993. április 5.

Bába Iván

Melléklet

Moszkvai tárgyalópartnereim

Lavrov Szergej Viktorovics külügyminiszter-helyettes,
Sztjepasin Szergej Vagyimovics, a Legfelsőbb Tanács Honvédelmi és Biztonsági
Bizottságának elnöke,
Rumjancev Oleg Germanovics, az Alkotmánybizottság felelős titkára,
Petijucsenko Viktor esperes, a Szent Szinódus Külügyi Igazgatóságának helyettes
vezetője,
Bogomolov Oleg Tyimofejevics akadémikus, a Nemzetközi Gazdasági és Politikai
Kutatások Intézetének igazgatója,
Smeljov Borisz Alekszandrovics, a Bogomolov Intézet Külpolitikai Kutatóintézet
Központjának vezetője,
Bahmin Vacseszlav Ivanovics, a Külügyminisztérium Nemzetközi Humanitárius és
Kulturális Együttműködési Főigazgatóságának vezetője,
Ramisvili Tejmuraz Otarovics, a Külügyminisztérium Nemzetközi Humanitárius
Együttműködési és Emberi Jogi Főosztályának vezetője,
Usakov Jurij Viktorovics, a Külügyminisztérium Európai Biztonsági és Együttmű-
ködési Főosztályának vezetője,
Voronkov Oleg Konsztantyinovics, a Külügyminisztérium III. területi főosztályának
helyettes vezetője,
Darcsijev Nyikita Ivanovics, a Külügyminisztérium Magyar Osztályának vezetője,
Szokolov Artyom Nyikolajevics, a Minisztertanács apparátusának alosztályvezetője.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 56. doboz

140.

Rejtjeltávirat Moszkvából. Bethlen István néhai miniszterelnökkel
kapcsolatos dokumentumok Moszkvában
1993. május 19.

6807/1508/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Moszkva
Azonosító: MOW00190
Érkezett: 93.05.19. 09:40
Készítette: Tó.
Ellenőrizte:

Azonnal!

41

Tárgy: Bethlen Istvánnal kapcsolatos dokumentumok Moszkvában

Kérem az alábbiakat sürgősen továbbítani Marinovich Endre címzetes államtitkár úr részére!

Orosz archívumi körökből kerestek meg azzal a javaslattal, hogy Bethlen István egykori magyar miniszterelnökre vonatkozó dokumentumokat szeretnének átadni.

A 31 db (64 oldal összterjedelmű) gyűjtemény első 9 oldala az 1936–39 közti időszakra vonatkozik, és az orosz hírszerzés külföldi részlege készítette. A második rész, mintegy 55 oldal az 1944–47-re vonatkozó dokumentumokat tartalmazza, beleértve Visinszkij, Abakumov és Puskin követ rejtjeltáviratait is.

Informátorom szerint az anyag az összes Bethlen-dokumentumok mintegy 50%-a, és az eladók 6 ezer USD-t kérnek érte. Ezúttal szeretném közölni, hogy értesüléseim szerint a márciusban Magyarországra utazni szándékozó Baranyikov biztonságügyi miniszter számára szakértői egy dokumentumgyűjteményt készítettek össze, amely tartalmazza Bethlen Istvánra és Eszterházy Jánosra vonatkozó, eddig még nem fel tárt KGB- és egyéb dokumentumokat. Amennyiben a látogatás sorra került volna,

a dokumentumokat az illetékes minisztérium átadta volna magyar félnek. Erősen gyanítható, hogy a válogatók ugyanezt az anyagot kívánják pénzért értékesíteni. Az ajánlkozóknak azt válaszoltam, hogy egy listát szeretnék kapni az átadandó anyagokról, és ennek birtokában fogok visszatérni az ügyre. Ebben az esetben alkalmunk lenne összevetni, hogy valójában milyen dokumentumokról is van szó.

Itteni tapasztalataim szerint célszerű lenne a Biztonsági Minisztériumtól, ha a látogatás csak összel lesz megvalósítható, más módon elkérni a birtokukban lévő dokumentumokat. Az anyagoknak a Biztonsági Minisztériumtól való megszerzésére már tettünk is lépéseket. A Minisztérium titkárságának vezetője Bondarenko altábornagy ígéretet tett, hogy kérésünkről tájékoztatja Baranyikovot. A Bondarenkótól kapott információ szerint Baranyikov kész átadni az anyagokat, de szeretné megtalálni hozzá a megfelelő formát. Bondarenko ígérete szerint az ügyben május 21-én tudnak választ adni. Az egész ügy erősen emlékeztet a „Jelcin-dosszié” körüli eseményekre, amikor is párhuzamosan két könyv jelent meg lényegében ugyanazzal a tartalommal, és gyakorlatilag a kiválogató „tudósok” igyekeztek munkájukból „pénzt” csinálni.

Bethlen István sírjának ügyében személyesen is eljártam, és várhatólag hamarosan eredményekről tudunk beszámolni. A helyi viszonyokra való tekintettel mind az archívum, mind a Bethlen-, mind az ehhez hasonló ügyek egyre nehezkesebbé válnak a megfelelő otthoni háttér támogatása nélkül. Fáradozásainkat mindazonáltal folytatjuk, és igyekszünk eredményeket elérni.

– 140 – N. –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 59. doboz

141.

Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának
éves beszámoló jelentése
1993. június 15.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. júl. 30.

Moszkva, 1993. jún. 15.

68/SZT/1993.

Tárgy: Dr. Mikecz Tamás első beosztott éves beszámoló jelentése

Készült: 4 példányban

Mell.: 10 lap

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Dr. Mikecz Tamás

Gépelte: Szabó Illésné

Mellékelten, változtatás és kommentár nélkül, felterjesztem Dr. Mikecz Tamás első beosztott éves beszámoló jelentését.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

Éves beszámoló jelentés
(1992. május 11. – 1993. június 24.)

1992. május 11-én kerültem kihelyezésre Moszkvába. Mint az akkori 3. Területi Főosztály helyettes vezetője, jól ismertem a relációt; 1990. augusztusától tevékenyen részt vettem az akkori Szovjetunióval folytatott kapcsolatok alakításában (a csapattal kapcsolatos pénzügyi kérdések, a magyar–szovjet alapszerződés előkészítése, majd a magyar–orosz alapszerződés kimunkálása stb.). Ez idő alatt sikerült több szovjet, majd későbbi orosz vezetővel személyi kapcsolatokat kialakítani. Kikerkezés után a már meglévő kapcsolatok nagymértékben megkönnyítették munkámat, elégséges alapot biztosítottak az „építkezéshez”.

I./ KAPCSOLATOK ÉPÍTÉSE AZ OROSZ POLITIKAI RENDSZER KÉPVISELŐIVEL:

1./ Hatalmi szervek (Külügyminisztérium, főhatóságok, elnöki apparátus, parlament, parlamenti bizottságok, alkotmánybíróság).

a./ Külügyminisztérium:

Az Orosz Külügyminisztériumban elsősorban a 3. Területi Főosztály vezetésével alakítottam ki kapcsolataimat, amelyeket nagymértékben megkönnyített az a tény, hogy több képviselőjünkkel már Magyarországon megismerkedtem (Kabanov főosztályvezető, akivel a magyar–oroszlapszerződés munkálataiban dolgoztam együtt; Darcsijev, a magyar osztály vezetője, aki hosszú ideig debreceni főkonzul volt). A főosztály illetékességi körébe tartozik Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Románia, a délszláv terület, ahol a magyar külpolitikának különös érdekeltségei vannak. A Visegrádi Hármak, majd négyek, a szlovákiai magyar kisebbségpolitika, a román kisebbségpolitika, a délszláv helyzet kérdéskörében hatékonyan tudtam képviselni a magyar álláspontot, és korrekt viszonyt tudtam kialakítani az egyes osztályok vezetőivel. A magyar–oroszlapszerződés kétoldalú kapcsolatok vonatkozásában állandó munkakontaktust tartottam fenn a magyar osztállyal. A magasszintű látogatások előkészítésében az együttműködés jónak mondható (Göncz Árpád moszkvai látogatása, Jelcin elnök budapesti látogatása, Entz Géza moszkvai látogatása, Bába Iván moszkvai látogatásai, Martonyi János moszkvai látogatása). Ugyanakkor szeretném megjegyezni, hogy az orosz belpolitikai helyzet ziláltsága nagymértékben megjelenik a Külügyminisztérium működésében, munkájuk hatékonyságában, a döntések előkészítésének pontatlanságában. Ez megfigyelhető volt a magyar–oroszlapszerződés parlamenti ratifikációs vitájának előkészítésében is.

A 3. Területi Főosztály mellett a Külügyminisztérium szinte valamennyi területi főosztályának vezetőjével sikerült a kapcsolatokat kiépíteni. Különleges kapcsolatot tartok fenn a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó főosztállyal, mivel a magyar–oroszlapszerződés nyilatkozat szellemében rendkívül fontosnak tartom a kisebbségi ügyekben való hatékony együttműködést, elsősorban a nemzetközi szervezetekben. Az együttműködést megnehezíti, hogy az orosz politikai gondolkodásban a kisebbségek kérdését sokszor nem az európai normáknak megfelelően kezelik. Neuralgikus területnek számít a Baltikumban élő orosz kisebbség, de ugyanez mondható el Ukrajnáról is. A magyar külpolitikának ezért rendkívül átgondoltan és megfontoltan kell az együttműködés mechanizmusait kidolgoznia.

Sikeresen tudtam többször eljárni az Orosz Külügyminisztériumban a nemzetközi szervezetekbe való magyar jelöléseket illetően, és megszerezni az orosz fél támogatását (pl. Dr. Herczeg Géza hágai jelölésével kapcsolatban).

A Külügyminisztérium felsővezetésében elsősorban Csurkin miniszterhelyetttel alakult ki korrekt kapcsolat.

b./ Más főhatóságok:

A magas szintű látogatások előkészítésekor és azok lebonyolításában meghatározó kapcsolatokat építettem ki a mezőgazdasági, a szociális, a kulturális miniszterekkel és miniszterhelyettesekkel, a Külgazdasági Bank vezetőivel. A kormányzati struktúra állandó átszervezése, a vezető személyiségek gyors fluktuációja természetesen gátolja az állandó kapcsolattartást.

c./ Elnöki apparátus:

Mint közismert, Oroszországban minden jel arra mutat, hogy erős elnöki rendszer alakul ki, ezért is tartom fontosnak az elnöki apparátussal és a tanácsadói testülettel való kapcsolatok kiépítését és szinten tartását. Elsősorban Rjurikov külpolitikai főtanácsadóval és helyettesével sikerült a kapcsolatot felvenni; de más képviselőkkel is kontaktust tartok. Az elnöki apparátusra is vonatkozik a gyors fluktuáció. Az új alkotmány elfogadásával feltehetőleg még inkább növekszik az elnöki apparátus meghatározó szerepe, ezért fontos a kapcsolatok további építése.

d./ Parlament, parlamenti bizottságok:

Ismeretes, hogy az Orosz Parlament, az elnök és a kormányzat között húzódnak meg a hatalmi harc területei. Mindez rendkívül érzékeny és kényessé teszi a kapcsolattartás módját. Az elmúlt évben ennek ellenére sikerült jó kapcsolatokat kiépíteni a külügyi bizottság vezetőjével, Ambarcumovval és helyetteseivel, az emberi jogi bizottság vezetőivel, az alkotmányügyi bizottság titkárával, Rumjancevvel, aki ígéretes politikusnak számít. A bizottságokon keresztül sikeresen kanalizálhattuk a magyar érdekeket, sikerült bizonyos értelemben magyar lobbikat kialakítani.

e./ Alkotmánybíróság:

Az Orosz Alkotmánybíróság – ellentétben az alkotmánybíróságok klasszikus tevékenységével – az orosz belpolitikai helyzet sajátosságaiból fakadóan többször politikai funkciókat is felvállal magára. Ezért is ítéltm szükségesnek az Alkotmánybíróság elnökével való találkozókat. Zorkin elnökkel az elmúlt évben háromszor folytattam beható eszmecsere, és részt vettem a Dr. Sólyom László magyar alkotmánybírósági elnök és Zorkin tárgyalásain. Zorkin az orosz politikai élet kevés tisztá

figurája közé tartozik; jelentős kompromisszum- és közvetítői készséggel rendelkezik, amelynek eredményeképpen sokszor tudta feloldani az országban kialakult hatalmi konfliktushelyzetet.

2./ Pártok, társadalmi, tudományos- és kulturális szervezetek, egyházak.

a./ Az oroszországi pártstruktúra kialakulása még a kezdeteknél tart. A civil társadalom történelmi hiánya még hosszú időre meghatározó lesz. Ennek ellenére fontosnak tartottam a fokozatosan kialakuló pártkezdemények vezetőivel való kapcsolatfelvételt.

Még kihelyezésem előtt személyesen találkoztam a DPR (Oroszországi Demokrata Párt) elnökével, Travkinnal és külügyi titkárukkal, Sibkovval. Kérkezésem után részt vettem az Állampolgári Szövetség alakuló konferenciáján, és azóta jó kapcsolatokat ápolok a szövetségben részt vevő pártok vezetőivel, elsősorban Lipickijjal és Volszkijjal. Folyamatosan részt vettem az Állampolgári Szövetség konferenciáin és az azt alkotó pártok kongresszusain. Mint ismeretes, a jelenlegi orosz viszonyok közepette ez a politikai szövetség képviseli a mérsékelt centrumot; a kapcsolattartás magyar és közép-európai érdekeket szolgál.

Más pártok és mozgalmak képviselőivel – Demokratikus Oroszország, Roy Medvegyev pártja stb. – is alakítottam ki személyes kapcsolatokat, amelyek rendkívül fontosak az oroszországi politikai mozgások értelmezéséhez.

b./ A tudományos intézetek közül a Bogomolov Intézettel, annak magyar osztályával és vezetőjével tartom a kapcsolatot. Részükről nagy érdeklődés nyilvánul meg a magyar rendszerváltozás tapasztalatai iránt; erős bennük az együttműködési készség.

Több találkozóm volt a Gorbacsov Alapítvány képviselőivel, akik egyben tanácsadói szerepet is betöltenek különböző vezető politikusok mellett, így Mígranjan és Baranovszkij urakkal. A Gorbacsov Alapítvány rendkívül aktív nemzetközi – elsősorban nyugati – kapcsolatai kiépítésében, ezért is tartom fontosnak a kapcsolattartást és a megfelelő magyar intézményekkel való kontaktusok megteremtését.

Szórványosan ugyan, de sikerült kapcsolatokat kiépíteni a művészeti – színházi, képzőművészeti, zenei – élet számos kiemelkedő képviselőjével. Beszélgetéseikből kiderült, hogy hiányolják az intézményes kapcsolatokat a két ország kulturális életében.

c./ Az augusztusi puccs után megnövekedett az egyházak szerepe, természetesen ezen belül is a legnagyobb orosz egyházé, a pravoszláv. Követségünkön az egyházak kérdésével – az ismert okok miatt – csak elvétve foglalkoztak. Az új vezetés – tudatosítva az egyházak megnövekedett szerepét – megkezdte a kapcsolatok kiépítését. Magam is személyesen találkoztam több egyházi vezetővel; többször tár-

gyaltam Matvej atyával, II. Alekszij titkárával; meghívást kaptam a pátriárka névnap ünnepségére; részt vettem a diplomáciai testület több vezetőjével együtt az orosz karácsonyi és húsvéti istentiszteleten. Az orosz pravoszláv egyház – eddigi elemzéseink szerint – igyekszik betölteni azt az ideológiai vákuumot, amely a marxizmus–leninizmus összeomlása után kialakult. Az orosz pravoszláv egyház egyelőre nem óhajt politikai funkciót felvállalni; – ugyanakkor nem zárom ki, hogy ezt a későbbiekben megteszi. A jelenlegi politikai erők szinte mindegyike – a kommunista indítatású alakzatoktól eltekintve – igyekszik megnyerni az egyház támogatását, amit mutat az a tény, hogy a politikai vezetők egymással versengve jelennek meg egyházi rendezvényeken.

3./ Oroszország más területeivel való kapcsolatok, FÁK-kapcsolatok.

1992. szeptember végén látogatást tettem Szentpétervárott, ahol találkoztam a hatalmi szervek képviselőivel, a tudományos és az egyetemi élet vezetőivel, újságírókkal a művészeti élet kiemelkedő alakjaival.

1993. március 22-e és április 2-a között öt közép-ázsiai és kaukázusi országban jártam, és előkészítettem Dr. Kelemen András államtitkár hivatalos látogatását. Fontosnak tartom, hogy az elkövetkezendő időszakban látogatásokat tegyen olyan területeken, amelyek még „fehér foltoknak” számítanak moszkvai képviselőtünk és Magyarország szempontjából (pl. a távol-keleti térség, az északi területek, a déli megyék stb.). A helyi társadalmak és a helyi hatalmi struktúrák politikai jellegüknél fogva még lényegesen különböznek a hatalmi centrumtól; ezért is tartom fontosnak a helyi információszerzés intézményesítését.

Mint ahogy az természetes, az elmúlt év folyamán számos jelentést, másutas táviratot küldtem haza az általam lényegesnek ítélt találkozók szerzett információkról. 1993 januárjában egy összefoglaló jelentést készítettem Oroszország belső helyzetéről és perspektíváiról.

II./ KAPCSOLATÉPÍTÉS A MOSZKVAI DIPLOMÁCIAI TESTÜLETBEN:

Kiérkezésem után folyamatosan bemutatkozó látogatásokat tettem a moszkvai külképviseletek első beosztotti rangú diplomatáinál, illetve az ideiglenes ügyvivőknél. A sorrendiségben igyekeztem betartani a magyar külpolitikai érdekek prioritásait: a Visegrádi Hármak, Ausztria, az EK-tagországok, az EK moszkvai képviselete, Finnország, a baltikumi képviseletek, USA, Kanada, Kína, Románia, Japán, Dél-Korea, India, Dél-Afrika, Irán képviseletei.

A követségen – partnereim kérésére – számos vezető diplomatát fogadtam, informáltam őket a magasszintű látogatásokról, a magyar kormány különböző lépéseiről. Magam is többször jártam el, hogy informálódjak hasonló szintű látogatásokról, az adott kormány lépéseiről. Ezekről folyamatosan jelentettem.

Különlegesen szívélyes viszony alakult ki a Visegrádi Négyek moszkvai vezető diplomataival, találkozóink rendszeresek. Kiváló viszonyt ápolok a német, az osztrák, a holland, a finn, az angol első beosztottal. A külképviseltek rendezvényein rendszeresen részt veszek; a lényeges információkat továbbítom. Az elkövetkező időben – a magyar külpolitikai prioritásokat szem előtt tartva – folytatom a kapcsolatok építését és karbantartását.

III./ A NAGYKÖVETSÉG MUNKÁJA, A NAGYKÖVETSÉG VEZETÉSE:

Megérkezésemkor a nagykövetség munkatársainak többsége már missziókon dolgozott. Igyekeztem megismerni munkájukat, munkabíró-képességüket, habitusukat, emberi és erkölcsi tartásukat. A munkatársak többsége képzett, jól felkészült diplomata; többségük nem úgynevezett „karrierdiplomata”, de ez a legtöbb esetben előnyükre válik. Több diplomata elemzőkészsége kiválónak minősíthető. A kiérkezésemet megelőző időszakban azonban a rendtartással kapcsolatban feltehetőleg lazaság alakult ki (bejelentési kötelezettség elmulasztása, másutas táviratok gépelése, tollbamondása, TÜK-kezelés hiányossága stb.). Megérkezésem után ezeket a negatív jelenségeket igyekeztem megszüntetni; a rendtartás megszegőivel szemben felléptem. Ebből, természetesen csúsztatással, adódhatott olyan benyomás, mintha nem minden munkatárssal tudnék szót érteni. A szabályok szigorú betartását én nem tartom a vezető és a beosztott közötti konfliktushelyzetnek, hanem olyan feltételnek, sine qua non-nak,¹²⁵ amely elengedhetetlen a misszió működésének biztosításához.

A gazdasági vezetővel jó, korrekt kapcsolatokat ápolok; az admin. és a technikai személyzettel kapcsolatom kiegyensúlyozott, noha kezdetben bizonyos admin. beosztottaknak szereptévesztési zavarai voltak. Ezek ma már feloldódtak.

A nagykövetség vezetésével, vezetési és munkamódszereivel kapcsolatban a következőkre szeretném felhívni a figyelmet:

1./ Fontosnak és szükségesnek tartom, hogy a nagykövet és a követ kölcsönösen informálja egymást a napi eseményekről, a feladatokról, és közösen dolgozzák ki lépéseiket. Hetente legalább két alkalommal üljenek össze, és határozzák meg a követendő taktikát.

¹²⁵ sine qua non (latin) jelentése: nélkülözhetetlen feltétel

2./ A két vezető között, ha van nézeteltérés, semmilyen formában ne vigyék a nyilvánosság elé; ezt maguk között oldják fel. Ellenkező esetben olyan folyamatok indulhatnak el, amelyek kezelhetetlenné válnak, és veszélyeztetik a nagykövetség működését.

3./ A rosszindulatú pletykákat – amelyek zárt közösségben természetesen fordulnak elő – ne is hallgassák meg, azokat azonnal fojtsák el.

4./ A magasszintű látogatások alkalmával arányosan osszák el egymás között a munkát.

5./ A nagykövet és a követ rendezvényeiket, meghívásaikat időben és pontosan koordinálják.

Mindezek olyan feltételek, amelyek biztosítják a nagykövetség hatékony működését, a vezetés egységét.

Moszkva, 1993. június 08.

Dr. Mikecz Tamás
r.k. követ és meghatalmazott miniszter
(első beosztott)

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 59. doboz

142.

Láng Józsefnek, a moszkvai nagykövetség titkárának
éves beszámoló jelentése
1993. július 4.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. júl. 30.

Moszkva, 1993. júl. 04.

69/SZT/1993.

Tárgy: Láng József beszámoló jelentése
az 1992/93-ban végzett munkáról

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Mell.: 3 lap

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Láng József

Gépelte: Szabó Illésné

Mellékelten felterjesztem Láng József I. o. titkár beszámoló jelentését az 1992/93-ban végzett munkájáról. A jelentésben foglaltakkal egyetértek.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

002135/4/93

Láng József beszámoló jelentése
az 1992/93-ban végzett munkáról

Az elmúlt évben fő feladatomban az oroszországi belpolitikai események követése, a jelentősebb politikai pártok és szervezetek tevékenységének figyelemmel kísérése, a kétoldalú tudományos kapcsolatok segítése volt. Több alkalommal működtem közre otthoni küldöttségek moszkvai programjában.

A beszámolási időszakban 55 tájékoztató-elemző jelentést, valamint több alkalommal táviratot készítettem a munkaterületemhez tartozó témákban. Részt vettem az „Oroszország a rendszerváltás küszöbén” c. összefoglaló tanulmány elkészítésében.

Közreműködtem Göncz Árpád köztársasági elnök 1992. októberi és 1993. júniusi, Holló László alkotmánybírósági elnök, Entz Géza államtitkár, Martonyi János államtitkár, Bába Iván helyettes államtitkár moszkvai látogatásának lebonyolításában.

Megszerveztem és segítetttem lebonyolítani Györkéi Jenő és Vida István történészek 1992. őszi, illetve Gosztonyi Péter és Györkéi Jenő történészek 1993. tavaszi programját. Közreműködtem Hegedűs B. Andrásnak, az 56-os Kutatóintézet vezetőjének moszkvai programjában. Szükség szerint folyamatosan segítettem a hazai történészek és itteni partnereik kapcsolatápolását. Otthoni kérésre megszerveztem Tabajdi Csaba országgyűlési képviselőnek az orosz fővárosba tett konzultációs látogatásának programját, és közreműködtem annak megvalósításában.

Rendszeresen részt vettem itteni politikai szervezetek rendezvényein. Igyekeztem jó kapcsolatot kialakítani a különböző társadalmi szervezetek munkatársaival, vezetőivel, parlamenti képviselőkkel, politológusokkal.

A hazai és az itteni igények szerint eljártam a két ország közötti tudományos és műszaki együttműködés-fejlesztése érdekében. Ez elsősorban az OMFB és az orosz Tudományos és Műszaki Fejlesztési Minisztérium közötti kapcsolatok, valamint a dubnai Egyesített Atomkutató Intézettel kialakított együttműködés segítségét jelentette. Szükség szerint kontaktusban álltam az OF Atomenergia-ügyi Minisztériumával.

Rendszeresen – összesen négy alkalommal egy-egy héten át – készítettem a napi, illetve heti sajtóösszefoglalókat.

Láng József
I. o. titkár

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 59. doboz

143.
Vincze Gyulának, a moszkvai nagykövetség titkárának
éves beszámoló jelentése
1993. július 8.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

72/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Vincze Gyula

Gépelte: Szabó Illésné

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. jún. 30.

Moszkva, 1993. júl. 08.

Tárgy: Vincze Gyula I. o. titkár 1992/93.

évi beszámoló jelentése

Mell.: 3 lap

Mellékelten felterjesztem Vincze Gyula I.o. titkár 1992/93. évi beszámoló jelentését.
A jelentésben foglaltakkal egyetértek.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

002138/5/42

1992/93. évi beszámoló jelentés

A tárgyév során, munkaköri leírásomnak megfelelően, elsősorban az orosz–ukrán, –moldáv, –román, –német, –osztrák és –svájci külpolitikai viszonylatok történéseivel, illetve azoknak a magyar külpolitikára gyakorolt kihatásaival foglalkoztam. Ugyancsak hozzám tartozott a FÁK-tagállamok közti együttműködés figyelemmel kísérése is. Mindezeken túlmenően feladatomból volt a közlekedés, az egészségügy, a környezetvédelem, a sport és az idegenforgalom területén felmerülő nagykövetségi tennivalók ellátása is.

Az általam átfogott területről készített jelentések és táviratok az orosz külpolitikának elsősorban Ukrajnát, Moldovát, Romániát és Németországot érintő vetületeit elemezték, esetenként kísérletet tette a várható következmények felvázolására is. Diplomáciai kapcsolatépítési törekvéseimben is főleg ezeket az irányokat céloztam meg.

Átfogó elemzést készítettem Oroszország környezetvédelmi helyzetéről, illetve az orosz egészségügy átszervezéséről is. Részt vettem az „Oroszország a rendszerváltás küszöbén” című tanulmány elkészítésében.

A tárgyév során nyílt először alkalmam delegációkísérői feladatok ellátására: Hegedűs B. András megbeszélésein a Balkanisztikai Intézetben, illetve az orosz Állami Levéltárnál tolmácsként közreműködtem. Rajkai Zsolt földművelésügyi minisztériumi államtitkár moszkvai látogatása során kísérői funkciót láttam el. Tolmácsként dolgoztam az MNB-pénzügyminisztériumi közös delegáció tárgyalásain is. Folyamatos kapcsolatot tartottam az illetékes orosz szakminisztériumokkal, részt vettem a diplomáciai úton érkező küldemények továbbításában. Közreműködtem egy magyar kisfiú moszkvai szemműtétjének megszervezésében. Létrehoztam a kapcsolatot az 1995-re tervezett Lovas Emléktúra (az Őshazából Budapestre) orosz partnerintézményével, a Nemzeti Sportalappal.

Közreműködtem Göncz Árpád „*Kő a kövön*” című műve moszkvai bemutatójának megszervezésében és lebonyolításában.

Heti sajtó-összefoglalókat készítettem, és a sajtóattasé akadályoztatása esetén elláttam a sajtótitkári feladatokat. E területen módom nyílt Göncz Árpád köztársasági elnök 1993. június 20. – július 04. közti oroszországi körútja sajtószervezési teendőinek ellátására.

Mint a felsorolás is mutatja, külpolitikai jellegű feladataim teljesítésével párhuzamosan jelentős mennyiségű időt és energiát igényelt az egyéb (közlekedés, egészségügy, sport, idegenforgalom) területeken jelentkező tennivalók ellátása is. Mindazonáltal úgy érzem, sikerült tartalmas és eredményes munkaévet zárnom.

Moszkva, 1993. július 08.

Vincze Gyula
I. o. titkár

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 59. doboz

Szombath Jenő szentpétervári konzul éves beszámoló jelentése 1993. július 12.

A Magyar Köztársaság Főkonzulátusa
Szentpétervár
/SZT/1993.

Készült: 3 példányban
Kapja: 2 pld. Központ
1 pld. Moszkva
Készítette: Dr. Szombath Jenő
Gépelte: Szombathné

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

Szentpétervár, 1993. július 12.

Tárgy: Összefoglaló jelentés az 1992–93-
as évről

Politikai helyzet

Szentpétervárott – miként az Orosz Föderáció egészében is – a felszínen megjelenő feszültségek és konfliktusok háttérében a rendszerváltás hívei és elkeseredett ellenfelei közötti harc áll. Amikor a reformok ütemét, módszereit vitatják, valójában annak sarkalatos elemeit – az árreformot, a privatizációt, a decentralizációt – támadják. Amikor késhegyre menő vitát folytatnak a kompetenciák megosztásáról a média és a szovjet között, valójában nem a hatalmi ágak harmonizálására, hanem ismét egy monolit hatalom megteremtésére, vagy ha úgy tetszik, a régi hatalom átmentésére törekednek.

A valóság átszínezésének szembeötlő példája az, ahogy a jelenlegi mély válság okait elleplezik. A bajok okát ki-ki pillanatnyi politikai érdekeinek megfelelően, vagy a jelenlegi vezetés, vagy a peresztrojka korszakának hibáiban, túlzásaiban vagy éppen következetlenségeiben jelöli meg, s ebben még a radikális demokraták sem vétlenek. A nagyszabású „csúsztatásban” az sem zavarja a politikusokat, hogy a pártállami rendszer gerjesztette válságot még azokban a szerencsésebb országokban sem sikerült-sikerül elkerülni, ahol a rendszerváltás „bársonyos” verziójára került sor. Anatolij Szobcsak főpolgármester és a környezetéhez tartozó néhány politikus láthatóan felismerte, hogy a küzdelem téjténeke elfedése a demokratikus erőknél kedvezőtlen, s egy idő óta vissza-visszatérnek megnyilvánulásaikban a rendszerváltás kérdésére. Talán ennek is köszönhető, hogy a városi vezetést megosztó, sokszor nagyon kicsinyes viták mostanában háttérbe szorultak. Amikor Moszkvában kiéleződött az ellentét a rendszerváltás hívei és ellenfelei között, az itteni vezetés is állásfoglalásra

kényszerült. A referendum kérdésében Szobcsak, aki különben nemegyszer különvéleményének adott hangot, teljes határozottsággal Jelcin mellé állt. Hasonlóképpen cselekedett Beljajev tanácselnök is, aki pedig korábban sokszor ellenlábasaként lépett fel a polgármesterrel szemben.

Szentpétervár lakossága „visszaigazolta” vezetői állásfoglalásának konform voltát: a referendumon az országos átlagot jóval meghaladó mértékben támogatta Jelcint és politikáját. A részvétel 62 százalékos volt, az elnök támogatottságának aránya pedig 76:26, tehát 3:1-es. Az itteni referendum kiegészítő kérdésére 79 százalékos támogatottságot kapott az Alkotmányozó Gyűlés összehívásának gondolata!

A Néva-parti metropoliszban az Oroszországot jellemző folyamatok egyébként is szelídebben, visszafogottabban zajlanak, mint másutt. Következik ez a „cárváros” hagyományaiból, a magasabb civilizációs színvonalából, és nem utolsósorban a nagyobb nyitottságából nyugat felé, ami fogékonyabbá teszi őket a korszellem befogadására. Éles politikai viták folynak ugyan a városi szovjetben és a szovjet és a méria között, de ma már nem ver hullámokat a közvéleményben. A tüntetésérzékeny napokon, így például legutóbb május 1-jén és május 9-én összegyűlik ugyan a megszokott néhány ezer veterán vörös és fekete zászlók alatt, de ez sem hagy nyomot a város életén. A rendfenntartó erők rugalmassága – és ma már mondhatni, rutinja – megakadályozza, hogy az ilyen tüntetések rendbontásba csapjanak át.

A fentiekből is következik, hogy Szentpétervár befolyása csökkenni látszik a nagypolitikában. Leningrád, az ott tömörült szellemi-politikai potenciál természetesen rendelte élharcosa volt a demokrácia erői támadásának az elnyomó gépezet ellen. Az ország reá figyelt, sokszor hozzá igazodott. A mostani hatalmi harc valamennyi meghatározó tényezője Moszkvában található. Városunk hangja csak egy a sok közül, ha fontos is. Némiképp hozzájárulhatott ehhez Moszkva néha már beteges féltékenysége az egykori fővárossal szemben, a még ma is tetten érhető törekvés, hogy gubernyai szinten tartsák ezt a várost.

A beszámolási időszakban történt egyik fontos változás, hogy Szentpétervár vezetői visszavonulót fűjtak a város túlzott önállósulási törekvéseinek. Hamvába holt a „szabadvállalkozási övezet”, és ma már senki nem emlegeti a városállami lét előnyeit. Ennek meghatározó oka, hogy az itteni orosz hazafiakat Moszkvánál nem kevésbé nyugtalanítják a föderáció peremvidékein jelentkező szeparatista törekvések, s ezért nem kívánnak semmit tenni, ami ezt ösztönözhetné. Megszületett az a felismerés is, hogy ez az ötmillió város külső források nélkül életképtelen: lényegesen többet kap a költségvetésből, mint amennyit befizet. A város különleges státuszának kérdése tehát lekerült a napirendről. Helyette most egyes kisebb körzetek – a kikötő, Kronstadt, Viborg stb. – szabadkereskedelmi övezetté alakításának terveivel foglalkoznak.

Addig, amíg korábban Szentpétervár rangját elsősorban kulturális és politikai szerepe adta meg, hiszen a gazdaságban és a tudományban túltengő militáris elem a külvilág számára rejtve maradt, most egy grandiózus átrendeződés zajlik, mely a város gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és nem utolsósorban közlekedési jelentőségének felértékelődésével vonja magára a figyelmet. Szentpétervár utcáin máris megfigyelhetők a gazdasági élénkülés jelei. Számos nyugati beruházó kapcsolódott be a város rekonstrukciójába, és egyre-másra nyitják meg leányvállalataikat vagy képviselőiket a nagy nyugati cégek és bankok a moszkvai képviselőjük mellett vagy helyett.

Szentpétervár külkapcsolatai és kétoldalú kapcsolataink

A hatalmas euroázsiai birodalom széthullásának következtében Szentpétervár lett az Orosz Föderáció egyetlen közvetlen kapuja Nyugat-Európa felé. Ez a tény önmagában is felértékelte a város jelentőségét. A helyi vezetés felismerte, hogy ez a lehetőség akkor válhat tényleges fellendítő erővé, ha önálló külkapcsolati rendszert építenek ki, és a finnek érdekében jelentős erőfeszítéseket tettek és tesznek.

A főpolgármester egyik helyettesének vezetésével 120-130 fős „főosztályt”, valójában inkább külügyminisztériumot működtetnek. A város vezetői ellátogattak gyakorlatilag valamennyi fejlett országba, és vendégeket fogadtak onnan. Számos várossal van együttműködési megállapodásuk, köztük visegrádi partnereinkkel, Prágával és Varsóval is.

A főpolgármester sikeres erőfeszítései eredményének is betudható, hogy a FAK Parlamenti Közgyűlése állandó székhelyül Szentpétervárt választotta. Ez hosszú távon, a mai politikai mellékzöngék múltával válhat igen hasznos tényezővé. Aktívan részt vesznek a balti-tengeri városok együttműködésében. Az éleződő politikai helyzetben is sikerült megőrizniük jó kapcsolataikat a szomszédos balti államokkal. A város elismert vezetője-koordinátora az Északnyugat-Oroszországot alkotó területi egységek együttműködésének.

A város és a régió iránti felfokozott érdeklődés jut kifejezésre abban is, hogy a korábbi 14 diplomáciai külképviselet (bolgár, cseh–szlovák, finn, francia, japán, kínai, kubai, lengyel, magyar, mongol, német, olasz, svéd és amerikai, további nyolccal (brit, dél-afrikai, dán, holland, indiai, lett és norvég) szaporodott a beszámolási időszakban. Nyitás előtt állnak az izraeliek és a brazilok is.

Magyarország és Szentpétervár kapcsolatai elmaradnak a szükséges és lehetséges szinttől, más országok kapcsolati szintjével összehasonlítva nagyon szerények. Az NGKM még 1991-ben visszahívta tanácsosát, és felfüggesztette a szentpétervári alkirendeltség működését. Hazahívta vállalati képviselőjét a Videoton, a Chemolimpex,

a Hungarotex és legutóbb a Metrimpex is. A diplomatalétszámot egy főre csökkentettük. A rendszerváltozást követően 1992 őszéig nem járt magyar delegáció a városban, nem számítva Dr. Burján László népjóléti miniszter útját, akit moszkvai partnere hívott ide egy minisztériumközi egyezmény aláírására.

Az érdeklődés hiányának alapján az a filozófia áll, hogy oda kell mennünk, ahol magyar exportcikkell ellentételezéséhez szükséges valuta vagy kemény áru nagy mennyiségben rendelkezésre áll. Fenntartás nélkül el kell ismerni ezen megfontolás megalapozottságát. Nem kétséges, hogy egy ilyen skálán Északnyugat-Oroszország ma még nincs előkelő helyen. Most mégis rögzítenem kell azon meggyőződésemet, hogy néhány éven belül itt, a Finn-öböl partján lesz az Orosz Föderáció egyik legdinamikusabban fejlődő körzete. A megfelelő kiinduló pozíciók biztosítása fontos magyar érdek már rövid távon is. Nem lehet nem felfigyelni arra, hogy mi kivonulunk a területről, amikor mindenki más idejön. Megfontolásra javaslom első lépésként a szentpétervári külkereskedelmi alkirendeltség munkájának felújítását, kereskedelmi tanácsos vagy titkár kihelyezését. (Az iroda és az infrastruktúra a főkonzulátus épületében – miként korábban is – nagyon olcsón biztosítható.)

A magyar vállalkozók részéről egy-másfél éve már élenkülés figyelhető meg, alacsonyabb szinten 2-3 személyes kft. részéről. Legutóbbi adataim szerint a városban 37 magyar érdekeltségű vegyesvállalat működik. Tevékenységük nem látványos. Általában néhány kamion fa kivitelére és magyar fogyasztási cikkek behozatalára korlátozódik. Ez az aktivitás mégsem lebecsülendő, hiszen a lehető legorganikusabb módon hoz létre kapcsolatokat a két gazdaság között. (Januártól működik már például egy évi négy millió csirkét előállító üzem magyar táppal, magyar technológiával vegyesvállalati formában.)

A beszámolási időszakban a moszkvai magyar nagykövetség hathatós közreműködésével egy nagyon ígéretes kapcsolatépítő munkát sikerült beindítanunk. Előbb az ÉVOSZ elnökének útját szerveztük meg 1992 novemberében, majd nem sokkal később a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke járt itt, és folytatott eredményes tárgyalásokat. E kapcsolatok során közvetítésünkkel elindult egy párbeszéd Fejér Megye és Szentpétervár között. Testvérvárosi kapcsolat létesítésére irányuló levélváltásra került sor. A budapesti kamara támogatásával, otthoni előadók részvételével a Főkonzulátus és a Szentpétervári Kereskedelmi Kamara szervezésében tavasszal „Magyarország mint Oroszország kereskedelmi partnere” témájában nagy érdeklődéssel kísért szimpóziumot tartottunk.

Megszerveztük Szergej Beljajev főpolgármester budapesti látogatását, aki küldöttség élén a főváros privatizációs tapasztalatait és városgazdálkodási tevékenységét ment tanulmányozni, de ennél általánosabb missziót teljesített: sor került a kapcsolatfelvételre Budapesttel. Válaszlátogatásként 1993 májusában Székely Gábor főpol-

gármester-helyettes vett részt Szentpétervár megalapítása 290. évfordulójának ünnepségein. (Hét meghívott város volt, közöttük Budapest az egyetlen kelet-európai.) E látogatások eredményeként indult el egy folyamat, hogy a két város főpolgármesteri hivatalai és kereskedelmi kamarái kölcsönösen irodát nyissanak, legújabbán pedig felvetődött a magyar szentpétervári kereskedőház létesítésének gondolata vegyesvállalat formájában.

Főkonzulátusunk lehetőségeihez képest aktivitásával segítette a magyar jelenlét biztosítását a városban. 1992 októberében a forradalom évfordulóján fogadást adtam. Az ezt megelőző sajtókonferencián egy újságíró kérdése irányította rá a figyelmet azokra a valamikori leningrádi diákokra, akik 1956-ban kiálltak a magyar szabadság védelmében, s amiért börtönbüntetést szenvedtek. Nanovfszky György nagykövet úr eredményes közbenjárására ez a csoport 1993 júniusában Göncz Árpád elnökünk kezéből átvehette a magyar nép elismerését.

Az itteni lengyel főkonzullal kialakított közvetlen, baráti kapcsolatom eredménye volt, hogy 1992 novemberében közös, magyar–lengyel szervezésben nyitottuk meg a „*Poznan – Magyarország 1956*” c. kiállítást Szentpétervárott. Ez volt az első alkalom a volt Szovjetunió területén, hogy az akkori eseményekről hivatalos rendezvény keretében orosz részről főpolgármester-helyettes, magyar részről Nanovfszky úr nyitotta meg, a tényeknek megfelelően emlékeztek meg. 1993 márciusában a kiállítást nagykövetségünk szervezésében Moszkvában is megnyitották.

Magyar rendezvényekkel és sajtótájékoztatókkal támogatjuk delegációink látogatásait is. Érdekes színfolt volt Nemere István író látogatása, aki az itteni eszperantisták meghívásának tett eleget, s akinek a sajtótájékoztatójáról talán a legtöbb tájékoztató jelent meg.

A főkonzulátus létszámviszonyai sajnos az idén sem tették lehetővé, hogy kialakítsuk kapcsolatainkat a konzuli kerülethez tartozó területekkel. Kalinyingrád megváltozott geopolitikai helyzete miatt javaslatot tettünk konzuli kerületünkhöz történő kapcsolására, amire reagálás eddig nem történt. Legutóbb a magyar katonasírok felkutatása során kerültem kapcsolatba a novgorodi és a borovicsi tanács vezetőivel. Pszkov irányába és a rokonság okán a Koreai Köztársaságban kellene tovább lépünk, nem beszélve a legnagyobb északi kikötőről, Murmanszkról, s az egyik leggazdagabb orosz megyéről, Arhangelszkről sem.

Konzuli ügyek

A naptári év végén erről a kérdéskörrel részletesen beszámoltam. Most összefoglalva egyrészt azt kell megállapítani, hogy a konzuli forgalom számos körülmény miatt – ösztöndíjasaink távozása, utasforgalom jelentős visszaesése, Magyarország vízum-

mentes kapcsolatainak kiterjesztése stb. – jelentősen visszaesett. Másrészt viszont a beszámolási időszakban már megjelentek a kapcsolataink megváltozott jellegéből adódó ügyek – munkavállalási vízumok kiadása, vegyesvállalatok egyes jogi problémáinak intézése –, amelyek a jövőben nyilván munkánk nagyobb részét fogják majd kitenni.

A város vezetőivel, az orosz KÜM itteni képviselőjével, a konzuli munkában fontos szerveknél és a diplomáciai testületben kapcsolataim jók. Különös gonddal ápolom az együttműködést a sajtóval.

A központi főosztályokkal kapcsolataim problémamentesek. Munkámhoz a szükséges támogatást mindig időben megkaptam. Különösen nagy segítségemre volt Nanovfszky György nagykövet úr, aki befolyásával, tanácsaival és többször személyes jelenlétével is erősítette főkonzulátusunk pozícióit.

Dr. Szombath Jenő
konzul

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 57. doboz

145.

Manhercz Kálmánnak, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatájának éves beszámoló jelentése
1993. július 21.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1994. június 30.
Moszkva, 1993. július 21.

77/SZT/1993.

Tárgy: Manhercz Kálmán éves beszámoló jelentése
Mell.: 4 oldal

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Manhercz Kálmán

Gépelte: Szabó Illénné

Mellékelten felterjesztem Manhercz Kálmán éves beszámoló jelentését. A jelentésben foglaltakkal egyetértek.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

Beszámoló jelentés

Az elmúlt beszámolási időszak külszolgálati periódusom középső szakaszára esett. Az említett időszakban már nem volt tapasztalható az a korábbi átmeneti időkre jellemző bizonytalanság, amely igen sok szempontból negatív következményekhez vezetett a külképviseleten. Az új körülmények között kialakított munkamódszerek és kapcsolatok jótékony eredményeképpen jelentős változások történtek a nagykövetség munkájának hatékonysága és a munkatársak közötti viszony terén.

A külképviselet korábbi munkamegosztási struktúrájában is változások mentek végbe. Az előző beszámolási időszaktól eltérően megszűntek az adott kérdéskörökkel foglalkozó néhány fős csoportok, és helyüket konkrét feladatokkal rendelkező referensek vették át. A feladatkörök többszöri felosztását követően feladataim közé tartozott a Kaukázuson túli köztársaságok, az észak-kaukázusi orosz tagköztársaságok és a baltikumi államok, valamint Izland és Dánia figyelemmel kísérése. Az adott térségekkel kapcsolatban kiemelt hangsúlyt kellett fektetnem az ott zajló politikai-

gazdasági eseményekre, azok esetleges következményeire, és a Magyarországot vagy a kétoldalú kapcsolatokat közvetlenül érintő információkra. Napi kapcsolatot kellett kialakítanom a fogadó ország Külügyminisztériumának az említett térségekkel foglalkozó referenseivel, valamint az adott országok – illetve tagköztársaságok – moszkvai képviselteinek munkatársaival. Figyelemmel kísértem a térségek államainak FÁK-kal és Oroszországgal kapcsolatos politikáját, valamint a nemzetközi szervezetekben kifejtett tevékenységét. A témakörök területi, földrajzi felosztáson kívül feladataim közé tartozott az orosz politikai pártok és társadalmi szervezetek alakulásának és tevékenységének szemmel tartása is.

A beszámolási időszak második felében Nanovfszky Györgynek, a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövetének Grúziába és Örményországba való akkreditálását követően kiemelt hangsúlyt fektettem az említett két országra. A két volt szovjet tagköztársaság jobb megismerése érdekében átfogó anyagokat készítettem Grúzia és Örményország történelméről, gazdasági sajátosságairól, politikailag aktuális eseményeiről, belpolitikai életéről, a két országgal kapcsolatos válságövezetekről, az Oroszországgal való viszonyukról, valamint Örményország esetében a köztársaság határain kívül élő diaszpóráról. Az anyag elkészültét követően rendszeres időközönként (2-3 hét) kiegészítőkből foglaltam össze a két országban végbemenő aktuális politikai, gazdasági, illetve társadalmi fejleményeket.

A beszámolási időszakra esett az EBEÉ grúziai konfliktusokkal foglalkozó tevékenységének aktivizálódása. Gyarmati Istvánnak, a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztálya vezetőjének, az EBEÉ soros elnöke személyes megbízottjának vezetésével több alkalommal nemzetközi delegáció látogatott Tbiliszibe, Dél-Oszétiába és Abháziába. A látogatások során Gyarmati István nagykövet úr tárgyalásokat folytatott Moszkvában az orosz Külügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium és a Rendkívüli Állapotok Állami Bizottságának vezetőivel, valamint a Moszkvában tartózkodó grúz, dél-oszét, illetve abház képviselőkkel, és más országok képviselteinek Moszkvába akkreditált vezetőivel. A nemzetközi szervezet kaukázusi tevékenységével kapcsolatban feladataim közé tartozott a delegációk programjának elkészítése, annak megszervezése és zökkenőmentes lebonyolítása, valamint a kapcsolattartás biztosítása az érdekelt felek között. Az ENSZ grúziai tevékenységének aktivizálódásával az EBEÉ missziója az elmúlt 2-3 hónapban kissé háttérbe szorult, így átmenetileg nem folynak komolyabb tárgyalások a grúz–dél-oszét kérdésben.¹²⁶

A beszámolási időszak során jelentős mértékben sikerült bővíteni kapcsolati rendszeremet, amelyet hatékonyan tudtam felhasználni a hazai tájékoztatási munkámban.

¹²⁶ Vö. az x számú dokumentummal.

Mint az adott területek referense, állandó kapcsolatot alakítottam ki Lettország, Litvánia, Észtország, Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország moszkvai képviselteinek diplomataival, valamint az orosz parlament és az orosz Külügyminisztérium egyes munkatársaival. Kiemelten kezeltem a „Visegrádi Négyek” tagállamainak moszkvai képviselőit, akikkel igen szoros, a hivatali kontaktusokon túlmutató együttműködést sikerült megteremteni. A politikai pártokkal, társadalmi szervezetekkel való kapcsolattartásom sajnálatos módon kissé háttérbe szorult az utóbbi időben, de a továbbra is létező partnerkapcsolatokra építve a jövőben újra aktivizálni kívánom ezt a témakört.

A nagykövetség elmúlt évi tevékenységét mindenképpen igen sikeresnek értékelem, amelyet jól támaszt alá többek között a Budapesten aláírt orosz–magyar kétoldalú szerződések sora, Göncz Árpád köztársasági elnök történelmi jelentőségű oroszországi útja, az orosz és a magyar államfő rövid időn belüli három alkalommal való találkozója, vagy akár az Oroszországról készített nagyobb lélegzetű átfogó anyag megszületése. A korábban már említett új munkastílus időközben alapvető változásokat idézett elő a nagykövetség teljesítményében, és természetesen idővel az elvárásokban is. Úgy vélem, a képviselet munkatársai minden szempontból eleget tudtak tenni ezeknek a megnövekedett elvárásoknak, erre utal a moszkvai nagykövetség otthoni megítélése.

Moszkva, 1993. július 21.

Manhercz Kálmán

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 59. doboz

146.
Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség titkárának
éves beszámoló jelentése
1993. július 23.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1994. június 30.
Moszkva, 1993. július 23.

76/SZT/1993.

Tárgy: Molnári Sándor éves beszámoló
jelentése
Mell.: 4 oldal

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Molnári Sándor

Gépelte: Szabó Illésné

Mellékelten felterjesztem Molnári Sándor I. o. titkár éves beszámoló jelentését. A jelentésben foglaltakkal egyetérttek.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

Beszámoló jelentés

1990. augusztus 24-től II. o., 1993. április 15-től I. o. nagykövetségi titkárként dolgozom a Magyar Köztársaság Moszkvai Nagykövetségén. Munkám fő hangsúlyait az orosz külpolitika alakulása, a nemzetközi szervezetekben és az EBEÉ folyamatban kifejtett tevékenysége, egyes biztonságpolitikai és leszerelési, emberi jogi és humanitárius kérdések, az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolatainak, valamint a finnugor kapcsolatok alakulása és a hozzájuk kapcsolódó aktuális teendők ellátása képezték.

A beszámolási időszakban a munkaterületemen szerzett információkról 13 SZT, 29T és 15 jelentés jellegű admin minősítésű anyagot készítettem, és mintegy 50 másutas távirat elkészítésében vettem részt.

Az orosz külpolitika vonatkozásában figyelemmel kísértem a Külügyminisztérium által elkészített, majd a biztonsági tanácsban átdogozott külpolitikai koncepció alakulását, valamint a külpolitikának – elsősorban Kozirjev külügyminiszter személyét

és a külpolitika egészét folyamatosan ért támadásokon keresztül – a belpolitikai hatalmi és pozícióharc megkülönböztetett fontosságú területévé történő válását. A nemzetközi szervezetek vonatkozásában megkülönböztetett figyelemmel követtem az Orosz Föderációnak az Európai Tanácsba történő felvételére, valamint az Európai Közösségekkel partneri együttműködési szerződés kialakítására irányuló törekvését. Az ENSZ-szel összefüggésben elsősorban annak béketeremtő és békefenntartó tevékenységének, a világszervezet reformjának, valamint az ezzel összefüggő, 1992 őszén megvalósított Gali főtitkári látogatás követésére volt lehetőségem. Az EBEÉ-folyamat munkájából a VTB-ülések követésére és orosz megítélésére, az EBEÉ PKGY budapesti ülésének itteni visszhangjára, valamint az észtországi orosz nyelvű kisebbség helyzetének megítélésére fordítottam figyelmet. Részt vettem az áprilisi népszavazást ellenőrző EBEÉ-megfigyelők munkájában.

A biztonságpolitika területén figyelemmel kísértem Magyarország biztonsági helyzetének és szomszédaihoz való viszonyának itteni megítélését, annak változásait, valamint a Bős–nagyvarosi problémakörrel összefüggő kérdéseket. A leszerelés területén elsősorban a volt szovjet nukleáris örökség sorsának alakulásával, valamint a START–1. és START–2. szerződések különböző összefüggéseivel foglalkoztam.

Az amerikai–orosz kapcsolatok területéről az új washingtoni adminisztráció és annak külpolitikai törekvéseinek itteni megítéléséről, a vancouveri csúcstalálkozó eredményeiről, valamint a két ország egyenrangú partnerei kapcsolatának megteremtésére irányuló orosz erőfeszítésekről jelentettem. A humanitárius-emberi jogi területen elsősorban magyar–orosz kisebbségi együttműködés kérdéseit, valamint – ezzel összefüggésben – az orosz nyelvű kisebbség helyzetének alakulását a volt Szovjetunió területén kísértem figyelemmel.

A magyar–orosz kapcsolatok területén 1993 telén és tavaszán figyelemmel kísértem a magyar–orosz alapszerződés ratifikálása helyzetének alakulását. Az orosz belpolitika kérdéseivel elsősorban a hatalmi válság márciusi kiéleződése során és azt követően foglalkoztam.

A beszámolási időszak második felétől munkám súlypontja jelentős mértékben a finnugor népek együttműködésének kérdései felé tolódott el. Részt vettem a Finnugor Népek Világkongresszusa 1992. december elején tartott első ülésének¹²⁷ előkészítésében és lebonyolításában, a kongresszus által létrehozott Konzultatív Bizottság első találkozáján, valamint a Bizottság tevékenységével összefüggő aktuális kérdések intézésében. Figyelemmel követtem az oroszországi finnugor népek helyzetének alakulását melynek során együttműködést alakítottam ki az észt Külügyminisztérium

¹²⁷ Vö. SÁRINGER 2021. 308. számú dokumentumával *Molnári Sándornak, a moszkvai nagykövetség titkárának éves beszámoló jelentése* címmel. Keltezése: 1992. július 28.

illetékes munkatársával. Részt vettem a finnugor kapcsolataink fejlődésének eddigi csúcspontját jelentő, Göncz Árpád köztársasági elnök látogatássorozatának előkészítésében és lebonyolításában.

A beszámolási időszak alatt szakmailag legnagyobb kihívást „*Az Oroszország a rendszerváltás küszöbén '93*” tanulmány elkészítésében való részvételem jelentette, amelyhez a külpolitikai koncepció hiányával, az orosz külpolitika fő orientációival, nemzetközi szervezetekben játszott szerepével, valamint a nemzetközi szintű kisebbségi együttműködés kérdéseivel foglalkozó fejezetek összeállításával járultam hozzá.

A beszámolási időszakban eredményesen folytattam kapcsolatrendszerem további kiépítését. A Külügyminisztériumnak munkaterületemhez tartozó főosztályain munkakapcsolatokkal mindenütt rendelkezem. Elmélyültek kapcsolataim az OTA Európa Intézetével és a Nemzetközi Politikai és Gazdasági Kutatások Intézetével, fejlődnek az Orosz–amerikai Egyetemen. A diplomáciai testületben a kapcsolatok építésének lehetőségét leterheltségem részben korlátozta. Érdemi kapcsolatokkal a bolgár, a francia, a finn, a német, a spanyol és a szlovák nagykövetségeken rendelkezem.

Megítélésem szerint munkám minőségét tovább javítaná, ha munkaterületemen, elsősorban az ENSZ, az EBEÉ, az ET és az EK vonatkozásában több – külpolitikánk törekvéseiről időben – tájékoztató anyag jutna el nagykövetségünkre. Ugyancsak célszerűnek tartanám a nagykövetségre kikerkező külpolitikai vonatkozású másutastáv-iratokhoz történő – nem kizárólag a téma felelőseire korlátozódó – szélesebb körű hozzáférést.

Moszkva, 1993. július 23.

Molnári Sándor

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 59. doboz

Nanovfszky György moszkvai nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. július 29.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

82/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Dr. Nanovfszky György

Gépelte: Szabó Illésné

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. június 30

Moszkva, 1993. július 29.

Tárgy: Éves beszámoló jelentés
(1992. május 18. – 1993. július 31.)

Mell.: 7 lap

Szíves tájékoztatásul és felhasználásra felterjesztem a moszkvai nagykövetség, valamint a nagykövet tevékenységéről (1992. május 18. – 1993. július 30.) készített éves beszámoló jelentésemet.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

Éves beszámoló jelentés
(1992. május 18. – 1993. július 31.)

I.

1. 1992. május 18-i Moszkvába érkezésemmel vettem át nagykövetségünk vezetését, majd 1992. május 22-én adtam át megbízóleveletem. Ezt követően hazautaztam, ahol folytattam a felkészülést, illetve az előírt és a már megkezdett konzultációk befejezését. Végleges kiutazásomra 1992. július 15-én került sor.

2. Feladataim, az alaputasítás, továbbá a hazai felső, illetve a Külügyminisztérium elképzelései szerint az alábbiak voltak:

- új alapokon, egyenrangú partneri kapcsolatok kiépítése Oroszországgal, illetve a FÁK-kal valamennyi szinten;
- elősegíteni a szerződéses rendezést a két országot alapvetően érintő, de még olyan nyitott kérdésekben, mint az adósságok rendezése, a szovjet csapatkivonás

utáni elszámolások, előrelépés a műkincsek hazahozatala, az archívumok hozzáférhetősége, valamint a katonasírok ügyében;

- szorgalmazni Jelcin elnök korábbi magyarországi meghívásának megvalósítását;
- az új elvárásoknak megfelelően átszervezni és működtetni moszkvai külképviseletünket, biztosítva az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket;
- hatékony munkakapcsolatokat kialakítani valamennyi szinten az orosz politikai, gazdasági és kulturális vezetéssel, a Moszkvába akkreditált diplomáciai és egyéb képviselőkkel, a nagykövetség keretében működő társtárca, társszervek (NGKM, HM, IH, MKM, FH) hazai és helyi képviselőivel, illetve ott, ahol erre szükség van, megvalósítani a kapcsolatok restrukturalizációját;
- az új feladatoknak megfelelően egyértelműen tisztázni a nagykövetség diplomata, adminisztratív-technikai és helyi alkalmazottainak munkakörét, beleértve a nagykövetség hatáskörébe tartozó kereskedelmi képviseletet, a szentpétervári főkonzulátust, a Magyar Kulturális Központot és a József Attila honismereti iskolát;
- figyelemmel kísérni a kint tanuló magyar ösztöndíjasokat, valamint a FÁK országában, de többségében Moszkvában működő mintegy 1300 hivatalos kiküldött tevékenységét, biztosítva a nagykövetség és a főkonzulátus támogatását az említettek külföldi tevékenységének eredményes elvégzéséhez.

3. A fentiekén túl rendszeresen és folyamatosan

- tájékoztattuk a Központot, illetve kérésre a hazai hatóságokat, intézményeket a nem eseménytelen oroszországi belpolitikai fejleményekről;
- közvetítettük a magyar kívánságokat, Oroszország és a volt szovjet tagköztársaságok illetékeseihez;
- szorgalmaztuk a magyar–oroszl alapszerződés orosz ratifikációját;
- rendszeresen készítettük elő, szerveztük meg és bonyolítottuk le magasszintű delegációk programjait, utazásait mindkét irányba;
- tartottuk a kapcsolatot a helyi tömegtájékoztatási szervekkel – rádió, sajtó, televízió, kül- és belföldi hírügynökségek –, törekedtünk a pozitív Magyarország-kép kialakítására. Rendszeresen tájékoztattuk a Moszkvába akkreditált magyar sajtó- és tömegtájékoztatási eszközök képviselőin keresztül a hazai médiát a Sajtó Főosztállyal egyetértésben;
- foglalkoztunk az Oroszl Föderáció területén élő 5 finnugor köztársaság és a Finnugor Világkongresszus ügyeivel;
- szerveztünk, bonyolítottunk, illetve részt vettünk a nagykövetségen, a Kulturális Központban, illetve a Kereskedelmi Képviseletünk épületében, különböző fogadásokon, rendezvényeken, amelyeken ugyancsak jelen voltak a helyi politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi élet kiemelkedő képviselői;

- kezdeményezésünkre hosszabb szünet után ismét magyarországi színházi együttesek, neves előadók, írók látogattak el Moszkvába, Szentpétervárra, Csebokszariba. Közreműködtünk magyar írók könyveinek kiadásában és magyar szerzők darabjainak előadásában Oroszország több városában és színházában;

- a konzuli tevékenység keretében foglalkoztunk mind az itt élő magyar kolóniával és a kiutazókkal kapcsolatos halálesetek, örökségi, baleseti, mind a hozzánk forduló helyi állampolgárok áttelepülési, beutazási, rehabilitációs, hozzátartozók felkutatásának ügyeivel;

- kérésre gondoskodtunk a Moszkván átutazó hivatalos küldöttségekről, esetenként azok fogadásáról, szállításáról, sőt alkalmankénti elhelyezéséről is.

4. Az új struktúra kialakításánál abból indultunk ki, hogy egy, a korábbiakhoz képest lényegesen csökkentett stábbal és költségvetéssel olyan hatékony tevékenységet tudjunk kifejteni, amely egyszerre képes biztosítani a többirányú, egyforma intenzitású, de mégis magas színvonalú offenzív magyar jelenlétet az oroszországi politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életben, és amellyel méltóan tudjuk felkelteni, ébren tartani és folyamatosan kielégíteni az érdeklődést a rendkívül vonzó magyarországi rendszerváltás és annak megvalósítása iránt.

Ehhez szükség volt egy, a munkája iránt elkötelezett, szakmailag és nyelvileg jól felkészült, továbbá az említett stratégiát magukénak valló kollektíva kialakítására, amelynek minden egyes tagja személyesen is érzi, hogy munkájára odafigyelnek, és annak minőségét értékelik.

Szükséges volt továbbá minél előbb feloldani azt a bizonytalanságot mind a nagykövetség jövőbeni tevékenységére, mind a munkatársak személyi helyzetére vonatkozólag, amelyet az okozott, hogy a misszió majdnem hat hónapig nem volt nagykövet.

A már említett célok érdekében koordinálni kellett a nagykövetség alá- vagy mellérendelt intézményeinek tevékenységét, meggyőzve és a gyakorlatban naponta bizonyítani azok vezetőinek, hogy a közös és egyeztetett munka nem az ő hatás- és tevékenységi körüket csorbitja, hanem éppen ellenkezőleg, azok új dimenziókba helyezését, kibővítését, illetve még hatékonyabbá tételét jelenti. Természetesen ez nem volt könnyű, még ha sikerült is nagyrészt csökkenteni és eloszlatni az évtizedeken keresztül kialakult rossz és káros beidegződéseket, amelyekben a már ismert „kereskedők-diplomaták”, a „külgüyesek-társszerviek” konfliktusait többen is próbálták, alkalmanként okkal, de többnyire anélkül, mesterségesen fenntartani. Megszüntetni azokat a régi, rossz hagyományokat, hogy csak a diplomaták munkája a fontos, és a kulturális tevékenység vagy az iskola ügye például harmadrendűvé minősül. Fel kellett számolni olyan, teljesen megengedhetetlen anomáliákat is, miszerint

a kint tanuló diákok nem részei a kolóniának, és így nem szívesen látott vendégek a nagykövetségen.

Az új stratégia világos megfogalmazásával, a személyi felelősség és az egzisztenciális biztonság garantálásával, a célok eléréséhez kialakított hatékonyabb eszközök alkalmazásával, a vezetők szakmai és politikai elkötelezettségével, de nem utolsósorban a személyes példamutatással, viszonylag rövid idő alatt és nem nagyszámú személyi változtatásokkal – négy diplomata és hat adminisztratív munkatárs – sikerült megvalósítanunk a kitűzött feladatokat. Ma már elmondható, hogy a moszkvai külképviselet valódi nagykövetségként, s nem a különböző minisztériumok, főhatóságok képviselőinek közös munkahelyeként működik.

Eredményeink, egy év után lényegében magukért beszélnek:

- kilenc hónap alatt három elnöki találkozó megszervezése és sikeres lebonyolítása,
- átfogó tanulmány készítése a fogadó ország aktuális kül-, bel-, gazdaság- és biztonságpolitikai kérdéseiről,
- célzottan hatékony sajtó- és kulturális tevékenység megszervezése, beleértve magyar színházi együttes kiutaztatását és egy mai szerző színdarabjának bemutatását, két könyv kiadását,
- több mint 16 nagy rendezvény lebonyolítása mintegy 3500 fő részvételével, magasszintű és hatékony kapcsolatok kialakítása az itteni politikai, gazdasági, tudományos és kulturális élet vezetőivel,
- kapcsolatok ápolása az Oroszország területén élő finnugor köztársaságokkal,
- végül pedig, de nem utolsósorban, kilenc olyan állami és kormányközi egyezmény megkötésének elősegítése az adósságok, a csapatkivonások, a műkincsek, a levéltárak ügyében, valamint együttműködési megállapodás megkötése a nemzeti kisebbségek, a kultúra, a honvédelem területén, amelyek eredményeképpen sikerült mindkét ország követelményeinek megfelelően stabil és új alapokra helyezni a magyar–orosz kapcsolatokat.

Mindez természetesen elképzelhetetlen lett volna az otthoni háttér, a Külügyminisztérium vezetése, a 3. majd pedig a 9. területi főosztály, továbbá a funkcionális főosztályok vezetőinek és munkatársainak hathatós és jól koordinált támogatása nélkül, amelyért ezúton szeretném kifejezni a nagykövetség valamennyi munkatársa, valamint a magam köszönetét.

Ezt a vonalat az elmúlt évihez azonos színvonalon és ilyen hatásfokkal szeretnénk a jövőben is folytatni, amelyhez kérjük a Minisztérium legfelsőbb vezetésének és a területi főosztály egészének további támogatását.

II.

Személyi és tárgyi feltételek, létszám, munkakörök, struktúraváltás

Kiérkezésemkor a nagykövetség munkatársainak összlétszáma 71 fő volt, ami 21 diplomatát, 24 magyar adminisztratív-technikai munkatársat, 9 tanárt és 17 helyi alkalmazottat jelent. A központ szándékainak megfelelően a nagykövetség új vezetése racionalizálta a munkaköröket, megszüntette a korábbi ún. „teameket” mindenki számára, beleértve az adminisztratív-technikai és a társtárcáknak a nagykövetségen dolgozó munkatársait is, személyre és feladatra lebontott írásos munkaköri leírást készített, amelyet mind az érintett, mind a nagykövet aláírt. Ezáltal sikerült elérni, hogy az időközben eltávozott 5 diplomata és 9 adminisztratív-technikai, illetve a kiérkezett egy diplomata és három adminisztratív munkatárssal együtt megtarthassuk a Személyügyi Főosztály¹²⁸ által előírt és jóváhagyott mai 46 fős létszámot. A megnövekedett konzuli feladatokra való tekintettel a Központ 1993 őszétől jóváhagyott további egy fő konzuli tisztviselői státuszt, valamint engedélyezte, hogy a konzuli adminisztrátor munkaidejét 4 óráról 8 órára bővíthessük.

Továbbra is megoldatlan a gondnoki teendők ellátása, amelynek elvégzésére az 1992 nyarán kiküldött munkatárs alkalmatlannak bizonyult. Ugyancsak szükséges lesz a szeptember elsejétől megüresedő villanyszerelői állás betöltésére is.

Kiérkezésem után gyorsított ütemben folytatódott, illetve idén tavasszal befejeződött a nagykövetség épületének öt éve húzódó rekonstrukciója, illetve a belső terek részleges át-, illetve kialakítása. A megállapodás értelmében 1994-től sor kerülhet a nagykövetség két hektárnyi kertjének felújítására, amennyiben a Központ erre megfelelő anyagi keretet tud biztosítani.

A korábbi gyakorlattól eltérően új, egyértelmű elszámolási rendet vezettem be, megszigorítva egyidejűleg a raktári és leltári nyilvántartást. Ehhez nagy segítséget nyújtott a Központ által 1992 augusztusában lefolytatott teljes leltári revízió.

A nagykövetség tevékenységének koordinálása céljából új alapokra helyeztük az együttműködést a Kereskedelmi Kirendeltséggel, a Magyar Kulturális Központtal és a József Attila honismereti iskolával. Az utóbbit 1993 májusától adminisztratív az MKM képviselőjét ellátó egyik diplomata munkatárs felügyeli, aki egyebek között foglalkozik az ösztöndíjasokkal is. Az új együttműködés, amelyet minden esetben az illetékes részleg vezetőjével előzetesen egyeztettünk, és amely az elmúlt egy év alatt mindenki számára hatékonnak és elfogadhatónak bizonyult, jól bevált és kiküszöbölt számos, korábban vitákra és konfliktusokra okot adó problémát.

¹²⁸ Ekkor a Személyzeti Főosztály vezetője Nagy József Zsigmond volt.

A hatékony és a problémamentes munka kialakításához ugyancsak szükség volt feloldani és új alapokra helyezni az együttműködést a nagykövetség állományában dolgozó társtárcák képviselőivel, olykor azok központi illetékeseivel.

A megállapodások következetes, kölcsönös megtartása a viszonyok és a feladatok rendezése, valamint az elmúlt év eredményei bebizonyították, hogy a korábbi, olykor feszült viszonyt meg lehet szüntetni, és az NGKM, MKM, PM, az IH és a HM kihe-lyezett beosztottjai képesek hatékonyan együttműködni egymással és a nagykövetség vezetésével.

A nagykövetség valamennyi munkatársa számára folyamatosan biztosítottuk a kétoldalú tájékoztatás lehetőségét. A diplomataállomány részére minden héten egy alkalommal ún. diplomataértekezleteket tartunk, ahol a munkatársak beszámolnak az elmúlt heti munkájukról, majd a nagykövet kijelöli az elkövetkező hét feladatait, tájékoztatva a résztvevőket azokról az eseményekről is, amelyeken ugyan személye- sen vett részt, de amelyekről a munkatársaknak tudniuk kell.

Az értekezletről minden esetben a titkárságon megtalálható írásos emlékeztető készül. Hasonló értekezletekre kerül sor negyedévenként az adminisztratív-techni- kai állománnyal, illetve félévenként a helyi dolgozókkal.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ez a fajta „együtt munkálkodás” nagy mér- tékben járult hozzá a diplomata motiváltabbá tételéhez, illetve a nagykövetség közös stratégiájának egyértelmű megvalósításához. Az értekezleteket, amelyeket kivétel nélkül minden héten megtartottunk, a nagykövet távollétében az ügyvivő vezeti.

A fokozatosan romló oroszországi belpolitikai viszonyok miatt egyre nagyobb gondot jelent a nagykövetség biztonságának megfelelő fenntartása. A rendőrség és a belügyi szervek tájékoztatása szerint egyre gyakrabban érik atrocitások a külkép- viseletek munkatársait. Fegyveres támadás esetén a nagykövetség – gyakorlatilag – szinte védhetetlen. Az elmúlt időszakban a problémát többször is jeleztük a Központ- nak, de sajnos mind ez idáig megnyugtató választ sem a nagykövetség, sem az itteni illetékes szervek még nem kaptak.

Szakértői vélemények szerint a nagykövetség biztonságtechnikai felszereltsége elavult, és nem felel meg az elvárható igényeknek.

A nagykövetség működésének tárgyi feltételeit, beleértve az épületeket, az infra- struktúrát és az irodagépeket, évek óta a Központ folyamatosan fejleszti és karban- tartja. A fokozott elvárásokat a mi berendezéseink sajnos már csak igen nehezen tudják kielégíteni, hiszen a távközlésben és az irodafelszereltségben a technikai hala- dás ma már igen fejlett, és régen túlhaladta azt a szintet, amellyel mi rendelkezünk. Figyelembe véve az otthoni fejlesztési terveket, szükséges lenne – egyebek között – a kommunikációs eszközöket, így a nagykövetségünkön is működő számítógépeket, azok ellátását és működtetését egységesíteni úgy, hogy ezzel is hatékonyabbá és

gyorsabbá tehesük mind a jelentőmunkát, mind a hozzánk beérkező információk feldolgozását és tárolását. Nehezen lehet egyetérteni azonban azzal a hivatkozással, hogy a modern számítógépek lehallgathatók, és ezért azokat bizonyos anyagok elkészítésére nem használhatjuk. A ma már létező adatvédelmi és egyéb biztonsági berendezések alkalmazásával ismeretünk szerint a kérdés megoldható.

III.

Magasszintű látogatások

A beszámolási időszakban három elnöki találkozóra került sor.

Göncz Árpád két ízben járt Moszkvában: 1992. október 20–22. között a „*Kő a követ*” című darabja bemutatóján, illetve 1993. június 20. – július 4. között, amikor is az Ural-menti finnugor köztársaságokban tett hivatalos látogatást. A magyar elnök első látogatását viszonzandó, továbbá eleget téve Antall József miniszterelnök korábbi meghívásának, Jelcin elnök 1992. november 10-én érkezett kétnapos hivatalos látogatásra Budapestre.

A Jelcin-látogatás alatt, amely kétségtelenül kiemelkedő jelentőségű volt a magyar–orosz kapcsolatok szempontjából, kilenc megállapodást írtak alá.¹²⁹ Ezek teljesen új kereteket és dimenziókat adtak a két ország kapcsolatrendszerének, lezárva szinte valamennyi nyitott kérdést, és kardinálisan új alapokra helyezték a magyar–orosz kapcsolatokat. Rendezték az államadósság, a csapatkivonások utáni elszámolások, a levéltárakban folytatandó kutatások, a háború alatt külföldre származott műkincsek, az etnikai kisebbségek ügyében történő kölcsönös támogatás kérdéseit, valamint együttműködési megállapodás született a kulturális és a honvédelmi tárcák között, illetve a humanitárius segélyek ügyében.

Göncz Árpád idei finnugor útját mind a hazai, mind az érintett köztársaságok, továbbá az orosz sajtó is történelmi jelentőségűnek minősítette, hiszen első ízben látogatott el külföldi államfő az Orosz Föderáció keretén belül nemrég függetlenné vált rokon népekhez, akiknek a látogatás nemzeti öntudatra ébredésükhöz, nemzetközi elismerésükhöz és presztízsükhöz rendkívül nagy mértékben járult hozzá. Magyar részről ugyancsak ez volt a történelem folyamán az első látogatás az adott régiókba.

¹²⁹ Lásd SÁRINGER 2021. 323. számú dokumentumot *Antall József és Borisz Jelcin megbeszélésének szó szerinti jegyzőkönyve* címmel. Keltezése: 1992. november 12. és a 324. számú dokumentumot *Bába Iván helyettes államtitkár jelentése a Kormánynak Borisz Jelcin orosz elnök hivatalos magyarországi látogatásáról* címmel. Keltezése: 1992. november 12.

A további látogatások közül kiemelkedik Martonyi János (1993. VI. 3–4.), Kelemen András és Biszterszky Elemér (1993. VI. 20. – VIII. 04.) államtitkárok, Bába Iván helyettes államtitkár márciusi és áprilisi, Gergátz Elemér miniszter (1992. szeptemberi) és Mádl Ferenc miniszter (1993. május 20–21.), továbbá Entz Géza, Rajkai Zsolt és Pohankovics József államtitkárok moszkvai tartózkodása. Említésre méltó volt még Kódtár Béla külgazdasági miniszternek és Bod Péter Ákosnak, a Nemzeti Bank elnökének moszkvai látogatása a beszámolási időszak alatt.

Ezen látogatások előkészítéséhez, megszervezéséhez és lebonyolításához, hasonlóan V. Jerin orosz belügyminiszter és J. Primakov akadémikus, a külföldi hírszerzés vezetőjének budapesti látogatásához, a nagykövetség aktívan hozzájárult.

IV.

1. Jelentések, összefoglalók, tanulmányok

A gyorsan változó belpolitikai helyzetről táviratok, összefoglaló, értékelő jelentések küldésével naprakészen tájékoztattuk a Központot. A beszámolási időszakban a nagykövetség összesen 810 aktát készített és továbbított a Külügyminisztériumnak, amelyekből 109 „szigorúan titkos”, 222 „titkos” és 479 „admin” minősítésű volt. A napi jelentőmunka és az egyes témákról összeállított tanulmányokon kívül, a szakmai munka hatékonyabbá tétele és az egyre átláthatatlanabb, bonyolult összefüggésű oroszországi belpolitikai helyzet miatt a nagykövetség néhány munkatársa segítségével idén májusra elkészítettük az „Oroszország a rendszerváltás küszöbén” című tanulmányt. A nagy lélegzetű jelentés felöleli a felmerült problémák szinte minden területét, és szintetizálja a mind ez idáig többnyire csak a „fejekben”, illetve a korábbi felterjesztésekben meglévő ismereteket.

A 260 oldalas összefoglalót idén májusban a 9. területi főosztályon keresztül eljuttattuk a legfelső hazai állami vezetőkhöz, kormánytagokhoz, beleértve a szaktárcák, a szakszolgálatok vezetőit, valamint a parlamenti pártok és a külügyi bizottság képviselőit.

Tekintettel arra, hogy a fogadó ország bel- és kül-, valamint biztonságpolitikai, továbbá gazdasági helyzetére vonatkozó értékeléseket az említett anyag részletesen tartalmazza, azok ismételése a jelen beszámolóban nem térek ki. Mellékletként, tájékoztatásul, csatolom viszont az anyag tartalomjegyzékét, bevezetőjét és összegzését.

2. Sajtó- és tájékoztatási tevékenység

Alapvető átalakításra szorult a korábban különböző megfontolásokból erősen háttérbe szorított sajtómunka. Ennek célja: a megfelelő Magyarország-kép (image) kialakítása mind az írott, mind az elektronikus sajtóban; személyes kapcsolatok kialakítása a Moszkvába akkreditált magyar, illetve a Magyarországgal foglalkozó orosz újságírókkal. Ennek érdekében rendszeressé tettük azokat a sajtókonferenciákat, amelyeket a nagykövet tart, hozzákötve egy-egy kiemelkedő jelentőségű látogatáshoz, eseményhez (Göncz-, Jelcin-, Mádl-látogatás, színházi bemutató, hangversenyek, kiállítások, kulturális és idegenforgalmi események megnyitása stb.). Az elmúlt időszakban 14 ilyen jellegű találkozóra került sor a nagykövetségen, amelyeken átlagban 40–50 újságíró vett részt.

A sajtómunka további részét képezte, hogy magyarországi tanulmányutakat szerveztünk oroszországi újságírók, a TV-állomások munkatársainak részére, amelyek finanszírozásába bevontuk a magyar–orosz gazdasági kapcsolatokban érdekelt és érintett magyar cégeket, vállalatokat. Helyreállítottuk a két ország újságíró-szövetségei között korábban meglévő, de a rendszerváltás után megszakadt kapcsolatokat.

Munkánk eredményeképpen folyamatosan jelen vagyunk a médiákban, ahol sikerült igen sokszínű és pozitív képet kialakítani Magyarországról, nemcsak az oroszországi, de a különböző volt tagköztársaságok sajtó-, rádió- és TV-orgánumaiban is. A nagykövet rendszeresen ad interjúkat a központi, illetve a különböző köztársaságok elektronikus és írott sajtójának, amelyek azokat folyamatosan közlik. A beszámolási időszakban mintegy 40 újságban jelent meg többnyire fényképes riport. 20–25 alkalommal jelentünk meg a TV különböző műsoraiban, illetve mintegy 20 rádióriport hangzott el a magyar nagykövettel és a külképviselet munkatársaival. A megjelent és az elhangzott anyagokról a Sajtó Főosztályt rendszeresen tájékoztattuk, illetve az anyagokat hazaküldtük.

3. Kulturális tevékenységünk

Azzal, hogy az új felállásban a Magyar Kulturális Központ tevékenységét a magyar nagykövetség szerves részévé tettük – a Kulturális Központ igazgatója, bár az MKM kiküldötte, egy személyben a nagykövetség kulturális tanácsosa –, a magyar kultúra megjelenítése, nyelvtanfolyamok szervezése, elért eredményeink terjesztése, a helyi, így elsősorban az orosz és a finnugor köztársaságokban kulturális tevékenységünk bemutatása lényegesen hatékonyabbá vált. Az elmúlt időszakban Moszkvában folyamatosan beszélnek a magyar kultúráról olyan kiemelkedő rendezvények kapcsán, mint a „*Budapest–Poznan 1956*” kiállítás Szentpéterváron (1992. december 1–20.) és

Moszkvában (1993. március 12. – április 3.), a „Kő a kövön” című Göncz-dráma bemutatója Moszkvában (1992. október 20–22.), illetve a darab kiadása könyv formájában, Bába Iván, Entz Géza államtitkárok, Hegedűs B. András, Gosztonyi Péter történészek, Rózsás János és Nemere István írók előadásai aktuális politikai és társadalmi kérdésekről.

Nagy figyelmet fordítottunk a magyar zene és a képzőművészet megfelelő jelenlétére: filmhetek, életműsorozatok bemutatása (Moszkva, Szentpétervár, Kijev, Harkov, Kazany, Jekatyerinburg, Lvov). Élő munkakapcsolatokat tartunk a hungarológia itteni művelőivel (irodalmárok, műfordítók, történészek, kutatók), illetve megkülönböztetett figyelmet fordítunk a finnugor népek kultúrájának ápolására, támogatására és otthoni népszerűsítésére.

Az események nagyobb nyomatékosítása érdekében mint nagykövet, rendszeresen veszek részt az említett eseményeken, olykor magam is aktív részt vállalva azok kiválasztásában, bizonyos eseményekhez kötésében (március 15., június 16., augusztus 20., október 23.), megnyitásában és levezetésében. Ezzel is igyekszem a figyelmet Magyarországra és a rendezvényre irányítani, biztosítva egyúttal a részvétel szintjét, amelyre rendszeresen járnak miniszterek, főhatósági emberek, ismert művészek, írók stb.

4. Finnugor ügyek

A nagykövetség tevékenységében új elemként jelentkezett a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok kialakítása és ápolása az Orosz Föderáció területén élő 15 finnugor rokon néppel. A mintegy 3,5–4 millió összlélekszámú finnugor etnikum hat köztársaságban, illetve autonóm területen él Oroszországban, másfél éve, mint az Orosz Föderáció „független szubjektumai” a hivatalos orosz szervek és a Jelcin elnök által deklarált támogatás mellett.

A Sziktivkárban (Komi Köztársaság) 1992. november 30. – december 3. között megtartott I. Finnugor Világkongresszuson, majd az ezt követő Konzultatív Bizottsági ülésen, ugyancsak Sziktivkárban 1993. február 20–23-án a magyar nagykövet képviselte Magyarországot a tanácskozáson, illetve választották meg tevékenysége alapján a Bizottság egyik alelnökévé. Ebben a minőségemben vettem részt az ENSZ bécsi emberi jogi konferenciát megelőző nem kormányzati szervek (NGO) értekezletén (1993. június 11–13.), ahol a Kongresszus megbízása alapján eljártam az ENSZ illetékeseinél, hogy az FVK számára az ECOSOC konzultatív státuszt biztosítson. Ugyancsak itt sikerült elintézni, hogy az FVK képviselőit meghívták az Emberi Jogok Bizottságának keretében rendezett tanácskozásra (Genf, 1993. június 19–29.), amelyen az őshonos (bennszülött) népek problémáit vitatják meg.

Tekintettel arra, hogy 1996-ban a Világkiállítás alatt Budapest lesz a házigazdája¹³⁰ a II. Finnugor Világkongresszusnak, és Magyarország a legnagyobb lélekszámú finnugor nép hazája, szerepünk értelemszerűen felértékelődik. Ehhez járul hozzá az a politikai mérséklő-közvetítő szerep is, amely hazánkra, illetve képviselőinkre hárul a rendkívül kiélezett észt–orosz kapcsolatok és a viszonylag tartózkodó finn–orosz magatartás miatt. A finnugor ügyekhez kétségtelenül rendkívüli mértékben és minden szempontból pozitívan járult hozzá a már említett általunk kezdeményezett, majd részben megszervezett és lebonyolított történelmi jelentőségű Göncz-látogatás.

5. Fogadások, rendezvények

Figyelembe véve a nemzeti és egyéb ünnepeinket, az ország imázsának ápolását, a helyi szokásokat, valamint nem utolsósorban a nagykövetség anyagi lehetőségeit, igyekeztünk a társadalmi eseményeket és az ezzel járó fogadásokat úgy alakítani, hogy azok megfelelő szinten, a legnagyobb hatásfokkal érvényesülhessenek. Valamennyi rendezvényünknel maximálisan figyelembe vettük azok költségkihatását, és ott, ahol lehetett, a szervezést észszerűsítettük. Ezért is sikerült a színvonal csökkentése nélkül mindig a jóváhagyott költségvetés keretein belül maradnunk. A nagy nemzeti és állami ünnepeinken kívül – március 15., augusztus 20., október 23., –, amelyeken a megjelentek létszáma 450–900 fő között mozgott, éltünk azokkal az alkalmakkal, amikor olyan vendégünk vagy eseményünk volt, amelyre nagyszámú érdeklődőt várhattunk (Göncz-látogatások, Magyarországon is akkreditált moszkvai állomáshelyű nagykövetek találkozója, American Women's Club, nagykövet asszonyok találkozója, hangversenyek, filmbemutatók stb.). Ugyancsak sikeresnek bizonyultak a nagyköveti ebédek és vacsorák, amelyekre egy-egy olyan konkrét ügy adta az okot, mint például a baltikumi nagykövetek, a kaukázusi nagykövetek találkozója, a magyarul beszélő moszkvai diplomaták „klubja”, évváró munkaebéd a helyi Külügyminisztérium magyar illetékeseinek részvételével, a Martonyi-, Bába-, Gosztorny-látogatás stb.

Mivel célunk mindig a partnerek legszélesebb körének célzott megszólítása, ez irányú tevékenységünk során a beszámolási időszakban 16 nagy fogadást adtunk, amelyen mintegy 3500 fő vett részt, míg a nagykövet által adott 71 ebéden/vacsorán összesen 546 fő volt a vendégünk.

¹³⁰ A világkiállítás vagy univerzális kiállítás (EXPO) a 19. század közepe óta a nemzetközi kiállítások elnevezése. Az 1996-ra tervezett Bécs–Budapest Világkiállítás végül nem valósult meg.

Mivel a központi utasítás ezt lehetővé teszi, figyelembe véve az augusztusi szabadságolásokat és a tavalyi tapasztalatokat, 1993. augusztus 20-án eltekintünk az állami ünnep alkalmából adandó fogadástól, annál is inkább, mivel az adott időszakban a nagykövet nem tartózkodik állomáshelyén, és felméréseink szerint a diplomáciai testület mintegy 70%-a, s a helyi vezetők többsége is távol lesz Moszkvától.

6. Ösztöndíjasok, József Attila honismereti magyar iskola, egyéb egyetemi kapcsolatok

Bár a korábbiakhoz képest lényegesen csökkent, a magyar ösztöndíjasok döntő többsége még mindig Oroszországban, illetve a volt tagköztársaságokban tanul. Az 1992/93-as tanévben 5 város 20 felsőoktatási intézményét 126 ösztöndíjasunk és 5 aspiránsunk látogatta. A fenti számhoz jött az év folyamán különböző időszakokban, átlagban 2–8 hetes oktatásra 316 ún. részképzős 10 hazai egyetem, illetve főiskola hallgatójaként, illetve az itt dolgozó kiküldöttek gyermekei – 30 fő –, akik fenntartásáról – mivel nem állami ösztöndíjasok – szüleik gondoskodnak.

A már a korábbiakban jelzett struktúraváltás szellemében a kint tanuló ösztöndíjasokkal személyesen vettem fel a kapcsolatot Moszkvában és Szentpéterváron. A beszélgetések során jeleztem, hogy a nagykövetség új vezetése számít rájuk, nemcsak mint szívesen látott vendégekre a különböző rendezvényeinken, de számít azokra is, akik önkéntes alapon a nagyobb létszámú rendezvényeinken munkájukkal segíteni akarnak (kapuellenőr, teremfelelős, irányító, tolmács stb.), hiszen így részesei lehetnek a nagykövetség életének, és közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek a külképviseleti munkáról.

Mindkét városban tájékoztatót adtam a hazai és a nemzetközi helyzetről, és valamennyi találkozón meghallgattam a felmerült problémákat, és igyekeztem tanácsot, segítséget adni azok megoldásához. A leggyakoribb gondok: a kiküldő hatóság elképzeléseinek hiánya, bizonytalanság a fennmaradó tanulási időszakkal kapcsolatban (2–3 év), a végzés utáni elhelyezkedési problémák teljes megoldatlansága, a hazai hallgatókkal szembeni hátrány a különböző nyugati ösztöndíjak, tanulmányutak megpályázásában, tájékoztatatlanság a hazai háttérrel és az otthoni viszonyokról, továbbá a két örökzöld téma, vagyis a viszonylag alacsony ösztöndíjak, az infláció okozta megélhetési és a fokozatosan romló közbiztonsági problémák. Tény és való, hogy az idén több ösztöndíjasunk esett rablás, erőszak, betörés, életveszélyes fenyegetés áldozatául. Az év elején tett ígéreteimet megtartva, a tanév során több ízben került sor találkozókra mind a nagykövettel, mind a nagykövetség első beosztottjával, rendszeresen biztosítottunk újságokat, videókazettákat, könyveket a diákok számára, és sikerült őket bevonnunk, különösen a „diplomata–újságíró” szakosokat

különböző rendezvényeinkbe, sőt néhányuknak biztosítottuk, hogy gyakorlati idejüket – természetesen az érintett otthoni hatóságokkal egyeztetve – a nagykövetségen tölthessék.

A nagykövetség által fenntartott József Attila honismereti iskola több mint 20 éve biztosítja a hivatalos kiküldetésben Moszkvában dolgozók gyermekeinek a képzést, az első elemitől kezdve a negyedik gimnáziumig bezárólag. Az iskolában az 1992/93. tanévben 148 gyerek tanult 8, diplomával rendelkező magyar pedagógus felügyelete alatt.

Valamennyi oktatási formát, amelyekben magyar tanulók vesznek részt Oroszországban, a MKM diplomata státusú kiküldöttje felügyeli.

A József Attila honismereti iskolával ugyancsak sikerült a korábbiaktól eltérő viszonyt kialakítanunk. Az iskola igazgatója – az első beosztott felesége – személyén keresztül gyakorlatilag naponta tájékozódhattunk az iskola és a tanulók legfontosabb problémáiról. Mint nagykövet, 1993 tavaszán óralátogatáson vettem részt, hogy személyesen is meggyőződhessenek mind az oktatás színvonaláról, mind annak tárgyi feltételeiről. A szülők és a pedagógusok áldozatkész munkájával számos nehézséget sikerült megoldani – festés, takarítás, villanszerelés, szállítás, kirándulások lebonyolítása –, ugyanakkor továbbra is megoldatlan az iskolabuszok pótlása és felújítása, amelyekkel a gyerekeket gyűjtik össze és szállítják haza. Jelenleg is folytatunk tárgyalásokat a Kereskedelmi Kirendeltséggel és a tehetősebb magyar cégekkel, valamint az IKARUS képviselőivel a helyzet megoldásáról.

Minden évben ismétlődő probléma az iskola további fenntartása, amelyhez a szülők tandíj formájában elég jelentős összeggel járulnak hozzá – tanévenként 40.000 USD –, ugyanakkor ez az összeg az összköltségek csupán 33%-át fedezi. A fennmaradó összeget a Külügyminisztériumnak kell vállalnia. Mivel az iskola további fenntartását a szülők kérésének alapján magam is indokoltnak tartom, meg kellene vizsgálni, hogy az NGKM, illetve az MKM milyen módon tudna anyagilag is hozzájárulni a költségek megosztásához, fedezéséhez.

Ugyancsak említésre méltó új elemként jelentkezett, hogy beszélgetésre hívtam a különböző moszkvai egyetemek és főiskolák magyar szakos hallgatóit és oktatóit. Mivel belőlük lesznek a jövő műfordítói, a magyar kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok oroszországi robotosai, igen fontosnak tartom, hogy érezzék: Magyarország és a nagykövetség rájuk is gondol. Az első beszélgetést követően sikerült aktivizálni őket, bevonva a Kulturális Központ tevékenységi körébe, majd egy későbbi találkozót követve rendszeresen hívjuk őket a nagykövetség kulturális és tájékoztató (filmbemutató, író-olvasó találkozó) rendezvényeire.

9. Műkincsek, levéltárak emlékhelyek, katonasírok

Az érintett szaktárcák képviselőinek bevonásával az elmúlt év során szisztematikus és célirányos tevékenységet folytatott nagykövetségünk mind a négy kérdésben. Kétségtelen, hogy az ügyet nagymértékben elősegítette a Jelcin-látogatás alatt aláírt két egyezmény – műkincsek, levéltárak –, valamint az idén tavasszal Moszkvában Mádl miniszter úr által aláírt restitúciós megállapodás. Az eredményekkel azonban távolról sem lehetünk elégedettek. Szükség lenne arra, hogy otthonról gyakrabban és intenzívebben munkálkodjanak a problémák előre vitelében, hiszen ehhez pusztán a nagykövetség apparátusa, illetve az esetenkénti levélváltás nem elegendő még akkor sem, ha a nagykövet személyesen is szívügyének tekinti a kérdéseket, és idejének és energiájának nagy részét fordítja a különböző, olykor egyedi ügyek felgöngyölítésére.

Meg kell említeni, hogy 48 év után először sikerült hivatalosan is megtekinteni és lefényképezni – Mádl-delegáció – az 1945-ben elhurcolt Hatvany–Deutsch-gyűjtemény festményeit. Az egyik Nyizsnyij–novgorodi utazásom alatt megtaláltuk és ugyancsak lefényképeztünk több, a Sárospataki Könyvtár tulajdonát képező XVI–XVII. századi ősnymtatványt. Sikerült megszerezni és hazaküldeni Bethlen Istvánra és Esterházy Jánosra vonatkozó számos, eddig féltve őrzött dokumentumot. Nyomára jutottunk több második világháborús magyar vonatkozású polgári és katonai dokumentumnak.

Felderítettünk és megszólaltattunk még élő aktív tanúkat, akik az 1945-ös, illetve az 1956-os magyarországi eseményekben tevőlegesen részt vettek. Kitüntetésre javasoltuk azokat az egykori leningrádi diákokat, akik 1956-ban kiálltak a magyar ügy mellett, tiltakozva a fegyveres beavatkozás ellen, röpcédulákat készítettek, csoportokat szerveztek, amiért 6–10 évi börtönbüntetéseket kaptak.

Eddig ismeretlen magyar katonasírokat találtunk a Moszkva melletti Krasznogorszkban. Folytatjuk a Sándor-palota műkincseinek, a Komintern magyar munkatársaira vonatkozó adatok beszerzését, vállalva az újabb és újabb otthonról érkező és hasonló jellegű kérdésekben az eljárást.

Sajnos mindehhez az egy főkonzul és az adott feladatra alkalmanként kijelölt diplomata munkája nem elegendő.

Ezúttal is szeretnénk felhívni a Központ figyelmét az otthoni hatóságok és intézmények közötti koordináció szükségességére, a rámenősebb ügyintézésre, továbbá arra, hogy a hasonló ügyekben eljáró lengyel, román, cseh, francia és holland kutatók már sokkal előbbre járnak. Sajnos az idő múlása, az egyre kaotikusabb orosz belpolitikai viszonyok és az archívumok esetleges újbóli bezárása távolról sem kedvez a lassú kutatóknak és a nem szisztematizált távkutatásoknak.

Küszöbönáll a katonasírok ügyében kötendő megállapodás aláírása (HM), valamint az urivi kopjafa felállítása a Don-kanyari harcok 50. évfordulójára, ugyanakkor figyelembe kell venni az otthonitól eltérő itteni mentalitást és szokásokat, az esetleges érzékenységet. (Kopjafa helyett például sokkal szerencsésebb és tartósabb lenne egy köemlékmű felállítása.)

A nagykövet és a nagykövetség kijelölt munkatársai, valamint a katonai hivatal eddig és a jövőben sem fog elmulasztani egyetlen alkalmat sem, hogy a felsorolt ügyekben mindent elkövessen, és hogy megfelelő eredményességgel képviselje, ha kell, személyesen, ha kell, adminisztratív úton a magyar érdekeket.

V.

Kapcsolataink és azok ápolása

A Szovjetunió megszűnése után, de különösen az augusztusi sikertelen puccskísérletet követően lényegesen megváltozott mind a diplomáciai képviselők kapcsolatteremtési lehetősége, mind az igénye. Ez teljes mértékben megfelelt az otthoni, ugyancsak rendszerváltás utáni elvárásoknak, amelynek nagykövetségünk új vezetése örömmel tett eleget. Építve a már meglévő és működő kapcsolatokra, kikerkezőm után azokat igyekeztem bővíteni (prominens orosz értelmiségiek, egykori üldözöttek, politikai és egyéb pártok vezetői, emberi jogi aktivisták), újabb területeket bevonni (egyházak, nemzeti mozgalmak), sajátos érdekcsoportokra kiterjeszteni (baltikumi nagykövetek, kaukázusi nagykövetek) és megteremteni egyfajta központot azoknak, akik a speciális magyar érdekeket és értékeket támogatják (hungarológusok, a magyar műkincsekkel foglalkozó művészettörténészek, magyarul beszélő diplomaták, magyar nyelvet tanuló diákok).

Külön figyelmet érdemel az a 15 moszkvai misszióvezető, akik hazájukat nagyköveti minőségben Magyarországon is képviselik. Számukra rendszeresen tartok összejöveleteket, amelyeknek keretében tájékoztatom őket a magyarországi fejleményekről, filmkockákat szervezünk részükre, meghívjuk a különböző kiemelkedő eseményeinkre. Külön találkoztunk szerveztünk részükre például Göncz Árpád moszkvai tartózkodása alatt, amikor is a 15 nagykövet mintegy egyórás beszélgetést folytathatott köztársaságunk elnökével.

Az említetteken kívül természetesen megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a hivatalos kapcsolatok ápolására az elnöki hivatallal, a parlamenttel az állami szervekkel, a minisztériumokkal, a főhatóságokkal és a különböző tudományos és kulturális intézményekkel, köztársasági vezetőkkel. Figyelembe véve az oroszországi belső helyzetet, mind az információszerezésnek, mind az intézkedési lehetőségeknek

egy adott ügyben az egyik leghatékonyabb módja a korrupció mellett a „személyi kapcsolatok” felhasználása. Eredményeinket nem más, mint a jól megválasztott és működő kapcsolatok jellemzik, amelyekről az alábbiakban lehetne tömören szólni.

Jelcin elnök külügyi főtanácsadója, helyettesei, politikai és sajtótanácsadója rendszeresen vesznek részt rendezvényeinken, nagyköveti ebédeinken és vacsoráinkon. Szívesen találkoznak magyar vezetőkkel, akikkel olykor értékes információkat közölnek.

A Parlament (Legfelső Tanács) külügyi, honvédelmi, a nemzetiségekkel foglalkozó bizottság elnöke, több kormánypárti, illetve ellenzéki képviselő, az alkotmányi bizottság titkára a fentiekhez hasonló kapcsolatban állnak nagykövetségünkkel.

A külügyminiszteren kívül, aki tekintettel elfoglaltságára, csak nagyhatalmak nagyköveteit szokta fogadni, és tőlük fogad el meghívást, valamennyi külügyes szinten igen jó és hatékony kapcsolatokkal rendelkezünk. Megjegyzendő, hogy a magyar osztály valamennyi (6 fő) munkatársa és a területet felügyelő 3. főosztály vezetője is kifogástalanul beszél magyarul.

A Belügy-, a Biztonsági, a Honvédelmi és a Kulturális Minisztérium, a Külföldi Hírszerző Hivatal első számú vezetőjével és közvetlen környezetével a nagykövet személyesen tartja a kapcsolatot. Valamennyien jártak a nagykövetségen, ahol vendégként vettek részt szűkkörű ebéden/vacsorán, többnyire magyarországi látogatásuk előtt.

Többször találkoztam Moszkva és Szentpétervár polgármesterével. A két nagyváros testvérvárosi kapcsolatokat ápol Budapesttel, illetve Székesfehérvárral.

Az állami archívum és az elnöki levéltár vezetője több ízben járt Magyarországon. Szoros közvetlen és rendszeres kapcsolatokat tartunk fenn velük és munkatársainkkal valamennyi szinten.

Különös hangsúlyt fektettem az egyházakra. Az ortodox egyház fejével és a külügyeket intéző közvetlen környezetével (a mi püspöki karunknak megfelelő szint) rendkívül szívélyes és közvetlen kapcsolat alakult ki. Baráti légkör jött létre a moszkvai főrabbival, aki a budapesti rabbiképző növendéke volt, és magyar felesége van. A baptista egyház legfelsőbb vezetésével személyes, közvetlen, az örmény és a grúz pátriárkával pedig személyes ismeretségen és több találkozón alapuló kapcsolatokat építettem ki.

A Magyarországgal is foglalkozó Balkanisztikai, az USA–Kanada Kutató és a Világgazdasági Kutató Intézet, mint az Orosz Föderáció Tudományos Akadémiájához tartozó intézmények, kiemelkedő helyet foglalnak el mind a politikai, mind a gazdasági életben. Vezetőikkel, ismert nevű akadémikusokkal, akik „magyarbarátok”, sőt egyikük a Moszkvai Orosz–Magyar Baráti Társaság elnöke is, még korábbi munkám során alakítottam ki megbízható szakmai kapcsolatokat. Sikerült megte-

remtenünk az együttműködést magyar társintézeteikkel, amelyek egyébként már működnek is. A Reformkutató Intézetet a volt miniszterelnök, Jelcin elnök egyik legközelebbi bizalmasa vezeti. Közbenjárásunkra ősszel Magyarországra hívták meg, amit az igazgató örömmel el is fogadott.

Mint a WTCA (World Trade Center Association) Igazgató Bizottságának tagja, hivatalból is felügyelem a szervezet moszkvai és szentpétervári központját. A Világkereskedelmi Központok Szövetsége egyébként 160 központtal rendelkezik a világ 62 országában.

Korábbi munkámból kifolyólag igen közvetlen és jó a kapcsolatom van az Oroszországi Kereskedelmi és Iparkamarával. Közvetlen kapcsolatban állunk az oroszországi GYOSZ-szal, a Vállalkozók Szövetségével és a Nemzetközi Orosz Klubbal.

Bár Észtországban, Lettországban és Litvániában helsinki nagykövetségünk az illetékes, nevezett országok moszkvai diplomáciai képviselőik vezetői örömmel vették annak idején javaslatomat, hogy alkalmanként találkozzunk fehér asztal mellett, bevonva ebbe a finn nagykövetet is (aki korábban nálunk látta el ezt a beosztást). A rendkívül hasznos eszmecserék eredményeit egy részben fel tudom használni a finnugor ügyek intézésében. Másrészt azokat Budapesten keresztül rendszeresen továbbítjuk Helsinkibe.

Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán moszkvai nagykövetei is több ízben fogadták el ebédmeghívásomat. Gyakorlatilag itt találkozhatott nyugodtan és feltűnés nélkül az amúgy egymással háborút viselő Örményország és Azerbajdzsán képviselője. A találkozókat arra való hivatkozással kezdeményeztem, hogy Magyarországot én képviselem Grúziában és Örményországban nagykövetként. Tekintettel a háborús helyzetre, az említett országokba történő rendszeres utazások csak igen nehezen lennének megoldhatók, ezért tartottam ezt a kapcsolattartási és tájékoztató formát hatékonynak és kézenfekvőnek, amely azóta teljes mértékben be is váltotta a hozzá fűzött elvárásokat.

Kis odafigyeléssel sikerült mintegy 10-15 olyan vezető diplomatát és nem orosz állampolgárságú üzletembert találnom, akik kifogástalanul beszélnek magyarul, és akik egy kis magyar „csevegésre” örömmel jönnek össze. Köztük van a holland nagykövet és felesége, az osztrák és az olasz nagykövet felesége, az egyiptomi tanácsos felesége, a moszkvai Aerostar Szálló kanadai igazgatója, az amerikai iskola főépítésze stb.

Kijövetelem után sikerült találkoznom több ismert oroszországi személyiséggel, akik közül többen különböző pártok, szervezetek tagjaként még mindig számottevő tényezők az ország politikai-társadalmi életében. Megkeresésemre pozitívan reagáltak, és a náluk tett látogatásaimat követő kapcsolataink azóta is fennmaradtak (Gorbacsov, Bonner asszony, Gajdar, Arbatov, Bogomolov, Ligacsov akadémikus, A, Jakovlev).

3. Örményország és Grúzia

Tekintettel arra, hogy a hazai döntés értelmében ebben a két, ma már önálló és független országban is én képviselem Magyarországot nagykövetségként, az ottani eseményeket, fejleményeket megkülönböztetett módon kísérjük figyelemmel. A két köztársaságban uralkodó háborús belpolitikai helyzet miatt még nem volt alkalmam átadni a megbízólevelemet, de oroszországi nagykövetségként már mindkét helyen jártam 1992 augusztusában, és találkoztam a legmagasabb állami és egyházi vezetőkkel. A kapcsolatokat kijelölt nagykövetségként – miként már korábban jeleztem – a két ország moszkvai nagykövetségén keresztül tartom, 1993 januárjától havonta készítünk írásos összefoglalókat a két országban folyó eseményekről, tájékoztatva az EBEK által kijelölt magyar megfigyelőt is, aki megbízatása miatt igen gyakran utazik keresztül Moszkván. Terveim szerint, amelyekkel a fogadó országok is egyetértenek, a megbízólevelek átadására – az olasz, az izlandi, a ciprusi, és az egyiptomi nagykövetekkel együtt – előreláthatólag szeptember végén, október elején kerül majd sor.

3. Utazások Oroszországban és a volt Szovjetunió tagköztársaságaiban

Az alaputasításban foglaltaknak megfelelően megbízólevelem átadása után ellátogattam Szentpétervárra, ahol azóta több ízben is megfordultam (kiállításmegnyitás, találkozó a diákokkal, kapcsolatfelvétel a város polgármesterével).

Az elmúlt egy év alatt az Orosz Föderáció köztársaságai és városai közül a központ egyetértésével az alábbi helyekre látogattam el: Sziktivkár (Finnugor Világkongresszus), Csebokszari (Eszperantó Kongresszus), Nyizsnyij Novgorod (múzeumi delegáció), a Göncz-látogatás alatt: Joskar Ola (Mari Köztársaság), Szaranszk (Mordvin Köztársaság), Izsevszk (Udmurt Köztársaság), Hanti-Manszijszk, Ufa (Baskíria), Kazany (Tatárország).

1992 augusztusában azzal a céllal, hogy felmérjük, hol lehetne magyar nagykövetséget nyitni, az akkori elképzelések szerint ellátogattam: Grúziába, Örményországba és Azerbajdzsánba, valamint Tádzsikisztánba és Türkmenisztánba. Valamennyi köztársaságban a legmagasabb szinten sikerült megbeszéléseket folytatnom az adott témában. A látogatások eredménye ma már közismert.

A Finnugor Világkongresszus képviselőtét érintő ügyekben hivatalos konzultációra, az észk kormány kérésére, 1992 márciusában Tallinnba (Észtország) utaztam, ahol több miniszterrel és főhatóság vezetőjével találkoztam, a Magyarok Világszövetsége képviselőinek társaságában.

VI.

Problémák, megoldandó kérdések

Az elkövetkező időszak problémamentesnek, vagy akár a korábbinál könnyebbnek ígérkezik. Az egyre fokozódó belpolitikai válságból, amelynek csak részben oka a törvényhozói és a végrehajtó hatalom közötti kibékíthetetlen ellentét, egyelőre még nem látszik a kiút. A válsággal járó negatívumokat, azaz az inflációt, a munkanélküliség növekedését, a szociális gondok fokozódását, a pauperizációt, a közbiztonság olykor elviselhetetlen szintre süllyedését a viszonylag jól szervezett retrográd erők igyekeznek demagóg módon kihasználni. Az emberek stabilitás utáni vágya egyre gyakrabban találkozik a totalitárius diktatúrát ilyen vagy olyan megfontolásból visszaállítani akarók, az itteni szóhasználat szerint „vörös-barna erők” elképzeléseivel.

A jecini vonalban a tömegek ma már egyre kevésbé látják a demokrácia megtestesülését. Az elnököt, aki ígéreteit objektív okok miatt nem képes betartani, ma már Gorbacsovhoz hasonlóan azzal vádolják, hogy nem képes összetartani Oroszországot, ami így óhatatlanul a Szovjetunió sorsára jut, vagyis széthullik. Ennek első, határozott jelei a gomba módra keletkező különböző köztársaságok létrejöttével máris érzékelhetők. Az alkotmány körüli viták és a parlamenti választások pusztán felgyorsíthatják, de meg már nem állíthatják a megindult bomlási folyamatot.

Ha Jelcinnek mégis sikerülne megőriznie hatalmát, nagyon valószínű, hogy ő is rákényszerülne a központi hatalom, jobb esetben az új alkotmány segítségével, tehát demokratikusan, rosszabb esetben anélkül, tehát elnöki rendeletekkel, azaz diktatórikusan történő kormányzásra. Mivel a Nyugat főleg abban érdekelt, hogy az oroszországi nukleáris potenciál ne proliferálódhassék, és arról a tárgyalásokat egy és ne több Oroszországgal kelljen folytatni, nem kizárt, hogy Jelcin mellett egy darabig ezért a „szívességért” még ki fognak tartani, sutba téve a többi szempontot.

Gazdaságilag Oroszország a csőd szélére jutott, és ebből csakis és kizárólag egyedül tud kilábalni. Ma nincs olyan külső hatalom, nemzetközi szervezet vagy összefogás, amely ebben hathatós támogatást akarna vagy tudna neki nyújtani.

Ennek a helyzetnek a lecsapódása érződik valamennyi szinten, így az államigazgatásban és a gazdaságban is, amellyel munkánk során nap mint nap találkozunk.

A fentiek figyelembevételével a nagykövetségünkre háruló teendőket az alábbiakban lehet összefoglalni:

- A magyar külpolitikai célok és érdekek további következetes érvényesítése mind Oroszországban, mind a FÁK országaiban.

- Szorgalmazni az alapszerződés ratifikálását a megfelelő hazai háttértámogatás birtokában.

- Tovább munkálkodni a még olyan nyitott kérdések megoldásán, mint a fennmaradó államadósság rendezése; a két ország közötti kereskedelmi forgalom növelése; újabb lehetőségek felkutatásával az Oroszországban lévő magyar műkincsek hazahozatala.

- Figyelemmel kísérni az orosz bel- és külpolitika mozgását, és azt érdekeinknek megfelelően befolyásolni ott, ahol lehet, a nemzetközi fórumokon: EBEÉ, ENSZ, ET, és együttműködni olyan, mindkét fél számára fontos kérdésekben, mint a nemzeti kisebbségek, a délszláv háború rendezése stb.

- Rendszeresen tájékoztatókat küldeni az oroszországi és a FÁK-beli minket érintő mozgásokról.

- Elősegíteni a FÁK országaiban létesítendő magyar nagykövetségek vagy képviseletek működését, beleértve a megbízólevelek átadását az érintett viszonyokban.

- Támogatni és gondozni a finnugor ügyeket.

Moszkva, 1993. július 29.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 57. doboz

148.

Keskeny Ernőnek, a 9. Területi Főosztály vezetőjének
összefoglalója az orosz külpolitika változásáról
1993. augusztus 10.

Külügyminisztérium
9. Területi Főosztály
Keskeny Ernő
00852/10/1993.

Szigorúan titkos!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Marinovich E.
Bába I.
Oberfrank F.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Fordulat az orosz külpolitikában

Az utóbbi időben egyre több jelét tapasztaljuk annak, hogy az orosz külpolitika magához tért a szovjet birodalom felbomlása okozta sokkból, rendezte sorait, és feladva passzivitását, mozgásterének újbóli bővítése céljából erőteljes offenzívába kezdett.

1992 decembere óta, Kozirjev emlékezetes stockholmi felszólalását követően 1993 közepére megérett a helyzet a kijelentésre: az eltelt időszakban valóságos fordulat ment végbe az orosz külpolitikában. A Kozirjev által akkor felvázolt és ijesztőnek tetsző perspektívák az orosz birodalmi gondolkodás újjászületésének jegyében sorra megvalósulni látszanak.

A részletezések előtt célszerű eloszlatni egy igen elterjedt félreértést: nincs szakadéknyi távolság a két orosz külpolitikai vonalvezetés között, amelyet egyrészt Jelcin és Kozirjev, másrészt az orosz Legfelsőbb Tanács jelképez, amennyiben az előbbi – főként belpolitikai okokból – közeledett az utóbbihoz. Ez a folyamat a jövőben várhatóan folytatódni fog.

A FORDULAT TERÜLETEI

1. FÁK, illetve a volt Szovjetunió

Oroszország az első lépcsőben a változatlanul közvetlen érdekszférájának tekintett FÁK-on, illetve a volt Szovjetunióon belül kívánja helyreállítani és megerősíteni korábbi hegemon szerepét. Ehhez stratégiai érdekei fűződnek. Az orosz „Monroe-elv” egyik eszközeként kizárólagos válságmenedzselő szerepének nemzetközi elismertetését akarja elérni a „közel-külföld” szféráján belül. Jelenléte biztosításának egyik kedvelt módszere a konfliktusok életben tartása, amelyek révén a rendteremtés igényével fellépve érvényesítheti akarátát, számára kedvező helyzet kialakításával (pl. tadzsik–afgán háború, kaukázusi konfliktusok stb.). A többnyire egykori szovjet határok védelme ürügyén az orosz hadsereg gyakorlatilag majd minden volt szovjet tagköztársaságban jelen van. Külön problémát jelent, hogy e hadseregek nem mindegyike áll a központja ellenőrzése alatt (pl. egyes esetekben erre utal a Grúziában állomásozó orosz hadsereg viselkedése).

A „közel-külföld” köztársaságaiban élő orosz kisebbség érdekében egyrészt jogosan lép fel, ugyanakkor ez az orosz kisebbség egyben ürügyet is jelent hegemoniája gyakorlati érvényesítéséhez. Oroszország további eszközként használja fel az egykori szovjet tagköztársaságoknak a Nyugathoz, a tőle remélt gazdasági támogatáshoz fűzött illúzióival történő leszámolását, illetve azok belső gazdasági nehézségeit, ami kohéziós tényezőként az integráció új formáinak kialakítása felé kényszeríti ezen államokat (ld. a három szláv köztársaság rendkívül figyelemreméltó gazdasági integrációja, amely minden valószínűség szerint erősödni fog).

2. Balkán

Oroszország hagyományosan erős érdekeltségét a Balkánon nem akarja feladni, és igyekszik az utóbbi 2-3 évben elvesztett pozícióit más módon visszaszerezni. Ezért – a pánszlávizmusra és a közös ortodox vallási gyökerekre hivatkozva – igyekszik meghatározó szerepet kivívni a volt Jugoszláviában zajló háborúk rendezésében. A térség biztonsága szempontjából rendkívül veszélyes az amerikai külpolitikai gyakorlatnak az a felfogása, amelyben túlzottan nagy szerepet kíván e téren Oroszországnak biztosítani. Mindenesetre Vancouverben Clinton ebben is megerősítette Jelcint.

3. Kelet-Közép-Európa

Oroszország természetesen tovább kívánja befolyási övezetét gyarapítani. Fel kell készülni rá, hogy ennek egyik természetes iránya Közép-Európa lesz, amely mint térség változatlanul az orosz külpolitikai prioritások egyike. Ez a folyamat már elkezdődött, amelynek irányultságára olyan vészjósló jelzés figyelmeztetett, mint pl. a len-

gyelországi csapatkivonások augusztus 3-án történt ideiglenes felfüggesztése. Valószínűleg feléled a térség vonatkozásában az ún. „ütközőzóna”-koncepció. Oroszországnak ugyanakkor gazdasági szempontból változatlanul szüksége van a régióra.

4. Ázsia

A korábbi, rugalmasságra hajló orosz politika a Kuril-szigetek ügyében megmerevedett, a vezetés – belpolitikai okokból – meg sem meri kockáztatni a szigetek sorsáról folyó tárgyalások megkezdését. Az orosz–kínai szerződés nyomán növekszik a Kínába irányuló fegyverexport, amely jelzi az érdekelt orosz nyomásgyakorló csoportok erősödését.

5. Nemzetközi szervezetek

Ez év tavaszától aktívabbá és egyben agresszívebbé vált a bécsi EBEÉ-fórumok munkájában résztvevő orosz delegáció tevékenysége. Ez különösen a volt Szovjetunió területén kirobbant válságok rendezésében való orosz szerep kizárólagosságára való törekvésben, a külföldön rekedt orosz kisebbségek harcias védelmében (főleg a Baltikumban) és a Szerbia elleni határozottabb nemzetközi akciók elszánt ellenzésében nyilvánul meg.

HATÁSA A MAGYAR–OROSZ KAPCSOLATOKRA

Magyarország a rendszerváltozás éveiben új alapokra helyezte kapcsolatait Oroszországgal. Az új magyar keleti politika elévülhetetlen érdeme, hogy ezt a folyamatot akkor hajtotta végre, amikor még a feltételek kedvezőek voltak. (Eredmények: a szovjet csapatok kivonása; a volt szovjet adósság rendezése; a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok átalakítása, amely Magyarországnak sikerült a legjobban az összes kelet-közép-európai ország közül; 1956 ártértelelése; restitúciós tárgyalások stb.)

Ugyanakkor az utóbbi hónapokban érezhető orosz keményedés tapasztalható a magyar–orosz kapcsolatokban is. Az orosz külpolitika konzervatív erői nem nézték jó szemmel Göncz Árpád köztársasági elnök finnugor körútját, mivel az véleményük szerint egy politikailag rendkívül érzékeny időszakban objektíve a régiókat erősítette a központtal szemben.

Újra felelevenítették azt a korábban hangoztatott tételt, miszerint Oroszország ellenzi a közép-európai országok, köztük hazánk közeledését a NATO-hoz.

Reálisan kell értékelnünk azt, hogy Magyarország az orosz külpolitikai prioritások sorában meglehetősen hátul kullog, s hazánk elsősorban mint orosz érdekérvényesítő terület jelenik meg a külpolitikai tervezés során.

Hazánknak hosszú távra szólóan fel kell készülnie egy kevésbé nyitott, időnként és esetenként agresszívebbé váló orosz külpolitika kezelésére, amely Magyarország irányában is ily módon nyilvánul meg. Ez a külpolitika erősödhet egy belpolitikai fordulat esetén (konzervatív visszarendeződés), vagy a jelenlegi két alapvető irányvonal további közeledése révén.

Az orosz birodalmi gondolkodásmód a budapesti orosz nagykövetség tevékenységében is megnyilvánul, amely az orosz külpolitika konzervatívabb vonalát képviseli (pl. a Göncz Árpád finnugor útjának szervezése során felmerült nehézségek, illetve az út alatt a kíséretében tartózkodó Aboimov nagykövet Moszkvának szóló jelentései; az orosz nagykövetségnek az orosz KÜM hivatalos nyilatkozatával nem teljes mértékben azonosuló álláspontja Szevasztopol ügyében stb.).

A megvalósítási eszközök részletezésénél nem lehet eléggé hangsúlyoznunk azt a tényt, hogy az 1990-es választásokat követően nagyszámú, a titkosszolgálatban tevékenykedő orosz állampolgár maradt hazánkban, akik főleg gazdasági jellegű vállalkozásaikkal legalizálják ittlétüket.

Fontos feladatunk a jövőben: a nyugati országokban elő kell segítenünk egy reális Oroszország-kép kialakítását. Ezzel összefüggésben a nyugati hatalmakkal meg kell értetnünk, hogy a Németország és Ukrajna közötti térségre ki kell terjeszteniük védelmi ernyőjüket.

A NYUGAT ÁLLÁSPONTJA

A nyugati országok orosz-politikájának többsége ma sem alapul helyes értékelésen. Súlyos hiba ilyen mértékben a terepet átengedni Oroszországnak az orosz „közel-külföldön”, illetve Európában. A nyugati országok változatlan formában fogadják el Moszkva nagyhatalmi szerepvállalásra vonatkozó igényét, mintha mi sem történt volna a Szovjetunióval, s ez természetesen felbátorítja az oroszokat. Bár katonailag Oroszország nagyhatalom maradt, s ebben az értelemben érthető az igyekezete, hogy a határai mentén lévő konfliktushelyzetekből érdekeinek megfelelő rendezés alakuljon ki, a kizárólagosságra való törekvés mégis elfogadhatatlan kellene, hogy legyen a Nyugat számára. A Nyugat álláspontjának kialakításában mindenekelőtt általában az instabilitástól, délen pedig az iszlám fundamentalizmus térnyerésétől való félelem játszik szerepet.

Remélhetőleg az átalakulni látszó nyugati politika első jele a néhány napja kiszivárogtatott amerikai kormányajánlás, amely csak abban az esetben támogatná ENSZ-békefenntartóknak a válságövezetekbe való kiküldését, ha abban oroszok nem vénének részt.

A Nyugatnak továbbra is támogatnia kell Jelcint, mint az oroszországi demokratikus fejlődés jelképét, de útját kell állnia az orosz birodalmi törekvések mértéktelen érvényesülésének.

A Nyugatnak alapvető érdeke, hogy a volt Szovjetunió struktúrái ne álljanak helyre. Ezért támogatást és garanciát kell nyújtania a „közel-külföld” és Kelet-Közép-Európa országainak, hogy ellen tudjanak állni a rájuk nehezedő moszkvai nyomásnak.

Budapest, 1993. augusztus 10.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 56. doboz

Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának
összefoglalója az orosz belpolitikáról
1993. augusztus 12.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva
86/SZT/1993.
Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Nagykövetség: 1 példány
Készítette: Dr. Mikecz Tamás
Gépelte: Várszegi Károlyné

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig
Moszkva, 1993. augusztus 12.
Tárgy: Forró politikai augusztus és ősz
várható Oroszországban

Az 1991. augusztus 19-i puccs, a „Szabadság Napja” évfordulójára készülődnek a különböző indíttatású politikai erők Moszkvában és Oroszország más nagyvárosaiban. Az évforduló egyfajta erőfelmérés: milyen társadalmi támogatottsággal rendelkeznek az orosz politikai élet különböző szegmensei. A puccs idején leegyszerűsödtek a politikai erővonalak: az egyik oldalon a Janajev által vezetett puccsisták és a hatalmuk elvesztésétől rettegő, frusztrált vezetőapparátusi réteg, a másik oldalon a peresztrojka időszakában „megfertőzött”, a demokráciát „kóstonlató” formálódó politikai elit és a mögöttük meglévő általános tömegtámogatottság.

Napjainkban a politikai élet palettája alapjaiban változott meg. A Szovjetunió időközben szétesett, gomba módra szaporodtak a különböző pártok és pártocskák, amelyek szabad választásokon még soha nem mérettettek meg, és a civil társadalom történelmi hiánya miatt ezek tulajdonképpen még csak protopártok. A másik oldalon az 1991-ben mutatott egység darabokra tört, hiszen a „hogyan tovább”-ban már kardinálisán eltérő álláspontok fogalmazódtak meg. Az orosz parlament és a „csúcsparlament”, a népképviselők kongresszusa még a szovjet érában választatott, magán viseli a politikai tagolatlanság jegyeit, és a „protopártokrácia” csak áttételesen jelenik meg. 1992 és 1993 politikai kollíziói az elnök, illetve az elnöki apparátus és a parlament, illetve a népképviselők kongresszusa között alakultak ki. Az elnök által inspirált reformokat a kormány a parlament állandó opponálása miatt nem tudta megvalósítani, mivel a jelenleg érvényes alkotmány nem fogalmazza meg egyértelműen a hatalmi ágak jogosítványait. Az alkotmánybíróság – klasszikus feladatától eltérően – játszott sokszor közvetítő szerepet, és hozott „salamoni” döntéseket, mint például az áprilisi referendum

vonatkozásában. A hatalom és a kormányzás intézményrendszere mind ez idáig – a szó klasszikus politológiai értelmében – nem épült ki; gyakorlatilag nem lehet tudni, hol csinálják Oroszországban a politikát, hol születnek a döntések. Az elnöki rendeleteket a parlament sorra visszavonja, a föderációt alkotó szubjektumok – az alkotmányos rendezés hiányában – vagy végrehajtják azokat, vagy saját útjukat járják. Oroszország így jelenleg a kormányozhatatlanság jegyeit mutatja, aminek eredménye a gazdaság teljes szétesése, a lakosság jelentős részének elnyomorodása, az egekbe szökő infláció, a mérhetetlen korrupció, a bűnözés, a terrorizmus növekedése, az egészségügyi és szociális rendszer széthullása, a halálozási ráta növekedése, a születési ráta csökkenése.

Milyen megoldási lehetőségek adódnak az agóniából való kiútra Oroszországban?

A politikai elemzők és a gyakorló politikusok – politikai indíttatásuktól eltérően – különböző alternatívákban látják a megoldást.

Valerij Zorkinnal, az alkotmánybíróság elnökével történt találkozásaimon felmerült az 1989-es magyarországi háromoldalú (lényegében kétoldalú) tárgyalások tapasztalatainak felhasználása, az úgynevezett kerekasztal tárgyalási mechanizmusainak beindítása, egy állampolgári közmegegyezés kialakítása. Az elmúlt hónapok tapasztalatai bebizonyították, hogy ez az út Oroszország számára járhatatlan. Magyarországon 1989 nyarán és őszén világosak voltak a politikai törésvonalak, az EK egységes csomaggal indult a háromoldalú tárgyalásokra, amelynek eredményeképpen biztosították a békés átmenetet. Oroszországban nem lehet tudni, ténylegesen hol húzódnak meg az erővonalak: az elnök és a parlament, a pártok és a pártok, a pártok és a kormány, a kormány és a parlament, a szakszervezetek és a kormány, a föderáció szubjektumai és az alig létező központ között.

Absztrakt szinten megoldási lehetőségnek látszik ez év őszére kiírni a parlamenti választásokat, 6 hónappal később az elnökválasztást. Ez a megoldás biztosítana egyfajta folytonosságot az ország politikai életében. Ezt a megoldást – minden valószínűség szerint – a parlament nem fogadná el.

Megoldási lehetőségnek kínálik a parlamenti és az elnökválasztások egyidőben történő megtartása, de ez politikai vákuumot hozna létre, s ettől tulajdonképpen mindkét fél ódzkodik.

Alternatívaként jelentkezik az alkotmányügyi és alkotmányozó bizottság összevonása, amely az Alkotmányozó Gyűlés formájában inkarnálódva elfogadná az új alkotmányt. Ennek az alternatívának a kivitelezése azonban hosszú időt venne igénybe, és az ország addig is tovább sodródna az anarchia felé.

Többen elképzelhetőnek tartják azt a megoldást, hogy a parlamenti választásokat kitolják a következő évre, és addig a különböző politikai erőkből koalíciós kormányt

hoznak létre. Ehhez természetesen lényeges kompromisszumokra lenne szükség az elnök és a parlament között. Az elnöknek meg kellene szabadulni – mondják a politikai elemzők és a politikusok – olyan sokat támadott figuráktól, mint Poltorányin és Sumejko. A jelenlegi miniszterelnököt, Csernomirgyint szürke, erőtlén politikusnak tartják. Arkagyij Volszkij, Grigorij Javlinszkij és Jurij Szkokov neve merülhet fel a miniszterelnöki posztra. A folytonosságot a „csúcs-” minisztériumokban biztosíthatnák Pavel Gracsov, Andrej Kozirjev, és Anatolij Csubajsz. Ez az alternatíva túlságosan „szépnek” tűnik, mert csak feltételezni lehet, hogy valóban koalíciós kormány lenne-e, hiszen nem lehet tudni, kik és milyen csoportok állnak az egyes politikai figurák mögött, milyen a társadalmi támogatottságuk. Jelenleg az orosz politikai életben még nem alakult ki a politikai mesterség egyik fő sajátossága: a konszenzusra való készség, illetve annak eszközei kidolgozására irányuló képesség.

Egy azonban biztos: a jelenlegi helyzet nem tartható tovább, ez az állapot a szakadék szélére, a teljes anarchiába sodorja az országot. Az elkövetkező hetekben feltehetőleg felgyorsulnak az események és a politikai próbálkozások, amelyek talán a megoldás irányába mutatnak.

Dr. Mikecz Tamás
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

Szalipszki Endrének, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatajának összefoglalója az orosz belpolitikáról
az 1991. évi puccs második évfordulóján
1993. augusztus 17.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

87/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Szalipszki Endre

Gépelte: Holodnyák Péterné

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. december 31

Moszkva, 1993. augusztus 17.

Tárgy: Oroszország az 1991-es puccs
évfordulójának előestéjén

Az 1991-es augusztusi puccskísérlet előestéjén, párhuzamot vonva a két évvel ezelőtti és az 1993. nyári állapotok között, néhány jelenség hasonlósága szembeötlő.

1991-ben a Mihail Gorbacsov nevével fémjelzett szovjet központ energiáját elsősorban a Szovjetunió, mint egységes államalakulat összetartása kötötte le. A baltikumi országok leválását kezelték csupán irreverzibilis folyamatként, hiszen a januári vilniuszi véres erődemonstráció sem járt eredménnyel. A szövetségi szerződés kikínálódásával Gorbacsov azzal a tudattal ment szabadságra, hogy a birodalom eróziója megállt, vagy legalábbis lelassult. Úgy tűnt, hogy az önálló állami létre törekvő és immár népszavazáson megválasztott elnökként a Jelcin vezette Oroszország is beáll a sorba.

1993-ban az orosz vezetésben és politikában szemben álló erők harcának egyik síkján – az alkotmányozási és az ezzel összefüggő, illetve ezen alapuló gazdasági-politikai reform továbbvitele vagy megakadályozása mellett – zajló küzdelem tétje Oroszország, mint föderatív állam megmaradása. Jelcin még nem jutott el a konföderáció gondolatának elfogadásáig, az azonban valószínű, hogy az új alkotmány igenlésének árát a régiók, a köztársaságok, sőt egyes földrajzi-gazdasági övezetek a konföderációszerű berendezkedésben szabják meg.

A petrozavodszki tanácskozáson létrejött kompromisszum ebbe az irányba mutat, annak ellenére, hogy a jelcini központ, az orosz érdekek megtestesítője változatlanul a föderációs berendezkedést favorizálja. Az orosz államfő némiképpen átértékelte 1991 őszén mondott szavait, amikor a Szovjetuniót romboló korszakában az autonó-

miák megszerzését célul tűzve úgy fogalmazott, hogy mindenki annyi szuverenitást vívjon ki magának, amennyit képes. Néhány hete Jelcin viszont már azt hangsúlyozta, hogy az autonómiák csupán akkora szuverenitásra törekedjenek, amekkorával élni tudnak, s amekkorát képesek „megemésztetni”.

Az a szemléletes hasonlat, amelyet az elnök és szóvivője a minap egyaránt megfogalmazott a kiválni készülő autonómiákkal kapcsolatban, magáért beszél. Nevezetesen „Oroszország nem lesz lyukacsos ementáli sajt”, hanem megmarad monolitikus tömbként. Ebben a szóhasználatban egyértelműen tetten érhető a gorbacsovi birodalmat egyben tartani szándékozó illúzió. Igaz, Jelcinnek talán még van lehetősége elképzelései bizonyos fokú megvalósítására.

Az Oroszország déli peremvidékén húzódó tűzfészekövezet belátható időn belül aligha számolható fel, viszont az Oroszországon belüli régiók és autonómiák – elsősorban geopolitikai helyzetüknél fogva – megtarthatók. Erre enged következtetni például Sajmijev tatár elnök petrozavodszki nyilatkozata is, ami realisztikusabbnak tűnt a korábbi kazanyi állásponthoz képest, s ami az együttműködésre és egyes jogok, funkciók Oroszországra való átruházására célzott.

Jelentős nyomás és az összetartási törekvéseket erősíti a gazdasági kényszer, ami egyébként nemcsak Oroszországon belüli jelenség, hanem több FÁK-ország részéről is megfigyelhető. Elegendő utalni a rubelővezetet újfent erősíteni igyekvő szándékokra, annak ellenére, hogy Moszkva nyilvánvalóvá tette: ennek az lesz a következménye, hogy Oroszország gazdasági érdekei prioritást élveznek majd, és a rubeltér-ség államainak gazdasági, s így politikai szuverenitása elkerülhetetlenül csökkenni fog. Nazarbajev kazah elnök a Tádzsikisztán ügyében összehívott orosz–közép-ázsiai csúcstalálkozó után fásultan, mondhatni, beletörődve ismerte el: a világnak nincs szüksége a FÁK-ban gyártott termékek többségére, azok minősége elmarad a nemzetközi igényektől, ezért kár álmokat kergetni. A FÁK-országok még évtizedekig egymásra lesznek utalva, s áruik jószerével csak egymás piacain értékesíthetők. Kucsma ukrán kormányfő legutóbbi moszkvai látogatását az orosz energiaszállításokért való kilincselésen túl ez a felismerés is motiválta.

A FÁK-on belüli gazdasági együttműködés új fejezetének következményei azonban szemben állnak a függetlenségüket csak mostanában deklarált országok belső politikai mozgásával és törekvéseivel. Ezért prognosztizálható, hogy az Oroszországgal a gazdasági együttműködést fokozni kívánó FÁK-országok kormányai, végrehajtó struktúrái és a nemzeti mozgalmak, pártok között konfliktusra, a belpolitikai harc éleződésére lehet számítani.

Jelcin, információink szerint, Petrozavodszkban a FÁK-kapcsolatok erősítésére irányuló szándékokat jó érzékkel az oroszországi egység megtartása érdekében használta fel.

1991-ben Gorbacsov számára a legfőbb politikai ellenfél Jelcin volt. Kölcsönösen sakkban tartották egymást, de kinek-kinek eltérő eszközök álltak rendelkezésére a politikai harcban. A birodalmi hatalmi gépezet és apparátus Gorbacsov kezében volt, Jelcin viszont, mint megválasztott legitim elnök, az orosz és a függetlenségre vágyó köztársaságok lakosságának szimpátiáját, támogatását élvezte. Rendkívül fontos volt, hogy a tömegtájékoztatási eszközök munkatársai egyre inkább kiábrándultak Gorbacsovból, a szovjet elnök ügyeskedő, lavírozó, s az intrikát sem nélkülöző politikájából, a glasznoszty korlátozásából és mind nagyobb számban vonultak át Jelcin táborába.

A mai helyzetben Jelcin ellentétpárja Ruszlán Haszbulatov. A parlament vezetője ma már nem egyszerűen politikai ellenfele az elnöknek, hanem a szó szoros értelmében ellenlábasnak tekinthető. Holott 1991 augusztusát közös győzelemként ünnepelték egykor. Mára a totális szembenállás jellemzi személyes és politikai viszonyukat, kettejük között gyakorlatilag semmilyen érintkezés nincs.

Ezt a helyzetet két szempontból különösen érdemes megvizsgálni. Az egyiket akár Gorbacsov-effektusnak is nevezhetjük. A szovjet elnök egyik legnagyobb hiányosságának sokan máig azt tartják, hogy leghűségesebb társait áldozta fel, dobta oda saját pozíciója érdekében, így hagyta ellehetetlenülni annak idején Jelcint, Rizskovot, Sevardnadzét, Bakatyint, Jakovievet, vagy a Javlinszkij–Satalin párost. Újabb és újabb áldozatokat hozott, s közben ennek ellenére – vagy éppen ezért? – mind kisebb lett a mozgástere.

Jelcinnél hasonló „személyzeti” politikának vagyunk tanúi. Az okok különböznek, de ő is sok korábbi „harcostársától” vált meg két év alatt. Néhány név a sorból: Haszbulatov, Ruckoj, Gajdar, Szkokov, Barannyikov, Burbulisz, Saposnyikov. Természetesen egyoldalú dolog lenne ezt az illusztris névsort csak Jelcin bűnéül és rossz politikájának igazolásaként felhozni, hiszen az említettek közül nem egy – Burbulisz és Gajdar mindenképpen ilyen figura, mint mag hó alatt, változatlanul „csíráképes” és új feladatra, pozícióra vár. Az mégis elgondolkodtató, hogy a politika porondján vérvesztést szenvedők többsége az elnök ellenfele lett. Úgy fogalmaznak, hogy Jelcin alapvetően problémás ember, akinek mindig baja van valakivel és valamivel. Annak idején szembekerült az SZKP-val, Gorbacsovval, később az őt parlamenti elnökké megválasztó népi küldött kongresszussal és legfelső tanáccsal, Haszbulatovval, majd pedig alelnökével, Ruckojjal. Ez a megfogalmazás gyakran fellelhető Haszbulatov kijelentéseiben és a szélsőbalos parlamenti képviselők vádjaiban. Mindenesetre tény, hogy Jelcin hívei az orosz törvényhozásban jelenleg törpe kisebbséget alkotnak.

A másik figyelemre méltó szempont, hogy a kialakult helyzetben Jelcin – Gorbacsovhoz hasonlóan, csak tőle eltérő motivációval –, érzékelve a törvényhozás és az alkotmánybíróság, valamint a föderáció alanyai részéről tevékenységi körét korlátozó törekvéseket, igyekszik olyan csapatot kialakítani maga körül, amelyet a feltétlen

odaadás jellemez. Ez a hozzáállás nem mindig eredményezi, hogy az elnöki politikát kidolgozók közé a legalkalmasabb szakemberek és politikusok kerüljenek.

Barannyikov biztonsági miniszter menesztése is ezzel a szemlélettel függ össze. Jelcin bizalma megingott a korábbi és őt egyértelműen támogató társban, s a miniszter feleségének Svájcban, állami pénzen vásárolt feltucat nercbundája és a tadzsik–afgán határon történt incidens csak ürügyül szolgáltak Barannyikov eltávolításához. Jelcin már tavasszal zokon vette, hogy a biztonsági miniszter nem tette magáévá a „különleges irányítási rendszer” gondolatát, és a parlamenti meghallgatás során az alkotmány minden körülmények közötti betartásáért szállt síkra. Jerin belügy- és Gracsov védelmi miniszter, Barannyikovtól eltérően, Jelcin mellett voksoltak. Barannyikov számlájára írták azt is, hogy olyan politikusokkal és üzletemberekkel tartott személyes kapcsolatot, akik a Ruckoj–Haszbulatov érdekszövetséghez tartoznak.

Kétségkívül jelenleg a változások motorja – hiányosságai ellenére – Jelcin és az a csoport, amely az elnököt körülveszi. Igaz, megalapozott az a vád is, hogy az elnöki adminisztráció párhuzamos kormányként működik. Az ellenzéki parlament és annak vezetője ebben látja az oroszországi helyzet egyik fő ellentmondását.

Úgy tűnik, a lakosság széles rétegeit érintő életszínvonal-csökkenés miatt. Jelcin támogatottsága bár csökkent, de még mindig a leginkább elfogadott vezető. Kevés erkölcsi alapja van ugyan a tavaszi referendumra hivatkozni, hiszen azóta a hangulatban jelentős és kedvezőtlen változások következtek be. Az elnök politikáját mégis erre építi, és igyekszik a népszavazás eredményeire hivatkozva saját elképzeléseit keresztülvinni, úgy véli – amint ezt az orosz elektronikus hírközlő eszközök vezetőinek értekezletén bejelentette –, hogy lesz ereje összel rendkívüli választásokat kiírni. Ehhez azonban el kell érni a Legfelső Tanács és a kongresszus kiiktatását, erre viszont alkotmányos lehetősége nincs.

Talán a szeptember elejére tervezett közös tanácskozás, amelyet az alkotmányügyi értekezlet részvevői és a parlamenti alkotmányügyi bizottság tagjainak együttes ülésének szánnak, közelítheti valamelyest a ma még homlokegyenest eltérő álláspontokat. Addig még éles politikai harc várható, hiszen a parlamenti elnök hallani sem akar az idei választásokról, sőt a parlamentben olyan javaslatok merültek fel, hogy egyszerűen töröljék el az elnöki posztot, illetve a lehető legminimálisabbra korlátozzák az elnök jogkörét.

Felmerül a kérdés, hogy Jelcinnek lesz-e elég fizikai ereje a következő hónapok erőltetett menetéhez? Az orosz tömegtájékoztatói eszközök és a közvélemény nyíltan foglalkoznak az államfő egészségi állapotával. Az elmúlt napokban Jelcin gyakran szerepelt a nyilvánosság előtt, ezért egyelőre elülni látszanak az őt súlyos betegnek feltüntető híresztelések. Az azonban jól látható és hallható a televíziós felvételeken, amikor alkoholos állapotban beszél, szerepel. Asztmatikus eredetű légzési gondokkal

is küzd, szívelégtelenségi panaszai pedig rendszeresek. Nyilván lelkileg is megviselik az őt súlyos betegnek feltüntető nyilatkozatok és találgatások, s aligha jó érzés számára, hogy Ruckojt az ellenzék nyíltan úgy tartja számon, hogy Jelcin súlyos betegsége esetén az alelnök azonnal előbbre lép. A Jelcinnel szimpatizáló tömegtájékoztató egyértelműen megfogalmazta, hogy a jövőben egyetlen vezető egészségét vagy betegségét sem lehet magánügyként kezelni. Illusztrálásul külföldi példákat, mindenekelőtt az amerikai nyilvánosság mechanizmusra vonatkozó szemléltetést közöltek, illetve mutattak be.

Az orosz elnök változatlanul élvezi a meghatározó tömegtájékoztatói szervek bizalmát és szimpátiáját, de a sajtó – itt nem a szélsőbalos és szélsőjobbos orgánokról van szó – már korántsem érez iránta feltétlen tiszteletet. Jelcin tudatosan próbálja kapcsolatait fenntartani az újságírókkal, hiszen éppen az áprilisi referendum mutatta meg, hogy milyen segítséget kapott a tömegtájékoztatótól. Ha azonban az elnök nem lesz képes rövid időn belül lakossági közérzetet javító intézkedéseket fogyanatosítani – ilyen lehet a hihetetlen mértékben burjánzó korrupció és bűnözés visszaszorítása például –, akkor az általa szeptemberre megjósolt politikai csatákhoz kevés lehet az a támogatottság, amihez a sajtó révén juthat.

Dr. Mikecz Tamás
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

151.

Mikecz Tamásnak, a moszkvai nagykövetség első beosztottjának
jelentése az orosz külpolitika szláv elemeiről
1993. augusztus 25.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

80/SZT/1993.

Moszkva, 1993. augusztus 25.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Tárgy: A „szláv elem” erősödése az orosz

Követség: 1 példány

külpolitikában

Készítette: Dr. Mikecz Tamás

Gépelte: Várszegi Károlyné

A XIX. századi szlavofil elméletek és az ehhez kapcsolódó pánszláv törekvések meghatározó elemei voltak a cári külpolitikának, és a 70 év szovjet külpolitikája is – habár az ideológiát zárójelbe tette – tovább folytatta a történelmi hagyományokat.

A kozirjevi nyugat-orientációjú politika elleni támadás egyik oka a pánszláv jelleg elhanyagolása volt. Ebben a támadásban nem nehéz tetten érni az orosz (szovjet) birodalmi jelleg újraéledését. A Kis-Jugoszlávia elleni embargó hivatalos kozirjevi politikája elleni hisztériakeltés úgy a parlamentben, mint a szélső- és jobboldali pártok részéről (de ebben egyetértettek az centrumot képviselő állampolgári szövetség politikusai is) ennek a pánszláv attitűdnek a továbbélését jelenti. A szláv gyökerek és mitológia hangoztatása még lengyel és cseh vonatkozásban is megjelenik, holott a lengyel és a cseh történelmi fejlődés, a más kultúrkörökhöz való tartozás alapvető és szinte kizáró ellentéteket mutat.

A VSZ 1968-as csehszlovákiai „internacionalista segítségének” negyedszázados évfordulója alkalmából az orosz sajtó szinte egyöntetűleg (beleértve az ortodox baloldalt is) elítélte a beavatkozást; kommentárok és visszaemlékezések tucatjai jelentek meg a sajtóban és a tömegkommunikációs eszközökben. Visszatérő motívum volt az orosz nép bocsánatkérése a „prágai tavasz” elfojtásában.

Ugyanakkor megállapítható, hogy az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc véres leverésének évfordulója alkalmából nincsenek ilyen „bocsánatkérő aktusok” és bűnbánat. Jelcin 1992-es novemberi budapesti parlamenti beszédét az orosz sajtó agyonhallgatta, a televízió a beszéd tartalmát szinte alig ismertette. A magyar–

orosz alapszerződés parlamenti ratifikációs vitáinak kudarcra azt mutatta, hogy '56 megítélése Oroszországban más kritérium alá esik. Ebben természetesen benne foglaltatik az is, hogy a magyar honvédség és lakosság kemény fegyveres ellenállást tanúsított a szovjet megszállókkal szemben, míg Csehszlovákiában passzív resistance alakult ki. Nagy Imre nem volt hajlandó együttműködni a szovjet vezetéssel és az úgynevezett „forradalmi munkás-paraszt” bábkormányral, míg Dubčeket és Černíket két éjszaka alatt a szovjet vezetés – igaz, hogy moszkvai „vendéglátásban” – meggyőzte, és Dubčekék maguk „legitimálták” a megszállást. Hozzátartozik a képhez, hogy a magyarországi változások már október végén túlmutattak a „demokratikus szocializmuson”, és egy polgári demokratikus váltógazdálkodás körvonalai bontakoztak ki. Ezt a szovjet-orosz közgondolkodás már árulásnak fogta fel. Közrejátszik e megítélésben a szláv országok és Magyarország második világháborús szerepének különbözősége is.

Jelcin elnök mostani lengyelországi, csehországi és szlovákiai látogatása szervesen illeszkedik bele ebbe a koncepcióba, és a három látogatást nemcsak a három ország földrajzi közelségének technikai okai miatt hozták létre – ennek a látogatásnak a konkrét külpolitikai pragmatikus hozadéka mellett ideológiai hozadéka is van, nevezetesen a szláv egység valamilyen formában történő reneszánszának bemutatása. Érdekes megfigyelni, hogy az orosz közvéleményt formáló tömegkommunikációs eszközök – amelyek elsősorban az elnöki apparátus irányítása alatt állnak – vajmi kevés figyelmet fordítanak a három országban meglévő politikai folyamatok és külpolitikai irányultságok különbözőségeire, Lengyelország kettős – német–keleti (orosz–ukrán–belorusz) – frusztráltságára, Csehország erős német orientációjára, Szlovákia kelet eufóriájára. A dolgok ilyenén való „elkenése” szerintem egy tudatos manipuláció része: erősíteni a pánszláv eszmét – természetesen orosz szupremáciával – és megnyugtatni a szélsőséges nacionalistákat és populistákat – az orosz birodalmi szellem és benne az orosz birodalmi külpolitika tovább él.

Dr. Mikecz Tamás
ideiglenes ügyvivő

152.

Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak moszkvai tárgyalásairól
1993. szeptember 23.

Külügyminisztérium

Dr. Jeszenszky Géza

002325/3

0058

Szigorúan titkos!

Készült: 59 példányban

/SzT/1993

Jelentés

a kormánynak moszkvai tárgyalásaimról
(1993. szeptember 22.)

Kölcsönös egyeztetés alapján orosz partnerem meghívására 1993. szeptember 19–21. között hivatalos látogatást tettem az Orosz Föderációban. A kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai helyzetéről és perspektíváiról, valamint a kétoldalú kapcsolatok aktuális kérdéseitől tárgyalásokat folytattam Sz. Sahraj miniszterelnök-helyetessel és A. Kozirjev külügyminiszterrel. Közép-Európa és Oroszország új típusú partnerségéről előadást tartottam a Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében, és megkoszorúztam az Ismeretlen Katona sírját. Moszkvai nagykövetségünkön részt vettem a tiszteletemre adott fogadáson, amelyen a diplomáciai kar számos nagykövete és a különböző főhatóságok mintegy 250 képviselője vett részt. Tájékoztató beszélgetés keretében találkoztam a nagykövetség diplomataival.

Sahraj miniszterelnök-helyettesnek hangsúlyoztam érdekeltiségünket az oroszországi reformok sikerében, a reformerők küzdelmének támogatásában. A magyarországi gazdasági átalakulás eredményeit és egyes társadalmi következményeit vázolva rámutattam a két ország alapvetően különböző gazdasági helyzete ellenére az átalakulás társadalmi következményeiben meglévő hasonlóságokra, a Nyugat felé megnyilvánuló egyféle csalódottságra és kiábrándultságra. Aláhúztam, hogy Magyarország stabilitásának és térségbeli prosperitásának tartóssága jelentős mértékben a határainktól délre és keletre fekvő térségek mindenekelőtt Oroszország mielőbbi stabilizálódásától függ. Ezzel összefüggésben rámutattam arra, hogy a magyarországi átmenet több vonatkozásban értékes tapasztalatokkal szolgálhat Oroszország számára.

Kétoldalú kapcsolatainkat 1990-től, de különösen 1991 augusztusától kezdődően teljesen új típusúaknak és problémáktól mentesnek értékeltem, amelyek mindkét nép javát egyaránt szolgálják. Üdvözöltem, hogy a kétoldalú kereskedelmi forgalom csökkenése megállt, és a megindult növekedés folytatódik. A Jelcin elnök 1992. novemberi budapesti látogatása során létrejött megállapodások és az azokra épülő egyezmények rendezték a hazánk felé fennálló orosz adósság kérdését, a törlesztés első, 800 millió USD összegében létrejött a megállapodás. Kíváncsún ítélt, hogy a fennmaradó adósságrész további törlesztése elsősorban polgári áruk szállításával történjen. Jeleztem, hogy a magunk részéről elképzelhetőnek tartjuk a kérdéses orosz adósságrész törlesztését Magyarország korábbi, nyugati adósságának rendezésével történő összekapcsolásával. Hangsúlyoztam, hogy kereskedelmi kapcsolataink további bővítéséhez keresni kell a kereskedelmi forgalomban az év első felében felhalmozódott közel 500 millió USD magyar passzívum kiegyenlítésének lehetőségeit. Utalva a Szovjetunióval kötött állam-, kormány- és tárcaközi egyezmények megkezdődött felülvizsgálatára, jeleztem, hogy egyes esetekben elengedhetetlennek tartjuk további utódállamok bevonását a kétoldalú egyeztetés folyamatába (pl. az ún. „Jamburgi Egyezmény” esetében Kazahsztánt).

A miniszterelnök-helyettes egyetértett a két országban zajló átalakulási folyamat meghatározott mértékű hasonlóságára vonatkozó értékeléssel, amelyet a politikai és gazdasági reformok beindításának körülményeivel hozott összefüggésbe. Hangsúlyozta, hogy Jelcin elnök és az orosz Kormány egyaránt a kapcsolatok fejlesztésére törekszik Kelet-Európa országaival. A gazdasági együttműködés fejlesztésének elsődleges igénye gazdasági érdekeikből, az európai helyzetből és folyamatokból, valamint a délszláv helyzet és az Oroszország határai menti régiók instabilitásából táplálkozik. Az orosz Kormány nagy fontosságot tulajdonít kétoldalú kapcsolatainknak, amelyek fejlődése Jelcin elnök budapesti látogatása nyomán újabb impulzust kapott. Szergej Sahraj a föderációs berendezkedés és a nemzetiségek kérdéseivel foglalkozó Állami Bizottság elnökeként figyelemmel kíséri Magyarországnak az OF területén élő finnugor népekkel alakuló kapcsolatainak fejlődését. A kapcsolatok építése során felmerült súrlódásokra utalva javasolta, hogy a finnugor népek érdekeit és hasznát szolgáló együttműködés fejlesztése a jövőben az illetékes Állami Bizottsággal együttműködve történjen.

A jelenlegi Oroszországi Föderáció két meghatározó jelentőségű problémájának az állami berendezkedés kiépítését és a kettős hatalom meglétét nevezte. Az előbbivel kapcsolatos értékelése szerint Oroszország a nemzetiségi elven felépülő föderatív államból a területi elven felépülő föderatív államba történő átmenet időszakában van. A Szovjetunió fennállásának évtizedei alatt a nemzetiségi elvet, a föderáció és az autonómia kereteit használták a nemzetiségi kérdés megoldására, melynek követ-

keztében az OF területén ma is 20 köztársaság, 1 autonóm nemzetiségi terület és 10 autonóm nemzetiségi körzet található. A reformok logikájának fontos eleme volt a decentralizáció, amely a területi elv alapján felépülő régióknak a Föderáción belül önálló jogalanyiságot biztosított, és szerepük jelentős megnövekedését eredményezte. A mai Föderáció részben nemzetiségi, részben területi elv alapján történő felépítése a jogalanyok közötti számos konfliktus és ellentét forrása. Valószínűsíthető, hogy a Föderációban még hosszabb ideig fennmarad az aszimmetrikus állami berendezkedés, és a jogalanyok közötti különbségek kizárólag a gazdasági és regionális politika eszközein keresztül egyfajta folyamat keretében lesznek majd kiegyenlíthetők.

Az utóbbi hónapokban spontán módon kezdetét vette a különböző – nemzetiségi és területi – elv alapján létrejött adminisztratív közigazgatási egységek (régiók) egyesülési folyamata, melyből az OF területén egyelőre összesen nyolc képződmény található. Állami Bizottságuk nagy figyelmet fordít a regionális egyesülések mechanizmusainak tanulmányozására. Az orosz kormánynak a napokban elfogadott határozata értelmében a kormány és szaktárcái egyaránt kapcsolatok kiépítésére törek-szenek az újonnan létrejött regionális egyesülésekkel. Sahraj úr véleménye szerint lehetséges, hogy a regionális egyesülések folyamata vezet majd el a nemzetiségi és területi elvű állami berendezkedés gyakorlatának összeolvadásához és a kizárólag területi elven felépülő Föderáció kialakulásához. Az egységesülési folyamat egyik fontos – jelenleg kizárólag konzultatív jogokkal felruházott – elemének minősítette a Föderációs Tanácsot.

Az országban kialakult kettős hatalommal kapcsolatban Sahraj úr utalt arra, hogy a reformok megvalósulása erős államhatalom meglétét és működését követeli meg az országban.

A miniszterelnök-helyettesnek Magyarország és az oroszországi finnugor népek kapcsolatépítésére vonatkozó feltevésére reagálva az Orosz Föderációval fenntartott kapcsolataink kiemelt fontosságát hangsúlyoztam. Aláhúztam, hogy a finnugor kis-népekhez fűződő kapcsolataink elsősorban érzelmi-kulturális tartalmúak, és egyelőre minimálisak. Göncz Árpád köztársasági elnök finnugor körútját az orosz hatóságokkal együttműködve készítettük elő, segítségük nélkül a körút nem is jöhetett volna létre. Tudatában vagyunk annak, hogy a látogatást egyes helyi vezetők saját pozícióik és szerepük felértékelésére is igyekeztek kihasználni, amelynek azonban egyik fél számára sem lehet igazán jelentősége. Egyidejűleg fontosnak ítélttem azonban, hogy az oroszországi finnugor népekkel fenntartott szimbolikus-érzelmi kapcsolatok hozzájárulnak hazánk és a különböző oroszországi régiók gazdasági kapcsolatainak erősödéséhez.

Az Orosz Föderáció belső struktúrájának átalakulásával kapcsolatban hangsúlyoztam az itteni, valamint az Európai Közösségben zajló, a szubregionalizáció jelentő-

ségének megnövekedését eredményező folyamatok közötti hasonlóságot. Az elhangzottakat Oroszországnak egy olyan nemzetiségileg semleges állam kiépítésére irányuló törekvéseként értékeltem, amelyen belül a természetes gazdasági egységek és a közöttük lévő együttműködés akadálymentesen alakulhat ki. A Föderáció jogalanyait érdekeltnek ítéltam az OF belső struktúrájának átalakításában, különválásuknak földrajzi-területi okok miatt sem láttam realitását. Aláhúztam, hogy az etnikai kisebbségek államalkotó tényezőként történő orosz kezelése teljes mértékben ellentmond a nemzetállam fikciókra alapozott, korábbi francia modelljének. Jeleztem, hogy elsősorban a délszláv válság következtében változást látok az európai hatalmak nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos megközelítésében, amit a Balladur-terv és az ET kisebbségi jogokat rögzítő konvenciójának folyamatban lévő kidolgozása is jelez. Utaltam arra, hogy a konvenció elfogadása egyaránt alkalom lehet az OF területén élő nemzeti kisebbségek létének szabályozására és az ország határain kívül élő oroszajkúak helyzetének stabilizálására. A magyar kisebbségi intézményrendszer felépítésére utalva javasoltam, hogy az európai nemzeti kisebbségek kérdésének megoldási lehetőségeiről szakértői szinten további kétoldalú konzultációkra kerüljön sor. Jeleztem, hogy e célból Entz Géza, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke és Wolfart János, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke az ősz folyamán kész Moszkvába látogatni.

Tárgyalópartnerem javaslatommal elvileg egyetértve kifejezte reményét, hogy a nemzeti kisebbségek kérdésköre kétoldalú kapcsolatainkban átfogó vizsgálódás tárgyává válik.

Kozirjev külügyminiszternek történelmi összefüggéseiben vázoltam Közép-Európa önálló létezésének realitását, a térség politikai-gazdasági újjászületésének szükségességét és lehetőségeit, valamint jelenlegi nem kielégítő mértékű stabilizálásának főbb okait. Hangsúlyoztam, hogy meggyőződésünk szerint Oroszország nem zárható ki Európából, és a magunk részéről mindenképpen elkerülendőnek tartjuk egy új nagyhatalmi szembenállás kialakulását. Európai integrálódásunkkal nem annak biztosítására törekszünk, hogy a földrész esetleges ismételt politikai kettéhasadása esetén a korábbi keleti „frontállamból” nyugati „frontállammá” váljunk. Integrálódásunk esetén is elfogadhatatlannak ítéltam a korábbi ideológiai „vasfüggöny” gazdasági-szociális alapon történő ismételt megjelenését Európában. Felhívtam tárgyalópartnerem figyelmét arra a tényre, hogy az európai integrációs intézmények – és ezzel egyidejűleg a stabilitás és gazdasági prosperitás – csak fokozatosan, az örökölt társadalmi és gazdasági fáziskülönbségek felszámolásával terjedhetnek ki Kelet-Európa országaira.

A közép-európai térség biztonságpolitikai vákuumának kialakulásáról folytatott vitákkal összefüggésben utaltam a „Visegrádi Négyek” – elsősorban az államközi

kapcsolatokat stabilizáló – együttműködésére, valamint az EK-nak a térség országa-
inak távlati integrálási szándékaira utaló törekvéseire.

A térség nem kielégítő mértékű stabilitásának fő okait a gazdasági átalakulás nyomán keletkezett egyfajta társadalmi kiábrándultságban, a délszláv válságban, valamint a térség nemzeti-etnikai konfliktusainak erősödésében láttam. A délszláv válsággal összefüggésben vázoltam annak politikai, gazdasági és katonai kihatásait hazánkra, valamint az ENSZ-embargó betartásával egyidejűleg a szerbek felé tanúsított egyfajta jóindulatunk ellenére meglévő, Magyarország-ellenes megnyilvánulásokat. A térség rendezetlen nemzeti-etnikai kérdéseinek magyar–román és magyar–szlovák vonatkozásait érintve rámutattam arra, hogy az érintett felek egyike jószándékának hiányában elsősorban a multilaterális megoldások látszanak biztatónak. Aláhúztam, hogy a térség meglévő nemzetiségi-etnikai konfliktusainak és problémáinak esetenkénti – elsősorban nyugati sajtóorgánumban tapasztalható – tendenciózus beállítása mögött a közép- és kelet-európai térség európai integrálódását elutasító, vagy a távoli jövőbe helyező, valamint azokat potenciális riválisként beállító körök törekvése, a hivatalos politika síkján nem létező tendenciája áll.

A térség biztonságpolitikai helyzetéből következően hangsúlyoztam, hogy Magyarország és Közép-Európa többi országának stabilitását nagymértékben elősegítené a NATO-ba történő felvételük, a NATO által garantált biztonságna a térség országaira történő fokozatos kiterjesztése. A térség országainak NATO-tagságát összefüggésbe hoztam a külföldi tőkebefektetések növelésének, azok kockázata csökkentésének elengedhetetlen szükségességével, valamint azzal a ténnyel, hogy ezen országok EK-tagságának megszerzése az évezred vége előtt nem látszik reálisnak. Aláhúztam az óvatos megközelítés fontosságát, melynek értelmében a teljes jogú NATO-tagság elnyerésére az EK-tagság megszerzése után kerülhetne sor.

A NATO és az orosz társadalom számottevő erőinek ambivalens politikai viszonyát elemezve a hangsúlyt a térség országai NATO-tagságából következő stabilizálódásában meglévő orosz érdekeltségre helyeztem. A német egyesülés példáját és az akkori orosz külpolitika álláspontját felidézve rámutattam arra a tényre, hogy a NATO ez idáig a támadó szándékok visszatartásában és az egyes tagállamok irracionális erőinek féken tartásában egyaránt sikeres volt. A mai orosz politika hazánkkal szembeni ellenséges szándékait kizárva utaltam a Szovjetunió és annak 1945-ben kialakult érdekszférájának visszaállításában érdekelt erők meglétére. A közép-európai országoknak a NATO révén történő stabilizálódása esetén az esetleges kalandor elképzeléseknek nem lesz többé realitásuk. Aláhúztam, hogy ily módon Közép-Európának a NATO-hoz történő közeledése inkább gyengítené, mintsem erősítené az oroszországi reakciós erőket. Megteremthetőnek ítélt azokat a szervezeti kereteket, amelyek Oroszországot a NATO-hoz, mint az európai stabilitás pilléréhez kap-

csolják. Utaltam arra, hogy az EBEÉ mai állapotában képtelen az európai stabilitás biztosítására.

Álláspontunk ismertetésének végén aláhúztam, hogy a NATO-hoz történő csatlakozásunk felvázolt elképzelését külpolitikánk egyik legfontosabb kérdésének tekintjük. Ezzel összefüggésben átadtam tárgyaló partneremnek Antall miniszterelnök e kérdéskört is érintő, Jelcin elnökhöz írt levelét.

Kozirjev külügyminiszter egyetértett velem abban, hogy Magyarország a szovjet érdekszféra részeként megszenvedte az „imperializmus elleni küzdelem” előretolt bástyájának szerepét. Véleménye szerint sincsen realitása annak, hogy Magyarország NATO integrálódásával a szervezet Oroszországgal szembeni nyugati bástyává alakulna át. Oroszország a NATO-ra már nem expanziós erőként tekint, de annak elszett kibővítése megítélése szerint az európai integrációs folyamatok „túlhevülését” eredményezheti. Benyomása szerint ezek eredménye – a gazdasági téren tapasztaltakhoz hasonlóan – Oroszország kimaradása az európai integrációs struktúrákból. Konkrétan is utalt Oroszország európai tanácsi tagságával kapcsolatos helyzetére, Európa Oroszország felé teendő világos jelzéseinek és lépéseinek hiányára. Oroszországnak az európai intézményrendszerből történő kimaradása, a kormány ez irányú törekvéseinek meg nem értése, illetve válasz nélkül hagyása a társadalom átalakításában érdekelt mérsékelt erőket is a kormány támadására ösztönzi. Megítélése szerint Oroszország új elvi alapokon, rendkívül szoros partnerség alapján törekszik a kapcsolatok építésére Kelet-Közép-Európa országaival. Nem törekszik a térség országainak „lenyelésére”, de reméli, hogy azok is mérsékletet tanúsítanak nyugati kapcsolataik építésében. Oroszország Közép-Európa vonatkozásában elsősorban abban érdekelt, hogy a térség országai politikai értelemben is a földrész centrumában maradjanak, s ne váljanak sem a kelet, sem pedig a NATO periferiájává. Érezte, hogy számára nem világos: a térségnek a NATO-hoz való integrálódása miképpen ad választ az ismertetett destabilizáló tényezőkre. A közép-európai államok szuverenitását és a szabad választásokon való jogát hangsúlyozva javasolta, hogy a térség országainak NATO-tagságának formájáról, feltételeiről és intézkedéséről további közös gondolkodást folytassunk.

Oroszország és a NATO kapcsolatainak fejlesztésében nem a tagság elérésének, hanem a gyakorlati feladatok megoldásának pragmatikus igénye – pl. békefenntartás – a meghatározó. Az égetően szükséges békefenntartás feladataira pl. a NATO és a volt Szovjetunió hatalmas katonai potenciája többnyire egyaránt alkalmatlan. A szembenállás logikája alapján létrehozott fegyveres erők gyakorlatilag képtelenek reális válaszokat adni a nemzetiségi-etnikai konfliktusok kezelésére. Több európai semleges állam – Ausztria, Finnország stb. – ugyanakkor hatalmas tapasztalatokkal rendelkezik a békefenntartás területén. A maguk részéről – többek között ezért is – továbbra is az EBEÉ-ben keresik az európai biztonság intézményes kereteit.

Az elhangzottakra reagálva Oroszországot továbbra is a világ egyik meghatározó nagyhatalmaként értékeltem. Hangsúlyoztam, hogy a Közép-Európa szerepéről tárgyalópartnerem által kifejtett elképzelést ideálisnak, egyféle hídszerepnek értékelem, amelyhez a szükséges feltételek megteremtése azonban közös feladat. Magyarország Kelet-Közép-Európában is a centrumban helyezkedik el, szomszédaink között is egyféle közvetítő szerep betöltésére törekszik. Hazánk a térség és a világpolitika eseményeinek megítélésében józan, felelősségteljes, Oroszország ellen nem irányuló pozíciók elfoglalására törekszik.

Tárgyalópartnerem kezdeményezésére rövid tájékoztatást adtam Szlovákia politikai fejlődése perspektíváinak, valamint a KEK helyzetének magyar megítéléséről. Az utóbbival összefüggésben rámutattam, hogy annak fő célkitűzése – Nyugat-Európa és Kelet-Közép-Európa összekapcsolása – továbbra is változatlan. A nagyszámú gyakorlati feladat mellett az utóbbi időben számos politikai kérdés is került a részt vevő országok legfelső vezetése elé. Kifejeztem az irányú reményemet, hogy a KEK koordinátorainak október elején esedékes moszkvai látogatása során megállapodások születnek Oroszországnak a KEK különböző kezdeményezéseibe történő bevonásáról.

A délszláv válság nemzetközi kezelésének példáján a magam részéről felvettem a nemzetiségi-etnikai konfliktusokban a nemzetközi szervezetek által helyesnek vélt határozatoknak az érintett felek által történő végrehajtása kikényszerítésének kérdését. Tudakoltam tárgyalópartnerem az irányú véleményét, hogy az ENSZ esetlegesen kibővülő Biztonsági Tanácsát alkalmasabbnak ítéli-e az euroázsiai térség konfliktusainak kezelésére az ez irányú európai intézményeknél. Kozirjev külügyminiszter a grúz–abház konfliktus tűzszüneti megállapodásának létrejöttében és a kiújult fegyveres harcok megfékezésére irányuló törekvésekben játszott orosz szerep példáján két gyakorlati problémára hívta fel a figyelmemet. A délszláv és az abház–grúz konfliktus megítélése szerint egyaránt azt bizonyítja, hogy egy intenzív katonai konfliktusba történő beavatkozásra sem az ENSZ, sem az EK, sem pedig a NATO nem vállalkozik. Oroszország az elmúlt vasárnap precedens értékű javaslatot tett Sevardnadze grúz elnöknek, felajánlva a konfliktus további eszkalálódásának orosz csapatokkal 24 órán belül történő megakadályozását. A javaslat grúz részről történő elfogadása után merült fel az utcai harcok közepette történő béketeremtés lehetőségének gyakorlati kérdése. A jelenlegi viszonyok között ilyen jellegű feladatokra sem a NATO, sem pedig az orosz hadsereg nem vállalkozik. Kozirjev úr megítélése szerint a semleges államok bevonásával a regionális konfliktusok területén szükséges sürgős megoldást találni.

A kétoldalú kapcsolatainkat áttekintve azok fejlődését gyakorlatilag problémamentesnek értékeltük. Egyetértettünk abban, hogy a korábbi formális barátságot

a kölcsönös érdekeken alapuló új típusú partnerség váltja fel. Tárgyalópartnerem a két ország legfelső vezetésének személyes szimpátiájára és kapcsolataira utalva a kétoldalú kapcsolataink minőségének megnyilvánulásaként értékelte Antall József miniszterelnök Jelcin elnöknek írt levelét. Hangsúlyozta, hogy reményeik szerint az orosz–magyar alapszerződés ratifikálása az új parlamentre hárul majd. Megköszönve a magyar humanitárius segínyt, reményét fejezte ki, hogy Magyarország erejéhez képest részt vesz a hazánkból kivont volt szovjet csapatok életfeltételeinek rendezésében. Hangsúlyozta meggyőződését, hogy a látogatás során aláírásra került dokumentumok a külpolitikai konzultációkon és egyeztetéseken túlmenően elősegítik Magyarország és az Orosz Föderáció szerves részét alkotó régiók kapcsolatépítését.

A magam részéről köszönetemet fejeztem ki a vajdasági magyarok ügyében tanúsított orosz megértésért. Jeleztem, hogy a kérdésben továbbra is számítunk az orosz fél támogatására. Az alapszerződéssel kapcsolatban aláhúztam: tudatában vagyunk annak, hogy az alapszerződés ratifikálása nem az orosz kormányon múlik. Aláhúztam a magyar–orosz nemzeti kisebbségi deklaráció tartalommal való megtöltésére irányuló szándékunkat. Fontosnak ítéltem kulturális kapcsolataink több száz éves kölcsönös megbecsülésen alapuló erősítését. Utalva a sztálini időszakban Magyarországról elhurcolt műkincsek visszaadásáról aláírt elvi egyezményre, hangsúlyoztam, hogy annak megvalósulása jelentősen bővítené kulturális kapcsolatainkat. Politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataink erősítésén túlmenően külön is hangsúlyoztam az állampolgári kapcsolatok erősítésének szükségességét.

A látogatás során partneremmel a két Külügyminisztérium közötti együttműködésről jegyzőkönyvet, a kulturális együttműködésről pedig kormányközi egyezményt írtunk alá.

Budapest, 1993. szeptember 23.

A jelentést összeállította:

Molnári Sándor

s.k.

A jelentést jóváhagyta:

Dr. Jeszzenszky Géza

s. k.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 57. doboz

153.

Nyikita Darcsijevnek, az orosz külügyminisztérium
osztályvezetőjének véleménye a moszkvai fegyveres lázadás
leveréséről és a magyar–orosz kapcsolatokról
1993. október 11.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1994. dec. 31.

100/SZT/1993.

Moszkva, 1993. október 11.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Molnári Sándor

Gépelte: Szabó Illésné

Tárgy: Orosz külügyi középvezető a
moszkvai fegyveres lázadás leveréséről
és a magyar–orosz kapcsolatokról

Darcsijev, Ny. I., az orosz külügyminisztérium 3. Területi Főosztálya Magyar Osztályának vezetője munkatársammal a moszkvai fegyveres lázadás politikai következményeiről és a magyar–orosz kapcsolatok egyes aspektusairól 1993. október 5-én folytatott beszélgetésben az alábbiakat hangsúlyozta:

Az 1993. október 3-4-ei fegyveres lázadást – hangsúlyozottan magánvéleményeként – nemzeti tragédiának minősítette, amelynek pozitívuma a konfliktus lokalizálása, a föderáció szubjektumaira való áttérjedésének megakadályozása. Ruckoj volt alelnök és a Haszbulatov volt parlamenti elnök személyén keresztül a parlamentarizmus és a demokrácia eszméje is jelentős mértékben kompromittálódott, melynek következményei ma még beláthatatlanok. A fegyveres lázadás és annak fegyveres erővel történő leverése a demokratikus fejlődés jelentős visszaesésével, a központosító törekvések egészségtelen felerősödésével fenyeget. A hatalom részéről rendkívül erős a csábítás mindenféle – centrista nézeteket is magukba foglaló – ellenvélemény elnyomására, a Szovjetunió idején már létezett uniformizált véleményegység ellentétes előjellel történő kialakítására. Az események fejlődésének ez irányú vízióját vetítik előre a demokraták táborából hallatszó, Jelcin elnök részéről határozottságot és „kemény kezet”, valamint a tanácsok teljes vertikumának azonnali likvidálását sürgető vélemények. A külügyi tisztviselő a hatalom mértéktartásában és bölcsességében reménykedik, a legjobb szándékok esetén is tart a nagy ugrások politikájától. A demokraták soraiban is érzékelhetően jelen lévő „aki nincs velünk, ellenünk van”

hangulattól egyenes út vezet az extremizmus érvényesüléséhez. Véleménye szerint a hatalom esetleges további újabb hibái az orosz fejlődés teljes kiszámíthatatlanságát fogják eredményezni.

Értékelése szerint az 1992. január 1-jével beindított orosz gazdaságpolitika napjainkra gyakorlatilag összeomlott. Az előkészületek nélkül bevezetett árliberalizáció a gazdaságban elsősorban teljes káoszt, és nem pedig működőképes piacot eredményezett. A kormánynak nincsen követhető, kiszámítható programja, a gazdaság feltételrendszere folyamatosan változik. A jelképes mértékben kompenzált árliberalizáció gyakorlatilag a társadalom abszolút többségét érintő pauperizációt eredményezett, amelynek következtében újabb és újabb társadalmi rétegek folyamatosan csúsznak az elviselhetőségi szint alá.

Véleménye szerint a politikai-gazdasági kibontakozás alapvető feltétele és elsődleges kérdése az egyszerű emberek számára is a kézzelfogható, kiszámítható és az ellenőrizhető gazdasági program kidolgozása. Optimális esetben a gazdasági program a civil társadalomra való átmenet programjának részeként kerülhetne kidolgozásra, ennek azonban ma még kevés a realitása. A társadalom jelentős része még nem döntött arról, hogy a többpárti választások esetén milyen politikai erőket támogat majd szavazatával. Választási esélyük igazán azoknak a politikai erőknek és politikusoknak lesz, akik az elkerülhetetlen nehézségek mellett a reformok eredményének reális perspektíváját is fel tudják majd vázolni. A gazdaság piaci viszonyokra történő áttérésének időszakára elengedhetetlen az állam szabályozó szerepének jelentős növelése. Ugyancsak tarthatatlan az a jelenlegi irányítási gyakorlat, amelyben az elnök és a kormányrendeletekkel kormányoz, de azok végrehajtásával érdemileg senki nem foglalkozik.

A politikai szempontok alapján megvalósított – Kelet-Európa egyes országaihoz képest módszereiben sem a legszerencsésebb – privatizáció eredményeképpen ma már áttekinthetetlen a korábbi állami tulajdon jelentős részének tulajdonjoga. A privatizációban az állampolgárok esélyegyenlősége nem érvényesül, az egyszerű ember általában nem tud mit kezdeni voucherével.

Az életszínvonal zuhanása és az életkörülmények jelentős romlása miatt amúgy is elégedetlen közvélemény jelentős részét a kirívó mértékű vagyoni különbségek kialakulása, a korrupció elharapózása, a privatizáció fonákságai, valamint az állam gazdasági szerepvállalásának hiánya egyre inkább irritálja. Egyre kevésbé tartható és megalapozott az az álláspont, hogy – míg korábban Gorbacsov a totalitárius társadalom lebontásának – ma Jelcin elnök az oroszországi reformfolyamatnak egyféle személyes szimbóluma.

A fegyveres lázadás gyors lokalizációját követően a konszolidáció és a kibontakozás minimális feltétele a bejelentett demokratikus választások megtartása, ezek

eredményeképpen azonban politikailag várhatóan a felosztatott Legfelső Tanácshoz hasonló összetételű testület jön létre. Elődjével ellentétben azonban hatalmas előnye lesz, hogy a demokratikus játékszabályoknak megfelelően kerül megválasztásra. A társadalom kiélezett problémáira kizárólag a parlamentarizmus keretei között lehet időtálló megoldásokat kialakítani. A parlamenti demokrácia azonban rendet és a játékszabályok szigorú betartását követeli meg a politikai közélet minden szereplőjétől. A társadalomban felgyülemlett jogos elégedetlenséget hozzáértő politikával lehet a parlamentarizmus keretei közé szorítani; ennek kudarca esetén elkerülhetetlen a moszkvai fegyveres lázadásban kifejeződött politikai extrémizmus felszínre törése, összességében elengedhetetlennek látszik az új generációnak a nem túl távoli jövőben történő színre lépése, a totalitárius múlt mentalitásbeli maradékainak felszámolása.

Megítélése szerint a gazdaság problémáinak megoldatlansága rendkívül jó táptalajt kínál a nemzeti érzelmekre való ráhatásra. Ezzel összefüggésben a társadalomban különösen veszélyesek a Szovjetunió és az akkori életkörülmények utáni vágyakozás, valamint annak felosztatását egyféle személyes megaláztatásként megélő érzelmek megléte. A nacionalista, ún. „patrióta” pártoknak reális esélyük van a fenti érzelmi elemek kihasználására, ahogy arra az október 3–4-ei események során sor is került. Megítélése szerint ezért jelenleg Oroszországra az igazi veszélyt az orosz nacionalizmus további erősödése és nem pedig a kommunista-fasiszta „vörös-barna” szövetség jelenti. Ez utóbbi ugyanis kizárólag időleges szövetségnek tekinthető, amely esetleges hatalmi tényezővé válása esetén képtelen lenne tovább együtt létezni. Az OKP társadalmi bázisa ugyanakkor jól behatárolható, a kommunistáknak a hatalom elvesztése feletti nosztalgiaja a társadalomban rendkívül korlátozott mértékben talál csak támogatásra. Az orosz nacionalizmus – melynek agresszív formájának ideológiája az orosz fasizmus – hívei a társadalom szűk szegmensét képviselik, mégis a társadalom jelentős részének nemzeti öntudatára képesek hatást gyakorolni.

Külpolitikailag Oroszország helyzetét rendkívül összetettnek ítélte, amelyet a területén és a közvetlen környezetében lévő, ma még sok vonatkozásban kiszámíthatatlan regionális problémák tovább bonyolítanak. Kelet-Közép-Európa országaival azonban kiegyensúlyozott, normalizált kapcsolatok kialakítására törekszik; e törekvése alapvetően eredményesnek tekinthető. Oroszországnak a térségben nincsen kiemelt prioritása, minden állammal egyaránt a kapcsolatok fejlesztésére törekszik. A birodalmi szemlélet megszűnésével Oroszország nem tekinti a térséget saját érdekszférájának. A magyar–orosz kapcsolatok gyakorlatilag felhőtlennek értékelhetők, Oroszországban lényegében nincsenek olyan politikai erők, amelyek Magyarország-ellenes célokat képviselnének. Az alapszerződés ratifikálásának elmaradása meghatározó mértékben Kozirjev külügyminiszter és nem pedig Magyarország ellen írá-

nyult. A külügyminiszter-ellenes érzelmek a társadalomban a túlságosan is az USA-barátnak minősített külpolitikai irányvonalából, valamint a birodalom felbomlását személyes megaláztatásként megélő, a fentiekben említett érzelmekből egyaránt táplálkoznak. A Magyarország-kép azonban meghatározóan pozitívnak tekinthető, amelyet a hasonló, de más nagyságrendű feladatot jobban megoldók iránti szimpátia és némi irigység is övez. A „szláv” kártyának Magyarországgal szembeni orosz kijátszásával kapcsolatos magyar aggodalmak a fennálló politikai irányvonal mellett alaptalanok; a nacionalista-patrióta erők esetleges hatalmi tényezővé válása esetén azonban nem zárható ki egy Magyarországra kedvezőtlen politikai irányzat érvényesülése sem.

Oroszország belső gondjai miatt a kétoldalú kapcsolatok meglévő – elsősorban technikai jellegű – problémáit sem képes úgy kezelni, mint azt szeretné. A térség országainak két- és többoldalú konfliktusaiban az érintett felek egyikét sem kívánják támogatni, erőfeszítéseik a kölcsönösen elfogadható kompromisszumok kialakítására korlátozódnak. Jelenlegi helyzetükben elsősorban Közép-Kelet-Európa nyugodt fejlődésében érdekeltek, amely számukra is lehetőséget és elegendő időt ad belső problémáik megoldásához.

A korábbi, elsősorban a két ország értelmiségének képviselői közötti kapcsolatok radikális csökkentésének hátrányos következményei is vannak, amelyek közül talán legfájóbb az emberi kapcsolatok számos területet érintő rendkívül jelentős beszűkülése. Az ideológiailag motivált kulturális kapcsolatfejlesztés során értékálló eredmények is születtek: elsősorban a magyar kultúra értékeinek széles körű hozzáférhetősége következtében Magyarországot ma lényegesen jobban ismerik a mai Oroszországban, mint a 30 évvel ezelőtti Szovjetunióban. Az állami támogatás legalább szelektív mértékű felújítása nélkül azonban nehezen képzelhető el a közelmúltban aláírt kétoldalú kulturális kormányközi egyezmény reális tartalommal történő megtöltése.

Dr. Mikecz Tamás
ideiglenes ügyvivő

154.

Vincze Gyulának, a moszkvai nagykövetség beosztott
diplomatajának összefoglalója az orosz hatalmi harc kihatásáról
a Független Államok Közössége külpolitikájára
1993. október 20.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1994. július 31.

105/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Moszkva, 1993. október 20.

Központ: 3 példány

Tárgy: Az orosz hatalmi harc kihatása a

Nagykövetség: 1 példány

FÁK-külpolitikára

Készítette: Vincze Gyula

Gépelte: Holodnyák Péterné

Jelcin a parlament fegyveres felkelésbe torkolló ellenállását a biztonsági erők és a hadsereg bevetésével számolta fel. Az orosz tábornoki kar az elnök oldalán kapcsolódott be a hatalmi ágak harcába, ezt a döntést azonban csak az események kiteljesedése során, október 3-ról 4-re virradó éjjel hozta meg a kollégium. A kivárás egyik oka a hadsereg folyamatosan hangoztatott politikai semlegessége volt. Ugyanakkor a tábornokok így érzékeltetni tudták jelentőségüket is, megfelelő hangsúlyt adva állásfoglalásuk fontosságának, egyben előrevetítve: a „győzelem” után sem feledkezhet meg az orosz elnök azokról, akik az ő javára döntötték el a hatalomért vívott csatát.

Az orosz külügyminisztérium Nemzetközi Szervezetek Főosztályának FÁK-szakértőjétől kapott helyzetértékelés megerősíti a fenti gondolatmenetet: a tábornoki kar súlyát, politikai döntésbefolyásoló képességét az október eleji tragikus események mindenképp megnövelték.

A Szovjetunió, illetve a „szocialista tábor” széthullásának „nagy vesztese” (természetesen az SZKP-nómenklatúra bizonyos körei mellett) egyértelműen a kényszerhazatelepített szovjet hadsereg, pontosabban annak tábornoki-tiszti kara volt, így jelenleg részükről bőven akad teljesítésre váró követelés. A kialakult helyzetet némi túlzással a „háború nélkül maradt katona” szindrómájaként jellemezhetjük. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy bármely hadsereg (de különösen az orosz) ideológiai fegyvertárában előkelő helyet foglalnak el a túldimenzionált nemzeti jelszavak, a tábornokok részéről várható politikai döntésbefolyásoló törekvések nagyrészt prognosztizálhatók.

Belpolitikai síkon Jelcin máris hozott néhány, elsősorban a túlnyomórészt valóban tarthatatlan viszonyok közé került egységek elhelyezési és életkörülményeinek javítását célzó intézkedést.

A megerősödött tábornokok ezzel párhuzamosan – természetesen – a katonai szerepvállalási lehetőségek felé kívánják irányítani az elnök figyelmét – s ezek már a külpolitika, az itt „közvetlen külföld”-ként aposztrofált FÁK-viszonylatok területét érintő elképzelések.

A nagy lendülettel tető alá hozott egyesített FÁK-védelmi rendszer nem működik – az aláíró tagállamok többsége képtelen a finanszírozásra. Pedig az elképzelt kéksisakos, FÁK-békefenntartó egységek szerepköre megoldaná – ha nem is teljes egészében – az orosz fegyveres erők „foglalkoztatási gondjait”.

Oroszország a nemzetközi szervezetekben a békefenntartó tevékenység új koncepcióit szeretné érvényre juttatni. Kozirjev külügyminiszternek a legutóbbi ENSZ-ülésszakon elmondott beszéde hét olyan új vezérelvet sorakoztatott fel, melyek érvényre juttatása – az orosz álláspont szerint – gyökeresen megváltoztathatná és hatékonyabbá tehetné a lokális konfliktusok kezelését. Az argumentumok közül kiemelésre méltó az a javaslat, mely állandó ENSZ-tartalékegységek létrehozását szorgalmazza az ENSZ-mandátummal rendelkező országok alárendeltségében.

Oroszország ugyanakkor alig-alig burkolt formában értésére adta már a világszervezetnek: a volt Szovjetunió térségében a sajátjain kívül más békefenntartó egységeket nem látna szívesen.

A felsorakoztatott tények bizonyítani látszanak: az orosz külpolitika – az életképtelennek bizonyult FÁK-véderő-kezdeményezés után – most az ENSZ égisze alatt próbál „pénzt, paripát, fegyvert” szerezni, azaz megfelelő státuszt kidolgozni az Orosz Föderáció hadseregének.

A terv másik lépésének tekinthető a FÁK-ot koordináló V. Korotcsenyja „tájékozódása” New Yorkban. A politikus ugyan az orosz ENSZ-delegáció tagjaként vett részt az ülésen, valós célja azonban az volt, hogy felvesse a Független Államok Közösségének, mint önálló országcsoportnak a bejegyeztetését, illetve felmérje egy ilyen kezdeményezés fogadtatását.

Ezzel a kör bezárulni látszik: a majdani közös ENSZ-státusszal (is) bíró FÁK-csoportnak saját ENSZ-békefenntartó hadereje lesz – Oroszország lesz a világ egyhatodán az egyedüli „felügyelő”, fegyveres erői e minőségükben rászolgálnak mind az Orosz Föderáció, mind a FÁK-tagállamok (sőt alkalmanként az ENSZ) költségvetéseiből kiszorított támogatásra.

Az orosz FÁK-külpolitika legújabb döntései igazolják a hadsereg megnövekedett súlyát:

– a tadzsik–afgán határ védelmét a szeptember 24-én kelt FÁK-határozattal a „koalíciós” erőkre bízta;

– a FÁK felé sodródó Grúzia segélykiáltására Kozirjev – az eddigiektől eltérően – azonnal pozitívan reagált, és kilátásba helyezte a létfontosságú grúz tranzitvonalak katonai biztosítását;

– Moldovában a helyén marad, sőt a fenntartásához szükséges minden segítséget megkapja Sznyeguréktól a békefenntartóvá avanzsált orosz 14. hadsereg (Oroszország ugyanakkor átvállalta a Moldovára eső „szovjet” tartozásokat, felszámolta a moldáv árukkal szemben ez ideig alkalmazott védővámokat, sőt egy tucat palackozóüzemet épít – orosz területen – a moldáv boroknak).

Az orosz tábornoki karnak tehát – úgy tűnik – fokozatosan sikerül érvényesíteni elképzeléseit – az októberi moszkvai „párbajban” vállalt szerepének köszönhetően. A hadsereg mögött ott áll egy olyan hadiipari komplexum, melynek korábban – közvetve vagy közvetlenül – az ipari termelés 60%-a volt alárendelve.

Ez a potenciál már komoly belpolitikai tényező, mely a közelgő választások után döntő szerephez juthat.

Dr. Nanovszky György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 56. doboz

UKRAJNA

155.

Tóth Lorándnak, a kijevi nagykövetség beosztott diplomatájának
összefoglalója Ukrajnáról és a magyar–ukrán kapcsolatokról
1993. április 15.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Kijev

69/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Saját: 1 példány

Készítette: dr. Tóth Loránd

Gépelte: Pál Ferencné

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. december 31.

Kijev, 1993. április 15.

Tárgy: Az ukrajnai helyzet és
a magyar–ukrán kapcsolatok néhány
kérdése

BELPOLITIKA HELYZETKÉP

Az utóbbi hetekben tovább mélyült a belpolitikai válság Ukrajnában. A gazdaságban súlyos gondot jelent, hogy április 15-től Oroszország ismét megemeli az energiahordozók árát, nem sikerült jelentősen lelassítani az inflációt, folytatódik az ipari termelés csökkenése. 1993. első két hónapjában a kivitel mindössze 260 millió USD értékű volt, ami negatív rekordot jelent.

A Legfelsőbb Tanács működését a régi nómenklatúra képviselői igyekeznek ellehetetleníteni, így nem sikerült elfogadtatni az 1993. évi költségvetés tervezetét sem. Komoly jelek utalnak arra, hogy ez a parlament nem fogja meghosszabbítani május 21-e után a kormánynak adott felhatalmazást.

Az ellenzék erősen megosztott, s a legjelentősebb politikai erők is elvesztették korábbi biztonságérzetüket. A RUH¹³¹ elállt attól a szándékától, hogy újabb országos akciót kezdeményezzen a parlament idő előtti feloszlását követelve. A Demokrata

¹³¹ Az Ukrán Népi Mozgalom (RUH) egyik megalapítója Vjacseszlav Čornovil volt az 1980-as évek végén. Szeparatista és nacionalista mozgalom, amely célul tűzte ki Ukrajna függetlenségét.

Párt vezetője belekeveredett az egészségügyi miniszter körül kirobbant botrányba, s a politikai vezetők közül másokat is ér a korrupció, a különböző nem legális struktúrákkal való összefonódás vádja.

A lakosság életszínvonala rohamosan csökken, különösen nő az elégedetlenség a nagy ipari központokban és a falusi emberek körében. A bányászok április 2–4-i figyelmeztető sztrájkját még politikai követelések is jellemezték, mára a gazdasági követelések kerültek előtérbe.

Identitási zavarokkal küszködik az értelmiség (amelynek tekintélyes része orosz származású), de különösen az ifjúság. Morális értékvesztés, tájékozódási nehézségek jellemzik ezt a réteget.

UKRÁN–OROSZ VISZONY

A két független állam viszonyát rendkívüli mértékben megterhelik a gazdasági kapcsolatok korábbi rendszeréből való kiválás, elszakadás nehézségei. Oroszország egyre erőteljesebben alkalmazza a nyomásgyakorlás eszközét Ukrajnával szemben. Az orosz birodalmi törekvések, a volt Szovjetunió kizárólagos jogutódlásának igénye, az Egyesült Államokkal való különleges viszony fenntartását célzó diplomáciai akciók nyomasztóan hatnak az önállóságát, függetlenségét a nemzetközi porondon is demonstrálni kívánó Ukrajnára. Ráadásul ma még egyértelmű a nyugati hatalmak érdekeltsége Jelcin támogatásában, az egységes Oroszország fenntartásában.

A politikai érdekek ütközésének egyik legdöntőbb színterét az Ukrajna területén elhelyezkedő stratégiai rendeltetésű atomfegyverek jelentik. Ezeket a rakétákat az ukrán vezetés és az ellenzék egyaránt biztonsági garanciának tartja. Vitathatatlan, hogy egyfajta gazdasági zsarolásra is megpróbálják felhasználni, bár egyre világosabb mindenki számára, hogy az atomeszközök leszerelését a nyugati világ nem hajlandó finanszírozni. Oroszország elzárkózik attól, hogy kétoldalú alapon adjon negatív biztonsági garanciákat Ukrajnának, csak a FÁK keretei között vállalkozna erre, ami viszont Ukrajna számára elfogadhatatlan.

Az elmúlt napokban újabb kedvezőtlen fordulatot vett a fekete-tengeri flotta ügye is.¹³² Konsztantyin Morozov honvédelmi miniszter bejelentette, hogy felére csökkentik májustól a flotta költségvetését. Ez egyrészt szükséges lépés volt, mert az ukrán gazdaság számára elviselhetetlen terhet jelent egy ilyen hatalmas komplexum fenntartása, másrészt viszont az ukrán–orosz álláspontok további távolodását jelzi.

¹³² Vö. SÁRINGER 2021. 342. számú dokumentummal *Páldi András kijevei nagykövet főnöki levele Ukrajna biztonságpolitikájáról és külpolitikájáról* címmel. Keltezése: 1992. április 16.

Ukrajna – ismét csak függetlensége védelmében – elvi alapon zárkózik el attól, hogy területén idegen katonai bázis helyezkedjék el, s nem fogad el semmiféle diktátumot a flotta sorsát illetlen.

Nem csitult a Krímmel kapcsolatos viszály sem. Az orosz politikusok közül számosan ma is érvénytelennek tekintik Nyikita Hruscsov 1954-es gesztusát, amikor a Krímet Ukrajnához csatolták. (Elfeledkezvén arról, hogy történelmileg ez a terület Oroszországhoz sem tartozott.) A helyzetet nehezíti a krími tatárság folyamatos visszatérése szülőföldjére, aminek sem anyagi, sem morális feltételeit nem tudja megteremteni az ukrán vezetés.

Fennmaradtak a nézeteltérések a volt Szovjetunió adósságának és követeléseinek öröklése tekintetében is. Ukrajna – pontosan meg nem nevezett források alapján – több milliárd dollárnyi saját követelést tart számon, s megerősítette azt a korábbi nyilatkozatát, hogy kész a szovjet adósságokból reá eső 16,37%-nyi részt kifizetni. (Ennek ugyan ma semmiféle reális alapja nem mutatható ki.) Mindez érinti a magyar–orosz megállapodásokat is e kérdésről, mert Ukrajna 1993. január 1-től nem tartja magára nézve kötelezőnek az 1991. decemberi minszki, illetve Alma-Ata-i megállapodásokat.

A Nyugat az ukrán Függetlenségi Nyilatkozatban kinyilvánított atommentességre és a lisszaboni jegyzőkönyvben foglaltakra hivatkozva igen erőteljes nyomást gyakorol Ukrajnára annak érdekében, hogy a Legfelsőbb Tanács ratifikálja a START–1 és az atomsorompó-szerződést. Az ukrán vezetés ezzel kapcsolatban arra hivatkozik, hogy a lisszaboni jegyzőkönyvet még nem ratifikálták a részes államok, ezért az még nem lépett hatályba, másrészt a START–1 szerződés parlamenti elfogadtatása valószínűnek látszik. A rakétákkal összefüggésben azt hangsúlyozzák, hogy nem rájuk, hanem nukleáris komponenseikre tart igényt Ukrajna, amelyek eladásából jelentős összegekhez juthatna a válságban lévő ukrán gazdaság.

Kravcsuk elnök először Budapesten, Antall József miniszterelnök úrral folytatott megbeszélésein tett említést egy a Baltikumtól a Fekete-tengerig húzódó biztonsági övezet megteremtésének szükségességéről. Nastase kijevi látogatása idején vendége kérésére Kravcsuk ismét kifejtette elképzelését, amelynek két pillére van: Ukrajna a kelet-közép-európai status quo fenntartásában érdekelt. Elvi álláspontja, hogy ebben a térségben a határok bármilyen erőszakos bolygatása beláthatatlan következményekhez vezet. Másfelől Ukrajna számára ez a biztonsági körív valóságos garanciát jelentene Oroszország nagyhatalmi-birodalmi törekvéseivel szemben, egyszersmind elősegítené a köztársaság Európához való közeledését, csatlakozását.

Az ukrán–román alapszerződéssel kapcsolatban Nastase kijelentette, hogy nem lehet nem beszélni róla, de elismerte, hogy jelenleg nem időszerű a Molotov–Ribbentrop-paktum következményeinek felszámolása, bár annak érvénytelenségéhez

nem fér semmi kétség Románia határainak vonatkozásában. Nastase tárgyalópartnerei következetesek voltak az ukrán álláspont képviselésében, ezért kénytelen volt azzal távozni, hogy egyelőre nincs napirenden a román határok újrafogalmazása.

Ukrán politikai körökben – feltehetően a kérdés kapcsán a magyar sajtóban folyó vita hatásaképpen is – egyre több szó esik a magyar–ukrán alapszerződés ratifikálásának elhúzódásáról. Egyes sajtóorgánumok – nem minden célzatosság nélkül – tévesen arról tájékoztattak, hogy a magyar parlament egyenesen elutasította a jóváhagyást. Kiemelkedően fontos feladata kétoldalú kapcsolatainknak az ezzel kapcsolatban meglévő félreértések tisztázása, a ratifikáláshoz fűződő érdekeink megerősítése.

MAGYAR–UKRÁN KAPCSOLATOK

A február 26–27-i magyar–ukrán felsőszintű találkozó lezárta kapcsolataink fejlődésének első szakaszát, amelyben megteremtődtek a szorosabb jószomszédi együttműködés politikai és alapvető szerződéses-jogi feltételei.

A gazdaság területén az 1992-es év vámstatisztikái alapján a vártnál kedvezőbb volt a kapcsolatok építése és a forgalom dinamikája. A vállalkozói szférában az 1990–1991-es megtorpanás után jelentősen nőtt az érdeklődés Ukrajna iránt. Különösen a kisvállalkozók értek el komoly eredményeket a jogi szabályozatlanság, a bizonytalanság és az üzletkötés rendkívüli nehézségei ellenére. Az alapvető probléma továbbra is az elszámolás kérdésének a megoldatlansága. Nyilvánvaló, hogy a készpénzügyletek mellett ma már a barterügyletek is súlyos akadályokba ütköznek az ukrán külkereskedelemben felállított rengeteg tilalomfa miatt. Az április 19-én sorra kerülő gazdasági, kereskedelmi, valamint tudományos-műszaki kormányközi vegyesbizottság első ülése reményeink szerint számos vonatkozásban tisztázó szerepet fog betölteni, s megnyitja az utat egy aktívabb, felesleges korlátok nélküli együttműködés előtt.

A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ukrán törvényhozói tevékenység jelentős pozitívumokat tud felmutatni, különösen a nyelvhasználat, a kulturális autonómia főbb elemeinek megteremtése területén. Rendszeressé vált a kormányközi vegyesbizottság tevékenysége. A kormányok elé terjesztett ajánlások előrelépést jelentenek a Kárpátalján élő magyarság és a magyarországi ukrán kisebbség helyzetében. A súlyosbodó gazdasági nehézségek ellenére mindkét fél jelentős anyagi áldozatokat hoz e nagyon fontos téren.

Az együttműködési készség kinyilvánításán túl alig jutott messzebbre a két ország közötti tudományos, kulturális, oktatási és egészségügyi együttműködés. Ukrán rész-

ről februárban a kulturális, a tudományos, a tájékoztatási, az ifjúság, a sport és az idegenforgalmi területet felölelő megállapodástervezetet nyújtottak át. Megállapítható, hogy az együttműködés legfőbb akadálya a pénzügyi feltételek hiánya, de – eltérően a gazdaságtól – itt szerepet játszik az is, hogy Magyarországon csökkent az érdeklődés e térség kultúrája iránt, fenntartások vannak a volt Szovjetunió szellemiségével kapcsolatban, előfordul az a leegyszerűsítés, amely az ukrán kultúra produktumait is e körbe sorolja.

Magyar részről kezdeményeztük a Magyarországról a második világháború idején, illetve azt követően elhurcolt műkincsek sorsának tisztázását, és restitúciós megállapodástervezetet nyújtottunk át az ukrán félnek. A javaslatot teljes egyetértés fogadta, de Ukrajnában még nem teremtették meg a működő szervezeti kereteket e nem kis feladat elvégzéséhez.

Rendezettek a magyar–ukrán konzuli kapcsolatokat. Bár több esetben még a volt Szovjetunióval megkötött megállapodásaink hatályosak, együttműködésünkben különösebb fennakadások nincsenek. Megkezdődött a magyar–ukrán kétoldalú szerződéses alapok kiépítése: mindkét országban ratifikálták a konzuli egyezményt, Kravcsuk elnök budapesti látogatása idején pedig a határátkelőhelyekkel, az egyszerűsített határátlépéssel és a tolonckérdéssel kapcsolatos egyezményeket írtunk alá. E folyamat felgyorsulása és bővülése várható.

Ukrajna Miniszteri Kabinetje jóváhagyta az 1992. augusztus 13-án aláírt magyar–ukrán környezetvédelmi megállapodást, valamint a decemberben megkötött magyar–ukrán–oroszl egyezményt az atomhulladékok szállításáról.

Ugyancsak minisztertanácsi döntés van az ungvári magyar főkonzulátus felállításához való hozzájárulásról, bár az erről szóló hivatalos jegyzéket a magyar fél mind ez ideig nem kapta meg.

Varga István
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 51. doboz

156.

Antall József hivatalos levelének tervezete Leonyid Kravcsuk
ukrán elnöknek az ungvári találkozó előtt
1993. április 20.

Bizalmasan kezelendő!

001165/4

Őexcellenciája
Leonyid Makarovics Kravcsuk úr,
Ukrajna Elnöke

Kijev

Tisztelt Elnök Úr!

Ungvári munkatalálkozónkra készülve engedje meg, hogy ezúton is baráti érzéseimről biztosítsam Önt, Magyarország új, független és tiszteletreméltó szomszéd országának, Ukrajnának Elnökét.

Kormányom és az ország összes lényeges politikai erői egyöntetűen felismerték és vallják, hogy a független Ukrajnát fontos hely illeti meg a világban, s országaink érdekei szorosan összefonódnak, amikor népeink boldogulását keresik az új Európában.

Szeretném biztosítani Önt, Elnök Úr, arról, hogy a magyar–ukrán együttműködés legkisebb elemét is ennek a különleges érdekközösségnek a tudatában és különleges gonddal kezeljük.

Ismerjük és megértjük Ukrajna sajátos biztonságpolitikai helyzetét. Magyarország kész a megfelelő nemzetközi szervezetekben, így az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsban is támogatni elgondolásaik kidolgozását. Javasoljuk az ilyen irányú szakértői szintű egyeztetések megindítását.

Örömkre szolgált az, hogy kapcsolatainknak ez a felfogása kölcsönös, s ez tette lehetővé többek között a Magyar Köztársaság és Ukrajna közötti alapszerződés megkötését, amelyet az ukrán parlament már megerősített, s a magyar parlament a Kormány előterjesztésére és a Külügyi Bizottság ajánlására rövidesen megvitat.

Előre bocsátom, hogy kormányom az általam aláírt szerződés teljes szövege szerinti megerősítés felelősségét vállalja. Ön bizonyára megérti, el kell érünk, hogy a parlamenti döntés a Kormány és a magyar–ukrán kapcsolatok számára legkedvezőbb körülmények között menjen végbe.

Ezt nagymértékben elősegítené, ha az elkövetkező hetekben Kormányaink egymás helyzetét is figyelembe vevő, kölcsönös és jóindulatú gesztusokat tennének egymás országai és népei iránt, amelyeket országaink politikai közvéleménye egyöntetűen a már aláírt alapszerződésben megfogalmazott szellem érvényesülésének foghatna fel.

Az Ukrajnával kötött alapszerződés aláírásánál figyelemmel voltunk arra, hogy a Trianoni és a Párizsi Békeszerződést szuverén államokkal kötöttük, így ezekkel a szomszédos államokkal a magyar kormány indokolatlannak és a bizalmatlanság jelének tekinti a területi követelésekről való kölcsönös lemondás alapszerződésben történő rögzítését. Ezt kivételesen tettük meg Ukrajna esetében, figyelembe véve, hogy három évszázad után vált szuverén, független állammá, és tekintettel a határaival kapcsolatos garanciális igényre. (Ez egyébként a német diplomácia formulájának átvétele, amit az tett indokoltá, hogy 1947-ben Németországgal nem kötöttek békeszerződést, csak Olaszországgal, Magyarországgal, Romániával és Bulgáriával. Tehát Németország szomszédai nem rendelkeztek a békeszerződés által nyújtott garanciával.) E speciális döntéssel párhuzamosan fontosnak tartjuk gazdasági és politikai tekintetben is különösen szoros viszonyt kiépíteni legnagyobb szomszédunkkal.

Országaink számára különösen előnyös, hogy a magyar–ukrán határ menti együttműködést a Kárpátok Eurorégió keretein belül tovább tudjuk fejleszteni. Minden erőnkkel támogatni fogjuk Ukrajna mind teljesebb értékű bekapcsolódását a KEK-programokba, s lépcsőzetesen az egész együttműködésbe, elősegítjük Ukrajna mielőbbi tagságát az Európai Tanácsban, amelynek egyik fontos előjele volt Lalumière főtitkár asszony pártoló jelenléte a Kárpátok Eurorégió alapító ünnepségén.

Legutóbbi budapesti látogatása alkalmával már beszéltünk Önnel, Elnök Úr és Zlenko külügyminiszter úrral Kárpátalja földrajzi helyzetéből adódó különleges lehetőségeiről. Kárpátalja – sajátos gazdasági státussal felruházva – kiemelkedő tényezője lehet kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolataink intenzív fejlesztésének, és jól illeszkedne a Kárpátok Eurorégió együttműködés koncepciójába is. Kérem Önt, ungvári találkozónkon ismertessen meg erre vonatkozó elhatározásaikkal, szándékaikkal.

Engedje meg, Elnök Úr, hogy méltassam a magyar–ukrán kisebbségi közös Nyilatkozat kiemelkedő nemzetközi jelentőségét, amely már megszületésének tényével is mindkét ország számára nemzetközi elismerést hozott. A tapasztalatok szerint minden, a Nyilatkozat szellemében tett, a nemzeti kisebbségek öngazgatását gazdagító intézkedés csak előnyöket és további nemzetközi elismerést jelent kormányaink-

nak. Magyarországon méltányolják azokat az intézkedéseket, amelyeket Ukrajnában tettek a kárpátaljai magyarság teljes körű kulturális és személyi autonómiához való jogát garantáló törvény végrehajtása érdekében, s hogy meggyorsítják a területi-helyi demokratikus öngazgatás kibontakoztatásának folyamatát.

Javaslom, hogy az említett gondolatokat az ungvári találkozónkról kiadandó és aláírandó közös közleményben is rögzítsük.

Elnök Úr! Reméljük, hogy Ukrajna – jelenlegi átmeneti nehézségeit leküzdve – töretlenül halad tovább a megkezdett úton a demokrácia és a piacgazdaság felé. Szívből kívánjuk, hogy siker koronázza mindazokat a kezdeményezéseket, amelyek az Ön kitartó munkálkodásának eredményeképpen mindinkább a fokozatos megvalósulás szakaszába érnek, s hogy létrejőjenek Ukrajnában a gazdasági boldogulás feltételei. Ismételten biztosíthatom arról, hogy a magyar kormány határozott szándéka a különleges magyar–ukrán kapcsolatok folyamatos fenntartása, és minden erőfeszítést megtesz annak érdekében, hogy Ukrajna a legelőnyösebb módon vegyen részt az európai integrálódás folyamatában. Elnök úr számíthat a magyar kormány támogatására, szerény, de nem súlytalan kapcsolataink alapján. Nemegyszer érezzük méltánytalannak Ukrajna kezelését a nemzetközi politikában.

Remélem, hogy a közeljövőben sorra kerülő találkozónkon még jobban megoszthatjuk egymással gondolatainkat kétoldalú kapcsolatainkról.

Elnök Úr, kérem fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1993. április 20.

Köszönti:
Antall József

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 51. doboz

Bába Iván jelentése a Kormánynak Antall József és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök ungvári munkatalálkozójáról
1993. május 12.

Külügyminisztérium
001165/8

Szigorúan titkos!
Készült: 59 példányban

Jelentés a Kormánynak
Antall József miniszterelnök és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök
ungvári munkatalálkozójáról
(1993. április 30.)

Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke rövid munkalátogatás keretében 1993. április 30-án, Ungváron találkozott Leonyid Makarovics Kravcsuk ukrán elnökkel.

A találkozóval alapvető célunk az volt, hogy hiteles garanciát kapjunk – bizalmasan és nyilvánosan, a közvélemény előtt is – arra, hogy a magyar–ukrán alapszerződés magyarországi ratifikálása után ukrán részről következetesen folytatják a kárpátaljai magyarság helyzetének javítását, az ukrán kisebbségi törvényben foglalt teljes körű kulturális autonómia megvalósítását, hogy biztosítják a személyi autonómiát, a helyi területi önkormányzat kiteljesítését, hogy Kárpátalja különleges gazdasági státust kap.

Ezt elősegítendő fontosnak tartottuk, hogy megismertessük és elfogadtassuk az ukránokkal a szomszédaink irányába folytatott tisztességes törekvéseinket, egyértelmű politikánkat a határok kérdésében is.

Ukrán részről megértették garanciakérésünk motivációit, indokoltságát, és pozitívan reagáltak rá. Elfogadták, hogy ez nemcsak magyar, hanem közös érdek is. Az ukrán elnök kinyilvánította személyes elkötelezettségét mind a nemzetiségi jogok teljes körű biztosítását, mind Kárpátalja különleges státusát, mind a helyi önkormányzatok kiteljesítését illetően.

Egyetértésre jutottunk abban is, hogy ezeket a kérdéseket a közös közleményben – a nemzetközi dokumentumokban szokásos megfogalmazásokban – rögzítjük. Egész jövőbeni viszonyunk szempontjából is fontos, hogy Kravcsuk elnök – valós történelmi összefüggések kereteibe ágyazva – megismerte és láthatóan megértette

helyzetünket, és kifejezett empátiával fogadta felelős és érzékeny politikánkat a határon túli magyarság és a határok garantálásával kapcsolatos kérdésekben.

Jó eredményre vezetett a tárgyaláson a kérdések és a problémák nyílt, őszinte feltárása és kezelése, a ténylegesen meglévő közös érdekekre és azonosságokra való összpontosítás, a kölcsönös gesztusokban való kölcsönös érdekelttség példázása és hangsúlyozása. Érezhetően kedvező volt a hatása a találkozót közvetlenül megelőzően L. Kravcsuk elnökhöz írt magyar miniszterelnöki levélnek.

Antall József és Leonyid Kravcsuk rendkívül jó baráti légkörű találkozója jelentős hozzájárulás a két ország közötti jószomszédi viszony erősítéséhez, a konkrét gyakorlati magyar–ukrán együttműködés kedvezőbb feltételeinek kialakításához.

II.

Antall József és Leonyid Kravcsuk a magyar–ukrán kétoldalú kapcsolatok és a térség néhány aktuális kérdéséről folytatott eszmecserét. Részletesen foglalkoztak a magyar–ukrán alapszerződés magyarországi ratifikálásával összefüggő kérdésekkel. Hangsúlyozták, közösen érdekeltek a két ország együttműködésének dinamikus fejlesztésében. Fontosnak tartják a folyamatos felsőszintű személyes kapcsolattartást és a gyakori eszmecseréket.

A magyar miniszterelnök méltatta Ukrajna kiemelkedő nemzetközi jelentőségét, mint stabilizáló tényezőt. Emlékeztetett Magyarország úttörő szerepére a szuverenitását elnyert ukrán állam nemzetközi elismertetésében. Arra is, hogy jószomszédági politikánkat – amelyet töretlenül folytatunk tovább – akkor kezdtük el, amikor a szovjet csapatok még Magyarországon tartózkodtak, még volt varsói szerződés. Ezt az ukránbarát politikát akkor sokan kockázatosnak tartották. Országon belül és kívül is.

Az ukrán elnök nagyrabecsülését fejezte ki, hogy Magyarország már akkor államközinek tekintette a magyar–ukrán kapcsolatokat, amikor még nem volt független Ukrajna. Érdekeltek abban, hogy az országaink közötti együttműködés példamutatóan fejlődjön. Személyes felelősséget érez az iránt, hogy a kialakult jó viszonyt megőrizzük és továbbfejlesszük.

A magyar miniszterelnök hangsúlyozta, hogy egyértelműen támogatjuk Ukrajnának az Európai Közösséghez való közeledését, az együttműködésre és integrációra való törekvését, azt, hogy Ukrajna súlyának megfelelő stabilizáló szerepet töltsön be Európában. A bipoláris világot ideje elfelejteni.

L. Kravcsuk nagyra értékelte Magyarországnak az együttműködésre, a térség stabilizálására irányuló aktív, konstruktív külpolitikáját és közreműködését Ukrajnának az európai struktúrákhoz való közeledésében.

A magyar kormány azt szeretné, hogy további jelentős és konkrét előrelépésre kerüljön sor a magyar–ukrán kétoldalú együttműködésben minden lehetséges területen. Ezen belül most két kérdést kívánunk kiemelni: Kárpátalja különleges gazdasági státusát és a magyar nemzeti kisebbség kérdését. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy – Ukrajna integritását teljes mértékben megőrizve – létrejöjjön Kárpátalján a különleges gazdasági övezet, amely minden bizonnyal jelentős hatást gyakorol majd az egész régió fejlődésére.

Az ukrán elnök elmondta, hogy ma már nincs akadálya a különleges gazdasági övezetek törvényeknek megfelelő létrehozásának. Így annak sem, hogy ezt Kárpátalján megtegyük. Tájékoztatott, hogy erre vonatkozóan már készült terv, amelyet az érdekelt főhatóságok nagy része már véleményezett. Előreláthatólag május első felében az ukrán kormány elé kerül. Erre a kormányülésre természetesen a kárpátaljai vezetőket is meghívják. L. Kravcsuk kifejezte azt a meggyőződését, hogy a különleges gazdasági övezet létrehozása Kárpátalján elősegíti a nemzeti kisebbségek körében felmerülő problémák kedvező megoldását is.

A nemzeti kisebbség ügyét magyar részről – mint ahogy ukrán részről is – a kétoldalú kapcsolatok szerves részének tekintik. Mi tiszteletben tartjuk a határokat – hangsúlyozta Antall József – és a területi épség elvét. Politikánk stabil eleme a status quo fenntartása. De ennek szerves részét képezi a kisebbségekkel összefüggő garanciák biztosítása. Most fontos lenne, hogy ukrán részről megerősítsék: további konkrét lépéseket tesznek a kulturális autonómia, a nemzetiségi jogok teljes körű gyakorlati megvalósítása érdekében.

Szeretnénk, ha az egy tömbben és az adott területen többségben élő magyaroknak biztosított jogokat a lehető legnagyobb mértékben kiterjesszék a kisebbségekben élő magyar közösségekre, az egyénekre is. Fontosnak tartjuk a magyar nyelvű oktatás feltételeinek további javítását. Mindenekelőtt azt, hogy megfelelő tankönyvek álljanak rendelkezésre. A közös munkával készülő tankönyvek megjelenéséig kérjük, tegyék lehetővé, hogy a magyarországi tankönyveket használhassák a kárpátaljai magyar iskolákban. Példamutató lépés lenne magyar tanfelügyelőség létrehozása, akár a jelenlegi területi (megyei) tanfelügyelőség mellett is.

Leonyid Kravcsuk elmondta, hogy az ukrán kisebbségi törvény alapján garantálják az ukrainai nemzeti kisebbségek számára, így a magyarok számára is a teljes körű kulturális autonómiához való jogot, és biztosította a magyar miniszterelnököt arról, hogy folyamatosan törekszenek javítani e jogok tényleges érvényesítésének feltételeit. Nincs ellenvetése a felvetett konkrét kérdésekkel szemben sem. Nem látja akadályát a magyar tanfelügyelőség létrehozásának sem. Javasolja, hogy vizsgálják meg a szakértők azt is, miként lehetne a kárpátaljai kiadó és a magyar kiadók együttműködését aktivizálni, és ezzel is közelebb jutni a közös tankönyvek kiadásához.

Az ukrán elnök kifejezte reményét, hogy a magyar főkonzulátus megnyitása Ungváron elősegíti a nemzetiségekkel kapcsolatos kérdések gyors, helyi megoldását is.

A magyar miniszterelnök fontosnak tartja, hogy igényesen, megfelelő szakemberek bevonásával rendeződjenek az oktatással összefüggő kérdések. A nemzetiség értelmiségének jelentőségét méltatva kijelentette: halál, ha egy nemzetiség elveszti értelmiségét. Ukrajna számára is nagy veszteség lenne, ha az ukrán állampolgárságú magyarok másodrangú emberek lennének.

Az ukrán elnök szerint is a nemzetiségi oktatás minőségére kell a hangsúlyt helyezni. A dilettantizmusnak és a primitívségnek nem szabad teret engedni. Teljesen azonosulva a magyar miniszterelnök által elmondottakkal, keserűen jegyezte meg, hogy ők, az ukránok a nemzeti értelmiség szerepét csak most tudják igazán értékelni. Most, amikor rádöbbenek, hogy elvesztették identitásukat nem nemzeti kisebbségként.

Az ukrán elnök – miután megismerkedett e fogalom pontos tartalmával – elfogadta a személyi autonómia biztosítását szorgalmazó magyar javaslatot is.

Ukrán részről is fontosnak tartják a helyi területi önkormányzat tevékenységének kiteljesítését, és a törvényeknek megfelelően készek biztosítani azt a magyar nemzetiség által lakott területeken is.

Az ukrán elnök szóba hozta, hogy náluk is vannak, akik egészen másként értékelik a most közösen megtárgyalt kérdéseket. Az alapszerződés magyarországi ratifikációjának elhúzódása és a Kárpátok Eurorégió együttműködés kapcsán is jelentkeznek ilyen negatív hangok.

Az alapszerződés magyarországi ratifikálását illetően hivatalos ukrán megnyilatkozásra is sor került, amelyben kifejtették: jól ismerik a magyar kormány álláspontját, az egyértelmű a határok kérdésében is. A ratifikáció a magyarországi parlament dolga, és remélik, hogy az mielőbb megtörténik.

A Kárpátok Eurorégió együttműködéssel kapcsolatban egyesek igyekeznek kéteelyeket támasztani, bizalmatlanságot szítani. E negatív vélemények semlegesítését nagyban elősegítené, ha sor kerülhetne a Kárpátok Eurorégió magasszintű tanácskozásának megszervezésére Ungváron. Kérik, támogassuk ezt a javaslatukat.

A Kárpátok Eurorégió együttműködéssel szembeni külföldi (lengyel, szlovák, román) bizalmatlanság magyar vélemény szerint részben a tájékoztatatlanságból, részben a régi beidegződésekből fakad. Reméljük, ezek feloldhatók. A lengyel miniszterelnök asszony támogatja ezt az ügyet.

A magyar–ukrán alapszerződés a jövő héten kerül a parlament elé. Lehetnek azt ellenző felszólalások is. A magyar miniszterelnök reményét fejezte ki, hogy sikerül a parlamenttel elfogadtatni. Ehhez mindenképpen fontos volt, hogy megkapjuk a kért garanciákat, s hogy azokról beszámolhassunk.

A magyar miniszterelnök fontosnak ítélte, hogy ukrán részről megértsék a magyar közvéleményt, annak érzékenységet is ezekben a kérdésekben. Ennek a problémakörnek van racionális és érzelmi oldala is, és ezzel is számolni kell. A magyarságot sokkolta az ország területe kétharmadának és lakossága egyharmadának elvesztése. Nincs olyan magyar család, amelynek ne lenne közeli tagja a Magyar Köztársaság határain túl. Tudatában kell lenni annak is, hogy olyan területek kerültek el Magyarországtól, amelyek egykor kiemelkedő szerepet játszottak az ország sorsának, kultúrájának alakításában, az egész magyar történelemben, például a török megszállás alatt. Ezért is fontos a magyarok számára a teljes körű kulturális autonómia.

Felelőtlenség, amikor egyesek játszadoznak ezekkel a kérdésekkel. Magyarország tudomásul vette a területek elvesztését, az egész migrációt. Irracionálisnak tartja azonban, hogy lépten-nyomon újabb és újabb nyilatkozatokat követelnek tőle a határok kérdésében akkor, amikor azokat a határokat az 1920-as, 1947-es békeszerződések garantálják, amikor Magyarország minden idevágó nemzetközi dokumentummal egyetértett, és azokat aláírta, és végleg elkötelezte magát az Európai Tanács-i tagsággal ezekben a kérdésekben. Sértő Magyarország számára, hogy Szlovákia és Románia most ismételten külön nyilatkozatot vár el tőlünk e kérdésben. Az ilyen követelések irritálják a magyar közvéleményt, és erre tekintettel kellene lenni.

Egészen más a helyzet Ukrajnával. Vele kapcsolatban a magyar kormány figyelembe vette, hogy 300 év után vált függetlenné, és megértjük, hogy ez a nemrég függetlenné vált állam határait kétoldalú szerződésekkel is garantálni szeretné. Hiszen vele sem 1920-ban, sem 1947-ben erre nem került sor. Jellemző a román kormány magatartása. Most Magyarországnál a határok sérthetlenségének újabb megerősítését forszírozza kétoldalú szerződésben, miközben nyíltan határai megváltoztatására törekszik. Antall József azért javasolta e mostani találkozót az alapszerződés parlamenti vitája előtt, hogy teljes nyíltsággal és őszinteséggel beszéljünk meg ezeket a kérdéseket, s hogy eloszlassuk a bizalmatlanság csíráit is.

Leonyid Kravcsuk elnök empátiával fogadta az elmondottakat, és kijelentette, érti a magyar miniszterelnök érvelését, megérti őt, és az ő oldalán áll ezekben a kérdésekben. Magyarország és Ukrajna közös érdeke, hogy mielőbb kialakítsák a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok stabil, korszerű feltételeit.

Antall József és Leonyid Kravcsuk nagyra értékelték a Kereskedelmi-Gazdasági és Műszaki-Tudományos Kormányközi Bizottság megalakulását, az első ülésen született megállapodásokat. Fontosnak tartják a bank- és pénzügyi, valamint egyéb területek szakembereinek intenzív együttműködését. Egyetértenek közös magyar-ukrán bank létrehozásával. Sürgetik a szállítmányozási egyezmény kidolgozását és mielőbbi megkötését. A gazdasági együttműködés minden területén határozottan előre lehet és kell lépni.

Az oroszországi helyzet továbbra is bonyolult. Magyarország kiállt az oroszországi demokratikus folyamatok, Jelcin elnök mellett. Aggodalmat okoznak az orosz birodalmi ambíciók. A csapatkivonási tárgyalásokon érzékeltük, hogy egyesek nem tekintették véglegesnek a kivonulást. Ezért is segíteni kell nekünk az oroszországi demokratikus erőket. Ukrajna európai ország, Oroszország eurázsiai. Budapesti tárgyalásainkon Jelcin beszélt Oroszország ázsiai érdeklődéséről és kapcsolatfejlesztési elképzeléseiről. Magyar részről üdvözljük Oroszországnak ezt a megosztott érdeklődését. Kravcsuk elnök is így van vele. Maga is a demokrácia erőit és Jelcint támogatja. Úgy értékelte, hogy a népszavazás erősítette Jelcin pozícióit a konzervatívokkal szemben. Jelcin legitim elnök, bár ellenfelei a kapott szavazatok számaránya alapján (a 105 millió potenciális orosz szavazó 25%-ának voksát kapta meg) azt igyekeznek megkérdőjelezni. Úgy véli, hogy a küzdelem tovább folytatódik, és kimeneteléről nem lehet biztosat mondani.

Kravcsuk elnöknek a közép-európai biztonsági térség megteremtésére vonatkozó javaslatát magyar részről az Észak-atlanti Együttműködési Tanács keretében látják megvalósíthatónak. Fontos, hogy a NATO érezze a felelősséget a mi biztonságunkért is. Elkerülendő, hogy az oroszok azt higgyék, ellenükre akarunk valamit létrehozni. Tudni kell, hogy ha a nyugatiaknak ilyen véleménye alakulna ki e kezdeményezésről, akkor azt egyszerűen keresztülhúznák. Ezért a NACC kereteit felhasználva kell keresnünk e javaslat megvalósításának útját. Szakértőink kezdjenek erről mielőbb tárgyalásokat.

A magyar miniszterelnök javasolta, vizsgálja meg az ukrán vezetés – a bizalom további erősítése jegyében – csapatainak visszavonását a magyar–ukrán közös határtól 50–60 km mélységben. Antall József javasolta konzultációk megkezdését Ukrajnának a KEK-hez való lépcsőzetes közelítéséről is. Az olaszok aktivitására – belső helyzetük miatt – egyelőre nemigen számíthatunk. Az olasz tőke bevonására azonban magyar–olasz–ukrán hármas együttműködésben van esély, Kárpátalja területén is.

A jugoszláv helyzetet, a megoldás lehetőségeit és esélyeit magyar és ukrán részről lényegében azonos módon ítélik meg. Aggudalommal figyelik az eseményeket, sürgetik a határozott fellépést, de egy széles körű katonai akciót nagyon veszélyesnek tartanak. A kéksisakosok közt szolgálatot teljesítő ukrán zászlóaljnak halottai vannak. Ukrajna emiatt is különösen érdekelt a háború mielőbbi befejezésében.

Kravcsuk elnök egyetértett azzal, hogy a világ Jugoszláviában is késve reagált az eseményekre. Ha az eddig megtett lépések 5%-át megfelelő időben megteszik, akkor a helyzet nem jut el idáig. Egyetértettek abban is, hogy érvényesíteni kell az utódállamok szuverenitását, rendezni kell a belső határok kérdéseit, és hogy nem lehet más mércével mérni a Jugoszláviában zajló eseményeket, mint amelyek máshol történnek.

Hatalmas anyagi veszteséget jelent mind Magyarországnak, mind Ukrajnának az ENSZ-szankciók érvényesítése. Elhatározták koordinációs tárgyalás megtartását a szankciókból eredő károk lehetséges megtérítésének tanulmányozására.

A nyílt, őszinte, baráti légkörű találkozót Antall József és Leonyid Kravcsuk közösen nagyon eredményesnek értékelték, mindketten kifejezték érdekeltségüket és készségüket az ilyen jószomszédi megbeszélések gyakoribb megtartásában.

Antall József miniszterelnök és Leonyid Kravcsuk elnök szűkkörű találkozójával párhuzamosan tárgyalásra került sor Jeszenszky Géza és Anatolij Zlenko külügyminiszterek között. Jeszenszky Géza felvetette, hogy hazánk támogatja egy nemzetközi konferencia összehívását, amelynek Ukrajna gazdasági megsegítése lenne a célja. Elmondta, hogy a „Nemzetközi Bizottság a Gazdasági Reformok és Együttműködés Elősegítésére” elnevezésű rendezvény gondolatát figyelemreméltónak tartjuk, és az alakuló ülésen előreláthatólag Szabó Iván pénzügyminiszter fogja Magyarországot képviselni.

Jeszenszky Géza kifejtette, hogy a Nyugat nagy hibákat követ el, ha nem támogatja megfelelő mértékben Ukrajnát. A Nyugat fokozottabb támogatására valamilyen új kelet- és közép-európai demokráciának nagy szüksége lenne. Mivel ez nem megfelelő mértékű, a térség országaiban nagyfokú kiábrándultság tapasztalható. A függetlenség, a szabadság kivívása nagyon jelentős eredmény volt ugyan számukra, de ha mindez nem jár együtt gazdasági felemelkedéssel, az új demokráciák nem stabilizálódhatnak. Ebben rendkívül nagy a nyugati országok felelőssége.

Anatolij Zlenko egyetértett a magyar értékeléssel, és egyben köszönetet mondott azért, hogy Magyarország támogatja egy Ukrajna gazdasági támogatásának kérdésével foglalkozó konferencia összehívását. Aláhúzta, hogy a Nyugatnak nemcsak gazdasági segítséget kell nyújtania a függetlenné vált keleti országoknak, de meg is kell értenie az új államokat, az új realitásokat. Az ukrán külügyminiszter felvetette egy békekonferencia összehívásának gondolatát, amely egyrészt elismerné az új határokat, másrészt megvitatná a térség biztonsági helyzetét. A Kravcsuk elnök által februárban, Budapesten megemlített biztonságpolitikai koncepcióról szólva kifejtette, hogy nem a NATO-hoz hasonló szervezetet kívánnak létrehozni, hanem a bizalom és biztonság zónáját akarják megeremteni a térségben.

Jeszenszky Géza válaszában hangsúlyozta, hogy az ukrán delegáció által április 28-án, Prágában kifejtett biztonságpolitikai elképzeléseket támogatjuk, de megvalósításukat az EBEÉ-ben vagy a NACC-ban tartjuk elképzelhetőnek. Rámutatott a fokozatosság betartásának szükségességére. Javasolta, hogy Magyarország és Ukrajna a NACC keretei között kezdeményezzen Külügyminisztériumok közötti konzultációt régióink biztonságának időszerű kérdéseiről. Amennyiben az ukrán fél vállalná a házigazda szerepét, támogatjuk, hogy a konzultáció színhelye Kijev

legyen. Elképzeléseink szerint a térség országai szakértőinek konferenciája közös nyilatkozattal zárulna, amely tartalmazná az európai biztonság- és bizalomerősítő dokumentumokban foglalt kötelezettségvállalások maradéktalan végrehajtását, a határok erőszakos megváltoztatására irányuló törekvések elleni fellépést, a CFE-szerződés és az 1992-es Bécsi Dokumentum teljes körű végrehajtását, a politikai, emberi jogok érvényesülésének garantálását, a nemzeti kisebbségek ügyének mint biztonságpolitikai kérdésnek a kezelését, a határokon átnyúló együttműködés bátorítását, a regionális együttműködés támogatását.

A külügyminiszterek véleményyt cseréltek az oroszországi helyzetről is. Egyetértettek abban, hogy mindkét ország érdekelt a reformfolyamat továbbvitelében. Anatolij Zlenko elmondta, hogy Kravcsuk ukrán elnök április 28-án gratulált Jelcin elnöknek a népszavazáson aratott győzelméért. Rámutatott, hogy az Oroszországgal való kapcsolatokat fontosnak, hosszú távúnak tartják, de csak az ukrán függetlenség talaján tudják elképzelni. Felhívta a figyelmet a Független Államok Közösségében megmutatkozó új folyamatokra. Oroszország, Kazahsztán, Belarusz és Kirgízia mindinkább kezdeményezi az integráció erősítését, míg Ukrajna, Moldova, Türkmenisztán, Örményország és Azerbajdzsán lazább szövetséget kíván kialakítani, ők elsősorban a gazdasági integráció fokozásában érdekeltek. A legutóbbi FÁK-csúcstalálkozón, Minszkben komoly előrehaladás történt a második csoport szándékának megvalósítása érdekében.

A külügyminiszterek megvitatták a volt Jugoszlávia területén kialakult helyzetet is. Hangsúlyozták, hogy az embargó súlyos károkat okoz mindkét országnak. Az ukrán külügyminiszter rámutatott, hogy Oroszországot nehéz követni ebben a kérdésben, mivel állandóan változtatja álláspontját. Egyetértettek abban, hogy nagy veszélyt jelent a környező országok, valamint Európa biztonságára nézve az egykori Jugoszláviában felhalmozott fegyverek mennyisége. Anatolij Zlenko javasolta, hogy szakértői szinten kerüljön sor a jugoszláviai helyzetet megvitató konferenciára, amelyen a közvetlenül érdekelt közép- és kelet-európai országok vennének részt. E konferencia feladata annak kidolgozása lehetne, hogy a szankciós rezsím mily módon sértheti a lehető legkisebb mértékben érdekeinket, illetve hogyan lehet kompenzálni a szankció által okozott károkat. Jeszenszky Géza támogatásáról biztosította a felvetést.

A találkozó Közös Közlemény aláírásával (ld. melléklet) és közös sajtótájékoztatóval zárult.

Budapest, 1993. május 12.

A jelentést összeállította:
Bába Iván
helyettes államtitkár

A jelentést jóváhagyta:
Antall József
miniszterelnök

Közös közlemény

Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke 1993. április 30-án Ungvárott egynapos munkalátogatáson találkozott Leonyid Makarovics Kravcsukkal, Ukrajna elnökével.

A magyar miniszterelnök és az ukrán elnök meglelégedéssel állapították meg, hogy a magyar–ukrán kapcsolatok dinamikusan fejlődnek, és eszmét cseréltek e kapcsolatok továbbfejlesztésének módjairól.

A felek tájékoztatták egymást országaik politikai és gazdasági helyzetéről, kifejezték kölcsönös érdekeltségüket a kétoldalú együttműködés hatékonyabb fejlesztésében.

Antall József és Leonyid Makarovics Kravcsuk tájékoztatták egymást a kétoldalú egyezmények teljesítésének menetéről, közöttük azokról az egyezményekről, melyeket a két állam vezetőinek legutóbbi, 1993. február 26–27-i budapesti találkozásán írtak alá. Eszmét cseréltek a konkrét gyümölcsöző és kölcsönös előnyökön alapuló együttműködés további kiszélesítéséről.

A felek pozitívan értékelték a Kereskedelmi-Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormányközi Bizottság elhatározásait, amelyek a korszerű és stabil feltételek kialakítását szolgálják a gazdasági és pénzügyi együttműködés, valamint a szállítmányozás területén.

A felek kinyilvánították szándékukat, hogy elősegítik a Magyar Köztársaság és Ukrajna közötti kapcsolatoknak a két ország között 1991. december 6-án, Kijevben a jószomszédságról és az együttműködés alapjairól aláírt szerződésnek megfelelő, a nemzetközi jogi normák és elvek alapján történő intenzív továbbfejlesztését, és megállapodtak az ehhez szükséges kedvező feltételek biztosításáról.

A felek nemzeti biztonságuk garantálásában nagy jelentőséget tulajdonítanak a létező, illetve az új nemzetközi struktúráknak és fórumoknak, és azok keretei között aktívan együttműködnek egymással. A felek hangsúlyozták, hogy támogatják az EBEÉ-t, és eszmét cseréltek ezen fórum hatékonyságának növelését illetően.

A felek tevékenyen támogatják egymás külpolitikai törekvéseit, amelyek az európai együttműködés és integráció, a stabilitás és a biztonság erősítését szolgálják. A magyar fél kész együttműködni az ukrán féllel a megfelelő nemzetközi szervezetekben, így az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsban is. Ukrajna elnöke – közép- és kelet-európai biztonsági és stabilitási övezet megteremtésére vonatkozó – kezdeményezésének kimunkálásában, kezelésében és ennek érdekében kész mielőbbi szakértői egyeztető tárgyalás megindítására.

A magyar fél nagy jelentőséget tulajdonít a független, demokratikus Ukrajnának, mint stabilizáló tényezőnek Európában. Az ukrán fél nagyra értékeli Magyarországnak az együttműködésre, a térség stabilizálására irányuló aktív külpolitikáját.

A magyar fél támogatja Ukrajna mind szélesebb körű részvételét a Közép-Európai Kezdeményezés programjaiban, s fokozatos, mind teljesebb bekapcsolódását ezekbe a struktúrákba.

A felek egyetértettek abban, hogy találkozájuk színhelye, Kárpátalja és a vele határos magyarországi területek a jelenleginél fontosabb szerepet tölthetnének be a két ország együttműködésében. A felek tanulmányozzák összhangban országaik törvényeivel különleges gazdasági övezetek kialakításának célszerűségét ezeken a határmenti területeken. Kedvező kilátások esetén határozottan támogatnák annak megvalósítását.

A felek támogatják a sokrétű határ menti együttműködést, ezen együttműködés kiszélesítését a Kárpátok Eurorégió keretei között új országok és megyék bekapcsolásával, és üdvözik az Európai Tanács közreműködését ebben a folyamatban.

A felek tárgyaltak a Duna-menti országokat a Jugoszlávia elleni ENSZ-szankciók általuk történő működtetése miatt ért gazdasági veszteségek megtérítését szolgáló módozatok és mechanizmusok felkutatásáról.

A felek hangsúlyozták a magyar–ukrán Kisebbségi Nyilatkozat kiemelkedő nemzetközi jelentőségét, amely világszerte pozitív visszhangot keltett. A felek egyetértettek abban is, hogy minden, e Nyilatkozat szellemében tett, a nemzeti kisebbségek nyelvi-kulturális identitásának megőrzését elősegítő, önmegvalósítását lehetővé tevő intézkedés tovább növeli mind a Magyar Köztársaság, mind pedig Ukrajna nemzetközi tekintélyét. A felek hangsúlyozták, hogy országaikban törvényileg is garantálják a helyi demokratikus önkormányzat kibontakoztatását.

A magyar fél meglelégedéssel fogadta azokat a jelentős lépéseket, amelyeket Ukrajnában a kárpátaljai magyarságnak a teljes körű személyi szabadságjogait és a nemzeti-kulturális autonómiához való jogát garantáló nemzetiségi törvény végrehajtása érdekében tettek, és méltányolja e törvény következetes megvalósítására irányuló ukrán eltökéltséget. Az ukrán fél reméli, hogy Magyarországon törvényt fogadnak el, amely védi és biztosítja a Magyarországon élő ukránok jogait.

A felek egyetértettek abban, hogy a gazdasági és kulturális kapcsolatok alakításába mindkét országból intézmények, városok, vállalkozások és állampolgárok minél szélesebb köre kapcsolódjon be. Megegyeztek abban, hogy folytatják a kétoldalú konzultációkat a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekben.

Ungvár, 1993. április 30.

A Magyar Köztársaság nevében:

Ukrajna nevében:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

158.

Antall József hivatalos levelének tervezete Leonyid Kravcsuk
ukrán elnöknek az ungvári találkozó után
1993. május 13.

Külügyminisztérium
001165/10/93

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Jóváhagyásra: Kelemen A.

Őexcellenciája
Leonyid Makarovics Kravcsuk Úr,
Ukrajna Elnöke

Tisztelt Elnök Úr!

Legutóbbi, ungvári munkatalálkozónkra visszagondolva, engedje meg, hogy köszönetemet fejezzem ki Önnek azért, hogy késznek mutatkozott az országainkat kölcsönösen érintő kérdések megtárgyalására. Köszönöm Önnek és ungvári házigazdáinknak a baráti közreműködést a találkozó sikere érdekében.

A magyar Országgyűlés megvitatta a magyar–ukrán alapszerződés ratifikálásának kérdését. A szavazás során a parlament elsőprő szótöbbséggel erősítette meg kapcsolatainknak ezt a fontos dokumentumát. A vita során az is egyértelműen bebizonyosodott, hogy a magyar parlamentben még a ratifikációt ellenzők körében sincs olyan képviselő, aki ne támogatná a magyar–ukrán kapcsolatokat, a Magyarország és Ukrajna közötti barátság fejlesztését. Magam és Kormányom e kapcsolatok építését az országaink és népeink érdekeit messzemenően figyelembe vevő alapszerződés aláírásával és parlamenti elfogadtatásával is elősegítettük, s ebben a képviselők döntő többsége támogatott bennünket.

A ratifikációs okmányok mielőbbi kicserélése után hatályba lépő alapszerződés kapcsolataink dinamikus fejlesztését szolgálja. A Magyar Kormány határozott szándéka, hogy az alapszerződésben rögzített elveknek megfelelően folyamatosan fenntartsa a különleges magyar–ukrán kapcsolatokat, és hogy Ukrajna a számára legelőnyösebb módon vegyen részt az európai integrálódás folyamatában.

Arra törekszünk, hogy fejlesszük baráti kapcsolatainkat, a jószomszédságot és a kölcsönösen előnyös együttműködést a politikai, gazdasági, tudományos-technikai, ökológiai, humanitárius, kulturális és egyéb területeken.

A szerződés 17. cikkére, illetve a magyar–ukrán kisebbségi Nyilatkozatra hivatkozva továbbra is az egyetértés szellemében szeretnénk együttműködni Ukrajnával a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén.

Ezzel kapcsolatban különösen fontosnak tartom ungvári megbeszélésünk erre vonatkozó ajánlásait, egyebek között a magyar–ukrán határmenti együttműködés továbbfejlesztését a Kárpátok Eurorégió keretein belül, a kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének gyorsítását Kárpátalja különleges gazdasági státussal történő felruházása által, a területi, helyi, demokratikus önzagzatás kibontakozási folyamatának, valamint a teljes körű kulturális és személyi autonómiához való jogot garantáló törvény érvényesülésének további elősegítését, amit azt az 1991. decemberi szavazáson maguk a helyi lakosok szorgalmaztak.

Miután magyar részről ratifikáltuk a magyar–ukrán alapszerződést, és a magyar Országgyűlés megerősítette, hogy nincsenek területi követeléseink Ukrajnával szemben, reméljük, hogy ezzel elejét vesszük azoknak az aggodalmaknak, hogy Magyarország területi igényei burkolt érvényesítése céljából szorgalmazza a területi önzagzatás kibontakoztatását Kárpátalján.

Szót ejtettünk Elnök Úrral arról is, hogy kedvező visszhangot váltana ki, ha az egy tömbben élő magyarság jogait és lehetőségeit illető rendelkezéseket a 15–20 százalék kisebbségben élő magyar számára a lehető legszélesebb körben kiterjesztenék, ha a beregszászi állandó Magyar Nemzeti Színház mielőbb megnyílhatna. Elnök Úr megértéssel fogadta a meglévő ukrainai struktúrákba beépíthető magyar nemzeti tanfelügyelőség létrehozásának gondolatát csakúgy, mint a kárpátaljai magyar iskolák tankönyvellátási gondjainak megoldására tett javaslatunkat.

Egyetértettünk abban is, hogy a közeljövőben megnyitásra kerülő ungvári magyar főkonzulátus eredményesen működhet közre a magyarság problémáinak, gondjainak megoldásában.

Tárgyalásaink során arról is eszmét cseréltünk, hogy támogatjuk Ukrajnának az Európai Közösséghez való közeledését. Javasoltuk konzultációk megkezdését Ukrajnának a KEK-hez való közelítéséről.

Elnök Úrnak a közép-európai biztonsági térség megteremtésére vonatkozó javaslatát magyar részről az EBEÉ vagy az Észak-atlanti Együttműködési Tanács keretében látjuk megvalósíthatónak, egyszersmind szakértői tárgyalások megkezdését javasoltuk ezzel kapcsolatban.

Egyetértettünk abban, hogy koordinációs tárgyalást kellene tartanunk az ENSZ-szankciókból eredő anyagi veszteségek lehetséges megtérítésének tanulmányozására. Jeszenszky Géza külügyminiszter úr felvetette, hogy hazánk támogatja egy nemzetközi konferencia összehívását, amelynek Ukrajna gazdasági megsegítése lenne a célja.

Javasoltuk közös magyar–ukrán bank létrehozását, s hangsúlyoztuk, hogy mindkettőnk érdeke a szállítmányozási egyezmény kidolgozása és megkötése.

Magyar részről az illetékes tárcák készek a tárgyalásunkon felvetett javaslatok, elgondolások részletes kimunkálására, megvalósítására.

Elnök Úr! Ungvári találkozóink is bebizonyította, milyen fontos a folyamatos felsőszintű személyes kapcsolattartás és a gyakoribb eszmecsere. Úgy gondolom, hogy ez a találkozó jelentős hozzájárulás volt az országaink közötti jószomszédi viszony erősítéséhez, s a konkrét együttműködés kedvező feltételeinek kialakításához. Remélem, hogy rövidesen Magyarországon folytathatjuk eredményes, népeink szolgálatában álló, baráti eszmecserénket.

Kérem, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1993. május 13.

Köszönti:
Antall József

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 51. doboz

159.

Intézkedési terv az Antall József és Leonyid Kravcsuk ukrán
elnök ungvári munkatalálkozójából adódó feladatok
végrehajtására
1993. május 14.

Külügyminisztérium
001614

Szigorúan titkos!
Készült: 59 példányban

Intézkedési terv

az Antall József miniszterelnök és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök 1993. április 30-i
ungvári munkatalálkozójából adódó feladatok végrehajtására

1. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás feltételeinek javítása.
 - Magyar nyelvű tankönyvek biztosítása.
 - A tankönyvekkel foglalkozó vegyesbizottság működésének aktivizálása.
 - Közös munkával készülő új tankönyvek megjelentetése.
 - Kárpátaljai és magyar kiadók együttműködésének elősegítése.
 - Az új tankönyvek megjelenéséig – ideiglenes jelleggel – magyarországi tankönyvek biztosítása a kárpátaljai magyar iskolák részére.
 - Szakmai segítségnyújtás a kárpátaljai magyar tanfelügyelőség létrehozása érdekében.

Felelős: Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Határon Túli Magyarok Hivatala
Határidő: folyamatosan

2. Részvétel a Kárpátok Eurorégió keretein belül ukrán javaslatra Ungváron megrendezésre kerülő magas szintű tanácskozáson.

Felelős: Belügyminisztérium
Külügyminisztérium
Határidő: folyamatosan

3. Intenzív együttműködés gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi téren.
 - Közös magyar–ukrán bank létrehozása feltételeinek megvizsgálása.
 - Szállítmányozási egyezmény kidolgozása.

Felelős: Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma
Pénzügyminisztérium
Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium
Magyar Nemzeti Bank
Határidő: folyamatosan

4. Régióink biztonságának időszerű kérdéseivel foglalkozó – magyar és ukrán kezdeményezésű, a térségbeli országok külügyminisztériumai közötti – konzultáción való magyar részvétel az Észak-atlanti Együttműködési Tanács vagy az EBEÉ keretei között.

Felelős: Külügyminisztérium
Határidő: folyamatosan

5. Szakértői tárgyalások bizalomerősítő kölcsönös csapatvisszavonás megvalósítására a magyar–ukrán határ körzetében, 50–60 km mélységben.

Felelős: Külügyminisztérium
Honvédelmi Minisztérium
Határidő: folyamatosan

6. Konzultációk megkezdése Ukrajnának a KEK-hez való lépcsőzetes közelítéséről.

Felelős: Külügyminisztérium
Határidő: folyamatosan

7. Szakértői szintű koordinációs tárgyalások megtartása a Jugoszláviával szembeni ENSZ-szankciókból eredő károk lehetséges kompenzálásának tanulmányozására a közvetlenül érdekelt közép- és kelet-európai országok részvételével.

Felelős: Külügyminisztérium
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma
Határidő: folyamatosan

8. Ukrajna gazdasági megsegítését szorgalmazó nemzetközi konferencia összehívásának támogatása.

Felelős: Külügyminisztérium
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma
Határidő: folyamatosan

Budapest, 1993. május 14.

Összeállította:
Bába Iván
helyettes államtitkár

Jóváhagyta:
Antall József
miniszterelnök

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

160.
Rejtjeltávirat Kijevből. Ukrajna belpolitikai helyzete
1993. június 21.

5253

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Kijev
Azonosító: KEV
Érkezett: 93.06.21. 21:37
Készítette:
Ellenőrizte:

Azonnal⁴

23, 45

Az elmúlt két hét belpolitikai eseményei továbbra is a közvélemény érdeklődésének középpontjában állnak. Az energiahordozók árának felemelése a politikai erők hónapok óta nem látott aktivizálódását váltották ki.

A „Nincs mit ennünk, de jól élünk” ukrán közmondással lehetne legjobban jellemezni a Legfelsőbb Tanács reakcióját az eseményekre, amely a helyzet veszélyessége ellenére sem jutott konstruktív megoldásra. Azt követően, hogy Ivan Pljusc, a Legfelsőbb Tanács elnöke június 2-án még azt mondta, „nincs hatalmi válság Ukrajnában”, s ezzel a kijelentésével lezártak tekintette „a parlamenti játszma” éppen esedékes egyik menetét, nyilvánvalóvá vált, hogy a hatalmi struktúrák iránti bizalom teljességgel kimerült. Erről tanúskodnak a Don-medencei sztrájkoló bányászok politikai követelései (előrehozott általános választások, az elnökkel szembeni bizalom vagy bizalmatlanság kérdéséről döntő referendum kiírása), amelyeket támogattak a szakszervezetek és a munkáskollektívák.

A különböző hatalmi struktúrákról az alábbi képet lehet alkotni:

– a helyi államhatalmi szervek korrumpálódtak, szorosan kapcsolódnak az árnyékgazdasághoz és a spekulánstökhöz, ezen struktúrák érdekeit valósítják meg;

– a legfelsőbb hatalmi szervek alapvetően a régi nómenklatúrából alakultak ki, főleg a politikai belviszály szításával, bűnbakok keresésével vannak elfoglalva; két év alatt nem voltak képesek kidolgozni és végrehajtani a gazdaság reformját;

– az elnök kirekesztette magát a végrehajtó hatalomból és a gazdasági kérdések megoldásából.

Mindezek következtében – mint ahogyan maga Kravcsuk elnök fogalmazott – „az van, ami van”: katasztrofális helyzetben van a gazdaság, hatalmi válság alakult ki, és a Szovjetunió felbomlását közvetlen megelőző időszakhoz képest sokkal kevesebb a függetlenség.

Június 16-án Vladimir Grinyov, a parlament gazdasági reformbizottságának elnöke a testület előtti beszámolójában tényekkel bizonyította, hogy az 1990–92-es évek törvényhozási tevékenységét még a piacgazdálkodás kialakítására való törekvés jellemezte, lényeges előrehaladás azonban nem történt. A zsákutcából egyetlen út vezet ki, ha megváltoztatnák a tulajdonviszonyokat, liberalizálnák és decentralizálnák a gazdaságot. A mostani gazdasági válság éppen abban keresendő, hogy elmulasztották a reformok végrehajtását.

Nem menti a helyzetet a gazdasági kérdések rendezésére június 16-án elnöki rendelettel létrehozott rendkívüli bizottság sem, hiszen „a régi csapat”, amely gazdasági katasztrófába vitte az országot, képtelen jelentős pozitív lépések megtételére.

Az állami élet demokratizálásának és a rendszer reformjának legfőbb akadálya a – még a kommunista diktatúra idején választott – zömében reakciós Legfelsőbb Tanács. Az ország elnöke abban marasztható el, hogy nem volt elég kemény és következetes a reformok keresztülvitelében. A választási kampány során tett ígéret – „legfőbb törvény a nép jóléte” – elfelejtődött, a reformkísérletek csak a szépséghibák elkendőzését szolgálták, sok esetben az oroszországi minta másolásában merültek ki.

A hatalom válsága először 1992 novemberére érett be, de akkor még volt kit/mit feláldozni: Fokin kormányát, amely ténylegesen nem sokat tett a reformokért. A Kucsma-kormány iránti bizalom lelkesült hangulatában a lakosság még viszonylag nyugodtan fogadta a decemberi áremeléseket, az oroszországi energiahordozók árának erőteljes emelése viszont megingatta az amúgy is regresszív ukrán gazdaságot. A Kucsma-kormányban már nem akadt, akin „el lehetne verni a port”, a destruktív folyamatok közel vannak a csúcsponthoz, s világossá vált, hogy a mostani hatalmi rendszer mind együttvéve, mind külön-külön személyileg is kimerítette lehetőségeit, elkerülhetlenné vált a hatalom radikális megújítása, a hatalom szerkezetének és az államrendszernek a megváltoztatása.

Ukrajna föderális állami berendezkedésének kérdése égetően napirendre került: a bányászok alkotmányban rögzített különleges (autonóm) státuszt követelnek a Don-

medencének, a Krími Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa szuverén államra jellemző attribútumok (önálló pénzügyi, gazdasági, vámrendszer stb.) megteremtéséről hozott határozatot. A követelések egyik fontos motívuma az indikatív költségvetési tervvel kapcsolatos elégedetlenség, ami szerint az iparilag fejlett kelet-ukrajnai területek bevételeit Kijev, a Krím és a nyugat-ukrajnai megyék javára átcsoportosítanák. Egyfajta gazdasági kelet–nyugati szembenállás van felfejlődőben, amelyet e területet etnikai elkülönültsége csak még tovább bonyolít.

Erőteljes a törekvés a szabad gazdasági övezetek létrehozására, amely övezetek szabadon alakíthatnák kapcsolataikat a szomszédos határ menti területekkel (lásd: Kárpátalja–Magyarország–Szlovákia, Harkov–Belgorod, Donyeck–Rosztov stb.). Mindez végső soron Ukrajna föderalizálásához vezetne. Tartja magát az unitárius állam eszméje, de jelentős azoknak a száma, akik Ukrajna számára – NSZK mintára – kétkamarás parlamenti föderális tartományi államrendszert tartanának leginkább elfogadhatónak, ami lehetővé tenné a regionális és össznemzeti problémák rugalmasabb és hatékonyabb megoldását anélkül, hogy veszélybe kerülne az ország területi épsége. Lekerülne a napirendről az elnöki irányítási rendszer kérdése, amely a fejletlen ukrajnai többpártrendszerben esetleg tekintélyuralmi, oligarchikus diktatúra kialakulásának veszélyével fenyeget.

A helyi hatalmi szervek szintén nem felelnek meg a követelményeknek. A helyi tanácsok és végrehajtó bizottságok az egypártrendszerben nem rendelkeztek valós hatalommal, lényegében a párt kommunális ügyekkel foglalkozó „alosztályai” voltak, ugyanakkor bizonyos értelemben sikeresen hajtották végre ezt a feladatukat. A mostani liberalizált körülmények között az ellenőrzés gyengülésével, a jogi nihil növekedésével és a végrehajtói fegyelem lazulásával a helyi tanácsok a kormánypolitika helyi hatékony végrehajtóiként megszűntek létezni. A területi elnöki képviselők beállítása csak növelte a zűrzavart.

Ilyen körülmények között döntött a parlament a Legfelsőbb Tanács és az államelnök iránti bizalomról vagy bizalmatlanságról szóló referendum kiírásáról. A képviselők nagy része már most biztos a referendum végeredményében, és hozzáláttak az új választási kampány előkészületeihez.

A RUH Központi Vezetősége határozatot hozott arról, hogy erősíti a választásokra összpontosítja, árnyékkormányt állít fel, és alternatív válságkezelési programot dolgoz ki. Minden bizonnyal ez volt az oka, hogy Vlagyimir Grinyov, a Nova Ukraine frontembere lemondott parlamenti elnökhelyettesi funkciójáról.

Ha a népszavazás mind a parlamenttel, mind az elnökkel szembeni bizalmatlanságról tanúskodik majd, az új parlamentbe valószínűleg a reformkurzus radikálisabb hívei kerülnek be. A korábbi pártnomenklatúrából kikerült hajlott korú képviselők már nem fogják vállalni a választási harcot, a konjunktúralovagok pedig megszerez-

ték a maguk jövedelmező állásait. Várhatóan az új parlamentben a nyugat-ukrajnai területek RUH-képviselői, másrészt a Dnyeper bal partjának ipari vállalkozó és pénzügyi köreinek (esetleg magánvállalkozóinak) képviselői lesznek túlsúlyban. A helyi hatalmi szervek szintjén különösebb radikalizálódás nem várható, számítani lehet viszont a vállalkozói lobbierősödésére.

Az elnök személyét illetően már most is vannak találgatások. A szóba jöhető jelöltek között emlegetik Vlacsesszlav Csornovilt, Vlagyimir Grinyovot és Olekszandr Morozt, a Szocialista Párt elnökét. Számítani lehet arra, hogy jelölteket állítanak a nem-állami szövetségek és egyesülések is.

Annak ellenére azonban, hogy Kravcsuk elnök az utóbbi időben számos támadás célpontjává vált, korai lenne őt leírni. Kravcsukot több kiváló tulajdonsága: politikai tapasztalatai (amelyek az utóbbi időben tovább gazdagodtak), rugalmassága, kiegyensúlyozottsága, jó reagálásai, bizonyos fokú ravaszsága és humorérzéke mind alkalmassá teszik felsőszintű vezetői funkció ellátására. Hibájául marxista gondolkodásmódját, túlzott óvatosságát és csekély vezetői aktivitását róják fel. Többek véleménye szerint az új, radikális, reformok iránt elkötelezett parlament és Kravcsuk kiváló párosítás lenne, ami várhatóan rövid időn belül kézzelfogható eredményeket hozna.

Az orosz és az ukrán elnök napokban lezajlott Moszkva alatti tanácskozása, számos megállapodásuk, pl. az olaj világpiaci árának fokozatos bevezetéséről, volt szovjet ingatlanok Ukrajnának történő átadásáról, a fekete-tengeri flotta megosztásával kapcsolatos salamoni döntés, maga az a tény, hogy Jelcin nem éreztette tárgyaló partnerével annak kiszolgáltatottságát a jelenlegi helyzetben, mindez arról tanúskodik, Jelcin nem felejtette el, hogy az oroszországi népszavazás előtt az ukrán elnök kiállt mellette, és Oroszország a továbbiakban is Kravcsukot szeretné látni az ukrán államelnök funkciójában.

– 170 – V. –

Lássa:

IX. Területi Főosztály

BEEFO

Elemző és Tervező Főo.

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 51. doboz

161.
Varga István kijevi nagykövet éves beszámoló jelentése
1993. június 22.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Kijev

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1994. június 30.

136/SZT/1993.

Kijev, 1993. június 22.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Tárgy: Éves beszámoló jelentés

Nagykövetség: 1 példány

1992–93

Gépelte: Pál Ferencné

A térség mélyreható változásai között az európai geopolitikai helyzet szempontjából Ukrajna függetlenné válása meghatározó jelentőségű volt. Európa ismét visszanyerhette eredeti földrajzi definícióját. Az európai identitást már nem csupán a fejlett nyugati államok közössége határozza meg. Az európai szintér egyik fontos szereplője lett az 52 milliós Ukrajna, amely minden jelenlegi gondja ellenére erős tudományos-ipari kapacitással, nagy lehetőségeket rejtő mezőgazdasággal rendelkezik. Az újonnan függetlenné vált állam Európára gyakorolt befolyása nagyrészt azon múlik, mennyire eredményesen sikerül megerősíteni szuverenitását, miközben át kell alakítania gazdaságát, meg kell teremtenie a demokratikus kormányzás intézményrendszerét, ki kell alakítania önálló nemzetbiztonságát.

Ukrajna belpolitikai helyzetét az elmúlt egy évben a folyamatos és egyre mélyülő válság jellemzi, szoros összefüggésben a gazdasági és szociális problémákkal. A konzervatív, prokommunista többségű parlament nem engedett teret a piaci reformoknak, és mereven ragaszkodik a politikai rendszer kialakult status quójához. A Fokin-kormány bukását követően L. Kucsma miniszterelnök határozott reformkurzust hirdetett, de ennek megvalósítása elakadt a parlamentben és a kormányban, valamint a helyi adminisztrációban kulcspozíciókban lévő régi nomenklatúra ellenállásán. A helyzeten nem segített az sem, hogy 1992 novemberétől hat hónapra különleges gazdasági jogkört kapott a kormány. A kormányba bevont és felelős szintre került néhány reformpárti szakember nem tudott áttörést elérni, a reformok nem haladnak előre. A helyzetet bonyolítja, hogy a három hatalmi centrum – parlament, kormány, elnöki adminisztráció – között éles hatalmi vetélkedés, harc folyik. Egymás tevékenységét kontrollálva és semlegesítve fékezik a reformokat.

A május vége óta tartó alkotmányos válság megoldása elhúzódik, a katasztrofális gazdasági és szociális helyzet társadalmi robbanás veszélyét vetíti előre. Ezt erősíti az a tény is, hogy a június 8-a óta tartó bányászsztrájkok résztvevői mindenekelőtt politikai követelésekkel álltak elő. Ezek sorában első helyen az elnökkel és a parlamenttel szembeni bizalmatlanság vagy bizalom kérdéséről döntő referendum kiírása áll. Az ukrainai politikai pártok többsége is követeli a rendkívüli parlamenti választások megtartását demokratikus, többpárti alapon.

Ukrajnában még nincs klasszikus értelemben vett többpártrendszer. Az egyes pártok a fejlődés különböző fokán helyezkednek el, tömegbázisuk – még a jelentősebbeknek is – csekély. Ennek oka elsősorban a lakosság fásultsága, politikától való elfordulása. Jelenleg 22 bejegyzett politikai párt működik az országban. Közülük változatlanul a RUH-nak, az Ukrajna Demokratikus Újjászülötése Pártjának, a Köztársasági Pártnak, a Szocialista Pártnak van a legnagyobb befolyása. Az utóbbi hónapokban jelentősen megnőtt egy fiatal pártnak, az Ukrán Liberális Pártnak a népszerűsége. A párt – amely június 3-án tartotta 1. kongresszusát – donyecki központú, és az ország keleti régióiban meghatározó súllyal bír.

Az ukrán gazdaság katasztrofális helyzetben van. A válság oka abban keresendő, hogy nincs valóságos piac, gyakorlatilag nem létezik a magántulajdon, nincs konkurencia, és az ország el van szigetelve a külvilágtól. Ukrajna ma távolabb van a piactól, mint pl. Lengyelország négy évvel ezelőtt volt. Együtt léteznek a még mindig aktívan ható központi tervutasításos és az új piacgazdasági rendszer elemei. A kommunista gazdasági rendszer reformja, anélkül hogy likvidálnák annak alapjait, elkerülhetetlenül a gazdaság megbénulásához vezetett. A központi tervezés és a piacgazdálkodás elemei együttes megléte rosszabb eredményhez vezet, mintha azokat külön-külön alkalmaznák. A korábbi gazdaságirányítási rendszerben a vállalatvezetőket a pártfegyelem kötelezte. A piacgazdálkodás feltételei között a hatékonyság növelésének legfőbb stimulusa a maximális nyereségre való törekvés. A vegyes (kommunista-piaci) gazdasági rendszerben (ilyen van jelenleg Ukrajnában) a vállalatvezetők már nem tartanak a mindenható párttól, ugyanakkor reálisan semmi sem ösztönzi őket a nyereséges termelésre, mivel a veszteséges vállalatok eddig mindig számíthattak arra, hogy a központi bank vagy a kormány kisegíti őket. A termelés fenntartása érdekében a vállalatok továbbra is szállítják termékeiket hagyományos vevőiknek, főként Oroszországba, annak ellenére, hogy ezen vevők már jó ideje fizetéseképtelenek, vagy a rendelkezésre álló pénzalapjaikat másra fordítják.

A Kucsma-kormány fél éves működését követően a parlament májusi ülése volt az az alkalom, amikor feltárult az ukrán társadalom válságának igazi mélysége, amely a társadalmi-politikai és gazdasági élet szinte minden területén kulminációs pontra jutott. A gazdaságot állandó válságban tartja az anyagi termelés évek óta tartó csök-

kenése, az évi 3 ezer százalékot meghaladó infláció, a nemzeti jövedelem drasztikus visszaesése, a lakosság reáljövedelmének tartós csökkenése. Az ország 1993-as költségvetési hiánya meghaladja az éves bevételek kétszeresét.

A már 1992 végén érződő szociális-gazdasági katasztrófa 1993 júniusában éles politikai válságba torkollott, amelyből egyelőre nem látszik kiút. Egyre nagyobb teret nyer az ukrán vezetők körében az a felismerés, hogy az 1991-ben született független ukrán államiság koncepciójához hiányoznak a gazdasági alapok.

Az Oroszországból importált energiahordozók világpiaci ára történő emelése rendkívül súlyos, évi 10–15 Mrd USD terhet ró a gazdaságra, amellyel a deformált struktúrájú és energiapazarló iparral rendelkező ország nem lesz képes talpon maradni. A törvényszerűen bekövetkező negatív események sorozatát a politikai eufóriában lévő vezetés nem volt képes megállítani. A kormány 1992 végén különleges gazdasági törvényhozó hatalommal történt felruházása, a közel 100 életbe léptetett kormányrendelet gyökeresen megváltoztatta és központosítottá tette a gazdaságirányítási rendszert, de összességében nem tudott változtatni az ország súlyos gazdasági helyzetén, amit a békeidőben példátlan életszínvonal-esés, a rubelövezetből történő kiválással az ország pénzügyi-gazdasági elszigetelődése és az ukrán pénzhelyettesítő kupon bevezetésének kudarcá kísér. A hatalmas szociális áldozatok révén bevezetett gazdasági reformok és a kiharcolt politikai eredmények mára szinte értéküket veszítették, amit a június közepén kirobbant sztrájkok tanúsítanak.

Az ukrainai folyamatok több szálon szoros összefüggésben vannak a FÁK-országokban, elsősorban az Oroszországban végbemenő történésekkel. Ukrajnában egyfajta Oroszország-főbia tapasztalható, amelynek indokoltságát több tény is alátámasztja.

Nagy a valószínűsége, hogy a nem is annyira távoli jövőben Ukrajna és Oroszország FÁK-on belüli kapcsolatait felváltja egy esetleg egyoldalú függőség új rendszere. Az orosz–ukrán kereskedelmi ügyletek teljes kommercializálása, a világpiaci árakra való áttérés a két egykor „testvéri” köztársaság viszonyának további elhidegüléséhez vezethet, és végleg eloszlatja a FÁK életképességével kapcsolatos illúziókat.

A kommunista rendszer bukása Moszkva számára azzal a következménnyel járt, hogy Oroszország egyrészt elvesztette a Varsói Szerződés által Nyugat-Európa felé biztosított „ütközőzónát”, másrészt egyre inkább kiszorulóban van Európából. A fejlett Nyugat ugyan nem használta ki az Oroszország új helyzetéből számára adódó katonai-stratégiai előnyöket, de nem is szabott gátat Oroszország expansionista törekvéseinek sem, lényegében figyelmen kívül hagyván a többi volt szovjet tagköztársaság nemzeti, politikai és gazdasági érdekeit.

A rubel- és a kereskedelmi övezet csaknem teljes körű fennmaradásával az oroszországi központi bank továbbra is folytatja az infláció exportját még azokba a FÁK-országokba, így Ukrajnába is, ahol kísérletet tettek az önálló nemzeti fizetőeszköz

bevezetésére. Az Oroszországtól való függés nemcsak gazdasági, hanem politikai következményekkel is jár, miközben Moszkva más köztársaságok politikai alávetése céljából nem késlekedik működésbe hozni a gazdasági, főleg az energiahordozók szállítását korlátozó pedálokat.

El nem hanyagolható tényező Ukrajnában az itt élő 12 milliós orosz lakosság sorsának további alakulása. A legmagasabb rangú orosz vezetők gyakran hangoztatják Oroszországnak azt a jogát, hogy megvédje az orosz ajkú lakosság érdekeit a volt szovjet tagköztársaságokban. Az európai országok kormányai ugyanakkor úgy vélekednek, hogy a nemzeti kisebbségek jogvédelme nemzetközi probléma, amelyben valamely ország aligha dönthet egymaga, mégis legitimnek ismerik el Oroszországnak kizárólagos képviselőre való törekvését ebben a kérdésben.

Ukrajna kisebbségi politikájában igyekszik az európai normákhoz alkalmazkodni. A magyar nemzeti kisebbség iránt a politikai-hatalmi tényezők részéről kedvező magatartás nyilvánul meg, amely a nemzetiségek védelméről aláírt közös nyilatkozat szellemét tükrözi. A politikai vezetés a jelenlegi egyre romló helyzetben is szilárdan tartja magát az abban elfogadott elvekhez. Amennyiben az ország szociális, gazdasági és politikai helyzete még a mostaninál is rosszabbra fordul, a vezetés pozíciói meginognak, nem zárható ki annak lehetősége, hogy egyes körzetekben kisebbségi-, nemzetiségellenes hangulat alakulhat ki. Ez elsősorban a legnagyobb ukrainai kisebbséget, az orosz lakosságot érintheti ott, ahol az arányuk a helyi ukrán lakossághoz képest kisebb, mint általában. Az ukrán stratégiai célok a keleti kötődésektől való megszabadulás és az európai politikai, gazdasági életbe való beépülés szándékával jellemezhetők.

Az európai struktúrák felé irányuló ukrán integrációs törekvések folyamatosan jelen vannak az ország külpolitikájában. A függetlenség elnyerése utáni időszak eufórikus hangulatban megnyilvánuló elvárásait – a gyors integrációval kapcsolatban – egy tudatosabb, a realitásokkal jobban számoló politika váltotta fel. A külpolitika korán felismerte, hogy a szomszédos, de társadalmi és gazdasági átalakulásban előbb járó országok jelenthetik az ország számára azt a politikai, gazdasági hidat, amelyet Ukrajna nem tud megkerülni, ha Európába akar jutni.

Az integrációs törekvések legfőbb külső támaszát az ukrán vezetők Lengyelországban és Magyarországon látják, amelyek már viszonylag jó pozíciókkal rendelkeznek a nemzetközi szervezetekben. Ezzel magyarázható a Közép-európai Kezdeményezésben való ukrán részvételi igény is. (A jelentés írásának időszakában kapott információk szerint az ukrán külügyminiszter hivatalosan is felvételi kérelemmel fordult a szervezethez.)

Ukrajnát – a többi közép- és kelet-európai országhoz hasonlóan – nem elégíti ki a nyugat-európai szervezetek fogadókészsége. Ukrajn szempontból aggodalomra ad

okot a KEK-koordinátori értekezlet – Varsó, 1993. május 17–19. – által megfogalmazott álláspont, miszerint a szervezet nem kívánja tagsági körét bővíteni. A többi nemzetközi szervezetet Ukrajna még távolabb érzi magától, mint a KEK-et. Lehetőségei és a fogadókészség arányában vesz részt az Európai Tanács és az EBEÉ munkájában. Kisebbségi kérdésekben megfigyeléseink szerint aktív munkát végeznek.

Az ukrán diplomácia néhány lépése az utóbbi időben akarva-akaratlanul nyugatlanságot váltott ki nemzetközi körökben, nemcsak az ukrainai atomarzenál további sorsa kapcsán. Kijevnek rá kellett ébrednie, hogy a Nyugat Oroszországot tekinti egyetlen megbízható partnerének, és a fejlett országoktól aligha kaphatja meg a remélt támogatást. Ukrajna saját fegyveres erőinek megerősítésébe fogott, kidolgozta önálló külpolitikai vonalát, amelyben politikai, illetve gazdasági megfontolásokból prioritást a közvetlen szomszédok mellett a szovjet blokk néhány egykori országa (pl. Grúzia, Türkmenisztán) és a Közel-Kelet (pl. Irán) kapott.

A Nyugat-Ukrajnához való viszonyában az utóbbi időben bizonyos módosulás megy végbe: úgy tűnik, hogy felismerték, kedvezőbb partner a független, demokratikus, a Nyugathoz orientálódó Ukrajna, mint egy szovjet típusú atomhatalom, amely pl. Iránnal kíván együttműködni. Másrészt a független és demokratikus Ukrajna potenciális „ütközőzóna” lehet Kelet-Európa új demokráciái és Oroszország között, különösen, ha ott a kemény vonal hívei kerülnek hatalomra.

Az Egyesült Államok Ukrajnához fűződő viszonyában – a START–1 és az atomsorompó-egyezményhez való ukrán csatlakozás ratifikációs vitája kapcsán megnyilvánuló erőteljes amerikai nyomást követően – némi enyhülés érzékelhető. Az Egyesült Államok – Strobe Tallbott különleges elnöki megbízott májusi és Les Aspin védelmi miniszter júniusi látogatása során – felajánlotta, közreműködik az ukrán-orosz viták rendezésében. Többen azonban itt úgy vélekednek, a felajánlkozás leginkább taktikai jellegű volt, aminek a célja a ratifikáció kedvező befolyásolása lenne, minthogy az amerikai nyomás – szándékukkal ellentétesen – az ukrán atomarzenál megőrzése híveinek számát növelte a parlamentben.

Németország széles körű kapcsolatokra törekszik Ukrajnával az együttműködés valamennyi lehetséges szférájában, és arra számít, hogy a független ukrán állam legnagyobb gazdasági partnere lesz, amire az eddigi eredmények fel is jogosítják. Német álláspont szerint pl. az atomfegyverek jelenléte nem növeli Ukrajna biztonságát, de Németország (megjegyzés: nem úgy, mint az Egyesült Államok) a gazdasági segítségnyújtást nem teszi függővé a START–1 és az atomsorompó-egyezmény ratifikálásától.

Franciaország nyíltan nem szorgalmazza, hogy Ukrajna mondjon le az atomfegyverekről, mivel nem érdekelt abban, hogy az atomfegyverekkel kapcsolatos világpolitikában két országé – az Egyesült Államoké és Oroszországé – legyen a döntő szó.

Figyelemmel a fenti részletekre és az európai országok bonyolult érdekrendszerére, Ukrajnának jó esélyei vannak számára kedvező, kiegyensúlyozott külpolitikai kurzus kialakítására, ami lehetővé teszi, hogy a jövőben aktívabb szerepet játszhasson az európai és a világpolitikában. Számos politikus osztja a nemrégiben Kijevben járt Brzezinski véleményét, mely szerint az erős Ukrajna olyan geopolitikai tényezővé válik, amely ellensúlyozza Oroszországnak európai befolyása erősítésére irányuló törekvéseit.

Ukrajna és a Nyugat közeledésének egyik legfőbb akadálya, hogy még mindig megoldatlan az ukrán területeken lévő atomfegyverek ügye, és az ukrán vezetés – nemzeti érdekekkel indokolt – álláspontja rugalmatlan.

Az ukrán biztonságpolitika folyamatos mozgásban volt és mozgásban van. Elemei – külpolitikai alapelvek, katonai doktrína, atomfegyverekhez való viszony, a fekete-tengeri flotta ügye stb. – körvonalazódnak, de hosszabb távra érvényes formáját még egyik sem érte el, illetve a törvényhozás részéről még nem kerültek megerősítésre. Az ukrán állam biztonságpolitikai szempontból még nem találta meg helyét a világban és Európában.

Az ukrán–orosz rivalizálás az elmúlt időszak állandó jelensége volt. A FÁK politikai, katonapolitikai szerepének és az államközösség kollektív biztonsági szerződésének elutasítása – az álláspont szilárd képviselte mellett – biztonságpolitikai veszélyérzetet keltett az ukrán vezetésben. Felismerték, hogy az egyébként rokonszenves célkitűzések – tömbön kívüliség, atommentes státuszra törekvés, elégséges védelem elve – önmagukban nem szavatolják az ország biztonságát. Kijevben nagyon komolyan veszik Oroszország ukrán területekre vonatkozó igényeit, különösen a Krím tekintetében, de a június elején kezdődött donyecki események rámutattak, hogy az ország keleti, délkeleti területei is veszélyben vannak, mivel a katasztrofális gazdasági helyzetnek a nagyrészt oroszok lakta területeken biztonságpolitikai vetületei is vannak.

Az Ukrajna területén lévő atomfegyverek kérdése máig megoldatlan, amiben közrejátszott Oroszország és a Nyugat nem konstruktív, politikai és gazdasági nyomáson alapuló Ukrajna-politikája, valamint az ukrán atompolitika taktikai elemeinek változása. Bár a parlamenti képviselők egy része ezt vitatja, az államfő és a kormányzat ez irányú tevékenysége alapján nyilvánvaló, hogy Ukrajna atomfegyvermentes ország kíván lenni. Az ország katonai biztonsága szempontjából az ukrán érdekek nem hadászati, hanem hadműveleti méretekben jelentkeznek, így a Szovjetuniótól örökölt fegyverekre nincs szüksége, különösen úgy, hogy e fegyverek Ukrajna számára technikailag kezelhetetlenek, anyagi-technikai biztosításuk háttere hiányzik.

A jelentés által átfogott időszak alatt Ukrajna részéről erőpolitikát nem tapasztalunk. Nincsenek arra utaló jelek, hogy az ukrán vezetés politikai célokat fegyveres erőre támaszkodva kívánna elérni.

Az ukrán vezetésben meglévő biztonságpolitikai veszélyérzet nevezhető meg motivációként a „Közép- és Kelet-európai Biztonsági és Stabilitási Övezet” létrehozására irányuló ukrán kezdeményezés esetében. A szándék jóhiszeműségében nem lehet kételkedni, a megvalósítás pedig már nem(csak) Ukrajnától függ. Az ukrán biztonságpolitika fő célja a térség stabilitása. Területeket Ukrajna senkitől nem követel, és visszautasít minden határmódosítási szándékot. Az 1993 februárjában Budapesten felvetett javaslat élénk érdeklődést váltott ki kijevi diplomáciai körökben. Egyes NATO-országok diplomatái a javaslat mögött egy új katonai blokk körvonalait vélik felfedezni, amelyben Ukrajnának lenne a vezető szerep. Mások úgy vélekednek, hogy az övezet létrehozása a fejlett nyugati országok protekcionista politikájának ellensúlyozását, kivédését szolgálná, amelyek akadályozzák az egykori Szovjetunió és Kelet-Európa volt szocialista országainak bejutását a világpiacokra. Többek véleménye szerint Kravcsuk elnök által javasolt övezet létrehozása geopolitikai átrendeződéshez és újabb szembenálláshoz vezethet. Egyes gyanakvó NATO-köröket, de Oroszországot (amely ellene irányuló, alternatív katonai-stratégiai tömörülésként fogja fel övezetet) sem nyugtatja meg, hogy az övezet létrehozását kezdeményező Ukrajna már nemegyszer deklarálta, a javaslat nem jelenti valamiféle katonai tömb vagy szövetség létrehozását, nem irányul egyetlen ország ellen sem, s nem célja Oroszország elszigetelése, az abban részt vevő országok csak azt vállalnák, hogy lemondanak az egymással szembeni területi követelésekről, tiszteletben tartanak a nemzeti kisebbségek jogait, és mindenekelőtt gazdasági együttműködésüket erősítik.

Az övezet létrehozását illetően – az eddig ismert reagálásokról ítélve – Ukrajna sokkal nagyobb lelkesedést tanúsít, mint a szóba jöhető országok. Ezek az országok aligha törekszenek olyan politikai struktúra létrehozására, amely objektíve ellentmond a nyugati érdekeknek, és a fejlett országokkal való új konfrontáció forrásává válhat, a „biztonsági övezet” jelek szerint nem felel meg az Egyesült Államok európai érdekeinek sem. Némelyekben kétséget vált ki az is, vajon a közép-kelet-európai egykori kommunista országok éppen a demokratizálódás nagyon is kezdeti stádiumában lévő, súlyos gazdasági helyzettel küszködő Ukrajnával lépnének szövetségre, hiszen önállóan is képesek gazdasági közösség létrehozására, s a fejlett országokhoz való felzárkózás külön-külön előbb megtörténhet, mint együtt. Csehország, Szlovákia és Bulgária egyelőre nem mutat közvetlen érdeklődést a Kravcsuk-javaslat iránt.

Nyugati diplomaták Kijevben fokozott figyelmet szentelnek a magyar–ukrán kapcsolatok aktivizálódásának, különösen a gyors egymásutánban (februárban és áprilisban) létrejött legfelső szintű találkozónak. Nem kerülte el a figyelmet, hogy Kravcsuk elnök elsőként Antall József miniszterelnöknek vetette fel a közép-kelet-európai biztonsági övezet létrehozásának gondolatát, ám míg megfigyelők a magyar

miniszterelnök februári, sajtóból ismert reakcióját elutasításnak értékelték, az áprilisi ungvári közös nyilatkozat azon kitételét, hogy a magyar fél kész tanulmányozni a javaslatot, és részt venni annak kimunkálásában, a magyar álláspont módosulásának tekintették.

A magyar–ukrán kapcsolatok fejlődése mintegy három éve kapott új lendületet. Magyarország és Ukrajna eddig több mint húsz megállapodást kötött, amelyek közül kiemelkedő jelentőségű a kárpátaljai magyar kisebbség jogait biztosító közös nyilatkozat.

Az ukrán külpolitika a Magyar Köztársaságot közvetlen szomszédai közül egyik legfontosabb szövetségesének tekinti. Magyarországot már a rendszerváltozást megelőzően is viszonylag szorosabb szálak fűzték a nyugati országokhoz, ami Ukrajnának az európai struktúrákba való mielőbbi integrálódást célzó külpolitikai stratégiájában el nem hanyagolható szerepet játszhat.

Ukrajna egyebek között magyar közreműködéssel reméli erősíteni együttműködését a közép-európai országokkal is. Az ukrán kapcsolatok erősítése a Magyar Köztársaság számára is fontos külpolitikai prioritás, különös tekintettel a romániai és a szlovákiai magyar kisebbség jogait korlátozó ottani törekvésekre. Ebben az összefüggésben nem kevésbé fontos, hogy Romániának Ukrajnával szemben területi követelései vannak, amelyet Kijev határozottan elutasít. Ennek ismeretében lehetőséget látunk az Ukrajnával való együttműködésre a magyar–román és az ukrán–román alapszerződés kidolgozásában, kihasználva, hogy a román külpolitika a két ország vonatkozásában ellentétes irányvonalat képvisel. A román vezetés idegesen reagált az 1992 novemberében aláírt magyar–orosz, az etnikai kisebbségek önmeghatározását és kollektív jogait garantáló megállapodásra, és éles kritikával fogadta a Kárpátok Eurorégió létrehozását is. Míg Románia attól tart, hogy az Eurorégió az Erdély visszaszerzésére irányuló magyar törekvések leplezésére szolgál, addig Ukrajna határozottan kész részt vállalni a szubregionális együttműködésnek ebben a formájában, sőt szívesen venné, ha abba a Kárpátokon inneni területek is bekapcsolódhatnának.

Kijevben még mindig nagyra értékelik, hogy Magyarország elsőként támogatta Ukrajna függetlenségének helyreállítását. Kravcsuk elnök nem felejtí el, amit a magyar diplomácia tett az országa szuverenitása megerősítésének bonyolult időszakában, ugyanakkor látnunk kell, hogy nem köteleztük le örökre az ukránokat. A nemzetközi elismertetés kezdeti időszakában nagyon fontos volt számukra a magyar támogatás. Mostanra a figyelem egyre több ország között oszlik meg, és Ukrajna igyekszik jó kapcsolatokat kialakítani a számukra fontos partnerekkel.

Az állami szervek, minisztériumok újra és újra megerősítik, hogy fenn kívánják tartani a hazánkkal kialakított jó kapcsolatokat, és a megállapodások korrekt teljesí-

tésére törekszenek. Némileg eltér a hivatalos állásponttól egyes politikai pártok képviselőinek véleménye. Bár itt – a kárpátaljai magyar kisebbség autonómiatörekvéseit illetően – bizonyos hangsúlyeltolódás tapasztalható. A területi autonómia kérdése különösen Kelet-Ukrajnában, a Krímben, Kárpátalján akuttá vált, kulturált megoldása elkerülhetetlen lesz. Az ukrán nemzeti-nacionalista érzelmek felerősödése természetesen ennek ellene hat majd. A magyar autonómiatörekvések további sorsára sokban kihathat a ruszin szeparatizmus időnként a kelleténél erőteljesebb megnyilvánulása, különösen a ruszin árnyékkormány „jelentkezése”.

A magyar–ukrán kapcsolatok Kravcsuk elnök 1993. február végi látogatásával minőségileg új szakaszba léptek. Lezárult a kapcsolataink megalapozásának kora, és eljött a közös cselekvés ideje. A függetlenné vált Ukrajnával számos alapvető megállapodást kötöttünk, amelyek megbízható jogi-szerződéses alapul szolgálnak a munkakapcsolatok kiterjesztéséhez. Legfelsőbb szintű találkozások ténye, azok közvetlen, bizalomteli munkaléggöre hozzájárult a jószomszédi viszony erősítéséhez, a konkrét együttműködés kedvező feltételeinek kialakításához, jótékonyan befolyásolta az együttműködési készséget az élet valamennyi területén, ösztönzést adott a végzett munka számbavételére, újabb közös feladatok meghatározására.

Az együttműködés alapelveit meghatározó magyar–ukrán alapszerződés magyarországi parlamenti ratifikálását Ukrajnában, annak ellenére, hogy a kérdést a nyilvánosság előtt nem kísérté feszült figyelem, egyfajta megnyugvással fogadták. Az ukrán vezetés nem tekintette hivatalos magyar álláspontnak azt, hogy a képviselők egy része a magyar–ukrán alapszerződés ratifikálásával kapcsolatban területi problémákat is felvetett. Az ukrán központi sajtó egyetlen alkalom kivételével (amikor is az Ukrán Tájékoztatási Szolgálat nevű független kijeji hírügynökség kárpátaljai lapok cikkeire hivatkozva adott tájékoztatást) tudatosan visszafogottan tájékoztatott a ratifikációval kapcsolatban kibontakozott magyar belpolitikai vitáról. Az ukrán vezetés nyugodtan, kiegyensúlyozottan viszonyult a kérdéshez, azt hangoztatták, továbbra is jószomszédi és baráti a viszony, az alapszerződés körüli vita nem jelenti a kétoldalú kapcsolatok megromlását.

Folyamatosan működik a magyar–ukrán kisebbségi vegyesbizottság, amelynek következő, immár 3. ülése 1993. június 23–25. között lesz Nyíregyházán. A bizottság számos, az országainkban élő magyar, illetve ukrán kisebbség helyzetét javító, kulturális-művelődési igényeik kielégítését szolgáló ajánlást fogalmazott meg. Ezek közül néhány – főleg az anyagi fedezet szükségessége miatt – papíron marad. Növelné a munka hatékonyságát, ha a bizottság – befolyását határozottabban érvényesítve – ellenőrizné az ajánlások végrehajtását.

A magyar–ukrán áruforgalom tükrözi az adminisztratív, dekrétumokkal történő ukrán gazdaságirányítás következményeit. A magyar vállalatoknak alkalmazkod-

niuk kell az ukrán külgazdaság-politika igen éles cikk-cakkokat bejáró változásaihoz. Az 1992. évi 350 mill. USD volumenű áruforgalommal szemben az első negyedévében elért 42 mill. USD forgalom mintegy 50%-os visszaesést mutat.

Erőfeszítéseinknek köszönhetően az ukrán Miniszteri Kabinet Ivan Herc, a gazdasági külkapcsolatok minisztere személyében hosszú várakozás után kinevezte az ukrán tagozat elnökét, s a magyar–ukrán gazdasági-kereskedelmi és tudományos-műszaki vegyesbizottság 1993. április 19-én – több mint egy évvel a bizottság létrehozásáról szóló megállapodás aláírása után – megtartotta első ülését Kijevben.

A külgazdasági tárcákat vezető miniszterek elnökletével megtartott ülésen áttekintették Ukrajna és Magyarország között korábban megvalósított kooperációs kapcsolatok jogi és szerződéses alapjainak előkészítését, meghatározták a hiányzó szerződések megkötésének menetrendjét, elsőbbséget biztosítva a beruházások kölcsönös védelméről és a kettős adózás kizárásáról szóló szerződés megkötésének, egyeztettek az együttműködés lehetséges irányait és a kölcsönös áruszállítások növelésének lehetőségeit.

Az energiahordozók világpiaci áron történő jövőbeni beépülése az ukrán termékek árába jelentősen csökkenteni fogja az ukrán termékek exportképességét, ami végeredményben a magyar–ukrán áruforgalom további visszaesését eredményezheti.

Újkori katonai kapcsolataink 1991 decemberében dr. Für Lajos miniszter úr látogatásával kezdődtek. A kétoldalú szerződést Morozov miniszter 1992. márciusi budapesti látogatásán írták alá. 1992. szeptember 1-jével katonaiattasé-hivatalt nyitottunk, majd kidolgoztuk az 1993. évi együttműködés rendezvénytervét, amely összesen 23 kölcsönös találkozót tartalmaz, közöttük a már azóta realizált eredményes államtitkári és miniszteri látogatásokat.

Az államtitkári látogatáson az ukrán HM-nek átadtuk a katonasírok kölcsönös gondozásáról szóló egyezménytervezetet. Az ukrán HM pozitív megjegyzéssel továbbította azt az ukrán KÜM-nek. A miniszteri látogatáson több, a kapcsolatokat elmélyítő kezdeményezés hangzott el mindkét oldalról. Ezek tanulmányozása jelenleg folyik.

A magyar–ukrán konzuli kapcsolatok rendezettek, jogilag megalapozottak. Az ukrán fél a megállapodások betartásában politikailag érdekelt. Kivétel a vízummentes utazásokról szóló megállapodás, amelyben nincs szabályozva, hogy amennyiben a beutazni kívánó magyar személy útlevelén kívül más, a vízummentes beutazás feltételeként előírt okmánnyal nem rendelkezik, úgy mi az ukrán fél teendője. Ebből a joghézagból adódóan az ukrán nagykövetség Budapesten, az idegenrendészet Csapon és a boriszipoli repülőtéren vízumot vetet meg az így beutazni kívánó magyar állampolgárokkal.

A határátlépés rendjében változás nem történt. Az egyetlen nemzetközi forgalom számára is nyitott közúti átkelő Csap és Záhony között túlterhelt. Az ukrán

szakmérnökök által végzett vizsgálatok szerint a híd statikailag és anyagelöregedési szempontból is veszélyes állapotban van. Az áteresztőpont terhelése csökkenne, ha a február 26-án aláírt megállapodások az átkelőhelyekről és az egyszerűsített határátlépésről jóváhagyásuk után életbe lépnének.

A két ország közötti utasforgalom legnagyobb részét az Ukrajnába utazó magyar vállalkozók, üzletemberek, illetve a Magyarországra látogatóként vagy munkavállalás céljából utazó ukrán állampolgárok teszik ki, ideértve az egyszerűsített határátlépés keretében utazókat is. A két ország közti célturizmus jelenleg csaknem teljesen elhanyagolható.

A Magyarországról alkotott véleményeket a sajtóból nem lehet megismerni, mert az itteni gyakorlat szerint a médiák a közvéleményt főleg a belpolitikai kérdésekről tájékoztatják. A központi sajtóorgánumok, az írott és az elektronikus sajtó képviselőivel folyamatos munkakapcsolatot tartunk fenn. Rendszeresen megküldjük számukra a Központ által rendelkezésünkre bocsátott, Magyarországról szóló tájékoztató anyagokat, amelyek közül jó néhányat megjelentettek. A sajtó képviselőivel fenntartott kapcsolatainknak köszönhetően több alkalommal kaptunk interjúlehetőséget, s ily módon szervezhettük meg a Kijevbe látogató magyar személyiségek sajtónyilatkozatait is.

A volt szovjet tagköztársaságok közül elsőként Ukrajnával kötöttünk közvetlen kulturális és oktatási megállapodást. Ezek hatálya azonban már lejárt, s újabb egyezmények aláírására nem került sor. Ukrajna Külügyminisztériuma ez év februárjában, röviddel Kravcsuk elnök budapesti látogatása előtt kormányközi kulturális, oktatási, tudományos együttműködési megállapodástervezetet adott át, amelyre azonban a magyar fél még nem adott választ. Az országaink közötti kapcsolatok bővülését, viszonyunk elmélyítését szolgálná, ha mielőbb megkezdődne a kulturális, oktatási és tudományos megállapodás, illetve az időközben lejárt együttműködési munkaprogram előkészítése.

xxx

1992. november 15-én foglaltam el állomáshelyemet a kijevi nagykövetségen. Itteni munkám kezdeti időszakában viszonylag rövid időn belül konfrontálódtam azokkal a gondokkal, amelyek alapvetően abból adódtak, hogy a magyar külképviseletnek több mint másfél évtizednyi főkonzulátusi tevékenység után egy diplomáciai kapcsolatait éppen hogy kiépítő új, szuverén állam fővárosában a korábbinál jóval színvonalasabb nagykövetségi tevékenységre kellett áttérni. Feladatunkat még felelősségtelibbé tette az a körülmény, hogy a független Ukrajna a magyar diplomácia prioritásai között is kiemelt szerepet játszik. Ehhez az elváráshoz kellett igazítani

a nagykövetség személyügyi és technikai feltételeit. Nagykövetségünkön a nagykövettel együtt összesen hat diplomata, négy főkiküldött admin-műszaki és két, napi négy órában foglalkoztatott munkatárs dolgozik. Figyelemmel az új személyügyi felállásra, új munkamegosztást alakítottunk ki. Továbbra is gondot okoz, hogy a nagykövetségen nincs idegen nyelvet beszélő titkárnő.

A gazdasági-kereskedelmi feladatok megoldásában nagymértékben támaszkodunk a Nagykövetség Kereskedelmi Tanácsosi Hivatalára. A kereskedelmi tanácsos rendszeresen részt vesz a diplomata értekezleteken és a nagykövetség diplomáciai rendezvényein. Jó, kollegiális kapcsolatot tartunk fenn a Katonai Attasé Hivatallal is.

Kiérkezésem óta sikerült jelentősen javítani a nagykövetség technikai felszereltségén. A saját költségvetés terhére lecseréltük az elavult írógépeket, részben felújítottuk és kiegészítettük a reprezentációs konyhai berendezést és felszerelést.

A központi keret terhére távközlési műholdas összeköttetést biztosító berendezést kaptunk, ami lényegesen javítja a minősíthetetlen telefon-, fax-, telex-összeköttetés miatt kialakult áldatlan helyzetet.

Korszerűtlen és elrendezését tekintve a munkavégzést inkább gátolja a nagykövetség telefonközpontja és a belső telefonhálózata. Kicserélése és felújítása a legrovidebb időn belül indokolt.

A nagykövetségre telepített számítógépek elősegítik a gyorsabb, naprakészebb ügyintézkést, különösen a nagy ügyfélforgalmú konzuli részlegen.

Csak részben oldódott meg alapvető problémánk, a munkahelyek számának szűkössége. Biztonsági szempontból tarthatatlan, hogy a konzuli ügyfélforgalom a nagykövetségen keresztül bonyolódik. Ígéretünk van arra, hogy még ebben az évben az átalakításra sor kerül, ami a munkahelyek kedvezőbb elosztását teszi lehetővé, és növeli az épület biztonságát.

Varga István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

Tóth Lorándnak, a kijevi nagykövetség beosztott diplomatájának
összefoglalója Ukrajna belpolitikai és külpolitikai helyzetéről
1993. szeptember 2.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Kijev

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1993. december 31.
Kijev, 1993. szeptember 2.

158/SZT/1993.

Tárgy: Ukrán bel- és külpolitikai helyzet-
kép

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: dr. Tóth Loránd

Gépelte: Pál Ferencné

Gazdaság

1993 nyara nem hozott tisztázó fordulatot Ukrajna életében. A több mint egy éve katasztrofális helyzetben lévő gazdaságban tovább tart a süllyedő tendencia, a korábbi rohamos romlást azonban felváltotta a hosszan elhúzódó vegetálásszerű állapot. Június-július hónapban folytatódott a gazdasági mutatók romlása, nőtt a rejtett munkanélküliség, viharosan fokozódott az infláció. 1992 első félévében az ipari termelés csökkenése 12,3%, az idei első félévben már 18% volt. Súlyos terhet jelent, hogy a tavalyi 80%-hoz képest idén már 88% az anyag- és energiaigényes termékek aránya az exportban, miközben az olaj, a gáz beszerzése már csaknem világpiaci árakon történik.

A korábbi, rekordokat ígérő prognózisok ellenére a gabonatermés a tavalyinál csak 3 millió tonnával lett nagyobb, az államnak azonban egyelőre nem sikerült felvásárolnia az előirányzott mennyiség harmadát sem. Annyi bizonyos, hogy az idei termés a sokak által megjósolt éhínségtől megmenti Ukrainát, de a gazdaság számára elengedhetetlenül szükséges orosz olaj- és gázszállítások ellentételezésére aligha lesz elegendő.

A gazdaságirányítás gyakorlatilag csődöt mondott. A reformokat hirdető, de valójában központi utasításos, kézi vezérlésű gazdaságpolitikát folytató Kucsma miniszterelnök nagy reklámozással beharangozott, s augusztus 31-én előterjesztett gazdasági programja még a konzervatív parlament számára is súlyos csalódást okozott.

A kormányfő beszéde propagandisztikus szólamokon túl alig tartalmazott valami konkrétumot. Pinzenik miniszterelnök-helyettes éppen erre való hivatkozással adta be lemondását, akiről el kell mondani, hogy ugyanúgy, mint elődje, Vlagyimir Lanovoj elméleti szakember volt, a gyakorlati gazdaságpolitika meglehetősen távol állt tőle. Alig hihető, hogy egy ilyen kiábrándító programbeszéd után az utóbbi időben bármilyen népszerűséget is kivívott Leonyid Kucsma a miniszterelnöki székben maradhat.

A gazdaság működését a legteljesebb anarchia jellemzi. Egymás mellett élnek az állami nagyüzemek, a kizárólag saját tagjaik szükségleteit szem előtt tartó kollektív gazdaságok, a különböző kereskedelmi szervezetek, s egyre nyomasztóbban érzékelhető az illegális struktúrák hatása, amelyeknek a többivel való összefonódása áttekinthetatlenné teszi a folyamatokat. Megdöbbentő a pénzváltással foglalkozó maffia tevékenysége, amely fantasztikus nyereségre tesz szert az ukrán fizetőeszköznek, a kuponnak a forgalomból való mesterséges kivonásával. (Aligha van még egy ország a világon, ahol a dollárt kellő mennyiségű bankjegy híján nem lehet átváltani helyi pénzre.)

Nyomasztó a hozzáértő szakemberek, a szakmai műhelyek hiánya, s így mind a politikai, mind a gazdasági életet a szakszerűtlenség, a koncepciótlanság, a voluntarizmus jellemzi.

POLITIKAI ÉLET

Az 1990 májusában öt évre megválasztott Legfelsőbb Tanács hitelét veszítette. Kizárólag saját hatalmának átmentésére törekszik. Így sikerült megakadályoznia a szeptember 26-ra tervezett népszavazást, s aligha várható, hogy néhány párt követelésének eleget tenne, és kiírnák az idő előtti választásokat.

Kravcsuk elnök már hosszabb ideje a független Ukrajna megteremtőjének pózában tetszeleg, népszerűsége naponta hanyatlik. Szeretne a mérleg nyelve lenni a parlament és a kormány közötti vitában, de lavírozása túlságosan átlátszóvá vált, s így egyik fél sem, de a nép sem bízik benne. Legújabb javaslata az, hogy hajlandó mandátumának lejártá előtt lemondani, ha a parlament is követi ebben. Így próbál emelt fővel távozni az ukrán politika színpadáról.

A politikai pártok klasszikus európai értelemben nem szervezettek, hiteles, vonzó programokkal nem rendelkeznek. Az a politikai aktivitás, ami a tömegeket – különösen Nyugat-Ukrajnában – a 80-as évek végén jellemezte, teljesen lelakadt. A totalitárius rendszerrel szemben fellépő valamennyi csoportot, réteget akkor még egyesíteni képes RUH folyamatosan málladozik, a Csornovil nevével jelzett magja is csak

árnyéka régi önmagának, ugyanúgy, mint a Lett Népfront¹³³ vagy a litván Sajudis.¹³⁴ (A hivatalosan bejegyzett 27 párt szinte havonta lép egymással új koalícióra, de ezek egyike sem bizonyul hosszú életűnek.)

Nincs ma Ukrajnában olyan politikai párt vagy tömörülés, amely a kormányzati felelősséget komolyan felvállalhatná. Egyre többen emlegetik a brezsnyevi, ritkábban a sztálini időket, amikor valamiféle biztonságérzet, kiszámíthatóság uralkodott a társadalomban. Ez korántsem jelenti a régi rendszer vagy a kommunisták iránti nosztalgiát, a tömegek egyszerűen elfogadhatatlannak tartják a jelenlegi bizonytalanságot. Az viszont tény, hogy a régi nómenklátúra képviselői máig is fontos állami, gazdasági és társadalmi funkciókat töltenek be, így egy esetleges új választás esetén komoly eséllyel pályázhatnak a népképviseleti posztok betöltésére.

Nem ment végbe az a demokratizációs folyamat, amely a kelet-európai országok többségét jellemzi. Nem születtek meg azok a törvények, jogszabályok, amelyek kompatibilitást biztosítanának az európai jogrendszerrel, amelyek elősegítenék Ukrajna valódi közeledését Európához. Mindmáig nem fogadta el az ukrán parlament az új alkotmányt, az új választási törvényt, a bíróságokról és önkormányzatokról szóló jogszabályokat, a többszintű bankrendszerről, a privatizációról, a tulajdonviszonyokról szóló törvényeket. Egyfelől az ukrán vezetők lépten-nyomon igénylik, hogy

¹³³ Lettországbán a peresztrojka utolsó éveitől igen intenzíven alakítottak pártokat, amelynek eredményeképpen 1991 végére negyvenöt párt, illetve pártjellegű tömörülés működött. A fő jellemzőjük, hogy nemzeti alapon szerveződtek. A legnagyobb politikai tömörülés a Lettországi Népfront volt, amelynek taglétszáma az 1980-as évek végén elérte a százhúszezer főt. Az 1990-ben tartott legfelső tanácsi választásokon a Lettországi Népfront megszerezte a képviselői helyek több mint kétharmadát. Érdekes jelenség volt, hogy a nyolcvanas évektől markánsan megjelenő nemzeti gondolat képviselője az az Anatolij Gorbunovs, aki a Szovjetunió Kommunista Pártja lettországi szervezetének ideológiai titkára, 1988 és 1990 között a Lett Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke volt. A balti állam 1991. augusztus 21-én kiáltotta ki függetlenségét, amelyet a Szovjetunió szeptember elején elismert.

¹³⁴ Litvániában Vytautas Landsbergis zenetudós vezetésével alakult meg a népfront jellegű Sajudis mozgalom. A mozgalom Szejmje és Tanácsa 1989 februárjában állást foglalt a független, szabad, demokratikus és semleges Litvánia mellett. Követelték a balti övezet demilitarizálását, amely azonban szembement az európai súlyponteltolódási folyamatokkal. Ekkor ugyanis a Nyugat és a Kelet közötti katonai súlypont Közép-Európából egyrészt északra, a balti térségbe helyeződött át. A Sajudis az 1990. évi tavaszi választásokon győzelmet aratott, és Landsbergis lett a Litván Legfelső Tanács elnöke. 1990 áprilisától pedig a Sajudis függetlenítette magát a peresztrojkától és a gorbacsovi irányvonaltól. 1990. március 21-én Gorbacsov rendeletet bocsájtott ki a Szovjetunió szuverenitásának fenntartásáról Litvánia területén. Két nappal később a Szovjetunió ejtőernyősöket és tankokat vetett be a szovjet hatalom visszaállítása érdekében, és Moszkva április 23-án ultimátumban követelte a függetlenségi nyilatkozat visszavonását. Landsbergis kezdeményezésére a három balti köztársaság vezetőinek találkozáján (május 12-én) koordinálják a Szovjetunióval szembeni közös elveket és lépéseket. Észtország, Lettország és Litvánia július 27-én bejelentette, hogy nem vesznek részt az új, szovjet szövetségi szerződés kidolgozásában.

Európa tárt karokkal várja az országot, s éles bírálatban részesítik a Világbankot, a Nemzetközi Valutaalapot, az EBRD-t, a beruházni nem akaró nyugati tőkések, másfelől a partnerek által igényelt elemi jogbiztonság követelményeinek sem tesznek eleget.

Az ország a függetlenség kikiáltása után túlságosan a nemzeti jelszavak bővületében élt, a több évszázad óta lappangva élő szabadságvágy beteljesedését követő eufória hosszú ideig elhomályosította az ország rendkívül súlyos problémáit, s a politikai vezetés ennek hatása alatt néhány kérdés kezelésében eleve rossz úton indult el.

Az egységes ukrán nép teóriája mára tarthatatlanná vált. Lehetetlen unitárius felépítésű Ukrajnáról beszélni, amikor az alkotmány is rögzíti a Krím autonómiáját, amikor Nyugat-Ukrajna a halicsi hagyományok feltámasztására törekszik, amikor életszínvonalát, a szomszédos országokhoz fűződő kapcsolatait tekintve felvilágosultabb Kárpátalja, és az ezer szállal Oroszországhoz kötődő Kelet-Ukrajna nyíltan hangsúlyozza autonómiatörekvéseit.

KÜLPOLITIKA

A belpolitika valamennyi ellentmondását pontosan tükrözi az ukrán külpolitika is. A függetlenség korszakos élménye kezdetben arrafelé vitte Ukrajnát, hogy a világ bizalmát és segítőkészségét azzal nyerheti el legkönnyebben, ha az évtizedeken keresztül rettegett szovjet atomarzenálnak a köztársaság területén maradt részéről lemond. A politikai vezetés azonban, de az ellenzék is rövid idő alatt eljutott ahhoz a felismeréshez, hogy méreteinél, lakosságánál, földrajzi elhelyezkedésénél fogva Ukrajna igényt tarthat egy kelet-európai középhatalom szerepére, s a régi birodalmi politikát folytató Oroszországgal szemben szüksége van valamiféle megalapozott tekintélyre, ezért a 176 atomrakéta az ukrán külpolitika központi elemévé vált. Nem lehet kétségbe vonni az orosz külpolitika negatív tendenciáit, a kelet-európai befolyás visszaállítására irányuló törekvéseit, de látni kell azt, hogy Ukrajna is zavarba ejtő manővereket hajtott végre atomfegyvereinek birtokában. Saját szavahihetőségét teszi kockára azzal, hogy a START–I szerződést többszöri határozott ígérete ellenére máig nem ratifikálta, és az atomsorompó-szerződés aláírásától nyíltan elzárkózik. A szét-szerelés költségeinek követelése nem csupán biztonságpolitikai elemeket tartalmaz, de a gazdasági nyomásgyakorlásnak is egyfajta eszközévé vált.

Amióta világossá vált, hogy a Nyugat nem adja meg a kezdetben remélt támogatást – mert a Nyugatnak természetesen megvannak az egyértelmű ismérvei a támogatás elnyerésére –, az ukrán vezetés megpróbál más húrokon játszani, és ragaszkodása az atomfegyverekhez korántsem olyan szilárd, mint néhány hónapja. Katonai szakem-

berek szerint nincs messze az idő, amikor Ukrajna maga fogja kérni a fizikai elavulás következtében egyre nagyobb terhet jelentő, és a csernobilinél is nagyobb katasztrófával fenyegető atomfegyverek eltávolítását ukrán földről.

E kérdések megítélésében éles ellentmondások tapasztalhatók az ukrán külpolitikai és katonai vezetésen belül is. Jellemző példája ennek ez az eset, amikor a vezérkari főnök egyik nap bejelenti, hogy konkrét megállapodásra jutottak az orosz és ukrán szakértők az SS–18 és SS–19 típusú rakéták kiszolgálását illetően, mire másnap Zlenko külügyminiszter és Morozov hadügyminiszter kategorikusan cáfolták még a tárgyalások tényét is. Úgy tűnik, hogy a két kulcspozícióban lévő miniszter a keményebb vonal hívévé vált, s a világban kivívott bizonyos tekintélyükre alapozva alakítják politikájukat, s nem mentesek bizonyos önámításoktól sem. Konsztantyin Morozov hadügyminiszter és a Zlenko bizalmasának számító Borisz Taraszjuk külügyminiszter-helyettes amerikai útjukról úgy nyilatkoztak, hogy az Egyesült Államok immár Oroszországgal egyenrangú partnereként kezeli Ukrajnát. Az atomfegyverek leszerelésére kapott 175 millió dolláros technikai segítséget egy több milliárdos összeg első részletének próbálták beállítani.

UKRÁN–OROSZ KAPCSOLATOK

Ez a keményvonalas magatartás mutatkozott meg az oroszországi parlament Szevasztopolra vonatkozó döntését illetően is. Kétség nem fér ahhoz, hogy az oroszországi parlament súlyosan megsértette a nemzetközi normákat és a kétoldalú megállapodásokat, de az ügynek a Biztonsági Tanács elé vitele azzal az érveléssel, amely Zlenko külügyminiszter levelében fogalmazódott meg, miszerint Szevasztopol kérdése a világ legrobbanásveszélyesebb konfliktusainak rémét idézi fel, a probléma túldimenzionálásáról tanúskodik egy jugoszláviai konfliktussal, Karabahhal, arab–izraeli válsággal küszködő világban.

Az orosz–ukrán feszültség alapja mindenekelőtt abban keresendő, hogy a függetlenség túlhangsúlyozásának kezdeti időszakában az ukrán politikusok legtöbbje arra számított, hogy a Nyugat egy-két éven belül hozzásegíti az országot a 75 éves bolsevik múlt zárójelbe tételéhez, s az Oroszországhoz fűződő kapcsolatokat, mint történelmi tehertételt fel lehet számolni. Rá kellett azonban ébredni arra, hogy a moszkvai vezetés több évtizedes módszeres és igen következetes törekvése a volt Szovjetunió köztársaságainak gazdaságilag függő helyzetbe taszítására nem volt eredménytelen. Ezek le- és átépítésére nem elegendő két-három esztendő. Ezért az elmúlt hetekben az ukrán vezetés, de a tömegkommunikáció is hangot váltott a FÁK-on belüli gazdasági integrációs elképzeléseket illetően, s erősödik az a nézet, hogy Ukrajna

politikai önállóságának, függetlenségének erősítése nem zárja ki a gazdasági téren való együttműködést a volt szovjet térség államaival.

Az orosz külpolitika birodalmi vonásainak erősödésével nem alaptalanul nő a félelem az ukrán függetlenség korlátozásától, sőt elvesztésétől, s e tekintetben Ukrajnának feltétlenül szüksége van környezetének támogatására is.

MAGYAR–UKRÁN KAPCSOLATOK

A magyar–ukrán kapcsolatok fejlesztése Ukrajna számára stratégiai jelentőségű volt. 1990–1991-ben úgy tekintettek Magyarországra, mint a volt szovjet blokk legfejlettebb tagjára, amelynek már 1968 óta felgyülemlettek bizonyos tapasztalatai a piacgazdaság kiépítésére vonatkozóan, amely ideológiailag is a legmesszebbre távolodott a szovjet örökségtől, ily formán a legnagyobb eséllyel tud Ukrajnának a segítségére lennie abban, hogy kiszakadjon Moszkva szorításából, s kézen fogva vezeti majd Európába; bár az európaiságról, az európai demokráciáról, az európai normákról csak igen homályos fogalmakkal rendelkeztek.

Abban, hogy Magyarországra esett a választás, nagy szerepet játszott az, hogy a magyar külpolitika elébe ment ennek a várakozásnak, de nem elhanyagolható tényező, hogy Ukrajna partnert látott Magyarországbán a területi kérdésekben tőle eltérő nézeteket valló Romániához, és a ruszin kérdés miatt nem felhőtlen kapcsolatokat fenntartó Csehszlovákiához fűződő viszonyának alakításában, illetve érdekeinek támogatásában is.

Legfőképpen a gazdasági nyitás miatt kellett Ukrajnának a magyar politika segítségével, ami megnyitja az utat bizonyos kereskedelmi-gazdasági struktúrák előtt az utat nyugat felé. Az ukrán vállalatok, cégek azonban gyorsan rájöttek, hogy nincs is szükségük magyar közvetítőkre, különösen, ha tőkével sem rendelkeznek, s így Magyarország csak valamiféle tranzitországgá degradálódott ebben a folyamatban.

Nagyobb gond, hogy az utóbbi időben külpolitikai berkekben csalódott hangon szólnak Magyarországról. Szóvá tesz, hogy Ukrajna Magyarországtól nem kapta meg a remélt támogatást a jelentősebb közép-európai regionális szervezetekhez való csatlakozási igényeit illetően. A Kárpátok Eurorégió együttműködést túlságosan szubregionális jellegűnek, kisebb súlyúnak tartják, mint a Visegrádi Csoportot, az Alpok–Adria együttműködést, vagy a Közép-európai Kezdeményezést. Magyarország támogatásával vérmes reményeket fűztek a Balti-tengert a Fekete-tengerrel összekötő biztonsági övezet megteremtéséhez is, de úgy érzik, hogy Antall József miniszterelnök és Kravcsuk elnök áprilisi ungvári találkozója óta nem kaptak érdemi választ a magyar féltől.

Az ukrajnai belső feszültség és bizonytalanság növekedésével várható, hogy fokozódó terhelésnek lesznek kitéve a szomszédos országokkal fenntartott kapcsolatok, beleértve Magyarországot, Szlovákiát, sőt Lengyelországot is.

Varga István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

163.

Jeszenszky Géza fogadta a Budapesten tartózkodó
Anatolij Zlenko ukrán külügyminisztert
1993. november 30.

Jeszenszky Géza
5910/Je
003082/1993.

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 8 példányban
Kapja: Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Keskeny E.
Gyarmati I.
Kijev
Moszkva
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter látogatása

1993. november 27-én fogadtam a nem hivatalos látogatáson Budapesten tartózkodó Anatolij Zlenko ukrán külügyminisztert. Bevezetésképpen üdvözöltem Zlenko külügyminiszter urat, kifejeztem örökömet az iránt, hogy mód nyílt találkozásunkra, s nemcsak a nemzetközi konferenciákön tudunk eszmét cserélni.

Zlenko úr elmondta, hogy a régióba akkreditált ukrán nagykövetek tanácskozására érkezett Budapestre. A kétoldalú találkozókat nagyon hasznosnak tartja, mivel mindig akadnak fontos megvitatandó kérdések. Az ukrán külügyminiszter két dolog iránt érdeklődött: hogyan értékeli Magyarország a START–1 ukrán ratifikációját, illetve milyenek magyar megítélés szerint a római EBEÉ–értekezlet kilátásai.

Válaszomban kifejtettem, hogy mindkét kérdés nagy jelentőséggel bír. A START–1 ukrán ratifikálásával kapcsolatban elmondtam, hogy Magyarország érdeklődéssel figyeli az eseményeket, azonban ez a kérdés főleg Ukrajnára és a nagyhatalmakra tartozik. Üdvözljük a ratifikálás tényét, ugyanakkor megértjük a pénzügyi igényeket, a jogos ukrán biztonsági elvárásokat, illetve Ukrajna pszichológiaiilag nehéz helyzetét. Magyarország szívesen tenne valami érdemlegeset az ügyben, de úgy érezzük,

hogy igazából ez nem áll módjában. Mi elvben az atomfegyverek korlátozása mellett vagyunk, de arra is tekintettel kívánunk lenni, hogy mi a jó megoldás Ukrajna számára. Ugyanakkor az amerikai szempontokat is figyelembe kell venni. Tudjuk, hogy a Nyugatnak elvárásai vannak az Ukrajnában követendő politikával szemben, és mi megértjük azt is, hogy Washington Moszkvára tekint. Az azonban a Nyugat súlyos hibája, hogy közben nem fordítanak elég figyelmet Közép-Európára és Ukrajnára.

Zlenko úr elmondta, hogy örül a magyar értékelésnek, mivel osztja nézeteinket, főként azt, hogy a Nyugat nem figyel kellőképpen a régióra és Ukrajnára. Ukrajna szeretné megértetni álláspontját a világgal. Az ukrán külügyminiszter kifejtette, hogy az ukrán LT a biztonsági garanciák és a pénzügyi feltételek hiánya miatt döntött így a START kérdésében. A vezetés egy csomagtervet kívánt beterjeszteni, de a belpolitikai helyzet következtében ezt nem sikerült keresztülvinni. Összegzőképpen Zlenko úr elmondta, hogy a jelenlegi helyzetben értékelésük szerint jobb ez a döntés, mintha nem ratifikálták volna a szerződést. Ez lehetőséget ad a munka elkezdésére, mivel a végrehajtó hatalomnak meg kell valósítania a törvényhozó hatalom döntését. Ehhez persze két feltétel teljesítése szükséges: biztonsági garanciák és pénzügyi segítség (a rakéták leszereléséhez) Ukrajna számára. A külügyminiszter befejezésül elmondta, hogy számít Magyarország megértésére.

Ez utóbira ígéretet tettem, utalva az államközi szerződésre, valamint az országaink közötti baráti viszonyra, amely kötelez bennünket erre.

Az EBEÉ-vel kapcsolatos kérdésre válaszként hangsúlyoztam: előre nehéz megítélni, hogy milyen eredményeket hoz a tanácskozás. Értékelésünk szerint az EBEÉ eddig nem felelt meg a várakozásoknak, ugyanakkor az EBEÉ-nél tapasztaltabb, régebbi szervezetekkel kapcsolatban is hasonlóak a tapasztalataink. Az a fő gond, hogy az EBEÉ-nek csak ajánlásokra van jogosítványa, de nincsenek eszközei azok végrehajtására. Ennek ellenére fontosnak tartjuk, hogy a szervezet életben maradjon. Kérdést intéztem Zlenko úrhoz az EBEÉ-nek az Oroszország számára nyújtandó, békefenntartásra vonatkozó felhatalmazásával kapcsolatban.

Válaszában az ukrán külügyminiszter kifejtette, hogy ők részben eddig is bírálták az EBEÉ-t a kevés meglévő jogosítványa miatt. Ukrajna véleménye szerint az EBEÉ kiszélesítésének maga után kell vonnia a korábbi megállapodások áttekintését. A végrehajtói mechanizmus eszköztára pedig bővítésre szorul. Az orosz javaslatlalt kapcsolatban az a véleményük, hogy Oroszország békefenntartói tevékenységre történő felhatalmazása veszélyes lépés lenne. Ezt legfeljebb úgy tudják elképzelni, ha minden egyes konkrét esetről a BT döntene, illetve az hagyná jóvá. Az általános felhatalmazásnak azonban ellene vannak. Ukrán álláspont szerint ez jogi alapot teremtené az orosz katonai beavatkozásokra, békefenntartás címszóval.

Zlenko úr értékelésével kapcsolatban egyetértésemet fejeztem ki. Hozzátettem, hogy Oroszország joggal számíthat támogatásra az iszlám fundamentalisták féken tartásában, ugyanakkor nem lenne szerencsés a szunnyadó birodalmi tendenciát a fenti lépéssel erősíteni. Kérdést intéztem Zlenko úrhoz, melyben véleményüket kértem az orosz helyzet megítélésében, az ottani HM és KÜM pozícióit illetően.

Az ukrán külügyminiszter elmondta, hogy ők is nagy figyelmet fordítanak a kérdés tanulmányozására. Megítélésük szerint mindig az adott kérdés dönti el, hogy melyik főhatóság miként cselekszik. Neki személy szerint jók a kapcsolatai Kozirjevvel, aki megértéssel viszonyul az ukrán problémák iránt. Kozirjev ezt több alkalommal is bizonyította, ugyanakkor mindig elmondta azt is, hogy ő megtesz minden tőle telhetőt, de nemcsak tőle függenek a dolgok. (Ilyen esetekben Kozirjev többször is hivatkozott a volt kommunistákra.) Zlenko úr hozzátette, hogy mivel rendszeres résztvevője az ukrán–oroszcúccsalálkozóknak, neki is van személyes tapasztalata, ami szintén azt támasztja alá, hogy az orosz főhatóságok állásfoglalása mindig a konkrét adott kérdéstől függ. Kozirjevvel kapcsolatban szintén tapasztalta, hogy általában nyugodt, de a problémákat kötekedően fogadja, néha pedig Gracsovhoz hasonlóan agresszív.

Ezt követően Ukrajna gazdaságával kapcsolatban elmondtam Zlenko úrnak, hogy az egész világ számára fontos az eddig elért ukrán eredmények megőrzése. Fontos lenne a gazdaság megszilárdítása, hiszen a politikai szimbólumok szabad használata csak rövid időre terelheti el a figyelmet a gazdasági válsághelyzetről.

Rátérve térségünk biztonsági helyzetének elemzésére, kifejtettem, hogy a magyar megítélés árnyalatnyilag különbözik az ukrántól. Mi sok tekintetben, többek között gazdaságilag is kapcsolódunk a Nyugathoz, aminek több látványos jele tapasztalható. Ugyanakkor intézményesen még csak szerény keretek között integrálódtunk. Szóltam a „Partnerség a békéért” koncepcióról, amelyet az USA és Oroszország hasonlóan ítél meg: a NATO-hoz való laza kapcsolódási formaként. Ismert az az orosz álláspont is, amely közös orosz–NATO biztonsági ernyőre vonatkozik. Hangsúlyoztam, hogy ez számunkra elfogadhatatlan. A magyar megítélés szerint a biztonság, a jólét, a demokrácia fokozatosan tud keletre terjedni. Egyszer ez minden bizonnyal eléri Moszkvát, talán Kamcsatkát is. Vagyis véleményünk szerint a közép-európai országok (első hullámban) hamarabb válnak a NATO tagjaivá, mint a tőlük keletebbre fekvő országok. Ez az oka annak, hogy az első hullámon kívül eső államok hajlamosak elszigetelésről beszélni és elszigeteléstől tartani. Véleményünk szerint ez nem áll fenn. Ez ugyanis egy hosszabb folyamat, amely azonban nem áll meg Ukrajna határainál, mivel a nem túl távoli jövőben Ukrajnának helye van a NATO-ban. Nem kizárt persze az sem, hogy akkor a szervezetnek már más neve lesz. Kifejtettem, hogy nem osztjuk azt a nézetet sem, mely szerint Oroszország vagy tagja lesz a NATO-nak, vagy pedig

ellensége. Megítélésünk szerint Oroszország túl nagy ahhoz, hogy a NATO tagja legyen, de például egy szerződés hozzákapcsolhatja a NATO-hoz. Megítélésünk szerint amennyiben a Nyugat nem tölti ki a térségünkben fennálló biztonságpolitikai űrt, akkor ez erősíti azon orosz erők étvágát, amelyek ezt az űrt ki akarják tölteni. Ez pedig azt jelenti, hogy ha elmarad a NATO kiterjesztése, az az egész orosz demokrácia esélyeit is csökkenti. Ugyanis, ha az említett erők esélyt látnak a visszatérésre, az a kommunisták megerősödésével jár majd, és ezek az erők vissza akarnak jönni Közép-Európába is. Párhuzamot vontam Hitlerrel, aki minél több engedményt kapott a Nyugattól, annál erősebbé vált. Ugyanezt bizonyította Sztálin példája is. Természetesen Jelcin nem Sztálin, de Oroszország a fennálló gazdasági nehézségek miatt megpróbálkozhat egy eredményekkel kecsegtető külpolitikai offenzívával.

Ezt követően elmondtam, hogy Magyarország tisztában van a Kravcsuk-terv indítékaival, de nem tartjuk azt megvalósíthatónak. Valószínűleg Oroszország és a Nyugat sem respektálná ezt a fajta ellensúlyt, biztonsági zónát. Ha mégis létrejönne, akkor Oroszország több joggal tartaná ellenségnek, mint barátnak, ami számunkra veszélyt jelentene.

Zlenko úr válaszában elmondta, hogy egyetért az elhangzott értékeléssel, kivéve annak biztonságpolitikai részét. Ehhez hozzáfűzte: az igaz, hogy minél több engedményt tesznek valakinek, az annál agresszívabbá válhat. Biztonsági elképzeléseik propagálását véleménye szerint folytatni kell. A hangsúlyt nem arra kívánják fektetni, hogy a zóna a NATO és Oroszország között helyezkedik el, hanem annak nyitottságát kell kiemelni (vagyis akár Oroszország is csatlakozhat). Ha ezzel az államok közötti együttműködés alapjait sikerül lefektetni, az Oroszországot is elriasztaná agresszív szándékaitól. Ukrajna véleménye szerint nincs más kiút, a térségünkben keletkezett vákuumot ki kell tölteni valamivel, amihez gyakorlati lépések kellenek. Kijevben már elkészült egy konkrét dokumentumtervezet, amely a további munka alapja lehetne. Erről szakértői tárgyalásokat kívánnak folytatni, majd ezt követné egy külügyminiszteri találkozó, végezetül pedig az országok vezetői konkrét dokumentumokat írnának alá. Ennek lényege az együttműködés elveire, a diplomáciai megelőző intézkedésekre térne ki. A dokumentum egy híd lehetne a NATO és a részt vevő országok között, amely a fokozatos átmenet eszközévé válhat. Zlenko úr hozzátette, hogy ha nem teszünk semmit a kérdésben, az csak fokozza és ösztönzi Moszkva agresszivitását, éppen ezért javasolta az említett szakértői találkozó megtartását.

Válaszomban elmondtam, hogy Bába Iván helyettes államtitkár úr küszöbönálló kijevi tárgyalásain ezekről a kérdésekről is szó lesz. Szóltam arról is, hogy Magyarország rokonszenvvel kíséri figyelemmel Ukrajna gazdasági erőfeszítéseit. Azok sikerében, mint szomszéd ország többszörösen is érdekelték vagyunk. Ezzel kapcsolatban egyrészt arról érdeklődtem, hogy lesznek-e Ukrajnában radikális gazdasági

lépések, másrészt az iránt tudakozódtam, hogy milyen erők ellenzik az országban a Nyugatról Keletre történő gazdasági növekedés, valamint a gazdasági övezetek kérdését. Utaltam arra, hogy Magyarország az elmúlt évtizedben kísérleti terep volt, Gorbacsov is így tekintett hazánkra, mint amely siker esetén modell lehet. Kifejtettem, hogy Kárpátalja kedvező földrajzi fekvését tekintve, valamint több más ok miatt is kiváló terepe lehetne a kísérleti gazdasági reformoknak.

Zlenko úr rámutatott, hogy a választásokig még van lehetőség néhány radikális lépés megtételére. Több fontos törvénytervezet is az LT előtt van. Ugyanakkor utalt a parlament összetételére (amely még a volt Szovjetunió idején alakult meg), a bizonytalan társadalmi alapra, valamint az LT két legutóbbi döntésére, amely megvetootta Kravcsuk elnök rendeleteit (a kötvénykibocsátásról és a befejezetlen építkezések külföldiek részére történő elidegenítésének lehetőségéről).

Hasonló okok játszottak közre a kárpátaljai gazdasági övezet elvetésében. Az ukrán KÜM támogatja az elképzelést, de annak vannak komoly ellenzői is. A 450 tagú Parlamentben 201 igen szavazatot kapott a tervezet, vagyis az elfogadáshoz csak 25 szavazat hiányzott, s a szavazás maga sok hónapja hiányzása mellett folyt le. Zlenko úr maga is hitet tett a radikális reformok szükségessége mellett.

Válaszomban utaltam arra, hogy Európában is nőne Ukrajna tekintélye, ha a határozott reformok útjára lépne.

Zlenko úr egyetértett, és kifejezte reményét, hogy lesznek még újabb alkalmak az egyeztetésre, a kapcsolatok dinamikusabbá tételére.

Kérdésemre, amely az áramszállítások elmaradására vonatkozott, Zlenko úr elmondta, hogy az előre nem várt helyzet következménye, mivel Oroszország lekapcsolt egy Ukrajnába menő vezetékot, így a korábbi mennyiség 10%-át kapják csak meg. Elmondta Zlenko úr azt is, hogy 2 milliárd kilowattóra árammal tartoznak Oroszországnak. A jelenlegi helyzetben energiaátcsoportosításra kényszerülnek. A problémát személyesen jelezte Kozirjev külügyminiszternek, akinek segítségét kérte. Az ukrán külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Magyarország felé a nem teljesítésnek nincsenek semmilyen politikai indítékai.

Biztosítottam Zlenko urat, hogy ez iránt nem voltak kétségeink. Ugyanakkor a fogyasztóknak nehéz elmagyarázni, hogy mennyire komplex problémáról van szó.

A mintegy másfél órás találkozón részt vett D. Tkacs ukrán nagykövet, J. Muska követségi titkár, Keskeny Ernő főosztályvezető, valamint Misley Pál főosztályvezető-helyettes is.

Budapest, 1993. november 30.

Jeszzenszky Géza

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

164.

Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
tárgyalásai Kijevben
1993. december 10.

Külügyminisztérium

Szigorúan titkos!
Készült: 9 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Oberfrank F.
Gyarmati I.
Kijev
Moszkva
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Bába Iván helyettes államtitkár tárgyalása Kijevben

1993. december 6–7-én Bába Iván helyettes államtitkár úr vezetésével magyar–ukrán tárgyalásokra került sor Kijevben. Bába úr kíséretében tartózkodott Gyarmati István főosztályvezető, Keskeny Ernő főosztályvezető és Misley Pál főosztályvezető-helyettes. Helyettes államtitkár úr tárgyalásokat folytatott Taraszjuk külügyminiszter-helyetttel és Raul Csilacsava nemzetiségi és migrációügyi miniszterhelyetttel. Fogadta őt Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes.

A Csilacsava miniszterhelyetttel való találkozón helyettes államtitkár úr áttekintette a kisebbségi vegyesbizottsággal kapcsolatos teendőket, és javaslatot tett a vegyesbizottság decemberi összehívására. Elmondta, hogy a november végén megküldött legutóbbi ukrán tervezetet jelenleg szakértők tanulmányozzák. Sürgette a beregszászi kórház befejezésének munkálataihoz szükséges ukrán kormánygarancia megadását. Hangsúlyozta: a magyar fél kész az építkezést a holtpontról hitelkonstrukció megadásával kimozdítani, de ehhez az is szükséges, hogy az ukrán kormány a visszafizetés mellett vállaljon garanciát az építkezés befejezésére is. Bába úr hangsúlyozta Magyarország érdekeltségét Ukrajna gazdasági erőfeszítésének sikeré-

ben. Rámutatott arra, hogy a radikális gazdasági reformok bevezetése Nyugaton is növelné Ukrajna pozitívabb megítélését. Felhívta a figyelmet arra, hogy a kárpátaljai különleges gazdasági övezet megteremtése kiválóan alkalmas kísérleti terep lenne Ukrajna számára a gazdasági átalakítás során. Érdeklődött, hogy mi lesz a különleges gazdasági övezettel kapcsolatos tervezet további sorsa. Elmondta, hogy a Kárpátok Eurorégió és a záhonyi különleges gazdasági övezet keretében össze lehetne hangolni a tevékenységet. Helyettes államtitkár úr felvetette a kárpátaljai magyarok felsőoktatásának ügyét és javaslatot tett egy magyar nyelvű egyetem létrehozására, amelynek működéséhez Magyarország részéről szakmai segítséget ígért. Bába úr sajnálatosnak nevezte, hogy az új ukrán választási törvény a nemzeti kisebbségeket, amelyek nem rendelkeznek politikai pártokkal, gyakorlatilag kizárja a képviselőjelöltek állításából. Kérte ukrán partnerét annak megvizsgálására, hogy a nemzeti kisebbségek miként tudnának a választásokon részt venni. Helyettes államtitkár úr hasonlóképpen sajnálatosnak ítélte a Kárpátalján időnként tapasztalható durva magyarellenes kampányt és megnyilvánulásokat.

A kisebbségi vegyesbizottság ülésével kapcsolatban Csilacsava úr válaszában kifejtette, hogy a bizottság új összetételét most fogja jóváhagyni a kormány, ezért december helyett januárt javasolja a vegyesbizottság ülésének időpontjául. A beregszászi kórházzal kapcsolatban megjegyezte, hogy az ukrán kormánygaranciára vonatkozó kérdést továbbítani fogja az illetékeseknek. Felhívta a figyelmet Ukrajna súlyos gazdasági helyzetére, s egyben megemlítette, hogy a beregszászi színháznak adott segítség ügyében személyesen is eljár. Tájékoztatásul elmondta, hogy nemrég megalakult az Ukrajna–Magyarország Társaság, amely elsősorban a két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztése érdekében kíván tevékenykedni. A kárpátaljai különleges gazdasági övezetről szólva felhívta a figyelmet arra, hogy a Nemzetiségügyi Minisztérium – csakúgy, mint az ukrán kormány – támogatta az elképzelés megvalósítását. Helyettes államtitkár úrnak a választási törvénnyel kapcsolatos felvetésére Csilacsava úr kifejtette, hogy a nemzetiségi törvény 14. cikke értelmében a társadalmi szervezetek is állíthatnak jelölteket a választásokon. Rámutatott arra, hogy a Legfelsőbb Tanácsban lezajlott vita eredményeként a választásokon nem indítanak listákat, csupán egyéni jelölteket, akiknek az indulásához mindössze 300 ajánlás szükséges. Ezáltal elérhető a nemzeti kisebbségek képvisellete a Legfelsőbb Tanácsban. Az ukrán miniszterhelyettes arról biztosította magyar vendégét, hogy az ukrán sajtóban időnként felbukkanó magyarellenes cikkek, fellépések ellentétesek az ukrán kormány politikájával, és egyetértett az ellenségkeresés veszélyességével.

A beszélgetés végén Bába Iván reményét fejezte ki, hogy továbbra is megmarad a kisebbségi kérdésben a példás magyar–ukrán együttműködés, és egyben magyarországi látogatásra hívta meg Csilacsava urat.

Helyettes államtitkár úr és az ukrán külügyminiszter-helyettes találkozásán Taraszjuk úr melegen emlékezett meg Magyarország szerepéről Ukrajna függetlenné válásában. Bába úr kifejtette, hogy Magyarország politikai, gazdasági és katonai síkon integrálódni kíván a nyugati szervezetekbe, bár tisztában van azzal, hogy ez hosszú folyamat eredménye lesz, amelynek során fokozatosan kell megfelelnünk a nyugati normáknak. Rámutatott, hogy Ukrajna számára is látunk lehetőséget a nyugati intézményekbe és biztonsági rendszerekbe való betagozódásra. A „Partnerség a békéért” kezdeményezéssel kapcsolatban elmondta, hogy Magyarország dolgozik a tervbe való bekapcsolódás módozatain, bár hadseregünk jelenleg a békefenntartási folyamatokba való bekapcsolódást szorgalmazó felkészülésnek az elején tart.

A kérdéshez kapcsolódva Gyarmati István főosztályvezető úr kifejtette, hogy NATO-tagságunk pozitív hatást gyakorolna az oroszországi folyamatokra. Hangsúlyozta: Magyarország nem akarja izolálni Moszkvát. Hazánk a „Partnerség a békéért” kezdeményezést olyan lépcsőnek tekinti, amely a lehető legközelebb hoz bennünket a NATO-hoz. Rámutatott arra, hogy mi nemcsak a NATO-t tartjuk Európa egyetlen biztonsági rendszerének. Ukrán részről Harcsenko úr, az ukrán KÜM Tervezési Főosztályának a vezetője felhívta a figyelmet arra, hogy Ukrajnának nincsenek Oroszországhoz hasonló elszigetelődései félelmei, bár megértik az ezzel kapcsolatos orosz logikát. Ukrajna realista, ami azt jelenti: tisztában vannak vele, hogy külső és belső problémáik miatt egyelőre nem jöhet számításba NATO-tagságuk. Ugyanakkor a NATO-t a legfontosabb európai biztonsági intézménynek tartják. A legújabb NATO-kezdeményezést hozzánk hasonlóan ők is a NATO-hoz való csatlakozás felé tett lépésnek minősítik.

A NATO kérdésköréhez kapcsolódva Taraszjuk úr elmondta, hogy valamikor majd Ukrajna is a szervezet tagja kíván lenni. Ez a törekvésük annak ellenére, hogy az ukrán szuverenitási nyilatkozat tartalmazza: egyetlen katonai blokkhoz sem fognak csatlakozni, de ezt a nyilatkozatot egy sajátos történelmi időpontban tették. Külügyminiszter-helyettes úr kiemelte a nyugati integrációban való közös érdekeltségünket, de rámutatott eltérő helyzetünkre is. Kifejtette, hogy Ukrajna támogatja Magyarország NATO-tagságát, és emlékeztetett arra az egy évvel ezelőtti ukrán figyelmeztetésre, miszerint Oroszország fogja ezt legjobban ellenezni, amelynek okául Oroszország volt befolyási övezetének visszaszerzési szándékát jelölte meg. Taraszjuk úr a NATO-csatlakozáshoz való ütemterv-egyeztetésre tett javaslatot.

A Kravcsuk-tervről Taraszjuk úr elmondta, hogy annak első felvetésére Budapesten, Kravcsuk elnök 1993. februári látogatása során került sor. Nem titkolta, hogy az ukrán diplomáciának a tervvel kapcsolatos újbóli aktivizálódása szoros összefüggésben van Oroszországnak a közép-európai országok NATO-tagságával kapcsolatos álláspontjával. A Kravcsuk-tervet a „Partnerség a békéért” elnevezésű NATO-kezde-

ményezéshez hasonlóan az integrációs folyamat részének nevezte. Elképzelése szerint tehát a terv ugródeszka a NATO felé, amely 4 tényezőn alapul: a gazdasági, kisebbségi és biztonságpolitikai együttműködésen, valamint a bizalomerősítésen. Ukrajna nem kíván új katonai tömböt létrehozni, pusztán a konzultációs mechanizmus különböző szintű formáit kívánja bővíteni. Ukrán elképzelés szerint január közepén szakértői konzultációt kellene a tervről tartani, amely megvitatná a szakértői konzultációt követően létrejövő esetleges csúcstalálkozón elfogadott deklarációt. (Lásd: Melléklet.) Szerintük a biztonsági zónában Ukrainán kívül a következő államok vennének részt: Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Horvátország, Románia, Bulgária, Moldova és Belarusz. Kifejtette, hogy az utóbbi időben érzékelhető orosz érdeklődés nem tölti el őket túl nagy lelkesedéssel, de nem határolódnak el nyíltan Oroszország szándékától, mivel nem akarják elszigetelni Oroszországot. Bába Ivánnak a szomszédok reagálására vonatkozó kérdésére válaszolva elmondta, hogy a nemrég Varsóban lezajlott ukrán–lengyel elnöki konzultációs bizottság ülésén Lengyelország érdeklődést mutatott a Kravcsuk-terv iránt. Nagyfokú a román érdeklődés is. Harcsenko úr – az első Ballardur-tervben előírányzott kisebb határmódosításokra utalva – mindehhez hozzáfűzte, hogy a határ valóban kulcskérdés, amelyeknek el kell ismerni sérthetetlenségét és megváltoztathatatlanságát.

Az ukrán fejtegetésre válaszolva Gyarmati úr rámutatott arra, hogy az atomstátusz ügyében elfoglalt ukrán álláspont miatt a Nyugat negatívan reagál minden ukrán kezdeményezésre. A Kravcsuk-tervről csak az atomkérdés megoldása után érdemes tárgyalni. Felvetette, hogy célszerű lenne a kezdeményezést a már létező európai szervezetekbe (EBEÉ, NACC) integrálni. Végül kifejezte készségét a deklaráció tervezetének véleményezésére.

Taraszjuk úr válaszában az EBEÉ-be, illetve a NACC-be való bevonást illetően kifejtette, hogy ez sem a Visegrádi Csoporttal, sem a baltikumi országok integrációs szervezetével nem történt meg. Az atomkérdésben képviselt ukrán állásponttal összefüggésben felhívta a figyelmet a törvényhozó hatalom és a végrehajtó hatalom álláspontja közötti különbségre. Aláhúzta, hogy Ukrajna határozott szándéka az atommentes státusz felé való haladás. Taraszjuk úr elmondta, hogy saját kezdeményezésükre eddig kb. 300 nukleáris töltetet már szétszereltek, aminek következtében ezek az atomeszközök katonai szempontból veszélytelenné váltak. Ugyanakkor megjegyezte, hogy Ukrajna, mint a Szovjetunió egyik jogutódja részt vett a Szovjetunió nukleáris politikájának kialakításában. Ami tehát ukrán területen van, az ukrán tulajdon. Az atomeszközökre nem mint fegyverekre, hanem mint gazdasági erőre számítanak. Mivel e fegyvereket Moszkva ellenőrzi, így azok katonai szempontból nem veszélyesek. Kérte, hogy a vitával kapcsolatban ne fogadjuk el az orosz álláspontot.

Bába Iván válaszában jelezte, hogy tisztában vagyunk az atomeszközök gazdasági vonatkozásaival, ugyanakkor hangsúlyozta: a probléma nemzetközi politikai kérdéssé vált, amelyből ki kell kerülni. A Kravcsuk-tervvel kapcsolatban felvetette, hogy a felsorolt államok túl széles kört jelentenek, s közöttük olyan gazdasági és politikai ellentétek feszülnek, hogy rendkívül nehéz lesz közös álláspontot kialakítani. Másrészt rámutatott, hogy a Kravcsuk-terv területileg lefedi a Balladur-terv által javasolt régiókat, s ennek következtében a két terv párhuzamosan fut. Végül kifejtette arra vonatkozó kétségét, hogy a Kravcsuk-tervet deklarációval kell kezdeni, amelyet – mivel mindenki szeretné benne érvényesíteni saját álláspontját – rendkívül nehéz lesz véglegesíteni.

Egyéb nemzetközi témákat érintve Taraszjuk úr sürgette a Szerbiával szembeni szankciók feloldását, minthogy azok nem vezettek eredményre, ugyanakkor a szankciót biztosító országokat jelentős anyagi kár érte. Bába úr válaszában egyetértett azzal, hogy a szankciók nagy gazdasági hátránnyal járnak. Ezzel együtt hangsúlyozta, hogy a szankciók a politikai rendezés részeit és eszközeit képezik, amellet pedig felfüggesztésüket a szerbek győzelemként élnék meg.

Bogujevszkij úr az Ukrajnában élő románok példáját említve felvetette az állampolgári lojalitás szükségességének kérdését, amelyet – véleménye szerint – az állam minden polgárától meg kell követelni. Bába úr válaszában kiemelte, hogy az állampolgári lojalitás nehezen definiálható fogalom, az állampolgárság önmagában feltételezi azt, s külön szorgalmazása a kisebbségek esetében azok diszkriminációját jelentené.

A Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes úrral folytatott megbeszélésen helyettes államtitkár úr tájékoztatta ukrán partnerét az eddigi tárgyalásokról. A magyar–ukrán kapcsolatokról szólva rámutatott azok – közös érdekeinkből fakadó – intenzív jellegére.

Makarevics úr válaszában hangsúlyozta a közös gondolkodás fontosságát, s ennek jeleként értékelte Jeszenszky Géza és Anatolij Zlenko külügyminiszterek legutóbbi, budapesti találkoztóját. Makarevics úr elmondta, hogy a korábbi ukrán jelzéseknek megfelelően a jövőben a magyar–ukrán kisebbségi vegyesbizottság ukrán tagozatának élén Jemec nemzetiségügyi miniszter úr fog állni. A magyar fél megértését kérte amiatt, hogy a vegyesbizottság ülésére csak januárban kerülhet sor. Köszönetet mondott a nyíregyházi ukrán főkonzulátus felállítása ügyében nyújtott magyar segítségért. Tájékoztatta helyettes államtitkár urat, hogy az ukrán Külügyminisztérium hamarosan kijelöli a főkonzul személyét.

Bába Iván úr nagy jelentőséget tulajdonított a kisebbségi kérdésben való kiemelkedő együttműködésnek. Hangsúlyozta, hogy – ellentétben néhány véleménnyel – a kisebbségi kérdés önmagában nem destabilizáló tényező, csak abban az esetben, ha

egyes politikai tényezők azzá teszik. Felhívta a figyelmet a jó magyar–ukrán kisebbségi együttműködés nyugat felé történő demonstrációjának fontosságára. A nyíregyházi főkonzulátus munkájával kapcsolatban Bába úr rámutatott arra a fontos szerepre, amelyet a főkonzulátus a Kárpátok Eurorégió terveinek megvalósításában betölthet. Működéséhez hasonló támogatást ígért, mint amelyet Dmetro Tkacs ukrán nagykövet kap Budapesten.

Gyarmati István főosztályvezető úr az EBEÉ grúziai megbízottjának minőségében köszönetet mondott Makarevics úrnak azért, hogy Cvetkov úr személyében az ukrán diplomácia ilyen kiemelkedő képviselőjét delegálta a bizottságba. Kérte a külügyminiszter-helyettes urat, hogy Ukrajna 1994 februárja után is delegáljon diplomatát a bizottságba. Erre Makarevics úr ígéretet tett.

Makarevics úr tájékoztatást adott az ukrán diplomácia néhány aktuális kérdéséről. Többek között elmondta, hogy Ukrajnában jelenleg 49 országnak működik nagykövetsége, míg nekik 42 képviselőjük van 33 országban. Problémaként említette, hogy január 1-jéig az ENSZ költségvetéséhez Ukrajnának több millió dollárral kellene hozzájárulnia, különben az ENSZ megfosztja szavazati jogától. Ezzel összefüggésben kifejtette, hogy az ENSZ-költségvetésből való 1,87%-os ukrán részesedést csökkenteni szeretnék. Makarevics úr rövid tájékoztatást adott Ukrajna nehéz belső helyzetéről is, de hangsúlyozta, hogy mindezek ellenére egyelőre politikai stabilitás van az országban. A gazdasági helyzetet ugyanakkor katasztrofálisnak minősítette.

A beszélgetés végén Bába Iván helyettes államtitkár úr magyarországi látogatásra hívta meg Makarevics és Taraszjuk külügyminiszter-helyetteseket.

Budapest, 1993. december 10.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 51. doboz

A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGE, AZERBAJDZSÁN,
BELARUSZ, KAZAHSZTÁN, KIRGIZISZTÁN, MOLDOVA,
ÜZBEGISZTÁN, TÁDZSIGISZTÁN, TÜRKMENISZTÁN¹³⁵

165.

Szombath Jenő szentpétervári konzul jelentése a Független
Államok Közösségének Parlamenti Közgyűléséről
1993. január 11.

A Magyar Köztársaság Konzulátusa

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. december 31.

2/SZT/1993.

Készült: 3 példányban

Szentpétervár, 1993. január 11.

Kapja: 2 pld. Központ

1 pld. Moszkva

Tárgy: A FÁK Parlamenti Közgyűlése

Készítette: dr. Szombath Jenő

Szentpétervárott

Gépelte: Szombathné

Hét FÁK-hoz tartozó ország parlamentjeinek küldöttei első találkozásukon októberben, Biskekben döntöttek úgy, hogy a Parlamenti Közgyűlés állandó székhelyéül Szentpétervárt választják. December 28–29-én tartotta a Közgyűlés első ülését Szentpétervárott a történelmi levegőjű Tavricseszkij-palotában, amely annak idején otthont adott az Orosz Birodalom Államtanácsának, majd az Állami Dumának. Ezen az ülésen már csak hat résztvevő: Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország és Tádzsikisztán parlamentjeinek küldöttségei voltak ott. Azerbajdzsán megfigyelőkkel képviseltette magát. (A Biskekben még részt vett üzbég küldöttség távol maradt.) A külföldi vendégek a bolgár és a finn parlamentek küldöttségei, az Északi Tanács és az Észak-európai Parlamenti Közgyűlés küldöttei voltak.

Ruszlán Haszbulatov, az Oroszországi Legfelső Tanács elnöke, a Parlamenti Közgyűlés létrehozásának kezdeményezője és legfőbb szervezője megnyitójában, majd

¹³⁵ Vö. SÁRINGER 2021. *Azerbajdzsán, Belarusz, Grúzia, Kazahsztán, Kirgízia, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán* című fejezettel.

szűkebb körű beszélgetések során is abból vezette le a Közgyűlés létjogosultságát, hogy szerinte az utóbbi hónapokban az internacionalista érzelmek jelentős fellángolásának lehetünk tanúi a lakosság körében a közösség valamennyi országában.

Haszbulatov bevezetőjében a Parlamenti Közgyűlés feladatait öt kérdéscsoportban fogalmazta meg:

- Egyeztetett politika kidolgozása a FÁK megszilárdítására és fejlesztésére olyan körülmények között, amikor a közösség országainak elnökei nem tudják megtalálni a közös nyelvet.

- Az integrációs folyamatok támogatása azokon a területeken – gazdaság, tudomány, kultúra, emberi kapcsolatok –, ahol azok legerősebben jelentkeznek.

- A jogalkotás elősegítésével hozzájárulni a megsérült kapcsolatok helyreállításához az élet minden területén.

- Ösztönözni a FÁK problémáinak tudományos kutatását, így különösen a Szovjetunió széthullása okainak feltárását. (Haszbulatov siet leszögezni, hogy a szovjet birodalom széthullása nem volt elkerülhetetlen, hogy az a politikusok durva tévedéseinek, hibáinak és bizonyos pusztító politikai erők tevékenységének volt következménye.)

- Kidolgozni a FÁK továbbfejlesztésének (értsd: szélesítésének) főbb kritériumait. (A zárszóban Haszbulatov a nem FÁK-tagországok várható csatlakozását is valószínűnek láttatta.)

Anatolij Szobcsak főpolgármester a városa szempontjából valóban kedvező eseményt üdvözlő beszédében túlfűtött szavakkal történelminek minősítette, „amely befolyást fog gyakorolni az egész emberiség sorsára”. Formailag Haszbulatovot támogatva, valójában vele ellentétesen fogalmazta meg a Parlamenti Közgyűlés szerepét. Szerinte ugyanis a közgyűlés és annak szervei a „közvéleményformálás központjává válhatnak a FÁK-országok népei közötti gyümölcsöző együttműködés és megértés elősegítése érdekében”. Ez minőségileg más, sokkal kevésbé ambiciózus cél, mint amit az orosz parlament elnöke vázolt fel.

A FÁK Parlamenti Közgyűlésének 2. plenáris ülése a tervezett két nap helyett gyakorlatilag egy napig dolgozott (a második napi ülés csak 45 percig tartott). Ez alatt határozatokat hoztak a napirenden szerepelt mind a 14 kérdésben (l. melléklet), amelyek többsége kemény próbára tette volna bármely demokratikus parlamentet Európában. Ezenkívül létrehozták a Közgyűlés Tanácsának állandó titkárságát (40 fő), egy bulletint és két lapot alapítottak, döntöttek egy konferencia összehívásáról az alkotmányozó munkával kapcsolatos egyes kérdések egyeztetésére, egy intézet létesítését határozták el a FÁK problémáinak tanulmányozására, és komoly megfontolás tárgyává tették Haszbulatov javaslatát, hogy a Szovjetunió utódállamait besugárzó oszttankinói televíziós csatornát a Parlamenti Közgyűlés ellenőrzése alá vonják.

Felhívást fogadtak el, melyben a Tádzsikisztánban szemben álló feleket tárgyalásokra szólították fel. Jóindulattal meghallgatták Saposnyikov marsall felszólalását, melyben a FÁK védelmi rendszerének kialakítását és a katonák szociális helyzetének rendezését sürgette.

Ruszlán Haszbulatov és a Tanács tagjai nem győzték hangsúlyozni, hogy ez az elképesztő gyorsaság nemhogy negatív, hanem egyenesen pozitív jelenség: arról tanúskodik, hogy a politikai szándék a jó előkészítéssel párosulva ilyen hatékonyságra képes, s ez példa lehet a nemzeti parlamentek számára.

Értékelésünk első elemeként azt kell rögzíteni, hogy a közgyűlés 2. ülése az, aminek látszik. A viharos gyorsasággal létrejött megállapodások annak köszönhetőek, hogy olyan erők kötötték meg azokat, akik már eleve egyetértettek: csakis ilyen országok képviseltették magukat, és a küldöttségek sem reprezentatívak voltak, hanem a parlamenti elnökök által kiválasztott személyek. A döntések senkit semmire nem köteleznek, még jóindulattal is legfeljebb ajánlásoknak tekinthetők. kivéve talán az orosz parlamentet, amely az egész akció nem csekély anyagi terhét viseli.

Ez a leginkább még a Patyomkin-falvakkal rokonítható mesterséges FÁK-konstrukció kimondva is a „tehetetlen, következtelen” államelnökökkel szemben tett lépés a Haszbulatov–Jelcin játszmában. A konfrontáció FÁK-osítását jelenti. „Nekem úgy tűnik, hogy köztársaságaink elnökei nem cselekszenek elég hatékonyan és eredményesen azon megállapodások végrehajtása érdekében, melyeket ők írtak alá, amikor létrehozták a FÁK-ot. A közgyűlés fő feladata ösztönözni a megállapodások végrehajtását, amiket a végrehajtó szervek kötöttek” – mondotta Haszbulatov az orosz újságíróknak a Tavricseszkij palotában.

A hatalmi központok vetélkedésénél is fontosabb, hogy a Parlamenti Közgyűlés koncepciójában és az eddigi gyakorlati lépésekben egyértelműen tetten érhető az orosz birodalmi gondolat, a birodalmi érdekek megmentésére irányuló szándék. Ennek nagyon is jelentős bázisa van mind Oroszországban, mind az egykori birodalomhoz tartozó többi államban. Ehhez képest a FÁK együtt tartásának érdeke láthatóan háttérbe szorult. Semmi más nem magyarázhat egy ilyen fajsúlyú lépést, mint a Parlamenti Közgyűlés létrehozatala két olyan kulcsfontosságú tagország nélkül, mint Ukrajna és Moldova. A birodalom átmentésére – s egyúttal a nyugati befolyás elhárítására – irányuló politika veszélyessége abban van, hogy e zászló alatt nemcsak a közismert visszahúzó erők sorakoznak fel, hanem az egyébként elkötelezett demokratikus politikusok és a semleges erők (pl. egyház) nem kis része is.

A Parlamenti Közgyűlés 2. plenáris ülésének vitathatatlan haszonélvezője Szentpétervár. A további fejleményektől függetlenül a város most már ténylegesen a FÁK parlamenti fővárosának tekintheti magát. A Közgyűlés Tanácsának negyven fős Állandó Titkársága a napokban megkezdte munkáját a Tavricseszkij-palotában bizto-

sított helyiségekben. Anatolij Szobcsak egy északi Strasbourg szerepében látja Szentpétervárt, amely egyaránt vonzó a Szovjetunió utódállamai és a nyugat-európai országok számára. Az új helyzetben biztosan számíthat Ruszlán Haszbulatov fokozott támogatására, bár ez utóbbi ezzel kapcsolatos kérdésekre az orosz központi hatalom érdekeinek elsődlegességét és ebből következően Anatolij Szobcsak és más területi egységek önállósodási törekvéseinek korlátait hangsúlyozta.

A FÁK Parlamenti Közgyűlésének 2. plenáris ülését 1993. április második felére irányozták elő.

Dr. Szombath Jenő
konzul

0083/93 melléklete

A FÁK Parlamenti Közgyűlése (1992. december 28–29.) napirendjén szerepelt kérdések:

1. Alkotmányreform a Független Államok Közössége tagországaiban.
2. A tagországok törvényhozó munkája közelítéséről kötött megállapodás végrehajtása.
3. Az állampolgárság rendezésének egyeztetett elveiről a Parlamenti Közgyűlés részt vevő államaiban.
4. Az emberi jogok és a nemzeti kisebbségek jogai konvenciója tervezetének előkészítéséről.
5. „Az ökológiai biztonság elvei a Közösség országaiban” c. minta-törvénytervezet elfogadása.
6. Az alábbi ajánlott törvénytervezetek előkészítésének menete:
 - Információcsere a Független Országok Közösségében.
 - A vámkérdésekről.
7. Szociális garanciák az Afganisztánban vagy más háborúval sújtott országban katonai vagy szolgálati kötelességüket teljesített személyek részére.
8. A Parlamenti Közgyűlés bizottságai személyi összetételéről.
9. A Parlamenti Közgyűlés szerveinek létrehozására:
 - a./ Kulturális Bizottság.
 - b./ A Közgyűlés működésével foglalkozó bizottság.
10. A szervezett bűnözés és korrupció elleni harc koordinálásához szükséges intézkedésekről.
11. A parlamentközi információs szolgálat munkájának megszervezése.
12. Kiegészítések a Parlamenti Közgyűlés munkarendjéhez.
13. A Parlamenti Közgyűlés kiadványainak létrehozásáról.
14. A Parlamenti Közgyűlés harmadik plenáris ülésének összehívása.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 60. doboz

166.

Hóvári Jánosnak, a 3. Területi Főosztály munkatársának
összefoglalója a magyar–kazah kapcsolatokról
1993. február 2.

Külügyminisztérium
3. Területi Főosztály
Közép-Ázsia Referatúra
Hóvári János
00448/1993.
0009

Szigorúan titkos!
Készült: 15 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Kazahsztán 1990. október 25-én deklarálta állami szuverenitását. A függetlenség kikiáltására 1991. december 16-án került sor. Az ország új hivatalos neve: Kazahsztán Köztársaság.

A Magyar Köztársaság a FÁK-tagországok elismeréséről hozott 1991. december 26-i kormánynyilatkozat alapján ismerte el Kazahsztán Köztársaság független és szuverén államiségét.

Jeszenszky miniszter úr 1992. január 31-én Szulejmenov kazah külügyminiszterhez írott levelében jelezte, hogy a Magyar Köztársaság kölcsönös jegyzékváltás útján diplomáciai kapcsolatokat kíván létesíteni Kazahsztánnal, és konzultációs jegyzőkönyvet szándékozik aláírni. A miniszter úr levelét és a jegyzék magyar tervezetét Monori főosztályvezető úr adta át 1992. február 4-én Kazahsztán moszkvai képvisletén. (Az utóbbira a kazah fél azóta sem adott választ.)

A diplomáciai kapcsolatok felvételére 1992. április 2-án levélváltás útján került sor. (1992. április 27–30. között Reiner Ferenc kulszári magyar konzul látogatást tett Alma-Atában. 1992. április 28-án fogadta Szulejmenov külügyminiszter úr, aki tájékoztatást adott a Kazahsztánban lévő külföldiek ottani tartózkodására vonatkozó új törvény előkészítéséről.)

A magyar–kazah államközi kapcsolatok kezdetei a diplomáciai kapcsolatok felvételét megelőző időkre nyúlnak vissza. V. Vlaszov ipari miniszter magyarországi látogatása során 1991. május 27-én tárgyalásokat folytatott Bod Péter Ákos ipari miniszterrel. Tímár László, az NGKM főosztályvezetője 1991. június 25–27-én hivatalos látogatást tett Kazahsztánban. Útján az ottani Külgazdasági Kapcsolatok Minisztériumával folytatott tárgyalások során az első magyar–kazah gazdasági és kereske-

delmi egyezmény megkötését készítette elő. Egyidejűleg – 1991. június 27-én – Tímár úr és V. Kosztyucsenko úr, a Kazah SZSZK Külgazdasági Kapcsolatok Minisztériumának első helyettese szándék-jegyzőkönyvet írtak alá a Magyar Köztársaság és a Kazah Köztársaság közötti együttműködésről. A kazah fél ebben a dokumentumban kinyilvánította, hogy „segítséget nyújt a magyar félnek az Alma-Ata-i kereskedelmi képviselő megnyitásához”. A kirendeltség a moszkvai NGKM-képviselő regionális alképviselőjeként 1991. december 1-jén kezdte meg munkáját. A kazah fél az ország függetlenségének kinyilvánítása után nehezményezte, hogy az Alma-Ata-i képviselő a moszkvai központ alárendeltje, ezért a két ország külgazdasági minisztériumai között megállapodás született 1992. február 14-én, amely a regionális kirendeltséget önálló képviselő rangjára emeli. Az erre vonatkozó jegyzőkönyvet Berényi Lajos, az NGKM államtitkára és Tajzsanov úr, a Kazah Köztársaság Külgazdasági Kapcsolatok Minisztériumának első miniszterhelyettese írták alá Budapesten 1992. június 26-án.

A kereskedelmi kirendeltség a magyar szervezeti keretek között továbbra is a moszkvai kirendeltség regionális fiiláléja, a kazah fél számára pedig önálló képviselő, amelynek vezetését megnyitása óta Csanaki Egon tanácsos látja el.

A gazdasági és kereskedelmi egyezmény megkötésére csak egy év múltán, 1992. június 26-án került sor, amikor az előbb említett küldöttség hazánkban járt.

A KÜM illetékes főosztálya 1992. március 16-án javaslatot tett a minisztérium vezetésének arra, hogy a KÜM az NGKM-mel közösen nagykövetséget állítson fel Kazahsztánban. Ezt a javaslatot Jeszenszky miniszter úr 1992. április 16-án jóváhagyta. Ezt követően ebben a kérdésben a KÜM és az NGKM között helyettes államtitkári és főosztályvezetői szinten több tárgyalás is volt. Az Alma-Ata-i nagykövetség felállításával kapcsolatos kérdések a Kormány 1992. november 12-i ülésén is felmerültek a jamburgi együttműködésből fakadó feladatok megvitatása során. A kormányülés után Jeszenszky miniszter úr úgy rendelkezett, hogy a KÜM nyújtsa be a nagykövetség létesítésére vonatkozó előterjesztését a Kormányhoz. Az ezzel kapcsolatos lépéseket az illetékes területi főosztály 1992. december 3-án megtette, az előterjesztés végleges szövegének elkészítése folyamatban van.

A magyar–kazah kapcsolatok szempontjából nagy jelentőségű volt Baltas Turszunbajev 1992. április 20–24-e közötti magyarországi látogatása, amikor a Trade-komplex Kft. vendégeként hazánkban járt. A miniszterelnök-helyettes urat a Külügyminisztériumban Jeszenszky Géza miniszter úr és Katona Tamás államtitkár úr fogadták. A kazah elnök gazdasági tanácsadója, Chan Young Bang úr pedig 1992. június 3–7. között járt Magyarországon, és a magyar privatizációt tanulmányozta. (Az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumban 1992. június 5-én Gulácsi Gábor helyettes államtitkár fogadta.)

1992. június 3–13. között Torma József isztambuli főkonzul járt tényfeltáró úton Kazahisztánban.¹³⁶ 1992. szeptember 1-jén pedig Szalaj Batarsaulu külügyminiszter-helyettes fogadta rövid konzultációra az Alma-Atában járt Hóvári János főelőadót.

1992. június 12-én Budapesten került aláírásra a Magyar Köztársaság Művelődési és Köznevelési Minisztériuma és Kazahsztán Köztársaság Oktatási Minisztériuma között az 1992–95. közötti évekre vonatkozó jegyzőkönyv.

Jeszenszky miniszter úr az Európa Tanács 1992. szeptember 10–11-i ülésén rövid megbeszélést folytatott Szülejmenov külügyminiszter úrral. Szóban közölte, hogy Antall József miniszterelnök úr 1992. augusztus 31-én hivatalos magyarországi látogatásra hívta meg Nurszultán Nazarbajev kazah elnököt. A meghívólevelet a moszkvai magyar nagykövetségen keresztül juttattuk el Alma-Atába. A kazah fél 1992. október 26-án válaszolt a magyar meghívásra, válaszukban közölték, hogy a látogatásra 1993 első felében kerülhet sor.

Gergátz Elemér földművelésügyi miniszter úr 1992. október 10–11. között Kazahsztánban járt, amelynek során ottani partnerével áttekintették a magyar mezőgazdasági technológiai és élelmiszeripari berendezések kazahsztáni exportjának lehetőségeit. Gergátz úr hazaérkezése után javaslatot tett arra, hogy Antall miniszterelnök úr Tyerescsenko kazah miniszterelnök urat hívja meg magyarországi látogatásra. Antall miniszterelnök úr 1992. december 17-én magyarországi munkalátogatásra hívta meg Tyerescsenko urat, Kazahsztán miniszterelnökét, aki 1993. február 7–9-én tesz ennek eleget.

A magyar–kazah kapcsolatokban 1993-ban komoly áttörés várható. Tyerescsenko úr magyarországi látogatása során számos fontos szerződést köthetünk meg, ill. készíthetünk elő. 1993 áprilisának végén Kelemen államtitkár úr szándékozik Kazahsztánba utazni. A tervezett megbeszélések során lehetőségek nyílnak a két ország közötti kapcsolatok helyzetének áttekintésére. Ezek után lehetőség nyílik arra, hogy Nazarbajev elnök magyarországi látogatása során a két ország vezetői az alapszerződést aláírják.

Budapest, 1993. február 2.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 50. doboz

¹³⁶ Lásd SÁRINGER 2021. 383. számú dokumentumot *Torma József isztambuli főkonzul jelentése a Kazahsztánban, Kirgíziában és Üzbegisztánban tett útjáról* címmel. Keltezése: 1992. június 17.

167.

Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
jelentése a Kormánynak Szergej Tyerescsenko kazah
miniszterelnök magyarországi munkalátogatásáról
1993. február 17.

Külügyminisztérium

Szigorúan titkos!

Készült: 59 példányban

00433/3/19005993.

Jelentés

a Kormánynak

Szergej Tyerescsenko kazah miniszterelnök magyarországi munkalátogatásáról
(1993. február 7–9.)

Antall József miniszterelnök meghívására 1993. február 7–9. között munkalátogatást tett Magyarországon Szergej Tyerescsenko, Kazahsztán Köztársaság miniszterelnöke.

A plenáris tárgyalások mellett Szergej Tyerescsenko és kísérete eszmecserét folytatott Kádár Bélával, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok miniszterével és Kupa Mihály pénzügyminiszterrel. A látogatás során a kazah miniszterelnököt fogadta Göncz Árpád köztársasági elnök.

Szergej Tyerescsenko úr magyarországi tartózkodása idején ellátogatott a Tungsram General Electric gyárába, az Ikarus mátyásföldi gyáregységébe, a Videoton Holding székesfehérvári gyárába, valamint az IKR bábolnai központjába. A kazah miniszterelnök találkozott a Magyar–Kazah Társaság vezetőségével.

I. PLENÁRIS TÁRGYALÁSOK

Antall József miniszterelnök a kazah fél üdvözlése után Kazahsztán különleges gazdasági adottságairól szólt. Magyarország Kazahsztán Köztársaságot a FÁK-országok közül különlegesen fontos politikai és gazdasági partnerének tekinti. A kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében a két nép közötti jól ismert történelmi kapcsolatokra is építhetünk.

Szergej Tyerescsenko miniszterelnök köszönetet mondott Antall Józsefnek a magyarországi meghívásért, és átadta Nurszultán Nazarbajev elnök üdvözlését. Röviden

ismertette Kazahsztán Köztársaság függetlenné válásának (1991. december 16.) körülményeit és az azóta elért eredményeket. Részletesen elemezte Kazahsztán gazdasági helyzetét és lehetőségeit. Elmondta, hogy Kazahsztán egyértelműen elkötelezte magát a piacgazdaság kiépítése mellett. Megindították a lakóépületek, kis- és nagyüzemek, valamint a földek privatizációját. Mindezek ellenére azonban az állami szektor aránya a kis és nagyüzemek esetében évek múlva is 40–45 százalék marad.

A kazah miniszterelnök elmondta, hogy országában nagyra értékeli a magyar eredményeket, és hazánk tapasztalatait szeretnék felhasználni Kazahsztánban. Arra törekednek, hogy a magyar vállalkozókkal, akiknek munkájával elégedettek, minél több területen együttműködjenek. A miniszterelnök igen eredményesnek ítélte a magyar iparszerű kukoricatermesztési programot, amelynek keretében Alma-Ata megyében magas terméshozamot értek el. Ennek további kiterjesztését szorgalmazta, és kérte, hogy más művelési ágakban is alakuljon ki hasonló munkakapcsolat. Javasolta, hogy a két ország működjön együtt az élelmiszeriparban, a növényvédőszer gyártásában, a mezőgazdasági gépgyártásban, valamint a humán- és állategészségügyi gyógyszergyártásban. Jelezte azt is, hogy a hírközlés fejlesztésében is számítanak a magyar szakemberekre.

Tyerescsenko úr nagyra értékelte a Jamburgi Megállapodás keretében a tengizi olajtisztító és kéntelenítő szerelését végző Vegyész Rt. munkáját és a Tradekomplex kiemelkedő szerepét az iparszerű kukoricatermesztési rendszer kazahsztáni meghonosításában.

Antall József válaszában jelezte, hogy Nazarbajev kazah elnököt még ebben az évben hivatalos magyarországi látogatásra várjuk. A kapcsolatok fejlesztése érdekében szükséges, hogy a két fél nagyköveteket cseréljen. A kétoldalú kapcsolatokban rejlő további lehetőségek feltárása érdekében Kelemen András külügyi államtitkár 1993 áprilisában látogatást tesz Kazahsztánban.

A kazah fél kezdeményezte, hogy a két ország között jöjjön létre légügyi megállapodás. A magyar fél kész ennek aláírására. Sajnálatos, hogy a kazah küldöttségnek a korábban jelzettekkel ellentétben nem volt tagja az ottani Légi közlekedési Vállalat igazgatója, aki a szerződést kézjeggyel látta volna el.

A miniszterelnök úr jelezte, hogy magyar részről nagy fontosságot tulajdonítanak a kettős adóztatás elkerülését biztosító magyar–kazah egyezménynek és a kölcsönös beruházásvédelmi megállapodásnak, amelyek magyar szövegtervezetét a magyar fél átadta, s a két szerződést szeretné minél előbb aláírni.

A kazah fél szorgalmazta, hogy a Magyar Nemzeti Bank és a Kazah Állami Bank írjanak alá együttműködési megállapodást. A kazah félnek azonban nem volt kellő ismerete a magyar bankrendszerrel, s emiatt olyan tervezetet adtak át, amely a magyar fél számára elfogadhatatlan. A kazah tervezet kifejezetten kereskedelmi banki

jellegű volt. A miniszterelnök úr javasolta, hogy az MNB helyett valamelyik kereskedelmi bankkal írjanak alá megállapodást. A kereskedelmi bankok közötti kapcsolatfejlesztés érdekében eddig is történtek lépések. A Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. a közeljövőben fiókirodát nyit Alma-Atában.

Antall József a gyógyszergyártási együttműködéssel kapcsolatban megjegyezte, hogy magyar részről megvizsgáljuk a lehetőségeket. Megjegyezte azonban, hogy a magyar gyógyszeripar átalakulóban van: folyik az EK feltételeinek megfelelő technológiai és gyártás szerkezeti struktúraváltás.

A magyar miniszterelnök reményét fejezte ki arra nézve, hogy az ipari üzemekben teendő látogatások eredményesek lesznek. A mezőgazdasági területeken való együttműködéssel kapcsolatban elmondta, hogy a magyar szakmai ismeretek átadását nagyon fontosnak tartja.

Kazahsztán atomhatalom. Ennek nemcsak katonai, hanem tudományos jelentősége is van. A nukleáris energia békés célokra történő felhasználása nemzetközi kérdés. A miniszterelnök úr felvetette, hogy a két ország tudományos akadémiái közötti együttműködési programokban ennek is helyet kell kapnia.

Antall József jelezte, hogy a magyar fél különleges jelentőséget tulajdonít a két ország közötti kulturális kapcsolatok fejlesztésének. Mindkét félnek törekednie kell arra, hogy a felsőoktatási és művészeti együttműködés kereteit kiterjessze. Fontosak számunkra a két nép közötti érintkezés egyéb formái is. A magyar felet különösen érdekli, miként tudják Kazahsztánban az egyes népek és nemzetiségek közötti békés együttélést biztosítani. Kazahsztán e tekintetben sajátos helyzetben van: a kazahság egyharmada Kazahsztán határán kívül él, Kazahsztánon belül pedig 38 százalék az orosz nyelvű lakosság aránya. Közel egy millióra tehető a kazahsztáni németek száma is. Mellettük még több mint száz kis nép és nemzetiség – köztük magyarok is – élnek. Bízunk benne, hogy az etnikumok békés együttélése fennmarad. Ha nem ez történik, és az ellentétek kiéleződnek, az nagy veszélyt jelent az egész térség számára. A miniszterelnök úr jelezte, hogy mi, magyarok szeretnénk Kazahsztán minden népével jó kapcsolatokat kialakítani.

A magyar miniszterelnök úr javasolta, hogy a két ország egészségügyi szakemberei között is alakuljon ki együttműködés. A Tengizben dolgozó magyarok megbetegedései révén ismerjük, milyen egészségügyi gondok vannak Kazahsztán egyes területein.

Tyerescsenko miniszterelnök úr válaszában hangsúlyozta, hogy véleménye szerint szilárd alapjai vannak a magyar–kazah együttműködésnek. Kazahsztán belpolitikai helyzetével kapcsolatban kifejtette, hogy a helyzet stabil, az etnikumok közötti ellentéteket eddig kezelni tudták. Az ország belső társadalmi-gazdasági átalakítását célzó reformok megvalósításában teljes az egyetértés.

Antall József zárszavában utalt a volt kommunista országok gazdasági átalakításának nehézségeire. A gazdasági szerkezetváltás még nyugaton is nehezen ment végbe, holott ott csak egyes iparágak átstrukturálásáról volt szó. Így miközben nálunk egyesek lassúnak tartják a gazdasági átalakítást, számos nyugati politikus szerint túl gyors. A miniszterelnök óva intett attól, hogy a kazah fél egy az egyben átvegye a magyar gazdaságátalakítási gyakorlatot. Erre a folyamatra nincsenek csodaszerek, minden országban más feltételek mellett zajlik le. Különösen összetett kérdés a privatizáció. Főleg akkor, ha a magántulajdonosi szemlélet is kiveszett. Kazahsztánban komoly gondot okozhat ez, mivel a kollektivizálás már több generáció életét meghatározta. Kazahsztán lakói bizonyára nehezen fogadják el az új feltételeket, és nehéz a piacgazdaság útjára való rátérés. A magyar fél szívesen átadja a tapasztalatait, de biztos receptet a privatizációhoz nem tud adni.

Antall József és Szergej Tyerescsenko ezt követően rövid szűkkörű beszélgetést folytattak. Ennek során megállapodtak abban, hogy létrehozzák a Magyar–Kazah Gazdasági Bizottságot, amelynek kazah társelnöke Baltas Turszumbaev földművelésügyi miniszter lesz.

Ezt követően a két miniszterelnök aláírta „A Magyar Köztársaság Kormánya és Kazahsztán Köztársaság Kormánya közötti egyetértésről és együttműködésről” szóló Memorandumot. A két ország Földművelésügyi Minisztériuma közötti együttműködési jegyzőkönyvet pedig Gergátz Elemér és Baltas Turszumbaev földművelésügyi miniszterek írták alá. Az 1993. évi magyar–kazah áruszállításokról és szolgáltatásokról szóló jegyzőkönyvet Bogár László államtitkár és Pjotr Kosztruba miniszterhelyettes látták el kézjegyükkel.

II. KÉTOLDALÚ KÜLÖN MEGBESZÉLÉSEK

Göncz Árpád köztársasági elnök méltatta a kazah miniszterelnök látogatásának jelentőségét. Rámutatott arra, hogy a magyar és a kazah vezetés, illetve a két nép fogékony a másik fél problémáinak megértése iránt, mivel sok hasonlóság van országaink történelmében. Ez igaz a jelenlegi helyzetre is, amikor a szovjet uralom gazdasági és morális következményeinek felszámolásán munkálkodunk. A köztársasági elnök szólt a kultúra távolságokat áthidaló szerepéről, emlékeztetve Mándoky Kongur István nyelvész munkásságára, aki sokat tett a kazah irodalmi és közéleti nyelv létrehozásáért. Tyerescsenko kazah miniszterelnök kérésére Göncz Árpád tájékoztatást adott a délszláv válsággal kapcsolatos magyar álláspontról, és ismertette a vajdasági magyarok helyzetét.

Kádár Béla külgazdasági miniszterrel való találkozásán a kazah miniszterelnök beszámolt az egyes vállalatokkal folytatott tárgyalásairól. A Tungsram General Elect-

ric-vel tovább folytatódnak a pavlodári lámpagyár alapításával kapcsolatos tárgyalások. A kazah fél szeretné, ha az Ikarus összeszerelő üzemet létesítene Kazahisztánban. A Videoton Holdinggal előzetes megállapodás született arról, hogy kompakt lemezeket és lézeres lemezjátszókat gyártó magyar–kazah vegyesvállalatot hoznak létre. Tyerescsenko elismeréssel szólt a Tradekomplex eredményeiről a mezőgazdaság fejlesztése terén. A mezőgazdasági együttműködés keretén belül perspektívát látott a magyar élelmiszeripari mini-technológiai berendezések szállítására, továbbá az IKR technológiával történő takarmánykukorica termesztésében, amely a környező országokban történő értékesítéssel stabil valutakitermelő ágazatra válhat.

Tyerescsenko úr említést tett a kazah gazdaság rövid távú finanszírozási gondjairól. Javasolta, hogy ezek enyhítése érdekében hozzanak létre közös bankot. Kádár úr konkrét kezdeményezéseként közös levéllel fordultak Attali úrhoz, hogy az EBRD támogatásával egy 30–50 millió USD alaptőkéjű magyar–kazah kereskedelmi bankot hozzanak létre.

Kádár miniszter úr egyetértett a kazah féllel abban, hogy a felsőoktatási együttműködést fejleszteni kell, és javasolta, hogy a felek valósítsák meg oktatók cseréjét.

Kádár úr felvetette, hogy a magyar fél szeretné, ha a Jamburgi Megállapodás keretében Kazahsztánban tevékenykedő VEGYÉPSZER-szakemberek és -munkások részére a kazah fél biztosítaná a további folyamatos munkavégzéshez szükséges feltételeket. Ennek megfelelő alapja lehet egy kazah–orosz–magyar megállapodás. Tyerescsenko úr ígéretet tett a helyzet tanulmányozására és a lehetőségek szerinti pozitív megoldás biztosítására.

Tyerescsenko úr kérte, hogy a magyar fél az NGKM segítségével találja meg az IKR Bábolna – Tradekomplex által szállítandó kb. 23 ezer hektárnyi iparszerű kukoricatermesztési projektum előfinanszírozásának módját. Jelezte, hogy ehhez a kazah fél megadja a kormánygaranciát. Kádár úr ígéretet tett, hogy az illetékes magyar banknál a projektummal kapcsolatban eljár, és ha szükséges, a kérdést a kormányban is felveti.

A kazah fél felvetette a Budapest–Alma-Ata járat létesítésének célszerűségét, akár a meglévő atiraui charterjárat meghosszabbításával vagy új járat beindításával.

Kádár úr tájékoztatta tárgyalópartnerét arról, hogy az NGKM-ben Tímár László főosztályvezető úr vezetésével operatív csapatot hoznak létre a kazah–magyar gazdasági együttműködésben jelentkező kezdeményezések és a delegáció magyarországi látogatása során létrejött megállapodások folyamatos gondozására, és javasolta ezt kazah részről is megtenni.

Kupa Mihály pénzügyminiszter tájékoztatta a kazah felet a magyar gazdaság helyzetéről és a magyar–kazah kétoldalú gazdasági kapcsolatokról. Jelezte, hogy elszámolási gondok vannak a tengizi beruházással kapcsolatban. Kérte a kazah felet, hogy

minél előbb tegye lehetővé a kettős adózás elkerülésére vonatkozó magyar–kazah egyezmény és a kölcsönös beruházásvédelmi megállapodás aláírását. A kazah fél válasza szerint erre egy hónapon belül sor kerülhet.

Budapest, 1993. február 17.

A jelentést összeállította:
(Bába Iván)
helyettes államtitkár

A jelentést jóváhagyta:
(Antall József)
miniszterelnök

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 50. doboz

168.

Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki
nagykövet megbeszélése Pjotr Kravcsenko belarusz
külügyminiszterrel Minszkben
1993. március 16.

03271/500/ENSZ

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Varsó
Azonosító: VAO20781
Érkezett: 93.03.08. 15:19
Készítette: HA
Ellenőrizte:

14, 41

Folyó hó 3-án Minszkben fogadott Pjotr Kravcsenko külügyminiszter. A találkozót a belarusz fél kezdeményezte. A miniszter tájékoztatott: kormánya határozatot hozott arról, hogy Belarusszia jelölteti magát az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem állandó tagságára az 1994–95. évre. Ezzel kapcsolatban jegyzéket nyújtott át (száma: 1570–N), amelyet legközelebbivel felterjesztünk.

Kravcsenko elmondta:

A Belarusz Köztársaság kormányának határozata arról tanúskodik, hogy országa komoly jelentőséget tulajdonít az ENSZ tevékenységének. Belarusszia arra törekszik, hogy hozzájáruljon a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, amelyek esetén a fő felelősség a Biztonsági Tanácsra tartozik. A Belarusz Köztársaság kormánya rendkívül hálás lenne a Magyar Köztársaság kormányának, ha támogatná Belarusszia jelöltségét a BT-választásokon, valamint ha közölné döntését ebben a kérdésben.

Kravcsenko felhívta a figyelmet, hogy Magyarország háromszor, az LK négyszer volt az ENSZ BT nem állandó tagja, míg Belarusszia csupán 1945-ben és 1974–75-ben töltötte be ezt a szerepet. Hangsúlyozta, hogy a belarusz törekvések érvényesítését

egyértelműen támogatja Oroszország, Ukrajna, Moldova, Románia, Bulgária és a három balti köztársaság kormánya. Jelezte, hogy Szlovákia – a volt CSSZSZK örökségként – kénytelen Csehország törekvéseit támogatni (tekintettel arra, hogy Csehország örökségként az ENSZ-szel, míg Szlovákia az EBEÉ-vel kapcsolatos kérdéskört kapta). Így nem várható el tőle, hogy Csehország ENSZ BT nem állandó tagságára vonatkozó kérelmet ne támogassa.

Lengyelország a belarusz törekvés támogatását illetően eddig még nem nyilatkozott. Lengyelország kettős szorításban él: a Visegrádi Csoport tagjaként szeretné Csehországot támogatni, ugyanakkor tisztában van azzal is, mit jelentene számára, ha a belarusz kérést nem támogatná. A miniszter meggyőződése, hogy a számukra kedvező magyar állásfoglalás a lengyeleket is döntéskényszerbe hozná, és ennek hatására nagy valószínűséggel számukra kedvezően határoznának. Érvelése szerint Csehország nem állandó tagsági kérelme nem következik automatikusan a CSSZSZK örökségéből. Véleménye szerint hasonló kéréssel léphetne fel Litvánia, Észtország és Lettország is, sőt a volt JSZSZK-ból kivált és önálló államisággal bíró szuverén államok is.

A miniszter elmondta, hogy külpolitikai tevékenységük során igyekeznek a nagyhatalmak támogatását is elnyerni az 1994–95. évi nem állandó BT-tagság megszerzéséhez.

– E. – 89 –

Lássa:
Nemzetközi Szervezetek Főosztálya
III. Területi Főosztály
Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

169.

Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki
nagykövet megbeszélése Igor Szoprikin minszki orosz
nagykövettel
1993. március 25.

04154/936/3

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan titkos!
Nagykövetség: Varsó
Azonosító: VAO20854
Érkezett: 93.03.25. 17:20
Készítette: Bi
Ellenőrizte:

41

Március 16-án Minszkben találkoztam Igor Szoprikin ottani orosz nagykövettel.

A nagykövet múlt év szeptember 20-án érkezett Minszkbe, megbízólevelét pedig szeptember 29-én nyújtotta át Sz. Suskievicsnek, a Legfelsőbb Tanács elnökének. Jelenleg követségükön vele együtt 5 fő diplomata, 5 fő technikai személyzet és 5 fő belarusz alkalmazott dolgozik. (A moszkvai belarusz és a minszki orosz képviselvek bérleti, illetve tulajdonjogi kérdéseiről jelenleg készítenek elő kormányközi megállapodást, s mindkét részről a kölcsönösség elvének alkalmazására törekszenek.)

A nagykövet részletes tájékoztatást adott a FÁK-on belüli viszonyokról, valamint az orosz–belarusz kapcsolatokról. A FÁK-országok mindegyikében gazdasági visz-szaesés van, amelynek fő oka a Szovjetunió szétesését követő anarchisztikus viszonyok. A korábbi állami szintű gazdasági kapcsolatok, kooperációs együttműködések megszakadtak, s a helyükbe lépő vállalati kapcsolatok még messze nem érik el a korábbi színvonalat.

A Szovjetunió szétesése utáni vagyoni jogi és más kérdések rendezése céljából tár-caközi delegációkat hoztak létre, amelyek sorra tárgyalnak az egyes FÁK-országok-ban. A rendezés kiterjed a gazdasági, politikai, katonai és szociális (nyugdíjak, ingat-lanok stb.) kérdésekre. Egy-egy ilyen delegáció összetétele mintegy 20 fő. Az eddigi

tárgyalások alapján már 34 államközi megállapodást írtak alá, 15-nek pedig elkészítették a tervezetét.

Belarusz sz szerepe a FÁK-on belül – a többi részt vevő köztársasággal összehasonlítva – messzemenően aktív, kivéve a katonai együttműködési kérdéseket. Ez utóbbi összefügg Belarusz deklarált semlegességével és az atomfegyver-mentességével.

Az orosz–belarusz viszonylatban múlt év július 20-án aláírt megállapodások és egyezmények közül 5 katonai kérdésekkel foglalkozott. A stratégiai fegyveres erők kivonására vonatkozó megállapodás 4. cikke szükség esetén lehetőséget adott volna arra, hogy belarusz katonák is szolgáljanak az orosz parancsnokság alatt.

Ez utóbbival kapcsolatban a belarusz parlament (Legfelsőbb Tanács) negatív álláspontra helyezkedett, azaz nem ratifikálta a megállapodásnak ezt a pontját. A nagykövet hangsúlyozta: ez a belarusz döntés nem érinti a két ország kétoldalú katonai együttműködésének lényegét, ezt mindkét részről csak technikai kérdésként kezelik.

A nagykövet szerint az orosz–belarusz politikai kapcsolatok kimondottan jók, a fontos kérdésekben teljes nézetazonosság van. Oroszország Belarussziával, Ukrajnával és Kazahsztánnal együtt egyfajta gazdasági közösséget hozhat létre, amely már képes lesz a jelenlegi nehézségek felszámolására, s a korábban kialakult kooperációs termelési kapcsolatok helyreállítására.

Informátorom szerint a Fehéroroszország területén élő több mint 1,5 millió főnyi orosz kisebbség helyzete megnyugtatóan jó. A többi FÁK-országgal ellentétben az itt élő oroszok nem kívánnak távozni, s ez vonatkozik a leszerelt katonatisztekre és azok családjára is. Véleménye szerint a belaruszok részéről az Oroszországgal való azonosulás tapasztalható, annak ellenére, hogy a fehérorosz hatalmi szervek mindent megtesznek a belarusz nyelv – állami nyelvként történő – széles körű elterjesztésére és használatára, a belarusz azonosságtudat erősítésére.

A belarusz ellenzékéről, ezen belül is elsősorban a Belarusz Nemzeti Frontról elmondta, hogy annak befolyása – elsősorban vezetője, Zianon Pazniak – szélsőséges, kompromisszumra képtelen magatartása miatt egyre csökken, s ma már képtelen nagyobb tömegeket megmozgatni, pedig 1991-ben még 200 ezer főt tudott utcára vinni.

Belarusz gazdasági szempontból nagyban Oroszországtól függ: a nyersanyagok, alapanyagok és energiahordozók mintegy 80%-a Oroszországból származik. A mintegy 40 millió tonna/év kapacitású kőolaj-feldolgozó üzemek leterheltsége teljes mértékben az orosz szállítások függvénye. 1993-ban mintegy 15–18 millió tonna szállítására látnak lehetőséget. (A nagykövet megjegyezte, hogy a kitermelő berendezések korszerűsítésével esetleg növelhető a Belarussziának, Ukrajnának és Kazahsztánnak szállított kőolaj mennyisége.) 1992-ben a két ország közötti árucse-

forgalom értéke 243 millió USD volt, amelyből a Belarussziába irányuló orosz szállításoké 143 millió USD volt.

– E. – 109 –

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

170.

Rejtjeltávirat Moszkvából. Mikecz Tamásnak, a moszkvai
nagykövetség első beosztottjának látogatása Azerbajdzsánban,
Kazahsztánban, Kirgizisztánban, Üzbegisztánban
és Türkmenisztánban
1993. április 2.

04588/1064/3

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Moszkva

Azonosító: MOW00949

Érkezett: 93.04.02. 15:21

Készítette: Ud.

Ellenőrizte:

Azonnal

41

Mikecz Tamás követnek, aki Kelemen András államtitkár térségbeli látogatásának az előkészítése céljából kereste fel a régió államait, az oroszországi helyzettel kapcsolatban az egyes köztársaságok külügyminisztériumaiban az alábbi tájékoztatást adták:

1./ Azerbajdzsán:

A külügyminiszter helyettese szerint Jelcinben – elsősorban kiszámíthatatlansága, negatív személyes tulajdonságai miatt – nemigen lehet megbízni. Oroszországban reménytelennek tartják a gyors belső kibontakozást, mivel erőfeszítéseit mind az elnök és környezete, mind pedig a Legfelsőbb Tanács vezetése nem a legégetőbb – gazdasági – feladatok megoldására, hanem személyes hatalmuk megszilárdítására koncentrálna. A demokratikus intézményrendszer teljes kiépítését – tekintettel a despotikus orosz hagyományokra – a későbbiekben sem tartják megvalósíthatónak.

2./ Kazahsztán:

A külügyminiszter első helyettese közölte: az oroszországi fejlemények megítélését illetően nagyfokú óvatosságot tanúsítanak, a Jelcin–Hazbulatov-konfliktust bel-

ügynek tekintik, s tartózkodnak attól, hogy valamelyik fél mellett egyértelműen elkötelezzék magukat. Nincsenek kétségeik afelől, hogy a különböző hatalmi ágak közötti éles szembenállás megszüntetése csak valamilyen kompromisszumos megoldással lehetséges. Ismerik a magyar kormánynak az orosz elnököt támogató nyilatkozatát, de a maguk részéről hasonló dokumentum kiadását nem tervezik. Visszafo-gottságuk mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy Kazahsztán továbbra is ezer szállal kötődik Moszkvához, s tudatában vannak annak, hogy az ottani feszültség könnyen országukra is áttérjedhet. Mindezt – lehetőségeikhez mérten – igyekeznek megakadályozni.

3./ Kirgizisztán:

A külügyminiszter helyettese hangsúlyozta: meggyőződésük, hogy Jelcinnek jogában áll közvetlenül a néphez fordulnia, mivel elképzeléseinek a megvalósítását egy olyan destruktív Legfelsőbb Tanács akadályozza, amely – kisebb változtatásokkal ugyan, de – lényegében a mai napig a brezsnyevi alkotmány alapján működik. A kirgiz elnök nyilatkozatban fejezte ki támogatását Jelcinnek, s bíznak abban, hogy az orosz elnök végül is „győztesen” kerül ki a belső hatalmi összecsapásból. Ez nekik is érdekükben állna, mivel tisztában vannak azzal, hogy ellenkező esetben ismét „szovjet rabságba” kerülnének.

4./ Üzbegisztán:

Az Európai Osztály vezetője kifejtette: a legutóbbi oroszországi események jelentős mértékben a gajdari sokkterápia csődjével magyarázhatók. Megítélésük szerint Jelcinnek, s az általa képviselt politikai irányvonalnak egyelőre ugyan nincsen reális alternatívája, de az orosz elnöknek mindenképpen figyelembe kell vennie, hogy a társadalomban csak kb. 60%-os támogatottsággal rendelkezik. Szeretnék, ha a szemben álló erők – legalábbis a legfontosabb kérdésekben – minél előbb konszenzusra jutnának, mivel a konfliktus további elhúzódása számukra nemkívánatos következményekhez, így akár Oroszország széteséséhez is vezethet.

5./ Türkmenisztán

A külügyminiszter-helyettes megjegyezte: Oroszországban a hatalmi harccal egyidejűleg a reformok továbbvitelének a mikéntjét illetően különböző elvi álláspontok is harcban állnak egymással. Türkmén részről egyértelműen érdekelték – a továbbra is jelentős tömegtámogatást élvező – Jelcin hatalmon maradásában. Meggyőződésük, hogy ma már lehetetlen a korábbi – szovjet – rendszerhez való visszatérés, s bíznak abban, hogy – a helyzet fokozatos stabilizálódásával – a polgárháborús jóslatok nem válnak valóra.

Lássa:

III. Területi Főosztály

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

171.
Nagy József chişinăui ideiglenes ügyvivő jelentése
a Gagauz régióba tett látogatásáról
1993. április 5.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!
Érvényes: Visszavonásig

12/SZT/1993.

Chişinău, 1993. április 5.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Tárgy: Látogatás „Gagauziában”

Nagyköv.: 1 példány

Mell.: 6 db

Készítette: Nagy József

Gépelte: Kissné

A többségében gagauz-törökök által lakott dél-moldovai területekre tett látogatásunk előkészítése során „bátorítást” kaptunk a török főkonzultól, a bolgár ügyvivőtől és a chişinăui központi, nemzetiségi ügyekkel foglalkozó hivataloktól.

A helyszínt ismerő török és bolgár diplomata (a gagauzok és a bolgárok történelmileg kialakult egységes „szállásterületen” élnek kompaktan) a látogatás legfontosabb elemének azt tartotta, hogy minden érintkezés a külvilággal jobban felnyitja a gagauz vezetők szemét, reálisabban gondolkoznak lehetőségeiken, és sikeresebben védhetik reálpolitikai elképzeléseiket a szélsőségesekkel szemben.

A chişinăui illetékesek nagyjából ugyanezt fogalmazták meg: jó, ha a gagauzok nemcsak a Dnyeszter-mentiekkel, az oszétiaiakkal és más hasonszőrűekkel találkoznak, hanem az európai diplomatákkal is. (A látogatásunk kísérőjelenségeivel más úton és a mellékelt telefaxomban részletesen foglalkoztam; folytatás nem lett.)

A gagauz lakosság a türelmetlen, nacionalista, románosító törekvések felerősödésével (gyakorlatilag az „államnyelvtörvény” bevezetését követően) nem látott más lehetőséget szinte teljesen elszorvasztott (eloroszosított) identitástudata megmentésére, mint az újabb kolonizáció elől a „szeparatizmusba” menekülést. A gagauz vezetők szerint a lakosság végső elkeseredésében mindenre, szükség esetén a fegyveres önvédelemre is kész „gagauzsága” megvédése érdekében; különösen egy esetleges Nagy-Románia kialakítása esetén.

A beszélgetőpartnereink hangsúlyozták: Gagauziában valóságos etnikai problémáról van szó, nem a korábbi rendszer és nómenklatúra átmentéséről, mint például

Transznisztriában (Dnyeszter-mente). A gagauz vezetők szerint a gagauz-törökök önrendelkezési jogra érett és érdemes nép, nem egyszerű nemzeti kisebbség, hiszen nincs anyaországa (érvelésük szerint a törökök elől menekültek jelenlegi lakóhelyükre, a törököktől megkülönbözteti őket keresztény vallásuk és teljes hagyományrendszerük, nyelvük sem azonos a jelenlegi török nyelvvel stb.)

Gagauz vélemény szerint joguk van a legszélesebb körű autonómiához, beleértve az önálló államiséget is, amely jelenleg az egyetlen biztosítéknak tűnik számukra a moldovai román „újgyarmatosító” törekvések ellensúlyozásához. A jelenlegi gagauz álláspont szerint az önálló államiséget a konföderatív alapon átszerveződő Moldovai Köztársaság keretein belül ki lehetne alakítani. A vonatkozó elképzeléseiket ismertették is velünk, az ezzel kapcsolatos dokumentumokat mellékeljük.

A beszélgetés során hangsúlyozták, hogy számítanak a magyar „féltestvérnép” megértésére, esetleg támogatására is önazonosságuk megőrzésében. Erőltették a gagauz–székely párhuzamot, beleértve annak a legendákba vesző ősi hagyományait és jelenlegi gyakorlatát is (kiemelve, hogy a „közös ellenfél” a román nacionalizmus és idegengyűlölet). Javasolták, hogy a magyar fél vizsgálja meg: milyen lehetőséget lát egy olyan regionális keretű együttműködésre, amelybe Gagauzia anélkül bevonható, hogy ez a magyar külpolitikának károkat okozna. Egyben azt is kérték, hogy vizsgáljuk meg az esetleges közreműködést káderhiányuk csökkentésében (pl. szakemberképzéssel, ösztöndíjjal). A konkrét kérésekkel kapcsolatban hangsúlyoztam, hogy látogatásunk kizárólag információgyűjtési célokat szolgál, de a felmerültekről Központunkat valóságghűen tájékoztatjuk.

A beszélgetőpartnerek Gagauzia legfontosabb vezetői közül kerültek ki (M. V. Kendigilian, a „Parlament” elnöke; P. Zavricsko, a „külügyminiszter”; A. Sz. Bujukli „miniszterelnök-helyettes”; I. G. Burgudzi, a „Parlament” alelnöke, valamint Marija Marunec képviselő, a kulturális és közoktatási „parlamenti bizottság” vezetője. Topal elnök betegsége miatt nem volt jelen a mintegy ötórás megbeszélésen).

A beszélgetés során kiderült: a gagauz vezetők többsége román- és oroszellenes, ugyanis e két néptől félti saját népét. (Közölték, hogy kizárólag elszigeteltségük miatt kénytelenek szorosan együttműködni a Dnyeszter-mentiekkel, de nem bíznak bennük, hiszen a gagauz nemzetet éppen az oroszok asszimilálták évszázadokon át erőszakosan.) A számtalan naiv, néha gyerekes elképzelés mellett az önálló államiságra néhány észérvet is felsorakoztattak (pl. a világ közvéleménye már nem tudja figyelmen kívül hagyni a „hazátlan” népek sorsát, mint a palesztinok, kurdok vagy gagauzok, mert a megoldatlanság komoly destabilizáló tényező; a kompakt és hagyományaiban is közös, békésen együtt élő gagauz és bolgár lakosság a jelenlegi lakóterületén képes lenne az önellátásra; Moldova a politikai és gazdasági stabilitás biztosítása céljával hajlandó elébe menni a gagauz elvárásoknak stb.)

Chişinău hajlandóságának mértékéről a „központi szervek” elég visszafogottan nyilatkoztak; annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a gagauzokkal inkább hajlandók kiegyezni, mint a Dnyeszter-mentiekkel (ez az asztal másik felére várt partnerekről ugyanígy elmondható!), és valóban hajlandók némi kompromisszumra is (a román államiság „szigorú” keretein belül).

Elképzelhető, hogy felajánlanak a gagauzoknak egy olyan megoldást, hogy Moldova „déli területein” (ez Gagauzia hivatalos, némileg eufém megjelölése) a többenél jóval nagyobb önállóságú „megyét” (judét) hoznak létre, amelynek kormány által kinevezett prefektusa mellé „delegálnák” a gagauz „nemzet” választott vezetőjét, valamint a bolgár kisebbség ugyancsak választott képviselőjét alprefektusnak; a gagauz vezetőt egyben kormánytagként. A gagauz „alprefektus” Komrathan Gagauzia székhelyén egy kisebb „Kormányhivatalt” tarthatna fenn, néhány osztállyal („tár-cák”), beleértve a gazdasági, kulturális, oktatási ügyeket és a korlátozott külkapcsolatokat (kisebbségi szintű kapcsolattartás anyaországnak minősíthető országokkal, illetve más nemzeti kisebbségekkel). Az etnikai alapon megszervezett megyében lenne a másfél százezres gagauz kisebbség nagyobb része (mintegy 135 000 fő) és a mintegy kétszázezres moldovai bolgárság egyötöde (kb. 40 000 fő), és emellett természetesen legalább ugyanennyi (kb. 200 000 fő) moldovai román. A megye székhelye Cahul város lenne.

Ez az úgynevezett „különleges státusz” moldovai olvasata.

A chişinăui tervezetben könnyen tetten érhető a Romániából jól ismert „nesze semmi, fogd meg jól” praktika: úgy akarnak autonómiát biztosítani, hogy a beépített „fékekkel” egyben lehetetlenné tennék a kisebbségek önrendelkezését (az egykori Maros-Magyar Autonóm Tartományban is volt azért mintegy negyedrészt román!), hogy eleve inszinuálják a kisebbségek közötti rivalizálást (gagauzok és bolgárok), hogy egybemoszák a különféle kisebbségi követeléseket (a legnagyobb létszámú, kompakt gagauz lakosság követeléseinek visszaszorítására) stb. Valószínűleg ilyen formában a gagauzok nem fogadják el az ajánlatot. Nagyobb garanciákat igényelnek az önálló Gagauzia számára: elsősorban identitásmegőrző garanciákat (nyelvhasználat, oktatásügy, kultúra, sajtó, könyvkiadás, kapcsolattartás a külfölddel stb.) és önfenntartási garanciákat (az állami költségvetés rájuk eső részének szabad felhasználása, a közadókkal való szabad rendelkezés, önálló exportjog stb.). Ezek nagy részét viszont Chişinău nem akarja kiadni kezéből, részben másoknak szóló precedenstől tartva (Dnyeszteren-túl, bolgárok, ukránok stb.).

A kompromisszum lényegében ezen erővonalak mentén mégis kialakulhat. Chişinăunak valóban szüksége van arra, hogy a külföld politikailag és gazdaságilag minél stabilabbnak ítélje meg, hiszen a létfontosságú segítségre enélkül nem számíthat. A nemzetközi közvéleményt megnyugtató, a gagauz réalpolitikuskok számára

elfogadható, a chişinăui központ (és egyben román) elvárásokat csak kismértékben keresztező kompromisszumos megoldás a moldovai vezetés számára komoly szimpátiatőkét (és talán más tőkét is) hozna; kijelölné a Dnyeszter-menti konfliktus békés megoldásának útját, bizonyos szempontból a másik román állam számára is példaértékű megoldást jelentene.

A fentiek miatt a kompromisszumkeresést mindkét félnél célszerű támogatnunk, részben azért, mert globálisan egy potenciális konfliktussal kevesebbel kellene térségünkben számolnunk, részben pedig azért, mert valóban példaértékű megoldás esetén a gagauz megoldás hivatkozási alapul szolgálhatna a magyar kisebbségek romániai, esetleg más országokbani törekvéseinek valóra váltásához. Az elmondottak miatt is célszerűnek látszik a kisebbségvédelmi kérdésekben a közvetlen kapcsolatfelvétel a magyar és moldovai illetékesek között, ugyanígy hasznosnak tűnik a romániai magyarság tájékoztatása a gagauz–moldovai kompromisszumos lehetőségekről, esetleg a romániai magyarok és a moldovai gagauzok közötti közvetlen kapcsolatok szorgalmazásával is.

Összességében: a moldovai központi kormányzat nómenklatúrista és román nacionalista köreitől igazi kisebbségvédelmet naivság lenne elvárni, de elképzelhető, hogy a kialakult történelmi helyzet arra kényszeríti a chişinăui vezetést, hogy – a bukaresti ellenirányú nyomást is kivédve – olyan kompromisszumokat kössön önértékei érvényesítése céljával, amely kompromisszumok végső soron igazi kisebbségvédelmi eredményeknek minősíthetők.

A csatoltan felterjesztett dokumentumok lefordítására és elemzésére szerény lehetőségeink miatt nem jutott időnk; bízunk abban, hogy a Központ, illetve a hazai illetékesek így is hasznukat veszik.

Nagy József
ideiglenes ügyvivő

A 12/SZT/1993. Melléklete:

Mellékletek felsorolása:

1. Törvénytervezet Gagauzia jogi státuszáról (orosz nyelven)

(Az a tervezet, amelynek elfogadására hajlik a gagauz vezetés, de amelynek napirendre tűzésétől a chişinăui parlament egyelőre elzárkózik.)

2. Koncepció a moldovai gagauzok és bolgárok kulturális autonómiájával kapcsolatos problémák megoldására (orosz és román nyelven)

(A gagauz vezetés által erősen leszűkítettnek ítélt, a központi parlament szerint viszont maximális lehetőségeket biztosító, parlament napirendjén szerepelt elképzelés; a chişinăui vezetés szerint a kompromisszum lehetséges alapja)

3. Törvénytervezet a Gagauz Köztársaság jogi helyzetéről (oroszul)

(Az 1. sz. melléklet gagauz „szakértők” által készített ellentervezete, amely az önálló államiságot és a konföderációt tételezi fel. A chişinăui vezetés ennek megvitatásától elzárkózik, a jelenlegi gagauz vezetés szerint viszont csak ez lehet bármiféle kompromisszum kiinduló alapja)

4. Törvénytervezet a Gagauz Köztársaságról

(A legmerevebb gagauz vezetők rövid, ámde „lényegre törő teljes államiságot feltételező” elképzelése, a legfrissebb a tervezetek között. Egyik szerzője a jogász alapképzettségű Zavricsko „külügyminiszter”. A chişinăui vezetés ugyanúgy elzárkózik figyelembevételétől, mint a 3. melléklet esetében. A tervezetet a gagauz vezetés egésze sem tartja magáénak.)

5. A gagauziai látogatással kapcsolatos nyílt jelentéseink másolatai.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

Mikecz Tamásnak és Szuromi Antalnak, a moszkvai
nagykövetség beosztott diplomatáinak beszámoló jelentése az
azerbajdzsáni, a közép-ázsiai és a kazahsztáni látogatásaikról
1993. április 5.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva

46/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Dr. Mikecz Tamás

Szuromi Antal

Gépelte: Holodnyák Péterné

Szigorúan titkos!

Érvényes: 1993. december 31.

Moszkva, 1993. április 5.

Tárgy: Beszámoló jelentés Dr. Mikecz
Tamás és Szuromi Antal azerbajdzsáni,
közép-ázsiai és kazahsztáni látogatásá-
ról (1993. március 22. – április 2.)

Melléklet: 3 lap

Dr. Mikecz Tamás rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, valamint Szuromi Antal III. o. titkár Kelemen András államtitkár úr április második felében esedékes térségbeli utazásának az előkészítése céljából 1993. március 22. – április 2. között látogatást tettek Azerbajdzsánban, valamint – Tádzsikisztán kivételével – a közép-ázsiai köztársaságokban és Kazahsztánban. Munkatársaink Bakuban a külügyminiszter helyettesével, valamint a KÜM Államközi és Protokoll Főosztályának a vezetőjével, illetve helyettes vezetőjével; Almatiban a külügyminiszter első helyettesével, továbbá a KÜM Európai és Amerikai Főosztályának vezetőjével; Biskekben a külügyminiszter helyettesével, valamint a KÜM Európai és Amerikai Főosztályának vezetőjével; Taskentben a KÜM Európai Osztályának a vezetőjével; Asgabatban a külügyminiszter helyettesével, illetve a KÜM Európai és Amerikai, valamint Protokoll Főosztályának a vezetőivel találkoztak (a pontos névsor mellékelve). A nagykövetségünk képviselőivel folytatott megbeszéléseken az azeri, a kazah, a kirgiz, valamint az üzbég és a türkmén tárgyalópartnerek az egyes kérdésekben az alábbi véleményüknek adtak hangot:

1. Azerbajdzsán: (1993. március 22–24.)

– Kelemen-látogatás: Nagy jelentőséget tulajdonítanak a látogatásnak. Egyúttal szeretnék, ha a magyar delegáció – a török elnök április 15-ig való ott-tartózkodása,

közlekedési és szállásproblémák miatt – az eredeti időponthoz képest egy nappal később, csak április 16-án érkezne Bakuba. A magyar fél által kért programot igyekeznek megszervezni. A látogatás során a Külügyminisztériumok közötti rendszeres konzultációkat előirányzó jegyzőkönyvet készek aláírni. Nem zárkoznak el államközi, valamint konzuli és más, tárcaközi egyezmények előkészítésétől, esetleg parafálásától sem. Egyetértenek azzal, hogy Vásáry István úr a küldöttség látogatása idején adja át megbízólevelét Elcsibej elnöknek.

– Magyarország: A közép-kelet-európai országok közül hazánkat kiemelten kezelik, és azeri részről a térségben a legperspektivikusabb partnernek tartják. Megítélésük szerint Magyarországon a rendszerváltás „bársenyos módon” ment végbe, s a politikai élet jelenleg is alapvetően konfliktusmentes. A gazdaság átalakítása terén szerzett tapasztalatainkat hasznosítani kívánják. Budapesten – az egész térségre kiterjedő hatáskörrel – nagykövetség felállítását tervezik, s örömmel vennék, ha a Kaukázusban mi is náluk nyitnánk képviselőket.

– Belpolitikai helyzet: Legsúlyosabb problémájuk a Karabahi válság elhúzódása, amely anyagi és emberi erőforrásaikat teljes mértékben leköti. Külügyminiszterük a napokban (március 23-a előtt) Genfben folytatott tárgyalásokat a konfliktus rendezéséről – egyelőre különösebb eredmény nélkül.

– Az iszlám szerepe: A vallás inkább csak a hagyományok, a „folklor” szintjén van jelen. A köztársaságban a fundamentalizmus térnyerésének a veszélye – már csak a viszonylag kis létszámú parasztság miatt is – szinte egyáltalán nem létezik.

– FÁK: Nem tagjai az államközösségnek, de kénytelenek tudomásul venni, hogy – elsősorban gazdaságilag – továbbra is jelentős mértékben a többi, egykori szovjet tagköztársaságra vannak utalva.

– Ukrajna: Valószínű, hogy Kijev – energiafüggősége következtében – belátható időn belül nem fog tudni teljesen elszakadni Moszkvától.

– Oroszország: Jelcinben – elsősorban kiszámíthatatlansága, negatív személyes tulajdonságai miatt – nemigen lehet megbízni. Oroszországban reménytelennek tartják a gyors belső kibontakozást, mivel erőfeszítéseit mind az elnök és környezete, mind pedig a Legfelső Tanács vezetése nem a legsürgetőbb – gazdasági – feladatok megoldására, hanem személyes hatalmuk megszilárdítására koncentrálja. A demokratikus intézményrendszer teljes kiépítését – tekintettel a despotikus orosz hagyományokra – a későbbiekben sem tartják megvalósíthatónak.

2. Kazahsztán: (1993. március 24–27.)

– Kelemen-látogatás: A delegáció elszállásolását egy helyen nem tudják megoldani. Elképzelhető, hogy Nazarbajev helyett – az elnök elfoglaltsága miatt – a küldöttséget az alelnök fogadja. A KÜM-ök közötti együttműködési jegyzőkönyv

aláírása mellett készek az államközi szerződés és más egyezmények előkészítésére. Kunkovác László fotókiállításának a megszervezésébe szükségesnek tartanak az érintett szaktárcák mielőbbi bevonását.

– Magyarország: Megkapták Göncz Árpád úr Nazarbajevnek szóló meghívását. A látogatásra a nyár elején mindenképpen sort kívánnak keríteni. Napirenden van – már csak az elnök aláírása van hátra – a budapesti kazah nagykövetség felállítása. Az egész közép-kelet-európai régiót átfogó képviselőtükre 5-6 diplomata státuszú munkatárs kiküldését tervezik.

– Közép-ázsiai integráció: Gazdaságilag és ökológiai téren támogatják, de a politikai és a katonai szférában már határozottan ellenzik szoros együttműködési mechanizmus létrehozását.

– Oroszország: Az oroszországi fejlemények megítélését illetően nagyfokú óvatosságot tanúsítanak, a Jelcin–Haszbulatov konfliktust belügynek tekintik, s tartózkodnak attól, hogy valamelyik fél mellett egyértelműen elkötelezzék magukat. Nincsenek kétségeik afelől, hogy a különböző hatalmi ágak közötti éles szembenállás megszüntetése csak valamilyen kompromisszumos megoldással lehetséges. Ismerik a magyar kormánynak az orosz elnököt támogató nyilatkozatát, de a maguk részéről hasonló dokumentum kiadását nem tervezik. Visszafogottságuk mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy Kazahsztán továbbra is ezer szállal kötődik Moszkvához, s tudatában vannak annak, hogy az ottani feszültség könnyen országukra is áterjedhet. Mindezt – lehetőségeikhez mérten – igyekeznek megakadályozni. (Munkatársaink Almatiban találkoztak Leskó László úrral, a kazahsztáni „magyarok” szervezetének a vezetőjével. Ezúton szeretnénk jelezni, hogy Kazahsztánban mindössze öt-hat olyan személy él, aki valóban tud magyarul. A magyar egyesület többi tagja Kelemen úr előadását csak tolmács segítségével lesz képes megérteni.)

3. Kirgizisztán: (1993. március 26.)

– Kelemen-látogatás: örömmel értesültek delegációnk utazási szándékáról. A látogatás – reményeik szerint – hozzájárul majd a korábbi „szoros” magyar–kirgiz gazdasági együttműködés felújításához. A tárgyalásokon – Torma József úr javaslatának megfelelően – fel kívánják vetni magyar nagykövetség biskeki felállításának a kérdését.

– Magyarország: Véleményük szerint mind Magyarország, mind Kirgizisztán azonos helyzetben van (!) és azonos problémákkal (!) kénytelen szembenézni.

– Belpolitikai helyzet: Kirgizisztán politikailag stabil köztársaság. Akajev elnök széles körű támogatást élvez. A Legfelső Tanács legközelebbi ülésén várható az új alkotmány elfogadása.

– Gazdasági helyzet: Az országban jelenleg gazdasági téren átmeneti állapot van, keresik a helyüket, és új – nyugati – piacok megszerzésével próbálkoznak. Gazdag,

de nagyrészt kiaknázatlan nyersanyagkincssel, fejletlen nehéziparral, de egyúttal jelentős hadiipari potenciállal rendelkeznek.

– Oroszország: Meggyőződésük, hogy Jelcinnek jogában áll közvetlenül a néphez fordulnia, mivel elképzeléseinek a megvalósítását egy olyan destruktív Legfelső Tanács akadályozza, amely – kisebb változtatásokkal ugyan, de – lényegében a mai napig a brezsnyevi alkotmány alapján működik. A kirgiz elnök nyilatkozatban fejezte ki támogatását Jelcinnek, s bízik abban, hogy az orosz elnök végül is „győztesen” kerül ki a belső hatalmi összecsapásból. Ez nekik is érdekükben állna, mivel tisztában vannak azzal, hogy ellenkező esetben ismét „szovjet rabságba” kerülnének.

4. Üzbegisztán: (1993. március 27–29.)

– Kelemen-látogatás: A magyar küldöttséget – vezetésük rendkívül zsúfolt programja ellenére – szívesen látják. (Számon április második felében fogadják a török elnököt, az EBEÉ 45 fős delegációját, valamint a malajziai elnököt és a svájci pénzügyminisztert.) Elképzelhető, hogy külügyminiszterük nem tud találkozni Kelemen úrral, mivel a jelzett időpontban Bonnban Karimov elnök németországi utazását készíti elő. Célszerűnek tartanák, ha küldöttségünk április 18-án először Szamarkandba érkezne, s onnan csak az esti órákban utazna Taskentbe.

– Belpolitikai helyzet: Alapvetően stabil, destruktív erők lényegében nincsenek. A kisszámú másként gondolkodó – megfelelő program hiányában – nem tekinthető valódi ellenzéknek. Nemzetiségi összecsapásokra a Szovjetunió felbomlása óta nem került sor. A gazdaság piaci alapokra helyezését evolúciós úton, fokozatosan kívánják megvalósítani.

– A vallás szerepe: Az iszlám a lakosság tudatában mélyen gyökeredzik. Ennek ellenére a teokrata – iráni típusú – államberendezkedést elvetik, helyette inkább a világi „török modellt” részesítik előnyben. A mekkai zarándoklatokat anyagilag ugyan központi forrásokból támogatják, de az egyháznak ezenkívül más pénzügyi segítséget nem nyújtanak. A fundamentalista erőket – Tádzsikisztán példájából okulva – csírájukban elfojtják.

– Oroszország: A legutóbbi oroszországi események jelentős mértékben a gajdari sokkterápia csődjével, valamint a szociális védőháló kiépíttelenségével magyarázhatók. Megítélésük szerint Jelcinnek, s az általa képviselt politikai irányvonalnak egyelőre ugyan nincsen reális alternatívája, de az orosz elnöknek mindenképpen figyelembe kell vennie, hogy a társadalomban csak kb. 60%-os támogatottsággal rendelkezik. Szeretnék, ha a szemben álló erők – legalábbis a legfontosabb kérdésekben – minél előbb konszenzusra jutnának, mivel a konfliktus további elhúzódása számukra nemkívánatos következményekhez, így akár Oroszország széteséséhez is vezethet.

(Meg kívánjuk jegyezni, hogy kollégáink szállás- és közlekedési költségeit a vendéglátók a felkeresett fővárosok közül teljes egészében egyedül csak Taskentben vállalták magukra. Egyúttal az üzbég fél – az azeriekhez hasonlóan – komoly érdeklődést mutatott a különböző magyar vonatkozású események iránt: a tárgyalópartnerek az erdélyi és a vajdasági magyarok helyzetéről, a magyar–oroszl kapcsolatokról, az 1956-os szovjet beavatkozásról, valamint Kádár János magyarországi megítéléséről kértek tájékoztatást.)

Türkmenisztán: (1993. március 29. – április 2.)

– Kelemen-látogatás: Nyijazov elnök az Egyesült Államokban, Kanadában és Nagy-Britanniában tett látogatását követően csak március 29-én érkezett vissza Asgabatba. Küldöttségünk utazásával kapcsolatban a KÜM előterjesztését az Elnöki Hivatalnak megküldték, de az elvi jóváhagyás csak április 5-e körül várható. Valószínűnek tartják, hogy a látogatásnak nem lesz akadálya.

– Magyarország: Határozottan elleneznék, ha a magyar nagykövetet a régió más államából, így pl. Taskentből vagy Almatiból szeretnék hozzájuk is akkreditálni. (A németek ez irányú próbálkozásait szintén elutasították.) Az ellen viszont nem lenne kifogásuk, ha ankarai, vagy esetleg moszkvai nagykövetünket bízánk meg érdekeink türkmenisztáni képviselésével.

– Belpolitikai helyzet: Országuk a legstabilabb volt szovjet tagköztársaság. Politikájuk sarkköve a pragmatizmus. A politikai és a gazdasági reformokat megfontoltan, fokozatosan hajtják végre. A tanácsi rendszert teljes egészében megszüntették. Erős, vertikálisan jól kiépített végrehajtó hatalmat hoztak létre, amelynek élén Nyijazov elnök áll.

– Gazdaság: A parlament a legfontosabb gazdasági törvényeket már elfogadta, így pl. lehetőség van – 50 hektárig – a föld magántulajdonára. (A tulajdonost ugyanakkor hasznosítási kötelezettség terheli.) A gazdaság átalakítását sokkterápia alkalmazása nélkül, 10 év alatt szeretnék megvalósítani. Nagy hangsúlyt helyeznek a szociálpolitikára.

– Külkapcsolatok, külgazdaság: E téren két alapelvhez – a pozitív semlegességhez és a „nyitott ajtók” politikájához – tartják magukat. A szomszédos országok és a FÁK-tagállamok mellett prioritást élveznek a fejlett nyugati országokhoz és a dél-kelet-ázsiai államokhoz fűződő kapcsolatok.

– FÁK: Az államközösséget konzultatív, laza egyesülésnek tekintik. Felszámolásához nem ragaszkodnak, de azt mindenképpen szeretnék elkerülni, hogy egyetlen domináns erő (Moszkva) ránehezedjen a többiekre. A horizontális, kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében érdekeltek.

– Oroszország: A hatalmi harccal egyidejűleg – a reformok továbbvitelének a mi-kéntjét illetően – különböző elvi álláspontok is harcban állnak egymással. Türkmen

résről egyértelműen érdekeltek – a továbbra is jelentős tömegtámogatást élvező – Jelcin hatalmon maradásában. Meggyőződésük, hogy ma már lehetetlen a korábbi – szovjet – rendszerhez való visszatérés, s bíznak abban, hogy – a helyzet fokozatos stabilizálódásával – a polgárháborús jóslatok nem válnak valóra.

Kelemen András államtitkár úr látogatásával kapcsolatban valamennyi köztársaságban késznek mutatkoztak a delegáció 10 tagja szállás- és egyéb költségének az átvállalására, valamint kérték, hogy minél előbb

- küldjük meg a magyar küldöttség névsorát,
- továbbítsuk Göncz Árpád, Antall József, Jeszenszky Géza és Kelemen András urak életrajzát, juttassuk el a Külügyminisztériumok közötti rendszeres konzultációkat előíró jegyzőkönyv magyar tervezetét,
- moszkvai képviselteiknek – országonként – adjunk át 2 db nagy- és 4 db kisméretű magyar nemzeti lobogót.

xxx

Következtetések:

1./ Az Azerbajdzsánban, a közép-ázsiai volt szovjet köztársaságokban és Kazahsztánban folytatott hivatalos tárgyalások, személyes benyomásaink alapján érezhetővé vált, hogy Magyarország kissé elkésett a kapcsolatok építésében; a nyugat-európai országok, az USA és Törökország az elmúlt időszakban jelentős pozíciókat szereztek a térségben. Ugyanakkor világossá vált, hogy a volt szocialista országok részéről még nem történt igazi kapcsolatfelvétel, így Magyarországnak jelentős lehetősége van arra, hogy a közép-európai térség országai közül meghatározó szerepet vállaljon a jelzett régió országaival való kapcsolatok kialakításában.

2./ Meggyőződésünk, hogy a meglátogatott országok közül elsősorban Üzbegisztán és Azerbajdzsán szerepe a meghatározó. Kazahsztán térségbeli jelentősége erősen eltúlzott; ez részben a kazahsztáni külpolitika sikere, amely ügyesen használta fel az „atomhatalom” ütőkártyáját. A demokratikus jogállami fejlődés vonatkozásában Üzbegisztánnak – még ha az emberi jogok kérdésében jelentős visszaesések voltak is – és Azerbajdzsánnak vannak eredményei. A kaukázusi térség remélhetőleg előbb-utóbb konszolidálódik, és itt Azerbajdzsán jelentős gazdasági potenciállal rendelkezik. Kazahsztán helyzetét gyengíti az etnikai problematikuság, amely jelenleg *expressis verbis* még nem jelenik meg, de az orosz ajkú lakosság túlsúlya későbbi konfliktusokat sejtet.

Türkmenisztán fejlődése az elmúlt években jelentős; óriási tőkebefektetések figyelhetők meg a nyugat-európai vállalkozók részéről. Az országot az egypártrendszer

„puha diktatúra” jellemzi; a kommunista utódpart jól alkalmazza a chilei példát. A vezér Nyijazev, a lakosság körében népszerű; intézkedései jelentősen javították a rendkívül alacsony jövedelmű társadalmi rétegek életszínvonalát.

Habár hivatalos látogatásainkon az etnikai kérdéseket – Azerbajdzsán kivételével – problémamentesnek ítélték meg, hosszabb távon számolni kell az etnikai konfliktusok megjelenésével, az oroszellenességgel. Az önálló államiság útjára lépett országoknál ez szinte „természetszerű” adottság és az identifikációs folyamat eszköze.

Javaslataink:

Üzbegisztán meghatározó regionális szerepéből kiindulva célszerűnek látszik nagykövetség nyitása Taskentben. A kaukázusi válság megoldása után javasoljuk nagykövetség megnyitását Bakuban.

A jelentést kérem a Külügyminisztérium 4. és 5. Területi Főosztálya vezetőinek, ankarai, valamint teheráni nagykövetünknek, továbbá isztambuli főkonzulunknak megküldeni.

Dr. Nanovfszky György
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 60. doboz

173.

Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium államtitkárának
közép-ázsiai, iráni, törökországi és moldovai tárgyalásai
1993. május 17.

Külügyminisztérium
Kelemen András

001315/12
0001

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 14 példányba
Kapja: Jeszenszky G.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Misur Gy.
Kéry Gy.
Szócs F.
Juhász O.
Szénási Gy.
Moszkva
Chişinău
Teherán
Ankara
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Kelemen András államtitkár közép-ázsiai, iráni, törökországi és moldovai tárgyalásairól (1993. április 17–27.)

A magyar külpolitika a rendszerváltozás óta nagy figyelmet szentel a volt Szovjetunió népeivel való kapcsolatok ápolásának. A feltételek és a lehetőségek a szovjet birodalom felbomlása után megváltoztak. Magyarország az 1991. december 26-i kormánynyilatkozatban elismerte a volt Szovjetunió új államainak függetlenségét, és miután 1991 szeptemberében a balti országokkal már helyreállította diplomáciai kapcsolatait, 1991 és 1992 folyamán mindegyik állammal diplomáciai kapcsolatokat létesített.

Magyarországot az egyes országok politikai súlyának, földrajzi helyzetének és történelmi kapcsolatainak függvényében más szálak fűzik a szovjet utódállamokhoz. Ezek keleti politikánk lépéssorrendjét is meghatározták. Az új alapokon álló kapcsolatépítési törekvéseinkben kiemelt helye volt az Orosz Föderációnak, Ukrajnának és a balti államoknak. Ez nem jelentette azonban azt, hogy ne lettünk volna kezdeményezők más köztársaságok irányában is. Magyarország volt az első a kelet-közép-európai országok közül, ahova Mutalov üzbég miniszterelnök (1992. március 2–3.) és Tyerescsenko kazah miniszterelnök (1993. február 7–9.) ellátogattak.

A Külügyminisztérium vezetése régóta szükségesnek érezte, hogy érdemi kapcsolatokat alakítson ki a transzkaukáziai és közép-ázsiai országokkal. Én kaptam megbízást arra, hogy a térség országait végigjárjam, a számunkra kínálkozó lehetőségeket feltárjam, és a korábbi kezdeményezéseink eredményeit mérlegeljem. Utamat mindvégig kapcsolatteremtő utazásnak tekintettem. Fontosnak tartottam, hogy külügyi tárgyalásaim idején más kapcsolatfelvételek is folyjanak. Ezért a szóba jövő tárcák képviselőit és üzletembereket kértem meg, hogy csatlakozzanak az általam vezetett küldöttséghez.

Az eredeti tervekkel ellentétben az örmény–azeri háború és a grúziai belviszonyok miatt a transzkaukázusi országokat nem tudtam meglátogatni. A háborús helyzet miatt lemondtam arról, hogy elutazzam Tádzsikisztánba. Így a közép-ázsiai országok közül a következőket kerestem fel: Üzbegisztán, Kirgizisztán, Kazahsztán és Türkmenisztán. A közép-ázsiai térség új orientációjában, amely egyben kiútkeresés is, nagy szerepet kap Irán és Törökország. Ezért döntöttem úgy, hogy hazafelé utazván mindkét országban tárgyalásokat folytatok a közép-ázsiai helyzetről. Teheráni és ankarai megbeszéléseimet ezekkel az országokkal kialakított kétoldalú kapcsolataink is megkívánták. Kétoldalú kapcsolataink fejlesztése Moldovával sajátosan fontos a magyar külpolitika számára. Számos olyan kérdés volt a budapesti–chişinăui viszonyban, amely szükségessé tette, hogy utam során Moldovában is megálljak.

Utazásomat sajátosan érintette Turgut Özal török köztársasági elnök temetése, aki 1993. április 17-én, kéthetes közép-ázsiai útjáról való visszatérése utáni napon hunyt el. Számos fontos tárgyalópartnerem elutazott az elnök isztambuli temetésére. A közép-ázsiai államok, miként a legtöbb európai ország, köztársasági elnöki szinten képviseltették magukat a temetésen. Érezhető mulasztás, hogy ezen Magyarország magas közjogi szintű részvétele elmaradt.

Az utam során felkeresett országokról és ottani tárgyalásaimról az alábbiakat tartom fontosnak.

Üzbegisztán
(április 18–19.)

Üzbegisztánban fogadópartnerem Muratbek Rustavmovich Rustambekov külgazdasági miniszterhelyettes volt. Tárgyalásokat folytattam Uthur Tuhtamuradovich Sultanov miniszterelnök-helyettessel és Fatih Tulyamovich Teshabaev külügyminiszter-helyettessel.

Fatih Teshabaev külügyminiszter-helyettes átfogó tájékoztatást adott Üzbegisztán külpolitikai törekvéseiről. Elmondása szerint Üzbegisztán egyenrangú kapcsolatok megteremtésére törekszik a világ összes államával. Ezt jelzi az is, hogy számos fontos nemzetközi szervezetbe (ENSZ, EBEE, IMF, EBRD, ECO) beléptek. Elmondása szerint azonban az Iszlám Konferencia Szervezetének nem kívánnak tagja lenni, mert belépésük révén olyan színben tűnnének fel, hogy a világi berendezkedésű államuk az iszlám felé fordult. Taskent az üzbég utat követi, amely az evolúciós fejlődésre épül, a gazdasági kapcsolatok mentesek minden ideológiától, és elismerik a tulajdonformák egyenrangúságát. Értékelése szerint Üzbegisztán a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban különleges lehetőségekkel rendelkezik: 3–4. helyen áll a világ gyapottermelésében, itt található a volt Szovjetunió aranykészleteinek 60 százaléka, és igen jelentősek az üzbegisztáni gázkészletek. A külkapcsolataik előmozdítása érdekében eddig Kínával, Dél-Koreával és Japánnal kötöttek kölcsönös beruházásvédelmi megállapodást. Válaszomban kitértem azokra a lehetőségekre, amelyet a Szovjetunió felbomlása révén Üzbegisztán előtt nyílnak. Szóltam arról, hogy a mi értékelésünk szerint Üzbegisztán iránt nagy a török, iráni, japán érdeklődés, annak ellenére, hogy Taskent következetesen kitart a FÁK-on belüli integráció mellett. Megemlítettem, hogy amint pénzügyi lehetőségeink megengedik – legkorábban 1994-ben –, nagykövetséget nyitunk Taskentben. Tárgyalópartneremnek javasoltam, hogy kössünk meg számos olyan egyezményt (a kettős adóztatás elkerüléséről szóló megállapodás, kölcsönös beruházásvédelmi megállapodás, légügyi egyezmény, bankok közötti megállapodás), amelyek az 1992. évi magyar–üzbég alapszerződés szellemében a népeink közötti kapcsolatok fejlesztését segítik. Teshabaev úrral ismertettem a magyar EXPO tervét, és kértem, hogy Üzbegisztán kapcsolódjon be a rendezvényekbe. Átadtam Antall miniszterelnök úr Karimov elnöknek az 1996. évi EXPO-ra szóló meghívólevelét. Részletesen szóltam a világi kiállítás tervéről, és kértem, hogy jelöljék ki azt a személyt, akivel EXPO-ügyben tarthatjuk a kapcsolatot. Teshabaev úr válaszában elmondta, hogy örömmel vennék, ha Magyarország nagykövetséget nyitna Taskentben. Ők a közeljövőben Bécsben és Frankfurt am Mainban nyitnak missziót. Felhívta a figyelmemet arra, hogy minden olyan országban, ahol nincs képviselőjük, az ottani orosz nagykövetség – egy korábbi megállapodásuk

értelmében – konzuli és egyéb ügyekben eljárhat. A határainkon túli üzbégekkel (Tádzsikisztán, Afganisztán) élénk gazdasági és kulturális kapcsolatokat tartanak fenn. Ugyanakkor óvakodnak attól, hogy a szomszéd államok belső politikai viszonyaiba beavatkozzanak. Teshabaev úr kitért arra, hogy fejleszteni kívánják kapcsolataikat Oroszországgal, s a jelenleginél nagyobb szerepet kívánnak adni a FÁK-nak. Fellépnek minden olyan törekvés ellen – különösen a nacionalizmus ellen –, amely ezeket a kapcsolatokat megzavarná.

Uthur Sultanov miniszterelnök-helyettessel a magyar–üzbég kapcsolatok egészét áttekintettük. Az üzbég fél a jelenleginél sokkal több árut vásárolna Magyarországtól. Az üzbegisztáni tömegközlekedésben komoly gondot okoz, hogy kapcsolataik az Ikarusszal akadoznak, és elakadtak az alkatrészvásárlások. Válaszomban felhívtam Sultanov úr figyelmét arra, hogy Magyarország az agrártechnológiának fontos exportálója, és a magyar vállalkozók készek az üzbegisztáni mezőgazdaság modernizálásába való bekapcsolódásra. Szóltam arról, hogy azt szeretnénk, ha Üzbegisztán megmaradna a magyar gyógyszerek hagyományos piacának. A miniszterelnök-helyettes úr élénk érdeklődést mutatott az EXPO iránt. Szóltam a honfoglalási ünnepekről, és felvettem, hogy a magyarság keleti eredete kapcsán 1996-ban a közép-ázsiai török népek bemutatását különösen fontosnak tartanánk. Sultanov úr válaszában szólt arról, hogy az üzbégek szívesen látnának magyar befektetőket. Hangsúlyozta, hogy fontos lenne, ha a két ország között aláírásra kerülne a kettős adóztatás elkerülését biztosító megállapodás és a kölcsönös beruházásvédelmi egyezmény. Megjegyeztem, hogy ezeken túl fontosnak tartjuk a bankok közötti megállapodások és a légügyi egyezmény mielőbbi megkötését. A magyar tárgyalóküldöttségben lévő Bogárdi Zoltán ezt követően a magyar mezőgazdasági technológia üzbegisztáni exportlehetőségeiről szólt. Kirilly Tamás (IKM) az Ikarus alkatrészek szállítási lehetőségeiről beszélt. Tompos Dezső pedig a magyar–üzbég közlekedési kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeiről szólt. Sultanov miniszterelnök-helyettes úr hangsúlyozta, hogy a közlekedési megállapodások megkötését igen fontosnak tartja, mivel Üzbegisztánnak az Európába irányuló áruforgalma többnyire Magyarországon át jut el a célországokba. Sultanov úr kérdésemre úgy nyilatkozott, hogy szívesen vennék, ha magyar vállalkozók a világ bármelyik országának tőkéjével jelennének meg Üzbegisztánban. Célszerűnek tartaná, ha a két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésére egy kétoldalú gazdasági vegyesbizottság alakulna.

Kirgizisztán
(április 19–20.)

Kirgizisztánban fogadópartnerem Askar Aitmatov külügyminiszter-helyettes volt. Biskekben nagy várakozással tekintettek a magyar küldöttség látogatása elé, mivel Magyarországot olyan országnak tekintik, amellyel különösen jó kapcsolatokat kívánnak kialakítani. Aitmatov úrral történő tárgyalásunkon szóltam a népeink közötti történelmi kapcsolatokról és arról, hogy a nagy földrajzi távolság miatt a két ország külügyminisztériumának különösen figyelnie kell a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére. Ezért is javasoltuk, hogy együttműködési megállapodást írjunk alá Kirgizisztánnal. Elmondtam, hogy hamarosan nagykövetséget fogunk felállítani Almatiban, és ottani nagykövetünket Kirgizisztánba is akkreditálni szeretnénk. Tárgyalópartneremet tájékoztattam az 1996. évi EXPO és a honfoglalási emlékűnnepség szervezési munkáiról. Átadtam Antall miniszterelnök úr Akaev elnöknek szóló levelét, amely az 1996. évi budapesti EXPO-ra való meghívást tartalmazta. Válaszában Aitmatov úr biztosított arról, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése közös érdekünk. Kitért arra, hogy országaink geopolitikai helyzete hasonló, mivel Magyarország Európában, Kirgizisztán pedig Ázsiában – Kína, India és Pakisztán találkozási pontjában – tölt be centrális helyzetet. Magyarországgal kapcsolatban elmondta, hogy hazánk a térség legstabilabb állama. Véleménye szerint a nemzetközi diplomáciában is nagy gyakorlattal rendelkezünk, ezért kérte, hogy európai országokkal való kapcsolattartásuk kialakításában legyünk segítségükre. Elmondta, hogy a kirgiz fél nagyon szeretné, ha Magyarország nagykövetséget nyitna Biskekben. Természetesen megérti, hogy az ezzel járó költségek tetemesek, és egyelőre Magyarország nem tud missziót felállítani Kirgizisztánban. Nem emelt kifogást a leendő almati magyar nagykövet kirgizisztáni akkreditációjával kapcsolatban. Elmondta, hogy ők egyelőre Brüsszelben működtetnek missziót, és az osztrák kormány támogatásával hamarosan megnyílik bécsi képviseletük. Aitmatov úr igen fontosnak tartotta a két külügyminisztérium közötti együttműködési jegyzőkönyv aláírását, amelyre a tárgyalások után sor került. Nagy érdeklődést mutatott az EXPO iránt. A külügyminiszter-helyettes urat magyarországi látogatásra hívtam meg, aki közölte, hogy ennek hamarosan eleget tesz.

Kirgizisztáni látogatásom idején rövid megbeszélést folytattam Alikbek Djekshenkulov úrral, a Legfelső Tanács Külügyi és Parlamentek Közötti Bizottsága elnökével. Djekshenkulov úr tájékoztatást adott a Kirgiz Parlament felépítéséről és működéséről. Akaev elnök és a Parlament közötti vitákra, amelyek az elmúlt hetekben a földkérdésben éleződtek ki, csak többszöri rákérdezés után tért ki. Djekshenkulov úr szerint nincsenek nemzetiségi ellentétek Kirgizisztánban, és a kirgiz nyelv hivatalos

nyelvként való törvénybe iktatása sem rontotta meg az ország népei és nemzetiségei közötti viszonyt. Miután rákérdeztem a Fergana-völgyi konfliktusokra, röviden szólt az ellentétek kiváltó okairól. A Parlament külkapcsolatait illetően elmondta, hogy tagjai az IPU-nak, és eddig a kirgiz–török, a kirgiz–orosz és a kirgiz–kazah csoport alakult meg. Szeretnék, ha a magyar parlamenttel is érdemi kapcsolatokat alakíthatnának ki.

Biskeki tartózkodásom idején látogatást tettem Jamal Tashibekova képviselőasszonynál, a Kirgiz Baráti Társaságok elnökénél és Uulu Kadirali Konkabay úrnál, a Kirgiz Állami Egyetem rektoránál, akik tájékoztattak a kirgizisztáni kulturális és tudományos élet fontosabb kérdéseiről. Elismerően szóltak Almássy György munkásságáról, aki 1911-ben elsőként adta ki a Manasz kirgiz népi eposzt, és megemlékeztek a tragikusan elhunyt Mándoky Kongur Istvánról, aki 1992 nyarán még a Kirgizek Első Világtalálkozójának díszvendége volt. A tudományos életben való tájékozódásomat a Kirgiz Tudományos Akadémián folytattam, ahol az elnök, Ajmatov Ilgiz Türokulovics és közel harminc akadémikus fogadott. Elmondták, hogy a Magyar Tudományos Akadémiával az Szovjetunió felbomlása után megszűntek kapcsolataik, s szeretnék, ha a két Akadémia új alapokon ismét együttműködne. Folytatni kívánják pl. régi együttműködésüket a Szerves Kémiai Kutató Intézettel és az orientalisztikában, ahol számos közös kutatási lehetőség van.

Kazahsztán
(április 20–22.)

Kazahsztánban fogadópartnerem Salim A. Kurmanguzhin első külügyminiszter-helyettes volt. Tárgyalásokat folytattam Erik M. Asanbaev alelnökkel és Asigat A. Zhabagin miniszterelnök-helyetttel, valamint Zinanda L. Fedotovával, a Legfelső Tanács elnökhelyettesével.

Tárgyalásomat a kazah külügyminiszter-helyetttel az almati nagykövetség megnyitásának kérdésével kezdtem. Személyes jegyzéket nyújtottam át neki, amelyben bejelentettem, hogy a Magyar Köztársaság nagykövetséget nyit Almatiban. Jegyzékemben Torma József ankarai tanácsost a felállítandó almati nagykövetség tanácsosaként bejelentettem. Miután a kazah fél jegyzékemmel szemben semmiféle kifogással sem élt, 1993. április 22-én az almati Magyar Kereskedelmi Kirendeltség falán, amely a magyar kormányhatározat alapján betagolódik az új magyar misszióba, elhelyeztem a nagykövetség tábláját. Tárgyalásunkon a kazah külügyminiszter-helyettes közölte velem, hogy Kazahsztán is a közeljövőben nagykövetséget kíván felállítani Budapesten. A Külügyminisztérium erre vonatkozó felterjesztését az elnök aláírta, s további technikai előkészületek folynak. Közölte, hogy a kazah kormány őt kívánja

megbízni a nagyköveti feladatokkal Budapesten. (Agrément-kérése azóta meg is érkezett.) A kazah fél meglehetősen nagy létszámú követséget kíván felállítani Budapesten. Misszójukat Európa-politikájuk szempontjából stratégiai fontosságúnak tartják. A magyar fővárosból kívánják figyelni a volt kelet-közép- és délkelet-európai országokat. A két külügyminisztérium közötti jegyzőkönyv aláírását nagyon fontosnak tartotta, mert eddig ilyen jellegű megállapodást csak Oroszországgal, Törökországgal, Kínával és Mongóliával írtak alá. Meggyőződését fejezte ki, hogy a jegyzőkönyv kedvező hatással lesz a más területeken való együttműködésre is. Külön kiemelte a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében rejlő lehetőségeket. Reményét fejezte ki, hogy a magyar vállalkozók megtalálják annak a módját, miként kapcsolódhatnak be a Kazahsztán technikai-technológiai modernizációjába és az új – Iránba és Törökországba vezető – infrastruktúra kiépítésébe. Az oroszországi belső helyzetről szólva elmondta, hogy Nazarbajev elnök messzemenően támogatja Jelcint elnököt, mert olyan politikusnak tartja, aki garanciát jelent a stabil Oroszország megteremtéséhez.

Erik M. Asanbaev alelnökkel folytatott tárgylásomon a magyar–kazah gazdasági és tudományos együttműködés lehetőségeit kívántam áttekinteni. Asanbaev úr elismerően szólt a magyar vállalkozók kazahsztáni sikereiről. Utalt a népeink közötti történelmi kapcsolatokra, a magyarság ázsiai eredetére és a kazahokkal közeli rokonságban álló kunokra. Megemlítette, hogy a Turgaj-folyó vidékén ő is találkozott olyan emberekkel, akik a mazsar törzsből valóknak vallották magukat. A mai Magyarországról szólva azt emelte ki, hogy a volt szocialista országok közül hazánk ért el legnagyobb eredményeket a piacgazdaság kiépítése terén. Véleménye szerint a gazdaság átalakításában olyan tapasztalatokkal rendelkezünk, amelyeket Kazahsztánban is hasznosítani lehet. Ezért tartaná szükségesnek, hogy kazah gazdasági szakemberek két-három hétig tanulmányozzák a magyar gazdasági átalakulást. Köszönetet mondott Nazarbajev elnök magyarországi meghívásáért, és az időpontra vonatkozóan kérdésemre közölte, hogy a látogatás idejével kapcsolatban egyelőre nem tud véglegeset mondani. A kazah gazdaság helyzetével kapcsolatban elmondta, hogy annak élénkítése érdekében nyár közepéig 17 fontos projektumot fogadnak el. Ezek közül az alelnök úr az energetikai, élelmiszer-ipari, feldolgozóipari és a lakásépítési programot emelte ki. A kazah külpolitikai stratégiával kapcsolatban elmondta, hogy a misszióik egyik legfőbb feladata Kazahsztán külgazdasági kapcsolatainak fejlesztése. E téren is sokat várnak a megnyitandó budapesti missziójuktól. Válaszomban kifejtettem, hogy a magyar fél mindent megtesz a két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztése érdekében. Szóltam az EXPO-ról és a honfoglalási megemlékezésekről. Kértem, hogy Kazahsztán kapcsolódjon be a rendezvényekbe. Átadtam Antall miniszterelnök úr Nazarbajev elnök úrnak szóló levelét, amely a kazah elnöknek az 1996. évi EXPO-ra való meghívását tartalmazta. Kértem az alelnök urat, hogy

jelöljék ki azt a személyt, akivel az EXPO szervezésének ügyében állandó kapcsolatot létesíthetünk.

Asigat A. Zhabagin miniszterelnök-helyettes, aki 1975-ben maga is járt Magyarországon, elismeréssel szólt a magyar gazdaság eredményeiről. Kifejezésre juttatta azon meggyőződését, hogy a magyar–kazah gazdasági kapcsolatokban igen sok lehetőség rejlik. Közös vállalatok alapításához – mondta – a kazah fél minden lehetőséget megad. Válaszomban szóltam a magyar vállalatok (Videoton Rt., Vegyépszer Rt., Tunsgram General Electric Rt., Ikarus) kazahsztáni terveiről és a jelentkező nehézségekről. Zhabagin úr szerint a Videoton Rt.-nek és a Tunsgram General Electric Rt.-nek hosszú távon nagy lehetőségei vannak Kazahsztánban. Sajnálkozással vette tudomásul, hogy a karagandai Ikarus autóbusz összeszerelő üzem építési terve elakadt, holott Kazahsztán maga is a termékeknek kellő piaca lenne. Zhabagin úr hangsúlyozta, hogy a két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésében igen sokat vár a felállítandó budapesti kazah nagykövetségtől. Megerősítette Asanbaev alelnök úrnak azt a közlését, hogy a megnyitandó kazah missziók jelentős gazdaság-diplomáciai feladatokat fognak ellátni. Elismerően szólt a magyar kultúra eredményeiről és arról, hogy a volt szocialista országok közül Magyarország az az ország, amelynek a tapasztalataiból legtöbbet tanulhatnak. A magyarok és a kazahok közötti kapcsolatok fejlesztésében különleges szereppel bír, hogy Kazahsztánban több ezer magyar él, és az, hogy Magyarországon működik a Magyar–Kazah Baráti Társaság. Válaszomban kitértem arra, hogy részünkről mindent megteszünk a magyar tapasztalatok átadása érdekében, de annak meg kell találnunk a hosszú távú kereteit. Kérdésemre, miként látják a FÁK-hoz fűződő viszonyuk jövőjét, a következőket mondta el. Kazahsztán négy-öt év múlva kerül csak olyan helyzetbe, hogy Oroszország kikerülésével is jelen legyen a világpiacon. Így fontos kazah érdek, hogy a hagyományos kapcsolatok fennmaradjanak, sőt megújuljanak. Ez azonban nemcsak nekik, hanem Oroszországnak, sőt a nagy mennyiségű kazah nyersanyagot feldolgozó Ukrajnának és Belarussziának is fontos. A miniszterelnök-helyettes szavait egyértelműen úgy lehetett érteni, hogy az említett országok – különösen az Orosz Föderáció – egyes iparágainak és iparvidékeinek termelése nagymértékben a kazahsztáni beszállításoktól függ. Megítélése szerint Kazahsztán szállítja az oroszországi fémkohászat alapanyagának 50 százalékát, az uránszükséglet 70 százalékát, a hadiiparban igen fontos krómércnek pedig szinte teljes egészét. Az Ural vidéken tíz olyan fontos erőmű van, amelyek teljes egészében kazahsztáni szénnel üzemelnek. Zhabagin úr véleménye szerint Kazahsztánnak a FÁK gazdasági életében meghatározó helye van. Almati fontosságát tovább növeli az, hogy számos hadiipari nyersanyag – amelyre mind az orosz, mind az ukrán hadiiparnak szüksége van – Kazahsztánból származik. Kérdésemre a miniszterelnök-helyettes úr kitért az olaj- és gázvezeték-építési tervekre is.

Miközben folyik a tengizi olajmezőt a novorosszijszki kikötővel összekötő vezeték építése, amely számos leágazással kapcsolódik az oroszországi rendszerhez, megkezdődött a Kaszpi-tengeren és Azerbajdzsánon, ill. Türkmenisztánon át Iránba és Törökországba vezető nyomvonalak kiépítése. A miniszterelnök-helyettes elmondta, hogy ezzel kapcsolatban számos tárgyalást folytattak Törökországgal és Iránnal. Ismeretei szerint a török–iráni egyeztetések jelenleg is folynak, Ankarának és Teheránnak a közeljövőben kell megállapodnia a végleges nyomvonalak kérdésében. Végezetül Zhabagin úr nyomatékosan kérte, hogy a magyar kormány adjon támogatást a budapesti kazah nagykövetség felállításához, és cserében ugyanezt ők is megadják a magyar félnek Almatiban.

Almati tartózkodásom idején ellátogattam a Kazah Legfelső Tanácsba, ahol Zinanda L. Fedotova elnökhelyettes-asszony és több képviselő fogadott. A kazah féllel folytatott tárgyaláson részt vettek Bogárdi Zoltán és Mile Lajos képviselő urak is. Fedotova asszony tájékoztatott a Kazah Parlament felépítéséről és munkájáról. Beszámolt arról, hogy legkésőbb 1994. július 1-ig el kell fogadniuk az új választási törvényt, és utána az új választásokat kiírniuk. A Legfelső Tanácsnak 1995 márciusában jár le a mandátuma. Kérdésemre az elnök asszony elmondta, hogy a választási törvényben nem tértek ki külön az ország területén élő 120 nemzetiség parlamenti képviselésének kérdésére. A választók a területi elv, nem pedig a nemzetiségi hovatartozásuk alapján döntenek el, hogy milyen nemzetiségű képviselőt juttatnak a Parlamentbe, így nincs törvényi garancia arra, hogy a magyar vagy bármilyen más kisebbségnek legyen parlamenti képviselője. A Kazah Parlament külkapcsolatairól tárgyalópartnereim elmondták, hogy tagjai az IPU-nak. Különösen jó kapcsolataik vannak a FÁK-országok parlamentjeivel, de járt már kazah parlamenti küldöttség Ausztriában, Németországban, az Egyesült Államokban, Kínában és Mongóliában is. Szívesen vennék, ha érdemi kapcsolat jönne létre köztük és a Magyar Parlament között.

Kazahsztáni tartózkodásom során ellátogattam a Kazah Tudományos Akadémiához. U. M. Sultangazin elnök úr tájékoztatást adott a Kazah Akadémia felépítéséről, majd az egyes kutatási területekről. Megemlítette, hogy az atomfizikában különleges lehetőségek adódnak Kazahsztánban, hiszen az ország atomhatalom. Kiemelte a biotechnológiai kutatásokat, amelyek sok tekintetben kapcsolódnak az űrkutatási programokhoz. A társadalomtudományok kapcsán elismerően szólt a magyar orientalistákról, külön az 1992 nyarán tragikus hirtelenséggel elhunyt Mándoky Kongur Istvánról, akiknek fontos szerepük volt a kazah identitástudat megőrzésében. Kérte, jelezzem a magyar tudósok felé, hogy szívesen együttműködnének a Magyar Tudományos Akadémiával. Megjegyezte, hogy ő rövid ideig Teller Edével dolgozhatott együtt, s az amerikai magyar tudósok köszönhetően nagyra becsüli a magyar tudományos eredményeket.

Almati tartózkodásom idején Kurmanguzhin miniszterhelyettes úrral közösen megkoszorúztuk Mándoky Kongur István sírját, és megnyitottam Kunkovács László fotóművész „Kunok Magyarországon” című fotókiállítását. Találkoztam a kazahsztáni magyarokkal. Elmondásuk szerint előttem még magyar politikus nem járt náluk Kazahsztánban. Sokan közülük már nem tudnak magyarul, de származástudatukat őrzik. Kérték, hogy az anyaországgal való kapcsolattartást segítsük. A kazahsztáni magyaroknak a Külügyminisztérium nevében egy telefax-berendezést és vasárnapi iskolájuk számára magyar népviseleti ruhákat ajándékoztam.

Türkmenisztán
(április 22–23.)

Türkmenisztáni fogadópartnerem Halükberdi Ataev külügyminiszter volt. Tárgyalásunk során örömét fejezte ki, hogy népes magyar küldöttség látogat Türkmenisztánba. A türkmén külpolitika igen fontosnak tartja, hogy a világ minden államával együttműködést alakítson ki. Tájékoztatót adott a piacgazdaságra való átmenet helyzetéről és a tulajdonviszonyok átrendeződéséről. A többi meglátogatott közép-ázsiai országgal ellentétben a földet magántulajdonba adják. Sőt 50 hektárig bárki térítésmentesen juthat termőföldhöz. A türkmén vezetés törekszik arra, hogy külföldi vállalkozókkal vegyesvállalatokat hozzon létre. Eddig 30 török és néhány amerikai, olasz és iráni holdingot jegyeztek be. A türkmén kormánynak stratégiai törekvése, hogy megteremtse a hazai feldolgozóipart. A szovjet időszakban az évi 1,3 millió tonna gyapotnak csak 5 százalékát, a 84 milliárd m³ kitermelt földgáznak csak 3 százalékát dolgozták fel Türkmenisztánban. Az ország rendkívüli nyersanyagkészleteiből származó jövedelmek egy részét a lakosság szociális helyzetének javítására fordítják: 1993. január 1-től ingyenes a gáz-, elektromos energia- és vízszolgáltatás. Ataev elnök szerint Türkmenisztánban nincsenek nemzetiségi ellentétek. Állítása szerint még a türkménisztáni németek sem kívánnak kivándorolni. A külügyminiszter úr elmondta, hogy a közeljövőben évi 30 milliárd m³-re kívánják az Európába irányuló gázexportjukat növelni. Egyelőre csak az oroszországi vezetékeken szállítanak, de folyik az iráni és törökországi nyomvonalak kiépítésének előkészítése. Kérdésekre részletesen szolt az új közlekedési útvonalak kiépítéséről. A külügyminiszter úr elmondta, hogy jól halad a meshedi vasút építése. Ennek elkészültével a már Kínával összekötött közép-ázsiai vasúti lánc összekapcsolódik azzal a szárnyvonallal, amely Teheránon–Ankarán át Isztambulba s onnét Európába vezet. Emellett megteremtődik a perzsa-öböl és – Iránon, valamint Kelet-Anatólián át – a földközi-tengeri vasúti kapcsolatrendszer. Türkmenisztán jövője szempontjából nemcsak a meshedi vasutat tartja fontosnak, hanem az országon belüli új vonalak megépítését

is, mert a Karakumban számos olyan ásvány van, amelyet ki akarnak termelni. A regionális vasútvonal-fejlesztés mellett jól halad a Kínát Közép-Ázsián (Türkmenisztánon) át Iránnal és Törökországgal összekötő autótút – a Selyemút – építése. A türkmén tervek között szerepel, hogy Port Krasznovodszkban, amely a Kaszpi-tenger egyik legforgalmasabb kikötője, szabadkereskedelmi övezetet hozzanak létre. A külügyminiszter úr az Iránhoz fűződő kapcsolataikat jónak ítélte meg. Türkmenisztánban nem beszélhetünk az iráni fundamentalizmus térhódításáról. Teherán és Asgabat viszonyát a praktikus együttműködés jellemzi. Iráni cégek részt vesznek a türkmenisztáni vasút- és útépítésben. A két ország közötti diplomáciai kapcsolattartás tekintetében a következőt mondta. Ellenzik az almati nagykövet asgabati akkreditálását. Nem tartják szerencsésnek azt sem, ha a moszkvai magyar nagykövet látná el a türkmenisztáni magyar diplomáciai feladatokat. Ataev úr jó megoldásnak tartotta – különösen a közlekedési lehetőségek miatt –, ha az ankarai magyar nagykövet kapna akkreditációt Asgabatba. A türkmén tervekkel kapcsolatban elmondta, hogy a közeljövőben az osztrák kormány támogatásával Bécsben nyitnak nagykövetséget. Jelezte, hogy ottani misszióvezetőjüket szeretnék Budapestre akkreditálni. Ataev úr a két külügyminisztérium közötti együttműködésről szóló jegyzőkönyv aláírását igen fontosnak tartotta. Elmondta, hogy ennek keretei közepette gyümölcsözően fejlődhetnek a magyar–török kapcsolatok. Ataev úrnak átadtam Antall József miniszterelnök úr Niyazov elnök úrhoz intézett levelét, amely a türkmén elnöknek az 1996. évi EXPO-ra való meghívását tartalmazta. Ennek kapcsán szóltam az EXPO terveiről és a honfoglalással kapcsolatos lehetséges ünnepségekről.

Redzhep Saparov miniszterelnök-helyettessel lezajlott találkozónon részt vett az egész magyar delegáció. A miniszterelnök-helyettes úr a külügyminiszter úrhoz hasonlóan szólt arról, hogy egy népes, a kétoldalú kapcsolatok egészét javítani akaró küldöttség látogatott el országába. Tájékoztatót adott az ország helyzetéről és a gazdasági tervekről. Hangsúlyozta, hogy el akarják kerülni az előző rendszer gazdaságirányítási hibáit, de elutasítják a gazdasági sokkterápiát is. Kitűzött céljuk, hogy a lakosság széles tömegeinek biztosítsanak jó megélhetést. Gazdasági stratégiájuk legfontosabb eleme, hogy növeljék az ország export lehetőségeit. Ennek érdekében a külföldi vállalkozásokhoz is kedvező környezetet kívánnak nyújtani. Számos kedvezményt adnak a külföldi befektetőknek a vámok és az adózás területén. A külföldiek közül a legszámottevőbben a törökök, az irániak és az amerikaiak vannak jelen. Válaszomban elmondtam, hogy mi elsődlegesen a kínálókozó lehetőségeket kívánjuk feltárni. Átadtam a szót a magyar küldöttség tagjainak, hogy ők beszéljenek türkmenisztáni kapcsolataikról. Teremi Béla (MNB) a magyar és türkmén bankok közötti levelezési kapcsolat megteremtésének szükségességéről szólt. Komlóssy György (Központi Földtani Hivatal) magyar földtani kutatások megindításra tett javaslatot.

Márkus Gábor (MOL Rt.) Magyarország gázvásárlási érdekeltségéről szólt és üzleti tárgyalásairól. Selmeczi Lajos (Tradekomplex) mezőgazdasági technológiák türkménisztáni exportjára tett ajánlatot. Korompay Győző (Transelektro) energetikai programokba való bekapcsolódási lehetőségekről szólt. Saparov miniszterelnök-helyettes úr igen eredményesnek tartotta a találkozót: magyar kormányzati szakemberek és üzletemberek egyaránt megismerkedtek a türkménisztáni viszonyokkal, és megteremtették a hosszú távú kapcsolattartás és együttműködés alapjait.

Asgabatban felkeresett G. K. Nurmammedov kulturális miniszter úr, aki elmondta, hogy 1993-ban tudományos konferenciát fognak rendezni abból az alkalomból, hogy Vámbéry Ármin 130 évvel ezelőtt járt a türkmének között. Kérte, hogy ezen a konferencián magyar orientalisták is vegyenek részt. Az ország függetlenné válása után megkezdődött a nemzeti történelem kutatása, a források összegyűjtése. Számos fontos türkmén kézirat az MTA Keleti Gyűjteményében található. Kérte, hogy ezek másolatát készíttessem el, és diplomáciai csatornán juttassam el Asgabatba. Kérésére teljesítésére ígéretet tettem.

Türkménisztáni tartózkodásom idején meglátogattam a Türkmén Tudományos Akadémiát. Aga M. Hodjamamedov elnök úr beszámolt az akadémia felépítéséről és munkájáról. Érdeklődtem nála, miként állnak a latin ábécére való áttéréssel. Elmondta, hogy elkészült a türkmén ábécé – ennek egy példányát át is adták –, amelynek oktatása hamarosan megkezdődik az ottani iskolákban, és 1996-ban az egész ország áttér az új írásbeliségre. A türkmén akadémikusok is kifejezték abbéli óhajukat, hogy szeretnének együttműködni a Magyar Tudományos Akadémiával. Ígéretet tettem, hogy kérésüket továbbítom a Magyar Tudományos Akadémia elnökéhez.

Irán
(április 23–24.)

Közép-ázsiai körutamhoz kapcsolódóan munkalátogatást tettem Iránban. Teheráni tartózkodásom során fogadott H. E. Habibi, az Iráni Iszlám Köztársaság első alelnöke. Megbeszélést folytattam A. M. Besarati úrral, a külügyminiszter első helyettesével.

E. H. Habibi alelnökkel folytatott megbeszélésem során tájékoztatást adtam a közép-ázsiai köztársaságokban tett körutam tapasztalatairól. A közép-ázsiai köztársaságokban folytatott tárgyalásaim eredményei kapcsán utaltam nagykövetségünk megnyitására Almatiban. Jeleztem, hogy benyomásaim szerint közép-ázsiai partnereink komoly érdeklődést tanúsítanak a politikai és gazdasági átmenet során szerzett magyar tapasztalatok iránt, és Magyarországot egyértelműen stabilnak tekintik. A magyar–iráni kapcsolatokat érintve hangsúlyoztam, hogy a magyar kor-

mány külkapcsolati rendszerében, az Európán kívüli térségekben, kiemelt fontosságot tulajdonít Iránhoz fűződő viszonyunknak. Kifejtettem, hogy figyelemmel vagyunk és szimpátiával viseltetünk Irán modernizációs törekvései iránt, amelyek a modernizáció igényeit az iráni hagyományokkal összhangban kívánják érvényesíteni. Nagy jelentőséget tulajdonítunk a magasszintű kapcsolatok folyamatosságának fenntartására: számítunk Rafszandzsani elnök magyarországi látogatására, és előrehaladott állapotban van Velajati külügyminiszter budapesti látogatásának előkészítése. Gazdasági kapcsolatainkat érintve utaltam a kereskedelmi forgalmunkban bekövetkezett elmúlt évi visszaesésre, amely reményeink szerint csak átmeneti jelenség, de ismételt fellendítésének ügye megítélésünk szerint részletes szakértői megbeszélést igényel. Kértem, hogy az iráni fél részesítse kellő politikai támogatásban a gazdasági együttműködésünk fejlesztésére irányuló erőfeszítéseket.

Habibi alelnök pozitívan értékelte a magyar külpolitika aktivizálódását a keleti országok irányában. Ismerik a közép-ázsiai köztársaságokhoz fűződő kapcsolataink történelmi gyökereit, és mostani kapcsolatépítési erőfeszítéseinket sikeresnek ítélik. Iránnak a közép-ázsiai köztársaságokhoz fűződő viszonyáról elmondotta, hogy a Szovjetunió szétesése megnyitotta az utat kapcsolataink erősítése és megszilárdulása előtt. Irán meglelégedéssel látja, hogy a Kelet-Európától Kínáig terjedő övezetben a kapcsolatfejlesztés lehetőségei szempontjából új korszak kezdődhet. Ugyancsak meglelégedésükre szolgál, hogy a több mint 70 éves kommunista elnyomás nem volt képes megfosztani a közép-ázsiai népeket természetes értékrendjüktől, az újonnan függetlenné vált közép-ázsiai államok lakossága viszonylag rövid idő alatt visszaszerelte saját identitását. Irán kapcsolatainak fejlesztését a közép-ázsiai államokkal a hagyományok figyelembevételével és tiszteletben tartásával vélik elképzelhetőnek. Iráni megítélés szerint Kelet-Európa államai, amelyek a Nyugat erőteljes hatásának voltak kitéve, mint pl. Magyarország, a közép-ázsiaiaknál jobban meg tudták őrizni stabilitásukat. Jugoszlávia felbomlását az idézte elő, hogy sok eltérő etnikumot akartak egy állam keretében tömöríteni. Irán ugyanakkor sajnálattal látja, hogy egyes hatalmak nem hajlandók elfogadni azt, hogy az iszlám bázisán egységes államok jöhessenek létre. Ha ezek a hatalmak megfelelő intézkedéseket tettek volna annak érdekében, hogy a volt Jugoszláviában tiszteletben tartsák az emberi jogokat, nem fajult volna eddig a válság, amely ma már veszélyezteti Európa és az egész térség békéjét. Irán nem zárja ki annak a lehetőségét sem, hogy egy ilyen európai válsággóc kialakulása bizonyos hatalmaknak érdekében is állhat. Irán számára érthetetlen, hogyan tűrheti el az ENSZ és a világ közvéleménye azt a brutális bánásmódot, amelyben a boszniai muzulmán népességnek, nőknek és gyermekeknek részük van, különösen azután, hogy az ENSZ 1992-t a Gyermekek Világévének nyilvánította. Érthetetlen az ENSZ a nők jogaival foglalkozó bizottságának tétlensége is. Mindez az iráni

vezetésben azt a benyomást kelti, mintha egyes kultúrákat, civilizációkat másodosztályúként lehetne kezelni, s mintha ezek létezését az európai kontinensen nem kívánnák megtűrni. Irán pozitívan értékeli Magyarország Boszniával kapcsolatos álláspontját, és úgy látja, hogy ebben a kérdésben együtt tud működni hazánkkal. Habibi alelnök politikai kapcsolatainkat jónak minősítette. Iráni részről fontosnak tartják a magasszintű kontaktusok fenntartását, a legmagasabb szintű látogatás megvalósítását. Habibi kifejezte reményét, hogy Antall József miniszterelnök úr ellátogat Iránba. Iráni részről készek politikai eszközökkel elősegíteni gazdasági együttműködésünket: lehetőséget látnak mind az ipari együttműködés, mind a kereskedelem továbbfejlesztésére.

A. M. Besaratival, a külügyminiszter első helyettesével részletesen áttekintetem a nemzetközi helyzet és régióink legfontosabb kérdéseit, kétoldalú kapcsolataink teljes körét, annak megoldásra váró, a magyar fél szempontjából fontos kérdéseit. A közép-ázsiai volt szovjet köztársaságokkal Iránnak jók a kapcsolatai, érdekük a harmonikus együttműködés fejlesztése a térségben. Véleményük szerint a közép-ázsiai köztársaságoknak elsősorban a saját erőforrásaikra kellene támaszkodniuk, mert reálisan a Nyugattól nem várható, hogy jelentős szerepet vállaljon az előttük álló feladatok megoldásában. Az iráni külpolitika alapelveit érintve Besarati úr leszögezte, hogy az a kölcsönös tisztelet, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén és a közös érdekeken nyugszik. Iránnak senkivel szemben sincsenek területi követelései. A mai világhelyzetben a vitás kérdések kizárólag párbeszéd útján rendezhetők, katonai eszközökkel történő megoldás többé nem lehetséges. Iráni felfogás szerint azok tekinthetők igazán nagy országoknak, amelyek képesek önállóan és függetlenül alakítani politikájukat. Irán fenntartja magának a jogot, hogy adott esetben a szuperhatalmakat is bírálja, ezért minősítik terrorista államnak, ezért támadják az emberi jogok ürügyén. Iráni felfogás szerint Irán tette a legtöbbet a térség stabilitásáért. Az országukat ért kihívásokra kerülik az azonnali reagálást. Meggyőződésük, hogy „vért vérrel nem lehet lemosni”, s ezt az elvet következetesen betartják, mint pl. az iráni Airbus lelövése esetében is. Az emberi jogok érvényesülése kapcsán megfogalmazott nyugati bírálatok elfogadhatatlanok Irán számára. Az elmúlt 14 év során több ízben tartottak az országban általános választásokat, érvényesült a sajtó szabadsága, a parlament szabadon működik, az elnök leváltható, politikai börtönök nincsenek, így Irán terrorista állammá nyilvánításának semmiféle elfogadható indoka nincs. Ezt is figyelembe véve azonban Irán számára fontos, hogy hogyan vélekedik róla a külvilág. Kétoldalú kapcsolatainkat Habibi alelnökhöz hasonlóan Besarati is pozitívan értékelte. Kifejtette: érdekelték a politikai párbeszéd folytatásában hazánkkal. Velajati külügyminiszter budapesti látogatására még május folyamán sor kerül. Kérte, hogy a magyar vezetés vizsgálja felül az emberi jogok iráni helyzetével kap-

csolatos, számukra hátrányos, baráti viszonyunkat zavaró álláspontját. Kintlévőségeinkre utalva elismerte és hangsúlyozta, hogy gazdasági kapcsolatainkban vannak nehézségek, de egyértelműen jelezte, hogy az iráni fél kész eleget tenni kötelezettségeinek. Üdvözlük a Magyar Nemzeti Bank alelnökének május 1–2-re tervezett teheráni látogatását. (A látogatás azóta megtörtént.) Besarati szorgalmazta exportunk és importunk kiegyensúlyozottá tételét. Kifejezte reményét, hogy hazánk a jövőben olajat vásárol Irántól, ami csökkentheti a magyar aktívumot kereskedelmi forgalmunkban. Szűkkörű megbeszélésünk során kezdeményezte a korábban kialakult kölcsönösen előnyös katonagazdasági kapcsolatok kiszélesítését. Jelezte, tudomásuk van arról, hogy e kérdésben külső nyomás nehezedik Magyarországra, hogy ne szállítson haditechnikai termékeket Iránnak. Azt javasolta, hogy Magyarország ne engedjen ennek a nyomásnak, vegye figyelembe saját hosszú távú érdekeit. Példaként említette, hogy 1992-ben késhegyig menő harc alakult ki egy amerikai és egy brit cég között 10 db korszerű repülőgép – közvetítők útján – Iránnak való eladása miatt, amelyben az amerikaiak győztek. A repülőgépek leszállítása Besarati szerint ez évben kezdődik. Szorgalmazta, folytassuk tovább szállításainkat az elektronikai felderítő-zavaró rendszerek terén. (Megjegyzése: itt konkrétan polgári és katonai célú repülőgépek, helikopterek fedélzetére telepíthető ultrarövidhullámú zavaróberendezésekről van szó, melyeket korábban a Technika KKV adott el Iránba a HM-nek.) Utalt arra, hogy korábban volt együttműködésünk páncélos technika vonatkozásában is. Bejelentette, iráni részről szeretnének Magyarországtól harcokcsimotorokat vásárolni a T–72-es típusú (szovjet) harcokcsikhoz. Korrekt vásárlók lennének az e típushoz szükséges egyéb alkatrészek vonatkozásában is. Fentiekre a Szovjetuniótól korábban, illetve az Oroszországtól vásárolt T–72-esek felújításához, illetve tartalék-képzéshez lenne szükségük. Sürgette a közúti fuvarozási megállapodás mielőbbi véglegesítését. Kulturális kapcsolatainkat érintve Besarati kiemelte a kulturális együttműködésnek a külkapcsolati rendszerben játszott stabilizáló, az országaink közötti jobb megértést előmozdító szerepét. Felvetette az együttműködés lehetőségét rajzfilmek gyártásában, a nyelvészeti kutatásokban, javasolta fotó- és könyvkiállítások kölcsönös megrendezését.

Magam részéről részletesen ismertettem Besharatival a magyar külpolitika fő célkitűzéseit, a régióinkban kialakult helyzettel kapcsolatos értékelésünket. A magas-szintű látogatásokkal kapcsolatban jeleztem: szívesen látnánk Rafszandzsani elnököt magyarországi látogatáson, Szabad György úr iráni látogatása időpontjának egyeztetése folyamatban van. Sürgettem az iráni fél végleges állásfoglalását Velajati budapesti látogatásának időpontja ügyében. Gazdasági kérdések kapcsán nyugtáztam, hogy a kintlévőségek rendezése megindult, és megerősítettem, hogy dr. Hárshegyi Frigyes, az MNB alelnöke május 1–2. között esedékes teheráni tárgyalási során már

a fizetés konkrét feltételeit is rendezni kívánja. Tájékoztattam partneremet, hogy készek vagyunk Iránnal együttműködni harmadik piacokon, így a közép-ázsiai köztársaságokban is. Vállalataink erre vonatkozó konkrét ajánlatait eljuttattuk az iráni félhez. Kértem az iráni fél ezzel kapcsolatos állásfoglalását. Jelezttem: várjuk az iráni fél állásfoglalását a kettős adóztatás elkerülésére vonatkozó magyar egyezmény tervezetére, továbbá, hogy számon tartjuk a GVB Teheránban még ez évben esedékes soros ülést. Szorgalmaztam a kulturális csereprogram mielőbbi véglegesítését, javasoltam sportkapcsolataink kiszélesítését (iráni sportolók fogadása edzőtáborozásra, edzőküldés).

Törökország
(április 24–27.)

Törökországban Özdem Sanberk úrral a külügyminiszter első helyettesével folytattam tárgyalásokat. Tájékoztatót adtam közép-ázsiai tapasztalataimról, és a találkozó során alkalom nyílt számos kétoldalú kapcsolatainkban fontos kérdés megtárgyalására. Mindenekelőtt részvételem fejeztem ki Turgut Özal elnök tragikus halálával kapcsolatban, és bejelentettem, hogy másnap Isztambulban megkoszorúzom az elnök sírját. Sanberk úr röviden szólt Törökország Közép-Ázsia-politikájának alapjairól. Törökország – az Orosz Föderációval 1991. december 16-án való konzultáció után – a függetlenségüket helyreállított szovjet utódállamok mindegyikével felvette a diplomáciai kapcsolatot. Számos országban az elsők voltak, akik nagykövetséget nyitottak. Fontos feladata a világnak – mondta –, hogy az új államokban megerősödjön a demokrácia, és kilábaljanak az akut gazdasági válságból. A kiútkeresés során számos alternatíva adódik. Ankara semmiféle tekintetben sem kíván a szovjet utódállamok belső ügyeibe beavatkozni. Csupán egy lehetséges alternatívát kíván nyújtani az új gazdasági, kommunikációs és politikai struktúrák kiépítéséhez. A török kormány és az Eximbank eddig közel 1 milliárd USD hitelt nyújtott a szovjet utódállamoknak. Ankara az új értelmiség kiképzéséhez is segítséget adott: 1992 őszén 2000 diák kezdte meg tanulmányait török felsőoktatási intézményekben. Törökország nagy fontosságot tulajdonít a közép-ázsiai és transzkaukáziai olaj- és gázvezetékek építésének, amelyek nyomvonalát illetően a közeljövőben születnek döntések. Sanberk úr beszélgetésünk során hangsúlyozta, hogy Ankara nemcsak a muszlim köztársaságokkal törekszik együttműködésre, hanem a volt Szovjetunió minden államával. Véleményük szerint az iszlámnak nincs kiemelt szerepe a posztsovjet köztársaságok életében. Fontos részét képezi a nemzeti identitásnak, de 70 év kommunizmus után elképzelhetetlen, hogy az állami élet alapjait az iszlám határozza meg. Sajnálatosnak tartotta, hogy egyes országok az iszlámhoz való viszonytól teszik függővé az új álla-

mokhoz fűződő kapcsolataikat. Az azeriek és a közép-ázsiai török köztársaságok azon törekvését, hogy áttérjenek a latin ábécére, fontos állomásnak tartja a sikeres modernizációhoz vezető úton. Közép-Ázsia és a többi szovjet utódállam vonatkozásában azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy erős pozíciói vannak a konzervatív erőknek. A továbblépésben komoly akadályt jelent, hogy a régi beidegződésekkel kívánják felállítani az új intézményeket. Így a sikeres modernizációhoz új, korszerűbb szemléletre van szükség. Ennek megteremtésében sokat segíthetnek azok az európai intézmények, amelyeknek ezek az országok tagjai lettek (EBEÉ), és azok, amelyek figyelemmel kísérik az egész eurázsiai térség sorsát.

Tárgyalópartneremnek jeleztem, hogy Özal elnök magyarországi látogatásra szóló meghívása a megválasztandó új köztársasági elnök számára is érvényben van. Közöltem: várjuk a török fél választát a török miniszterelnök magyarországi látogatásával kapcsolatban is. Jeleztem, hogy a magyar fél folytatni akarja a szabadkereskedelmi megállapodással kapcsolatos tárgyalásokat. Emlékeztettem tárgyaló partnereimet Jeszenszky miniszter úrnak arra a levelére, amelyben a törökországi magyar diplomáciai ingatlanokkal kapcsolatos kéréseink kedvező elbírálását kérte. Sanberk úr válaszában köszönetet mondott a megválasztandó köztársasági elnök meghívásáért, és közölte, hogy ezzel kapcsolatban, miként a miniszterelnök utazásával kapcsolatban is, további egyeztetések szükségesek. Ígéretet tett, hogy Jeszenszky miniszter úr levelére hamarosan megérkezik a török válasz. A szabadkereskedelmi tárgyalásokkal kapcsolatban elmondta, hogy mindkét országnak figyelembe kell vennie az EK-hoz fűződő viszonyát.

Ezt követően a délszláv válság aktuális kérdéseire tértem át. Szóltam arról, hogy a helyzet megítélésében Budapest és Ankara között nézetazonosság van. Elmondtam, hogy a háború eszkalációja esetén nincs megfelelő nemzetközi garancia Magyarország biztonságának megvédésére. Kértem, hogy a török fél a NATO-ban képviselje azt az álláspontot, hogy Magyarországnak védelmi garanciákra van szüksége. Sanberk úr válaszában elmondta, hogy osztja a magyar helyzetértékelést. Véleményük szerint a harcok kiterjedhetnek a Vajdaságra, a Szandzsákra és Koszovóra is. Az utóbbi két területen – ahogyan ezt a török fél az onnét érkező napi jelentésekből tudja – igen feszült a helyzet. A török fél álláspontja szerint a válság szankciókkal nem oldható meg, inkább összehangolt, gyors nemzetközi katonai fellépésre van szükség. Álláspontja szerint vigyázni kell azzal, nehogy a szerb–muszlim ill. horvát–muszlim ellentéteket kizárólag keresztény–iszlám szembenállás következményeként tüntessék fel. Sanberk úr felvetette, hogy az isztambuli Bosznia-konferenciát folytatni kell. Véleménye szerint a következőt Budapesten vagy esetleg Bécsben, ill. Bukarestben kellene megrendezni. Majd kitért arra, hogy Törökország a balkáni rendezésben csak nemzetközi felhatalmazás alapján kíván részt vállalni. Mindent meg-

tesznek annak érdekében, hogy az érdekelt népeket közel hozzák egymáshoz. Ezért kezdeményezők a Fekete-tengeri Országok Együttműködési Szervezetében és a balkáni országok közös szervezeteiben. Válaszomban kitértem arra, hogy a magyar–török külügyi együttműködést folytatnunk kell. Közös célunk, hogy a nyugati közvéleménnyel megértessük, hogy a délszláv válság veszélyezteti az egész Balkán és Magyarország biztonságát.

Moldova
(április 27.)

Moldovában Mircea Snegur elnökkel, Andrei Sangheli miniszterelnökkel, Nicolae Tiu külügyminiszterrel és Ion Botnaru külügyminiszter-helyettessel folytattam tárgyalásokat.

Tárgyalópartnereimnek kifejtettem, hogy Magyarország a moldovai függetlenség deklarálása óta mindig az ország szuverenitásának erősítéséért és a nemzetközi szervezetekbe való integrációjának elősegítéséért lépett fel. Hazánk Moldova függetlenségének kivívása után az elsők között ismerte el a fiatal moldovai államot, majd 1992. január 16-án diplomáciai kapcsolatokat létesített vele. Készek vagyunk továbbra is támogatni Moldovát a különböző nemzetközi fórumokon, így abban is, hogy az ET teljes jogú tagjává váljon. Elmondtam, hogy chişinăui nagykövetünk kinevezése folyamatban van, s várjuk, hogy Budapesten is felálljon Moldova nagykövetsége, amely akár közép-európai hatáskörrel is működhetne. Érdeünkben áll kapcsolataink további javítása. Szabad György, az Országgyűlés elnöke ez év június 18-án kész ellátogatni Chişinăuba, s ha a szakértők elkészítik az alapszerződést, annak aláírására szívesen látjuk Budapesten Andrei Sangheli miniszterelnök urat. Reméljük, hogy erre már a nyáron sor kerülhet. Közöltem, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter 1993 őszén kész viszonzni Nicolae Tiu 1992. decemberi látogatását.

Moldovai tárgyalópartnereim köszönetet mondtak hazánknak az 1991-es elismerésért, illetve azért a segítségért, amit Magyarország a Moldovai Köztársaság nemzetközi integrációjáért tett. Snegur elnök külön megemlítette a magyar közvetítő szerep fontosságát a Dnyeszter-menti konfliktusban.

A moldovai vezetők a belpolitikai problémák terén kiemelten szóltak a hazájukban állomásozó 14. orosz hadsereg jelentette nehézségekről. Hangsúlyozták, hogy politikai, és nem interetnikai konfliktusról van szó. Felhívták a figyelmet arra, hogy politikai per készül, amelyben 6 román nemzetiségű moldovai önkéntest akarnak az oroszok bíróság elé állítani. Kérték, hogy továbbra is nyújtsunk segítséget a konfliktus nemzetközi kezelésében. A kisebbségi kérdésről kifejtették, hogy Moldovában sok minden történt a nemzeti kisebbségek érdekvédelme terén, s kitalációnak nevezték

a nemzetközi sajtóban – főleg orosz közreműködésre – időnként felbukkanó, a moldovai kisebbségi problémákkal foglalkozó írásokat. Pozitív példaként említették az állampolgársági törvényt, amely a törzsökös lakossággal azonos jogokat biztosít a kisebbségek számára. E lépéseknek köszönhetően Moldova megfelelt az EBEÉ-tagga válás alapfeltételeinek.

A kétoldalú kapcsolatokról szólva kifejtették, hogy komolyan foglalkoznak magyarországi nagykövetségük felállításának kérdésével, amelyre előreláthatólag meg ebben az évben sor kerülhet. Kifejezték érdekltségüket az országaink közötti alapszerződés mielőbbi megkötésében. Sangheli miniszterelnök örömmel fogadta el a Magyarországra szóló meghívást, amelyen a tervek szerint sor kerülhet a magyar–moldovai alapszerződés aláírására.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok kérdését érintve elmondták, hogy nem lehetünk elégedettek a kereskedelmi forgalom alakulásával. A moldovai fél továbbra is érdekelt a magyar gazdasági, különösen a mezőgazdasági tapasztalatok, illetve a privatizáció megismerésében, és hivatkoztak a korábbi jó együttműködésre az élelmiszer-feldolgozásban, megemlítve a korábbi jó martonvásári, budapesti és bábolnai kapcsolatokat. Kifejezték készségüket a Magyarországtól való gabonavásárlásra.

Nemzetközi témákat érintve elégedetten állapítottuk meg, hogy az orosz helyzetet hasonlóképpen értékeljük, s támogatásunkról biztosítottuk a demokratikus orosz reformfolyamatot, személyesen pedig Jelcin elnököt. A moldovai vezetés örömmel nyugtázta a referendum pozitív eredményét, mivel a konzervatívok győzelme esetén negatív folyamatok indultak volna meg szerte a volt birodalomban. Oroszországgal jó kapcsolatokat kívánnak kialakítani, hiszen például gazdasági tevékenységük 80 százaléka oda kötődik. Ezért is kötöttek új alapokon alapszerződést, amit ők már egy éve ratifikáltak, az orosz parlament azonban még nem tette meg ugyanezt. A délszláv válsággal kapcsolatosan sürgették az egységes európai fellépést, illetve a Vance–Owen-terv elfogadását. Kifejezték készségüket a konfliktus rendezésében való közreműködésre.

Javaslatok

1.) A közép-ázsiai országoknak sajátos helyük van a magyar biztonságpolitikai rendszerben. Almatiból, Taskentből, Biskekből és Asgabatból figyelni lehet az orosz külpolitika érdemi változásait. Ehhez bizalmi kapcsolatot kell kiépíteni a térség külpolitikájának irányítóival. Ezt különösen Kazahsztánban és Kirgizisztánban sikerült megteremtenünk. Szükséges, hogy a magasrangú és szakértői külügyi találkozók tovább folytatódjanak, melyeknek keretét az aláírt külügyminisztériumok közötti megállapodások képezik.

2.) A magyar–közép-ázsiai együttműködést szükséges kiterjeszteni a katonai területekre is. A küldöttség tagjaként utazó Fehérvári Tamás mk. ezredes, a MH. haditechnikai főcsoportfőnök-helyettese ennek alapjait megteremtette. A következő lépésben szükséges, hogy megvalósuljon a magasrangú katonatisztek kölcsönös cserélátogatása. Indokolt, hogy az almati nagykövetségen katonai attasé kezdje meg működését.

3.) A Közép-Ázsiával kapcsolatos politikai kapcsolattartásba célszerű bekapcsolódnia a Magyar Országgyűlésnek. Javasoljuk, hogy az Országgyűlés Külügyi Hivatala vegye fel a kapcsolatokat az ottani parlamentekkel, és szervezzék meg a kölcsönös tájékoztatás rendszerét.

4.) A közép-ázsiai véleményformáló elitnek igen kedvező magyarságképe van. Igénylik a Magyarországgal való tudományos kapcsolattartást. Javasoljuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia rendezze kapcsolatait a közép-ázsiai országok akadémiaival, és teremtsen meg az együttműködés feltételeit.

5.) Hosszú távú stratégiai érdekünk az, hogy az új közép-ázsiai értelmiség képzésébe bekapcsolódjunk. Jelenleg évente 10 kazahsztáni diáknak ad a Művelődési és Közoktatási Minisztérium ösztöndíjat. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vizsgálja annak lehetőségét, hogy más tárcák, egyes nagyvállalatok, alapítványok (MOL Rt., Videoton Rt., Vegyépszer Rt., etc.) tudnak-e további ösztöndíjat biztosítani közép-ázsiai diákoknak.

6.) Hosszú távú stratégiai érdekünk, hogy hitelt adjunk a közép-ázsiai országoknak, miként ez több hozzánk hasonló – igaz, jobb gazdasági helyzetben lévő – európai ország (pl. Ausztria) megtette. Egy kisebb volumenű magyar hitel is jelentősen növelhetné a Közép-Ázsiába – különösen Kazahsztánba – irányuló magyar áruforgalmat. Egy ilyen hitelkonstrukció kedvező kihatással lenne a térségbeli politikai kapcsolatainkra. Célszerű lenne, ha a Magyar Nemzeti Bank megvizsgálná, miként lehetne a fenti hitelkonstrukció feltételeit megteremteni.

7.) A magyar gazdasági érdekek megkívánják, hogy Üzbegisztánnal, Kirgizisztánnal, Kazahsztánnal és Türkmenisztánnal megkössük a kettős adóztatás elkerülésére vonatkozó megállapodást és a kölcsönös beruházásvédelmi egyezményt. Ennek tervezetét a kazah félnek 1993 februárjában átadtuk. Javasoljuk, hogy a PM az említett országok mindegyike számára készítse el a tervezeteket, és a KÜM-mel közösen érje el – Kazahsztánban legkorábban –, hogy a fenti dokumentumok aláírásra kerüljenek.

8.) A közép-ázsiai országokkal (Üzbegisztán, Kirgizisztán, Kazahsztán, Türkmenisztán) való kapcsolattartásunk szempontjából fontos, hogy velük légügyi egyezményt kössünk. Javasoljuk, hogy a KVHM készítse el a tervezeteket, és diplomáciai csatornákon juttassa el az ottani partnerekhez.

9.) A Földművelésügyi Minisztérium vizsgálja meg a moldovai gabonaigények teljesíthetőségét, és tegyen lépéseket ezek megvalósítása érdekében.

Budapest, 1993. május 17.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 60. doboz

Megyeri Bélának, a varsói nagykövetség beosztott diplomatájának
összefoglalója a belarusz belpolitikáról
1993. május 19.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Varsó

Varsó, 1993. május 19.

Szigorúan titkos!

Érv.: 1993. VII. 31.

17/SZT/1993.

Tárgy: A fehérorosz belpolitika időszzerű
kérdéseiről

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Megyeri Béla

Gépelte: Böröcz Éva

Államtitkárunk minszki tárgyalásai idején a Belarusz Nemzeti Fronthoz (BNF) közel álló körből tájékoztatást kaptunk a fehérorosz belpolitikáról. Ennek főbb elemeit foglaljuk össze jelentésünkben.

A Legfelső Tanács áprilisi döntése a Belarusz Köztársaságnak a FÁK közös biztonsági rendszeréhez való csatlakozásáról megváltoztatta az ország külpolitikájának eddigi irányát, és olyan eseménysort indított el, amely jelentősen befolyásolja majd az országon belüli politikai folyamatok alakulását, fejlődését. A társadalom demokratikus erői – s köztük természetesen a BNF is – ezt a lépést úgy fogadták, mint a korábban meghirdetett semlegességtől való elfordulást, sőt kísérletet a szuverenitás megszüntetésére. A BNF parlamenti nyilatkozata szerint ezzel a döntéssel a nómenklátúra olyan külső erőket keres, amelyekre „rákenheti” saját bűneit, tévedéseit és akikre támaszkodhat, ha hatalma veszélybe kerülne. Emellett a régi rend hívei az SZKP korábbi hatalmának visszaállítására, a totalitárius rend helyreállítására törekednek. A fehérorosz posztkommunista nómenklátúra – az ország önállóságát és szuverenitását lényegében megkérdőjelezve – mindig is kitűnt provincializmusával és nemzeti nihilizmusával, s gyakorlatilag Oroszország ortodox és reakciós erőivel lépett szövetségre. Érdeke, hogy Fehéroroszországot az újjáéledő orosz birodalomhoz csatolják.

Figyelemre méltó, hogy Sztanyiszlav Suskevics, a Legfelső Tanács elnöke, jóval finomabb kifejezésekkel élve, hasonló szellemben szólalt fel a parlamentben. Álláspontja a FÁK kollektív biztonsági rendszeréhez csatlakozás kérdésében egyértelmű volt, és lényegét tekintve a BNF álláspontjának támogatását jelentette. A parlamenti

szavazást követően Suskevics azonnal „a néppel való konzultáció szükségességéről” szól. Parlamenti zárszavában pedig megismételte kívánságát: „javaslatot teszek: a Belarusz Köztársaságban megtartandó népszavazásokról szóló törvény alapján kérem a Legfelső Tanácsot, hozzon határozatot olyan népszavazás megtartásáról, amelynek tárgya az ország semlegessége lenne.” E szavazásra a következő kérdés felvetését javasolta: „támogatja-e a Belarusz Köztársaság semlegességét, amely megtiltaná, hogy az ország más országokkal, illetve azok közösségeivel bármely katonai, politikai szövetségre lépjen?” A referendumra vonatkozó javaslat megvitatását a Legfelső Tanács soron következő ülésére irányozták elő.

Informátorunk megjegyezte, hogy a semlegesség kérdésére vonatkozó népszavazás ötletét a BNF már jóval korábban Suskevics javaslata előtt felvetette. A BNF által megfogalmazott kérdés: „úgy gondolja-e, hogy a Belarusz Köztársaságnak semleges és atommentes államnak kell lennie és nem kell katonai blokkokba belépnie?” A BNF e javaslatát 100 képviselő írta alá, de a népszavazásra vonatkozó törvény szerint a parlament 2/3-ának megfelelő számú aláírást, azaz 115-öt kell összegyűjteni.

A BNF – Suskevics ez év áprilisi javaslatától függetlenül – folytatja a további aláírások gyűjtését a képviselők között. E tevékenysége mögött az áll, hogy a BNF, és főleg annak vezetője (Zenon Pazniak) bizalmatlanok Suskevicsrel szemben. Suskevics ugyanis már nemegyszer változtatta meg gyökeresen véleményét nem kevésbé fontos kérdésekben. Így pl. legutóbb 1992-ben, amikor is az előrehozott választások ügyében kellett volna a parlamentnek népszavazásról döntenie. Akkor Suskevics sem a parlament elnökeként, sem pedig államfőként nem kísérelte meg a Legfelső Tanácsot rábírní arra, hogy a népszavazást elrendelő határozat szülessen. Hasonlóan: külföldi TV-adónak adott interjújában kijelentette, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy a törvényen kívül helyezett Belarusz Kommunista Pártot ne helyezték vissza jogaiba. Ezt követően azonban mégis – ez év februárjában – a Legfelső Tanács ülésén a pártot törvényen kívül helyező korábbi döntés megváltoztatása mellett szavazott. Ily módon az ellenzék felkészül arra az esetre, ha Suskevics – a rá nehezedő óriási nyomás hatására – a már említett semlegesség melletti kiállásának megváltoztatására kényszerülne. Ezzel összefüggésben a BNF folyamatosan elemzi, hogyan változik Suskevics viszonya a legbefolyásosabb állami struktúrákhoz, politikusokhoz és intézményekhez ebben a belpolitikailag nehéz helyzetben.

A FÁK kollektív biztonsági rendszeréhez való csatlakozás kérdését Vjacseszlav Kebics, a Minisztertanács elnöke vetette fel a parlament ülésén. Az ezzel összefüggő vita feltárta az eddig titkolt ellentéteket Suskevics és Kebics között. Kebics nyíltan az elnöki poszt megszerzéséért indult harcba e kezdeményezésével, maga mögé állítva a volt nomenklatura meghatározó részét.

A politikai erők viszonyában jelentőséggel bírtak és bírnak a fegyveres erők. A parlamenti ülésen felszólalt Pavel Kozlovskij védelmi miniszter is. Kijelentette: a FÁK kollektív biztonsági rendszeréhez való csatlakozás nélkül a belarusz hadsereg sokáig nem létezhet. Ezt a véleményét osztották a Védelmi Tanács tagjai is, Suskevics kivételével. A demokratikus erők, elsősorban a BNF vezetői nem egyszer felhívták a társadalom, és az államfő figyelmét arra, hogy a Védelmi Minisztérium vezetésének „nemzetellenes politikája” nem spontán, hanem tervszerű.

Állításukat pl. olyan tényekkel igazolják, hogy a tisztikarból sok belarusz származású tisztet elbocsátottak, és oroszokkal váltották fel őket. Azt is elmondták, hogy a kulcsfontosságú katonai posztokra a régi rend híveit ültették. A tisztikar jelentős része idegenkedik a belarusz nyelv, mint vezénylő nyelv bevezetésétől. Suskevics elnök ritka találkozásai a hadsereggel mindig igen hűvös légkörben folytak le. A hadsereg szükséges átalakítására (belarusszizálás), létszámának csökkentésére és a belarusz nyelv bevezetésére vonatkozó javaslatai nem titkolt visszautasítással, ellenséges érzülettel találkoztak. Ugyanakkor Kebics miniszterelnök látogatása a hadsereg egységeinél mindig híveinek szaporodásával járt. A legutóbbi ilyen látogatásakor Kebics megígérte, hogy a tisztai családok lakásigényeit 3 éven belül kielégítik. Az ellenzékiek véleménye szerint az ilyen ígéretek végrehajtása – az ország gazdasági helyzetében – lehetetlen, mégis széles körű rádió- és TV- nyilvánosságot biztosítottak neki.

A tábornoki kar érdekei szorosan összefonódnak – az ország ipari termelő potenciáljából meghatározó súllyal részesedő – hadiipari komplexum vezetőinek érdekeivel. Az ún. Tudományos-Ipari Egyesülés (TIE), amely az ipari „tábornokokat” fogja össze, egyre aktívabb a politikai harcokban. Érthető, hogy a vállalatoknak (sokuk veszteséges) nyújtott óriási hitelek révén Kebics és kormánya szeretné elkerülni az 1991. áprilisihoz hasonló események megismétlődését, amikor is a katonai üzemek dolgozói hívták sztrájkba Minszk munkásait. Ma a TIE vezetői a Legfelső Tanács ülésein fenyegetőznek sztrájkkal arra az esetre, ha „az orosz katonai megrendelések megszakadnának”. Az ilyen fenyegetésekkel Suskevicset és semlegességi törekvéseit kívánják lehetetlenné tenni.

A Legfelső Tanács áprilisi ülésén szót kért Eduard Sirkovszkij, a belarusz KGB elnöke is. Nyíltan ugyan nem agitált a közös védelmi rendszerhez való csatlakozás mellett, „csupán” bejelentette: a KGB vezetői testülete egyhangúlag a csatlakozás mellett foglalt állást. (A belarusz KGB korábban a Minisztertanács, ma pedig közvetlenül a Parlament, ténylegesen annak elnöke hatáskörébe tartozik.)

E parlamenti ülésen Suskevics – még a kollektív biztonsági rendszerhez való csatlakozás vitája előtt – lesújtó kritikával illette a külügyi tárcát, és annak vezetőjét is. Hozzá nem értéssel, sikertelenséggel és passzivitással vádolta meg a Külügyminisz-

térium apparátusát. Pjotr Kravcsenko külügyminiszter az elnök által felvetett vádakat könnyűszerrel utasította vissza. Egyes megfigyelők szerint Suskevicset szándékosan „ültették fel” a Külügyminisztériumot bíráló beszédének ilyen megfogalmazásával. Kritikájával ugyanis az őt eddig legjobban támogató tárcát, s annak vezetőjét vette célba. Pjotr Kravcsenkóról elmondható, hogy korábbi beszédeinek többségében a Belarusz Köztársaság semlegességét támogatta, s ennek megfelelő külpolitikát folytatott. Ugyanakkor a kollektív biztonsági rendszerhez való csatlakozás vitájában legalább olyan meggyőzően érvelt a csatlakozás, mint korábban a semlegesség mellett. Kijelentette: igazának bizonyítása érdekében kész arra, hogy Suskevics elnökkel a sajtó hasábjain folytasson vitát. (Kravcsenko külügyminiszter működésének három éve alatt jó kapcsolatokat épített ki a nemzeti érzelmű kommunista körökkel, és bizalmat vívott ki magának az értelmiség széles köreiben.)

Összességében megállapítható, hogy a Kebics-kormány legbefolyásosabb miniszterei és a KGB elnöke a parlament ülésén nem támogatták Suskevics elnököt. Ismét bebizonyosodott, hogy a Legfelső Tanácsban Suskevics politikai mozgástere – nem áll mögötte párt vagy mozgalom – igen korlátozott.

A sajtó helyzete is igen bonyolult; pénzügyi nehézségekkel küszködve a legbefolyásosabb újságok és folyóiratok elfogadták a Minisztertanács pártfogását, s ma már a kormány ellenőrzi a társadalmi-politikai kiadványok mintegy 80%-át. Az egykor harcok, a választások idején Suskevicset támogató „Ifjúság Zászlaja” ma a kormány tevékenységét propagálja, s egyetlen lehetséges alkalmat sem hagy ki a demokraták megcsipkedésére. A sajtó vezetése teljes egészében a Minisztertanács ellenőrzése alatt áll, de a szálak nem a Legfelső Tanács által választott információs miniszter, hanem a Kebics által kinevezett Minisztertanácsai Információs Főigazgatóság vezetőjének, Vaszílij Aragovec, valamint a Minisztertanács sajtó, rádió és TV osztályának vezetője, Szergej Pavaljajev kezében futnak össze. Az általuk a belarusz tömegtájékoztatási eszközökben folytatott akciók az elmúlt évek pártállami propagandájára emlékeztetnek.

A BNF vezetői azt is nehezményezik, hogy az utóbbi hónapokban majdnem teljesen elveszítette befolyását a Legfelső Tanácsnak a nyilvánosság, a tömegtájékoztatási eszközök és az emberi jogok kérdéskörében illetékes bizottsága. Ebben nem utolsósorban az is szerepet játszott, hogy maga Suskevics is több ízben kijelentette: „feleslegessége” miatt szeretné felosztatni ezt a bizottságot. E bizottság tagjai pedig többségükben demokratikus érzelmű személyek.

Ez a fajta tömegtájékoztatás lényeges befolyással lehet mind a Suskevics által javasolt népszavazási törvény előkészítésére, mind pedig a szavazás eredményére.

A BNF vezetői szerint az esetleges népszavazáson a belarusz lakosság – nagy valószínűséggel – az ország semlegessége mellett szavazna. Ez Suskevicsnek és

a BNF-nek biztosítaná a nép támogatását. Ekkor a kormánynak, de a parlamentnek is, nem maradna más választása, mint a lemondás, illetve önmaga feloszlatása. Ilyen esetben szükségessé válna egy átmeneti (koalíciós) kormány létrehozása és új választás kiírása.

A jelenlegi gazdasági nehézségeket és a növekvő társadalmi feszültségeket figyelembe véve, egy ilyen választáson a jelenlegi parlamenti többség befolyása jelentősen csökkenhet, esetleg csak ellenzéki szerepre korlátozódhat.

Ezért a hatalom jelenlegi birtokosai érdekeltek a mostani parlament életének fenntartásában, meghosszabbításában. Ennek lehetősége a népszavazás elkerülése, illetve az azon megválaszolandó kérdés olyan megfogalmazása, amely a választópolgárok jelentős részét a hatalom számára kedvező irányban befolyásolná, megtévesztené. (Meggjegyezzük: 1992 októberében 442 ezer állampolgári aláírás gyűlt össze egy soron kívüli választást célzó népszavazás kikényszerítése érdekében, de a parlament ennek ellenére sem döntött a referendum mellett.)

A Suskeviccsel szembeni minden fenntartás ellenére a BNF, és más demokratikusan működő pártok is érdekeltek egy kellő tekintéllyel és befolyással bíró személy (Suskevics) szövetségének megnyerésében. Úgy látják, hogy Suskevics népszerűsége, kapcsolatainak felhasználása révén lehetőség kínálkozik egy tényleges rendszerváltás megvalósítására.

A jelenlegi ellenzéki erők ugyanakkor a maguk részéről jó támaszai lehetnének Suskevicsnek a népszavazás, de később egy esetleges elnökválasztás során is.

A BNF szerint Fehéroroszország ma nehéz politikai és gazdasági ellentmondásokkal terhes időszakot él át. Az, hogy ebből a helyzetből miként kerül ki, s kikerül-e egyáltalán, az nagy mértékben attól függ, hogy az ország demokratikus erői össze tudják-e fogni erőiket, s ehhez meg tudják-e szerezni a tömegek támogatását.

Engelmayer Ákos
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 50. doboz

175.

Kelemen András külügyminisztériumi államtitkár chişinăui
látogatásának visszhangja Moldovában
1993. május 20.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Bukarest

15/SZT/1993.

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Nagy József

Szabó Gábor

Gépelte: Kissné

Szigorúan titkos!

Érvényes: Visszavonásig

Chişinău, 1993. május 20.

Tárgy: Az 1993. április 27-i

kormányküldöttségi látogatás visszhangja

A Dr. Kelemen András államtitkár úr vezette magyar kormányküldöttség chişinăui látogatásának általános visszhangja pozitív volt. A chişinăui külügyminisztérium illetékeseinek értékelése szerint a rövid időt sikerült nagyon hatékonyan kihasználni a külügyminisztériumi konzultációra, és lehetőség nyílt egymás álláspontjainak tüzetesebb megismerésére. A külügyminisztérium kész a további együttműködés szélesítésére, ezzel kapcsolatos magyar kezdeményezések megvalósítására. Felkészennek a kétoldalú érintkezések, magasabb szintű látogatások itteni programjának szervezésére; a más tárcákkal és intézményekkel kialakított együttműködés szorgalmazására. A külügyminisztérium vezetői szerint a többi tárcától és intézménytől érkezett visszajelzéseik is pozitívak voltak. Úgy értékelik, a látogatás elérte alapvető célját, és megvalósult az államtitkár úr által is kifejtett effektus: a tárcaközi megbeszélések egymást és az üzleti megbeszéléseket különösen erősítették. Az egyes tárcától és intézményektől kapott tájékoztatásokat és azok összefoglalásait mellékeljük jelentésünkhöz.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a többszörösen „bebiztosított” szervezés ellenére sem sikerült minden maradéktalanul. A moldovai fél elsősorban az üzletemberi találkozó szervezetlenségét kifogásolta. Ennek oka (szerintük is) elsősorban a moldovai üzletembereket tömörítő egyesületek (kamarák) vezetőinek szakmai inkompetenciája, a javaslatukra meghívott vállalati vezetők érdektelensége volt. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az előkészületeink sem voltak (nem lehettek)

megfelelőek, mert igen kevés információ állt rendelkezésünkre a szervezéshez (pl. csak a vállalatok nevét adták meg, ez legtöbbször nem igazított el, hogy mivel foglalkozik; jó lett volna egy hozzávetőleges igénylista stb.). A gondok ellenére mind a magyar, mind a moldovai résztvevők úgy nyilatkoztak, hogy nem volt haszontalan még a korlátozott sikerű érintkezés sem.

Megítélésünk szerint hasznos volt a program lebonyolításába bevonni a bukaresti nagykövetségünket, bár nyelvi problémák akadtak (a moldovai partnerek jelentős része nem beszélte a román „államnyelvet”). Javaslom, hogy a Központ külön köszönje meg a bukaresti misszióvezető úrnak a programhoz nyújtott segítséget. Ugyancsak hasznosnak bizonyult a szereplők elutazás előtti összehozása egy kóktélon, ahol alkalom nyílt a többiek megismerésére is.

A látogatást követően felmerült javaslatok egy részét a mellékletek tartalmazzák. Ezekről folyamatosan jelentünk. Kérjük a Központ véleményét egy olyan kezdeményezés támogatásához, melynek célja moldovai üzletemberek utaztatása Magyarországra. Az ötletgazda Moldova Exim vállalat olyan üzletembereket kíván összegyűjteni (egy buszra valót), akik valóban érdeklődnek magyar lehetőségek iránt, és akiknek valóban vannak az üzlethez megfelelő eszközeik. Az önköltséges utazáshoz itteni szponzorokat keresnek, a magyarországi látogatáshoz ottani segítséget kérnek (olcsó szálláslehetőség, programszervezés). Javasoljuk, hogy a Központ a kezdeményezésről támogatólag tájékoztassa a számba jöhető illetékeseket, és a magyarországi fogadókészségről (vagy annak hiányáról) mielőbb értesítse nagykövetségünket.

Egyben kérjük, hogy a látogatás tapasztalatairól szóló anyag megküldésekor mellékeljék a külügyi konzultációról készült estleges külön, részletes feljegyzést is, mert a tolmácsolás miatt nem tudtunk jegyzeteket készíteni.

Nagy József
ideiglenes ügyvivő

001315/11/93. melléklete

15/SZT/1993. Melléklete

Ipari Minisztérium

A magyar ipari és kereskedelmi tárca képviselőjét, aki a Transelektro küldöttének kíséretében látogatott el a moldovai ipari tárcához, egy miniszterhelyettes és a külügyi osztály vezetője fogadták.

Miután megállapították, hogy gyakorlatilag semmit sem tudnak egymásról, kölcsönösen tájékoztatást adtak tárcájuk felépítéséről, kitérve az esetleges együttműködési lehetőségekre. A magyar fél ígéretet tett, hogy a közeljövőben 5–7 fős „felderítő” csoportot küld Chişinăuba, hogy tájékozódjék a gyógyszeripari, elektronikai és elektrotechnikai, mezőgazdasági gépgyártási és más területeken a kooperációs lehetőségekről. A megbeszéléseken a nagykövetség nem tudott jelen lenni.

Nemzetvédelmi Minisztérium

Fehérvári Tamás ezredes urat Moldova Köztársaság Nemzetvédelmi Minisztériumában fogadta a katonapolitikai és szerződéssel foglalkozó osztály vezetője, a külügyi osztály vezetője, valamint a fegyverzetbeszerzéssel foglalkozó osztály képviselője. A magyar vendég találkozott a „VIKI” hadiipari-kereskedelmi vállalat vezérigazgatójával is.

Fehérvári úr kérésére tájékoztatást kapott Moldova Köztársaság jelenlegi helyzetéről, valamint azokról a lehetőségekről, amelyek biztosíthatnák a kétoldalú katonai-gazdasági kapcsolatok kiépítését, elsősorban a két minisztérium szintjén. Fehérvári úr megtekintette a moldovai hadiipar termékeit bemutató kiállítást is. Fehérvári úr tájékoztatást kapott a moldovai fegyveres erők szervezetéről, fejlesztésük távlatairól. Fehérvári úr közölte: az együttműködésre vonatkozó konkrét javaslatokat hazautazása és jelentéstétele után küldi meg a magyar fél Moldova Köztársaság Nemzetvédelmi Minisztériumának.

A fentieket Turtureanu alezredes, a külügyi osztály vezetője jelentette a nagykövetségnek megküldött összefoglalójában (a megbeszéléseken a nagykövetség képviselője nem tudott részt venni).

A küldöttség elutazását követően a moldovai nemzetvédelmi tárca külkapcsolatokért felelős illetékesei elmondták, hogy a rendelkezésre álló rövid idő (4 óra) ellenére sikerült egymást kölcsönösen tájékoztatni egy sor kérdésben. Kifejezték reményüket, hogy a két minisztérium között ténylegesen kialakul egy együttműködés, amely a moldovai fél számára mindenképpen hasznos lenne, de feltételezik, hogy a magyar fél számára is. Várják a magyar fél javaslatait, készek küldöttséget vagy megbízottat fogadni. Szívesen látnak magyar katonai attasét is; az USA moszkvai (FÁK-hatáskörű) attaséja rendszeresen látogatja őket.

Mezőgazdaság

Az agrártárcák képviselői az alábbi területeken látnak lehetőséget az együttműködésre:

- kukorica-vetőmagtermesztés;
- kukorica és cukorrépa komplex termelési technológiájának eladása, illetve megvétele;
- moldovai cukorrépa-vetőmag kalibráló üzem rekonstrukciója;
- élelmiszeripari és konzervipari technológiák eladása, illetve megvétele;
- állatorvoslásban használatos gyógyszerek;
- baromfinevelési komplex technológia szállítása;
- mezőgazdasági szakemberek képzése és továbbképzése (hallgatók és oktatók cseréje);
- meghatározott mennyiségű gabona (kukorica, búza) szállítása Magyarországról Moldovába.

Az év folyamán a két szaktárca együttműködési megállapodás aláírását tervezi, mely ki fog térni a fent említett területekre.

Felmerült annak a lehetősége, hogy a FÁK idei vetőmagtermesztési kongresszusán – melyet szeptember–október fordulóján a Moldovai köztársaságban rendeznek – Magyarország is részt vegyen.

Közlekedés

A közlekedési tárcák képviselői az alábbi kérdéseket érintették:

- a moldovai fél vállalta, hogy a Kazahsztánból Galatiba érkező szén szállításának moldovai szakaszát lehetőségeihez mérten zökkenőmentesen lebonyolítja;
- szükséges a szovjet időkből örökölt magyar–szovjet vasúti kapcsolatok továbbfejlesztése;
- együttműködést irányoztak elő a vasúti fuvarozás szabványainak és okmányainak összehangolása terén;
- felvetették államközi együttműködési megállapodás megkötésének lehetőségét a vasúti szállítmányozás terén, leszögezve, hogy a kérdés további kimunkálást igényel.

A moldovai fél megígérte, hogy lépéseket tesz annak felmérésére, hogy az országban milyen kereslet mutatkozik Ganz gyártmányú darukra.

Kultúra

A kulturális tárcák képviselői áttekintették a két ország meglévő kapcsolatait és a további együttműködés lehetőségeit. Megállapították, hogy a Szovjetunió széthullásával a Moldovát és Magyarországot összekötő szálak meggyengültek, azok erősítése a jövőben indokolt és lehetséges.

A találkozót követően a Moldovai Kulturális és Vallásügyi Minisztérium képviselője nagykövetségünknek átadta a moldovai fél együttműködésre vonatkozó javaslatát, melyet mellékelünk.

Bankélet

A találkozón moldvai részről részt vettek mindazon bankok megbízottjai, amelyeknek joguk van a valutáris műveletekhez: a nemzeti bank és a takarékpénztár mellett a kisebb kereskedelmi pénzintézetek.

A megbeszélések szakmai légkörben, jó hangulatban folytak le. Számos kétoldalú megegyezés jött létre, több chişinăui bank döntött úgy, hogy levelezői számlát nyit valamelyik magyar pénzintézetnél.

A nemzeti bank képviselői kérték, hogy a magyar partner küldjön számára egy bankközi megállapodási tervezetet, hogy megvizsgálhassák és ellenjavaslatukat megtehessek. Nem zárkóztak el semmiféle együttműködés elől, készek bankközi megállapodás kötésére is. Szóba került moldovai értékpapírok magyarországi vagy ottani technológiával történő helybeli előállításának ügye is.

A bankártalálkozón sem tudott jelen lenni a nagykövetség. Kérjük a Központot, az illetékesektől (beleértve az NGKM-et is) kérje be a tennivalókra vonatkozó emlékeztetőket, hogy a szüksége intézkedéseket megtehessek az együttműködés erősítése érdekében (különös tekintettel a kért bankközi megállapodási tervezetre).

Biztosítási szakemberek megbeszélései

Az Exportgarancia RT tevékenysége iránt nagy volt az érdeklődés. Hasonló intézményes biztosítás Moldovában még nincs, de több biztosító társaság is kacérkodik a gondolattal. A legnagyobb (ASITO) és a legújabb (Moldova Acoo) társaság képviselői szakmai beszélgetés során cseréltek tapasztalatokat és megegyeztek a további kapcsolattartás formáiról.

A megbeszéléseken a nagykövetség nem tudott részt venni.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 60. doboz

176.
A Független Államok Közössége államfőinek
moszkvai találkozója
1993. május 27.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Kijev

Szigorúan titkos!
Érvényes: 1993. december 31.
Kijev, 1993. május 27.

124/SZT/1993.

Tárgy: A FÁK államfőinek 1993. május
14-én megtartott moszkvai találkozója

Készült: 4 példányban

Központ: 3 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette:

Gépelte:

Az ukrán KÜM egyik vezető beosztású diplomatája munkatársunkat bizalmasan tájékoztatta a május 14-i FÁK-csúcstalálkozó részleteire vonatkozóan.

A találkozó 12 nappal a tervezett időpont előtt került lebonyolításra az alábbi eredményekkel:

- Az államfők deklarációt írtak alá Gazdasági Unió létrehozásáról.
- Döntés született a FÁK Koordinációs-konzultatív Bizottság létrehozásáról.
- Létrehozták a FÁK Végrehajtó Titkárságát, kinevezték vezetőjét.
- Kinevezték az államközösség Gazdasági Bíróságának elnökét.

– Meghallgatták Jevgenyij Saposnyikovnak, a FÁK Egyesített Fegyveres Erői Parancsnokának beszámolóját. Saposnyikov megbízást kapott, hogy július 16-ig – a FÁK következő, jereváni csúcstalálkozójáig – a Kollektív Biztonsági Szerződés megvalósításának mechanizmusa kerüljön kidolgozásra, megfelelő dokumentumok formájában.

A találkozón elfogadott dokumentumok:

– „A FÁK-tagállamok államfőinek deklarációja”

A deklaráció szerint az érintett államok eltökéltségüket fejezik ki a közös gazdasági térség, a közös piac megteremtése, valamint az áruk, a tőke, a szolgáltatások és a munkaerő szabad áramlása biztosításának tekintetében. Fő cél: egy Gazdasági

Unió lépcsőzetes megteremtése, a vállalatok, gazdasági egységek szabadkereskedelmi kapcsolatainak fejlesztése.

Az Unió megteremtéséhez vezető út első állomását az államfők a vámügyekben való együttműködés fejlesztésében látják – Vámunió létrehozásával. Szükségesnek tartják a pénz- és hitelpolitika egyeztetését, a gazdálkodás piaci formáinak életbeléptetését, a gazdasági reformok stratégiájának és ütemének koordinálását – aktív szociálpolitikával kísérve.

A Gazdasági Unió megvalósítása érdekében a közeljövőben megfelelő dokumentumok és gyakorlati lépések kerülnek kidolgozásra.

A deklarációt a találkozón részt vett 10 ország közül Türkmenisztán nem írta alá. Aláírta: Örményország, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, az Orosz Föderáció, Tádzsikisztán és Üzbegisztán. Moldova és Ukrajna megjegyzésekkel írta alá, nevezetesen a létrehozandó gazdasági integráció elnevezését kifogásolták. A Gazdasági Unió létrehozásának fő szószólója Jelcin orosz és Nazarbajev kazah elnök volt.

– „Határozat a FÁK Koordinációs–konzultatív Bizottságáról”

A dokumentumban az államfők megerősítik a Koordinációs–konzultatív Bizottság státuszát. 10 napos határidőt határoznak meg a kormányfőknek arra, hogy kijelöljék egyik helyettesüket a bizottságba.

A Bizottság június 15-ig alakuló ülést tart Minszkben, amelyen megválasztják a bizottság elnökét és helyettesét.

A FÁK Koordinációs-konzultatív Bizottsága az államközösség folyamatosan működő koordináló és végrehajtó szerve.

Funkciói:

– Kidolgoz és a tagállamokkal egyeztet az állam- és/vagy kormányfők tanácsa elé terjesztendő javaslatokat.

– Napirendet dolgoz ki és pontosít a csúcstalálkozókra.

– Szervezi a szakértői szintű megbeszéléseket.

– Figyelemmel kíséri az elfogadott határozatok végrehajtását.

– Információkat gyűjt és dolgoz fel a tagállamok érdekeit érintő témákban.

– Évente 2 alkalommal jelentésben számol be a tevékenységéről az állam- és a kormányfők tanácsának.

A bizottság jogai:

– Operatív intézkedéseket hozhat a tevékenységi körébe tartozó kérdéseket illetően.

– Az általa készített dokumentumokat az állam- és/vagy a kormányfők tanácsa elé terjesztheti.

– Információkat kérhet a tagállamok kormányaitól a bizottság kompetenciájába eső kérdésekkel kapcsolatban.

– Munkacsoportokat hozhat létre dokumentum tervezetek kidolgozására – e célra képviselőket kérhet a tagállamok kormányaitól.

A bizottság összetétele:

A bizottságban minden államot egy miniszterelnök-helyettes képvisel, aki megfelelő felhatalmazással rendelkezik.

A bizottság munkáját a 6 hónapra megválasztott elnök vezeti. Az elnöki tisztelet a rotáció elve alapján – orosz ábécé szerint – az államok képviselői töltik be. Az előző és a leendő elnök ellátja a funkciót betöltő elnökhelyettesi teendőket.

A bizottság szükség szerint, de minimum 2 havonta ülésezik. Döntéseit konszenzussal hozza. Bármely állam képviselője kifejezheti, ha országa valamely kérdés megvitatásában nem érdekelt. Ügyrendi kérdéseknél a döntést egyszerű többséggel hozzák meg. A bizottság munkanyelve az orosz, székhelye Minszk.

Kravcsuk ukrán elnök a bizottságról szóló dokumentumot azzal a kiegészítéssel írta alá,

– hogy Ukrajna a bizottság munkájában a gazdasági együttműködés és az érdekeit képviselendő kérdések terén vesz részt.

– Ukrajna számára a bizottság koordinációs-konzultatív és nem végrehajtó szerve.

– A bizottság munkájában a tagállamok meghatalmazottjai vesznek részt, szükség esetén gazdasági kérdésekkel foglalkozó miniszterelnök-helyettesi szinten.

– A FÁK Végrehajtó Titkárságot alá kell rendelni a Koordinációs-konzultatív Bizottságnak.

– A Koordinációs-konzultatív Bizottságról szóló határozat ratifikálásköteles dokumentum.

Snegur moldovai elnök szintén kiegészítéssel írta alá a dokumentumot: a bizottságot Moldova katonai és politikai kérdésekben nem tartja illetékesnek. Türkmenisztán e dokumentumot sem írta alá.

– „Határozat a FÁK Végrehajtó Titkárságáról”

Az államfők döntése alapján az állam- és kormányfői tanácsok üléselőkészítésével foglalkozó munkacsoport bázisán megalakul az államközösség Végrehajtó Titkársága.

Feladata: az állam- és kormányfői tanács munkájának szervezőtechnikai biztosítása.

A Végrehajtó Titkárság önálló jogi személy, finanszírozása a FÁK Alapokmány 38. cikkelyének megfelelően történik.

Munkájának főbb területei:

– Megvizsgálja az állam- és kormányfői tanácsok elé kerülő dokumentumokat.

– Egyezmény- és határozattervezeteket készít az állam- és kormányfői tanácsok, valamint a Koordinációs-konzultatív Bizottság számára.

– Elemzi a határozatok, egyezmények FÁK-szervek által történő teljesítését.

– Értékelő és információs anyagokat készít.

– Végzi az állam- és kormányfők, valamint a Koordinációs-konzultatív Bizottság üléseinek előkészítését.

– 20 nappal az ülések előtt tájékoztatást ad a tagállamoknak a napirendről.

– Kezeli az államközösség archívumát.

– Együttműködik a tagállamok kormányával az ülések előkészítése tekintetében.

– Közreműködik a tagállamok általános érdekeit érintő információcserében.

– Adat- és információs bankot hoz létre a tagállamok törvényhozását érintő és a többi tagállam érdeklődésére számot tartó információkból.

– Kiadja az államközösség információs kiadványát.

A Végrehajtó Titkárság munkáját a Végrehajtó Titkár vezeti, aki szintén helyettese a Koordinációs-konzultatív Bizottság elnökének, személyét az államfők tanácsa, helyetteseit a kormányfők tanácsa nevezi ki.

A Végrehajtó Titkárság munkatársai a tagállamok állampolgáraiból kerülnek ki, pályázati úton – ezzel biztosítva a magas szakértelmet. A titkárság munkatársait meghatározott időre szóló szerződéssel alkalmazzák. Munkaviszonyuk alatt semmilyen függőségi viszonyban nem lehetnek egyik tagállam kormányától vagy bármilyen hatalmi szervétől sem. Teljes függetlenségük biztosítása céljából az államközösség különleges jogokkal ruházza fel a Végrehajtó Titkárság munkatársait:

– személyi sérthetetlenség,

– mentesség a nemzeti igazságszolgáltatás alól,

– vámmentesség.

A titkárság székhelye Minszk, munkanyelve az orosz.

A Végrehajtó Titkárságról szóló határozatot Türkmenisztán és Üzbegisztán elnöke nem írta alá, Kravcsuk ukrán elnök kiegészítéssel:

– A Végrehajtó Titkárságot alá kell rendelni a FÁK Koordinációs-konzultatív Bizottságának.

– A tagállamok azon szervek tevékenységét finanszírozzák, amelyben maguk is részt vesznek.

– A Végrehajtó Titkárság munkatársait a tagállamok külön szerződésben meghatározott kvóták alapján delegálják.

– „Határozat a FÁK Végrehajtó Titkára kinevezéséről”

Az államfők a „Végrehajtó Titkár” funkcióra Korotcseny Ivan Mihajlovicsot (Orosz Föderáció) nevezték ki. Türkmenisztán és Üzbegisztán nem írta alá a határozatot.

– „Határozat a FÁK Gazdasági Bíróságáról”

Az államfők Leonyid Dasuk fehérorosz igazságügyminisztert nevezték ki a bíróság élére.

A csúcstalálkozó résztvevői 25 aláírással váró dokumentum előkészítéséről döntöttek.

Az előkészítés határideje 1993. július 1. A dokumentumok egy része a jereváni csúcstalálkozón (július 16.) már aláírásra kerülhet. Ezt alátámasztja az is, hogy az államfők döntöttek a Gazdasági Unió létrehozására irányuló intézkedésekről:

– „Határozat a FÁK-tagállamok Gazdasági Uniója létrehozására teendő intézkedésekről”

Az államfők e határozatukkal megbízták a Koordinációs-konzultatív Bizottságot, 1993. június 1-jén Minszkben kezdje meg a Gazdasági Unióról szóló szerződés terveinek és az ezekhez kapcsolódó szükséges dokumentumoknak az előkészítését. A bizottság a dokumentum tervezeteket 1993. július 1-ig a kormányfők tanácsa elé terjeszti. Türkmenisztán e határozatot sem fogadta el.

Varga István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 60. doboz

177.

Szűcs Gergelynek, a 9. Területi Főosztály munkatársának
összefoglalója a moldovai–román, a moldovai–orosz, a moldovai–
ukrán és a magyar–moldovai kapcsolatokról
1993. június 22.

Külügyminisztérium
9. Területi Főosztály
Szűcs Szergej

Szigorúan titkos!
Készült: 2 példányban
Kapja: Sárdi P.
Saját

002499/1993.

A Külügyminisztérium álláspontja a moldovai–román, moldovai–orosz, moldovai–
ukrán viszonyról, valamint a multilaterális szervezetekben folytatandó magyar–
moldovai együttműködésről

A moldovai–román viszony

Románia Európa egyetlen állama, amely az 1989-es kelet-európai fordulat után nyíltan meghirdette területi követeléseit, és bizonyos tekintetben revíziós politikát folytatott. 1991 őszén a román parlament és kormány megfogalmazta a Molotov–Ribbentrop-paktumhoz való viszonyát, és bejelentette igényét Besszarábiára, Észak-Bukovinára és a Herca-vidékre, melyek jelenleg a független és Románia által is elismert ukrán, illetve moldovai államhoz tartoznak.

Az újraegyesítésre törekvő parlamenti kurzus Moldovában nem kapta meg a remélt támogatást. 1990–91 során az unionista (az egyesülést támogató) erők kisebbségbe kerültek a moldovai parlamentben, és parlamenten kívüli eszközökkel sem sikerült akarataikat az ország politikai vezetésére rákényszeríteni. Időleges vereségük múlt év végén teljesedett ki, amikor a moldovai parlament unionista beállítottságú vezetői kénytelenek voltak lemondani.

A számára kedvezőtlen fogadtatás, a túl erőszakos román magatartást kifogásoló nyilatkozatok miatt a román politikai vezetés mind retorikájában, mind megfogalmazott céljaiban kénytelen volt módosítani a korábban elfogadott koncepciót. A két független román állam koncepciójából kiindulva továbbra sem mond le a területek újraegyesítéséről, de ennek határidejét, ütemezését konkrétan nem határozza meg.

A román állam külpolitikai aktivitásának egyik legfontosabb iránya Románia és a Moldovai Köztársaság gazdasági, szellemi, kulturális integrációjának kiszélesítése.

Nyilvánvaló, hogy az integráció kiszélesítése, az esetleges egyesülés önerőből nehezen mehet végbe, ezért feltétlenül szükséges a nemzetközi közvélemény támogatásának elnyerése. Annál is inkább, mert a román újraegyesítési törekvések a térség néhány országának szorosan vett biztonságpolitikai érdekeit komolyan sérti.

Román szemszögből igen fontos feladat a moldovai belső közvélemény unionista irányú befolyásolása, az egyesülést szorgalmazó moldovai politikai csoportosulások széles körű támogatása. A probléma fontosságát mutatja Virgil Măgureanunak, a román titkosszolgálat vezetőjének decemberi „elszólása”, amikor is hangsúlyozta a titkosszolgálat szerepének fontosságát a két román állam egyesülésének előmozdításában.

A román külpolitika szívesen nyújt támogatást a fiatal moldovai diplomáciának nemzetközi fórumokon és egyes országokban egyaránt, támogatja a két ország együttes aktív részvételét a regionális és szubregionális együttműködésekben, az Európához való csatlakozás közös programjának kidolgozásában. A jelenlegi moldovai vezetés azonban ezt a támogatást nem szívesen veszi igénybe, hiszen Moldova jelenlegi érdekei nem mindenben esnek egybe a román célkitűzésekkel, integrációs irányultsága sem egyértelműen dunai vagy fekete-tengeri. Jogos az a moldáv fenntartás is, hogy a felajánlott és elfogadott „támogatás” során a román diplomácia elsősorban a saját érdekeiből indul ki, és ez több esetben a moldovai diplomácia számára semmiképpen nem jelent segítséget. Különösen igaz ez Moldova FÁK-hoz fűződő ambivalens viszonyának kezelésére.

Azzal együtt, hogy perspektivikusan továbbra is valószínűnek tűnik Románia és Moldova valamilyen formában történő egyesülése, ez a folyamat jóval több időt vesz igénybe, mint azt akár Romániában, akár a térség más államaiban korábban feltételezték.

Megjegyzés: Kiemelendő a román politika magyar, ukrán, illetve moldovai relációban megnyilvánuló kettőssége:

- magyar viszonylatban ragaszkodik a határok sérthetetlenségének rögzítéséhez, ukrán viszonylatban megtagadja azt,
- Magyarországgal szemben a határok átjárhatóságának kérdését nagy visszafogottsággal kezeli, a moldovai oldalon viszont a határok teljes nyitottságára törekszik,
- az Ukrajnában élő román nemzeti kisebbség helyzetének értékelésekor magáévá teszi a kollektív jogok magyar részről is támogatott követelését, míg a romániai magyar kisebbség helyzetének jogi rendezéséért semmit sem tesz, még a moldovai nemzeti kisebbségek elismerésétől is vonakodik,
- a kolozsvári magyar főkonzulátus újraindítását mereven elutasítja, de Ukrajna területén növelni kívánja a román állam jelenlétét,

– az erdélyi magyarság körében sérelmezi a magyar nemzeti jelképek használatát, de ezt a visszautasító magatartást maga is szóvá teszi az ukrán hatóságok viszonyában.

A moldovai–orosz viszony

A moldovai–orosz viszonyt alapjaiban határozza meg a kelet-moldovai Transznisztriában élő és mintegy 550 ezer főt számláló orosz kisebbség helyzete, az ún. „Dnyeszter-menti Köztársaság” autonómia- (korábban elszakadási) törekvései, valamint a köztársaság területén állomásozó 14. orosz hadsereg kivonásának kérdése. Az érdekelt felek – Chişinău, Moszkva és Tiraszpol – egyaránt elkötelezték magukat a rendezés mellett, s elviekben mindannyian kizárólag a békés megoldást tartják egyedül lehetségesnek.

A konzultációk a kérdésben gyakoriak. Ezeken túlmenően a chişinăui parlament a gagauz területhez hasonlóan a Dnyeszter-mellék különleges státuszának vitáját is a törvényhozás napirendjére tűzte. A megoldást hátráltatja, hogy a felek bizonyos (ellentétes tartalmú) előfeltételek teljesítéséhez kötik a valós megoldás kidolgozását: az orosz fél a csapatkivonás előfeltételének tartja a terület igényeik szerinti, különleges státuszának megoldását, míg Chişinău a hadsereg távozását tekinti bármely szuverén döntés meghozatala előfeltételének.

A 14. hadsereg megítélése is élesen eltér a két fél szempontjából. Orosz vélemény szerint a politikai változások következtében külföldön rekedt és kivonásra váró, mindazonáltal a térség biztonsági helyzetét stabilizáló haderőről van szó, míg a moldovai fél a helyzetet destabilizáló „közönséges” egységről beszél.

Romániát a kérdéskör kapcsán nyugtalanítja Chişinău – véleményük szerinti – túlzott türelme. A román vezetés attól tart, hogy az elhúzódó, de alapjában véve alacsony intenzitású konfliktus a világ által áhított status quo részévé teszi az állam struktúráit lassan kiépítő és Chişinău által sem politikai, sem gazdasági, sem fegyveres erővel térdre nem kényszeríthető szakadár területet.

A 14. hadsereg jelenléte mellett politikai érveléssel az Orosz Föderáció sem száll nyíltan síkra. A moszkvai politika által deklarált azon szándék azonban, amely az orosz katonai bázisok, felvonulási területek végleges felszámolását hirdeti, katonai szempontból célszerűtlen, s így azt fenntartások nélkül tényként elfogadni hiba lenne.

Oroszország érdekszféráját, befolyási övezeteit nem kívánja az eddigieknél is nagyobb mértékben elveszíteni. Moszkva a Dnyeszter-melléket potenciális balkáni hídfőállásnak tekinti.

Fontos körülmény, hogy az orosz tisztikar mindössze 10%-a kíván elköltözni, a többség letelepedett, családot alapított, élete további részét is jelenlegi lakóhelyén kívánja eltölteni.

A tárgyalások eredményességét hátráltató tényező a felek kölcsönös bizalmatlansága. A csapatkivonási tárgyalások mindazonáltal – lényegében változatlan mechanizmusban – folytatódnak. Oroszország, a 14. hadsereg képviselői, illetve Chişinău és Tiraszpol képviselőinek is helyt adó Moldova küldöttségei ülnek a tárgyalóasztalnál. A kivonási egyezmény a tervek szerint 23 pontból áll majd, melyekből eddig 17 egyeztetése volt sikeres.

A megegyezés idővel várhatóan létrejön, de úgy, hogy teljesül Moszkva feltétele a terület különleges státuszáról. Ez hosszú távon Chişinău érdekeivel sem ellentétes, mert felszámolhat egy permanens konfliktusforrást, ugyanakkor a köztársaság integritása is fennmarad valamilyen formában.

A moldovai–ukrán viszony

A magyar–ukrán külügyi konzultációk során megfogalmazódott az az álláspont, hogy a Moldovai Köztársaság területi integritásának és állami szuverenitásának megőrzését Magyarországhoz hasonlóan Ukrajna is a Moldovával fennálló kapcsolatok sarkkövének tekinti. Magyarország egyetért azzal az ukrán törekvéssel, amely igyekszik megakadályozni, hogy ukrán állampolgárok bármilyen módon részt vegyenek az elhúzódó Dnyeszter-menti konfliktusban.

Szintén egyetértünk azzal az ukrán döntéssel, amely megtiltja, hogy Ukrajna területén bármilyen módon fegyveres alakulatok haladjanak át, valamint hogy Ukrajna területét fegyvercsempészás céljára használják fel.

Üdvözljük azt az ukrán intézkedést, hogy a polgári személyektől és törvényen kívüli alakulatoktól bevonják a fegyvereket, a haditechnikát, a katonai híradástechnikai eszközöket.

Egyetértünk azzal az ukrán törekvéssel is, hogy a tömegtájékoztatói eszközök ne folytassanak a konfliktus eszkalációját eredményező propagandát.

Moldova és az EBEE

Az EBEE a többi szovjet utódállamhoz hasonlóan fokozott figyelemmel kíséri Moldova bekapcsolódását a helsinki folyamatba. A többi FÁK-tagállamhoz képest Mol-

dova gyorsabban közeledik az európai folyamatokhoz, amihez nem kis mértékben járul hozzá a román diplomácia erre ösztönző tevékenysége is.

Az EBEÉ a moldovai válság kezelésének elősegítése érdekében missziót küldött Moldovába, amelynek vezetője Williams kanadai diplomata. A misszió felállítását magyar részről kezdettől fogva aktívan támogattuk. A misszió tevékenysége első szakaszát az EBEÉ Bécsi Csoportja kedvezően értékelte, különösen azt a tényt, hogy azzal megerősödött az EBEÉ jelenléte a térségben. A misszió aktív kapcsolatot tart fenn a különböző hivatalos szervekkel és egyéb szervezetekkel.

Moldova 1993. április 20-án kelt levelében felvételét kérte az Európai Tanácsba. A felvételt magyar képviselőnk útján támogatni kívánjuk, ha Moldova eleget tesz a nemzetközi szervezet valamennyi előírásának, mivel érdekünk a köztársaság szuverenitásának és integritásának sokoldalú erősítése.

Álláspontunk Moldova regionális együttműködési formákba való bevonását illetően

Bár nem vagyunk közvetlen szomszédok, több lehetőséget is látunk arra, hogy Moldova bekapcsolódhasson bizonyos regionális együttműködési formákba.

– A Moldovai Köztársaság Duna Bizottságba való belépését, mint Duna-menti államét támogatjuk. Magyarország kezdeményezésére Moldova meghívást kapott a Dunai Együttműködési Konferenciára, amelynek formális előkészítő ülésén ez év októberében már számítnak a moldovai fél részvételére.

– A magyar, lengyel, ukrán és szlovák megyéket magába foglaló, ez év februárjában megalakult Kárpátok Eurorégió várhatóan a jövőben kibővül két-három, Moldovával szomszédos ukrán megyével. Ebben az esetben a Kárpátok Eurorégió közvetlen kapcsolatba kerül Moldovával. Ez jó lehetőséget nyújt az érintett moldovai megyéknek arra, hogy egy későbbi fázisban tevékenyen bekapcsolódhassanak az Eurorégió munkájába.

(Jelenleg román részről bizonyos fokú értetlenséget és bizalmatlanságot tapasztalunk a Kárpátok Eurorégió iránt, de bízunk abban, hogy Románia is felismeri a regionális együttműködésben rejlő előnyöket, és az érintett romániai megyék is hamarosan csatlakoznak az Eurorégióhoz.)

– Lehetőséget látunk arra, hogy Moldova a Közép-európai Kezdeményezés (KEK) különböző konkrét projektjeiben is részt vegyen. A 13 munkabizottságot magában foglaló KEK egyik munkaelve, hogy bizonyos témákban (pl. távközlés, közlekedés stb.) szívesen együttműködik nem-tagországokkal. A magunk részéről többek között a Kisebbségi Munkacsoport munkájába való moldovai bekapcsolódást tartanánk célszerűnek.

Moldovában élő magyarok

Moldovában elenyésző, tudomásunk szerint 100 főnél kevesebb magyar ajkú lakosság él elszórtan. Letelepedésük nem egy időben, nem szervezeten és nem összefüggő tömbökben történt. Semmilyen kisebbségi szerveződést nem alkotnak.

Budapest, 1993. június 22.

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

178.

Rejtjeltávirat Varsóból. Engelmayer Ákos varsói és minszki
nagykövet megbeszélése Pjotr Beljajev belarusz külügyminiszter-
helyetttel Minszkben
1993. július 15.

9128/1826/9

1297/ENSZ

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan titkos!

Nagykövetség: Varsó

Azonosító: VAO20271

Érkezett: 93.07.15. 18:31

Készítette: Bi

Ellenőrizte:

49, 14

Minszki tárgyalásaim végén fogadott Pjotr Grigorjevics Beljajev külügyminiszter-helyettes.

Beljajev a magyar–belarusz kapcsolatok alakulását jónak értékelte. Ezekben – bizonyos stagnálás után – élénkülés tapasztalható. Jeszenszky Géza miniszter belarusz partneréhez intézett levelére reagálva elmondta: megkezdték az előkészületeket, s a találkozótól kapcsolataink élénkülését várják minden téren. Fontosnak tartja, hogy a két ország kapcsolatait rendező alapszerződést mielőbb előkészítsük és a megfelelő szinten aláírjuk. Jelezte: tekintettel a két ország geopolitikai helyzetére, történelmünk alakulására, országaink között semmiféle probléma nincs, ezért az alapszerződés gyorsan egyeztethető.

A külügyminiszter-helyettes fontosnak ítélte, hogy mielőbb befejeződjön a beruházásvédelmi és -támogatási, valamint a kettős adóztatás elkerüléséről szóló megállapodások egyeztetése, s – a miniszteri találkozóra – aláírásra való előkészítése. Felvetette: jó lenne jogsegélyegyezményt is előkészíteni és aláírni állampolgáraink jogainak kölcsönös biztosítása és védelme céljából. A miniszterhelyettes szerint

a találkozói időpontjának ismeretében pontos harmonogramot kell kidolgozni az azt előkészítő szakértői megbeszélések menetére.

Országai problémái között említette a katonai potenciál leépítését, ahol a fő gond a személyi állomány elhelyezése. Fehéroroszország sajátos geopolitikai helyzete miatt „olyan militarizálási szint alakult ki, hogy készek lehettünk volna egész Európa felszabadítására”. E kérdésről nyugati tárgyalásaikon is őszintén beszélnek, hangsúlyozva, hogy a fegyverzetek leépítéséhez és a katonai termelőkapacitások békés célú átépítéséhez nincsenek megfelelő eszközeik. Ehhez segítséget kérnek, de szeretnék felhasználni a volt szocialista országok hasonló tapasztalatait is.

Elmondta, hogy miniszterhelyettesi kinevezése előtt mintegy 20 évig ENSZ-vonalon dolgozott. Kifejtette, hogy e téren is célszerű lenne a korábban igen jónak mondott egyeztetési-koordinációs kapcsolatok helyreállítása.

Az ENSZ BT nem állandó tagságuk megszerzésére irányuló diplomáciai munkájukról elmondta, hogy e téren bizonyos problémák merültek fel, mivel a korábbi sorrendiség – új független államok keletkezése miatt – felborult. Már 1987-ben számítottak arra, hogy 1994-ben Belarusszia kapja meg a kelet-európai országsoporton belül a nem állandó BT-tag jogát, de ezt most Csehország részéről veszélyeztetik. Elmondta: megértik a Visegrádi Csoporton belüli szolidaritást, az ennek megfelelő mérlegelést. Ennek ellenére kérik, hogy döntésünket ne hamarkodjuk el, azt alaposan fontoljuk meg. Elmondta, hogy Krzysztof Skubiszewski lengyel külügyminiszterrel – a lengyel köztársasági elnöki látogatás idején – erről tárgyalt, de lengyel részről egyértelműen jelezték, hogy a cseh jelölést fogják támogatni.

Elmondta, a Visegrádi Csoport sajátos helyzete ellenére reményük van a nem állandó BT-tagság megszerzésére, mivel – az eddigi egyeztető tárgyalásaik alapján – számíthatnak a FÁK országainak, Románia és Bulgária, valamint a fejlődő világ többségének a támogatására.

– E. – 192 –

Lássa:

IX. Területi Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Intézkedtem:

Láttam:

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 50. doboz

179.
Nagy József chişinăui ideiglenes ügyvivő éves beszámoló
jelentése
1993. július 16.

Külügyminisztérium
9. Területi Főosztály
Készítette: Nagy József
Gépelte: Sógor Gyuláné
002226/1993.
0002

Szigorúan titkos!
Érv: vv
Készült: 3 példányban

Éves beszámoló jelentés 1993–93. Chişinău
I.

Moldova Köztársaságot megalakulását követően hamarosan elismerte hazánk, és a külügyminiszter úr 1992. januári látogatása alkalmából megegyezés született nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok létesítéséről is. 1992 júliusában Chişinăuban megnyílt a Magyar Köztársaság nagykövetsége. A jelentés a nagykövetség eddigi tevékenységét öleli fel.

Moldova Köztársaság megalakulása összeurópai, román és orosz összefüggései miatt egyaránt fontos esemény volt a Szovjetunió szétesését követő időszakban. Gyakorlatilag létrejött egy – válságokkal terhes – ütközőállam a szláv közösség déli határán, amely megpróbál az orosz (és a vele azonosított FÁK-) és a román befolyási övezetből legalább annyira kimaradni, hogy függetlensége, szuverenitása ne csak papíron létezzék, hanem a lehetőségeken belül minél teljesebben kibontakozhassék. A fiatal állam – a többi, volt szovjet köztársasághoz hasonlóan – örökölt egy életképtelen gazdasági szerkezetet, egy kusza etnikai-nyelvi összetételű lakosságot, egy túlélésre játszó nómenklatúrát és egy sor – az önálló állami léthez fűződő – naiv és túlzó reményt. Mindezekhez járul még a fenti körben ugyancsak ismert szeparatista veszélyhelyzet, amely tovább gerjesztette a moldovai román lakosság amúgy sem visszafogott nacionalizmusát. Mindezt „kívülről” a nagyromán sovinszta erők, valamint a pánorosz nacionalisták is támogatták, és az érdeellentétek az 1992. évi Dnyeszter-menti fegyveres konfliktusban csúcsosodtak ki. Noha 1992 júliusa óta gyakorlatilag fegyvernyugvás van Moldovában, a Dnyeszter-menti és a Gagauz-földi válság nem oldódott meg, így bármikor újabb belháborús feszültség alakulhat ki az országban.

A moldovai belpolitika viszonylagos stabilitását az magyarázza, hogy a hatalmát átmentő (elsősorban agrárérdekeltségű) nómenklatúra 1993. elején teljesen kiszorította maradék hatalmi pozícióiból is egyetlen potenciális ellenzékét, és a törvényhozásban, központi kormányban, a helyi közigazgatásban, de a gazdasági élet kulcspozícióiban is, monolit többségre tett szert. Az ellenzéki erők legnagyobbika, a Romániával való egyesülést sürgető kereszténydemokrata (az elnevezés ortodox kereszténységet és román nemzeti felsőbbrendűséget takar) népfront prominens vezetői elvesztették tömegbázisukat, és mára csak egy leszűkült értelmiségi és paraszti bázisra alapozhatják unionista politikájukat. Moldovában igazi többpártrendszer nem alakult ki: a függetlenség kikiáltását követően a választásokra két nagyobb népfront jellegű tömörülés jött létre (az egyik az önálló állami létre, a másik a moldovai–román unióra mozgósította tömegeit); az elmúlt másfél évben létrejött néhány pártcsíra és pszeudopárt is. Az utóbbiakhoz tartozik a kereszténydemokrata ifjúsági és nőszervezetén kívül az egyre hangosabb Értelmiségi Kongresszus: gyakorlatilag ugyanis ezen „önálló pártok” az unionista népfront részei. Pártkezdeménynek lehet minősíteni a szociáldemokratákat (kommunistaellenes és unionista ellenes szervezet), a munkáspártot (a bolsevik-kommunista hagyományok folytatóját), a liberális, radikális és más csoportosulásokat (amelyeknek sem programjuk, sem tagságuk nincsen). A politikai tényezők palettáján a pártcsírák – a struktúráját teljesen átmentett szakszervezeti központtal egyetemben – a hatalmon lévő baloldali fronthoz állnak közel. A hatalmi centrum monolit egységét (az agrárnómenklatúra adta az államfőt, a parlamenti elnököt, a kormányfőt és a legtöbb minisztert is) a kormányt kívülről támogató „demokratikus” ellenzék nem zavarja, az unionista ellenzék viszont nem elég erős ahhoz, hogy befolyásolhassa. Ily módon a demokratizálódás, a piacgazdasági átalakulás folyamatainak irányítása teljes egészében az agrárnómenklatúra kezében van, amely e folyamatokat önös érdekeinek függvényében gátolja vagy gyorsítja.

A gazdasági válság nyilvánvalóbb, mint a belpolitikai. A visszafogott gazdasági reform (a privatizálás fékezése, a bankrendszer reformjának elodázása, a központi irányítás rendszerének fenntartása stb.) nem teszi lehetővé, hogy az önálló államiságon belül kialakuljon az önálló gazdaság is. A gazdasági nehézségeket fokozza a szeparatizmus (az ipari potenciál nagyobbik hányada a Dnyeszteren túl található); illetve a fegyveres konfliktus következtében kialakult termelés kiesés. Katasztrófális méreteket öltött az energiahiány és a nyersanyaghiány. A piacok hirtelen beszűkülése miatt a termelési kapacitások jelentős része nem, vagy csak kismértékben üzemel, egyre súlyosabb szociális terhek hárulnak a kormányzatra (munkanélküliek száma is nő), az államháztartás költségeit csak a tartalékok mozgósításával lehet ideiglenesen fedezni. A „természetes” (szovjet) külgazdasági kapcsolatrendszer felborult, Chişinău

kétségbeesetten keresi helyét a FÁK-on belüli, a Romániával kiépítendő, illetve az Európával remélt integrációkban.

A moldovai vezetés hajlandóságot mutat egy olyan kisebbségi politikára, amely elfogadható lenne a lakosság egyharmadát kitevő nem-román népesség, az „orosz ajkúak” és a gagauzok számára is. A chişinăui javaslatokat azonban a két „szeparatista” kisebbség kevésnek tartja: a „különleges státuszú megye” igen korlátozott autonómiát biztosító keretei helyett a konföderatív államiséget szorgalmazza. Erre viszont a központi kormány semmi hajlandóságot nem mutat, minden hasonló kísérletet a szuverenitás és az integritás elleni merényletnek minősít. A nacionalista-unionista ellenzék – román mintára – monolit és hegemon nemzetállam kiépítésére szólít fel, és bármiféle – különösen területi – autonómiát szükségtelennek tart. A kisebbségpolitikával kapcsolatos viták az új alkotmánytervezet, a nyelvtörvény végrehajtása és a helyi autonómiák kérdésében élesedtek ki, és egyelőre semmiféle kompromisszumos megoldás nincs a láthatáron, ehelyett az álláspontok kölcsönös bekeményedése tapasztalható. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy perspektivikusan a gagauz etnikai kisebbség kiegyezik egy korlátozott autonómiában, amely biztosítja számára az etnikai identitás megőrzését és a korlátozott közigazgatási-költségvetési önállóságot a moldovai államon belül; cserébe lemond irreális – önálló államiséget, nemzeti önrendelkezést célzó – követeléseiről. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy a nem elsődlegesen etnikai alapon kialakult Dnyeszter-menti konfliktus is rendeződik békés úton, kölcsönös engedményekkel. Chişinău – nem teljesen alaptalanul – arra számít, hogy Oroszország megvonja mindennemű támogatását a tiraspoli nómenklatúrától, és ezzel életképtelenné teszi az „orosz ajkú” szeparatizmust; ezt követően pedig a valóságos etnikai kisebbségekkel (az ősidők óta a falvakban letelepedett ukránokkal és külön a diaszpórában élő városlakó oroszokkal) sikerül a gagauz kompromisszumhoz hasonló megoldást találni. A jelenlegi chişinăui elképzelések számos korlátuk ellenére jóval szélesebb autonómiát biztosítanak a kisebbségeknek, mint mondjuk a romániai, szlovákiai vagy szerbiai gyakorlat; így példaértékűek lehetnének mind a felsorolt országok magyar kisebbségeit, mind a „külföldre került” orosz kisebbségeket illetően.

Moldova Köztársaság külpolitikáját a FÁK-hoz, illetve Oroszországhoz, valamint a Romániához fűződő viszony határozza meg elsődlegesen, és csak részben befolyásolja az Európához és a világ többi részéhez fűződő – egyelőre igen szerény – kapcsolatrendszer. Valóságos önálló külpolitika vitelét a szükséges infrastruktúrák hiánya is akadályozza („amatőr” Külügyminisztérium, szűkre szabott külképviseleti „hálózat”: még mindig csak Moszkvában, Bukarestben és New Yorkban van moldovai képviselő).

Chişinău megpróbálja anélkül építeni kapcsolatait a FÁK-kal és Romániával, hogy ez függetlenségét, államiségét veszélyeztethetné. Igyekszik minél többoldalú garan-

ciákat kiépíteni önállósága szavatolására, diplomáciai és külgazdasági kapcsolatait diverzifikálni az egyoldalú függőség megszüntetésére. A valóság azonban változatlan: Moldova nyersanyagok, energiahordozók szempontjából szinte teljesen a FÁK-ra van utalva, exportja és importja szinte kizárólag a FÁK-ra és Romániára szorítkozik.

Moldova európai integrációját deklarált készsége ugyan nem gyorsítja, de a fontosabb európai intézményrendszerekkel alapvető együttműködése már kialakult. Az európai regionális és szubregionális együttműködésekhez való kapcsolódás egyelőre kezdeti stádiumban van (a balkáni, fekete-tengeri térségben előrehaladottabb; a közép-európai kezdeményezések irányába embrionális). Moldova bevonása ezekbe az együttműködésekbe – azok érdektelensége miatt is – nehezen megy, de nem kizárt bizonyos korlátozott részvétele pl. a Kárpátok Eurorégió vagy más kooperáció egészében vagy egyes projektjeiben. Moldova biztonságpolitikai téren nemzetközileg garantált semlegességre törekszik. A még területén tartózkodó orosz haderő kivonását sürgeti, kijelentve, hogy semmilyen idegen haderőnek nem szándékozik területén katonai támaszpontot átengedni. Moldova elzárkózik mindennemű (pl. FÁK-on belüli) „egyesített” parancsnokság gondolatától, korlátozott létszámú önvédelmi haderő kiépítését kezdte meg. Kizárja részvételét mindennemű katonai csoportosulásban, blokkban, de szívesen venne részt bármiféle biztonságát és a térség stabilitását célzó együttműködésben, illetve fogadná el ilyen együttműködés „védőernyőjét” (elsősorban a NATO-ra, vagy hasonló intézményre gondolnak; az egyéb, pl. ukrán védőernyő-kezdeményezéseket gyanakvással fogadják). Moldova folytat korlátozott katonai együttműködést Romániával, de ez chişinăui értékelés szerint nem haladja meg két szomszédos önálló állam normális együttműködését, és nem irányul senki ellen. A 14. orosz hadsereg kivonásáról kezdett tárgyalásokon részleges megegyezések születtek számos fontos kérdésben, de a legfontosabbakban: a kivonás időpontjában és a rekompenzációban még nem sikerült elfogadható kompromisszumot kialakítani. A csapatkivonást nehezíti, hogy a hivatásos állomány nagyobbik része családostól letelepedett a Dnyeszter-menti térségben.

A magyar–moldovai kapcsolatok jelenét nem terheli a múlt öröksége, hiszen a jelenlegi Moldovai Köztársaság (Besszarábia) még a román fejedelemségek egyesülése előtt orosz fennhatóság alá került, így vele Magyarország semmiféle érintkezésben nem volt (a valamikori történelmi Moldovával kialakult viszonyunk pedig már feledésbe merült). Besszarábiában – etelközi vándorlásainkat követően – nem telepedett meg magyar népesség, így Moldovában hiányzik a magyar–román viszonyt alapvetően meghatározó kisebbségi tényező is.

Érdekes módon pozitív – és talán továbbfejleszthető – hagyományt örökölt a szovjet rendszer a magyar–moldovai kapcsolatrendszerre: a Moszkvában kitalált „munkamegosztás” értelmében a Moldáv Szovjet Köztársaság „külföldi partneré-

nek” a Magyar Népköztársaságot jelölték ki (nem utolsósorban azért, hogy elejét vegyék bármilyen román–moldáv együttműködés kialakulásának...). E „szocialista” együttműködés során a két ország bizonyos fokig megismerte egymást, elsősorban mezőgazdasági és élelmiszer-ipari területen kooperációk is kialakultak. A nyolcvanas évek végétől ez az együttműködés elhalt; moldovai részről igénylik egyes részeknek újjáélesztését.

A független Moldovával kiépített kapcsolataink dinamikusan fejlődnek. Diplomáciai kapcsolataink kétoldalúan is, és a nemzetközi fórumokon is problémamentesek; folyamatos a két Külügyminisztérium – szerződésben is rögzített – konzultációja, a miniszterek kölcsönösen ellátogattak egymáshoz, a magyar külügyi államtitkár látogatást tett Chişinăuban. A moldovai fél minden alkalommal kiemeli: hálás azért, hogy Magyarország az elsőik között ismerte el függetlenségét, létesített vele diplomáciai kapcsolatot, nyitotta meg Chişinăuban nagykövetségét, és támogatta a moldovai kéréseket és álláspontokat a nemzetközi fórumokon (ENSZ, EBEÉ, Duna Bizottság stb.). A magas szintű érintkezések sorából kiemelkedik a Magyar Országgyűlés elnökének közelmúltban tett chişinăui látogatása; várható a magyar külügyminiszter újabb chişinăui útja, esetleg a moldovai miniszterelnök magyarországi látogatása is.

A magyar–moldovai alapszerződés előkészületei folynak, feltehetően nem lesz akadálya mielőbbi aláírásának. A moldovai fél egyelőre óvatoskodik olyan magyar kezdeményezések elfogadásának ügyében, mint pl. a csatlakozás a közép-európai kisebbségvédelmi nyilatkozathoz.

Valamelyest elmozdult a holtpontról a tárcaközi együttműködés is: közlekedésszállítási, légügyi, kulturális és árucere-forgalmi megállapodások kötöttek, illetve vannak előkészületben. (Sajnos a tárcaközi együttműködésről a külképviseletnek szűkös információi vannak, néha a helyi vagy a hazai sajtóból értesül fontos találkozókról, a dokumentumok aláírásáról. Ugyanígy nincs információnk a gazdasági, kereskedelmi együttműködésről, a vegyesvállalkozásokról stb. sem.)

A Központ megfelelő koordinációja nélkül nehézkes a sokoldalú kapcsolatépítés, nem fogadják ugyanis a magyar diplomatát komolyan, ha kevesebb információval rendelkezik, mint a házigazdák. Egy kis létszámú külképviselettől is elvárják, hogy minden kérdésben naprakész információkkal rendelkezzen, és nehezen fogadnak el olyan (szükségesen rossz) érvelést, miszerint gazdasági, kereskedelmi, kulturális, katonai stb. területtel maximum postás szinten tudunk foglalkozni (azaz: a beérkező kéréseket, javaslatokat továbbítjuk). Nagykövetségünk szeretne minél aktívabban részt venni a sokoldalú kapcsolatrendszer kiépítésében és promociálásában; ehhez megvannak a helyi lehetőségei, ismeretségi köre. A Központ ezeket a lehetőségeket jobban tudatosíthatná a társszerveknél, társtárcáknál.

A jelenlegi – alig mérhető – alacsony szintű kereskedelmi-gazdasági együttműködés növelésére számos kezdeményezés történt (magyar üzletember küldöttség chişinăui látogatása a külügyi államtitkár kíséretében; moldovai üzletemberek és bankszakemberek tervezett magyarországi utazása; árucserre-forgalmi megállapodás stb.), de igazi áttörés csak akkor várható, ha a realitások figyelembevételével alakul ki valamiféle kooperáció (figyelembevée a moldovai partner gyakorlati fizetés-képtelenségét, a bartermegoldásokat, a „low technology” szállítási lehetőségeket stb. Ez utóbbi a moldovai fél azon törekvését takarja, hogy a viszonylag megbízható, de alacsony technológiai szintű ipari termékeiknek piacot biztosítsanak a környező országok alacsonyabb jövedelmi szintű lakossága körében; azaz, szerintük e piacon a „szovjet” Rakéta porszívó vagy Lada személygépkocsi továbbra is versenyképes, illetve igényelt áru).

A kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok „menedzselését” szakszerű, megfelelő magyar jelenlét nélkül nem lehet elképzelni. Célszerűnek tűnik, hogy valamelyik közeli (pl. bukaresti, kijevei, esetleg moszkvai) kereskedelmi képviselőtünk „vállalja fel” a moldovai kapcsolatrendszer kezelését is, elsősorban rendszeres odautazások, konzultációk, rendezvények révén. (Természetesen, lehetőség szerint a nagykövetség informálásával, illetve bevonásával.)

A kulturális, oktatásügyi, illetve műszaki-tudományos kapcsolatok szintje jelenleg nulla; részben a kölcsönös érdektelenség miatt (elsősorban az oktatásügy, részben a kultúra területén), részben a korábbi együttműködés megszakítása miatt (pl. a tudományos akadémiák és intézeteik között). A kapcsolatok „alacsony intenzitása” a magyar kulturális jelenlét hiányára is visszavezethető; ezért megfontolandó a bukaresti Magyar Kulturális Központ tevékenységi körének „kiterjesztése” Moldovára is.

Hasonló megoldást javasolunk a katonai kapcsolatok fejlesztésére is. A román haderővel kialakított viszonylag jó együttműködést figyelembe véve kár lenne elhanyagolni a „másik” román haderőt, különösen, ha az kinyilvánította érdeklődését és készségét ilyen együttműködésre. Ezen együttműködés kezelésére egyértelműen a bukaresti katonai attaséi hivatal látszik leghivatottabbnak.

A fenti három javaslattal kapcsolatban szeretnék eloszlatni egy félreértést, illetve félremagyarázást: a Bukarestben meglévő infrastruktúrák (kulturális központ, kereskedelmi kirendeltség, katonai attaséi hivatal) lehetőségeinek kihasználása Moldovában semmiképpen sem siettetni a román egyesülést, és nem is kelt senkiben olyan benyomást, hogy Magyarország netán Bukarest központtal kezeli a moldovai kapcsolatokat. Egyszerűen meglévő lehetőségeink racionális kihasználására teszünk javaslatot, amikor természetesnek hiszem a bukaresti (szakmailag igen jól felkészült, a román nyelvet ismerő, gyakorlott) kiküldöttek bevonását moldovai kapcsolataink építésébe.

Magyarország egyelőre nincs jelen a moldovai sajtóban (mint ahogyan más országok se igen), így nem beszélhetünk hazánk semmilyen képéről. Jelenlétünk a sajtóban „fizikális” jelenlétünk függvénye: ha gazdasági, diplomáciai, kulturális, tudományos, katonai stb. téren jobban jelen leszünk, a sajtó is többet foglalkozik majd velünk. Paradoxonként megjegyzem: „hiányzásunk” a tömegtájékoztatásból inkább pozitív, semmint negatív, hiszen romániai „sajtójelenlétünk” elsősorban a magyar ellenségkép erősítését szolgálja, moldovai távollétünk legalábbis elejét veszi a magyarellenes propaganda beszivárgásának (bár a magyarellenesség óhatatlanul „begyűrűzik” a román nacionalista sajtóból). Ahogyan a magyar sajtó is szinte kizárólag moszkvai vagy bukaresti (torzított) tükrön keresztül tájékoztat Moldováról, ugyanígy a chişinăui sajtó is elsősorban moszkvai és bukaresti anyagokat közöl Magyarországról; a szenzációhajhászás okán elsősorban negatívumokat, illetve tartalmatlan bulvárhíreket.

Nagykövetségünk 1992. július 6-a óta működik Chişinăuban 1993. februárig egy fő létszámmal (csak az id. ügyvivővel), majd azóta két fő diplomata létszámmal (plusz egy másodtitkárral) és két fő helyi alkalmazottal (telefonos titkárnő és sofőr). 1993 augusztusától kerül egy adminisztratív-technikai beosztásban foglalkoztatandó házaspár (számadó-gondnok és ügykezelő-rejtjelző). Ezzel az 1993-ra tervezett létszám „feláll”. Ez a létszám elegendő minimumnak tűnik a legfontosabb külképviselési munkák ellátáshoz, beleértve a nagykövetségi épület építkezési munkálatainak segítségét is.

A fenti állomány szakmailag jól felkészült. (Az id. ügyvivő többszörös kiküldetési gyakorlattal, egyebek között román és orosz nyelvtudással is rendelkezik; a beosztott diplomata első kiküldetését megfelelő szintű orosz nyelvtudásával és hazai szervezési gyakorlatával mindeddig jól abszolválta; a kiküldetésre kerülő házaspár „szovjet” gyakorlattal rendelkezik: Kárpátalján éltek, oroszul is jól beszélnek, és a viszonyokat jól ismerik; a helyi titkárnő eredeti foglalkozása román nyelvtanár; a gépkocsivezető korábban a nomenklátúra magasabb szintű képviselőivel dolgozott.)

A jelenlegi „nagykövetségi lehetőségeink igen szűkösek (szállodai elhelyezés, zóna hiánya – emiatt bizonyos eszközök és anyagok hiánya; egyetlen telefonvonal az összeköttetésre – ezen bonyolítjuk a telefonon kívül a Központtal való egyetlen „írásos” összeköttetést jelentő telefaxforgalmat is), emiatt bizonyos tevékenységet csak korlátozottan vagy igen nehézkesen végezhetünk (például: konzuli munka). A nagykövetségi épület felújítása 1993-ban legfeljebb elkezdődik, befejezése 1994. végére várható, így fel kell készülnünk meglévő lehetőségeink racionálisabb kihasználására

(pl. a misszióvezetői iroda áthelyezése a szomszédos „rezidenciára”. (Nagyobb rendezvényeinkhez: magas szintű látogatás, nemzeti ünnepi fogadás stb. továbbra is igényeljük bukaresti nagykövetségünk megértő támogatását.)

Technikai felszereltségünk folyamatos bővülése és javulása („gépkocsiparkunk” növekedése, korszerűbb irodatechnikai és összeköttetési eszközök beállítása stb.) reményt nyújt arra nézve, hogy az érdemi diplomáciai tevékenységre több erőt fordíthatunk.

Biztonsági helyzetünk érzékelhető javulása a nagykövetségi épület elkészülte és a misszióvezetői rezidencia kibérlése előtt nem várható; számolnunk kell az általános romlással a moldovai közbiztonság területén is (a közbüntényes bűnelkövetések: kocsifeltörés, lopás és rablás stb. célpontjai egyre inkább a potenciális „gazdagabbak”, beleértve a diplomaták).

A magyar nagykövetség szoros munkakapcsolatot tart fenn a többi 10 chișinăui külképviselettel (ezt elősegíti az is, hogy gyakorlatilag egy szállodai komplexumban helyezték el a külképviseletek 90%-át), különösen jó a viszonyunk a román, a bolgár, a török, az amerikai és az orosz misszióval.

A tervek szerint hamarosan elkezdődik a nagykövetségi épület felújítása (gyakorlatilag teljes újjáépítése). Ezzel megoldódnak a nagykövetségi irodák és munkahelyiségek gondjai; két család számára reprezentatív lakást is biztosít az objektum. Az épületben futárszoba (vendégszoba) is kialakítható. Megoldatlan egyelőre a misszióvezetői rezidencia kérdése, megfelelő épület hiányában marad ideiglenesen a szállodai elhelyezés.

Továbbra is megoldatlan a rendszeres összeköttetés biztosítása (további telefonvonalakra, esetleg telex- vagy műholdas összeköttetésre van szükség; a futárposta Bukaresten keresztüli bonyolítása sem ideális megoldás). A fentiek miatt késedelmes hazai információkkal való ellátásunk is (a napi sajtószemle telefaxon való továbbítása bizonyos műszaki problémákat vet fel; a hazai sajtó kb. 3 hetes késéssel érkezik meg postai úton; a bizalmas információk a futárpostához, illetve a szűkös rejtjelzői kapacitáshoz kötöttek stb.). Továbbra is a „nyílt” információk lesznek túlsúlyban a nagykövetség jelentőmunkájában, úgy véljük, hogy a felterjesztett nyílt sajtó- és egyéb információk lehetővé teszik a Központ naprakész tájékoztatását, ha jelentőmunka szempontjából kevésbé értékelhetők is, mint a másutas táviratok, vagy a bizalmas jelentések. (Méltányosnak tartanám, ha a Központ a számszerű mutatókon túlmenően a szándékot, illetve a konkrét információk hasznosságát venné alapul jelentőmunkánk értékelésekor.)

Az együttműködésünk a Központtal – a nehézségek ellenére – megfelelő volt.

Összességében a chişinăui nagykövetség egyéves tevékenységével nem lehetek elégedetlen, bár teljesen elégedett sem vagyok. Lehetőségeinken belül alaputasításban megszabott és egyéb feladatainkat igyekeztünk pontosan ellátni. Az elsőéves „bejáratás” után reménykedhetünk a jövőben még jobb, célratörőbb és eredményesebb munkavégzésben.

Budapest, 1993. július 16.

Nagy József
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

180.

Hóvári Jánosnak, a 9. Területi Főosztály munkatársának
összefoglalója a tádzsikisztáni válságról
1993. augusztus 23.

9. Területi Főosztály
Közép-Ázsia Referatúra
Hóvári János

002352=1993
0001

Szigorúan titkos!
Készült 21 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Tomaj D.
Oberfrank F.
Endreffy M.
Juhász O.
Dvorzsánszki Zs.
Gyarmati I.
Kolozsi B.
Kéry György
Moszkva
Washington
Teherán
Iszlámábád
New York (ENSZ)
Peking
Tokió
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A tádzsikisztáni válság

1993. augusztus 7-én az orosz, a kazah, az üzbég, a kirgiz és a tádzsik külügyminiszter a tádzsikisztáni helyzettel kapcsolatosan közös üzenetet intézett az ENSZ-főtitkárához. Levelükben beszámoltak arról, hogy a tádzsik–afgán határon válságos

helyzet alakult ki. Az Orosz Föderáció, Kazahsztán, Üzbegisztán és Kirgizisztán a FÁK-államok között megkötött kollektív biztonsági szerződés, valamint az ENSZ Alapokmányának 51. cikke értelmében segítséget nyújtanak – beleértve a katonait is – Tádzsikisztánnak. A kialakult válság rendezése érdekében kérik, hogy a BT tárgyalja meg a tádzsikisztáni kérdést, és tegyen lépéseket a tádzsik–afgán határ sérthetlenségének biztosítása érdekében, és vizsgálja meg ENSZ-megfigyelők kiküldésének lehetőségét.

Az ENSZ 1992. decemberében kapcsolódott be a tádzsikisztáni rendezésbe. A főtitkár 1992. december 21-én közölte a BT-vel, hogy az ottani helyzet kivizsgálására külön missziót (UNMOT: United Nations Mission of Observers in Tajikistan) állított fel, amelynek vezetésével Ismat Kittanit bízta meg. A különmegbízott folyamatos tájékoztatást adott a helyzet alakulásáról. Az UNHCR komoly szerepet vállalt a menekültek megsegítésében. Kittani megbízatása kiterjedt arra is, hogy az érintett felekkel tárgyalásokat folytasson. A helyzet válságosra fordulása miatt az ENSZ-főtitkár a különmegbízott mandátumát 1993. október 31-ig meghosszabbította.

A BT 1993. augusztus 20-i ülésén napirendre került a tádzsikisztáni kérdés is. A BT-tagországok a rendezés kulcsát a dusánbei kormány és az ellenzék megbékítésében látják. Ennek kivitelezhetőségével kapcsolatban a pakisztáni képviselő igen borúlátó. Az Egyesült Államok pedig a tádzsik–afgán határ megfelelő lezárását tartja a béke előfeltételének.

A BT 1993. augusztus 23-i ülésén elnöki nyilatkozatot fogadott el. Sürgetik a tádzsik–afgán határon folyó harcok beszüntetését, a Tádzsikisztánban szemben álló feleket pedig megegyezésre szólítják fel. Felhívják a dusánbei kormány és az ellenzék figyelmét arra, hogy maradéktalanul tartsák be az EBEÉ-alapelveket, amelyeknek Tádzsikisztán alávetette magát. Üdvözik az Orosz Föderációnak és a közép-ázsiai államfőknek az 1993. augusztus 7-én Moszkvában elfogadott kezdeményezéseit, valamint az EBEÉ és az ECO keretében megindult békéltetési mechanizmusokat. A BT a tádzsik–afgán határon kialakult feszültség megszüntetésére irányuló dusánbei és kabuli kormányakciókat méltányolja. Felhívja a figyelmet a menekültek súlyos helyzetére, és üdvözlí az ENSZ-különmegbízott mandátumának meghosszabbítását.

A tádzsikisztáni válságnak sajátos okai vannak. Az országban erősebb a szubnacionális szerveződés, mint a nemzeti. Tádzsikisztánban a leninabadi (hodzsenti), ill. kuljábí oblaszty az 1930-as évektől szemben áll a kurgán-tjubeivel és a badahsánnival. A hatalom mindvégig – és ma is – az előbbieik kezében volt, akik hatalmi helyzetükkel hosszú idő óta visszaéltek. A kommunizmus idején ők voltak a kedvezményezettek, így a pártnomenklatúra odaadó támogatói maradtak. A másik két terület az ellenzékét támogatja, és a hatalmat az ő uralomra juttatásukkal kívánja megszerezni.

Tádzsikisztán függetlenségének kikiáltása (1991. szeptember 9.) után az ellenzéknek sikerült kikényszerítenie, hogy részt kapjon a hatalomból. Az 1992. május 7-i fordulatot követően jelentős erőt képviseltek a kormányban. A két tábor közötti ellentétek azonban már 1992 májusára véres polgárháború kirobbanásához vezettek, amelyben az egyes felfegyverkezett régiók kerültek egymással szembe.

Külső erők a tádzsikisztáni polgárháborúba kezdetektől fogva beavatkoztak. Az ország területén állomásozó 201. orosz gépesített lövészezred és az orosz határőr alakulatok, valamint az üzbég egységek a nabievistákat, ill. a nómenklatúrát támogatták. Az ellenzéknek az afganisztáni tádzsikok, valamint Szaúd-Arábia és Pakisztán nyújtottak katonai segítséget. Az erőegyensúly 1992 decemberében megbomlott, amikor a nómenklatúra az orosz és az üzbég katonai alakulatok támogatásával elfoglalta Dusánbét, és az ellenzékét kiszorította a hatalomból. 1993 tavaszától kampány kezdődött az ellenzékiek üldözésére. A legnagyobb pártok vezetői emigrációba kényszerültek. A nómenklatúra hatalomnyerése érintette az ellenzék oblasztyjait is. Az etnikai tisztogatások és a politikai terror következtében legalább százezren kényszerültek arra, hogy Afganisztánba meneküljenek.

A hatalomra jutott tádzsik kormány csak az ország egyes területeket tartja ellenőrzés alatt. Helyzete megőrzéséhez katonai segítséget kért az Orosz Föderációtól és a szomszédos közép-ázsiai államoktól. Magát úgy tünteti fel, mint amely meg kívánja állítani az iszlám fundamentalizmus terjedését.

A tádzsik ellenzék, míg részese volt a hatalomnak, többször egyértelműen elhatárolta magát az iszlám fundamentalizmustól. Kifejtették, hogy az iszlámizmus (ti. az iszlám hagyományok ápolása) nem azonos a fundamentalizmussal. Mozgalmukat elsődlegesen a Nyugat-barát iszlám országok segítik. Az iráni befolyás közöttük nem számottevő. Mégis jól hangzó érv ellenük, mivel még nyugati támogatottságot is lehet szerezni, ha a tádzsik ellenzékét fundamentalistának nevezik.

A menekültek Afganisztánban katonai táborokat hoztak létre. Számos afganisztáni mudzsaheddin csoport a kezdetektől támogatja őket. Fegyvereseik a mudzsaheddinokkal közösen már 1992 májusa óta gyakran lépték át a tádzsik határt, s támadták meg a kormányhű erőket, valamint a Tádzsikisztán területén állomásozó orosz, üzbég, és kazah katonai alakulatokat. Legnagyobb támadásukat 1993. július 13-én hajtották végre Surobadban, amelynek során huszonhét orosz katonát öltek meg és többet megsebesítettek. Akcióik ezt követően gyakoribbá váltak. Ezért az orosz hadvezetés július végén azt fontolgatta, hogy bombázza az afganisztáni állásokat (1993 májusa óta rendszeresen lőnek afganisztáni célpontokat). Ehhez azonban Moszkva nem kapott nemzetközi támogatást.

Az egyes közép-ázsiai országoknak a tádzsikisztáni kérdésben vallott nézetkülönbségeit áthidalandó hívták össze a közép-ázsiai köztársaságok kormányfőinek és

Borisz Jelcinnek a találkozóját 1993. augusztus 7-re Moszkvába. Itt megerősítették a határok sérthetetlenségéről elfogadott korábbi alapelveket, és nyilatkozatot tettek közzé a tádzsik–afgán határon kialakult helyzetről. Itt született döntés arról is, hogy a tádzsik kérdésben az ENSZ BT-hez fordulnak. Szaparmurad Nyijazov türkmén elnök távolmaradt a csúcstalálkozótól. Nem kívánt beavatkozni a tádzsikisztáni rendezésbe, és megtiltotta azt is, hogy az országa területén lévő FÁK-támaszpontokat a tádzsikisztáni ellenzék elleni hadműveletekhez igénybe vegyék.

A jelenlegi dusánbei kormány az orosz, ill. üzbég, kazah és kirgiz katonai erőnek köszönheti hatalmát. Ha ezt a támogatást elveszíti, az ellenzék az afganisztáni mudzsaheddinek segítségével elfoglalja Dusanbét. Az országon belül a nómenklatúrát és az ellenzék támogatók aránya szinte kiegyenlíti egymást. A két tábor között békét teremteni – amire egyébként Moszkva és a közép-ázsiai államok is felhívják a harcba álló feleket – szinte lehetetlen.

Oroszország Tádzsikisztánban régi hatalmi érdekeit védi, amelyet „hagyományos” orosz érdekszférának tekint. Tádzsikisztán Kína–India–Pakisztán találkozási pontjának régiójába esik, s így stratégiai jelentősége egyértelmű.

A közép-ázsiai kormányok a Moszkva-barát tádzsik vezetést ideológiai okokból segítik. Ha a tádzsikisztáni ellenzék megdöntené az ottani kormányt, olyan pártok kerülnének Dusanbében hatalomra, amelyek működése több közép-ázsiai országban tilos. A Közép-Ázsiában hatalmon lévő nómenklatúra nem kíván osztozni velük a hatalmon. Attól is félnek – különösen Üzbegisztánban, ahol közel egymilliós tádzsik kisebbség él –, hogy a tádzsikisztáni ellenzék uralomra jutásával olyan tömegmozgalmak törhetnek ki egész Közép-Ázsiában, amelyek elsöpörnék a jelenleg hatalmon lévő kommunista gyökerezettségű hatalmi csoportokat. Egyes közép-ázsiai vezetők – különösen Üzbegisztánban – a térség biztonságának szempontjából igen veszélyesnek tartják az ún. tádzsik nacionalizmust. A tádzsik ellenzék vezetői évek óta kiálltak az üzbegisztáni tadzsikok mellett. Tádzsikisztánban pedig a nemzeti nyelv és hagyományok előtérbe helyezéséért küzdöttek. Emiatt az egymilliós tádzsikisztáni üzbég kisebbség szembefordult velük. Az üzbég–tádzsik ellentétek olyan mélyek, hogy helyi háborúvá fajulhatnak. Taskent a jelenlegi dusánbei kormánnyal azonban jól szót tud érteni, hiszen annak hatalomra jutásában üzbég katonák tevékenyen részt vettek.

A tádzsikisztáni orosz és közép-ázsiai fellépést az Egyesült Államok és Nyugat-Európa egyelőre támogatják. A Nyugat jó néven veszi, ha Oroszország erősíti pozícióit a volt szovjet térségben, és kezeli az ottani válságokat. Japán, Kína és India is elfogadja az egyértelmű orosz érdekérvényesítést. Irán is óvatos a tádzsikisztáni ellenzékkel, amely azt jelzi, hogy Teherán nem kíván ujjat húzni Moszkvával.

A tádzsikisztáni ellenzék az iszlám országoknak egy jól körülhatárolható csoportjától – Pakisztán, Szaúd-Arábia, Afganisztán – és feltehetőleg egyes indiai muszlim

csoportoktól kap támogatást. Ez azonban már elegendő ahhoz, hogy tartósan ellenálljanak az oroszoknak és szövetségeseiknek. Tádzsikisztánban várhatóan hosszan tartó háború van kialakulóban. A természeti körülmények is lehetővé teszik ezt. A háború elhúzódása az iszlám világ egészének megmozdulását is kiválthatja, s ennek szintén lehetnek kihatásai a közép-ázsiai országok belpolitikai viszonyaira.

Oroszországnak legalább annyira érdeke a válság elhúzódása, mint a béketeremtés. Ha a szemben álló felek meg tudnának egyezni – erre aligha van esély –, idővel meg lehetne kérdőjelezni az orosz jelenlét szükségességét. A konfliktus elhúzódása ellenben biztosítja a tartós tádzsikisztáni orosz jelenlétet.

Ha az Egyesült Államok, Japán, Kína és Nyugat-Európa Oroszországgal kapcsolatos politikájában elmozdulás történik, az meg fog mutatkozni a tádzsikisztáni válságban. Oroszország sebezhető Tádzsikisztánban, hiszen az orosz katonák elleni támadások fokozásával, ha az az emberveszteségek növekedésével jár, hatni lehet az orosz belpolitikai életre. Már most komoly reformpárti orosz belpolitikai tényezők sürgetik a tádzsikisztáni orosz beavatkozás megszüntetését.

Magyarország és egész térségünk biztonságát jobban szolgálja, ha Oroszország Ázsiában, és nem Európában kerül konfliktusokba. Ám hosszú távon aggasztóan nagy a veszélye annak, hogy az Egyesült Államok, Japán és Kína engedékenységevel az Ázsiában megerősödött Oroszország Európában is a „történelmi érdekszférái” visszaszerzésére tör.

A nemzetközi béke és biztonság szempontjából igen fontos, hogy az Orosz Föderációnak és szövetségeseinek tádzsikisztáni mozgásterét ellenőrizhető legyen. Ezt leginkább csak az ENSZ és az EBEÉ fokozottabb szerepvállalásával lehet biztosítani. Ezt a mechanizmust erősíti az is, hogy a válság rendezésébe az ECO is bekapcsolódott. A legutóbbi isztambuli ülésükön (1993. július 6–7.) a válság rendezésére afgán–tádzsik–üzbégi és orosz megbízottakból békéltető missziót állítottak fel, amelynek tagjai a közeli napokban Dusánbében kezdenek tárgyalásokat.

A tádzsikisztáni polgárháború azon válsággócok közé tartozik, amelyben jól figyelemmel kísérhető a nagyhatalmak Oroszországgal kapcsolatos politikájának alakulása. Így a válság folyamatos kiértékelésének eredményei segítséget nyújthatnak a magyar külpolitikai stratégia alakításához, módosításához.

Budapest, 1993. augusztus 23.

MNL OL XIX–J–1–j 1993. 60. doboz

ÉLETRAJZOK

Aboimov, Ivan Pavlovics az 1990. évi parlamenti választásokat követően a Szovjet-unió, majd 1996-ig az Orosz Föderáció budapesti nagykövete.

156, 814

Aitmatov, Askar (1959–) 2002 júniusától 2005 márciusáig a kirgizisztáni kormány külügyminisztere.

937

Ajtmatov, Csingiz Torekulovics (1928–2008) kirgiz író. A Kirgiz Filmművészek Szövetségének elnöke több mint húsz éven át. A Kirgiz Köztársaság brüsszeli nagykövete volt, egyben képviselte országát az Európai Unió, a NATO, az UNESCO szervezetekben, valamint Hollandiában és Luxemburgban is.

938

Akajev, Aszkar Akajevics (1944–) kirgiz politikus, matematikus, közgazdász. 1991 és 2005 között Kirgizisztán elnöke.

928

II. Alekszij, Alekszej Mihajlovics Ridiger (1929–2008) az orosz ortodox egyház feje, Moszkva pártiárkája.

761, 772

Alphandéry, Edmond (1943–) francia politikus. 1993 és 1995 között gazdasági és pénzügyminiszter, 1995-től 1998-ig az Électricité de France ügyvezető elnöke, 1998 és 2012 között pedig a CNP Assurances elnöke. 1999-ben megalapította az Euro 50 csoportot, amelynek 2021 elejétől elnöke.

163

Amato, Giuliano (1938–) olasz politikus. 1983 és 1993 között parlamenti képviselő. 1983-tól 1987-ig a miniszterelnöki hivatal helyettes államtitkára, 1987 és 1988 között miniszterelnök-helyettes, 1987-től 1989-ig pénzügyminiszter. Olaszország miniszterelnöke először 1992. június 28. és 1993. április 28., majd 2000. április 26. és 2001. június 11. között.

250, 252, 258, 260, 261

Ambarcumov, Jevgenyij közgazdász. Az Orosz Föderáció Parlamentje Külügyi Bizottságának elnöke.

715, 716, 718, 724, 759, 770

Amerongen, Ottó Wolff von (1918–2007) német üzletember. Az Otto Wolff AG, Nyugat-Németország egyik legnagyobb kereskedelmi csoportjának elnöke volt. 1971-ben a Standard Oil of New Jersey, a későbbi Exxon igazgatója lett. 1966 és 1990 között a Kölni Kereskedelmi és Iparkamara elnöke.

87

Ananicz, Andrzej (1951–2017) lengyel köztisztviselő, akadémiai tanár és diplomata. 1980–1991-ben a Szolidaritás Szakszervezet tagja. A lengyel külügyminisztérium Európai Főosztályának főosztályvezető-helyettese 1991 és 1992 között, majd annak vezetője 1992-ben, illetve helyettes államtitkár 1992-től 1994-ig. Az 1992. évi barátsági és jószomszédi együttműködésről szóló lengyel–orosz szerződés tárgyalócsoportjának elnöke. 1994–1995 között a Lengyel Köztársaság elnökének kancelláriáján dolgozott. 1996 és 2000 között a „Lech Wałęsa Intézet” Alapítvány igazgatóságának alelnöke. 2001 októberétől 2004 augusztusáig törökországi lengyel nagykövet. 2004. augusztus 11. és 2005. november 24. között a Külső Hírszerző Ügynökség vezetője Marek Belka miniszterelnök által történt kinevezése révén. 2011-ben pakisztáni lengyel nagykövet lett.

415, 416

Andrásfalvy Bertalan (1931–) Széchenyi-díjas magyar néprajzkutató, egyetemi tanár, politikus. 1990-től 1994-ig országgyűlési képviselő. 1990. május 23. és 1993. február 12. között művelődési és közoktatási miniszter.

92, 125, 483

Andreatta, Beniamino „Nino” (1928–2007) olasz közgazdász, politikus, akadémikus. A Kereszténydemokrata Párt tagja, 1994-ben az Olasz Néppárt, 1996-ban pedig az Olajfa koalíció egyik alapítója. 1993 áprilisa és 1994 áprilisa között külügyminiszter, majd 1996-tól 1998-ig védelmi miniszter. Bolognában megalapította a Közgazdasági Intézetet és a Politikai Tudományok Karát.

260, 262

Andreotti, Giulio (1919–2013) az olasz Kereszténydemokrata Párt vezetője 1968-tól 1972-ig. Olaszország miniszterelnöke 1972–1973, 1976–1979 és 1989–1992 között. Számos miniszteri tisztséget töltött be, így például volt belügyminiszter, külügyi-

niszter, honvédelmi miniszter. 1945 és 2013 között tagja az olasz törvényhozásnak: először a Nemzetgyűlés, majd 1948-tól a Camera dei deputati, 1991-től a szenátus tagja. 1999-től haláláig számos alkalommal nyomozás indult ellene a maffiával való kapcsolata miatt.

257, 261

Andriessen, Franciscus Henricus Johannes Joseph „Frans” (1929–2019) üzletember. A megszűnt Katolikus Néppárt (KVP), majd a Kereszténydemokrata Felhívás (CDA) pártjának holland politikusa. 1977 és 1980 között pénzügyminiszter. A Szenátus tagja 1980. szeptember 16-tól 1981. január 6-ig, majd 1981. január 6. és 1993. január 6. között európai biztосként tevékenykedett. Az Európai Bizottság alelnöke 1989. január 6. és 1993. január 6. között.

234

Antall József (1932–1993) magyar történész, politikus. A budapesti Piarista Gimnáziumban végezte tanulmányait (1942–1950). Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végezte tanulmányait a Bölcsészettudományi, majd az Állam- és Jogtudományi Karon (1950–1954). A Magyar Országos Levéltárban dolgozott (1954–1955), majd a Pedagógiai Tudományos Intézet kutatója lett. Az Eötvös József Gimnázium tanára. Az 1956-os forradalom aktív résztvevője. Fegyelmi eljárással áthelyezték a Toldy Ferenc Gimnáziumba, majd 1959-ben eltiltották a tanítástól. Később engedélyezték könyvtárosi állásban az elhelyezkedését (1960–1962). A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár kutatója, majd tudományos főmunkatársa és 1984-től főigazgatója. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) rendezvényein 1988-tól vett részt, 1990-től az MDF elnöke. Az Európai Demokratikus Unió alelnöke (1990). Robert Schuman-díjjal tüntették ki 1991-ben. Magyarország miniszterelnöke 1990. május 23-tól haláláig, 1993. december 12-ig.

25, 26, 85, 86, 103, 104, 138, 155, 156, 169, 218, 219, 220, 221, 222, 225, 226, 250, 252, 253, 310, 312, 313, 320, 322, 323, 325, 326, 329, 332, 360, 372, 376, 412, 422, 440, 452, 458, 462, 482, 487, 489, 492, 494, 497, 500, 501, 503, 513, 535, 536, 538, 569, 570, 679, 697, 700, 716, 724, 726, 729, 745, 797, 831, 833, 843, 846, 848, 849, 850, 851, 853, 854, 855, 857, 860, 862, 863, 865, 876, 887, 906, 907, 908, 909, 910, 912, 931, 935, 937, 939, 943, 946

Antalpéter Tibor (1930–2012) magyar diplomata. Üzletkötő az Importex Külkereskedelmi Vállalatnál 1954–1956 között, majd a londoni kereskedelmi kirendeltségen kereskedelmi titkár 1956–1960. A Külkereskedelmi Minisztériumban angol referens, osztályvezető, illetve főosztályvezető-helyettes (1960–1973 és 1977–1988). A londoni

kereskedelmi kirendeltségen tevékenykedett kereskedelmi tanácsosként 1973–1977, illetve főtanácsosként (1988–1990). 1990 és 1995 között Magyarország londoni nagykövete.

223, 240, 241

Appleyard, Sir Leonard Vincent (1938–2020) brit diplomata. Az Egyesült Királyság Külügyminisztériumának főtárgyalója 1984–1986, nagykövet Budapesten 1986–1989. A Külügyminisztérium politikai igazgatója 1991–1994, majd nagykövet Pekingben 1994–1997.

Aradi Flórián 1992. januárban rangadományozásban részesült, II. o. tanácsos lett a bécsi nagykövetségen. Közszolgálati jogviszonya közös megegyezéssel 1993. december 23-án megszűnt.

243, 245, 246, 247

Arnot, Alexander (1931–) a Németországi Szövetségi Köztársaság nagykövete Magyarországon 1989 és 1993 között.

58

Aspin, Les (1938–1995) amerikai politikus. 1971-től 1993-ig képviselő (Wisconsin kongresszusi körzet). Az Egyesült Államok Képviselőháza Fegyveres Szolgálatokat Felügyelő Bizottságának elnöke 1985. január 3. és 1993. január 20. között. Bill Clinton elnöksége idején, 1993. január 21-től 1994. február 3-ig védelmi miniszter. Az elnök Hírszerzési Tanácsadó Testületének vezetője 1994. május 26. és 1995. május 21. között.

350, 874

Asztapenko, Vladimir belarusz külügyminiszter-helyettes volt 1992-ben.

412, 413

Attali, Jacques (1943–) francia közgazdász. François Mitterand elnök tanácsadója 1981-től 1991-ig, majd az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank első elnöke 1991 és 1993 között.

911

Bába Iván (1950–) 1990. szeptember 1-től a Külügyminisztérium munkatársa, 1991. január 1. – 1992. március 31. között a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály vezetője, 1992. április 1. – 1994. június 30. között helyettes államtitkár.

994

25, 86, 267, 304, 309, 311, 334, 346, 356, 356, 68, 372, 378, 380, 411, 422, 429, 457, 483, 491, 495, 497, 504, 521, 539, 559, 563, 569, 570, 577, 583, 591, 603, 605, 670, 671, 741, 754, 765, 769, 775, 797, 798, 800, 801, 811, 849, 857, 865, 889, 892, 894, 895, 897, 898, 899, 907, 912, 933, 986

Badinter, Robert (1928–) francia baloldali politikus. Igazságügyi miniszter 1981 és 1986 között. Az Alkotmánytanács elnöke 1986. március és 1995. március között. A Jugoszlávia Békéjével Foglalkozó Döntőbizottság (Badinter-Bizottság) elnöke 1991. november – 1993. január. A Bizottság az Európai Alkotmánybíróság négy elnöke és Robert Badinter részvételével foglalt állást a felbomló Jugoszlávia területén létrejött új államok elismerése, az országhatárok meghatározása, a nemzetközi szerződések kontinuitása tárgyában.

189

Bakatyin, Vadim Viktorovics (1937–) orosz politikus. 1988-ban nevezték ki a Szovjetunió belügyminiszterévé. 1991-ben a KGB utolsó elnöke. A KGB felbomlása után a Szovjetunió Köztársaságközi Biztonsági Szolgálatának vezetőjeként szolgált.

821

Baktai Erik 1990. májusban III. o. titkárrá léptették elő a Külügyminisztérium Tőkés Integrációk Főosztályán. 1992. márciusban áthelyezték a Biztonságpolitikai Főosztályra, majd augusztusban kihelyezték Brüsszelbe (II. o. titkár). 1995. októberben I. o. titkárrá léptették elő.

353, 361

Balázs Péter (1941–) közgazdász, diplomata, egyetemi tanár, az MTA doktora. Előbb a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma főosztályvezetője, majd 1992 és 1993 között az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára. 1993. decemberben a Külügyminisztérium állományába került, főtanácsos lett az I. Területi Főosztályon. 1994. márciusban a koppenhágai nagykövetség vezetője lett, majd bonni, illetve berlini nagykövet. 2002 és 2003 között a Külügyminisztérium integrációs és külgazdasági államtitkárságát vezette. Majd 2004-ig Magyarország Európai Unióhoz kiküldött állandó képviselője nagyköveti rangban. 2009 és 2010 között külügyminiszter.

52, 131

Balcerowicz, Leszek Henryk (1947–) lengyel közgazdász, politikus és professzor. Miniszterelnök-helyettes, valamint pénzügyminiszter 1989. szeptember 12. és 1991. december 23. között.

404

Bálint-Pataki József (1953–) a Határon Túli Magyarok Hivatalának (HTMH) 1992-es megalakulása után főosztályvezető az I. Területi Főosztály élén. 2002. június 2-án nevezték ki a HTMH elnökének.

637

Balladur, Édouard (1929–) francia gaullista politikus. A Francia Köztársaság Elnöki Hivatalának vezetője 1973–1974. Nemzetgazdasági és pénzügyminiszter 1986–1988. Miniszterelnök 1993. március 29. – 1995. május 11.

141, 149, 151, 153, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 177, 180, 181, 214, 215, 270, 569, 570, 575, 650, 829, 897, 898

Balogh Csaba 1992. szeptemberben a Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályára került gyakornokként. 1993. februártól segédattasé, áprilistól attasé. 1995. júliusban előléptették III. o. titkárrá, augusztusban kihelyezték Bukarestbe.

603, 605

Balsai István Ákos (1947–2020) magyar ügyvéd, politikus, alkotmánybíró. 1989 és 1990 között az első Országos Választási Bizottság tagja. 1990 és 1994 között igazságügyi miniszter. 1990-től 2011 szeptemberéig országgyűlési képviselő.

144

Bányász Zoltán 1990. januárban előléptették II. o. titkárrá (New York-i Főkonzulátus). 1992. októberben berendelték a Központba. 1995. márciusban előléptették I. o. titkárrá, augusztusban kihelyezték Washingtonba.

294, 295

Barannyikov, Viktor Pavlovics (1940–1995) 1991-ben szovjet belügyminiszter. A Szovjetunió összeomlása után az Orosz SZSZK belbiztonsági és belügyminisztere lett (1991 decembere – 1992 januárja). Az RSFSR Szövetségi Biztonsági Ügynökségének főigazgatója (1992. január). Az Orosz Föderáció biztonsági minisztere (1992. január – 1993. július).

738, 821, 822

Barmüller, Thomas (1964–) osztrák politikus és jogász. 1990 és 1993 között az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) önkormányzati képviselője Sankt Veit am Vogauban. 1993. február 4-én kilépett a Szabadságpárt parlamenti klubjából, és a Liberális Fórumhoz (LIF) csatlakozott. Ezt követően 1993 és 1995 között a Stájerországi Liberális Fórum regionális szóvivője, 1993 és 1997 között pedig a Stájerországi Liberális Fórum regionális elnökségének tagja. 1990 és 1999 között az Osztrák Nemzeti Tanács tagja.

691

Barre, Raymond Octave Joseph (1924–2007) francia közgazdász, gaullista politikus. Tunéziában ismerkedett meg Hegedüs Évával, Hegedüs Lóránt politikus lányával, 1954-ben házasodtak össze. Gazdasági és pénzügyi biztos az Európai Gazdasági Közösségnél 1967–1973. Külkereskedelmi miniszter 1976. januártól augusztusig. Miniszterelnök 1976 és 1981 között.

169

Barsiné Pataki Etelka (1941–2018) magyar okleveles építőmérnök, urbanisztikai szakmérnök, politikus. 1991-ben a Mérnöki Kamara alelnöke lett. Az Expo'96 főbiztosává nevezték ki címzetes államtitkári rangban. Országgyűlési képviselő 1994-től 1998-ig. 2000 és 2003 között Magyarország ausztriai nagykövete. 2004-től 2009-ig az Európai Parlament képviselője. 2009-ben a Magyar Mérnöki Kamara elnökévé választották. 2010-ben kinevezték az Európai Unió Duna Régió Stratégiáért felelős kormánybiztosává.

295

Baudyš, Antonín (1946–2010) cseh akadémikus és politikus. 1989 és 1992 között miniszterelnök-helyettes. 1993 és 1994 között védelmi miniszter a Václav Klaus miniszterelnök által vezetett koalíciós kabinetben.

480, 487

Benavides, Pablo (1949–) spanyol diplomata. 1984-ben a spanyol küldöttség vezetőhelyettese az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten (Stockholm). 1985 és 1986 között az ENSZ-ben működő spanyol állandó képviselő tanácsosa (New York). 1987-től 1989-ig a Külügyminisztérium európai politikai együttműködésért felelős főigazgatójának helyettese. 1991 és 1992 között Spanyolország nagykövete a Líbiai Köztársaságban, 1993-tól 1995-ig Spanyolország nagykövete a Magyar Köztársaságban. A Duna vízének megosztásáról folytatott magyar–szlovák–EU szakmai tárgyalássorozat 1993 szeptember 8-án kezdődött, mandátumát az

EK Bizottságának képviselőjében Pablo Benavides határozta meg, ezt a két fél diplomáciai úton elfogadta.

513, 514, 540

Benda, Václav (1946–1999) cseh római katolikus aktivista, matematikus. A Charta 77 nevű antikommunista disszidens szervezet vezető tagja. A bársonyos forradalom után egy olyan szervezet vezetője lett, amelynek feladata az egykori kommunista titkosrendőrség és besúgóik elleni nyomozás volt.

445, 446

Beneš, Edvard (1884–1948) cseh politikus. Kis megszakítással 1919-től 1935-ig országgyűlési képviselő, valamint külügyminiszter. 1921–1922-ben miniszterelnök. A Népszövetség alapító tagja, majd elnöke, 1923 és 1927 között Tanácsának a tagja. Csehszlovákia második elnöke 1935 és 1938 között, majd ismét elnök 1945-től 1948-ig.

491

Berényi Lajos (1936–) 1990. június 16-tól 1994. július 15-ig a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának helyettes államtitkára. Felügyelte a kelet-közép-európai országokkal, a balkáni államokkal, a volt Szovjetunió területén létrejött országokkal, Kínával, valamint egyes ázsiai és latin-amerikai országokkal a gazdasági együttműködést.

131, 905

Bernini, Carlo (1936–2011) olasz politikus. Közlekedési és építésügyi miniszter volt 1989. július 22. és 1992. július 28. között.

257

Bethlen István (1874–1946) erdélyi magyar arisztokrata. 1901-ben választották meg országgyűlési képviselőnek, 1901–1903-ban szabadelvű párti, 1904–1913-ban függetlenségi párti, 1913–1918-ban alkotmánypárti képviselő volt. 1918–1919-ben az ellenforradalmi erők egyik fő szervezője, 1919 őszén „titkos erdélyi miniszter”. 1919 februárjában létrehozta a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártját (KNEP), majd a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte után Bécsben az Antibolsevista Comité vezetője, az 1920-as évektől tagja a hivatalos politika háttérében titokban működő Etelközi Szövetségnek. 1921–1931 között Magyarország miniszterelnöke. Kállay Miklós miniszterelnök irányvonalát helyeselte, és részt vett az 1943–1944-es titkos békeelőkészítés munkálataiban. Az ország német megszállása után illegalitásba vonult, 1944 decemberében szovjet fogságba került, 1945 tavaszán pedig a Szovjet-

unióba szállították, hogy kivonják őt a magyar politikai életből. Börtönkórházban hunyt el 1946-ban, jelképes hamvait 1994-ben temették el a Fiumei úti temetőben.
766, 767, 804

Bibó István (1911–1979) jogász, politikus, egyetemi tanár, a Kelet-európai Intézet elnökhelyettese. 1956. október 30-án részt vett a Nemzeti Parasztpárt újjászervezésében. Államminiszterré nevezték ki a Harmadik Nagy Imre-kormányban 1956. november 3-án, megbízatása november 12-én megszűnt. 1957. május 23-án letartóztatták, majd 1958-ban életfogytiglani börtönre ítélték, de amnesztiával kiszabadult 1963-ban. Tudományos tevékenységet fejtett ki többek között a jogelmélet, az államelmélet, a nemzetközi jog és a politikai történelem területén. Munkájával az ellenzéki értelmiség példaképévé vált.
410

Biedenkopf, Kurt Hans (1930–2021) német jogász, egyetemi oktató, a CDU-politikusa. 1990 és 2002 között a német újraegyesítés utáni Szászország első miniszterelnöke.
122, 123, 132, 698

Bielecki, Jan Krzysztof (1951–) lengyel liberális politikus és közgazdász. Az 1990-es évek elején a gdański székhelyű Liberális Demokrata Kongresszus vezető alakja. 1991. január 12. és 1991. december 5. között Lengyelország miniszterelnöke. 1992 júliusában támogatta Hanna Suchocka miniszterelnöki kinevezését. Később Suchocka kinevezte tárca nélküli miniszterré, feladata az Európai Közösséggel való kapcsolattartás volt 1992 és 1993 között.
388, 402, 418

Birzele, Frieder (1940–) az SPD német politikusa. 2006-ig Baden-Württemberg tartományi parlamenti képviselője. 1992 és 1996 között Baden-Württemberg tartomány belügyminisztere.
35

Biszterszky Elemér (1940–2004) egyetemi tanár. 1991 és 1994 között a Művelődési és Köznevelési Minisztérium közigazgatási államtitkára. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Műszaki Pedagógia Tanszék vezetője volt.
131, 168, 798

Blot, Jacques francia diplomata. A francia Külügyminisztérium Európai Ügyek igazgatója (államtitkár-helyettes) 1991–1992 között. 1992. december 16. és 1995. augusztus 23. között Franciaország állandó képviselője az Észak-atlanti Tanácsban, majd római nagykövet.

190

Bod Péter Ákos (1951–) közgazdász, politikus, egyetemi tanár. Ipari és kereskedelmi miniszter 1990. május 24. és 1991. december 9. között, majd 1994-ig a Magyar Nemzeti Bank elnöke.

798, 904

Bogár László (1951–) 1988-ban az MDF egyik alapító tagja. 1990. május 24-től a Nemzetközi Gazdasági kapcsolatok Minisztériumának politikai államtitkára. 1998 és 2002 között a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, az első Orbán-kormány Stratégiai Elemző központjának a vezetője volt.

131, 143, 910

Bogárdi Zoltán (1947–) magyar kertészmérnök, politikus. 1987-től az MDF tagja, 1989 és 1990, valamint 1991 és 1994 között az országos elnökség tagja. 1990-től 1998-ig országgyűlési képviselő; 1992 és 1994 között az Európai Közöségi Ügyek Bizottságának tagja, 1993 és 1998 között a Mezőgazdasági bizottság tagja. 1994-ben az ügyvezető elnökség tagja, 1994-től 1996-ig a Környezetvédelmi bizottság tagja, majd 1996 és 1998 között az MDF frakcióvezető-helyettese.

936, 941

Bollobás Enikő (1952–) irodalomtörténész. 1990 és 1992 között a washingtoni magyar nagykövetség első beosztottja, majd 1992 és 1994 között a Külügyminisztérium I. Területi Főosztályának a vezetője.

219, 223, 227, 248, 283, 365, 368, 378, 380

Bombík, Svetoslav (1963–1995) szlovák politikus, diplomata, politológus, történész. 1990 januárjában beválasztották a Szlovák Nemzeti Tanácsba, és ő lett annak legfiatalabb képviselője. A parlament külügyi bizottságában dolgozott, ahol ő kezdeményezte az első kapcsolatfelvételt az amerikai kongresszussal. Mandátuma lejártával a Szlovák Köztársaság Külügyminisztériumában dolgozott.

572, 575

Borchert, Johann Joachim (1940–) német politikus (CDU). 1993 és 1998 között szövetségi élelmezésügyi, mezőgazdasági és erdészeti miniszter.

89, 90

Boros Ferenc a Külügyminisztérium főmunkatársa a III. Területi Főosztályon. I. osztályú tanácsosi rangadományozásban részesült 1991 májusában, majd augusztusban kihelyezték a pozsonyi főkonzulátusra. 1995. június 30-án nyugdíjba vonult.

545, 547, 564, 571

Boros Jenő 1990. szeptemberben főkonzul lett és megbízták a Magyar Köztársaság-nak a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban Szlovákia területére kiterjedő hatáskörrel, Pozsony székhellyel működő főkonzulátusa vezetésével. 1993. január 1-től magyar nagykövet az önálló Szlovákiában.

509, 544, 546, 552, 555, 556, 558, 559, 564, 574

Boros Miklós (1960–) magyar közgazdász, diplomata. 1991 és 1993 között a Külügyminisztérium román referatúrájának a vezetője, majd a biztonságpolitikai és európai együttműködési főosztály helyettes vezetője lett. 1996 és 1998 között a pozsonyi nagykövetségen első beosztott, majd ügyvivő, 1999-től 2002-ig nagykövet. 2002 és 2006 között a külügy emberi és kisebbségi jogi főosztályának vezetőhelyettese, majd a Köztársasági Elnöki Hivatal külpolitikai tanácsadója. 2017. áprilistól Magyarország prágai nagykövete.

383

Boross Péter (1928–) jogász, politikus. A Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára 1990. május és július között, majd a Magyar Köztársaság Információs Hivatala és Nemzetbiztonsági Hivatal vezetésével megbízott tárca nélküli miniszter 1990. december 21-ig. Ugyanekkortól belügyminiszter 1993. december 12-ig, ezt követően miniszterelnök 1993. december 21-től 1994. július 15-ig.

25, 26

Borusewicz, Bogdan Michał (1949–) A kommunista rendszer alatt demokratikus ellenzéki aktivista, három cikluson át a lengyel parlament (Szejm) tagja (1991–2001), és az első szenátusi marsall, aki két cikluson át töltötte be ezt a tisztséget. 2005. október 20-tól 2015. november 11-ig a lengyel szenátus marsallja. 2010-ben néhány órán át Lengyelország megbízott elnöke.

389, 419

Bossi, Umberto (1941–) olasz politikus. Az Északi Liga alapítója, melynek főtitkára volt 1989. december 4. és 2012. április 5. között. 1987. július 2 és 1992. április 22. között szenátor, majd 1992-től hétszer választották meg képviselőházi tagnak (1992–2004; 2008–2018), 1994-től négyszer európai parlamenti képviselőnek (1994–2001; 2004–2008).

261

Bosson, Bernard (1948–2017) francia politikus és ügyvéd. Édouard Balladur miniszterelnöksége idején, 1993 és 1995 között közlekedési miniszter.

154

Botos Katalin (1941–) közgazdász, egyetemi tanár. 1990 és 1992 között országgyűlési képviselő. Az Antall-kormányban bankügyekért felelős tárca nélküli miniszter 1990. december 21-től 1992. január 23-ig. 1992 és 1994 között bankfelügyeleti elnök. 66, 131

Botz László (1944–) magyar honvédtábornok. 1966 és 1991 között a MNVK. 2. Csfség. beosztott tisztje, alosztályvezetője, osztályvezetője. Az Amerikai Egyesült Államokban katonai attasé helyettesként teljesített szolgálatot 1976-tól 1979-ig. 1985 és 1990 között katonai és légügyi attasé Olaszországban. 1991-től 1993-ig a HM Biztonságpolitikai és Nemzetközi Főosztály főosztályvezetője. 1995 és 2001 között az MK Katonai Felderítő Hivatal főigazgatója.

311

Bouvard, Loïc (1929–2017) francia politikus. 1973 és 2012 között 9 egymást követő alkalommal választották be a francia parlamentbe. 1992 és 1994 között a NATO Közgyűlésének elnöke.

372, 373, 374, 375, 376

Boyd, Charles Graham „Chuck” (1938–2022) az Amerikai Egyesült Államok légierőjének négycsillagos tábornoka. 1992 és 1995 között az Amerikai Európai Parancsnokság főparancsnok-helyettese (Stuttgart-Vaihingen, Németország). A légierőtől 1995-ben vonult nyugdíjba, de továbbra is aktívan tevékenykedett a nemzetbiztonsági területen, többek között a Council on Foreign Relations programigazgatójaként és a Business Executives for National Security elnökeként.

35

Bozsaky Katalin 1992. februárban áthelyezték a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztályáról a Regionális Együttműködési Főosztályára. 1992. június 16-i hatállyal kinevezték főosztályvezető-helyettesé és megbízták a III. Területi Főosztály főosztályvezető-helyettesi feladatainak ellátásával. 1994 márciusában II. o. tanácsos lett a III. Területi Főosztályon, majd augusztusban kihelyezték Prágába.

411, 539, 559

Bratinka József (1952–2011) magyar nyelvész, országgyűlési képviselő. 1988-ban a Magyar Demokrata Fórum szegedi szervezetének alapító tagja, 1992 és 1994 között elnöke. 1990-től 1994-ig országgyűlési képviselő. 1990 és 1994 között az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának tagja. 1992-től 1994-ig az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Parlamenti Közgyűlésének alelnöke. 1993 és 1994 között az európai közösségi ügyek bizottságának tagja. 1995-től 1999-ig szentszéki nagykövet, akkreditálva a Máltai Lovagrendhez is. 1999 és 2009 között a Külügyminisztérium emberi és kisebbségi jogi főosztályának főtanácsosa.

325

Bratinka, Pavel (1946–) cseh üzletember és politikus. Az 1990-es évek elején a Polgári Demokrata Szövetség (ODA) elnöke. 1992 és 1996 között az Európai Unióval való kapcsolatokért felelős külügyminiszter-helyettes. Az 1996-os választásokon az ODA képviselőjében a Cseh Köztársaság parlamentjének képviselőházába választották, és az 1998-as választásokig töltötte be a mandátumot. 1996 júliusa és 1998 januárja között Václav Klaus második kormányának tárca nélküli minisztere.

469

Breuel, Birgit (1937–) német politikus, a német Kereszténydemokrata Unió (CDU) képviselője. 1978-tól 1986-ig Alsó-Szászország gazdasági és közlekedési minisztere, majd 1990-ig Alsó-Szászország pénzügyminisztere. 1990-ben beválasztották a Treuhand – a keletnémet állami vagyon értékesítéséért felelős holding – igazgatótanácsába. Egy évvel később Detlev Karsten Rohwedder utódja lett. A hannoveri Expo 2000 főbiztosa, később több tiszteletbeli tisztséget is betöltött.

65

Britten, Leon (1939–2015) brit konzervatív politikus és ügyvéd. Parlamenti képviselőként 1974 és 1988 között Margaret Thatcher kormányában több miniszteri tisztséget is betöltött, többek között 1983 és 1985 között belügyminiszter. 1989 és 1999 között európai biztos.

588

Bródi Gábor 1987. januártól került a Külügyminisztériumba, főelőadó az V. Területi Főosztályon, majd szeptemberben II. o. tanácsosként kihelyezték Londonba. 1990. februárban kinevezték rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré. 1991. októberben berendelték a Központba. 1994. júliusban a külügyminiszter a főosztályvezető-helyettesi megbízását a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztályon 1994. július 25-i hatállyal visszavonta, és ezzel egyidőben megbízta a főosztályvezetői feladatok ellátásával a Miniszteri Kabinetben.

346, 356

Brzeziński, Zbigniew Kazimierz (1928–2017) lengyel származású amerikai politológus, politikus. 1966 és 1968 között Lyndon B. Johnson elnök tanácsadója, majd Jimmy Carter elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója 1977. január 20-tól 1981. január 20-ig.

571, 572, 875

Bulatović, Momir (1956–2019) montenegrói politikus. 1991 és 1997 között a Szocialista Demokrata Párt elnöke, 1998-tól 2001-ig a Szocialista Néppárt vezetője. 1990 és 1998 között Montenegró elnöke.

190

Burbulisz, Gennagyij Eduardovics (1945–) orosz politikus. Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején az egyik legbefolyásosabb orosz politikai személyiség, az orosz politikai és gazdasági reformok egyik fő tervezője. 1991. július 19-én Borisz Jelcin kinevezte külügyminiszterré, és ezt a tisztséget 1992. május 8-ig töltötte be, amikor a posztot átnevezték az Orosz Föderáció elnökének államtitkárává (ezt a tisztséget 1992. november 26-ig töltötte be). 1991. november 6-tól 1992. április 14-ig a kormány elnökének (kabinet) első helyettese is. 1991. november 6-tól 1992. április 14-ig a második vezető az orosz kormányban Jelcin után, és Burbulisz volt felelős a stratégia kidolgozásáért és a politikai és gazdasági reformok végrehajtásának felügyeletéért. Oroszország nevében a Belavezai Megállapodások egyik kidolgozója és aláírója. 1992. november 26-tól 1992. december 14-ig az elnök tanácsadói csoportjának vezetője.

742, 821

Busek, Erhard (1941–) osztrák politikus. 1991 és 1995 között alkancellár.

684

Bush, George Herbert Walker (1924–) 1989. január 20. és 1993. január 20. között az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt.

277, 298, 343, 722

Câmpeanu, Radu-Anton (1922–2016) román politikus. 1990 és 1993 között a Nemzeti Liberális Párt (PNL) elnöke. 1990-től 1992-ig, valamint 2004 és 2008 között szenátor.

614

Čarnogurský, Ján (1944–) szlovák politikus. 1990 áprilisától júniusáig Csehszlovákia miniszterelnök-helyettese. Társalapítója és 1990 februárjától elnöke volt a Szlovák Kereszténydemokrata Mozgalomnak. 1991 és 1992 között Szlovákia miniszterelnöke. 1992-től 1998-ig ellenzéki képviselőként és Mečiar ellenfeleként a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának képviselője. 1998 és 2002 között Szlovákia igazságügyi minisztere.

571, 574

Carrington, Peter Alexander Rupert (1919–2018) 1984 és 1988 között a NATO főtitkára, 1991-ben a jugoszláv válsággal kapcsolatos diplomáciai tárgyalások vezetője, a hágai békekonferencia elnöke volt. Az 1991. október 18-i Carrington-terv november 5-én megbukott. 1992. februárban Lord Carrington ismertette a boszniai rendezést célzó deklarációt, az ún. Carrington–Cutileir-tervet.

189, 233

Ceaușescu, Nicolae (1919–1989) román politikus. 1965 és 1989 között Románia elnöke. A Román Kommunista Párt főtitkára 1967-től 1989-ig.

155, 156, 174, 596, 599, 612, 617, 637, 668

Černák, Ľudovít (1951–) szlovák politikus, üzletember. Az 1992-es választásokon a Szlovák Nemzeti Tanács tagjává választották, és megbízták a Szlovák Köztársaság gazdasági miniszteri tisztségének ellátásával (1992–1993). 1993-tól 1994-ig a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának miniszterelnök-helyettese, 1994 és 1998 között a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának parlamenti képviselője. 1998-tól 1999-ig ismét gazdasági miniszter.

531, 533

Chamberlain, Arthur Neville (1869–1940) brit konzervatív politikus. 1937 májusától 1940 májusáig az Egyesült Királyság miniszterelnöke.

104

Chan Young Bang 1990-ben Nurszultan Nazarbajev, Kazahsztán elnöke felkérte, hogy legyen a gazdasági tanácsadója és a szakértői bizottság alelnöke, amelynek maga az elnök volt az vezetője.

905

Chapier, Henry (1933–2019) francia újságíró, filmkritikus, televíziós műsorvezető és játékfilmrendező. 1974 áprilisában Philippe Tesson létrehozta a Le Quotidien de Paris-t, és Henry Chapier lett a kulturális oldalak főszerkesztője. 1978-ban csatlakozott az FR3-hoz filmes és kulturális szerkesztőként. 1981-ben a Soir 3 három főszerkesztőjének egyike. 1981-ben létrehozta a Le Divan című televíziós műsort, amelynek 1987 és 1994 között volt a házigazdája. 1996-ban elhagyta a France 3-at, és 1996-ban a Maison européenne de la photographie elnöke lett.

181

Chirac, Jacques René (1932–) francia politikus. Párizs polgármestere 1977. március 20. – 1995. május 16., Franciaország miniszterelnöke 1974. május 28. és 1976. augusztus 27., illetve 1986. március 20. és 1988. május 12. között. Köztársasági elnök 1995. május 17. – 2007. május 16.

155, 156, 214, 215

Chmel, Rudolf (1939–) szlovák író, hungarológus, politikus. Csehszlovákia utolsó budapesti nagykövete, majd Csehország nagykövete volt Budapesten 1992-ig.

539

Chrobog, Jürgen (1940–) német jogász, diplomata, 1995 és 2001 között az Egyesült Államok német nagykövete, 2001 és 2005 között államtitkár.

524

Churchill, Winston Leonard Spencer (1874–1965) brit politikus. Az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1940 és 1945, valamint 1951 és 1955 között.

104

1006

Ciampi, Carlo Azeglio (1920–2016) olasz politikus és bankár. 1993 és 1994 között Olaszország miniszterelnöke, 1999 és 2006 között Olaszország elnöke.
253, 258, 260, 261, 268, 269, 270, 271

Clinton, William Jefferson „Bill” (1946–) amerikai ügyvéd és politikus. Arkansas kormányzója 1979–1981 és 1983–1992 között. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1993. január 20. és 2001. január 20. között.
41, 276, 277, 279, 280, 298, 299, 323, 629, 812

Colombo, Emilio (1920–2013) olasz politikus. 1970. augusztus 6. és 1972. február 17. között Olaszország miniszterelnöke. Az Európai Parlament elnöke 1977-től 1979-ig. Külügyminiszter először 1980 és 1983, majd 1992. augusztus 1. és 1993. április 28. között.
250, 263

Constantinescu, Emil (1939–) román politikus és geológus. A Bukaresti Egyetem rektorhelyettese 1990–1992 között, majd rektora 1992-től 1996-ig, egyben a Rektorok Nemzeti Tanácsának elnöke. Az 1990-ben létrehozott Polgári Szövetség alapító tagja és alelnöke. 1996 és 2000 között Románia köztársasági elnöke.
613, 668

Coposu, Corneliu (Cornel) (1914–1995) román politikus. Az 1989-es forradalom után hivatalosan újraalapította a Nemzeti Parasztpártot (PN–) Nemzeti Parasztkereszténydemokrata Párt néven, és 1990-től 1995-ig a PN–CD elnöke. Ebben a minőségében alapította meg a Romániai Demokrata Konvenciót, amelynek ő volt az első elnöke. 1992-ben szenátornak választották a román parlamentben.
668

Cortier, Peter a Szociáldemokrata Párt (SPD) német politikusa, a német Bundestag volt tagja (1969–1983). 1973 és 1977 között az Európai Parlament tagja.
372

Crăciun, Avram (1945–) román szenátor.
664

Craxi, Bettino (1934–2000) az Olasz Szocialista Párt elnöke (1976–1993), illetve miniszterelnök 1983–1987 között.
256

Cuomo, Mario Matthew (1932–2015) amerikai jogász és politikus. Három cikluson át, 1983 és 1994 között New York kormányzója.

288

Csépi Lajos (1950–) az Állami Vagyongyűjtés ügyvezető igazgatója 1990 és 1994 között. 1995-ben az OTP Bank Rt. főtanácsosa. 2008 és 2009 között közlekedési szakállamtitkár.

65, 131, 694

Csernomirgyin, Viktor Sztyepanovics (1938–2010) orosz közgazdász, politikus. 1978-tól a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának apparátusában dolgozott, majd a Szovjetunió Gázipari Minisztériumának vezetője. 1991-től a Gazprom gázipari konszern vezetője, és 1992 júniusától Jegor Gajdar kormányában tevékenykedett. 1992. december 14-től Oroszország miniszterelnöke volt 1998-ig. 2001–2009 között Oroszország ukrainai nagykövete volt, majd az orosz elnök tanácsadója. Támogatója volt Borisz Jelcin politikájának, valamint a kilencvenes években végrehajtott orosz privatizációnak.

727, 735, 738, 743, 818

Csornovil, Vjacseszlav (?–1999) ukrán politikus, az Ukrán Népi Mozgalom (RUH) társelnöke.

841, 869, 883

Csóti György (1940–) a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja. 1990 és 1994 között a parlament Külügyi Bizottsága alelnöke, valamint 1992 és 1994 között az európai közösségi ügyek bizottságának tagja. 1994 és 1998 között ismét a parlament Külügyi Bizottsága alelnöke.

372, 374

Csubajsz, Anatolij Boriszovics (1955–) orosz politikus és közgazdász. Borisz Jelcin kormányának befolyásos tagjaként az 1990-es évek elején felelős volt az oroszországi privatizációért. Ebben az időszakban kulcsszerepet játszott a piacgazdaság és a magántulajdon elveinek bevezetésében Oroszországban a Szovjetunió bukása után. 1998 és 2008 között a RAO UES állami villamosenergia-monopóliumot vezette.

818

Csurka István (1934–2012) kétszeres József Attila-díjas író, dramaturg, politikus. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) egyik alapítója. 1990–1994 között országgyű-

1008

lési képviselő. A Magyar Igazság és Élet Pártja alapítója és elnöke 1993-tól, az MDF-ből való kizárását követően.

85, 113, 155, 264, 326

Csurkin, Vitalij orosz külügyminiszter-helyettes 1992. június 4. és 1994. november 11. között.

715, 770

Davis, James Burr (1935–) az amerikai légierő nyugalmazott tábornoka. A Szövetséges Hatalmak Európai Főparancsnokságának vezérkari főnöke a belgiumi Monsban. 1984 szeptemberében a légierő főparancsnokságának katonai személyzeti vezérkari főnökhelyettese és a légierő katonai személyzeti központjának parancsnoka lett. Ezt követően, 1986 augusztusától 1987 augusztusáig, amikor a csendes-óceáni légi erők főparancsnokságán, a Hickam légibázison (Hawaii) a csendes-óceáni légi erők főparancsnok-helyettese lett, a műveleti és hírszerzési vezérkari főnök helyetteseként szolgált. 1988 januárjától 1991 júliusáig a Japánban lévő amerikai erők és az 5. légi-erő parancsnoka (Yokota légibázis). Emellett 1990. november 5-től 1991. február 18-ig a Csendes-óceáni Légierő parancsnokaként is szolgált. Végleges pozícióját 1991 júliusában foglalta el.

312, 313

De Michelis, Giovanni „Gianni” (1940–2019) olasz baloldali politikus. Munkaügyi és szociális miniszter 1983–1987, majd miniszterelnök-helyettes 1988. április 13. – 1989. július 22., külügyminiszter 1989. július 22. és 1992. június 28. között. Később az Európai Parlament tagja 2004 és 2009 között.

257, 265

Delalande, Jean-Pierre (1945–) francia jobboldali, gaullista politikus. Le Rassemblement pour la République – RPR képviselője. Deuil-la-Barre polgármestere 1989 és 1997 között.

155

Delors, Jacques Lucien Jean (1925–) francia politikus. Az Európai Parlament tagja 1979 és 1981 között. 1981-től 1984-ig Franciaország pénzügyminisztere. 1985 és 1995 között az Európai Bizottság elnöke. Ő vezette azt a bizottságot, amely javaslatot tett a monetáris unió létrehozására, hogy létrehozzák az eurót, az egyes nemzeti valuták helyébe lépő új közös valutát; ez a Maastrichti Szerződés 1992-es aláírásával valósult meg.

234, 537, 588

Demeš, Pavol (1956–) 1991 és 1992 között a Szlovák Köztársaság nemzetközi kapcsolatokért felelős minisztere, majd 1992 és 1993 között a Szlovák Elnöki Hivatal Külpolitikai Hivatalának a vezetője.

545

Demszky Gábor (1952–) 1976-ban szerzett jogi, 1981-ben szociológus diplomát. A rendszerváltás előtt több szamizdat kiadásában vett tevékenyen részt. 1988–1989-ben a Columbia University-n tanult. 1988-ban alapítója volt a Szabad Kezdeményezések Hálózatának. 1988 októberétől 1990-ig az SZDSZ ügyvivői testületének a tagja, majd 1990 és 2010 között Budapest főpolgármestere.

124, 131

Deniau, Jean-François (1928–2007) francia politikus, diplomata és regényíró. 1998-ig az Unió a Francia Demokráciáért (UDF) tagja. 1978-tól 1981-ig és 1986-tól 1997-ig a francia parlament tagja.

215

Dienstbier, Jiří (1937–2011) Csehszlovákia külügyminisztere volt 1989. december 10. és 1992. július 2. között.

450, 451, 462, 487

Diepgen, Eberhard (1941–) német kereszténydemokrata (CDU) politikus, aki 1984. február 9. – 1989. március 16., illetve 1991. január 24. és 2001. június 16. között volt Berlin polgármestere.

124, 131

Dinkins, David (1927–2020) amerikai politikus, ügyvéd és író. 1990 és 1993 között New York város polgármestere.

288

Dlouhý, Vladimír (1953–) cseh közgazdász és politikus. A Polgári Demokrata Szövetség (ODA) korábbi elnökhelyettese, 1992 és 1997 között Václav Klaus kormányának ipari és kereskedelmi minisztere. 1989 és 1992 között a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság (ČSFR) gazdasági minisztere. 2014 májusában a Cseh Kereskedelmi Kamara elnökévé választották.

468

Dogaru, Mircea (1955–) román történész és író.

666, 669

Dole, Robert Joseph (1923–2021) amerikai politikus. 1969 és 1996 között Kansast képviselte az Egyesült Államok szenátusában. Hivatali idejének utolsó 11 évében a szenátus republikánus vezetője. A szenátusban eltöltött 27 évét megelőzően 1961 és 1969 között az Egyesült Államok képviselőházában tevékenykedett. A republikánusok elnökjelöltje az 1996-os választásokon és alelnökjelöltje az 1976-os választásokon.

282

Doležal, Bohumil (1940–) cseh irodalomkritikus és politikus. Václav Klaus volt cseh miniszterelnök politikai tanácsadója 1992 és 1993 között.

488

Drăgan, Iosif Constantin (1917–2008) román és olasz üzletember, író, történész. A ButanGas vállalat alapítója.

623, 629

Drzycimski, Andrzej (1942–) lengyel történész, újságíró és akadémikus. Lech Wałęsa elnök szóvivője 1990 és 1994 között.

394

Dubček, Alexander (1921–1992) szlovák politikus. A Csehszlovák Szövetségi Gyűlés elnöke 1989. december 28. és 1992. június 25. között.

825

Dumas, Roland (1922–) francia ügyvéd, szocialista politikus. Franciaország külügyminisztere 1988. május 10. és 1993. március 28. között, majd a francia Alkotmánybíróság elnöke 1995 és 2000 között.

180, 184, 187, 189, 190

Dyba, Karel (1940–) cseh közgazdász. 1990 és 1992 között tárca nélküli miniszter volt Petr Pithart cseh kormányában. 1990-től a Csehszlovák Tudományos Akadémia Közgazdasági Intézetének igazgatói posztját is betöltötte, 1996-ig pedig a Cseh Gazdasági Társaság elnöke. 1992 és 1996 között Václav Klaus első kormányában gazdaságpolitikai és fejlesztési miniszterként tevékenykedett.

475

Dyka, Zbigniew Stanisław (1928–2019) lengyel jogász, politikus, ügyvéd. Parlamenti képviselő, 1991 és 1993 között igazságügyi miniszter.

393

Eagleburger, Lawrence Sidney (1930–2011) amerikai karrierdiplomata, aki 1969-ben került az amerikai külügyminisztérium állományába, kezdetben Henry A. Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó asszisztenseként. 1989-ben a Bush elnök vezette adminisztrációban a külügyminiszter első helyettese. Ugyanekkortól 1992-ig a State Department tanácsadója a jugoszláv ügyekben. 1992. augusztus 23-tól James Bakert követte a külügyminiszteri székben.

221

Eekelen, Willem Frederik „Wim” van (1931–) nyugalmazott holland politikus, diplomata és politológus. 1989 áprilisában a Nyugat-európai Unió főtitkárává nevezték ki, és 1989. május 15-től 1994. november 15-ig töltötte be ezt a tisztséget. Az 1995-ös szenátusi választások után a szenátus tagjává választották, 1995. június 13-án lépett hivatalba, és több parlamenti bizottság elnökeként tevékenykedett. 2003 januárjában bejelentette, hogy visszavonul az országos politikától.

354

Egyed Ákos (1929–) erdélyi magyar történész. 1990-től a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. 1990 és 1994 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem, illetve 1995 és 1997 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem meghívott előadója. Kutatási területe: 1848–1849 története Erdélyben, a dualizmus kora Erdélyben, illetve a székelyek története.

673

Elcsibej, Ebulfesz (1938–2000) Azerbajdzsán elnöke 1992. június 17-től 1993. június 24-i államcsínyben történt megbuktatásáig.

927

Eminescu, Mihai (1850–1889) román költő, prózaíró, újságíró. A román irodalom legismertebb és legnagyobb hatású személyiségének tartják.

667

Emri István 1990. júliusban mint főelőadót áthelyezték a Külügyminisztérium Protokoll Főosztályáról az. I. Területi Főosztályra. 1992. májusban innen áthelyezték a Konzuli Főosztályra, illetve előléptették I. o. titkárrá.
289, 294, 295, 297

Endreffy Miklós 1990. augusztus 1. és 1991. november 25. között a Külügyminisztérium Nemzetközi Szervezetek Főosztályának vezetője.
591, 754, 986

Engelmayer Ákos (1938–) 1990-ben nevezték ki rendkívüli és meghatalmazott varsói nagykövetté, mely posztot 1995-ig töltötte be. Közben, 1992 szeptemberében varsói megbízásának érintetlenül hagyása mellett a Belorusz Köztársaságba (Fehéroroszország) akkreditálták.
316, 412, 415, 915, 958, 975

Engholm, Björn (1939–) a Szociáldemokrata Párt (SPD) német politikusa. 1981 és 1982 között oktatási és tudományos, 1982-ben pedig élelmiszer-, mezőgazdasági és erdőügyi szövetségi miniszter. 1988-tól 1993-ig Schleswig-Holstein tartomány miniszterelnöke, 1991 és 1993 között a Szociáldemokrata Párt elnöke.
70, 75

Entz Géza (1949–) művészettörténész, a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja. 1989 és 1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott, majd 1990. május 14. és 1992. június 1. között a Miniszterelnökség politikai államtitkára és a Tudománypolitikai Kollégium alelnöke volt.
325, 591, 664, 681, 754, 769, 775, 798, 800, 829

Erdődy Gábor (1951–) történész, diplomata. 1978 őszétől 1985-ig az ELTE Bölcsészettudományi Karán az Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék tanársegédje, majd adjunktusa; 1985-től oktatómunkáját az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszéken folytatta, 1990-től egyetemi docens. 1980 és 1990 között a Magyar Tudományos Akadémia Magyar–Osztrák Történész Vegyesbizottságának titkára. 1992 és 1996 között Magyarország bonni nagykövete. Tagja volt a Gróf Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem alapító szenátusának, 2002-ben kinevezték az Andrássy Egyetem professzorának. 2002 és 2009 között Magyarország Szentszékhez akkreditált nagykövete, valamint a Szuverén Máltai Lovagrend mellé kinevezett nagykövet. 2003-ban megválasztották a Szent István Akadémia rendes tagjának. 2010-ben lett az MTA doktora, majd 2012-től 2017-ig az ELTE nemzetközi

kapcsolatokért felelős rektorhelyettese. 2010-től az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszékének egyetemi tanára, 2009 és 2016 között annak tanszék-vezetője, valamint 2010 és 2014 között a Történelemtudományi Doktori Iskola vezetője.

35, 68, 102, 133, 137, 142

Erhard, Ludwig Wilhelm (1897–1977) a Kereszténydemokrata Unióhoz (CDU) tartozó német politikus. Konrad Adenauer kancellár alatt 1949 és 1963 között gazdasági miniszterként a háború utáni nyugatnémet gazdasági reformok és a gazdasági fellendülés vezetőjeként vált ismertté. 1963-tól 1966-ig Nyugat-Németország kancellárja.

87

II. Erzsébet (1926–) Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának, valamint a nemzetközösségi királyságok királynője 1952. február 6. óta. 1993-ban ellátogatott Magyarországra.

219, 224, 225, 228

Esterházy János (1901–1957) politikus. 1931-ben a Csehszlovák Köztársasági Magyar Népszövetségi Liga vezetője, majd 1932-től az Országos Keresztény Szocialista Párt elnöke. 1936. június 21-én megalakult az Egyesült Magyar Párt, ennek ügyeleti elnöke lett. Az 1930-as évek végén megalapította a Szlovenszkoí Magyar Pártot. A Szlovák Nemzeti Bíróság 1947. szeptember 16-án Pozsonyban halálra ítélte. Elnöki kegyelemből életfogytiglani büntetést kapott, majd az 1955-ös amnesztia révén csökkentették a büntetését, a morvaországi Mírov börtönben halt meg. Személye és megítélése a magyar–szlovák viszonyban máig vita tárgyát képezi.

563, 764, 804

Fabbri, Fabio (1933–) volt olasz politikus, ügyvéd. 1976-tól 1994-ig az Olasz Szocialista Párt szenátora. 1976-tól 1994-ig a második Cossiga-kormányban, a Forlani-kormányban és a két Spadolini-kormányban mezőgazdasági és erdészeti államtitkár, az első Amato-kormányban a minisztertanács titkára, az ötödik Fanfani-kormányban regionális ügyekért felelős miniszter, a második Craxi-kormányban közösségi politikákért felelős miniszter, a Ciampi-kormányban védelmi miniszter.

252, 263

Fáber András magyar irodalomtörténész, újságíró, műfordító, tolmács, címzetes egyetemi docens. Az MFTE (a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete) alapító

tagja, sokáig alelnöke, majd elnöke 2010-ig. 1989-től rendszeres kormánytolmácsolási feladatokat látott el. Az Európai Unió intézményeinek akkreditált tolmácsa.

325

Fadrusz János (1858–1903) magyar szobrászművész. A 19. századi magyar szobrászat egyik legnagyobb alakja.

672

Fasslabend, Werner (1944–) osztrák jogász és politikus. 1990 és 2000 között szövetségi honvédelmi miniszter. 1987-től 1990-ig, valamint 2000-től 2007-ig a Nemzeti Tanács tagja. 2000 és 2002 között a Nemzeti Tanács harmadik elnökeként tevékenkedett.

684

Fejtő Ferenc (François Fejtő – Fischl Fülöp Ferenc) (1909–2008) magyar–francia történész, író és publicista.

193

Fekete György (1932–2020) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth- és Munkácsy Mihály-díjas magyar belsőépítész, szakíró, politikus. 1986 és 1989 között a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének alelnöke, 1993-tól 1994-ig a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium kulturális helyettes államtitkára 1990 és 1994 között.

92, 131

Filatov, Szergej az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsának alelnöke 1992-ben.

742

Fischer, Heinz (1938–) osztrák szociáldemokrata politikus. 1983-tól 1987-ig kulturális miniszter Fred Sinowatz kormányában. 1990 és 2002 között a parlament alsóházának elnöke. 2004-től 2016-ig az Osztrák Szövetségi Köztársaság elnöke.

700

Florio, James Joseph (1937–) amerikai demokrata politikus, aki 1990 és 1994 között New Jersey kormányzója. 1975 és 1990 között 15 éven át volt az Egyesült Államok képviselőházának tagja.

288

Fodor János (?–1993) 1986-tól a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának helyettes vezetője volt, majd 1989. szeptember 15-től 1990. augusztus 1-ig főosztályvezetője. 1990 augusztusától New York-i főkonzul 1993. februárig.

288, 295

Fokin, Vitold Pavlovics (1932–) orosz nemzetiségű ukrán politikus. 1990 júliusában kinevezték az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Minisztertanácsának elnökhelyettesévé. 1990 októbere és 1992 októbere között Ukrajna miniszterelnöke.

867, 870

Fontányi Gábor 1990 szeptemberében kinevezték rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré, kihelyezték a bécsi nagykövetségre. 1994 októberében berendelték a Központba. 1995. március 31-én nyugdíjba vonult.

687

Földvári Gábor 1986. októberben I. o. titkárrá léptették elő a Külügyminisztérium Kulturális és Tudományos Főosztályán. 1991. januárban Londonból Dublinba helyezték át. 1994. május 1-jii hatállyal főosztályvezető-helyettes az I. Területi Főosztályon.

378

Funar, Gheorghe (1949–) román gazdasági szakértő és politikus. A Román Nemzeti Egység Párt elnöke 1992 és 1997 között, majd Kolozsvár polgármestere 1992-től 2004-ig.

624, 642, 672, 674

Fülöp herceg (1921–2021) korábbi görög és dán királyi herceg, majd később Edinburgh hercege és II. Erzsébet brit királynő férje.

224

Für Lajos (1930–2013) az MDF egyik alapító tagja, történész. Honvédelmi miniszter 1990. május 23. és 1994. július 14. között.

96, 304, 310, 321, 483, 489, 879

Gajdar, Jegor Tyimurovics (1956–2009) orosz közgazdász, politikus. Szerepe volt a szovjet tervgazdaság lebontásában és a piaci viszonyok kiépítésében Oroszországban. 1991–1994 között kormányzati tisztségeket töltött be, miniszterelnök-helyettes, majd 1992. június 15. és 1992. december 15. között ügyvivő miniszterelnök.

711, 727, 742, 807, 821

1016

Gašparovič, Ivan (1941–) szlovák politikus. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság főügyésze 1990–1992 és a szlovák parlament elnöke 1992–1998. A Szlovák Köztársaság elnöke 2004 és 2014 között.

542, 544

Gauck, Joachim Wilhelm (1940–) német politikus. 2012 és 2017 között Németország elnöke. 1990-ben tagja volt az egyetlen szabadon választott keletnémet népi kamarának a Szövetség 90/Zöldek frakciójában. A német újraegyesítést követően a népi kamara 1990-ben a Bundestag tagjává választotta, de egyetlen nap után lemondott, miután a Bundestag a Stasi-nyilvántartás első szövetségi biztosának választotta. Ezzel ő lett a Bundestag legrövidebb mandátumú tagja. 1990-től 2000-ig szövetségi biztos.

138, 139

Gaulle, Charles André Joseph Marie de (1890–1970) francia tábornok. 1959 és 1969 között Franciaország elnöke.

177

Gauweiler, Peter (1949–) német jogász és a bajor Keresztényszociális Unió (CSU) politikusa. 1990 és 1994 között Max Streibl miniszterelnök kormányában a bajor tartomány regionális fejlesztési és környezetvédelmi minisztere volt.

55

Genscher, Hans-Dietrich (1927–2016) német liberális politikus, 1952-től a Német Szabaddemokrata Párt tagja. Külügyminiszter és kancellárhelyettes 1974. május 17. és 1982. szeptember 17. között. Meghatározó szerepe volt a Helsinki Záróokmány (1975) megfogalmazásában. A NATO Tanácsának és a Nyugat-európai Unió elnöke 1984–1985-ben. A Németországi Szövetségi Köztársaság alkancellárja és külügyminisztere volt 1982. október 1. és 1992. május 17. között.

71, 75, 76, 77

Gergátz Elemér (1942–2019) szakállatorvos, címzetes egyetemi tanár, politikus. 1991. január 17. és 1993. február 22. között Magyarország földművelésügyi minisztere.

126, 131, 798, 906, 910

Gies, Gerd (1943–) német politikus (CDU). Szász-Anhalt első miniszterelnöke a tartomány 1990-es megreformálása után: 1990 októberétől 1991. július 4-ig volt hivatal-

ban. Lemondását követően utódja Werner Münch lett. 1998-ig parlamenti képviselő maradt.

125

Giscard d'Estaing, Valéry René Marie Georges (1926–2020) francia politikus. Franciaország köztársasági elnöke 1974. május 27. és 1981. május 21. között. Az Union pour la démocratie française (Unió a francia demokráciáért) – UDF alapítója 1978-ban. A francia Nemzetgyűlés külügyi bizottságának elnöke 1987–1989, majd 1993–1997 között. Az UDF párt elnöke 1988–1996 között. Az Európai Parlament képviselője 1989 és 1993 között.

157, 158, 174, 187

Glavany, Jean (1949–) francia szocialista politikus. François Mitterrand kabinetfőnöke 1981–1988. Műszaki oktatásért felelős államtitkár 1992–1993, majd mezőgazdasági miniszter 1998 és 2002 között.

168

Glück, Alois (1940–) a bajor CSU német politikusa, újságíró. 1970-ben a CSU színeiben került be a bajor tartományi parlamentbe. 1986-ban Franz Josef Strauß a bajor államfejlesztési és környezetvédelmi kérdésekért felelős államtitkárrá nevezte ki, 1988-tól a CSU tartományi parlamenti frakcióját, 1994-től 2007-ig pedig a CSU felső-bajorországi kerületi szövetségét vezette.

51

Godfrain, Jacques (1943–) francia politikus. Saint-Affrique önkormányzati képviselője 1977–1995 között. 1978-tól 1995-ig, majd 1997-től 2007-ig képviselő. Midi-Pyrénées regionális tanácsosa 1992-től 1998-ig. 1995 és 1997 között miniszteri pozíciót töltött be. 1995 és 2008 között Millau polgármestere.

155

Gonda László 1987. májusban I. o. titkárrá léptették elő (Bonn). 1992. augusztusában II. o. tanácsosként Bécsbe helyezték ki.

689

Goppel, Thomas (1947–) német politikus, a CSU párt tagja. 1974 és 2018 között a bajorországi Landtag tagja. 1986-tól 1998-ig és 2003-tól 2008-ig tagja volt a bajor tartományi kormánynak: többek között szövetségi és európai ügyekért felelős államminiszter (1990–1994), regionális fejlesztési és környezetvédelmi államminiszter

1018

(1994–1998), valamint tudományért, kutatásért és művészetekért felelős államminiszter (2003–2008). 1998 és 2003 között a CSU párt főtitkára.

44, 51, 52, 103, 106, 107, 108, 109

Góral, Jerzy Tadeusz (1944–2009) lengyel jogász. 1990–1993 között a Szejm Kancelláriája vezetőjének irodáját vezette. 1993-ban kulturális és művészeti miniszter Hanna Suchocka kormányában. 2004-től haláláig a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elnökének kancelláriáját vezette.

393

Gorbacsov, Mihail Szergejevics (1931–) szovjet politikus. A Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára 1985. március 11. és 1990. március 15. között, illetve a Szovjetunió elnöke volt 1990. március 15. és 1991. december 25. között. 1990-ben Nobel-békedíjat kapott.

156, 282, 406, 709, 716, 726, 727, 728, 729, 740, 771, 807, 809, 819, 821, 835, 893

Gorbacsova, Raisza Makszimovna (1932–1999) Mihail Gorbacsov felesége.

726

Gorbunovs, Anatolijs (1942–) lett politikus. A lettországi szovjet rendszer utolsó éveiben a Legfelsőbb Tanács elnökéként, a függetlenség visszanyerését követő első években pedig a Lett Legfelsőbb Tanács elnökéként tevékenykedett. Ez utóbbi minőségében az 1993-as V. Saeima megválasztása előtt gyakorlatilag ő volt az ügyvezető államfő. A Saeima elnöki tisztét 1995-ig töltötte be.

884

Gosztonyi Péter (1931–1999) történész és újságíró. Részt vett az 1956-os forradalomban, majd a forradalom leverése után Svájcba emigrált, ahol 1963-ban történelemből doktorált a zürichi egyetemen. Tagja volt a Svájci Hadtörténeti Társaságnak, a Német Kelet-európai Társaságnak és a Svájci Szakújságírók Szövetségének.

776, 800, 801

Göncz Árpád (1922–2015) a Magyar Köztársaság elnöke 1990. augusztus 3. – 2000. augusztus 3.

224, 225, 226, 249, 372, 375, 440, 458, 483, 489, 497, 499, 500, 549, 681, 726, 729, 769, 775, 778, 783, 787, 790, 797, 805, 813, 814, 828, 907, 910, 928, 931

Gracsov, Pavel Szergejevics (1948–2012) hadseregtábornok, volt orosz honvédelmi miniszter. 1985 és 1988 között egy légideszantos hadosztály parancsnoka volt Afganisztánban. 1988-ban megkapta a Szovjetunió Hőse kitüntetését. 1991-ben a Légideszant Csatatok főparancsnoka lett. 1992. május 18. és 1996. június 17. között az Oroszországi Föderáció védelmi minisztere.

738, 739, 818, 822, 891

Granasztói György (1938–2016) történész, egyetemi tanár, diplomata. Rendkívüli és meghatalmazott nagykövetet a Magyar Köztársaság elnöke 1990. október 24-én bízta meg a brüsszeli magyar képviselőlet vezetésével, megbízólevelét 1990. december 11-én nyújtotta át Brüsszelben, és megbízatása 1994 augusztusáig tartott.

314, 322, 324, 364

Gresznáryk Pál (1937–2016) magyar diplomata. Először a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Osztályán dolgozott, később a Konzuli Főosztály vezetője lett, majd 1985 és 1990 között az Észak- és Közép-európai Főosztályt vezette. Magyarországon müncheni főkonzulja 1990-től 1991-ig, majd mint követ a berlini nagykövetségi iroda vezetőjeként szolgált 1993-ig. 1994 és 2008 között berni nagykövet, 1995-től 1998-ig akkreditálva Liechtensteinbe is.

64, 119, 132

Grinyov, Vladimir (1945–) ukrán politikus. 1990. március 30-án részt vett a Verhovna Rada választásokon a 170. számú harkivi választási körzetben. A Verhovna Radában alelnökké választották, amely tisztséget 1993. júniusi önkéntes lemondásáig töltötte be. 1991. december 1-jén részt vett az első ukrán elnökválasztáson.

867, 868, 869

Grünwald, Oskar (1937–) osztrák menedzser. 1978 és 1986 között az Österreichische Industrieholding Aktiengesellschaft (ÖIAG) elnöke. A Bécsi Műszaki Egyetem iparpolitikai professzora volt.

695

Gulácsi Gábor (1958–) magyar közgazdász. 1989-től 1990-ig a Közlekedési, Hírközlési és Építésügyi Minisztériumban főtanácsos. 1990 és 1997 között az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium helyettes államtitkára. 1992-től 1994-ig megbízott közigazgatási államtitkár. 1998 és 2000 között a Gazdasági Minisztérium közigazgatási államtitkára. 2000-től a Richter Gedeon Nyrt. gazdasági vezérigazgató-helyettese.

905

Gyarmati István (1950–) diplomata, a politikatudomány doktora, a stratégiai tanulmányok kandidátusa. 1990 októberétől rendkívüli és meghatalmazott nagykövet Bécsben. 1992. szeptember 1-jei hatállyal a Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály főosztályvezetője. Jeszenszky Géza 1993. december 23-i hatállyal létrehozta az EBEÉ 1994. évi Csúcstalálkozásának Végrehajtó Titkárságát, melynek vezetője Gyarmati István lett. A Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára, a külügyminiszter biztonságpolitikai főtanácsadója volt. 1996 és 1999 között a New York-i EastWest Institute alelnöke.

304, 308, 311, 334, 340, 349, 359, 365, 371, 378, 380, 383, 411, 422, 429, 605, 754, 786, 889, 894, 896, 897, 899, 986

Gyenge András 1986. márciusban mint főelőadót áthelyezték a Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztályáról a XI. Területi Főosztályra. 1986. júliusban II. o. titkárként kihelyezték Lisszabonba. 1988. októberben előléptették I. o. titkárrá. 1991. szeptember 1-jei hatállyal ideiglenesen az Európai Együttműködési Főosztály főosztályvezető-helyettese. 1992. július 9-től 1992. augusztus 31-ig a Biztonságpolitikai és Együttműködési Főosztály osztályvezetője. 1994. októbertől miniszteri biztos, feladata a kisebbségi ügyekkel kapcsolatos teendők tárcaközi koordinálása.

655

Habibi, Hassan Ebrahim (1937–2013) iráni politikus, ügyvéd, tudós. Az Iráni Iszlám Köztársaság első alelnöke 1989 és 2001 között.

944, 945, 946

Hagelmayer István (1933–1997) magyar közgazdász, egyetemi tanár. Az Állami Számvevőszék elnöke 1989 és 1996 között. 1990-től 1997-ig az Európai Számvevőszékek Nemzetközi Szervezete alelnöke. 1994–1997 között a Magyar Pénzügyi Gazdasági Ellenőrök Egyesülete elnöke. 1995-től 1997-ig a Magyar Közgazdasági Társaság alelnöke.

295

Haider, Jörg (1950–2008) osztrák politikus. 1986 és 2000 között az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) elnöke. 1989 és 1991 között, valamint 1999-től 2008-ig Karintia kormányzója. 2005 áprilisában kilépett a Szabadságpártból, és új pártot alapított Szövetség Ausztria Jövőjéért (BZÖ) néven.

689, 690, 691, 692

Hall, Aleksander (1953–) lengyel történész és politikus, akadémiai tanár. 1977-től részt vett az Emberi és Polgári Jogok Védelméért Mozgalomban, majd megalapította és vezette az ellenzéki Fiatal Lengyelország Mozgalmat. Tadeusz Mazowiecki kormányában (1989–1991) a politikai szervezetekkel és egyesületekkel való együttműködésért felelős miniszter lett. Elnöke a Demokratikus Jobboldali Frakciónak (FPD) 1990–1991 között, majd a Demokratikus Unió alelnökeként (1991–1992), a Konzervatív Párt elnökeként (1992–1997) tevékenykedett. 1991 és 1993 között a Demokratikus Unió nevében a Szejm tagja.

389

Haller, Gerd (1944–2010) német politikus. 1977-ben a szövetségi pénzügyminisztériumba került. 1993. január 1-jétől a IX. osztályt vezette a szövetségi pénzügyminisztériumban, ahol Haller jelentős mértékben hozzájárult az európai valuta bevezetéséhez. 1995. január 1-jén a magánszektorba lépett, és a Wüstenrot & Württembergische pénzügyi csoport vezérigazgatója lett. 2006 és 2009 között államtitkárként és a Szövetségi Elnöki Hivatal vezetőjeként a legmagasabb rangú német tisztviselő volt protokolláris szempontból.

57, 58

Hambuch Géza (1931–2014) 1957-től a Magyar Rádió Pécsi Stúdiója német nyelvű műsorainak szerkesztője. Társalapítója és vezetője a „Gruß und Kuß” című műsornak Budapesten, illetve dolgozott a Neue Zeitung főszerkesztőjeként. 1982-től előbb a Magyarországi Németek Szövetsége főtítkára, később ügyvezető elnöke. 1994 és 2010 között a budapesti XIII. kerület német önkormányzatának elnöke.

36

Hárshegyi Frigyes (1946–) magyar jogász, bankár. 1965 és 1996 között a Magyar Nemzeti Banknál dolgozott: 1982-től 1985-ig ügyvezető igazgatóhelyettes, 1990-től 1996-ig alelnök és a Jegybanktanács tagja.

88, 947

Haszbulatov, Ruszlan (1942–) orosz közgazdász és politikus, az Orosz Föderáció Legfelső Tanácsának elnöke 1991 és 1993 között.

723, 730, 736, 737, 739, 742, 760, 761, 821, 822, 834, 900, 901, 902, 903, 928

Havel, Václav (1936–2011) cseh író, politikus, aki Csehszlovákia (1989–1992), illetve Csehország (1993–2003) köztársasági elnöke volt.

150, 151, 186, 395, 438, 440, 444, 445, 446, 447, 450, 451, 452, 453, 458, 460, 462, 467, 469, 470, 479, 480, 481, 483, 489, 491, 496, 501, 507

Hegedűs B. András (1930–2001) magyar közgazdász, szociológus. Az MKKE Közép- és Kelet-Európai Kutatóközpont tudományos főmunkatársa 1982 és 1990 között, az ELTE BTK Társadalom- és Gazdaságtörténeti Tanszék egyetemi docense 1990-től 1997-ig. A Kárpótlási Hivatal Társadalmi Kollégiumának alelnöke (1990–1991). Az 1956-os Forradalom Története Dokumentációs és Kutatóintézet alapító ügyvezető igazgatója 1990 és 1999 között, annak tudományos tanácsadója 1999-től 2001-ig.

776, 778, 800

Herczegh Géza Gábor (1928–2010) magyar jogtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1981-től 1987-ig a Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja. 1990 és 1993 között az Alkotmánybíróság tagja, illetve elnökhelyettese, majd 1993-tól 2003-ig az Egyesült Nemzetek Szervezete hágai Nemzetközi Bíróságának tagja.

416

Herman János a Külügyminisztérium Sajtóosztályának helyettes vezetője 1989 és 1990 között, majd a Latin-amerikai Országok Főosztályán főosztályvezető-helyettes 1990. július 1-ig. Ugyanekkortól a Külügyminisztérium szóvivője, és áthelyezték a VII. Területi Főosztályról a Sajtófőosztályra. Helyettes államtitkár 1993 és 1994 között, ezt követően nagykövet Athénban, majd Cipruson.

223, 224, 311, 334, 346, 368, 380, 411, 422, 429, 495, 539, 559, 605, 670, 671, 734, 741, 754, 933, 986

Hesoun, Josef „Jolly” (1930–2003) osztrák politikus. 1974-ben az Alsó-Ausztriai Munkaügyi Kamara elnöke, mely tisztséget 1991-ig töltötte be. 1979 és 1990 között a Nemzeti Tanács tagja. 1987-ben az Osztrák Szakszervezeti Szövetség (ÖGB) alelnöke lett. 1990 és 1995 között szövetségi munkaügyi és szociális miniszter.

700

Hitler, Adolf (1889–1945) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt vezetője 1921–1945, Németország kancellárja 1933 és 1945 között, illetve Németország Führere 1934 és 1945 között.

330, 892

Hogg, Douglas Martin (1945–) brit konzervatív politikus, ügyvéd. 1979-től a Mezőgazdasági, Halászati és Élelmiszerügyi Különbizottság tagjaként dolgozott addig, amíg 1982-ben kinevezték Leon Brittan kincstári főtitkár parlamenti magántitkárává. 1986-ban a Belügyminisztérium parlamenti államtitkár-helyettesévé nevezték ki, majd 1989-ben államtitkárrá léptették elő a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumban. 1990-től 1995-ig külügyi államtitkár. 1995 és 1997 között mezőgazdasági, halászati és élelmiszerügyi miniszter, 1979 és 2010 között parlamenti képviselő.

243, 245, 246, 247, 248

Honsowitz, Herbert (1944–) volt német diplomata és nagykövet. 1978 és 1980 között a teheráni nagykövetség sajtóosztályának vezetője, 1980-ban a Tel-Aviv-i nagykövetségre költözött. 1983-tól 1986-ig a New York-i Állandó Képviseleten dolgozott, majd 1986-ban visszatért a bonni Szövetségi Külügyminisztériumba. 1989-ben az ENSZ Információs Központjának vezetőjeként helyezkedett el az Egyesült Nemzetek Szervezeténél, ahol 1992-ig töltötte be ezt a tisztséget. 1992 és 1999 között ismét a Szövetségi Külügyminisztériumba került, ahol osztályvezető lett. 1999 és 2002 között az Addisz-Abeba-i nagykövetség vezetője, majd 2002 és 2006 között az ENSZ bécsi irodájánál működő állandó képviselet vezetője. Majd teheráni nagykövet 2009-es nyugdíjba vonulásáig.

140

Hopmeier, Fritz (1930–2014) a CDU (Kereszténydemokrata Unió) német politikusa, ügyvéd. 1959-ben Esslingen város önkormányzati képviselőjévé, 1965-ben az Esslingeni járás kerületi képviselőjévé választották, ahol 1966-ban hat éven át vezette a CDU frakcióját. 1972-ben képviselő lett Baden-Württemberg tartományi parlamentjében, ahol először az Esslingen II. választókerületet, majd 1976-tól a Kirchheimi választókerületet képviselte. 1980-ban a CDU parlamenti frakciójának elnökhelyettesévé nevezték ki. 1988-ban Erich Schneider, a Landtag elnökének második helyettese lett. Miután Schneider úgy döntött, hogy nem indul újra az 1992-es államfőválasztáson, Hopmeiert választották meg utódjául a tartományi parlament elnöki posztjára, de az 1996-os törvényhozási időszak végén ő is úgy döntött, hogy nem indul újra, és kilépett a tartományi parlamentből.

35, 103, 112

Horák, Jiří (1924–2003) csehszlovák politikus. Az 1989-es bársonyos forradalom után a Cseh Szociáldemokrata Párt első elnöke. 1993-ban Miloš Zeman váltotta a párt élén.⁷

464

1024

Hóvári János 1992. augusztusban került a Külügyminisztériumba, főelőadóként a III. Területi Főosztályra. 1993. októberben átkerült a IX. Területi Főosztályról a PTPFO-ra.

904, 906, 986

Howell, David Arthur Russell 1936–) brit konzervatív politikus, újságíró, gazdasági tanácsadó. Margaret Thatcher kabinetjében energiaügyi, majd közlekedési államtitkár. 1987 és 1997 között a Külügyi Különbizottság (Foreign Affairs Select Committee) elnöke. 2016 májusa óta a Lordok Háza Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának elnöke.

243, 246

Hrebenciuc, Viorel (1953–) román politikus és statisztikus. 1990-ben Bacău polgármestere, 1990 és 1992 között pedig Bacău megye prefektusa. 1992 és 1996 között a román kormány főtitkára. 1996-ban került a képviselőházba.

657

Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894–1971) 1953 és 1964 között az SZKP (Szovjetunió Kommunista Pártja) első titkára. 1958 és 1964 között a Minisztertanács elnöke.

282, 843

Hunkár Dénes 1990. augusztusban került a Külügyminisztériumba a II. Területi Főosztály főosztályvezetőjeként; októbertől a bécsi nagykövetség vezetője 1994. szeptemberig. 1995. február 28-án nyugdíjba vonult.

686, 693, 700, 702, 703, 705

Hurd, Douglas Richard (1930–) brit konzervatív politikus. Az Egyesült Királyságban parlamenti képviselő 1974–1997, illetve a Lordok Házának tagja 1997–2016 között. Európai ügyek államminisztere 1979–1983, Észak-Írorszáért felelős államtitkár 1984–1985, majd külügyminiszter és a nemzetközösségi ügyekért felelős államtitkár 1989. október 26. és 1995. július 5. között.

219, 221, 222, 226, 228, 231, 232, 243

Iancu, Avram (1824–1872) 1848–49-ben az Erdélyben dúló „polgárháborús helyzet” egyik román főszereplője, a császárhű román felkelés vezéralakja.

672, 674

Iklódy Gábor 1986 és 1989 között szolgált Bukarestben. 1990-től az Európai Együttműködési Főosztályra került, majd 1990 és 1994 között a bécsi nemzetközi szervezetek mellett működő képviselői leosztásokkal foglalkozott (EBEÉ).

350

Iliescu, Ion (1930–) román politikus. Csatlakozott a kommunista párthoz 1953-ban, majd 1965-ben a Központi Bizottság tagja lett, de Nicolae Ceaușescu fokozatosan háttérbe szorította. Vezető szerepet töltött be a romániai forradalomban. Románia elnöke 1990. május 20. és 1996. november 29. között, majd 2000. december 20. és 2004. december 20. között.

188, 189, 192, 283, 590, 595, 612, 613, 614, 615, 620, 622, 629, 648, 649, 652, 655, 657, 658, 668, 671, 678, 679

Izetbegović, Alija (1925–2003) bosnyák politikus. 1992-ben az újonnan függetlenné vált Bosznia-hercegovinai Köztársaság elnökségének első elnöke lett. Ezt a tisztséget 1996-ig töltötte be, amikor is 2000-ig Bosznia-Hercegovina elnökségének tagja lett.

190

Jacquat, Denis (1944–) a francia nemzetgyűlés tagja, Moselle megye képviselője.

215

Jankowitsch, Peter (1933–) volt osztrák diplomata és politikus. 1986-tól 1987-ig szövetségi külügyminiszter. 1990 és 1992 között a szövetségi kancellária államtitkára.

684

Jankowski, Maciej Stanisław (1946–2019) lengyel politikus. 1980-ban csatlakozott a Szolidaritáshoz, és a Mazoviai Szakszervezet egyik vezetője. A hadiállapot alatt, az 1981. december 13. és 1982. március 27. közötti időszakra internálták.

389, 419, 421

Jaruzelski, Wojciech (1923–2014) lengyel politikus. 1985 és 1989 között az Államtanács elnöke, 1989-ben a Lengyel Népköztársaság elnöke, majd 1989–1990-ben a Lengyel Köztársaság elnöke.

184, 728

Javlinszkij, Grigorij Alekszejevics (1952–) orosz politikus, közgazdász. A szovjet rendszer szabad piacgazdaságra való áttérésének tervéről, az 500 napos programról, valamint a szociálliberális Jabloko párt vezetőjeként ismert.

818, 821

Jefferson, Thomas (1743–1826) amerikai diplomata, jogász, építész, filozófus, alapító atya. 1801 és 1809 között az Egyesült Államok elnöke. Korábban John Adams alatt az Egyesült Államok második alelnöke, George Washington alatt az Egyesült Államok első külügyminisztere. A Függetlenségi Nyilatkozat fő szerzője.

728

Jelcin, Borisz Nyikolajevics (1931–2007) az Orosz Föderáció első elnöke volt 1991. június 12. és 1999. december 31. között.

41, 112, 146, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 299, 313, 323, 329, 331, 356, 357, 359, 365, 406, 572, 573, 707, 710, 711, 712, 714, 715, 716, 717, 718, 721, 725, 726, 727, 728, 730, 731, 732, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 749, 760, 761, 762, 763, 767, 769, 780, 792, 797, 799, 800, 804, 806, 807, 809, 811, 812, 815, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 827, 831, 833, 834, 835, 838, 839, 842, 854, 856, 869, 892, 902, 918, 919, 927, 928, 929, 931, 939, 951, 965, 989

Jeszenszky Géza (1941–) történész, egyetemi tanár, politikus, diplomata. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem–angol szakán végzett 1966-ban, majd 1973-tól ösztöndíjas aspiráns a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében. 1984-től Fulbright-ösztöndíjasként tanított a Kalifornia Egyetemen, Santa Barbarában. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) alapító tagja, 1989 őszétől az MDF Külügyi Bizottságának a vezetője. 1990. május 23. és 1994. július 14. között külügyminiszter.

103, 118, 131, 192, 219, 222, 223, 226, 243, 248, 250, 253, 260, 263, 281, 295, 300, 304, 309, 311, 312, 314, 321, 322, 323, 334, 344, 346, 356, 365, 368, 372, 376, 378, 380, 383, 396, 408, 411, 422, 429, 430, 431, 432, 433, 491, 495, 497, 498, 499, 504, 519, 520, 536, 539, 540, 541, 559, 577, 585, 591, 605, 608, 609, 655, 658, 670, 671, 699, 741, 745, 754, 811, 826, 833, 855, 856, 861, 889, 893, 894, 898, 904, 905, 906, 931, 933, 949, 950, 975, 986

Joó Rudolf (1946–2002) diplomata, politológus. 1991-ben a Honvédelmi Minisztérium nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára, majd 1993-tól közigazgatási államtitkára lett. 1998 és 2000 között a Külügyminisztériumban a multi-

laterális diplomáciáért és a biztonságpolitikáért felelős helyettes államtitkár. 2000 és 2001 között rendkívüli és meghatalmazott nagykövetként a genfi magyar ENSZ-képviselést vezette, majd az UNESCO Emberi Jogok és Demokrácia Igazgatóság vezetője.

131, 304, 311, 312, 314, 754

Jovanović, Živadin (1938–) szerb diplomata, politikus. 1988 és 1993 között jugoszláv nagykövet Angolában. 1994 és 1997 között szövetségi külügyminiszter-helyettes, majd 1998 és 2000 között szövetségi külügyminiszter.

190

Joxe, Pierre (1934–) francia szocialista politikus, honvédelmi miniszter 1991. január 29. és 1993. március 9. között.

144, 153, 187, 190

József Attila (1905–1937) magyar költő.

792, 795, 802, 803

Juhász Endre a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának főtitkára 1992.

57, 60, 131

Juhász Judit (1947–) magyar újságíró. 1990 májusában Surján László miniszter az újjáalakuló Népjóléti Minisztérium szóvivőjének nevezte ki, majd hamarosan Antall József kormányzóvivője. A Magyar Művészeti Akadémia köztestületé válását követően az Akadémia első sajtófőnöke, szóvivője lett.

325

Juppé, Alain (1945–) francia politikus. Külügyminiszter 1993 és 1995 között Édouard Balladur kormányában, majd 1995-től 1997-ig Franciaország miniszterelnöke.

145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 180, 214, 247, 254

Kádár Béla (1934–) akadémikus. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere 1990. május 23. és 1994 júniusa között. Országgyűlési képviselő 1994 és 1998 között.

58, 131, 201, 531, 533, 907, 910

Kádár János (1912–1989) magyar politikus. 1948 és 1950 között belügyminiszter, 1956-ban államminiszter, majd a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány

1028

elnöke 1956-tól 1958-ig. Államminiszter 1958 és 1961 között, majd a Minisztertanács elnöke 1961-től 1965-ig. 1957 és 1989 között az MSZMP KB tagja.
656, 728, 930

Kaesler, Hans-Jürgen (1942–) német jogász és politikus (FDP). 1990 és 1991 között Szász-Anhalt tartomány szövetségi és európai ügyekért felelős minisztériumában. Gerd Brunner miniszter lemondása után, 1991. szeptember 12-én vette át kabineti posztját a Werner Münch miniszterelnök által vezetett kormányban, mely tisztséget 1993. decemberig töltötte be.

126

Kálmán Attila (1938–2015) pedagógus, politikus. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) alapító tagja. Az Antall-kormány idején Tata országgyűlési képviselője. 1991 és 1994 között művelődési és közoktatási államtitkár. 1994-ben kilépett az MDF-ből.
92, 131

Kalvoda, Jan (1953–) cseh jogász és politikus. A Polgári Demokratikus Szövetség vezetője 1992-től 1997-ig. 1992. július 2. és 1997. január 7. között miniszterelnök-helyettes a Václav Klaus miniszterelnök vezette kabinetben. 1996-tól 1997-ig igazságügyi miniszter.

445, 468

Karimov, Islam Abduganijevics (1938–2016) üzbég politikus, mérnök. Üzbegisztán és elődállamának, az Üzbég Szovjet Szocialista Köztársaságnak a vezetője volt 1989-től 2016-ban bekövetkezett haláláig. Az Üzbég Kommunista Párt utolsó első titkára volt 1989 és 1991 között, amikor a pártot Üzbegisztán Demokratikus Néppártja (PDP) néven újjáalakították; a PDP-t 1996-ig vezette. 1990. március 24-től az Üzbég SZSZK elnöke volt, egészen addig, amíg 1991. szeptember 1-jén kikiáltotta Üzbegisztán függetlenségét.

929, 935

Katona Tamás (1932–2013) magyar történész, tanár, író. 1990-ben országgyűlési képviselővé választották. 1990. május 24. és 1992. június 19. között a Külügyminisztérium politikai államtitkára, fő szakterülete a magyar biztonságpolitika kidolgozása volt. 1992. június 19. után az Antall-, majd a Boross-kormány sajtóügyekért is felelős miniszterelnökségi politikai államtitkára. 1993 és 1994 között az MDF Országos Elnökségének tagja. Részt vett a Magyar Demokrata Néppárt (MDNP) megalapításában, majd annak frakciójában folytatta parlamenti munkáját. 1996. áprilistól a hon-

védelmi állandó bizottság tagja. 2000 és 2002 között Magyarország varsói nagykövete.

601, 651, 664, 905

Kebics, Vjacseszlav Frantsevis (1936–) Fehéroroszország első miniszterelnöke 1991 és 1994 között. Az 1991-es, a Független Államok Közösségét létrehozó Belavezha Megállapodások egyik tervezője és aláírója.

955, 956, 957

Kelemen András (1940–) orvos és politikus. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) egyik alapítója. 1988–1989-ben az MDF Országos Választmányának a tagja. 1990. május 3-tól államtitkári kinevezéséig a szociális, egészségügyi és családvédelmi állandó bizottság tagja. 1990. május 24-től 1992. június 19-ig a Népjóléti Minisztérium politikai államtitkára. 1992. június 19. és 1994. július 15. között a Külügyminisztérium politikai államtitkára.

52, 224, 300, 334, 346, 356, 365, 368, 378, 380, 411, 422, 429, 559, 577, 591, 605, 670, 671, 741, 754, 772, 798, 811, 860, 889, 894, 908, 918, 926, 931, 933, 959, 986

Kelemen János (1943–) Széchenyi-díjas magyar filozófus, filozófiatörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1990 és 1994 között a Római Magyar Akadémia, majd 2000 és 2008 között az ELTE Bölcsészettudományi Kar Filozófiai Intézetének igazgatója.

267

Keresztesi Péter 1987 szeptemberében került a Külügyminisztériumba, előadóként a Protokoll Főosztályra, decemberben segédattasé lett. 1990. januárban attasé lett az I. Területi Főosztályon. 1991 júniusában III. o. titkár lett a II. Területi Főosztályon, illetve a bécsi nagykövetségre került. 1993. májusban előléptették, II. o. titkár lett.

683

Kéry György 1987 és 1991 között II. o. tanácsos Ankarában. 1991 és 1992 között a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály főosztályvezető-helyettese, majd 1992. február 1-től a főosztály főosztályvezetője, valamint rangadományozásban részesült, I. o. tanácsos lett. 1994 októberében rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1995-ben szeptemberében rendkívüli és meghatalmazott nagykövet lett, megbízták Magyarországon ankarai nagykövetsége vezetésével.

346, 356, 368, 380, 429, 605, 745, 933, 986

Keskeny Ernő (1958–) 1991 áprilisától dolgozik a Külügyminisztériumban, ahol kezdetben főelőadó a III. Területi Főosztályon szovjet, majd ukrán és orosz referensként. Ezután a Független Államok Közössége Főosztályának főosztályvezető-helyettese 1992 és 1993 között, majd főosztályvezetője 1993 és 1995 között.

281, 356, 365, 411, 730, 741, 745, 811, 889, 893, 894

Kiejman, Georges (1932–) francia jogász és politikus. 1990 és 1993 között, a Michel Rocard-kormány három minisztere mellett is miniszteri megbízott.

144

Kinkel, Klaus (1936–2019) jogász, német liberális (FDP) politikus. 1979 és 1982 között a Szövetségi Hírszerző Szolgálat (Bundesnachrichtendienst – BDN) elnöke, szövetségi igazságügyminiszter 1991. január 18. – 1992. május 18. Külügyminiszter 1992. május 18. és 1998. október 26. között. Az FDP tartományi elnöke 1993–1995.

71, 76, 82, 110, 146, 147, 247

Kirill pártiárka, Vlagyimir Mihajlovics Gungyajev (1946–) orosz ortodox püspök. 1984 decembere óta Szmolenszk és Kalinyingrád metropolitája, 1989 novemberétől a Moszkvai Patriarchátus Egyház Külkapcsolatok részlegének elnöke, valamint a Szent Szinódus állandó tagja. Moszkva és egész Oroszország pátriárkája.

761

Kisari Miklós 1993. májusban a VIII. Területi Főosztályra került tanácsosként, majd augusztusban I. o. titkárként kihelyezték Párizsba.

217

Kiss Gyula (1954–) magyar politikus, ügyvéd. 1989 és 1992 között a Független Kisgazdapárt (FKGP) tagja. 1990-től 1991-ig tárca nélküli miniszter az Antall-kormányban, a Nemzetiségi Kollégium elnöke. 1991 és 1994 között munkaügyi miniszter az Antall- és Boross-kormányban. 1997-től a Magyar Demokrata Fórum (MDF) tagja.

701

Kiss Tibor 1989 augusztusától II. o. tanácsos, majd 1991 márciusától I. o. tanácsos a brüsszeli magyar nagykövetségen, illetve a nagykövetség első beosztottja. 1992. szeptember 16-i hatállyal az Európai Közösségek Főosztályának (majd Európai Integrációs Főosztály) főosztályvezetője lett 1994. november 30-ig, majd decemberben áthelyezték a II. Területi Főosztályra.

605

Kittani, Ismat Taha (1929–2001) kurd politikus. 1952-ben az iraki külügyminisztériumba került. 1981-ben és 1982-ben az ENSZ Közgyűlés harminchatodik ülészakának elnöke.

987

Klajnert, Zbigniew (1936–) lengyel geográfus, egyetemi oktató. Hosszú évekig Łódź város tanácsnoka, Łódź polgármesterének korábbi tudományos és felsőoktatási tanácsadója.

393, 394

Klaus, Václav (1941–) cseh politikus. 1963-ban végezte el a Prágai Közgazdasági Egyetemet. 1989-ben a Bársonyos Forradalom után kapcsolódott be a politikai életbe. Az egyik alapító tagja az Občanská demokratická strana – ODS-nek (Demokratikus Polgári Párt) 1990 áprilisában. Csehszlovák szövetségi pénzügyminiszter 1989. december 10. és 1992. július 2. között. Az 1992. júniusi cseh választásokat az ODS nyerte meg, és Csehország miniszterelnöke lett (Szlovákia 1993. január 1-től önálló állam) 1993. január 1. és 1998. január 2. között.

150, 168, 179, 192, 230, 247, 434, 435, 436, 437, 440, 441, 443, 445, 446, 447, 448, 452, 453, 458, 460, 461, 463, 469, 470, 471, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 487, 488, 489, 491, 492, 494, 496, 499, 501, 502, 503, 506, 507

Klestil, Thomas (1932–2004) osztrák diplomata és politikus. Nagykövet az Egyesült Nemzeteknél 1978 és 1982 között, majd az Egyesült Államokban 1982-től 1987-ig. 1992 és 2004 között osztrák szövetségi elnök.

684, 706

Klima, Viktor (1947–) 1992 és 1996 között osztrák közlekedési miniszter, majd 1996-tól 1997-ig pénzügyminiszter. 1997–2000 között Ausztria szövetségi kancellárja.

694, 695, 696

Kňažko, Milan (1945–) a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom egyik alapító tagja. Szlovák külügyminiszter 1992. június 24. és 1993. március 19. között.

192, 520, 522, 524, 525, 542, 543, 547

Kodolányi Gyula (1942–) 1990 májusától Antall József miniszterelnök külpolitikai főtanácsadója, 1990. november 6-tól címzetes államtitkár. A Miniszterelnöki Tanácsadó Testület vezetője annak megszűnéséig, 1992 szeptemberéig.

131, 223, 281, 282, 312, 314, 320, 321, 591, 697, 699, 754

1032

Kohl, Helmut Josef Michael (1930–2017) kereszténydemokrata politikus, aki a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja volt 1982. október 1. és 1998. szeptember 23. között.

41, 42, 50, 70, 71, 72, 76, 77, 82, 105, 135, 211, 279, 536, 537, 571, 740

Kollár, Jan (1793–1852) cseh nyelven író szlovák származású evangélikus lelkész, költő.

562

Kolokolov, Borisz orosz külügyminiszter-helyettes 1981. április 24. és 1996. február 21. között.

720

Kolozsi Béla Ferenc 1992. szeptember 1-ji hatállyal a Külügyminisztérium Elemző és Tervező Főosztályának főosztályvezetője lett. 1993. július 15-i hatállyal a Parlamenti Titkárság vezetője lett. Közszolgálati jogviszonya 1995. augusztus 31-én közös megegyezéssel megszűnt.

300, 301, 302, 346, 356, 368, 380, 429, 591, 605, 986

Komlóssy György (1938–) magyar geológus. 1990 és 1993 között a Központi Földtani Hivatal elnöke.

943

Kossuth Lajos (1802–1894) magyar államférfi. A reformkor és a vértelen polgári átalakulás egyik legmeghatározóbb politikusa, az első felelős magyar kormány pénzügyminisztere, az 1848–49-es önvédelmi háború és szabadságharc vezéralakja, 1849-ben Magyarország választott kormányzója, a szabadságharc leverése után az emigráció vezető személyisége.

268

Kouchner, Bernard (1939–) francia politikus és orvos. 1988-tól Kouchner szocialista kormányokban kezdte kormányzati karrierjét, bár nem mindig volt a Francia Szocialista Párt tagja. 1992-ben, Mitterrand elnöksége idején Pierre Bérégovoy alatt egészségügyi miniszter lett. 1994 és 1997 között az Európai Parlamentben folytatta politikai karrierjét. Ez idő alatt a Fejlesztési és Együttműködési Bizottság elnöke volt, valamint az Emberi Jogi Albizottság tagja. Bizottsági megbízatásai mellett tagja volt a Kínai Népköztársasággal fenntartott kapcsolatokért felelős parlamenti küldöttségnek. 2007 és 2010 között Nicolas Sarkozy elnöksége idején a Fillon-kormány francia

kül- és Európa-ügyi minisztere. 2015 óta az AMU (Ügynökség Ukrajna Modernizációjáért) munkafolyamatának vezetője. Az Orvosok Határok Nélkül (MSF) és a Médecins du Monde társalapítója.

190

Kováč, Michal (1930–2016) Szlovákia első elnöke 1993 és 1998 között.

545, 549, 576

Kovács István első beosztott követ, tanácsosi rangban Rómában 1993-ig.

252, 269, 368

Kozirjev, Andrei Vladimirovics (1951–) orosz politikus. Borisz Nyikolajevics Jelcin elnöksége alatt, 1991 és 1996 között külügyminiszter.

156, 359, 365, 712, 713, 714, 717, 718, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 727, 788, 811, 818, 826, 829, 831, 832, 836, 839, 840, 891, 893

Kozlovskij, Pavel Pavlovics (1942–) nyugalmazott szovjet és fehérorosz katonai vezető és független politikus. A Szovjetunió 1991. decemberi felbomlását követően a fehérorosz hadsereg vezérezredese, majd a Szovjetunió felbomlása után védelmi miniszterré nevezték ki, 1992-től 1994-ig töltötte be ezt a tisztséget.

956

Koźmiński, Maciej (1937–) lengyel történész és diplomata. Budapesti lengyel nagykövet 1990 és 1996 között.

422

Kölcsey Ferenc (1790–1838) az egyik legismertebb magyar költő, nyelvújító, a nemzeti himnusz szerzője, az MTA rendes tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja. Irodalmi munkássága mellett a reformkor meghatározó politikusa, az 1832–36-os első reformországgyűlés egyik vezéralakja.

562

Körmendy Adrienne (1946–) történész, levéltáros, diplomata. 1990-ben lépett a Külügyminisztérium állományába, II. o. titkár a III. Területi Főosztályon. Magyarország varsói nagykövetsége II. o. titkára, majd 1993-ban I. o. titkára, illetve 1994-ben II. o. tanácsos lett. 1995-ben berendelték a Központba. 2005-ben nyugdíjba vonult, de 2014-ben reaktiválták, a krakkói főkonzulátus vezetője lett.

315

1034

Krasnohorská, Mária (1949–) szlovák diplomata. 1994 és 1998 között Szlovákia állandó képviselője az Egyesült Nemzetek Állandó Képviselőténél Genfben. Az UNESCO Szlovák Bizottságának főtitkára volt.

559, 560, 562, 563, 570, 583

Krasznai Márton 1990. októbertől a Külügyminisztérium Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztályán főosztályvezető-helyettes lett. 1991. januárban előléptették I. o. titkárrá. 1993. januártól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1994. decemberben kinevezték rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté (Bécs/EBEÉ).

352

Kravcsenko, Pjotr (1950–) 1990 és 1994 között a Belorusz Köztársaság külügyminisztere. 1990. május 15-től 1996. november 27-ig Fehéroroszország Legfelsőbb Tanácsának helyettes vezetője.

913, 957

Kravcsuk, Leonyid Makarovics (1934–) ukrán politikus. 1991. december 5. és 1994. július 19. között a független Ukrajna első elnöke.

303, 843, 845, 846, 849, 850, 851, 853, 854, 855, 856, 857, 860, 863, 867, 869, 876, 877, 878, 880, 883, 887, 892, 893, 896, 897, 898, 966, 967

Kreisky, Bruno (1911–1990) osztrák szociáldemokrata politikus. 1959 és 1966 között külügyminiszter, 1970 és 1983 között kancellár.

690

Krzaklewski, Marian (1950–) lengyel politikus. 1991 és 2002 között az NSZZ „Szolidaritás” vezetője, az AWS alapítója és vezetője, a Szejm harmadik ciklusának parlamenti képviselője.

419

Kučan, Milan (1941–) szlovén politikus. 1990 és 1992 között Szlovénia államelnökségének elnöke. A független Szlovénia első köztársasági elnöke 1992 és 2002 között.

190

Kucsma, Leonyid Danilovics (1938–) ukrán gépészmérnök, politikus. 1992 októbere és 1993 szeptembere között Ukrajna miniszterelnöke, majd 1994. július 19. és 2005. január 23. között elnöke.

820, 867, 870, 871, 882, 883

Kulin Ferenc (1943–) Széchenyi- és József Attila-díjas magyar kritikus, irodalomtörténész, publicista, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő. 1971–1973 között az Irodalomtörténet című folyóirat segédszerkesztője, 1973-tól 1975-ig az ELTE BTK-n megjelentetett Jelenlét című lap felelős szerkesztője, majd öt éven keresztül, 1980-ig a Mozgó Világ főszerkesztő-helyettese és rovatvezetője, majd 1981 és 1983 között annak főszerkesztője. 1970–1988 között a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) tagja, majd csatlakozott a Magyar Demokrata Fórumhoz (MDF), és 1989-ben az MDF politikai alelnöke lett. 1990–1993 között a kulturális, oktatási, tudományos, sport-, tv- és sajtóbizottság elnöke. 1990. november 5-től az MDF-frakció elnökségi tagja, 1993 decemberében az MDF frakcióvezetőjévé választották. 1994. májustól az MDF nyilvánosságpolitikáért felelős alelnöke. 1996-ban kilépett az MDF-ből, a Magyar Demokrata Néppárt alapító tagja. 1996. április 16-tól az oktatási, tudományos, ifjúsági és sport állandó bizottság, ezen belül az Európai Unióhoz való csatlakozással foglalkozó albizottság tagja. 1970 és 2007 között az ELTE BTK irodalomtörténeti tanszékének oktatója. 1999-től a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának Újkori Magyar Irodalom Tanszékének tanszékvezető docense, 2005-től 2008-ig dékánja.

93

Kunkovác László (1942–) Kossuth-díjas fotóművész, néprajzkutató, a Nemzet Művésze.

928, 942

Kupa Mihály (1941–) közgazdász, az Antall-kormány pénzügyminisztere volt 1990. december 20. és 1993. február 11. között.

482, 483, 489, 907, 911

Kuroń, Jacek Jan (1934–2004) lengyel politikus. 1989-től 1990-ig, valamint 1992-től 1993-ig munkaügyi és közjóléti miniszter Tadeusz Mazowiecki és Hanna Suchocka kormányában. 1989 és 2001 között a Szejm tagja. 2000-ben, második feleségével együtt, megalapította a Jan Józef Lipski Általános Egyetemet.

388

Kussbach, Erich (1931–) osztrák diplomata. 1993 és 1996 között magyarországi nagykövet és a Nemzetközi Duna Bizottság állandó képviselője. 1991 és 2006 között a Nemzetközi Humanitárius Tényfeltáró Bizottság tagja. 1999-től a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem nemzetközi jogi professzora.

697, 698

1036

Kwaśniewski, Aleksander (1954–) lengyel politikus és újságíró. 1991-től 1995-ig a Szejm első és második ciklusának tagja. A Lengyel Köztársaság elnöke 1995 és 2005 között.

427

Laluha, Ivan (1932–) szlovák történész, szociológus. 1990 februárjában a Verejnost' proti násiliu mozgalom képviselőjeként bekerült a Népek Házába. 1990 és 1992 között a szlovákiai Obroda klub elnöke. 1990-ben a szabad választásokon megvédte a VPN parlamenti mandátumát. 1991 tavaszán, a VPN szakadását követően, miután Vladimír Mečiar 1991 tavaszán menesztették a szlovák miniszterelnöki posztról, hű maradt Mečiarhoz, és csatlakozott az általa létrehozott HZDS formációhoz. Az 1992 és 1994 között tagja a Szlovák Nemzeti Tanácsnak. 1994 óta a pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának oktatója.

551

Lamassoure, Alain (1944–) francia jobboldali politikus. Különleges tanácsadó a kulturális ügyekért felelős miniszter hivatalában (1973–1974). Tanácsadó a pénzügyminiszter (1974–1976), az infrastrukturális miniszter (1977–1978) és a köztársasági elnök (1978–1981) kabinetjében. Gazdasági és szociális tanácsadó (1985–1986). Az Union pour la démocratie française – UDF szóvivője (1988), majd a párt alelnöke (1999–2002). A Nemzetgyűlés tagja (1986–1993), majd az európai ügyekért felelős miniszter 1993 és 1995 között. A költségvetésért felelős miniszter és kormányzóvivő (1995–1997). Tagja az Európai Parlamentnek 1989 és 1993 között, majd 1999-től.

154, 167, 168, 180, 215

Lambsdorff, Otto Friedrich Wilhelm von der Wenge Graf (1926–2009) német politikus (Szabad Demokrata Párt, FDP). 1977-től 1982-ig és 1982-től 1984-ig szövetségi gazdasági miniszter, 1988 és 1993 között az FDP szövetségi elnöke.

75, 77

Landsbergis, Vytautas (1932–) litván zenetudós és politikus. 1991 és 1992 között a Litván Legfelsőbb Tanács elnöke. Ő volt Litvánia első parlamenti elnöke a Szovjetuniótól való függetlenségének kikiáltása után. 2004 és 2014 között európai parlamenti képviselő.

884

Láng József (1952–) 1991. áprilistól főelőadó a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályán, júniustól I. o. titkár, 1991. augusztusban kihelyezték Moszkvába, majd 1994. júniustól ugyanitt II. o. tanácsos.

726, 775, 776

Lang, Jack Mathieu Émile (1939–) francia politikus. A Szocialista Párt tagja. 1981 és 1986 között, majd 1988 és 1993 között kulturális miniszter. 2000-től 2002-ig nemzeti oktatási miniszter.

53, 168, 191

Lanovoj, Vlagyimir 1992. július 11-én Leonyid Kravcsuk elnök menesztette Lanovoj miniszterelnök-helyettest, a piacgazdaság kialakítását célzó radikális reformok hívét.

883

Larcher, Gérard Philippe René André (1949–) francia politikus. Az 1983-as önkormányzati választásokon az yvelines-i Rambouillet polgármesterévé, majd két évvel később Île-de-France regionális tanácsosává választották. 1986. szeptember 28-án először választották meg Yvelines szenátorává, a Köztársasági Összefogás a Köztársaságért (RPR) színeiben. 1989-ben kinevezték a szenátus titkárává, 1995-ben újraválasztották szenátornak, 1997-ben pedig a szenátus alelnökévé választották. 2001-ben a szenátus gazdasági ügyekért felelős bizottságának elnökévé nevezték ki. 2008 és 2011 között a szenátus elnöke, 2014-ben újraválasztották.

215

László Balázs (1944–) az Antall József vezette kormány általános szóvivője 1990. május 24. és 1991. szeptember 20. között, majd külpolitikai szóvivője 1992. december 1-jéig. 1993 és 1995 között New York-i főkonzul.

288, 293, 294, 295, 297

Latorcai János (1944–) magyar politikus, gépészmérnök. 1989. április 1-től előbb másod-, majd 1989. július 1-től főállásban a FÉG Gázkészülék-javító és Szolgáltató Leányvállalat gyártásfejlesztési főmérnöke. 1990. februártól áthelyezték a Fegyver- és Gázkészülékgyár Gyártásfejlesztési Központjába, főosztályvezető főmérnök. 1991. szeptember 1-től az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium Ipargazdasági Főosztályának vezetője lett. 1992. június 1-től az Iparpolitikai Főosztály vezetője. 1993. február 24-től ipari és kereskedelmi miniszter. 1992. júliustól 1993. márciusig a Rába

Magyar Vagon- és Gépgyár Rt. igazgatóságának az elnöke, és a Hungalu Rt. igazgatóságának a tagja.

287

Lavrov, Szergej Viktorovics (1950–) orosz diplomata és politikus. 1981-ben vezető tanácsadóként küldték az ENSZ New York-i szovjet missziójába. 1988-ban visszatért Moszkvába, és kinevezték a Szovjetunió Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Osztályának helyettes vezetőjévé. 1990 és 1992 között a szovjet külügyminisztérium nemzetközi szervezetének igazgatójaként dolgozott. 1992-ben az Orosz Föderáció Külügyminisztériumának Nemzetközi Szervezetek és Globális Kérdések Osztályának igazgatójává nevezték ki. Felkérték, hogy felügyelje az emberi jogok és a nemzetközi kulturális együttműködés, valamint a két osztály – a FÁK-országok, a nemzetközi szervezetek és a nemzetközi gazdasági együttműködés – tevékenységét. 1994-ig dolgozott a Külügyminisztériumban, amikor is visszatért az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, ezúttal Oroszország állandó képviselőjeként. Ez utóbbi pozícióban 1995 decemberében, 1997 júniusában, 1998 júliusában, 1999 októberében, 2000 decemberében, 2002 áprilisában és 2003 júniusában az ENSZ Biztonsági Tanácsának elnöke.

720, 754, 755, 756, 765

Léotard, François (1942–) francia politikus. 1986 és 1988 között kulturális és kommunikációs miniszter, 1993. március 30-tól 1995. május 11-ig nemzetvédelmi miniszter. 1996-tól az UDF elnöke 1998-ig.

190

Leutheusser-Schnarrenberger, Sabine (1951–) a liberális Szabad Demokrata Párt (FDP) német politikusa. Az FDP-n belül a szociálliberális szárny egyik vezető alakja. Németország szövetségi igazságügyi minisztere 1992 és 1996 között Helmut Kohl kabinetjében, majd 2009 és 2013 között a második Merkel-kabinetben.

76

Lipkowski, Jean Noël de (1920–1997) lengyel származású francia politikus. 1968 és 1974 között külügyi államtitkár. 1983–1989 között Royan polgármestere. 1993-tól 1997-ig az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének póttagja.

215

Logeman, John D. az Egyesült Államok légierijének vezérőrnagya. 1961-ben lépett be a légierőhöz. 1961-ben a vietnami háború alatt az 555. taktikai vadászpilóta-századnál szolgált.

312

Ludendorff, Erich Friedrich Wilhelm (1865–1937) német tábornok, politikus. Az I. világháborúban az 1914-es liège-i és tannenbergi német győzelemben játszott központi szerepe miatt vált híressé. Miután 1916-ban kinevezték a császári hadsereg vezérkarának első főhadnagyként (Erster Generalquartiermeister), a háború hátralévő részében a Németországot uraló, de facto katonai diktatúra legfőbb politikai döntéshozója lett.

222

Lugar, Richard (1932–2019) amerikai politikus, a Republikánus Párt tagja. Az Amerikai Egyesült Államok szenátora (Indiana) 1977 és 2013 között. 1985-től 1987-ig, majd 2003-tól 2007-ig a Szenátus Külkapcsolati Bizottságának elnöke.

571

Luzskov, Jurij Mihajlovics (1936–2019) orosz politikus. 1992 és 2010 között Moszkva polgármestere.

760

Macierewicz, Antoni (1948–) a Szejm tagja, többek között 1991 és 1993 között. Jan Olszewski kormányának belügyminisztere 1991 és 1992 között. 1993-ban megalapította saját pártját Lengyel Akció néven. Az Európai Parlament tagja 2003-tól 2004-ig, a Fejlesztési és Együttműködési Bizottságban dolgozott. A 2005-ös lengyel parlamenti választásokat követően Jarosław Kaczyński miniszterelnök választotta ki a Nemzetvédelmi Minisztérium államtitkári posztjára. 2015-től 2018-ig honvédelmi miniszter.

393

Mádl Ferenc (1931–2011) az MTA és a tudománypolitika felügyeletéért felelős tárca nélküli miniszter 1990. május 23. és 1993. február 22. között. A Magyar Köztársaság elnöke 2000. augusztus 4. és 2005. augusztus 5. között.

54, 798, 799, 804

Măgureanu, Virgil (1941–) román szociológus, a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) vezetője 1990. március 26. és 1997. április 25. között.

675, 677, 678, 679, 680, 970

1040

Major István (1887–1963) kommunista politikus, diplomata. 1951 és 1957 között Csehszlovákia magyarországi nagykövete.

284, 285

Major, Sir John (1943–) brit konzervatív politikus. Az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1990. november 28. és 1997. május 2. között.

221, 224, 243

Makarevics, Mikola Ukrajna külügyminiszter-helyettese volt 1992-ig.

894, 898, 899

Mándoky Kongur István (1944–1992) magyar nyelvész, turkológus. 1970-től az MTA Belső-ázsiai Kutatócsoportjának munkatársa volt.

910, 938, 941, 942

Manherz Károly (1942–) magyar nyelvész, germanista, egyetemi tanár. 1989-ben művelődési miniszterhelyettes lett, a felsőoktatási és tudományos kutatási területet irányította. 1990-től közigazgatási államtitkár a Művelődési és Közügyügyi Minisztériumban. 1991-től címzetes államtitkárként a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek ügyének képviselője, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Törvény előkészítése volt a feladata. 1992. március 1-jétől az általa megszervezett Germanisztikai Intézet vezetője. A 1992. december 3-tól az ELTE BTK dékánja, 1993-tól a Kari Doktori Tanács elnöke. 1994-ig elnöke a Magyarországi Németek Szövetségének. 1996-ban újraszervezték a Bölcsészettudományi Kar dékánjává, és egyben a Germanisztikai Intézet igazgatójává is. 2001. augusztus 1-jétől ismét az ELTE BTK megválasztott dékánja, és továbbra is a Germanisztikai Intézet igazgatója. 2006-ig a Dékáni Kollégium vezetője. 2006-tól 2010-ig az Oktatási és Kulturális Minisztérium felsőoktatási és tudományos szakállamtitkára.

131

Marinovich Endre (1940–) 1987-től az athéni magyar nagykövetség I. osztályú kereskedelmi titkára, majd 1991. május 15-től Antall József miniszterelnök kabinetfőnöke, a Kabinetiroda vezetője 1993. december 12-ig (Antall József haláláig). Boross Péter miniszterelnök kabinetfőnöke 1993. december 13-tól 1994. július 15-ig, címzetes államtitkár.

223, 312, 314, 325, 536, 699, 702, 734, 766, 811

Markó Béla (1951–) erdélyi magyar költő, író, tanár és politikus. A Maros Megyei Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) alapító tagja. 1990 és 1991 között az RMDSZ Országos Elnökségének tagja. 1990-től 1992-ig a Szenátus Művelődési Bizottságának és Oktatási Bizottságának, valamint a Román Parlament IPU küldöttségének tagja. 1991 és 1992 között az RMDSZ szenátusi frakciójának elnöke. 1993-tól 2011-ig a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke.

180, 626, 657, 664

Marsili, Carlo olasz diplomata. Alkonzul volt Münchenben (1973–1975), első titkár Bangkokban (1975–1978), politikai tanácsos Ankarában (1979–1981), skóciai és észak-írországi főkonzul Edinburgh-ban (1984–1988), a miniszterelnök diplomáciai tanácsadójának helyettese (1988–1993) és németországi misszióvezető-helyettes (1993–1998).

252

Martinazzoli, Fermo „Mino” (1931–2011) olasz jogász, politikus. 1972-től 1983-ig és 1992-től 1994-ig szenátor, 1983-tól 1992-ig képviselő. Védelmi miniszter 1989 és 1990 között, majd 1994-től 1998-ig Brescia polgármestere. A Kereszténydemokrata Párt utolsó titkára és az 1994-ben alapított Olasz Néppárt első titkára.

258

Martonyi János (1944–) Corvin-lánccal kitüntetett, Széchenyi-díjas diplomata, ügyvéd, egyetemi tanár. 1985 és 1989 között a Kereskedelmi Minisztérium osztályvezetője. A Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának közigazgatási államtitkára 1990. június 6. és 1991. december 16. között, majd 1991 és 1994 között a Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára. 1990-től 1991-ig az Állami Vagyonyügynökség igazgatótanácsának alelnöke. 1998 és 2002, illetve 2010 és 2014 között külügyminiszter.

131, 157, 179, 224, 253, 334, 346, 356, 365, 368, 378, 380, 411, 422, 429, 513, 517, 521, 522, 523, 539, 540, 559, 577, 591, 605, 741, 754, 769, 775, 798, 801, 811, 889, 894, 933, 986

Mayer-Vorfelder, Gerhard (1933–2015) német politikus. A CDU (Kereszténydemokrata Unió) politikusaként belépett a baden-württembergi kormányba, és 1976-ban kabinetttagi rangban állandó titkárrá nevezték ki a Baden-Württemberg tartományi minisztériumban. 1980-tól 1991-ig kulturális és sportminiszter, majd 1991-től 1998-ig pénzügyminiszter.

33

1042

Mečiar, Vladimír (1942–) jogász, szlovák politikus, aki a politikai életbe az 1989-es Bársonyos Forradalom után kapcsolódott be. A Verejnost' proti násiliu – VPN (Nyilvánosság az Erőszak Ellen) az első nem kommunista szlovák kormány belügyminisztere és környezetvédelmi minisztere 1990 januárja és 1990 júniusa között. Szlovákia miniszterelnöke volt 1990. június 27. és 1991. április 23. között. 1991-ben megalapította a Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko – ĽS–HZDS (Néppárt – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom) jobboldali pártot, amely megnyerte az 1992-évi szlovák parlamenti választásokat. Az önálló Szlovákia első miniszterelnöke 1993. január 1. és 1994. március 14. között, majd ismét miniszterelnök 1994. december 13. és 1998. október 29. között.

105, 113, 115, 192, 230, 283, 444, 453, 501, 503, 524, 525, 526, 529, 537, 538, 542, 545, 546, 548, 549, 550, 556, 557, 566, 567, 571, 574, 576, 584

Meckel, Markus (1952–) német teológus és volt politikus (SPD). 1990-től 2009-ig a német Bundestag tagja, előtte 1990 áprilisától októberéig az egyetlen szabadon választott Volkskammer (népi kamara) tagja, 1990 áprilisától augusztusáig az NDK külügyminisztere.

112

Medvegyev, Roy Alekszandrovics (1925–) orosz politikai író. A Szovjetunió 1991-es összeomlását követően ő és több tucat más volt kommunista szovjet és orosz parlamenti képviselő megalapította a Dolgozó Emberek Szocialista Pártját, és a párt társelnöke lett.

728, 771

Megyeri Béla 1987. augusztusban a Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai Főosztályára került főelőadóként. Ugyanebben az évben, októberben a varsói magyar főkonzulátusra helyezték mint II. o. tanácsost. 1991-ben meghosszabbították varsói kiküldetését. 1993-ban berendelték a Központba.

411, 954

Meleşcanu, Teodor Viorel (1941–) román politikus, diplomata. 1990 augusztusában kinevezték a Külügyminisztérium államtitkárává. 1992. november 19. és 1996. december 11. között külügyminiszter Nicolae Văcăroiu kormányában. Háromszor választották meg a Nemzeti Liberális Párt szenátorává.

588, 589, 601, 605, 608, 609, 628, 629, 633, 651, 652, 657, 658, 662, 671

Meller, Stefan (1942–2008) lengyel diplomata, történész, publicista. 1992-ben a Külügyminisztériumban helyezkedett el, Európa I. Főosztályának helyettes vezetője. 1995–1996-ban államtitkár-helyettesi, majd 2001-ig a franciaországi lengyel nagyköveti posztot töltötte be. 2001 februárjában a Külügyminisztérium miniszterhelyettesévé nevezték ki. 2002 februárjától 2005 októberéig Lengyelország oroszországi nagykövete. Az Európai Integrációs Bizottság elnöke 2005 és 2006 között.

148

Menczel Gábor 1990. szeptemberben mint II. o. tanácsost Ottawából áthelyezték a New York-i magyar főkonzulátusra. 1992 szeptemberében mint főtanácsost az I. Területi Főosztályról áthelyezték a Nemzetközi Szervezetek Főosztályra. 1995. február 1-jei hatállyal a Nemzetközi Szervezetek Főosztályán főosztályvezető-helyettes lett.

295

Mészáros Sándor (1948–) magyar diplomata. 1979 és 1984 között a pekingi nagykövetség másodtitkára, majd 1988-tól 1993-ig tanácsos. 1994 és 1995 között az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) grozniji képviselőjének vezetője. 1995 óta követ, 1996 után nagykövet. 1996-tól 1997-ig a Külügyminisztérium NATO–NYEU főosztályának vezetője. 1997 és 1998 között a vezérkari főnök és a Honvédség parancsnokának diplomáciai tanácsadója. 1999-től 2003-ig tiranai, majd 2004–2007 között pekingi nagykövet, akkreditálva Észak-Koreában és Mongóliában.

368, 380, 383

Micotákisz, Konsztandínosz (1918–2017) görög politikus. Előbb külügyminiszter 1980 és 1981 között, valamint 1992-ben, majd 1990 és 1993 között Görögország miniszterelnöke.

699

Mignon, Jean-Claude (1950–) francia politikus. a francia nemzetgyűlés tagja volt. 2012. január 23-án az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnökévé választották.

155, 215

Mihálkó Sándor 1992. novemberben III. o. titkárrá léptették elő a New York-i főkonzulátuson, majd 1993. szeptemberben berendelték a Központba.

294, 297

Mikecz Tamás 1990. augusztus 1. és 1992. május 10. között a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályának helyettes vezetője. 1992. májusban kinevezték rendkívüli

1044

követté és meghatalmazott miniszterré, majd Moszkvába helyezték. 1994 márciusában kinevezték főkonzullá, majd Szentpétervár város, valamint a Karel Köztársaság területére, a szentpétervári, a murmanszki, a novgorodi, a pszkovi és az arhangelszki területekre kiterjedő hatáskörrel működő szentpétervári főkonzulátus vezetője lett 1995. augusztusig.

709, 714, 719, 720, 768, 774, 816, 818, 823, 824, 825, 837, 918, 926

Mile Lajos (1958–) magyar irodalomtörténész, politikus. Az 1990-es választásokon az MDF országgyűlési képviselője lett. Az Országgyűlésben a Honvédelmi Bizottságban, majd a Kulturális Bizottságban dolgozott. 1994 és 1998 között tagja a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közgyűlésnek. A Lehet Más a Politika (LMP) párt alapító tagja. A 2010–2014-ig tartó parlamenti ciklusban tagja a Nemzeti Összetartozás Bizottságának, valamint az Európai Ügyek Bizottságának alelnöke. 2014-től Magyarország kolozsvári főkonzulja.

941

Milewski, Jerzy (1935–1997) lengyel fizikus, politikus. 1982 és 1991 között az NSZZ Szolidaritás Külügyi Koordinációs Irodáját vezette külföldön, Brüsszelben. Miután 1991 januárjában visszatért Lengyelországba, a Nemzetbiztonsági Iroda vezetőjének tisztségét töltötte be, majd ugyanezen év novemberétől Lech Wałęsa elnök hivatalában volt államminiszter. 1993 novemberétől a Nemzetvédelmi Minisztérium államtitkára. 1994 júniusában lemondott a Nemzetbiztonsági Iroda vezetőjének posztjáról. Piotr Kołodziejczyk miniszter lemondása után (1994 novemberében), Zbigniew Okoński kinevezéséig (1995 márciusában) honvédelmi miniszter.

396

Milošević, Slobodan (1941–2006) jugoszláv és szerb politikus. 1986 júniusától négy éven át tagja a Jugoszláv Kommunista Szövetség Külügyi Bizottsága elnökségének. 1989 és 1997 között Szerbia elnöke. 1990-ben megalapította a Szerbiai Szocialista Pártot, amelynek haláláig ő volt az elnöke.

112, 190, 221, 222, 226, 244, 248, 279, 283, 323, 343, 699

Miodowicz, Alfred (1929–2021) lengyel politikus és szakszervezeti aktivista. A kommunista Lengyel Egyesült Munkáspárt tagja, tisztségeket töltött be az Állami Nemzeti Tanácsban, a Központi Bizottságban és a Politikai Irodában. A Szakszervezetek Összlengyelországi Szövetségének vezetője volt.

390

Misley Pál 1992 januárjában a Külügyminisztérium Politikai Elemző és Tájékoztatási Főosztályának főelőadója lett, majd ugyanabban az évben áthelyezték a III. Területi Főosztályra. 1993. október 15. és 1995. július 10. között a IX. Területi Főosztály főosztályvezető-helyettese. 1995-ben első beosztottként került Kijevbe.

893, 894

Misur György (1933–) 1953-ban került a Külügyminisztérium állományába. 1971-től négy éven keresztül szolgált Rómában első beosztott tanácsosként. Hazaérkezését követően lett a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztályának helyettes vezetője. 1978-tól nagykövet Brazzaville-ben, Kongóban. Két évet töltött Afrikában. Ezt követően a Külügyminisztérium fekete-afrikai ügyek főosztályvezető helyettese, majd 1986-ig a Dél-európai Főosztály vezetője. 1986-tól öt éven keresztül Magyarország olaszországi nagykövete. 1991-től főosztályvezetőként irányította a Kelet-európai Főosztályt. Ezt követően a Duna Bizottság mellett magyar nagykövet, illetve a szervezet első elnöke három esztendőn keresztül. 1994-ben megbízott helyettes államtitkár.

356, 422, 577, 754, 933

Mitterrand, François Maurice Adrien Marie (1916–1996) francia szocialista politikus. Franciaország elnöke 1981. május 21. és 1995. május 17. között.

149, 155, 156, 158, 174, 175, 177, 181, 184, 186, 188, 189, 190, 214, 215, 740

Mock, Alois (1934–2017) osztrák politikus. 1987 és 1995 között Ausztria külügyminisztere, segítette Ausztria felvételét az Európai Unióba. Horn Gyulával közösen vágták el jelképesen a határzárát Ausztria és Magyarország között.

684, 685, 702, 703, 704, 705, 706

Moisescu, Cristian (1946–2016) román politikus. Arad polgármestere 1992 és 1996 között.

664

Molnári Sándor 1989-ben került a Külügyminisztériumba, 1990–1994 között beosztott diplomata volt Moszkvában.

715, 719, 720, 788, 789, 790, 833, 834

Molotov, Vjacseszláv Mihajlovics (1890–1986) szovjet politikus. 1930 és 1941 között a Népbiztosok Tanácsának elnöke, 1939 és 1946 között külügyi népbiztos, 1946-tól 1949-ig, majd 1953-tól 1956-ig külügyminiszter. A Németország és a Szovjetunió

között kötött meg nem támadási szerződést, a Molotov–Ribbentrop-paktumot szovjet részről ő írta alá 1939-ben.

189, 650, 843, 969

Monroe, James (1758–1831) amerikai, jogász, diplomata és alapító atya. Virginia állam kormányzója, az Egyesült Államok szenátusának tagja, az Egyesült Államok franciaországi és brit nagykövete. James Madison (1809–1817) elnöksége idején külügyminiszter és hadügyminiszter. 1817 és 1825 között az Egyesült Államok elnöke. A Demokrata–Republikánus Párt tagjaként a Virginia-dinasztia és a republikánus nemzedék utolsó elnöke. A Monroe-elv vagy Monroe-doktrína az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának 1823-ban, az USA akkori elnöke, James Monroe által meghirdetett politikai irányvonala az európai gyarmatosítási törekvésekkel szemben.

245, 376, 812

Moon, Patrick S. (1950–) nyugalmazott külügyi főtisztviselő. Hat hónappal azután nevezték ki helyettes külügyminiszter-helyettesnek a Dél- és Közép-ázsiai Ügyek Hivatalában, hogy kinevezték afganisztáni koordinátornak. 1986 és 1988 között az Egyesült Államok Stratégiai Nukleáris Fegyverkezési Tárgyalási Csoportjának (START) ügyvezető titkára Genfben. 2010 és 2013 között az Egyesült Államok Bosznia-hercegovinai nagyköveteként szolgált.

353

Moravčík, Jozef (1945–) szlovák diplomata és politikus. 1992. június 6-tól december 31-ig a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Szövetségi Közgyűlésének a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) népházának tagja. 1992. július 2-tól december 31-ig a Csehszlovák Szocialista Köztársaság külügyminisztere és az Államvédelmi Tanács tagja. Külügyminiszter 1993. március 19. és 1994. március 14. között. 1994. március 16-tól december 13-ig miniszterelnök.

539, 540, 545, 549

Morenth Péter (1965–) vezetőként dolgozott kormányzati intézménynél (Állami Vagyongyűgyökég, ÁVÜ) és különböző nemzetközi vállalatoknál (Pannon GSM, ÁB-Aegon Általános Biztosító), majd a magánszektorban tulajdonos-ügyvezetőként (PriComm és LobbyComm Kommunikációs Ügyvédségek). 2007-től az ATDO Global vezérigazgatója, az ATDO Afrika ügyvezetője, majd az Afrika Holding Zrt. vezérigazgató-helyettese. 2008-tól 2010-ig az ITDH Szubszaharai Afrika képviselője.

694

Moro, Aldo Romeo Luigi (1916–1978) olasz politikus. 1963 decemberétől 1968 júniusáig, majd 1974 novemberétől 1976 júliusáig Olaszország miniszterelnöke, valamint 1969 májusától 1972 júliusáig, majd 1973 júliusától 1974 novemberéig külügyminiszter is. 1978. március 16-án a Vörös Brigádok szélsőbaloldali terrorista csoport elrabolta, és 55 napos fogság után megölték.

257

Moroz, Oleksandr Oleksandrovych (1944–) ukrán politikus. Kétszer volt Ukrajna parlamentjének (Verhovna Rada) elnöke, először 1994 és 1998 között, majd 2006 júliusától 2007 szeptemberéig. Az egyik alapítója és vezetője az Ukrajnai Szocialista Pártnak, amely befolyásos politikai párt volt Ukrajnában.

869

Morozov, Konsztantyin vezérezredes, ukrán védelmi miniszter volt 1992-ben.

842, 879, 886

Motter, Klara (1935–) osztrák politikus. Az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) országos elnökségének tagja: 1982-ben az FPÖ frakcióvezető-helyettesévé választották, és ezt a tisztséget 1992-ig töltötte be. 1986 és 1999 között az Osztrák Nemzeti Tanács tagja. A Szabadságpárt politikusa volt 1993-ig, amikor Heide Schmidt és mások mellett a Liberális Fórum alapító tagja lett.

689

Möllemann, Jürgen Wilhelm (1945–2003) a Szabad Demokrata Párt német politikusa. Helmut Kohl kancellár kormányában a Külügyminisztérium államtitkára 1982–1987, oktatási és kutatási miniszter 1987–1991, gazdasági miniszter 1991–1993 és Németország alkancellárja 1992–1993.

70, 75, 76, 77

Mutalov, Abdulhashim (1947–) üzbég miniszterelnök 1992 és 1995 között.

934

Nagy András 1985-ben főelőadóként áthelyezték a Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályáról a II. Területi Főosztályra. 1986. augusztusban kihelyezték Varsóba (III. o. titkár), majd 1990. augusztusban berendelték a Központba. 1990. szeptemberben áthelyezték a III. Területi Főosztályról a Biztonságpolitikai és Leszerelési Főosztályra. 1993. novemberben I. o. titkárként kihelyezték Hágába.

309, 311

1048

Nagy Imre (1896–1958) 1944-ben tagja lett az MKP (Magyar Kommunista Párt), majd az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) Központi vezetőségének és a Politikai Bizottságnak. 1944 és 1945 között földművelésügyi, 1945 és 1946 között belügyminiszter, továbbá 1950-től 1952-ig élelmezési miniszter. 1948-ban az országgyűlés elnöke. 1952-ben miniszterelnök-helyettes. 1953 és 1955 között miniszterelnök. 1955 áprilisában tisztségétől megfosztották, és a Pártból kizárták. 1956-ban ismét miniszterelnök. A Kádár-kormány bíróság elé állította. Halálra ítélték, és 1958. június 16-án kivégezték.

656, 825

Nagy József tanácsos a bukaresti magyar nagykövetségen 1992. júniusig, majd a chişinăui nagykövetség ideiglenes ügyvivője.

921, 924, 959, 960, 977, 985

Nagy József Zsigmond 1991-ben a Külügyminisztérium Személyzeti Főosztályának főosztályvezető-helyettese lett. 1992. március 16-i hatállyal ideiglenes jelleggel megbízták a Személyügyi és Oktatási Főosztály vezetésével, majd július 6-i hatállyal megbízták ugyanennek a főosztálynak a vezetésével. 1994. július 17-i hatállyal felmentették a Személyügyi és Oktatási Főosztály vezetésére kapott megbízása alól, és 1994. július 18-i hatállyal főtanácsadói munkakörben a miniszter mellett tanácsadói feladatokkal bízták meg.

795

Nanovfszky György (1942–) közgazdász, politológus, címzetes főiskolai és egyetemi tanár. 1992. májustól a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályának főosztályvezető-helyettese, majd moszkvai nagykövet 1992 és 1998 között. Moszkvából akkreditálták 1992-ben az Örmény Köztársaságba, 1993 áprilisától a Grúz Köztársaságba, 1995. februártól az Azerbajdzsáni Köztársaságba és Türkmenisztánba.

719, 725, 726, 729, 733, 737, 768, 775, 777, 783, 784, 785, 786, 788, 791, 810, 840, 932

Napolitano, Giorgio (1925–) olasz politikus. Először 1953-ban választották be a képviselőházba, majd 1992 és 1994 között a képviselőház elnöke. Romano Prodi idején 1996 és 1998 között belügyminiszter. 2005-ben Carlo Azeglio Ciampi elnök élethossziglani szenátorrá nevezte ki. 2006 és 2015 között Olaszország elnöke.

266

Năstase, Adrian (1950–) román szociáldemokrata politikus, nemzetközi jogász. 1990 és 1992 között román külügyminiszter. A román Képviselőház elnöke 1992-től 1996-

ig. A Szociális Demokrácia Romániai Pártjának ügyvezető elnöke 1993 és 1997 között.

188, 613, 615, 633, 667

Nazarbajev, Nurszultan Abisuli (1940–) 1984-ben a Kazah Szovjet Szocialista Köztársaság miniszterelnöke, 1989-ben a Kazah Kommunista Párt első titkára lett. 1990-ben a kazah parlament elnökévé választották. 1991-ben a függetlenné vált Kazahsztán első köztársasági elnöke.

820, 906, 907, 908, 927, 928, 939, 965

Nemere István (1944–) magyar író, műfordító.

783, 800

Nikicsér László a Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztályának vezetője 1990. október 3-tól 1993. augusztus 14-ig. 1993 júliusában kinevezték rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté, és megbízták a tuniszi magyar nagykövetség vezetésével 1997-ig. Majd nagykövet Lettorszáiban és Észtországban 2001–2005, illetve Franciaországban 2006–2010 között.

253

Niyazov, Saparmurat Atayevich (1940–2006) türkmén politikus. 1985-től 2006-ban bekövetkezett haláláig kormányozta Türkmenisztánt. 1985-től 1991-ig a Türkmenisztáni Kommunista Párt első titkára volt. A Szovjetuniótól való 1991-es függetlenné válása után 15 évig irányította Türkmenisztánt.

943

Oberfrank Ferenc (1960–) magyar kutatóorvos, diplomata, egyetemi docens. 1992 és 1994 között külügyi kabinetfőnök Jeszenszky Géza minisztersége idején. 1994 és 1998 között a Batthyány Alapítvány ügyvezető igazgatója. 1998-tól az egészségügyi miniszter kabinetfőnöke, majd 1999 és 2000 között az Egészségügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára.

300, 325, 334, 346, 422, 429, 495, 591, 811, 894, 986

Occhetto, Achille Leone (1936–) olasz politikus. 1988 és 1991 között az Olasz Kommunista Párt (PCI) utolsó főtitkára. 1991 és 1994 között a PCI parlamenti szocialista utódpartjának, a Baloldali Demokrata Párt (PDS) első számú vezetője.

258

Odze György (1949–) magyar író, műfordító. 1974 és 1983 között a Kulturális Kapcsolatok Intézete, majd a Művelődési Minisztérium tisztviselője. 1983-tól 1988-ig Delhiben a Magyar Kulturális Központ munkatársa, 1988–1992 között a Magyar Tudományos Akadémia sajtótitkára. 1992. szeptembertől a Külügyminisztériumban tanácsos az I. Területi Főosztályon. 1993. január 1-től az I. Területi Főosztályon főosztályvezető-helyettes. 1994. augusztustól a londoni magyar nagykövetségen dolgozik (II. o. tanácsos), majd Pekingben és Helsinkiben tanácsos.

224, 227

Oettinger, Günther Hermann (1953–) német jogász és a Kereszténydemokrata Unió (CDU) politikusa. A CDU ifjúsági szervezetének, a Junge Unionnak a tagjaként kezdetű politizálni; 1983 és 1989 között a szervezet elnöke Baden-Württembergben. 1984-ben választották meg Baden-Württemberg tartományi parlamentjének (Landtag) képviselőjévé. 1991 és 2005 között a CDU parlamenti frakciójának vezetője.

103, 112

Olechowski, Andrzej Marian (1947–) lengyel politikus. 1992. február 26. és június 5. között pénzügyminiszter Jan Olszewski kormányában. 1993. október 26. és 1995. március 6. között külügyminiszter Waldemar Pawlak kormányában. Lech Wałęsa köztársasági elnök gazdasági tanácsadója 1992-től 1993-ig, majd 1995-ben.

390, 397, 399, 429, 430

Olszewski, Jan Ferdynand (1930–2019) lengyel ügyvéd, politikus. Miniszterelnök 1991. december 6-tól 1992. június 5-ig.

315, 399, 402, 426

Onyszkiewicz, Janusz (1937–) lengyel matematikus, politikus. A lengyel Szejm tagja. Kétszer volt védelmi miniszter, Hanna Suchocka kabinetjében 1992. július 11. és 1993. október 26. között, valamint Jerzy Buzek kormányában 1997-től 2000-ig.

315, 398

Orgoványi András 1992. februárban került a Külügyminisztériumba főelőadóként az Európai Közösségek Főosztályra. 1994. júliusban I. o. titkárként kihelyezték Bonnba. 1995. január 1-jei hatállyal az Integrációs Főosztály Politikai Együttműködési Osztályának osztályvezetője lett.

384

Owen, David Anthony Llewellyn (1938–) brit politikus és diplomata. A Jugoszlávia-konferencia koordinációs bizottságának társelnöke.

145, 146, 190, 221, 222, 223, 226, 298, 335, 346, 722, 723, 755, 951

Özal, Halil Turgut (1927–1993) 1980 és 1982 között török miniszterelnök-helyettes, 1983-tól 1989-ig Törökország miniszterelnöke, majd elnöke 1989 és 1993 között.

934, 948, 949

Panić, Milan (1929–) 1992-ben Dobrica Ćosić kérte fel a JSZK miniszterelnöki tisztségére. 1992. július 14. és 1993. május 31. között Kis-Jugoszlávia miniszterelnöke, 1992. július 14. és 1993. március 2. között annak védelmi minisztere. A Nyugat támogatását élvező Panić 1992 végén az ellenzék jelöltjeként, függetlenként indult Slobodan Miloševićtyel szemben a szerb elnöki tisztségért. 32%-ot szerezve alulmaradt. Pár hónap múlva lemondott a miniszterelnökségről, visszaköltözött az Amerikai Egyesült Államokba.

190, 279

Panić, Života (1933–2003) jugoszláv tábornok. 1992-től 1993-ig a jugoszláv hadsereg vezérkari főnöke.

222, 305

Pascu, Ioan Mircea (1949–) román politikus. 1990-től 1992-ig a Nemzeti Megmentési Front alelnöke. 1993 és 1996 között védelempolitikai és nemzetközi kapcsolatokért felelős államtitkár. 2000 és 2004 között védelmi miniszter. Az Európai Parlament romániai képviselője 2007-től 2019-ig.

677

Pasqua, Charles Victor (1927–2015) francia üzletember és politikus. Belügyminiszter 1986-tól 1988-ig Jacques Chirac együttélési kormánya alatt, majd 1993-tól 1995-ig Edouard Balladur miniszterelnöksége idején.

182

Pátkai Róbert (1930–2021) evangélikus püspök. Az 1956-os forradalom és szabadságharcban való részvétele miatt elhagyta Magyarországot. Nagy-Britanniában telepedett le, ahol megszervezte az Angliai Magyar Evangélikus Egyházat. 1964 és 1988 között az angol nyelvű evangélikus gyülekezet lelkésze Londonban. 1977-től az Egyesült Angol Nyelvű Egyház püspöke. A Külföldön Élő Magyar Evangélikus

Lelkigondozók Munkaközösségének alapító tagja, 1997 és 2008 között elnöke. 1992-től 2011-ig a Magyarok Angliai Országos Szövetségének elnöke.

239

Păunescu, Adrian (1943–2010) román író, műfordító, politikus. 1989 után politikai karriert futott be, a szocialista, majd a szociáldemokrata pártokhoz csatlakozott. 1992 és 2008 között szenátor, előbb Dolj megyét (1992–2004), majd Hunedoara megyét (2004–2008) képviselte, kezdetben a Szocialista Munkáspárt (PSM), majd a Romániai Szociáldemokrata Párt (PSD) színeiben.

668

Pawlak, Waldemar (1959–) lengyel politikus. A Szejm tagja 1989-től 2015-ig. 1991–1997 között a Lengyel Néppárt (PSL) elnöke. 1992-ben megválasztották a Lengyel Köztársaság Önkéntes Tűzoltóságainak Szövetsége főtanácsának elnökévé. 1992. június 5. és 1992. július 10., illetve 1993. október 26. és 1995. március 6. között a Lengyel Köztársaság miniszterelnöke.

402

Paye, Jean-Claude (1934–) francia diplomata. 1984 és 1996 között – egy rövid, 1994-es kihagyás kivételével – a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) főtitkára.

202

Pazniak, Zianon (1944–) belorusz nacionalista politikus, a Belorusz Nemzeti Front egyik alapítója és vezetője. 1990. május és 1996. január között a fehérorosz parlament alelnöke. A Konzervatív Keresztény Párt vezetője.

916, 955

Pearce, Howard John Stredder (1949–) brit diplomata. A Külügyi és Nemzetközösségi Hivatalhoz (FCO) 1972-ben csatlakozott. 1999 és 2002 között Málta főbiztosa. 2002-től 2006 júliusáig a Falkland-szigetek kormányzója és Dél-Georgia és a Déli-Sandwich-szigetek (SGSSI) polgári biztosa.

223

Pearson, Robert (1943–) egykori amerikai külügyi tisztviselő. 1986 és 1987 között a Nemzetbiztonsági Tanács ügyvezető titkárhelyettese. 1991-től 1993-ig a Külügyminisztérium ügyvezető titkára. Kétszer szolgált a NATO-nál: 1987 és 1990 között a NATO Politikai Bizottságának elnökeként, majd 1993 és 1997 között az amerikai

misszió állandó képviselőjének helyetteseként. Az Egyesült Államok törökországi nagykövete (2000–2003), majd 2006-os nyugdíjba vonulásáig a külügyi szolgálat humánerőforrás-igazgatójaként dolgozott. 2008 novemberében a nonprofit Nemzetközi Kutatási és Csereprogramok Testületének (IREX) elnöke lett.

361, 362, 363, 364

Peisch Sándor (1949–) közgazdász és diplomata. 1985 és 1990 között a bonni nagykövetségen első beosztott – egyben rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter 1986. december 16-tól. 1990 és 1991 között a Külügyminisztérium II. Területi Főosztály vezetője, majd 1991. március 15-től helyettes-államtitkár, és felügyelete alá tartozott az I. és II. Területi Főosztály (nyugat-európai és észak-amerikai országok).

86, 131, 224, 253, 284, 295, 334, 346, 356, 368, 378, 380, 422, 429, 483, 591, 697, 698, 754

Pelinka, Anton (1941–) osztrák jogász és politológus. Elsősorban a demokraci elmélet, az osztrák politikai rendszer és az összehasonlító politikai rendszerek témakörében publikált. A Német Szövetségi Köztársaságban betöltött tudományos állások után 1975-től 2006-ig az Innsbrucki Egyetem rendes egyetemi tanára volt, ahol közreműködött a Politikatudományi Intézet létrehozásában.

690

Pellet, Alain (1947–) francia jogászprofesszor. Nemzetközi jogot és nemzetközi gazdasági jogot tanít az Université de Paris Ouest – Nanterre La Défense egyetemen. 1991 és 2001 között az egyetem Centre de Droit International (CEDIN) igazgatója. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tagja és korábbi elnöke. A Badinter Választottbírói Bizottság szakértőjeként, valamint a volt Jugoszláviával foglalkozó nemzetközi büntetőtörvényszék létrehozásával foglalkozó francia jogászbizottság („TRUCHE-bizottság”) előadójaként is tevékenykedett.

180

Penner Jr., Vernon DuBois (1939–) az Egyesült Államok nyugalmazott diplomatája. 1983-ban a washingtoni külügyminisztérium Vízumügyi Hivatalának igazgatója. Nagykövetségként szolgált a Zöld-foki szigeteken (1986–1990), valamint Frankfurtban, Varsóban, Portóban, Zürichben és Kobe-Oszakában. Külügyminiszter-helyettesként 1997 és 2001 között a NATO Védelmi Főiskola parancsnokhelyettese Rómában.

309, 310, 311

Peter, Friedrich (1921–2005) osztrák politikus. Az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) elnöke 1958 és 1978 között.

690

Petőfi Sándor (1823–1849) költő, forradalmár. A „márciusi ifjak” egyik vezetőjeként részt vett az 1848. március 15-én kirobbant forradalomban, amelynek a szimbólumává vált.

667

Piccoli, Flaminio (1915–2000) olasz politikus. 1970 és 1972 között pénzügyminiszter. 1992-ben szenátorrá választották. Az olasz Szenátus Külügyi Bizottságának tagja.

265

Piłsudski, Józef (1867–1935) a Második Lengyel Köztársaság első államfője 1918 és 1922 között. Majd egy puccsot követően, 1926 és 1935 között tartó uralma alatt csak két alkalommal – 1926–1928 és 1930 – volt miniszterelnök, a köztes időszakokban a hadügyminiszter és a hadsereg-felügyelő pozícióját töltötte be.

389

Plasser, Fritz (1948–) osztrák politológus. 1993 óta az Innsbrucki Egyetem Politikatudományi Intézetének egyetemi tanára, 2006 októbere óta (Anton Pelinka utódjaként) az Innsbrucki Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Karának dékánja. Emellett a bécsi Ludwig Boltzmann Alkalmazott Politikai Kutatóintézet vezetője.

692

Pongrácz Tibor (1940–2019) közgazdász, informatikus, politikus. 1973 és 1981 között a KSH keretében az Országos Számítástechnikai-alkalmazási Iroda igazgatóhelyettese, majd 1977-től a Népszégnyilvántartó Hivatal főosztályvezetője. 1981 és 1991 között a Pénzügyi Számítástechnikai Intézet igazgatóhelyettese, majd 1988-tól igazgatója. 1992 januárjában az APEH elnökhelyettese, majd februártól pénzügyminisztériumi politikai államtitkár lett 1993-ig. Az Állami Vagyongyűjtemény (ÁVÜ) igazgatótanácsának elnöke 1992 és 1994 között. 1993-ban címzetes államtitkár, a privatizációs tárcanélküli miniszter munkájának segítése, annak kormányülésen való helyettesítése és számos nemzetgazdasági projekt vezetése lett a feladata (1993–1994). 1990-től 1999-ig a Magyar Demokrata Fórum (MDF) Gazdasági Bizottságának ügyvivője, majd elnöke; 1995 és 1999, illetve 2001 és 2003 között az MDF Országos Elnökségének és Választmányának tagja.

65, 131

Powell, Colin Luther (1937–2021) amerikai politikus, diplomata, az Amerikai Egyesült Államok hadseregének tisztje. 1987 és 1989 között nemzetbiztonsági tanácsadó, 1989 és 1993 között a vezérkari főnökök egyesített bizottságának (Chairman of the Joint Chiefs of Staff) elnöke. 2001 és 2005 között külügyminiszter.

282

Primakov, Jevgenyij Makszimovics (1929–2015) orosz politikus és diplomata. 1991 és 1996 között a Külföldi Hírszerző Szolgálat (SVR) igazgatója. 1996 januárjától 1998 szeptemberéig külügyminiszter.

798

Pungor Ernő (1923–2007) magyar vegyészmérnök, az MTA rendes tagja. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság – OMFB elnöke, tárcanélküli miniszter 1990. december 21. és 1994. július 14. között.

91, 92, 169

Püspök László 1993. február 15-i hatállyal a Külügyminisztérium II. Területi Főosztályának főosztályvezető-helyettese, majd 1995. januártól főosztályvezető.

118

Quaroni, Alessandro (1934–) olasz diplomata, a Szuverén Máltai Lovagrend tagja. 1958-tól 2001 novemberéig az olasz külügyminisztériumban dolgozott. Diplomáciai pályafutása során 1987 és 1992 között Olaszország ausztriai nagykövete, 1994-től 1998-ig a Kínai Népköztársaság olasz nagykövete, majd 1998 és 2001 között Olaszország svédországi nagykövete.

249, 250

Raffay Ernő (1948–) a Magyar Demokrata Fórum egyik alapító tagja. 1990. május 24-től a Honvédelmi Minisztérium politika államtitkára 1993. február 22-ig, majd a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója.

681, 682

Rebreanu, Liviu (1885–1944) román dráma- és prózaíró, a Román Akadémia tagja.

605

Regös Sándor (1934–2007) magyar politikus, újságíró. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) alapító tagja. 1957-től volt a Magyar Rádió, 1961-től a Magyar Televízió mun-

1056

katársa. 1971 és 1975 között a Magyar Rádió és Televízió varsói tudósítója. 1992-től 1995-ig Magyarország stuttgarti főkonzulja.

31, 40

Reimann, Viktor (1915–1996) osztrák író, kommentátor, újságíró és politikus. 1949 és 1956 között a Nationalrat (Nemzeti Parlament) tagja. 1956 és 1960 között az Országos Színházi Igazgatóság sajtóosztályának vezetőjeként dolgozott. 1970-ben a Kronen Zeitung rendszeres rovatvezetője lett. 1974-ben Linzből Bécsbe költözött, hogy átvegye a művészeti és kulturális rovat vezetését, és ezt a pozíciót 1987-ig megtartotta. 1980-ban jelent meg könyve „A harmadik erő Ausztriában” címmel.

690

Rexrodt, Günter (1941–2004) német politikus. 1983 és 1987 között, valamint 1989 és 1994 között tartományi elnökhelyettes, 2000 és 2004 között a berlini FDP tartományi elnöke. 1989 áprilisában a New York-i Citibanknál dolgozott, 1990 januárjától 1991 augusztusáig a Citibank igazgatótanácsának tagja. 1991 szeptemberében a németországi Treuhandhoz igazolt, ahol 1993 januárjáig az igazgatótanács tagja. 1991-től az FDP elnökségének tagja, 1993-tól az FDP szövetségi pénztárosa. 1993. január 21-én Helmut Kohl kancellár vezetésével Németország gazdasági miniszterévé nevezték ki, amely tisztséget 1998-ig töltötte be.

76, 87

Ribbentrop, Joachim von (1893–1946) német politikus. 1938 és 1945 között a náci Németország külügyminisztere. A második világháború előtt kulcsszerepet játszott az Acélpaktum és a Molotov–Ribbentrop-paktum közvetítésében.

189, 650, 843, 969

Riesenhuber, Heinz Friedrich Ruppert (1935–) német politikus (CDU). 1982 és 1993 között Helmut Kohl kancellár tudományos kutatási minisztere.

91

Rifkind, Sir Malcolm Leslie (1946–) brit politikus. 1974 és 1997 között Edinburgh Pentlands képviselője, 1986 és 1997 között Margaret Thatcher és John Major kabinetjének tagja. Kabinetminiszterként különböző pozíciókat töltött be, többek között 1986 és 1990 között skóciai államtitkár, 1992 és 1995 között védelmi miniszter, 1995 és 1997 között pedig külügyminiszter. 2010 és 2015 között a Parlament hírszerzési és biztonsági bizottságának elnöke.

243, 245, 246

Ringstorff, Harald (1939–2020) német politikus (Szociáldemokrata Párt, SPD). 1990 és 2011 között Mecklenburg–Elő-Pomeránia tartományi parlamentjének tagja: 1990 és 1994 között, majd 1996 és 1998 között az SPD parlamenti frakciójának elnöke. Mecklenburg–Elő-Pomeránia miniszterelnöke 1998 novemberétől 2008 októberéig.

122

Rizskov, Vlagyimir Alekszandrovics (1966–) orosz politológus, politikus. 1993-ban a Jegor Gajdar vezette Oroszország Választása párt listájáról képviselőnek választották az Állami Dumába; a szövetségi és regionális ügyekkel foglalkozó bizottság elnökhelyettese. 1995-ben a Házunk – Oroszország (NDR) mozgalomhoz csatlakozott, részt vett annak megszervezésében. 1995-ben az NDR listájáról választották képviselőnek. 1996. január és 1997. szeptember között az NDR parlamenti frakciójának helyettes vezetője. 1997-ben megválasztották parlamenti első alelnöknek, az NDR-ben a Politikai Tanács végrehajtó bizottságának helyettes vezetője lett.

724, 821

Rocard, Michel (1930–2016) francia politikus. 1988. május 10. és 1991. május 15. között, François Mitterrand elnöksége alatt Franciaország miniszterelnöke. 1993-tól 1994-ig a Szocialista Párt első titkára. 1995 és 1997 között Yvelines szenátora a francia Szenátusban.

158, 213

Rockenbauer Zoltán (1960–) magyar etnológus, politikus. 1990-től 2006-ig országgyűlési képviselő. 1992 és 1993 között az országgyűlési választmány elnökségi tagja. 1993-tól 1994-ig a Fidesz alelnöke. 1998 és 1999 között a miniszterelnöki kabinet külügyi titkárságának vezetője. 1999-ben a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára. 1999. decembertől 2002-ig a nemzeti kulturális örökség minisztere.

374

Roman, Petre (1946–) szerepet játszott az 1989. decemberi romániai forradalomban. 1989. december 26. és 1991. október 1. között Románia miniszterelnöke.

188, 612, 614, 615, 638

255

Ronchey, Alberto (1926–2010) olasz újságíró, politikus. 1992 és 1994 között Giuliano Amato kabinetjében, majd Carlo Azeglio Ciampi kabinetjében kulturális örökségért

1058

és kulturális tevékenységekért felelős miniszter. Az RCS MediaGroup elnöke 1994 és 1998 között.

255

Roszik Gábor (1954–) magyar politikus. Országgyűlési képviselő, tagja volt a Külügyi Bizottságnak. Az Interparlamentáris Unióban az osztrák–magyar, az albán–magyar és a kubai–magyar tagozat elnöke. 1990 és 1993 között a Magyar Demokrata Fórum (MDF) országos elnökségi tagja. 1991-ben megalapította a Tessedik Sámuel Alapítványt. 1992-ben kezdeményezésére jött létre a Magyar Testvéri Börtöntársaság bűnmegelőzési és börtönmissziós egyesület, melynek alakulása óta elnöke.

155

Rózsa Sándor (1813–1878) magyar betyár. Alig 23 évesen börtönbe került, majd szabadulását követően számos hírhedt betyárkaland kapcsolódott a nevéhez. 1878-ban a szamosújvári fegyházban halt meg.

256

Rózsás János (1926–2012) magyar író. A Magyar Írószövetségnek 1997-ben lett a tagja. 2001 augusztusában megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét. 2003-ban a Magyar Művészeti Akadémia aranyérmével tüntették ki.

800

Ruckoj, Aleksandr Vladimirovics (1947–) orosz politikus, volt szovjet tábornok. Borisz Nyikolajevics Jelcin elnöksége alatt, 1991. július 10. és 1993. október 4. között alelnök. 1993. szeptember 22. és október 4. között Oroszország megbízott elnöke Jelcin felelősségre vonását követően.

713, 732, 736, 737, 738, 739, 741, 743, 763, 821, 822, 823, 834

Rudas Ernő bukaresti magyar nagykövet 1990. augusztus és 1995. augusztus között.

612, 635, 669, 671, 674, 675

Rulewski, Jan (1944–) lengyel politikus, a Szolidaritás aktivistája. A lengyel szejm tagja 1991 és 2001 között, szenátor 2007 óta.

389, 419

Rumjancev, Oleg G. szociáldemokrata politikus, a Parlament Alkotmányügyi Bizottságának titkára, az Elnökség tagja, az orosz parlament alkotmányt előkészítő bizott-

ságának titkára, aki a közelmúltban alakult orosz–magyar parlamenti együttműködési csoport elnöke.

754, 761, 765, 770

Rühe, Volker (1942–) német kereszténydemokrata (CDU) politikus. 1963 óta tagja a Kereszténydemokrata Uniónak (CDU). 1970 és 1976 között a hamburgi parlament, majd 1976 és 2005 között a Bundestag tagja. A CDU/CSU 1989 és 1992 között a CDU főtitkára. 1992. április 1. és 1998. október (IV–V. Kohl-kabinet) szövetségi védelmi miniszter volt.

71, 82, 96, 350, 351, 352, 480

Sahraj, Szergej (1956–) orosz politikus. Miniszterelnök-helyettes 1991 decembere és 1992 márciusa, illetve 1992 novembere és 1994 januárja, valamint 1994 áprilisa és 1996 januárja között.

742, 761, 826, 827, 828

Sajmijev, Mintimer Saripovics (1937–) orosz politikus. 1991 és 2010 között az Oroszországhoz tartozó Tatár föld köztársaság elnöke; 1996-ban, 2001-ben és 2005-ben újraválasztották elnöknek.

820

Sanberk, Özdem (1938–) nyugalmazott török diplomata. 1987 és 1991 között az Európai Unió nagykövete, 1995-től 2000-ig az Egyesült Királyság nagykövete. 2010-ben a Nemzetközi Stratégiai Kutatási Szervezet (USAK) igazgatója lett.

948, 949

Sangheli, Andrei (1944–) moldovai politikus. 1992 és 1997 között Moldova miniszterelnöke.

950, 951

Saposnyikov, Jevgenyij a Szovjetunió utolsó védelmi minisztere 1991. augusztus 22. és 1991. december 25. között. A FÁK Fegyveres Erőinek főparancsnoka 1992-ben.

821, 902, 964

Sáringer László (1942–2017) a Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezetője 1990 és 1994 között.

241, 605

Sarkozy de Nagy-Bocsa, Nicolas Paul Stéphane (1955–) francia jobboldali politikus. Franciaország köztársasági elnöke 2007 és 2012 között.

191

Satalin, Sztanyiszlav Szergejevics (1934–1997) orosz közgazdász. 1989-ben és 1990-ben Mihail Gorbacsov kulcsfontosságú tanácsadójává és Leonyid Abalkin gazdasági kormányzatának riválisává vált, és az Elnöki Tanács tagjává nevezték ki. Társ-szerzője volt az 500 napos programnak. Miután rövid ideig részt vett a liberális politikában, Satalin létrehozta a Reforma Alapítványt, amelynek elnöke volt.

821

Sawers, Sir Robert John (1955–) brit hírszerző tiszt, diplomata. 1977-ben csatlakozott a Külügyi és Nemzetközösségi Hivatalhoz (FCO). Kezdetben az MI6 (Titkos Hírszerző Szolgálat) megbízásából Jemenben és Szíriában dolgozott. 1982-ben politikai tiszt lett Damaszkuszban, majd visszatért a Külügyi és Nemzetközösségi Hivatalba, hogy 1984-ben az Európai Unió Osztályon ügyintéző, 1986-ban pedig az államtitkár titkára legyen. 1988-tól 1991-ig a dél-afrikai Pretoriában, majd Fokvárosban dolgozott, majd ismét visszatért a Külügyi és Nemzetközösségi Hivatalba, ahol 1991-ben az Európai Unió Elnökségi Tervezési Osztályának vezetője, 1993-ban pedig Douglas Hurd főtít-kára lett. 2007 augusztusától 2009 novemberéig az Egyesült Nemzetek Szervezetének brit állandó képviselője. Az MI6 főnöke 2009 novemberétől 2014 novemberéig.

223

Scalfaro, Oscar Luigi (1918–2012) olasz kereszténydemokrata politikus. Az olasz Képviselőház tagja 1948. április 18. és 1992. május 25. között. Közlekedési és polgári repülési miniszter 1972-ben, oktatási miniszter 1972–1973, belügyminiszter 1983–1987, majd köztársasági elnök 1992. május 28. és 1999. május 15. között.

249, 258

Scharping, Rudolf Albert (1947–) német jogász és a Szociáldemokrata Párt (SPD) politikusa. 1991 és 1994 között Rajna-vidék–Pfalz tartomány miniszterelnöke, majd 1998 és 2002 között Gerhard Schröder kancellár kormányának szövetségi védelmi minisztere. 1993-tól 1995-ig az SPD országos elnöke. 1995 márciusától 2001 májusáig az Európai Szocialisták Pártjának (PES) elnöke.

75

Schäuble, Wolfgang (1942–) német jogász, politikus. A Kereszténydemokrata Unió (CDU) tagjaként a német történelem egyik leghosszabb ideje hivatalban lévő politi-

kusa. Miniszteri karrierje 1984-ben kezdődött, amikor Helmut Kohl kancellár kinevezte a különleges ügyek miniszterévé. Egy 1989-es átszervezés során belügyminiszter lett, és a Német Szövetségi Köztársaság nevében ő vezette az újraegyesítési tárgyalásokat. A CDU/CSU 1998-as szövetségi választásokon elszenvedett vereségét követően Schäuble Helmut Kohlt követte a CDU elnöki posztján, de az 1999-es pártfinanszírozási botrányt követően kevesebb mint két év után lemondott. 2005-ben ismét belügyminiszter lett Angela Merkel kancellár kabinetjében, majd 2009-ben pénzügyminiszter, amely pozíciót közel nyolc évig töltötte be. 2017 és 2021 között a Bundestag elnöke.

71, 72, 103, 114, 116

Scheich, Manfred (1933–2020) osztrák diplomata. 1960-tól teljesített külszolgálatot Párizsban az OECD mellett, majd a Genf székhelyű European Free Trade Association – EFTA osztrák küldöttségének helyettes vezetője 1960–1964. Az osztrák Külügyminisztériumban (Bundesministerium Europäische und internationale Angelegenheiten – BMEIA) dolgozott 1964 és 1967 között. A Bécs székhelyű United Nations Industrial Development Organization – UNIDO titkárságán dolgozott 1967–1970. Az Európai Közösség tanácsadója Brüsszelben 1970–1974, majd az Osztrák Köztársaság nagykövete Algírban 1974–1978. A Brüsszeli állandó osztrák képviselő vezetője 1983–1986, majd az osztrák Külügyminisztérium gazdasági osztályán dolgozott 1986 és 1993 között. Az Európai Unió melletti osztrák állandó képviselő vezetője Brüsszelben 1993 és 1999 között.

685

Schlecht, Christian Otto (1925–2003) német közgazdász, nem volt tagja politikai pártnak. 1973-ban államtitkárrá léptették elő. Nyolc gazdasági miniszter és három szövetségi kancellár alatt dolgozott. 1991-ben nyugdíjba vonult, haláláig a Ludwig Erhard Alapítvány elnöke.

87

Schlesinger, Helmut (1924–) 1991 és 1993 között a Deutsche Bundesbank elnöke.

87

Schmidt, Heide (1948–) osztrák politikus. 1990-től 1994-ig az Osztrák Nemzeti Tanács harmadik elnöke. Emellett kétszer is indult az osztrák elnökségért, 1992-ben az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ), 1998-ban pedig a Liberális Fórum jelöltjeként.

689, 690, 691, 692

Schwaetzer, Irmgard (1942–) a Szabad Demokrata Párt (FDP) német politikusa és protestáns egyházi tisztségviselő. 1980 és 2002 között a Bundestag tagja. Hans-Dietrich Genscher elnök vezetésével 1982 és 1984 között az FDP főtitkára. 1991 januárjában szövetségi területrendezési, építésügyi és urbanisztikai miniszterré nevezték ki, mely tisztséget 1994-ig töltötte be. 1998 és 2002 között az FDP parlamenti frakció munkacsoportjának munka- és szociálpolitikai, egészségpolitikai, család-, nő- és ifjúságpolitikai munkacsoportját vezette. 2013 óta a Németországi Evangélikus Egyház (EKD) zsinatának elnöke.

76

Seiler-Albring, Ursula (1943–) német politikus (Szabad Demokrata Párt, FDP). 1991 és 1994 között a Szövetségi Külügyminisztérium államminisztere. 1995-től 2006-ig a Németországi Szövetségi Köztársaság osztrák, bolgár és magyarországi nagykövete.

706

Seite, Bernd (1940–) német állatorvos és politikus (CDU). 1992 és 1998 között Mecklenburg–Elő-Pomeránia miniszterelnöke.

125

Šešelj, Vojislav (1954–) szerb politikus, a szélsőjobboldali Szerb Radikális Párt (SRS) alapítója és elnöke, akit a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűnök miatt ítélt el a Nemzetközi Törvényszék. 1998 és 2000 között Szerbia miniszterelnök-helyettese.

105, 112

Šetina, Jiří (1932–2018) a Cseh Köztársaság legfőbb ügyésze.

483

Sevardnadze, Eduard Ambrosijevics (1928–2014) grúz politikus és diplomata. A Szovjetunió külügyminisztere 1985. március 11. és 1990. december 18., majd 1991. november 20. és 1991. december 22. között. Grúzia elnöke 1995. november 26-tól 2003. november 23-ig.

821, 832

Shalikashvili, John Malchase David (1936–2011) az Egyesült Államok hadseregének tábornoka. 1992 és 1993 között az európai szövetségesek (Supreme Allied Commander Europe, SACEUR) főparancsnoka, 1993 és 1997 között a vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke.

309, 310, 311, 320, 323, 332, 364

Sillár Emőke 1990. szeptember 15-től a Külügyminisztérium munkatársa, ugyanekortól főosztályvezető-helyettesként vezette a Miniszteri Kabinetirodát.

539, 741

Simonyi András 1990. április 1-től novemberig a Külügyminisztérium Észak- és Közép-Európai Fejlett Tőkés Országok Főosztályának főosztályvezető-helyettese. 1990. novemberben kihelyezték II. o. tanácsosként Hágába, illetve áthelyezték az I. Területi Főosztályról a II. Területi Főosztályra. 1991 decemberében előléptették, I. o. tanácsos lett. 1992. szeptemberben áthelyezték Brüsszelbe. 1995. januárban kinevezték rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté, és megbízták a Magyarország brüsszeli székhelyű Atlanti Összekötő Hivatalának vezetésével.

322, 353, 355, 361, 362, 363

Skalický, Jiří (1956–) cseh politikus. A bársonyos forradalom után a Szövetségi Képviselőházban a Polgári Fórum, majd a Polgári Demokrata Szövetség (ODA) képviselője. Az 1990-es években a cseh kormány minisztere, a képviselőház tagja és az ODA elnöke. 1998 és 2004 között a Négyes Koalíció szenátora.

468, 469

Skubiszewski, Krzysztof Jan (1926–2010) Lengyelország külügyminisztere volt 1989. szeptember 12. és 1993. október 26. között.

148, 149, 184, 315, 395, 396, 398, 408, 416, 976

Snegur, Mircea Ion (1940–) a Moldovai Köztársaság elnöke 1990. szeptember 3. és 1997. január 15. között.

950, 966

Solms, Hermann Otto (1940–) a Szabad Demokrata Párt (FDP) német politikusa. 1980 és 2013 között a Bundestag tagja, 1991-től 1998-ig az FDP frakciójának elnöke, 1998 és 2013 között pedig a Bundestag alelnöke. 2017 óta ismét a Bundestag tagja.

76, 103, 116, 117

Sólyom László (1942–) magyar jogtudós, egyetemi tanár. 1989 és 1998 között az Alkotmánybíróság tagja, 1990-től 1998-ig annak első elnöke. 2005. augusztus 5. és 2010. augusztus 5. között a Magyar Köztársaság elnöke. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

770

Spöri, Dieter (1943–) a Német Szociáldemokrata Párthoz (SPD) tartozó német politikus. 1992 és 1996 között Baden-Württemberg tartomány miniszterelnök-helyettese és gazdasági minisztere gazdasági miniszter. 2006-tól az Európai Mozgalom Németország elnöke.

33, 35, 39

Steger, Norbert (1944–) osztrák jogász. Az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) politikusa. 1980 és 1986 között az FPÖ pártelnöke, 1983 és 1987 között Ausztria alkancellárja és kereskedelmi minisztere.

103, 690

Stoiber, Edmund Rüdiger (1941–) német politikus, a CSU párt tagja. 1993 májusától 2007 szeptemberéig a Bajor Szabadállam miniszterelnöke, 1999 és 2007 között a CSU elnöke.

51, 53, 72, 73, 103, 104, 105, 106, 133

Stoica, Chivu (1908–1975) román kommunista politikus. 1955 és 1961 között Románia miniszterelnöke, 1965 és 1967 között az Államtanács elnöke.

656

Stoléru, Lionel Guy (1937–2016) francia politikus, zenekaralapító és karmester. Több államtitkári pozíciót is betöltött (1974–1978; 1978–1981; 1988–1991).

213

Stolojan, Theodor Dumitru (1943–) román politikus. Románia miniszterelnöke 1991. október 16. és 1992. november 18. között.

188, 638

Stolpe, Manfred (1936–2019) német egyházjogász és politikus (SPD). 1990 és 2002 között Brandenburg tartomány miniszterelnöke, 2002-től 2005-ig szövetségi közlekedési, építésügyi és lakásügyi miniszter.

86, 122, 124, 132

Stráský, Jan (1940–2019) cseh politikus. 1992-ben Csehszlovákia utolsó miniszterelnöke.

487

Strauss, Franz Josef (1915–1988) német politikus. 1961-től 1988-ig a bajor Keresztényszociális Unió (CSU) elnöke. 1978 és 1988 között bajor kormányfő.

50, 106

Streibl, Max Balthasar (1932–1998) német politikus, a CSU párt tagja. 1988 és 1993 között bajor miniszterelnök.

50, 51, 53, 70, 72

Suchocka, Hanna (1946–) lengyel jogász, politikus, diplomata. A lengyel Szolidaritás Mozgalom tagja 1989 és 1990 között. Lengyelország miniszterelnöke 1992. június 8. és 1993. október 26. között. Később igazságügy-miniszter 1997. október 31. – 2000. június 8. Nagykövet Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János Katonai és Ispotályos Rend mellett 2002 és 2013 között, illetve Lengyelország szentszéki nagykövete a Vatikánban 2001–2013.

185, 229, 315, 389, 390, 392, 393, 394, 398, 399, 402, 403, 405, 408, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 481

Sultangazin, Umirzak Makhmutovich (1936–2005) kazahsztáni matematikus. Fontos szerepet játszott a matematika kazahsztáni kiépítésében, és részt vett a Mir és a Szozuz úrprogramokban. 1978-ban a Kazah SZSZK Tudományos Akadémia Matematikai és Mechanikai Intézetének igazgatója lett. 1985-ben tagja a Kazah SZSZK Nemzeti Tudományos Akadémiája végrehajtó bizottságának, a következő évben pedig alelnöke lett. Miután 1986-tól 1988-ig alelnökként tevékenykedett, 1988-ban elnök lett. Ezt a tisztséget 1994-ig töltötte be, és ezekben az években jelentősen hozzájárult a Tudományos Akadémia tudományos és szervezeti tevékenységének alapvető átalakításához. 1991-ben a kezdeményezésére megalapították a Kazah Köztársaság Oktatási és Tudományos Minisztériumának Úrkutatási Intézetét. Ennek vezetője lett, és ezt a tisztséget élete végéig betöltötte.

941

Sumejko, Vlagyimir Filippovics (1945–) orosz politikus. 1991 novemberében az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsának elnökhelyettesévé nevezték ki. 1992 júniusában az orosz kormány első miniszterelnök-helyettese lett, és ezt a tisztséget az 1993-as orosz alkotmányos válság idején töltötte be. 1994 januárja és 1996 januárja között az Oroszországi Szövetségi Gyűlés Föderációs Tanácsának elnöke.

744, 818

Surján László (1941–) orvos, politikus. 1990. május 23. és 1994. július 15. között népjóléti miniszter, 1990-től 2004-ig országgyűlési képviselő. 1990 és 1995 között a Kereszténydemokrata Néppárt elnöke.

126, 131

Suskevics, Sztanyiszlav Sztanyiszlavavics (1934–2022) belarusz tudós, politikus. 1991 és 1994 között a Belarusz Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának elnöke, ideiglenes államfő.

411, 412, 954, 955, 956, 957, 958

Szabad György (1924–2015) Széchenyi-díjas történész, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az ELTE BTK oktatója. Kutatási területe elsősorban a polgári átalakulás, a 19. századi magyar gazdaság-, társadalom- és politikatörténet főbb kérdéseire irányult. Rendszerváltó politikus, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) alapító tagja. 1990. május 2-án a demokratikus alapokra helyezett országgyűlés alakuló ülésén a parlament alelnökévé választották, augusztus 3-ig megbízottként látta el az elnöki teendőket, majd innentől kezdve a ciklus végéig a Ház első szabadon választott elnöke lett (1990. augusztus 3. és 1994. június 27. között).

268, 372, 373, 377, 453, 458, 482, 489, 947, 950

Szabó Csaba 1990. szeptemberben II. o. tanácsosként kihelyezték Washingtonba, majd 1995. augusztusban berendelték a Központba.

296

Szabó Gábor (1942–) magyar közgazdász. 1985 és 1990 között a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem tanszékvezető docense, 1991 és 1993 között egyetemi tanára. 1991-től 1992-ig a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium környezetvédelmi helyettes államtitkára.

131, 959

Szabó István 1985-től megbízott főosztályvezető, majd főosztályvezető-helyettes a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályán. 1990. augusztus 1-től főosztályvezető-helyettes volt a IV. Területi Főosztályon.

341

Szabó Iván (1934–2005) mérnök-közgazdász és politikus. 1990-től 1998-ig országgyűlési képviselő, 1991 és 1993 között ipari, kereskedelmi és idegenforgalmi, majd

1993. február 24. és 1994. július 15. között pénzügyminiszter. A Magyar Demokrata Fórumban (MDF) töltött be vezető tisztségeket 1990-től 1996-ig.

131, 286, 290, 855

Szabó Tamás (1953–) közgazdász. 1977-től 1990-ig a veszprémi Komfort Kereskedelmi Vállalatnál (illetve Társaságnál) dolgozott. 1983-ban egyetemi doktorrá avatták. 1988. szeptember 3-án csatlakozott a Magyar Demokrata Fórumhoz (MDF). 1990. áprilisig elnökségi tag volt a veszprémi szervezetben. 1989. március 14-én az MDF Országos Elnökségének a tagjává, 1990. decemberben az MDF alelnökévé választották. 1990. május 3-tól május 24-ig az Országgyűlés költségvetési, adó- és pénzügyi állandó bizottságának a tagja. 1991. január 16-tól a Pénzügyminisztérium politikai államtitkári tisztségét látta el. 1992. január 23-tól – a Horn-kormány megalakulásáig – privatizációért felelős tárcanélküli miniszter.

65, 131, 155, 274, 290, 295, 694, 696

Szabó Tibor az 1992-ben alakult Határon Túli Magyarok Hivatalának előbb munkatársa, majd 1998 és 2002 között elnöke.

559

Szalipszki Endre 1990 áprilisában főosztályvezető-helyettesként áthelyezték Külügyminisztérium Sajtófőosztályáról az I. Területi Főosztályra, majd 1990. júniusban kihelyezték I. o. titkárként a moszkvai magyar nagykövetségre. 1994. júniusban már II. o. titkár Moszkvában, szeptemberben berendelték a Központba.

819

Szauter Rudolf (1944–2008) magyar politikus, malomipari gépészmérnök. 1989-ben csatlakozott a Magyar Demokrata Fórumhoz (MDF), a párt pilisvörösvári szervezetének egyik alapítója és vezetőségi tagja. Az MDF frakciója 1990. május 3-tól az országgyűlés emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi állandó bizottságába delegálta. 1990. szeptemberétől tagja lett az Interparlamentáris Unió magyar–osztrák és magyar–német baráti tagozatának, utóbbinak nemzetiségi alelnöke is volt. Az első ciklusát követően elindult az 1994-es országgyűlési választáson is, de többször már nem szerzett parlamenti mandátumot, viszont 1994-ben a Pest Megyei Közgyűlés tagja lett.

36

Szénási György a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának vezetője 1990. augusztus 1. és 1994. október 31. között.

380, 411, 422, 577, 605, 933

1068

Szendrei László (1943–) magyar ügyvéd, politikus. 1990-től 1994-ig országgyűlési képviselő. 1993 és 1994 között a HM politikai államtitkára.

372, 376

Szent-Iványi István Csaba (1958–) magyar szociálintropológus, politikus. 1988 és 1989, valamint 1992 és 2005 között az SZDSZ ügyvivője. 1990-től 2004-ig országgyűlési képviselő. 1990 és 1994 között az SZDSZ-frakció külügyi szóvivője, illetve 1991-től 1993-ig a frakcióvezetőség tagja, később frakcióvezető. 1997 és 2002 között a Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke, majd 2002-től 2004-ig a Magyar Országgyűlés Európai Integrációs Bizottságának elnöke. 2004 és 2009 között európai parlamenti képviselő.

374

Szeratics Péter 1992 nyarán került a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályára főelőadóként. 1993 márciusában I. o. titkár, majd októberben kihelyezték Varsóba.

411

Szokov, Jurij Vladimirovics (1938–2013) orosz politikus. 1992 és 1993 között az orosz Biztonsági Tanács titkára.

738, 742, 818, 821

Szobcsak, Anatolij Alekszandrovics (1937–2000) 1991 és 1996 között Szentpétervár polgármestere.

779, 780, 901, 903

Szombath Jenő 1991. májusban a Külügyminisztérium Sajtófőosztályáról áthelyezték a III. Területi Főosztályra (főosztályvezető-helyettes), majd júliusban kihelyezték Leningrádba (II. o. tanácsos). 1995. októberben berendelték a Központba (I. o. tanácsos, Szentpétervár).

779, 784, 900, 903

Szőcs Ferenc (1946–) 1991 augusztusában rendelték be Rómából a Központba. 1991. szeptember 1. és 1995. július 16. között a IV. Területi Főosztály főosztályvezetője.

346, 591, 603, 605, 636, 655, 754, 933

Szőke László (1957–) diplomata. 1981-ben került a Külügyminisztérium állományába. 1985. júliusban III. o. titkárként kihelyezték Bagdadba. 1987. novemberben II. o. titkárrá, majd 1990. májusban I. o. titkárrá léptették elő. 1991 márciusában az

I. Területi Főosztályra került, majd 1992. áprilisban áthelyezték a Kabinet Irodára, illetve szeptemberben kihelyezték II. o. tanácsosként Washingtonba, 1997-ig szolgált itt. Hazatérve a Tervező, Elemző és Információs Főosztály vezetője, 2000-ig a miniszter kabinetfőnöke.

279

Szörényi László (1945–) irodalomtörténész. 1991. augusztustól főosztályvezető a Külügyminisztérium VIII. Területi Főosztályán, majd decemberben kinevezték rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté, és megbízták a római magyar nagykövetség vezetésével 1995 augusztusáig. Ezen időszak alatt Máltára és San Marinóba is akkreditálták. 1997 és 2012 között a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének igazgatója.

249, 252, 255, 268, 269

Sztálin, Joszip Visszarionovics (1879–1953) grúz származású szovjet diktátor. 1922 és 1934 között az SZKP KB (a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága) főtitkára, majd titkára 1934-től haláláig. 1941-től előbb a Népbiztosok Tanácsa, majd a Minisztertanács elnökeként miniszterelnök, 1943-tól a Szovjetunió marsallja, 1945-től generalisszimusz.

330, 892

Sztyepasin, Szergej Vadimovics (1952–) orosz politikai és közéleti személyiség. A szövetségi kémelhárító szolgálat második és egyben utolsó igazgatója 1994–1995. A Szövetségi Biztonsági Szolgálat első igazgatója 1995-ben. Az Orosz Föderáció igazságügyi minisztere 1997–1998. Az Orosz Föderáció első miniszterelnök-helyettese – belügyminisztere 1998–1999. 1999-ben (májustól augusztusig) Oroszország miniszterelnöke. Oroszország Számviteli Kamarájának elnöke 2000–2013.

754, 759, 760, 761, 765

Szuromi Antal (1962–) 1991. március 22-én helyezték Moszkvába attasé rangban. 1992. februárban előléptették, III. o. titkár lett Moszkvában. 1994-ben mint I. o. titkárt áthelyezték Moszkvából Almatiba, ahonnan 1995-ben berendelték a Központba.

926

Szücs Szergej 1991 áprilisában főelőadóként került a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályára, majd 1992 márciusában I. o. titkár lett ugyanitt. 1993. június 1-ji hatállyal a IX. Területi Főosztály főosztályvezető-helyettese lett.

969

1070

Szűts Pál rendkívüli és meghatalmazott nagykövet. 1985. november 6-án adta át megbízólevelét Bukarestben, és 1990. július 11-ig vezette a bukaresti magyar nagykövetséget.

603, 643

Tabajdi Csaba (1952–) közgazdász, diplomata, szocialista politikus. 1983 és 1989 között az MSZMP KB külügyi osztályán dolgozott, 1986-tól alosztályvezető, majd 1987-től 1989-ig helyettes osztályvezető. A Minisztertanács Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégiuma Titkárságának vezetője 1989-től 1990-ig. 1990 és 2004 között országgyűlési képviselő.

776

Tadeusz Mazowiecki (1927–2013) lengyel politikus és publicista. A Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának utolsó és a Harmadik Köztársaság első elnöke 1989–1991 között, a Demokratikus Unió és a Szabadság Unió társalapítója és elnöke. A Lengyel Népköztársaság Szejmjének harmadik, negyedik és ötödik ciklusbeli (1961–1972), valamint az első, második és harmadik ciklusbeli (1991–2001) tagja; 1991 és 1995 között az ENSZ bosznia-hercegovinai különmegbízottja, 2010 és 2013 között Bronisław Komorowski lengyel elnök bel- és nemzetközi politikai tanácsadója.

184, 222, 388, 402, 418

Tacco, Ghino di törvényen kívüli és egyben népszerű hős a 13. századi Itáliában. Édesapjával és testvérével együtt rablásból és fosztogatásból éltek, miközben a Sienai Köztársaság üldözte őket. Miután mindannyiukat elfogták, apját a sienai Piazza del Campón kivégezték, míg Ginónak sikerült elmenekülnie, és Radicofaniban, a Via Cassia erődített városában keresett menedéket, a Sienai Köztársaság és a pápai állam határán. Ott Ghino folytatta rabló pályaútját, de úriember módjára mindig hagyott áldozatainak valamit, amiből meg tudtak élni.

256

Takács László 1995. augusztusban Washingtonból (II. o. titkár) berendelték a Központba. 1995. szeptember 15-i hatállyal megbízták az osztályvezetői feladatok ellátásával a Konzuli Főosztály Konzuli Érdekvédelmi Osztályán. 1995. novemberben előléptették I. o. titkárrá a Konzuli Főosztályon.

296

Tar Pál (1931–) 1957-ben hagyta el Magyarországot, és Párizsban az École Polytechnique-en szerzett diplomát 1960-ban. A Banque National de Paris igazgatóhelyettese Hongkongban, majd igazgatója Los Angelesben. A Bank vezérigazgatója Houstonban 1977-től, majd a bank párizsi központjában igazgatóhelyettes 1984 és 1991 között. 1990-től Antall József tanácsadója, a miniszterelnök Tanácsadó Testületének a tagja, majd 1991. április 10-től Magyarország washingtoni nagykövete 1994 augusztusáig.
155, 295, 296

Taraszjuk, Borisz Ivanovics (1949–) ukrán politikus. 1992. március 9. és 1995. szeptember 16. között külügyminiszter-helyettes. 1995-től 1998-ig Belgiumban, Luxemburgban, Hollandiában és Ukrajnában a NATO-ban nagykövet. Kétszer volt külügyminiszter: először 1998 és 2000 között, majd 2005 és 2007 között.
886, 894, 896, 897, 898, 899

Tarnoff, Peter (1937–) amerikai diplomata. Külügyi pályafutása során az 1960-as évektől kezdve számos feladatot ellátott. 1986 és 1993 között a Council on Foreign Relations elnöke. Az első Clinton-kormány idején, 1993 és 1997 között politikai ügyekért felelős államtitkár. 1997 májusában Madeleine Albright amerikai külügyminiszter a Külügyminisztérium legmagasabb kitüntetését, a Distinguished Service Awardot adományozta neki az amerikai érdekek kreatív és hatékony diplomáciai tevékenységgel történő előmozdításában nyújtott rendkívüli szolgálataiért.
299

Tatár György 1991. április 15-től főosztályvezető-helyettes a Külügyminisztériumban, majd 1991. május 1-től a Dunai Vízlépcső és a Bécs–Budapest Világkiállítás teendőinek tárcaközi koordinálásával megbízott miniszteri biztos.
45, 521, 539, 577

Teller Ede (1908–2003) magyar–amerikai atomfizikus. Legismertebb a hidrogénbomba-kutatásokban való aktív részvétele. 1935-ben az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. 1942-ben meghívták a Manhattan-tervbe. 1945-ben tagja, 1947-től elnöke a Reaktorbiztonsági Bizottságnak. 1952-ben többek között az ő kezdeményezésére létrehozták a kaliforniai Lawrence Livermore Nemzeti Laboratóriumot, aminek egy időre igazgatója lett. Élete jelentős részét az Amerikai Egyesült Államokban töltötte. 1994. április 23-án Göncz Árpád köztársasági elnöktől átvehette a Magyar Köztársasági Érdemrendet. 1997-ben az akkor elsőként kiosztott Magyarság Hírnevéért kitüntetés, majd 2001-ben a Magyar Corvin-lánc kitüntetését kapta meg.
941

Tempfli József (1931–2016) a nagyváradai római katolikus egyházmegye megyés püspöke.

639, 664

Teufel, Erwin (1939–) a német Kereszténydemokrata Unió német politikusa. 1991 és 2005 között Baden-Württemberg tartomány miniszterelnöke és a CDU tartományi szövetségének elnöke.

34, 35, 110

Thatcher, Margaret (1925–2013) brit konzervatív politikus. 1973 és 1990 között az Egyesült Királyság miniszterelnöke.

224

Thomas, Charles H. (1934–1998) karrierdiplomata. 1990. július 2-án nyújtotta át megbízólevelét Budapesten, és 1994-ig volt az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövete.

281, 282, 283, 284

Titulescu, Nicolae (1882–1941) román diplomata. Többször volt kormány-, pénzügy- és külügyminiszter (1927–1928), valamint két cikluson át a Népszövetség Közgyűlésének elnöke (1930–1932).

188

Tiu, Nicolae (1948–) moldovai politikus. 1990 és 1993 között Moldova külügyminisztere.

950

Tkacs, Dmitro Ivanovics (1950–) ukrán diplomata, egyetemi tanár. Ukrajna budapesti ideiglenes ügyvivője 1992. februártól májusig, rendkívüli és meghatalmazott nagykövete 1992 és 1997 között. 1993 márciusától budapesti székhellyel Szlovéniában is akkreditálva volt nagykövetként, valamint képviselte Ukrajnát a Duna Bizottságban.

671, 893, 899

Tomaj Dénes (1949–) 1990. július 1. és 1993. augusztus 16. között a Külügyminisztérium helyettes államtitkára volt.

986

Torma József (1943–2000) 1991 májusában került a Külügyminisztériumba, főosztályvezető-helyettes lett a IV. Területi Főosztályon. 1991 júliusában kinevezték főkonzullá, és megbízták a Magyar Köztársaság isztambuli főkonzulátusának vezetésével, majd augusztusban kihelyezték Isztambulba. 1992. júniusban felmentették főkonzuli rangja, valamint a Magyar Köztársaság isztambuli főkonzulátusa vezetésére kapott megbízása alól. 1992 szeptemberében az ankarai nagykövetség I. o. tanácsosa lett. 1995. februárban mindezek mellett megbízták a Magyar Köztársaságnak a Kirgiz Köztársaságban, az Üzbég Köztársaságban és a Tádzsik Köztársaságban való képviseletével. 1994 és 1997 között nagykövet Almatiban.

906, 928, 938

Tőkés László (1952–) erdélyi magyar református lelkész, akit 1989. december 16-án a kommunista román vezetés titkosszolgálat, a Securitate el akarta távolítani a temesvári református templomból. A Tőkés Lászlót támogatók körbeállták a templomot, és megakadályozták az eltávolítását, amellyel megkezdődött a romániai forradalom. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke 1990 és 2009 között, majd az Európai Parlament képviselője 2007 és 2019 között, illetve az Európai Parlament alelnöke 2010–2011-ben.

156, 624, 625, 626, 634, 639, 644, 657

Tömösváry Zsigmond (1947–) nyá. dandártábornok. Különböző parancsnoki és törzs-beosztásokban szolgált, így többek között a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztályának helyettes vezetőjeként. 1990 és 1991 között részt vett a Varsói Szerződés katonai szervezeteinek felszámolását előkészítő KÜM–HM munkacsoport munkájában. 1993-tól 1998-ig a Magyar Köztársaság moszkvai Nagykövetségének véderő, katonai és légügyi attaséja.

310

Trauttmansdorff, Ferdinand (1950–) osztrák diplomata. 1981-ben lépett be az osztrák külügyi szolgálatba. A külszolgálat első éveiben a genfi osztrák külképviseleten dolgozott előadóként. Később a washingtoni osztrák nagykövetségen művészeti tanácsos, majd a budapesti nagykövetségen dolgozott. 1999-től Kairóban, Kartúmban és Lisszabonban volt nagykövet. 2010 januárjától osztrák nagykövet Prágában.

697

Travkin, Nyikolaj Iljics (1946–) orosz és volt szovjet politikus, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának volt tagja, az Állami Duma tagja és az Orosz Föderáció kormányá-

nak tagja (1994-1996). 1990 márciusában kilépett a Szovjetunió Kommunista Pártjából, és megalapította az Oroszországi Demokrata Pártot.

712, 713, 714, 771

Trotha, Klaus von (1938–) Baden-württembergi CDU-párti politikus. 1976 és 2001 között Baden-Württemberg tartományi parlamenti képviselője, 1991 és 2001 között pedig a Baden-württembergi tartományi kormány tagja: 1991-től 1992-ig tudományos és művészeti miniszter, 1992-től 1996-ig tudományos és kutatási miniszter, majd 1996-tól 2001-ig tudományos, kutatási és művészeti miniszter.

35

Truman, Harry S. (1884–1972) Missouri állam szenátora 1935 és 1945 között, az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1945-től 1953-ig.

276

Trumpf, Jürgen (1931–) német diplomata és klasszika-filológus. 1989 és 1993 között a Németországi Szövetségi Köztársaság brüsszeli nagykövete. 1993 és 1994 között a Szövetségi Külügyminisztérium államtitkáráként az európai politikáért, valamint a külkereskedelemért és a külföldi kultúrpolitikáért volt felelős. 1994-ben öt évre az Európai Unió Tanácsának főtitkárává nevezték ki. 1999-ben ő volt az első, aki az Amszterdami Szerződés által újonnan létrehozott közös kül- és biztonságpolitikai főképviselei tisztséget is betöltötte. 1999 és 2012 között az Európai Politikai Intézet elnöke. 2005 és 2014 között az athéni székhelyű Fekete-tengeri Tanulmányok Nemzetközi Központja igazgatótanácsának tagja.

706

Tudjman, Franjo (1922–1999) horvát politikus és történész. Az ország Jugoszláviától való függetlenné válását követően ő lett Horvátország első elnöke, és 1990-től 1999-ben bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a tisztséget.

191

Udvardy Jenő 1991 és 1992 között főosztályvezető-helyettes a II. Területi Főosztályon, majd főkonzul.

46, 56

Văcăroiu, Nicolae (1943–) román politikus. A Szociáldemokrata Párt (PSD) tagja. Az 1989-es forradalom előtt az Állami Tervbizottságban dolgozott Theodor Stolojan

mellett. 1992 és 1996 között miniszterelnök. Közel nyolc évig a román szenátus elnöke, két törvényhozási ciklus alatt (2000–2004; 2004–2008).

588, 657

Vámbéry Ármin (1832–1913) magyar világhírű orientalista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A török filológia kiváló szaktekin­ télye.

944

Van den Broek, Hans (1936–) a megszűnt Katolikus Néppárt (KVP), majd a Keresztényszociálisták (CDA) pártjának politikusa és diplomatája. 1982. november 4. és 1993. január 3. között holland külügyminiszter, majd 1993. január 6. és 1999. szeptember 16. között európai biztos.

685

Vance, Cyrus (1917–2002) amerikai ügyvéd és Jimmy Carter elnöksége alatt, 1977 és 1980 között az Egyesült Államok külügyminisztere. 1991-ben az ENSZ főtitkárá­ nak horvátországi különmegbízottjának nevezték ki. A Jugoszlávia-konferencia koordinációs bizottságának társelnöke.

145, 146, 190, 221, 222, 298, 335, 346, 722, 723, 755, 951

Váradi Lajos 1989 novemberében előléptették I. o. titkárrá a pozsonyi főkonzulátu­ son. 1992. novemberben rangadományozásban részesült, II. o. tanácsos lett Pozsony­ ban. 1994 júliusában berendelték a Központba.

508, 542, 553, 559

Varga György Magyarország prágai nagykövete 1990. október 22. és 1996. január 10. között.

437, 459, 465, 466, 488

Varga István (1931–2007) 1984 és 1988 között az MSZMP Külügyminisztériumi Bizottságának függetlenített első titkára. 1986. március 1-i hatállyal a Kulturális és Tudományos Főosztályon főosztályvezető-helyettes lett. 1988-tól a genfi székhelyű, ENSZ mellett működő állandó magyar misszió vezetője volt, illetve a Magyar Népköztársaság képviselője a genfi Leszerelési Bizottságban. 1991. február és 1992. november között a Magyar Köztársaság leningrádi (majd szentpétervári) főkonzulátusá­ nak főkonzulja. 1992. novembertől 1995. júliusig kijevi nagykövet.

845, 870, 881, 888, 968

Vauzelle, Michel (1944–) francia politikus. 1992 és 1993 között Pierre Bérégovoy miniszterelnöksége idején Franciaország pecsétjének őrzője, igazságügyi miniszter. A Szocialista Párt (PS) tagja, 1995 és 1998 között Arles polgármestere, 1998-tól 2015-ig pedig Provence-Alpes-Côte d’Azur tartományi tanácsának elnöke. 1986-tól 1992-ig, majd 1997-től 2002-ig és 2007-től 2017-ig Bouches-du-Rhône tartomány parlamenti képviselője.

144

Veil, Simone (1927–2017) francia politikus és jogász, a Francia Akadémia tagja. Az Európai Parlament első női elnöke 1979 és 1982 között. 1993-tól 1995-ig Édouard Balladur kormányában az egészségügy, a szociális és városügyek tárcájáért felelős miniszter.

190

Velajati, Ali Akbar (1945–) iráni konzervatív politikus és orvos. Velayati a Shahid Beheshti Orvosi Tudományok Egyetemének elismert professzora, a legfelsőbb vezető nemzetközi ügyekben illetékes főtanácsadója, valamint az Iszlám Azad Egyetem alapító testületének és kuratóriumának vezetője. Az Iráni Tudományos és Kulturális Hírességek Csarnokának, a Stratégiai Kutatási Központ Célszerűségi Megkülönböztető Tanácsának elnöke, az Iráni Orvosi Tudományos Akadémia vezető munkatársa, valamint a Kulturális Forradalom Legfelsőbb Tanácsának korábbi tagja. Az Iszlám Ébredés Világgyűlésének főtitkára. 1981 decemberétől 1997 augusztusáig külügyminiszter Mir-Hoszein Muszavi miniszterelnök, valamint Ali Khamenei és Akbar Hasemi Rafszandzsáni elnökök alatt. Ő az első és egyetlen személy, aki több mint tíz évig töltötte be ezt a tisztséget.

945, 946, 947

Vento, Sergio (1938–) olasz diplomata. Kezdetben Arialdo Banfi és Mario Zagari államtitkárokkal dolgozott együtt. Fontos tisztségeket töltött be a hágai (1967–1970), a Buenos Aires-i (1970–1972) és az ankarai (1972–1975) olasz nagykövetségen. 1979 és 1984 között Olaszország helyettes állandó képviselője a párizsi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnél (OECD). 1987 és 1989 között Giuliano Amato pénzügyminiszter és Gianni De Michelis miniszterelnök-helyettes diplomáciai tanácsadója. 1989 és 1992 között Olaszország belgrádi nagykövete. Rangidős nagykövet 1991 óta. 1992 és 1995 között Giuliano Amato, Carlo Azeglio Ciampi, Silvio Berlusconi és Lamberto Dini miniszterelnökök diplomáciai tanácsadója. 1995 és 1999 között párizsi nagykövet, majd 1999-től 2003-ig Olaszország állandó képviselője.

lője az Egyesült Nemzetek Szervezeténél, 2003 és 2005 között Olaszország washingtoni nagykövete.

265, 269, 270, 271

Vida István (1940–) magyar történész, egyetemi tanár. Egyik alapító tagja volt 1984-től a Bihari Mihály által az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán létrehozott politikatudományi csoportnak, majd Politológiai Tanszéknek. 1985-től 2000-ig ott másodállású docens. Az MTA köztestületének tagja.

776

Vincze Gyula 1991. augusztusban mint főelőadó a Külügyminisztérium III. Területi Főosztályára került, majd szeptemberben I. o. titkárként Moszkvába helyezték.

777, 778, 838

Vincze Tibor 1991 júliusában került a Külügyminisztériumba főelőadóként a III. Területi Főosztályra, szeptemberben kihelyezték I. o. titkárként a prágai nagykövetségre.

463

Vogel, Bernd (1932–) a Német Kereszténydemokrata Unió – CDU politikusa. Rajna-vidék–Pfalz tartomány miniszterelnöke 1976. december 2. és 1988. október 31. között, majd 1992. február 5. és 2003. június 5. között Thüringia Szabad Állam miniszterelnöke. A Konrad Adenauer Alapítvány elnöke 1989 és 1993 között, majd 2001 és 2009 között.

123, 132

Volszkij, Arkagyij (1932–2006) Jurij Andropov néhai szovjet vezető tanácsadója. 1991 után az orosz nagyvállalati érdekek fő képviselője. Megalapította a Gyáriparosok és Vállalkozók Oroszországi Szövetségét (RSZPP), amelynek egybe vezetője is volt.

713, 771, 818

Voyame, Joseph (1923–2010) svájci köztisztviselő, az ENSZ kínzás elleni bizottságának elnöke 1987-től 1993-ig, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának Romániáért felelős különelőadója 1988 és 1992 között.

600

Vranitzky, Franz (1937–) osztrák politikus. 1986 és 1997 között Ausztria szövetségi kancellárja. 1988-tól 1997-ig Ausztria Szociáldemokrata Pártjának (SPÖ) elnöke.
684, 697, 698, 699, 700, 705

Wabro, Gustav (1933–2018) német jogász és CDU-politikus. 1984-ben Lothar Späth miniszterelnök Baden-Württemberg tartomány államtitkárává és meghatalmazottjává nevezte ki a szövetségben. Ezt a tisztséget 1998-ig töltötte be. 1992 és 2001 között közvetlen mandátummal Baden-Württemberg tartományi parlamentjének is tagja az aaleni választókerületben.
35, 36, 103, 110, 111

Waigel, Theodor „Theo” (1939–) német jogász, a Bajorországi Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union in Bayern – CSU) politikusa. 1972 és 2002 között a német Bundestag tagja. A Keresztényszociális Unió – CDU/CSU vezetője 1988. november 16. és 1999. január 16. között. Szövetségi pénzügyminiszter 1989. április 21. és 1998. október 27. között. Az euró megteremtésében fontos szerepe volt.
51, 72, 73, 106

Wajda, Andrzej Witold (1926–2016) Oscar-díjas lengyel filmrendező. Különösen az Egy nemzedék (1955), a Kanał (1957) és a Hamu és gyémánt (1958) című háborús filmtrilógiájáról ismert. Alkotásai hazája politikai és társadalmi fejlődésének krónikáját örökítették meg, és a lengyel nemzeti identitás mítoszaival foglalkoztak. Négy filmjét jelölték a legjobb idegen nyelvű filmnek járó Oscar-díjra: Az ígéret földje (1975), Wilko szobalányai (1979), A vasember (1981) és Katyn (2007).
393

Wałęsa, Lech (1943–) az 1980 szeptemberében megalakult Szolidaritás nevű mozgalom elnöke. 1981. december 13-án Wojciech Jaruzelski tábornok hadiállapotot vezetett be Lengyelországban. Felfüggesztették a szabadságjogokat, a hadsereg megszállta az utcákat és stratégiai pontokat, kijárási tilalom lépett életbe, illetve a gyárat katonai ellenőrzés alá vonták. Lech Wałęsa Lengyelország elnöke 1990. december 22. és 1995. december 22. között.
148, 149, 184, 185, 224, 388, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 403, 416, 419, 420, 421, 423, 427

Warren, Christopher (1925–2011) amerikai ügyvéd, diplomata, demokrata politikus. Külügyminiszter 1993. január 20. és 1997. január 17. között.
380

Wende, Edward Joachim (1936–2002) lengyel jogász és politikus, ügyvéd. Az 1989 és 1993 között, az első és a második ciklusban a szenátus tagja. A szenátusban többek között a Külügyi Bizottság elnöke. 1993 és 1997 között és 2001-től haláláig az Állami Törvényszék bírása.

414

Wesselényi Miklós (1796–1850) magyar államférfi, az „árvízi hajós” (1838), a reformkor kezdeti szakaszának egyik legmeghatározóbb politikusa. A liberális magyar reformmozgalom első vezetője a Magyar Királyságban és Erdélyben is, leromlott egészségügyi állapota ellenére az 1848-as polgári átalakulás során a két „országresz” egyesülésének meghatározó alakja.

646

Wissmann, Matthias (1949–) német ügyvéd és volt politikus (CDU). 1993-ban szövetségi kutatási és technológiai miniszter, 1993 és 1998 között pedig szövetségi közlekedési miniszter. 1999 óta a WilmerHale nemzetközi ügyvédi iroda partnere. 2007 és 2018 között a Német Autóipari Szövetség (VDA) elnöke, 2016 októberétől 2019 februárjáig a Nemzetközi Autógyártók Szervezetének (OICA) elnöke.

91

Wolfart János (1951–2004) a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke.

131, 829

Wörner, Manfred Hermann (1934–1994) német politikus és diplomata. 1982 és 1988 között Nyugat-Németország védelmi minisztere. 1988. július 1-től 1994. augusztus 13-ig a NATO hetedik főtitkára.

82, 114, 180, 231, 312, 313, 320, 322, 323, 324, 333, 339, 373, 378, 382, 502

Zehetmair, Johann Baptist „Hans” (1936–) 1966-ban kezdte pályafutását Erdingben városi tanácsosként, majd 1976 és 1978 között a város második polgármestere volt. 1974-ben elnyerte az erdingi Landtag választókerületét. 1989 júniusában Max Streibl tudományos és művészeti államtitkárrá nevezte ki, majd 1990 októberében a két minisztériumot ismét összevonta, és létrehozta az Oktatási, Kulturális, Tudományos és Művészeti Államtitkárságot. Edmund Stoiber 1993-ban miniszterelnökk-helyettesnek nevezte ki. 1998-ban a tudományért, kutatásért és művészetekért felelős államtitkárságot vette át. 1972 és 2001 között az erdingi CSU-körzet elnöke, 15 évig a Német Szövetségi Köztársaság tartományainak képviselője a Kulturális Mi-

niszterek Európai Tanácsában, 1989 és 2003 között a Max Planck Társaság szenátora.

54, 92

Zelenay, Roman (1952–1993) lengyel nemzetiségű szlovák és csehszlovák politikus. 1992-ben a Szövetségi Kögyűlés alelnöke. 1993. áprilistól a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának államtitkára.

545

Zeman, Miloš (1944–) cseh politikus. Az 1990-es években a Cseh Szociáldemokrata Párt vezetőjeként neki tulajdonítják a párt újjáélesztését, amely az ország egyik legfontosabb politikai erejévé vált. 1996 és 1998 között rövid ideig a képviselőház elnöke. 1998 és 2002 között a Cseh Köztársaság miniszterelnöke. 2013 óta a Cseh Köztársaság harmadik és jelenlegi elnöke.

464

Zieleniec, Josef (1946–) cseh politikus és volt európai parlamenti képviselő. 1992–1997 között a Polgári Demokrata Párt (ODS) alelnöke. 1992-ben külügyminiszterré nevezték ki. 1993–1997 között a Cseh Köztársaság külügyminisztere, 1996-tól 1997-ig a Cseh Köztársaság miniszterelnök-helyettese.

150, 151, 450, 452, 453, 470, 479, 481, 497, 498, 499, 500, 503

Zinner, Paul E. (1922–2012) amerikai politológus.

276, 278

Ziółkowski, Janusz Aleksander (1924–2000) lengyel szociológus, szenátor. 1991 és 1992 között a Minisztertanács (a Miniszterelnöki Kancellária elődje) nemzetközi kapcsolatokért felelős államtitkára, 1991. november 1-jétől az Elnöki Kancellária megbízott vezetője, 1992. március 17-től 1995. május 11-ig az Elnöki Kancellária vezetője.

396

Zlenko, Anatolij (1938–) ukrán diplomata. 1990 és 1994 között Ukrajna külügyminisztere.

847, 855, 856, 886, 889, 890, 891, 892, 893, 898

Zlocha, Jozef (1940–2001) szlovák geológus, bányamérnök és politikus. 1992. június 23-án Vladimír Mečiar kormányának tagjává nevezték ki, a Szlovák Környezetvédelmi Bizottság elnökeként, amely később a Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi

Minisztériumává alakult át. Ő volt az első környezetvédelmi miniszter az önálló Szlovákia 1993. január 1-jei megalakulása után. A miniszteri posztot 1994. március 15-ig töltötte be.

509

Zorkin, Valerij Dmitrievics (1943–) az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának első és jelenlegi elnöke 1991 óta.

736, 738, 741, 742, 749, 753, 770, 817

Zsirinovszkij, Vlagyimir Volfovics (1946–2022) orosz politikus. 1992-től haláláig az Oroszországi Liberális Demokrata Párt vezetője, 1993-tól az Állami Duma tagja.

723

Zsiros Géza (1946–) magyar politikus, vállalkozó. 1990 és 1994 között országgyűlési képviselő. 1992-től 1994-ig a Békés Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat vezérigazgatója.

66

FORRÁSOK JEGYZÉKE

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 4. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 5. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 6. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 12. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 13. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 28. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 29. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 30. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 31. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 33. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 34. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 35. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 42. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 43. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 44. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 45. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 46. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 50. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 51. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 56. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 57. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 58. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 59. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 60. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 63. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 64. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 65. doboz

MNL OL XIX-J-1-j 1993. 66. doboz

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A szöveget gondozta Simon Adri
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten

